DID
ALVAREZ
IN
ESAIAM
TOM. I

Universidad de Deusto
Biblioteca

A. C. 16

145.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMMENTARIORVM
IN ISAIAM PROPHETAM

Iuxta sensum litteralem & moralem.

CVM ANNOTATIONIBVS SANCTORVM
Patrum, & aliquibus animaduersionibus in gratiam
Prædicatorum in vnum collectis.

Coll. **TOMVS PRIMVS.** Serm. Doctors. Super.

AVCTORE
R. P. M. F. Didaco Aluarez à Medina, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd.
Romæ in Collegio Sancti Thomæ super Minerualu, sacræ
Theologiæ professore, & Regente.

Continens vigintiseptem priora capita cum duplici indice. Primus allocorum sacræ Scripturæ. Secundus rerum, & sententiarum.

AD ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. D.
D. FRANCISCVM DAVILA
S. R. E. CARD. AMPLISS.

ROMAE, Apud Guilielmum Facciottum. M. D. XCIV.
CVM PRIVILEGIO, ET SVPERIORVM PERMISSV.

BIBLIOTHECA COLLEGII ROMANI SOCIETATIS IESV

Universidad de Deusto
Biblioteca

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISS. D.
D. FRANCISCO DAVILA
S. R. E. CARDINALI
AMPLISSIMO.

F. DIDACVS ALVAREZ F.

NON *immerito, Illustrissime Domine, dum Sapiens vniuersorum ordinem, quibus ille summus opifex manum admouit, contemplaretur, ad locum, inquit, vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Quod & humana consecuta est sapientia (dicente quodam Philosopho) Monas genuit Monadem, & in se suum retorsit amorem. Vnus enim Deus pulchram hanc vnius orbis machinam produxit, quam & in seipsum inclinauit, & vt sit ipse in omnibus Alpha, et Omega, principium, & finis, vniuersa ad se conuertit: ac cum ab eo quod sunt recipiunt, hoc totum per gratitudinem in gloriam, & honorem sui regerunt conditoris. Nimirum interrogauimenta, & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi, loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit? Omnia namque silentia clamitant, ipse fecit nos, & non ipsa nos. Cæterum cum intellectu, et voluntate carerent,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

rent, quibus & nosse Deum possent, & colere: hominem cognitione condidit, & amore præstantem, quasi mundum breuem, latioris mundi perfectiones breui compendio ambientem, vt cum esset omnis creatura, pro omnibus creaturis plasmatorem suum contemplando, ac diligendo coleret, dignas quoque gratias pro acceptis beneficijs referret. Ideo non hominem, veluti pecora natura prona confinxit, sed supinum erectis in cælum luminibus, cælestis creauit artifex, vt grati animi officia, et ipsa corporis figura doceret. Sed numquid soli Deo gratias retribuam, pro omnibus quæ tribuit nobis? Nonne & omni benefactori, pro impensis beneficijs gratus existam? Vtique et Deo, qui omnium bonorum fons, & origo est, illi etiam qui quoquo modo mihi in Deum donatus est. Maxime autem tibi Illustrissime Princeps, quem ipse Deus mille modis socium in tam præclaræ celsitudinis sortem asciuit. Si namq. insignis prosapiæ tuæ principia quæro, illud monstrum horrendum ingens, cui quot sunt corpore plumæ, tot vigiles oculi subter nobilitatis tuæ antiquitatem lustrauit, maiores tuos semper Regum Hispaniæ aulicos, & alares inter primos reperit, miratur, prædicat, tuba canit, & ad astra tollit. Omnium namque hominum memoriam excellentissimæ tuæ nobilitatis antecedit antiquitas. Sed quoniam auos, & proauos, & quæ non fecimus ipsi, vix ea nostra putamus, quibus virtutum ornamentis insignem natiuitatem tuam illustraueris, scio: idq. mihi dicendum foret, nisi rei magnitudinem ingenij humilitas, & cuiuscumq. sermonis exhorresceret inæqualitas. Quis enim valeat ver-

verbis aut ratione complecti, quanta cura recte viuendi normam toto vitæ decursu teipsum præstiteris? quantum in salmanticensi vniuersitate iuris Cæsarei studio profeceris, & inter peritissimos quosque florueris, & progressum feceris? Qua animi constantia, quo zelo religionis, annis sedecim contra hæreticos, & inimicos Ecclesiæ, pro fide steteris, & in tribunali sanctæ Inquisitionis indefesso labore insudaueris, quæ lingua poterit enarrare? Iam vero laborum bonorum, virtutumque tuarum non immemor qui omnia nouit, te in altissima Ecclesiæ euexit cacumina, vt quod in regnis Hispaniæ cæpisti, in Cardinalatus apice constitutus toto terrarum orbe valeas perficere. Sis pater pauperum, infirmorum fortitudo, desolatorum solatium, religiosorum asylum: vt qui faciem Priami suscepisti, quam dignam imperio dicitarunt antiqui, sicut te reddis cunctis amabilem, sic omnibus tutamentum existas, & seruiant tibi tribus, & linguæ. & incuruetur ante te omnis natio. Ego vero qui plurima tuæ dilectionis insignia erga Prædicatorum ordinem sum expertus, quem a frigore (vt aiunt) & æstu semper protexisti, cuius ego sum alumnus, & in religione filius, tibique pro gratiarum beneficiorumque grandi cumulo astrictus, quem cumulatiori in dies astringis, tuæque seruituti deuincis: Excellentiam tuam mente reuoluens veneror, benefactorem meum corde suspicio, sed quo tibi grati animi munere seruiam, non inuenio. Cum Maro suum Cæsarem mirificè de se bene meritum colaudaret, in hæc verba prorrupit. Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram, sæpe ter nostris ab oualibus im-

Universidad de Deusto
Biblioteca

imbuet agnus. Primus etiam ille inter mortales iustus Abel summo mundi benefactori, ac gubernatori in gratitudinis professionem, agnum de adipibus gregis sui, primitias suæ obtulit seruitutis. Horum ego tenens vestigia tibi Illustrissimo principi, ac Domino meo explanationem in Isaiæ prophetiam laborum meorum primitiua consecro, tuæ quidem celsitudini munus impar, placebit autem, cum propter auctoris insignem nobilitatem, vtpote Manasse regis Iuda propinqui, quam peritia, venustasquè sermonis ostendit, tum maxime propter subiectum, sic enim Agni sine macula, qui abstulit peccata mundi vitæ seriem, mysteriaquè prænunciat, vt visa potius enarrare videatur: ita vt cum illum perlegeris, non Prophetam, sed Euangelistam dixeris. Hunc igitur agnum tuæ condio celsitudini, ac conditum offero, quem cum hominem factum in hunc mundum venientem, & in ara crucis semetipsum offerentem ruminaueris, toto corde diligas: dum autem eiusdem venturi iudicis tubam audieris, timeas, & iram agni, iustitiam operando deuites: ac protectione tua opus hoc qualecumque est, felix prodeat. In æternum viue, & vale.

CLE-

CLEMENS PAPA VIII.

Ad futuram rei memoriam.

CVM sicut accepimus, dilectus filius Magister frater Didacus Aluarez ordinis Trædicatorum, nuper primum Tomum in Isaiam ab eo multis vigilijs, ac lucubrationibus compositum, Typis cudi mandauerit, ac vereatur, ne aliqui ex alieno labore lucrum quærentes, opus prædictum, postquam in lucem prodierit, sine illius licentia, imprimere curent, quod in illius damnum, & præiudicium vergeret: Nos ipsius Didaci indemnitati consulere, ac eum specialibus fauoribus, & gratijs prosequi volentes, & à quibusuis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententijs, censuris, & pœnis, a iure, vel ab homine quauis occasione, vel causa latis si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequendum harum serie absoluentes, absolutum fore censentes, supplicationibus illius nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Didaco, vt nemo tàm in Vrbe, quàm in toto statu Ecclesiastico nobis, & Apostolicæ sedi mediatè, vel immediatè subiecto, opus prædictum, quod tamen à Magistro Sacri Palatij approbatum sit, Decennio proximo durante, sine speciali dicti Didaci auctoris, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel alijs sine huiusmodi licentia, impressum vendere, aut venale habere, seu proponere valeat, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea vniuersis & singulis vtriusq. sexus Christifidelibus, præsertim librorum Impressoribus, & Bibliopolis, ne quisquam eorum sub Quingentorum ducatorum auri de Camera, pro vna dictæ Cameræ, ac pro alia Didaco, aut suis prædictis, & pro reliqua tertijs partibus Accusatori, & Iudici exequenti applicandorum, dicto decennio durante, opus prædictum sine dicti Didaci aut ab eo causam habentium licentia tàm in vrbe, quàm alibi in toto statu Ecclesiastico nobis mediatè, vel immediatè subiecto prædicto imprimere, aut ab alio, vel alijs, sine huiusmodi licentia, impressum vendere, aut venale habere, vel proponere audeant, seu præsumant. Et nihilominus dilectis filijs nostris, & Apostolicæ sedis de latere legatis, ac eorum Vicelegatis Gubernatoribus, Prætoribus, & alijs Iustitiæ ministris, tàm in Vrbe, quàm in alijs eiusdem status Ecclesiastici locis existentibus, per præsentes mandamus, quatenus quilibet ipsorum, quando, & quoties pro parte dicti Didaci, aut suorum prædictorum fuerint requisiti, pœnas prædictas contra quoscunque inobedientes, & contrauenientes irremissibiliter exequantur. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, & quibusuis statutis, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, cæterisque contrarijs quibuscumq. volumus autem, vt præsentium transumptis, etiam impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides habeatur, quæ præsentibus ipsis haberetur. Datum Romæ apud sanctum Petrum, sub Annulo Piscatoris, die 23. Ianuarij. M. D. XCIX. Pontificatus nostri Anno septimo.*

M. Vestrius Barbianus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

APPROBATIO.

TOMVM primum super Isaiam viginti septem capita complectentem Reuer. admodum P.F.Didaci Aluarez, sacræ Theol. Magistri, ac Collegij S.Tho.B.Mariæ super Mineruam Regentis, ex commissione Reuerendiss. P.Mag. sac.Palatij, ac ex mandato admodum R.P.F.Pauli Isaresij, totius Ord.Prçd.Procurat.& Vicarij Generalis, qua potui diligentia, & attentione perlegi, nihilq. in eo fidei Catholicæ, aut bonis moribus (iuxta sacri Concilij Tridentini decretum) dissonum inueni: Imo omnia secundum litteralem ac mysticum sensum, ita accuratè, & eruditè pertractata, sanctorum Patrum dictis, sententijsq. referta, nouisque quibusdam conceptibus condecorata, vt in maximum concionatorum omnium commodum, & vtilitatem, aliorumque omnium, sacrarum litterarum studio incumbentium profectum, vertendam esse, pro certo habeam. Quapropter dignum censeo, vt typis excudatur.

F.Michael Llot à Ribera sac. Theol. Magister.

NOS F.Hippolytus Maria Beccaria sacræ Theologiæ professor ac totius Ord. Prad. humilis Generalis Magister & seruus. Cum accepermus, te R.P.M. F. Didacum Aluarez eiusdem instituti atque in collegio nostro S. Thomæ super Mineruam Regentem, commentaria in 27. capita Isaiæ conscripsisse; quæ magnam præse ferunt eruditionem, ac plurimum viris catholicis emolumenti allatura censentur: Per præsentes facultatem tibi concedimus, vt seruatis, quæ tum in sacro Concilio Tridentino, tum in nostris legibus circa librorum editionem seruari mandantur, præfatas lucubrationes ad maiorem Dei gloriam, & Reip. Christianæ vtilitatem typis diuulgandas committere possis. In quorum fidem has litteras manu propria subscriptas dedimus. Romæ 7. Calend. Februarij. M. D. XCIX.

F. Hippolytus Maria Beccaria.

F. Innocentius Granellus Magister Prouincialis Terræ sanctæ, & socius.

PROLOGVS AVCTORIS
AD LECTOREM.

In quo huius operis redditur ratio.

INTER ornamenta, quibus diuinus ille concionator Sidrach verbi Dei prædicatores fulgere exoprat (candidè lector) ad hoc vnum potissimè eos hortatur; vt antiquorum omnium sapientiam exquirant, & virorum nominatorum narrationem conseruent, quorum spiritu edocti in Prophetis vacare, inversutias parabolarum introire, & occulta prouerbiorum valeant exquirere. Sapientiam, inquit, omnium antiquorum exquiret sapiens. & in Prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. Cum enim sapientis sit, sapientiam inquirere, & multiplicem sensum illius inuestigare: ab illis verum intellectum sapientiæ diuinæ expectare debet, quibus incerta, & occulta sapientiæ suæ Dominus manifestauit. De ijs namque scriptum est. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui a Patre meo nota feci vobis. Et iterum: non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos. Et rursus: Spiritu sancto inspirante loquuti sunt sancti Dei homines. Illi namque velut aqueductus, & riuuli clarissimi aquam sapientiæ salutaris a fonte sapientiæ, qui est verbum Dei in excelsis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, ad nos perduxerunt. Omnium ergo antiquorum sapientia est totis viribus exquirenda, ab illis qui veram sapientiam comitem habere desiderant, quia in antiquis est sapientia, & in multo tempore intelligentia. Quid enim beatus Ambrosius, quid Augustinus

Eccli. 39

Psal. 50.
Ioan. 15.
Amos 3.
2. Pet. 1.
Iob 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quid Hieronymus, quid Basilius, quid Chrysostomus, quid Gregorius Magnus, quid Thomas Angelicus, quid cæteri doctores
Sap. 7. antiqui? Nonne in illis sicut, & de sapientia dicitur, est multiplex intelligentiæ spiritus, subtilis, modestus, disertus & suauis? isti sunt viri nominati, qui occulta prouerbiorum exquisierunt in Prophetis vacando, sacras vigilias amando: & in versutias parabolarum introeuntes Spiritu diuino afflati veram intelligentiam Scripturarum adepti sunt. Horum ergo vestigia, immitare debent prædicatores Apostolici verbi diuini, ne in vacuum laborent, sed in sudore vultus sui, vescantur pane suo, & bonorum laborum gloriosus sit fructus. Cibus enim concionatorum, & quæstus prædicationis euangelicæ, esse debet conuersio peccatorum, sicut scri-
Isai. 27. ptum est: & iste est omnis fructus, vt auferatur peccatum eius: hoc
Ioan. 4. cibo vtebatur qui dixit. Ego alium cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Vt autem desideratum finem incumbentes prædicationi consequantur, illum in primis a Deo, feruentissimis orationibus petere opportet, vt videlicet corda audientium præparet, & animã peccatoris interius tangat, & ad se conuertat. Ab illo enim expectanda est virtus verborum euangelicantium, propheta di-
Psal. 67. cente. Dominus dabit verbum euangelicantibus virtute multa, & ab illo, incrementum virtutis est audientibus verbum Dei con-
1. Cor. 3. ferendum. Dicit enim Apostolus: Ego plantaui, Apollo rigauit; sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, vnum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Vbi, vtnotauit Chrysostomus non dixit Apostolus, vnusquisque mercedem
Chry. ho. 11. in Ioã. in princ. to. 3. accipiet, secundum fructum, quem in alijs sua prædicatione protulerit: quia facere cum tentatione prouentum, & cum prædicatione fructum ad Deum pertinet, qui interius potest peccatoris cor efficaciter mouere, & vertere quò voluerit. Vnde & de Lydia dicitur. Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis
Act. 16. Thyaterinorum, colens Deum audiuit: cuius Dominus aperuit cor, intendere his quæ a Paulo dicebantur. Secundo debet singulariter considerare qualitatem eorum, qui verbum Dei audiũt, & maximo charitatis affectu, ea proponere illis, quæ ad commouendum eorum animos, ad amorem virtutis, & odium vitiorum, magis accommodata, & proportionata esse iudicauerit. Nunc loquatur sapientiã inter perfectos, nunc ad nutriendos imbecilles, & in charitate

ritate solidandos, lac eorum labijs infundat, sicut doctor gentium
Paulus, qui ad Corinthios scribens ait: Ego fratres non potui vo *1. Cor. 3.*
bis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: non dum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis. Vnde & S. August. Viros Apostolicos, atque diuina sapien- Aug. li. 11. contra Faust. c. 2. 5. to. 6.
tia præditos angelis Dei, quos Iacob in somnis per scalam stantem *Gen. 28.*
super terram ascendentes, & descendentes vidit, comparandos esse arbitratur, explicans illud Ioan. 1. Amen amen dico vobis videbitis cælum apertũ, & angelos Dei ascendentes & descendentes su per filium hominis. Hoc, inquit Aug. Israel viderat, cum illum lapi dem ad caput habebat, a terra in cælum scalas, per quas ascendebant, & descendebant angeli Dei. In quibus significati sunt euan geliste prædicatores Christi: ascendentes vtique cum ad intelligendam supereminentissimam diuinitatem excedunt vniuersam *Ioan. 1.*
creaturam, vt eum inueniant in principio Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia, descendentes autem, vt eum inueniant factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, re- *Gal. 4.*
dimeret. In illo enim scalæ a terra vsque ad cælum, a carne vsque ad spiritum, quia in illo carnales proficiendo velut ascendendo spiritales fiunt, ad quos lacte nutriendos, etiam ipsi spiritales descendunt quodam modo, cum eis non possunt loqui, quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Sic & ascenditur, & descenditur super filium hominis, filius enim hominis sursum in capite nostro, quod est ipse saluator: & filius hominis deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum & per scalas intelligimus, quia ipse dixit: Ego sum via. Ad ipsum ergo ascenditur, vt in ex- *Ioan. 14.*
celsis intelligatur, & ad ipsum descenditur, vt in membris suis paruuli nutriantur. Et per illum ascenditur, & descenditur, exemplum quippe eius sequentes prædicatores eius, non solum se erigunt vt eum sublimiter expectent, sed etiam humiliant, vt eum temperanter annuncient. Videte Apostolum ascendentem. Siue *2. Cor. 5.*
inquit, mente excedimus Deo. Videte & descendentem, siue, inquit, temperantes sumus vobis. Hactenus Augustinus. Et assignans Apostolus rationem propter quam sobrius fuerit, loquens inter paruulos, subdit. Charitas enim Christi vrget nos. Hinc est illud, quod mystica significatione, de prædicatoribus Euangelij, dictum est, a Domino cum ad sanctum Iob loqueretur. Nun- *Iob 39.*
quid nosti tempus partus Ibicum in petris, vel parturientes ceruas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. Quibus verbis prædicatores Euangelij,& doctores Ecclesiæ, designantur, qui quasi ceruæ velocissimo cursu, ad montem contemplationis ascendunt, vt Deo assistant, & altissima mysteria gratiæ lumine fidei, atque dono intellectus illustrati, intueantur; sed charitatis affectu, atque doloribus partus coacti, ad immadescendunt. Vnde & Gregorius ait: Notandum verò summopere
Greg. 30 moral. 22. est, quod istæ ceruæ incuruantur, vt pariant: quia nimirum si erectæ starent, parere non valerent. Nisi enim prædicatores sancti ab illa immensitate contemplationis internæ, quam capiunt, ad infirmitatem nostram humillima prædicatione, quasi quadam incuruatione descenderent, nunquam vtique in fide filios procrearent. Nobis quippe prodesse non possent, si in suæ altitudinis erectione persisterent. Hæc Gregorius. Vnde Paulus, qui quasi cerua ad
2. Cor. 12 tertium vsque cælum raptus ascenderat, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui: rugitus emittens ad proximos descen
Gal. 4. dens clamat, Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Et iterum: Vigilate, inquit, memoria retinen-
Act. 20. tes, quoniam per triennium, nocte, & die non cessaui cum lacrymis monere vnumquemque vestrum. Et fortassis propterea Apostolici viri lux mundi, & sal terræ simul nuncupantur Domino
Matt. 5. dicente: Vos estis sal terræ, vos estis lux mundi: lux enim, atque luminaria cælestia in cælo residents, vbi sol, & luna, vb i stellæ fixæ, & planetæ lucent in loco suo: Sal vero in terra omni carni se attemperat,& vt eam a corruptione præseruet dissolutionem sui patitur: sic viri Apostolici a terra, atque a terrenis affectionibus eleuati, & conuersationem in cælo (sicut inquit Paulus)habentes,eorum doctrina fulget Ecclesia, vt Sole, & Luna. Qui docti fuerint,
Dan. 12. inquit propheta, fulgebunt tanquam splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, sed in terra, vt sal omnibus omnia fiunt, vt omnes saluos faciant. Vitam propriam exponunt, vt a corruptione æternę mortis, fratres suos præseruent. Libenter, inquit Apostolus impendam,&
2. Cor. 15 super impendar ego ipse, prò animabus vestris. Et iterum: Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Hæc autem omnia Scriptura sacra præstare
1. Tim. 3 docet. Est enim (sicut dicit idem Apostolus) vtilis ad docendum, ad arguendum ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia,vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus,&potissimè id præstant omnes prophetæ, qui primi prædicatores extiterunt verbi diuini, fide pleni, deuotione summi, in sancta meditatione assidui, peccata populi plangentes, transgressores legis increpantes,atque spe cælestis beatitudinis ad virtutem Dei populum allicientes. Inter illos maxime splendet Isaias propheta: nam vt infra patebit,omnia fere mysteria,de quibus cæteri prophetæ præloquuntur, altissimo stylo & eloquentissimo, sua prophetia comprehendit. Sed statim mihi poterit lector non immerito vitio tribuere, quod post tot scriptores, qui longos tractatus, & expositiones diffusas super Isaiam in lucem ediderunt, non solum ex antiquis patribus, verumetiam ex modernis auctoribus, meas velim lucubrationes adiungere, alijs prophetis maioribus derelictis,qui a modernis scriptoribus quasi obliuioni traditi videntur. Veruntamen si scopus ad quem hic noster labor dirigitur, bene inspiciatur,cessabit querela, & ad nostrum institutum aptissimam esse prophetiam Isaiæ iudicabitur. Scripserunt quidem super Isaiam beatus Basilius, Ambrosius, Cyrillus, Didymus, Eusebius Cæsariensis, Procopius Gazæus, Theodoretus, sanctus Thomas de Aquino, Alanus insulensis, Alredus Riaualis, Adamus, Hector Pintus, Franciscus Forerius, atque alij viri doctissimi,quos refert Sixtus Senensis lib. 4. Bibliothecæ sanctæ circa finem. Sed quoniam multi alij Sancti doctores obiter in diuersis locis multa docent cõsideratione digna, quæ ad maiorem elucidationem huius prophetiæ conducunt maxime, atque ad amplificationem illius,visum est mihi non iniocundum prædicatoribus Euangelicis esse futurum, quin potius valde vtile, & gratum, potissimas ponderationes singulorum verborum huius prophetiæ, quas in diuersis Patribus reperi, in vnum colligere, atque alijs quibusdam Scripturæ sacræ locis confirmare ea, quæ ad mores pertinent specialiter notando, atque signando loca patrum, vt in illis possit lector diffuse videre, quæ in hoc opere perstringuntur. Nec ociosum reputari debet, aut superuacaneum, ea quæ semel ritè ab alijs sunt dicta repetere, vt enim verbis vtar beati Augustini, nec omnia, quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt, & fieri potest, vt nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent illos planiores non inueniant libros, & in istos saltem incidant. Ideoq; vtile est plures a pluribus fieri tractatus diuerso stylo non diuersa fide etiã de quęstionibus eisdem, vt ad plurimos res ipsa perueniat ad alios sic, ad alios autem sic. Hactenus S. Augustinus. Fateor equidem me,
Aug. lib. 2 de Trinit. c. 3. to. 3.
ita

ita fuisse in lectione assidua Scripturæ sacræ, atque sanctorum Patrum ab ipsis liminibus studiorum meorum delectatum, vt quan uis per viginti & duos annos continuos fuerim in officio lectoris Philosophiæ, atque Theologiæ sacræ in varijs conuentibus prouinciæ Hispaniæ, atque nunc Romæ obedientia superiorum occupatus, semper tamen mecum creuit diuinarum Scripturarum desiderium, & magna cupiditas vacandi lectioni sanctorum Patrum, reuoluens non semel in corde meo, atque experientia ipsa conspiciens, verum esse id quod de eadem sapientia scriptum est: Intrans in domum meam conquiescam cum illa, non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed gaudium, & lætitiam. Scholasticorum enim studiorum lassitudo, sacrorum voluminum meditatione recreatur, & omne tædium internum procul pellitur, iuxta illud quod Salomon ait: Proposui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum, sciens quoniam meum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei. Igitur cum in conuentu insigni sancti Pauli Vallisoletani publicis lectionibus nonnulla capita Isaiæ, annis elapsis interpretatus fuissem, postmodum priuatis studijs, & vigilijs, multa alia quæ super reliqua capita notaueram ex patribus, elucidationi atque amplificationi totius prophetię adaptassem: nactus occasionem commentarios super viginti septem prima capita hoc primo tomo explicata in lucem edere curaui. reliqua vero quæ iam habeo præparata, Deo donante, atque adiuuante perficiam, & in secundo Tomo, quamprimum id tempus concesserit in lucem emittam, in obsequium prædicatorum, quibus meis studijs, atque laboribus inseruire desidero, vtpote minimus prædicatorum ordinis filius. qui anno ætatis meæ quarto decimo, benigne & misericorditer me suscepit, educauit, atque lacte doctrinæ Angelici doctoris enutriuit. Sic enim fiet, vt ad locum vnde exeunt flumina reuertantur, vt iterum fluant. Si quid autem in hoc opere dignum laude, & proximorum edificationi accommodatum lector inuenerit, totum patri luminum a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum, & post illum sanctis Patribus, ex quorum fontibus hæc sunt accepta, cum gratiarum actione adscribat. Illa vero quę minus elaborata, minus digesta, minus congrua, & accommodara locis Isaiæ, in cuius elucidationem adducuntur, & minus ornata perlegerit meæ tribuat imbecillitati, atque ignorantiæ, & humiliter a Deo petat, vt ipse sua misericordia suppleat, quidquid in me minus habeo. Vale optime lector.

Sap. 8.

Ibidem.

IN-

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE

Quæ in hoc primo tomo explicantur.

AD LECTOREM.

OBSERVA primo, quod in hoc indice non constituuntur indeserminatim omnia loca Scripturæ, quæ adducuntur in præsenti opere, sed ea duntaxat, quæ aliqua singulari ponderatione expenduntur, vel explicatione notabili sanctorum Patrum. Hoc enim iudicaui vtilitati legentis esse magis expediens, atque ad vitandam prolixitatem necessarium.

Obserua secundo, quod ad maiorem elucidationem Isaiæ adducuntur in hoc libro nonnulla loca aliorum prophetarum, aut etiam ex toto veteri, & nouo testamento, quæ conueniunt cum prophetia Isaiæ, aut congruunt illi, & hæc loca explicantur diffuse, & ex professo, quæ subinde in hoc indice signabuntur huiusmodi asterisco.*

Ex Genesis cap. 1.

Cap. 1. GERMINET terra herbam virentem, & faciẽtem semen, &c. cap. 17. num. 9.

Producant aquæ repti le animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli. cap. 6. num. 12.

Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. cap. 6. num. 26.

Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram. cap. 3. num. 8.

Cap. 2. Compleuitque Deus die septimo, opus suum, quod fecerat, & requieuit die septimo, &c. cap. 11. num. 17.

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & edificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem, cap. 3. num. 22.*

Cap. 3. Eritis sicut Dij scientes bonum, & malum, cap. 2. num. 9.

Adam vbi es? cap. 1. num. 21.

Vocem tuam audiui in paradiso, & timui eò, quod nudus essem, & abscondi me, cap. 4. num. 3.

Spinas & tribulos germinabit tibi, cap. 23. num. 8.

Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ, cap. 2. num. 24.

Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius, cap. 27. num. 3.

Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, cap. 3. num. 20.

Eiecit-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eiecitque Adam, & collouit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium, atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ, cap. 26. num. 3.*

Cap. 4. Sacrificium Abel acceptatur, & Cain reprobatur, & quare, cap. 1. num. 35.

Et edificauit Cain ciuitatem, vocauitq. nomen eius ex nomine filij sui Enoch, cap. 5. num. 11.

Cap. 6. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, cap. 11. num. 3.

Noe vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis, cap. 6. num. 20.

Arca Noe in parte inferiori erat lata, & in superiori arcta, & quare, cap. 6. num. 9.

Cap. 8. At illa venit ad eum ad vesperum portans rhamum oliuæ virentibus folijs in ore suo, cap. 2. nu. 13.

Et requieuit Arca in montibus Armeniæ, cap. 2. num. 5.

Cap. 9. Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, &c. cap. 3. num. 8.

Quasi olera virentia tradidit vobis omnia, cap. 1. num. 10.*

Carnem cum sanguine non comedetis, cap. 25. num. 11.

Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram, cap. 2. num. 14.*

Cap. 12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua. cap. 6. num. 30.

Cap. 15. Domine Deus quid dabis mihi? Ego vadam absque liberis, cap. 6. num. 30.

Qui tollens vniuersa hæc diuisit ea, per medium, & vtrasque partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit, cap. 2. nu. 13.*

Cap. 18. Festinauitque Abraham in tabernaculum ad Sarram dixitque ei: accelera, &c. cap. 6. num. 11.

Apparuerunt ei tres viri, & dixit Domine, &c. cap. 6. nu. 17.

Clamor Sodomorum, & Gomorræ multiplicatus est, &c. vsque vt sciam, cap. 1. num. 51

Non possum in monte saluari, ne Cap. forte apprehendat me malum, cap. 2. num. 10.

Respicienſque vxor eius post se, versa est in statuam salis, cap. 1. numero 11.

Nunc cognoui, quod timeas Domi Cap. num. cap. 7. num. 31.

Dabo pecuniam pro agro, suscipe Cap. eam: sic sepelliam mortuum meũ in ea, cap. 1. num. 11.

Virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam, cap. 7. num. 27. Cap.

Dixitque in corde suo: venient dies Cap. luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. cap. 26. numero 12.

Viditque in somnis scalam stantem Cap. super terram, & cacumen illius tangens cælum: angelos quoque, &c. in prologo ad lect.

Vere Dominus est in loco isto, & ego ne sciebam, cap. 7. num. 20.

Quam terribilis est locus iste, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli, cap. 8. num. 3.*

Surgens ergo Iacob mane tulit lapidẽ quem suppoſuerat capiti suo, & erexit in titulum. cap. 11. numero 16.

Qua post conceptum edente filium Cap. dixit feliciter, cap. 8. nu. 8.

Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres. ibidem.

Tollens erga Iacob virgas posuitq. eas in canalibus vbi effundebatur aqua, &c. cap. 6. num. 17.

Viginti annis fui tecum, oues tuæ, Cap. & capræ steriles nõ fuerunt, arietes gregis tui non comedi, nec captum a bestia ostendi tibi, cap. 22. num. 22

Nisi Deus patris mei Abrahaam, & timor Isaac affuisset mihi, cap. 2. num. 16.

cap. 32. Dimitte me iam enim ascendit aurora. Respondit, non dimittam te nisi benedixeris mihi, &c. vsque, & benedixit eum in eodem loco, cap. 8. num. 18.*

cap. 34. Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum, &c. vsque en sanguis eius exquiritur. cap. 11. num. 70.

cap. 37. Fratres tui pascunt oues in Sichimis veni mittam te ad eos, vsque & inuenit eos in Dothain cap. 19. num. 4.

Ecce somniator venit, venite occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem, capite 1. numero 70.

Cap. 38. Apparuerunt gemini in vtero, atque in ipsa effusione infantium vnus protulit manum, in qua obstetrix ligauit coccinnum, cap. 1. num. 29.

cap. 41. Num inuenire poterimus talem virum, qui Spiritu Dei plenus sit? &c. cap. 3. num. 7.

Cap. 43. Sederunt coram eo, primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam, & mirabantur nimis sumptis partibus, quas ab eo acceperant, maiorque pars venit Beniamin ita vt quinque partibus excederet, cap. 6. num. 8.

cap. 44. Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorum, cap. 2. numero 24.

cap. 49. Simeon & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia in consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea, cap. 3. num. 17.

Quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum, capite 5. numero 6.

Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. cap. 8. num. 14.

Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ palium suum. cap. 5 num. 9.

Beniamin lupus rapax; mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia, capite 3. num. 5. & cap. 9. num. 11.

Ex libro Exodi.

Apparuitque Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quod rubus arderet, & non comburaretur. cap. 1. num. 35. Cap. 3.

Solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est, capite 1. numero 14.

Obsecro Domine non sum eloquens ab heri, & nudius tertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum impeditioris, & tardioris linguæ sunt cap. 6. num. 19. cap. 4.

Digitus Dei est hic, capite 6. numero 17. Cap. 8.

Induratumque est cor Pharaonis, & non audiuit eos, sicut præceperat Dominus cap. 6. nu. 48.

Dixerunt ad inuicem, Manhu quod significat quid est hoc? In obseruationibus, num. 10. pag 7. cap. 16.

Et scatere cepit vermibus atque computruit, cap. 7. num. 25.

Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, &c. cap. 2. num. 13. cap. 21.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cap. 24. Viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cælum cum serenum est, cap. 6. num. 8

Cap. 25. Duos quoque Cherubim aureos, & productiles facies, &c. vsque expandentes alas, capite 6. numero 10.

Respiciatque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, in præfat. num. 1. pag. 1. & cap. 6. num. 13.

Ad protegendum tabernaculum vela cilicina, & pelles extende, capite 3. num. 11.*

Cap. 32. Iratusque valde proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis, cap. 1. nu. 35.

Cap. 33. Vade & ascende de loco isto, tu & populus tuus, & infra, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui, cap. 2. num. 9.

Cap. 34. Ignorabat Moyses, quod cornuta esset facies sua, ex consortio sermonis Domini, capite 5. numero 5.

Cap. 35. Obtulit mente promptissima, atque deuota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonij, cap. 6. num. 33.

Ex Leuitico.

Cap. 11. Omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus comedetis, pag. 7. num. 10.

Cap. 26. Ponam tabernaculum meum in medio vestri, & non abijciet vos anima mea, ambulabo inter vos, & ero vester Deus, vosque eritis mihi populus, cap. 8. numero 16.

Ex Numeris.

De exploratoribus & botro, cap. 1. num. 30. Cap.

Terra quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel, regio vberrima est ad pastum animalium, præcamurque vt des nobis famulis tuis eam in possessionem nec facias nos transire Iordanem cap. 1. num. 57.

Tolle virgam, & congrega populum tuum, & Aaron frater tuus, & loquimini ad petrã coram eis & illa dabit aquas, capite 19. numero 22.* Cap.

Cumque eleuasset Moyses manum percutiens virga bis silicem, egressę sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumenta. cap. 19. num. 22.

Ex libro Numerorum.

Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas, cap. 19. num. 22. Cap.

Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia. cap. 26. num. 28. Cap.

Ex Deuteronomio.

Eruntque verba quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens, &c. capite 8. numero 26. Cap.

Non inueniatur in te, qui ariolos scisciteturr, & obseruet somnia, atque Cap.

atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec diuinos, aut quærat a mortuis veritatem, cap. 8. num. 31.

Cap. 28. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, cap. 3. num. 19

Adducet Dominus super te gentem de lõginquo, & de extremis terræ finibus, in similitudinem, aquilæ volantis cum impetu, &c. cap. 5. num. 31

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus, cap. 6. num. 45.

Ex lib. Iosue.

Cap. 6. Circuite vrbem cuncti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus, septimo autem die sacerdotes tollent septẽ buccinas, &c. vsque & muri funditus corruent ciuitatis, cap. 1. num. 63.

cap. 7. In trecentis viris, qui lambuerunt aquas liberabo vos, & tradam in manu Madian, omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum, cap. 7. num. 6.

Dedit tubas in manibus eorum lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum, & dixit ad eos: Quod me videritis facere hoc facite cap. 8. num. 19.

cap. 10. Stetit itaque sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, non fuit antea nec postea tam longa dies obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Israel, cap. 8. nu. 30.

Ite & ponite pedes vestros super colla regum istorum. cap. 26. n. 9.

Ex lib. Iudicum.

Qui vtraque manu pro dextera vtebatur. c. 16. nu. 6. Cap. 2.

Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite Domino, c. 6. nu. 29. cap. 5.

Ex lib. 1. Regum.

Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est. cap. 19. nu. 26. Cap. 1.

Ecce ego quia vocasti me. cap. 8. num. 29. cap. 3.

Vbi est domus videntis. capite 3. num. 7. cap. 7.

Dabo ei filiam meã Micol, vt sit ei in scandalum. cap. 3. num. 12. cap. 18.

Ex lib. 2. Regum.

Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius, ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam regnum eius vsque in sempiternum, pag. 5. num. 7. Cap. 7.

Qui si iniquè aliquid gesserit, arguã eum in virga virorum, & in plagis hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, cap. 9. num. 50 51. 52.

Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. ibidem *

Ex lib. 3. Regum.

Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum gubernare possit & discernere inter bonum, & cap. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

malum, capite 3. numero 7.

cap. 8. Extendebant alas suas, &c. cap. 3. num. 11.

cap. 10. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori, &c. capite 8. numero 3.

Et duodecim leunculi stantes supra sex gradus hinc atque inde, ca. 1. num. 66.

cap. 18. Ascendit nubecula parua quasi vestigium hominis de mari, capite 4. numero 10. & cap. 19. num. 4.

Vsquequo claudicatis in duas partes, cap. 8. num. 18.

cap. 19. Non in commotione Dominus, c. 8. num. 14.

Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei, capite 3. numero 6.

Ex *lib.* 4. *Regum.*

cap. 2. Ascende calue, ascende calue, cap. 1 num. 68.

cap. 5. Vade & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, & mundaberis, &c. vsque si rem grandem dixisset tibi, &c. cap. 1 num. 45

cap. 6. Noli timere: plures enim nobiscũ sunt, quam cum illis, cap. 7. numero 8.

Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisei, capite 5. numero 6.

Ex *lib.* 1. *Paralipomenon.*

Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in filium. capite 9. numero 50. cap. 9

Opus grande est. Nec enim homini præparatur habitatio, sed Deo. cap. 8. num. 3. cap. 3

Ex *lib.* Ester.

Fere totum caput primum explicatur, cap. 25. num. 13. 14. 15 cap. 1.

Conuertitque Deus Spiritum Regis in mansuetudinem. cap. 10. num. 11. cap. 13

Ex *lib.* Iob.

Vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille simplex & rectus, & timens Deum ac recedens a malo, cap. 6. num. 20. & cap. 23 num. 3. cap. 1.

Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis, cap. 9. num. 6. cap. 3.

Cum regibus, & consulibus, qui edificant sibi solitudines, cap. 5. num. 11.

Ibi impij cessauerunt a tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore, & quondam vincti pariter siue molestia, cap. 1. num. 49.

Quia timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit. cap. 8. num. 21.

Tabernaculum impiorum non subsistet. cap. 8. nu. 15 cap. 8.

Nũquid virere potest scirpus absq. humore? aut crescere carectum sine aqua, cap. 17. num. 8.

Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo. cap. 9. num. 8. cap. 9.

Qui

Qui facit Arcturum, & Orionа, & Hyadas, & interiora austri, qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia quorum non est numerus. cap. 6. num. 3.

Sub quo curuantur qui portant orbem, cap. 3. num. 7.

In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa, capite 24. numero 20.

Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint quasi mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea, cap. 1. nu. 54. & cap. 6. num. 10.

cap. 10. Tædet animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo, noli me condemnare, cap. 1. numero 53.*

cap. 12. Deridetur iusti simplicitas. Lampus contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum, capite 24. numero 19.

cap. 14. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursum virescit & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cum primum plantatum est, capite 4. numero 5.

Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei. cap. 26. num. 30.

cap. 15. Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & contra omnipotentem roboratus est, capite 9. num. 10.

Cucurrit aduersus Deũ erecto collo, & pingui ceruice armatus est. cap. 9. num. 10.

Terra ne operias sanguinem meum neque inueniat in te locum latendi clamor meus, capite 19. num. 22. cap. 16.

Et calcet super eum quasi rex intentus, cap. 19. num. 5. cap. 18.

Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, cap. 1. num. 1. cap. 19.

Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient, cap. 1. num. 16.

Panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum, capite 2. numero 18.

Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur, iuxta multitudinẽ adinuentionum suarum, sic & sustinebit, cap. 24. num. 16.

Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum, cap. 24. num. 25.

Si reuersus fueris ad omnipotentem ædificaberis, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo. Dabit pro terra silicẽ, & pro silice torrentes aureos, cap. 19. num. 20.* cap. 22.

Eritque omnipotens contra hostes tuos, & argentum coaceruabitur tibi, eodem cap. & num.

Rogabis eum, & audiet te, & vota tua reddes, decernes rem, & veniet tibi, & in vijs tuis splendebit lumen. ibi.

Dulcedo illius vermes, capite 1. num. 70 cap. 24.

Numquid est numerus militum eius? cap. 5. num. 6. cap. 25.

Ecce gigantes gemunt sub aquis. cap. 3. num. 7. cap. 26.

Qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. cap. 5. num. 14.
Et prudentia eius percussit superbum, cap. 5. num. 4.
cap. 27. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. cap. 6. num. 10.
Et argentum innocens diuidet. c. 9. num. 11.
cap. 28. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igne subuersa est. Locus sapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum, cap. 3. num. 10.
Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit cap. 6 num. 16.
cap. 29. Iusticia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento. capite 22. numero 18.
cap. 30. Frater fui draconum, & socius Sthrutionum, capite 6. numero 20.
cap. 31. Nũquid nõ in vtero fecit me, qui & illũ operatus est, & formauit me in vulua vnus, capite 3. numero 8.
Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare. cap. 1. num. 48.
Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse, qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem illum quasi coronam mihi? per singulos gradus meos pronunciabo illum, & quasi principi offeram eum. cap. 9. num. 2.
cap. 33. Respiciet homines, & dicet: peccaui, cap. 6. num. 10.
cap. 34. Violenta sagitta mea absque vllo peccato cap. 2. num. 14.
Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt cap. 2. num. 23.
Conteret multos, & innumerabiles & stare faciet alios pro eis, capite 1. numero 69. & capite 24. num. 20.
Causa tua quasi impij iudicata est, cap. causam iudiciumque recipies, cap. 3. num. 24.
Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, cap. 6. num. 11.
In manibus abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat, cap. 9. num. 8.
Audite auditionem in terrore eius, cap. & sonum de ore illius procedentem cap. 1. num. 61.
Nos quoque inuoluimur tenebris, cap. 26. num. 14.
Quis conclusit ostijs mare quando cap. erumpebat de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia, cap. 5. numero 2.
Numquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparaui in tempus hostis, in die impugnæ, & belli? cap. 24. num. 18.
Numquid mittes fulgura, & ibunt & reuertentia dicent tibi, adsumus? cap 6. num. 27. & cap. 17. num. 3.
Numquid nosti tempus partum ibi cap. cum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt in prologo ad lectorem.
Si habes brachium sicut Deus, & si cap. voce simili tonas? circunda tibi decorem, & insublime erigere, & esto glorioſus, & speciosis induere vestibus, cap. 22. numero 18.
Protegunt vmbræ vmbram eius, cap. 26. num. 32.
An extrahere poteris Leuiathan hamo. cap. 9. nu. 21.
In oculis eius quasi hamo capiet eũ cap. 5. num. 4.
Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius cap. 19. num. 22.
cap. 41. Corpus illius quasi scuta fusilia compactum squamis se præmentibus, cap. 9. num. 80.
Aestimabit abyssum quasi senescentem, cap. 24. num. 24.
cap. 42. Auditu auris audiui te nunc autem oculus meus videt te. idcirco me reprehendo, & agam pœnitentiam in fauilla, & cinere, cap. 6 num. 10.

Ex lib. Psalmorum.

Psal. 1. Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit & in cathedra pestilentiæ non sedit, capite 5. numero 22.
Et in cathedra pestilentiæ non sedit, cap. 1. num. 18.
Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum, capite 26. numero 23.
Psal. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius: dirumpamus vincula eorum: & proijciamus a nobis iugum ipsorum, capite 8. numero 16.
Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te, cap. 9. num. 46.47.48.49.
Secundum multitudinem impietatum eorum expelleeos, quoniam irritauerunt te Domine, cap. 1. num. 59. psal. 5.
Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? capite 19. numero 5. psal. 6.
Nisi conuersi fueritis, gladiũ suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit, capite 7. numero 37. psal. 7.
Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas, &c. cap. 6. num. 13. psal. 8.
Purgatum terræ, purgatum septuplum, cap. 1. num. 62. & 64. psal. 11.
Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lętitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsq. in finem, cap. 26. nu. 3. psal. 15.
Frameam tuam ab inimicis manus tuæ, cap. 1. num. 60. psal. 16.
Satiabor cum apparuerit gloria tua. cap. 25. num. 16.
Tenebrosa aqua in nubibus aeris, cap. 8. num. 5. psal. 17.
Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit: carbones succensi sunt ab eo, cap. 2. num. 3. cap. 4. num. 12.
Ascendit super Cherubim, & volauit volabit super pennas ventorum, cap. 11. num. 21.
Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis, ca. 8. num. 18.
In sole posuit tabernaculum suum, & ipse psal. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, cap. 4. numero 3.
Timor Domini ſanctus permanet in ſæculum ſæculi, cap. 9. numero 6.
Deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel, & fauum. Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea, cap. 1. num. 59.
pſal. 20. Cogitauerunt conſilium, quod non potuerunt ſtabilire, cap. 3. num. 17. cap. 8. num. 18.
pſal. 21. Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis, capite 7. numero 25.
Quoniam tu es qui extraxiſti me de ventre, eodem capite & numero.
Quoniam tribulatio proxima eſt, & non eſt qui adiuuet, cap. 1. numero 15.*
Sicut aqua effuſus ſum, cap. 1. numero 44.
Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei, cap. 8. num. 5.
Quoniam circundederunt me canes multi, cap. 3. num. 14.*
Edent pauperes, & ſaturabuntur. cap. 3. num. 6.*
In cõſpectu eius cadent omnes qui deſcendunt in terra, eodem cap. & num.
pſal. 24. Vias tuas Domine demonſtra mihi & ſemitas tuas edoce me. cap. 9. num. 75.
Propter nomen tuum propitiaberis peccato meo, multum eſt enim, cap. 1. num. 47.
pſal. 25. Pes meus ſtetit in via recta. cap. 8. num. 18.
pſal. 31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei, cap. 1. num. 53.
Guſtate & videte quoniam ſuauis pſal. eſt Dominus. capite 1. numero 59.
Retribuebant mihi mala pro bonis pſal. ſterilitatem animæ meæ, cap. 1. num. 11.*
Inebriebuntur ab vbertate domus pſal. tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos; in præfatione. pagina 3.
Mutuabitur peccator & non ſoluet pſal. iuſtus autem miſerebitur, & retribuet, cap. 1. num. 11.
Rugiebam a gemitu cordis mei, pſal. cap. 15. num. 3.
Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis, & dolor meus renouatus eſt, cap. 6. num. 18.
Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi. pſal. cap. 1. num. 38.*
Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes pſal. die ac nocte, capite 25. numero 16.
Apud me oratio Deo vitæ meæ, cap. 17. num. 11.
In te inimicos noſtros ventilabimus cornu, cap. 5. num. 3. pſal.
Et cooperuit nos vmbra mortis, cap. 9. num. 6.
Lingua mea calamus ſcribe velociter ſcribentis, cap. 3. num. 26. ca. pſal. 8. num. 4. & 7.
Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ cõſortibus tuis, cap. 2. num. 3.
Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliniſcere populũ tuũ, & domum patris tui, cap. 7. nu. 13.
Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur omnes; diuites

uites plebis, cap. 23. num. 14.
Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij conſtitues eos principes ſuper omnem terram, cap. 1. nu. 65.*
pſal. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, ſanctificabit tabernaculum ſuum altiſſimus, cap. 2. numero 6.
pſal. 47. Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate Domini virtutem, in Ciuitate Dei noſtri, cap. 7. num. 13.
pſal. 48. Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors, & paſcet eos, capite 25. num. 26
pſal. 49. Laborabit in æternum & viuet adhuc in finem. cap. 24. nu. 26.
Aduocauit cælum de ſurſum, & terram diſcernere populum ſuum. cap. 1. num. 7
Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſummis teſtamentum meum per oſtum? &c. vique arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam, cap. 6. num. 28
Et in circuitu eius tempeſtas valida, cap. 24. num. 26
pſal. 50. Et delictum meum corã me eſt ſemper, cap. 2. num. 47
Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris, cap. 5. num. 20
Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt oſſa humiliata, cap. 7. num. 13
Auerte faciẽ tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. cap. 1. num. 47
pſal. 54. Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, & ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & in iuſtitia, & non defecit de plateis eius vſura, & dolus, cap. 1. num. 62, cap. 8. num. 50
Moliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula, cap. 3. num. 23
Pronihilo ſaluos facies illos, cap. 4. pſal. 55. num. 11
Sicut aſpidis ſurdæ, & obturantis pſal. 57. aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & benefici incantantis ſapienter. capite 6. num. 46
Exurge in occurſum meum, & vide pſal. 58. & tu Domine Deus virtutum ſanctus Iſrael, intende ad viſitandas omnes gentes. c. 4. n. 7
Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei, diſperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine, cap. 1. num. 29
Oſtendiſti populo tuo dura potaſti pſal. 59. nos vino compunctionis, dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant a facie arcus, vt liberentur dilecti tui, cap. 1. num. 63. cap. 2. num. 2.*
Lætabor, & partibor ſichimam, & conualem tabernaculorum metibor, cap. 9. num. 2
In Idumeam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ ſubditæ ſunt, cap. 11. num. 22
A timore inimici eripe animam pſal. 63. meam, cap. 8. num. 19. & 22.
Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. capite 6. numero 11.
Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur pſal. 64. vbertate, &c. vſque clamabunt etenim hymnum dicent, cap. 4. num. 7
Benedicat nos Deus Deus noſter, be pſal. 66. nedicat nos Deus, & metuant eũ omnes fines terræ, cap. 6. nu. 14

Universidad de Deusto
Biblioteca

psal. 67. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hereditati tuæ, & infirmata est,cap.2.num.5
Parasti in dulcedine tua pauperi Deus, cap. 1. num.10
Mons coagulatus,mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos,cap.2 num.4
Ascendisti in altum,cepisti captiuitatem,accepisti dona in hominibus, cap.6.num.53
Vt intingatur pes tuus in sanguine lingua canum tuorũ ex inimicis ab ipso,cap.25.num.11.*
Increpa feras arundinis congregatio taurorum in vaccis populorũ vt excludãt eos qui probati sunt argento, cap.2.num.12
psal. 68. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. cap.10.numero 19.
Laboraui clamans,raucæ factæ sunt fauces meæ, cap. 3. num.11
Obscurentur oculi eorum ne videãt & dorsum eorum semper incurua,cap.1.num.30
Appone iniquitatem super iniquitatem eorum,cap.1.num.25
Et placebit Deo super vitulum nouellum,cornua producentem, & vngulas, cap.8.num.11.
psal. 71. Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, cap. 2. num.12
Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam, capite 1. numero 26
Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna,cap.2.nu.13
Erit firmamentum in terra in summis montium, super extolletur super libanum fructus eius, & florebunt de ciuitate,sicut fœnum terræ,cap.4.num.7
Deiecisti eos dum alleuarentur, c. psal. 14.num.11
Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum, cap. 6. numero 30.*
Quia calix in manu Domini vini meri, & plenus misto, & inclinabit ex hoc in hoc: veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ, cap.25.num.12
Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis,cap.2.num.5
In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur, capite 6. numero 10.
Immissiones per angelos malos, capite 1.numero 63. & capite 6. num.49
Et excitatus est tanquam dormiẽs Dominus, tanquam potens crapulatus a uino, & percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit illis, capite primo . numero 58.
Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis,in lachrymis in mensura . capite 27. numero 11.
Vt quid destruxisti maceriam eius, vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, capite 27. num.6
Et terra nostra dabit fructum suum, cap.4.num.6
Fundamenta eius in montibus sanctis diligit Dominus portas Siõ super omnia tabernacula Iacob, cap.2.num.4. & capite 6. numero 49
Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum eorum qui fuerunt in ea, cap.1.num.65

Sicut

Tunc locutus est in visione sanctis suis,cap.6.num.2
psal. 88. Quod exprobauerunt inimici tui Domini, exprobauerunt commutationem Christi tui, cap. 1. num.68
psal. 89 Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies externa,quæ præterijt, cap.10.nu.23
psal. 90 Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis: scuto circundabit te veritas eius. cap. 4.num.14
psal. 91 Bene patientes erunt vt annunciẽt. cap.2.num.15
psal. 93 Qui facit mirabilia magna solus, cap.8.num.30.*
psal. 98 Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos,qui inuocant nomen eius, inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos,&c. Deus tu exaudiebas eos Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes ad inuentiones eorum, cap.26 num.18.*
psal.100 Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ. cap. 8. num. 16
psal.101 Similis factus sum pellicano solitudinis,factus sum sicut nicticorax in domicilio. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto,cap.6. num. 9
psal.102 Qui replet in bonis desiderium tuũ cap.2. num.18
Potentes virtute facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius, capite 1. numero 50.
psal.103 Extendens cælum sicut pellem. capite 3.num.11.capite 8.numero 5.
Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem, cap.6. num.22
Inter medium montium pertransibunt aquæ. Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri in siti sua super ea volucres cæli habitabunt de medio petrarum dabunt voces,capite 2. num. 5.*
Iucundum sit Dei eloquium meum. cap.1.num.52
Omnem escam abominata est anima eorum,cap.1.num.10
Quærite Dominum,& confirmamini,quærite faciem eius semper, cap.6.num.11.* psal.104
Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eum de interitionibus eorum,cap.27.num.9 psal.106
Et conuertit cor eorum, vt odirent populum eius,cap.6.num.50
Cælum cæli domino terram autem dedit filijs hominum, capite 8. num. 3 psal.113
Credidi propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis ego dixi in excessu meo omnis homo mendax, capite 6. numero 19. psal.115
De tribulatione inuocaui Dominũ. cap.23.num.2 psal.117.
Circundederunt me sicut apes,cap. 7.num.33
Lapidem quem reprobauerunt ædificantes:hic factus est in caput anguli cap.8.num.14.
Etenim sederunt principes, & adversum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ,capite 3.num.17.& capite 8. num.18.19 psal.118
Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum,cap.5.num.8
Bonum mihi Domine, quod humi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

liasti me,cap.12.num.4
Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, cap. 1. num. 50
Quã dulcia faucibus meis eloquia tua,super mel ori meo, capite 1. num. 59.& cap.7.num.30
Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, vt non dominetur me omnis iniustitia, cap. 26. numero 11
Lętabor ego super eloquia tua quasi qui inuenit spolia multa,cap.3 num. 5.cap. 9.nu.11
Fiat manus tua vt saluet me,cap. 1. num.64.cap.8.num.5
Psal.119 Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, cap.6. nu.24. cap.7.num.37
psal.120 Per diem sol non vret te,neque luna per noctem, capite 4. numero 11.
psal.121 Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi,in domum Domini ibimus. Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem,cap.3.numero 20
psal.123 Cum irascereturfuror eorum in nos,forsitan viuos absorbuissent nos,cap.8.num.19
psal.124 Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui,ex hoc nunc,& vsque in sæculum. cap.5. num.6
psal.126 Sicut sagittæ in manu potentis,ita filij excusorum, capite 6. numero 30.*
psal.127 Beati omnes,qui timent Dominum qui ambulant in vijs eius, labores manuum tuarum, quia manducabis: beatus es, & bene tibi erit,cap.3.num.19
psal.128 Supra dorsum meum fabricauerũt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam,cap.1.nu.22.cap. 2.num.24
Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam. euellatur exaruit, cap.17. num.8
Domine non est exaltatũ cor meũ, psal.1 neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me, cap. 3. num.8
Sicut vnguentum in capite,quod de psal.1 scendit in barbam barbam Aaron,quod descendit in oram vestimenti eius, cap. 1. num.26
Mirabilis facta est scientia tua ex psal.1 me confortata est, & non potero ad eam, cap.6. num.11
Pone Domine custodiam ori meo,& psal.1 ostium circunstantię labijs meis, non declines cor meum in verba malitiæ,ad excusandas excusationes in peccatis, capite 6. numero 18.*
Humiliãs autem peccatores,vsque psal.1 ad terram.cap.24.num.20
Mittit christallum suam sicut bu- psal.1 cellas ante faciem frigoris eius, quis sustinebit? emittet verbum suum,& liquefaciet ea, flauit spiritus eius, & fluent aquæ cap. 1. num. 54.*
Exultabunt sancti in gloria,lætabũ- psal.1 tur in cubilibus suis suis, cap.26 num. 30

Ex *lib. Prouerbiorum.*

Si te lactauerint peccatores, ne ac- Cap. 1 quiescas eis,cap. 2. num. 18
Auersio paruulorũ interficiet eos cap.3.num.7
Ne innitaris prudentiæ tuæ, cap.5. cap. 1 num.26
Viæ eius viæ pulcræ,& omnes semitę eius pacifice,cap.9.num.75
Ne des alienis honorem tuum, & cap. 1 annos tuos crudeli, ne forte implean-

pleãtur extranei viribus tuis,&c. cap.2.num.18
Bibe aquam de cisterna tua, &c. ca. 25.num.3
cap.7. Liga eam in digitis tuis. cap. 8.numero 26
cap. 8. Veritatẽ meditabitur guttur meũ: cap.7.num.19
cap. 14. In timore Domini fiducia fortitudinis eius, cap.8.num.22
cap. 16. Diuinatio in labijs eius,in obseruationibus. num.12.pag.7.
cap. 19. Non est speciosa laus in ore peccatoris. cap.6.num.28.
Cap. 20 Rex, qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. c. 6.num.6
Suauis est homini panis mendacij & postea implebitur os eius calculo.cap.4. num.3
cap. 23 Cui væ? Cuius Patris væ? cui rixæ, cui foueæ,cui sine causa vulnera, cui suffosio oculorum, nonne ijs, qui commorantur in vino,& student in calicibus epotandis?cap. 5.num.15
cap. 36. Sanguisugæ duæ sunt filiæ,dicentes affer,affer. cap.2.num.28
Et viam viri in adulescentia. cap.7. num.26

Ex *lib. Eccls.*

Cap. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant, in prolog. ad lect. & cap. 1. numero 11
Qui addit scientiam addit, & laborem,cap.6.num.19
cap. 2. Feci mihi cantores,& cantatrices. cap.3.num.3
cap. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur.cap.5.num.22
cap. 5. Diuitiæ congregatæ in malum Domini sui,cap.2.num.18
Et quid prodest possessori,nisi quod cernit diuitias oculis suis. cap.2. num.18.*
Etenim quia non profertur cito cõ- cap. 8. tra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala,cap.26. num.17
Væ tibi terra cuius Rex puer est. cap. 10 cap.3.num.7.*
Pecuniæ obediunt omnia, cap. 2. n.19

Ex lib. Cantic.

Osculetur me osculo oris sui,quia Cap. 1. meliora sunt vbera tua vino,cap. 1.num.61.& cap.12. num.7
Trahe me post te curremus in odorem vnguentorum tuorum, cap. 2.num.5.*
Ego flos campi,& lilium conuallium. cap.11.num.2
Sicut pelles Salomonis. c.3.num.11
Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas,vbi cubes in meridiæ. cap.7. num.13.
Dum esset rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suum. c. 4.num.7.& cap.5. num.2.*
Filij matris meæ pugnauerũt contra me.cap.22.num.3
Posuerunt me custodem in vineis; vineam meã non custodiui.ca.21 num.9
Ego flos campi.c.7.num.24 cap. 2.
Vox dilecti mei, ecce iste venit. ca. 7.num.13
Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. c.8.nu.6
Iam enim hiems trãsijt,imber abijt & recessit.cap.9. num.9.
Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas,ca.3. nu.23. & cap.4. num.3
Sicut lilium inter spinas, sic amica mea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

mea, inter filias, cap.10. numero 4.
Cap. 4. Fons hortorum puteus aquarum viuentium,cap.12.num.8
cap. 7 Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. cap.2. num.29
Nasus tuus sicut turris libani, cap. 21.num.9
cap. 8. Fuge dilecte mi assimilare capræ, hinnuloque ceruorũ,super montes Bethel,cap.4.num.6

Ex lib. Sapientiæ.

cap. 3. Bonorum laborum glorioſus est fructus cap.3.num.21
cap. 5. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei,& inter electos sors illorum est,cap.15.num.12
cap. 6. Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia, capite 6. numero 16.
Iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus, cap. 24. numero 23.
cap. 16 Angelorum esca nutriuisti populũ tuum,vsque,quam in filios habes ostendebas,cap.1.num.9

Ex lib. Eccli.

cap. 2. Fili mi accedens ad seruitutem Dei sta in timore,& præpara animam tuam ad tentationem, cap.7. numero 3.
cap. 4. Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam,& gratiam, cap.1.num.70.
Cap. 7. Ne iteres verbum in oratione tua, dap.1.num.45
cap. 15. Deus ab initio constituit hominem & reliquit illum in manu consilij sui,&c.cap.26.num.10
Non est speciosa laus in ore peccatoris,cap.6.num.28
Cum consummauerit homo, tunc incipiet in præfatione, num. 2. pag. 2.
Vir multum iurans replebitur iniquitate, & a domo eius non recedet plaga, cap.1.num.20.
Initium vitæ hominis aqua, & panis, cap.3. num.3
Contra malum bonum, & contra mortem vita, cap. 25. numero 14.
Qui offert sacrificium ex substantia pauperum,quasi qui victimat filium in conspectu patris sui,cap. 1.num.40
Non despiciet præces pupilli, neq. viduam si effundat loquelam gemitus:nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt?&c. cap.1. num.51
Innoua signa, & immuta mirabilia, cap.7.num.19
Et fauces contingunt cibum feræ. cap.3.num.4

Ex Isaia.

Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, cap. 19.num.4
Et ambulauerunt extento collo.ca. 2.num.22
Et viri Iuda germen delectabile eius,cap.4.num.4
Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,& quasi vinculũ plaustri peccatum, cap. 2. numero 8.
Radet dominus in nouacula conducta, cap.1.num.63
Velociter spolia detrahe cito prædare,

dare, capite 6. numero 53.
cap. 9. Omnis violenta prædatio cum tumultu, & omne vestimentum mistum sanguine, erit in combustionem, & cibus ignis: paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, capite 1. numero 61
Paruulus natus est nobis, capite 6. num.14. & cap.7. num.20
cap. 10. Numquid gloriabitur securis contra eum,qui secat in ea,aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra leuantem se, & exaltetur baculus, qui vtique lignum est,cap.6.num.26
Cap. 11. Habitabit lupus cum agno, cap. 2. num. 13
Et erit requies eius honor, cap. 5. num.5
cap. 12. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, notas facite in populis ad inuentiones eius,cap.3. num.21
Cap. 13. Præciosior erit vir auro, cap. 3. numero 19
cap. 14. Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris, corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas, in corde tuo: in cælum conscendam super sideræ Dei exaltabo solium meum, &c. cap.2.num.9.cap.6.num.8
cap. 15. Sicut descendit imber & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram, &c. cap. 27. num.9
Cap. 26. Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator ponetur in ea murus, & antemurale, cap.5.num.6
Misereamur impio,& non discet iustitiam in terra sanctorum iniquè gessit,cap.1.num.14
Tollatur impius ne videat gloriam Dei, secundum aliam litteram, cap.6.num.4
Calcabit eã pes pes pauperis gressus egenorum.cap.13.nu.3
Quia manda remanda, expecta respecta,cap.5.num.24 Cap. 28
Coangustatum est enim stratum, ita vt alter decidat, & breue palium vtrumque operire non potest,cap.4. num.3
Sicut in monte diuisionũ stabit Dominus,cap.1.num.7
Et erit vobis visio omniũ sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras dicent, lege istum,& respondebit,nõ possum. Signatus est enim, Et dabitur liber ne scienti litteras, diceturq; ei:lege,&respondebit:nescio litteras, cap.8.num.5 cap. 29.
Hæc est via, ambulate in ea,& non declinetis,neque ad dexteram, neque ad sinistram, capite 26. num.11. cap. 30.
Propterea erit vobis iniquitas hæc, sicut interruptio cadens,quoniã subito dum non speratur veniet contritio eius,cap.1.num.69
Ecce nomen Domini venit de longinquo,ardens furor eius, & grauis ad portandum, labia eius repleta sunt indignatione, cap. 3. num. 18
Et lingua eius quasi ignis deuorãs. cap. 5.num.29
Spiritus eius velut torrens inundans,cap.2.num.26
Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis,cap.3. numero 18
Iste in excelsis habitabit,munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt,cap.2.num.5 Cap. 33.
Vbi est litteratus, vbi legis verba pon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ponderans? in obseruationibus, pag.6.num.10
Locus fluuiorum, riui latissimi, & patentes, cap.6.num.16
Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum, capite 3. numero 18.
cap. 34. Et complicabuntur sicut liber cæli, cap.8.num.5.
cap. 35. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate, dicite pusillanimis, confortamini, & nolite timere, cap.8.num.21
cap. 36. Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum super Ægyptũ cui si innixus fuerit homo intrabit in manũ eius, & perforabit eam, cap.7. num.34
cap. 37 Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi, cap. 26. num. 16
cap. 38 Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudinem animæ meæ, cap. 1. num.53
cap. 40 Exiccatum est fænũ, & cæcidit flos quia Spiritus Domini sufflauit in eo, cap. 5 num.23
super montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas Sion, cap.1. num.5
Omnes gentes quasi nõ sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum, & inane reputatæ sunt ei, capite 6. numero 10
Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinẽ, assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient, cap.1. num.49
cap. 41 Ego posui te quasi plaustrum triturans nouum, habens rostra serrãtia, triturabis montes & comminues, & colles quasi puluerẽ pones, cap.1.num.24
Non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur vox eius foris, cap. 9.num.14 cap. 42
Transibunt ad te, & adorabunt te, & in te orabunt, quia in te est Deus, & non est Deus absque te, vere tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator, capite 9. num.53 cap. 45
Ego Dominus docens te vtilia. cap. 9.num.61 cap. 48
Viuo ego dixit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circundabis tibi eos quasi sponsa: in obseruationibus, num. 11. pag.7 cap. 49
Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis pacem, annunciantis bonũ prædicantis salutẽ, dicentis, Sion regnabit Deus tuus. Vox speculatorum tuorum, capite 7. numero 19 cap. 52
Ecce intelliget seruus meus exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros, aspectus eius, & forma eius inter filios hominum, cap.2. num.3
Et nunc quid mihi est hic dicit Dominus? cap. 18.num.8
Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, cap. 4.num.5.* cap. 53
Et vidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum, cap. 6.num.4.*
Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, cap. 1.num.45
Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus, cap. 2.num.14

Ecce

cap. 54. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles, cap.3.num.10.*
cap. 59. Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis, cap. 3.numero 16
cap. 60. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, cap.19.num.2. & cap. 11. numero 21
cap. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem nõ quiescam, donec egrediatur vt splẽdor iustus eius, & Saluator eius, vt lampas accendatur, cap.2.num.3.*
cap. 63. Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum, ca.5. numero 9

Ex Hieremia.

Cap. 1. Et dicit a, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum, cap.6.nu.31
Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum. capite 6. nunum.23
cap. 2. Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. cap. 1. num. 62. & 70
Verterunt ad me terga, & non faciem, cap.9.num 84
cap. 3. Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum. cap. 5. num.14
Frons meretricis facta est tibi noluisti erubescere. capite 3. numero 14
cap. 5. Percussisti eos, & non doluerunt; attriuisti eos, & noluerunt accipere disciplinam; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. cap.1.num.23.*
Ecce incircuncisæ aures eorum, & audire non possunt. cap. 6. numero 47. cap. 6.
State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris. capite 1. numero 49
Defecit sufflatorium in igne; consumptum est plumbum; frustra conflauit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptę. cap.1.num.23.*
Intrauit mors per fenestras nostras cap. 9. cap.17.num.3
Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. capite 8. numero 18 cap. 11.
Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis. cap.8.num.18 cap. 12.
Quare quasi colonus futurus es in terra? & quasi viator declinãs ad manendum? cap.19. num.4 cap. 14.
Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur eos, & post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, de cauernis petrarum. capite 7. numero 37.* cap. 16.
Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & cænacula sua, & non in iudicio. cap. 5. num. 11 cap. 22.
Dereliquit quasi leo vmbraculum suum. cap.1.num.31.* cap. 25.
Creauit Dominus nouum super terram femina circundabit virum. cap.7.num.16 cap. 31.
Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicẽs,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cognosce Dominũ: omnes enim cognoscent me a minimo eorum vsq. ad maximum, ait Dominus. cap.8.num.5

cap. 33. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo verbum bonũ, quod locutus sum ad domum Dauid. cap. 27. num.9

cap. 49. Ecce quasi aquila ascendet, & auolabit, & expandet alas suas super Bosram.cap.8.num.16

Ex lib. Trenorum.

cap. 2. Et prophetæ eius non inuenerunt visionem a Domino. capite 6. num.2

cap. 3. Recordare paupertatis meæ,& trãsgressionis meæ, absinthij, & fellis.cap.17.num.7

Terendit arcum suum,& posuit me quasi signum ad sagittam. cap.2. num.14

Bonus est Dominus sperantibus in eum,animæ quærenti illum. cap. 6.num.9

cap. 4. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis,in præfatione.num.4.pag.5

In vmbra eius viuemus inter gentes. cap.4.num.13

Cap. 5. Senes defecerunt de portis. cap. 3. num.9

Ex lib. Baruch.

cap. 3. Stellæ dederunt lumen in custodijs suis, & lætatæ sunt, vocatæ sunt & dixerunt, adsumus, & luxerunt ei cum iucunditate qui fecit illas. Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. cap. 8. num. 11.

Post hæc in terris visus est. cap. 7. num. 13.

Et cum hominibus conuersatus est. capite 7. numero 29.

Delicati mei ambulauerunt vias asperas. cap. 1. num.49 cap. 4

Sicut fuit sensus vester vt erraretis a Deo, decies tantum iterum conuertentes, requiretis eum, cap. 1. num.49

Ex lib. Ezechiel.

Et facta est super eũ ibi manus Domini. cap.8.num.20 Cap. 1

Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.cap.6.nu.27

Et aspectus earum, & opera quasi sit rota in medio rotæ, in præfatione. num. 1.pag. 1

Et cum scorpionibus habitas. cap. 3. num.23 cap. 2

Et ecce manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum corã me, qui erat scriptus intus & foris,in præfatione.num. 3.pag.3

Fili hominis sta super pedes tuos. cap.21.num.10

Et comedi illum & factus est in ore meo sicut mel dulce. cap.1. num. 59 Cap. 1

Ecce dedi faciem tuam valentiorẽ faciebus eorum vt adamantem & vt silicem dedi faciem tuam. c.6. num.19.*

Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram. cap.2.num.8

Filij hominis speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annunciabis ei ex me.Si dicente me ad impium, morte morieris,non annunciaueris,neque locutus fueris; vt auertatur a via sua impia, & viuat: ipse

ipse impius in iniquitate sua morietur, animam autem eius de manu tua requiram. capite 6. num.18

Et tu filij hominis, capite 3. numero 8.

cap. 4 Et tu fili hominis sume tibi laterem & pones eum coram te,& describes in eo ciuitatem Hierusalem, & ordinabis aduersus eam obsidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis agerem, & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro.capite 7. numero 3.*

cap. 5. Sume tibi gladium acutum radentem pilos, & trahe per caput tuum, & barbam tuam, & assumes tibi stateram ponderis,& diuides eos, &c. capite 7. numero 34

cap.7. Et quærent visionem de propheta, & lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus,&c. cap.6 num.2

cap. 13. Væ his quæ consuunt puluillos sub omni cubito manus,& faciũt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas, cap. 1. num 62

cap. 17. Aquila grandis magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. cap. 8. num.16.

Cap. 20 Ego dedi eis præcepta non bona. cap. 1. num. 39

cap. 28. Tu Cherub extentus, & protegens,&c. cap.3. num.11.

cap. 34. Vos autem cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.cap.3 num.8

Secari dormient in saltibus. cap.4 num.13.

cap. 36. Faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini. cap.10.num.12

Porta hæc clausa erit,& non aperietur,& vir non transibit per eam, eritque clausa principi. cap. 7. num. 24 cap. 44.

Spontanea holocausta. & pacifica voluntaria,cap.2. num.15 cap. 46.

Ex lib. Dan.

Apparuerunt vultus eorum melio res, & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. cap. 3. num.4 Cap. 1.

Abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus,&c. vsque.& factus est mons magnus. cap.2.num.2

Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in fauillam æstiuæ areæ.cap.6.num.23

Cadentes adorate statuam auream, quã constituit Nabuchodonosor rex.cap.2.num.19 cap. 3.

Et species quarti similis filio Dei. cap.6. num.8

Septem quoque tempora mutabuntur super te. capite 9. numero 2. cap. 4.

Potestas eius, potestas sempiterna, & regnum eius in generationem & generationem. cap. 7. numero 32

Fecit Rex grande conuiuium optimatibus suis, &c. cap. 21. numero 6. cap. 5.

Iudicium sedit, & libri aperti sunt. cap.26.num.32 cap. 7.

Et antiquus dierum sedit, in obseruationibus.num.11. pag. 7.

Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui Cap. 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, cap.8.num.5
In tempus, & tempora, & dimidiū temporis. cap.9.num.2
Vade Dan; quia clausi sunt, signatique sermones vsque ad præfinitum tempus. capite 8. numero 25.

Ex lib. Oseæ.

Cap. 1. Sume tibi vxorem fornicariam & fac tibi filios fornicationum in obseruationibus. num.5.
cap. 2. Ecce ego sepiam viam tuā spinis, & sepiam eam maceria. capite 9. num. 84.
Argentum multiplicaui eis, quæ fecerunt Baal. capite 1. numero 12.
cap. 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. cap.8.num.14
cap. 11. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, capite 2. numero 6.
cap. 12. Adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis, & locutus sum super prophetas, & ego visionem multiplicaui.ca. 6.num. 2
cap. 13. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet.cap.1.num.7
Cōuertere Israel ad Dominū Deū tuum: quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum, & dicite ei. Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum. cap.1. num. 36

Ex lib. Ioel.

Quis scit, si conuertatur & relinquat post se benedictionem? c.1. num.22. Cap. 2.
Et scietis, quia in medio Israel ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius, & non confundetur populus meus in æternum. & erit post hæc, & effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt.cap. 6.num.2
Ibi sedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. capite 6. numero 6. cap. 3

Ex lib. Amos.

Triturauerunt in plaustris ferreis Galaad. cap. 5. num. 23 Cap. 1.
Ecce ego stridebo subter vos sicut stridet plaustrum onustum fœno. cap. 5. num.23 cap. 2.

Ex lib. Ionæ.

Et nauis periclitabatur conteri. cap.1.num.17 Cap. 1.
Et præparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret: laborauerat enim: & lætatus est Ionas super hedera lætitia magna. Et parauit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset sol, præcepit Dominus vento calido, & vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat. capite 4. numero 13. cap. 4.

Ex lib. Mich.

cap. 3. Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meū, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. cap.1. num.62.*
cap. 4. Fere totum caput quartum Micheæ explicatur Isaiæ 2.
Cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuersæ terræ. capite 8. numero 11.
cap. 5. Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio, a diebus æternitatis, capite 9. numero 54
cap. 7. Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. c. 4. num.8
Ego autem ad Dominum aspiciam expectabo Deum saluatorem meum, audiet me Deus meus. cap.8. num. 28

Ex lib. Nahum.

Cap. 1. In diluuio prætereunte, consummationem faciet. capite 8. numero 15.

Ex lib. Habacuc.

Cap. 2. Væ ei qui multiplicat non sua, vsq; & aggrauat contra se densum lutum. cap.2.num.18.*
Domine audiui auditionem tuam & timui cap.6.num.12 cap. 3.
In medio duum animalium cognosceris. cap.1.nu.13
Splendor eius, vt lux erit. cap. 9. num.4
Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, ante faciē eius ibit mors, cap. 5. num. 4.
Contriti sunt montes sęculi, incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius, cap. 2. numero 25.*

Ex lib. Sophoniæ.

Ecce dies venit magnus, & horribilis, &c. vsque ibi, super omnes angulos excelsos. cap.9. num.87. Cap. 1.
Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane. cap. 3. num.7 cap. 3.

Ex lib. Zachariæ.

Qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. capite 7. numero 19 Cap. 1.
Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum, & iumentorū in medio eius, &c. cap. 8. num.16 cap. 2.
Et ego ero ei murus ignis in circuitu. cap.5. num.6
Quia viri portendentes sunt in præfatione. num. 1. pag. cap. 3.
Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septē lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis, quæ erant super caput eius. cap. 2.num.3 cap. 4.
Lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. c. 1.num.14
Ego video volumen volans; longi- tudo cap. 5.

tudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me. Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur. Educam illud, dicit, Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eã, & ligna eius, & lapides eius. cap. 1. num. 20.*

Hæc est amphora egrediens, cap. 2 num. 18

Ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier sedens in medio amphoræ. cap. 1. num. 17.

cap. 8. Adhuc habitabunt senes, & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. capite 3. numero 9.

cap. 11. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me, proijce illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proiecti illos in domum Domini ad statuarium. capite 6. numero 36.

Ex lib. Malach.

cap. 1. In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. cap. 18. num. 11.

cap. 2. Dispergam super vultum vestrum, stercus solemnitatum vestrarum cap. 1. num. 41. & cap. 16. numero 11.

Angelus Domini exercituum est. capite 18. numero 3.

Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans, & emundans argentũ, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia, cap. 1. num. 24 cap. 3

Vanus est qui seruit Deo, & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? capite 3. numero 20.

Ex lib. 1. Machab.

Inuenerunt sub tunicis interfectorum de donarijs idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt. cap. 17. num. 6 cap. 1

Ex lib. 2. Machab.

Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, &c. cap. 6. num. 42. cap. 2

Ex Euangelio Matthæi.

Et vocabis nomen eius Iesum. cap. 7. num. 29. Cap. 1

Et non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum. cap. 7. num. 28

Vbi est, qui natus est Rex Iudæorũ? cap. 2. num. 6. cap. 8. num. 11.* cap. 1

Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur cap. 1. num. 71 cap. 1

Cuius ventilabrum in manu sua, & permũdabit aream suam c. 3. n. 5. cap. 1

Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me. cap. 2. num. 19. cap. 1

Venit

Venit Iesus, & habitauit in Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Nephtalim. cap. 9. numero 2.

cap. 5. Videns autem Iesus turbas ascendit in Montem, cap. 2. numero 5.

Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt cap. 2. num. 3.* cap. 9. num. 5

Vos estis sal terræ. cap. 3. num. 8.

Vos estis lux Mundi. cap. 7. numero 8. in prolog. ad lect.

Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. cap. 24. num. 7.

cap. 6. Panem nostrum supersubstantialẽ da nobis hodie. cap. 1. num. 10.

cap. 9. Miserere nostri filij Dauid. cap. 7. num. 16

cap. 10. Exeuntes foras de domo, vel ciuitate excutite puluerem de pedibus vestris. cap. 6. num. 30.

Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. cap. 1. num. 42.

Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiã aduersum matrem suam. cap. 19. num. 4

cap. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos; tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. cap. 9. num. 12

Iugum meũ suaue est, & onus meum leue. cap. 12

Generatio mala, & adultera signũ quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ, cap. 7. nu. 19

Simile est Regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo. capite 8. num. 5.

Et portæ inferi non præualebũt aduersus eam. cap. 7. num. 4. cap. 16.

Tibi dabo claues Regni cælorum. capite 22. numero 23.

Respondens autem Petrus dixit ad Iesum, Domine bonum est nos hic esse. cap. 1. nu. 57.* cap. 17.

Et ecce apparuerunt Moyses, & Elias cum eo loquentes. cap. 5. num. 5

Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq. fratri suo de cordibus vestris. cap. 7. num. 17. Cap. 18.

Dicunt ei, possumus. cap. 3. numero 12. cap. 20.

Malos malè perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis. cap. 3. numero 21. cap. 21.

Qui ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem verò ceciderit conteret eum. cap. 1. num. 69.*. & cap. 8. num. 24.

Ideò dico vobis, quia auferetur a vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. c. 3. n. 5.

Dicite inuitatis, ecce prandium meum parani, tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata, venite ad nuptias cap. 1. num. 10 cap. 22.

Digito autem suo nolunt ea mouere. cap. 8. num. 26. cap. 23.

Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, & noluisti? cap. 3. num. 11.

Ite maledicti in ignem æternum. cap. 17. num. 10 cap. 25.

Iam non bibam de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum, in Regno patris mei. capite 25. num. 12 cap. 26.

Tunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

cap. 27. Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem, & acceperunt triginta argenteos pretium appretiati quem appretiauerunt a filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus, cap. 6. num. 36. & 40
Et respondens vniuersus populus dixit, sanguis eius super nos, & super filios nostros, cap. 4. nu. 1
Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo vsque deorsum, cap. 1. num. 35. & 39
cap. 28. Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus, c. 6. nu. 34
Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris & filij, &c. c. 6. nu. 17

Ex Euangelio Marci.

Cap. 1. Sicut scriptum est in Isaia propheta ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. capite 6. num. 43
cap. 2 Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. cap. 8. num. 16.
cap. 6 Et scandalizabantur in illo. cap. 8. num. 23
cap. 13 De die autẽ illo, vel hora nemo scit neque Angeli in cælo, neque filius nisi pater. cap. 7. num. 31
cap. 14 Vt quid perditio ista vnguenti facta est? cap. 11. num. 8.

Ex Euangelio Lucæ.

cap. 1. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis, quia non est impossibile apud Deum omne verbum; cap. 7. num. 26.
Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum, cap. 7. num. 29
Aue Maria gratia plena Dominus tecum. cap. 7. nu. 20. & c. 8. nu. 3
Magnificat anima mea Dominum, & exultauit Spiritus meus in Deo salutari meo. c. 8. nu. 3
Quia respexit humilitatem ancillæ suę, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. c. 8. num. 23. & c. 9. nu. 16
Et virtus altissimi obrumbrabit tibi. c. 4. num. 11
Exurgens autem Maria in diebus illis abijt in Montana cum festinatione in ciuitatem Iuda. cap. 6 num. 11
Quod superest datæ Eleemosynam. c. 23. num. 14
cap. Et hoc vobis signum, inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. c. 7. nu. 19
Pastores loquebantur ad inuicem transeamus vsq; Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factũ est quod Dominus ostendit nobis. cap. 2. num. 1
Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem mortuorum in Israel signum cui contradicetur. cap. 8. num. 23
cap. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira. cap. 1. nu. 19.*
In verbo tuo laxabo rete. c. 19. n. 10
cap. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit, quod accubuisset in domo pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes eius lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat cap. 1. num. 21. & num. 54.*
cap. 2. Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem. cap. 5. nu. 7
Et mulier quędam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. cap. 1. num. 21. & num. 54.*
cap. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. cap. 9. num. 13
cap. 10. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos, cap. 2. num. 15
Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis, cap. 4. num. 9.
cap. 11. Quidam autem ex eis dixerunt: in Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia, cap. 8. num. 39
Cum fortis armatus custodit atriũ suum, in pace sunt ea, quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. cap. 8. num. 6. & cap. 9. nu. 10.*
Reuertar in domum meam, vnde exiui. cap. 8. num. 6.
cap. 12. Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. c. 8. nu. 22.
Beati serui illi, quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes: amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis, cap. 1. num. 63.
cap. 14. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. cap. 2. num. 18
Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi, amice ascende superius, cap. 6. num. 8
Et factum est, dum irent, mundati sunt, cap. 1. num. 53 cap. 17.
Ecce ascendimus Hierosolymam, & consumabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. cap. 5. num. 3.* cap. 18.
Quia si cognouisses & tu, & quidẽ in hac die tua, quę ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis eius. cap. 1. num. 62. & numero 15. cap. 19.
Reges gentium dominantur eorũ, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. cap. 3. num. 8. cap. 22.
Et factus in agonia prolixius orabat cap. 7. num. 18
Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via: & aperiret nobis scripturas? cap. 6. num. 24. cap. 24.
Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. capite 8. numero 5.

Ex Euangelio Ioannis.

Et verbum caro factum est. cap. 2. num. 1. Cap. 1.
Et habitauit in nobis, cap. 2. num. 3. & cap. 7. num. 29
Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis. cap. 5. numero 5.
Et de plenitudine eius nos omnes, accepimus, cap. 2. num. 3
Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. cap.3. num.26.
Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. cap. 8. num.7
cap. 2. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit. cap. 9. num.6
cap. 4. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. cap.5. nu.8. & cap. 7. num.18
Sed aqua, quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, cap.3.num.8
cap. 5. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. cap.1. num.35.
Locus de duobus panibus hordeaceis, & duobus piscibus, explicatur. cap. 25. num. 16.*
cap. 6. Nos credimus, & cognouimus quia tu es Christus filius Dei. cap. 7. num. 12
Quod ergo tu facis signũ, vt videamus, & credamus tibi? cap. 7. num.12
cap. 7. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. capite 12. num.9
cap. 8 Samaritanus es tu, & dæmonium habes. cap.21.num.13
Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. cap.9. num.7
Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo. cap.8.num.28
cap. 9. Si cæci essetis, non haberetis peccatum. cap.6.num.47
cap. 10. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet, cap.6.num.15
Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. capite 1. numero 10
Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, ne tota gens pereat, capite 8. numero 18. cap.1
Domine iam fœtet, capite 6. numero 12.
Lazare veni foras, capite 22. numero 23.
Nunc iudicium est mundi, & nunc princeps huius mundi eijcietur foras. cap. 1. num. 68. & cap. 4. num.10 cap.1
Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. cap. 2. num.5.& 6.
Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. cap.6.num.47
Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. cap.6.num. 5. & num. 14
Qui amat animam suam, perdet eã. cap.8. num.19
Et cum recubuisset, iterũ dixit eis, scitis quid fecerim vobis? cap.6. num. 12 cap.
Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem, dilexit eos, cap. 6. num.12
Philippe, qui videt me, videt & Patrem. cap.8.nu 7 cap.
Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. cap.6.num.23 cap.
Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. cap.1.num 61
Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. cap.

capite 5. numero 5.*
Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum & quem misisti Iesum Christum. cap.7.num. 13
Ego pro eis rogo, non pro mundo, sed pro his, quos dedisti mihi, c. 8 num.28.
cap. 18. Si ergo me quæritis, sinite hos abire, cap.3.num.15
cap. 19. Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit: consummatum est. cap. 1. num.35
Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris cap.8.num.18
Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, &c. vsque os non comminuetis ex eo. cap.25.num.10
cap. 20. Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eũ tollam, cap.8.num.9
Cum ergo esset sero die illo vna sabbathorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. cap.1. nu.26.* & cap. 9. num.75
Hæc cum dixisset insufflauit, & dicit eis: accipite Spiritum sanctũ. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt. cap. 2. num.26
Nisi videro in manibus eius fixurã clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. cap.7. num.12
Exijt Petrus, & ille alius discipulus & venerunt ad monumentum. cap.11.num.22
Cap. 21. Pasce agnos meos. c.5.nu.21.
Mittite in dexteram nauigij rete. cap.19.num.10. & 11.

Ex epistola sancti Pauli ad Romanos.

Omnibus, qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis. capite 4. numero 8. cap. 1.
Vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. cap.4.num.5.* cap. 6.
Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. cap. 5. numero 10
Sicut enim exibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificatione. cap. 1. nu. 49. cap.9.num.10
Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? cap.1.num.70
Stipendia enim peccati mors, cap. 9.num.12
Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, cap.3. num.19 cap. 8.
Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, cap.6. num.22 cap. 9.
Si fuerit numerus filiorũ Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluę fient, cap.4. num.8.*
Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & omnis qui credit in eum non confundetur

Universidad de Deusto
Biblioteca

detur. capite 8. numero 24.
cap. 10. Finis enim legis Christus ad iustitiã omni credenti, in præfatione, num. 1.
Isaias enim dicit, Domine quis credidit auditui nostro? cap. 6. numero 29.
Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. cap. 6. num. 45
cap. 11. Fracti sunt rami, vt ego inserar. cap. 2. num. 17.
Non tu radicem portas, sed radix te. cap. 4. nu. 5
Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. cap. 4. num. 4
cap. 13. Sed induimini Dominum Iesum Christum. cap. 4. num. 3
Cap. 15. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei ad cõfirmandas promissiones Patrum. cap. 9. num. 7

Ex 1. epist. ad Corinthios.

Cap. 1. Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, cap. 1. num. 68 & cap. 2. num. 16
cap. 2. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante sæcula in gloriam nostram. cap. 5 num. 4.
cap. 3 Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. cap. 6. num. 25.
Dei enim sumus adiutores. cap. 1. num. 63.
Quid igitur est Apollo? Quid verò Paulus? ministri eius, cui credidistis? cap. 6. num. 25
Nolo enim vos ignorare fratres, quoniã patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari. cap. 8. num. 11. cap. 1
Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. ca. 3. num. 6. cap. 1

Ex 2. epist. ad Corinth.

Paulus Apost. Iesu Christi per volũtatem Dei, & Timotheus frater Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum sanctis omnibus, qui sunt in vniuersa Achaia. cap. 4. num. 8.
Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbũ Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo corã Deo in Christo loquimur. cap. 1. nu. 62. cap. 1
Idoneos nos fecit ministros noui testamenti. cap. 22. nu. 17 cap. 3
Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, cap. 8. nu. 4.
Littera enim occidit, spiritus autem viuificat, cap. 1. num. 35.
Nos vero omnes reuelata facie Domini gloriam speculantes in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquã a Domini spiritu. cap. 6 nu. 16.
Vt nõ fulgeat illis illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei inuisibilis, cap. 5. num. 5 cap. 4
Quasi tristes, semper autem gaudentes. cap. 9. num. 6 cap. 6
Quasi mortui, & ecce viuimus, cap. 26. num. 22. & num. 28
Per arma iustitiæ a dextris, & a finistris, per gloriam, & ignobilitatẽ per infamiam, & bonam famam. capite 25. numero 14.
cap. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? cap. 3. num. 11.

Ex epist. ad Galatas.

cap. 3. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo Iesu, vt ex fide iustificemur. cap. 1. num. 39
cap. 4. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti estis a Deo, quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? cap. 1. num. 35.
cap. 5. Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. cap. 26. nu. 26
Vt vnanimes vno ore glorificetis Deum. cap. 11. num. 3
cap. 6. Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. cap. 6. num. 21.
Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet, cap. 3. num. 15

Ex epist. ad Ephesios.

Cap. 1. Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo Iesu. c. 1. n. 56. c. 8. n. 18.
Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiã quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, &c. cap. 2. numero 3.
cap. 4. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quòd autem ascendit quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ? c. 4. nu. 7. & c. 2. nu. 8. & 6.
Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, vt illã sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam nõ habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. cap. 1. n. 94 cap. 5.

Ex epist. ad Philippenses.

Coarctor autem e duobus, desideriũ habens dissolui, & esse cum Christo multo magis melius; permanere autem in carne necessarium est propter vos. c. 6. nu. 22. Cap. 1.
Vnum autem quæ quidẽ retro sunt obliuiscens, ad ea vero, quæ sunt priora extendens meipsum ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis. c. 7. n. 4 cap. 3.
Nulla mihi Ecclesia communicauit in ratione dati, & accepti. cap. 23. num. 3 cap. 4.

Ex epist. ad Colossenses.

Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, cap. 8. num. 7 Cap. 1.
Delẽs quod aduersum nos erat chyrographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio &c. cap. 1. nu. 39. cap. 2.
Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. cap. 3. num. 19 cap. 3.

Ex epist. ad Thessalonicenses.

Cum enim dixerint pax & securitas tunc repentinus eius superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, &c. cap. 8. num. 24. cap. 5.

Ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex 1. epist. ad Timoth.

Cap. 1. Scimus autem, quoniam bona est lex, si quis ea legitimè vtatur. cap. 1. num. 39
Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. cap. 7. num. 19
Cap. 2. Similiter autem, & mulieres in habitu ornato cum verecundia, & sobrietate ornantes se, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. cap. 3. num. 28
Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. c. 3. nu. 22.
cap. 5. Nam quæ in delitijs est, viuens mortua est. cap. 3. num. 4
Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico vtere propter stomachũ & frequentes tuas infirmitates. cap. 5. num. 15

Ex 2. epist. ad Timoth.

cap. 2. Sed verbum Dei non est alligatum. cap. 6. num. 39
cap. 4. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. cap. 8. num. 19.

Ex epist. ad Hebræos.

Cap. 1. Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit heredem vniuersorum, per quẽ fecit & sæcula, cap. 2. num. 2.
Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq. omnia verbo, virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens. cap. 8. num. 7
Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. cap. 6. num. 9. & 22.
Nonne sunt omnes administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? cap. 6. num. 22.
Ego ero fidens in eum, cap. 8. nu. 28 cap.
Terra proferens spinas, ac tribulos reproba est, & de maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. cap. 2. num. 19 cap.
Dicendo autem nouum, veterauit prius. cap. 8. num. 4 cap.
Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, cap. 1. num. 57.* cap.
Sed a longe eas aspicientes, & salutantes, &c. in præfatione. num. 1
In solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. cap. 25. num. 3
Deponentes omne pondus, & circunstans nos peccatum. cap. 1. num. 17. cap.
Non enim accessistis ad tractabilẽ montem, & accensibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt excusauerunt se, &c. sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, &c. cap. 2. num. 4
Et sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel. ca. 5. nu. 12.

Ex epistola Iacobi.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. cap. 2. num. 8. Cap.

Ex

Ex 1. epist. S. Petri.

cap. 2. Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, &c. cap. 3. num. 10.
Vobis igitur honor credentibus, nõ credentibus autem lapis, quẽ reprobauerunt ædificantes. hic factus est in caput anguli, cap. 8. num. 23.
Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo, lac concupiscite. cap. 3. num. 29

Ex Actibus Apostolorum.

cap. 2. Non enim, sicut vos æstimatis, ebrij sunt cum sit hora diei tertia cap. 5. num. 15.
Factus est repente de cælo sonus, tãquam venientis spiritus vehemẽtis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes, & apparuerunt illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis, &c. cap. 7. num. 13. & cap. 25. num. 11.
Cap. 3. Viri Israelitæ quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus hunc ambulare? cap. 6. num. 27.
cap. 7. Mittens autem Ioseph accersiuit Iacobum patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque ca. 6. nu. 37
Cap. 10. Surge Petre, occide, & manduca. cap. 2. num. 7
Surge, & ego ipse homo sum. cap. 3. num. 8
cap. 13. Et crediderunt quotquot erãt præordinati ad vitam æternam. cap. 4. num. 9.
Discipuli quoq. replebãtur gaudio & Spiritu sancto. cap. 4. numero 7.
Nunc ergo quid tentatis Deum im cap. 15. ponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? cap. 9. num. 2.
Incrassatum est enim cor populi hu cap. 28. ius, & auribus grauiter audierũt, & oculos suos cõpresserunt, &c. cap. 6. num. 47

Ex Apocalypsis.

De ore eius gladius ex vtraq. parte Cap. 1. acutus exibat. cap. 7. nu. 8. & cap. 1. num. 60.
Scio vbi habitas, vbi sedes est Sa- cap. 2. thanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. cap. 6. num. 10
Vincenti dabo manna absconditũ, & dabo illi calculum candidum, &c. capite 6. numero 23.
Dignus est agnus, qui occisus est, cap. 5. accipere virtutem, & diuinitatẽ & sapientiam & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. cap. 8. num. 5.
Nomen illi mors. cap. 9. num. 7. cap. 6.
Abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni. c. 2. num. 21.*
Hi sunt, qui venerunt de tribula- cap. 7. tione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. in obseruationibus num. 11. pag. 7
Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus stantes ante thronum. capite 25. numero 8.

Datum

cap. 3. Datum est illis, ne occiderent eos, sed vt cruciarent mensibus quinque, & cruciatus eorum, vt cruciatus scorpij cum percutit hominem. cap. 7. num. 4.

cap. 12. Signum magnum apparuit in cælo mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, &c. vsque ibi: filium eius deuoraret. cap. 26. numero 26.

cap. 14. Hi sequuntur agnum quocunque ierit. cap. 3. nu. 6. & 30

Et quartus Angelus effudit phialã cap. 1
suam in solem, & datum est illi æstu affligere homines, & igni. cap. 4. num. 11

Et qui non adorauerunt bestiam, cap. 2
neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus, aut manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis, cap. 4. num. 3

Et alius liber apertus est, qui est vi- cap. 1
tæ, &c. cap. 4. num. 9.

Finis indicis sacræ Scripturæ.

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM.

Littera P, paginam. littera C, columnam. & littera N, numerum designat.

A

ABSCONDITA sunt nobis diuina mysteria. p. 151. col. 2. nu. 10. & pag. 152. c. 2. n. 11

ADuentus primi, & secundi Christi differētia. p. 376 c. 2. n. 7

Adam vbi formatus, & vbi de Paradiso eiectus. p. 382. c. 2. n. 2

Adulatores scorpionibus, vulpi, & pecti comparati. p. 108. c. 2. n. 23.

ALa in Scriptura, quid significet. pag. 219. c. 2. n. 6.

Alarum nomine exercitus significatur. p. 391. c. 1. n. 2

AMbitio, & inuidia comparantur igni & quare. p. 100. c. 2. n. 10

ANgeli iustorum custodes. p. 132. c. 1 n. 6 & p. 161. c. 1. n. 22

Anima propriis viribus in Deum tendere nequit. p. 79. c. 1. n. 8

Animæ propriæ, quæ vineæ comparatur, custodia gerenda. pag. 432. c. 1. n. 9

Animæ custodiæ nocturnum tempus aptissimum. p. 433. c. 2. n. 11

Andreæ Apostoli deprecatio. pag. 78. c. 1. n. 6

Apostoli Ecclesiæ turris. p. 133. c. 2. nu. 9.

Apostoli infirmi electi, vt Scripturam aperirent. p. 211. c. 2. n. 5. & p. 226. c. 2. n. 25. & p. 238. c. 2. n. 8

Apostolorum predicatione lex vetus cessauit. p. 227. c. 2. n. 27

Apostoli messores. p. 239. c. 2. n. 9

Apostolorum diuisio, diuisioni spoliorum comparatur. p. 241. c. 1. n. 11

Apostoli Ecclesiæ semen. pag. 37. c. 2. nu. 32

Apostoli sunt iudices, & principes Ecclesiæ. p. 66. c. 1. n. 65

Apostoli dicuntur consiliarij. p. 67. c. 2. n. 66

Apostoli dicuntur Domini germen. p. 117. c. 1. n. 4

Apostoli dicuntur Christi coadiutores p. 69. c. 1. n. 68

Apostoli dicuntur lucernæ templi. p. 75. c. 1. n. 3

Apostoli dicuntur lucernæ mundi, & quare. p. 236. c. 2. n. 5

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apostoli crucis signum exaltarunt. p. 341.c.1.n.3
Apostoli dicuntur fulgura.p.393.c.1. nu. 3
Apostoli nubibus comparantur.p.402 c.2.n.2
Apostoli dicuntur piscatores. p. 410. c.2.n.10.& 412.c.2.n.11
Apostolorum rete quando scinditur.p. 413.c.1.n.11
Apis cuius typum gerat. p. 202. c. 1. n. 13
ARbitrij libertas ostenditur. p.57.c.1. n. 68
Arrogantis, & superbi differentia. p. 377. c. 1.n.8
Arma diaboli quæ.p.240.1.n.10
AVxilio efficaci Deus voluntatem mouet.p.296.c.1.n.10
Auaritia detestanda.p.85.c.1.n.18
Auaritia est Idolorum seruitus. p. 87. c.1.n.19
Auaritia cantui meretricio comparatur.p.468.c.2.n.9

B

BAPTISMI necessitas. p. 47. c.2.n.44
Babylonem, quis condiderit, quidve significet.p.340.c.1.n.2
Barbam & comam radere vel nutrire, quid sit.p.367.c.2.n.4
BEatorum lætitia.p.497.c.2.n.6
Beati habent præmium,illimitatum bonum.p.105.c.2.n.19
Beatorum claritas. p.492. c.2.n.28
Beatorũ letitia conuiuio Assueri confertur.p.502.c.1.n.13
Beneficia Dei sedulo cogitanda.p.333. c.1.n.11
Beneficiorum Dei iugis tenenda memoria.p.385.c.2.n.7
Bellum aliter committit Christus cum hostibus, aliter mundus.p.242. c.2. n.14.
BOna cælestia non terrena perquirenda.p.58.c.2.n.57
Bona terrena non vera, sed ficta bona sunt.p.90.c.1.n.22
Bona opera semper iteranda.p.309.c.2 n.2

C

CAVSAE secundæ nisi a Deo mote,monere nequeunt. p. 296.c. 1.n.10
Cain vbi Abel occiderit.pag.382.c.2. num.2
Cælum & terra testes in extremo iudicio, & quare.p.18.c.2.n.7
Cherubim se mutuo respicientes, legis, & Euangelij concordantiam significant.p.1.c.2
Christus vt homines purgaret a peccato,morte consumptus.p.30.c.2.n.24 & p.32.c.2.n.27
Christus semen quo mortificato fideles multiplicantur p.37.c.2.n.33
Christus extensus in cruce, vt rugas Ecclesiæ aboleret.p.48. c.2. n 44.
Christus mons, & quare. pag.73.c.1. num. 2.
Christus dicitur lampas, & est cæteris sanctis eminentior.p.74. c.2.n.3
Christus humillimus extitit. p.78. c.1. num. 6.
Christus Domini germen, & quare. p.117.c.2.n.5
Christi vtraque natura, quomodo ab Isaia exprimatur.p.118.c.2.n.6
Christi ascensus in cælum hominibus vtilis.p.119.c.1.n.7
Christi passio nos abluit. pag.122. c.1: num. 10.
Christus fidelium custos. pag.132.c.1. num.6.
Christus fatigatus in excolenda vinea. p.133.c.1.n.8
Christus in passione communis peccatoribus, & iustis, in gloria tantum patet iustis.p.147. c.1.n.4
Christus est fundamentum totius edificij. cũ. pag. 147. colum. 2. num 5.
Christi passio fimbria dicitur. p. 148.c. 1. nu. 7
Christus quare lauit discipulorum pedes p.153.c.2.n 12
Christus dicitur calculus. p.161. c.2. nu. 23
Christus dicitur altare. pag. 162. c. 1. nu. 34
Christus dicitur spoliasse Iudæam.pag. 177.c.2.n. 53.
Christus quare dictus filius Dauid. p. 190.c 1.n.16
Christus quare dictus Emmanuel. p. 198.c.1.n.29
Christus api comparatur, & quare. p. 200. c.1.n.30
Christus celeriter cucurrit, vt fortem vinceret,& nobis subueniret. p.212 c.1.n.6
Christi potentia.p.216.c.2.n.10.& 11
Christi doctrina pacifica, & quies. p.208.c.2.n.14
Christi humilitas,& obedientia.p.228 c.2.n.29
Christi miracula diuina virtute sunt facta.p.229. c.2.n.30
Christi iugum leue.p.234.c.2.nu.2. & p.235.c.2
Christi duplex natura. p.243.c.2.n.16 & p.262.c.2.n.44. & 45
Christus nobis ad omnia datus. p.244. c.2.n.18
Christus hamus quo diabolus capitur. p.246.c. 2.n.21
Christus quare quatuor fratres vocauit p.250.c. 2.n 28
Christus quare magis Pater,quam Dominus.p.276.c.2.n.34. p.452.c.1. nu.20
Christi semitæ pacificæ quæ.p.275.c.1. nu. 75
Christus thronum Dauid erexit.p.278 c.2.n.77.
Christi regnũ,cum regnoDauid comparatur, p.279.c.1.n.78.
Christus mors dicitur,& quare. p.281 col. 1. nu. 81.
Christus quomodo consumauit omnia. p.301.c.2.n.19
Christus mansuetudine mundum superauit.p.305.c.1.n.25
Christi humilitas.p.308. c.2.n.2
Christus perfectis flos, segnioribus virga est.p.308.c.2.n.2
Christus in passione odorem maximum efflauit.p.309.c.1.n.2
Christus solus Spiritum permanentem habet.p.310.c.1.n.3
Christi gloria.p. 319.c.1.n.16.& 17
Christi præsentia fideles exhilarantur, p.333 c.2.n.13
Christus semper in medio, & quare. p.334. c.2.n.14
Christus multis animalibus in Scriptura comparatur.p.361.c.2.n.19
Christi passionis memoria Deo accepta. p.385.c.2.n.7
Christi humanitas nubes leuis. p. 403. c.2.n. 4
Christi charitas erga homines. p. 404. col.1.nu 4
Christus crucifixus altare. p.416.c.1. num.21
Christus custos dicitur. p. 434. col. 2. nu.13.& paxillus. p.434.c.2.n.13.
Charitas Dei quanta.p.280.c.1.n 79
Charitatis præceptum quare nouum dicatur.p.477.c.2.n.7
Cognoscit Deum qui Bonẽ imitatur. p. 22.c.2.n.13
Consonantia euangelij,legis,& prophetarum.p.1.c.1.n.1
Consuetudo peccati vitanda. p.24.c.2. n,16.& p. 140. c. 1.n.22
Conscientiæ bonæ securitas. pag. 106. c.2.n.20
CReaturæ Deo comparatæ, nihil sunt. p. 151.c.2.n.10
Credat qui vult intelligere.p.187.c.2. num.12
Crucis splendor, & gloria. pag.130.

Universidad de Deusto
Biblioteca

columna 2. numero 5.
Crucis exaltatio.p.322.c.2.n.19.& p. 341.c.1.n.3
Crucifixi plagæ fontibus similes.p.332. c.1.n.9
Crux signum omnium perfectionum,& crucis epitecta.p.395.c.1.n.6
Crux principatus Christi.p.261.col.1. num.43
Crucis signaculo saluandi notantur.p. 262.c.1.n.43
Crudelitatis,& inhospitalitatis vitium Deus punit.p.395.c.1.n,6
Crura Christi, quare in cruce non sint fracta.p.500.c.1.n.1
Conuiuij Assueri cum beatorum felicitate collatio.p.502.c.1

D

DAMNATORVM pœnæ inæquales.p.475.c.1.nn.3.& p. 488.c.2.n.23
Damnatorum pœnæ maximè.p.485. c.2.n.20
Damnatorum pœnæ grauitas,ex tribus pensatur.p.487.c.2.n.23
Damnati in inferno fæces Dominici calicis bibunt.p.501.c.1.n.12
Damnati voluntarie in infernum se cõiecerunt, vbi magis desiderant consumi ab igne quam viuere.p.243. c.2.nn.15
Damnati maximè torquentur in memoria felicitatis præteritæ.p.345.col.1. num.8.
Damnatis commutabuntur mundi oblectamenta, in tot inferni pœnis.p.349. c.2.n.16.& p.355.c.2.n.8
Damnatorum pœnæ quales.p.398.c.2. num.10
Dauid regnum in Sedechia desiit, non tamen principatus.pag.278.col.8. num.77
Dauid regnum similis Regno Christi. p.279.c.1.n.78.
Dei labia quæ.p.8.c.1.n.12
Dei Os quid.p.61.c.2.n.61
Deus dolet de peccatis nostris.p.25.c.2 num.15
Deus permittit peccatores in deteriora labi.p.31.c.2.n.25
Deum inamaricari quid sit.p.60.c.1. num.59.
Dei ira dicitur ira agni.pag.91.col.2. num.25
Dei & hominum adinuentiones in quo differant.p.107.c.1.n.21
Deus etiam inuentus quærendus.p.152 c.2.n.11
Dei cognitio hominem humiliat.p.159 c.1.num.19
Deum excecare peccatores,diuersimode intelligitur.p.176.col.1.nn.48. 49.50
Deus si protegit nihil timendum.pag. 186.col.1.num.8
Deus operatur aliquando vt Deus, aliquando vt Dominus.pag.192.c.1. num.22
Deus misericors.p.203.c.2.n.34
Deus summa facilitate cælos condidit. p.210.c.2.n.5
Deus nobis suam imaginem visibilem fecit.p.213.c.1.n.7
Dei erga nos maxima charitas p.280. c.1.n.79
Deo tribuuntur affectus humani, quomodo,& quare.p.285.c 2.n 86
Deus in bonis operibus gaudet.p.286. c.1.n.86
Deus ignis est tam peccatoribus quam iustis p.300.c.1.n.15
Deum impium interficere, quid sit. p.314.c.2.n.9
Deus vltro se offert querentibus, ideo fonti comparatur.p.330.c.2.n.8
Deus punit citra condignum.p.372.c.1 num.2
Deus quomodo dicatur cognoscere. p.375.c.2.n.6
Dei misericordia quãta.p.396.c.2.n.8
Dei manus,& vltio timenda.pag.415. c.1.n.15.
Decimæ quare Ecclesiæ debitæ,& oblatæ.p.465.c.2.n.12
Diuitiæ in quos vsus insumẽdæ.p.464 c.2.n.10
Diabolus pacifice animæ peccatoris dominium obtinet.p.295.c.2.n.5
Diabolus irridetur a iustis post dimissum peccatum.p.354.c.1.n.5
Dilectio inimicorum suadetur.p.65.c. 2.num.64
DOctores Ecclesiæ dentibus comparantur.p.3.c.2.n.4
Doctores,& periti in lege, magis puniuntur,quam simplices.p.379.c.2. num.13
Doctrinæ nouitas, etiam in vocibus vitanda.p.317.c.2.n.13
Dolere de peccatis commissis Deo gratissimum.p.366.c.1.n.3

E

EBRIETATIS mala describuntur.p.136.c.1.n.15
ECclesia dicitur mons.p.75.c.2.n.4
Ecclesia dicitur vinea in cornu filio olei plantata.p.129.c.1.n.4
Ecclesiæ primitiuæ feruor.pag.77.c.2. num.6
Ecclesia multas perpessa persecutiones. p.183.c.1.n.30
Tamen firma permanet.ibid.n.4
Ecclesia dicitur insula.p.245.c.1.n.20 & p.388.c.1.n.9
Ecclesiæ vnitas,& simul ordinũ diuersitas.p.327.c.2.n.2
Ecclesia dicitur ciuitas pauperum,& in orbem celebris.p.362.c.2.n.21
Ecclesiæ inimici a Deo confunduntur: p.365.c.1.n.2 & 3.
Ecclesia dicitur conuulsa,dilacerata,& terribilis,p.393.c.2.n.4
Ecclesiæ numquam obliuiscitur, sed miseretur Deus.p.396.c.2.n.8
Ecclesiam infestantium conatus frustrabuntur.p.397.c.1.n.9
Ecclesia dicitur ciuitas Solis.p.413.c. 2.nn.20
Ecclesia despecta,& decolorata ob Peccatorum scelera.p.440.c.1.n.3
Ecclesia deseruire non debet in peccatorum operimentum.pag.442.c.2. num.6
EDificiorum multitudo, magnitudo,& pulchritudo damnatur.p.134.c.1. nu.11.& 13
ELeemosynæ & oblationes quæ gratè Deo.p.39.c.1.n.34
Eleemosyna & spiritualis negociatio. p.467.c.1.n.13
Electi pauci.p.150.c.2.n.9.& p.347. c.2.n.12.& p.481.c.2.n.14
Electi quia pauci,& despecti reliquiæ dicuntur.p.120.c.2.n.8
Electi sunt gloria Dei.pag.124.col.1. num.13
Electi conculcatt dicuntur.p.394.c.1. num.5
ERubescentiam furatur diabolus tempore peccati,postea restituit tempore pœnitentiæ.p.69.c.2.nn.70
EXercitus aquæ comparatur,& quare. p.208.c.1.n.13
EVangelium non est bello prædicandũ, vel publicandum.p.83.c.2.n.15
Euangelium Matthæi Christum esse Messiam in lege promissum ostendit. p.245.c.1.n.20
Euangelium Ioannis Christi diuinitatem ostendit.p.270.c.1.n.55
Euangelij per orbem prædicatio.p.323 c.1.nu.21
Eucharistia tantum cibus substantialis, & ardentissimæ Christi charitatis indicium.p.20.c.1.& 2.n.10
Eucharistia dat robur homini.p.95.c.2 num.6
Eucharistiæ institutio qualis.p.153. c.1.nn.12

Universidad de Deusto
Biblioteca

F

FESTIVIS diebus Deum offendere iniquum est. pag. 378. c. 2. num. 11
Fiducia iustorum maxima. pag 54. c. 1. num. 52
Fiduciam erga Deum, minima etiam peccata tollunt. ibid. c. 2
Fideles dicũtur creari, & quare. p. 122 c. 2. nn. 11
Fidelibus deficientibus naturalibus auxilijs, Deus præter spem repente occurrit. p. 123. c. 2. n. 12
Fimbria vestimentorum Dei quid significet p. 148. c. 1. n. 70
Fidei mysteria credenda, vt intelligantur. p. 187. c. 2. n. 12
Fides necessaria ad visionem. p. 188. c. 1. nu. 13
Fideles Christi a peccatorum onere leuantur. p. 236. c. 1. n. 3
Finis a bonis malos discernit. p. 319. c. 2. num. 17
FLagellat Deus peccatores, vt eos corrigat. p. 30. c. 1. n. 23. & p. 31. c. 1. num 24
Flagella congeminat Deus vt corrigat. p. 66. c. 1. n. 64
FRatres quatuor quare primo a Christo vocati. p. 250. c. 2. n. 28

G

GENTES ad Christi fidem conuersæ. p. 353. c. 2. n. 4
Gentium vocatio, & conuersio. p. 398. c. 2. nn. 11
Gentes primum Christi fidem susceperunt, vt sint nouissimi primi, & primi nouissimi. p. 419. c. 2. n. 26
GLadij diuersæ acceptiones in scriptura. p. 61. c. 1. n. 60
Gloriæ perpetuitas, & cui assimiletur. p. 332. c. 1. n. 9
Gloria cælestis conuiuio comparata, & quatuor conditiones huius conuiuij. p. 498. c. 1. n. 7
Gloria cælestis quare esui pinguium, & medullatorum comparata. p. 497. c. 1. n. 10
GRadus diuersi per quos perfectionis apex attingitur. p. 80. c. 2. n. 10
Gratiarum actio necessaria. pag. 21. c. 1 num. 11
Gratia, & misericordia Dei comparantur fonti, & vberibus. pag. 329. c. 2 num. 7
GVlæ quæ mala pariat. pag. 94. col. 2. n. 4

H

HEBRÆORVM ingratitudo. p. 19. c. 2. n. 9
Hebræi per orbem dispersi, & quare. p. 34. c. 1. n. 29
Hebræorum cæcitas, & obstinatio p. 35 c. 1. num. 30
Hebræi a Deo, & Angelis derelicti. p. 36. c. 1. n 31
Hebræi in Paschatæ a Romanis obsessi, & quare. p. 226. c. 2. n. 24
Hebræorum consilium contra Christum p. 105. c. 1. n. 17
Hebræi quare vineæ conferantur. pag. 128. c. 2. n. 3
Hebræi intellectum, & voluntatem deprauatam habent. p. 174. c. 1. n. 45
Hebræi pullulare dicuntur post ruinã. p. 178. c. 2. n. 54
Hebræi dicuntur claudi, & quare. pag. 222. col. 1. nu. 18
Hebræis reprobatis gentes sunt insertæ. p. 281 c. 2. n. 81
Hebræi vane redditum in Hierusalem expectant. p. 320. c. 2. n. 18
Hæreticorum versutia. pag. 183. c. 2. num. 4
Hæreticorum doctrina eradicanda. pag. 369. c. 2. n. 8. & p. 388. col. 2. num. 10
Hæretici piscatores dicuntur. p. 410. c. 2. nu. 10
Hæretici nocte piscantur. p. 412. c. 2. num. 11
HYpocritarum finis, & initium. p. 386 c. 1. nu. 8
Hypocritarum pœna qualis futura. p. 286. c. 1. n. 87
Hypocritarum operimentum reuelandum a Deo. p. 442. c. 1. n. 6
Hierusalem quare per Romanos vastata. p. 33. c. 2. n. 29
HOmines omnes natura eiusdem sunt conditionis, dispares autem gratia. p. 224. c. 2. n. 21
Homo habet spiritum venientem, non tamen permanentem. pag. 310. c. 1. num. 3
Homo in bonis actionibus se habet, vt Dei instrumentum. pag. 296. col. 1. num. 10
In quo differat ab instrumento inanimi. ibid c. 2. n. 11
Hominis potentia imbecillis. p. 305. c. 2. num. 27
Homines variis bestiis comparati, & quare. p. 315. c. 2. n. 15
Homines apud Deum duplicem habent thesaurum. p. 484. c. 1. n. 18
Mortorũ nimia industria elaboratorum ligna, sæpe ignem inferni nutriunt, & augent. p. 70. c. 2. n. 72
HVmilitas cælum replet. pag. 148. c. 2. num. 8
Humilitas orbem reparauit. p. 308. c. 2 num. 2
Humilis non habet vnde cadat. p. 358. c. 1. nu. 11

I

IDIOTÆ minus puniuntur, quam periti. p. 379. c. 2. n. 13
IMperatiuum pro futuro sæpe accipitur in scriptura. p. 168. c. 1. n. 34
Imaginem suam nobis stylo hominis Deus pinxit. pag. 213. col. 1. num. 7
Impietas igni comparatur, & quare. p. 286. c. 2. n. 88
Impij comparantur torrenti, & quare. p. 373. c. 2. n. 3
INGratitudinis mala. pag. 21. col. 1. num. 11
Ingratitudinis gradus. pag. 21. col. 2. num. 14
Ingratitudinis vitium reprehenditur. p. 288. c. 1. n. 90
Incredulitatem Deus acriter punit. p. 187. c. 1. n. 12
Incarnatio Christi maximum, & vltimum signum a Deo datum. p. 191. c. 2. nn. 21
Incarnationis mysterium Dei adinuentio dicitur. p. 332. c. 2. n. 10
Inquisitionis tribunal necessariũ. p. 81. col. 2. num. 12.
Iræ Dei nemo potest resistere. pag. 142. col. 1. nu. 29
Ira Dei quomodo flectenda. p. 441. c. 1. num. 8
Ira Dei in iudicio magna in peccatores effundetur. p. 483. c. 2. n. 17
Iracundi titionibus similes. p. 186. c. 1. num. 8
ISaias dicitur quintus Euangelista, & quare. p. 2. c. 1. n. 1
Isaias quare prior ceteris in canone scripturæ ponatur, & quos habuerit Prophetas contemporaneos p. 6. c. 2. num. 9
Isaiæ vaticinium de quibus agat. p. 8. col. 2. n. 14
Isaias quo tempore vixerit. p. 17. c. 1. num. 6
Isaiæ comminationes sunt contra Iudæos, contra exteras nationes, contra mundum vniuersum. p 10. c. 1. num. 17
Isaiæ scopus, & prophetiæ distributio. p. 11. c. 1. n. 22
Isaiæ expositores qui. p. 13
Isaias quis fuerit, Christi typus extitit

Universidad de Deusto
Biblioteca

tit. pag. 16. col. 2. num. 4. & pag. 425. c. 1. n. 4
Isaias vidit prophetice verbũ æternum p. 73. n. 1. col. 1
Isaiæ dignitas. p. 150. c. 1. n. 9
Isaiæ apparuit tota Trinitas, in visione imaginaria. p. 155. c. 1 n. 14
Isaiæ charitas. p. 165. c. 2. n. 29
Isaiæ obedientia. p 166. c. 1. n. 30
Iuramentum detestandum, & quæ inde mala sequantur. p 27: c. 1. n. 20
Iudices boni qui p. 53. c 2 n. 51
Iudex quas conditiones habere debeat. p. 375. c. 1. n. 6
Iudicium extremum timendum. p. 69. col. 1. nu. 69. & p. 88. c. 2. nn. 11. 22. 23. 24. 25
Iudicium extremum nobis longe ante prænunciatur. p. 292. c. 2. n. 3
Iudicium extremum sub typo subuersionis Babylonis describitur. 340. c. 1. num. 2
Iudicium impios ab electis separabit. p. 435. c. 1. n. 13
Iudicij propinquitas variis suadetur rationibus. p. 343. c. 1. n. 6
in Iudicio peccata pandentur. p. 344. c. 1. n. 7. & p. 474. c. 1 n. 1. & p. 483 c. 2. n. 18
in Iudicio maxima erit reproborũ confusio. ibid. col 2
Iudicium quandoque nox, quandoque dies in Scriptura appellatur. p. 345. col. 2. nu. 9
Iudicium dicitur dies insanabilis, crudelis. p. 346. dies domini. p. 353. c. 1 num. 2
Iudicium quare signa præcedent. pag. 492. c. 1. n. 28
Iudicium tempestas dicitur mundanx aream. p. 497. c. 2. n. 5
Iudicij sententia formidabilis. p. 389. c 1. num. 10
in Iudicio quæ timenda. p. 415. col. 1. num. 15
Iudicium repentinum erit. pag. 429. columna 2. numero 5.
in Iudicio orbis terrarum arescet, quia comprimetur. p. 474 c. 1. n. 2
in Iudicio omnes æque iudicabuntur, non tamen æqualiter. pag. 475. c. 1. num. 3
in Iudicio summa facilitate orbem terræ consumet Deus. ibid. c. 2. n. 5
Iusti etiam pauci Deum placant p. 182 c. 1. num. 2
Iusti illi ab inimicis infectantur, qui in cordibus suis cælestis Hierusalem imaginem gerunt. p. 183. c. 1. n. 3
Iustus in bonis operibus Deum lætificat. p. 286. c. 1, n. 86
Iustus paulatim proficit ab imperfecto, ad perfectam tendens. pag. 314. c. 1. num. 8
Iustorum & impiorum dispar exitus. p. 319. c. 2. n. 17
Iusti liberati a peccato diabolum irridebunt. p. 354. c 1. n. 5
Iusti peregrini sunt super terram. p. 374. c. 2. n. 4
Iusti aliquando puniuntur, vt peccatores resipiscant p. 429. c. 1. n. 4
Iustorum est aliorum peccata deflere. p. 441. col. 1. num. 4
Iusti, & peccatores, oppositas consequentias, ex eodem inferunt principio. p. 444. c. 2. n. 9.
Iusti ex huius sæculi malis, cælum petere dicuntur. p. 459. c. 2. n. 2
Iustorum lætitia in iudio maxima erit p. 480. c. 2. n. 12
Iusti gaudent de mundi desolatione in iudicio. p. 495. c. 2. n. 3
Iusti sores dicuntur. p. 496. c. 2. n. 4
Iusti in iudicio splendent. pag. 481. c. 1. num. 19
Iusti arboribus impij herbæ comparantur. p. 491. c. 491. c 2. n. 26
Iustitiæ Dei ministri, quare sæpe a Deo puniantur. p. 293. c. 1. n. 4. & p. 295. c. 1. nn. 2

LA-

L

LACRIMARVM virtus. pag. 123. c. 2. n. 11
Lacrymæ quando fundendæ. p. 367. c. 1. n. 3.
Laudes diuinæ quomodo exhibendæ. p. 327. c. 1. n. 2
Laudes Deo concinnendæ quod promissa sua impleuerit. p. 495. c. 1. n. 2
Laudes Dei alacriter concinnendæ. p. 154. c. 1. n. 13
LEgalium infirmitas, & cessatio. p. 40. c. 1. n. 35
Legalia ex se ipsis Deo grata non erãt. p. 43. c. 1. n. 38
Legalia abrogata per Christum. p. 44. c. 1. n. 39. & 46. c. 1 n. 42. & p. 155. c. 2. n. 15. & p. 227. c. 2. n. 27
Legis antiquæ & nouæ diuersitas. p. 57 c. 2. n. 56
Lex nouæ dicitur lux, vetus vmbra. p. 84. c. 1. n. 16. & p. 156. c. 1. n. 17. & p. 238. c. 1 n. 7
Legis nouæ claritas, & facilitas, p. 209 c. 2. n. 5
Legem Dei ligare in digitis, est eam opere adimplere. pag. 227. col. 1. numero 26.
Lex vetus est iugum oneris, virga humeri sceptrum exactoris, & quare. p. 241. c. 2 n. 12.
Legis nouæ iugum leue. p. 234. c. 2. n. 2 & p. 235. c. 2
Lex nona quare dicitur æterna. p. 476. c. 2. n. 6
Lex nona dicitur verbum abbreuiatũ. p. 301. c. 1. n. 21
Liber vitæ quid, & quomodo ab eo deleri postulauerit Moyses p. 121. c. 2. num. 9
Lingua Aegyptiaca loqui quid sit. p. 413. c. 1. n. 19

M

MARIA dicitur terra. p. 118. c. 2. n. 6
Maria nobis Deum pacatum dedit. p. 128. c. 1 n. 2
Mariæ virginitas vtrum sufficienter habeatur ex capite 7. Isaiæ. pag. 193. c. 1. n. 21
Maria porta clausa. pag. 194. col. 2. num. 24
Maria dicitur Manna. p. 195. col. 1. num. 25
Mariæ virginis partus. pag. 208. c. 1. num. 3
Maria cælum, liber, thronus, tabernaculum. ibid.
Maria Ecclesiam in suo partu lætificat. p. 214 c. 2. n. 8
Mariæ partus flos campi dicitur. pag. 309. c. 2. n. 2. & p 295. c. 1. n. 8
Maria Virgo nubes leuis. p. 403. c. 2. num. 4
Maria dicitur mare. pag. 404. colum. 1. num. 4.
Mariæ Magdalenæ pœnitentia quanta p. 52. c. 1. n. 49.
Malum operari sub sanctitatis habitu, & in loco sancto quam detestabile. p. 23. c. 1. n. 14
Malum cogitationum quid nam sit. p. 49. c. 2. n. 46
Malum pœnæ a Deo est. p. 428. col. 2. num. 4.
Mala pœnæ extremi iudicij sunt signa, p 470.
Martyres dicuntur canes pag. 500. c. 1 num. 11
Martyrum constantia. p. 222. c. 2 n. 19. & p. 225. c. 1. n. 22
Martyres sibi martyrium coronam reputant. ibid.
Martyres quomodo Christum secuti. p. 242. c. 1. n. 13

Universidad de Deusto
Biblioteca

Manna non solum nutriti, sed exaltati sunt Hebræi, p. 19. col. 1. n. 9
Magorum qui ab Oriente venerunt prophetia, p. 216. c. 1. n. 10. & p. 217. c. 1. num. 11. & p. 225. c. 1. n. 13
Matthæi in toto Euangelio scopus aperitur. p. 245. c. 1. n. 20
Medium semper elegit Christus, & quare. p. 334. c. 2. n. 14
Misereri quomodo sit Deo proprium, alienum aut punire. pag. 64. col. 1. num. 63
Misericordia Dei quanta. p. 203. col. 2. n. 34. & p. 292. c. 2. n. 3
Misericordia Dei in parcendo peccatoribus maxima. p. 447. c. 1. n. 13. & p. 463. c. 2. n. 7
Ministri diuinæ iustitiæ odio persequuntur quos Deus castigat, ideoque a Deo puniuntur, pag. 293. col. 1. num. 4.
Ministrorum Dei octo conditiones. p. 449. c. 1. n. 16
Ministris quos ipse eligit, dat prius Deus idoneitatem. pag. 450. col. 1. num. 17
Mons plura vitia significat in scriptura. p. 79. c. 2. n. 9
Mors corporis vmbra mortis, p. 237. c. 1. num. 6.
Mors pandit occulta. pag. 284. col. 2. num. 6
Mortis cogitatio a terrenis debet nos arcere, non allicere. pag. 444. c. 2. n. 9. 10. 11
Mundi & martyrum bella quomodo differant. p. 243. c. 1. n. 14
Mundus fugiendus, pag. 348. colum. 2. num. 13
Mundi delitiæ cum inferni doloribus commutabuntur. pag. 349. col. 2. n. 16.

N

NABVCHODONOSOR quare de sepulchro post mortem eductus. p. 358. c. 2. n. 13
Nabuchodonosor & filiorum miseria, cum Babylonis destructione aperitur. cap. 14. per totum, p. 352. vsque ad 360.
Natiuitas Christi, Ecclesiæ gaudium. p. 215. c. 1. n. 8
Negligentia peccatorum maxima redarguitur. p. 49. c. 1. n. 45
Nylus fluuius. p. 409. c. 2. n. 9
Nolle Deum audire est præcipua causa casus hominum. p. 59. c. 2. n. 18
Nouum testamentum dicitur liber, & quare. p. 208. c. 1. n. 4

O

OBLIVIO dicitur vmbra mortis. p. 277. c. 1. n. 6
Obduratio humani cordis ostenditur. p. 18. c. 1. n. 7
Obduratio peccatorum quomodo Deo tribuatur. p. 176. c. 1. n. 48
OCcultare peccatum a Dei oculis quomodo debet peccator. pag. 50. col. 1. num. 47
Onus peccati importabile. p. 25. col. 2. num. 17
Operum fructus qualis sperari debeat. p. 104. c. 2. n. 16
Operibus pietatis sedulos, & alatos esse oportet. p. 152. c. 2. n. 11
Opprobrium quod per peccatum incurritur quale. p. 203. c. 1. n. 34
Opera bona iugiter iteranda. p. 309. c. 2. num. 2
Opera nostra necessaria sunt ad salutem p. 329. c. 1. n. 6
Opera extra charitatem, & Dei timorem facta, plantationes inutiles sunt. pag. 385. colum. 1. numero 7.
Oratio accepta quæ. pag. 46. colum. 1. num. 42
Oratio gratissimum Deo sacrificium. p. 399. c. 2. n. 11
Orationis efficacia p. 417. c. 2. n. 22
Orationis aptissum tempus est nocturnum. p 433. c. 2. n. 11
Ornatus superfluus mulierum reprehenditur. p. 110. c. 2. n. 27

P

PASSIONIS Christi, & iudicij dies Leuiathan interimunt pag. 531. c. 1. n. 2
Parcit Deus dum vlciscitur. p. 521. c. 1 num. 18
Parvuli sine baptismo decedentes sine proprio demerito actuali, sed ex occulto Dei indicio damnantur. p. 486. c. 1. n. 21
Pastoris, & prælati plures conditiones. p. 431. c. 2. n. 9
Pastores Ecclesiæ simplices, & rudes Deus eligit. p. 316. c. 2. n. 12
Pastores accommodent se infirmitati auium. p 453. c. 1. n. 22
Pauperes Dei filij. p. 45. c. 1. n. 40
Pauperes Deus eleuat, & defendit. p. 313. c. 2. n. 8
Pauper diuiti est vtilis. pag. 468. c. 2. num. 13
Paupertatis sub habitu, aliquando latent donaria idoli, p. 384. c. 2. n. 6
Paulus Apostolus dicitur lupus. p. 316. c. 1. num. 11
Paulus Apostolus dicitur paxillus fidelis. p. 455. c. 1. n. 24
Pax vniuersalis tempore Christi. pag. 418. c. 1. n. 25
Pax tum spiritualis, tum temporalis nobis a Christo allata, quomodo intelligatur. p. 81. c. 2. n. 13
Pacem duplicem Christus attulit. pag. 513. c. 1. n. 6
PEccator bellicat contra Dominum structura. p. 12. c. 1. n. 12
Peccatoris summa ignorantia. p. 23. c. 2. n. 14
Peccatoris incorrigibilitas. p. 29. c. 2. num. 23
Peccatorum pœna ineuitabilis. p. 61. c. 2. n. 61
Peccatores omnia ad peccatum retorquent, p. 140. c. 1. n. 23
Peccatores laborant in vanum, ibid.
Peccatorum consortia vitanda. p. 160. col. 1. num. 20
Peccatores Deum neque vocant suum, neque patrem vocare possunt. pag. 190. c. 1. n. 17
Peccator Domino agonem exhibet, p. 190. c. 2. n. 18
Peccator opprobrium magnum incurrit. p. 203. c. 1. n. 34
Peccatorum onere grauati, per Christū alleuiantur. p. 236. c. 1. n. 3
Peccator dicitur vmbra mortis, p. 237. c. 2. nu. 7
Peccatorum passiones, peccata & membra, arma sunt diaboli. pag. 240. c. 1. nu. 10
Peccatum iugum oneris, virga humeri, sceptrum exactoris, p. 142. c. 1. num. 12
Peccator non intelligit a Deo immissum flagellum. p. 282. c. 2. n. 82
Peccator paulatim a minoribus, ad maiora profluit, p. 286. c. 2. n. 88
Peccatoris animam diabolus pacifice possidet. p. 295. c. 2. n. 9
Peccator quomodo a Deo interficiatur, & viuificetur, p. 314. c. 2. n. 9
Peccatorum dolor a peccato oritur, & ipsum eliminat. p 366. c. 1. n. 3
Peccata Deus dimittit, & ignoscit. si vitam emendes. p. 379, c. 1. n. 12
Peccator seruus peccati, pag. 405. c. 2. num. 5
Peccator quæ sub dominio peccati patiatur, p. 406. c. 1. n. 5
Peccatorum quantitatem, imitatur pla-

Universidad de Deusto
Biblioteca

plagarum modus. p. 428. c. 1. n. 2
Peccator quare grauitatem peccati non cognoscat. p. 532. c. 2. n. 3
Peccatum est peius quam inferni cruciatus. p. 407. c. 1. n. 5
Peccatum est verum malum. p. ibid. c. 2
Peccatum vnum est pœna alterius. p. 408. c. 1. n. 6. & p. 414. c. 2. n. 13
Peccatores obstinati pellis diaboli, alij vestimentum eius dicuntur. p. 411. c. 1. n. 10
Peccatores dicuntur mulieres. p. 415. c. 2. n. 16
Peccatorum socordia, & amentia. pag. 445. c. 1. n. 10
Peccator triplicem legem transgreditur. p. 476. c. 1. n. 6
Peccatores in hac & in futura vita pro suis delictis puniuntur. p. 486. c. 2. num. 20
Peccatores herbæ comparantur. p. 491. c. 1. n. 26
Peccatum & mortem quando Christus destruxit. p. 506. c. 2. n. 17
Peccatores ianuas cæli claudunt. pag. 512. c. 2. n. 5
Peccatores in circuitu ambulare, quid sit. p. 516. c. 2. n. 12
Peccatores statim redeunt ad vomitum. ibid.
Peccatores puniendi. p. 520. c. 1. n. 17
Peccatorum timor in iudicio. p. 521. c. 1. n. 19
Perfectionis apex paulatim attingitur. p. 235. c. 1. n. 2
Periculis & laqueis omnia plena. pag. 483. c. 1. n. 16
Pestis igni comparatur. p. 299. col. 2. num. 13
Petro quare duplex clauis a Christo collata. p. 545. c. 2. n. 23
POEnitentia maxima virtus, & eius facilitas. p. 48. c. 1. n. 44. & p. 55. c. 1. num. 53
Pœnitentiæ sacramentum torcular dicitur. p. 133. c. 2. n. 9
Pœnæ inferni quales. p. 475. c. 1. n. 3. & pag. 485. c. 2. n. 20. & p. 487. c. 2. num. 23
Pœnarum æternitas probatur. p. 489. c. 2. n. 24
Populi peccata, prophetarum & prædicatorum ora occludunt. p. 146. col. 1. num. 2.
Portæ paradisi a Christo in morte apertæ. p. 511. c. 1. n. 3
Portæ paradisi a Christo in Ascensione tolluntur. p. 512. c. 2. n. 5
Prædicator Euangelij, nec honoribus, nec minis, ab incepto desistat. p. 160 c. 1. n. 19.
Prædicatores mundentur prius, postea prædicent. p. 164. c. 2. n. 28
Prædicator discat prius benefacere, quam illud doceat. p. 52. c. 2. n. 50
Prædicatores dicuntur filij excussorum p. 166. c. 1. n. 30
Prædicationis officium desiderari potest absque culpa. p. 166. c. 2. n. 31
Prædicantes mendacium, caudæ comparantur, & quare. p. 285. c. 1. n. 85
Prædicator in scripturis aquas bibat, quæ postea de pectore eius alijs fluãt. p. 331. c. 2. n. 9
Prædicatores, Christi nuncij. p. 392. c. 2. num. 3
Prædicatio Euangelij simplex non falcatis verbis esse debet. pag. 410. c. 2. num. 10
Prædicatores, & Apostoli quare canibus comparati. p. 500. c. 2. n. 11
Prædicatores, & confessores recipere debent quoscumque ad eos a diaboli seruitute confugientes. p. 436. col. 1. num. 15
Principis & prælati quæ conditiones. p. 97. c. 2. n. 8
Principum & prælatorum est subditorum curas recipere, & eos in pace seruare. p. 101. c. 1. n. 11
Principis, & prælati officium fugiendũ. p. 102. c. 2. n. 12

Pro-

Prophetæ quare portendentes dicantur. p. 2. c. 1. n. 1
Prophetarum vita, & facta prophetiæ quædam sunt. p. 4. c. 1. n. 5
Prophetæ veras aliquãdo historias narrant. p. 5. c. 2. n. 7
Prophetæ vtuntur præterito, loco futuri. ibid. n. 8
Prophetarum tempus, locus, personæ, sub quibus prophetauerunt, est obseruandum. p. 6. c. 1. n. 9.
Prophetæ de quibus agant. pag. 8. c. 1. num. 13
Prophetæ sæpe sensum non continuant. p. 201. c. 2. n. 32
Prophetarum consuetudo p. 336
Prophetæ quando prospera vel aduersa nuncient, duæ regulæ sunt obseruandæ. p. 339. c. 2. n. 2
Prophetia quare dicatur visio. p. 16. c. 1. nu. 3
Puerum regnare pessimum est. pag. 96. c. 2. num. 8

Q

QVæstio vtrum in nouo testamento fideliter loca prophetarum, & legis antiquæ afferantur. p. 169. c. 1. n. 36
Quercus peccatorem significat. pag. 70. c. 2. num. 71

R

RAPINA hominum maxima. p. 109. c. 2. n. 25
REdemptionis mysterium omnem hominum cognitionem excedit. p. 131. c. 2 n. 8
Regna mundi, & reges per cornua, & capita diaboli significantur. p. 525. c. 1. n. 26
Regis ac iudicis quinque conditiones. p. 375. c. 1. n. 6
Regum, & tyrannorum potentia sum-

nis figura describitur. p. 394. c. 2. num 5
Religiosi sæpius comparatione sæcularium confusi remanent. p. 460. c. 2. num. 3
Reprobationis maximum signum, deridere comminationes in peccatores. p. 140. c. 2. n. 24
Reprobationis aliud signum est retorquere scripturam ad proprium sensum, vt non videaris ei contraire. p. 141. c. 1. n. 25
Reprobationis potissima causa quæ sit. p. 502. c. 2. n. 14
Reprobi vias iustitiæ aliquando ingrediuntur. p. 516. c. 2. n. 12
Reprobi morientes, electi quasi morientes dicuntur. p. 514. c. 1. n. 22
Reprobi malos protegunt. p. 528. col. 2. num. 32
Retro stare quid in peccatore, quid in iusto significet. p. 28. n. 21
ROri comparatur gratia. pag. 526. c. 2. num. 29
RVgire a gemitu cordis quid, p. 366. col. 2. num. 3

S

SACERDOTVM & principum mores praui, quantum obsint. p. 31. c. 2. n. 26
Sacerdotes & principes sunt caput & cor Ecclesiæ. p. ibid.
Vide verbo pastor & princeps.
Sacramenta infusoria dicuntur. p. 75. c. 1 nu. 3
Sacrificium verum quale. p 39. c. 1. nu. 34. & p. 45. c. 1. n. 40
Sacrificij Christi quo nos redemit efficacia p. 68. c. 2. n. 68
Saluandi pauci. p. 347. c. 2. n. 12. & p. 384. c. 1. n. 6
Vide verbo Electi & verbo Iusti.
Sancti quo desiderio futuram vitam expectent. p. 510. c. 1. n. 14.

San-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sancti suis exemplis aliostrahunt. p.78 c.2.nu.8
Sanctus dicitur, vel ministerio Dei addictus, vel paratus ad aliquid, vel designatus, & destinatus, vel qui alios sanctos facit, p.341.c.2.n.4
Sanctificatio omnis non in ministrum, sed in Deum refenda. pag.162.c.2. num.25
Sapientia humana obest. pag.141.c.2 num.26
S. Scriptura profunde loquitur, & quare, p.2.c.2.n.2
S. Scriptura quare dicatur panis, & aqua, p.3.num.3. & p.95.c.1.n.5.
S. Scripturæ singula verba pensanda, & quomodo interpretanda. p.6.c.2. & p.7.c.1.n.10
SEcretum seruandum. p.482.c.2.n.11
Securitas iustorum in iudicio. p. 527. c.1.nu.30
Semitarum, & viarum Christi differentia. p.277.c.1.n.75.
Senibus pareant iuuenes. p.99.c.1.n.9
Serpentem vectem plura significare ostenditur. p.523.c 1.n.3
SIgna iudicij quæ. p.89.c.1.n.21
Signum post incarnationem Christi, Deus dare recusat, & quare. p.191. c.2.nu.21
Silentium seruandum. p.158.c.1.n.18
Silentium indiscretum vitandum. ibid.
Simulata sanctitas nimium obest Ecclesiæ. p.447.c.2 n.13
Sitis nostræ voluntatis, & intellectus quando extinguatur. p.505. col.1. num.16.
Sperant in Christum multi, pauci sequuntur illum, p.151.c.1.n.9
Sperandum non esse in homine. p.425 c.2.n.3
Spes iustorum maxima. pag.525.c.2. num.28
Spiritus sanctus in prophetis per modum transeuntis, in Christo per modum permanentis fuit. pag. 110. col.1.nu.26. & pag.310. col.1 nu.3
Spiritus sancti in Apostolos descensus. p.120.c.2.n.7
Spiritus sanctus comparatur Api, & quare, p.310.c.1.n.4
Spiritus sancti dona septem quare, & quis in eis ordo. p.310.c.2.n.5
Spiritus sancti per Apostolos collatio, p.323.c.2.n.22
Superbiæ occurritur. p.124.c.2.n.24
Superbiam hominum Deus destruit. p. 461.c.2.n.4
Superbia hominis & luciferi quanta. p.356.c.1.n.10
Superbia hominem maxime deprimit. p.357.c.2.n.11
Superbus stuppæ flammescenti comparatur. p.358.c.1.n.11
Superbus in quo differat ab arroganti. p.377.c.1.n.8

T

TEMERarium iudicium perperam non admittendum. p. 436. c.2. num.15
Templi, tabularum legis, & circuncisionis instauratio quid p.321.c.2.n.18
Temporum nostrum calamitas deploranda. p.101.c.2.n.11
Temporalia bona non satiant, sed tantũ cælestia. p.504.c.2.n.16
Tempus probe insumendum. p.436.c.1 num.14
in Tentationibus dat Deus auxilium. p.396.c.1.n.7
Tentatio non excedit nostrum posse. p.318.c.2.n.14
Tentationibus cito resistendum. p.532 c.2.nu.3
Terræ sterilitas non est euentus fortuitus, sed iræ Dei indicium. p.135.c. 2.nu.14
TImere non debet qui a Deo protegitur p.185.c.2.n.8
Timor Domini commendatur. pag.312 colum.

columna 1. numero 6
Thomæ Apostoli error in quo fuerit. p. 187.c.2.n.12
Timor impiorum in iudicio p.527.c.2 num.30
Timor pœnarum inferni ad conuersionem disponit. p.515.c.1.n.25
Tyranni titionibus comparantur. pag. 186.c.1.n.8
in Tribulationibus iusti habent refugium, secus peccatores. p.124.c.1. num.13
Tribulatio dat intellectum. p.284.c.1. num.84
Tribulatio spinæ comparatur. ibid.
Tribulationes patienter ferendæ. pag. 293.c.2.n.4
Tribulationes breui durant tempore. p.304.c.1.n.23. & p.526.c.2.n.30
pro Tribulationibus ipsis Deo gratias agamus. p.328.c.1.n.4
Tribulatus a Deo non recedit tristis. p.368.c.2.n.5
Tribulationes omnes breues sunt. pag. 389.c.2.n.11
Tribulationes turbini comparantur. p. 497.c.1.n.5
Tribulationes dicuntur iustorum viæ. p.517.c.2.n.13
Tribulationes nobis a Deo immitti, summæ clementiæ signum. p.521.c. 1.num.18
Trinitatis mysterium antiquis etiam, licet in figuris reuelatum fuit. p.156. c.2.nu.17

V

VENTum & vanitatem parere quid sit p.125.c.2.n.27
Venter in quo liber amarus deglutitur, peccatores significat. p.60.c.2. n.59
Vestium luxus a Dei seruis speraitur, p.424.c.1.n.3
VIa virtutis plana, & facilis. p.51.c.1. num.49
Via ad vitam est ardua, & quare. p.8. c.1.n.9
Viæ & semitæ Christi quæ, & quomodo differant. p.277.c.1.n.75.
Via ad vitam facta est a Christo ipsa. mors. p.511.c.1.nu.3
Victoria Deo est adscribenda. p.182.c. 1.num.3
vt Victoriam acquirant Deus eligit infirma, vt confundat fortia. p.185.c. 1.num.6
Viduarum, & orphanorum protectio Deo grata. p.53.c.1.n.51
Vigiliarum antiquitas, & vtilitas. pag. 511.c.1.n.15
Vir & vxor quomodo in conuictu se gerere debeant. p.107.c.2.n.22
Virtutum nostrarum obliuisci, peccatorum autem semper reminisci debemus. p.50.c.2.n.47
Virtutis & veræ Religionis expertes populi gentium nomine, & vrbium indigni sunt. p.280.c.2.n.80.
Vitæ Euãgelicæ perfectio mons dicitur. p.76.c.1.n.5
Vltio diuina quantum timenda. p.415. c.2.num.15.
Vnitas Ecclesiæ per Christum causata. p.317.c.1.n.13
Voluntas absque auxilio supernaturali bonum velle nequit. p.57.c.1.n.55
Voluntas efficaciter mouetur a Deo, vt operetur. p.296.c.1.n.10
Vota implenda. p.418. c.1.n.23
Votorum impletio ex meritis Christi procedit. ibid.c.2
Vox beatorum in iudicio pag.507.c.1. num.18
Vsura quod malum afferat. p.468.c.1. num.13

Finis Indicis Rerum & Sententiarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRAEFATIO AVCTORIS

SVPER LIBRVM ISAIÆ.

IN QVA AGITVR DE CONCORDIA LEGIS & Prophetarum, & quædam obseruationes ad eorum intelligentiam traduntur.

I. *Rom.10.* QVONIAM *finis legis* (vt Paulus testatur) *Christus est in salutem omni credenti*, oportet ad plenam prophetarum intelligentiam, qui eiusdem legis interpretes, & prædicatores fuerunt eximij, in singulis eorum oraculis, ordinem quem ad Christum habent, maxima attentione perpendere. Omnia namquè misteria, & sacramenta, quæ in lege euangelica sunt nobis misericorditer exhibita; omnia sub tegumentis quibusdam, & figuris fuerunt in lege antiqua obumbrata, in Prophetis promissa, & aliquatenus explicata. Quod aperte sanctus Ezechiel, cum de quatuor rotis loqueretur, insinuat, *Et aspectus* (inquiens) *rotarum & opus earum quasi visio maris, & vna similitudo ipsarum quatuor, & aspectus earum, & opera, quasi sit rota in medio rotæ.* Quæ verba explicans beatus Gregorius sic ait: *Recte sacra eloquia visioni maris similia narrãtur, quia in eis magna sunt volumina sententiarum, & cumuli sensuum,* & post pauca: *& quatuor rotarum erat vna similitudo, quia quod prædicat lex, hoc etiam prophetæ: quod denunciant prophetæ, hoc exhibet euangelium, quod exhibuit euangelium, hoc prædicauerunt Apostoli per mundum: Rota intra rotam est testamentum nouum intra testamentum vetus: quia quod designauit testamentum vetus, hoc testamentum nouum exhibuit.* In cuius rei signum, super propitiatorium ex mandato domini erant duo Cherubim constituta, se & illud, versis vultibus respicientia: quia duo testamenta, per Cherubim, quod plenitudo scientiæ interprætatur, designata; ita sibi concordant, & mutuo respiciunt, dum mediatorem Dei, & hominum Christum Iesum, qui propitiatio est pro peccatis nostris, intuentur: vt vnum exhibitum denunciet, quod alterum promisit. Vnde Augustinus *lege*, inquit, *omnes libros propheticos, non intellecto Christo, quid tam insipidum, & fatuum inuenies? Intellige ibi Christum, non solum sapit quod legis, sed etiam inebriat,*

Consonãtia legis, & prophetarum.

Ezech. 1.c

Greg. ho. 6. in Eze.

Exod.25

1.Io.2.a

Aug.to.9. tract.9. in Ioann.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mutans, mentem a corpore, vt præterita obliuiscens, in ea quæ ante sunt, extendaris. Hinc est quod Zacharias, Zach. 3. Prophetas viros portendentes appellat, *quia viri*, inquit, *portendentes sunt.* hoc est portentorum spectatores, mysteria magna, & stupenda Christi videlicet, & ecclesiæ, multo tempore post futura, verbis & factis designantes; & vt Paulus Hebr. 11 ait, *a longe ea aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini, & hospites sunt super terram.* Inter omnes autem Isaias propheta ita quasi digito illa ostendit, & sigillatim enarrat; vt non futura prædicere, seu prophetare; quod (vt sanctus B. Tho. 3. p. q. 7. art. 8. Thomas docet) est ea quæ procul sunt a communi hominum sensu eloqui, sed res iam gestas enarrare videatur. Propter quod B. Hieronymus, illum non tam prophetam, B. Hiero. in epist. ad Paulinum de omnibus S. Script. libris, & in Præfat. super Isai. quam quintum euangelistam potissime in misterijs passionis Christi, & vocationis gentium, appellandum fore arbitratur. Cuius sententiam confirmat, B. Augustinus, immo & B. Ambrosius, id Augustino insinuauit, cum iussit illi, vt legeret Isaiam prophetam, eo quod præ ceteris euangelij, vocationisque gentium sit prænunciator apertior. B. Aug. 18 de Ciuit. Dei c. 29. to. 5.

Oracula prophetar. difficil. & quare.

2 Sunt autem prophetarum oracula difficillima, & multis inuoluta obscuritatibus. Tum propter innumeras metaphoras, quibus in suis vaticinijs sæpissime vtuntur. Tum etiam propter concissas, & penè imperfectas sententias, quas habent: dum enim de vno loquuntur ad aliud sermonem transferunt secundū quod Spiritus sanctus prout vult, eorum linguam, & spiritum rapit. Tum deniquè propter profunditatem eiusdem Scripturæ sacræ, quæ vnico verbo plura complectitur mysteria. Vnde B. Augustinus Volusiano dicenti: *Legi Dei deest, quidquid Augustinum contigerit ignorare.* Respondet: *Primum igitur hanc de me opinionem facile præsumptam, quæso deponas. Tanta est enim Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem: si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo ocio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere,* Et post pauca subdit: *Tam multa, tamquè multiplicibus misteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, atque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ; vt annosissimis, acutissimis flagrantissimisq; cupiditate discendi hoc contingat, quod eadē Scriptura quodam loco habet Cum consumauerit homo, tunc incipiet.* Congruaquè, & altissima Spiritus sancti, qui locutus est per prophetas, dispositione factum est, vt tanta profunditate, & obscuritate sacra Scriptura vteretur. Cuius rei duplex solet a sanctis Doctoribus ratio assignari. Primam reddit. B. Hieronymus, vt non facile pateat sanctum canibus, & margarita porcis, & prophanis sancta sanctorum: Scriptum est enim *Nolite sanctum dare canibus*: Vnde B. Thomas, *Ipsa*, inquit, *occultatio figurarum quæ vtitur Scriptura vtilis est ad exercitium studiosorum, & contra irrisiones infidelium, de quibus dicitur: nolite sanctum dare canibus.* Secundā adhibet B. Augustinus, videlicet ad edomandam labore hominum superbiam, & intellectum a fastidio reuocandum, cui facile inuestigata cito plerumquè vilescunt. Vnde idem Augustinus lib. 5. de Genesi ad literam cap. 3. ait:

3. ait: *Sacra scriptura profunde loquitur, vt altitudine, superbos irrideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate paruulos nutriat.*

3 Propter quod (vt optime adnotauit B. Gregorius) Scriptura sacra, nunc panis, nunc aquæ nomine designatur, secundum illud: *Cibabit eum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit eum.* Vnde etiam Dominus per quemdam prophetam, ait: *Mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.* In rebus enim, & locis apertioribus aqua est, & potus. Potum namquè absque vlla difficultate, & labore, etiam non mandendo, nec masticando glutimus. Apertiora ergo mandata bibimus, quia etiam non exposita intelligere valemus. In locis autem obscurioribus, panis est & cibus, quia nisi frangantur & exponantur, & veluti cibus multo labore masticentur a nobis, intelligi nequeunt. Vnde quia multa Ezechiel propheta obscura, atque perplexa erat auditurus, nequaquam ei de sacro volumine dicitur, bibe, sed comede. Ezech. 3. *Fili hominis quodcūq. inueneris comede, comede volumen istud, & vadens loquere filijs Israel.* Propter quod de eodem volumine, quo propheta erat cibandus, dicitur, cap. 2. eiusdem prophetę quod erat inuolutus liber, scriptus intus & foris, inuolutus quidē, quia (vt ait Gregorius) profunditate sententiarum inuoluitur, vt non facile sensu omnium penetretur, intus scriptus, per allegoriam, foris per historiam: intus per spiritualem intellectum foris autem per sensum literæ simplicem, adhuc infirmantibus in via congruentem: In patria vero, vbi nullus erit infirmus, nullus paruulus, nullus superbus, panis iste totus vertetur in potum. propheta dicente: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*: quia, vt Augustinus ait: *tunc nullo labore, disputandi, & sermocinandi, quasi frangendi atque mandendi opus erit; Sed solo hausto sinceræ, & perspicuæ veritatis.* Psal. 35. B. Greg. hom. 10. in Ezech. in princ. Eccli. 15 Amos 8. Aug. to. 4 lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 17.

4 Aggressurus igitur Isaiæ prophetæ expositionem, in quo sunt quam plurima difficilia intellectu, magnis obscuritatibus clausa, atque inuoluta, & quibusdam mysteriorum nodis ligata, multo labore vti opus erit in euoluendis voluminibus sacris, antiquis doctoribus perlegendis, atque eiusdem prophetæ præcipuis commentatoribus consulendis: vt sic tandem fractus cibus iste, & masticatus, in stomachum eorum, qui præsens opus videre dignabuntur, facile, & cum quadam interioris hominis suauitate, & dulcedine traijciatur, & omnibus Christi fidelibus in aliquale nutrimentū spirituale esse possit. Frangant ergo nobis panem hunc sancti Ecclesiæ doctores, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius, & Angelicus Thomas, S. Chrysostomus, Bernardus, & alij, qui Spiritu sancto inspirante de altissimis eloquij sacri misterijs profundissime loquuntur, & quæ a Deo misericorditer acceperunt, nobis liberaliter in scriptis largiti sunt. Ipsi enim sunt candidi, & fortissimi ecclesiæ dentes, (vt inquit B. Augustinus) per quos spiritualis cibus in stomachum ecclesiæ, & fidelium omnium traijciendus, masticandus est. Fran- Aug to. 8. sup. Psal. 3. & 77. Luc. 24.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gat & Christus ipse, qui sanctis Apostolis aperuit sensum, vt intelligerent Scripturas, qui & sancto
Ezech. 2. Ezechieli inuolutum librum expandit; si enim Dominus, cuius est panis illum non fregerit: continget nobis, quod de alijs scriptum est. *Parvuli petierunt panem*
Tren. 4. *& non erat qui frangeret eis.* Hinc
Bern ser. 1. in Cantica. B. Bernardus. *Frange*, inquit, *O Domine Iesu pijssime esurientibus panem tuum, meis quidem si dignaris manibus, sed tuis viribus: id enim a benignitate tua speratur.* Frangat denique ipse Spiritus sanctus qui per prophetas nobis est locutus. Eodem namquè spiritu, quo prophetarum oracula fuere conscripta, debent interpretari Apostolo dicente: *Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij prophetia, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. hæc autem omnia operatur vnus, & idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.* 1. Cor.

Obseruationes ad intelligentiam Prophetarum prænotandæ.

5

Vamuis ad intelligentiam Scripturæ sacræ, multæ regulæ obseruatione dignissimæ soleant ab eius expositoribus constitui, potissime a S. Augustino, a Sixto Senensi, a Pagnino, in Isagoge ad misticos scripturæ sensus, a Georgio Edero in œconomia bibliorum, quas quidem regulas cũ alijs pluribus in vnum colligit quidam modernus auctor nomine Martinus Cantapetrensis, in regulis sacræ Scripturæ; nihilominus in præsenti aliqua sunt obseruanda, quæ specialiter ad intelligentiam prophetarum deseruire videntur.

S. Aug. li. 12. cor. Faustum. c. 24. S. Greg. 22. mor. cap. 21. & homil. 11. in Ezech. *Hier. 13.*

Primo obseruandum, quod (vt docet S. Augustinus, & S. Gregorius) non solum dicta, & verba, sed etiam vita ipsa, & facta prophetarum, prophetiæ sunt. Quod in Hieremia, Ezechiele, & Osea videre licebit. Præcepit Dominus Hieremiæ, vt acciptat lumbare, & abscondat illud in foramine petræ ad Euphratem, vt ibi putrefiat. Exequitur propheta mandatum Domini, & statim ad illum sermo factus est. *Hæc dicit Dominus. Sic computrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Hierusalem multam, &c.* Ecce factum Hieremiæ aliquid propheticè designabat. Multa alia exempla consimilia inuenies apud Ezech. cap. 4. & 5. quæ in eodem contextu explicantur. Dixit Dominus ad Oseam: Vade sume tibi vxorẽ fornicariam & fac tibi filios fornicationis. Obtemperat propheta, & fecit tres filios, & cum tertius filius natus est; statim Dominus ad Oseã: *Voca* (inquit) *nomen eius absque misericordia*; vt hoc facto significaret propheticè reprobationem populi Iudaici, qui Christum Dei filium abnegauit. Quarè, cum ex mandato Domini aliquid prophetæ perficiunt, considerandum est quid factũ illud significet: vt latentia in illo misteria manifesta fiant. Cũ enim auctor sacræ Scripturæ sit Deus, in cuius potestate est, vt non solum voces

voces ad significandum accomodet (quod etiam homo facere potest) sed etiam res ipsas, & facta, vt docet S. Thomas, vocibus, & rebus, verbis, & factis vtitur ad multa misteria designanda.

S. Th. 1. p. q. 1. ar. 10.

Driedo libro 3. de Eccl. Script. trac. 2. c. 5.

6 Secundo obseruandum id quod Ioannes Driedo aduertit, multoties prophetas recitare historias tã rerum præsentium, quam gestarum tempore præteritô velut vmbram & typum, eorum quæ futura sunt: in quibus non sunt ita referendæ, quæ prophetæ narrant ad futura, vt historiæ veritatem negligamus. Vtrumquè enim Spiritus sanctus intendit, & historiæ veritatem enarrare, & per illam futurum aliquod misterium obumbrare. Narrat Isaias cap. 7. veram historiam, iuxta quam duo illi reges Rasim, & Phacee obsederunt Hierusalẽ, & volebant debellare eam, ita vt in magnas angustias Achaz esset coniectus. Ad quem Dominus, *Noli timere, & cor tuum ne formidet à duabus caudis titionum fumigantium istorum, &c.* significãs velle sua misericordia illũ ab imminenti periculo liberare. Hæc omnia secundum rei veritatem gesta fuere, sed tamen (vt infra patebit suo loco) significare voluit propheticè Spiritus sanctus futuram libertatem, quam Christus Dominus à tyrãnide principis tenebrarum vniuersum mundum per peccatum inuadentis, & occupantis, genus humanum misericorditer eripuit, iuxta illud quod
Ioan. 12. scriptum est: *Nunc Iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras.* In his ergo & consimilibus locis, ita ad futura misteria, quæ designantur, est habendus respectus, vt nihil veritatis historiæ prætermittatur.

7 Tertio obseruandũ, quod (vt adnotauit S. Chrysostomus) multa dicuntur fæpissime in prophetis de vno, & adimplentur in alio. Dicitur de Simeon & Leui: *Diuidam eos in Iacob. & dispergam eos in Israel:* hoc tamen in eis qui de stirpe Simeon & Leui nati sunt, adimpletum fuit. Similiter dixit Dominus ad Dauid
2. Reg. 7. loquens de Salomone: *Cumquè completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius: ipse ædificabit domum nomini meo: & stabiliam regnum eius vsque in sempiternum, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filiũ.* Et tamẽ hæc promissio in Christo Domino filio Dauid potius quam in Salomone adimpleta est, vt latissime ostendit S. Augustinus, de ciuitate Dei. Vnde S. Paulus ad probandum Christum Iesum esse Dei filium naturalem vtitur testimonio adducto ex lib. 2. Regum, *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Quod argumentũ profecto inefficax esset, nisi Scriptura intẽderet quod illud promissũ erat in Christo potissime adimplendũ.

Chrysost. homil. 8. in Mat. to. 2.

Gen. 49.

Aug. lib. 17. de ciuit. Dei, c. 8. & 9. to. 5.

Hebr. 1.

8 Quarto obseruandum cũ S. Augustino, quòd multoties prophetæ cum aliquid futurum vaticinantur, loquuntur per modum præteriti vt psal. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos: & dinumerauerunt omnia ossa mea.* & Isaia. *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis.* Seruant autem istum modum loquendi ipsi prophetæ, Tum propter maximam certitudinem propheriæ, ad insinuandum, quod ita infallibiliter eueniet, quod prædicunt, ac si iam factum, & completum proprijs oculis cerneremus, Tum etiam quia in dispositione diuina

Aug. lib. 3 cõt. Maximi. c. 23. to. 6.

Ps. 21.

Isai. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uina iam factum erat & exhibitum, quod prophetæ annunciant fore exhibendum, quam rationem assignat S. Augustinus lib. 3. cit.

9 Quinto obseruandum, esse valde attendendum ad tempora, in quibus prophetæ claruerunt, vtrũ ante captiuitatem, vel post, an in ipsa captiuitate prophetauerint, & ad reges qui ipsis prophetantibus regnauerunt, & ad loca in quibus prophetarũ officio functi sunt: Nam (vt aduotauit Montanus) hæc omnia quam plurimum conducunt ad prophetarum oracula intelligenda, in quibus multoties contra Reges loquuntur, eorum crimina arguendo. Quòd si res gestas per eosdem Principes, de quibus in libris Regum fit mentio, ignorare contingat: & prophetarum oracula ignorare, necesse erit. Attendendum est etiam ad contemporaneos prophetas, qui eodem tempore vaticinati sunt; vt ex eorum collatione cuiuslibet interpretatio planior reddatur, atque facilior. Claruerunt autem omnes canonici prophetæ (vt B. Augustinus & Gregorius Nazianzen. docent) tempore intermedio inter legem datam, & Christi aduentum. Tempore autem primi templi (vt notauit Nicolaus de Lyra) cæperunt discurrere per Iudæam: sed postea populus Iudaicus caruit prophetis per trecentos annos ante aduentum Baptistæ. Ex illis (teste B. Hieronymo) quidam prophetauerunt ante captiuitatem filiorum Israel, videlicet, Isaias, Oseas, Ioel, & Amos: quidam post captiuitatem, vt Daniel, Aggeus, & Zacharias; inter quos etiam cõnumeratur a beato Augustino Malachias: Quidam captiuitate imminente sicut Hieremias in terra Iuda, & Ezechiel in Babilone. Igitur Isaias, vt constat ex primo capitulo illius, prophetauit in Iudæa, & Hierusalem, regnantibus Ozia, Ioatham, Achaz, & Ezechia, Regibus Iuda. Habuit contemporaneos Oseam, Ioelem, Amos, & Micheam, vt ex initijs eorumdem prophetarum liquet: fatentur enim se sub eisdem Regibus, sub quibus Isaias suam prophetiam edidit, prophetasse; quod specialiter de Ioele beatus Hieronymus testatur: Nec tamen propterea existimandum est Isaiam ante omnes alios prophetas suam prophetiam edidisse, quia in canone Bibliæ reliquos ordine præcedit, & in capite omnium collocatur: Etenim (vt Georgius Ederus docet) ante illũ claruerunt Abdias, Ionas, Micheas, & Oseas. Propter dignitatẽ autẽ prophetiæ, & quoniã plura de Christo, & mysterijs gratiæ vaticinatur, quã alij: primo loco in canone Bibliæ constituitur.

10 Sexto obseruãdũ, quod in Scriptura sacra, & maxime in prophetis nõ tantũ sententiæ, sed & verba singula sunt profunda meditatione pẽsanda, & magna attẽtione ponderanda. Quod & ipse Isaias insinuasse videtur: *Vbi est*, inquiens, *literatus? Vbi est legis verba ponderans? Vbi est Doctor paruulorũ?* Quasi dicat, à Doctoribus & literatis, verba legis esse ponderanda, & latentia in illis mysteria solicitè perquirẽda. Hinc Bernardus ait: *Plena sunt omnia Scripturæ verba supernis mysterijs, ac cælesti singula dulcedine redundantia: si tamen diligentem habeant inspectorem, qui nouerit sugere mel de petra.* In huius signum (vt aduotauit beatus Chrysostomus) cibus de cælo missus Patribus in deserto, qui figuram habet verborum Dei, quo animæ

Montan. Oseæ. 1. in illa verb. in diebus Oziæ.

Augu. 18. de ciuit. Dei. 27. et infra vsq; ad 35.

Nazianz. in apologet.

Lira Isai. 35. in illa verba lætabit deserta.

Hier. sup. c. 1. Hier.

Aug. 18. de ciuit. 35.

Hier. sup. c. 1. Isai.

Eder. sup. Isai.

Ber. ho. sup. Angel. fus est.

Chryso. ho. 41. in Gen. 2. to. 2.

animæ reficiuntur, manna dicebatur, quod interpretatur hebraicè, quid est hoc? vt quotiescumque audierimus verbum aliquod, admoneat nos ipsum nomen perquirere: quid est hoc, quod audimus. Sic erimus animalia ruminantia, quæ in lege reputabantur munda: Quia (vt explicat beatus Thomas) illi pro animalibus mundis sunt habendi, qui Dei verba sæpe in faucibus voluunt, vt latentia in illis mysteria degustent.

Exod. 16

Leu. 11. S. Tho. 12. q. 102. ar. 6. ad 1.

11 Septimo est obseruandũ cum B. Augustin. Greg. & Origene, quòd quandocumque verba sacra possunt in proprietate sermonis accipi: nõ sunt metaphoricè interpretanda; sed in sensu literali, vt sonant, accipienda. Si vero aures pias talis interpretatio propria offendat, vel alteri loco Scripturæ sacræ contradicat, tunc erunt verba per tropum & metaphoram in sensu literali intelligenda. Sensus enim literalis est, qui immediate per verba intenditur à Spiritu sancto; siue in significatione propria, siue in metaphorica verba accipiantur. Subijciamus exemplũ. Dicitur de Deo. *Aspiciebam donec troni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimenta eius quasi nix candida, & capilli capitis eius, quasi lana munda.* Verba hæc non possunt in proprietate sermonis interpretari. Cum enim Deus Spiritus sit, & purus actus, nec caput humanum habet propriè, nec capillos, nec vestimenta. In significatione ergo impropria hæc sunt per metaphoram accipienda. Etenim (vt dicit Augustinus) per caput Dei, ipsam essentiam diuinitatis illius, qui omnia præcedit, & cui omnia subiecta sunt, debemus intelligere, per capillos Dei albos, antiquitas, & æternitas illius designatur. Per vestimenta candida quasi nix, vniuersi electi significantur metaphoricè, de quibus scriptum est: *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni.* Sunt enim omnes electi veluti ornamenta Dei, & vestimenta Christi, propheta dicente: *Viuo Ego, dicit Dominus: quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circundabis eos tibi.* Quia sicut vestimenta ex se frigida cum sint, à corpore tamen calorem accipiunt, quem postea reddunt eidem: ita & electi a Christo Domino charitatis ardorem participant, quem tamen statim reddunt illi, immortales gratias Deo, a quo bona cuncta procedunt agentes sine intermissione, & gloriam illius, & non suam propriam quærentes. Vnde (vt docet beatus Thomas) in omnibus parabolis sensus literalis nõ est ille, quem verba materialiter, & grammaticaliter sumpta significant: sed qui per ipsam parabolam intenditur à Spiritu sancto.

Ioan. 4.

Aug. lib. de Essent. diuinitat.

Apoc. 7.

Isai. 49.

S. Th. 1. p. q. 1. ar. 10. ad 3.

12 Octauo obseruandum, ea quæ in prophetis difficiliora fuerint, per ea quæ magis perspicua sunt, & plana interpretanda esse, conferendo vaticinium prophetæ, cum his quæ de eadem materia in veteri testamento, & in lege Euangelica habentur conscripta. Quoniam (vt supra diximus) cum vtroque testamẽto prophetæ consonant. Vnde ex vtroque intelligentia prophetiæ subobscuræ colligenda est. Iuxta, quod & Sapiens ait: *Diuinatio in labijs eius*, ac si diceret. Ex labijs Dei vera intelligentia Scripturæ sacræ accipienda est, idquè quasi diuinando, quoniam profunditatem eius, & la-

In prohœmio nu. 1.

Prou. 16

Universidad de Deusto
Biblioteca

& latentia misteria; dum sumus in hac vita ex parte cognoscimus, & non perfectè. In labijs, inquit, eius ideſt in vtroque testamento, nouo, & veteri, quæ (vt docet beatus pater Augustinus) sunt duo labia Dei sibi inuicem cohærentia, per quæ Deus nobis semper loquitur, & vnum sine altero verbum aliquod non profert. Augu. de essen. diuin. 4.

Capita octo ad quæ reducuntur generaliter omnia de quibus Prophetæ loquuntur vel annunciant.

13 VT autem propius ad materiam huius prophetiæ accedamus, obseruandum est cum Georgio Edero, quod omnia, quæ prophetæ loquuti sunt, & nobis scripta reliquerũt, ad octo capita potissimè reducuntur, videlicet. Ederus in œconom. biblior.

Ad
1 Historias.
2 Vaticinationes.
3 Exortationes.
4 Minas.
5 Pollicitationes.
6 Preces.
7 Luctus.
8 Consolationes.

Quæ omnia sunt in præsenti breuiter explicanda, exempla in Isaia subijciendo, quibus & distributio prophetiæ in suas partes, & materia de qua agit; & prophetæ potissimus scopus ad quem omnia ab illo conscripta destinantur, manifestus fiat.

14 Primum ergo caput continet historias. Aliquãdo enim Prophetæ res gestas enarrant, aut verò ab alijs scriptoribus sacris iam enarratas commemorant: vt per illas misterium aliquod propheticè designent. In hac materia frequens est Isaias. Etenim in cap. 7. historiam refert, quæ commemoratur 4. Regum 16. de Rasin Rege Syriæ, & Phacee filio Romeliæ Rege Israel ascendentibus in Hierusalem, vt debellarent eam. Item etiam cap. 36. commemorat historiam, quæ enarratur 4. Regum 18. & 2. Paralipomenon 32. de Sennacherib Rege Assyriorum, qui ciuitates Iuda munitas debellauit, & cæpit. Præterea in cap. 37. refert tristitiam, qua Ezechias fuit affectus, cum dictum est illi: Dispone domui tuæ, *Isai. 38.* quia morieris. & orationem humilem illius, mortem Sennacherib, qui a filijs fuit occisus, & stragem magnam ab Angelo factam, centum octoginta quinque millia virorum exercitus illius perimente. Lege totum caput 38. & 39. prophetæ, in quibus alias plures refert historias in lib. 4. Regum enarraratas prius, potissimè Ezechiæ ægritudinem & qualiter eius vitæ quindecim annos adiecerit Dominus.

15 Secundum continet vaticinationes, quibus prophetæ ea, quæ procul sunt a communi hominum sensu annunciant; siue præterita explicando, siue præsentia ostendendo, siue prædicendo futura. Prophetauit de præterito Moyses cum creationem mundi in principio sanctam descripsit. De præsenti vaticinatus est propheta ille, & plusquam propheta Ioannes Baptista. *Gen. 1.* *Ioan. 1.* *Ecce*, inquiens, *Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi*. Cuius verbis tantam vim Dominus contulit, vt illis (teste Chrysostomo, immo, & Euangelista referente) duos Apostolos, quorum vnus erat Andreas frater Simonis Petri, ad Christum conuerterit. De futuro autẽ quam plurima sunt præloquuti omnes prophetæ, inter quos Isaiæ debetur palma. Est enim frequentissimus in hac materia. Legi & perlegi pluries totam illius propheriam, qua potui attentione singula verba notando: & nullum ferè caput reperi, in quo mysterium aliquod, ex his quæ ad legem gratiæ pertinẽt, non annunciet. Discurramus per singula. In capite primo infirmitatem legalium, & eorum abolitionem adueniente lege gratiæ denunciat, & sacramentorum efficaciam repromittit. In capite secundo vaticinatur quamplurima de aduentu Christi, & de prædicatione Euangelij, summam pacem, qua illud obseruantes perfruentur, annunciando, ita vt nulla sit linea, verbum nullum vacans mysterio. In capite 4. prædicit septem Ecclesias, de quibus Apocalip. 1. fit mentio sub vno viro Christo gubernandas forè, & aqua baptismali abluendas. Et vt multa vnico verbo percurram, de conceptione Christi agit cap. 7. De Natiuitate illius, vaticinatur cap. 8. 9. 11. & 52. De Vocatione gentium, & reprobatione Iudæorum multa prædicit cap. 35. 49. 60. & 62. De Baptismo loquitur cap. 12. 42. 44. & 55. De Prædicatione Christi prophetat cap. 49. & 61. De Passione Christi quid enarrant omnes quatuor Euangelistæ, quod vnus Isaias cap. 50. 52. 53. & 57. non fuerit præloquutus? Denique de Ascensione Christi, & admirabili fructu passionis eius in cap. 63. apertissimis verbis eadem, quæ omnes Euangelistæ narrant, denunciat, vt in singulis locis patebit amplius.

16 Tertium caput complectitur prophetarum exortationes. Cum enim fuerint prædicatores legis antiquæ, ad obseruantiam eiusdem legis populum hortantur, illam explicando, interpretando, & transgressorum peccata acriter arguendo. Quæ omnia ad doctrinas pertinent, & exortationes. In hac materia quamuis non sit multum frequens Isaias, aliqua tamen, quæ ad illam pertinent, suæ prophetiæ intermiscet. Vt est illud, *Lauamini mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*, &c. Et cap. 3. *Populum meum exactores sui spoliauerunt*. Et infra: *Vos depasti estis vineam meam.* cap. 5. *Expectaui vt faceret vuas. & fecit labruscas.* & cap. 22. *Et vocauit Dominus in illa die ad fletum*, &c. Et cap. 55. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas*, &c. Denique totum caput 56. 58. & 66. ferè in exortationibus, & doctrinis consumit propheta. *Isai. 1.*

17 Quartum caput continet minas, in quibus sunt prophetæ frequentissimi, cum videlicet pœnas inferendas legis transgressoribus comminantur. Quia enim lex antiqua, lex erat timoris, metu pœnæ populum durę ceruicis a peccatis retrahebat. Vnde & Deus vltionũ antiquis erat Dominus, qui modo nobis Pater est misericordiarum, & *Psal. 93.*

Bernardus, & Cyrillus Alexandrinus in varia Isaię loca, scripserunt. Nos autem breuitati studentes, difficiliora tantum, & quæ conciionatorum vtilitati magis accomodata fuerint dilucidabimus, sanctorum Patrum dictis, & sententijs inhærendo,

CAPVT PRIMVM.

VISIO Isaiæ 4 filij Amos, 5 quam vidit super Iudam & Hierusalem 6 in diebus Ozię, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda. 7 Audite cæli, & auribus percipe terra, 8 quoniam Dominus locutus est, 9. 10. Filios enutriui, & exaltaui: 11. 12. ipsi autem spreuerunt me. 13 Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: 14 Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. 15 Væ genti 16 peccatrici, 17 populo graui iniquitate, 18 semini nequam, 19 filijs sceleratis: 20 dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, 21 abalienati sunt 22 retrorsum. 23. 24 Super quo percutiam vos vltra, 25 addentes præuaricationem? 26 Omne caput languidum, & omne cor mœrens. 27 A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas: vulnus, & liuor, & plaga tumens, 28 non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. 29 Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensę igni: regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili: 30. 31 Et derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur. 32 Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis 33 semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus. 34 Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ. 35. 36 Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? 37 Plenus sum. 38 Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum

Inf. 5. b
Rom. 9.
Genes. 9.
Ierem. 6.
Amos 5.

rum, & hircorum 39 nolui. 40 Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hęc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis? 41 Ne offeratis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras, & sollemnitates vestras odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. 42 Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: 43 manus enim vestræ sanguine plenę sunt. 44. 45 Lauamini, mundi estote, 46 auferte malum cogitationum vestrarum 47. 48 ab oculis meis: 49 quiescite agere peruersè, 50 discite benefacere: 51 quęrite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. 52. 53 Et venite, & arguite me, dicit Dominus: 54 si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. 55 Si volueritis, & audieritis me, 56. 57 bona terræ comedetis. 58 Quod si nolueritis, 59 & me ad iracundam prouocaueritis: 60 gladius deuorabit vos, 61 quia os Domini locutum est. 62 Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua. Principes tui infideles, socij furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant: & causa viduæ non ingreditur ad illos. 63 Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel: Heu, consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. 64 Et conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum scoriam tuam, & auferam omne stannum tuum. 65 Et restituam iudices tuos vt fuerunt prius, 66 & consiliarios tuos sicut antiquitus. 67 Post hæc vocaberis ciuitas iusti, urbs fidelis. 68 Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia: 69 & conteret scelestos, & peccatores simul: & qui dereliquerunt Dominum, consumentur. 70 Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificauerunt: & erubescetis super hortis, quos elegeratis, 71 cum fueritis velut quercus defluentibus folijs, & uelut hortus absque aqua. 72 Et erit fortitudo uestra, ut fauilla stuppæ, & opus uestrum quasi scintilla: & succedentur utrumque simul, & non erit qui extinguat.

1. Petr. 3
Ierem. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem denunciando à cap. 1. vsque ad 12. Secundum contra exteras nationes, & finitimas a cap. 13. vsque ad 23. Tertium contra vniuersam mundi machinam vltimam iudicij diem prædicendo, a cap. 24. vsque ad 27. Quartum specialiter contra sacerdotes, & iudæorum principes varicinia prophetarũ illudentium, à capite 28. vsque ad 31. Quintum contra quasdam singulares personas, videlicet contra Sennacherib cap. 33. & 36. & contra Ezechiam cap. 39. de quo multa historicè narrat propheta, vt eius perfectionem, pœnitentiam, & orationem ad Dominum cap. 37. Infirmitatem quoque a qua misericordia Dei (quindecim annis ad vitam illius adiectis) liberatus est, cap. 38. Nec obliuiscitur propheta in capitulis præallegatis miscere sermonem de mysterijs redemptionis nostræ, de vocatione gentium, de pace, & tranquillitate futura inter illos, qui perfectionem euangelicam fuerint amplexati: de conceptione Christi, de natiuitate illius ex Virgine, & gaudio felicitatis æternæ, vt verax inueniatur qui dixit: *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis*; Secunda autem pars principalis etiã diuiditur in duo membra, vt suo loco (Deo dante patebit.) Vnde nostra commentaria in septem libros distribuenda erunt, iuxta totidem membra supra posita. Tres tantum primus tomus continebit, à capite videlicet primo vsque ad vigesimũ sextum, reliquos vero pro secundo tomo reseruabimus. Abac. 3.

LIBER PRIMVS COMMENTARIORVM IN ISAIAM PROPHETAM.

Auctore

R. P. MAGISTRO. F. DIDACO ALVAREZ Metimnensi, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd. Romę in Collegio S. Thomę super Mineruam sacrę Theologiæ professore, & Regente.

DE IVSTA IVDÆORVM PVNITIONE.

PROPHETIA ISAIAE.

De auctoritate, & expositoribus huius prophetiæ.

NVLLVS absque fidei præiuditio, dubitare poterit, an liber iste sit canonicus, vel ab Isaia editus; cum vtrumque sit in multis concilijs diffinitum. Etenim in canone 84. Apostolorum, in Concilio Florentino decreto super vnione Arm. in Concilio Cartaginense tertio, canone quadragesimo septimo, & nouissime in Concilio Tridentino Sessione quarta, prophetia Isaiæ inter libros canonicos computatur, & Isaiæ adscribitur. Inter doctores autem qui super Isaiam scripserunt, sensum illius literalem explicant optime S. Hieronymus, S. Thomas, Eusebius Cæsariensis, Haimo, Hector Pintus Lusitanus, Adamus, & Franciscus Forerius. Mysticum verò, Origenes, S. Ambrosius, & Rupertus Abbas. Sanctus etiam Augustinus, S. Chrysostomus, Basilius, Ber-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus totius consolationis. Huiusmodi autem comminationes,& minas innumeras apud Isaiam reperies. Sed vt facile omnes possis memoriæ retinere, in tres partes diuidere poteris. In primâ inuehitur propheta contra populũ Iudaicum aliquando cõtra duas tribus illius regni seorsum, aliquando contra decem tribus separatim, aliquando contra omnes permixtim, quibus ob varia crimina, diuersas pœnas futuras propheticè denunciat, nũc Hierosolymitanam euersionem, nũc captiuitatem Babylonicam vaticinando, præcipuè propter peccatum idolatriæ, de quo, cap. 2. ab illo versiculo, *Proiecisti enim populum tuum*, vsque ad finem capitis,& toto cap. 3. 5.& 22. in quo sub hoc nomine,*Onus vallis visioni s*, loquitur contra sacerdotes, & Regnum Iudæ. Deinde annunciat euersionẽ, & destructionem factã per Salmanasar, & alias pœnas inductas populo Israel propter peccatum superbiæ, ebrietatis,incredulitatis,& similia; ac demum quoniam prophetarum oracula, & Dei promissa irridebãt, illius auxilium pro nihilo habẽtes, & ad Regem Aegypti confugiẽtes, vt eos ab imminentibus periculis liberaret, de quo agit cap. 29. *Væ Ariel*,idest,vè Hierusalẽ,cap.30.*Væ filij desertores*, & cap. 31. *Væ qui descendunt in Aegyptum*.& de hac materia sermonem intermiscet in omnibus ferè duodecim capitulis prioribus, vt in commentarijs patebit infra.Denique in speciali regi Ezechiæ captiuitatem Babylonicam cõminatur,eo quod Babyloniis omnes diuitias suas superbè ostenderit: De hoc agit cap.38. In secunda parte comminationum loquitur Isaias aduersus exteras nationes finitimas tamen populo Iudaico,illiquè adiacentes: quibus etiã ob sua peccata pœnas maximas comminatur,potissime propter iniustitiã, & immanitatem, qua filios Israel oppresserũt, & propter superbiam, qua arroganter erecti sunt, fortitudini brachij sui, & non Deo partas victorias tribuentes. Continet autem hæc pars decem onera. Primùm loquitur contra Babylonos, quorũ destructio facta per Cyrum, & Darium prædicitur cap.13.& 14. Vbi etiam inuehitur propheta contra Nabuchodonosor Regem Babylonis. Secundum onus est contra Philistæos, de quo agit eodem cap. 14. circa finẽ ab illo versiculo. *Ne læteris Philistæa,&c.* Tertiũ est cõtra Moabitas cap. 15. ibi, *Onus Moab*, &c. Et c. 16. *Audiuimus superbiam Moab*, &c. Quartum est contra Damascum; & contra Syros, & habetur cap. 17. per totum. Quintum onus loquitur contra Ethiopes, & & Aegyptios cap.18.19.& 20. Sextum contra Assyrios & Babylonios cap. 21.Septimum contra Idumæos eodem cap. versiculo.*Onus Dumæ*. Octauum contra Arabes, habetur etiam eodem cap. versiculo, *Onus in Arabia*. Nonum contra Regnum Iudæ cap. 22. Decimum contra Tyrum cap. 23. In tertia parte comminationũ, loquitur Isaias contra vniuersam mundi machinam, diem vniuersalis iudicij annuncian do,iram Iudicis, & pœnas damnatorum: electorum gloriam, & alia plurima ad iudiciũ pertinentia mirificè describẽdo c.24.25.26.& 27.

Prima pars comminationum.

Secunda pars comminationum.

Tertia comminationum pars.

18 In quinto cap. reponuntur omnes pollicitationes, & promissiones, quibus Prophetæ ad obseruantiam legis populum inducebãt. His plenus est liber Deuteronomij maxime cap.28.& nonnullas etiam apud Isaiam inuenies, vt cap. 1. *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis*. Et in alijs capitulis allegatis nu. 17. aliquas pollicitationes miscet inter minas.

19 Sextum cap. continet pias preces, quibus prophetæ ad Deum intercedebant pro populo, sicut Moyses, implorando bona, aut veto suis orationibus mala ab illo auertendo. In hac materia etiam Isaias est frequens, præcipuè cap. *16. Emitte agnum Domine dominatorem terræ*, & cap.37.*Et oraui ad Dominum dicens*: Et cap. 64. *Vtinam dirumperes cælos, & descenderes*.

20 Septimum caput complectitur luctus, quibus prophetæ calamitates populi deplorabant. Id quod inter omnes lugubri voce in Threnis efficit Hieremias. Neque Isaias in hac parte est deficiens. Ali qua enim consideratione digna in illius prophetia reperiantur, sicut est illud. *Recedite à me,amarè flebo*. *Isai. 22.*

Nolite incumbere, vt consolemini me super vastitatem filiæ populi mei. Et cap. 24. *Secretum meum mihi, Væ mihi?*

21 Octauum caput continet consolationes. Sæpe namque Dominus per Prophetas verbis misericordiæ,& benignitate plenis,iustos alloquitur: ne inter peruersos puniti nimia tristitia deprimantur. Ad hoc caput pertinet illud Isaiæ 3.*Dicite iusto quoniam benè*. Et Isaiæ 10. *Noli timere populus meus habitator Sion*. & cap.30. *Canticum erit vobis, sicut vox sanctificatæ solemnitatis*.cap. 33. *Respice Sion ciuitatem solemnitatis nostræ*, &c. & cap. 40. *Consolamini,consolamini populo meus*. Lege caput 51. & 52. & videbis prophetam iustos alloquentem, & dulcioribus verbis super mel & fauum ipsos consolantem, ne deficiant, ne tristitia absorbeantur, ne sequantur peccatorum vestigia, & pereãt in æternum.

Distributio totius prophetiæ.

Scopus Prophetæ.

22 OVoniam (teste B. Hieronymo) potissima Isaiæ intentio, & scopus ad quem omnia, quæ dicit, destinantur, est agere de admirabili regno Christi, quod ad deiectionem superborum, & exaltationem humilium ordinatur,iuxta illud, quod in suo cantico beata Virgo decantat,cum ait: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles*: in duas partes principales præsens prophetia diuiditur. *Luc. 22.*

In prima simul cum Christi mysteriis & statu Ecclesiæ, eius sacramentis, & alijs multis,quæ regnum Christi concernunt, describitur impiorum deiectio, & Iudæorum, aliarumquè finitimarum nationum punitio, a capite primo vsque ad quadragesimum. In secunda parte agitur de humilium exaltatione, & reparatione electorum, & consolatione,atque delibertate illis concessa per Christum Dominum à peccato,& per Cyrum Regem ab exilio,à cap. 40. vsque ad 66. Prima autem pars in quinque membra subdiuidi tur: Primum loquitur contra Iudæos, eorum ruinam, & punitio-

SVMMA CAPITIS.

2 EN *primo capite tria principaliter intendit Isaias. Primo enim arguit filios Israel de duobus generibus peccatorum, quibus Deum ad iracundiam concitauerunt: videlicet de peccato ingratitudinis commisso contra Deũ*: ibi, *filios enutriui*, &c. *vbi obiter incorrigibilitatem notat populi, ab illo versiculo, Super quo percutiam vos*, &c. *& de peccato iniustitiæ commisso contra proximum. De quo* ibi, *Quomodo facta est meretrix &c.*

Secundo vanam populi præsumptionem excludit: qua sacrificijs, & cæremonijs legis veteris omnis generis peccata expiari credebãt. ibi, *Audite verbum Domini principes Sodomorum, Quo mihi multitudine victimarum vestrarum?*

Tertio, quibus nam medijs verè à peccatis suis liberari debeant. ostendit, videlicet pœnitentia salutari, de qua subdit. Lauamini, &c. & Christi sanguine pretiosissimo, cuius virtus per sacramenta nouæ legis ad nos deriuatur. ibi, *Sion in iudicio redimetur*.

COMMENTARIVM.

3 VISIO *Isaiæ*: Accipitur in præsenti visio pro rebus visis, & intellectui Isaiæ lumine prophetico præsentatis; & (vt annotauit beatus Basilius) prophetia ipsa visio appellatur propter maximam eius certitudinem. De his enim quæ oculis cernimus, magnam certitudinem habemus. Propter eandem rationem, quæ fide cognoscimus, scire dicimur. Scio quòd redemptor meus viuit, ait Iob 19. Vnde prophetę videntes appellantur, vt patet lib. 1. Regum capite nono. Quod nomen potissime Isaiæ potest adaptari, qui plura vidit, quàm alij prophetæ: & ea quæ futura erant, quasi præsentia intuitus est. Vnde Eccli. 48. propheta magnus appellatur, & fidelis in cõspectu Dei, & paulo inferius: *Spiritu*, inquit, *magno vidit vltima, & cõsolatus est lugentes in Sion vsque in sempiternum. Ostendit futura, & abscondita antequam euenirent*.

Basilius Isai. 1.

4 *Filij Amos*, &c. Omnes ferè sancti doctores præcipuè Augustinus, conueniunt, patrem Isaiæ non fuisse illum Amos: qui inter prophetas minores est tertius, vt arbitratur Clemens Alexandrinus primo Stromaton: sed alium Amos etiam prophetam: quem fratrem fuisse Amasiæ Regis Iuda, cuius fit mentio 4. Regum 14. annalia Hebraica testantur. Vnde colligitur

Aug. 18. de ciui. c. 27.

Quis fuit hic Amos.

Isaiam

Isaiam de stirpe regia fuisse natum: & (vt refert glossa ordi. 4. Reg. 21. in fine) Auunculus fuit Regis Manasse ex parte matris: vt & Christi, qui ex regali stirpe nasciturus erat typum gereret. Cui, & nomen ipsum Isaiæ applaudit. Isaias enim auctore Hieronymo in præsenti, Saluator Domini interpretatur.

5 *Quam vidit super Iudam, & Hierusalem*, idest contra Iudam, & Hierusalem, vt transferunt 70 interpræt. Quo denotatur Isaiam non læta populo, sed aduersa nunciare. Et idem significat illa dictio, super, onus videlicet graue, & insperatum, & tribulationẽ de cælo missam; vt Dei populum contereret, & funditus euerteret. Adiecit autem, *quam vidit*: ne populus ad incredulitatem propensus, de veritate prophetię dubitaret. Maior quippe fides oculatis testibus adhibetur quàm auritis. Et not. quòd per Iudam (vt ait Hieronymus) intelliguntur duæ tribus, scilicet tribus Iuda, & tribus Beniamin, quæ in distributione tribuum semper adhæsit tribui Iuda. Aliæ namquè decem tribus per hæc nomina Samaria, & Israel designari solent. Vnde in hac parte potissimè contra duas tribus, propheta loqui videtur: quamuis multoties etiam aduersus alias sermonem conuertat. Hierusalem, ciuitatem designat, quæ præcipua sedes regni Iudæ erat.

Hier. sup. c. 1. Isai.

6 *In diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda*: Notat Isaias tempus, in quo suam texuit prophetiam, scilicet regnantibus quatuor regibus prædictis. Etenim sub Ozia prophetauit vsque ad sextum caput, sub Ioatham vidit sexti capitis admirabilem visionẽ: sub Achaz prædixit ea, quæ à capite septimo vsque ad finem cap. 14. habentur, sub Ezechia vaticinatus est quæ continentur a capite quinto decimo, vsque ad quadragesimũ. Incertum autem est An alia, quæ sequuntur, sub eodem rege Ezechia prædixerit, an sub Manasse eius successore. Historias, quæ istorum Regum temporibus acciderunt, habes 4. Regum 15. 16. 18. 19. 20. & 21. & 2. Paralipomenon cap. 23. & sequentibus vsque ad 33. Quæ omnia in memoria retinere oportet: ex eorum namque notitia, magna ex parte huius prophetiæ intelligentia dependet, vt supra diximus in prohœmio numero quinto, & sexto. Hinc collige primo Isaiã habuisse contemporaneos Oseam, Amos, & Micheam, qui sub eisdem Regibus prophetauerunt, vt ex eorum titulis constat. Habuit etiam contemporaneũ Ioelẽ, vt docet sanctus Augustinus, S. Hieronymus, Clemens Alexandrinus, & Ruphinus. Collige secundo Isaiam 796. annis ante Christi aduentum prophetasse: quia tot computantur à temporibus Ioatham vsque ad incarnationem verbi, vt dicit Adamus Isai. 1.

Temp' in quo prophetauit Isaias.

S. Aug. 18 de ciuit. cap. 27. Hier. Isai. 1. & Ioel 1. Clem. Alexa. 1. Stromat. Ruphin. Ioel 1.

7 *Audite cæli, & auribus percipe terra*: Ardentissimus affectus loquentis prophetæ ostenditur, cum inanimatis, atque insensibilibus, ac si sensibilia essent alloquitur. Solent quidam Patres, per methonymiam nomine cælorum Angelos intelligere, & nomine terræ homines, vt placuit Cirillo, & Procopio: plus energiæ habet ad commouendos animos (quod maxime curauit propheta) si ad elementa, & insensibiles cælos, sermo vertatur. Sicut enim Moyses, inquit, *Audite cæli quæ* Deut. 33

Universidad de Deusto
Biblioteca

loquor, audiat terra verba oris mei: & capite quarto, & trigesimo eiusdem libri, cælum, & terram testes inuocat, vt homines rebelles condemnet: ita & nunc Isaias imitatus Moysem quadam tragica in vocatione, vniuersum mundum aduersus ingratum populum vocans, quasi in hunc modum exorditur. O cæli, o terra, quoniam tanta est hominum impietas, vt ad verba Dei obsurdescant, loquar cœlo, loquar terræ, loquar insensibilibus creaturis: Cælum, quamuis sit remotissimum, audiet, terra, quamuis crassa, & dura auscultabit, in sensibilis creatura studiosas aures præbebit, & tamen rationalis homo tot benedictionibus dulcedinis à Deo prę uentus, mandata eius contemnet. Cõsimilem affectum ostendit propheta 3. Regum 13. cum sermonem ad altare conuertens ait: *Altare, altare hæc dicit Dominus*: Scinditur altare ad sermonem Domini, & tamen Ieroboam obduratus permansit. Quanta erit aliquando nostra confusio, qui vocem, quæ ad cælum vsque pertingit, & terram prærumpit, non audimus? Nota cum sancto Hieronymo, consonantiam legis & prophetæ, Etenim, quos in promulgatione eiusdem legis, vt essent testes, Moyses inuocauerat; nunc in transgressione illius Isaias in testes conuocat: vt omnibus manifestum fiat; iustè Dominum ad vltionem inimicorum suorum esse concitatum. Eadem ratione Christus Dominus in vniuersali iudicio cælũ, & terram in testes inuocabit: iuxta illud quod scriptũ est.

Psal. 49. Aug. to. 8 *Aduocauit cælum de sursum, & terrã discernere populum suum*: Hoc est ad discernendum populum suum, & separandum oues ab hœdis, vt ibi explicat Augustinus. Fiet enim in die iudicij, hæc separatio a supremo omnium iudice; vt triticum in horreum hæreditatis æternæ mittendum: purum sit, & paleis imper mixtum. Hinc Oseas. *Consolatio abscondita est ab oculis meis, quoniam ipse inter fratres diuidet*, videlicet bonos, & pios, a falsis, & impijs fratribus separãdo & diuidẽdo, quòd in magnam electorũ consolationẽ cedet: quoniam iam pericula inter falsos fratres non erunt. Hinc & locus ipse, in quo iudicium debet consumari, mons diuisionum appellatur Isaia dicente: *Sicut in monte diuisionum stabit Dominus*, &c. Quem locum de vltimo iudicio interpretatur sanctus Hieronymus, quoniã ibi inter fratres diuidet.

Osea 13. & ibi Hie. Isai. 28. Hieron.

8 *Quoniam Dominus locutus est.* Captat populi attentionem ex auctoritate, & dignitate loquentis, quasi dicat: Si me indignum ministrum, & inutilem seruum audire dedignamini, non me, sed per me loquentem Dominum considerate. Non mihi dicendi locũ vendico, non curro tamquam non missus, nihil confingo, quia quæ loquor non mea, sed Domini verba sunt, cui omnia adnutum obediunt: vocat enim ea, quæ non sunt tamquam ea quæ sunt. Equum est ergo, vt illum loquentem audiatis.

9 *Filios enutrini, & exaltaui*: Iam incipit propheta, ingratitudinis populum arguere. Ad cuius manifestationem duo magna beneficia à Deo illi exhibita, commemorat in his verbis. Eò enim ingratitudo maior ostenditur, quo post plura accepta beneficia subsequitur. Alterum beneficium est, quo filij Israel speciali Dei cura, ad instar filiorum cibo cælesti nutrici

Num. Psal.

sunt

sunt in deserto, alterum, quo à misera Pharaonis seruitute in brachio extento fuerunt erepti, & in terra promissionis sublimati: & nomine filiorum, & specialis populi (alienigenis sibi subiectis) exaltati. Hæc beneficia non fore contemnenda, sed perpetua memoria celebranda, docuit Moyses, præ labijs semper illa repetens. *Deut. 4.* *Non est*, inquit, *alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquãtes sibi*: Et iterum. *Quæ enim est alia gens sic inclita, &c.* Et iterum: *Deut. 14.* *Te elegit Dominus vt sis ei in populum peculiarem, de cunctis gẽtibus, quæ sunt super terram*. Dicit ergo, *Filios enutrini*, ideſt, ad instar nutricis educaui cibo suauissimo lacte & melle. *Oseæ 11.* *Ego*, inquit, *quasi nutricius Efraim; portabam eos in brachijs meis, & nescierunt, quod curarem eos*. In textu hebræo pro *enutrini*, habetur verbum *gidalti*, ideſt, nutriendo magnificaui, magnos feci, cum diligentia, cum affectu: quia est verbum secundæ coniugationis, quòd significat semper actionem, vel passionem, non remissam, sed vehementem, & cum affectu. In quo notatur intimus Dei amor, & eximia charitas aqua nutrimẽtũ illud, procedebat. *Sap. 16.* Vnde Sapiens hoc expendẽs, postquã dixerat: *Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & panem paratum de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem*, vt notaret paternum affectum, vnde talis cibus procedebat, subdit: *Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quàm in filios habes, ostendebas*. *Simile.* Sicut enim rex non nutrit vt famulum, sed potius tamquam filium, vel amicũ specialiter dilectum honorat, exaltat, & magnificat, illum quem ex propria

Nota. ex lingua sancta.

mẽsa buccella selecta sibi gratissima cibat: sic Deus nutriendo honorauit, & exaltauit, quos cælesti pane nutriuit. Vnde ipse panis, & cibus populo Israelitico fuit, & honor. Expendendum est autem quòd in veteri lege numquam filij Israel patrem vocauerunt Deum: vt aduertit sanctus Augustinus to. 4. lib. 2. *Augustin.* De sermone Domini in monte, capite octauo, & Theophilactus ad *Theoph.* Rom. 8. in illa verba. In quo clamamus Abba Pater, cum tamen hoc nomine Pater, potius quam alijs, honorari exopter (Hieremia dicẽte:) *Ergo saltem ammodo voca me pater meus, dux virginitatis meæ tu es*: *Hier. 3.* Deus autem vice versa illos sæpissi me filios appellabat. *Filius meus*, inquit, *primogenitus Israel*. Et ite- *Exod. 4.* rum: *Ex Aegypto vocaui filium meũ*. *Oseæ 11.* Et rursus per Isaiam ait: *Filios enutriui*. Quid est hoc, nisi quia Deus semper illos affectu paterno, vt filios dilexit, omnia patris officia adimplens: ipsi autem filiorum pietatem erga Deum non habuerunt, nec illum vt patrem venerati sunt; sed vt serui ingrati benefactori suo rebelles fuerunt diis alienis adhærendo? Vnde & ipse Dominus piè de hoc per Malachiam cõqueritur. *Malac. 1* *Filius honorat patrem suum: & seruus Dominum suum. Si ergo pater ego sum; vbi est honor meus? Si Dominus ego sum, vbi est timor meus?*

10 Hinc libet colligere, dulcedinem maximam, quam in filios *Expõsit. moral.* suos Christus ostendit, illos propria carne, & sanguine in Eucharistia cibando, vbi non solum substantiam suam, & dulcedinem, quam in filios habet, ostendit: sed & substantiam suam illis exhiber, corpus suum, animam, sanguinem, & seipsum totum in alimentum tribuen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

do, quod ardentissimæ charitatis, & cuiusdam inæstimabilis dulcedinis indicium fuit. *Parasti* (inquit propheta) *in dulcedine tua pauperi Deus*. Quid parauit? Non explicat propheta, quia inexplicabile est omnino: aut vero, quia omnia, quæ desiderari possunt in vna buccella suis Christus præparauit: *Tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata*. Omnia parata sunt nobis in Eucharistiæ sacro conuiuio, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. *In dulcedine*, inquit, *tua*. Cur non in amaritudine, in tristitia, in angustia? *Dominus*, namque *Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Accipite, & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Si ergo in qua nocte tradebatur, conuiuium istud præparatum est, in qua tristis fuit Christi anima vsque ad mortem, quomodo ait propheta: *Parasti in dulcedine tua*? Profecto, quia pati, flagellari, coronari spinis, cruci inter duos latrones affigi, & mori, pro maxima dulcedine duxit Christus, eo quod hæc omnia pro dilectis patiebatur: aut vero, quia tale conuiuium eximiæ dulcedinis indicium fuit, eo quod in illo omnia nobis parauit. Vnde & cibus iste sub figura manna, omnis esca nũcupatur pro propheta attestante. *Omnem escam abominata est anima illorum*: quia omnium cibum etiam Angelorum, immo & ipsius Dei in se continet. Hinc est illud, quod dicitur in iu oratione Dominica. *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie*. Quem locum de Eucharistia explicant beatus Hieronymus, Matthæi 6. & B. Cyprian. in tractatu de oratione Dominica circa mediũ. Ipsa est.n. panis super substantialis: quia substantiam super omnes substantias, & cibum super omnes cibos in se continet. Est substantia debilibus tribuenda, ne deficiant in via. Et ad insinuandum omnem alium cibum non esse substantialẽ, quia non mentem reficit, sed ventrem: postquam Dominus potestatem dedit Noe vtendi carnibus in cibum sub his verbis, *Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum*: Subintulit, *Quasi olera virentia tradidi vobis omnia*. Vbi expendendum, quod cibaria maioris substantiæ, quibus ad vitam sustentandam homines vtuntur, qualia sunt pisces maris, & animalia quæ super terram mouentur, apponi dicuntur homini quasi olera virẽtia, quæ nullius videntur substantiæ, nã substantialis cibus, & supersubstantialis, in Eucharistia erat tribuendus. Intonet ergo vox prophetæ nomine Christi suos alloquentis. *Filios enutriui, & exaltaui*. Vere enim enutriuit & exaltauit, quos proprio corpore, & sanguine cibauit. Vnde Bernard. *Bonus*, inquit, *pastor Christus, qui animã suã posuit pro ouibus suis; animã pro ouibus, & carnẽ ouibus, illã in pretiũ, istã in cibũ, ipse pastor, ipse & pascua*. Matres non tanto quos genuerunt filios amore prosequũtur, vt illos proprio sãguine nutriant, sufficit eis, si proprio lacte sibi dilectos pascãt. Multoties enim nutricibus alieno procreandos cõmittunt. Christus autem, vt notauit Chrysostomus, non alienis nutricibus suos pascendos dereliquit: nec lacte tantum, sed & sanguine suo illos pascit.

11 *Ipsi autem spreuernnt me*. Enu-

Enumeratis beneficijs acceptis redarguit populi ingratitudinem, suum benefactorem contemnentis. Magna ingratitudinis audacia, tàm per magnificum, & benefícum Dominum, non solum non laudare, & immortales gratias pro beneficijs acceptis non referre, sed etiam offendere, & spernere: atque eisdem beneficiis incontemptum benefactoris, & Domini vti. Audite, o rebeles piam Domini quærimoniã, de incommodis ex vestra ingratitudine vobis subsequutis potius, quã de seipso cõdolentis. *Retribuebant* (inquit) *mihi mala, pro bonis sterilitatẽ animæ meæ*. Quid est sterilitatẽ animæ meæ? Nũquid Christiani ma verbo Dei coniuncta, & fonti totius misericordiæ copulata, & manus eius tornatiles aureæ plenæ hiacynthis, steriles aliquãdo esse poterunt? Pessimum ingratitudinis vitium (vt notauit Augustinus) malum hoc fecit, & manus liberales, steriles reddit. Vnde S. Bernard. *Ingratitudo* (ait) *est, quasi ventus exsiccans, et vrens fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ. Ad locum vnde exeunt flumina reuertũtur, vt iterum fluant* (ait Sapiens) quia nisi fluenta gratiæ a Deo in nos deriuata, ad ipsum per gratitudinem, & gratiarum actionem reuertantur: non fluent iterum, fonte misericordiæ exsiccato.

Ingratitudinis mala.

Pſal. 34. Aug. to. 8.

Bernard. serm. 51. in Cant.

Eccls. 1

Iusti autem econuerso, vt maiorem, & vberiorem misericordiam a Deo accipiant, semper debitas Deo gratias retribuũt. De impio, namque scriptum est. *Mutuabitur peccator, & non soluet*, scilicet gratias Deo pro donis mutuo acceptis (vt explicat August.) Hoc enim lucrum ex mutuo, quasi pro fenore Dominus expectat. Sed de electis statim subditur. *Iustus autem miserebitur, & retribuet*; scilicet debitã gratitudinem, Deo gratias agendo. Et ad designandam hanc benefactori gratissimam iustorum retributionem; cum sponsa, quæ est fidelis anima, tota pulchra sponso videretur: prima pulchritudinis pars vnde laudatur, sunt oculi. *Oculi* (inquit) *tui columbarum*, in quo eius gratitudinem admiratur, atque cõmendat. Sicut enim columba cũ singula grana rostro accipit, & deglutit; rostrum statim, & oculos, quasi gratias agendo, in cælum erigit: sic & iusti ad singula Dei beneficia voluntatem, & intellectum cum gratiarum actione ad benefactorem eleuant: ignoscentes cum Apostolo; quoniam *omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens* a patre luminum. Quid etenim, vt verbis, vtar sancti Augustini: *quid melius, quod animo geramus, & ore promamus & calamo exprimamus, quam Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi grãdius, neque agi fructuosius potest*. Vnde hoc verbo Deo gratias, creditur beatissimam Virginem salutasse Elisabet.

Cant. 4.

Simile.

Iacob 1.

Aug. epist. 77. ad Aurel. Papã. to. 2.

Luc. 2.

12 Alia litera habet. *Et ipsi bellicauerunt in me*, & paraphrasis chaldaica exponit, rebellauerunt contra me, ideſt michi hostes effecti sunt, eadem beneficia accepta contra me vertentes, vt me Deum verum relinquerent, & idola sibi tamquam Deum qui liberauerit eos constituerent, & dona mea illis offerrent. Vnde Dominus de hoc per Ezechielem conquiritur. *Et tulisti de auro meo, atque argento meo, quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas*. Et paulo inferius: *Oleũ meum, & incensum meum posuisti ante fa-*

Ezec. 16

Universidad de Deusto
Biblioteca

te faciem Idolorum tuorum. & rursus
Oseæ 2. per Oseam ait: *Et hæc nescíuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt*, ideſt ſacrifi-
Aug.to.7. cauerunt *Baal*, vt explicat Auguſtinus libro 3. de baptiſmo contra Donatiſtas cap. 19. Et iterum: *Quo-*
Hier.3. *modo ſi contemnat mulier amatorem ſuum, ſic contempſit me domus Iſrael.*
Simile. Sicut enim mulier meretrix donaria ab vno amatore accepta, alteri tribuit in magnum contemptum prioris, ita domus Iſrael quæ a Deo acceperat, Idolis offerebat. Hoc eſt, bellicare contra dominum, bellum contra illum indicere, vt coronam regni, quantum in ſe eſt, ab eo auferant, & alteri tribuant. Fortaſſis vaticinium hoc referri poterit, ad Chriſtum, contra quem Iudæi in paſſione bellicauerunt, vt eum occiderent, & à regno pellerent, iux
Pſal.55. ta illud, quod ipſe ait: *Quoniam multi bellantes aduerſum me*. Penè dixiſſet, & ipſi bellicauerunt in me. Expende illud verbum, bellicauerunt, quod eſt frequentatiuum, & quaſi diminutiuum a verbo bellare; quo deſignatur, quòd quantumcumque impij contra Deum frequenter nitantur, fruſtra laborabunt: nihil
Prou.21 efficient: quia *non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum*.

13 *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui*. Oſtendit exemplo Iudæos, qui Angelis erant conferendi, adeo ingratos fuiſſe, & ſtolidos, vt nec iumentis inſipientibus comparari queant. Bos enim vel taurus, & ſi ferox, aſinus quantumuis irrationabile animal, ſuum tamen Dominum, & pabulũ quo nutriuntur agnoſcunt. Iſrael autem non cognouit Dominum, & oblitus panis Angelorum quo in deſerto nutritus eſt, ad cæpas & ollas Aegypti inhiabat. Multi ſancti doctores aſſerunt hanc fuiſſe apertam prophetiam bouis, & aſini, qui natum Dominum, in præſepio quaſi agnouerunt, de quibus ſcriptum eſt. *In medio duorum animalium cognoſceris*. Sic interpretantur locum iſtum Iſaiæ beatus Augu Aug.
ſtinus to. 8. ſuper pſal. 126. in illa verba, *Sicut ſagittæ in manu potentis*, &c. beatus Ambroſius libro ſe- Ambr.
cundo in Lucam cap. 2. B. Chryſo- Chryſ.
ſtomus in ſermone de natiuitate Domini, & beatus Athanaſius in Athan.
libro de verbis Euangelij; *Euntes in vicum qui contra vos eſt*. Conſtituitur ergo Dominus in medio duorum animalium in præſepio; vt illic eum inter fœnum & paleas inuenirent, & adorarent: qui in paradiſo noluerunt illi eſſe ſubiecti. Agnoſcat bos præſepe Domini ſui: homo videlicet, qui cum in honore eſſet non intellexit, ſed per peccatum comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Aſſuetus ſtabulo, paleis, & fœno, Pſal.
pabulo cæleſti commorante inter paleas veſcatur, ſed bouis prius naturam imitetur ceruicem iugo legis Euangelicæ, & præceptorum Dei humiliter ſubmittendo.

14 *Iſrael autem, me non cognouit, & populus meus non intellexit*. Notat Iſaias elegantiſsimè his verbis, ſupremum, & peſsimum ingratitudinis gradum, qualis eſt beneficiorum eſſe omnino immemorem, & benefactorem neſcire. Malos enim dicimus, qui opere gratias non agunt: peiores, qui nec ore referunt: peſſimos vero illos reputamus è quorum mentibus beneficiorum & benefactoris memoria omnino extincta eſt. Ad iſtum ſummum ingratitudinis gradum populi Iſraelitici malitia peruenit, vt
Mat.21. nec cognouerit Chriſtum, nec receperit, ſed extra caſtra illum eij-
Ioan.1. ciens occiderit. *In propria venit & ſui eum non receperunt*, ait Euangeliſta; id quod propheta vaticinatus eſt in prædictis verbis (vt docet beatus Cyprianus lib. 1. aduerſus Iudæos, cap. 3. & Tertullianus lib. 3. aduerſus Marcionem. Expende verbum illud *Iſrael autem*, habet enim emphaſim, & admirationẽ magnam præſefert. Iſrael, interpretatur videns Deum, & tamen qui hoc nomine gaudet inter cæteras nationes, & populi electi gloriã ſibi vſurpat: Deum non cognoſcat, nec intelligat: Mira res. *Timeant clerici, timeant religioſi, timeant miniſtri Eccleſiæ* (inquit beaBern.ſer. tus Bernardus) *qui in terris ſanctoru quas poſſident, iniqua geſſerunt*.
23.in can tic. Hinc eſt quod cum Dominus ad Angelos ſuos, loqueretur dicens. *Miſereamur impio*. Ipſis pauentibus, at
Iſai. 26. que quærentibus, *non ergo diſcet facere iuſtitiam?* non inquit, ſubdẽſq; cauſam: *In terra*, ait, *ſanctorum iniqua geſſit, & non videbit gloriam Domini*. Vide quam peſſimum ſit in terra ſancta ſub ſanctitatis habitu malum operari. Hinc Dominus ad
Exod. 3. Moyſem, *Ne appropinques huc ſolue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt*. Vbi ex terræ, quam habitabat ſanctitate, timorem, & tremorem incutere, Dominus conabatur. Hinc denique eſt illa terribilis reprehenſio, qua Dominus Angelo Eccle-
Apoc.3. ſiæ Sardis alloquens ait. *Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es, non enim inueni opera tua plena coram Deo meo*: oſtendens maximum crimen eſſe nomen, & ſpeciem ſanctitatis habere, & tamen ſanctitatis opera non exercere. Expende ſecundo prophetam non explicare quid populus Dei nõ intellexerit, ſed abſolute dicere, & populus meus non intellexit; quia, qui Deum non cognoſcit; nec intelligit, quid poterit intelligere? Nihil, ſed erit tamquam animal ſtolidum carens ratione. In textu hebræo habetur verbum Loidbonam, a verbo bun, ideſt, intelligere, & eſt quartæ coniugationis, & ſignificat non ſe intellexit: Si enim populus ille ſe cognouiſſet, & Deum ſortitam intellexiſſet; cognitio enim Dei à propria hominis cognitione incipit, propheta dicente, *Mirabi* Pſ. 138.
lis facta eſt ſcientia tua ex me. Vnde beatus Leo Papa: *Agnoſce o homo*, Leo ſer.
dignitatem tuam, & diuinæ conſors fa de natali
ctus naturæ: noli in veterem vilitatem, Domini.
degeneri conuerſatione redire.

15 *Væ genti peccatrici*. Alia litera habet, *heu gens peccatrix*. Noſtrum erat, facinora noſtra deplo- Vide inf.
rare, atque illa irremediabilibus la- num.63.
crymis deflere. Quia tamen ille populus excæcatus ſuam non plangebat miſeriam, pius pater cæleſtis
plorantis, & dolentis ſumit affectũ, Geneſ. 6.
ſicut & alibi pœnitentis. Vt enim conſtat ex textu hebraico, illa dictio. Væ, non eſt comminantis, ſed interiectio animi dolentis. Dolet Dominus, tum de ingratitudine populi, & alijs peccatis, quibus erat implicatus: tum etiam de pœna quam pro eiſdem peccatis debebat luere. Hunc eumdem pietatis affectum libet in Chriſto animaduerte
re. *Videns* enim *ciuitatem, fleuit* Luc. 19.
ſuper illam dicens, quia ſi cognouiſſes, & tu. Vbi præ dolore videtur ſermonem interrumpere & imperfectum relin-

Universidad de Deusto
Biblioteca

relinquere. Eundem affectum, in cruce pendens iam moribundus ostendit: plus enim de ingratitudine nostra, quam de suis cruciatibus dolebat. Quod beatus Antoninus in secunda parte Theol. titulo tertio, cap. 9. §. 5. expendit verbis illis B. Bernardi, in persona Christi pendẽtis in cruce homines alloquentis. Antonin.

Not. verba S. Ber.

Vide homo, quæ pro te patior,
Ad te clamo, qui pro te morior
Vide plagas quibus afficior,
Vide clauos, quibus confodior,
Et cum sit tantus dolor exterior,
Et interior, plus tamen crucior,
Quod te ingratum experior.

Hinc est illa vox omni dolore plena, in cruce patrem alloquentis. *De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris a me. Quoniam tribulatio proxima est; & non est qui adiuuet.* Vbi Augustinus. Quid est, inquit, quoniam tribulatio proxima est, quasi ei passio adhuc imminneret: cum ipse media passione verba ista dicere intelligatur, quæ de illo in hoc psalmo propheta sunt? Non ergo passionem suam, quam iam sustinebat tribulationem proximam censuit: sed ingratitudinem populi, & discipulorum mox futurã dispersionem de quibus scriptum est. *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Vides qualiter pro nostris delictis Deus doleat, & dicat, *heu.* Potest etiã illa dictio vę non inconuenienter accipi ita vt sit, comminantis, & denunciantis damnationem æternam siue aliquod graue damnum. Sic accipitur Luc. 22. *Væ autem homini illi*, & in hoc sensu arbitrantur esse in præsenti accipiẽdam, multi doctores inter quos est Origenes libro secundo contra Celsum & B. Hilarius super Psal. 2. in illa verba, *tunc loquetur ad eos in ira sua.* Respicitque hæc commination illud quod infra subsequitur. *Terra vestra deserta*, &c. Vtraque acceptio habet fundamentum in dictione hebraica Hoy, quæ (vt adnotauit Adamus) & dolentis, & comminantis interiectio est, & in sacra Scriptura solet indiferẽter in vtraque significatione accipi. Etenim infra in hoc capite vbi nos legimus *Heu cõsolabor super hostibus meis*, &c. Habetur in hebręo Hoy, & tamen ibi certũ est, ly heu interiectionem esse animæ dolẽtis. Similiter etiam infra cap. 5. væ qui dicitis malum bonum, &c. vbi etiam in textu hebraico habetur interiectio, Hoy: cum notissimum sit in loco prælegato ly ve esse interiectionem comminantis.

Pſal. 21. Aug. epiſt. 120. ad Honoratum. c. 13. to. 8

Zach. 13

Luc. 22.

Origenes

Hilar.

16 *Genti peccatrici.* Non dicit peccanti, sed peccatrici, ideſt, peccatis deditæ, quæ peccat ex habitu vitioso longa consuetudine acquisito, sicut artifex dicitur qui operatur ex arte proprio exercitio acquisita. Væ sic peccantibus. De his est maxime dolendũ, quia sunt in morali periculo æternæ damnationis, eoquod peruersæ cõsuetudini difficile resistitur. Nam (vt docet Augustinus) multiplicitas peccatorum, & peccandi consuetudo rapido flumini comparatur, cuius impetum nullus valet detinere. *Væ tibi*, inquit, *flumen moris humani, quis resistet tibi? quandiu non siccaberis? Quousque volues Eue filios in mare magnum, & formidolosum, quod vix transeunt, qui lignum conscenderunt.* Vnde Iob. *Ossa eius*, ideſt, impij ex consuetudine peccantis, *implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.* Vbi Gregorius. *Ossa seu*

Cassiod. dop. di vir.

Aug. conf. to. 1.

Iob 20

15. Mo

seu vitia consuetudine obdurata, & roborata cum eo in puluere dormient, quia eo vsque in illo iniquæ consuetudines perdurant, quo hunc ad mortis puluerem pertrahant. Cum eo enim in puluere, ossa, vel vitia dormire, est vsq; ad puluerem cum non deserere: ideſt, vsque ad mortem ab iniquitate minime cessare. Vnde scriptum est: *Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Hinc etiam* beatus Augustinus ait: *Suspirabam ego miser ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate: velle meum tenebat inimicus, & inde mibi catenam fecerat & constrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur libidini facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibi met innexis vnde catenam appellauit tenebat me obstrictum dura seruitus.*

Prou. 22

Aug. li. 8. cõf. 5. to. 1

Lege eumdem Augustinum epistola 49. ad Hieronymum in principio to. 4. lib. 1. De sermone Domini in monte, cap. 23. & to. 6. lib. contra Adimantum Manicheorum discipul. cap. 25. B. Gregorium lib. 4. moral. cap. 24. & 25. in illa verba, Iob 3. Quare non in vulua mortuus fum: & 13. moral. capite sexto in illa verba Iob 16. concidit me vulnere super vulnus: & lib. 26. cap. 24. in illa verba Iob 36. Saluabit te de ore angusto latissimè, vbi multa docent de praua consuetudine peccandi, quæ accomodari possunt Euangelio de Lazaro, ibi, *Domine, iam fœtet* quatriduanus in monumento, habens super se lapidem, quæ deprauatam consuetudinem, vel obdurationem in peccato designat.

Ioan. 11.

Onus peccati importabile

17 *Populo graui iniquitate.* Ideſt, qui grauatur iniquitate, gravat enim animam iniquitas, & in profundum demergit, Dauid attestante. *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt super me.* Vnde beatus Paulus peccatum appellat omne pondus. *Deponentes*, inquit, *omne pondus, & circunstans nos peccatum*: Incomparatione namquè illius, nihil graue reputatur, aut pondus habens. Cælum, terra, & mare pondus hoc sustinere non potuit. Cælum quidem nam primus angelus pondere superbiæ in locum infimum demissus est. *Videbam*, inquit, *Satanam tanquã fulgur de cælo cadentẽ.* Terra huius rei signum peribuit, cũ verbũ æterni Patris, eius fortitudo, & brachiũ vmbram huius ponderis, in cruce portans, genuflexo inclinatus est. Mare autem, nam cum nautæ magna tempestate vrgente, mitterent vasa in mare, vt alleuiaretur ab eis, non tamen alleuiabatur nauis, quia (vt adnotauit B. Chrisostomus) pondere importabili peccati Ionæ ita grauabatur, vt penè submergeretur. Sed misso Iona in mare, propter quem tempestas exorta est, mare quieuit, & nauis alleuiata remansit. Plus enim ponderis habebat solum Ionæ peccatum, quam alia omnia, quæ nauis portabat. Hinc est, quod iniquitas per talentum plumbi significatur. Zachar. 5. quia plumbi grauitatem excedit, vt explicant beatus Chrisostomus homil. de Iona, & tomo 2. hom. 28. imperfecti in Matthæũ in fine, & B. Bernardus serm. 15. super psalmũ. Qui habitat. In textu Hebręo, vbi nos legimus graui iniquitate habetur, cobed, ideſt aggratiatio de delicto, vel diuitiæ de delicto. Et demptis punctis possumus

Pſal. 37.

Hebr. 12

Luc. 10.

Ionæ 1. Chry. ho. 5. de pœnit. col. 5. to. 5.

Chryſoſt.

Bernard.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicere cobed, ideſt, cumulus delicti, vel Kebod, ideſt, gloria delicti, quia gloriantur, & *lętantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis*.

Prou. 2.

13 *Semini nequam*, quod idem eſt, ac generatio praua, & peruerſa. His enim nominibus conſueuit Dominus populum ingratum appellare: Tum quia per peccatum filij diaboli effecti ſunt, iuxta illud, *Vos ex patre diabolo eſtis*: Tum etiam, quia ingrati fuerunt parentibus, & prophetis, quorum beneficio in fidé educati ſunt, ipſos necando, imo & ipſi Deo, a quo fuerunt in fide geniti, occidentes illum. Propter quod Sanctus Baptiſta eos appellat genimina viperarū. Quia vt Origenes ibi adnotauit, quemadmodum vipera, maſculum cum quo coiuit necat, & fœtus rurſus matrē perimit, quia ſciſſo illius vtero naſcitur in vindictam quodammodo perempti genitoris: (natura id ſpecialiter prouidente, ne animalia venenoſa multiplicentur) ita iudæi, Patres ſpirituales, eorum doctores, & prophetas, imo & Chriſtum a quo tanquam filij per gratiam geniti fuerant, necauerunt. Horum impietatem Chriſtus Dominus verbis illis euangelij notauit. *Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te miſi ſunt*, Et Moyſes cū ait, *Deum qui te genuit dereliquiſti*. De quo & Iſai. eundem populum improperat ſubdens.

Ioan. 8.

Luc. 3.

Origen.

Simile.

Mat. 23.

Deu. 32.

19 *Filijs ſceleratis*. Ideſt ſceleribus deditis. Quod verbum, adiecit propheta ad notanda quædam immania peccata illius populi, & potiſſimè peccatum, quod Chriſtum occidendo commiſerunt. Sceleus enim ſignificat enorme aliquod vitium, vel peccatum. In Hebræo habetur maſcchhithim, quod eſt participium tertiæ coniugationis ſignificantis actionem tranſeuntē, a verbo ſciachhath, ideſt corrūpere, inde deriuatur maſcchhithim, id eſt facientes corrūpere, quia illi nō ſolum erāt corrupti moribus, ſed alios corrumpebant, ſedentes in cathedra peſtilentiæ, quæ totum populum inficere ſolet. Vnde Gen. 3. vbi nos legimus, omnis quippe caro corrumperat viā ſuam. habetur in hebręo idē verbum, ſciachhath.

Pſal. 1. Aug.

20 *Dereliquerūt Dominum, blaſphemauerunt Sanctum Iſrael*. Prophetia eſt de Chriſto, vt aduertit Sanctus Hieronymus. Quem Iudæi reliquerunt, & abiecerunt dicentes. *Non habemus Regem, niſi Cæſarem*. Quem etiā blaſphemauerunt multa conuicia in eum iactantes. Dicebant enim ſuo creatori. *Samaritanus es tu: & demonium habes*. Et iterum. *Vah qui deſtruis templum Dei, & in tribus diebus reedificas illud*, Et iterū: *Si rex Iſrael eſt, deſcēdat de cruce, et credimus ei*, &c. Et iterū ſcriptum eſt: *Et viri qui tenebant eū illudebant ei cædentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius dicentes. Prophetiza quis eſt, qui te percuſſit, & alia multa blaſphemantes dicebant in eum*. Hæc ſunt opprobria, exprobrātium quæ (vt dicit Prophe ta) ceciderunt ſuper Chriſtum. Hęc ſunt verba, & hæc ſigna quibus infirmus populus, & phreneticus, Sanctum Iſrael curare volentem eius vulnera, blaſphemauit. Et vt verbis vtar Auguſtini, *Cæci medicum occiderunt, qui tanquam pernicioſi, & furioſi phrenetici, faciebant iniuriā ei, a quo illis fuerat ſalus allata. Ille volebat curare, illi ſeuire, hinc triſtitia medico*. Vide cæleſtis medici pietatem

Hieron. ſup. cap. 1

Mat.

Luc.

Pſal.

Aug. de ci. dei lib. 18. & ſuper pſ. 63. to. 8.

tem, qui potius propter incurabilem populi infirmitatem, quam propter incommoda, quæ ab illo vt a phrenetico patiebatur, triſtis erat. Incurabilem dixerim, cuius ſuperbiam humilitas Chriſti, cuius auaritiam ſaluatoris paupertas, cuius impietatem pietas medici curare non potuit. Hinc perpendant Dei nomen ſanctiſſimum blaſphemantes, & ſine debita reuerentia illud ore immundo in teſtē mendatij adducentes, quam graue ſit Dominum ita pium, & beneficum contumeliis afficere. Quod beatus Polycarpus expendēs, cum a tyranno, vt Chriſtum blaſphemaret induceretur, reſpondit. Octoginta ſex annis ſeruio Chriſto: & nihil me læſit vnquam: quomodo poſſum maledicere, & blaſphemare regem meum, qui ſalutem mihi dedit? *Blaſphemauerunt*, inquit, non qualemcumque, ſed *ſanctum*. Nec quēcumque ſanctum, ſed *ſanctum Iſrael*, ideſt, Iſrael ſanctificantem & curantem. Sanctum illum, cuius ineffabile nomen, ita venerandum erat antiquitus, vt ſoli ſummo ſacerdoti, illud in lamina de auro puriſſimo opere gemmario ſcriptum in thiara portare liceret. Proh dolor modo, quando illud magis venerari oportebat, pueri, & infames, ore immundo ſanctiſſimum Ieſu nomē irreuerenter conculcant: de quo videndus eſt ſanctus Chryſoſtomus homilia nona in Acta Apoſtolorum, & to. 5. hom. 26. ad populum. Timēdū eſt ne huiuſmodi periuris illud accidat, quod Zachar. contra iurantes mendaciter, ſcriptum eſt. *Ecce*, inquit, *ego video volumē volans, longitudo eius xx. cubitorū, et latitudo eius x. cubitorū: educā illud. dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum*

contra Iuramēta

Hieron. lib. 4. hiſtor. Eccl.

Exod. 18 & 39.

Chryſoſt. to. 3.

Zach. 5.

furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio eius, & conſumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Septuaginta interpretes vbi nos legimus: *Et ecce volumen volans*, vertunt: *Et ecce falx volans*: quam translationem ſequuntur ſanctus Chyſoſtomus, ſanctus Cyrillus, & Theodoretus. Illū locum expendit elegantiſſimè ſanctus Chryſoſtomus, cum quo libet adnotare, volumen illud, in quo iudicium contra iurantes continetur ſiue falcem, qua exequendum eſt; alas habere, & volare: quia nullus ab ira Dei effugere poterit. Qui enim ſicut Ionas in mare, vt a facie Domini ſe abſcōdat, properauerit; illic fidelem miniſtrum, & exequutorem diuinæ iuſtitiæ inueniet. *Si aſcendero* (inquit Pſalmiſta) *in cælū tu illic es: ſi deſcendero in infernum ades; ſi ſumpſero pennas meas diluculo & habitauero in extremis maris, illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua*. Vnde Auguſtinus. *Vbi eſtis*, inquit, *fontes lacrymarum? quo ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis, ſi non ſolum negligimus cauere mendacia, ſed audemus inſuper docere periuria?* Not. 2 falcem illam ingredi in domum furis, & in domum iurantis mendaciter, vtrāque coniungēs in ſupplicio, quæ cōiuncta fuerant in peccato. Multos namquè reperies, qui vt vnum furentur argenteum, decem periurijs commaculari non renuunt. Not. 3. verbum illud, *Et commorabitur in medio eius*, Denotat enim, quod nō cito tranſiet falx, & vindex ira Dei per domum furis, aut periuri, ſed diu inhabitātes affliget, ſpiritu ſancto atteſtante. *Vir multum iurans replebitur iniquitate*. Semper enim periurium alia vitia comittantur:

Mala ex periurijs ſubſecuta

Ionæ 1.

Pſ. 138.

Aug. lib. contra mēdacium c. 18.

Eccli. 23

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et a domo eius non recedet plaga. Chrys. homil. 19 ad pop. to. 5.

Nota 4. cum sancto Chrysostomo quod falx quæ apparuit prophetæ non solum iurantem destruxit, sed, & domum eius ligna & lapides funditus euertit, omnia consumendo, omnia deuastando ad perpetuã rei memoriam, vt alieno suplicio discant homines propria cauere periuria. Etenim peccatore de medio sublato peccata illius successu temporis oblitioni traduntur, & cum illo in sepulchro sepeliuntur: at euersa funditus eius domo, & sale conspersa semper in memoria hominum perseuerant, & omnes illius posteros admonet, vt timeant, & a periurijs caueant. Vide multa alia contra iuramenta apud Chrysostomum to. 3. ab hom. 8. vsque ad 13 & to. 5. hom. 5. 13. 14. 27. & 28. ad populum.

21 *Abalienati sunt retrorsum*, ideſt, quasi alieni ad Deum tergaverterunt se ab illo elongantes, & a legitimo possessore in alterius dominium transferentes. Hoc enim significat ab alienari, ideſt, alieno Domino tradi. Illud autem aduerbium *retrorsum* statũ designat peccatoris se ex præsentia Dei subtrahentis: & quasi constituentis vbi oculis diuinæ misericordiæ non videatur. Quod & Genes. 3. Dominus Adæ insinuauit ipsum postquã peccauit interrogando. *Adam vbi es?* tacite admonẽs illum, vt attenderet, vbi nam fuerit per peccatũ constitutus, retrorsum, videlicet iuxta illud, *Facti sunt retro, & non ante*. Quod Threnorum 1. propheta synagoge attribuit dicens: *Ipsa autem gemens, & conuersa retrorsum*. Hinc est quod Magdalena cum esset peccatrix, stans retro lachrymis cœpit rigare pedes Domini, mulier etiam, quæ sanguinis fluxum patiebatur, dum esset infirma *accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius*, cuius rei sanctus Chrysostomus ratione assignat: quia suis peccatis retro facta fuerat. Sed statim postquam sanata est procidit ante pedes eius, quia iam Dei gratia illam ante Domini oculos constituerat. Dicuntur præterea Iudæi ab alienati retrorsum, quia cepas & ollas Aegypti quas retro reliquerant aspiciebant. Quod Christus Dominus suis sectatoribus prohibuit: *Nemo* (inquiens) *mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro aptus est regno Dei*. In cuius signum vxor Loth, ex Sodoma fugiens, quia post se retro respexit in statuã salis versa est. Vbi Augustinus aduertit nõ in statuam marmoris, sed in statuã salis fuisse conuersam, vt in sale illo, condirentur homines, & sic alieno periculo edocti, saperent, & intelligerent, & nouissima prouiderent, & discerent retro contra mandatum Domini non aspicere, sed cũ Apostolo, quæ retro sunt obliuiscẽtes, ad anteriora se extenderent, ad brauium videlicet supernæ vocationis. Bene autem coniunxit propheta nomen *abalienati* cum dictione *retrorsum*: nam qui studio, atque animo sicut canes ad vomitum reuertuntur, alienati manent, venũdati sub peccato, & serui illius effecti, vt elegãter explicat sanctus Augustinus to. 1. lib. 1. de libero arbitrio, c. 11. & 12. & sanctus Chrysostomus to. 4. hom. 18. sup. 1. epist. ad Timoth. col. 3.

22 Multo aliter iusti Deum diligentes retro se constituunt, non abalienati a Deo, sed cathenis charitatis eius deuincti stant retro vt Christus tamquam pastor gregem suum præcedat, & illi tamquam oues, eius vestigia sequantur, *& vocem illius audiant post tergum monentis, hæc est viã ambulate in ea, & non declinetis ad dexteram, neque ad sinistram*, vt benedictionem, quam post se, ideſt, illum sequentibus relinquit, obtineant, propheta dicente: *Quis scit si conuertatur, & relinquat post se benedictionem?* Vt Christum inter se, & patrem, mediatorem habeant, in cuius faciem prius, quã in nos aspiciat, iuxta illud prophetæ, *Respice in faciem Christi tui*. vt ira Dei iustè contra nos concepta, ibi sistat. Vt sarcinam peccatorum suorum, & onus intolerabile, quod sustinere non poterant, supra dorsum Christi deponant, sub quo saluator quasi gemens clamat: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* Ipse enim est Agnus Dei ipse, qui tollit peccata mundi, qui fert, & aufert, nostra delicta. Aufert, inquam, à nobis, illa super se portando, & in se transferendo. In cuius signum, cum Dauid clamans, *peccaui Domino*, veniam sui delicti a Domino expostulasset, subdit Nathan. *Dominus quoque trãstulit peccatum tuum*. *Transtulit*, inquit, non abstulit: quia videlicet a Dauid peccatore in iustum, & iustificantem Christum translatum fuit, vt portaret illud, & ad æqualitatem patri pro eo satisfaceret, sicut dicit propheta: *Proiecisti post tergum tuũ omnia peccata mea*. Vnde Ezechiel 40. scriptum est: *Et dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi ædificium ciuitatis vergentis ad austrum.* Super montem, inquit, ideſt, super Christum, qui mons est, vt Isaias ait, in vertice montium constitutus. *super quẽ erat quasi ædificium ciuitatis* &c. Quia (vt Greg. ait) mores & culpas nostras solus ille sustinet, qui totã sanctæ Ecclesiæ machinã portat, qui per prophetæ vocem, de peruersè adhuc viuẽtibus dicit: *Laborauit sustinens.*

23 *Super quo percutiam vos vltra addentes præuaricationem*, &c. Graphice depingit propheta his, & sequẽntibus verbis, incorrigibilitatem populi, qui nec flagellis emendari, nec adhibita medicina sanari potuit, sed ad omnia quasi insensibilis effectus semper proficiebat in peius. Et vt colligitur ex S. Hieronymo in præsenti duplicem sensum patitur locus iste. Primus est, *super quo*, ideſt, in qua corporis parte *percutiam vos* &c. A planta enim pedis, vsque ad verticem, a minimo, vsque ad maximum: omnes adeò estis plagis affecti, vt nulla pars nõ percussa remaneat, quæ flagellum sentiat, quasi dicat. Ex assiduitate ad flagella in sensibiles effecti estis. Consonat hæc explicatio cum verbis Hieremiæ 5. *Percussisti eos, & non doluerunt, attriuisti eos, & indurauerunt faciem suam supra petram*. Sanctus Gregorius expendit illud verbum, *non doluerunt*: quia videlicet insensibiles facti sunt. *Supra petram*, inquit, quoniam, vt aduertit idem Gregorius 2. moral. 9. sicut percussi lapides clarum sonũ reddere nequeunt: quia enim vita carent, sensum in sonitu non habent. ita nonnulli quasi lapidibus similes, sic adeò ad pietatis præcepta duruerunt, vt cum eos percussio supernæ animaduersionis examinat: nequaquam sonitum humilis confessionis reddant. Tales erant Iudæi, ne dicam deteriores insensibilita-

Isai. 30. Vide Ber. in ser. 61. in cant. Isaiæ. Psal. 83. Psal. 128. Ioan. 1. 2. Reg. 12 Isai. 38. Ezec. 40 Isai. 2. Greg. ho. 13. in Eze. Ierem. 6. Gregor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bilitatem lapidum excedentes isti enim ictibus percutientium cedũt, illi vero flagellis duriores fiunt. Secundus sensus est, *super quo percutiã*, idest, quorsum percutiemini? quid opus est flagellis, cum peiores in dies efficiamini? Quasi dicat. Super fluum est, & vanum vos de cætero castigare. Quadrat hic sensus cum versione Septuaginta interprætum quæ sic habet. *Quid vltra percutiemini addentes præuaricationem?* Ex quo infert B. Hieronymus ideo Dominum peccatores punire in hoc sæculo, vt eos corrigat, & emendet, & tribulationibus ad regnum futurum compellat intrare: de quo vide Augustinum epistola 48. ad Vincentium: Sed tamen eisdem flagellis electi eruditur ad vitam, reprobi peiores fiunt ad mortem. De illis namque scriptum est. *Castigasti me Domine, & eruditus sum, tamquam iuuenculus indomitus.* De istis vero. *Populus meus non est reuersus ad percutientem se:* Et iterum: *Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt* Et rursus Hieremias ait: *Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit cõflator, malitiæ enim eorum non sunt consumptæ.* Vbi sanctus Hieronymus & glossa ordinaria aduertunt, Hieremiam his verbis assimilare Deum argentario purgare volenti aurum, vel argentum. Sicut enim argentarius ad purgandum aurum, miscet illi plumbum, vel stannum, ne ignis aurum consumat, aut lædat, sed purificet: quod si forte, aurum mundatum non fuerit, plumbum consumitur, & conflatio frustra fit, & aurum lædit: ita Deus ad purgandum homines a peccatis, flagellis aduersariorum illos conflat: sed quando emendatio vitæ nõ subsequitur, deficiunt flagella, & consumuntur, & frustra peccatores a Deo castigãtur, quia malitiæ eorum non sunt consumptæ, sed reseruantur vt perpetuo gehennæ igne ardeant in inferno: & hoc sonant ad literam verba Hieremiæ suprainducta.

Luc. 14. August. Hier. 31. Isai. 9. Hier. 2. Hier. 6. Hierony. glossa. Simile.

24 Sed tamen vt ad spiritum verba prophetæ referamus, ad Christum videlicet, qui passione sua, & morte homines a peccatis purgare venit, iuxta illud: *Et sedebit conflans, & emundans argentum: & purgabit filios Leui*: Obseruandũ est, ideo verbum humanitatem adumbrare, vt nos a peccatis mundaret. Iuxta quod & Paulus ait: *Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis Dei in excelsis.* Habuit se humanitas ad instar plũbi, vel stanni, quo aurum examinatur. Vnde Zachar. 4. *Lætabuntur*, inquit, *& videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel.* Videbunt diuinitatẽ humanitati coniunctã in filio, qui est manus patris, per quẽ omnia facta sunt. Per lapidem enim diuinitas, per stannum humanitas designatur, & per lapidẽ stanneum totus Christus, *Sicut enim stãnum* (ait Hieronymus) *ab igne, alia metalla defendit, & cum sit naturæ sua æs ferrumquè durissimum, si absque stanno fuerit, vritur, & crematur: sic omnis Angelorum & hominum fortitudo, si non habuerit auxilium saluatoris, imbecillis probatur, & fragilis.* Arsit ergo lapis stãneus, Christus videlicet flammis charitatis, & igne passionis exustus, vt purgaret filios Leui. Sed consumptũ est plũbum: quia Christus mortuus est, & tamen malitiæ peccatorum nostrorum cõsumptæ non sunt. Frustra ergo

Mala. Heb. Zach. Hieron. sup. Zach.

go conflauit conflator, Vnde idem Dominus: *In vacuum*, inquit, *laboraui, sine causa fortitudinem meam consumpsi.* Et iterum: *Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea, nimia rubigo eius neque per ignem.* Hinc est, quod vt adnotauerũt sanctus Chrysostomus homilia tertia imperfecti in Matthæum colum. 10. & post illum sanctus Gregorius libro 26. moral. cap. 9. flagella a Deo immissa, & tribulationes plaustro triturantibus comparantur, Isaia dicente: *Ecce posui te sicut plaustrum triturans nouum habens rostra ferrantia, triturabis montes, & comminues, & colles quasi puluerẽ pones.* Quia sicut plaustrũ in area triticũ a palea separat & diuidit; vt cum fuerit ventilabro purgatum, congregetur in horreũ: paleam vero in ignem mittendam comminuit, & in puluerem redigit: ita tribulatio aream vbi sunt boni malis permixti triturat, & præmit, iuxta illud, quod scriptum est. *Tritura mea, & filia areæ meæ.* Sed electi, cum se triturari persentiunt a paleis peccatorum, quibus erant inuoluti, se excuciunt, diuidunt, & separant, vt ventilabro, quod est in manu Domini ad emundandam aream suam purgati, in horreum cæleste congregentur: reprobi vero, sicut paleæ in ignem æternũ, reseruatæ comminuuntur, & deteriores fiunt tamquam puluis quem proijcit ventus a facie terræ. Aduertit tamen Chrysostomus vbi supra, esse multoties inter triticum grana quædam vana sic adeò paleæ cõiuncta, & incorporata, vt quantumuis triturentur & excutiantur, ab illa separari non possint: ac demum simul cum palea colliguntur, & in ignem mittuntur. Tales erant Iudæi ingrati, superbi, & vani, qui

Isai. 49. Ezec. 24 Chrysto. 2. Gregor. Isai. 41. Simile. Isai. 21. Psal. 1.

percussi flagellis semper suis peccatis magis, ac magis inhærebant, quod morale reprobationis eorum indicium erat. Vnde congrua ratione de illis dicitur super quo? vt quid percutiam vos?

25 *Addentes prævaricationem.* quasi dicat, Superuacaneum est vos percutere, siquidem percussi peccatum peccato additis, & delictum delicto. Hoc ipsum multo antea de illis Dauid vaticinatus fuerat. *Appone*, inquiens, *iniquitatem super iniquitatem ipsorum. Quid est hoc* (ait Augustinus) *Quis non expauescat? Deo dicitur appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum? Numquid iniquitas est apud Deum? absit.* Et post pauca. *Sicut quis auget febrem, auget morbum, non morbum adhibendo, sed non succurrendo: sic quia tales Iudæi fuerunt, vt curari non mererentur, in ipsa malitia quodammodo profecerũt, sicut scriptum est, Mali autem, & facinorosi proficiunt in peius.* Hoc est appone iniquitatem super iniquitatẽ, idest, permittes, quod iniquitas super iniquitatem ab ipsis apponatur, de quibus nunc dicitur: *Addentes præuaricationem.*

Psal. 68. Aug. to. 8 Rom. 9. 1. Tim. 3.

26 *Omne caput languidum, & omne cor mœrens.* Per caput princeps intelligitur vt ait sanctus Thomas, iuxta illud, *Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus constitutus es,* Et ratio analogiæ ex eo desumitur, quia princeps primum locum obtinet in republica sicut caput in corpore, & eam gubernat, viuificat, & mouet. Per cor sacerdotes, quia sicut cor in corpore, medij esse debent inter Deum & populum, vitam spiritualem, & internum influxum, primo in se recipiẽtes, & illum cæteris membris communicantes. *Suscipiant montes pacem popu-*

1. Reg. 15. Psal. 71.

Universidad de Deusto
Biblioteca

populo, & tolles iustitiam, inquit propheta, hoc est, prælati, & sacerdotes pacem a Deo suscipiant, sed non sibi tantum eam reseruent, suscipiant illam vt etiam populo cõmunicẽt. In cuius signũ prius Christus Dominus, discipulis pacem dedit, *pax* inquiẽs, *vobis*, & cũ illi accepissent Spiritum sanctum statim subdit. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: quia (vt adnotauit Gregorius) sacerdotes prius a Deo pacem, & Spiritum sanctum sibi debent suscipere, & deinde illum aliis fidelibus communicare. Hinc est illud Psalmi. *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; quod descendit in oram vestimenti eius.* Vbi iuxta interpretationem Augustini per barbam Apostoli, & sacerdotes, qui speciali familiaritate Christo Domino sicut barba capiti sunt coniuncti; & per oram vestimenti inferiores populi designantur, qui pauimẽto adhærentes sunt magis a consortio capitis, & ab eius influxu elongati. Vnguentum ergo, ideſt, pinguedo spiritualis a Christo capite in barbam, ideſt, sacerdotes descendit, vt ex barba per totum vestimentum Domini, quod reliquos fideles designat, diffundatur, ita vt vsque ad oram vestimenti pertingat, & sint veluti cæli lucidi, qui suis influentijs siccam terram irrigant & fœcũdant, & sicut primũ mobile in mũdo visibili, quod suo velocissimo, & regulari motu, omnes alios inferiores orbes secum trahit. Sed proh dolor omne caput languidum (inquit propheta) & omne cor mærẽs. In textu hebræo pro cor mærens, habetur dabai, ideſt, spurcatum, & immundum, sicut mulieris menstruum, in quo maximam corruptionem, & fœditatem sacerdotum designat, & populi periculum. Infirmitas enim in corde, quod est vitæ principium, si ad corruptionem vsque pertingat, lætalis est & incurabilis: atque in totius corporis detrimentum cedens. Quæ enim sanitas erit in populo, si caput languet, si cor mæret, si principium vitæ, vita caret? nulla. Vnde & statim subditur.

Ioan. 20.

Greg. lib. 4 super 1. Reg. 5. in prin.

Ps. 132. Aug. lib. 2 cont. ep. Petilia. c. 104. to. 7.

Simile.

27 *A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.* Qualis rector est ciuitatis: tales & habitantes in ea, bonum enim vel malum a capite in membra a principe in inferiores redundat. Quidam inter quos est Leo de Castro, hæc verba de Christo Domino interpretãtur: qui in passione sua ita fuit vulneribus, & plagis affectus, & concisus: vt nulla corporis pars in eo permaneret illæsa: Decebat enim, vt qui populum a planta pedis, vsque ad verticem vulneratum sanare venerat: a planta pedis vsque ad verticem dira tormenta, sicut, & passus est, pateretur: Consonat hæc explicatio cum duplici alia translatione. Altera est Septuaginta interpretum, videlicet, *A pedibus vsque ad caput non est in eo integritas; sed vulnus, & liuor, & plaga tumens.* Altera est Rabi Dauid, & Rabi Abrahã, qui præsentem locum sic transferunt. *A planta pedis vsque ad verticem capitis, non est in eo forma humana.* Quod idem propheta clarioribus verbis postea explicuit. *Non est ei species neque decor: & vidimus eum, & non erat aspectus:* Et infra. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum, ipse autem vulneratus est propter*

Eccls. 10

Leo

Isai. 53

propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Vide qualiter in Christo reperiatur secundum prophetã, vulnus, & liuor, & plaga tumens. *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras.* Ecce vulnus: *Et liuore eius sanati sumus.* Ecce liuor, *Et nos reputauimus eum quasi percussum a Deo, & Leprosum.* Ecce plaga tumens. Sed cum tot plagis propter scelera populi fuerit Christus percussus, liuore eius sanata non est sinagoga, nec curata. Vnde, & statim subditur.

28 *Non est circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo.* Numerauerat propheta tres plagas populi, vulnus, liuorem, & tumentẽ plagam: quibus tribus remedijs subuenitur. Vulneri, illud circumligando, liuori medicamen adhibẽdo, tumenti plagæ oleo fouendo: tamen, nec plaga populi fuit circumligata, nec liuor curatus medicamine; nec fota oleo plaga tumens. Pagninus vbi nos legimus, *Non est circumligata*, vertit, *non est constricta* scilicet plaga, vt educeretur sanies. Vnde non mirum si putruerint, & corruptæ factæ fuerint cicatrices populi a facie insipientiæ eius, & illi competat, quod Hieremias ait: *Insanabilis fractura tua: pessima plaga tua.* Quare insanabilis fractura? quia non est circumligata. Quare plaga pessima? Quia non est curata medicamine, nec fota oleo. Medicamine, inquam, de cælo allato, ab illo cuius folia ad medicinam valẽt, oleo diuinæ misericordiæ, quo Samaritanus præteriẽs. i. Christus Dominus alligata vulnara illius, qui incidit in latrones fouit, vinum correctionis desuper infundendo.

Ps. 37.

Hierem.

Ezec. 47

Luc. 10.

29 *Terra vestra deserta*, scilicet erit. Hebraicè habetur pro deserta Semama, ideſt desolatio, vel stupefactio, quasi dicat. Non solum desolabitur, sed erit ipsa desolatio, vel stupefactio, quia calamitas vobis superueniens, omnes in stuporem adducet. *Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur, sicut in vastitate hostili.* Postquam Isaias supra enumerauit peccata populi contra Deum commissa, consequenter subiungit prophetan do condignam eorũ pœnam. Quam etiam Christus Dominus ferè eisdẽ verbis prædixit Matth. 23. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*, Et Matth. 24. *Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* Sanctus Chrysostomus, refert hoc vaticinium ad tempus Titi & Vespasiani quando post passionem Domini Iudæi fuerunt a Romanis capti, & Hierusalem, & aliæ ciuitates vastatæ, & templum Domini igne combustũ, quia tunc hæc Isaiæ prophetia adimpleta est. Idem sentiunt sanctus Augustinus to. 6. in dialogo de altercatione Ecclesiæ, & sinagogæ, sanctus Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 6. Tertullianus lib. 3. aduersus marcionem, Athanasius lib. 1. de passione & cruce, & Eusebius Cesarienſis lib. 2. demonstrationum Euang. cap. 36. Dicit ergò. *Terra vestra deserta*: quia post captiuitatem nullus erat Iudæus, qui coleret campestria; sed illam spinæ, & vepres occupauerũt iuxta illud, quod dicitur infra. *Super humum populi mei spinæ, & vepres ascendent:* Sequitur. *Ciuitates vestræ succensæ igne.* Hoc ex parte adimpletum est, 2. Regum 25. vbi habetur, quod per Nabuchodonosor Hierusalem euersa est, & templum

Mat. 23.

Mat. 24.

Chry. ho. 44. in Matth. to. 2.

Augustin.

Cyprian.

Tertull.

Athanas.

Euse. Cæs.

Isai. 32.

Universidad de Deusto
Biblioteca

plum combustum: Sed plenius in aduentu Romanorum: qui post crucem Domini, Hierusalem, & alias ciuitates destruxerunt Iudæis in fugam conuersis, vt colligitur ex cap. 9. Danielis, & Zachariæ 14. Vbi expendendũ, multos ex Iudæis non fuisse tunc occisos, sed per orbem dispersos, vt ait Zacharias, *Et fugietis ad vallem montium eorum, & fugietis, sicut fugistis a facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iuda*. Quod diuina dispositione factum est, vt per orbem dispersi, eadem lege, eisdem cæremonijs, eisdem ritibus, & figuris, quibus pertinaciter inhærebant, veritatem legis euangelicæ testificarentur, & confirmarent. Hoc multo antea, prophetica Dauidis petitione prædictum fuerat.

Zach. 14

Psal. 58. *Deus ostẽdit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei: Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine*. Quid est ne occidas eos? Ne patiaris illos a Romanis occidi, serua eos ad vtilitatem populi mei, sed disperge illos in virtute tua. Quo? Per vniuersum mundum, vt vetus testamentũ in obsequium nostrum super humeros suos portent. Vnde Augustinus super eundem Psalmum sic ait. *Iam hoc factũ est, per oẽs gentes sunt dispersi Iudæi, testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ. Ipsi habent codices de quibus prophetatus est Christus, & nos Christum ipsum tenemus*. Et in huius signum (vt notauit Chrysostomus) cum Phares & Zaram partui appropinquarent, prius Zaram, per quem Iudaicus populus designatur, manũ protulit in prophetis, vt Christum gentibus, quasi digito demonstraret. Quod & per Baptistam fecit, dicentem. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Vnde & Magis inquirentibus, *Vbi est qui natus est rex Iudæorum?* Locum ostendunt quasi digito illum signantes, & dicentes: *In Bethlehem Iudæ* (Sic enim scriptum est per propheram) *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquã minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel*. Sed tamen manum quam obtetrix coccino ligauerat statim retraxit, & tunc egressus est alter, scilicet Phares, qui typum populi gentilis gerebat. Quo designatur Iudaicum populũ signo circuncisionis quasi coccino ligatum intra legis vmbram adhuc manere perclusum, cum tamen prius quasi nasci incipiẽs solam manum ex vtero protulisset, vt viam veritatis nobis demonstraret. Hac ergo ex causa terra Iudæorum manst deserta & habitatores illius, imminente clade fugientes fuerunt per orbem dispersi. Istam populi dispersionem in verbis sequentibus magis explicat propheta.

Concione. 2. to. 8.

Gen. 38.

Chry. ho. 1. imperf. in Matth. col. 4 to. 2

Ioan. 1.

Matt. 2

Mich. 5

30 *Et derelinquetur filia Sion sicut vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur*. Triplicem his verbis affert similitudinem, iuxta quã in triplici sensu præsens locus potest explicari. Primus sensus iuxta primã similitudinẽ, *Sicut vmbraculum in vinea*, est. Derelinquetur filia Sion scilicet a suis inhabitatoribus fugientibus, vt supra dictum est. Quod etiam clarè explicuit Zacharias. Derelinquetur (inquam) sicut vmbraculum in vinea: nam cum fructus amplius ex vinea non speratur: a custode statim deseritur vmbraculum. Appellatur autem Hierusalem filia Sion, quia iuxta montem Sion erat collocata, atque præsidijs illius tamquam filia munita. Secundus est iuxta primam & secundam similitudinem. Derelinquetur filia Sion sicut vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario. Quia adueniente veritate Euangelij, cessauerunt vmbræ legis antiquæ, & omnia eius folia, idest, cæremoniæ cecidernnt, & vmbraculum legis scriptæ dissolutum est, sicut fructu vineæ, aut cucumerarij collecto, tugurium diffipatur, & folia illius in terrã cadunt, & arescunt: ita vt nullus sit qui in eo inhabitet. Vinea Domini exercituum domus Israel est, & fructus vineæ potissimus, Christus Dominus, & redemptio mundi factus per illũ, iuxta illud quod dicitur infra, *& iste est omnis fructus, vt auferatur iniquitas*. Ipse (inquam) Christus est botrus, ipse fructus vineæ in torculari crucis exprimendus, quẽ (teste Augustino) botrus ille a duobus exploratoribus de terra promissionis in stipite adductus, designabat. Ipsum portauerunt duo populi, Iudaicus & gentilicus. Ille præcedebat, iste sequebatur, *Salutem suam* (inquit Augustinus) *iste ante conspectum suum gerit, ille post dorsum. Hic obsequium præfert, ille cõtẽptum. Ideo & de Iudæis propheta testatur, Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum illorum semper incurua. Incedunt duo sub sacro fasce ordine suo. Hic semper videt, ille semper relinquit. Iudæus autem proximum se extimat: sed absentat. Christianus ergo præsenti munere fruitur: Iudæus solo onere prægrauatur. Quia Christus sicut credenti salus, ita onus est non credenti*. Vnde & sponsa: *botrus*, inquit, *cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Fructus iste, & botrus de vinea Domini est collectus, propter illum

Isai. 5.

Isai. 27.

Num. 13 Aug. ser. 100. de tẽp. to. 10

Psal. 68.

Cant. 1.

Zach. 11

multo tempore sustinuit Dominus populum rebellem, sed post quam salutem mundi, in medio terræ fructus ille operatus est, cecidit tugurium, & vmbraculum legis antiquę dissipatum est, & velum tẽpli scissum: & ceciderunt folia manentibus Iudæis, sine cæremonijs sine lege sine sacerdocio, & sacrificio. In cuius signum vmbraculum hederæ, iubter quod protegebatur Jonas lætusquè lætitia magna quiescebat, diluculo ascendente verme a Domino præparato, & hederam percutiente statim aruit, & percussit sol super caput Ionæ & æstuabat: quia (vt adnotauit sanctus Augustinus) resurgẽte Christo vmbraculum decidit, & lex, de qua Paulus, *Vmbram habens lex futurorum non ipsam imaginem rerum*, aduentę veritate cessauit. Christus enim vermis est, de quo regius propheta ait, *Ego autem sum vermis, & non homo*, Sed quid vermis iste fecerit audiamus. Despectus fuit a Iudæis, & occisus, sed resurrexit, & præparauit Dominus vermem istum in ascensu diluculi in crastinum, quia diluculo surrexit ipso attestante, *Exurgam diluculo*. Vnde Psalmus in quo vermis Christus appellatur, inscribitur pro susceptione matutina Et vt vmbræ cessarent, percussit hederam, & exaruit, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat vmbraculo deficiente. Sic & modo æstuat populus Iudaicus percussus a Deo, & per vniuersum orbẽ dispersus manet sine vmbra legis, sine sacerdote sine sacrificio: & derelicta est ab eis filia Sion sicut vmbraculũ in vinea. Hæc de secundo sensu.

Jon. 4.

Aug. epist. 49 ad Deo gratias pl byt. q. vlt. to. 2.

Psal. 21.

Psal. 107.

31 Tertius sensus est iuxta omnes tres similitudines, & *derelinquetur filia Sion*, scilicet a Deo. Si-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cut solet medicus infirmum derelinquere, cum de eius salute spem non habet: & sicut Dominus, qui

Chry.ho. 23.in mat. col.7.to.2

sæpe fugientem seruum a se proijcit, & repellit. Hinc est illud, quod medicus celestis, de populo infirmo per Hieremiam ait: *Curauimus Babylonem, & non est sanata derelinquamus eam.* Loquitur Dominus ad Angelos, vt Hierusalem relinquāt. Vnde & ab Angelis filia Sion derelicta est. Nam (vt refert Iosephus) in euersione Hierosolymitana, vox Angelorum in templo audita est se mutuo adhortantium; relinquamus, relinquamus sedes istas, & ad locum alium transeamus. Hinc est etiam illud, *Et dimisit eos, secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.* Hinc & dominus per Ezechielem ait: *Zelus meus recedet a te, vt non irascar tibi amplius;* Non irascar amplius, inquit, cum tamen summa ira Dei sit recedere, & zelum suum a peccatore auertere. *Ne auertas faciem tuam a me*, (inquit propheta) *ne declines in ira a seruo tuo.* In ira, inquit, nam aliquando declinat in misericordia. In ira inquit, quia terribilis ira Dei est cum non irascitur, cum peccatorem non castigat. Corripiat me iustus Dñs in misericordia, & increpet me, & non declinet in ira, a seruo suo. Vnde Bernardus: *Ideo inquit propheta, ne declines in ira a seruo tuo, sciens quia & in misericordia poterat declinare. Nam & si propè sit Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, & iuxta, ijs qui tribulato sunt corde, non tamen omnibus forsan ita, vt dicere possint, quia ipse stat post parietem. Sponsæ autem quam prope est, quæ vno tantum pariete diuiditur?* A Iudæis ergo Dominus in ira declinauit, cum eos dereliquit, in ira declinauerunt & angeli, vt omnibus malis, omnibus calamitatibus, & miserijs terra, sicut vmbraculum in vinea, sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas quæ vastatur a Deo derelicta, impleta remaneret: sicut repletur vmbraculum in vinea, & tugurium animalibus venenosis, & immundis cum in cucumerario deseritur a custode. Quod & Hieremias apertioribus verbis denunciat. *Et conticuerunt*, inquit, *arua pacis, a facie iræ furoris Domini.* Et vt designaret in quo ira furoris sui Dominus ostēderet, subdit. *Dereliquit quasi leo tabernaculum suum.* Quid est quasi leo? Audi Hieronymum. *Dereliquit*, ait, *quasi leo cubile suum: vt omnes bestiæ vastandi terram eius habeant potestatem. Leone quippe custode, & præside, nullus ad eandem audet accedere:* Nulla bestia agri intrat illuc, nullus hostis leonis cubile inuadit. Sed postquam illud dereliquerit, statim ab animalibus immūdis inhabitatur. Ergo quasi leo cubile suum Dominus populum Iudaicum dereliquit. Ipse cubile seruabat, dum habitaret in eo, rugiens rugiebat super decorem suum (vt ait propheta). Solo rugitu, hostes tremebant. *Leo rugit quis non timebit?* Sed tabernaculum suum deserente, quid sperandum nisi illud, quod infra scriptum est, *Et erit cubile draconum, & pascua strutionum, & occurrent demonia, & onocentaurus, & clamabit alter ad alterum?* Vbi per hæc animalia varietatem intelligit peccatorum se ad inuicem adhortantium, vt cubile a Deo derelictum inhabitent. Not. quod non sine magno mysterio, post similitudinem vmbraculi in vinea derelicti adiecit aliam cucumerarij, & tugurij illius. Refrigerant enim cucumerarij fructus, propter quod sitiētibus, & febricitantibus conceduntur, vt designaret nullum refrigerium in synagoga Deum inuenisse, cum tamen illius salutem maxime sitiret; sed cum expectaret, vt faceret vuas, fecit labruscas. Vnde & alibi scriptum est. *Vua eorum vua fellis, & botrus amaritudinum eorum.* Hinc & ipse Dominus ait: *Et dederunt in escam meam fel, & in sitim meam potauerunt me aceto:* Quod ad litteram in passione factum fuisse, narrant Euangelistæ, *Sed nunc* (ait Augustinus) *non ipsum, quod dederunt esca erat, potus enim erat: sed in escam dederunt.* Et infra: *Sitiebā, & acetū accepi, idest, fidem illorum desiderani, & vetustatem inueni.* Et forsitam fel in escam datum dicitur, quia infidelitas populi, & obstinatio magis amara Christo fuit, quam potus fellis. Amaritudo enim in cibo, qui masticatur, & faucibus voluitur; peior est, & diuturnior, quam in potu, qui cito bibitur. Altera vero similitudo; *Et sicut ciuitas quæ vastatur:* apposita est ad maiorem rei explicationem, & amplificationem. Sic enim adeò exinanita est ciuitas a vastatoribus, & diuturna obsidione vexata, vt penè a fundamentis fuisset extincta, Nisi.

Hier.51.

Ioseph.li. 6. de bello Iud.

Psal.80.

Ezec.16

Psal.26.

Ber.serm. 56.in cāt.

Cant.2.

Hier.51.

Hier. in cap. 50.

Amos 3.

Isai.34.

Deut.32

Psal.68.

Aug.con. 2.sup. ps. 68.

Gen.19.

32 *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semē*, vel residuū, aut reliquias vt quidam transferunt, nā in hebræo habetur zarith, idest, reliquia, *Quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus*, idest funditus euersi, & totaliter destructi, sicut duæ illæ ciuitates, quas constat fuisse ex toto desolatas, ita vt ex habitatoribus, nec vnus relinqueretur incolumis. *Nisi Dominus reliquisset semen*, &c. per quod vasta ciuitas restauraretur, & loquitur ad similitudinem agricolæ, qui in summam statim miseriam deuenit, si semen, quod terræ mandet non habet. Quidam doctores inter quos est, Vatablus, & Lyranus intelligunt per semen in loco isto paucos illos homines, qui ex captiuitate Babylonica, sub Zorobabel duce, & Iesu sacerdote, filio Iosedech reuersi sunt in Hierusalem, per quos ciuitas, & templum reparata sunt, vt habetur 2. Esdræ 3. Sed tamen sanctus Paulus adducens, quem explicamus locum Isaię, intelligit per semen Apostolos, & eos qui ex Iudæis crediderūt in Christum, quos idem propheta aliquando reliquias appellat, sicut cap. 10. *Si fuerit Israel quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo*, aliquando residuum sicut cap. 28. *Erit Dominus exercituum sertum exultationis residuo populi sui.* In præsenti autem semen nuncupantur (vt placet sancto Augustino, & Eusebio Cæsariensi.) Quia ex illis veluti ex semine, & granis quibusdā licet paucis, tota Ecclesiæ messis speciosa surrexit. Hinc est illud quod de Apostolis dicitur infra. *Isti sunt semen cui benedixit Dominus.* Propter benedictionem Domini semen hoc multiplicatum est valde, ita vt ex eius fructu horreum cæleste impleretur.

Vatablus
Lyra.
Rom.9.
Isai. 10.
Aug.lib.2 ad Simp. q.2. c.4.
Euseb. li. 2. demōst. Euang. c. 36.
Isai. 61.

33 Potest & per semen Christus Dominus intelligi; de quo ad Galatas Paulus ait: *In semine tuo, quod est Christus.* Per illum euersio Hierusalem spiritualiter reparata est. *Ipse dispersiones Israelis congregabit, qui sanat contritos corde, & alligat omnes contritiones eorum.* Ipse est granum frumenti cadens de cælo in terram, quod mortuum, multum

Gal. 3.
Psal. 146.
Ioan. 10.

tum fructum attulit, multiplicauit fideles. & ruinas sui populi reparauit. Post mortem Ioseph filij Israel creuerunt nimis, & supra modum

Exod. 1. multiplicati sunt: quia vt dicit Origenes

Origenes, *Antequam Christus Dominus moreretur, valde pauci erant filij Israel: cum verò pro omnibus gustauit mortem, multiplicatus est fidelium populus*, & filij Israel diffusi sunt. Quorum multitudinem inenarrabilem omnino futuram esse, arbitratur ipse Isaias, non aliam rationem tantæ multiplicationis assignans, nisi immaturam Saluatoris mortem.

Isai. 53. *Generationem*, inquit, *eius quis enarrabit? quoniam abscissus est de terra viuentium*, Quasi dicat. Ex eo generatio spiritualis filiorũ Dei, multiplicanda est nimis, & proles Christi supra numerum augẽda, ita vt enarrari non possit, aut numerari: quoniam mortuus est pro nobis, & abscisus trigesimo tertio ætatis suæ anno de terra viuentium, vt explicat sanctus Cyrillus. *Si posuerit*, inquit, *pro peccato animam suam videbit semen longæuum*. In generatione carnali oportet, quod pater longo viuat tempore, vt multiplicentur filij: quia non mortuus, sed viuens illos generat. Sed in hac diuina, & spirituali semen Abrahæ multiplicatur sicut stellæ cæli, quæ numerari non possunt, & sicut arena, quæ est in littore maris. Quare? Quoniam abscissus est de terra viuentium.

Cyrillus.

Disfimile

Ioan. 10. Hinc est illud: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet*. Quid est ipsum solum manet? Non erunt ei spirituales filij, nec generatio rectorum. Ipsum solum manet. Vnde & Christus ipse per prophetam testatur:

Ps. 140. *Singulariter sum ego donec transeam*, ideſt singularis, & solus sum, donec per mortem transeam ex hoc mundo ad patrem (vt explicat Augustinus super eumdem locum.) Et iterum. *Factus sum sicut passer solitarius in tecto*. Quia, videlicet, cum in tecto suæ celsitudinis erat, solitarius videbatur, & solus, etiam si multa millia millium ministrarent ei, & decies centena millia illi assisterent. Hominem enim quem diligebat non habebat secum, ideò solitarius erat. Sed cum ad locum humilitatis nostræ descendit passer ille ambulans super pennas ventorum, nõ iam solus, non solitarius sed plurium sanctorum caterua cõmitatus surrexit. Lege Augustinum tom. 3. lib. 2. De Trinitate capite 17. tom. 4. lib. 2. quæstionum super Exodum quæst. 154. & tom. 8. super Psal. 120. in illa verba, *Ecce non dormitabit*, &c. Et psal. 138. in illa verba, *posuisti super me manum tuam*.

Aug. to. 8.

Psal. 101

34 *Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei vestri populus Gomorrhæ.* Hic incipit secunda pars huius capituli. In qua vanam Iudæorum præsumptionẽ excludit. Peccata enim peccatis addentes, sacrificijs & oblationibus legis veteris, atque alijs cæremonijs, omnis generis peccata statim remitti, credebant: atque seipsos eisdem oblationibus sanctificari putabant. Quorũ peruersitatem Dominus per Malachiã redarguit. Nam postquam innumera sacerdotum, & populi flagitia notauit, vnum statim quasi exteris deterius, loco vltimo constituit dicens: *Et hoc rursum fecistis, operiebatis lachrymis altare Domini, fletu, & mugitu, ita vt non respiciam vltra ad sacrificium, nec accipiam placabile, quid de manu vestra.* Quid est hoc?

2. Pars c. 1.

Malac. 1.

Num-

Numquid non relinquitur hostia pro peccato? Numquid lachrymis operire altare Domini nephas est? Vtique, si lachrymis pauperum operiatur, & rapina ornetur templum Domini. Multi enim bona pupillorum per totum annum incessanter rapiũt, & in die paschatis altare Domini ex illis operiunt, arbitrantes huiusmodi oblationibus Deum placari: cum tamen illum magis ad iracundiam prouocent. Et hoc intẽdit Malachias loco inducto, vt explicat sanctus Chrysostomus hom. 86. in Matt. col. 5. & sanctus Augustinus lib. de salutaribus documentis, cap. 53. Igitur in præsenti conuertit specialiter Isaias sermonem ad sacerdotes, ad principes, & magistratus populi Iudæorum. Quos principes Sodomorum appellat, eo quod in omni flagitiorum genere illis fuerunt similes, immo & deteriores, maiora scelera quam Sodoma, & Gommorrha perpetrando, dum auctorem vitæ extra vineam eijcientes occiderunt: quod nec Sodoma vmquam fecit, nec Gomorrha Vnde & scriptum est. *Et maior est effecta iniquitas populi mei peccato Sodomorum*. Et iterum: *viuo ego dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua ipsa, & filiæ eius, sicut fecisti tu & filiæ tuæ: iustificatæ enim sunt a te*, ideſt incomparatione tui sancta & iusta Sodoma videtur, & Gomorrha. Excessit ergo Iudæorum delictum facinus Sodomorum. Cum enim Sodomorum historia & ruina, auctore Iustino martyre, Origene, & Irenæo vastitatis Iudæorum, & excidij Hierosolymitani typũ gesserit, clare colligitur istorum delicta & pœnam illatam, illorum calamitatem, & crimina excedere, sicut veritas vmbram, & res figuratæ suũ

Chrysost. to. 2.

Aug. to. 4.

Iust. in dialog. cũ Triphone.

Orig. lib. 4. cõt. cel sum.

Iren. lib. 4. c. 8.

Thren. 4.

Ezec. 16

typum, & princeps populum præcedit. Obserua in verbis prophetæ quanta libertate debeant palã verbi Dei prædicatores delicta principum, & totius populi reprehendere sermone aspero, si opus fuerit eos increpando: sic enim Christus quãuis humilis & mansuetus, *Generatio*, inquit, *mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ*. Sic & Baptista: *Genimina viperarum quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* Hæc enim & alia huiusmodi verba, cor durum peccatoris confringunt multoties, & emmoliunt, vt resipiscat, & conuertatur ad Dominũ, & saluus fiat. Quid autem ad principes Sodomorum propheta dicat audiamus.

Mat. 12.

Luc. 3.

35 *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus? Plenus sum. Holocausta arietum & adipem pinguium & sanguinem vitulorũ, & agnorum & hircorum nolui*, &c. Sed antequam hæc verba sigillatim expendamus, oportet prius diuersas translationes huius loci prænotare, quas Franciscus Lucas Brugensis in suis annotationibus super sacram Bibliam in vnum collegit, vt ex eorum collatione planior fiat sensus prophetæ. Prima translatio est vulgata quam modo retulimus ex S. Hieronymo. Hanc translationem sequuntur. S. Thomas Lyra, Hugo, Haymo, & communiter Sancti. Secunda translatio est septuaginta interpretum; quæ sic habet *Plenus sum holocaustis arietum*. Vbi est finis, & statim subditur. *Et sanguinem Taurorum, & hircorum non vollo*, quam translationem sequuntur ferè omnes doctores Græci. Tertia est. *Plenus sum holocausto arietum, & adipe pinguium, & sanguine vitulorum & agnorum, & hircorum nolui*,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nolui, Sic transtulit chaldæus paraphrastes. Quarta est translatio nova, quam sequitur Franciscus Forerius. *Ad quid mihi multitudo victimarum vestrarum dicit Dominus? Satiatus sum. Holocausta arietum, & adipem altilium, & sanguinem iuuencorum, & agnorum non accipio.* Memorem velim esse lectorem eius, quod in prohœmio huius operis adnotaui, ita videlicet legem & prophetas, euangelium & Apostolos inter se adinuicem concordare, vt vna tantum vox omnium videatur. Id quod in præsenti Isaiæ vaticinio licet comprobare. Annunciat enim prophera his & subsequẽtibus verbis cessationẽ legalium futuram & eorum infirmitatem denunciat, ac tandem prædicit terminum varijs legis veteris sacrificijs per vnicum nouæ legis, quo Deus placatur esse imponendum. Hoc ipsum, & lex ipsa sepissime obumbrat, hoc euangelium, hoc & Apostoli prædicant. Ideo namque (vt aliqua exempla ex veteri testamẽto subijciamus) Genes. 4. sacrificium Cain ex terræ fructibus oblatum reprobatur a Deo, & holocaustum Abel qui agnum obtulit, acceptatur: quia antiqua sacrificia reprobanda erãt & nouæ legis sacrificium suscipiendum, vt explicat Augustinus lib. 12. contra Faustum, cap. 9. Etenim vt docet idem Augustinus lib. quæstionum ex veteri testamento, quæstio 5. & quæst. 103. de vtroque mixtim, sacrificiũ Abel eo quod agnum obtulit; sacrificij Christi qui tamquam agnus coram tondente se obmutuit, typum gessit. Ideo Moyses, tabulas testimonij lapideas in quibus lex antiqua erat conscripta ad radicem montis confregit, & alias iterum digito Dei conscriptas, ad filios Israel adduxit, quas numquam postea dilacerauit vt designaret vetus testamentum esse abolendum per nouum, quod nullo alio reuocari poterat. Vnde Augustinus sic ait. *Iratus quidem Moyses videtur tabulas testimonij digito Dei scriptas collisisse, atque fregisse; magno tamen mysterio figurata est iteratio testamenti noui, quoniam vetus erat abolendum, & constituendum nouum.* Ideo denique rubus ardebat & non comburebatur, nec consumebantur eius spinæ, vt designaretur, legem antiquam spinas quidem peccatorum ostendere, sed virtutem ad illas delendas non habere. Ita interpretantur illud signum S. Augustinus to. 4. q. 7. & 42. ex veteri testamento, & lib. 83. quæstionum q. 66 & lib. 1. ad Simplicianũ q. 1. & S. Greg. hom. 7. in Ezechielem col. 5. Etenim ignis ille, quo ardebat rubus typum gerebat legis antiquæ, de qua dicitur. *In dextera eius ignea lex.* Hæc illuminabat quidem peccatorum spinas, & eorum malitiã ostendebat. Iuxta quod & Paullus ait: *Per legem cognitio peccati*, Et iterum, *Nam & ego concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret:* Sed tamen spinas ipsas peccatorum, nõ consumebat, quia gratiam lex illa non continebat, nec aduersus peccatum, hominẽ debilem confortabat. *Si enim data esset lex (quæ posset iustificare vere ex lege esset iustitia.* super quæ verba S. Augustinus. *Lex* (inquit) *vetus magis iubet quam iuuat, docet morbum, sed non sanat.* Vidisti legem hãc veritatem obumbrantem, audi Euangelium illam confirmantem. Ideo enim (vt interpretatur Augustinus) in quinque porticibus erat multitudo languentium claudorum, & aridorum

Infirmitas legalium.

Gen. 4.

Aug. to. 6 to. 4.

Isai. 53.

Exod. 32

Aug. to. 4. q. 144. in Exod.

Exod. 3.

Augustin.

Gregor.

Exod. 33

Rom. 3.

Gal. 3.

Aug. lib. De Gra. Xpi con. Pelag. cap. to. 7.

Ioan. 8.

Aug. tom. Psal. 83. to. 8.

ex-

expectantiũ aquæ motum, quia non lex, sed Christus, non aqua piuialis piscinæ vbi abluebãtur oues & alia animalia in tẽplo offerenda, sed magnus ille cõsilij Angelus, qui de cælo descendit eos sanauit. Potuit quidẽ lex infirmos prodere, sed nõ curare potuit hominẽ 30. & 8. annos habẽtẽ in infirmitate sua nutrire, sed nõ valuit verba iila Dei virtute plena proferre. *Surge tolle grabatum tuũ, & ambula.* Ideo etiam moriente Domino, *velũ templi scissum est*, quia (vt interpretatur Aug.) Christi morte lex antiqua rũpenda erat, atq; scindẽda, vt latens sub velamine eiusdẽ legis veritas euãgelij manifesta fieret. Ideo deniq; Dominus expirare volens dixit: *Consummatũ est*, vt designaret legalia per mortẽ ipsius terminari. Audisti legem, audisti Euangelium, infirmitatem legalium, & eorum abolitionem ostendentẽ: Attende ad Apostolum eamdem veritatem prædicantem. *Littera* (inquit) *occidit, spiritus autem viuificat.* Quid enim per literam, nisi legem scriptam literis in tabulis lapideis deformatã, intelligit? Quid per spiritum nisi lex gratiæ in tabulis cordis spiritualibus impressa designatur? Litera ergo occidit, non quidem directè, sed occasionaliter quia (ut ait Augustinus) peccatum ostendebat, imponebat præceptũ, & vires ad seruandum illud non præbebat. Spiritus aut viuificat, quia gratiam continet qua peccata nostra delentur, & illã digne suscipientibus eius sacramenta conferunt. Hinc & ad Gal. 4. Vacua, infirma, & egena elementa legis datæ sacramenta appellat. Vacua, quia mundabant foris, sed intus nullam prorsus virtutem ad abluendam animam a peccatis, continebant. Infirma, quia (vt S. Tho. inquit) *per se subsistere non valebant, in nihilum.n. decidierent, nisi ea manus cuncta regentis teneret secundum illud Heb. 1. portans omnia verbo virtutis suæ.* Vel secundum alios dicuntur infirma, quia baculum legis euangelicæ manu tenebãt & ab illa virtutem, qua subsisterent mẽdicabãt Egena vero, quia egebant Christo reparatore, qui legem non venit soluere, sed adimplere. Tandem in epistola ad hebræos ex ipsa æthymologia nominis veteris testamenti ostendit Apostolus finem aliquãdo legalibus cæremonijs esse imponẽdum, *auffert*, inquit, *primũ* scilicet testamentũ *vt sequẽs statuat*, idest vt nouum stabiliat, Et iterum. *Nam quod antiquatur & senescit prope interitum est.* Hæc autẽ oĩa latius patebunt in explicatione singulorũ verborũ auctoritatis Isaiæ, quã modo interpretari volumus, & expẽdere.

Littera occidit.

2. Cor. 3.

Aug. lib. de Spũ & litera ca. 14.

Gal. 4.

S. Th. Gal. 4. lect. 4.

Matt. 5.

Hebr. 8.

36 *Quo mihi multitudine victimarum vestrarum?* vel iuxta nouam translationem. *Ad quid mihi multitudo victimarũ vestrarũ?* Ac si apertius dicat. Arbitramini, o pharisæorum principes & Iudæi, vos nõ esse adeo puniendos neque castigandos, quia sumptuosa offertis sacrificia, quia multiplicatis victimas, & dies festos celebratis? Non ijs a vestra ingratitudine mundabimini, neque ista pro gratiarũ actione requiro, sed animum pium, qui me honoret, in me credat, me amet, & verba mea obseruet, neminem offẽdat, sed omnibus beneficiat. Hæc sacrificia accepto, non illa. Vnde & per prophetã ait. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et vedde altissimo vota tua*, Sacrificium laudis requiro nõ

Psal. 49.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal. 50. carnis taurorum, *Cor contritum, & humiliatum non despicio*, Mihi enim sacrificium est spiritus contribulatus. Consonant hæc verba cũ illis: Oseæ 14. *Conuertere Israel ad Dominũ Deũ tuũ*, Et explicãs quid debeat facere ille qui conuertitur, subdit: *Tollite vobiscũ verba, & ite ad Dominũ, & dicite: Oẽm auser iniquitatẽ, et suscipe bonum, & reddemus vitulos labiorũ nostrorũ*. Verba petit, laudẽ requirit, lachrymabilẽ pœnitẽtiam, humilẽ confessionẽ qua pœnitens vitulos labiorũ suorũ offerat Deo, eisdem labiis cor suũ Deo, & sacerdoti manifestando, & seipsos in sacrificium offerendo. Augusti. In sacrificiũ, inquam, Deo acceptũ, Psal. 50. de quo scriptum est. *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta, tunc imponent super altare tuum vitulos*, Hoc enim est reddere, *vitulos labiorũ nostrorũ*. Expendendum autem est illud verbum. *Multitudine victimarũ*, quo S. Paulus aduersus hebræos triumphat. Ex illo enim colligit infirmitatem legalium, & sacrificiorum veteris legis Hebr. 10 imbecillitatem. *Et omnis* (ait) *sacerdos præsto est quotidie ministrãs, & easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata. Hic autem, id est, Christus vnam pro peccatis offerẽs hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei*, Et post pauca: *Vna enim oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos*. Oblationes antiquæ, quia inefficaces erant, neque vim habebant ad delenda peccata, sæpe repetebantur, & in illis per singulos annos commemoratio peccatorum fiebat: & quia vnitatẽ non causabant, multiplicabantur. Christus autem vna oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos. Vna, inquit, oblatione, non multitudine victimarum. Vna, quia infiniti valoris erat, & non opus fuit, nec potuit alia superaddi. Vna quia per illam in vnitatem Ecclesiæ suos cõiunxit, vt fieret vnum ouile & vnus pastor. Vna quia (vt Leo papa inquit) *vno expleta est sacrificio varia-* Leo ser. de Pas. 5. incip. Iam quidem. *rum differentia victimarum*. Bene ergo ait: *Quo mihi multitudine victimarũ vestrarũ?* Ac si apertius dicat. Nõ multitudine victimarum legis antiquæ, sed virtute vnius victimæ legis gratiæ, quam *filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, offeret, placandus sum. Luc. 3.

37 *Plenus sum*. hoc est. Ideo vestra sacrificia non requiro, sed vos, quia plenus sum, & dies, abundo meis, nec vestris oblationibus indigeo. Sic explicat sanctus Ambrosius libro de interpellatione Dauid in fine. Consonatquè illius explicatio, cum verbis psal. 49. Ambros. Psal. 49. *Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos: quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus, & boues*. Potest secundo hic locus sic explicari. *Plenus sum*, idest, satiatus sum sacrificijs legis antiquæ, non mihi placent, anima mea iam nauseat super illis. Quadrat hæc interpretatio cum duabus translationibus commemoratis, scilicet cum translatione septuaginta interpretum. *Plenus sum holocaustis arietum*, & cum versione noua, quæ vbi nos legimus, *plenus sum*, legit, *saciatus sum*, &c. Quibus verbis duo insinuat. Alterum est, illa sacrificia non esse ex se Deo grata, & accepta, sed ex deuotione offerentium: & quia typum sacrificij nouæ legis præferebant. Alterum est, post Christi mortem, & sufficientem euangelij promulgationem, non solum mortificata, sed & mortifera esse futura, ita vt non ad

ad misericordiam, sed ad iracundiã Deum prouocent. Vnde subditur.

38 *Holocausta arietum, & adipẽ pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui*, vel *Non volo*, vt transferunt septuaginta. vel *Nõ accipio* vt habet versio noua. Explicat his verbis nullã ex se illa sacrificia virtutem ad placandum Deum, aut interius emundãdas conscientias a peccatis habere. Hierony. Et (vt adnotauit sanctus Hieronymus) ideo dixit, nolui de præterito ad denotandum, quod etiam olim in lege scripta illa sacrificia non erant Deo grata ex seipsis, sed propter sacrificium nouæ legis, quod præsignabant. Si autem legamus *non volo*, vel *nõ accipio* de præsenti potest hoc vaticinium ad tempus euangelij referri, in quo vnicum sacrificium Christi Deus acceptat alia reprobat, quia per illud abolita sunt omnia. Sic explicat hunc locum sanctus Ambrosius super psal. 45. Sanctus Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 13. Irenæus lib. 4. cap. 32. Vtraque explicatio, & verba Isaiæ in hoc loco valde consonãt cum illis prophetæ, psal. 39. Sacri- Psal. 39. *ficium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*, Septuaginta transferunt, *Corpus autem aptasti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, Ecce venio*. Ex qui- Hebr. 10 bus verbis sanctus Paulus infert nõ per sacrificia antiqua, nec eorũ virtute homines sanctificari, sed per oblationem corporis Christi semel. Sic enim ait: *Impossibile enim est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata, ideo ingrediens mundum dicit. Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata, & pro peccato, non tibi placuerunt: tunc dixi, ecce venio. In capite libri scriptum est de me vt faciã Deus voluntatem tuam, superius dicens, quia hostias, & oblationes, & holocaustomata, & pro peccato, noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundũ legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam*. Hactenus sanctus Paulus. Quia ergo legis sacrificia Deo placita non erant, quia ea noluit, ideo verbum Dei filius, Patrem alloquens ait: *Corpus autem aptasti mihi*, idest, aptum dedisti, vt in illo vulnerari, flagellari, conspui, spinis coronari possim, cruciquè affigi. Ad hoc veni in mundum, vt faciam Deus voluntatem tuam. Hæc fuit Pater voluntas tua, vt pro hominibus crucis patibulum subirem, hoc cogitaui, hoc disposui perficere & ego ipse, cum primum mundum sum ingressus, cum trabea carnis indutus sum. Quare? Quia sacrificium, & oblationem noluisti.

39 Sed quare prius sacrificium & oblationem Deus voluit, et præcepit, & postea se illa nolle declarat? Numquid quod a Deo qui immutabilis est, semel ritè factũ fuerat, & statutum, decuit dissolui, & reprobari? Non dissoluitur, vetus testamentum a Deo statutum, sed impletur, & in melius commutatur. Vnde & scriptum est. *Non veni soluere legem, sed adimplere*. Impletur Matt. 5. lex per euangelium. per quod abolentur vmbræ, vt promissa veritas, iam exhibita appareat. Vt enim docet Augustinus, omnia illa legis Aug. sup. veteris sacrificia quasi verba erant, & chirographum, ineffabile nouæ legis sacrificium promittentis, quo exhibito rumpitur chirographum & deletur, & quasi pro nichilo reputatur. Quis chirographũ soluto iam precio acceptabit? quis

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud voluit de cætero? Hanc ergo ob causam nouæ legis exhibito sacrificio, velum templi scissum est: quia ruptum est chirographum. Ideo ergo dicit per prophetam Dominus: Holocausta arietum, non volo, ad nihilum valent vltra, non mihi placent, si de cetero offerantur. Et forsitan ob eamdem causam præcepta antiqua dicuntur nō bona. Ezech. 20. *Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent.* Nam (vt inquit Bernardus) licet præcepta legis veteris, bona suo tempore fuerint: nunc autem non sunt obseruatione digna, nec bona Erant enim omnia illa legalia præcepta, vsque ad tempus tantum correptionis imposita. Hanc etiam ob causam soluto redemptionis nostræ precio Christus Dominus legis, & peccati chirographū abstulit, Apostolo dicente: Coloss. 2. *Delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.* Alia præcepta Pedagogus puero, alia magister eidē cum ad perfectam ætatem peruenerit, imponit. Sic & Deus hebræis diuersa pro qualitate temporum, vt Augustinus ait, imposuit præcepta, erant enim sub lege, quasi pueri sub pedagogo conclusi. Vnde & Paulus ait: *Sub lege custodiebamur conclusi. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo*, Quid est pedagogus in Christo? Nutriēs nos tāquā paruulos sub rigoris disciplina, vt Christo perfectionis magistro suo tempore traderet, altiori doctrina nutriendos. Tamquam pedagogus ergo lex antiqua hebræis puerorum ætati & statui, apta præcepta imposuit, quæ tamen statu perfecto legis gratiæ aduenientē euacuauit Christus, & alia tanquam viris perfectis præcepit custodiri. Vnde & Apostolus ait: *Cum essem paruulus loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus.* i. sub pedagogo legis antiquæ, *cogitabam vt paruulus, quando autem factus sum vir*, ideſt, cum ad perfectum statum legis gratiæ Christi misericordia me perduxit, *euacuaui quæ erant paruuli*, ideſt, antiqua præcepta paruulis imposita, non amplius custodienda esse duxi. Præcepta ergo quæ paruulis bona erāt, & accommodata, viris perfectis non bona dicuntur. Nec obstat, quod Paulus ait. *Itaque lex bona est, & sancta, & mandatum sanctum:* Et iterum. *Scimus quoniam bona est lex.* Nam (vt adnotauit Chrysostomus) non docet Apostolus absolute legem antiquam modo esse bonam, aut eius obseruantiam laudabilem: sed addidit, *si quis ea legitime vtatur*, id est, ad proprium finem, scilicet ad cognoscendum Christum, & ad diligendum illum, & mandata eius obseruandum. *Finis enim legis Christus* est, vt dicitur ad Rom. 10. Vnde idem Chrysostomus ho. 11. in ep. ad Philip. ait, quod sicut vtimur scala, vt ad locum eminentem ascendamus, quo cum peruentum fuerit, iam non vltra scala opus est, nec tamen propterea vituperamus illam, sed in angulo domus constituimus: ita & lex nos sicut scala euexit ad Christum, & eo loco nos constituit, vt adminiculo isto iam deinceps non sit opus, & pro hoc ipso quod eius opera nō egemus, æquum est, vt gratias illi referamus, quia per ipsam, & non volucrum more in sublime conscendimus. Lege eundem Chrysostom. homil. 2. in 1. epist. ad Timoth.

Ezec. 20

Vide Ber. in ser. 58. in cant.

Simile. Aug. epist. 5. ad Marcellinum prin. to. 2.

Gal. 3.

2. Cor. 5

Rom. 7.

1. Tim. 1

Chrysost. 2. super eadem epist. col. 1. to. 3.

Simile. Chrysost.

40 *Cum veniretis ante conspectū meum*

meum quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis. Postquam in præcedentibus ostendit Isaias sacrificia antiqua non fuisse olim ex se Deo grata, hic cōsequenter demonstrat etiam ex parte offerentium, non esse Deo accepta. Tum, quia ex iniuste acquisitis offerebant illa tam populares, quam sacerdotes: Tum etiam quia quam plurimis erant inuoluti peccatis illa offerentes. Ideo non ait, Quis quæsiuit hæc absolute, sed addidit de manibus vestris, sanguine videlicet pauperū plenis, & multis latrociniis maculatis. Hinc licet colligere cum S. Augustino quam execrabile Deo sit sacrificiū ex substantia pauperum oblatū, scriptum est. n. *Ego Dominus habens odio rapinā in holocausto.* Et iterum *Qui offert sacrificium ex substantia pauperum quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Pauper enim Dei filius est quē Deo Patri victimat ex eius sudore sacrificium offerens vt explicat sanctus Gregorius in pastorali lib 3. admonit. 22. *Dic mihi quæso* (ait Chrysostomus) *si asinum mortuū vel fœtidum in sacrificium offerres, nōne te lapidarent vt impium, quia fœtidam rem obtuliſti?* Mortuo ergo asino grauius olet sacrificium ex rapina Deo oblatū. Quod si Cain munera non Deo placuerunt, quia ex proprijs deteriora obtulit, quomodo ex alienis oblata illi erunt accepta. Vide eumdem Chrysostomum to. 5. hom. 36. ad populum, S. Gregorium 17. moral. cap. 23. in illa verba Iob 15. errore deceptus, quod aliquo precio redimendus sit, & quæ diximus supra numero 34. Expendatur illud verbum *vt ambularetis in atrijs meis*, quo ludæorum præsumptio vana, & superba notatur: qui sacrificium offerentes ita confidenter, & secure in atrijs Dei perambulabant, ac si mundi essent interius coram Domino, & placabile, quidpiam in præsentia illius obtulissent.

Aug. lib. de salut. doc. c. 13

Isai. 61.

Eccli. 34

Chrysost. ho. 72. in Io. col. 3. to. 3.

Simile. Chrysost.

Gen. 4.

41 *Ne offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi.* Confirmat his verbis propheta, id quod supra de abrogatione legaliū prædixerat. Præcipitquè ne de cætero sacrificia legalia illi offerātur post vnicum illud nouæ legis sacrificium, Ideo namque vt adnotauit Chrysostomus & Eusebius Cæsar. post Christi passionem templum Hierosolymitanum, in quo tantum licebat Iudæis sacrificium offerre, euerti per Romanos Deus voluit, & destrui omnino, vt intelligerent sacrificia antiqua non esse vltra Deo offerenda, & adducit Chrysostomus optimam similitudinem medici. qui si infirmo licentiam bibendi aquam concederet, sed in singulari quodam & determinato vase tantū vas confringendo licentiam concessam bibendi aquam consequenter auferret. Non aliter Deus templū euertendo in quo sacrificia antiqua offerre licebat, ait consequenter, *ne efferatis vltra sacrificium frustra.* In textu hebraico vbi nos legimus *frustra* habetur Sab, ideſt, vanitatis vel mendatij. Post prædicationē namque euangelij, & exhibitionem realem noui sacrificij, antiqua vanitatis & mendacij seu mendacia sacrificia effecta sunt. Nam (vt docet Augustinus) illa sacrificia Christum venturum designabant, & futurum sacrificiū nouæ legis promittebant. Cum ergo sacrificium illud iam fuerit exhibitum, & nullū aliud restet in futurum exibendum mentiuntur sacrificia antiqua, nūc illud

Chrysost. ho. seu orat. 1. contra Ind. col. 7. to. 5

Simile. Chrysost.

Aug. in illa verba ps. 39. sac. & obl. noluisti. t. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud sacrificium, tamquam futurũ designantia,& promittentia. Rectè igitur sacrificia mendacij a prophe ta nuncupantur, & sacrificia vanitatis: quia eorum promissio vana est iam,& mendax. Vnde & insequentibus verbis reprobat solemnitates, & calendas, & festiuitates alias legis antiquæ, docens iniquos esse cœtus ad solemnitates illas cõuenientium. Vnde & ipse Dominus per malachiam. *Dispergam*, inquit, *super vultus vestrum stercus solemnitatum vestrarum.* Quod si solẽnitatibus suis in die Iudicij reprobi remanebunt cõfusi, & illas Deus stercorẽ appellat super faciẽ eorũ dispergendum, qualis erit illorum confusio, cum omnia scelera, cogitationes iniquæ, & alia crimina eorũ fuerint detecta.

Malac. 2

42 *Et cum extenderetis manus vestras auertã oculos meos a vobis, & cũ multiplicaueritis orationem non exaudiam.* Docet hic locus ad perfectam orationem,& Deo gratam, necessarium esse quod ex puro corde procedat; & non ex animo peccati veneno infecto. Vnde & Dominus ad discipulos: *Estote* (inquit) *prudentes sicut serpentes*. Super quem locum Beatus Augustinus ait. *Est quodam genus serpentis, quod cum ceperit ire ad bibendum aquam, antequam veniat ad fontem, euomit omne venenum. Imitare & tu hunc serpentẽ in hac parte secundum euangelicũ Domini nostri Iesu Christi præceptũ Estote prudentes sicut serpentes, & omne venenũ iræ, & odij amarum euome, et remitte conseruis tuis, vt & tibi remittantur a Domino peccata tua.* Quia ergo scribæ & pharisei sicut sepulchra dealbata pleni erant intus hypocrisi, & iniquitate,& omnium fere peccatorum veneno corrupti: cum extenderent manus suas, vt veniam peterent delictorum, auertebat Dominus oculos suos ab eis, nec exaudiebat illos. Vnde prouerb. 28. *Qui obturat aures suas, ne audiat legem oratio eius erit execrabilis. Ante orationem ergo præpara animam tuã,* (ait sapiens) *& noli esse sicut homo qui tentat Deũ,* Vbi glosa, *Deũ* (ait) *tẽtat qui orat sicut Deus docuit, sed non facit quod iusit.*

Mat. 10. Aug. to. 4 li. de Sal. doc. c. 28.

Prou. 28. Eccl. 18. Glos. interlin.

43 *Manus enim vestræ sanguine Plenæ sunt.* Assignat rationem propter quam antiqua Iudęorum sacrificia Deo non erant accepta, nec orationes gratæ, quia videlicet eorum manus sanguine plenæ sunt. 1. opere crudelitatis, vt explicat Beatus Gregorius lib. 9. mor. cap. 19. Vel per sanguinem intelliguntur diuersa peccatorum genera, scilicet idolatriæ, rapinæ, homicidij, &c. Etenim (vt docet idẽ Gregorius li. 13. mor. ca. 10) hoc nomen sanguis peccatum significat, vt patet Oseæ 4. *Et sanguis sanguinem tetigit.* Et Ps. 50. *Libera me de sanguinibus &c.* Sed tunc insurgunt Iudæi proterue affirmantes Deum re vera in presenti nullatenus antiqua sacrificia reprobasse: sed tantum offerentiũ iniquitatem condemnare. Nam tota ratio propter quam ait prophetã. *Quo mihi multitudine victimarum vestrarũ &c. Et incẽsum abominatio est mihi; sanguinem agnorum, & hircorũ, & vitulorũ nolui,* est *quia manus vestræ sãguinæ plene sunt.* Si ergo lauerint manus suas, & a peccato cor mũdauerint, poterunt illa sacrificia nũc offerre. Bene arguis Iudæe. *Sed si laueris te nitro et multiplicaueris tibi herbam borith maculatus es corã me in iniquitate tua, dicit Dominus.* Non enim potuisti manus tuas sanguine Christi plenas emundare. Non emundauit suas Pilatus quantumuis illas corã omni populo lauerit

Gregor.

Osee 4. Ps. 50.

Ier. 2.

Mat. 27. *innocens* (inquiens) *ego sum a sanguine iusti huius.* Vnde præsens Isaię prophetia vtrumque respicit, & statum legis antiquæ, in quo propter offerentium crimina illa sacrificia Deo non erant accepta, quia non ex opere operato sicut nouæ legis sacrificium, sed ex fide, & deuotione offerentis effectum habebant: & statum legis Euãgelicæ, in quo ipsa verum sacrificiorum oblatio prohibita est, & illicita: quia figura veritate apparẽte cessauit. Et ad insinuandum ex vtroq. capite Deo Sacrificia antiqua non placere, prius Dixit Isaias. *Iniqui sunt cœtus vestri,* Et postea subdit *Manus.n. vestræ sanguine plenæ sunt.* Prioribus verbis primam causam propter quam etiam atiquitus Deus Iudæorum solemnitates,& sacrificia reprobabat assignat: quia videlicet illa sacrificia offerentes erant iniqui, & peccatores, Deo odibiles,& reprobi: cũ tamen sanctitatem magnam, & religionem simularent. Vnde in textu hebraico pro *iniqui sunt cœtus vestri*, habetur baabara, idest iniquitas,& abstinẽtia, quasi dicat, iniquitas,& abstinentia quæ religio simulatur a phariseo dicente. *Ieiuno bis in sabbato, decimas do omniũ quæ possideo*, ad iracundiam maximã Deũ prouocãt. Posterioribus autẽ verbis, scilicet, *manus .n. vestræ sanguine plenæ sunt*, tangit causam secũdam propter quã in statu euangelij antiqua sacrificia reprobãtur, quia scilicet Iudæorum manus, sanguine Christi intinctæ sunt. Quo fit quod si hæc prophetia ad statum legis datæ referatur, nomine sanguinis potest in diferenter quodcunq. offerentiũ crimen intelligi, propter quod eorum sacrificium Deus non probabat, nec accipiebat. Si vero ad statũ legis gratię, nomine sanguinis intelligẽdus est sanguis ille de quo crucifigẽtes Dominũ dixerunt. *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Et est sensus. Quia Iudæi Christi sanguine manus suas maculauerunt, sacrificia antiqua, multitudo victimarũ, solemnitates, & calẽdæ,& cetera legalia odibilia Deo sunt effecta: eo quod his omnibus per nouæ legis sacrificium est terminus impositus. Sic interpretãtur locum istum Isaiæ B. Hieronymus, B. Cirillus, B. Cipriánus, Ireneus, Tertulianus, & Origenes super ca. 27. Matth.

Luc. 18.

Mat. 27.

44 *Lauamini mundi estote, &c.* Hic incipit 3. pars huius capitis, in qua reiectis antiquis sacrificijs, atq. infirmis elementis, & vacuis reprobatis, ostendit propheta quibus nam medijs vere debeant a peccatis emundari: nouæ legis sacramenta,& eius sacrificium introducens. Et quoniam prima illorum janua,& vitæ spiritualis principiũ est baptismus, sacro attestante Concilio Florentino, ab ipso incipit, dicens. Lauamini mundi estote, ac si apertius dicat. Mundi non eritis interius a peccatis, nisi aqua baptismali lauemini exterius secundum illud quod scriptum est. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et Zachar. 13. *Erit fons patens Domui Dauid, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ,* Quẽ locum de aqua baptismali qua totius generis peccata ante baptismũ comissa abluuntur, intelligunt multi ex doctoribus sanctis. Et iuxta hanc interpretationem, quam sequuntur Beatus Chrysostomus, &

3. Pars c. 1.

Conc. Flor. dec super vn. on. arm.

Ioan. 3.

Zach. 13.

Gre-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chryſ.ho mil. 3 in c.3 Matt. in illa verba fa cite fructus dig. pœniten. Greg. Na zianz. in Epiphan.

Gregorius Nazianzenus referenda ſunt hæc Iſaiæ verba ad tempus gratiæ, ex quo præceptum baptiſmi obligare cepit.

Si vero in alio ſenſu ad tempus legis antiquæ, in quo illa protulit propheta referantur interpretanda ſunt de pœnitẽtia interiori per quam anima a peccatorum maculis emundatur iuxta illud, quod ſcriptum eſt. *Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum lacrymis meis ſtratum meum rigabo,* Et iterum: *Amplius lauame Domine ab iniuſtitia mea, & a peccato meo munda me.* Vnde Beatus Gregorius hom. 20. in Ezech. & Epiſtola 186. intelligit etiam de vera pœnitentia locũ ſupra inductum ex Zach. 13. *Erit fons patens domui Dauid, et habitantibus Hieruſalem in ablutionem, &c.* Ait ergo Propheta. *Lauamini mundi eſtote.* Ac ſi apertius dicat. Quid prodeſt tantummodo varijs legis baptiſmatibus, & iuſtitijs carnis, quæ exterius tantum ab irregularitatibus legis mundant, lauari, niſi per veram pœnitentiã interius apud Deum anima abluatur? Vbi expendendum valde cum ſancto Chryſoſtomo homilia 3. de pœnitentia col. 5. illud verbum *Lauamini*. Cum enim prophera ſuprà diuerſa populi vulnera retuliſſet dicens: *A planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas: vulnus, & livor, & plaga tumens:* Et reprehendiſſet populum, quod plaga eius nõ eſſet circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo: modo nõ ait: Curamini à vulneribus, educite eorum ſaniem, Sed inquit *Lauamini*, vt efficaciam pœnitentiæ præſignaret, quæ ita peccatorum vulnera curat, vt illorum ſignum aliquod deforme, vel cicatrix non remaneat, quod in corpore chirurgi facere nequeunt. Vnde Chriſtus ita proprio ſanguine lauit Eccleſiam, vt illam (ſicut Paulus ait) *Sibi reddat gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquod huiuſmodi.* Nõ habentem, inquit, maculam, ſicut qui faciem lauat, lutum ab illa auſert, ita vt nec ſignum deformitatis remaneat, nec ruga. Nam propterea Chriſti corpus extenſum eſt in cruce, vt rugam & fœditatẽ omnem ab Eccleſia tolleret. Hinc eſt illud, quod in perſona Chriſti inquit propheta: *Sicut aqua effuſus ſum*, Vbi Auguſtinus ait: *Aqua quando effunditur, aut abluit, aut rigat. Effuſus ergo eſt Chriſtus ſicut aqua, quia irrigatæ ſunt mentes per paſſionẽ eius: & ablutæ peccatorum ſordes.* Vide Chriſoſtom. hom. 8. ad populum in princip.

Chryſ. to. 5.

Ephes. 5.

Simile.

Tit. 3

Iſai. 53

Pſal. 21 Aug. in

45 Vel certe ideo inquit *Lauamini*, & non curamini, vt peccatores intelligant, quam facili negocio ſalutem per pœnitentiam poſſint conſequi. Non opus eſt ferro, non igne, non gladio, ſed lauacro regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti. Lauacrum recreat corpus, & lauat, & lachrymæ animam. Dolores noſtros medicus ſuper ſe ſuſcepit, & ſuauem, lenem, & recreantem medicinam vulneribus ſauciatis reliquit. Audi prophetam. *Vere languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros ipſe portauit. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum: & livore eius ſanati ſumus.* Vide myſterium. Ipſe vulnerum portauit dolores, & nobis tribuit ſaniratem, ipſe attritus eſt propter ſcelera noſtra, & ſic attritus, *ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Diſciplina pacis

Pſ. 14

pacis noſtræ ſuper eũ, & ſuper nos reconciliatio. Liuore eius ſanati ſumus, vt iam non ſit in nobis vulnus, nec liuor, nec plaga tumens. Hoc ſolum requirit hoc expoſtulat, *Lauamini mundi eſtote.* Et tamen multi curari renuunt, lauari refugiunt, medicinam refrigerantem animam contemnunt: quibus proſecto illud competit, quod de Naaman Syro ſcriptum eſt. Ad quem, cũ leproſus eſſet, miſit Eliſeus nũtium dicens: *Vade & lauare ſepties in Iordane & recipiet ſanitatem caro tua, atque mundaberis. Iratus Naaman recedebat dicens; Putabam quod egrederetur ad me, & ſtans inuocaret nomen Domini Dei ſui, & tangeret manu ſua locum lepræ, & curaret me. Numquid non meliores ſunt Abana, & Pharphar fluuij Damaſci, omnibus a quis Iſrael, vt lauer in eis, & munder? Cum ergo vertiſſet ſe & abiret indignans acceſſerunt ad eum ſerui ſui, & locuti ſunt ei. Pater & ſi rem grandem dixiſſet tibi propheta, certe facere debueras, quanto magis, quod nunc dixit tibi, lauare & mundaberis.* Quam multi ſunt, peccatorum ſuorum lepra infecti, Naaman Syro per omnia ſimiles, qui iraſcuntur, cum Dei nuncios audiũt prædicantes, Lauare ſepties in Iordane & mundaberis. *Lauamini mundi eſtote*, & vertunt ſe, & abeunt indignantes, immo, & dedignantes Iordanis lauacro emundari. O ingrati, o rebelles, o ſalutis propriæ inimici. Si rem grandem, ſi difficilem, ſi aſperam, & doloribus plenam pro conſequenda ſalute animæ dominus poſtulaſſet, certe facere debuiſſetis, quanto magis, quod nunc petit, Lauamini. *Lauamini mundi eſtote.* Sed quare addidit *mundi eſtote*, poſtquam dixit lauamini? *Numquid qui lotus eſt, non eſt mundus?* abſit: *Qui lotus eſt* (dicit Dominus) *non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus.* Ideo ergo additum eſt Mũdi eſtote (vt aduertit Gregorius) nam in vanum per lauacrum mundatur, quiſquis deinceps ad volutabrum luti redire nõ renuit. Hinc & per Eccleſiaſticum dictum eſt. *Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius?* Baptizatur quippe à mortuo, qui mundatur fletibus a peccato, ſed poſt baptiſma mortuum tangit, qui culpam poſt lachrymas repetit. Hinc rurſus ſcriptum eſt, *Ne iteres verbum in oratione tua.* verbum namque in oratione iterare eſt poſt fletum committere, quod rurſum neceſſe ſit flere, vt dicit S. Gregorius.

4. Reg. 5.

Eccli. 34

Eccli. 7.

46 *Auferte malũ cogitationũ veſtrarũ ab oculis meis.* Verſiculus iſte maximam conſolationem affert his, qui immundis, vel aliis prauis, blaſphemiæ, aut infidelitatis infeſtantur cogitationibus; quas omnino cauere dum ſumus in hoc ergaſtulo corporis etiam viri perfecti non poſſunt: ſecũdũ illud quod Auguſt. ait: *Suſpiciones cauere non poſſumus.* Ideo Dominus in præſenti non præcipit nobis, nec dicit, auferte cogitationes malas, non habeatis cogitationes malas: nam illas omnino vitare aut præcauere ne inſurgant, non eſt in noſtra poteſtate cum ſæpe etiam nolentibus occurrant, ſed ait: *Auferte malum cogitationum*, illud videlicet, quod per conſenſum, vel per morioſam delectationem cauſatur in anima. Vnde & ſcriptum eſt: *Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?* Noxias dixit, quia nocent animæ, ſi in illis quiſpiam voluntariè immoretur. Si vero eis fortiti animo reſi-

Auguſt.

Hier. 4.

stat, non nocebunt. sed ad gloriam & coronam, viriliter certanti imputabuntur vt optime docet Bernardus sermone 5. de Quadragesima, sermone 7. super psal. qui habitat in illa verba, *& decem millia a dextris tuis*, &c. & in lib. meditationum cap. 14. Hinc est illud quod Concilium Trident. Sess. 5. dec. de Peccato originali ait: *Concupiscentia, cum ad agonem relicta sit: nocere non consentientibus, sed viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus, non valet, quin immo qui legitime certauerit coronabitur*. Hinc etiam est illud quod Lucia Virgo ad Paschasium dixit: *Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam*. Hinc denique in quadam oratione in confirmationem huius doctrinæ canit Ecclesia: *Quia nulla eis nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas*.

Bernard.

Conc. Tridentino.

Dictũ Luciæ.

47 *Ab oculis meis*, omnia sunt plena mysterijs, omnia verba diligentem sincerum, & humilem inspectorem requirunt. Iota vnum aut vnum apicem sancti non præterreunt, quod maxima consideratione non expendant. Igitur sanctus Chrysostomus, hom. 5. de pœnitentia col. 4. hom. 41. ad populum, colum. 3. ponderatione dignum existimat illud verbũ ab oculis meis. Non enim ait, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis vestris, sed ab oculis meis, vt admoneret peccatores, peccata sua præoculis suis semper habere, vt illa recolendo, & in amaritudine animæ suæ recogitando, a Dei memoria deleant, atque ab oculis maiestatis eius auertant. Sic malum cogitationum tuarum O insipiens & improuidus peccator ab oculis Dei auertes, si illud ante proprios

Chrysost. to. 5.

statuas. Audi Dauid peccatorem, & disce peccatis tuis etiam occultis opportunum remedium adhibere: *Quoniam iniquitatem meam*, inquit, *ego cognosco: & peccatum meũ contra me est semper*: Quid ex hac cõtinua peccati proprij memoria subsequutum est? Statuit illud ante oculos suos, & ab oculis Dei auertit, Grauitatem delicti in memoria propria reuoluit, & illud ex memoria Dei abstulit. Vnde & subditur. *Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele*, a tua scilicet memoria, vt explicat sanctus Chrisostomus hom. 12. de pœnitentia & lib. 2. de compunctione cordis. Ac si apertius dicat. Domine Deus Iustus, fortis & paciens, ego faciem meam a peccatis meis nõ auerto, auertat ergo misericordia tua faciem suam a peccatis meis. Ego delictum meum corã me semper habeo: deleatur ergo a præsentia tua. Ego iniquitatem meam cognosco: agnosce ergo, o Pastor optime errantem ouem, ne despicias illam, quoniam mandata tua nõ sum oblitus. Hinc est illud psalmi. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim*, Quod propterea dictum esse arbitratur Augustinus, non quia id multum erat, sed quia Dauid multum reputabat, sicut qui inde iamsatur erat & fastidiosus. Non ergo auertat peccator delicta sua ab oculis suis nec in dorso ponat ea obliuioni tradens: ne quãdo iratus Dominus peccata eadem ante faciem peccatoris in conspectu oĩum constituat, in magnam ipsius confusionem. Scriptum est enim, *Arguam te & statuã contra faciem tuam*. Quid? Peccata vtique obliuioni tradita, vt explicat Augustinus.

Psal. 50.

Chrysost.

Psal. 24. Aug. li. de vera, & pœnitento. 4. c. 4.

Psal. 49.

Multo

48 Multo aliter debet homo iustus, & timens Deum in operibus virtutum se gerere, vt admonuit Chrysostomus homilia secunda super psalm. 50. & to. 2. hom. 2. in Matth. Auertat illa ab oculis suis, non recordetur eorum amplius, vt in Dei memoria permaneãt, & retributione præmiet æterna. *Si simplex fuero* (inquit Iob) *hoc ipsum ignorabit anima mea*, Et iterum: *Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare*, Quasi dicat, non vidi. Nam vt elegãtissimè docet Gregorius in moralibus hęc eadem verba explicans, electi in malis præteritis, & peccatis, sæpius oculos mentis figunt: quam in bonis operibus. Non vident fulgorem solis, idest, bonorum operum candorem nec lunę claritatẽ conspiciunt, idest bonæ famæ, quæ ex radijs bonorum operum procedit, claritatem non contemplantur: sed in consideratione perpetua suorum scelerum sibimetipsis vilescunt. Hinc, & Paulus: *Non sum dignus* (inquit) *vocari Apostolus: quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei*: Et iterum: *Qui prius fui blasphemus, & persequutor & contumeliosus*. Lege Chrysostomum hom. 12. de pœnitentia.

Iob 9. 31

Greg. 22. mor. c. 4. 5

1. Cor. 15

1. Tim. 1.

49 *Quiescite agere peruerse*. Perpendite modum loquendi Spiritus sancti, desistere a peccatis appellat quiescere, vt designet quam graue sit & onerosum peccatis deseruire; & veram quietem in sola virtute consistere, quod ipsa veritate, & longa experientia coacti fatentur impij. Lassati, inquit, *sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles*. Hinc est illud Baruch. 4. *Delicati mei ambulauerunt vias asperas*. Delicati, inquam, ad disciplinam & virtutis laborẽ; sed ad onus peccatorum portandum fortes, & audaces. Via plana incedere nesciunt, & complantatã lapidibus, & asperam percurrunt. Sed in fine itineris laborem sentient, & lassi nullam profecto requiem inueniẽt, *Et lassis non dabatur requies* (inquit propheta) *Quiescite, quiescite, agere peruerse*, dicit Dominus. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris*, Et iterum: *State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris*. De semitis inquit, nam arcta est via quæ ducit ad vitam, & tamen fessis requiem prebet, iuxta quod & scriptum est: *Ibi cessauerũt impij a tumultu, ibi requieuerunt fessi robore & quondam victi pariter sine molestia*: Fessi robore inquit, nam (vt explicat Gregorius) ipso robore, & fortitudine, qua iniustitiæ, & iniquitati ad iniquitatem seruierunt, lassati sunt, & fessi. Quid ergo facient fessi robore, vt quiescant? Suum robur, suam fortitudinem in melius commutare oportet: & sic erunt pariter sine molestia. *Qui sperant in Domino* (ait propheta) *mutabunt fortitudinẽ, assument pennas vt aquilæ, current & nõ laborabũt, ambulabũt & nõ deficiẽt*: Ac si diceret. Erũt pariter sine molestia. Qui lassati sunt in via iniquitatis; non laborant, nec deficiunt currendo per viam veritatis. Quare? Quia mutauerunt fortitudinem. Vnde Paulus. *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc*

Sap. 5.

Baruc. 4.

Iob 3.

Matt. 11.

Thre. 5.

Hier. 6.

Grego. 4. mor. c. 30

Isai. 40.

Rom. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationē. Vbi expendenda est illa dictio, *sicut*, hoc est, eadem fortitudine adminus, eadem propensione animi, eadem solicitudine & vi, qua iniquitati vt deseruirent, exhibuistis membra vestra: eadem in obsequium iustitiæ illa conuertite. Hoc enim non est difficile, non arduum, non impossibile: sed humanum, *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ*. Humanū, id est facile, Dei gratia factibile, & quod ab imperfectis, ab incipientibus, ab infirmis, & carnalibus debet exhiberi. Nam spirituales viri, & perfecti non solum sicut, non tantum eadem fortitudine, non modo eodem affectu, quo peccatis seruierunt, se ad Deum conuertunt, sed decies tanta fortitudine quærunt illum, propheta dicente. *Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantum conuertentes requiretis eum*. Cuius rei viuum exemplum in Maria Magdalena reperies, quæ (vt Gregorius ait) *Quot in se habuit oblectamenta: tot de se inuenit holocausta. Conuertit ad virtutum numerum, numerū criminum: vt totum seruiret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa*. Quando enim vt iniquitati deseruiret, ad pedes alicuius prostrata iacuit lachrymis plena? quando illos lachrymis riguit, & capillis suis terfit? quando osculata est illos? quando vnxit vnguento? Et tamen vt deseruiret iustitiæ, hæc omnia ante pedes Christi inter conuiuantes compleuit. Sed quoniam non sufficit declinare a malo, & quiescere agere peruersè, nisi & bonum simul facere studeamus, Ideo subdit.

Baruc. 4.

Greg. ho. 33. in Euāg.

50 *Discite benefacere*: Non ait discite bene loqui, sed discite benefacere. Attendant sacerdotes, & veritatis magistri, qui docent alios, & seipsos non docent. Discāt prius quam doceant. Discant, inquam, benefacere, vt & bene loqui de virtutibus sciant, nec sint sicut illi de quibus Hieremias ait: *Bene autem facere nescierunt*. Vnde Gregorius: *Nulla ars doceri permittitur, nisi intenta prius meditatione discatur: Ab imperitis ergo pastorale magisterium, qua temeritate suscipitur, quando ars est artium, regimen animarum?* Pastoribus ergo & magistris dicitur: Discite bene facere. Nullus enim ad culmen perfectionis, nisi addiscendo potest peruenire: nullus magister virtutis perfectus erit, nisi in virtute prius, & ipse perfectus sit. Vnde Dauid: *Bonitatem, inquit, & disciplinam, & scientiam doce me*: Prius bonitatem, & disciplinam sibi: deinde scientiam qua possit aliis prodesse, requirit. Hanc requirant prædicatores euangelij, sed prius benefacere discant: Sic enim fiet, vt eorum verba sicut ignis ardeant, & ardore charitatis audientes inflamment: de quo legite sanctū Chrysostomū homilia 5. super 2 epistolam ad Thessalonicenses, sanctum Basilium to. 1. hom. 24. Gregor. lib. 6. moral cap. 5. in illa verba Iob 5. Cuius messem famelicus comedet, & bibet sitiens diuitias eius, & lib. 11. c. 2. in illud Iob 12. Abundant tabernacula prædonum. Si autem recta docuerint, & praua opere compleuerint: caueant, ne illis contingat, quod Hieremia 22. scriptum est: *Seminastis triticum & spinas messuistis*. Qui enim dicunt, & non faciunt: bonū semen in corda fidelium iactant, & spinas peccatorum, & confusionis æternæ metuntur sibi, vt explicat August. lib. 2. to. 4 de

Prius discendum quam docendum.

Hier. 4.

Greg. lib. 1. past. c. 1

Psal. 118.

Hieremi.

Augu.

de sermone Domini in monte cap. 27. Poterunt qui eiusmodi sunt, potentes in sermone esse, sed non in opere & sermone sicut Christus, aut sicut illi de quibus scriptum est.

Luc. 24.

Psal. 102. *Potentes virtute facientes verbum illius*. Facientes verbum (inquit) nō docentes verbum, vel audientes: audire enim vel docere Dei verbū, & non facere, est in arena ædificare vt inquit Augustinus super eūdem locum. Quia ergo sacerdotum principes, & pharisei bene loqui nouerant de virtute, sed recte facere ne sciebant: ideo hortatur illos vt benefacere discant.

Aug to. 8.

51 *Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam*, &c. Iniungit propheta principibus & pharisæis opera misericordiæ, quibus ad remittenda hominum peccata Dominus inclinatur. *Consilium meum* (ait Daniel) *tibi placeat o Rex, peccata tua eleemosynis redime*. Nec mirum, quod alijs operibus misericordiæ prætermissis, vnam viduarum defensionem, & pupillorum protectionem persuadeat, illamquè forensem. Vt designet primo, non paruam rem esse in tribunalibus sæculi reperiri iustitiam in fauorem viduæ, atque pupilli, qui omni sunt humano fauore destituti: Præcipuè cum soleant iudices multis muneribus a potentioribus corrumpi. Scriptum est enim, *Omnes diligunt munera sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos*. Ideo quippe causa viduæ non ingreditur ad iudices, quia viduæ munera ad illos non ingrediūtur. Docet secūdo locus iste,

Dan. 4.

Isai. 1

Psal. 67. Deum speciali quadam ratione patrem orphanorum esse, & iudicem viduarum, quarum lachrymæ, & gemitus cælos penetrant, iuxta illud. *Non despiciet preces pupilli, nec viduæ si effundat loquellam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? a maxilla enim ascendunt vsque in cælum, & Dominus ex auditor delectans in illis*. Docet tertio licitum esse fidelibus, etiam vidnis ius suū petere in iudicio. Nec obstat illud Pauli. *Frater cum fratre indicio contendit, & hoc apud infideles?* Nam vt docet sanctus Thom. super eumdē locum Apostolus solū damnat indicia, quæ fiunt cum perturbatione pacis, & contentione, quæ maxime inter fratres vitari debet; & hoc designat verbum illud, *Contendit. Nam vbi zelus, & contentio, ibi inconstantia, & omne opus prauum*. Expendant Iudices modum loquendi Spiritus sancti. *Quærite iudicium*, vel (vt alij legunt) *Sciscitemini iudicium*. Quo admonentur, vt diligenti studio inquirant, & si opus fuerit sciscitentur ab aliis, quid & qualiter iudicare debeant, exemplo illius supremi Iudicis, dicentis: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est: & peccatum eorum aggrauatum est nimis: descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non est ita, vt sciam*. Ecce qui omnia nouit, quem nulla latet cogitatio, qui scit singula antequā fiant, non profert contra iniquos iudicium: non eos punit, nisi examinata causa, & diligenti inquisitione pensata, *Descendam*, inquit, *& videbo, an sit ita vel non, vt sciam*. Et tamen iudices, qui nihil sciunt, nihil inquirūt, qui ad singularia facti, non descendunt, nec iuris secreta perscrutantur, audent multoties innocentes absque indicijs sufficientibus tortu

Tho. lc. 2.

1. Cor. 6.

Iac. 3.

Gen. 18.

re

ræ exponere, & graues causas iudicare. Quid mirum si ex ignorantia iudicium peruertant.

52 *Et venite arguite me dicit Dominus*: Beatus Augustinus in commentarijs super psal. 103. Concione 3. in fine, vbi nos habemus, *Iucundum sit ei eloquium meum*, legit, *Suauis sit ei disputatio mea*. Quibus verbis (ait) ostendit propheta suauem Deo esse disputationem, & argumẽtationem gratam, quæ post peccatorum pœnitentiam fit cum illo, pias quærelas proponendo, & iræ illius resistẽdo viriliter, sicut B. Iob qui fiduciã ex ante acta pœnitentia concepta, dixit: *Ad omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio*: Et iterum. *Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius, ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus, vt sciam verba, quæ mihi respondeat*. Hoc ipsum in præsenti loco insinuat Isaias. Postquã enim dixit: *Lauamini mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum*, &c. Subdit, *Et venite arguite me*, Septuaginta interpretes vertunt, *Et venite, & disceptemus*. Paginus transfert, *Et venite increpemus nos*, Vatablus, *Disceptemus vel videamus omnia*. *Lauamini*, inquit, *& arguite me*, Ac si apertius, dicat: Si lauemini per baptismum, si per veram pœnitentiam dealbemini, adeò mundi eritis, & sancti, vt possitis cum Deo iudicio contendere: quia iam non poterit in illo ad confusionem vestram peccata adducere, quæ per veram pœnitentiam sunt remissa. Vnde beatus Gregorius hæc eadem Isaiæ verba explicans sic ait: *Et quid est quod Dominus agere sancta nos admonens, adiungit, & venite arguite me, nisi quod aperte insinuat, quantam bonis actibus fiduciam præstat. Ac si patenter dicat: Recta agite, & animaduersionis meæ motibus non iam per deprecationis gemitum, sed per fiduciam auctoritatis obuiate: Hinc etiam Ioannes dicit: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*. Et forsitam ob hanc causam, cum scribæ, & pharisei accessissent ad Iesum, ipsum arguere volentes, quod *Discipuli eius transgrederentur traditiones seniorum. Non enim lauant manus suas cum panem manducant*: eos acriter reprehendit dicens: *Quare & vos transgredimini præceptum Dei propter traditiones vestras?* Quasi dicat. Interius omnes vos immundi estis, & quia discipuli mei exterius manus non lauant, me reprehenditis? Lauamini & vos, & tunc venite & arguite me. *Vtique qui arguit Deum* (ait Dominus) *debet respondere ei*. Sed quid poterit respondere, qui leuiter loquutus est. *Qui leuiter loquutus sum* (ait Iob) *respondere quid possum? manum meam ponam super os meum. Vnum loquutus sum, quod vtinam non dixissem, & aliud quibus vltra non addam*. Et iterum: *Vere scio quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus*, ideſt, comparatus *Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille*. Vnum fuerat Iob loquutus leuiter scilicet *disputare cum Deo cupio*, Et aliud suam iustitiam Deo proponendo cum dixit: *Non peccaui*, &c. Et tamen de multis interrogatus a Deo, nihil potuit illi respondere: sed obmutuit. Quare? *Quia leuiter*, inquit, *locutus sum*. Quod si qui leuiter loquutus est, Deo interroganti non respondet, sed conuictus tacet, obmutescit, agnoscit Dei iustitiã, & iudicij equitatem

Aug. to. 8.

Iob 13.

Diuersæ trãslationes.

Gregor. 9. mor. 20.

1. Io. 3.

Mat. 15.

Iob 9.

tatem: qui grauiter locutus est, qui aliena rapuit, qui fuit blasphemus, & contumeliosus, & aliis innumeris peccatis implicatus, nec de illis pœnituit, quid poterit respondere? Si Iob iustus simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo, iudicium Domini rectum expauescit: *Quid faciam*, inquiens, *cum venerit ad iudicandum Dominus, & cum quæsierit, quid respondebo illi*; Quo ibit peccator? Vbi abscondetur immundus, quid respondebit transgressor, cum quæsierit? Cum quæsierit, inquam, cum interrogauerit de beneficiis acceptis, de peccatis dimissis sed iteratis, de sacramentis susceptis, & aliis huiusmodi?

Iob 31.

53 Scio quid faciat. Sumat secum comitem pœnitentiã, quæ aduocati locum obtinet, ad summum pietatis fontem pergat, confiteatur nunc peccata sua, & dicat, Chananæam imitatus. *Miserere mei*. Non est in actibus meis bonum, non est michi de conuersatione fiducia, ad misericordiam tuam confugio. Lauet a malitia interius cor suum, & discat benefacere. Nam vt ait Sapiens: *Qui iusta didicerint inuenient quid respondeant*. Ecce sanctus Iob, hac via quid responderet, quid Deo diceret confidenter, quomodo se ab eius iudicio liberaret, inuenit. Post peractam enim pœnitentiam, quam iuxta interprætationẽ Gregor. illis verbis explicuit. *Tædet animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquium meum: loquar in amaritudine animæ meæ*, Subdit statim confidenter cum Deo in iudicio contendens. *Dicam Deo, noli me condemnare: Tædet*, inquit, *animam meam vitæ meæ*. Ecce cordis contritionem: qua cum tædio vitæ præteritæ, cum displicentia, cum dolore, & amaritudine animæ singula peccata recogitantur, sicut scriptum est: *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*: Vbi Bernardus. *De mea*, inquit, *misera vita suscipe obsecro residuum annorum meorum: Pro ijs vero, quos viuendo perdidi, quia perditè vixi, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & præterierunt sine fructu, impossibile est, vt reuocem, Placeat vt recogitem tibi eos in amaritudine animæ meæ: Dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ*. Ecce oris confessionẽ, qua aduersum semetipsum loquitur, se accusando, non excusando, delicta propria detegendo in confessione, non aliena sicut multi faciunt: Tunc *dicam Deo, noli me condemnare*: Si quidem iam ego condemnaui meipsum, ego accusator, ego testis contra me, ego reus. Delictum meum confessus sum: noli contra me, sed pro me o Iudex iuste sententiam proferre. Post cõfessionem ergo suorum scelerum, reus a iudicio Dei liber exit & absolutus, iuxta illud quod scriptum est. *Dic tu prius iniquitates tuas, vt iustificeris*. Et iterum: *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei*. Vbi sanctus Augustinus expendit Dei misericordiã, in his verbis: *Promittit*, inquit, *se pronunciaturum, & illi iam dimittitur; Attende mi frater: Magna res. Dixi pronunciabo, non dixit pronunciaui, & tu remisisti, quia ex eo ipso, quod dicit pronunciabo ostendit, quia nondum pronunciauerat, sed corde pronunciauerat. Hoc ipsum dicere pronunciabo, pronunciare est, ideo & dimisisti impietatem cordis*

Isai. 38.

Ber. serm. 10. in cãt. col. 1.

Isai. 43. Ps 31.

Aug. lib. de salu. doc. c. 57. to. 4.

Gregor. li. 9. mor. ca. 23. 24. 37. & 38.

dis mei. Vox mea nondum in ore erat, sed auris Dei iam erat in corde. In cuius signum decem leprosi, dum irent ad sacerdotes, mundati sunt, quia (vt dicit Augustinus) *Ex desidio sacerdotis fit reus dignus venia*: Non sic in criminalibus causis contingit peccatoribus (vt optime docet sanctus Chrysostomus hom. 20. in Gen.) non sic relaxantur eorum delicta in tribunali hominum, in quo, vt suspendatur reus, solum expectatur eius cõfessio. Cõfitetur delictũ & plectitur statim, sed in Dei iudicio, dum confitetur reus, absoluitur & liberatur. Vnde & subditur.

Luc. 17.
Aug. lib. de vera & fal. pœnit. ca. 11. to. 4.
Chrys. to. 1.

54 *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabũtur; & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt*: Illi duo colores sunt inter omnes valde tenaces. Nam in lana aut vestibus longo tempore perseuerant, & quasi versi in naturam ab eis ferè dimoueri non possunt. Hac ergo similitudine efficaciam pœnitentiæ commendat propheta (vt explicat beatus Ambrosius in apologia Dauid cap. 12. Basilius hos hom. de pœnitentia, & Gregorius Naziãzenus in Epiphania.) Et sensus est, Tanta virtute pollet pœnitentia, vt quantumuis peccata vestra grauia fuerint, quantumuis tetra & cruenta, etiam si adeò tenaciter inhæserint, vt longa consuetudine in naturam conuersa videantur: non minus virtute lachrymarum candidi apparebitis oculis Domini & nitidi, quam soleat nix, vel lana munda oculis hominum apparere. Concipiant hinc fiduciam peccatores, nec de misericordia diuina desperent. Grauiora peccata dimittens, vtiquè & leuioribus veniam concedet. Vnde prophe-

De efficacia pœnitentia. Ambros. Basilius. Greg. N.

ta: *Mittit chrystallum suam sicut buccellas ante faciem frigoris eius, quis sustinebit? Emittet verbum suum, & liquefaciet ea, flauit spiritus eius, & fluent aquæ*. Vbi Augustinus, per chrystallum peccatorem intelligit longa consuetudine induratum. Chrystallus enim nix est glacie durata per multos annos, ita vt sole vel igne facile dissolui non possit. Per niuem autem illos peccatores accipimus, qui in deprauata consuetudine non persistunt: nives enim præteritæ hiemis facile dissoluit æstas. Ne igitur desperet nix resoluit Dominus chrystallum, & flante Dei spiritu liquescit. Vide Paulum; vide Magdalenã chrystallus erat diuturna, & annosa duritia congelata. Accessit ad Christum, & stans retro secus pedes eius lachrymis illos cœpit rigare. Sed quid mirum? Liquefecit, & refecit resolutam in lamentis verbum missum cælitus. Quomodo enim ad caminum ignis, ad Christum videlicet accedens nõ liquefieret? Si chrystallum induratam Christi charitas resoluit, & niuem vtique liquefaciet, vt in aquis niuis peccator lauetur, & mundus appareat sicut lana alba. Sed quid est, quod sanctus Iob lachrymis pœnitentiæ dealbatus: *Si lotus fuero*, inquit, *quasi aquis niuis, & effulserint quasi mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea?* Quomodo enim peccata eorum qui lauantur, & mũdi sunt, quasi lana alba poterunt apparere, si Deus sordibus mundissimas manus intingit? Certe nihil aliud voluit his verbis sanctus ostendere, (vt Gregorius ait) nisi quod opera nostra quãtũuis nitida sint & fulgida, si cum diuina munditia conferantur

Ps. 147. Aug. to. 8.
Luc. 7.
Iob 9.
Greg. 8 mor. 19.

rantur, candorem omnem ammittunt, ita vt non candida sicut nix, sed tamquam pannus menstruatæ immunda videãtur. Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo in iniquitate conceptus. Obserua, quod non solum peccator, sed & peccata ipsa dicuntur per pœnitentiam dealbari, quia postquam Christi sanguine tincta fuerint, & mundata: non ad confusionem electorum, sed ad coronã & gloriam in iudicio apparebunt.

Isai. 64.

55 *Si volueritis, & audieritis me.* Illa conditionalis, *si*, libertatem denotat & instabilitatem humani liberi arbitrij, quod Deus non cogit ad bonum, sed reliquit hominẽ in manu consilij sui. *Si quis vult* (ait Christus) *post me venire; abneget semetipsum* &c. Colligunt ex hoc loco Pelagiani, nostri liberi arbitrij esse & non gratiæ Deum audire, in illũ credere, & recte operari. Sed respondet Augustinus, esse quidem nostri liberi arbitrij credere, quia non coactè, sed liberè credit homo non tamen est liberi arbitrij ex sibi naturalibus, nec voluntatis humanæ proprijs viribus, sed a Deo auxilio gratiæ præuẽtæ. Vnde Patres Concilij Colonien. in Enchiridion. Christianæ institutionis tract. de sacram. pœnit. inquiũt, Velle pœnitere, velle resipiscere, velle accipere remissionem peccatorum, non est a sola voluntate, sed illud nobiscum operatur Deus; dũ immutando maleuolam voluntatem, eam facit beneuolam, & suæ voluntati consentiẽtem. Itaquè voluntatem nostram Deus immutat, & sic operatur in nobis velle, & perficere, Hactenus Patres Concilij. Hinc est, quod cũ Deus hominem creauit, *Faciamus*, ait, *hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, vel secundum aliam literam, *Ad vmbram, & similitudinem nostram*: vt significaret, quod sicut vmbra non habet ex se morum aliquem, nec potest habere, nisi illum quem a corpore cuius est vmbra participat: ita homo bonum motum, qui ad salutem animæ pertineat habere non potest, nisi a Deo, cuius est vmbra moueatur, vnde & scriptũ est: *Quia sine me nihil potestis facere*, Et iterũ: *In ipso n. viuimus mouemur, & sumus*. Propter eãdem rationẽ (vt adnotauit Aug.) humanitas Christi dicitur, vmbra verbi, Thren. 4. *Spiritus oris nostri Christus Dominus, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus*: quia videlicet in omnibus sequuta est motionem verbi, sicut vmbra immitatur motum corporis.

Ecclí. 15
Mat. 16.
Pelagian.
Aug. li. de perf. iust. to. 7.
Patres Conc. Colonien.
Gen. 1.
Ioan. 15.
Act. 1.
Thren. 4.
Augustin. lib. 2. de incar. ver. c. vlt. to. 4

56 *Bona terræ commedetis*: Obserua cum beato Augustino genus promissionis legis antiquæ, omnino diuersum a repromissionibus legis gratiæ. Illa namque terrena promittit suis sectatoribus, hæc cælestia. Illa terram lacte, & melle manantem pollicetur, temporale regnum, vbertatem fructuum, fœcunditatem filiorum: hæc cælum omnibus bonis affluens electis offert. Illa clamat. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ commedetis*. Hæc, *Beati pauperes spiritu: Beati mites*: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnũ cælorum*. Et iterum: *Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis*. In cælis, inquit, non in terra. Vnde ab eodem legislatore tanta repromissionum diuersitas? Certe quia sic expediebat ad diuersos vtriusque legis status. *Primo enim illa temporalia repromitti oportebat* (inquit Augustinus) *Deinde*

Aug. sup. pf. 73. col. 1. to. 8.
Exod. 3. Deut. 28.
Mat. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

spiritualia: quia (vt Paulus ait) non
1. Cor 15 prius, quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale. Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cælestis, tales & cælestes. Ad imaginem terreni pertinet vetus testamentum, ad imaginem cælestis nouum testamentum. Sed ne quisquam putaret ab alio factum esse hominem terrenum, ab alio cælestem: Ideo Deus ostendens se esse vtriusque creatorem, etiam vtriusque testamenti esse voluit auctorem, vt & terrena promitteret in veteri testamento, & cælestia in nouo testamento. Sed tamdiu homo terrenus es, quamdiu terrena sa-
Simile. pis. Numquid quoniam puero dantur quædam puerilia ludicra, quibus puerilis animus auocetur: propterea grandescentium non excutiuntur de manibus, vt aliquid iam vtilius tractet, quod grandem decet? Verumtamen tu ipse dedisti filio tuo & nuces paruulo, & codicem grandi. Non ergo quia illa, quasi ludicra puerorum Deus per nouũ testamentum excussit de manibus filiorum, vt aliquid vtilius daret grandescentibus: propterea priora illa non ipse dedisse putandus est. Ipse vtrumquè dedit. Sed lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Hinc & Paulus de Deo loquens
Ephes. 1. Chry. ho. 1. ad Eph. in princi. to. 4. ait: *Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo Iesu.* In omni, ait, benedictione spirituali in cælestibus (vt adnotauit Chrysostomus) non in benedictione temporali, in terrestribus: vt non in pinguedine terræ, sicut antiquitus, sed in rore cæli, in bonis vtiq; spiritualibus sit benedictio nostra. Hinc sunt illa eiusdem Apostoli verba ad spiritualia bona capessenda (excusis terrenis) omnes homines adhortantis. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite non quæ super terram.* Coloss. 3. Quasi dicat. Postquam Christus resurrexit, postquam per passionem suam & mortem, nos ad perfectam virorum ætatem perduxit, non iam terrena quæ puerilia sunt paruulis repromissa, sed cælestia viris perfectis proposita perquiramus. Hinc colligit idem Apostolus Christum Dominum melioris, & perfectioris testamenti esse mediatorem, quoniam bona excellentiora, præcepta seruantibus repromittit. *Et melioris*, inquit, *testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.* Hebr. 8.

57 Sed proh dolor, cum terrestria sanctis patribus fuerint repromissa, non illa sed cælestia perquirebant. Nos autem, quibus non hæc peritura, sed æterna promittũtur: animo, atque studio, terrenis inhęremus. Hinc est, quod cum terrã Chanaam repromissam, lacte & melle manentem, sancti patres a Deo accepissent, de omnibus nihilo minus Paulus ait: *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt significant se patriam inquirere. Et siquidem ipsius meminissent de qua exierunt habebant vtique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, ideſt, cælestem.* Hebr. 11. Quid est mortui sunt oẽs non acceptis repromissionibus? Numquid repromissiones terrenas non acceperũt? Acceperũt vtique, sed nõ ad illas inhiabant, pro nihilo ducebant omnia. *Expectabant enim fundamenta ba-*

Perquirenda cælestia.

ta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus. Ideo demoratus est Abraham in terra repromissionis, tamquam in aliena in casulis habitando cũ Isaac, & Iacob coheredibus repromissionis eiusdem. Quia ergo patriam cælestem quam inquirebant, non acceperunt ante Christi aduẽtum, dicuntur iuxta fidem defuncti non acceptis repromissionibus vt elegantissimæ explicat S. Chrysostomus homilia 77. quæ est 10. de habenda cura salutis proximi. O quã grandis confusio hinc oritur Christi sanguine redemptis, & eius baptismo insignitis, qui ad cælestia euocati, requiem requirunt in terrenis. Quos (vt Gregorius inquit, & Bernardus) similes dixerim dimidiæ tribui Manasse, quæ terræ promissionis oblita, extra Iordanem habitationem elegit. Dimidia enim pars illius tribus, vbertate regionis, & pastibus optimis attracta Iordanem cum alijs eiusdem tribus transire neglexit. *Manasses* (inquit Bernardus) *obliuiosus interpretatur. Vterque ergo populus Manasses vterquè obliuiosus. Sed alter quidè Hierusalem, alter Babylonis oblitus.* Audi quid dicat Manasses terrę promissionis oblitus. *Terra quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel regio vberrima est ad pastum animalium, & nos serui tui habemus iumenta plurima. Precamurquè si inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Iordanem. Qui igitur iumenta plurima possident* (ait Gregorius) *Iordanem transire refugiunt, quia quos multa mundi implicamenta occupant; habitationem cælestis patriæ non requirunt.* Imitantur qui eiusmodi sunt insipientiam Petri, qui sui & patrię cælestis oblitus ne-

Chrisost. tom. 1.
Iosue 13. Greg. 27. Mor. 7. Ber. Ser. 6 Vig. Nat.
Num. 32. Iosue 3.
Greg. vbi supra.

sciens quid diceret, ait: *Domine bonum est nos hic esse. Si vis faciamus hic tria tabernacula*, &c. Sed quid dicit dimidia pars tribus Manasse, ille videlicet populus, qui ciuitatis Babylonis non recordatur? *Quæ retro sunt obliuiscens, ad anteriora me extendo, ad brauium supernæ vocationis.* Et iterum: *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea adhereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.* Decet enim ad supernа vocatos ad anteriora se extendere. Decet eos qui non habent hic manentem ciuitatem, futuram inquirere, & ad locum festiuitatis æternæ aspirare. *Respice Sion* (ait propheta) *respice Sion, ciuitatem solemnitatis nostræ: oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur claui eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur. Quia solùmodo ibi magnificus est Dominus Deus noster, locus fluuiorum, riui latissimi & patentes.* Hæc bona repromissa sunt sectatoribus iustitiæ in lege gratiæ, illa respiciamus, eorum recordemur, ad illa spretis terrenis corde, & animo curramus. Nec eligat sibi homo tabernaculum in terra, quia *tabernaculum impiorum non subsistet.* Iob. 8. Appetat potius illud cælestе, quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur claui eius in sempiternum.

Matt. 17
Phil. 4. c
Psal. 136
Isa. 33.

58 *Quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis.* Expende primo illud verbum si nolueritis, quo (vt norauit sanctus Chrysostomus, & Origenes) designatur potissimam causam, propter quam rebellis homo Deum non audit, nec præcepta eius obseruat, esse quia non vult. Hinc est illa vox impiorum

Chrisost. in plo. sup. Ioa. orig. lib 3. c. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

piorum: *Qui dixerunt Deo recede a nobis scientiam viarum tuarum nolumus*. Hinc inuitati ad nuptias nullam excusationem aliam inquirentes; *Nolebant venire*. Hinc & locatores vineę audacter clamauerunt. *Nolumus hunc regnare super nos*. Expende secundo verbum illud, *& me ad iracundiam prouocaueritis*, quo denotatur rebelles peccatores irā Dei suis delictis præuenire & excitare, vt eos puniat. *Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, quasi potens crapulatus a vino: & percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis*. Quid est & excitatus percussit inimicos suos, nisi quia quasi coactus clamoribus peccatorum, punit illos? A nostris ergo delictis ira Dei incipit, cum tamen misericordia e conuerso ab illo tamquam a prima radice oriatur. Ab illo incipit, oīa nostra merita præuenit: *Et misericordia eius* (inquit propheta) *præueniet me*, Ipsa est quæ peccatores in iniquitatibus dormientes excitat vt vigilent, & mouet vt conuertantur: Propter quod malum homini, bonum autem Deo potissime tribuendum est. *Deus enim mortem non fecit*, inquit Sapiens. Sed quis eam in mundum introduxit? *Impij autem manibus, & verbis accersierunt illam*. Vnde & scriptum est: *Perditio tua Israel: tantummodo in me auxilium tuum*.

Iob. 21.
Matt. 22.
Psal. 77.
Sap. 1.
Osee 13.

59 Alia litera, pro, *me ad iracundiam prouocaueritis*. Habet: *& me inamaricaueritis*. Consimili trāslatione vtitur sanctus Augustinus in illa verba Psalmo 5. *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine*. Legit enim Augustinus: *Quoniam inamaricauerunt te Domine*. Quid ergo est inamaricauerunt te Domine, aut si me inamaricaueritis? *Ego sum*, inquit, *panis viuus, qui de cælo descendit. Et gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus*. *Peccatoribus autem* (ait Augustinus) *panis veritatis amarus est, vnde os vera dicentis oderunt. Ipsi ergo amaricauerunt Deum: qui peccando in eam ægritudinem deuenerunt, vt cibum veritatis suauissimum, quo sanæ animæ gaudent, tamquam felleum sustinere non possint*. In cuius signum liber ille inuolutus in ore duorum testiū, Ezechielis videlicet, & Ioannis, factus est tamquam mel dulce, sed in ventre amarissimus in ventus est. *Et faciet*, inquit, *inamaricari ventrem tuum*: Quia (vt interpretatur Augustinus) verbum Dei, suaue iustis, amarū efficitur peccatoribus. Quid enim per librum inuolutum, nisi verba Dei (vt supra diximus) designantur, in quibus multa latent mysteria, sub tegumentis figurarū obuoluta? Quid per os, nisi iustos intelligimus, de quibus scriptum est: *Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris?* Quid vero vēter nisi peccatores designat, *quorū Deus venter est*? Desiderabilia ergo super aurum & lapidem præciosum multum sunt electis Dei eloquia, & dulciora super mel & fauum. Quæris quare? Audi quare. *Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa*. Quia expertus sum, inquit, Dei suauitatem, quia opere eius præcepta adimpleui: dulcedinis diuinæ perhibeo testimonium. Est enim *manna quoddam absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit*. Vnde & scriptum est. *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus*. Pene dixisset, gustate & videbitis, *Omnis enim disciplina, non*

Ioan. 6. Psal. 33.
Ezech. 3. Apoc. 10.
Aug. to. 4. q. 72. de nouo test.
In præf. num. 3.
Hierem. 15.
Phil. 3.
Psal. 18.
Apoc. 2. Psal. 33. Heb. 6.

non videtur in præsenti gaudij esse, sed mœroris: postea tamen exercitatis per eam fructum pacatissimum iustitiæ affert. In custodiendis illis retributio multa. Ecce aliam causam dulcedinis. Quomodo enim non dulce reputabitur, *Momentaneum, & leue tribulationis nostræ, quod supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*? Quis amaram obseruantiam mandatorū Dei esse dicet; in quibus custodiendis retributio multa? Hinc Psalmista. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo*. Ori meo, inquit, non ventri, idest, peccatoribus, quoniam in amaricauerunt te Domine. Videant ergo & caueant, quoniam inamaricātibus Deum dies magna, & amara valde præparata est; de qua Soph. 1. *vox diei Domini amara*. Vnde, & statim subditur.

2. Chor. 4.
Psal. 118.
Soph.

60 *Gladius deuorabit vos*. Quibus verbis legis transgressoribus comminatur pœnas illas à Deo statutas Exod. 28. Per gladium intelligit Lyranus materialem gladium, quo in euersione Hierosolymitana multi ex Iudæis fuerunt occisi, de quo Hieremiæ 24. *Mitam in eis gladium, & famem*. Eadem videtur sententia sancti Hieronymi in præsenti, vbi per gladium Romanum intelligit exercitum; cui consonat Augustinus autem martyr in Apologetico pro Christianis 2. per gladiū intelligit ignē, quo templū Hierosolymitanum fuit combustum. Nam flamma ignis admodum gladij est extensa. Tertullianus lib. aduersus Iudæos de claritate gentium docet, prophetam in præsenti per gladium Christum Dominum subintelligere, quem etiam psalmista

Exod. 28.
Hierem.
Hieron.
August. Iustinus.
Tertull.

frameam nuncupauit, cum in persona eius ad patrem loquens, ait: *Erue animam meam ab impio*, scilicet ab iniquo Iudæorum populo. *Frameam tuam ab inimicis manus tuæ*. Vbi iuxta interpretationem Augustini, per frameam Dei, Christi humanitas intelligitur, quam manus, ideſt virtus verbi assumpsit, vt per illam regna debellaret iniquitatis, & electos diuideret ab impijs. Vnde in die Iudicij, vbi fiet hæc diuisio, gladius ex vtraque parte acutus exiet de ore eius, ille videlicet, *Apoc. 1.* *Ite maledicti in ignem æternum, qui Mat. 25.* *paratus est Diabolo, & Angelis eius*, Qui propterea ex vtraque parte acutus esse perhibetur, quia vtramque hominis partem, animam scilicet, & corpus mittet ingehennam. *Luc. 12.*

Psal. 16.

61 *Quia os Domini locutum est*. Ineuitabilem esse pœnam comminatam ostendit, quia illā per os prophetę dominus denunciauit, cuius verba non transibunt, cuius dicere facere est. *Ipse dixit, & facta sunt* (inquit propheta) Et iterum: *Dominus exercituum decreuit: & quis potest infirmare*? Dicitur autem os prophetæ os Domini (vt adnotauit Chrysostomus homilia secunda, super caput sextum Isaiæ) quia per illud Dominus loquebantur, sicut dicit Apostolus. *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus*. Beatus Augustinus per os Domini intelligit duo testamenta, quibus velut duobus labijs nobis loquitur, præmium iustis, & pœnam iniquis constitutam explicans, de quo iam diximus, in obseruationibus huius libri, numero 12. B. Gregorius 27. mor. cap. 10. explicans illud Iob 37. *Audiet auditionem interiorem oris eius, & sonum de ore illius procedentem*, Intelligit per os Domini,

Psf. 146. Isai. 14.
Chrysost.
2. Co. 13
Augu. lib. de essent. diu. to. 4.
Gregor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mini, verbum incarnatum, cuius ore oſculũ pacis Eccleſia ſuſcepit
Cant. 1. ſicut ſcriptum eſt: *Oſculetur me oſculo oris ſui*, cuius verbis Deus Pater nobis locutus eſt Paulo atteſtante:
Hebr. 1. *Nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio*. Sicut enim in ore dum loquitur, duo labia coniunguntur, ſuperius videlicet, & inferius: ita & in filio duæ naturæ in vno ſuppoſito diuino coniunctæ ſunt, ſuperior, & inferior, Diuina, & humana, vt in vtraque ſubſiſtens nobis verba ſalutis loqueretur. Gladius ergo deuorabit vos (inquit propheta) quia os Domini locutum eſt. Ac ſi patenter dicat. Quia per verbum ſuum, per filium ſuum incarnatum Deus Pater vobis o Iudæi loquutus eſt, peccata veſtra grauiora efficiuntur & ingratitudo deterior, & pœna comminata immo & multo maiori condigna. Nulla quippe excuſatio vobis relinquitur. Quod & Chriſtus Dominus Ioann. 15. denunciauit illis. *Si non veniſſem*, inquit, *&*
Ioan. 15. *locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent*, ſcilicet in fidelitatis, vt ibi exAuguſtin. plicat Auguſtinus. *Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo*. Id ipſum ſanctus Paulus ſcribens ad
Hebr. 2. Hebræos confirmat. *Propterea*, ideſt, quia nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio, &c. *abundantius oportet ſeruare nos ea, quæ audiuimus: ne forte pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo factus eſt firmus, & omnis præuaricatio, & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus ſi tantã neglexerimus ſalutem?* Si tranſgreſſores antiquæ legis, quam per Angelos Dominus miniſtrauit morte condigna plexi
Hebr. 10. ſunt, quanto putatis deteriora mereri ſuplicia qui filium Dei, conculcauerit, & ſanguinem teſtamẽti pollutum duxerit? Vnde Iſai. infra aſignans cauſam propter quam, omnis violenta prædatio, & omne veſtimentũ miſtũ ſanguine, per quod peccatores ſanguine conmaculatos intelligit, erit in combuſtionẽ, & cibus ignis, inquit, *Paruulus enim* Iſai. 9. *natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis*. Conſonant profecto hæc verba cum illis, *Gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum eſt*.

62 *Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis. Iuſtitia habitauit in ea nunc aũt homicidæ, argentũ tuũ verſum eſt in ſcoriã, vinũ tuũ miſtũ eſt aqua. Principes tui infideles ſocij furũ. Oẽs diligunt munera, ſequũtur retributiones, pupillo non iudicãt, & cauſa viduæ nõ ingreditur ad eos.* Tangit his verbis admiratione quadã prophetica ſecũdã cauſam punitionis Iudæorũ, & euerſionis Hieroſolymitanæ ciuitatis, ſcilicet peccata in proximum commiſſa, & enumerat quatuor. Primum eſt fornicatio corporalis, ſub qua etiam infidelitas comprehenditur. Eſt enim ſpiritualis quædam fornicatio, per quam anima a Deo Oſeæ 2. ſuo, cui per fidem fuerat deſponſata, recedit: & ad virum alienum tranſit idola colendo. Propter hãc cauſam ſæpe ſinagoga in ſacro eloquio meretricis nomine notatur: ait.n. Hier. *Sub omni ligno tu proſtiHier. 2. nebaris meretrix.* Et Ezec. *In quo mũ* Ezec. 16 *dabo cor tuũ; cũ facias oĩa opera meretricis?* Hoc peccatũ quo fuerit in ciuitatẽ fidelẽ introductũ admiratur propheta dicens: *Quomodo facta eſt meretrix*, &c. Ac ſi dicat: O quam breui omnia commutata ſunt. Ciuitas illa quondam fidei religione, & pietatis cultu ſanctiſima: nunc tamquam meretrix impudentiſſima omni nefanda libidine contaminata

minata iacet in ſtercore. Secundum eſt homicidium. *Nunc aũt homicidæ*, quod quidem potiſſimè de illis, qui Chriſtum Dominum occiderunt intelligendum eſt, vt docet
Hyeron. Cyrillus. ſanctus Hieronymus, & Cyrillus. Tertium eſt, ſacrarum corruptio ſcripturarum. Peruertebant enim multoties ſcribæ & phariſæi in detrimentum pauperum eloquia Dei, quæ per argentum deſignantur,
Pſal. 11. iuxta illud: *Eloquia Domini eloquia*
Gloſ. in additio. 1. *caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum ſeptuplum*, ideſt, ſeptem donis Spiritus ſancti, vt ibi explicat gloſſa. Argentum probatum, & purgatum, ſuis traditionibus adulterabant. Quos ſan-
2. Cor. 2. ctus Paulus 2. Corinth. 2. notauit, dicens: *Adulterantes verbũ Dei*, &c. Quædam legi Dei malitioſe addebant. Nam præcepto dilectionis proximi addiderunt illud, *& odio*
Matth. 5. *habebis inimicum tuum*, ſicut conſtat ex Matthæo cap. 5. *Auditis, quia dictum eſt antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*. Quædam furtim ſubtrahe-
Liranus. bant. Nam (vt aduertit Liranus, in quodã tract. cuius titulus eſt, Probatio incarnationis diuinæ perſonæ) ex loco illo Iſai. 9. *Paruulus natus eſt nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus*, &c. abraſerunt nomina exprimentia diuinitatẽ, ne cogerẽtur fateri Chriſtum eſſe Deum. Quædam perperam interpretabantur aſſerentes munera ſecundum legem eſſe Deo offerenda, adhuc in extrema neceſ-
Matt. 15 ſitate patre & matre derelictis, vt conſtat ex illo Matthæi 15. *Deus dixit: Honora patrem tuum, & matrem: & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri, munus quodcumque eſt ex me tibi proderit, & non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam, & irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram*. Hoc ergo eſt argentum vertere in ſcoriam, & aquam vino, ideſt, falſa veris miſcere, vt explicat ſanctus Chryſoſtomus in oratione ad- Chryſoſt.
uerſus Iudæos, & Irenæus lib. 4. Ireneus.
cap. 25. Tertium eſt in iuſtitia furtum, & auaritia, quæ potiſſime in principibus, & magiſtratibus populi reſidebant: propter quam muneribus corrupti, iudiciũ in detrimentum pupilli, & viduæ, quorum protectionem ſupra iniun- *Supra n.*
xerat, peruertebant. Vnde pro- *51.*
pheta. *Vidi*, inquit, *iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, die ac nocte circumdabit eam, & ſuper muros* Pſal. 51.
eius iniquitas, et labor in medio eius, et iniuſtitia, & nõ defecit de plateis eius vſura, & dolus. Vbi ſanctus Au- Auguſt.
guſtinus per muros, intelligit principes, quos ſibi ſubiectos tenebat auaritia, cum tamen ipſi velut muri ab oppreſſoribus, pauperes defendere debuiſſẽt. Quid ergo mirum, ſi in plateis vſura & dolus, ideſt apud plebeios, quos muri ideſt principes fouent, reperiatur? Quid mirum ſi vidẽs Ieſus ciuitatem, quã tot delicta occupant lachrymetur ſuper illam, dicens:
Quia ſi cognouiſſes, & tu? Hæc ergo Luc. 19.
& conſimilia peccata, notat Iſaias in illis verbis. *Principes tui infideles*, ideſt, infideliter officium principis & iudicis exequentes, *Socij furum*, ſe illis aſſociantes, vt bona prædarentur pauperum. *Omnes diligunt munera*, quibus videlicet ſolent multoties iudices in alteram partem *Mich. 3.*
etiam contra iuſtitiam inclinari. Greg. Ho. 1. ſup. c. 1. Reg. col. 12.
Hos nimirum Dominus per Micheam redarguit. *Propheta*, inquit,

qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui se ducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacē, & si quis non dederit in ore eorum quippiam sanctificant super eum prælium. Mordentes dentibus suis, (ait Gregorius) *pacem nunciant: quia in appetitu suæ rapacitatis dum terrena flagitiosorum dona suscipiunt, eis dimmæ indulgentiæ securitatem pollicentur: Super ipsos autem prælium sanctificant, qui in eorum ore aliquid non dant: quia iustos etiam districtis sententijs terrent, qui eis pro voto terrena non exhibent.* Et obserua, quod sanctificare prælium, est sub specie sanctitatis, & religionis pauperes iustos debellare. Sic Iudæorum principes, sic scribæ & pharisæi iustificabant impium pro muneribus, & viduæ causam iniustam asserebant: quia non dabat in ore eorum quippiam. Vnde & scriptum est. *Hæc* Ezec. 13 *dicit Dominus Deus. Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt cernicalia sub capite vniuersæ ætatis, ad capiendas animas. Et cum caperent animas populi mei, viuificabunt animas eorum, & violabant me ad populum meum, propter pugillū ordei & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt: mentientes populo meo credenti mendacijs.*

Vide quam graphicè sacerdotum auaritiam, depingat, & eorum astutiam, & rapacitatem describat. Lege S. Gregor. 18. moral. c. 4. & lib. 2. pastoralis curę, cap. 8. & supra notata nu. 51.

63 *Propter hoc*, ideſt, propter peccata hæc commemorata, *ait Dominus exercituum sanctus Israel. Heu ego consolabor super hostibus meis, vin-* Supra n. *dicabor de inimicis meis.* Iterum cō- 29. 30. minatur pœnam cuius meminit su- 31. pra, illis verbis: *Terra vestra deserta, &c.* Et ne Iudæi increduli de futuro euentu huius prophetiæ dubitarent, aduertit, quod fortis Israel illam comminatur, qui omni potens est ad eam inferendam, cuius irę nemo poterit resistere. Sed expende obsecro Dei misericordiā qui contra inimicos suos proferens sententiam, ingemiscit. Heu, inquit, & singultu quodam contestatur, quod non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: quod non delectatur in perditionibus nostris, sed quasi contristatur, & dolet. *Et tactus dolore cordis intrin* Gen. 6. *secus, delebo*, inquit, *hominem quem formaui à facie terræ.* Hinc est quod (vt optime adnotauit sanctus Augustinus) Virga Moysi, vt insignum Exod. 4. esset Pharaoni in serpentem versa Aug. q. 8. est, non in Leonem, aut Vrsum, siue de vet. te- in Draconē terribilem, vt hoc pro- stam. to. 4 digio mirabili designaret, tardum ad iram esse Deum, & spacium pœnitendi peccatori concedere libentissimè. Serpens namque timorem incutit, sed stupore quodam ad nocendum tardior est, quam Leo, qui subito dum irascitur, nescit misereri. In cuius signum, sex diebus mundum creauit Deus, & suis numeris Gen. 1. absolutū perfecit: sed illud per diluuiū destruere intendēs, vltionem in Gen. 6. 7 dies differebat. Vnde cētum annis (vt notauit Augustinus) arca in qua Noe & eis familia saluaretur, edificata est, vt illam fabricari vidētes resipiscerent, & sic locum pœnitentiæ peccatoribus concederet. Muri quoque Hierico septem dierum circuitu prostrati sunt. *Circuite*, in- Augus. q. quit, *ciuitatem septem diebus, & octa-* 102 ex vtroq. mix *ua die cadet murus*: Vnde Chryso- tim. *stomus. Nos multo tempore ædificamus domum, & breui destruimus. E* Iosue 6. Chry lo. *conuerso autem fit in Deo, cum struit* 5. de pœ- col. 5. *veloci-*

velociter struit, cum destruit, tarde destruit. Velox Deus struēs, tarde destruēs. Nam quia Domino hæc quidem conueniunt. Illud quidem potentiæ, bonitatis istud, Potentis excellentia velox, multa de bonitate tardus: Et infra: *Et octaua die cadet murus. Mundum vniuersum sex diebus construis, & vnam Vrbem Septem diebus soluis? Quid enim tuæ potentiæ impedimento accedit? Quare non repente destruis? Montes transferre in mare potes, atq; vnā vrbem destruere non vis repugnantem sed dies septē tribuis excidio? Quare? Nū potentia imbecilior? Absit. Sed clementia diutius tollerat. Septem huic addo dies velut triduum Niniue, si for-* Ion. 3. *te pœnitentiæ susciperet prædicationem, & saluaretur.* Lege S. Aug. to. 4. q. 102. exutroq; mixtum, vbi hāc materiam latissimè prosequitur. & quæ dixi supra nu. 15. Hinc habes propriū esse Deo misereri semper, & parcere. Punire autē quasi alienum opus ab eo. Vnde instrumenta propria, quibus puniat se non habere declarat: sed alienis quasi conductis vti, secundum illud *Isaiæ* Isaiæ 7. *Radet Dominus in nouacula conducta*, de quo infra cap. 7. num. 34. Hinc est etiam quod præmia per seipsum electis exibet iuxta il- Luc. 12. lud *Precinget se, & faciet eos discumbere, & transiens ministriabit illis.* Sed supplicia reprobis immittit per ministros sceleratos propheta Psal. 77. dicente. *Immissiones per Angelos malos.* Quo (vt notauit Chrysostomus) Chrysost. ho. 43. in Act. col. 7 to. 3. designare voluit, se ad beneficia exhibenda vltroneum esse: supplicia vero quasi coactum inferre. Propter hanc causam tot signa diem iu- Luc. 21. dicij vniuersalis præcedere voluit Psal. 59. in sole, luna & stellis, quasi dans metuentibus se significationem, vt fugiant a facie arcus, hoc est a sententia iudicij, quæ (vt Gregorius docet) arcus dicitur, quia veluti ex insidiis percutit, dum illum, is qui percutitur, non attendit: aut vero, quia ira iudicis, quo magis protenditur eo ab illa tamquam ab arcu exiit sagitta districtior. Ostensurus ergo iram in Iudæorum punitione dicit: *Hæu consolabor super hostibus meis.* Et appellat hostes, & inimicos suos, oppressores pauperum, pupillorum, & viduarum: nā iniuriam, quæ illis irrogatur, propriam reputat. Greg. 17. mor. c. 14. & lib. 19. c. 28.

64 *Et conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum scoriam tuam, & auferam omne stannum tuum.* Psal. 76. Non ita Deus irascitur, vt misereri obliuiscatur, & in ira sua misericordias suas contineat. *Cum iratus fueris* (inquit propheta) *misericordiæ* Abac. 3. *recordaberis.* Iratus ergo Dominus contra rebellem populum præmiserat: *Vindicabor de inimicis meis:* Et statim iram temperat, & quasi oblitus illius, misericordiæ recordatur dicens: *Et conuertam manum meam ad te.* Quam manum? Illam vtique de qua scriptum est: *Fiat ma* Ps. 118. *nus tua, vt saluet me.* Fiat caro verbū Ioan. 1. tuum; per quod omnia facta sunt. Promittit ergo his verbis incarnationem filij sui vnigeniti, vt explicat Rupertus. Venit in mundum, Rupertus vt consumat scoriam, & auferat omne stannum tuum. Quid enim per scoriam, nisi falsa doctrina simplicitati legis a Iudæis permixta, quid per stannum nisi traditiones Iudæorum præceptis Dei contrariæ designantur? Quid dicunt pharisæi? *Diliges proximum tuum*: Ecce argentū igne examinatum. Sed quid addunt ipsi? *Et odio habebis inimicum tuum.* Stannum est hoc. Cimbalum stanneum si pulsetur, non benesonat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non extenditur ad remotiores partes sonus illius, *Et odio habebis inimicum tuum*. Ecce stannum, non bene pijs auribus sonat dilectionis præceptum, quod ad inimicos non extenditur: sed ad cognatos & notos. Quid fecit Christus? Expurgauit aurum, argentum mundauit, de medio stannum abstulit. Audi illũ:

Matt. 5. *Ego autẽ dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos*, &c. Hæc sunt, *eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum: probatum terræ, purgatũ*

Psal. 11. Augus. *septuplum*, hoc est septem donis Spiritus sancti, vt videlicet eorum sonus ad remotiores quosque se extendat, sicut scriptum est. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in*

Ps. 18. *fines orbis terræ verba eorum.* Possunt secundo in eo sensu prædicta verba accipi, vt sint præ ira pœnam supra positam iterum atque iterum comminantis, ac si dicat. Conuertam manum meam ad te, sicut ful

Simile. lo, qui iterum atque iterum commaculatum pãnum proprijs manibus contundit, vt illius macula abluatur: & sicut aurifex, qui semel & iterum impurum aurum, vel argentum in ignem proijcit, vt ab illo scoria auferatur, & conflatum ad purum perueniat, de qua metaphora vide supradicta nu. 23. & 24.

65 *Et restituam Iudices tuos, vt fuerunt prius: & consiliarios tuos sicut antiquitus.* Antiqui Iudices, & consiliarij populi Israelitici fuerunt

Exod. 2. Moyses, Elias, Iosue, & Samuel,
Num. 2. ex quibus Moyses ex aquis assumptus mitissimus fuit inter omnes
Eccli. 48 homines qui morabantur in terra. Elias vero sicut ignis surrexit zelo Dei feruidus, cuius verba quasi faculæ ardebant. His similes consiliarios, & Iudices Ecclesiæ suæ Dominus repromittit: in quibus sit spiritus duplex, vt per aquam baptismi, & Spiritus sancti ignem, verbo, & exemplo Christi populum gubernent. Et (vt explicant sanctus Hieronymus, & Cyrillus) hi Iudices fuerunt Apostoli, & Apostolorum successores, de quibus scriptum est: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.* Et iterum: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.* Hoc est pro Patriarchis, pro iudicibus, pro consiliarijs antiquis, nati sunt tibi o Ecclesia Apostoli, & Apostolici viri primitias spiritus habentes, *Constitues eos principes super omnem terram.* Ipsa enim Ecclesia principes eos constituit: nam antea in firma mũdi erant, & ignobilia, & contemptibilia: sed hæc elegit Deus, vt confundat fortia. *Suscitans a terra inopem & de stercore erigens pauperem. Vt collocet eos cum principibus, cum principibus populi sui.* Quid Petrus? Quid Andreas? Quid cæteri Apostoli? Nonne inopes, & pauperes? Quomodo ergo facti sunt principes? Vbi cõfortatus est principatus eorum? Numquid extra Ecclesiam? Absit. Scriptum est enim: *Dominus narrabit in scripturis populorũ, & principum horum, qui facti sunt in ea.* In scripturis inquit populorum & principũ. Vbi Aug. ait: *Quorum principum? Horum qui facti sunt in ea. Principes qui facti sunt in ea, in ea facti sunt principes: nam antequam fierent principes, in firma mundi erant. Numquid princeps piscator, numquid princeps publicanus? Princeps plane, sed quia facti sunt in ea.* Reddituit ergo Deus iudices, vt prius & consi-

4. Reg. 2. Hieron. Cyrillus. Mat. 19. Psal. 44. Rom. 8. 1. Cor. 1. Ps. 112. Psal. 86. Aug to. 8.

consiliarios sicut antiquitus, nec sc mel tantum, sed pluries, quia pro patribus tuis nati sunt tibi filij: pro Apostolis, Martyres & Doctores

Aug. to. 8. sancti: Vnde Augustinus. *Quid est*
sup. pl. 44 *pro patribus tuis nati sunt tibi filij? Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis, filij nati sunt tibi, constituti sunt Episcopi. Episcopi qui hodie constituti sunt per vniuersum mundum, vnde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, & ipsa illos constituit in sedibus patrum. Non ergo te putes desertam, quia non vides Petrũ, quia non vides Paulum, quia non vides illos, per quos nata es, de prole tua tibi creuit paternitas* pro patribus tuis nati sunt tibi filij.

66 *Iudices*, inquit, *& consiliarios*. Obserua quod non dixit, Restituam tibi reges vt prius, nec Dominos sicut antiquitus, sed iudices & consiliarios: vt insinuaret modũ gubernandi gratissimum humilitate, & benignitate plenum, quem Dominus Apostolis præscripsit. *Principes*, inquit, *gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos: non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister.* Multo namque suauius gubernata fuit antiquitus respublica per iudices, quã per reges, vt constat ex lib. 1. Regum cap. 8. Propter quod cum filij

1. Reg. 8. Israel dixissent ad Samuelem: *Constitue nobis regem, vt iudicet nos*; Ius regis a Samuele præcipiente Domino statim describitur: *Filios vestros tollet, greges quoq; vestros decimabit: vos q. eritis ei serui, & clamabitis in illa die a facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem.* Obserua secundo quod non tantum iudices in corruptos, sed & consiliarios rectos, & prudentes se daturum Ecclesiæ Dominus pollicetur. Nam ad felicitatem reipublicæ, & ad bonam illius gubernationem, non sufficiunt Iudices quantumuis integerrimi, nisi & consiliarios rectos habeat scientia & Spiritu Dei plenos. Vnde & quidam philosophus olim sapienter dixisse fertur: *Mallem iniquum regem optimis consultoribus commitatum præesse reipublicæ; quam iustum & sapientem, & iniquis consiliarijs constipatum.* Vnde & scriptum est: *Dissipantur cogitationes, vbi non est consilium: vbi vero sunt plures consiliarij confirmãtur:* Et iterum: *Vbi non est gubernator, populus corruet, salus autem vbi multa consilia.* Hinc est quod Rex Salomon in eburneo Throno duodecim Leunculos sculpi fecit, stantes super sex gradus hinc atque inde, ad designandum, quod regis & principis consiliarij qui eius lateri assistunt, rugire debent contra iniustitiam, non vt Leones, qui aliena rapiant, Leo enim rugit, at circuit quærens quem deuoret: sed vt Leunculi stantes & non dormientes, qui rugiunt multum, sed nihil rapiunt. Tales fuerunt duodecim Apostoli, quasi leunculi duodecim ante thronum veri Salomonis, id-est, Christi in Ecclesia stantes, veluti consiliarij inflexibiles, & recti, non terrena rapientes, sed iustitiã & veritatem prædicatione sua conseruantes. Hinc & propheta consiliarios istos, iustitiam Dei appellat. *Iustitia tua*, inquit, *sicut montes Dei.* Psal. 35. Vbi Augustinus per montes Dei intelligit Apostolos, qui per gratiã Dei, paruuli cum essent, facti sunt magni. Hæc ergo iustitia Dei sicut montes Dei. Montes igitur Dei, iusti, recti, stabiles in æquitate, & veri

Pulchrum dictum eiusdem Phi. Prou. 15. Prou. 11. 3. Re. 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tate, ciuitatem in iustitia conseruantes, & paruulos fide nutrientes. Vnde & subditur.

67 *Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis.* In textu hebraico pro iusti habetur acedech, id-est, iustitiæ, a verbo zadach, id-est, iustificare, & ita transferunt Septuaginta, *ciuitas iustitiæ*. Post hæc idest, cum restituti fuerint tibi o Sion iudices isti, cum in principes acceperis Apostolos, & consiliarios rectissimos habueris, vocaberis & re vera eris ciuitas iusti, idest Ecclesia Christi. Ipse enim est iustus, & alios iustificans, de quo vtique
Isai. 51 scriptum est. *Prope est iustus meus egressus est Saluator meus*. Ipsi sicut sponsa vni viro coniuncta eris, & nomine illius decoraberis, cognomen tuum erit ciuitas iusti. Non vltra dices: *Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobriũ nostrum*. Vocaberis ciuitas iusti: quia ciuitas iustitiæ eris, ciuitas sancta in qua iustitia habitet sicut prius, non autem homicidæ, Vel ciuitas iustitiæ, quia de Sion exibit lex & verbum Domini de Hierusalem. *Vrbs fidelis*: quia fidem & fidelitatem sponso tuo inuiolabiliter obseruabis: neque ad virum alienum, ad idola videlicet, sicut synagoga te connertes.

Isai. 1.

Supra n. 36. & sequen.

68 *Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia.* Postquam supra ostenderat Isaias legalia nullam virtutem ad emundandam conscientiam à peccatis habuisse; nũc consequenter prædicit virtute sacrificij nouæ legis, per quod ex iustitia Christus Dominus pro delictis hominum satisfecit, eadem peccata esse auferenda, & ciuitatem sanctam Sion redimendam esse in iudicio, & ad dignitatem pristinã gratiæ, in iustitia esse restituendam videlicet per passionem & mortem vnigeniti filij Dei, de qua scriptum est: *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mũdi eycietur foras: & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*. Vnde & mors ipsa, quam libentissimè pro peccatis nostris Saluator suscepit, iustitia appellatur, propheta dicente: *Quoniam exprobrauerunt inimici tui Domine: exprobrauerunt commutationem Christi tui*. Quid est exprobrauerunt commutationem, nisi passionem, & mortem Christi tui, per quam ex iustitia commutatiua nos redemit? Ideo & cõmutatio mors Christi. Aut vero quia (vt dicit Augustinus) per illam nos de morte ad vitam commutauit. Hanc commutationem inimici Dei exprobrare non cessant, quos similes dixerim pueris illis Elisæo insultantibus & dicentibus: *Ascende calue, ascende calue*. Quæ verba (vt Augustinus ait) Christũ qui in monte caluario patibulum conscendit, respiciũt. Hinc est quod titulus ps. 68. in quo ad literã de passione Christi agitur, inscribitur; *In finem pro his qui commutabuntur*: Quia per illam dato precioſiſsimi sanguinis precio, ex iustitia commutatiua nos redemit. Vnde & Paulus ait: *Factus est nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio*. Vt quid hoc? Vt adimpleretur quod scriptum est. *Sion in iudicio redimetur. & reducent eam in iustitia*. Ecce quod propheta prædicit futurum: Apostolus narrat impletum. Ille inquit, *Sion in iudicio redimetur*: Iste autem ait: *Factus est nobis redemptio*. Ille, *reducent eam in iustitia*: Iste, *Factus est nobis iustitia, & sanctificatio*. Sed quare in plurali numero, ait, reducent eam in iustitia?

Ioan. 14

Psal. 68.

Aug. to. 8 sup. ps. 33.

4. Reg. 2.

Aug. lib. 12. contra Faust. ca. 35 & to. 8 in titulo ps. 44

1. Cor. 1.

stitia? Numquid plures redemptores. Numquid & plures mediatores? Absit, Scriptum est enim, *Vnus*
1. Tim. 2. *Deus, vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus*. Sed magnificare voluit Apostolos, honorare operarios suos. *Dei adiutores sumus* (in
1. Cor. 3. 2. Cor. 6. quit Paulus, Et iterum: *Adiuuantes autem exortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*. Christus tam quam supremus pastor gregem suũ ducet: sed illi veluti adiutores gregem sibi commissum reducent. Ne autem arbitraretur quis solam iustitiam, quæ in Christo est sufficere ad salutem, sicut hæretici somniant negantes opera nostra post sacrificium in cruce oblatum, esse ad finem vltimum consequendum necessaria, denuntiat statim propheta
1. Petr. 2 æternam damnationem, ijs qui pro velamine malitiæ suæ habent Christi libertatem. Vnde & sequitur.

69 *Et conteret sceleſtos, & peccatores simul, & qui derelinquerunt Dominum consumentur*: Illud verbum conteret, damnationem denotat æternam. In præsenti namq; quantũuis peccatores puniantur a Deo, cõfringuntur. Sed in iudicio pœnitus conterentur. Vnde & scriptum est:
Mat. 21. *Qui ceciderit super lapidem istum, confringet eum: super quem autem ceciderit, conteret eum*. Quẽ locum explicans beatus Augustinus ait: *De ijs*
Aug. lib. 4. q. Euag. q. 30. to. 4 *dicit qui cadunt super eum, qui illum modo contemnunt, vel iniurijs afficiunt ideo nondum penitus intereunt, sed tamen confringuntur, vt non recti ambulent. Super quos autem cadit, veniet illis desuper in iudicio, cum pœna perditionis. Ideo dixit: Cõteret eos, vt sint im*
Psal. 1. *pij tamquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ*. Hij ergo penitus cõterentur; ita vt ad nihilum vtiles remaneant. Vnde idem propheta infra hoc ipsum elegantissimis verbis explicat, Ait enim: *Subito dum non speratur, veniet contritio eius: & cõminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur ignieulus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea*. Sic ergo conteret sceleſtos, & peccatores simul. Lege S. Grego. lib. 9. mor. c. 12. in illa verba Iob 9. Dominus deturbine conteret me: & lib. 17. mor. 2. in illa verba Iob 24. quasi lignum in fructiferum cõterentur, & & lib. 25. moral. c. 8. in illa verba Iob 34. conteret multos & in numerabiles. Vbi innumerabiles appellat reprobos, triticum enim numeratur: palea numerari non potest, quia stultorum infinitus est numerus.

Isai. 30.

Hier. 2.

70 *Confundentur, enim ab idolis quibus sacrificauerunt, & erubescetis super hortis, quos elegeratis*. Iterum annunciat, quod supra prædixerat, esse videlicet Iudæos puniendos specialiter propter peccatũ idolatriæ. Eligebant illi hortos, & loca nemorosa ad sacrificandum idolis, iuxta illud. *In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosterneberis meretrix*, Ideo ait: Confundemini & erubescetis. Vbi obserua, quod de futuro inquit, confundemini, & erubescetis. Nam (vt adnotauit Chrysost.) dum committitur peccatum confusionem omnem, & erubescentiam, quam naturaliter secum affert furatur inimicus, vt liberius peccet & periculosius cadat: & illã postea restituit, quando nihil prodest. Vnde Paulus. *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis*. Nunc inquit erubescitis, non tunc, quando ne committeretur peccatum erubescere oportebat

Chry. ho. 80. ad popul. col. 2 to. 5.

Rom. 6.

rebat, quando talis confusio adduceret gloriam, sicut scriptum est,

Eccli. 4. *Est confusio adducens gloriam, & est confusio adducens peccatum.* Vnde (vt adnotauit Chrysost.) multoties

Chry. ho. 64 in Gen. prin. to. 1. peccatum & conscientia mala non arguunt nec confundunt peccatores, nisi peccato commisso, sed postquam semel patratum est, statim illos torquent, acriter reprehendũt & confundunt: ne diu peccati delicijs perfruantur. Vnde & scriptũ

Iob 24. Greg. 16. mor. 39. est, *Dulcedo illius*, scilicet peccati, *vermes*. Quia (vt explicat S. Greg.) delectatio peccati nutrit in conscientia vermem doloris, qui postea peccatorem cruciet. Vidilli fratres Ioseph lætos, & insultantes præ gaudio, cum fratrem suum Ioseph tractabant occidere? *Ecce*, inquiunt,

Gen. 37. *somniator venit, venite occidamus eũ, & mittamus in cisternam veterem: & tunc apparebit quid prosint illi somnia sua.* Vide illos confusos. Post venditionem fratris conscientia illos re-

Gen. 34. darguit: *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum videntes angustiam animæ eius, cum deprecaretur nos, & non audiuimus. Ecce sanguis eius exquiritur.* Obserua illud, *super hortis quos elegeratis.* Cum enim Dominus magno proposito præmio homines vt in vineã sua laborarent, conduxisset: illi opus Domini non respiciunt, sed quilibet hortum intra vineam Domini ad delicias sibi eligit, iuxta quod

Isai. 55. ait infra 65, *Et quæ nolui elegistis.* Habet auarus hortum suum, habet superbus, habet & ambitiosus. In illo laborat, sed laboris illius stipendium mors erit, & confusio sempiterna. Quando?

71 *Cum fueritis velut quercus fluentibus foliis*, videlicet ficci, & ari di nullum fructum ferentes, *Omnem enim arborem non ferentem fructũ excidet eã & in ignem mittet et ardet.* Ar det, inquam, sicut quercus ficca quę igni est apta. Not. quod quercus cõ grue significat peccatores, quia ad similitudinem quercus fructus, quibus porci idest, dæmones pascũtur, semper proferunt. Erunt præterea sicut quercus defluentibus foliis. Quoniam, qui in die iudicij vestem nuptialem non habuerint, foliis sicut fecerunt olim primi parentes, nuditatẽ suam operire nequibunt. Matt. 3.

72 *Et erit fortitudo vestra, vt fauilla stuppæ & opus vestrum, quasi scintilla: & succendetur vtrumque simul, & non erit qui extinguat.* De combustione templi. explicat Eusebius hæc verba, & de combustione ciuitatum, de quibus supra dixerat: *Ciuitates vestræ succensæ igni*, Dicitur enim ciuitas Hierusalem fortitudo, quia vndequaque munita erat, Hæc (ait) erit sicut fauilla stuppæ, idest tã facile cõsumetur, sicut stuppa igne succensa. Secundo possunt hæc ad ignem inferni referri; quem nullus extinguere poterit. Hinc collige, quam infelices sint, qui bona huius vitæ querunt: & hortos ferentes ligna quæ ignis æterni fomenta sunt colunt. Sibi enim, & suis magnum incendium præparant. Eusebius Cæs. lib. 2 demonst. Euang. c. 37.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

1 VERBVM quod vidit Isaias, filius Amos, super Iuda, & Hierusalem. 2 Et erit in nouissimis diebus 3. 4. 5 præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, 6. 7 & fluent ad eum omnes gentes. 8 Et ibunt populi multi, & dicent: 9 Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, 10 & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: 11 quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. 12 Et iudicabit Gentes, & arguet populos multos: 13. 14 & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: 15 non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium. 16 Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini. 17 Proiecisti enim populum tuum, domum Iacob: quia repleti sunt vt olim, & augures habuerunt vt Philisthijm, & pueris alienis adhæserunt. 18 Repleta est terra argento & auro: & non est finis thesaurorum eius; & repleta est terra eius equis: & innumerabiles quadrigæ eius. 19 Et repleta est terra eius idolis: opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir: 20 ne ergo dimittas eis. 21 Ingredere in petram & absconde in fossa humo a facie timoris Domini, & a gloria maiestatis eius. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum: exaltabitur autem Dominus solus in die illa. 22 Quia dies Domini exercituum super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem: & humiliabitur. Et super omnes cedros Libani sublimes, & erectas, & super omnes quercus Basan. Et super omnes montes excelsos, & super omnes colles eleuatos. Et super omnem turrim excelsam, & super omnem murum munitum, & super omnes naues Tharsis, & super omne, quod visu pulchrum est. 23 Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & eleuabitur Dominus solus in die illa: & idola

Mic. 4.

penitus

penitus conterentur: & introibunt in speluncas petrarum, & in-
Osee 10. voragines terræ a facie formidinis Domini, & a gloria maiestatis
Luc. 23. eius, 24 cum surrexerit percutere terram. In die illa proijciet ho-
Apoc. 9. mo idola argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi, vt adoraret talpas & vespertiliones. 25 Et ingredietur scissuras petrarum, & in cauernas saxorum a facie formidinis Domini, & a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. 26 Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, quia excelsus reputatus est ipse.

SVMMA CAPITIS.

Ioan. 10. IN Capite secundo, quatuor ad literam vaticinatur principaliter Isaias. *Agit enim primo de aduentu Christi, & vocatione gentium, in principio capitis: Vbi iam incipit describere regnum eius, pacem, & tranquillitatem illius, maiestatemque Ecclesiæ Christianæ, ad quam Gentes, & multi ex Iudæis sunt ingressi, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor.*

Secundo assignat rationem, propter quam gentes a Deo fuerunt misericorditer ad fidem vocatæ asseritq; eam fuisse, quia Iudæi propter suam incredulitatem excisi sunt, & a Deo derelicti. Vnde loco illorum plenitudo Gentium intrauit, & de hoc agit ab illo versiculo. Proiecisti enim populum tuum.

Tertio reddit causam propter quam Iudæi fuerunt derelicti, scilicet propter peccatum augurij, propter vitium contra naturam, propter peccatum diffidentiæ, & idolatriæ, & alia huiusmodi peccata: quæ tangit ab illo versiculo. Et augures habuerunt.

Quarto denunciat pœnam propter hæc delicta à Deo inferendam, quam in capite præcedenti fuerat comminatus: Videlicet euersionẽ Hierosolymitanam per Nabuchodonosor inchoatam ante aduentum Domini, & post Christi mortem a Tito & Vespasiano consummatam. Et de hoc agit ab illo versiculo. Ne ergo dimittas eis, *vsque ad finem capitis.*

COM-

COMMENTARIVM.

1 VERBVM *quod vidit Isaias, filius Amos super Iudam, & Hierusalem.* In præcedenti capite suam prophetiã appellauit Isaias visionem, hic autem verbum, quia (vt dicit Hieronymus) incipit agere de regno illius, de quo scriptum est. *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Et forsitam ideo ait: *Verbum quod vidit*, cum tamen verbum non videatur, sed audiatur, quia spiritu prophetico verbum caro factum præuidit. Viderunt illud pastores. *Videamus*, inquiunt, *hoc verbum, quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis.* Vidit & Isaias, & nondum fuerat factum caro, alias quomodo diceret: *Vidimus eum?* Vel ideo appellat verbum, quia insigne aliquod mysterium, & admirabile sacramentum erat locuturus, quod hoc nomen verbum inter alias acceptiones significat; sicut Lucæ 2. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, idest quod mente potest concipi, quantumuis difficile, & mirabile videatur. Reliqua explicata sunt cap. 1. num. 3. 4. & 5. vide infra cap. 6. num. 3. super illa verba: *Vidi Dominum.*

Hierony. Ioan. 1. Luc. 2. Isai. 53. Luc. 2.

2 *Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles.* Tres explicationes habent verba ista, iuxta totidem acceptiones, quibus potissimè nomen illud mons solet in sacro eloquio vsurpari. Primo enim significat Christum (vt S. Augustinus docet & Sanctus Gregorius) & constat ex cap. Daniel. 2. vbi dicitur. *Abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus suis ferreis, & fictilibus*, &c. Et infra: *Lapis autem qui percusserat statuam factus est mons magnus, & implenit vniuersam terram.* Quid enim est lapis excissus sine manibus, nisi Christus sine virili semine natus? Lapis paruus in humanitate, sed magnus indiuinitate. Paruus in regno iudæorum, sed magnus in regno Gẽtium, sicut scriptum est. *Magnus, Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Domini virtutũ in ciuitate Dei nostri.* Magnus mons, Christus. Mons quia solidissimum & inconcussum Ecclesiæ fundamentum est. *Quia fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus.* Mons, quia super omnes colles, super omnem principatum & potestatem exaltatus. Mons quia sicut ex lateribus montium, fontes fluunt & flumina, quibus vniuersa terra irrigatur: ita ex latere Christi dum in cruce exaltatur, septem fluxerũt sacramenta velut totidem flumina, quibus tota fœcundatur Ecclesia. In cuius signum (vt ait Augustinus) ex petra bis virga percussa egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumenta: quia ex petra illa de qua scriptum est. *Petra autem erat Christus*, abundantia omnium gratiarum emanauit, quibus

Mõs Chr. Augu. lib. 18. de ciu. c. 30. & in orõne ad uers. Iud. c. 7. to. 5. Gregor. 33. mor. 1 Dan. 2.

Psal. 47.

1. Cor. 3

Simile.

Num 20 Aug. con. Faust. lib. 16. c. 17.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal. 25. homines & iumenta saluabit Deus. Et obseruã, petram bis fuisse virgã percussam, quia crux ex duobus cõstat lignis, quibus fuit Redemptor affixus, vt inde largissimæ aquæ emanarent. Plaga enim Dominicæ passionis aqua vitę credentibus effecta est. Igitur iuxta hanc primam acceptionem, interpretatur primo hic locus de Christo. Sic exponunt Augustinus, & Gregorius vbi supra, Tertullianus aduersus Iudæos, & lib. 3. aduersus Marcionem, sanctus Hieronymus in præsenti, sanctus Ildefonsus Archiepiscopus Toletanus in lib. de illibata Virginitate Beatæ Mariæ, cap. 4. & Galatinus lib. 1. c. 2. & sensus est. *Erit*, eueniet in nouissimis diebus, ideſt tempore legis gratiæ, quod nouissimum appellatur, quia post illud tempus non erit amplius. *Iurauit enim Angelus per viuentem in sæcula sæculorum, quia tempus non erit amplius.* Vnde, & Paulus ait, *Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.* Nouissimos dies appellauit dies istos, quia non poterant non esse singulares, & insignes dies illi, in quibus Pater per vnigenitum filium locutus est nobis: propter singularissima beneficia accepta, propter singularem dilectionem, quam Deus suis ostẽdit, & propter notitiam singularem mysteriorum fidei, quæ diebus istis reuelata sunt.

August. Gregor. Tertull. Hieron. Ildefons. Galatin. *Apoc.10* *Heb. 1.*

3 *Præparatus mons domus Domini* Septuaginta interpretes transferunt. *Manifestus mons Domini, & domus Dei in summitatibus montium.* Quod ideo dictum esse fatentur sancti, quia Christus excelsior fuit in sanctitate, & gratia omnibus patriarchis, & prophetis; & sublimior alijs sanctis. Nam de plenitudine eius omnes acceperunt. Fuit enim gratia in Christo sicut in primo fonte, a quo in ceteros derivatur: & sicut in capite cuius influxum membra participant: iuxta quod & scriptum est. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quid est præ consortibus? Præ participibus tuis, vt legit Augustinus. Præ illis, ideſt plusquam illi, qui de plenitudine eius acceperunt. Ille fons, alij riuuli. Ille indeficiens, alij deficere possunt. Ille proprijs bonis diues est, alij mutuatis. *Quid tu vides?* ait Angelus ad Zachariã: *Et dixit: Vidi & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis, quæ erant super caput eius, & duæ oliuæ super illud, vna a dextris lampadis, & vna a sinistris eius.* Audi mysterium. Septem lucernæ, septem habent infusoria, & duas oliuas hinc & inde: ne illis oleum deficiat, ne extinguantur, & lumen amittant. Et tamen lampas illa singularis in capite candelabri collocata, nullum habet infusorium. Lampas illa singularis, Christus est, Christumque designat, vt docet Athanasius, de quo infra scriptum est. *Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam: donec egrediatur, vt splendor iustus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur*; Lucens videlicet per vitream humanitatis capsulam, splendorem suum & lucem inaccessibilem imbecillitati nostri intellectus attemperans, & inter nos habitans: vt sicut lampas portari possit, & in præsepio nocte cõstitutus lucere. Antea quippe lucebat, sed in sinu patris: modo splendorem emittit, sed in gremio matris. Antea in cælo constitutus solis

Ioan. 1. *Psal. 44.* *Zach. 4.* Athan. q. 53. Hier. & Cyrill. sup. ca. 4. Zach. *Isai. 62.*

lis cursum imitabatur, nullus illum portare poterat, nec in angulo domus illum habere. Sed *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Missa est sapientia a sede magnitudinis Dei, vt nobiscum sit, & nobis cum laboret. Vt illuminet eos, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent, & dirigat pedes eorum in viam pacis. Hæc ergo lampas infusorium non habet, quia fons a quo oleum gratiæ, & veritatis in cæteros deriuatur, infusorio non indiget. Septem autem aliæ lucernæ, per quas (vt Cyrillus ait) designantur Apostoli, & reliqui electi, qui vt lucernæ lucent in caliginoso loco, infusoriis indigent, quia oleũ quo ardent a semetipsis non habent. Aliunde illud participant, habent ad manum septem infusoria, septem videlicet Ecclesiæ sacramenta, quæ oleum continent gratiæ, & illam digne suscipientibus conferunt. Lucernę sunt; lumen habent participatum, mutuatum ab illo, qui est *lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Qui ignem venit mittere in terram, & quid vult nisi vt accendatur? Vnde (vt S. Augustinus notauit) cum Dominus dixisset: *Vos estis lux mundi*: Ne quis arbitraretur Apostolos, & Apostolicos viros, de quibus loquebatur, lucem esse per essentiam, sicut est sol, nec ab alio primo lucido illam participasse, statim subdit. *Nec accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt.* Lucerna quippe accendi indiget, & extingui potest. Eramus natura omnes nos filij iræ, carbones frigidi & deformes, æterno incendio deputati. Sed ecce a facie eius ignis exarsit, carbones succensi sunt ab eo, & accensæ lucernæ.

Luc. 2. Cyrillus. *Ioan. 1.* *Mat. 12.* *Mat. 5.* Aug. epist. 120. ad Honorat. to. 2. *Psal. 17.*

Ideo ergo Christus Dominus eleuatus dicitur super colles, & lampas candelabri super caput eius: *Quoniam ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* Vel certè eisdem verbis insinuare voluit insigne mysterium crucis Christi, in qua exaltatus est, & in aera eleuatus: vt principem debellaret iniquitatis. *Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde: sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & gloria eius inter filios hominum.* Vbi nomine exaltationis, crucis mysterium designatur, sicut & Ioan. 3. *Oportet exaltari filium hominis.* Vide infra num. 6.

Isai. 2. *Ephes. 1.* *Isai. 52.*

4 Secunda explicatio est Ioan. Chrysostom. homilia secunda, in cap. 2. Isaiæ, & in demonstratione quod Christus sit Deus, sancti Cyrilli super Isaiam, & Origenis homilia quinta contra Celsum, iuxta secundam acceptionem, & in Scriptura sacra frequentem, qua mons pro Ecclesia vsurpatur. Mons igitur Ecclesia, quia columna est, & firmamentum veritatis. Mons, quia inexpugnabilis est, & fortis: ita vt portæ inferi contra eam prævalere non possint. Mons, quia in loco alto & eminenti est collocata, iuxta illud Matth. 5. *Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.* Ait ergo, *Mons*, scilicet Ecclesia. *Domus* appositiue, ideſt quæ est Domus Domini. De illa enim scriptũ est. *Mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini mõtes coagulatos? Mõs in quo beneplacitũ est Deo habitare in eo, etenim Dominus habitabit in finẽ:* Quomodo n. nõ coagulatus omni pinguedine gratiarum mons, in quo Dominus habitat in finem?

Chrysost. Cyrill. Origen. *1. Tim. 3* *Mat. 16.* Chry. lib. 1. cont. Gẽtil. col. 2. *Mat. 5.* *Psal. 67.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal. 73. *Mons Sion* (canit propheta) *in quo habitasti in eo*. Vnde & Paulus ait:
Hebr. 12 *Non enim accessistis ad tractabilem, & accesibilem ignem, & turbinem, & caliginem, &c. Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cælis*. Hic ergo mons erit præparatus, ornatus a Deo, & in vertice montium constitutus, quia super fundamenta Apostolorum, & prophetarum fundata est Ecclesia.
Psal. 86. propheta dicente: *Fundamenta eius in montibus sanctis*. Vnde & Dominus ait: *Et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Et eleuabitur super colles*. Quia eius doctrina omnem aliã humanam excedit sapientiam. Aut vero, quia vt sit omnibus conspicua in loco eminenti collocata est. In cuius signũ arca Noe,
Gen. 8. per quam (vt Augustinus ait) catholica Ecclesia designatur: in montibus excelsis Armeniæ requieuit,
Aug. de catec. rud. c. 17. to. 4. & 13. de ciui. 17. c. 5. & 12 con. Faust. c. 14 to. 6. quia videlicet Ecclesia super omnes colles eleuata cernitur. Et *eleuabitur super colles*. Vnde psalmista.
Psal. 18. *In sole posuit tabernaculum suum*, ideſt Ecclesiam in manifestatione,
Aug. epist. 166. post med. to. 2. vt explicat Augustinus. Non eam constituit in occulto, non in abscondito, non in penetralibus, sicut hæretici sua conuenticula, sed in manifesto, supra montem, in sole.

5 Tertia explicatio est de perfectione vitæ euangelicæ, quam in tertia acceptione mons significat,
Isai. 40. sicut patet Isaiæ 40. *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion*. Vnde Christus Dominus, vt
Matt. 5. hanc vitam Apostolis prædicaret, ascendit in montem: insinuãs eius celsitudinem & eminentiam. Hinc est quod viri perfecti montes sæpissimè in sacro eloquio nominantur. Tum quia illos primum lux solis illustrat Christus Dominus, sicut oriente sole, eius radios statim montes suscipiunt. Vnde & scriptũ est:
Psal. 75. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis*. Qui enim à montibus alios illuminat, & montes ipsos illuminare prius, necesse est. Tum etiam quia non irrigantur aquis terræ, bonis videlicet temporalibus: sed imbrem humiliter expectant cælestẽ.
Psal. 103. Audi prophetam. *Inter medium montium pertransibunt aquæ, potabunt omnes bestiæ agri, expectabũt Onagri in siti sua: super ea volucres cæli habitabũt, de medio petrarum dabũt voces. Rigãs montes de superioribus suis*. Quid enim per aquas nisi fluida bona temporalia designantur? Numquam persistunt, sed nec persistere possunt: ad mare impetu suo feruntur currunt ad mortem, ibi pereunt, nec cõparent. Numquid his aquis irrigantur montes? Absit. Inter medium montium pertransibũt aquæ. potabunt omnes bestiæ agri, inebriabuntur peccatores aquis infidelibus. Sed volucres cæli, ideſt, electi, de medio petrarum dabunt voces, in vulneribus Christi, in cauerna maceriæ concluſi, petentes, expectantes, desiderantes pluuiam illam voluntariam; quam Deus segregauit hæreditati suæ. Voluntariam,
Psal. 67. inquam, quia gratis datam. Voluntariam, quia ex charitate eximia, qua Deus suos diligit, dimanat. Voluntariam, quia voluntariè & spontaneè suscipitur. Hac irrigantur montes. *Rigans montes de superioribus suis*, non aqua tantum, sed & proprio sanguine. Et ad designandum sanctorum mẽtes pluuia tantum cęlesti irrigari sicut mõtes: de terra promissionis, ad quam iusti

iusti aspirãt dicitur, quod erat montuosa: terra autem Aegypti, quam reprobi concupiscunt, plana, nam illa de cælo venientem pluuiam suscipit: hæc fluuiorum aqua fecundatur. Denique perfecti montibus comparantur: quia nullis tribulationum ventibus agitantur, sed in virtute immobiles permanẽt, & stabiles. Erit ergo præparatus mons perfectionis euangelicę in vertice mõtiũ. i. super omnes Patriarchas & prophetas: *Et eleuabitur*, &c. Quia viri perfecti omnia terrena transcendunt. In carne enim viuentes, eorum conuersatio in cælis est
Simile. Vnde sicut constitutis in summitate montium, quæ in terra sunt quantumuis magna, minima apparent: de longe namque illa prospiciunt; ita perfectis (vt notat Chrysostomus homilia 15. ad populum columna quarta) omnia huius mundi parua videntur, quia illa cernunt
Chrysost. Isai. 33. de longe, sicut scriptum est: *Ille in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt; regem in decore suo videbunt, & oculi eius cernent terram de longe*. Et obserua quod mõs iste præparatus dicitur: quia postquam Christus Dominus illum conscendit, & perfectionis Euangelicæ exemplum omnibus præbuit: viam præparauit planam, & facilem, vt ad illum etiam infirmi, fœminæ, & pueri sequentes Christum ascendere possint, iuxta illud Cantic. 1.
Cant. 1. *Trahe me post te: curremus in odorem vnguentorum tuorum*. Vnde & subditur.

6 *Et fluent ad eum omnes gentes*. Bene vtrũque cõiunxit: eleuabitur, scilicet Christus super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Eleuabitur, inquit, & fluent, quia eleuatus omnia secum leuauit, exaltatus in cruce omnium corda secum vinxit. *Et ego*, inquit, *Si exaltatus fuero à terra: omnia traham ad me ipsum*.
Ioan. 12. Ose. 11. Et iterum: *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis*. Nihil enim humanum cor, vt alium diligat magis compellit, quam præuenire amando. *Et fluent*: Solent in sacro eloquio aquarum fluentium nomine, multi & diuersi populi designari. *Aquæ quas vidisti* (ait
Apo. 17 Angelus ad Ioannem) *populi sunt, & gentes, & linguæ*, de quibus etiam
2. Re. 14. scriptum est: *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram*. Igitur vt designaret propheta, multitudinem gentium ad Christum, ad eius Ecclesiam, & ad perfectionem euangelicam magno impetu peruẽturam, dicit: *Fluent*, ideſt more fluminis conuenient ad Christum: omnes gentes, ideſt, quam plurimæ: *Et fluent*. Insinuat primo hoc verbum perpetuam & continuam successionem gentium ad fidem Christi properantium. Cum enim multi præcesserint, & tot generationes ad Ecclesiam conuolauerint ex gentibus, semper alij alios, sicut aquæ flumini, squæ semper manant, indefficienter sequuntur, & fluere ad Christum non cessant, nec cessabunt *Donec* (vt paulus ait) *plenitudo gentium intraret*.
Rom. 11. Insinuat secundo propensionem magnam, & impetũ quo gentes venerunt ad Christum sicut fluuius rapidus, cuius cursum nullus est, qui detineat. Quis potuit iter Magorum impedire? Numquid Herodes? Numquid Hie
Matt. 2. rosolyma turbata? Numquid timor amittendi bona temporalia, vel vitã si in alieno regno nouum Regẽ adorandum inquirerent? Non, sed audacter & confidenter dixerunt:

Vbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Fluebant, inquit, ad Christum. Et sicut in flumine, fluctus à fluctibus vrgentur, & aquæ ab aquis, vt se præcedant ad inuicem, ita venientes ad Christum ad modum fluctuum contendunt se ad inuicem impellentes quis quo citius ad illum perueniat iuxta illud Domini verbum, *Contendite intrare per angustam portam.* Hinc est illa Andreæ Apostoli deprecatio, obnixe populum exoran tis, ne se desideratissimo martyrio fraudaret, cum ipsum vellet de tyranni manibus eripere. Hinc & sancta quædam ac pia contentio inter martyres exorta est, quis prius ad palmam martyrij deberet peruenire, & hic est impetus fluminis, qui lætificat ciuitatem Dei, *Et fluent.* Obserua, & venerare frater charissime, maximam Christi humilitatem, qui *Exinaniuit se formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo,* Fluent inquit ad eum. Aquæ dum fluunt, ad loca humiliora tendunt, ad ima descendunt. Vide ergo humilitatem Christi. In vertice montium constitus est, super omnes colles eleuatus, & dicit: *Fluent ad eum,* ad eum, inquam, qui minor est in regno cælorum, ad eum tamquam ad humilitatis magistrũ clamantẽ. *Discite a me quia mitis sum, & humilis corde.* Ad eum, qui *non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis.* Ad eum, qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælis, & vt Paulus ait: *Descendit in inferiores partes terræ.* Quantumuis ergo sancti se humilient, quantumuis ad loca inferiora impetu suo tendant, magis humilis Christus est. Fluere igitur ad illum poterunt omnes gentes.

Matt. 7. Sophr. de passione B. Andr. Simile. Phil. 3. Nor. humil. Xpi. Mat. 11. Mat. 20. Ephes. 4.

7 Hinc habes omnes in Ecclesia esse admittendos, nec excludendum venientem ad Christum per veram fidem: *Quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* In cuius signum, cum apparuisset Petro vas quoddam velut lintheum magnum, quatuor initijs submissum, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, dictum est illi: *Occide & manduca*, quia (vt Augustinus explicat) ad legem euangelicam, & ad Ecclesiam Christi gentes venientes ex quatuor mundi partibus, quatuor sumitatibus illius linthei designatis, debebant admiti, & Christo Domino incorporari, si tamen prius tamquã animalia immunda occisa fuerint, & vitæ veteri renunciauerint.

Act. 10. Aug. li. 1. supr. Gen. c. 23. to. 1 & lib. de vni. Eccl. cont. epi. Petil. c. 13 to. 7.

8 Et *ibunt populi multi, & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob.* Sicut peccatores alios multos secum ad malum excitant, *Trahentes* (vt dicit propheta) *iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum*: ita & iusti secum plurimos ad Christum ducunt, dicentes: *Venite ascendamus. Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro.* Hinc est illud: *Spiritus & sponsa dicunt: Veni, & qui audit dicat, veni.* Hinc & sponsa cum orasset ad sponsum: *Trahe me post te:* Subdit statim, *curremus.* Trahe me, inquit, in singulari, & curremus in plurali, vt intelligas perfectos quosque multos alios ad virtutem secum trahere. In cuius signum de Sanctis animalibus dicitur: *Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram. Quid est* (inquit Gregorius) *quod hæc pennata animalia, vicissim alas, alterã ad alteram feriunt, nisi quod omnes sancti se inuicem suis virtutibus tangunt, & sese ad profectum excitant ex consideratione virtutis alienæ?* Conuersi igitur ex gentibus, alios, vt ad Christum veniãt inuitant dicentes: *Venite ascendamus*, &c. Vbi considera, qui ab initio suæ conuersionis de aliorum salute sunt soliciti, quid, quando profecerint, facient: vt fratres suos lucrifaciant. Nec est silentio prætereundum, quod cum paulo antea dixerit: *Et fluent ad eum omnes gentes*, nunc ait: *Venite ascendamus.* Non enim videntur sibi inuicẽ hæc duo conuenire, fluent, & ascẽdamus. Fluuius enim ad ima currit, non ad alta conscend it. Sed audi mysteriũ, voluit quippe Spiritus sanctus in hoc designare impetum, quo animæ fideles ad Christum tendunt, non esse illis naturalem, sed ex impulsu Spiritus sancti procedere, qui in corde credentis: *Fit fons aquæ salientis in vitam æternam.* Cum enim aqua spiritualis gratiæ de sursum sit descendens a patre luminũ illuc vsque iustos suo impetu secum rapit. Vel certe ideo ait fluent, & ascendamus: nam ascensum, descẽsus necesse est vt præcedat sicut scriptum est: *Quod autem ascendit quid est, nisi quia & descendit prius in inferiores partes terræ.* Vnde Bernardus: *Quis docebit nos ascensum salubrem? quis nisi de quo legimus, quoniam qui descendit ipse est, & qui ascendit? Ab ipso demonstranda nobis erat ascensionis via, ne ductoris, immo seductoris iniqui, aut vestigium, aut consilium sequeremur: Quia ergo non erat quo ascenderet, descẽdit altissimus & suo nobis descensu, suauem & salubrem dedicauit ascensum.*

Ezec. 3. Greg. ho. 10. in Ezec. in fin. Ioan. 4. Iac. 2. Ephes. 4. Bern. ser. 4. ascens. Domini.

9 *Venite ascendamus in montem Domini.* Mons est superbia, mons inflans scientia in quos primus Angelus ascendere voluit, dixit enim in corde suo: *In cælum conscendam super astra Dei exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamẽti in lateribus Aquilonis. Heu miser* (inquit Bernardus) *in lateribus Aquilonis? frigidus est mons ille, non te sequimur.* Et infra: *Nonne iste est mons in quem ascendit Angelus, & diabolus factus est.* Alterum montem consimilem primis parentibus demonstrauit, volens ascensionis suæ consortes habere. *Eritis*, inquit, *sicut dij scientes bonum & malum.* Pessimus mons inflans scientia, in quem tamen vsque hodie videas tanta concupiscẽtia plurimos repere filiorum Adã, ac si non nouerint, quantum pater eorum in illius montis ascensu descenderit, immo quam grauiter ceciderit, quantum tota deiecta sit, & conquassata posteritas. Non dũ sanata sunt vulnera quæ tibi in ascẽsu montis illius inflicta sunt, licet adhuc in patre lateres, & nunc iterum in propria persona conaris ascendere, vt sit error nouissimus pejor priore? Igitur Isaias ascensionis desiderio cadentes intuens homines, ad alium reuocat montem perfectionis videlicet euangelicæ, cuius ascensus securus, cuius possessio salubris est. *Venite ait, ascendamus ad montem Domini.* An non manifeste eos de priorum montium ascensione redarguens montis huius prædicat vbertatem qui ait: *Mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos?* Et iterum: *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* Felix ille, qui ascendere meruerit

Isai. 14. Bern. vbi supra. Gen. 3. Psal. 67. Psal. 23.

ciui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciuitatem sanctam Hierusalem, cul
men perfectionis attigerit: *Sedebit*
Thren.3. *solitarius, & tacebit: quia leuabit se supra se.* Et fortitam antequam pro
pheta homines inuitaret clamans:
Venite ascendamus in montem Domini: ideo præmisit: *Et fluent ad eum omnes gentes*, significare volens, quod licet iuxta carnis naturam, ardua videatur Christiana perfectio, aspera & difficilis, sicut est via qua in montes excelsos ascenditur: ad eam tamen Spiritus sancti impulsu, eo impetu & facilitate conscendunt electi; quo à montibus solent flumina ad imma properare. O vias Domini pulchras. O semitas pacificas. O iugum Christi suaue, & onus leue. Sed obserua cum S. Gregor. prouida dispensatione Dei factum fuisse, vt arcta esset via, quæ ducit ad vitam, & carni molesta & aspera, ne viam ipsam plusquam par est diligamus, & in illa diutius quam
Greg. 23. mor. 15. oporteat, immoremur. *Via*, inquit, *est vita præsens, qua ad patriam tendimus, & idcirco hic occulto iudicio frequenti perturbatione conterimur: ne viam pro patria diligamus. Solent enim nonnulli viatores, cum amœna fortasse in itinere prata conspiciunt, pergendi moras innectere, & à cepti itineris rectitudine declinare, eorumq; gressus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis ad se pergentibus Dominus, huius mũdi iter asperum facit: ne dum quisque vitæ præsentis requiem, quasi amœnitate viæ pascitur, magis eum diu pergere, quam citius peruenire delectet, ne dum oblectatur in via, obliuiscatur quod desiderabat in patria.* Et hanc ob causam, per locum horroris, & vastam solitudinem, populum ad terram promissionis deduxit: vt itineris asperitate fatigatus, citius ad illam peruenire concupisceret.

10 *Et docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius*: Non satis est nosse vias Domini, nisi quæ facienda agnouimus, opere implea mus. Illius est docere, nostrum, fauente gratia, quod docuit, implere. Sed obserua non dixisse prophetam docebit nos vias suas, & ambulabimus in eis, sed adiunxit: *Et ambulabimus in semitis eius*. Nam qui in via, hoc est in præceptis Dei fuerit edoctus & exercitatus: statim contendit per semitas, hoc est per consilia ambulare, & studio atque animo ad perfectiora conscendere. Nemo enim repente fit summus. In cu ius signum (vt adnotauit Chrysostomus) Loth cum de Sodoma exiret, *Gen. 19.* Chry. ho. 6. in symb. princ. o. non statim montem ascendit, vt in illo saluus fieret, sed in ciuitate parua quieuit: non enim audebat ascendere in montem. *Non possum*, ait, *in monte saluari; ne forte apprehẽdat me malum, & moriar*. Expauit enim & timuit, cum primum montis asperitatem conspexit. Sed postea sumens audaciam montem conscendit, & duæ filiæ eius cum eo, *Timebant enim manere in Segor*. Non aliter iusti, paulatim montem perfectionis conscendunt. Incipiunt enim mandata obseruare, & postea proficiunt, ac tandem consilia tenent, semitas Domini perambulant & ad montem perfectionis perueniunt. Timendum quippe est valde manere in Segor: nam in via Dei non progredi, regredi est. Gradatim ergo ad summũ perfectionis est
Greg. ho. 15. in Ezech. in princ. Psal. 63. perueniendum. Vnde Gregorius: *Si quidam gradus in cordis ascensione non essent, psalmista nõ diceret: Ambulabunt de virtute in virtutem: Nec mirum si de virtute in virtutem, gradus sint, quando vnaquæque virtus quasi quibusdam gradibus agitur, & sic per incremẽta meritorũ ad summa perducitur. Aliud namque sunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Si enim & ipsa fides ad perfectionem suam non quibusdam gradibus duceretur, sancti Apostoli minime dixissent, Adauge nobis fidem.* Et post pauca:
Luc. 17. *Vltro terra fructificat ex semine primo herbam, deinde spicam, postea granum in spica, Et cum ex se produxerit fructus, mittit Dominus falcem, quoniam adest tempus messis. Herbam quippe producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem habere, ad spicam vero berba peruenit, cum se virtus animo cẽpta ad profectum boni operis pertrahit. Plenum vero frumentum in spica fructificat, quando iam in tantum virtus proficit, vt esse robusti & perfecti operis possit.* Et tunc omnipotens Deus vitam incidit, vt granum suum ad cælestia horrea perducat, Vide multa alia apud Greg. vbi sup.

11 *Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*. Reddit rationem, propter quam se ad inuicem, vt ad Christum veniãt, cohortabuntur gentes: quia lex, cuius studio gentes alliciendæ, & inuitandæ sunt, non est ea quæ in monte Synai olim promulgata est, sed quæ in Hierusalem cælesti Spiritu Christi sanctetur. Illa enim lex erat timoris, hæc amoris. Illa in tabulis lapideis conscripta: hæc in cordibus hominis Spiritu Dei exarata. Illa vmbras rerum continet: hęc ipsam veritatem. Illa gentes exteras debellat, hæc ad sui obseruantiam omnes gentes inuitat, & sibi subiectas tenet. Vnde & subditur.

12 *Et iudicabit gentes, & arguet populos multos*. Prædicit his verbis magnitudinem imperij Christi, & Ecclesiæ, cui sic adeò gentes quàm

plurimæ erunt subiectæ, vt corripiantur & taceant, iudicentur, & illius iudicio sine murmure obtemperent. Quod & nunc impletum proprijs oculis cernimus, cum in rectissimo, & Ecclesiæ Catholicæ valde necessario sanctæ inquisitionis tribunali Ecclesia feras arundi- Psal. 67.
nis increpat, id est, hæreticos, & Spiritus Dei mundum arguit de peccato scilicet infidelitatis. Hoc est iudicium illud, de quo scriptum est. *Deus iudicium tuum Regi da, &* Psal. 71.
iustitiam tuam filio regis, Iudicare populum tuum in iudicio, & pauperes tuos in iustitia. Et quoniam huius iudicij finis est pax, statim subditur. *Suscipiant montes pacem populo*, &c. Quam & tempore aduentus Christi in Ecclesia futuram esse denunciat Isaias, cum ait.

13 *Et conflabunt gladios suos in vomeres & lanceas suas in falces. Nõ leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium*. Ac si apertius dicat, Tanta erit pax cum Christus venerit, atque cum ad eum gentes conuenerint: vt nullus sit deinceps armorum strepitus sed omnia instrumenta bellica, in organa pacifica conuertantur: vtpote non iam vltra ad prælium necessaria. Quem locum dupliciter explicant sancti doctores. Primo, explicatur de pace temporali, quæ in aduentu Domini fuit in toto ferè orbe, Augusto imperante, cuius edicto descriptus est vniuersus orbis sub præside Syrie Cyrino vt habetur Luc. 2. Vnde inter alia signa aduentus Christi hoc vnum tam- *Luc. 2.*
quam singulare constituũt prophetæ, Scriptum est enim: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis*: Quam expositionem sequũtur *Psal. 71.*
Sanctus Cyrillus, sanctus Chrysosto

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus, & Theodoretus super istum locum. Irenæus lib. 4. aduersus hæres. cap. 67. & Euseb. Cæs. lib. 9. demonst. Euangel. capite 17. Sed huic interpretationi aduersantur Iudæi, desumentes argumentum ex verbis sequentibus: *Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium*: Quæ tamen in aduentu Christi minimè videntur impleta. Nam (vt multi referunt graues auctores) quam plurima prælia post Christi ascensionem fuerunt inter principes, & imperatores, cum gentiles, tum etiam Christianos. Hæc tamen impugnatio nullius est roboris, vel momenti. Etenim propheta non annunciat in præsenti pacem futurã post Christi aduentum in omnibus terris, vel gentibus; sed tempore natiuitatis eius: quam constat fuisse in vniuerso orbe ex descriptione facta à Cyrino, de qua Lucæ 2. vel si ad tempus subsequẽs ascensionẽ Christi verba illa referantur: *Nec exercebuntur vltra ad prælium*, intelligenda sunt, non de omnibus terris, nec de omnibus gentibus, sed de illis qui ad Euangelium fuerint conuersi, de quibus supra dixerat: *Et fluẽt ad eũ omnes gentes*. Docet. n. perfectio Euangelica pacem seruare, & percutienti maxillam dexteram, præbere sinistram: Vnde & scriptum est: *Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ*. Non sic lex antiqua loquitur, non sic. Sed quid ait? *Oculum pro oculo, & dentem pro dente*. Non erat illa lex vnitatis, non pacis, sed bello docuit terram promissionis possidere, Lex autem gratiæ, humilitate, concordia, pace, & vnitate ad regna cælestia nos introducit: Vnde & scriptum est. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hedo accubabit*: Vt non iam inter fratres tantum, sed inter lupos, & agnos pax seruetur. Talis enim, & tam efficax est Christi gratia, vt virtute illius lupi superentur ab ouibus, & in mansuetudinem ouium conuertantur. Quo modo ergo ouis contra ouem pugnabit, agnus contra agnum? *Pugnant inter se* (ait Augustinus) *mali & mali, boni & mali; Boni vero, & boni, si perfecti sint, inter se pugnare non possunt*. In cuius signum Abraham capram & arietem diuisit in sacrificio, quod obtulit: Turturem vero & columbam non diuisit: Quo facto (vt ait Augustinus) significare voluit Spiritus sanctus, carnales semper esse inter se diuisos: Iustos vero & spirituales, concordiam & vnitatem seruare, siue a conuersatione hominum recedant, sicut turtur sectatrix solitudinis, siue inter illos conuersentur, sicut columba societatis amica. Et quoniam pax ista perpetuo debet a viris perfectis conseruari, ideo ait: *Nec exercebuntur vltra ad prælium*. Vnde columba ad arcam reuertẽs, ramum oliuę virentibus folijs in ore suo attulit in symbolum pacis, quo (vt Augustinus ait) designatur, quod pax debet esse perpetua. Folia namque oliuæ numquam decidunt, neque arescunt, & oleum eius diuturnitate temporis non putrescit, nec corrũpitur, sed potius purius efficitur.

Trauquil. in Cæs. c. 43 & in Nero. ca. 40. & 42. Ioseph. li. 2. de bel. Iud.

Aug. de ciui. lib. 15. c. 5. to. 1. Gen. 15.

Augu. lib. de ciu. 19

Gen. 8.

Aug. lib. de doctr. Chr. c. 16. to. 3.

14 Secundo explicatur præsens locus Isaiæ de pace spirituali, quã Christus nobis attulit: *Pacificans per suum sanguinem, siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt*. Vnde Gen. 9. *Arcum meum*, inquit, *ponam in nubibus cæli, & erit signum fœderis inter me & inter terram*. Quid enim per arcum nisi Christus designatur, cuius

Coloss. 1.

Gen. 9. Glossa.

ius virga diuinitas est inflexibilis, corda vero humanitas. Arcus ergo in symbolũ pacis constituitur, quia dũ passus est Christus ex humanitate carnis, flexus est rigor diuinitatis. *Nequaquã vltra maledicam terræ, propter hominem.* Propter quem, nisi propter eum, qui cum esset Deus, propter nos homines homo factus est? Sed obserua, arcum signũ prælij esse, non pacis. Cur igitur insignum reconciliationis perpetuæ, arma bellica constituit in nubibus? Sed vt verum fatear, & prælij, & pacis signum extitit. Prælij Christo, pacis nobis. In Christum namque velut in alterum Regem Israel versum est totum pondus prælij, vt nos pace perpetua perfruamur. *Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus*: Disciplina super illum, pax super nos. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum*. Quomodo vnum vtraque fecit? *Interficiens inimicitias, in carne sua*: Hoc est peccata delẽs per crucem, quam pertulit in carne sua. Arcus ergo, & eius sagittæ in filium diriguntur, & pax seruis conceditur, & reconciliatio. Vnde & in personã filij in cruce pendentis, scriptũ est: *Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam*. Et iterum: *Violenta sagitta mea, absquè vllo peccato*. Ideo violenta sagitta: quia absque peccato. Cum enim inebriatur sanguine peccatorum, violenta non est, eo quod ad proprium tunc & naturalem tendit locum. Quis enim dignus est pœna, nisi qui culpam commisit? Cum ergo iustus punitur & innocens, contra naturam in illum arcus protenditur. Vnde & sagitta in illum directa, violenta est.

Gen. 9.

1. Reg. 31

Isai. 53.

Ephes. 2.

Thren. 3.

Iob 34.

15 Ex hoc loco Isaiæ colligitur, infideles, qui nunquam religionem Christianam sunt professi, nullatenus esse ad illam, armis compellendos: nec religionem Christianam, alicubi metu per bellum introducendam: sed pacifica prædicatione, sanctitate vitæ, & aratro verbi Dei sunt corda hominũ ad fidem disponenda. Hoc & Christus discipulis præcepit, dicens: *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite pulueremem de pedibus vestris*. Et iterum: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*: Quibus verbis, (vt notauit Greg.) docuit Christus mala tolerando, & non inferendo, Euangelium esse prædicandum. Hoc hactenus seruauit pia mater Ecclesia: Nec est cur in hac nostra misera tempestate, modus antiquus prædicandi Euangeliũ peruertatur. Introducatur, Euangeliũ pacientia, & mãsuetudine, quoniã scriptũ est: *Bene pacientes erãt, vt annuncient*, Asperitate vitę, & paupertate, non portando baculũ, nec peram: contemnendo terrena, & amando cælestia. Hoc enim est gladios in vomeres, & lãceas in falces conflare, videlicet instrumenta bellica in organa pacifica verbi Dei conuertere vt Tertullianus inquit. Sicut enim vomere terra proscindi tur, & collitur, vt semen in illa fructificet, & falce messis resecatur vt purgetur in area, & triticum in horreum congregetur: ita Dei verbo & prædicatione pacifica, dura, & terrena hominum corda procinduntur, *Viuus est enĩ sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis*. Ac

Euangel. non est armis prædicandũ.

Mat. 10.

Luc. 9.

Greg. ho. 17. in Euang.

Psal. 91.

Tertul.

Hebr. 4

Universidad de Deusto
Biblioteca

denique veluti falce eodem verbo Dei Spirituales terræ fructus, cum consummati fuerint, à terrenis resecantur. Consonant hæc omnia, cum verbis antecedentibus eiusdem prophetæ: *Et ibunt populi multi.* Ibunt, inquit, spontanei videlicet, & voluntarij, non trahentur vi aut armis compulsi; sed amore euocati, & spiritu Dei attracti, sicut scriptū
Ioan. 6. est: *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.* Delectant enim Dominum spontanea
Ezec. 46 holocausta, & pacifica voluntaria. Vnde vocati ad fidē, alios inuitant, non cogunt. Subditur enim:

16 *Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri.* Vox est prophetæ, vel etiam gentium, quæ fluxerunt ad Christum, Iudæos inuitantium, vt pariter ambulent in lumine, hoc est in veritate legis Euangelicæ, quam lumen appellauit ad differentiam legis Mosaicæ, quæ vmbris erat plena, & figuris. Vn-
2. Cor. 3. de Apostolus ait: *Nos autem reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquā a Domini spiritu.* A claritate, inquit, legis Euangelicæ, in claritatem visionis beatæ, vt explicat Sanctus Thomas lect. 3. Vel à claritate veteris in claritatem noui testamenti. Vbi legem euangelicam, non claram tantum, sed & ipsam claritatem nuncupauit, abstractum accipiēdo pro concreto, quod non in frequenter reperitur in sacro eloquio, sicut Ge-
Gen. 31. nes. 31. *Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac affuisset mihi*, id-est Deus quem timebat Isaac: Et 1.
1. Cor. 1. Corin. 1. *Factus est nobis iustitia, & sanctificatio, & redemptio*, ideſt, iustificans, sanctificans nos, & redimens.

17 *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob.* Conuertitur prophe ta perapostrophen ad Dominum, reddens rationem pro pter quam oporteat domum Iacob. i. filios Israel inuitare, vt pariter cum gentibus ambulent in lege Euangelica, scilicet quia proiecti sunt a Deo ob diuersa peccata, quæ in residuo hu ius capitis commemorat. Quasi dicat, Ideo clamo: *Domus Iacob venite*, &c. quia proiecisti populum tuum. Ideo illum voco, si fortè resipiscat, & conuertatur. Sic explicat sanctus Hieronymus, & Haymo. Secundo potest accipi illa dictio *enim*, ita vt reddat causā eius, quod supra dixerat, *Et fluent ad eum omnes gentes*, Et tunc sensus est: *Proiecisti enim*, ideſt, quia proiecisti populum tuum, quia proiectus est populus Iudæorum; introductus est ad fidem populus Gentium. Hinc sanctus Paulus: *Vobis oportebat primum* Act 13.
loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus. Posui te in lucem gentibus, vt sis in sa- Isai. 49.
lutem vsque ad extremum terræ. Et iterum in persona gentium loquens ait: *Fracti sunt rami*, ideſt, Iudæi, Rom. 11.
Vt ego inserar. Et rursus: *Cæcitas ex parte contigit in Israel: donec plenitudo gentium intraret.* Ac denique: *Illorum delicto salus est gentibus.* Quibus verbis infidelitatem Iudeorum qui in fide non permanserunt, sed veluti rami infructuosi fracti sunt, & igni traditi, causam siue occasionem vocationis gentium fuisse demonstrat. Cætera patent vsque ibi.

18 *Et repleta est terra argento & auro, & non est finis thesaurorum eius*, Reddit rationē eius, quod dixerat *Proiecisti populum tuum*, & inter alias

Exprobrat auaritiam.

alias causas, vnam affignat his verbis, auaritiam videlicet, quia *repleta est terra argento*, &c. Vbi non damnat diuitias, nec diuites condēnat: sed viros diuitiarum, siue diuitiarum amatores, qui inexplebili cupiditate, absque vllo termino tēporalia congregant. Scriptum est
Abac. 2. enim: *Væ ei qui multiplicat non sua: vsquequo aggrauat contra se densum*
Grego. 34 mor. 9. & in Past. li. 3. admon. 21. *lutum?* Vbi (vt adnotauit Gregorius) multiplicitas diuitiarum, & temporalium rerum abundantia lutū appellatur, quia vilissimæ sūt, sicut lutū, & quamtocius in puluerē
Psal. 1. conuertentur, *Quem proiicit ventus à facie terræ.* Hoc lutum contra se aggrauat auarus, quia in damnū suum illud congregat, sicut scri-
Prou. 5. ptū est. *Est alia infirmitas pessima, quā vidi sub sole, diuitiæ congregatæ in malum domini sui: pereunt enim in afflictione pessima. In malum*, inquit, *domini sui*, quia circundatus luto diuitiarum, imo in illo infixus capi-
Simile. tur auarus. Venatores, vt animal illud candidum cōprehendant, quod communiter *armellinus* appellatur, aggere luteo illud circundant: animal vero potius capi, quam luto se coinquinari permittit. Non aliter auarus diuitias congregans, in malum suum multiplicat non sua, & contra se densum lutum erigit, quo circundatus, & intercluſus, a dæmonibus capitur, & comprehenditur, nam sordes ille non curat, quia vt
Tit. 1. Paulus ait, *inquinatæ sunt eorum mēs & conscientia. Et non est finis*, inquit, *thesaurorum eius*, quo insinuat propheta, proprium esse auaris, quantumcunque repleti auro sint, & innumeris diuitiis locupletati, non satiari, nec eorum appetitum quiescere, sed semper cupiditas eos torquet, vt plura quàm habere possunt, aut obtinere, inexplebili desiderio cupiant. Vnde S. Grego. auaros, cōparat amphoræ, & Zacha Zach. 5.
rias. *Leua*, inquit, *oculos tuos, & vide, quid est hoc quod egreditur. Et dixi, Quid nam est? Et ait: Hæc est amphora egrediēs, Et dixi: Hæc est oculus eorum in vniuersa terra.* Vbi Greg. ait: *Vo-* Greg. 14.
lens Deus prophetæ ostendere, humanū mor. 26.
genus, ex qua ab eo maxime culpa dilabatur, per imaginem amphoræ, quasi patēs os auaritiæ designauit. Auaritia quippe velut amphora est, quæ os cordis in ambitu apertum tenet. Hæc est oculus eorū in vniuersa terra, quia
non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Quidquid videt auarus in vniuersa terra, concupiscit. Eccls. 1.
Sanctus etiam Aug. auaros, inferno Augu. lib.
esse persimiles fatetur. Infernus de Ia. do
enim quantumcumque deuoraue- cu. 30. t. 4
rit, nunquam dicit, satis est: sic & si omnes thesauri confluxerint in auarum: nunquam satiabitur. *Non est finis thesaurorum eius.* Hydropicus, quò amplius bibit eò amplius sitit. Sic est auarus (ait Beda) Semper Bed. sup.
crescit amor nūmi, quò in maiori c. 14. Luc.
abundantia possidetur, quia tempo ralia bona, quæ, veluti aquam bibit auarus, ad interiora, vbi est sitis animæ non pertingunt: Sicut si infirmo linguam tantum, vel labia gutta aquæ intingas, quid proderit sitienti? *sic auarus*, (vt ait sapiens) *non implebitur pecunia.* Quæris qua- Prou. 5.
re? Quia ad animam, vnde sitis procedit, non pertingit, nec capacitatem replet illius. *Benedic anima mea* Ps. 102.
Domino, (ait propheta:) *& omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius: Qui replet in bonis desiderium tuum, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Infirmitas quædam animæ est ardens cupiditas, sitis immoderata. Ille ergo solus sitim extinguit, & infirmitates

Universidad de Deusto
Biblioteca

trates sanat, quia replet: quia replet in bonis desiderium. Vides Hydropicum ore inhiantem, & sine fine inquirentem quid bibat, & nescit miser, quod aqua ipsa cum ad interiora peruenerit, in fel cõuertitur, vel humorẽ falsum, qui fomentum sitis maioris existit. Sic auarus, quidquid deuorauerit, quidquid biberit, in fel conuertitur. Scriptum

Iob 20. est enim. *Panis eius inutero illius vertentur in fel aspidum.* Quomodo ergo cupiditas illius quiescere poterit? Aiunt quidam aspidem sine sensu doloris venenum diffundere, quod sitim excitat. Sed postea venenum prævalet, & fit incurabile nisi pars infecta, penitus abscindatur. Fuge ergo, o homo venenum auaritiæ, contra quam nisi cor præscindendo, prævalere non poteris. Vt quid cruciaris? Quare consumeris? Nunquam legisti, quod de auaro scriptum est

Eccls. 4. *: Vnus est, & secundum non habet, non filium non fratrem,* qui succedat in bonis *& tamẽ labora re non cessat, nec satiatur oculus eius diuitijs, nec recogitat dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?*

Psal. 48. Vis alienis relinquere diuitias tuas & tibi ex illis maledictionem per-

Prou. 5. petuam reseruare? *Qui amat diuitias* (inquit Sapiens) *fructum non capiet ex eis, & hoc ergo vanitas. Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedũt eas. Et quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis?* Vnde

Chry.ho. 38. impf. in Matth. col. 2. Chrysostomus: *Talium,* inquit, *substantia, aut ipsis viuentibus peritura est, aut a malis heredibus dissipanda, aut ad extraneos & inimicos hereditas ipsorum ventura est. Non potest ad bonum proficere, quod congregatur de malo. Quemadmodum si triticum,*

Simile. *aut aliquam blandi speciem cernas in cribro, dum huc illucq. iactas, cum grana omnia paulatim deorsum cadunt, & in fine in cribro nihil remanet, nisi stercus solum: sic & substantia negotiatorum, dum vadunt & veniunt, inter emptionem & venditionem minuitur, & in nouissimo nihil illis remanet nisi solum peccatum.* Sed non mirum, quod auarus indefesse laboret, quia licet desit illi externus successor: tamen continue adest internus exactor, altera nempe illarum de quibus dicitur: *Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes, affer, affer:* Quæ se

Prou. 30. Hieron. cundum sanctum Hieronymum, luxuria sunt, & auaritia, nescientes saturitatem. Vbi Nor. quod hæc vitia lactant peccatorem a principio, quia leui voluptate illum alliciunt, sed postea dum eius sanguinem dulciter sugunt: mentis robur eneruant, & vitam ipsam consumunt. Quare principiis obstandũ est iuxta illud Sapientis consilium:

Prou. 1 Prou. 5. *Fili si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.* Et iterum: *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena, & gemas in nouissimis, quãdo consumpseris carnes tuas & corpus tuum, & dicas, Cur detestatus sum disciplinam, & increpationibus non acquiuit cor meum; nec audiui vocem docentium me, & magistris non inclinaui aurem meam?* Hæc sufficerent ad auaritiam detestandam, nihilominus mala, quæ ex illa sequuntur, manifestat propheta in sequentibus, cum ait.

19 *Et repleta est terra eius idolis, opus manuum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum.* Post auaritiã statim idolatriæ populi meminit: quia per auaritiam, ad idolorum seruitutem peruenitur. Habent enim hæc duo vitia quãdam cognationẽ, &

in tantum malum auarus prorumpit: vt vel Christum vendat cũ proditore, vel vt aurum collat, Deum

Ephes. 6. abneget. Vnde Paulus: *Auaritia,* inquit, *est idolum seruitus.* Quod (vt

Chry.ho. 18. sup. 1. epi. ad Timo. col. 3 to. 4. notauit Chrysostomus) ideo dixit Apostolus: Quoniam auaros ita subiectos sibi tenet auaritia, sicut Deus iustos. Habet auaritia sua decalogi præcepta, Dei mandatis contraria. *In casum,* inquit, *& fine causa confunde animam tuam, Deum offende, ignora naturam ipsam, immola mihi non vitulos, sed homines: omnibus esto aduersarius, communisquè inimicus. Omnes circumueni, aurum collige, non vt fruaris, sed vt serues, sed vt maiori cruciatu torquearis. Esto vigil, omnes suspectos habe & seruos & amicos. Esto alienorum custos, si pauperem videas fame deficere, non miserearis, immo si potes ipsam illi detrahe cutem, Periura, mentire, iura, maledictis infectare, calumnias strue, etiam si in ignes eundum sit, si mille oporteat mortes subire si fame corrumpi, si morbo consenescere, noli ab instituto desistere. Nonne huiusmodi leges auaritia statuit?* Hinc

Aug. li. 7. de ciu. 12. to. 5. est, quod (vt refert Augustinus) anti qui principem Deorum Iupiter vocauerunt pecuniam, vt significarẽt, quod pecunia veluti Deus omnia sibi tenet subiecta, sicut scriptum

Eccls. 10 est: *Pecuniæ obediunt omnia.* Igitur terra auro repleta, & argento,

Simile. in proximo est, vt & idolis repleatur. Sicut enim congregati humores, in magnam corporis & mortiferam prorumpunt ægritudinem, ita ex diuitiarum multitudine, & cupiditate, nihil aliud quam idolo-

Matt. 4. Chry.ho. 5. imperf. in Matth. col. vlt. tomo 2. rum seruitus potest sperari. Hinc, & tentator, ad Christum Dominũ, *hæc omnia,* inquit, *tibi dabo, si cadens adoraueris me,* insinuans (vt notauit Chrysostomus) quod diuitiæ, & earum cupiditas, cultum veri Dei faciũt relinquere. Ideo docet Paulus Apostolus. *Habentes alimenta; & quibus tegamur: his contenti simus.* 1 Tim. 16. *Namqui volunt diuites fieri, incidunt intentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Ergo omnia Christo promissa sunt.* (ait Chrysost.) *& omnia Christus contempsit; ne gloriam Dei diabolo daret, vt & tibi etiam si totus mundus fuerit datus, tantum vt dimittas Deum, non faciat amplius diuitias quam gloriam Dei.* O vana hominum præsumptio. O dementia. Quam multi reperiuntur, Deum verũ relinquẽtes, qui statuam, auream & argenteam colunt: quam Nabuchodonosor fecit adorare: auaritiam sectantes, & eius præcepta durissima inuiolabiliter obseruantes. Dan. 3. Chry.ho. 4. imperf. fin. Sed iusti elligant potius, cum tribus pueris fornacem paupertatis ingredi, vt ardorem auaritiæ, & æternum vitent incendium: quam statuam regis venerari. Denique expende, quod non dixit, *& repleta est terra idolis,* sicut supradixerat, *& repleta est terra argento, & auro,* sed addit, *eius. Et repleta est,* inquit, *terra eius idolis.* Cuius eius? Terra a Deo creata, Sanctis patribus repromissa ad cultum vnius Dei dedicata. Mira res. Terra innumeris Dei beneficiis, immo & precioso Vnigeniti sanguine irrigata, & donis condecorata cælestibus, repletur idolis Heb. 6. auro, & argento, & germinat spinas, ac tribulos Creatori. Reproba ergo erit, & maledicto proxima, cuius consummatio incõbustionem. In Hæbreo pro, *idolis,* habetur Helilim, ideſt *Diosecillos.* diminutiue ab Helim, ideſt, dij, & designat, Idola nihil numinis habere, sed esse

Deos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deos fictitios. Sequitur, *Et incurvatus est homo, & humiliatus est vir*, scilicet ante idola, vt adoraret illa.

20 *Ne ergo dimittas eis.* Hæc non est imprecatio, sed potius vaticinium, vt Anacletus dicit: Et illud verbum, *non dimittas*, idem pollet ac non dimittes eis, quia tot sceleribus te ad iracundiam concitauerunt. Multoties enim in sacro eloquio pronuntur vaticinia de futuro per modum imprecationis, sicut psal. 108. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*, ideſt, fiet. Et infra: *Constitue super eum peccatorem*, ideſt constitues, vt ibi explicat gloſſa.

Anaclet. epi. 3. to. 1 Cõcil.

Psl. 108.

21 *Ingredere in petram, abscondere in fossa humo, a facie timoris Domini, & a gloria maiestatis eius.* Pœnam comminatam iam imminere proſpiciens, conuertitur propheta per Apoſtrophen ad populum, hortans illum, vt latibula perquirat, vt ſe abſcondat; insinuatquè iſto modo loquendi timorem maximum futurum. Nimius enim pauor latebras oppetere facit. Hoc adimpletum fuiſſe in euerſione Hieroſolymitana tempore Titi & Veſpaſiani fatentur Tertullianus & Theodoretus. Nam (vt refert Ioſephus, aduenientibus Romanis certatim Iudæi cauernas montium, colliumquè petebãt & ſpelũcas, vt ab ira eorũ ſe abſconderent. Conſonat hæc explicatio cum verbis illis Euangelij: *Tunc incipient dicere montibus cadite super nos, & collibus operite nos*: Quæ de eadem euerſione ciuitatis intelligenda eſſe, docet Beda. Quoniam autem calamitas illa & excidiũ ciuitatis, ſignum quoddam fuit vaſtitatis vniuerſalis totius orbis futuræ in die iudicij, vt Aug. ait: poſſunt non incongruè hæc, & ſequentia verba prophetæ, ad diem vltimam Iudicij referri, in qua *A reſcentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ ſuperueniet vniuerſo orbi*: quærent latibula impij, nec inuenient, vbi ſe ab ira iudicis defendant. Scriptum eſt enim: *Reges terræ & principes, & tribuni, & diuites & fortes, & omnis ſeruus & liber, abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium, & dicunt montibus & petris cadite ſuper nos, & abſcondite nos a facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum. Et quis poterit ſtare?* Vbi expende cum ſancto Gregorio quod ira iudicis ſedẽtis ſuper thronum, ira agni dicitur, qui neſcit iraſci, quia cum tranquillitate maxima, & ſine aliqua animi perturbatione orbem terræ iudicabit: ſicut ſcriptum eſt: *Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas*. Aut vero ſecundum alios, vt ex magnitudine miſericordiæ, quã Dominus in primo aduentu tamquam agnus oſtendit: colligant homines quanta erit in ſecundo aduẽtu indignatio eius in reprobos, ſicut per vnam manum, alterius magnitudo dignoſcitur. Duas manus Deus habet, alteram miſericordiæ dexteram, alteram ſiniſtram iuſtitiæ. *Iam apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei*. Sed in fine ira eius & indignatio apparebit. Vnde Bernardus: *Sicut benignitas apparuit vltra omnem ſpem, vltra omnem æſtimationem, ſimilem expectare poſſumus iudicij diſtrictionem. Noli ergo contemnere Dei miſericordiam, ſi non ſentire vis iuſtitiam, ſed iram, ſed indignationem, ſed æmulationem, ſed furorem. Vt enim ſcires, quanta diſtrictio ſuccedit, tanta illa mã-*

Tertull. lib. 4. aduerſ. in ar. 47. Theodor. Ioſeph. li. 6. de bell. Iud. 49.

Luc. 23.

Bed. ſup. Luc. to. 1.

Aug. de ciui. li. 16. c. 30. to. 5

Luc. 21.

Apoc. 6.

Greg. 32. mor. c. 7.

Tit. 3.

Bern. ſer. 1. Epipha. col. 2.

ſuetudo præuenit ex magnitudine indulgentiæ: magnitudinem vltionis attẽde; immenſus eſt enim Deus & infinitus in iuſtitia, ſicut & in miſericordia. Multus ad ignoſcendum, multus ad vlciſcendum: ſed miſericordia quidem priora ſibi vendicat, vt ſi voluerimus, diſtrictio inuenire non poſſit, in quem ſeuiat. Propter hoc enim benignitatem prærogauit, vt per eam reconciliati, ſeueritatem videamus ſecuri. Et forſitan, hoc innuit prophetæ conſilium *Ingredere in petram*, &c. Qui enim in foraminibus petræ, & in cauerna maceriæ, abſconditi in vulneribus, videlicet Chriſti, experti fuerint Dei miſericordiam: faciem poſtea formidinis eius videbunt ſecuri. Expende ſecundo & coniectare, quàm tremendum futurum ſit vniuerſale iudicium, & quanta ſint reprobis ſupplicia reſeruata, ex ijs quæ in iudicijs particularibus ſcripturæ teſtimonio cognouiſti. *Dediſti metuentibus te ſignificationem*, ait propheta, *vt fugiant a facie arcus*. Quid eſt dediſti ſignificationẽ? Signa tribuiſti, flagella namq; ſæculi quæ vniuerſale iudiciũ præcedũt ſignum ſunt eorum quibus tunc impij punientur, *Dediſti ſignificationem*, vbi Gregorius, *Hoc tempus miſericordiæ eſt, illud iudicij erit. Per iſta ergo huius temporis flagella ſignificas, quomodo tunc percuſſurus es, quando non parcens iudicas: qui ſic diſtrictè modo iudicas quando parcis. Oſtendiſti populo tuo dura: potaſti nos vino compunctionis.* Tribuens vtique metuentibus ſignificationẽ, vt fugiant. Mors ergo martyrum, ſupplicia eorũ acerba, paſſio cruenta ſignificationes ſunt, & quædam iræ Dei inſinuationes, vt fugiant, vt liberentur dilecti tui. *Oſtendiſti populo tuo dura.*

Pſal. 59.

Greg. 19. moral. 16.

Parum eſt populo tuo, *oſtendiſti*, & vnigenito filio tuo *dura*. potaſti eũ vino compunctionis, immo & vino cum felle mixto, tribuens metuentibus te ſignificationem, vt fugiãt, vt liberentur dilecti tui. Vnde Bernardus. *Domine quoties paſſionis tuæ amaritudinem in cordibus noſtris ruminamus, toties de nobis expaueſcimus, quia ded ſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus. Si enim ex hoc mundo tranſiſti ad patrem cum tantis cruciatibus, quid fiet de nobis peccatoribus? Si in viridi ligno hæc fiunt in arido quid fiet?* Si proprio filio ſuo non pepercit, parcet nec filijs ſceleratis, ſemini nequam? Si aliena peccata in proprio filio dilecto, in quo ſibi bene complacuit Deus ſic puniit, quando miſerendi tempus eſt, & annus placabilis: quanta putatis ſupplicia habebit præparata, vt in die vltionis, in die calamitatis & miſeriæ, in die caliginis & turbinis, puniat pro delictis proprijs inimicos ſuos? Vide c. 1. nu. 63.

Ber. hom. de 2. diſc. euntib. in Emaus, poſt med.

22 *Quia dies Domini exercituum ſuper omnem ſuperbum & excelſum, & ſuper omnem arrogantem: & humiliabitur, & ſuper omnes cedros libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan, & ſuper omnes montes excelſos, & ſuper omnes colles eleuatos, & ſuper omnem turrim excelſam, & ſuper omnem murum munitum, & ſuper omnes naues Tarſis, & ſuper omne quod viſu pulchrum eſt.* Deſcribit his verbis euerſionẽ ciuitatis, & appellat cedros primates & nobiles; colles vero alios minus nobiles, quos etiã quercus Baſan nuncupauit, quia infructuoſi erant, vt dictum eſt capite primo, num. 71. Et obſerua quod vbi nos legimus, *Et ſuper om-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne quod visu pulchrum est, habetur in textu hebræo *bealchod cegioth abemda*, ideſt ſuper omnes picturas deſiderij. Nam omnia quæ in hoc ſæculo deſiderari poſſunt, aut concupiſci, bona ſunt depicta & fictitia, quæ ſatiare appetitũ minimè poſſunt.

23 *Et incuruabitur ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum*. Hoc adimpletum eſt in euerſione ciuitatis; in qua alij ducti ſunt in captiuitatem, alij gladio occiſi, alij in ſeruitutem miſeram redacti, & tandem etiam adimplebitur in die iudicij vniuerſalis, quando ſuperborum iactantia deprimetur, & cor humilium exaltabitur. Modo namque reprobi ambulant, extento collo, ſublimes & erecti ſicut cedri. Electi vero è conuerſo curui & humiliati incedunt. Sed tunc humiliabuntur illi, iſti autem exaltabuntur, Scriptum eſt enim: *Subito morientur, & in media nocte curuabuntur populi, & pertranſibunt*. Vbi Gregorius. *Tunc*, inquit, ſcilicet in iudicio, *curuabuntur per ſententiam iudicis, qui nunc incuruari negligunt per humilitatem cordis: electi autem ne inuiti curuentur in morte, ſponte curuantur in humilitate. Vnde ſanctæ Eccleſiæ de conuerſa prole perſequutorũ dicitur: Venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te*. Hinc eſt illud prophetæ: *Contriti ſunt montes ſæculi, & incuruati ſunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius*. *An non iam incuruatos cernere eſt, colles mundi* (ait Bernardus) *dum ſublimes quique atque potentes, deuota ſubiectione inclinantur ad Dominum, & eius veſtigia adorant? Numquid non incuruantur, cum ab ipſa ſua pernitioſa celſitudine vanitatis & crudelitatis, ad humiles ſemitas conuertuntur, miſericordiæ & veritatis?* Quia ergo ſic contriti ſic humiliati ſunt, & dimiſſo capite ambulauerunt in hoc ſæculo, dicetur illis aliquando, *Reſpicite & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra*.

Iſai. 3.
Iob 34.
Greg. 15. mor. c. 2.
Iſai. 60.
Abac. 3.
Bern. ſer. 11. ſup. pſ. Qui habitat, &c.
Luc. 22.

24 *Cum ſurrexerit percutere terram*: Nunc prælonganimitate, & patientia videtur Deus dormire, & peccatorum non recordari, vt illa puniat. Ideo peccatores *prolonganerunt iniquitatem ſuam ſuprà dorſum Dei fabricantes*, hoc eſt, in obliuione, quam exiſtimant Deum habere ſuorum delictorum; ſed ſurget aliquando, & iniquitatem quã obliuioni tradidiſſe videtur, inueniet, ſicut ſcriptũ eſt: *Inuenit Deus iniquitatem noſtram*. Et ſurget percutere: Qui enim ſtans percutit alium, maiori eũ vulnere corripit. Appellat autem peccatores terrã, inſinuans indignos eſſe, quòd homines nominentur. Vnde primo parenti poſt peccatum dictum eſt quoniam terra es, & in terram ibis: Et ſerpenti: *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ*, ideſt, peccatores, & homines terrenos, vt Auguſtinus explicat lib. de Agone Chriſtiano, cap. 2. to. 3.

Pſ. 128.
Gen. 44.
Gen. 3.
Auguſt.

25 *Et ingredientur ſciſſuras petrarum, & in cauernas ſaxorum à facie formidinis Domini*. Ter in hoc capite propheta hæc ferè eadem verba repetit. Præuiderat enim populum oſcitantem, & aures eorum, iuxta eiuſdem prophetæ vaticiniũ, aggrauatas. Vt audiẽtes non intelligerent: & ideo clamat ſemel, & iterum, & eandem pœnam ſæpius comminatur, ſi fortè audiant, & intelligant, & conuertantur, & ſalui fiant.

Iſai. 6.

26 *Quieſcite ergo ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius eſt, quoniã excel-*

excelſus reputatus eſt ipſe. Quieſcere eſt à peccato deſiſtere, vt ſupra cap. 1. nu. 49. dictum eſt: *Quieſcite ergo ab homine*. ſcilicet Chriſto, ne offendatis illum, os veſtrum continete, nolite illum blaſphemare. *Cuius ſpiritus in naribus eius eſt*. Quia inſufflando dedit Spiritũ ſanctum Apoſtolis, vt patet Ioann. 20. vel ſic: *Cuius ſpiritus in naribus eius eſt*. Quia licet vitam habeat humanam & humilem, ſicut homo, quæ in reſpiratione conſiſtit, tamen excelſus reputatus eſt ipſe: quia etiam eſt Deus patri æqualis, illi conſubſtantialis & coæternus, de quo ſcriptum eſt: *Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, et ſuper cælos gloria eius*. Sic interpretatur iſtum locum de Chriſto Rupertus Abbas, iuxta quem in eo ſermonẽ cõuertit propheta ad illos, qui verbum caro factum occiderunt, vel illud offendũt. Secunda explicatio & magis litteralis eſt, quam ſequitur S. Thomas in præſenti. *Quieſcite ab homine*, ideſt, cauete ab homine: tinete illum, ne ad iracundiam concitetis hominem, *Cuius ſpiritus in naribus eius eſt*: Et loquitur de Deo ſumpta metaphora ab homine ad iracundiam prouocato qui flatu vehementi magnam oſtendit indignationem & iram. Ira namque in naſo apparet, & ſupercilijs. Multoties homines vix præ iracundia reſpirare poſſunt. Hac phraſi in ſcriptura ſacra Dei iracundia conſueuit deſignari, ſicut pſal. 17. *Ab increpatione tua Domine, ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ*. Et Iſai. 30. *Spiritus eius velut torrens inundans vſque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum*.

Ioan. 20.
Pſ. 112.
Rupertus
Pſal. 17.
Iſai. 30.

CAPVT TERTIVM.

ECce enim dominator Dominus exercituum auferet à Hieruſalem, & à Iuda validum & fortem, 3. 4 omne robur panis, 5, 6 & omne robur aquæ: fortem, & virum bellatorem, iudicem, & propheram, & ariolum, & ſenem: Principem ſuper quinquaginta, & honorabilem vultu, & conſiliarium, & ſapientem de architectis, & prudentem eloquij myſtici. 7 Et dabo pueros principes eorum, 8 & effeminati dominabuntur eis. 9 Et irruet populus, vir ad virum, & vnuſquiſque ad proximum ſuum: tumultuabitur puer

Universidad de Deusto
Biblioteca

contra senem, & ignobilis contra nobilem. 10 Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum patris sui: 11 Vestimentum tibi est, princeps esto noster; ruina autem hæc sub manu tua. 12 Respondebit in die illa, dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. 13 Ruit enim Hierusalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius. 14 Agnitio vultus eorum respondit eis: 15 & peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt: 16 væ animæ eorum, 17 quoniam reddita sunt eis mala. 18 Dicite iusto 19.20 quoniam bene, 21 quoniam fructum adinuentionum suarum cõmedet. Væ impio in malum: retributio enim manuum eius fiet ei. 22 Populum meum exactores sui spoliauerũt, & mulieres dominatæ sunt eis. 23 Populo meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. 24 Stat ad iudicandum Dominus, & stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius: 25 vos enim depasti estis vineam, & rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus exercituum? 26 Et dixit Dominus: 27 Pro eo quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, 28 & ambulauerunt extento collo, 29 & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant: 30 Decaluabit Dominus verticẽ filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & specula, & sindones, & vittas, & theristra. Et erit pro suaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium. 31 Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio. Et mœrebunt, atque lugebunt portæ eius, & desolata in terra sedebit.

SVM.

SVMMA CAPITIS.

1 PROSEQVITVR propheta id quod in præcedenti capite de euersione ciuitatis vaticinatus fuerat, & describit magis in speciali eius destructionem, denuncians tria mala inter alia populo imminere.

Primo enim denunciat transmigrationem & captiuitatem eorum, per quos ciuitas gubernari solebat. de quo agit in principio capitis.

Secundo prædicit defectum regiminis futurum in eis qui in ciuitate remanserint, ab illo versiculo: Et dabo pueros principes eorum.

Tertio iterum cõmemorat peccata in capite primo enumerata, propter quæ populus hæc mala incurrit, de quo agit ibi: Ruit.n. Hierusalẽ, *&c. Et potissime propter peccat lauaritiæ & iniustitiæ, quæ tangit ab illo versiculo:* Populum meum exactores sui spoliauerunt. *Et infra:* Vos enim depasti estis vineam meam. *Et propter peccatum elationis & ornatus superflui in feminis, contra quas inuehitur ab illo versiculo:* Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, *&c. A quo, vsque ad finem capitis elegantissimis verbis, huius peccati pœnam describit.*

COMMENTARIVM.

2 ECCE enim dominator Dominus exercituum auferet a Hierusalem, & a Iuda, validum, & fortẽ. Illa causalis, enim, reddit rationem, propter quã transferendi erãt in Babylonem principes & fortes Israel, & alij de quibus in verbis sequentibus fit mentio, & est sensus. *Ecce enim*, idest, quia nõ quieuistis ab homine, & peccata supra enumerata commisistis, *auferet*, auferre faciet dominator Dominus: *Validum & fortẽ virum bellatorem,*

rem, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem. Principē super quinquaginta & honorabilem vultu, & consiliarium & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici. Hæc prophetia, vt notauit S. Thomas, & Thom. adimpleta est in captiuitate Babylonica. Nam vt constat ex 1 b. 4. Regum capite vltimo, omnes quos in hoc loco propheta enumerat translati sunt à Nabuchodonosor in Babylonem. Vide cap. 1. num. 29. & 30.

3 *Omne robur panis, & omne robur aquæ*, ideſt, etiam auferet a Hierusalem & à Iuda instante captiuitate, panem & aquam, hoc est cibaria cuiuscumque generis: Est enim phrasis in sacra Scriptura per nomen masculinum, & femininum, significare omnia illius generis, sicut Eccles. 2. Eccles. 2. *Feci mihi cantores & cantatrices*, ideſt, omnis generis musicos habui, & hoc ad litteram adimpletum est in captiuitate babylonica: Nam vt habetur 4. Regum vltimo, prævaluit tūc fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ: nec non tempore Titi & Vespasiani post passionem Domini, vt lugubri lamentatione Hieremias deplo- Thren. 4. rat. *Melius* (inquiens) *fuit occisis gladio, quam interfectis fame, quoniā isti extabuerunt, consumpti à sterilitate terræ. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos; facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei.* Et obserua prophetam dicendo: *Omne robur panis, & omne robur aquæ*, insinuare hæc duo esse potissime necessaria, & à Deo instituta ad robur humanę vitæ conseruandum. Eccli. 29 Scriptum est enim. *Initium vitæ hominis aqua & panis.* Et iterum: Ps. 103. *Panis, cor hominis confirmet.* Et iterū: Ps. 104. *Et omne firmamentum panis contriuit.*

4 Hinc collige multitudinem ciborum, quos inordinatus hominum appetitus adinuenit: non ad corporis valetudinem & robur conducere: sed potius infirmitates diuersas generare. *Propter crapulam enim* (vt inquit Sapiens) *multi obierunt.* E contra vero trium puerorū vultus, qui leguminibus pascebantur, apparuerunt meliores, & corpulentiores vultibus eorum, qui vescebantur cibo regio. Qui gulæ deseruiunt, mori potius quàm viuere censendi sunt, vt Chrysostomus docet, homilia 13. super primā epist. ad Timotheum in fine. Hinc & Paulus, *Quæ in deliciis est vidua, viuens mortua est*: Hinc & Sapiens non incongruè luxum & ebrietatem appellauit feram, *Omnem*, inquit, *cibum manducabit venter, & fauces contingunt cibum feræ.* Cibum feræ ait: Nam gula fera pessima est, quæ vitę hominis insidiatur. Vnde Chrysostomus: *Fera*, inquit, *est voluptas, fera grauis, neque scorpio, neque serpens in visceribus nostris sedens, ita vndequaquis grassatur, sicut delitiarum concupiscentia omnia subuertit & perdit. Et feræ illæ tantum corpori insidiantur, hæc autem cum insederit, cum corpore, simul & animam perdit.* Quæ mala ex comessationibus & ebrietatibus non sequuntur? Audi eundem Chrysostomum. *Nihil*, ait, *tam gratum Dæmonio, quam delitiæ sunt, & ebrietas: quoniam omnium est fons malorum, & genitrix. Per hanc demum Israelitas in idolorum cultū præcipitauit. Per hanc Sodomitas in nefarios accendit amores: hæc est enim*, (*inquit propheta*) *impietas Sodomorum; in superbia, satietate panum, & conuiuijs luxuriabantur. Per hanc alios perdidit innumeros, & gehennæ tradidit. Quid enim mali non operan-*

Gulę mala.

Eccli. 37

Dan. 1.

Chrysost. to. 4.

1. Tim. 5.

Eccli. 36

Chrysost. 7. conc. Ixu. & ex pu. col. to. 5.

Ibidē ho. 71. ad p

tur deliciæ? ex hominibus porcos efficiunt & porcis deteriores. Porcus enim inuoluitur cœno, & stercore pascitur: hic autem abominabili vescitur mensa, illicitos excogitans coitus & nefarios amores. Huiusmodi nihil à dæmoniaco differt: simili namq; fertur impudentia, Similiquè bacchatur furore, & dæmone quidem præsum saltem misceantur. Hunc autem auersamur, & odimus. Lege sanctum Gregorium 30. mor. 13. 14. in illa verba Iob 39. *Et clamorem exactoris non exaudit.*

5 Multi ex hebræis, vt refert Adamus, per *robur panis, & robur aquæ*, sacram Scripturam, & Dei verbum intelligit propheta, quod vt in præfatione huius lib. numero tertio adnotauimus: nunc panis, nunc aqua in sacro eloquio nuncupatur. Similiter per *validum & fortem* Apostolos intelligint, & prophetas. Quæ omnia à Hierusalem, & Iuda propter eius scelera auferēda esse, Isaias denunciat. Cōcordat hæc explicatio cum loco illo Euan- Mat. 21. gelij, *Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum*. Vbi Orig. tract. 9. sup. Mat. a medio. iuxta interprætationem Origenis per regnum Dei verbum & Scriptura sacra intelligitur; cuius intelligentiam Dominus a Iudæis tamquam ab iniquis possessoribus abstulit: Cum tamen vt testatur Paulus: *Primum quidem fuerint illis credita eloquia Dei*: Hinc est, quod (vt Rom. 3. adnotauit Gregorius) verba Dei, Ps. 118. spolia ex eo dicuntur psal. 118. *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*: Quia illis Iudæi Greg. 18. mor. c. 8. & 9. fuerunt spoliati: vt eis gentes diuites fierent, Apostolo dicente: Quia 1. Cor. 5. *in omnibus diuites facti estis in illo in omni verbo, & in omni scientia.* Hæc sunt spolia illa, de quibus scriptum est. *Beniamin lupus rapax mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Quibus profecto dictis* (vt Gregorius inquit) Paulus Apostolus designatur, de Beniamin stirpe progenitus, *qui mane prædam comedit, quia in primordijs suis fideles quos potuit rapiens, crudelitati propriæ satisfecit. Vespere spolia diuisit, quia fidelis postmodum factus sacra eloquia exponendo, distribuit.* Gen. 49. Greg. 18. c. 11. Phil. 3.

6 Vt autē hæc eadem verba prophetæ ad nos per allegoriā referamus, obserua quòd non dixit auferet à Iuda & Hierusalem omnem panem vel aquam, sed *robur panis*, vt expendant qui frequenter ad sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum accedunt, an simul cum pane vitæ, spirituale robur percipiant. Multis enim datur panis cælestis, sed robur panis, quia indigne sacra percipiunt, non sentiunt: nec am- 3. Reg. 19. bulant in fortitudine cibi illius, nō dicam quadraginta diebus, & quadraginta noctibus sicut Elias vsque ad montem Dei Oreb: sed nec vna quidem die, Quia sicut scriptū est. *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.* Quid est in conspectu eius cadent, nisi quia, & *post buccellam introiuit in eos Satanas?* Vix a sacro altari recedunt, & cadunt: Vix panem vitæ fau cibus suis contigerunt & ad vomitum statim, sicut canes reuertūtur. Ideo datur eis panis, sed robur panis aufertur. *Ideo multi infirmi, & imbecilles inter vos, & dormiunt multi.* Quare? Quia indignè manducauerunt, quia non diiudicauerunt corpus Domini. Electis vero non solum panis, sed etiam robur panis conceditur, sicut scriptum est. *Edent pauperes, & imitabuntur.* Allegoria per sacramento altaris. Psal. 21. 1. Co. 11. Psal. 21. sm aliam lfam.

Quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quid est imitabuntur? Edunt humilem, humiles fiunt, comedunt agnũ mansuetum, & ipsi mansueti sunt, & agni. *Sequuntur* denique *agnum quocumque ierit*. siue ad cælum ascendat, siue crucẽ portet, siue patibulũ subire velit. Ideo saturantur (vt notauit Augustinus) quia imitantur: Imitari enim Christum, quædam spiritualis satietas est. Vnde Augustinus: *Ipsi erant pauperes qui comederunt & saturati sunt, talia passi, qualia manducauerunt. Cœnam suam dedit, passionem suam dedit: ille saturatur, qui imitatur: imitati sunt pauperes. Ipsi enim sic passi sunt, vt Christi vestigia sequerentur.* Diuites autem & pingues terræ, ideo non saturantur, quia non imitantur. percipiunt humilem, & superbi fiunt, comedunt agnum, & sunt lupi: pauperem adorant, & pauperes esse renuunt. Vnde & scriptum est.

Apoc. 14.

Aug. sup. psal. 21.

Aggei 2 *Comeditis, & non estis satiati, bibistis & non estis inebriati.* Cum tamen de calice Domini canat psalmista,

Psal. 22. Et *calix tuus inebrians quàm præclarus est.*

7 Et dabo pueros principes eorũ & effeminati dominabuntur eis. Inter alia supplicia à Deo ciuitati Hierosolymitanæ immissa hoc potissimè annumerat propheta, quod translatis in Babylonem principibus, & senibus, consiliariis & prophetis, qui in pace & tranquillitate gubernabant rempublicam: loco illorum pueri successerint & effeminati gubernatores absque consilio, & scientia, sine spiritu Dei, & virtute; quod indignationis Dei magnum est signum, sicut scriptum

Oseæ 13 est: *Dabo tibi regem in furore meo.*

Iob 34. Et rursus: *Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi.* Et iterũ:

Eccls. 10 *Væ tibi terra, cuius rex puer est.* Pessima est enim pueri gubernatio, illius videlicet, qui non ætate, sed moribus puer est, de quo Isai. ait: quoniam *puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledicetur.* Quod si senex ætate, moribus puer ad regimen est inutilis, quid si moribus & ætate sit puer? Ad regimen tria potissimè requiruntur in principe. Primum est scientia & prudentia ad dirigẽdum populum. Vnde Salomon, cum primum regni curam suscepit, cernens, quòd puer esset, non diuitias, non dies plurimos, sed sapientiam ad discernendum iudicium, postulauit. Hinc est quod apud Aegyptios symbolum regis erat oculus regali sceptro superpositus, ad denotandum prudentiam & prouidentiam, qua velut ex specula, regni pericula prouidentur, necessariam esse. Et propter eandem rationem (vt adnotauit Gregorius) principes & prophetæ dicuntur in sacro eloquio videntes, quia præditi esse debent scientia & prudentia, ne sint cæci, & duces cæcorum. *Si enim cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent.* Secundo requiritur in principe fortitudo maxima, tum ad coercendum populum, iuxta illud: *Noli fieri iudex, nisi valeas irrumpere in iniquitatem*: tum etiam ad onus regiminis portandum, quod grauissimum quidem est, Paulo attestãte: *Qui Episcopatum desiderat bonum opus desiderat.* Bonum opus, id est bonum onus idemquè grauissimum. *Sub quo* (vt dicit Iob:) *Curuantur qui portant orbem.* Est enim onus illud à Deo graue, vt dorsum fortium incuruare faciat: vt explicat Gregorius. Vnde scriptum est: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Vbi Gregorius: *Iuxta Ioannis*, inquit, *vocem aquæ populi sunt, & gigantes sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mole, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorũ curã susceperit.* Hinc est quod principes dicuntur græcè Basilæus, id est, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam toram machinam reipublicæ, tanquam basis debẽt sustinere. Tertio debent principes cõmune bonum, & subditorum vtilitatem, magis quàm proprium cõmodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. *Pastores tui lupi vespere, non relinquẽt in mane*; sed sicut Paulus Apostolus; *Qui non quæro*, inquit, *quæ vestra sunt sed vos.* Hæc autem tria desunt puero. Nam propter defectum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbecillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia puerilibus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum cõmodis intẽdit. *Auersio parunlorum* (inquit sapiens) *interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos*: Quid enim est, auersio parunlorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis parunli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mirum, quòd puer Rex se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus occupatus. Ingraue igitur populi detrimentum cedit puerorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatẽ personę attẽdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad nobilitatem, quia conditione seruus erat, nec ignorantis populi opinionem considerauit (in carcere namque velut adulter, vinctus erat) sed prudẽtiam eius & virtutem expendit. *Num inuenire poterimus*, inquit, *talem virum, qui spiritu Dei plenus sit?* Tales decet esse principes, tales sunt in prælatos eligendi: nec debent minus digni præferri, quia amici, quia nobiles, quia sanguine coniuncti: illi ergo tantum modo præferantur, qui spiritu Dei pleni sunt. Felix resp. in qua, vel Reges sapiunt, vel sapientes regnant.

Gubernatio pueri pessima, & quare.

3. Reg. 3.

Greg. lib. sup. Reg. c. 4. col. 1. 1. Reg. 7.

Matt. 15

Eccli. 7.

1. Tim. 3

Iob 9.

Greg. mor. 10. Iob 26.

Greg. lib. epist. ad Cyriac.

Soph. 3.

Greg. hom. 1. supr. 1. Reg. c. 1.

2. Cor. 12.

Prou. 1.

8 Et effeminati dominabuntur eis. Expende verbum illud, *dominabuntur*, quo admonentur principes, & prælati, ne inferiorum velint dominari, ac velut domini absoluti illos regere: Sed (sicut Augustinus ait) *qui præest non se existimet potestate dominante, sed charitate seruiente felicem.* Hinc est illud quod Dominus Noe dixit, & filijs eius. *Terror vester, ac tremor sit super animantia terræ.* Super animantia, inquit, non super homines. Nam (vt Gregorius explicat) non debet prælatus, & superior hominibus sibi subiectis, sed solum animantibus dominari. *Sancti*, inquit, *viri, cum præsunt, non in se potestatem ordinis, sed æqualitatem conditionis attendunt: nec præesse gaudent hominibus, sed prodesse: Sciunt enim, quia antiqui patres nostri, non tam reges hominum quàm pastores pecorum fuisse memorantur, & cum Noe Dominus filijsque eius diceret: Crescite & multiplicamini, & implete terram. Subdit: Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ. Non enim ait, sit super homines, qui futuri sunt; sed sit super cuncta animalia terræ. Homo quippe animalibus irrationalibus, non autem*

Aug. in reg. Monachorũ.

Gen. 9.

Greg. 21. mor. 10.

Gen. 41.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cæteris hominibus natura prælatus est, & idcirco ei dicitur, vt ab animalibus, & non ab homine timeatur: quia contra naturam superbire est, ab æquali velle timeri. Quamuis plerumque à subditis etiam sancti viri timeri appetunt: sed quando ab eisdē subditis Deū minime timeri deprehendunt, vt humana saltem formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant. Nequaquā ergo præpositi ex hoc quæsito timore superbiunt, in quo non suam gloriam, sed subditorum iustitiā quærunt. In eo enim quod metum sibi à peruersè viuentibus exigunt, quasi non hominibus, sed brutis animalibus dominantur: quasi videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debeant formidini iacere substrati. Cum verò deest vitium, quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitate conditionis gaudent; non solum ab eis metui, sed etiam plusquā necesse est honorari refugiunt. Neque enim leue se perpeti damnum humilitatis credunt, si ab eis pro merito fortasse ordinis pluris existimentur. Hinc est enim quod primus pastor Ecclesiæ, cum adorante se Cornelio, super se sibi honorem videret oblatum, ad æqualitatē conditionis suæ citius recurrit, dicens: Act. 10. Surge, & ipse ego homo sum. Quis enim nesciat quod conditori suo homo debeat, & non homini prosterni? Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit, proximum vidit, ne vltra humanitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognouit, quatenus illati sibi honoris elationem frangeret, ex considerata æqualitate conditionis. Hinc à Apo. 19 Ioanne Angelus adoratus creaturam & 22. se esse cognouit, dicēs: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Hinc & propheta cum ad vi Ezec. 3. denda sublimia rapitur, filius hominis vocatur, vt ductus ad cælestia, hominē se esse meminerit. Hinc & Dauid super populum à Deo exaltatus, cor tamen illius exaltatum non est. Domine, inquit, non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei: Neque ambulaui in magnis neque in mirabilibus super me: si non humiliter sentiebam. Sentiebat quidem de se humiliter, cum se mortalem esse, sicut & cæteri agnoscebat: quod & Salomon humili voce confitebatur; & ego (inquiens) mortalis sum similis vobis, primam vocem emisi plorans. Hinc deniq; & sanctus Iob. Aequalitatem, ne aduersus alios extolleretur considerabat, dicens: Nunquid non & in vtero fecit me: qui & ipsum operatus est? Effeminatorum ergo principum, & puerorum est velle alijs hominibus dominari. Hinc est illud Ecclesiastici consiliū, Principem te constituerunt? Noli extolli; sed esto in illis quasi vnus ex illis. Hinc etiam Propheta Principum superbiam, & Prælatorum arrogantiam acriter reprehendit dicens: Vos aūi cum potestate imperabatis eis, & cum potentia. Vbi S. Grego. ait: Ipsa bona quæ subditis dicunt, dominando potius, quàm consulendo proferunt, qui videlicet quidquam eis quasi ex æquo dicere, semetipsos existimant deiecisse. Christus autem in Euangelio modum gubernandi suis discipulis tradidit. Principes. (inquit) gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos: sed qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Vnde prius quàm dixisset, vos estis lux mundi, præmisit vos estis sal terræ. Quasi admonens ne cum in eminenti loco, quasi mundi luminaria fuerint constituti, terræ ex qua fuerunt conditi obliuiscerentur. Quæ autem mala in re-

Iob 31. Ecclī. 32. Ezec. 34. Greg. 14. mor. 14. Luc. 22. Matt. 5.

publica, ex pernicioſa principum, & puerorum gubernatione sequantur, statim indicat cum protinus sub infertur.

9 *Et corruet populus vir aduersū, & vnusquisque ad proximum suum: tumultuabitur puer contra Senem, & ignobilis contra nobilem.* Primum malum in Ciuitate Hierusalem ex tirānica principum gubernatione subsequutum, fuit reipublicæ perturbatio, & diuisio: inualescebant enim pueri contra Senes, quibus debitum non deferebant honorem, nec eorum consilijs acquiescebant, quod ad literam adimpletum esse in euersione Ciuitatis tempore Titi, & Vespasiani narrat Iosephus lib. 5. de bello Iudaico. Hinc colligere quantum Ciuitatis malum sit Senibus non acquiescere, nec eorum consilio gubernari. Vnde è contrario ad denotandam pacem, & tranquillitatem, quam tempore aduentus Christi erat Ecclesia habitura, ait Zacharias. *Adhuc habitabunt Senes, & Anus in plateis* Zachariæ. 8. *Hierusalem*: Insinuans, Senes Iunioribus, qui regulariter inueniuntur in plateis, non ingratos fore: sed omnia, eorum consilio gubernari; quod magnæ felicitatis inditium est. Malum istud, quod vt futurum vaticinatur Isaias, iam adimpletum proprijs oculis prospiciēs Hieremias deplorat, cum ait: *Senes* Thren. 5. *defecerunt de portis*, ideſt, vbi causæ ciuitatis populi discernebantur.

10 *Apprehendet enim vir fratrē suum domesticum patris sui, & dicet: vestimentum tibi est: princeps esto noster; ruina autem hæc sub manu tua.* Denunciat propheta aliud malum ciuitatis præcedenti annexū, quod videlicet in tanta calamitate & augustia, nullus patronus, vel dux qui pro altero spontè periclitari auderet, vel eius curam suscipere, inueniatur. Ductis namque in captiuitatem optimatibus & consiliarijs, & omni viro valido, & forti, nullus superstes remansit, qui Charitatis aliquod officium erga afflictos, & desolatos exhiberet. Id quod & in hac nostra misera tempestate quotidiana experientia conspicimus. *Moritur iustus, & viri misericordiæ colligūtur.* Et sola sedet ciuitas plena populo: Plena populo, sedet sola? Vtique quia viri misericordiæ collecti sunt, qui aliis præesse poterāt, & infinitus stultorum numerus remansit in populo Quam calamitatem sanctus Iob. his verbis deplorat. *Terra de qua oriebatur panis in* Iob 28. *loco suo, igne subuersa est: locus saphiri lapides eius, & glebæ illius aurum.* *Auget reatum culpæ sequentis* (vt Gregorius ait) *præconium gloriæ* Vide Gregorium 18 mor. 19. *præcedentis. nam vniuscuiusque casus tanto maioris est criminis, quantò prius quàm caderet maioris potuit esse virtutis.* Ad nostram ergo confusionem, maiorum gloriā referamus. Quid Petrus Apostolus? Quid Paulus? Quid cæteri Apostoli? Quid martyres inuicti? Quid sancti confessores? Quid religionum fundatores, B. Benedictus, B. Franciscus, & B. P. noster Dominicus? Quid eius filij, Patris sui vestigia sectantes Petrus martyr, beatus Antoninus Archiepiscopus Florentinus, doctor Angelicus Thomas, concionator egregius, B. Vincentius, B. Hiacynthus, & B. Catharina? Nonne omnes lapides viui fortes & inconcussi, lapides saphiri? non ne glebæ auri purissimi, in visceribus Ecclesiæ absconditi, sed nunc iam omnibus conspicui? De

Universidad de Deusto
Biblioteca

1. Pet. 2. his namque scriptum est: *Et vos tanquam lapides viui superædificamini domus spirituales* Et per prophetam Isai. 54. Dominus Ecclesiæ suæ pollicetur, dicens: *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphyris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos; & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.* Quid enim est sternam per ordinem lapides tuos, nisi id quod Ephes. 4. Paulus ait: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi?* Ecce per ordinem lapides dispositos, primo Apostolos, secundo Prophetas, tertio Euãgelistas, quarto Pastores, & doctores. Strauit per ordinem lapides, quia vt Greg. ait: sanctas animas in Ecclesiæ meritorũ diuersitate distinxit: fundauit eã in Saphyris, hoc est *super fundamentum Apostolorum, & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu:* Ephes. 2. *in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino.* Saphyrus. n. quia aerei coloris existit, fortitudinis similitudinem tenet. Iaspides in propugnacula posuit, quia contra aduersarios Ecclesiæ pro defensione fidei martyres constituit, & doctores: Iaspis enim viridis est coloris, eos designãs, qui nulla temporis reproba ariditate marcescunt. Portas in lapides sculptos constituit, quia Prædicatores per quos ad Ecclesiam infideles ingrediuntur, exornauit, in sua animarum operatione sculptum habentes, quod verbis alijs prædicant, Id enim quod loquentes asserunt, viuentes ostendunt. Hij sunt lapides desiderabiles, & glebæ illius aurum. Glebæ quidem, per humilitatem, aurum per vitæ puritatem: Glebæ, quia rore gratiæ perfusi ex puluere & cinere se esse veraci confessione fatentur: Aurum, quia fulgore charitatis nitentes, pretiosi in conspectu Domini inueniuntur. Igitur, vt verbis vtar S. Greg. *Glebas hæc terra habuit in prophetis, glebas in doctoribus, glebas in patribus antiquis.* Hæc inquam, terra tot pretiosos fructus proferens, igne, idest ambitione & inuidia, subuersa est. Ambitio quippe & inuidia, sicut & ignis, nihil patitur esse supra: Si in inferioribus terræ partibus concludatur, omnia euertit, vt supra omnia sit. Ideo nullus inuenitur qui præsit, ideo, vt dicitur infra. *Pretiosior erit vir auro,* Isai. 13. idest, rarior: omne quippe rarum est pretiosum. Ait ergo: *Apprehendet vir fratrem suum domesticum patris sui:* ipsum tamquam per vim in principem eligendo; quibus verbis notat primo propheta diuitum impietatẽ & duritiam, qui in tanta rerum perturbatione & calamitate reipublicæ, fratribus & domesticis subuenire noluerunt. Notat secundo eligentium iniquitatem: qui quadam contentione, ordine iustitiæ distributiuæ prætermisso, fratres & domesticos, & non digniores eligere volebant in principem, de quo multa elegantissime dicit S. Thom. in hoc loco, Vide sup. nu. 7. & 8.

11 *Vestimentum tibi est:* Princeps esto noster, ruina autem hæc sub manu tua sit. Nomine vestimenti, omniũ temporalium copia designatur. Dines, inquient, es; abundas temporalibus, ruina hæc sit sub manu tua, hoc est, in hac calamitate & miseria tuo sustententur, & protegamur auxilio: esto princeps noster. Proprium est enim principis officium, & munus prælati, omnem subditorum curam in se suscipere, & eos in tranquillitate & pace conseruare, & à procellis omnibus & tempestatibus defendere. In cuius signũ ad Moysen diuina voce præcipitur, vt ad tegenda interius sancta sanctorum ex bisso, cocco atque hiacyntho vela texãtur iussumque est vt ad protegendum tabernaculum, vela cilicina & pelles extenderet: quæ nimirum, vel pluuias, vel ventos, vel puluerem tolerarent. Vbi sanctus Gregorius. *Quid*, ait, *per pelles & cilicia, quibus tabernaculum tegitur, nisi grossas hominum mentes accipimus, quæ aliquando in Ecclesia, occulto Dei iudicio, quamuis durę sint præferuntur? Quæ quia seruire curis temporalibus non timent: oportet vt tentationum ventos & pluuias, de huius mundi contrarietatibus portent. Quid verò per hiacynthum, coccũ bissumque signatur: nisi sanctorum vita senera, sed clara: quæ dum caute in tabernaculo sub ciliciis & pellibus absconditur, sua integra pulchritudo seruatur? Vt enim in interiora tabernaculi, byssus fulgeat, coccus coruscet; hiacynthus ceruleo colore resplendeat, desuper pelles & cilicia, imbres, ventos & puluerem portant. Qui igitur magnis virtutibus in sanctæ Ecclesiæ sinu proficiunt, præpositorum suorum vitam despicere non debent, cum vacare eos rebus exterioribus vident: quia hoc quod ipsi securi intima penetrant, ex illorum adiumento est, qui contra procellas huius sæculi exterius laborãt. Quam enim candoris sui gratiam retineret, si byssũ pluuia tãgeret? Aut quid fulgoris atque claritatis coccus vel hiacynthus ostenderet, si hæc susceptus puluis fœdaret?* Et fortasse propterea pulchritudo Ecclesiæ pellibus Salomonis comparatur, cum dicitur: *Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis:* Quia ex illorũ protectione, species fidelium dependet. Hinc est quòd principes & prælati, sub persona regis Tyri, Cherubim nomine designantur; de quo ait propheta: *Tu Cherub extentus, & protegens; & posui te in monte sancto Dei:* Quia videlicet in culmine regiminis a Deo constituti, sibi subditos plenitudine scientiæ debẽt protegere, similes Cherubim, quæ extẽdebant alas suas super locũ arcæ, & protegebãt arcã. & vectes eius desuper. Extendebant, inquit, & protegebãt. Extẽdebãt charitate alas suas, & protegebãt potẽtia, quæ sub alis habebant. *Extendens cælum sicut pellem* (ait propheta. Vbi Bernardus) *Habet Ecclesia cælos suos, homines spirituales, vita & opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensos. Et bi pluentes pluuiam verbi salutarem, tonant increpationibus, coruscant miraculis. Hi enarrant gloriam Dei, extenti sicut pelles super omnem terram:* Et sicut pastor ille antiquus Iacob, pro ouibus suis, die ac nocte æstu vrgebatur & gelu, fugiebatque somnus ab oculis suis: ita Ecclesiæ pastores & principes debent consimilia pro subditis pati. *Sed quis hæc* (ait Chrysostomus) *nunc potest dicere, quòd propter eos quos pascit, tot ferat labores & pericula? Paulo autem soli licebat hoc fidenter dicere, atque his maiora, Et vbi, inquis, Paulus hæc sustinuit? Audi eum dicentem: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? O pastoris dilectionem indulgentissimam. Alienæ ruinæ meos dolores augent,*

Greg. 25. mor 16. Exod. 25 Ezec. 26

Greg. vbi 15.

Simile

Cant. 1.

Ezech. 28.

3. Reg. 8.

Psal. 103 Bern. Ser. 27. in cãt. circa. fin.

Psal. 18.

Gen. 23.

Chrif. to. 1. hom. 57 in gen. circa finem.

2. Cho. 11.

gent, aliena scandala fornacem doloris mei succendunt. Hunc omnes imitemur, quibus rationales oues concreditæ sunt: siquidem tantæ in brutis pecudibus custodiendis vigilantiæ fuit Iacob: Attendite ad summum pastorem Christum, qui vt sub alis suis, sicut gallina pullos, congregaret fideles, maioribus periculis se exposuit. Infirmatur gallina cum pullis, & rauceſcit vox eius, fit hiſpidum totum corpus, dimittuntur alæ, laxantur plumæ, & habet erga pullos neſcio quid ægrotum. Hæc omnia in Chriſto agnoſce: Ipſe enim *pro nobis doluit & infirmatus eſt*, Contemptus eſt, alapis cæſus, flagellatus, ligno affixus, lancea vulneratus, laborauit clamans, raucæ factæ ſunt fauces eius. Quid clamabat? *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Congregare volebat pullos ſub alis, & vt illos defenderet ab inimico, laxauit plumas: Sicut ſcriptum eſt: *Expandit alas in protectionem eorum.* Totum corpus obiecit miluo, populo videlicet Iudæorum, ne ſuos tangeret. *Sinite*, inquit, *hos abire*: viuant illi, ego moriar. Verè hæc ſunt Charitatis officia maternę pietatis. Talia decẽt paſtores, taliaprælatis. Ruina hæc ſub manu tua ſit.

Matt. 13. Vide Aug. in illa verba pſ. 58. exurge in occurſum meum & vide.

Pſal. 68. Matt. 11.

Exod. 32

Ioan. 13.

12 *Reſpondebitque in die illa, dicens: Non ſum medicus, & in domo mea non eſt panis, neque veſtimentum: nolite me conſtituere principem populi.* Hæc erit, inquit, reſponſio illius, qui tunc fuerit in principem electus, in textu hebræo pro reſpondebit, habetur verbum izâ, ideſt, ſuperbia erigetur, vel ſuperbiet, vbi notatur hominum arrogantia, qui multoties infirmis, & egenis præeſſe dedignantur, & cum in dignitate aliqua conſtituuntur, vel eliguntur ad illam, ſtatim ad maiora elatione quadam aſpirãt; cum tamen magis humiliari debuiſſent. *Non ſum medicus*, &c. Hebraicè habetur hobès, ideſt, Chirurgus, vel ille qui oſſa cõfracta ſolidare facit. Quaſi dicat, Contritiones veſtras ego alligare non poſſum: *In domo mea non eſt panis, neque veſtimentum*, ideſt, abundantiam rei familiaris non habeo. Pro illa namque vſurpant hebræi, hæc nomina panis, & veſtimentum. Vnde ſolent homines de aliquo prædiuite dicere habet victum & veſtitum; ideo tanto muneri aptus non ſum: nolite ergo me conſtituere principem populi. Hinc admonet ſanctus Hieronymus eos qui in principatũ aliquẽ vel officium eliguntur, ne ſtatim multitudinis iudicio acquieſcant, ſed prius nouerint menſuram propriam. *Quanti*, inquit, *panem non habentes, & veſtimentum cum ipſi eſuriant & nudi ſint, neque habeant ſpirituales cibos, neque Chriſti tunicam integram reſeruauerint alijs, & alimoniam & veſtimenta promittunt, & pleni vulneribus, medicos ſe eſſe iactant: nec ſeruant illud moſaicum: prouide, alium quem mittas.* Nec reſpondẽt: Non ſum medicus, ſed ſicut filij Zebedæi, dicunt: *Poſſumus*; primatum ſupra vires ſuas ambiẽtes. Quibus profecto illud accidit, quod Saul dixit: *Dabo ei filiam meam Michol, vt fiat ei in ſcandalum, & ſit ſuper eum manus Philiſthinorum.* Non aliter dignitas Eccleſiaſtica eſt multis in ſcandalum, illis videlicet qui non pro meritis, ſed ambitiosè illam appetunt. Oliua, ficus, & vitis promoueri in ducem aliorum arborum renuunt: oliua reſpondet: *Numquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua dij vtuntur & venire, vt*

Hieron.

Officium prælati ſic gerendum.

Mat. 20.

1. Reg. 18.

Iudic. 9.

vt inter ligna promouear? Ficus ait: *Numquid poſſum deſerere dulcedinẽ meam fructuſque ſuauiſſimos, & ire vt inter cætera ligna promouear?* Vitis, lignis dicentibus: *Veni & impera nobis*, Se excuſat, & inquit: *Nũquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cætera promoueri?* Et tamen ramus plenus ſpinis & nulli vſui niſi igni aptus à lignis in regem eligitur, & ſtatim regiam dignitatem acceptat: *Si verè*, inquit, *me regem vobis conſtituiſtis, venite, ſub vmbra mea requieſcite.* Sic in Eccleſia ſancti & iuſti honores refugiunt, & regimen acceptare nolunt, timentes ne dulcedinem ſpiritualem ammittant, dum a cauſis alienis implicãtur, & tamen ramus ſpinis peccatorum circundatus dignitates ambit, & temerè oblatas acceptat. Lege Ioan. Chryſoſtom. tom. 5. lib. 1. de ſacerdotio colum. 15. & lib. 2. in fine, & lib. 3. in prin. & lib. 4. col. 2.

Vide c. 4. nu. 4.

13 *Ruit enim Hieruſalem & Iudas concidit, quia lingua eorum, & adinuentiones eorum contra Dominum vt prouocarent oculos maieſtatis eius.* Ruere eſt alto ex culmine in profundum cadere, quod tempore Titi, & Veſpaſiani ciuitati Hieroſolymitanæ accidit. *Quia lingua eorum, & adinuentiones eorum contra Dominũ*: Quia Chriſtum occiderunt, contra quẽ multa procaciter loquuti ſunt, ipſum blaſphemantes, & adinuentiones, vt illum illuderent & torquerent, exquirentes. Sic interpretantur iſtum locum, ſanctus Hieronymus, & ſanctus Cyrillus. *Vt prouocarẽt*, ideſt, vt illum ad iracundiam prouocarent: de quo vide capite 1. num. 58. 59. Meminit autẽ oculorum eò quòd cũ oculi lædũtur, facilè homines ad iracundiam prouocantur.

Hieron. Cyrill.

14 *Agnitio vultus eorum reſpondebit eis*, ideſt, pœnas luent ſuis correſpondentes delictis, vt explicat ſanctus Hieronymus. Vel agnitio vultus, ſiue apertio vultus ſumitur pro impudentia, & inuerecundia, qua peccauerunt. Quos turpis facti pudet, vultum operiũt: qui verò gloriantur cum malè fecerint & exultant in rebus peſſimis, vultũ aperiunt, & omnibus oſtendunt, quod hilaritatis cuiuſdam, & ſecuritatis inditium eſt. Tanta erat populi impudentia, vt turpia operans nõ erubeſceret, nec operiret vultum. Sicut ſcriptum eſt: *Frons meretri facta eſt tibi, & noluiſti erubeſcere.* Hæc igitur agnitio vultus, hæc inſignis impudentia reſpondebit eis. Quid eſt reſpondebit? Stipendium debitum illis reddet, illud vtique de quo ſcriptum eſt: *Stipendium peccati mors.* Reſpondebit, non eos defendendo, ſed arguendo, ſed increpando, ſed eorum confuſionem oſtendendo. In textu hebraico habetur Acarath, ideſt, abalienatio vultus, & refertur ad irã maximã, quam irrationabiliter contra Chriſtum Iudæi conceperunt. Apparẽt quippe in vultu ſæpiſſime peccata, & interni animi affectus, iuxta illud Eccli. 19. *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus, Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis indicant de illo.* Id quod in iracundis & inuidis, quales erant Iudæi maximè verum habet. Vnde Chryſoſtomus. *Quid in iracundo non turpe? Oculi infuaues, os diſtortum, membra tremula, lingua infrænis, nullique parcens, mens ſtupida, figura indecens, multa inſuauitas. Vide (oro) dæmoniacorum oculos, & ebriorum, & inſanientium, quid differunt*

Prou. 2.

Hier. 3.

Rom. 6.

Eccli. 19

Chry. ho. 17. in Acta col. 4. to. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt inter se? Nonne nihil est quàm insania? Tales erant vultus Iudæorum frementium contra Christum: quos propterea canes Dominus per prophetam appellauit: *Circundederunt me*, inquit, *canes multi*. Et iterum: Psal. 21. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam*. Vbi Aug. sup. psal. 21. exposit. 2. Augustinus: *Qui sunt canes? Qui canino more latrant, neque intelligunt contra quos. Nihil illis sit & latrant. Quid fecit cani transiens viam suam? tamen ille latrat. Qui latrant cæcis oculis, non discernentes contra quos aut pro quibus, canes sunt.* Similes ergo canibus Iudæi. Quid fecit Christus Act. 10. populo Iudæorum? *Pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à Diabolo*. In via, dum ascenderet Hierosolymam, cæcum illuminauit, illi irascebantur sine causa: latrabant, murmurabant, mordere volebant. *Non est hic homo a Deo,* Ioan. 9. inquiunt, *quia sabbatum non custodit*. Ioan. 11. Et iterum: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?* Vt quid latras populo insipiens: nihil mali tibi fecit Christus: *Populo meus quid feci tibi, aut in quo molestus fui? Responde mihi?* Abalienatus est vultus illorum contra Christum: ex eorum facie quilibet poterit facilè dignoscere illos esse improbos & sceleratos; Hæc est agnitio vultus eorum cognitio peccatorum ex vultu; hæc respondebit eis, concordabit cum ijs quæ moliuntur in pectore, non erit absconditum eorum delictum: vnde subditur.

15 *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt:* Ac si apertius dicat: Quid opus est vultus improborum inspicere, vt ex ipsis, peccata eorum cognoscantur? tã perfricati quippe sunt fronte, vt peccata sua omnibus manifestent. Confert enim Iudæorũ peccatum cum peccato Sodomorũ in hoc, quòd sicut Sodomitæ publicè, & in conspectu omnium dixerunt ad Loth: *Educ viros, vt concũbamus* Gen. 19 *cum illis*. ita & Iudæi palam contra Christum clamauerunt: *Tolle, tolle crucifige eum*. Hoc fuit Iudæorum peccatum, hoc facinus eorum quod quasi Sodoma prædicauerunt, Vide cap. 1. num. 34. Quid autem agnitio vultus eorum debeat eis respondere, statim indicat, cũ ait.

16 *Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala*. Væ, damnationem importat æternã, siue aliquod ingens malum; vt diximus c. 1. n. 15 Sicut n. agricolæ respondet fructus iuxta qualitatẽ seminis, ita & hominibus præmiũ iuxta operum diuersitatem respondebit. Vnde & Paulus: *Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminauerit in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminauerit in spiritu, de spiritu & metet vitam æternam*. Vide quid respondeat seminanti opera carnis. Vtique supplicium æternum: *Multiplicatæ sunt* Isai. 58. *iniquitates nostræ, & peccata nostra responderunt nobis*, ait propheta: Quid responderunt, nisi quod latebat in semine, quod facies eorum indicabat? Quoniam agnitio vultus eorum respondebit eis: Væ animæ eorum; Quare?

17 *Quia reddita sunt eis mala*. Loquitur propheta de futuro per modũ præteriti propter certitudinẽ prophetiæ. Septuaginta viri transferunt: *Quia consuluerunt consilium, & malum contra se*. Quæ verba sanctus Ambrosius, sanctus Hieronymus, & Iustinus martyr, ad consilium illud referunt, quod Iudæi cogitauerunt contra Dominũ, vt eum morti traderent, de quo scriptum Gen. 49. est: *In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea; quoniam in furore suo occiderunt virum*, idest, Christum: *& in voluntate sua suffoderunt murum*. Psal. 19. Et iterum: *Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia quæ nõ* Ioan. 11. *potuerunt stabilire*: Illud videlicet, *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*. Sed quomodo consilium istud stabilire non potuerunt. Quia & Christum occiderunt, & à Romanis debellati perierunt? Sed Dominus cõ Isai. 46. silium suum stabile fecit. *Consilium*, inquit, *meum stabit, & omnis voluntas mea fiet*. Vtrumque consilium, Psal. 118. & Iudæorum & Domini propheta Vide Augustin. to. 8. simul complexus est, cum ait: *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Nam & testimonia tua, vel martyria tua* (vt legit Aug.) *meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ*. Consilium contra consilium. Sederunt Iudæorũ principes, quærentes consilium quomodo Christũ perderent: sed Christus consilium quærebat, quomodo inimicos perditos inueniret, & iustificaret. *Et consilium meum*, inquit, *iustificationes tuæ*. Reddebant illi mala pro bonis: Christus bona pro malis retribuebat. Sed obserua, quod non dicit propheta: cogitauerunt, vel consuluerunt consilium contra Dominum, sed contra se: quia *non est* Prou. 21 *prudentia, non est consilium contra Dominum*. In caput proprium consilium eorum versum est.

18 *Dicite iusto, quoniam bene*. Quemadmodum Dominus in Euangelio, post quam signa & tribulationes, quæ prope diem iudicij superuentura erant prædixerat, ne videretur damnare velle iustum cum impiis, aut tempestatem fuisse propter illum exortam: blandè statim electos alloquitur: *His*, inquiens, Luc. 21. *fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra*: Ita in præsenti, quoniam multi electi iusti, & sancti erant reprobis, quibus mala ventura propheta denunciauerat, permixti: ad eos consolandos se conuertit. *Dicite*, inquit, *iusto, quoniam bene*. Semper namque Dominus suorũ recordatur, etiam quãdo iustè contra iniquos irascitur. Audi quid de ira ipsius dicat propheta: *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis* Isai. 30. *ad portandum: labia eius repleta sunt indignatione & lingua eius quasi ignis deuorans: spiritus eius velut torrens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum; & frænum erroris, quod erat in maxillis populorum*. Sed cum electorum recordatur, statim iram temperat: & cum ad illos sermonem conuertit, blandè loquitur, verba consolatoria profert. Vnde & subditur. *Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis & lætitia cordis, sicut qui pergit cum tibia, vt intret in montem Domini ad fortem Israel*.

19 *Quoniam bene*. Obserua, quòd non inquit, bonum hoc erit iusto, vel illud, sed *bene* aduerbialiter; vt scias, præmium à Deo iustis præparatum, illimitatum esse, in quo omnia bonorum genera continentur. Vnde Moysi inquirenti: Exod. 3. *Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis?* Respondit Dominus: *Ego sum qui sum. Sic dices filijs Israel. Qui est misit me ad vos*. Non inquit, qui est hoc, vel illud, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui est. Eo quòd esse illius illimitatum est & infinitum: sic in præsenti ait absolute, *quòniam bene*. quia benè erit iusto, omnia illi cedent prosperè. Benè illi erit in prosperis, benè in aduersis, benè in tranquillitate, benè in captiuitate, sicut scriptum est: *Benedictus tu in*
Deut. 28. *ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructus que iumentorum tuorum greges armentorum tuorum & caulæ ouium tuarum. Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ, benedictus eris ingrediens & egrediens.* Omnes denique benedictiones iustorum venient super illum. Benè illi erit: benè in hoc sæculo, benè in futuro, benè inter amicos, benè
Rom. 8. inter inimicos. Quare? Quoniam *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Consonat hic locus,
Ps. 127. cum illo prophetæ vaticinio: *Beati omnes, qui timent dominum, qui ambulant in vijs eius. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es & bene tibi erit.* Duo prophetæ sibi correspondent, Alter ait: *quoniam bene*, alter inquit, *Beatus es, & bene tibi erit*. Alter dicit: *quoniam fructum adinuentionum suarum comedet*, alter respondet: *Labores manuum tuarum quia manducabis*. Quid enim labores manuum iustorum sunt, ni si fructus adinuentionum ipsorum? *Beatus es*, inquit, de præsenti: *Et bene tibi erit* de futuro: quia & in hoc
Ps. 118. sæculo, & in futuro beatus est iustus, & benè illi. Beatus in via: *Quia beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*: Et beatus in
Mat. 5. patria. *Quoniam ipsi Deum videbunt.*
Rom. 8. Hinc & Paulus ait: *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*. Quæ reuelabitur, inquit, non autem quæ dabitur nobis: quia beatitudinē futuram iam habet iustus. In semine est, in radice habetur; manifestabitur autem in patria. Vnde Chrysostomus ait: *Postquam Apostolus futuram illam scilicet gloriam dixit: Ostendit illam iam esse. Neque enim, inquit, ad gloriam quæ futura est. sed quæ reuelabitur, tamquam quæ nunc quidem sit, occultetur tamen adhuc. Quod & alibi manifestius ait: Vita vestra occultata est cum Christo in gloria.* Manifestabitur aũt fidei velamine, sub quo occultabatur sublato.

Chry. ho. 14. sup. epi. ad Rom. 4. Coloss. 3.

20 *Quoniam bene*, in textu Hebraico pro *bene* habetur *thob*, idest bonus: & potest hoc referri ad testimonium conscientiæ bonum, quo anima iusti recreatur, & gaudenter iter peragit. *Gloria nostra* (inquit Paulus) *hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. Et iterum: *Ipse enim spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quòd filij Dei sumus*. Et iterũ scriptum est: *Charissimi, si cor nostrũ non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*. Quale gaudium apud se concipit iter agens pauidus, vel dubius, an recto tramite incedat, cum socius aliquis illi adiungitur, sciens viam, & illi dicitur: quoniã bene, quod recta inceditvia, quòd cito ad patriã optatã peruenietquod cœna magna est illi præparata? Audi prophetam: *Lætatus*, inquit, *sum in his quæ dicta sunt mihi*. Quare lætatus? Nũ in valle lacrymarũ lætitia esse poterit? Nũquid lætatus est, quia de post fœtantes acceptus, vnctus est in Regem? Numquid, quia inimicos superauit? Vel quia multas habuit diuitias? Non. Sed quare? Quia dictum est illi: *In domum Domini ibimus*. Quia tauri, & alti lia occisa sunt, & omnia parata: quia cito veniet, & apparebit ante

2. Cor. 1. Rom. 8. 1. Io. 3. Ps. 15

faciem Dei: lætatus est, quia dictũ est illi: *quoniam bene*. Hæc est iustorum lætitia, hæc consolatio, hoc ipsorum gaudium.

21 *Quoniam fructum adinuentionum suarum comedet*. Fructum bonorum operum, quę, vt Deo deseruiãt, excogitant iusti: appellat fructum adinuentionum. De his enim scriptum est: *Quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus*. Habet ad-
Sap. 3. inuentiones suas Deus, habet & iustus. Ille vt pro hominibus pateretur; quia in propria natura mori nõ
Baruc. 3. poterat: factus est homo. *Et in terris visus est, & cum hominibus conuersatus*, & modũ inuenit, quo pro hominibus satisfaceret. Quẽ cõmendans
Isai. 12. propheta: *Confitemini Domino* (aic) *& inuocate nomen eius: notas facite in populis adinuentiones eius*. Iste etiã in adinuẽtionibus exercetur, vt consimili studio aliquid Domino retribuat. Non ergo esuriet in æternum. Ex ijs enim quę operatus est saturabitur. Fructum adinuentionum suarum comedet: Sicut scri-
Isai. 65. ptum est. *Ecce serui mei comedent, et vos esurietis: ecce serui mei bibent et vos sitietis; ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini*: vnde & de impijs statim subditur. *Væ impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei*. Est væ in bonum, cum videlicet flagellis iusti erudiuntur ad vi-
Hier. 31. tam, iuxta illud: *castigasti me domine & eruditus sum*. Et est væ in malum, cum scilicet reprobi perpetuò
Mat. 21. torquebũtur in morte. Iuxta quod & dominus ait: *malos male perdet*. vide supra cap. 1. num. 23. & 69. Vnde *væ in malum*, damnationẽ importat æternam, vt dictum est, ca. 1. num 15. Retributio manuũ, stipendium delictorum est; illud videlicet
Supra n. 14. 16. de quo supra dictũ est: agnitio vultus eorum respondebit eis.

22 *Populum meũ exactores sui spoliauerũt*. Pro exactores habetur in hebræo, meolel. i. exactores sui pueri, quo denotatur magna calamitas reipublicæ, quæ pueris est tradita deuastanda, idest iniquis iudicibus, qui velut pueri proprijs tantũ commodis intendebant. Vide cap. 1. nu. 62. & in hoc cap. n. 7. & 8. *Et mulieres dominatæ sunt eis*. Supra prædixerat: & effeminati dominabũtur eis: modo id ipsum quasi iam adimpletum videns, iterum commemorat. Possunt aliter verba ista accipi, ita videlicet, vt referantur ad inconstantiam virorum, quibus (quia effeminati erant) mulieres dominabantur, contra illud apostoli decretum: *docere autem mulieri non permitto, nec dominari in virũ*. Vnde, & 1. Tim. 2.
à principio dictum est mulieri; *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*. Et hinc est quod Aristotil. vi- Gen. 3. Aristot. 2. Polit.
ros suis mulieribus subiectos, vxorios appellat, quasi eos redarguẽs quod à dignitate viri degenerãtes, in vxorum conditionem sint cõuersi: illis in omnibus & per omnia obedientes: Cum tamen scriptum 1. Pet. 3.
sit; *Similiter & mulieres subditæ sint viris suis: sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans*. Hoc autem Gen. 18.
grande malum subsequutum est in republica ex principum gubernatione peruersa. Vbi enim princeps puer erat, quid mirũ si viri in puerorum transformentur naturam? Sed obserua quòd non debent viri vxoribus, ac si essent ancillæ dominari; sed sicut sociam regere, gubernare, & eius infirmitatibus condescendere. Vnde S. Petrus postquã docuit: mulieres subditæ sint viris suis, viros admonet, ne velint vxoribus dominari. *Viri similiter* 1. Pet. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

(inquit) *cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori vasculo, mulieri impartientes honorē, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ.* Non ergo virō dominari debet vxori, nec vxor viro: In cuius signum mulier, nec ex capite viri formata est, nec ex pedibus,

Gen. 2. sed ex latere illius. *Et tulit,* inquit, *vnam costarum eius, & repleuit carnē pro ea, & ædificauit dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam*: quasi dicat. Ecce mulier, nō est à te bello capta, nec proprijs pecunijs empta, sed ex latere tuo formata, vt sit tibi sodalis: nō ancilla. Adiutoriū est simile tibi, vt pariter ambuletis. Ideo ergo non ex capite, nec ex pedibus Adæ illam formauit: sed ex latere, ne sit mulier viro caput: neq. à viro velut pes, sed vt socia habeatur. Vnde August. ait. *Quoniam vnusquisque homo, humani generis pars est, & sociale quoddam est humana natura: magnumquè habet, & naturale bonum, vim quoque amicitiæ; ob hoc ex vno Deus voluit oēs homines condere, vt in sua societate, non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo tenerentur. Prima itaque naturalis humanæ societatis copula vir & vxor est quos nec ipsos singulos condidit Deus, & tanquam alienigenas iunxit, sed alteram ex altero creauit. Signans etiam vim coniunctionis in latere, vnde illa detracta formata est: uteribus enim sibi iunguntur, quo pariter ambulant, & pariter qui ambulat intuentur. Consequens est connexio societatis in filijs, qui vnus honestus fructus est, non coniunctionis maris & fœminæ, sed concubitus. Poterat enim esse in vtroque sexu, etiam sine tali commixtione, alterius regentis, alterius obsequentis amicabilis quædam & germana coniunctio.* Hæc ex

Aug. lib. de bono coniugali c. 1. to. 6.

August. uerba Tertulli, ut discant uiri qualiter debeant vxores amicabiliter regere; & uxores nouerint suis uiris gaudenter subesse. Legeeundem Augustinum tom. 6. lib. 21. contra Faust. cap. 7. & S. Chrysostomum tom. 2. homilia 21. ex varijs in Math. col. 4. & to. 4. hom. 26. super 1. epi. ad Corinth. col. 9. 10. & hom. 20. ad Ephes.

23 *Populę meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Legis doctores, & sacerdotum principes beatificabant populum adulatorijs verbis, vt bona raperent tēporalia, & hanc eorum rapacitatem & dolum notat propheta in præsenti: de quo vide c. 1. nu. 62. Hinc est quòd adulatores scorpionibus comparantur: Ezech. 2. *& cum scorpionibus habitas;* quia non mordent in facie. hoc est in præsentia, & in manifesto, sed a tergo, & in occulto, veneno corda hominū inficiunt: habentes quidem mel in ore sicut apes, sed simul figunt aculeum quo pungunt, & facies hominum intumescere faciunt. Isti profecto viam gressuum iustorum dissipant: quia dum imperfectis hominibus de sua virtute blandiuntur, eorum mentes in elationem ducunt: & sic meritum eorum perire faciunt; quibus illud congruit, quod Paulus ait: *prurientes auribus* &c. quia vt hominibus placeant, loquuntur quod illos delectat, vt bona eorum rapiant, & decipiant. Vnde Sanctus Bernardus illos similes reputat vulpibus parnis, quæ demoliuntur vineas. *Capite,* inquit, *vulpes paruas, quæ demoliuntur vineas: Nam vinea nostra floruit. Pessima vulpes occultus detractor, sed non minus nequam adulator blandus;* Vterque vineas dum

Ezec. 2.

Adulatores scorpionibus cōparantur.

Cant. 2.

Bern. ser. 63. in Cā.

florent

florent demoliuntur, & viam gressuum incipientium dissipant; Quare (vt Hieronymus air) *veluti pestis animæ, adulatorum blandimenta sunt fugienda: molliti namque & blandi sunt sermones eorum, super oleum: Sed ipsi sunt iacula.* Opus incertum interficiunt, omnes gressus meos dissipāt.

Hier. epi. 14. ad Ce lantiā. t. 1 Psal. 54.

24 *Stat ad iudicandum Dominus stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius.* Multi sancti, & antiqui doctores, inter quos est Tertullianus, accipiunt pathetice illud verbum: *ad iudicandum,* & referunt locū istū ad Christū, qui vt docent Euangelistæ, ante Pilatum stetit, vt ab eo iudicaretur. Asserūt què hanc esse apertam prophetiam iniqui iudicij, quo agnus innocens Christus fuit ad mortem condemnatus; de quo scriptum est: *Causa tua quasi impij iudicata est; causam iudiciumque recipies:* quem locum Sanctus Thomas interpretatur de Christo. Et hæc explicatio propter authoritatem antiquorum patrum & reuerentiam illis debitā veneranda est. Secunda explicatio est Sancti Hieronymi, & Ruperti, qui accipiunt actiue illud participium ad iudicandum, & referunt illud ad destructionem ciuitatis, Veniet. n. Dominus ad iudicium, cum senibus & principibus populi sui, ideſt contra senes & principes, quos per Titum, & Vespasianum debellauit: & eadem est explicatio Sancti Thomæ & Iustini martyris. Tertia explicatio est Sancti Augustini tom. 8. in illa verba psal. 49. *Et in circuitu eius tempestas valida:* Et super Psa. 121. in illa verba. *Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini,* &c. Sancti Gregorij homil. 2. super Ezechiel. qui præsentem locum expli-

Tertul. li. 4. aduerſ. Marcion.

Iob 36. S. Th. 3. p. q. 49. ar. 6

Hierony. Rupertus

S. Thom. Iustin. in dialog ad uerſ. Triphonem. Auguſt. Gregor.

cant de iudicio vniuersali: cuius signum quoddam fuit calamitas Hierosolymitana, vt dictum est c. 2. num. 21. Veniet enim Dominus ad iudicium, cum senibus & principibus. i. cum viris apostolicis, qui sedebūt in iudicio, iudicantes duodecim tribus Israel. Vide cap. 1. nu. 60. 63. & expende illud verbum *stat,* quo designatur rectitudo, & inflexibilitas vniuersalis iudicij.

25 *Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra.* Iterum commemorat peccata supra memorata, ne sint immemores delictorum, propter quæ superuentura erat super illos tribulatio, scilicet propter iniustitiam, & rapinam, propter auaritiam & cupiditatem bonorum temporalium. Superius illos appellauerat exactores, siue, vt alij legunt, vindemiatores, qui faciunt racæmationē, ideſt, collectionem racæmorum, qui à vindemiatoribus sunt præteriti: ō demnans maximam sacerdotum, & principum auaritiam, vineam Domini vsque ad folia deuastantium & bona etiam minima à populo surripientium. Nunc autem cum grege vindemiatam vinea depascēte illos confert, qui nihil prorsus in vinea reliquit aliis vtile. Vide quę contra auaritiam sacerdotum & pharisæorum diximus cap. 1. nu. 62. & c. 2. num. 18.

26 *Et dixit Dominus Deus.* Sanctus Chrysostomus inquirit, curtā crebrò in prophetis hæc verba reperiantur. Cum enim mysterium aliquod, vel vaticinium annūciare volunt, præmittunt regulariter verba ista: hæc dicit Dominus. Vix in Ezechiele transeunt viginti versus, aut triginta, & statim dicitur: & factus est sermo Domini ad Ezechie-

Chry. ho. 3. in Mat. to. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

chielē prophetā. Dicat aliquis: hoc quare tam crebrò ponitur in prophetis? Quoniam Spiritus sanctus descendebat quidem in prophetā: sed rursum recedebat. Quando dicitur: & factus est sermo Domini, ostenditur, quia Spiritus sanctus qui recesserat, rursus veniebat ad prophetā. Quia igitur non per modum habitus, non per modum permanētis Spiritus sancti inspiratio aderat prophetis; sed per modū transeuntis: (Non enim prophetabant quando volebant, sed quando Spiritus Domini illos, vt loquerentur inspirabat) ideo præmittunt sæpe: *hæc dicit Dominus: Factus est sermo Domini ad me*. Solus Christus quando volebat prophetabat; solus ille permanentem in se habuit spiritum, quo futura prædiceret: De illo namque Ioannes ait. *Et qui misit me dixit: Super quem videris spiritum sanctum descendentem & manētem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto*. Hoc signum datur Ioanni ad dignoscēdum Christum, habere Spiritum sanctum super se descendentem & manentem. In aliis prophetis descendit Spiritus sanctus, sed non manet: quia non loquuntur propheticè, nisi quando ipse spiritus linguam eorū mouet, quando mentes eorū illustrat, quando pro sua voluntate dat eloqui illis. Propter quod calamo eorum lingua comparatur. *Lingua mea* (inquit vnus ex illis) *calamus scribæ velociter scribentis*. Quid potest calamus scribere, quid exarare, nisi manu scribæ moueatur, & digitis deducatur illius? Deducit calamum scriba, scribit calamus, scribit & ductor illius. Quod calamus dicit, hoc dicit & scriba per calamum; Loquitur propheta, & dicit: Hęc dicit Dominus, quia lingua eius calamus scribæ. Quod propheta loquitur: hoc & Dominus per illum. Vide supra ca. 1. nu. 61. Hinc est quod idem Spiritus diuinæ Sapientiæ dicitur: Stabilis, & mobilis: Stabilis in Christo, super quem vidit Ioānes Spiritum sanctum descendentem, & permanentem: mobilis in prophetis; eò quòd non immobiliter inspiratio diuina intellectui eorum assistebat.

Ioan. 1.

Psal. 44.

Sap. 7.

27 *Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerūt extento collo*, &c. Inuehitur propheta contra luxum superfluum, & vanum mulierū ornatum, illum mirificis verbis describendo. Quem etiam causam euersionis Ciuitatis esse asserit, & modo non modicum in republica detrimentum affert & periculum: quando feminæ insana sese ornandi cupiditate ardent. Nam cum ex cōditione sua sint auarę, sumptui tamen nulli parcunt, vt se ornent & depingant, deducentes etiam de cibo necessario, vt preciosius induantur. In quo vt latè docet Augustinus, & Chrysostomus, magnam irrogant iniuriam creatori, imaginem ab eo factam melioribus coloribus, & fucis, siue lineamētis depingere conantes. Vnde Cyprianus contra mulieres quæ formam pigmentis colorant, vel potius decolorant, scribens sic ait: *Si quis pingendi artifex, vultum alicuius, & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam consummatoquè simulacro, manus alius inferret, vt formam iam pictam, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impunè laturam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudicitiæ cir-*

Aug. co. lib. 4. doct. Chr. 21. Chr. to. 4. hom. Super epistol. Tim. cap. 4. 5.

Cypria. epi. de habitu vir.

ca homines & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas comi, impugnatio est ista diuini operis; prænaricatio est veritatis. Et post pauca: *Non sinceritas perseuerat, & veritas quando quæ sincera sunt polluuntur, & colorum adulterinis medicaminum fucis, in mendacium vera mutantur. Dominus tuus dicit: Non potes facere capillum vnum album, aut nigrum, & tu ad vincendā Domini tui vocē vis te esse potiorem audaci conatu, & sacrile go contemptu? Crines tuos infelix malo præsagio futurorum: capillos iam tibi flammeos auspicaris?* Lege Chrysostomum to. 2. homilia 17. in illa verba Matth. 5. *Qui viderit mulierē ad concupiscendum eam*. Et homilia 8. tomo 4. super prima epistola ad Timotheum, S. Ambrosium in exhortatione ad Virginē circa finem, & Clementem Alexandrinum li. 3. pedagogi c. 11.

Matt. 6.

Matth. 5.

28 Sed vt sigillatim verba singula Isaiæ expendamus, obserua, quòd mulieribus maximè decent humilitas, modestia pudor, castitas, & verecundia: Vnde Paulus adolescentulas monet vt sobriæ sint & castæ subditæq. viris suis. Et iterū ait: *Similiter, & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate, ornantes se, non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa.* Et iterum, *debet mulier velamen habere super caput suum propter Angelos*. Hinc sunt uerba illa Cypriani Virgines alloquentis. *Quomodo portauimus imaginem eius, qui de limo est: sic & portemus imaginem eius qui de cælo est. Hanc imaginem virginitas portat, portat integritas, sanctitas portat & veritas; portant disciplinæ Dei memores; iustitiam cum religione retinentes, flabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinendas iniurias miles, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace vnanimes atque concordes. Quæ vos singula, o bonæ virgines obseruare, diligere, & implere debetis.* Hinc & Sanctus Ambrosius uirginibus in exemplum, matrem uirginem proponens ait. *Nihil torum in oculis; nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, vt in ipsa corporis specie simulachrum fuerit mentis, & figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci.* Sed in filijs Sion tanta morum erat corruptio, vt his virtutibus vitia contraria sequerentur in omnibus. Vn de in primis earum superbiam exprobrat, cū ait: Eleuatæ sunt filiæ, Sion, & ambulauerunt extento collo; quod vitium non infrequens est his temporibus inter feminas. Nā cum agnoscere debuissent fragilitatem propriam (quia vasculum portant infirmum siue corpus spectes siue animam, minus enim valent robore, consilio, & prudentia) quò fragiliores sunt, eo inflatiores sæpè fiunt, internam superbiam, externa facie prodentes; & cum natura pudicum & submissum vultum sint sortitæ, contra naturam & collum & guttur extendunt, longum martyrium pro breui gloria sustinentes. Deinde arguit earum incompositionem, & inuerecundiam, dicens:

ad Tit. 2. 1. Tbi. 2.

Amb. lib. 2. de virg. in princ.

1. Cor. 11.

Cyp. epis. de habitu virg. fin.

1. Cor. 15.

29 *Et nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant pedibus suis; & composito gradu incedebant*: Quod in feminis insignis impudentiæ est inditium: Nam, vt Augusti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aug. lib. 2. de gen. ad lit. cap. 4.

nus ait: *impudicus oculus impudici cordis est nuncius*. Vbi est illud: In incessu, statu, & habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquam offendat aspectum; sed quod vestram deceat sanctitatem? Vbi est pudor, vbi verecundia? Vbi

Cant. 7 est illud quod sponsus ait: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis?* Oblitæ estis gressuum sponsæ, modestiam, castitatem, humilitatem redolentium? *Et Nutibus oculorum*, inquit, *ibant, & ambulabant pedibus suis:* Quid est pedibus suis? Nunquid qui ambulat, potest alienis pedibus incedere? Pedibus inquit suis: quia pedes earum ad malum currunt: pedibus impudicis, & incompositis, non pedibus sponsæ, cuius gressus pulchri; cuius incessus suauis, & certum internæ puritatis inditium: Foueam ergo filiæ Sion gressibus suis incurrent. Vnde, & subditur,

30 *Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion: & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola & linteamina, & acus, & specula, & sindones, & vittas, & theristra.* Dicût Romani cõmuniter. Roma quanta fuit, ipsa ruina docet. Dicat & propheta: Quàm superfluus fuerit, & vanus ornatus filiarum Sion, ipsa ruina docet. Vide indumenta, attende torques, inspice monilia, & cætera ornamenta, quæ à filiabus Siõ Dominus abstulit quæ in earum oculis dissipauit: & intelliges quales, quàm vanæ & superbæ illæ aliquando fuerint. Olim in paradiso sola innocentia primi parentes vestiti erant & ornati: sed post peccatum, tunicis pelliceis, eorum nuditatem Dominus coopegenit, quasi admonens, vt Augustinus ait, ne obliuiscerentur, se, amissa innocentia, mansisse mortales: & ecce feminæ mortalitatis signum, in instrumentum vertunt vanitatis: & cum propter peccatum sint vestes introductæ; qui in ornamentis preciosis, & nitidis gloriantur, peccatum ipsum commendare videntur. Stulta res & homine indigna, nõ secus ac si quis de veste quam insignũ aut notam alicuius delicti portat, superbiret, quia serica est, aut auro contexta. Vnde Cyprianus: *Tolerabiliora, inquit, sunt adulterij crimina, quàm ornatus: ibi enim pudicitia huic natura adulteratur.*

Gen. 3. Aug. lib. 2. de gen. ad lit. cap. 4.

Cyp. in lib. de habitu virg.

21 *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio.* Hoc fuit ad literam impletum, in destructione per Titum & Vespasianum in ciuitate, facta quadraginta annis post passionem Domini. Nam (vt refert Iosephus lib. 6. de bello Iudaico prope finẽ) principes populi, & viri fortissimi ferro a Romanis fuerunt occisi, & diuersis tormentorum generibus transuerberati.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

3 ET apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum. 4. 5 In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, 6 & fructus terræ sublimis, 7 & exultatio his, qui saluati fuerint de Israel. 8 Et erit: Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, 9 omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem. 10 Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. 11. 12 Et creabit Dominus super omnem locum Montis Sion, & vbi inuocatus est, nubem per diem, & fumum & splendorem ignis flammantis in nocte: 13 super omnem enim gloriam protectio. Et tabernaculum 14 erit in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem, & absconsionem à turbine & à pluuia.

P SVM-

SVMMA CAPITIS.

1 QVONIAM, vt supra diximus Isaias læta tristibus miscet & de peccatis populi quæ reprehendit, & pœna eorum quam annnneiat, ad mysteria Christi & Ecclesiæ sermonē transfert; post mala quæ vaticinatus est in capitulo præcedenti, & quæ in principio huius capituli repetit, ad Christum quem ista prophetia principaliter respicit, reuertitur: & post calamitatem & viduitatem mulierum, quam à principio capitis commemorat: duo læta circa mysteria gratiæ, quibus inter tot calamitates consolentur electi, denunciat. Primo namque agit de conuersione Apostolorum ad Christum, & eorum qui ex Israel, suis iam malis edocti, Patriam propter sua peccata vastatam cernentes, adimpletamquè illam populi imprecationem: Sanguis eius super nos, & super filios nostros; Christianam religionem amplexati, ad Deum reuersi sunt. De quo tractat ab illo versiculo: In die illa erit germen Domini. Vbi etiam de ascensione Christi, & de aduentu meminit Spiritus sancti. Secundo ostendit qualiter Deus his mysterijs, & alijs innumeris beneficijs suos protegat, & ab imminentibus periculis & calamitatibus defendat, de quo ab illo versu. Et creabit Dominus super omnem locum, &c.

Matth. 27

COMMENTARIVM.

2 APPREHENDENT septem mulieres virum vnum in die illa dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum. Prædixerat in fine capitis præcedētis Isaias, quàm plurimos viros fortes, in prælio occidendos fore; modo: Tanta (inquit) erit virorum inopia, vt pro septem mulieribus vix vnus reperiatur: Ait ergo: *Apprehendent septē mulieres.* i. multas; ponitur.n. sæpe numerus septenarius pro indeterminato numero; sicut cū ait: *Non dico tibi vsq.* Matt. 18 *septies sed vsq. septuagies septies: Virū vnū dicentes panē nostrum, &c.* i. nihil à te requirimus; non panē, non vestimenta, nihil rei familiaris volumus vt nobis conferas; sed tantum contendimus, hoc vnum a te petimus & postulamus, vt vxores tuæ nominemur, vt te in uirum habentes, nostrum auferatur opprobrium, ne desertæ, derelictæ, infœcundæ & steriles videamur. Scriptum est enim. *Non erit in te infœcūda, & sterilis in terra tua: Innocetur ergo nomen tuum super nos.* Vbi obserua, quòd inuocari nomen alicuis super aliū, est eius nomine uocari: sicut à Christo dicuntur Christiani Hinc est illud Hierem. 7. *Statis in domo super quam inuocatum est nomen meum*, ideſt, quæ domus Dei dicitur & Gen. 48. *Innocetur super eos nomen meum.* ideſt mei dicantur filij.

Deut. 7.

3 Sanctus Augustinus per septem mulieres, septem intelligit Ecclesias, ideſt omnes (nam septenario numero voluitur omne tempus) quæ Christum in virum eligentes, spiritualem bonorum operum prolem habere desiderant: intelligebant enim ad hoc natum esse Christum vt opprobrium auferret earum. Sed quid est hoc quòd precātur: *tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum?* Non à Christo panem requirunt; non vestimenta eius expoſcunt; sed solum nomine illius honorari volunt. Spōsus est ille, qui sua virtute animas fœcundat, & *ipse tamquam sponsus* Psal. 18. *procedens de thalamo suo.* Sponsam habet, ecclesiam videlicet, propter quam reliquit patrem & matrem, vt adhæreret uxori suæ. Sed multos in illa reperies (proh dolor) qui nomen Christi se habere gloriantur; & Christiani uolunt appellari, ut eorū auferatur opprobriū; & tamen panem illius comedere renuunt, & vestimēris illius operiri cōtemnunt. *Cibabis nos pane lacryma* Psal. 79. *rum* (inquit propheta) *& potum dabis nobis in lacrymis in mensura.* Sed ipſi pane isto cibari nolunt. Audi prophetā: *Et vocauit Dominus Deus in die illa ad fletum & ad plāctū, & ad* Isai. 22. *caluitium, & ad cingulum sacci: Et ecce gaudium & lætitia, occidere vitulos & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus, & bibemus, cras enim moriemur. Panem nostrum comedemus.* Panem mendacij, de quo scriptum est: Prov. 20 *suauis est homini panis mendacii, & postea implebitur os eius calculo.* Et iterum: *Comedunt panem impietatis,* Prov. 4. *& vinum iniquitatis bibunt.* Quia enim *mendaces sunt filij hominum in* Psal. 61. *stateris* panem mendacij requirunt, Suauem illum reputant, dulcedinē promittit; & calculo os implet impij. *Mentita est iniquitas sibi. Et ve-* Psal. 26. *stimentis nostris operiemur:* Quid est uestimētis nostris? audiamus prius quæ sint uestimenta Christi. Apostolus ait: *Induimini Dominum Ie-* Rom. 13. *sum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.* Et iterum, *Expo-* Colos. 3. *liantes vos veterem hominem cum actibus suis; & induentes nouum eū qui renouatur in agnitione Dei, secundū imaginē eius, qui creauit illū.* Et ī: *Induite vos ergo sicut electi Dei sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatē, humilitatē, modestiā, pacientiā: supportantes inuicem.* Hæc sunt uestimenta Christi, misericordia, benignitas, humilitas, modestia, pacientia, charitas; Hæc operit multitudinē peccatorum, hæc vestis nuptialis: hæc

Aug. to. 4. q. 47. de uet. testa.

vide c. 1. nu. 10. & 12.

stola candida. Hac qui caret nudus est, illi similis, quem, cum descenderet ab Hierusalem in Hierico, ex spoliauerunt latrones. *Non est enim nudus* (inquit Ambrosius) *nisi quem culpa nudauerit. Vocem tuam Domine* (ait Adam) *audiui in paradiso, & timui, eo quòd nudus essem, & abscondi me: Cui dixit Dominus: Quis enim indicauit tibi, quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?* Vestimentis ergo nostris, inquiũt, non tuis operiemur; & nesciunt miseri, quòd *breue pallium vtrumque operire non potest*. Ignorat, qui charitatem non habet, quantumuis temporalibus abundet, & veste preciosa exterius induatur, *quòd miser est, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus*. Qui ergo à Christo solum nomen Christiani requirũt, ne apud alios in opprobrium habeantur, fallaces sunt; & licet bestiam non adorent, sed Christum; imaginem bestiæ adorare factis ipsis conuincuntur. Vidit propheta Euangelicus animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei; & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginẽ eius, neque acceperunt characterẽ eius in frontibus, neque in manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis: Vbi Augustinus: *Quæsit*, ait, *ista bestia, quamuis sit diligentius inquirendum, non tamen abhorret à fide recta, vt ipsa impia ciuitas intelligatur, & populus infidelium contrarius populo fideli, & ciuitati Dei. Imago verò eius, simulatio eius mihi videtur, in ijs videlicet hominibus, qui velut fidem profitentur, & infideliter viuunt. Fingunt enim se esse, quod non sunt, vocanturq; non veraci effigie, sed fallaci imagine Christiani. Ad eandem namque bestiam pertinent, non solum aperti inimici nominis Christi, & eius gloriosissimæ ciuitatis, sed etiam zizania, quæ de regno eius, quod est Ecclesia, in fine sæculi colligenda est. Nec acceperunt,* inquit, *characterem eius in fronte, nec in manibus suis.* Baptismate insignitus es, sacra vnda perfusus? Bene. Signum Christi portas in fronte: sed si non rectè viuis, si Deũ, quem adoras, factis negas: characterem bestiæ in manibus portas, non conformaris intus & extra Christo: *Cui consepulti sumus per baptismum in mortem: vt quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam patris; ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Vnde Augustinus. *Quidquid*, inquit, *gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertia die, in ascensione in cælum, & in sessione ad dexteram Patris, ita gestum est, vt his rebus non mistice tantum dictis, sed etiam gestis, configuraretur vita Christiana, quæ hic geritur. Nam propter eius crucem dictum est: Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs. Propter sepulturam; Consepulti enim sumus cum Christo per baptismum in morte. Propter resurrectionem: Vt quemadmodum Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Propter ascensionẽ vero in cælum, sedemque ad dexterã Patris: Si autem resurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Lege sanctum Bernardum sermo. 65. in Cantic. Vbi falsos Christianos peiores, ait, esse hæreticis, de quibus explicat illud, Cant. 2. *Capite nobis vulpes parvulas*

Luc. 10.
Ambros. Gen. 3.
Isai. 28.
Rom. 6.
Apoc. 3.
Augustin. Enchirid. ad Laurẽt. c. 53. to. 3.
Apo. 20.
Aug. to. 5. lib. de ciuit. Dei. c. 9
Galat. 5.
Rom. 6.
Colos. 3.
Ber.
Cant. 2.

vulas quæ demoliuntur vineas. Hinc & Augustinus ait: *Omnes qui Christiano vocabulo gloriantur, & perditè viuunt, non absurdè possunt videri in filio Noe Cham figurari: passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, et annunciant professione, & male agendo exhonorant.*

Aug. lib. 16. de ciuit Dei c. 2. to. 5.

4 *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria. Germen Domini*, in hoc loco, vt adnotauit Hieronymus, Apostolos significat, & eos qui ex Iudæis crediderunt in Christum, quos radix Iesse, hoc est verbum Dei caro factum germinauit, & produxit magnificos & gloriosos in vniuersa terra, *Et viri*, inquit, *Iuda germen delectabile eius*. Est enim peculiaris huius vocabuli vsus apud hebræos, quo filios germen solent nuncupare, sumpta metaphora ab arboribus: Nam quẽadmodum ab illis germina & ramusculi oriuntur, ita & filij à parẽtibus. Vnde germen Domini, idem est quòd Dei filij. Vbi obserua, quod cum radix mortua videbatur, germen istud pullulauit ex ea: & memento grani frumenti cadentis in terram, quod mortuum multum fructum attulit. Vide sup. c. 1. nu. 33 & scito fructum consimile ex hac radice processisse. Hinc colligo id quod in cap. præcedenti Isaias prædixerat: *Ruit enim Hierusalem & Iudas concidit*, non ita esse intelligendum, vt ex toto actum sit de Israelitis. Nam vt Paulus ait: *Cæcitas ex parte contigit in Israel: Ex parte*, inquit, non ex toto; quia non reppulit Deus plebem suam, quam præsciuit, sed reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Concidit ergo Iudas: quia propter incredulitatem rami eius fracti sunt, sed truncus remansit, non funditus arbor perijt.

Hieron.
Isaiæ. 5.
Ioan. 12.
Isai. 3.
Rom. 11.

5 *Germen Domini*. Aliqui doctores, inter quos est Sanctus Bernardus, & Lyranus, per germen Domini Christum intelligunt. Nã in hebræo pro germen Domini habetur *Semach*, quod est proprium nomen Christi. Vnde in translatione Chaldaica, quę apud Hebręos dicitur Thargum, habetur: Erit Messias Domini, &c. Dicitur aũt Christus germen Domini: quia præcisus de terra viuentium trigesimo tertio ætatis suæ anno, rursus germinauit; & ex propria radice, hoc est virtute diuinitatis, ad similitudinem germinis in resurrectione pullulauit; & caro eius refloruit, sicut scriptum est: *Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti*. Vbi Augustinus. *Quare vt radix? Ideo quia non est species illi, neque honor. Passus est, humiliatus est, consputus est, non habet speciem: homo apparebat, cum Deus esset. Sed quomodo radix non est pulchra, sed intus habet vim pulchritudinis sue. Attendis arborem pulchram, amœnã, foliis virentem, fructibus opulentam, laudas, delectat aliquid de fructu capere, sub vmbra illius sedere, & requiescere ab æstu, laudas totam illam pulchritudinem. Si radix ostendatur tibi, nulla pulchritudo in ea est. Noli contemnere, quod abiectum est; Inde processit, quod miraris, vt radix sit in terra sitienti.* Ex infra: *Vnde hęc tanta Ecclesiæ pulchritudo? Quæramus radicem. Consputus est, humiliatus est, flagellatus est, crucifixus est, vulneratus est, contemptus est. Ecce hic species non est: sed in Ecclesia gloriara, dicis pollet.* Sed quid est, *ascendet de terra sitienti?* Hic virtus radicis ostenditur, quæ etiam in terra arida,

2. Explic. Ber. ser. 2 in S. Pente cost. Lyra. Isai. 4.
Isai. 53.
Aug. li. 50. ho. ho. 36.

Universidad de Deusto
Biblioteca

arida fructum profert. In radicem ergo & non in terræ fœcunditatem sunt fructus referendi, Scriptum
Rom. 11. est enim: *Non tu radicē portas, sed*
Iob. 14. *radix te.* Hinc est illud: *Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulant: si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comā, quasi cū primū plantatū est.* Quē locū de Christo Domino, S. Greg. interpretatur, dicens: *Hoc fortasse etiā de*
Greg. 12. mor. 4. *Domino ipso scilicet bonorū omnium capite valet intelligi, iuxta hoc vtiq; quod prædiximus: quia de semetipso ait. Si*
Luc. 23. *in viridi ligno hæc faciunt, in arido, quid fiet? Se enim lignum viride, & nos lignum aridum dixit: quia ipse in se vim diuinitatis habuit: nos verò qui puri homines sumus, lignū aridū appellamur. Habet ergo lignum spem si præcisum fuerit: quia rursum virescit: quoniam & si occidi per passionem potuit, per resurrectionis gloriam rursus ad vitæ viriditatem venit. Huius rami pullulant, quia resurrectione illius multiplicati, longè, latèque fideles creuerunt. Huius radix in terra quasi senuit; quia eius prædicatio Iudæorum perfidiæ despecta fuit, & in puluere*
Iob. 14. *truncus emortuus est: quia in corde persequentium, quod perfidiæ suæ vento leuabatur, contemptibilis & despectus est habitus, quia carne potuit occidi: sed ad odorem aquæ germinauit; quia per virtutem Dei, extincta caro illius ad vitam rediit. Iuxta quod scri-*
Actor. 2. *ptum est: Quem Deus suscitauit a mortuis; & fecit comam, quasi cum primum plantatum est; quia illa Apostolorum debilitas quæ in morte illius expauit, & negauit, & negando arruit, per resurrectionis eius gloriam rursus ad fidem virtut.* Et iuxta hanc explicationem sic sunt interpretanda verba Isaiæ. In die illa, scilicet resurrectionis de qua scriptum est: *Hæc dies quā fecit Dominus exultemus* Ps. 117. *& lætemur in ea; Erit germen Domini* ideſt Christus ad modum germinis pullulans, *in magnificentia & gloria:* quia surrexit, *magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis & faciens mirabilia.* Quia vero quadragesimo die post resurrectionem suam ascendit in cælum, super omnem humanam & angelicā exaltatus creaturam: Ideo subditur.

6 *Et fructus terræ sublimis.* Quis enim est fructus terræ nisi ille, de quo scriptum est: *Et terra nostra dabit fructum suum?* ideſt Maria proferet Christum. Et iterum: *Aperiatur terra & germinet Saluatorem?* Vbi obserua quòd Christus dicitur germen Domini, & fructus terræ: Germen Domini, quia secundum diuinitatem ab æterno de patre natus est sine matre: *ex vtero*, inquit, *ante luciferum genui te.* Fructus terræ, quia in tempore secundum humanitatem de matre natus est sine patre. Vbi vtranque Christi generationem complexus est, & æternam, & temporalem. Is ergo fructus terræ erit sublimis; quia *Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.* Quia ascendit in cælum, sedetq; ad dexteram Patris. Vnde Gregorius. *Creator noster quia pro nobis incarnatus est, fructus terræ factus est nobis. Sed iam fructus terræ sublimis est: quia homo natus in terra super Angelos regnat in cælis; quia iuxta Dauid, & Pauli vocem: omnia subiecit sub pedibus eius; in eo enim quod ei subiecit omnia nihil dimisit non subiectum ei:* Equum autem erat vt granum frumenti quod cadens in terram fuerat mortuum: quod resurrexit multiplicatum, in cælesti horreo locaretur, & pro sui dignitate corpus Christi glorificatum supremum locum obtineret. Nec enim meruit mūdus illū habere gloriosum, quem in stabulo positum non cognouit.

Ps. 117. Greg. hom. 15. in Ezech. Phil. 2. Hebr. 2. Ioan. 12.

7 *Et exultatio his qui saluati fuerint de Israel.* Expende Christi benignitatem, charitatem erga suos, & affectum. In sublimi constitutus, & in patris dextera collocatus, discipulorum, qui remanebant in terra, non est oblitus. Misit enim illis de cælo alium paracletum qui consolaretur eos. Fugit quidem dilectus ad vocem sponsæ clamantis:
Cant. 8. *Fuge dilecte mi.* Fugit in cælum, sed assimilatus capreæ hinnuloquè ceruorum super montes
Simile. aromatum: Nam sicut hinnulus in montibus fugiens, caput retro sæpe vertit, & cornibus flores excutit, vt cadant in terram; & si forte aura perflauerit, fragrat mōs floribus respersus; ita & Christus fugiens, & cælum conscendens, Ecclesiā parvulam, quæ retro erat respiciebat, & dona Spiritus sancti meritis suæ
Psa. 101 passionis, & cornibus crucis excutiens, mittit in terram, vt verax in ueniatur: qui dixit. *Dominus de cælo in terram prospexit, vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum. Vt annuncient in Sion nomen Domini,* & iterum: *ascen-*
Ephes. 4. *dens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Isti sunt flores, hæc lilia de montibus aromatum in terram dimissa, quorum odore afflante sancto Spiritu, tota domus Ecclesiæ sanctæ repleta est: ita vt ad cælum vsque pertingeret; sponsa dicente. *Dum es-*
Cant. 1. *set rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum:* Quid.n. est rex in accubitu suo nisi Christ⁹ in sinu patris: & ad dexterā illi⁹ exaltatus? Ibi Rex & sublimis: Sed in sinu matris seruus & humilis. *Venit.n. nō ministrari, sed ministrare, & dare animā suā in*
Mat. 20. *redemptionē pro multis.* Quid nardus Ecclesiæ, nisi humilitas Ecclesiæ, nisi charitas illius. Spiritus sancti donis exornata? Est nardus humilis herba, quam & callidæ ferunt esse naturæ hi qui herbarum vires curiosius explorarunt. *Bonus humilitatis odor* (ait Bern.) *qui de hac valle plorationis ascendens, perfusis circumquaque vicinis regionibus, ipsum quoque regium accubitum grata suauitate respergat.* Quia ergo ascendente Christo Spiritus sanctus missus est: Ideo vtrunque Isaias coniunxit, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui saluati fuerunt de Israel. Quibus verbis gaudium illud, quo in aduentu Spiritus sancti repleta est Ecclesia, vaticinatur propheta, de quo. Act. 13. *Discipuli quoq. implebantur gaudio, & Spiritu sancto.* Ascendit caro Christi in cælum, vt spiritus eius descenderet in terram. Habent quandam mutuam connexionem inter se istæ duæ solemnitates ascensionis filij, & aduentus Spiritus sancti, in quibus cælum & terra mutuis obsequijs, indissolubili fœdere coniunguntur. *Pretiosum* (inquit Bern.) *munus terra nostra direxit in cælum; vt dando, & accipiendo, felici amicitiarum fœdere, copulentur humana diuinis, terrena cælestibus, ima summis. Illuc enim ascendit fructus terræ sublimis: Vnde data optima, & dona perfecta descendunt:* Et in huius rei signum, non prius in Israel pluuia descēdit de cælo, vt terrā infunderet, & fœcūdaret, quā nubecula parua, quasi vestigiū hominis

Bern. ser. 42. in cāt. Mat. 20. Act. 13. Ber. ser. 1. de assumptione B. Mariæ. 3. Reg. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis ascēderet de mari: quia nisi Christus de mari huius sæculi in cælum
Psal. 67. conscenderet: pluuiam illam voluntariam, quam Deus segregauit hæreditati suæ, Ecclesia non habuisset. Hanc ille ascendendo nobis obtinuit. Hanc moriendo nobis promeruit. Hanc seipsum Patri præsentando, filijs suis adeptus est. Vt
Chry. ho. 23. de Ascens. Domini. to. 3 enim docet Chrysost. sicut messores primos terræ fructus in templo & pinguiores spicas offerunt Deo, vt benedictionem terræ propter illas infundat, qua vberiores fructus deinceps proferat: non aliter Christus nobiliores terræ fructus in die ascensionis introduxit in cælū, patrique coram angelis presentauit, humanitatem videlicet suam; nec non & nobilissimam captiuitatem quam secum duxit, vt benedictionem Ecclesiæ militanti obtineret: de qua scriptum est: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium & valles abundabunt frumento: clamabunt etenim hymnum dicent.* Benedices, inquit, & replebuntur campi, & abundabunt valles frumento: quia vbi est Dei benedictio, ibi omnium abundantia gratiarum, ibi dona cælestia, ibi sterilitas nulla, ibi vox laudis & exultationis, *clamabunt etenim hymnum dicent.* Nonne clamauerunt apostoli repleti spiritu sancto? nonne loquebantur varijs linguis magnalia Dei? *Impleta*
Hymnus in die Pēt. coost. ad matut. (inquit) *gaudent viscera, afflata Sancto spiritu, voces diuersas intonant, fantur dei magnalia.* Vnde talia munera? vnde tanta letitia in cōualle lachrimarum? Non enim terra tales vnquam protulit fructus: De cælo hæc dona descendunt; quia illuc Saluator noster multis sanctorum comitatus agminibus introiuit. Hinc clamat ad patrem: *Exurge in occursum meum & vide: & intende ad visitandas omnes gentes*: vide inquit fructus terræ; hos omnes tanquam primitias tibi offero, & tu Domine Deus virtutū Deus Israel intende vt visites omnes gentes, Ego visitaui, & impleui tuam obedientiam; nunc aūt ad te venio. Intende & tu, vt visites gentes, & mandes eis alium paracletum Spiritum sanctum tuum. Vides qualiter aduentus Spiritus sancti effectus fuerit ascensionis Domini. Consonant hæc omnia cum verbis illis Psal. 71. *Erit firmamentum in terra, in summis montium, Super extolletur super lybanum fructus eius*: ecce Christi ascensionem, ecce quod air Isai. *Et fructus terræ sublimis*: Quid inde postea fuit subsequutum? *Et florebunt* (inquit) *de ciuitate sicut fœnum terræ*. in aduentu videlicet Spiritus sancti, in quo, qui saluati fuerant ex Israel, exultauerunt. Quis aūt fuerit aduentus Spiritus sancti fructus statim indicat, cum protinus subinfertur.

Psal. 58. Chry. ho. 2. de spiritu sancto col. 1. to. 1

Psal. 71

Ibidem.

8 *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem sanctus vocabitur.* Relicti siue residui in Hierusalem, secundum Hieronymum, dicuntur Apostoli, & illi qui ex Iudæis per eorum prædicationem crediderunt in Christum, quos S. Paulus appellat reliquias, cum ait: *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient.* Et iterum: *Reliquiæ secundum electionem saluæ factæ sunt.* Et dicuntur relicti, residui, seu reliquiæ tum quia ex vastitate Iudæ relicti sunt (cæteris fame, incendio aut ferro consumptis, aut etiam per orbem

Hieronymus.

Rom. 9.

Rom. 11.

Eusebius Cæsar. bem dispersis) vt Euseb. ait lib. 2. de monstr. Euang. 34. Tum etiam
Mat. 20. quoniam multi sunt vocati pauci vero electi: stultorum enim infini-
Eccles. 1. tus est numerus; & reprobi veluti arena quæ est in litore maris numerari non possunt. Electi vero quasi reliquiæ cōputātur, & quasi racemi a vindemiatoribus derelicti, sicut
Mich. 7. scriptum est. *Facti sumus sicut qui colligit in autūno racemos vindemiæ.* Ideo reliquiæ dicti sunt. vt docet S.
Thomas. Thom. ad Rom. 9. lectione 5. Tum denique quoniam eos mundus pro derelictis habet: *Tanquam purgamenta huius mundi* (inquit Paulus) *facti sumus omnium peripsema vsque ad*
1. Cor. 4. *huc*: *Deus autem tentauit illos, & inuenit eos dignos se.* Quilibet ergo
Sap. 3. ex huiusmodi relictis, siue residuis (ait Isai.) Sanctus vocabitur, idest Christianus fidelium numero in ecclesia adscriptus, vt explicat Adamus: Christiani etenim communi vocabulo in primitiua Ecclesia dicebantur Sancti. Vnde Paulus ad
Rom. 1. Romanos scribens ait: *Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino nostro Iesu Christo. Vocatis Sanctis*: idest Christianis, qui sunt ad sanctitatem vocati. Et iterū
1. Cor. 1. ad Corinth. ait: *Cū omnibus sanctis*, i. Christianis *qui sunt in vniuersa Achaia, &c.* Quare ad Colos. 1. hæc duo nomina simul coniunxit: *Sanctis &*
Coloss. 1. *fidelibus fratribus in Christo Iesu*: *Vt* hinc perpendant Christiani qui in hoc nomine gloriantur, quam sanctitatem debeant in omnibus præferre. *Non enim vocauit nos Deus*
1. Thes. 4 *in immunditiam, sed in sanctificationem.* Et quoniam, omne donum spirituale, omnis gratia, omnis sanctitas est in electis diuinæ prædestinationis effectus, sicut scriptum est: *Quos autem prædestinauit, vocauit: quos vocauit hos & iustificauit; quos autem iustificauit, illos & magnificauit*: vt insinuaret Propheta vnde hæc dona proueniant: *Quia non ex operibus*: idest proprijs meritis: *Sed ex vocante dictum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui*: Subdit.

Rom. 8.

Rom. 9.

9 *Omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem*, quasi dicat. Derelictus in Sion, & residuus in Hierusalem vocabitur; eritque sanctus in via, & perfectus in patria: qui scriptus fuerit in vita in Hierusalem, idest scriptus in libro vitæ, & prædestinatus, vt explicat S. Hieron. in præsenti: Nam ex prædestinatione diuina sequitur vocatio, iustificatio, & glorificatio, vt dictum est. Vnde Act. 13. *Et crediderunt* (inquit) *quot quot erant præordinati ad vitam æternam.* Vbi obserua, quòd vt docet S. Thom. prædestinati dicuntur scripti in vita, siue in libro vitæ, iuxta illud; *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis*, propter singularem memoriam, quam electorum Deus habet, illos ad vitam æternā eligendo & destinando, sumpta metaphora ab hominibus, qui ea scripturæ mandare solent quę volūt in memoria firmiter retinere. Hinc est illud Apocal. 20. *Libri aperti sunt & alius liber apertus est, qui est liber vitæ.* Vbi S. Augustinus per librum vitæ librum diuinæ prædestinationis intelligit, in quo sunt ab æterno conscripti quotquot ad vitam beatam debent peruenire. De reprobis enim scriptum est: *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur*, scilicet in æternitate, vt Gregorius explicat super Euangelia. Hinc & Moyses ad Dominum ait: *Aut dimitte eis hanc no-*

Rom. 8.

Tho. 1. pa. q. 24. a. 1. & 2.

Luc. 10.

Apo. 20.

Aug. 20. ciuit. 15.

Psal. 68.

Greg. ho. 8. in Euā.

Exod. 32 xam, aut si non facis dele me de libro, quem scripsisti. Vbi secundum sanctos doctores sermo absque dubio est hyperbolicus; qui enim semel in libro vitæ absolutè conscriptus est, ab illo nullatenus potest deleri: absolutè inquam: nam qui secundum præsentem tantum iustitiam scribũtur in illo, sicut præsciti dum sunt in gratia, de libro vitæ delentur cũ peccant Ixtaliter; vt S. Thom. ostendit. Scriptũ est enim: *Qui peccauerit in me, delebo eum de libro meo.*

Tho. 1. p. q. 24. ar. 3. Exod. 32

10 *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalẽ lauerit de medio eius in spiritu iudicij & spiritu ardoris.* Determinat propheta tempus in quo adimplenda erant, quæ in præcedentibus prædixerat, & respicit tempus legis gratiæ, quando per baptismum & pœnitentiam, quæ iudicium quoddam est spirituale, hominum peccata erant abluenda. Etenim illa dictio, *si*, accipitur pro *cum*, vel *quando*, vt adnotauit Sanctus Hieronymus in præsenti: haberquè hoc fundamentum in textu hebraico in quo habetur *im*, quod significat *si*. vel quando; & sensus est; Tunc relictus in Sion, & residuus in Hierusalem sanctus vocabitur, quando abluerit dominus per baptismum sordes eius, & sanguinem, & peccata cruenta lauerit de medio eius. Vbi obserua cum sancto Hieronymo, quòd sordes filiarum Sion, quia leues sunt, lauãtur spiritu iudicij; sanguis aũt Hierusalem quo grauiora crimina designantur, exuruntur spiritu cõbustionis: quia sunt quædam scelera, sic adeo cordibus hominum infixa: *Vt non exeat nimia eorum rubigo, neque per ignem.* Vide cap. 1. num. 23. 24. Potest secundo per spiritum ardoris intelligi

Sup. ca. 1. n. 44. 45.

Hieron.

Ezec. 24

tribulatio, qua Deus tanquam aurum in fornace probat electos, vt dictum est cap. 1. num. 24. & 64. Per spiritum iudicij illud iudicium intellige, de quo Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi ejicietur foras.* Passio Christi Domini iudicium fuit, per quod de potestate Diaboli erepti sumus. Spiritu ardoris & eximiæ cuiusdã dilectionis, eius sanguine dealbati sunt sancti, & ex iustitia commutatiua redempti. Vide cap. 1. nu. 68.

Ioan. 12.

11 *Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & vbi invocatus est nubem per diem, & fumum, & splendorem ignis flammantis in nocte.* Mons Sion Ecclesiam significat catholicam. Hanc, inquit, Deus proteget in omni loco, in omni tẽpore, die ac nocte, in prosperis, & in aduersis; ita vt portæ inferi contra eam prævalere non possint. Et loquitur vt Basilius ait, Cyrillus, & Theodoretus, per similitudinem ad protectionem, qua in deserto filios Israel, quos eduxit de Aegypto, custodiuit: Præcedebat enim eos Dominus in colũna nubis per diem, & in columna ignis per noctem. Multo ergo maiori cura suorum Dominus erit solicitus, quando *expandit alas suas in protectionem eorum*, quando filios, *quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alis* congregare voluit. Dicit autem; *Creauit*; quia sine meritis nostris, diuina protectio nos defendit, & primam gratiam infundit. Creatio enim fit nulla supposita materia, nulla dispositione præcedẽte: Hinc est illud: *Pro nihilo saluos facies illos*, idest, gratis, nullis præcedentibus meritis, vt ibi explicat Augustinus. Hinc & Paulus: *Gratia*, inquit, *estis saluati per fidem, & hoc nõ*

Vide ca. 1 nu. 4.

Exod. 14

Deut. 32 Mat. 23

Creatio quõ fiat.

Psal. 55.

Aug. to. 8. Ephes. 2.

ex

ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, idest, propriis meritis, *vt nequis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.* Velideo inquit creauit, vt adnotauit S. Thom. quia sicut quod creatur, ex nihilo fit: ita Deus ex vilissimo statu peccati ad tantam dignitatem & gloriam suos euexit: Nota quod per diem nubem promiserit, cuius vmbra ab æstu & igne concupiscentiæ iusti protegantur, quem aduersarius noster suis suggestionibus accendit. Scriptum est enim: *Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi æstu affligere homines & igni.* Sed tamen creabit Dominus nubem per diem, quæ prauarum cupiditatum extinguat ardorem, vt adimpleatur, quod dictum est, & promissum: *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.* Vnde cum Gabriel Angelus ad Mariam Virginem loqueretur, dicens: *Ecce concipies, in vtero, & paries Filium.* Inquirenti: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Respõdit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi:* Significans conceptionem Verbi Spiritu sancto obumbrante, ab omni cupiditatis ardore immunem futuram. In nocte autem fumum, & splendorem ignis flammantis pollicetur, hoc est pœnitentiam salutarem, per quam ad pristinam peccator redeat dignitatem. Vbi obserua, quòd prius dixit: *Creauit fumũ.* Deinde, *ignem flammantem*: quia in iustificatione peccatoris pœnitentia, quæ per fumum, eò quod lacrymas excitat, designatur, ignẽ charitatis ordine naturæ præcedit, sicut scriptum est: *Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit. Carbones succensi sunt ab eo.* Vbi Augustinus. *Ascendit*, inquit, *fumus ascendit lacrymosa deprecatio pœnitentium, cum cognouissent quid minetur Deus impijs, & carbones succensi sunt ab eo. Qui iam mortui erant, deserti ab igne boni desiderij ac luce iustitiæ, & frigidi tenebrosique remanserant, rursus accensi & illuminati reuixerunt.* Et sicut lucerna extincta, sed fumigans, ignem desursum perfumi virgulam ascendentem, descendere facit, et rursum accensa lucet, & illuminat: ita & peccatoris compunctio ad Deum iratum ascendit, illum placat, & inclinat, & à facie illius ignis charitatis descendit: *Et carbones succensi sunt ab eo*: Denigrata fuerat super carbones facies eorum, & non erant agniti in plateis; sed igne sancti Spiritus illustrati, etiam in cælo cogniti sunt.

Apo. 16.

Ps. 120.

Lucæ. 2.

Psal. 17. Aug. to. 8.

Tren. 4.

12 *Et creabit*, &c. Dicit etiam creauit, vt sciamus Deum suos repente, & præter spem, raro quodã miraculo sæpè iuuare, cum naturalia & humana desunt remedia. Sic opem tulit tribus pueris in fornace; sic & Susannæ adfuit, quam à falso crimine liberauit: sic à lacu Leonum Danielem eripuit; & Abrahã de hur Chaldæorum, ac denique filios Israel de misera seruitute Aegypti in manu forti eduxit, quæ omnia ad firmãdam spem multum iuuant.

Dani. 3. & 13. 14

Exod. 5.

13 *Super omnem enim gloriam protectio & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem & abscessionem a turbine & à pluuia.* Hic versiculus explicatio quædam est præcedentis, scilicet, *& creauit Dominus nubem*, &c. Et sensus

Universidad de Deusto
Biblioteca

sus est: *Super omnem gloriam*, ideſt ſuper omnes iuſtos, quos omnem gloriam appellat, quia in illis maxime Deus Pater gloriatur: *Gloria namque Patris est filius Sapiens*: Aut vero, quia nihil ita glorioſum, ſicut ſeruire Deo imaginari poteſt. Super hanc igitur gloriam erit protectio illius qui omnes electos protegit, & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æſtu, ideſt, contra æſtum concupiſcentiæ. Sub illo ſecurus ſedebit & tutus; non time-
Pſal. 10. bit iuſtus ignē, non ſulphurē, nō ſpiritum procellarum, non laqueos pluentes ſuper peccatores. Vbi obſerua quòd licet bonis & malis, electis & reprobis hæc ſit communis conditio, vt quandiu ſunt in hoc corpore varia incommoda ſuſtineant; improbis tamen nulla ſunt refugia, vmbracula nulla, quibus ſe contegant, nec tabernaculum firmum, vbi in tuto permaneant. *Ta-*
Iob. 8. *bernaculum enim impiorum non ſubſiſtet*. Habuit quidem hederam Ionas, habuit vmbraculum, quo ab æ-
Ionæ. 4. ſtu ſolis ſe defenderet, ſed tandem exaruit, vento vrente, & omnis eius vmbra diſſipata eſt; ita vt ſol ſuper caput Ionæ percuteret & æſtuaret. Tale nimirum impiorum vmbraculum reputatur. Deficiet enim & percutiet ſol ſuper caput illorum, & in æternum æſtuabunt. At electis quāuis algeant, & innumeris calamitatibus ſint expoſiti, firmum tamē refugium in Deo manet, & tutum.
Iſai. 33. *Et tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit, cuius claui non auferentur in ſempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur*. Hinc eſt
Pſal. 26. illa vox iuſtorum: *Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum: protexit me in abſcondito tabernaculi ſui*. Et iterum: *Sub vmbra illius quem deſideraueram ſedi*. Et ite-
Cant. 2. Thren. 4. rum: *In vmbra eius viuemus inter gentes*: vbi Bern. *In vmbra* (inquit) *viuemus, inter gentes; Nam inter ce-*
Bern. ſer. nat. Beatæ Mariæ *leſtes quidem beatitudines, non in vmbra viuitur; ſed in ſplendore*, ſicut ſcriptum eſt: *Et in lumine tuo videbi-*
Pſal. 35. *mus lumen*; tunc videlicet, quando aſpirabit dies, et inclinabuntur vmbræ. Obſeruandum præterea,
Cant. 2. quod prius dixit, *in ſecuritatem*, deinde, *in abſconſionem*, vt agnoſcas quanta ſecuritate gaudeant, qui in Dei tabernaculo proteguntur: ſi enim electi, vt ait propheta, *Secu-*
Ezec. 34 *ri dormient in ſaltibus*, qualis erit ſomnus illorum: *Qui habitant in adiutorio altiſſimi?* Qui dicunt Domino:
Pſal. 90. *Suſceptor meus es tu, & refugium meū Deus meus, Sperabo in eum?* Vnde Bern. *Quid ei* (inquit) *nocere poterit,*
Ber. ſer. 1. ſup. pſ. 90. *eorum quæ ſub cælo ſunt; quem Deus cæli protegere, & conſeruare voluerit.*

14 *Erit in vmbraculum diei ab æſtu*. Vmbraculum ſolis feruorem temperat, ne capiti noceat, vel calorem naturalem nimis inflammet. Sub vmbraculo igitur diuinæ protectionis feruor ſpiritus multoties temperatur, ne dolorem capitis pariat, & in elationem animum inducat, ſicut ſcriptum eſt; *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis*
Pſal. 90. *eius ſperabis*. Vbi Bern. *Iam vero*
Ber. ſer. 4. *ſub ipſis quoque ſcapulis, & vmbraculum ſalubre & protectionem habemus. Sicut enim ſol iſte corporeus licet bonus ſit, & valde neceſſarius, tamen, & feruor eius, ſi temperatus non fuerit, infirmo capiti, & ſplendor infirmis oculis nocet, nec eſt ſolis culpa, ſed infirmitatis; ſic etiam & ſol iuſtitiæ. Vnde & dicitur; Noli ni-*
Eccli. 7. *mium iuſtus eſſe: non quia iuſtitia bona non ſit, ſed quia dum adhuc infirmi ſumus, oportet ipſa bona gratia temperari: ne forte elationis, aut indiſcretionis vitium incurramus.*

Morale

CAPVT QVINTVM.

CANTABO dilecto meo canticum patruelis mei vineæ ſuæ. 3.4 Vinea facta
est dilecto meo 5 in cornu filio olei. 6 Et ſepiuit eam, 7 & lapides elegit ex illa, 8 & plantauit eam electam, 9 & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea: 10 & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruſcas. Nunc ergo habitatores Hieruſalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam. Quid eſt quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas? Et nunc oſtendam vobis quid ego faciam vineæ meæ, auferam ſepem eius, & erit in direptionem: diruam maceriam eius, & erit in conculcationem. Et ponam eam deſertam: non putabitur, & non fodietur: & aſcendent vepres & ſpinæ: & nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem. Vinea enim Domini exercituum domus Iſrael eſt: & vir Iuda germen eius delectabile: & expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, & ecce clamor. 11 Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci: Numquid habitabitis vos ſoli in medio terræ? 12 In auribus meis ſunt hæc, dicit Dominus exercituum. 13 Niſi domus multæ deſertæ fuerint grandes, & pulchræ abſque habitatore. 14 Decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnam, & triginta modij ſementis facient modios tres. 15 Væ qui conſurgitis 16 mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis. Cithara, & lira, & tym-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. 17 Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiã, & nobiles eius interierunt famẽ, & multitudo eius siti exaruit. 18 Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vllo termino: & descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes, gloriosique eius ad eum. 19 Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimium deprimentur. 20 Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, & Deus sanctus sanctificabitur in iustitia. 21 Et pascentur agni iuxta ordinem suum, & deserta in vbertatem versa aduenæ comedent. 22 Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, 23 & quasi vinculum plaustri peccatum. 24 Qui dicitis: Festinet, & cito veniat opus eius, vt videamus: & appropiet, & ueniat consilium sancti Israel, & sciemus illud. 25 Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dul-
Prou. 3. ce, & dulce in amarum. 26 Væ qui sapientes estis in oculis uestris,
Rom. 12. & coram uobismetipsis prudetens. 27 Væ qui potentes estis ad bibendum uinum, & uiri fortes ad miscendam ebrietatem. 28 Qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. 29 Propter hoc, sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit; sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum ut puluis ascendet. 30 Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, & facta sunt morticinia eorum quasi stercus in medio platearum. In his omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. 31 Et eleuabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ: 32. 33 & ecce festinus uelociter ueniet. Non est deficiens, neque laborans in eo: non dormitabit, neque dormiet, neque soluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti. Vngulæ equorum eius ut silex, & rotæ eius quasi impetus tempestatis. Rugitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum: & frendet, & tenebit prædam: & amplexabitur, & non erit qui eruat. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius.

SVM-

SVMMA CAPITIS.

1 OSTENDIT *Isaias in hoc capite iustam esse pœnam quam Deus populo suo fuerat comminatus; idque exemplo vineæ multa solicitudine & expensis plantatæ & excultæ, quam iustissimè dissipat Dominus, si cælestibus influentijs irrigata speratos fructus non proferat. Vbi de auaritia populi, de ebrietate illius, & luxu: de incredulitate & superbia, aliisq; huiusmodi peccatis sermonẽ iterat insinuans vineam huiusmodi fructus, & botros amarissimos protulisse: propter quos vinea per Babylonios, aut Romanos deuastata fuit penitus, & euersa.*

COMMENTARIVM.

2 CAntabo *dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ.* Canticum hoc quod Isaias concinit, parabolam illam continet vineæ, quam Christus Dominus Matth. 21. nobis exposuit. Res maximas carminibus enarrabant antiqui, quibus perpetua eorum seruaretur memoria. Habetq. præsens parabola modum carminis amatorij. Nam tractat de dilecto, & dilecta; dilectionisq. beneficia commemorat. Verum lugubre carmẽ est, & tragœdiæ simile: exorditur enim a principio iocundo satis & læto, vt pote a beneficijs vineæ suæ a Deo præstitis: & tristem & luctuosum habet exitum, dum in populi ingratitudine, & dissipatione vineæ terminatur. Dicit ergo se cantaturum in gloriam Christi canticum, quod ipse Christus dicturus est vineæ suæ, ideſt synagogæ. Etenim dilecto meo idem potest, quod

quod Christo, vt Hieronymus expli
Luc. 3. cat & Cyrillus. *Hic est filius meus dilectus* (ait Pater) *in quo mihi complacui*: Et iterum scriptum est: &
Psal. 28. *dilectus quemadmodum filius vnicornium*: i. vnicus: vnicus.n. filius maxime diligitur, in quo singulariter fuisse a Patre ante sæcula genitum, demonstrat: Aut certè ideo dilectus vt filius vnicornium; quia mansuetus, quia humilis, quia ho-
Phil. 2. mo factus est: ideſt, *quia exinaniuit se formam serui accipiens*. Est vnicornis, vt notauit S. Gregorius 31. mor. 10. & Gemin. lib. 5. de similit. c. 123. animal terribile, iracũdum, sed vt capiatur, virgo puella illi, in campo proponitur, cuius odore delectatus, ad eam venit, & in sinu illius (omni feritate postposita) caput deponit, & mansuescit; & a quibus quæritur, capitur ibi, & ligatur: Sic dilectus filius Dei, quemadmodum Vnicornis, terribilis erat; terra tremebat in conspectu
Psal. 75. illius: *Tu terribilis es* (inquit propheta) *& quis resistet tibi? ex tunc ira tua. De cælo auditum fecisti iudicium; terra tremuit & quieuit*. Sed ecce in sinum virginis descẽdit, pudoris virginei odore attractus, illius videlicet, de quo scriptum est
Cant. 1. *Dum esset rex in accubitu suo; nardus mea dedit odorẽ suũ*. Mira res. Ille in accubitu patris rex: sed in sinu Virginis matris dilectus: ibi mãsuescit, ibi nẽscit irasci, ibi capi potuit, & ligari, & pannis infantiæ obuolui.
Iob. 38. *Quis concluſit ostijs mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubẽ vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerẽ?* Vides tumentes fluctus: vides elationes maris? times; miraris; sed magis obstupescis, quando lineis & terminis circundatum mare cernis, quando ibi confringit tumentes fluctus suos. Mirare igitur, & inquire, *Quis concluſit ostijs re?* Quis ligauit? quis pãnis infantię illud obuoluit? cũ videris immẽsitatem Dei nullis terminis circumscriptam; nullis lineis limitatam; in vtero virginis, nube carnis vestitam: & in præsepio pannis infantiæ inuolutam. Quis concluſit quis inuoluit? Illa nimirum, *quæ peperit filium suum primogenitum; & pannis* Luc. 2. *eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio; quia non erat ei locus in diuersorio, &c.*

3 *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei*. Confert populum suum vineæ; eò quod inter reliqua prædia maiori cura opus habeat, & dulciores ex illa expectentur fructus: aut verò, quia reliquæ arbores, & si fructus non proferant, ad alios vsus possunt deseruire; vites autẽ, si steriles sint, solum igni sunt aptæ. Hæc igitur vinea domini, in cornu plantata est, ideſt in loco eminenti & alto constituta; cornua enim in animalibus supremum obtinent locum. Terra autem promissionis, ad quam vineam de Aegypto Dominus transtulit, in loco Psal. 79. alto sita erat: ad illã pergentes, Luc. 18 ascendebant: *Ecce ascendimus Hierosolymam*: & recedentes descendebant. *Homo quidam descendebat ab* Luc. 10 *Hierusalẽ in Hiericо*. in signum quòd ad illam quæ sursum est mater nostra Hierusalem, non nisi ascendendo peruenitur; & vim depraua tæ naturæ inferendo, de quo supra cap. 2. num. 8. *Filio olei*, ideſt in loco pingui & feracissimo (vt explicat Ambros.) Terra enim in qua Amb. l. 5 oliuæ fructificant, bene tempera Examer. tam, & feracissimam esse oportet. 12. Et consonat hęc explicatio cum tran-

translatione septuaginta interpretum, qui transferunt: in loco pingui. Talis erat terra promissionis; terra manans lacte & melle quibus
Deute. 6. verbis abundantiam & fertilitatẽ
Num. 16 illius designauit. Solet etiam (vt
Aug. to. 8. Augustin. ait) hoc nomen cornu pro
Psal. 88. fortitudine accipi, pro potestate, &
ibi. exalt. potentia; eo quòd fortitudo maxi-
cornu no me animalium in cornib⁹ uigeat: sunt
strum. enim arma quibus uitam suam solerti concertatione defendunt. Sic
Psal. 43. accipitur Psal. 43. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*: ideſt fortitudine tua (vt explicat Augustin.) &
Ps. 111. Psal. 111. *cornu eius exaltabitur in gloria*: Hoc est, fortitudo & potestas illius. Quia ergo Dei potentia, & in brachio illius de seruitute Aegypti filij Israel educti sunt; & in terram promissionis (omnibus incolis quasi cornu uentilatis & electis) introducti; ideo in cornu facta dicitur Dei uinea.

Morale. 4 Sed quoniam *hæc omnia in figura contingebant illis*: possunt etiã
1. Cor. hæc uerba prophetæ ad Christi Eccle-
10. siam, cuius typum gesit synagoga, non inconuenienter referri. Plantata enim fuit & fundata, *in cornu filio olei*: in cornibus videlicet crucis: vnde oleum misericordiæ, oleum gratiæ, oleum salutis emanat. Ex latere Christi dormientis in cruce, Ecclesia formata
Gen. 2. est; Sicut Eua ex costa Adæ. In sa-
Aug. lib. crosãcto ergo crucis mysterio vtrã
65. q. q. 45 que acceptionem illius termini,
tom. 4. cornu expendere licet. Si enim accipiatur vt altitudinem loci & eminentiã significat, mysterio crucis illud nomen congruit; sicut &
Ioan. 12. exaltationis nomen: Tum quia Christus affixus cruci, fuit in aera elevatus, vt aereas debellaret potestates, Tum etiam, quoniam mysterium illud omnem creatam superexcedit naturam, vt pote absconditum a sæculis in Deo (sicut Paulus ait) *Loquimur Dei sapientiam* 1. Cor. 2. *in mysterio quæ abscondita est; quam nemo principum huius sæculi cognouit*. Mysterium appellatur, quod aliud quidem præfefert in manifesto: sed aliud reconditum habet, & latens in occulto. Crux ergo Christi mysterium: oculis enim insipientium videtur infirmitas, & stultitia: sed tamen Dei virtutem & sapientiam habet absconditam. Mysteriũ est (inquit Chrisost. *Mysterium est, quoniam non id quod credimus, intuemur; sed quod alia videmus, alia credimus: huiusmodi est mysteriorum nostrorum natura: Aliter igitur ego, & aliter incredulus disponitur. Audio ego, quod crucifixus est Christus; & eius benignitatẽ, quàm primum admiror: audit ille & imbecillitatem arbitratur. Audio quod seruus factus est; & eius admiror charitatem: audit ille, & ignominiam id dicit. Audio quod mortuus est, & eius potentiam obstupesco, quod mortuus vinci non potuerit, sed mortem dissoluit; audit ille, & impotentiam existimat; & resurrectionem fabulam opinatur. Ego aũt per opera certitudine accepta, adoro Dei dispensationem; ille cum baptismatis lauacrũ audit, simpliciter aquam esse sibi persuadet. Ego vero non simpliciter video, quod video, sed animæ per spiritum purgationem; ille lotum mihi corpus dumtaxat; ego animam, & puram & sanctam factam credidi; Nec non sepulturam, resurrectionem sanctificationem, iustitiam, redemptionem, adoptionem, hæreditatem, regnum cælorum, spiritus satietatem considero. Non enim aspectu iudico quæ videntur, sed mentis oculis. Audio corpus Christi. Aliter ego hoc, aliter incredulus* Chrisost. ho. 7. col. 2. 3. tom. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dulus accipit. *Et quemadmodum expers literarum, cum etiam libros intuetur, scripturæ vim non intelligit, neque nouit quod oculorum sensu percipit; qui autem in literis eruditus est, multum in ijs conditam vim, & totas vitas, & historias, & epistolas inuenit. Verum harum ignarus, chartam dumtaxat, & atramentum putabit. Expertus & voces accipiet, & alloquetur absentem; & quodcumque voluerit per literas rursum rogabit. Eodem modo in mysterio vsu venit: increduli enim quamuis audiant, non tamen videntur audire: fideles aũt per spiritum experientiam assequuti, in absconditis virtutem intuentur.* Ecce altitudinem consilij diuini super salutem generis humani. Ecce scientia Dei vincens scientiam nostram: quam propterea super-
Ephes. 3. eminentẽ appellat Apostolus; quia omnem humanam excedit cognitionem. Si verò nomen *cornu*, accipiatur, quatenus potentiam quandam & fortitudinem designat; quid conuenientius crucis mysterio accommodari poterit, vel aptari? De
Abac. 3. illo namque scriptum est: *Cornua in manibus eius; ibi abscondita est fortitudo eius, ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes eius.* Sub infirmitate carnis virtus latebat, & potentia diuinitatis. Hinc
1. Chor. 1 & Paulus ait: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Et iterum scri-
Iob. 26. ptum est: *Prudentia percussit superbum.* Vbi Sanctus Gregorius ad-
Greg. 17. mor. 18. uertit, quòd non dixit potentia, percussit superbum, ideſt diabolum & principem huius mundi: quem per crucis mysterium foras eiecit; sed prudentia: vt notaret, quòd ex infirmitate carnis moriendo, prudenter illum deuicit, occulta-
Iob. 40. virtute diuinitatis. *In oculis eius, quasi hamo capiet eum* ait Iob. Quid est quasi hamo? Vide quomodo capiuntur pisces, sic captus est diabolus: Absconditur aculeus sub esca: Similit.
venit piscis, escam videt, hamum latentem non videt, accedit securus, gustat escam, recedit, & redit: & tandem comedit & perijt. Sic deceptus est inimicus: *In hamo incarnationis* (inquit Greg.) *captus est, quia dum in Christo appetit escã corporis,* Greg. 31. mor. 7. 8. 9.
transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuotorẽ duceret, ibi diuinitas quæ perforaret: ibi aperta infirmitas quæ prouocaret: ibi occulta virtus quæ raptoris faucem transfigeret. Habes ergo in crucis mysterio eminentem Christi sapientiam, & illius potentiam esse constitutam: ac propterea in illo Ecclesiam, veluti in cornu filio olei esse fundatam.

5 *In cornu filio olei*: In textu hebraico habetur: *Becherem ben samen*. Becherẽ .i. in cornu vel splendore, a verbo charam, quod significat splendere, dignitatem habere, fortem, & eleuatum esse: & sumitur metaphora a cornu: radij namque splendoris, ad modum & similitudinem cornuum multiplicantur. Vnde Exod. 34. vbi dicitur: *Ignorabat Moyses, quòd cornuta esset facies sua, ex consortio sermonis Domini*: & infra: *videbant filij Israel faciẽ egredientis Moysi esse cornutam*: pro cornuta ponitur verbũ chara, ideſt splendidam; iuxta illud quod Paulus ait: *Ita vt non possent filii Israel intendere in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius*. Dicebatur autem cornuta facies Moysi, (vt adnotauit Oleaster) non, quia reuera cornua in facie prominentia habuerit, vt perperam a pictoribus pingitur: sed quia radij splen-
Exod. 34 *Oleaster. Exod. 34*

doris

doris ad modum cornuum, & figuræ pyramidalis a facie illius egrediebantur: quæ omnia crucis congruunt mysterio; in quo splendor & gloria Christi est constituta: in quo, & nos cũ Paulo gloriari oportet. Hinc canit Ecclesia. *Nos autem*
Galat. 6. *gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus, vita & resurrectio nostra.* Hinc & Christus ipse passionem suam, & crucem, clarificationem appellat, & gloriam,
Ioan. 17. dicens: *Clarifica me tu pater apud te metipsum, claritate quam habui, priusquam mundus fieret.* Cui Pater: *Et*
Ps. 109. *clarificaui*, cum videlicet. *In splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum te genui: & iterum clarificabo*, in passione videlicet, in qua gloria tua & claritas manifestabitur. Clarifica me (inquit) vbi Chrysostom.
Chry. ho. 8. ad Eph. col. 3. t. 4. *Quid dicis? ad crucem cum latronibus ac prædonibus ducendus, maledictorumq. necem subiturus, deinde & conspuendus & virgis percutiendus es, atq. alapis, ista & vocas gloriã? Vinq.* (inquit) *nam pro dilectis ista patior, atque illa nunc mihi pro gloria duco. Si gloriam istud vocat, quòd miseros & calamitosos ita dilexerat, si gloria illi, non in patrio throno, neque in diuina illa gloria, sed in contumelia reputata est; eamque reliquis præposuit: multo magis mihi istud pro gloriaducendum est.* Hinc dicit Beatus
2. Cor. 4. Paulus crucem Christi splendo-
Chrysost. rem, claritatem, gloriam appellare, dicens: *Vt non fulgeat illis illuminatio Euangelij gloriæ Christi*, ideſt, crucis Christi, vt explicat S. Chrisost. Hinc & Ioan. Euangelista. *Vidimus,*
Ioan. 1. inquit, *Gloriã eius, gloriã quasi vnigeniti a Patre.* Quid est *gloriã eius*? Passionem eius, vulnera eius; crucẽ & mortem eius. Hæc oĩa gloriã eius appellauit: quia pro gloria duxit hæc pati pro nobis. Vnde Chriso. Chry. ho. 11. in Io. col. 3. & ho. 76. in Io. lum. 4. t. 3
Neque enim (inquit) *Miraculorum gratia Christum dumtaxat, admirantur, sed & passionis, vt eum affixus est cruci, flagellis & alapis cæsus, & insputus ab iis de quibus tam bene merebatur, si quidem in iis ipsis, quæ opprobrii & ignominiæ plena esse videbantur, ipsum rursum verbum clarissimum apparuit: Hoc Ioãnes gloriam appellauit. Non enim charitatis solum, & amoris fuerat, sed immensæ etiam virtutis, tunc enim mors abolita est: maledictum periit: dæmones confusi sunt: & de ijs triumphatum est; & chyrographum cruci affixum.* Hinc etiam sanctus propheta: *Et erit*, inquit, *requies eius honor*: Quæ requies Christi? *Isai. 11.*
nonne passio illius; nonne crux eius ubi caput inclinauit, ubi requieuit? Hæc requies honor illi, hæc gloria, ut latissime & optimè prosequitur Chrisost. to. 5. in tractatu contra Gentiles fo. 4. illius tractatus, & ho. 66. ad populum col. 5. Et forsitan hãc ob causam, dum in monte Thabor transfiguratus est Dominus, *& Mat. 17.*
facies eius resplẽduit tanquam sol, apparuerunt illi Moyses & Elias, & loquebantur de excessu, quem completurus erat in Hierusalem: quia nimirum ubi passio Christi, ubi excessus dilectionis, quem tot supplicia sustinendo, demonstrauit, ibi claritas, ibi clarificatio, ibi splendor, ibi gloria. In hoc ergo splendore, in hac gloria fundatur uinea Domini sabbaoth. *In cornu filio olei*: quoniam inde omnis consolatio spiritualis, omne robur & fortitudo dimanat.

6 *Et sæpiuit eam*. Sæpes huius uineæ. Vt Aug. ait, & Basil. sunt Angeli & eorum custodia, qui ueluti muri iustos protegunt & defendũt ne bestiæ ingrediantur uineam, de Aug. sup. ps. 79. t. 8. Basil. in exam. ho. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pascant illam & dissipent. De illis
Isai. 62. namq. scriptum est: *Super muros Hierusalem constitui custodes.* Et ite
Cant. 6. rum: *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Illi sunt (vt ait Bern.) currus ignei,
4. Reg. 6. Bern. ser. 39 in cat. quos puer Elysæi vidit, circundantes & vallantes ciuitatē Samariæ, illi chori castrorum de quibus Can.
Cant. 7. 7. *Quid vides in Sunamite nisi choros castrorum?* De illis Patriarcha Iacob
Gen. 32. loquens: *Castra* (inquit) *Dei sunt hæc*
Iob. 26. Et Iob. 26. *Non est numerus militum*
Greg. 17. mor. 8. *eius:* Quos, vt inquit Greg. milites appellauit: *Quia contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus* fortiter pro nobis pugnant. Nec hac sæpe contentus, aliam magis firmam & tutam vineæ suæ Dominus circumposuit, filium suum videlicet, quem misit in mundū, vt murus esset & antemurale, Ecclesiam circundās & protegens, sicut scriptum est: *Vrbs fortitudinis nostræ Sion Saluator ponetur in ea, murus & antemurale.* Murus
Isaiæ. 26 ex diuinitate; antemurale ex humanitate: Murus quia Deus fortis, ante murale quia homo patiens de
Gen. 49. quo Gen. 49. *Et in volūtate sua suffoderunt murum*: i. Christū lancea confo
Aug. lib. de ben. Iacob. 10. 3 derunt, vt explicat Augustin. lib. de benedictionibus Iacob. Quod si Angelis quasi curribus igneis vallata est Ecclesia, ipse etiam angelorum Dominus, eidem murus igneus factus est, propheta dicente: *Ego ero*
Zach. 2. *ei ait Dominus murus igneus in circuitu.* Vbi expende, quod non se murum lapideum aut æreum futurum esse pollicetur: sed igneum, qui hostes extra Ecclesiam existentes, à longe terreat, & fideles intus illuminet: comburatque hæreticos Ecclesiam oppugnantes: Vtranq. eiusdem vineæ sæpem, & Angelorum & Domini propheta regius si
mul complexus est dicens: *Montes in circuitu eius*: ideſt angeli in circuitu fidelium, Psal. 33. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Nunquid soli angeli in circuitu eius? Absit. *Et Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc, & vsque in sæculum.* Non deficiet custodia. *Non dormitabit neq. dormiet qui custodit Israel.*

Ps. 124 Psal. 33 Ps. 120

7 *Et lapides elegit ex ea.* Alia lectio habet, *& elapidauit eam*: omnes videlicet lapides in vinea existentes foras mittendo: sicut solent facere coloni, vel agricolæ, ne impedimento sint fructibus; sicut fuerunt semini, quod cecidit inter petrosa. Per hos lapides, Gentiles intelligit, Amorrhæos, & Iebusæos, aut Gergesæos, quos de terra promissionis eiecit, vt ibi plantaret vineam suam, sicut scriptum est: *Eiecisti gentes, & plantasti eam.* Vnde & Matth 3. lapides appellantur, cum dicitur: *Potens est Deus de lapidibus istis filios Abrahæ suscitare.* In hebræo habetur heb. baizaqueleu, ideſt fecit circuitum ex lapidibus, vel maceriam ex lapidibus struxit. Ita sentiunt Rabi Ioseph & Forerius, & designat sæpem vineę circumpositam, non qualemcumque fuisse; sed quam nullus facile posset transcendere: vtpote ex lapidibus & vepribus superpositis constructam.

Luce. 8. Psal. 79 Matth. 3

8 *Et plantauit vineam electam.* Septuaginta viri transferunt: *Et plantauit vineam Sorec.* Duo commendat valde propheta in his verbis. Dum enim inquit: *& plantauit*, commendat industriam & laborem, quem, vt vineam suam plantaret Dominus apposuit, sicut contingit agricolæ, qui fatigatur, sudat, multas patitur incommoditates

tates, vt vineam plantet & colat, & multò maiores pro vinea sua Dominus perpessus est. Ipse enim ait:
Ezec. 24 *Multo labore sudatum est, & sudore sanguinis decurrentis super terram.*
Et iterum: *Fortitudinem meam con-*
Isai. 49. *sumpsi.* Et rursus Euangelista: *Iesus*
Ioan. 4. *autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontē.* Fatigatus inquam, vt vnam vitem, Samaritanam videlicet, ad vineam suam traheret: vt illam plantaret. Quòd si in agricola cernere licet, sudore vultum ac puluere consperſum, decoloratum à sole, duris manibus & pedibus incedere, atque spinis & tribulis, quos terra germinat perforatis: In Christo Domino, dum vineam excoluit, contemplare licebit, faciem eius, & speciem sputis deformatā, & non solum manus ac pedes, clauis affixos, ac vulneratos; sed etiā latus lancea confossum, & caput coronatum spinis admirari. Dum autem subdit: *Vineam electam*, seu, *Vineam Sorec*, selectas fuisse, & optimas vites vineæ insinuat. Nam sorec genus est vitis laudatissimæ & selectæ, vuas absq. acinis producentis. Tales erant vites primæ illius vineæ, patriarchæ & prophetæ. Tales sunt & Apostoli Euangelistæ, & martyres, sancti doctores, qui,
Basilius in exam. ho. 3. vt Basilius ait: erecti stabant: quę sursum sunt quærebant, non super terrā iacentes, sed ad superna semper tota mente aspirantes. sicut videre licet in vinea, cuius vites furcis quibusdam a terra eleuantur ne fructus humi iaceant, & a bestijs conculcentur, deuorentur, aut putrescant: sic sancti sic uites electæ spe beatitudinis sursum petūt; crucis baculo ad superna subleuantur; terrenis affectibus non patiuntur inhærere, nec iacere humi; conculcari a bestijs refugiunt; fructus bonorū operū conseruare satagunt ne pereāt, nec putrescant. Quod si forte aliquando corporis pondere & corruptione anima eorum fuerit aggrauata; si pauimento adhæserit, clamant ad Dominum: *Adhæsit pauimēto anima mea: vivifica me.* Ps. 118. ideſt Eleua me, sustēta me; fac me stare tibi adhærere, vt canere possim cum propheta: *Adhæsit anima* Psal. 62. *mea post te*: & dicere: *Mihi autem* Psal. 72. *adhærere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam.* Vide circa hoc elegantem doctrinam apud S. Basil. hom. 23. quòd non adhærendum sit rebus sæcularibus.

9 *Et ædificauit turrim in medio eius & torcular extruxit in ea.* Per turrim quæ ad speculandum constituitur, intelligit prophetas & Apostolos, qui speculatores sunt, semper vineam Domini custodientes, sicut scriptum est: *Fili hominis spe-* Ezec. 3. *culatorem dedi te domui Israel.* Et iterum: *Super speculam Domini ego sum* Isai. 28. *stans iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum stans totis noctibus.* Per torcular Sacramenta intellige, præcipue pœnitentiam: Si- Simile. cut enim torcular vuas premit, vt ex illis mustum exeat; ita pœnitentia corda conterit, vt internam exprimat dulcedinem. Vel pertorcular intelligitur passio Christi, in qua, ligno crucis botrus de terra promissionis adductus, Christus vidēlicet, est compressus: vt ab illo salus mundi, & vinum in quo lauit Gen. 49. stolā suam, emanaret. *Torcular* (in- Isai. 63. quit) *calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum.* Vinea tanto labore plantata, tot beneficijs exculta, quem fructum proferat audiamus.

10 *Et expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.* Hebraicè habetur

beusim

Benſim ideſt vuas fœtidas, a verbo Baas, quod ſignificat fœtere. Vide cap. 1. nu. 30. 31. & c. 2. nu. 18. & 19. & intelliges quam agreſtes, quam fœtidos, quam amaros fructus vinea Domino prorulerit. In ſequentibus explicat parabolam, & iudicium profert contra vineam. Vide in textu.

11 *Væ qui coniungitis domum ad domum; & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci.* Iterum commemorat peccata propter quæ captiuus ductus eſt populus Dei: & reprehendit eius auaritiam, de qua ſup. c. 1. nu. 31. & c. 2. nu. 18. & ſpecialiter ſumptuoſa domorum ædificia, & ſuperflua execratur, quæ & Hieremias propheta ſimiliter exprobrat dicens: *Væ qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, & cœnacula ſua non in iudicio: qui aperit ſibi feneſtras, & facit laquearia cedrina, pingitque ſinopide.* Vbi expende quantum dedeceant Chriſtianam modeſtiam hæc vana ædificia. Hominem namq; qui peregrinus eſt in hoc ſæculo; *Qui non habet hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirit*; tugurio, vel tentorio in quo a tempeſtatibus protegeretur, oportebat eſſe contentum, & tamen ſui, & permanentis ciuitatis oblitus, domos ædificat eburneas, quas diu habitare non poteſt. Prima Abrahæ poſſeſſio ſepulchrũ vxoris fuit, nec domos (cum ditiſſimus eſſet) habuit opulentas, ſed peregrinatus eſt in terra promiſſionis, tamquam in aliena, in caſulis habitando, cum Iſaac, & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem: expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus. Cain vero (quod poſſeſſio interpretatur) reproborum gerens typum, primus ædificauit ciuitatem, & vocauit nomen eius ex nomine filij ſui Enoch. Hoc enim eſt impiorum ſtudium, qui ad ciuitatem pertinent Babylonis, ciuitatem ſibi ædificare volunt, & hi (ſicut dicit ſcriptura) *Ædificant ſibi ſolitudines*: Quia ciuitates ipſæ quamtumuis multitudine ciuium ſint exornatæ, breui in ſolitudinem conuertentur. Vt quid ergo tot ciuitates ædificant ſibi ſtulti? quare tot domos conſtruunt, quas ſimul inhabitare non poſſunt? cur domum ad domum coniungunt, & agrum agro copulare ſatagunt? An ignorant, *Quoniã relinquent alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum domus illorum in æternum*? Audiant quid Ionadab filijs ſuis præceperit. *Domum* (inquit) *non ædificabitis, ſed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus veſtris: vt viuatis multis diebus ſuper faciem terræ, in qua vos peregrinamini.*

Hier. 22.
Hebr. 11
Gen. 23
Heb. 11.
Gen. 4.
Iob 3.
Pſal. 48. Auguſt.
Hier. 35.

12 *In auribus meis ſunt hæc dicit Dominus exercituum.* Solet in ſacro Eloquio grauitas alicuius peccati, nomine clamoris ad aures vſq. Domini pertingentis deſignari, ſicut Gen. 4. *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Et Gen. 18. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt; & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis.* Non diſſimili voce peccata populi auari & ingrati clamabant ad Dominum: Sed quid petebant? Non vtique miſericordiam, & indulgentiam, ſicut ſanguis Chriſti, qui effuſus ſuper terram, dicebat: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt*: iuxta quod & Paulus ait: *Et ſanguinis aſperſionem melius clamantem quàm Abel.* Sed vindictam; ſed iram; ſed indignationem; ſed diſſolutionem eorum quæ

Gen. 4.
Gen. 18.
Luc. 23.
Heb. 12.

ſibi

ſibi hominum auaritia coaceruauerat. Vnde & ſubditur.

13 *Niſi domus multæ deſertæ fuerint grandes & pulchræ abſq. habitatore.* Singulis peccatis condignam pœnam correſpondentem ſubiungit. Tria enim damnat in ædificijs & domibus conſtructis: primo multitudinem. *Niſi domus multæ*, Secundo, magnitudinem, *grandes*, tertio pulchritudinẽ nimiam; *& pulchræ*, Has prædicit inſtante captiuitate, deſerendas fore, & euertendas ita, vt vbi multæ fuerant ædes, nullæ ſint domus; & vbi magnifica ædificia fuerint relicta, nemo ſit qui inhabitet. *Percutiam* (inquit propheta) *Domum hyemalem, cum domo æſtiua, & peribunt domus eburneæ: & diſſipabuntur ædes multæ. dicit Dominus.* Et iterũ: *Pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide edificabitis & non habitabitis in eis.* Conſimili ergo pœna illos puniendos eſſe denũciat Iſai. Et obſerua quòd illa dictio *niſi* aduerbium eſt iurantis; & affirmantis, quòd domus illæ multæ deſertæ erunt & abſque habitatore, ſicut in Pſal. 94. *Quibus iuraui in ira mea ſi introibunt*, ideſt quia non introibunt *in requiem meam.*

Amos 3.
Amos 5.
Pſal. 94.

14 *Decem enim iugera vineæ facient lagunculam vnam, & triginta modij ſementis facient modios tres.* Prædixerat propheta in clauſula præcedenti, pœnam coniungentium domum ad domum: conſequenter modo pœnam inferendam agrum agro copulantibus ſubiungit, quæ in eorundem agrorum ſterilitate conſiſtit, vt per quæ quis peccat, per hæc & puniatur. Hanc ſterilitatem, talem aſſerit ac tantam eſſe futuram, vt ex decem iugeribus vinearum, vix vnam vini lagunculam colligant, & ex triginta modijs ſementis, tres tantum in meſſe percipiant: Iuſto namq. Dei iudicio euenit, vt qui aliena prædia rapuit, fructum ex proprijs non percipiat. *Seminaſtis multum* (inquit propheta) *Et intuliſtis parum.* Obſerua numerum ſignatum non abſque magno myſterio: Decem inquit, iugera vinearum facient Lagunculam vnam, &c. vt doceat illos qui ex proprijs fructibus decimas Deo & miniſtris eius debitas non tribuunt, nec decimam ſeminis partem ex proprijs agris eſſe percepturos. Quid miraris auare ſi agri tibi non reddant, quod tu Deo tuo non retribuis? Hinc habemus ſterilitatem terræ non eſſe temerarium euentum, vel fortuitum, ſed iræ Dei certiſſimum indicium, qui propter hominum peccata, ne terra fructificet, pluuiam prohibet. *Mandabo* (inquit) *nubibus meis ne pluant ſuper eam.* Et iterum: *Quamobrem prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarum; & ſerotinus imber non fuit.* Et iterum. *Si continuerit aquas omnia ſiccabuntur.* Vbi expendendum eſt illud verbum: *Prohibitæ, Continuerit*, quo deſignatur, Deum multoties pluuias peccatoribus in nubibus oſtendere; & ne deorſum deſcendant, propter eorum peccata prohibere: *& ligat*, vt inquit Iob: *Aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.*

Amos 3.
Iſai. 5.
Hier. 3.
Iob 12.
Iob 26.

15 *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis.* Aſſignat aliam cauſam captiuitatis populi, propter quam in tot incõmoda, tam ſpiritualia, quàm temporalia deuenerunt: ebrietatem videlicet, comeſtationem, & luxum. Hinc Idolatria oritur, Exod. 32. Exod. 32

Sedit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Hinc spiritualium rerum dispendium consurgit.

Gen. 25. & Hebr. 12. Genesis 25. Esau propter vnam escam vendidit primogenita sua. Hinc sanctus Chrysostomus, ebrietatem & comessationem tempestati maris nauem dissipāti, existimat esse comparandam, & procellis tumentibus, ait enim: *Quid ita tandem? Quoniam spontaneum ad se trahit furorem, & os, & oculos, & nares, & omnia generaliter diuersoria, ductus, & riuos facit furoris. Quod si*

Augu. 16. de ciuitate 58. t. 5. Chry ho. 71. ad. populcol. 2. tom. 5.

Ezec. 16 *videas & interiora, animam quoque concipies, quasi quadam in hyeme, & gelu coagulatam, atque languentē, propter nimiam procellæ magnitudinē scaphæ nihil prodesse valentem. Quot ex hac tempestate mala viri, mulieresque patiantur dicere pudet; ipsorum autem conscientiæ derelinquo, quæ hæc plenius nouit.* Hinc & Augustinus ait: *Fugiamus ebritatem, ne crimen luxuriæ incurramus, quia Apostolus præcipit, dicens: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Vinum enim nobis Deus ad lætitiam cordis, nō ad ebrietatem donauit. Bibamus ergo non quantum gula exigit, sed quantum naturæ imbecillitas postulat, ne id, quod ad medelam corporis nostri tributum est, ad perniciem deputemus. Annuncia quæso tuis in domo tua, subiectis, quòd plerique per vinum homicidia, & fornicationes, perpetrauerint, nec ipsam mortem recusauerunt, alij per vinum à dæmonibus capti sint, nec est aliud ebrietas, quam manifestus dæmon. Ebriosus putat se aliquod optimum gerere, cum fuerit ad præcipitia deuolutus. Per vinolentiam armatur ad maledicta, & conuitia proximorum: & immutatur mens eius, & lingua balbutit.* Sicut ergo sobrius potus sanitas est animæ, &

Aug. lib. de salut. doc. c. 36. to. 3.

corporis, ita *vinum multum potatum* (vt ait Sapiens) *irritationem & iram & ruinas multas facit.* Sed obserua, quòd quatuor in præsenti improbat propheta, in his qui multo vino sunt dediti. Primo quòd alios ad ebrietatem cū importunitate in citabant quasi non esset illis satis, vino inebriari, nisi ad idem scelus sodales conuocarent: & hoc notat verbum illud *consurgitis*, ideſt, simul surgitis; surgentes enim alios excitabant vt biberent, vt inebriarentur, & vino æstuarent, contra illud Eccli. consilium. *Diligentes in vino noli prouocare; multos enim exterminauit vinum.* Consonat hoc cum alia translatione, quæ sic habet: *Væ excitantibus in mane, vt inebriabile sectentur.* Secundo reprehendit eorum cupiditatem inordinatam, quia videlicet præpropere, hoc est ante tempus, & mane vinū bibebant, quod vt S. Thom. docet, specialis quædam gulæ est species. & hoc notauit propheta illa dictione, *mane*, ideſt, ante tempus, non seruata hora competenti, nec animæ, nec corpori. Hinc est illud: *Væ tibi terra, cuius rex puer est, cuius principes mane comedunt. Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam. Mane*, inquit, *comedunt, mane bibunt*, ideſt adeò pultanti concupiscentiæ ad nutum obediunt, vt nulla temporis ratio habeatur. vide c. 3. nu. 4.

Eccli. 31

Thom. 2. 2. q. 148. ar. 4.

Eccl. 10.

16 *Mane*, inquit. Est & aliud consideratione dignum, quòd illo aduerbio *mane*, voluit nos monere propheta, ne videlicet optimum diei tempus, quod gerendis grauibus negocijs & spiritualibus exercitiis est aptissimum, in commessationibus & ebrietatibus consumamus

mus, Scriptum est enim: *Et particula bonæ diei non te prætereat*, ideſt, non eam inaniter consumas, non dilapides in ebrietatibus, sicut dilapidabant illi, qui mane surgebant ad bibendum vinum. Quod & propheta in verbis subsequentibus deplorat, cum ait: *Et opus Domini non respicitis, neque opera manuum eius consideratis.* O dementia. *Væ illis* (inquit Ambrosius) *qui mane ebrietatis potum requirunt, quando conueniebat Deo laudes referre, prænenire lucem, & orationi vacare, occurrere soli iustitiæ, qui nos visitat, & exurgit nobis, si nos non Christo, sed vino, & siceræ surgamus.* Hinc est quod existimantibus temere Apostolos variis linguis loquentes, ebrios esse, Petrus respondit.

Eccl. 14.

Ambr. li. de Helia, & Ieiun. cap. 15.

Act. 2. *Non enim sicut vos æstimatis hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia*, insinuans non leue peccatum esse, mane hora tertia quę honestis actionibus est apta, immoderato vino inebriari. Tertio, cum ait, ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam, eos damnat, qui totum fere diem, à mane vsque ad vesperam, bibendo & luxuriando consumunt, quasi ad hoc nati sint, & ad hoc viuant, vt bibant, vt luxurientur & comedant, de quibus Prou. 23. inquit Sapiens: *Cui væ, cui patri næ, cui rixæ, cui fouea, cui sine causa vulnera, cui suffosio oculorum? Non ne his qui commorantur in vino? Et cum quadam dulcedine, illud bibunt*, non necessitati, sed delectationi consulentes, & studentes in calicibus e potandis, nihil cogitantes, in nihilo incumbentes nisi vt vino precioſissimo inebrientur? Quarto denique illis verbis, *vt vino æstuetis*, condemnat peruersum finem ad quem, vsum cibi & potus

Prou. 23

ordinabant. Cum enim vinum nō sit propter se, aut propter delectationem, aut ebrietatem appetendum; sed propter vitæ sustentationem, iuxta illud Pauli consilium ad Timotheum scribentis: *Vtere modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates:* Illi non propter stomachum, sed propter crapulam, & luxum, non propter frequentes infirmitates, sed propter delitias; non in quantitate modica, sed immoderata, vinum expetebant: nec manducabant, vt viuerēt, sed viuebant, vt biberent, & mandacarent. *Vt vino*, inquit, *æstuetis.*

1. Thi. 5.

Vnde B. Augustinus lib. de salut. docu- Aug. li. de men. *Qui immoderatè*, inquit, *vinum* salut doc. c. *bibit, cum se putet vinum bibere, bibitur à vino.* quia ratione priuatur ita enim ebriosus intra se vinum suscipit inimicum. S. Gregorius per illos, qui mane comedūt, & inebriātur, eos intelligit, qui temporali felicitate contenti futuram non requirunt, quę per cœnam, eo quod vespere fiat, designatur: ad illam namque solum electi, qui terrena despiciunt admittuntur, vt ex parabola deinuitatis ad cœnam, quæ habetur Lucæ 14. colligitur. In quanta vero mala propter ebrietatem suam populus inciderit, verba indicant sequentia.

37. to. 4.

17 *Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit.* Vide iustum Dei iudicium & debitam ebrietatis pœnam expende. Principes qui epulabantur quotidie splendidè, fame pereunt, qui eburneas domos habitabant, in captiuitatē ducuntur; & qui mane consurgebant ad ebrietatem sectandam siti cruciantur. Vt enim refert Iose-

Iosephus de bello Iud. c. vlt.

S phus

Universidad de Deusto
Biblioteca

phus omnia hæc mala populus ingratus imminente captiuitate perpesus est. *Principes*, inquit, *interierunt fame*. Magnum certe inditium inopiæ, quæ principibus, & diuitibus non parcit, quæ ad magnates pertingit: nam ignobiles & pauperes fame perire nō est mirū, sed quid est. quod propheta postquam ebrietatē populi reprehenderit, illam causam esse captiuitatis insinuans inquit. *Propterea captiuus ductus est populus meus quia non habuit scientiam*? dixisset, vtique quia ebrietatem sectatus est quia vino æstuauit vsque ad vesperam. Solent enim ebrij nocte aliorum ministerio transportari, & ad locum sibi debitum transferri. Sed vt verum fatear, pro eodem videtur accepisse propheta ebrium esse & scientiam non habere. Est enim effectus ebrietatis ignorātia & stultitia, condignaq. merces illius. Pinguis quippe venter & vino repletus; pingues quoque sensus generat, & homines iumentis insipientibus similes efficit & multo amplius deteriores illa enim cum saciata fuerint, nec bibunt, nec comedunt; isti vero vsq. ad vomitum implentur sicut scriptum est, *omnes* Isai. 28. *mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumq. ita vt non esset vltra locus.*

18 *Proterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vllo termino, & descendent fortes eius & populus eius, & sublimes gloriosique eius ad eum.* Solet magna pestilentia ex fame & siti suboriri. Cū ergo in precedentibus vniuersalem totius populi famem denuntiauerit, tantam modo pestem futuram prædicit, vt vix locus pro cadaueribus hominum sepeliendis reperiatur: sed illorum congeries in fossa humo iactarentur: Ait ergo *Propterea*, ideſt propter supra enumerata peccata, vel propterea ideſt propter vniuersalē famem & sitim in populo grassantem: *dilatauit infernus*, ideſt sepulchrum, *animam suā*, infernus enim sæpè accipitur pro sepulchro, quia in inferiori loco est collocatū. Ait.n.Iob: *Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me?* Sequitur *& aperuit os suum* Iob. 14. *absq. vllo termino*, Phrasis est satis accommodata ad designādam multitudinē mortuorum: cum enim infernus magnus sit & insatiabilis iuxta illud prouerb. 27. *infernus & perditio nunquam implentur: &c.* 30. Prou. 27 *tria sunt insaturabilia, infernus, & os vuluæ, & terra quæ non satiatur aqua:* modo tamen dilatare animam dicitur, & os suum aperire, vt plures capiat, & deuoret.

19 *Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimium deprimentur.* Locus iste consimilis est alteri, quem diffusè exposui, cap. 2. nu. 13. vide ibi. Docet.n. quod nullus erit in die vindictæ respectus, vel acceptio personarū apud Deū, quia nō solum infimi, quos secundū Hieronymum significat homo, non tantum medij plebis, quos vir significat, sed & oculi sublimium ideſt principes & supremi deprimentur, sicut scriptum est: *Potentes potenter* Sap. 6. *tormenta patientur. Non enim subtrahent personam cuiusquam Deus, nec veuerebitur magnitudinem cuiusquam.* Et iterum: *Fortioribus autem fortior instat cruciatio.* Hæc Eodem 6 omnia adimpleta sunt in captiuitate Babylonica, in qua (vt Iosephus refert) incuruati sunt ad literam Iudæi sub catenis vincti & humiliati, vt in Babylonē ducerentur, qui sub iugo diuinæ legis ceruicem humiliare Iosephus lib. 5. de bell. Iud. 28.

liare noluerunt; sed vincula eius dirumpere ausi sunt.

Psal. 2. 20 *Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, & Deus sanctus sanctificabitur in iustitia.* ideſt, sanctus apparebit & iustus, cum vindictam sumpserit de inimicis suis. Modo enim quasi iniustus multis Deus videtur, quia electos punit, & reprobos temporali felicitate gaudere concedit. Inde est illud: peruersum impiorum iudicium. *Vanus est* Malac. 3 *qui seruit Deo, & quod emolumentū, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietates, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.* Ab alijs vero infidelis reputabatur Deus & delusor, eo quod non statim implebat promissa; nec comminatam pœnam peccatoribus inferebat. Sed tunc exaltabitur Deus in iudicio, & fidelis apparebit sanctus, & verax (inquit propheta) quando hæc quæ prædico, opere adimpleuerit. Tūc cantabunt electi. *Iustus Dominus, in omnibus vijs suis, fidelis Do-*
Psa. 143 *minus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* & adimplebitur quod scriptum est: *Vt*
Psal. 50. *iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris:* Iudicatur enim à peccatoribus Deus infidelis in promissis & impius in inferendis pœnis; quia non fertur cito contra malos sententia: sed suo tempore apparebit iustus, cum opere adimpleuerit, quod promisit. Vide cap. 2. nu. 24.

21 *Et pascentur agni iuxta ordinem suum. & deserta in vbertatem versa aduenæ comedent.* Septuaginta interpretes transferunt, *& pascentur direpti, quasi tauri*, qua phrasi vt notauit Hieronymus, multitudinem eorum designat, qui erant in captiuitatem ducendi, ad modum armentorum, pecudum, vel agnorū, quorum greges à pastoribus ducuntur ad pascua, vt postea occidantur Consonat hæc explicatio cum illo Hierem. 12. *Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis.* Aequum enim erat vt qui tamquam pingues tauri fuerant contra Dominum congregati, Psal. 21. vt mugirent aduersus illum & eum caperent: capti à Chaldæis, vel Romanis congregarentur ad victimā. Alij vero inter quos est Adamus, Forerius, glossa & Pinto istum locum explicant de Gentibus & Iudęis cōuersis ad Christum, ita vt sit sensus Agni, ideſt, fideles: Sic enim appellantur Ioan. 12. *Pasce agnos meos*, Ioan. 12. pascentur pabulo cælestis doctrinę. Consonat ēt hæc explicatio cū paraphrasi chaldaica, quæ sic legit, *Et pascentur sancti pauperes*, &c. Et deserta in vbertatē versa aduenæ comedent, ideſt, eloquia Dei, quæ Iudaicus populus deseruit, comedēt Gentes in vbertatē versa, ideſt dictis, sententiis, & explicationibus sanctorum exornata.

22 *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: & quasi vinculū plaustri peccatum.* Ecce fructus amaritissimos, quos vinea Domini multo labore plantata illi produxit. Hi sunt pertinacia, obstinatio voluntatis, multitudo peccatorū, depraua ta consuetudo peccandi. Qui huiusmodi peccatis sunt delicti, trahere peccata dicuntur in funiculis, non charitatis sed vanitatis: quia vt Au- Augu sup gustinus explicat, & Gregorius psal. 118. peccata peccatis connectunt, & to. 8. quasi funem longū implexa delicta Greg. 33. semper extendunt, sicut scriptum mor. 9.

est: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* Et Nor. quòd sicut ex pluribus funiculis paruis sibi ad inuicem innexis magnus efficitur qui difficilè rumpitur, ita ex pluribus implexis peccatis, consuetudo resultat, quæ dificile superatur. Ps. 128.

Funiculus triplex (ait Sapiens) *difficile rumpitur.* Quis est funiculus triplex? funis est peccatum, funis prava consuetudo, funis iniquitatis magisterium. Audi propheram. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum & in via peccatorum non stetit: & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Qui ergo abiit in consilio impiorum consentiendo in peccatum, & stetit, in illo perseuerando, & sedit in cathedra, iniquitatis magistrum se exhibendo: triplici funiculo ligatus est, & constrictus. Nam funibus peccatorum suorum quisque constringitur. His ergo funibus peccata illi trahebant, & multiplicabant. Vide quæ contra consuetudinem peccandi habes cap. 1. nu. 16. Eccl. 4. Tsal. 1.

23 *Et quasi vinculum plaustri peccatum.* Hæc verba sensum augent præcedentium, & insinuant quantã vim peccatores rebus omnibus inferant, vt eas ad peccatum retorqueant. Vinculum enim plaustri durius est quam funiculus, fortius ad trahendum plaustrũ, per quod peccatum, siue consuetudo peccandi intelligitur, propheta dicente: *Triturauerunt in plaustris ferreis galaad.* Ferreis, inquit, quia portari sine magno labore non possunt. Vbi attende, quid in plaustris ferreis, cum tanto labore, & dolore peccatores portent; fœnũ videlicet, cras in ignis chibanum mittendum. Vnde & scriptum est: *Ecce ego stridebo super vos sicut stridere solet plaustrum onustum fœno*: Portant enim fœnum isti, idest, carnis desideria, vana, & inutilia, & bona temporalia, quæ cito decident, & marcescet eorum gloria, sicut scriptum est; *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri; Exiccatum est fœnum, & cecidit flos, quia Spiritus Domini sufflauit in eo*, flatus enim vel aura eos marcescere facit. Amos. 1. Amos. 2. Isai. 40.

24 *Qui dicitis festinet, & velcito veniat opus eius, vt videamus, & appropriet, & veniat consilium sancti Israel & sciemus illud.* Sensus est, ut ait Hieron; Væ uobis qui putatis diem iudicii non futurum, uel non uenturam captiuitatem, quam propheticus sermo prædicit, qui dicitis ad prophetam: Vsquequo nobis Deminaris iram? Volumus eam scire: ueniat cito. Hoc autem per ironiã loquebantur, quoniam eam non putabant esse uenturam; sed simulari a propheta malitiosè. Sic intellige uerba illa quę derisoriè dicebat populus. *Quia manda remanda manda remanda. Expecta reexpecta, expecta reexpecta: modicum ibi modicum ibi.* Et infra: *Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos.* Ac si dicerent: Nihil timemus securi erimus; verba uestra ò prophetæ vera nõ sunt: illis non credimus, nec fidem adhibemus. Filii Abrahæ sumus; Patrem habemus Abraham, quem Deus elegit, quem benedixit, eius filijs uelit nolit, benefaciet. Putas ne super filios Abrahæ inducet malum? Istæ sunt impiorum derisiones, ueniat & acceleret certissimum obdurationis & reprobationis inditiũ est scripturis sanctis nõ credere, comminationibus Dei fidem non adhibere; sed in ea Isaia 28

pace

Pace & securitate uiuere, quasi gens quę fecerit iustitiam.

25 *Væ qui dicitis, malum bonum, & bonum malum. Ponentes tenebras, lucem, & lucem tenebras. Ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Ecce aliud reprobationis indicium, & obdurationis signum. Conantur peruersi, & moribus corrupti siniſtrè Scripturam sacram interpretari, & retorquere, ut iuxta legis normam operari nideãtur & uerbis Domini suam nequitiam, auaritiam, crapulam, & iniustitiam operire contendunt, & alios qui eorum uestigia non sequuntur, damnare, aut imperfectos dicere. Omnia corrumpunt, ut corruptos moribus sanctificent, atque defendant. Hæc est (inquiunt) uera uiuẽdi ratio secura & profecta. Vt quid carnis afflictio, uita aspera, rigor disciplinæ? Vt quid tot uigiliæ, tot ieiunia, tot disciplinæ? Inutile ducunt, & uanum, quod ad perfectionem uitæ maximè conducit. Sic dicunt malum bonum, & bonum malũ ponentes tenebras in lucem & lucem in tenebras. Nonne terrena sapientia, industria humana: tenebræ sunt; sapientia autẽ Dei lux? & lux uera, *Quæ illuminat omnem hominem: Et lux in tenebris lucet?* quoniam humanam astutiam comprehendit; laqueos detegit, cæcos illuminat, ut foueam uideant & caueãt. Nonne uerba Dei *Dulciora sunt super mel & fauum.* Et dulcedo huius sæculi amara? Væ ergo tibi quicunque es ille, qui omnia prouertis, & amarũ dulce reputas, & dulce amarum, tenebras lucem dicis & lucem tenebras, Lege cap. 1. num. 59. 62 & 64. Isai. 5. Ioan. 1. Psal. 18. 3. Esdr. 5

26 *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis metipsis prudentes.* Hæc est multorum radix errorũ in illis, qui humana inniuntur sapientia, & prudentiam sæculi, quæ stultitia est apud Deum amplexantur. Ideo ille populus uerbis Dei credere nolebat: ideo dicebat malum bonum & bonum malum &c. Tales sunt arrogantes; tales superbi, qui prius doctores esse uolunt & magistri, quam discipuli: cum tamen captiuare deceat prius intellectum in obsequiũ fidei, & maiorum sententiæ acquiescere, & discere, quod est docendum. Hinc & Paulus. *Si quis inter vos, videtur sapiens esse in hoc sæculo stultus fiat vt sit sapiens.* Hinc, & propheta: *Perdam sapientiam sapientium & prudentiam prudentium reprobabo.* Hinc & illud sapientis consilium: *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne initaris prudentiæ tuæ. In omnibus vijs tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Ne sis sapiens apud te metipsum.* Necesse enim est, ut qui sapientiæ suæ innititur aut prudentiæ, cito cadat, cõprehendatur, & pereat. Vide ca. 1. nu. 50. 1. Chor. 3 Isai. 29. Prou. 3.

27 *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes admiscendam ebrietatem,* Translatio noua habet, *admiscendã sinceram*, idest omne quod inebriare potest, vt Ambr. explicat, & hispanicè dicitur, *hacer calabriada.* Potentes, inquit, estis & fortes ad bibendum. Irrisio quædam ciuilis videtur sale referta; ac si diceret: Fortes non estis, nec potẽtes aduersus hostes ad conseruandã iustitiam, ad rempublicam defendendam: sed ad bibendum vinum & epotandos calices. Vide numero 25. Ambr. lib. de Ieiun. & Elya.

28 *Qui iustificatis impiũ pro muneribus, & iustitiam iusti auferetis ab eo.* Notat iterum Principum, & facer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacerdotum auaritiam, qui muneribus corrupti peruersa iuditia proferebant: de quo supra cap. 1. num. 62.

29 *Propter hoc: sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flāmæ exurit; sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascendet.* Verba hæc ad incendium referuntur ciuitatis. Possunt etiam de die iudicij explicari. Vbi obserua, quod non dixit; *Sicut deuorat ignis*, sed *lingua ignis*, vt nos sententiæ illius admoneret; *Ite maledicti in ignem æternum*: quæ lingua ardens quasi ignis reprobos mittet in gehennam. Et consonat hæc explicatio, cum loco illo, cap. 30. Labia eius repleta sunt indignatione; & lingua eius quasi ignis deuorans. Vel (ideo secundum alios) lingua ignis dicitur; quia ignis admodum linguæ flammam emittit. Obserua præterea, quam facile ira Dei absq. vlla resistentia peccatores consumat, quod exemplo stipulæ conijcies, quæ igni resistere non valet: sed in ictu oculi deuoratur ab illo, in cineres redigitur, & consumitur. Vide cap. 1. num. 66. & 72.

Mat. 25. *Isaiæ 30.* *Isai. 30.*

30 *Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt.* Verbum illud abiecerunt contemptum significat transgressorum; sicut Psal. 2. *Dirumpamus vincula eorum: & proijciamus à nobis iugum ipsorum.* Vide cap. 1. nu. 20. cætera patent vsq. ibi.

Psal. 2.

31 *Et leuabit signum in nationibus procul: & sibilabit ad eū de finibus terræ, &c.* Describit propheta impetum & potentiam Romani exercitus, aut etiam Regis Babylonis, per quem populum Iudaicum ob sua peccata, & potissimè quia occiderunt Christum Dominum, debellauit; comparans illum frementi leoni, cui nullus valet resistere. Consonat hic locus cū illo deuter. 28. adducet Dominus super te gentem delonginquo, & de extremis terræ finibus in similitudinem aquilę volantis cum impetu, cuius linguam intelligere non possis: Gentem procacissimam, quæ non deferet senem, nec misereatur paruuli, & deuoret fructum iumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec intereas, & non relinquat tibi triticum, vinum & oleum, & armenta boum, & greges ouium, donec te disperdat, & conterat in cunctis vrbibus tuis, & destruantur muri tui firmi, atque sublimes, in quibus habebas fiduciā in omni terra tua. Obserua verbū illud, *Sibilabit*, significat n. quòd ad vnū sibilū ad unū signū Domini vocā tis, cōgregati sunt exercitus aduersus populum incredulum, & statim venerūr, vt exequerētur imperium domini. Vnde & subditur.

Deut. 28.

32 *Et ecce festinus velociter veniet.* Dixerat supra, vaticinia Isaiæ irridendo populus pertinax & incredulus: *Festinet, & cito veniat opus eius, vt videamus.* Modo propheta e conuerso illos irridens subiungit: *Ecce festinus velociter veniet.* Ecce in foribus adest. Vos irridebatis increduli verba mea: ego quoquè in interitu vestro ridebo & subsannabo, cum id, quod prædixi, vobis aduenerit. Confundit etiam populi pertinaciam, & duritiam cordis eius: velox obedientia vocati exercitus. Toties enim à Deo vocatus rebellis populus obedire contempnit, & tamē gentes ad vnicū Dei sibilum velociter veniunt de longinquo, vt eius deseruiant voluntati.

Habes

33 Habes ex hoc capite, qualiter vinea illa domus videlicet Israel tam magna cura plantata, tot modis exculta, non ob aliam causam, quàm propter peccata ipsius, propter incredulitatem, propter iniustitiam & ebrietatem, & contemptum eloquiorum Dei extirpata sit. Tu autem, ò frater time, fracti enim sunt rami, ut ego inserar, ut tu socius radicis, & pinguedinis oliuæ efficaris. Bene. *Propter incredulitatem* (inquit Paulus) *fracti sunt.* Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time, si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei in eos quidem, qui ceciderunt, seueritatem, in te autem bonitatem Dei si permanseris in bonitate, alioquin, & tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate inserentur. Et profecto eadem atque grauior pœna infligetur nobis, si tantam neglexerimus salutem, filium Dei conculcando, & sanguinem testamenti polluendo, quanto enim potiora Iudæis sumus sortiti beneficia, tanto uberiores bonorum operum fructus proferre decet.

Rom. 11.

CAPVT SEXTVM.

IN anno, quo mortuus est rex Ozias, 3.4. vidi 5. Dominum 6. sedentem super solium excelsum, & eleuatum: 7.8. & ea, quæ sub ipso erant, replebant templum: 9. Seraphim stabant super illud: 10. sex alæ vni, & sex alæ alteri; duabus velabant faciem eius: 11.12. & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant: 13. Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: 14. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. 15. Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, 16.17 & domus repleta est fumo. 18 Et dixi: Væ mihi, quia taceui, 19. quia vir pollutus labijs ego sum, 20 & in medio populi polluta labia habentis ego habi-

to, &

to, 21 & regem Dominum exercituum vidi oculis meis. 22 Et volauit ad me vnus de Seraphim, 23 & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat 24 de altari. Et tetigit os meum, & dixit: 25 Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua; & peccatum tuũ mundabitur. 26 Et audiui vocem Domini dicentis: Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixi. 27. 28 Ecce ego, 29. 30. 31. 32 mitte me. 33 Et dixit: Vade, & dicens populo huic: 34 Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & noli cognoscere. 35. &c. vsq; 45 Excæca cor populi huius, 46 & aures eius aggrauata: 47 & oculos eius claude: ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, 48. 49. 50 & conuertatur, & sanem eum. 51 Et dixi. Vsquequo Domine? 52 Et dixit: Donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquetur deserta. Et longe faciet Dominus homines, & multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ. 53 Et adhuc in ea decimatio, 54 & conuertetur, & erit in ostensionem sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos: semen 55 sanctum erit id, quod steterit in ea.

* * *

SVMMA CAPITIS.

VATICINATVR propheta in hoc capite vltimam pœnã, illamque grauissimam, quam Dominus populo suo intulit, propter innumera commissa peccata, illum indurando, & excæcando, ne videntes & audientes Christum, crederent in illum, de quo ab illo versiculo: Vade & dices populo huic: Et quoniam in pœnam huius cæcitatis, fuit Hierusalem per Romanos euersa; eius excidium repetit in præsenti. Ibi: Donec desolentur ciuitates, &c. Præmittit autem propheta quandam mirabilem visionem, qua suam prophetiam confirmaret, vt maior fides eius dictis Iudæis incredulis adhiberetur, de qua agit à pincipio cap. vbi ostendit etiam se fuisse missum a Deo, vt hæc populo nunciaret: ne aliquam excusationem rebelles prætenderent.

COMMENTARIVM.

IN anno quo mortuus est Rex Ozias. Notat propheta circumstantiam temporis in quo hanc visionem mirabilem vidit. Nam (vt docet sanctus Chrysosto.) sicut in publicis instrumentis dies mensis notatur, & annus quo scriptura subscribitur, vt robur habeat & firmitatem; ita & in prophetis hæc sunt valde obseruanda, vt prophetiæ veritas appareat firma. Huius inaduertentia circa aduentũ Messiæ errauerunt Iudæi, & nunc errant, qui legalibus cæremonijs inhærentes legem Euangelicam repellunt. Tempus ergo, in quo Dominum in trono sedentem Isaias vi

Chry. ho. 2. de verbis Isai. col. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dit fuit annus, in quo mortuus est
4. Reg. 15. Ozias, qui vt sacra narrat historia, rex impius fuit & peruersus, quo
Orig. ho. 1. super c. 2. Iud. subinde regnante talem uisionem non vidit Isaias, sed eo mortuo,
Chrisost. hom. 4. super c. 6. & in hoc (vt adnotauit Origenes, Chrysostomus, & Gregorius) des-
Isai. fine. tom. 1. Greg. ho. 14. super Ezech. gnatur Deum multoties propter peccata populi, & impietatem regis, prophetis occultare visionem, & os prædicatorum & sacerdotum occludere, sicut scriptum est: Et
Ezec. 7. Thren. 2. *quærent visionem de propheta, & lex peribit à sacerdote*. Id quod & Hieremias deplorat, cum ait: *Non est lex & prophetæ eius non inuenerunt uisionem à Domino*. Mortuo autem rege iniquo, & peccatoribus de medio sublatis aperit Dominus os prophetarum & illis per uisionem loquitur, iuxta illud: *Tunc locutus*
Psal. 88. *est in visione sanctis suis*. Tunc, inquit, quando videlicet populus Dei scit iubilationem, quando in lumine vultus eius ambulauerit, quando custodierit mandata illius. Hinc
Ioel. 2. & Ioel postquam dixerat: *In medio Israel ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius, & non confundetur populus meus in æternum*. Subdit: *Et erit post hæc, Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt, Et erit post hæc*, ait: Quid est post hæc? Quando ego habitauero in medio vestri, quando ego Deus vester, & vos mihi populus: tunc visiones videbunt iuuenes vestri. Hinc & O-
Osea 12. seas: *Adhuc sedere te faciam in tabernaculis sicut in diebus festiuitatis: & ego visionem multiplicaui*. Prius in tabernaculis sedent interna pace conscientiæ profruendo; & deinde visiones illis multiplicantur à Domino. Ita in præsenti mortuo rege impio, Ozia de medio sublato, & regnante Ioatham, visionem uidit Isaias, sic & Ezechiel, mortuo Phal- *Ezech.* cia filio Banaiæ prophetauit. Hinc collige spiritum propheticum non omni tempore, nec per modum habitus adesse prophetis: sed cum diuinæ placitum fuerit volûtati quia vt docet S. Thomas; per modum dispositionis transeuntis mentes eorum illuminat. Vide supra ca. 3. num. 26. Thom. 2. 2. q. 68. art. 2. ad 3. 22. q. 171. art. 2. 3. cont. Gentil. c. 154.

3 *Vidi Dominum*: Hæc visio Isaiæ semper apud hebræos fuit celeberrima, & in magno precio habita. Sed multi ex illis non grato animo eam audiebant: quia verbis acerrimis eorum cæcitatem condemnat. At sacri Euangelistæ, & Apostoli illam referunt, & explicant: Sanctus Matthæus cap. 13. S. Marcus. cap. 4. S. Ioannes cap. 12. S. Paulus ad Rom. 11. & Actor. 28. De qua scripserunt latissime, Ireneus lib. 4. cap. 36. Eusebius Cesarien. lib. 7. de monstr. Euang. 2. Sanctus Chrysostomus quinque homilias elegantes composuit & totidem Bernardus & Orig. de visione sedentis super thronum. Deniq. Sanctus Hieronymus ad Damasum Papam duas multa eruditione refertas scripsit epistolas de ministerio Seraphim. Pro intelligentia huius visionis duo sunt examinanda. Alterum est, qualis fuerit hæc Isaiæ visio, vtrum imaginaria, & per species corporales & sensibiles facta, an verò intellectualis, & per species intelligibiles. Alterum est, quid nam per huiusmodi visionem, & per circunstantias illius significetur, vt ex hoc sensus illius literalis manifestus fiat, Nam iuxta Sancti Thomæ sententiam in-

loquutionibus metaphoricis, parabolicis seu figuratiuis, ille erit
Thom. 1. part. q. 1. art. 9. ad 3. sensus literalis, qui per metaphoram ipsam, per parabolam metaphoricam, vel figuram designatur.
Glosa Isai. 1. Glosa docet visionem fuisse imaginariam per corporales similitudines facta, & idem sentit Sanctus Thomas prima parte, quæstione 12. artic. 3. ad 3 Qualiter autem huiusmodi species & similitudines siue sensibiles siue intelligibiles, afficiant prophetas, quære in Sancto Thoma 22. q. 174. art. 3. Quid vero huiusmodi visio literaliter significet, infra dicetur. Expendamus ergo singula eius verba.

Bern. ser. 1. de ver. Isaiæ. 4 *Vidi*. Obserua cum S. Bernardo, quod cũ propheta de Christi ignominia, & passione sermonem faceret, non dicit in singula-
Isai. 53. ri: *Vidi*: sed in plurali *vidimus eum & non erat ei species neq. decor*. Sed in præsenti de Christi gloria, & maiestate sedentis super thronum loquturus, ait in singulari: *Vidi*, vt illam visionem intelligas esse communem iustis, & peccatoribus: istam vero excellentiæ singularis, si quidem absque specie & decore vidit eum & spreuit Herodes, viderunt quoque & ipsi Iudæi qui dinumerauerunt omnia ossa eius, de-
Psal. 21. quibus scriptum est: *Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me*: Sed gloria, & maiestate eius solum electorum oculi perfruentur, prophe-
Isai. 26. sũ aliam literam. ta dicente, *Tollatur impius ne videat gloriam Dei*. Quid autem significet *Vidi* seu *visio* explicatum est cap. 1. num. 3.

5 *Dominum sedentem super soliũ excelsum & eleuatum*. In textu Hebræorum pro Dominum habetur nomen Adonai, quod significat Deum firmum & stabilem: deriuatur-

turquè a nomine *edem*, quod significat fundamentum ex eo quod omnia sustineat, & respicit illud nomen Christum, qui omnia portat & sustentat verbo virtutis suæ: qui
Hebr. 1. totius spiritualis edificij fundamentum est Apostolo dicente: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus*, cuius gloriam & virtu-
1. Cor. 3 tem in hac visione spiritu propheticò præuidit Isaias, vt Ioannes Euangelista testatur, cum ait: *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam*
Ioan. 12. *eius*, idest Christi vt explicat Augustinus, & Hieronymus, *& loquutus est de eo*. Aduertit enim Augustinus quod filius Dei antequam susciperet carnem, ostendit se oculis hominum sicut voluit in subiecta creatura, non sicuti est: & sic ostensus est Isaiæ. Sic etiam in fornace ignis inter illos tres puerosap
Daniel. 4 paruit, *& species* (inquit) *quarti similis filio Dei*.

6 *Sedentem*. Aliquando dicitur Deus sedere, aliquando stare sicut supra cap. 3. *Stat ad iudicandum Dominus, stat ad iudicãdos populos*. non quia ea quę ad situm pertinent, proprie competant Deo, sed quia illi per quandam similitudinem & metaphoram adaptantur. Vt enim
Aug. lib. de essentia diuin. explicat Augustinus, & S. Thomas Deus sedere dicitur propter suam
Thom. 1. part. q. 3. ar. 1. ad 4 immobilitatem, & authoritatem: stare autem ad designandum virtutem, quam habet ad debellandum omne quod aduersatur. Vel ex eo sedentem illum vidit Isaias, vt denotaret Deũ esse iudicem, qui condignam pœnam Iudæis inferre parabat, eos excæcando. Proprium est enim Iudicis pro tribunali sedere, cum aliquem condemnare vult, aut damnare. *Rex qui sedet in solio iu-*
Prou. 20

dicum (ait sapiens) *dissipat omne malum in circuitu suo*, Vnde in scriptura sacra per Christi sedem, vel cũ sedere dicitur, iuditiaria eius potestas designatur, sicut scriptum est: *Consurgant & ascendant gentes in valle Iosaphath; quia ibi sedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu.* Et iterum: *Vidi thronum magnum, & candidum; & sedentem super eum.* Et rursus: *Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga directionis virga regni tui.*

Ioel. 3.
Apo. 20.
Psal. 44.

7 *Et ea quæ sub ipso erant replebant templum.* Translatio noua habet: *Et fimbriæ eius replebant templũ* uel *regiam*: & ita etiam vertit Paguinus. Alij transferunt: *Et oræ eius replebant templum.* Thargum sic legit: *Et splendore gloriæ eius repletum est templum.* Sic adeò erat ob longa vestis, qua Deum Isaias vidit indutum, vt bona eius pars templi pauimentum operiret: vt agnoscas ita esse immensam Dei maiestatẽ, & gloriam, vt minimum ipsius, & infimum, quod quasi fimbria vestimenti reputatur, templum ornet & repleat: & loquitur de templo Hierosolymitano, in quo peculiarem maiestatis suæ præsentiam declarauit. Hinc sanctus Paulus: *Quod stultum est Dei fortius est hominibus.* Quid nam stultum Dei est, quid infirmum? Numquid in Deo stultum aliquid esse poterit aut infirmum? *Sapiens enim corde est, & fortis robore*: Factus est homo, ponitur in stabulo: inter paleas absconditur, conuersatur inter homines tanquam vnus ex illis; passus est virgis cæsus, spinis coronatus, ligno affixus & mortuus. Ecce infirmum Dei, quia pro nobis doluit & infirmatus est: ecce dei stultum, *Prædicamus* (ait Paulus) Christum Crucifixum, *Iudæis quidem scandalum gentibus autem stultitiam*, ecce infimum, ecce fimbriam vestimenti eius. Sed hoc infirmum, hoc stultũ, hoc infimum templum Dei replet gloria, immo & cælũ ipsum. Infirmitate illius fortes sumus, stultitia sapientes, inopia diuites. fimbriæ illius infirmros sanant. *Si tetigero tantum fimbriam vestimenti eius* (ait mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur) *salua ero*. Hinc Bernardus, *De te Domine suppleo, quidquid in me minus habeo*. Quid ni fimbrias istas dixerit thargum splendorem & gloriam? Siquidem omne pulchrum, omne speciosum templi. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus*, ex fimbrijs Domini emanauit. Vnde fides Apostolorum, fortitudo martyrum, sanctitas sacerdotum, claritas & splendor virginum? nonne ex fimbrijs vestimentorum Christi processit?

1. Cor. 1.
Iob. 9.
Mar. 14. Math. 9. Bern.
Psal. 44.

8 Scimus ex S. Gregorio, & per vestes Dei, Christi fideles designari. Illis enim velut ornamento vestitus est Christus propheta dicente: *Quia omnibus his velut ornamento vestieris*. Huius ornamenti fimbriæ sunt humiles, obedientes, subiecti omni humanæ creaturæ propter Deum: Sub pedibus enim Dei sunt, & per cordis humilitatem hærent pauimento templi: *non alta sapientes, sed humilibus consentientes*, humiliantur sub potenti manu Dei; imo & sub pedibus illius subijciuntur; scientes, quoniam quæ sub ipso erant replebant templum, Euacuatum est cælum per superbiã repletur per humilitatem. Dixit Lucifer, in corde suo: *in cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo*, sed statim

Greg. 21. mor. 24.
Isai. 49.
Rom. 12.
Isaiæ. 14.

statim ad inferos detracta est superbia eius, noluit voluntariè humiliari sub pedibus Dei, sed super astra ipsius solium habere: & ecce inuitus sicut fulgur de cælo cecidit pedibus omnium subiectus. Recumbentibus autem in nouissimo loco dicetur aliquando, *Amicæ ascende superius*. Ille descendit per superbiam; tu pro humilitatem ascende. In templo Dei sedes superbientis angeli vacua remansit: impleatur gloria obedientis hominis & humilis. *Et ea quæ sub ipso erant replebant templum*. Vnde Bernardus, *Vide vt sub ipso inueniaris; alioquin esse non poteris cum ipso. Quid enim? Putas indifferenter admittet homines in illud tantæ beatitudinis tẽplum, qui nec ipsos quidem angelos indifferenter reliquit in eo? aut nõ discernet intergle bas, qui decreuit inter stellas?* Hinc & Petrus. *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis*. Si Deus illos sic exaltat, qui sub potenti manu humiliantur illius, qui sub pedibus eius sunt: qualiter clarificabit? *Viderunt* (inquit) *Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis saphyrini, & quasi cælum cum serenum est*. Tales Deus facit humiles, sub pedibus ipsius subiectos, firmos, & stabiles, claros & glorioſos, quasi opus lapidis, seu lateris igne charitatis decocti, & lapidis saphyrini, qui, vt referunt multi, coloris est cælici, & maximâ claritate refulget, & quibusdam punctis aureis, sicut cælum stellis decoratur. Quid non decorum in humilibus; quid non clarum quid non præfulgidum? Opus lateris videtur, lutum immundum ab impijs reputantur, quia pauperes sunt, quia prosequutionẽ patiuntur quia contemptibiles & abiecti, *Tanquam*

Luce 14.
Bern. ser. 2. de verb Isaiæ.
1. Pet. 5.
Exod. 24
Hemin. li. 2. de simi. c. 6. & 13.

quam purgamenta huius mundi (ait Paulus) *facti sumus omnium peripsema vsq. adhuc*. Sed atende sub cuius pedibus opus istud luti & lateris, sit subiectum, aperi oculos & considera. Videbis, eius claritatem, eius splendorem, eius gloriam qua si cælum, cum serenum est: tanta erit & talis eorum claritas, vt velint nolint etiam reprobi illam agnoscant & admirentur. *Nos* (inquient) *insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, Ecce quomo facti sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.* O beata paupertas, humilitas veneranda, quę in cælorum transit splendorem & de stercore erigit pauperem. Tene, o homo Christi consilium. *et cum vocatus fueris ad nuptias*, ad celestes epulas inuitatus, *recumbe in nouissimo loco*, sub pedibus omnium propter Deum te constitue, & videbis: *Videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum*. afflues benedictionibus cælestibus, potiora dona à Deo percipies. Recordare quid acciderit Beniamin fratri minimo patriarchæ Ioseph. Inuitantur omnes fratres ab illo: & panibus appositis, recumbit seorsum Ioseph *Et sederunt coram eo primogenitus iuxta etatem suam, & mirabantur nimis, sumptis partibus, quas ab eo acceperant; maiorq. pars venit Beniamin ita vt quinque partibus excederet.* Ecce rem mirabilem, frater minimus. in nouissimo loco recumbens, maiorem partem accipit. Quare hoc? *quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.*

1. Cor. 4.
Luc. 14.
Isai. 60.
Gen. 43.
Luc. 14.

9 *Seraphim stabant super illud.* Septuaginta uiri transferunt. *Seraphim stabant in circuitu eius*: ideſt Domini. Aliqui referunt relatiuum illud

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud ad solium Dei, ideſt ſtabant ſuper ſolium: alij uerò inter quos eſt Sanctus Hieronymus ad templum dicunt eſſe referendũ, ideſt, ſtabant ſuper templum. Cum ergo ait, *Seraphim ſtabant ſuper illud*: deſignat, Seraphim, quod incenſi interpretantur, ſuperiores eſſe Dei thronis, & excelentiores quam cherubim, de quibus Pſal. 98. *Qui ſedes ſuper Cherubim, &c* ſub inde inter omnes ſpiritus angelicos ſupremos, quod & Dioniſius Areopagita fatetur, Chriſoſtomus & Bernardus, & in eundẽ ſenſum redit ſeptuaginta uirorum translatio. Nam ut adnotauit Sanctus Dionyſ. ex eo Seraphim in circuitu Dei ſtare dicuntur, quia inter omnes hierarchias Deo à quo immediate illuminantur, magis accedunt. Hinc colligit Gregorius Nazianzenus magnam Iſaiæ excellentiam, qui inter omnes prophetas, ſolus uidere Seraphim dignus eſt habitus. Vidit quidem angelos Daniel & archangelos, vidit Ezechiel cherubim, uiderunt & patriarchæ nonnulli multos ſpiritus angelicos, uidit & Iacob in ſomnis Angelos Dei ſuper ſcalam aſcendentes & deſcendentes, ſed uidere Seraphim, tantũ Iſaiæ eſt conceſſum & quod magis huius uiſionis excellentiam commendat, nullibi in tota ſcriptura ſacra, Seraphim mentio fit (ut adnotauit Hieronymus) niſi in hoc loco Iſaiæ. Duo tamen ſunt in preſenti animaduertenda. Alterum eſt, cur in uiſione iſta Seraphim potius quam alios Spiritus angelicos uiderit Iſaias; Alterum eſt, quare duos tantum uiderit & non plures; cum tamen Daniel poſtquam maieſtatem deſcripſiſſet regnatis, adiecerit, *Millia millium miniſtrabant ei, & decies centena millium aſſiſtebant ei*. Ille duo: iſte tot millia videt? Primæ quæſtionis diſſolutionem ex ipſa ethimologia nominis colligit Vatablus. Seraphim etenim incendium interpretatur, unde & ſcriptum eſt: *Qui facit angelos ſuos ſpiritus: & miniſtros ſuos ignem urentem*, ſiue, *flammam ignis* (ut ait Paulus) Vbi per flammam ignis, Seraphim intelligunt Sancti doctores: Quia ergo Iſaias oſtendere uoluit Deum contra ciuitatem iratum eſſe, quam (ut ex præcedenti capite conſtat) incendio decreuit conſumere: ideo Angelos ſpeciem igneam habentes ſe uidiſſe teſtatur; ut per illam incendium futurum deſignaret: ſicut ad deſignandam reſurrectionis Chriſti lætitiam Angeli candidis ueſtimentis induti apparuerũt mulieribus, ut ex ueſtimentis ipſis gaudiũ & gloriam reſurgentis coniectarẽt Vidit autem duos tantum, vt duorum teſtamentorũ eminentiam explicaret: quæ dum ſe adinuicem mutuo reſpiciunt, gloriam Dei prædicant; & annunciant: vel certè vt ſignificaret, ſanctos, quò perfectiores, eò eſſe pauciores, ita vt perfectiſſimos, quales ſunt Seraphim, vix duos in Eccleſia inuenias. In cuius ſignum arca Noe, quæ typum geſſit Eccleſiæ, in parte inferiori vbi morabantur beſtiæ, lata erat, quia *ſpecioſa eſt via quæ ducit ad perditionem*: ſed in ſuperiori vbi manebat Noe & filijs eius erat arcta: quoniam arcta eſt via quæ ducit ad vitam, & quò ſuperior eò arca erat arctior, ita vt in ſummitate, vnius tantum eſſet cubiti, quo vt adnotauit Gregor. deſignatur, quanto perfectiores quique ſunt, tantò pauciores eſſe, ita vt ad ſummum perfectionis ſolus Chriſtus aſcenderit, de quo

Dion. c. 7. cæl. hier. Chriſ. ho. 64. ad popul. to. 5. Ber. ſer. 3. de verb. Iſaiæ. — Pſal. 98.
Cre. Naz. — Dan. 7. Ezec. 10. — Gen. 28.
Hyeron. — Dan. 7.
Vatablus. — Pſa. 103 Hebr. 1. — Mat. 28. — Gen. 6. Greg. ho. 38. in Euangel. — Matth. 7. — Greg. vbi ſup. — ſupra in 1 log. n. 1.

de quo ſcriptum eſt: *Similis factus ſum pelicano ſolitudinis, factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto.* Sicut ſolitarius, inquit, quia vnicus in ædificio, quia ſolus inter mortuos liber, ſolus de virgine natus, ſolus Deus & homo, ſolus pro hominibus paſſus, ſicut ſcriptum eſt: *Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum.* Et iterum: *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus.* Vnicus eſt parem non habet. Hinc eſt quod cum in plurali propheta dixiſſet: *Bonus eſt Deus ſperantibus in eum*, Subdit ſtatim in ſingulari: *Animæ quærenti illum* (vbi inquit Bernardus) *Sanè & ipſam numeri diſcretionem prudenter aduerte, quod ſperantes quidem pluraliter dixerit, quod hoc videatur commune multorum: quærentem vero eũ ſingulariter, quod ſingularis ſit puritatis, ſingularis gratiæ, ſingularis perfectionis, non modo nihil ſperare niſi ab eo, ſed nihil quærere niſi eum.*

Pſa. 101 — Iſai. 63. — 1. Tim. 2 — Tren. 3. — Ber. ſer. 9. ſuper pſ. 9 habitat

10 *Sex alæ vni, & ſex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Vt aduertunt ſanctus Hieronymus & Bernardus, illud relatiuum, *eius*, poteſt iuxta hebræi ſermonis ambiguitatem, indifferenter referre Deum, & Seraphim, ita vt ſit ſenſus: *Duabus velabant faciem eius*, ideſt, Seraphim: & iuxta primam acceptionem quã magis probat Origenes, velando faciem Dei, & pedes ſignificant abſcondita eſſe ab oculis noſtris myſteria diuina, lucem habitare in acceſſibilem, atque naturam Dei, qui eſt *alpha & ω, principium & finis*, in comprehenſibilem eſſe Apoſtolo dicente: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius.* In capite enim principium, in pedibus verò finis deſignatur. Vnde propheta: *In mari via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis. In aquis* (inquit) eo quod deprehendi non poſſunt, ſicut nec ſemitæ nauium prætereuntium. Vnde & ſtatim ſubdit: *Et veſtigia tua non cognoſcentur*. Iuxta ſecundam verò acceptionem, quam ſanctus Chryſoſtomus ſequitur, velando faciem propriam, & pedes fatentur humiliter ante conſpectũ maieſtatis Domini nullam ſpeciem ſe habere, aut decorem, quem ipſi vel alij propriis oculis intueri poſſint, vel admirari; quantumuis inter omnes creaturas ſint pulcherrimi. Scriptum eſt enim: *Omnes gentes, quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo. & quaſi nihilum, & inane reputatæ ſunt ei*. Et iterum: *Quoniam tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum: & tanquam gutta roris antelucani qui deſcendit in terram*. Coram eo, inquit, nam ea quæ in ſe magna videntur, ſancta & perfecta: ſi cum magnitudine maieſtatis diuinæ, ſi cum puritate, & claritate illius cõferantur, quaſi non eſſe, & quaſi pannus menſtruatæ reputabuntur immunda. *Si lotus fuero* (ait Iob) *quaſi aquis niuis, & effulſerint velut mundiſſimæ manus meæ: tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea*. Quid eſt hoc? Numquid mundus, & mundans, ſordibus alios intingere poterit? ſordibus intingit quos ex comparatione ſuæ puritatis, quaſi commaculatos oſtendit. Vnde S. Gregorius: *Sordibus*, inquit, *intinges me, ac ſi aperte dicat. Quamuis lamentis ſupernæ compunctionis infundar, quamuis per ſtudia rectæ operationis exercear in tua tamen munditia video, quia mundus*

Apoc. 1. — Rom. 11. — Pſal. 76. — Iſaiæ. 40 — Sap. 11. — Iob. 9. — Greg. 9. mor. 19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mundus non sum. Propriam quidem pulchritudinem, & animæ suæ munditiam, considerabat Iob quando dicebat: *Neq. enim reprehendit me cor meum in omni vita mea*; Sed cum ad contemplandam puritatem maiestatis diuinæ oculos subleuauit statim quod reprehenderet, inuenit *Auditu auris* (inquit) *audiui te: Nūc autem oculus meus videt te, idcirco me reprehendo: & agam pœnitentiam in fauilla & cinere*. Si stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, si in angelis suis reperit prauitatem, quanto magis in his qui habitant domos luteas & terrenum habent fundamentum? Si respiciēs homines dicit peccaui; respiciens Deum utiquè & peccatorem se esse non negabit. Igitur sicut luna, & cælestia luminaria, quantumuis in absentia solis, nocte præfulgeant, ipso tamen apparēte splendorem quem habent, absondunt, radios non emittunt, nec lucent, primi luminosi claritatem quasi venerando; sic beata seraphim, facies suas velant pedes operiunt in conspectu Domini: vt in splendorem illius propriam claritatem referrent. Id quod, & viginti quatuor seniores mittentes coronas suas, ante thronum confitebantur; *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuā erant & creata sunt.*

Iob. 27.
Iob. 42.
Iob. 4.
Iob. 33.
Greg. 34. mor. ca. 6.
Simile.
Apoc. 4.

11 *Et duabus volabant*. Binæ alæ quibus volabant Seraphim, nihil aliud quàm eorum celeritatem designant, & propensionem magnā ad iussa Dei exequenda. In cuius etiam symbolum duo cherubim expandentes alas super propitiatorium Dominus constituere præcepit; nam electi, qui veluti cherubim scientię plenitudinē habent, & sicut seraphim igne charitatis sunt accensi, ad Dei obsequium, & ad pietatis opera alatos, & sedulos esse oportet. *Nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia*. Hinc est quod Abraham, cum tres uiros inuitasset, *cucurrit ipse in tabernaculum ad Saram; dixitque ei: Accelera, tria sata similæ cōmisce: ipse vero ad armētū cucurrit, & tulit inde vitulū tenerrimum, & optimum, deditq. puero: qui festinauit, & coxit illud*. En, in domo Abrahæ omnes festinant, omnes currunt: currit Abraham, festinat Sara, festinat & puer, quia (vt Augustinus notauit) in domo iusti nullus est tepidus, nullus tardus, piger nullus. Hinc est etiam quod post incarnationem statim uerbum in vtero clausum virginem impulit, vt exurgens cum festinatione in montana conscenderet: propter quod nomen eius vocatur *accelera, festina, præda re*. Sed obserua, quod paulò antea dixerat propheta. *Seraphim stabant*, modo autem: *Et volabant* (inquit) Quid est hoc? Si volabant, quomodo stabant? & si stabat quomodo volabant? Audi mysterium. Stando æternitatis imobilitatem signabant, vt Cyprianus docet: volando autem, altitudinem Dei sic in superioribus eleuatam esse, ostendebant, vt quantumuis ad cor altū accedat homo exaltetur Deus: ita vt ab illo comprehendi non possit: Vnde & scriptum est; *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram*. Et iterum: *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam*. Et rursus: *Quærite Dominum & confirmamini: quærite faciem eius semper*. Vbi Augustinus. *Si quæsitus* (ait) *inueniri post, cur dictum est, Querite faciem eius semper*: an & inuen-

Amb. sup. c. 1. Luc.
Gen. 18
Aug. ser. 70. de tēp. to. 10.
Luc. 1.
Isai. 8
Cyp. in prol. de nat. Dom.
Iob. 36.
psa. 138
Psa. 104.
Aug. lib. 15. de trin. c. 3.
Exod. 25

inuenitur quærendus est? vtique, tam magnum enim & incomprehēsibile bonum est, quod & quæritur vt inueniatur dulcius, & inuenitur vt quæratur auidius. Vnde Hilarius. *Curre sensu, si quid ei putas vltimum esse, cum semper inuenies: quia cum semper intendas, semper est quo intendas, sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora: esse semper inuenies; & cum calculi numerus in sermone defecerit, Deo tamen semper esse non deficit.*

Hilar. lib. 2. de Tri.

Allegoria 12 Poterunt non inconuenienter, quæ in hac visione narrat Isaias, Christo Domino in cœnaculo existenti cum discipulis, & sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum instituenti adaptari. Vidit Isaias Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: viderunt eum & discipuli recumbentem imo & lauantem pedes eorum, & linteo quo erat præcinctus extergentem. Ibi duo Seraphim stabant super tronum: hic duo Seraphim Christum circundant, dilectio videlicet Patris, quæ, vt transeat ex hoc mundo ad ilium, filium impellit, & dilectio sponsæ prædilectæ Ecclesiæ videlicet, quæ, vt nobiscum maneat, expoſcit. Ibi Seraphim duabus alis faciē velabant, & duabus pedes: hic eisdem alis dilectionis videlicet Dei, & Ecclesiæ caput cooperit & pedes *Caput* enim *Christi Deus* est, pedes humanitas. Operuit quidem diuinitatem suam quando *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, quā do *misit Deus filium suum in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo*, quando *exinaniuit se formam serui accipiens*, quando se nascens dedit socium: sed tamen cū cōuescens se præbuit in eduliū, non solum caput, sed & pedes vela-

Ioan. 13.
Ioan. 1.
Philip. 2

uit, diuinitatem, videlicet, & humanitatem sub speciebus panis & vini fidelibus tribuendo. Ibi Seraphim stabant, & volabant, hic Christus Dominus & stat, quia in Ecclesia permanet, sponsam dilectam non deserit, sed ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi*, & volat, quia ad patrem vadit; *Quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem*. Ibi Seraphim medijs alis volando, cor alijs ostendebant, & pectus, cū tamen faciem velarent, & pedes: hic Dominus Iesus binas alas expandēdo, charitatem perpetuam in qua dilexit nos omnibus manifestat, sicut scriptum est: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. Ibi fimbriis vestimentorū Domini tēpli pauimentū operitur: hic lintheo quo erat præcinctus pedes discipulorum mundantur: Magnū certè pietatis inditium, magnum humilitatis exemplum. Feria quinta hebdomadæ in qua Mundus est conditus, ex aquis Deus reptile animæ viuentis produxit, & volatile super terram, sub firmamento cæli, aues aeris ad suprema volantes, & pisces ad infima descendentes maris: sed in hebdomada, qua precioso sanguine mundum perditum reparauit, feria quinta Christus Dominus aquas sacratis manibus contingens, vt pedes discipulorum, lauaret, & eximiæ charitatis opera exhibuit supra omnem intellectū hominis eleuata, dum sub speciebus panis & vini corpus suum, & sanguinem, fidelibus in alimentū dereliquit: & profundissimæ cuiusdam humilitatis exemplū præbuit, dum Dominus & magister discipulorum imo & proditoris pedes lauit. Quis audiuit vnquam tale

Mat. 28.
Ioan. 13.
Gen. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioan. 13. aut quis vidit huic simile? *Vos*, inquit, *vocatis me magister & Domine et benedicitis. Sũ etenim. Si ergo ego laui pedes vestros Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis*, Exemplum, inquam, dilectionis, exemplum & humilitatis. *Domine audiui auditum tuum, & timui: consideraui opera tua & expaui*. non iam in medio duum animalium, sed in medio discipulorũ cognosceris, lauans pedes illorum. Contremiscit Petrus & dicit: Domine eu mihi lauas pedes? Sed quid mirum? Sanctificatus in vtero Ioãnes Baptista non audet tangere sanctum Dei verticem ad baptismum venientis, sed clamat cum tremore: sanctifica me saluator; & lauantẽ, extergentem discipulorum pedes, & genuflexo exosculãtẽ in peccatis natus, & nutritus non prohibebit?

Abac. 3.

13 *Et clamabat alter ad alterum* mutuò se ad Dei laudes inuitantes & excitantes, vt maiestatem sedentis in throno, & admirarentur, & alternatim proprijs vocibus collaudarent, *Et clamabant*, inquit, non submissa voce, non oscitãter, nec tepidè, sed cum feruore spiritus gloriam Domini decantantes. Commendat hic locus contra hæreticos Ecclesiæ cantus & hymnos, qui in horis canonicis, ad imitationem Angelorum Deo in Ecclesia offerũtur. Vnde hæretico falluntur spiritu canticis Ecclesiasticis detrahentes, inter quos fuit Arianus quidã nomine Hilarius, cuius meminit S. Augustinus lib. 11. retractationum, cap. 11. Vbicleph, & alij, quorum temeritatem redarguit præsens locus Isaiæ, ex quo Dei laudes & cantus Deo esse gratos comprobatur.

Laudes Dei alacriter cõcinendæ.

Augus.

Quod & propheta regius psal. 8. apertioribus verbis confirmat, cum ait: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos*. Vbi expende cum sancto Bernardo, quod non dixit, fecisti, sed perfecisti laudem, quoniam, quasi imperfectam iudicat Deus cælestium spiritum laudem, nisi militantis Ecclesiæ laus illi adiungatur. *Tolle hanc*, inquit, *& ipsa sanctorum Angelorum pro imperfectione sui numeri gloria claudicabit, nec Dei ciuitas de sui integritate gaudebit. Vnde ergo implebitur propositum Dei, & mysterium voluntatis eius, magnumque illud pietatis sacramentum? Vnde postremo dabis mihi infantes, & lactentes, quorum ex ore laudem suam perficiat Deus? Cælum non habet infantes habet Ecclesia, quibus & dicit: Tãquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: & hi ad laudem quasi complendam a propheta inuitantur dicente*: *Laudate pueri Dominũ. Tu putas Deum nostrum, totam habiturum gloriã suæ laudem, donec veniãt, qui in conspectu Angelorum psallant illi?* Et in homilia de duobus discipulis euntibus in Emaus, loquens, de religiosis versis vultibus in choro die ac nocte alternatim Domino decantantibus. *Isti*, inquit, *sunt vigiles obseruantes omni tempore custodias Domini, ipsi excubant ad ostium tabernaculi, ipsi sunt oriones & biades & interiora austri, ipsi Beniamin adolescentulus in mentis excessu, ipsi sunt Seraphim, sanctus, sanctus, sanctus clamantia, & Cherubim sese versis vultibus in propitiatorio respicientia. Ibi iubilant omnes filij Dei laudant Dominum sidera matutina. Ipsi sunt similes Angelis per studium Angelicæ conuersationis*. Quid autem Seraphim clamauerint, statim indicat, cum ait:

Psal. 8.

Bern. ser. 68. in C. tic.

2. Cor. 3.

Exod. 25

14 *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum*. Sanctissimæ Trinitatis mysterium beata Seraphim prædicant his verbis: Nam (vt adnotauit sanctus Dionysius, sanctus Augustinus, & sanctus Gregorius) ter dicendo *sanctus*, tres esse personas Trinitatis fatentur, & cum in singulari adijciunt, *Dominus Deus exercituum*, vnam singularem & simplicissimam essentiam in tribus personis diuinis existentẽ venerantur. Vnde & Psalmista, *Ter*, inquit, *benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus*; & singulariter subdit: *Et metuant eum omnes fines terræ*. Et iterum scriptum est: *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus vnus est*. Vbi obserua, quod cum de secunda Trinitatis persona loquitur Scriptura, dicit, *Deus noster*, quia nobis est per assumptionem humanæ naturæ singulariter coniuncta: Est enim verbũ Deus noster; *Quia caro, & frater noster est*: quia, *nobis datus, nobis natus*. Etenim cum de patre sine matre, sibi ante sæcula natus esset magnus: nobis in fine sæculorum de matre sine patre natus est paruulus, sicut scriptum est. *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis*. Hinc habes Patrem & Filium & Spiritum sanctũ, in visione imaginaria Isaiæ apparuisse, cum dixit: *Vidi Dominum*. Quod enim Pater illi apparuerit, docent sanctus Damascenus, & Basilius. Quod autem apparuerit Filius, testatur Ioannes Euangelista, cum ait: *Hec dixit Isaias quando vidit gloriam eius*, ideſt, Christi; *& loc. cutus est de eo*. Id ipsum de Spiritu sancto Paulus insinuat, cum dixit; *Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros dicens, vade ad populum istum, & dic ad eos: aure audietis & non intelligetis*. Sequitur.

Dion. c. 7. cæl. hier. Aug. li. de fid. ad Petrũ diac. c. 1. Greg. 29. mor. 16. Psal. 66. Deut. 6. Gen. 37. S. Tho. in Hym. Isai. 9. Damasc. in epi. de trisagio. Basil. ser. 4. contra Eunom. Ioan. 12. Act. 28.

15 *Et commota sunt, superliminaria cardinum a voce clamantis*. Septuaginta transferunt. *Et eleuatum est*, vel, *concidit superliminare a voce qua clamabant*: Translatio noua habet: *& mouebantur postes superliminarium a voce clamantis*: Vidit Isaias clamantibus Seraphim postes domus templi cum superliminaribus commoueri. & commotio illa duo designabat. Alterum, quod templum Hierosolymitanum erat euertendum, & omnes principes populi, qui quasi postes, reipublicæ machinam sustinent, in captiuitatẽ ducendi. Alterum, quod tempore legis Euangelicæ, quando mysteriũ Trinitatis omnibus reuelatur, erat lex antiqua cum omnibus suis cæremonijs dissoluenda, illam enim designabant super liminaria cardinum: Etenim sicut ostium inter liminare & superliminare versatur. ita & Christus, qui de se ait: *Ego sum ostiũ, per me si quis introierit saluabitur*, duobus testamentis sicut cardinibus continetur. Vetus testamentum est super liminare; quia in illo tanquã in figura Christus erat, liminare autem est lex gratiæ, vbi totum pondus ostij conquiescit, vbi vertitur, & versatur. Commouentur ergo superliminaria cardinum, liminari immobili permanente: quia (vt Paulus ait:) *Aufert primum* (scilicet testamentum) *vt sequens statuat*.

Sup. ca. 1. nu. 41

Ioan. 10.

Heb. 10.

26 *Et domus repleta est fumo*. Notandum valde, quod in veteri lege quoties gloria Domini per aliquam similitudinem apparuit, semper ad illius præsentiam nebula, vel fumus consueuit excitari, Scri-

Exod. 24 ptum est enim: *Cûq. ascendisset Moyses operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Synai tegens illũ nube sex diebus. Septimo autem die vocauit eum Dominus de medio caligi nis. Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem mon tis in conspectu filiorum Israel, ingressusq. Moyses medium nebulæ ascendit*
Psal. 34. *in montem.* Et iterum: *Nubes & ca ligo in circuitu eius*, in signum, quod omnis cognitio, quam olim de mysteriis diuinis communiter habebant homines, imperfecta erat, nebulosa, & fumo plena. Nec enim poterant filij Israel intendere in faciem Moysi propter claritatem vultus eius. *Nos aut reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini spiritu.* A
2. Cor. 3. claritate inquit, legis Euangelicæ, in claritatem visionis beatificæ: vt
S. Th. lect. 3. ibi explicat Sanctus Thom. Vnde & de sapientia diuina scriptum est.
Sap. 6. *Clara est & quæ nunquam marcescit*
Isai. 18. *sapientia.* Et iterum: *Sicut meridiana lux clara est.* Clara, quia non iam fumo, nec veteris legis vmbris obscuratur Dei cognitio, clara, quia, vt inquit Iob. *Profunda quo*
Iob 34. Greg. 18. mor. 21. *que fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem*, Vbi Gregorius, *Quid* (inquit) *aliud flumina, nisi antiquorum patrum dicta nuncupantur? Quis enim perfare sufficiat, quã vehemens fluuius dum legem conderet ex pectore Moysi eruperit, quam vehemens fluuius ex Dauid corde defluxit? Quanta à Salomonis ore atq. omnium prophetarum fluminum fluenta manarunt? Sed horum fluminum Iudæa speciem tenuit, dum literæ superficiem seruans, eorum profunda nescinit. Nos vero, qui veniente Domino, in eius interna sapientia spiritualia quærimus, eorum profunda rimamur, Quod ipse Dominus facere dicitur quia id nos ipso donante præualemus Per nos ergo, qui non literam, quæ occidit, sed spiritum, qui viuificat sequimur, profunda fluuiorum Dominus scrutatur, & abscondita in lucẽ producit, quia dicta legis, quæ caliginosa nimis historia obscurat, nunc expositio spiritualis illuminat; Vnde Isaias pro-* Isai. 5
pheta plana sanctæ Ecclesiæ expositionis verba conspiciãs, & non allegoria rum tenebris obscura, exclamauit dicens. Locus fluuiorum, riui latissimi & patentes, Testamenti enim veteris scripta, quasi angusti & clausi riui fuerant, qui immensas scientiæ suæ sententias collectione obscurissima constringebant: at contra doctrina sanctæ Ecclesiæ riui & lati & patentes sunt; quia eius dicta, & inuenientibus multa sunt, & quærentibus clara.

17 Hæc autem omnia in præsenti sacrosanctæ trinitatis mysterio contemplari licebit. Etenim fumosa quadam, & vmbratica cognitione in lege antiqua fuit populo manifestatum. Ideo namq. vt Exod. 1
Augustinus notauit, Magi non in Aug. q. in Exod. to. 4. primo, neq. in secundo signo defecerunt, sed in tertio, *digitus*, inquiũt, *Dei est hic*, vt obumbraretur trinitatis mysterium humana sapientia inuestigari non posse. Ideo Iacob (vt ait Chrysostomus) secun Gen. 32 Chrys. dum hebraicam veritatem tres 7. ex var. in Matt. virgas in canalibus, vbi adaquabantur greges constituit, vt mysterium trinitatis designaret. Ideo & Abra- prin. t. 4. Gen. vlt. ham tres angelos videns vnum ado Aug. lib. rauit, vt vnitatem essentiæ in tri- 2. de Tr. c. 11. 12. 13. nitate personarum denotaret, vt sanctus Augustinus docet speciaLiter aduertens, quod ex tribus Angelis, duo tantũ ad Sodomam dicuntur missi; quia non omnibus tribus personis mitti cõuenit, sed tantũ filio, & Spiritui sancto, De filio namque scriptum est: *Prosperabitur in his ad quæ misi illud.* Vnde & ipse ait: *quia pater misit me*.
Isai. 55. Ioan. 5. Ioan. 8. Et iterum: *A me ipso non veni, Sed ille me misit.* Pater autem & filius spiritum sanctum mittunt, si-
Ioan. 14. cut scriptum est. *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia*. Et iterum filius ait: *Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Si aũt abiero, mittam eum ad uos.* Mittuntur ergo Filius & Spiritus sanctus, quia sunt ab alio, Patri autem quoniam ab alio non procedit, mitti nõ
S. Thom. competit vt S. Thomas docet 1. p. q. 43. art. 4. Ecce habes in lege inuolutum trinitatis mysterium, obumbratum, & obscurum. Sed nunc iã in noua lege unigenitus qui est in si
Ioan. 1. nu patris illud enarrauit, & proprijs nominibus personas trinitatis in eadem simplicissima essentia personaliter distinctas explicuit, cũ
Mat. 28. ait: *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & filij, & spiritus sancti.* Vbi est fumus? vbi nebula? vbi caligo? vbi velamen? ablata sunt, omnia plana, omnia consplcua, omnia quæ sub fumo latebant, explicata sunt. Illi fumum tenent, nos lucem, illi vmbram, nos veritatem, illi nebulam, & caliginem, nos splendorem, illi velamen, nos sine velamine legis Christum videmus, sicut Paulus ait: *Vs-*
2. Cor. 3. *que in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur, Sed vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses velamen positum est super cor eorum; cum autem conuersi fuerint ad Dominum auferetur velamen.* Lege circa hoc Trinitatis mysterium Sanctum Augustinum to. 6. lib. dequinque hæresibus cap. 6. & lib. 3. contra Maximinum Arianorum Episc. cap. 15. 22. 26. Potest etiam fumus, quo domus repleta est, ad combustionem templi referri, signum enim illius fuit; sicut de commotione superlimioarium dictum est, aut etiam ad excecationem Iudæorum, quam fumus ille significabat, eo quod oculos ledit iuxta illud prouerbiorum
Prou. 10. 10. *Sicut fumus oculis, & acetum dentibus: sic piger ijs qui miserunt illud*, Vnde infra dicitur in hoc cap. *Excæca cor populi huius*, ideſt, fumo quem viditti excæcandum denũtia. Hinc est quod (vt notauit Gregor. 6. mor. 17.) Deus daturus legem in igne fumoquè descendit, vt præsignaret, quod humiles lex illuminat, vt diuina cognoscant: superbos autẽ fumo excæcat, ne illa intelligãt.

18 *Et dixi: Væ mihi, quia tacui.* Translatio noua habet: *Væ mihi, quia ad silentium redactus sum*, Septuaginta transferunt: *O miser ego quia compunctus sum*, in hebræo autẽ ubi nos legimus, *tacui*, habetur *nidmeti*, ideſt excisus sum, uel transformatus sum, vel assimilatus sum & in prima & secunda acceptione idem significat *nidmeti* quod tacui: ille enim qui exciditur tacet, nec verbum aliquod profert, similiter & qui transformatur loquelã amittit manẽs immotus. Reprehendit ergo propheta seipsum de indiscreto silentio, quia videlicet tacuit, nec Deum laudauit, quam uis præ confusione, cum beata Seraphim Deum collaudare uidisset: aut uerò quia tacuit Oziæ peccata non reprehendendo. Multi possunt iure dicere. Væ mihi quia

Silentium seruandū. Prou. 10

Iac. 1.

locutus sum, quia linguam non cohibui, nec refrenaui: quoniam *in multiloquio non deerit peccatum. Quoniam si quis putat se religiosum esse non refrenās linguam suam, sed seducēs cor suum: huius uana est religio*, Sed non desunt, qui cum propheta clamare possint, *væ mihi quia tacui*. Hinc colligat prudens lector periculosum esse, non solum in cautè loqui, sed etiam indiscrete tacere.

Grego. 3. mor. 8.

Vnde Gregorius uerba illa Iob. 1. declarans: *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis. Duobus modis* (inquit) *labijs delinquimus, cum aut iusta dicimus, aut iusta reticemus. Nam si aliquando, & tacere culpa non esset, propheta non diceret: Væ mihi, quia tacui;* Hinc & psalmista clamat: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.* Non petit a Domino, vt os suum claudat omnino, sed vt ostium ponat, quia aliquando tacere, aliquando loqui

Indiscretū silētiū vitandū.

Psa. 140

Grego 8. mor. 17.

necesse est. *Ostium aperitur* (ait Gregorius) *& clauditur. Qui ergo ori suo nequaquam poni obstaculū, sed ostiū petit aperte docuit, quòd & per disciplinam retineri lingua debeat, & ex necessitate laxari, quatenus os discretum & congruo tempore vox aperiat, & rursus congruo taciturnitas claudat.* Ostium carceris innocentibus aperitur, sed reis ne exeant vecte concluditur. Hinc S. Iob. *tacui* (inquit)

Iob 38.

nec egressus sum ostium, vt videlicet, inutilia verba, aut nociua proximo foras emitterem. Sed propheta regius silentium indebitum in se re

Psal. 31.

prehendens ait: *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea: dum clamarē tota die.* Et iterū: *Obmutui & humiliatus*

Psal. 38.

sū, & silui a bonis, & dolor meus renouatus est Vbi Aug. ait: *Quādo silui a bonis dolor meus renouatus est, quia cæpi plus dolere tacuisse me, quæ dicere debe*

rē, quā doluerā dixisse quę dicere nō deberē. Capi nō dicere bona, cū timeo, ne dicam aliqua mala, & reprehendi consilium meum. Vnde Salomon, vt insinuaret, quod & tacere, & loqui, multoties peccatum est, postquam dixit: *Ne respondeas stulto iuxta* Prou. 26

stultitiam suam, ne similis ei efficiaris. statim subintulit: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sapiens sibi videatur.* Simul hæc duo coniunxit: *Ne respondeas: responde*, perplexus enim sapiens videtur, cum attentat loqui, & incipit non dicere bona, cum timet, ne dicat mala. Expende verbum hebraicum *nidmeti*, quod, vt supra, diximus inter alia significat assimilatus sum, assimilatur enim peccatori, qui uitia illius tacendo dissimulat, sicut scriptum est: *Fili hominis speculatorem* Ezec. 3.

dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis ei ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris, neque locutus fueris; vt auertatur a uia sua impia, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur, animam autem eius de manu tua requiram. Et iterū: *maledictus qui frumenta abscondit in* Prou. 11

populis, super quæ verba Sanctus Bernardus sic ait. *Rem proximi retines tibi, si verbi causa plenus virtutibus cum sis, foriscè nihilominus donis scientiæ, & eloquentiæ adornatus, metu fortè, aut segnitie, aut minus discreta humilitate, verbum bonum quod posset prodesse multis, inutili, imo & damnabili ligas silentio. Certe maledictus, quod frumenta abscondis in populis;* Et Sanctus Gregorius Past. cur. 3. p. admon. 26. *Frumenta* (inquit) *abscondere, est prædicationis sanctæ apud se verba retinere; in populis autem talis quisque maledicitur, qui in solius culpa silentii pro multorum*

Bern. ser. 18. in Cāt.

rum, quos corrigere potuit, pœna damatur. Tacuit ergo dānabili silentio Isaias, Sed quare tacuit? audi quare.

19 *Quia vir pollutus labiis ego sum.* Sicut moyses ex quo Dominū vidit in rubo, & locutus est ad illum, impeditioris & tardioris linguæ effectus est, quasi in silentium præ stupore redactus: ita & Isaias postquam Dominum sedentem in throno cōspexit, pollutum labijs se esse fatetur, compunctum, & reprehensione dignum. Habet hoc speciale vera Dei cognitio, vt humiliet hominē, & ædificet: nō inflet

Exod. 4.

Dei cognitio hominē humiliat.

2. Cor. 6.

sicut sciētia humana, de qua Paulus ait: *Sciētia inflat.* Vidit Isai. Dei maiestatē, & gloriam, & in illa sanctitatē hominum, si ad Dei puritatem conferatur, immmunditiam esse comprehendit. Vnde Chrysostomus.

Chry. ho. 13. in Io. col. 3. t. 3.

Hoc nomine sanctus, non in omnibus eandem habet significationem. Nam & Deus Sanctus dicitur sed non quem admodum & nos. Cum igitur vocem hanc, Sanctus, a Seraphim demissam propheta audiuit, qui inquit: heu mihi misero, quia cum homo sim, & impura labia habeam, in medio populi immunda labia habentis habito. Atqui & sanctus, & purus erat, sed si supernæ sanctitati nostram conferamus, immundi profectò sumus. Pollutum ergo coram Deo se agnoscens Isaias ingemiscit, & dolet, & fatetur se indignum Dei præsentia, & ad munus prædicationis ineptū. Hinc est

Eccls. 1.

illud: *In multa sapientia multa est indignatio, & qui addit scientiam, addit & laborē.* Quia vt Hierony. explicat & Greg. qui diuina scientia pollet, clarius cognoscit virtutis dignitatē, vitij turpitudinem, & quam malū & amarum est reliquisse Dominum. Ideoq. humiliatur magis, magis cōtra se indignatur, & magis dolet, de

Hierony. Greg. 23. mor. 16. et 18. mora. 24.

relicta virtute, peccato deseruisse. Vnde Dauid: *Credidi* (inquit) *propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis.* Vbi Chrysostomus aduertit, quod postquam dixit *Credidi*, subdit, *humiliatus sum nimis*, quia nihil hominem sic humiliat, nihil superbiam eius ita deprimit, sicut credere, considerare Dei magnitudinem, & eminentiam eius veraciter agnoscere, sicut è cōtrario: *initium superbiæ est nescire Dominum*, vt dicitur Eccl. 10. Sed

Ps. 115. Chry. sup eundē ps.

Eccli. 10

inquirendum nobis est, cur labiis sū aliam tantum se pollutum asserit Isaias? literam. Nunquid mente, & corde, aut alijs partibus corporis mundus erat? Sed respondetur, prophetam id in se notare voluisse, quod omniū pretiosissimū in ipso esse debebat, linguam uidelicet Domino consecratam, (erat enim propheta ab illo institutus) quod in maximum dedecus ipsius cedere videbatur. Silentium enim prophetæ siue prædicatoris, cui incumbit populum a peccatis cohibere, reprehensione maxima dignum est, maxime in illis, qui uel cupitate fauoris humani, vel gloriæ, aut dignitatis alicuius acquirendæ, sine etiam mundano timore ueritatem occultant, nec clamánt, cum Ioanne: *Non licet tibi accipere vxorem fratris tui.* Et vt

Mar. 6.

designaret Dñs, quod nec cupiditate mundanæ gloriæ, nec timore alicuius, esset a veritate prædicanda facies prophetæ auertenda, dixit Dominus ad Ezechielem, *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorū, & frontem tuam duriorē frontibus eorum: vt adamantem, & vt silicem dedi faciem tuam.* Quid est hoc? nō sufficiebat faciem prophetę duram vt adamantem facere? vt quid adiecit, & vt silicem dedi faciem tuam?

Ezec. 3. Greg. ho. 10. in Ezec. col. 7

Audi

Universidad de Deusto
Biblioteca

audi Greg. *Adamas & silex vtraque dura, sed unum horum pretiosum est, alterum vile: adamas ad ornamentum sumitur, silex ab itinerantibus calcatur. Ait ergo, Dedi faciem tuam vt adamantem, & vt silicem, vt nec per illatum honorem refrenetur lingua ex verecundia, nec per despectum taceat ex infirmitate*, sed ad instar silicis, dum ferro percutitur, ignem de se verbi Dei, & increpationis duræ, quæ impios cōsumat, debet emittere. Lege Sanctū Gregorium in pastorali 3 par. admonitione 26. vbi multis & elegantissimis scripturæ locis indiscretum prædicatoris silentium reprehendit.

Greg. ho. 7. in Ezec. circ. 10.

20 *Et in medio populi polluta labia habentis ego habito*. Quidam sic locum istum interpretantur, vt non sua, sed aliena peccata propheta deploret, ac si dicat. Ego licèt ob delicta propria non essem indignus ad Dei laudes, cum Seraphim concinendas, vel prophetæ munus exequendum, contagio tamen populi peruersi cum quo habito immundus essem: ita difficilè inter iniustos, iuste viuitur, & raro inter peccatores conseruatur iustus. Propter quod in magnam laudem & gloriā Iustitiæ Iob refert scriptura; quod in terra Hus, hoc est inter idolatras & gentiles, iustus fuerit *simplex & rectus, timentes Deum & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam*. Vnde Gregorius: *Nec enim valde laudabile est bonum esse cū bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut enim grauioris culpæ est, inter bonos bonum non esse: ita immensi est præconii bonum etiā inter malos exutisse. Hinc est quod & beatus Iob de se loquens testatur dicens; Frater fui draconum & socius struthionum. Hinc Petrus magnis Loth laudibus exultit, quia bonum inter reprobos inuenit, dicens. Et iustum Loth oppressum a nephandorum iniusta conuersatione eripuit. Hinc Paulus discipulis dicit. In medio nationis prauæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Hinc Pergami Ecclesiæ dicitur: Scio vbi habitas, vbi sedes est Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Hinc sancta Ecclesia sponsi voce laudatur, cum ei in amoris cantico dicitur: Sicut lilium inter spinas sic amica mea inter filias*. Hinc denique in laudem Noe scriptum est. *Noe iustus atque perfectus fuit in generationibus suis*. Vbi vt notauit glosa, ideo addidit Spiritus sanctus, *in generationibus suis*. vt singularem perfectionem Noe commendaret, qui inter nationes prauas & generationes peruersas, *quando omnis caro corruperat viam suam*; iustus & sanctus inuentus est. Verum quamuis hæc explicatio contemnenda non sit, magis tamen probanda est interpretatio eorum, qui asserunt; Isaiam se humiliter cum aliis peccatoribus polluta labia habentibus cōnumerasse. Nec enim alios iudicabat, sicut Pharisæus, sed cum Publicano se peccatorem agnoscit, nec oculos ad cælum leuare audet, sed ingemiscit & dicit: *Heu mihi quoniam habitaui cum habitantibus Cedar: & in medio populi polluta labia habentis* commoratur anima mea, Ac si aperte dicat. Ego cuius conuersatio in cælis inter angelos esse debebat, tanquam eis similis in puritate & innocentia: ecce inter pollutos sedeo, & cum Aegiptijs in operibus luti & lateris cōficiendis occupor.

Iob 1.
Greg. 1. mor. 1.
Iob 30.
2. Pet. 2.
Philip. 1
Apoc. 2.
Cant. 2.
Gen. 6.
Lyranus.
Ps. 119
Exod. 1.

21 *Et regem Dominū exercituum vidi oculis meis*. Non ideo se miserum fatetur, quoniam Deum vidit, cum in illius clara visione summa beatitudo consistat, & enigmatica cognitio, qualis fuit visio Isaiæ multa bona secum afferat: sed quia cum Deum viderit; nō habet quid pro tanto beneficio retribuat, nec labia munda, vt ipsum cum Angelis dignè laudet.

Hebr. 1. 22 *Et volauit ad me vnus de Seraphim*. Expende quam sint parati ad succurrendum peccatoribus Angeli etiam supremi, & ad eorum salutem expediti. Omnes enim sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Nec mirum si angeli supremi ijs ministrent, quibus rex angelorum ministrauit. Vnde & scriptum est: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem*. Hoc est. Qui spiritus facit esse angelos: & ignem, id est, Seraphim ministros suos. Hinc Bernardus *Angelus* (inquit) *est fidelis paranymphus, discurrit medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona, excitat illam, placat illum*. Et ser. 39. super cant. *Noueris huiusmodi animā, nunquam esse sine Angelorum custodia, quia eam æmulantur Dei æmulatione soliciti suo viro seruare, & virginem castam exhibere Christo. Volauit* (inquit) vt ostēdat quanta sedulitate angeli salutem nostram operentur, vt & homines pro salute mutua sint soliciti & orent pro inuicem vt saluētur. Vnus de Seraphim reliquit socium illum sanctissimum, vt seruiat polluto. Vide vim charitatis, propter salutem vnius ad ima descendit, qui super omnes spiritus angelicos est elevatus. Hanc virtutem Paulus imitatur, quem & cum Seraphim non immerito possumus conferre. *Desiderium* (inquit) *habens dissolui, & esse cum Christo, permanere autem in carne, necessarium propter vos*. Et iterum: *optabam ego ipse anathema esse a Christo*, id est ad tempus ab illo separatū esse, vt ibi explicat Sanctus Thomas: *pro fratribus meis*. Necessarium, inquit, quia *vnum est necessarium*, ardenti charitate Deum diligere, & nihilominus Deum propter Deum quasi relinquere.

Angelorū custodia.
Heb. 1.
Ps. 103
Bern. ser. 31. in cāt.
Vide Greg. 17. mor. 8.
Phil. 1.
Rom. 9.
S. Th. lec. 1. Luc. 7.

23 *Et in manu eius calculus, quē forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum & dixit*: Alia litera habet, & in manu eius carbo viuus quem in forcipe tulerat de altari. Vt constat ex lib. 3. Regum cap. 7. forcipes de auro purissimo Salomon fecit, quibus ignis, qui in altari Domini semper ardebat, componeretur. Tulit ergo seraphim forcipe de altari carbonem ignitum, vt Isaiæ labia tactu eius mundaret. Per carbonem ignitum Christi humanitas designatur, quæ exconiunctione ad Deum qui ignis consumens est, vim habet illuminatiuā & purgatiuā, a qua subinde omnius hominum sanctificatio dependet Apostolo dicente ad Rom. 3. *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius* Sanctus Hieronymus, per calculum Dei verbum (inquit) designari, iuxta illud, *Qui vicerit dabo ei manna absconditum, & dabo ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit*. Quia sicut calculus genus est lapidis durissimi, rotundi & purissimi, qui nullis ictibus cōfringitur: ita Dei verbum nullis hæreticorū contradictionibus superatur, sed ad instar lapidis abscissi de monte sine manibus statuā humanæ sapientiæ in puluerem redigit. Hoc ergo calculo Isaiæ labia mundata sunt; & Apostolorum cor & lingua, sicut scriptum est: *Iam vos mundi estis*

Rom. 3.
Hier. epistol. ad Damasum.
Apoc. 2.
Simile.
Danie. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter sermonem, quem locutus sum
Ioan. 15. *vobis*. Obserua quod Angelus igne purgat labia Isaiæ, Hieremiæ digito Dominus emũdat. Ait.n. *Et misit Dominus manum suam, & tetigit os*
Hier. 1. *meum, & dixit ad me: ecce dedi verba mea in ore tuo &c.* Hieremias .n. puerum se esse fatetur: Isaias autem erat vir, per quod designatur, peccata inueterata difficilius curari: de quo vide cap. 1. nu. 16.

24 Christus altare est, super
Mysticè quod sacrificium laudis offerimus Deo Patri. In hoc altari carbones reperies ignitos, quos desolato-
Psa. 119 rios appellauit Propheta: nam in illo sunt omnes thesauri sapientiæ
Psa. 118 & scientiæ absconditi. Vnde & scriptum est. *Ignitum eloquium tuum vehementer*, quod & duo illi discipu li euntes pariter in Emaus cum Christo loquentes de oĩbus quæ acciderat in Hierusalem experti sunt
Luc. 24 cum dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Porrò forcipe de altari viuũ carbonem suscipit, qui constanter & cum fiducia, omni postposita trepidatione veritatẽ prædicat. Talis verbo Dei audientiũ corda commouebit, vt & pœniteant, & a peccatis omnibus emundentur.

25 *Et dixit; Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur*. Obserua quod cum Seraphim carbone ignito Isaiæ labia tetigisset, non dixit, ecce tetigi in prima persona, & abstuli iniquitatem tuam: sed in tertia persona: ecce tetigit hoc labia tua, vt ad calculum, non ad Seraphim neque administrum sanctificatio prophetæ referatur; nec homo plusquam oportet de suo ministerio glorietur. Vnde Paulus: *Ego plantaui Apollo rigauit, Deus autem*
1. Cor. 3. *incrementum dedit, Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus*. Ipse dat incrementum, ipse mundat, ipse dat gratiam, ipse gloriam, Hinc Sanctus Paulus ignorãtiam eorum grauiter reprehendit, qui de maiori sanctitate ministrorum baptismi gloriabantur, quasi baptismi effectum in ipsos referentes, & arbitrantes propter maiorem ministri sanctitatem, vberiorem gratiã per baptismum conferri. Ait enim.
1. Cor. 1. *Hoc autem dico, quod vnusquisque vestrum dicit*: Ego *quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autẽ Christi. Diuisus est Christus? Num quid Paulus crucifixus est pro vobis; aut in nomine Pauli baptizati estis?* Ac si aperte dicat: Non in Paulum, non in Cephan, non in reliquos ministros baptismi sanctificatio est referenda, sed in Christum, qui pro hominibus crucifixus est, cuius virtus per lauacrum regenerationis, peccatoribus applicatur. *Quid igi*
2. Cor. 3. *tur est Apollo? quid Paulus? Ministri eius cui credidistis, & vnicuique sicut Dominus dedit*. Dicamus & nos quid igitur est Cherubim, quid Seraphim? ministri eius, qui homines sanctificat. *Omnes enim* (vt ait Paulus) *sunt administratorii Spiritus in mi*
Heb. *nisterium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis*. Non igitur gloriẽtur quod prophetam mundauerint: nec dicant, Ego tetigi, ego mundaui: *Sed tetigit hoc labia tua*, Hinc discant homines, per quos Dominus virtutes multas operatur, siue animas a peccatis per sacramenta mundando, siue infirmos curando, aut etiam resuscitando mortuos, non sibi hæc arroganter tribuere: sed omnia ad illum refer

re, a

Iacob. 1. re, a quo, omne datum optimum, & omne donum perfectum miseri-
Deut. 32 corditer descendit: Nec dicant in corde suo: *Quoniam manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia,*
Isai. 10. Vnde & scriptum est: *Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur?* Multo ergo minus eleuari debet creatura contra Deum, aut exaltari, si per ministerium hominum aut etiam Angelorũ prophetarum labia emundẽtur, aut hominum iniquitas auferatur. Vide num. 27.

26 *Et audiui vocem Domini dicentis. Quem mittam? aut quis ibit nobis?* Verba sunt Dei quasi dubitantis, & explorantis prophetæ voluntatem, imo & insinuantis mes-
Luc. 10. sem quidem esse multam, operarios autem paucos. Ac si dicat. Ecce o Isaia panciſſimi sunt, qui pro veritate periclitari velint. Tanta Iudæorum sæuitia est occidentium prophetas, & lapidantium eos, qui ad prædicationis munus a me missi
Mat. 23. sunt: vt dignum ministrum, quem ad illos mittam, non inueniam. Omnes timent similia pati, omnes quæ sua sunt quærunt, omnes periculum subire recusant, *Quis ibit nobis?* Nobis, inquit, quasi in Dei vtilitatem missio cederet: quasi magnum emolumentum, & commodum ex conuersione Iudæorum Dominus reportaret. O Dei misericordiam, o clementiam, & pietatem. Ea est diuina bonitas: ea dilectio erga homines, & charitas, vt nostram vtilitatem suam reputet. Vel ideo addidit *nobis*, ad mysterium Trinitatis designandum.
Gen. 1. Hac enim ratione consueuit in scriptura pluraliter loqui, sicut Gen. 1, *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, & Gen. 11. *Eamus, & confundamus linguas eorum,* Gen. 11. *&c.* Isaias autem interrogatione Domini excitatus respondit.

27 *Ecce ego; mitte me*. Obserua, quod non prius Isaias ad legationis officium missus est, nec prius se ad illud exercendum obtulit, quã Dei maiestatem, & gloriam fuisset contemplatus. Prius vidit Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & domum plenam maiestate eius, & gloria, nec non & Seraphim clamantia, sanctus, sanctus, sanctus, & postea inquit: *Ecce ego mitte me*. Quo admonentur Dei ministri, atque Euangelij prædicatores, ne magistri aliorum esse velint, antequam fiant discipuli: sed in Dei contemplatione debent addiscere, quæ alijs oportet dispensare: In cujus signũ prius Moyses vidit Dominum in rubo, quam ad Pharaonem mitteretur. Exod. 3. Ezechiel etiam, vidit uisionem; Et *vidi*, inquit, *& ecce ventus turbinis* Ezec. 1. *veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluẽs, & splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, ideſt de medio ignis, & in medio eorum similitudo quatuor animalium*, &c. et post hæc audiuit vocem loquentis, & dicentis: *Fili hominis mitto ego te ad filios Israel.* Quid Ezec. 2. & de doctore gentium Paulo Apo- 2. Cor. 12 stolo dixerim? Ad tertium vsque cælum raptus est, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui: & deinde tanquam vas electionis assumitur, vt portet nomen Domini, coram gentibus, & regibus & filijs Israel. Hinc & de quatuor illis animalibus prædicatores Euã Ezec. 1. gelij (iuxta interpretationem Augu Aug. de stini) designantibus scriptum est: cõs. euãg. *Ibant & reuertebantur in similitudinẽ* ca. 6.

X 2 fulgu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fulguris coruscantis: *Ibant*, inquit, scilicet ad contemplationem, ad orationem, & *reuertebantur* ad prædicationem, ad proximorum ædificationem & consolationem, vt explicat Gregorius: *in similitudinem fulguris coruscantis*. Inflammantur prius in oratione, vt postea homines peccatores illuminent, & amore conditoris ardere faciant: ex quorum consortio iterum ad Dei contemplationem reuertuntur, sicut scriptum est: *Mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, assumus*. Vbi Gregorius: *Vadunt fulgura, cum prædicatores miraculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transfigunt: reuertentia verò dicunt, assumus, cum non sibi, sed Dei viribus tribuunt, quidquid se fortiter egisse cognoscunt*. Et infra: *Videamus itaque fulgur vadens. Claudo cuidam* (ait Petrus) *Argentū, & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextra alleuauit eum, & protinus consolidatæ sunt bases eius, & plantæ: & exiliens stetit, & ambulabat. Sed cum de hac facto Iudæorum fuisset turba commota, videamus nunc fulgur rediens, quod ait: Viri Israelitæ quid admiramini in hoc aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus huc ambulare? Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum; & in fide nominis eius hunc quem vidistis, & nostis, confirmauit nomen eius: & fides, quæ per eum est, dedit integrā sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. Init ergo fulgur, cum Petrus miraculum fecit: rediit cum non sibi tribuit, sed auctori quod fecit. Vel reuerentes dicunt, assumus, quia post opera exteriora, quæ peragunt, semper ad sinum contemplationis recurrunt: vt illic ardoris sui flammas reficiant: & quasi ex tactu supernæ claritatis ignescant. Citius enim inter ipsa licet bona opera exteriora frigescerent, nisi intentione sollicita ad contemplationis ignem incessanter redirent.*

Greg. ho. 5. in Ezech.

Iob. 38.

Greg. 30. mor. 2.

Act. 3.

28 *Ecce ego mitte me*. Paulo antea loqui trepidabat propheta, nec audebat cum Seraphim laudes Domini decantare; quoniam labia immunda se habere sciebat. Nunc autem postquam labia eius mundata sunt, spontè ad legationis munus se offerre. Attendant hoc euangelij prædicatores & caueant, ne immūdis labijs & corde polluto verbum Dei audeant prædicare. Emundentur prius, auferatur calculo iniquitas eorum, & sic mundati Christū annuncient. Scriptum est enim: *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Vbi Augustinus. *Videte fratres cum quo tremore ista dicamus, assumimus testamentum Dei per os nostrum, & prædicamus eruditionem & iustitias Dei. Et quid dicit peccatori Deus? vt quid tu prædicas? Probibet ergo prædicatores peccatores? & Vbi est illud: quæ dicit facite, quæ autem faciunt, facere nolite? Vbi est illud: Siue veritate, siue occasione Christus annuncietur? Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt, a quocunque audiant; non vt securi sint qui dicunt bona, & faciunt mala*; Vnde & subditur: *Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Quæ dicuntur per te* (ait Augustinus) *proiicis post te? & proiecisti sermoneos meos post te, vbi non videantur a te, sed onerent te*: Tot onera super se portat prædicator, quot sermones de ore suo protulit, omni cum

Greg. hu. Past. lib. 1 cap. 7.

Psal. 49. Aug. to. 8.

Mat. 23. Phil. 1.

Psal. 49.

cum esset peccato inquinatus: Vnde & subditur: *Arguam te, & statuam contrà faciem tuam*, sermones, vide licet meos, quos proiecisti retrorsum, Arguam te. Et *quid tibi faciam?* (ait Augu.) *Modo te non vides: faciam, vt videas te, quia si videres te, & displicares tibi, & placeres mihi. Quia vero te non vides, placuisti tibi, displicebis & mihi, & tibi; mihi cum iudicaberis, tibi cum ardebis. Quid enim tibi faciam inquit? Constituā te ante faciem tuā. Quid enim? Vis latere te ipsum in dorso tuo? tibi es, non te vides, facio vt videas. Quod post dorsum posuisti, ante faciem ponam: Videbis fœditatem tuam, non vt corrigas, sed vt erubescas*. Hinc est illud Prouerb. 19. *Non est speciosa laus in ore peccatoris. In ore*, inquit, *peccatoris*, vt designet speciosam esse (vt Augustinus ait) in vita, moribusquè factoris: vel ideo ait, in ore peccatoris (vt notauit idem Augustinus lib. 2. contra Epistolam Parmeniani capite duodecimo) quia speciosa est in auribus audientium; quamuis inpolluto ore laudantis sit turpis. Vnde ab auditoribus peruersi & improbi prædicatoris verba bona contemnenda non sunt, sed toto animo amplectenda: Non enim contemnimus vuas, si inter spinas ex vite procedāt; sed spina cauetur & botrus decerpitur, & gustatur. Sic & Dominus ait: *Super cathedrā Moysi sederunt scribæ & pharisæi, quæ dicunt, facite, secundum vero opera eorum, nolite facere*, quasi dicat, Cauete spinas, dum vuas colligitis. Lege sanctum Chrisostomum to. 2. hom. 18. & 20. Imperfecti in Matth. Sanctum Gregorium 6. moral. 5. in illa verba Iob. 5. *cuius messem famelicus comedet*, & 19. mor. 6. in illa verba Iob. 29. *Quando ponebat pluuiis legē*.

Prou. 19

Aug. li. 2. cont. Gaudē. 9. t. 7.

Similc.

Mat. 23.

29 *Ecce ego mitte me*. Perpendenda est maxime in hoc loco eximia Isaiæ charitas, qui spiritu prophetico præuidēs à Iudæis esse dissecandum propter legationem iniunctam, & alios propheras propter verbum Domini quod prædicabāt occisos fuisse, morte postposita ausus est pro salute populi & gloria Domini, manifesto periculo vltro se offerre: annumeratus inter illos de quibus Debora, *Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum benedicite Dominum*, Et infra: *Cor meum diligit principes Israel, qui propria voluntate obtulistis vos discrimini*. Sic se obtulit Isaias propria voluntate discrimini propter Deum. Quod & Sanctus Paulus in propheta maxime commendat, cum ait: *Isaias autem audet, & dicit. Inuentus sum a non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant. Ad Israel autem dicit. Totā die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. Audet* inquit, *& dicit*, idest, audacter, confidenter, fortiter, omni trepidatione propulsa se offert prædicationis muneri exequendo, dicens *Ecce ego mitte me*, pro nihilo habēs omnes Iudæorum persequutiones, vitam pro veritate contemnēs, & ad omnia pericula pro gloria Domini se exponens. Hæc fuit prophetæ audacia, propter quam dictū est, *audet, & dicit*, &c. vt adnotauit origenes super Epistolam ad Rom. cap. 11. Sic & Apostolus gentium sciens quia vincula & carceres Hierosolymis illum manebant, verbum nihilominus constanter prædicabat *Nihil horum* (inquiens) *vereor, nec facio animam meam præciosiorem quā me, dūmodo consummem cursum meū & ministerium verbi, quod accepi a*

Charitas Isaiæ.

Iud. 5.

Rom. 10.

Isai. 65.

Act. 20.

Domino

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domino Iesu testificari Euãgeliũ gratiæ Dei. Et iterum ait: *Laboro pro euangelio vsque ad vincula, quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum.* Potuerũt quidem tyranni ligare manus et pedes Pauli: sed non linguam. 2. Tim. 2

Obedientia Isaiæ. 30 Ponderanda est etiam, & aduertẽda eximia prophetæ obedientia. Non enim dixit: *Ecce ego mitte me* ad istos, vel ad illos, sed mini mè solicitus an ad meliorem locũ, aut magis honorabilem mitteretur vbicunquè Dominus voluerit ire paratus, ait absolute: *Ecce ego mitte me*: nam perfecta obedientia ad omnia debet esse parata. *Ad omnia* (inquit) *quæ mittam te, & vniuersa quæcunque mandauero, loqueris.* Condemnat hic locus prædicatorum superbiam, qui se potius prædicant quam Christum, & propriam gloriam & cõmodum ex prædicatione magis quam honorem Dei, aut proximorũ ædificationẽ requirũt, nec attẽdunt, quia scriptũ est: *Sicut sagittæ in manu potentis: ita filii excussorũ.* vbi Augustinus per filios excussorũ prædicatores intelligit filios Apostolorum, quibus præcepit Dominus, si exieritis de ciuitate in qua nõ audiunt vos *excutite pulverem de pedibus vestris.* Sint ergo hi excussi *sicut sagittæ in manu potentis*, vt perueniant vsque ad fines terræ, & ad illum locum absque vlla contradictione tendant, ad quem à sagittante Domino diriguntur. Talis fuit Abrahæ obedientia. Præcipit illi Dominus: *Egredere de terra tua & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi.* Egreditur Abraham, sicut præceperat ei Dominus, non locum requirit, nec patriam, ad quam pergere præcipitur; sed ait *Domine Deus quid dabis mihi? ego vadam absque liberis.* Quo ibis ò Abraham? ad quem locum gressus diriges? vbicunque Dominus præceperit, vel duxerit. De sanctis Innocentibus scriptum est, *quia sequuntur agnum quocunque ierit*, in laudem quoque electorum canit propheta: *vt iumentum factus sum apud te.* Quid est vt iumentum, nisi humilis & obediens factus sum? Nescit iumentum recalcitrare, quocunque sessor illum duxerit, absque vlla contradictione pergit, omne onus portat, siue luti sit, siue auri, nec ignominiã reputat, si stercore oneretur: neque superbit si lapides portet pretiosos, vt pote in omnibus obedire paratum. Talis fuit obedientia prophetæ, talem se Deo exibuit, cum ait: *Ecce ego mitte me.*

Pſ. 126. Mat. 10. Gen. 12. Gen. 15. Chriſ. ho. 31. in geneſ. to. 1. Apo. 14. Pſal. 72. Exod. 3. Exod. 4.

31 *Ecce ego.* Obserua cum Sancto Gregorio lib. 1. past. curæ. ca. 7. quod multi prædicationis officium laudabiliter appetunt, & ad illud nonnulli coacti pertrahuntur, quod liquido cognoscimus, si diuersorum propheratum facta pensamus, Dicit Dominus ad Moysem: *Veni mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Israel de Aegipto.* Excusat se Moyses, et dicit ad Deum *Quis sum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Aegipto?* Et cum adhuc vrgeretur, vt pergeret, iterum ire recusat dicens: *Obsecro Domine nõ sum eloquens ab heri & nudius tertius, ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum. Dixitquè Dominus ad eum Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutum & surdum, videntem, & cæcum? Nonne ego? Perge igitur & ego ero in ore tuo, doceboquè te, quid loquaris. At ille obsecro Domine (inquit) mitte quem missurus es.* Hieremias Greg.

mias aũt dũ a Domino propheta in gentibus institueretur, ne mitti debear humiliter reluctatur, dicẽs, *A. a. a. Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum:* & tamẽ Isai. Dño querenti quem mitteret, vltro se obtulit dicens: *Ecce ego mitte me.* Eu (inquit Gregor.) *ab vtrisque exterius diuersa vox prodiit, sed non a diuerso fonte dilectionis emanauit. Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor, & proximi. Per actiuam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias, officium prædicationis appetit: per contemplatiuam verò Hieremias amori conditoris sedulo inhærere desiderans, ne mitti ad predicandum debeat contradicit. Quod ergo laudabiliter alter appetit: hoc laudabiliter alter expauit. Iste ne tacitæ contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne damna studiosi operis tacendo sentiret. Sed hoc in vtrisque est subtiliter intuendum: quia & is qui recusauit plenè non restitit, & is qui mitti voluit, ante per altaris calculum sepurgatum vidit, ne aut non purgatus adire quisque ministeria sacra audeat, aut quem superna gratia erigit, sub humilitatis specie superbè contradicat. Quia igitur valde difficile est purgatum se quemlibet posse cognoscere, prædicationis officiũ tucius declinatur, nec tamen declinari (vt diximus) pertinaciter debet, cum ad suscipiendũ hoc superna voluntas agnoscitur. Quod Moyses vtrunque miro opere expleuit qui præesse tantæ multitudini, & noluit & obediuit. Superbus enim fortasse esset, si ducatum plebis innumeræ sine trepidatione susciperet, & rursus superbus existeret, si authoris imperio obedire recusaret. Vtrobique ergo humilis, vtrobique subiectus, & præesse populis semetipsum metiendo noluit & tamen de imperantis viribus præsumendo consensit. Hinc ergo quilibet præcipites colligant, cum quanta culpa ex appetitu proprio cæteris præferri non metuunt, si sancti viri plebium ducatum susciperе Deo etiam iubente timuerunt. Moyses suadente Domino trepidat, & infirmus quisque vt honoris onus suscipiat, anhelat, & qui ad ea sum valde vrgetur ex propris, humerum libenter opprimendum põderibus submittit alienis. Quæ egit ferre non valet, & auget quæ portet.* Vide capite tertio, numero septimo, 8. 10. 11 & 12. Hier. 1. Greg. vbi supra.

32 *Mitte me,* Non ait, ecce ego vado, aut ego ibo, sed: *ecce ego mitte me.* Non enim audet ire antequã mittatur; sicut illi de quibus scriptum est: *Falsò vaticinantur prophetæ in nomine meo, non missi eos, & non præcepi eis, nec loquutus sum ad eos.* Et iterum: *non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.* Vnde & Paulus de Euangelij prædicatoribus loquens ait: *Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur?* Subdit ergo. Hier. 14. Hier. 23. Hier. 27. Rom. 10.

33 *Vade, & Dices populo huic* Explorata voluntate prophetæ præcipit illi Dominus, vt vadat. Poterat quidem illi præcipere, vt pergeret, & prædicaret non requisita prius ipsius voluntate, sed (vt notauit Ambrosius) noluit Deus voluntariæ oblationis fraudare mercede, quem ad munus prædicationis elegerat. Voluntarios enim ministros Dominus requirit, & voluntaria oris acceptat. Vnde & filii Israel maxime commendantur, quia mente promptissima atque deuota primitias Domino ad faciẽdum opus tabernaculi testimonij obtulerunt. Ait ergo. *Vade & dic populo huic.* Non appellat illum populum suum, quia iniquitatibus illius Ambr. super. psal. 118. ibi vo luntaria oris mei. Exod. 35

Universidad de Deusto
Biblioteca

lius & ingratitudine ad nauseã pro uocatus suum illum appellare dedignatur: Sed ait: *Dices populo huic* olim meo, iam non meo, populo post innumera beneficia ingrato, populo graui iniquitate, auaro, raptori, crudeli, derisori.

34 *Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem & nolite cognoscere.* Nota cũ Sancto Tho Regula Scripturæ ma quod multoties apud prophetas verbum imperatiui accipitur pro futuro, & cum aliquid imperant, optant, vel petunt a Deo: illa petitio propheria est potius quam deprecatio: Sicut in psal. 68. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Psal. 68. 1. fiet. *Obscurẽtur oculi eorum, ne videant,* idest obscurabuntur. Et Ps. 93. *Redde retributionem superbis,* Psal. 93. idest reddes. Ita in præsenti, nolite intelligere, & nolite cognoscere, idẽ significat, quod noletis intelligere, & noletis cognoscere, quod ad litteram adimpletum est in populo Iudaico, qui audiens Christũ prædicantem, & videns illum miracula facientẽ, noluit eum cognoscere, *Isai.* 1. sicut scriptum est: *Israel autem me non cognouit: & populus meus non intellexit.* Vide ibi n. 11. 14. Consonat hæc explicatio cũ trãslatione septuaginta interpretũ, quæ sic habet, *Auditu audietis & nõ intelligetis: & videntes videbitis & nõ videbitis.* In textu hebraico, vbi nos legimus, & nolite intelligere, habetur verbum *vealtabinu*, idest non facietis intelligere: est enim verbũ tertiæ coniugationis significans actionem transeuntem, & est aperta propheria inuidiæ Scribarum & Phariseorum, qui videntes Christum Messiam esse, & a mortuis surrexisse, id populo, ne ipsum cognoscerent, & vt Redemptorem adorarent, occultare curauerunt, custodes pecunijs corrumpentes, vt dicerent, *Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.* Matt. 28

35 *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanem eum.* Translatio noua sic habet. *Impinga cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius perstringe, ne videat oculis suis, neque auribus suis audiat, neque corde suo intelligat, & conuertatur & restituatur illi sanitas.* Septuaginta interpretes sic transferunt; *Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertant se, & sanem eos.* S. Matt. hunc locum ad Iudæorum cæcitatem im Matt. 13 probandam adducens. sic refert illũ *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt; ne quando videant oculis, & auribus audiant, & conuertantur & sanem eos.* Sanctus Marcus cap. 4 sic legit. *Vt videntes videant, & non videant, & audientes audiant & non intelligant, ne quando conuertantur, & dimittãtur eis peccata.* Mar. 4. Et eadem fere verba refert Sanctus Lucas cap. 8. Sanctus Luc. 8. Ioannes cap. 12. sic refert locum Ioan. 12. Isaiæ: *Propterea non poterant credere, quia iterũ dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.* Sanctus Paulus actor. 28. sic adducit hunc locum, *Aure audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & Act. 28.*

non

non perspicietis: incrassatum est enim cor populi huius; & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt; ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Et ad Rom. 11. Rom. 11. eandem authoritatem referens: *Cæteri Iudæi* (ait) *excæcati sunt sicut scriptum est: dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant vsque in hodiernum diem.*

36 Propter varietatem quæ in Quæstio grauis. ter Apostolos, & Euangelistas inallegatione huius loci reperitur, an tequam singula illius verba expendamus, examinanda est quædam molesta difficultas, & olim inter doctores agitata, vtrum videlicet in nouo testamento fideliter a scriptoribus canonicis loca prophetarum, aut legis antiquæ referantur. Prima ratio dubitandi sumitur ex præsenti loco Isaiæ, qui variæ ab ab Apostolis allegatur. Nam Sanctus Ioannes cap. 12. addidit illud verbum: *Et indurauit cor eorum*, quod tamen non habetur in Isaia: nec in textu hebraico, neque in translatione septuaginta interpretum, nec reperitur in æditione vulgata. Similiter Sanctus Paulus Act. 28. addidit illud: *Et oculos suos compresserunt*, & ad Rom. 11. super addidit alia verba, illa videlicet: *Dedit eis Deus spiritum compunctionis*, quæ tamen in auctoritate Isaiæ, quã refert non habentur. Aliam authoritatem allegat sanctus Matthæus, cap. 27. ex Hieremia, de qua est maxima controuersia inter sanctos do Mat. 27. ctores. Sic enim ait sanctus Euangelista: *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in corbonam, quia precium sanguinis est. Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille acheldemach, hoc est ager sanguinis vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium apreciati, quem apreciauerunt a filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.* Et tamen hæc auctoritas, quam refert Sanctus Matthæus nõ habetur apud Hieremiam, sed apud Zachariam cap. 11. Nec etiam refertur fideliter Zach. 11. (vt videtur) ab Euangelista; quia Zacharias non dicit, quod dederũt illos argenteos in agrum figuli. Sic enim habet textus Zachariæ: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, Proiice illud ad statuarium decorum precium, quo apreciatus sum ab eis, & tuli triginta argenteos, & proieci illos in domo Domini ad statuarium.*

37 Item etiam Sãctus Marcus in principio sui Euangelij tribuit Isaiæ locum illum: *Ecce ego mitto angelum meum*, dicens: *sicut scriptum est in Isaia propheta. Ecce ego mitto angelum meum*, Et tamen constat locum nõ esse Isaiæ sed Malachiæ c. 3. Præterea Sanctus Matthæus c. 21. Mat. 21. adducit testimonium Zachariæ 9. Zach. 9. dicens. *Vt adimpleretur quod dictũ est per Prophetam dicentem, Dicite filiæ Sion. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinam & pullum filium subiugalis.* Et tamen in auctoritate Zachariæ habentur aliqua verba, quæ non referuntur ab Euangelista: & aliqua super additur ab Euangelista, quæ non reperiuntur in Propheta. Sic enim habet textus Zachariæ. *Exulta satis filia Sion iubila Filia Hierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi Iustus & Saluator ipse pau-*

per & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Ecce Euangelista omisit illa verba; *Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem*, et superaddit illud: *dicite filiæ Sion*, et mutauit plura alia verba. Denique Act. 7. sanctus Stephanus referens historiam Genes. 46. Exod. 1. & Deut. 10. asserit septuaginta quinque animas, idest, homines sumpta parte pro toto, egressas de femore Iacob, fuisse in Aegyptũ ingressas: & tamen in locis veteris testamenti iam inductis solum numerantur septuaginta. Actor. 7.

38 Aliqui doctores videtur sentire Apostolos, & Euangelistas, (vt pote homines) fuisse aliquando deceptos, vel memoria lapsos in allegandis legis vel prophetarum testimonijs, aut ex inaduertentia, quod vnus prophetarum dixit, alteri tribuisse. Vnde Sanctus Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum, cap. 7. testimonium Matt. 21. explicans ait hæc verba: *Potuit fieri vt animo Matthæi Euangelium conscribentis pro Zacharia Hieremias occurrerit, vt fieri solet: quod tamen sine dubio emendaret saltem ab alijs admonitus, nisi cogitaret recordationi suæ, qui spiritu sancto regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio.* Et eadem ferè verba habet venerabilis Beda super cap. 1. Marci. Sanctus etiam Hieronimus ad Gal. 3. inquit, quod cũ memoriæ crediderint Apostoli, & Euangelistæ, & non ex libris testimonia veteris testamenti desumpserint: sæpe ordinem mutant, aut verba ex illis detrahunt, aut addunt sensu eodem seruato. Euthymius denique Matth. 20. in fine expresse asserit, Apostolos & Euangelistas cum homines essent, fuisse quorundã oblitos: cui subscribit Erasmus in annotationibus super ea 2. & 27. Matthei Nihilominus Sanctus Thomas 22. q. 110. art. 3. ad 1. aperte docet, quod neq. in Euangelio, neque in aliqua scriptura canonica fas est opinari, aliquod falsum contineri, neque scriptores sacros aliquod mẽdaciũ siue ex industria siue inaduertẽtia protulisse. Dicẽdũ est igitur, quod neq. in referẽdis rebus gestis, neq. in alligandis veteris testamenti locis decepti sunt aliquando, nec memoria lapsi, etiam in re minima, quia periret certitudo fidei, quæ auctoritati nititur sacræ Scripturæ. Si enim semel in illa aliquod mendatium concedamus, vnde probare poterit vir catholicus, aut hæreticos conuincere, Scripturam sacram in omnibus alijs incõcussam veritatem continere? ita docet expresse Sanctus Augustinus li. 2. de consensu Euangelistarum. cap. 12. Vbi ait: *Omnem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet: non solum eam, quæ mentiendo promitur, sed etiã eam, quæ obliuiscendo.* Hieron. Euthymi. Thom. August.

39 Vt autem ad loca scripturæ in contrarium adducta respondeamus, nor. est, quod (vt docet sanctus Augustinus loco nuper allegato, sanctus Hieronymus Isaiæ 7. & in libro de optimo genere interpretandi Scripturã, & Abulensis, q. 30. super ca. 21. Matthæi) Apostoli & Euangelistæ, non semper de verbo ad verbum testimonia referuntur ex scriptura, sed multoties magis sensum reddunt, quam verba & sæpe ita allegãt loca sacra, vt verba quæ magis ad suum propositum faciunt, alijs cõsulto omissis, referãt & explicent. Obseruandum, præterea quod regulariter Apostoli in allegandis locis veteris testamenti sequuntur translationem septua- August. Hieron. Abulens.

ginta interpretum, vnde ad illa, in his, quæ referunt, attendendum est. Igitur ad locum Isaiæ, quẽ Euangelistę referunt dicendum est, quod verba, quæ sanctus Ioannes, & Sanctus Paulus adducunt, in eundẽ sensum redeunt cum textu prophetæ, & magis illum explicant, & declarant. Etenim in excæcatione Idæorum, quam in loco illo prophe ta denunciat, duo includuntur. Alterum est subtractio iusta auxilij diuini, ad quam subsecuta est illius populi obduratio, & hanc tettigit & explicuit Sanctus Ioannes cum ait; *& indurauit cor eorum*, & Sanctus Paulus ad Rom. 11. cum inquit: *dedit eis Deus spiritum compunctionis*, quam etiam denũtiauit textus prophetæ iuxta ẽditionem vulgatam, cum inquit: *Excæca cor populi huius &c.* Alterum est malitia Iudæorum & depranata eorum voluntas, qui semper resistebant Spiritui sancto, obicem lumini diuinæ gratiæ apponentes, iuxta illud Actor. 7. *Vos spiritui sancto semper restitistis*, Et hãc insinuat textus prophetæ iuxta translationem septuaginta interpretum cum ait: *& oculos suos clauserunt*, Ad idem explicandum tendunt verba Sancti Pauli, cum ait; *Et oculos suos compresserunt*, quadam vi & cõtentione perfida, ne videlicet non solum lucem, sed nec splendorem quidem Euangelij viderent. Idquè propria voluntate & malitia, iuxta illud quod scriptum est, *excæcauit eos malitia eorum.* Rom. 11. Actor. 7. Sap. 2.

40 Maiorem præsefert difficultatem locus, quem allegat Sanctus Matthæus ex Hieremia cum manifestum sit, locum illum apud Zachariam haberi, qui & in margine bibliæ in omnibus ferè impressionibus allegatur. Huic difficultati conatur respondere Sanctus Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum cap. 7. Prima solutio est, quod non omnes codices Sancti Matthæi habent: *Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam*, Sed, *quod dictum est per prophetam*, & intelligitur per Zachariam. Vnde codices in quibus legitur per Hieremiam prophetam existimantur a multis esse mẽdosos & corrigendos. Hæc tamen solutio Sancto Augustino non placet; & ratio illius est, quia plures codices & correctiores habent: *Tunc adimpletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam*: & qui diligentius in græcis exemplaribus Euangeliũ considerauerunt, ita in antiquioribus græcis se perhibent inuenisse: Quod si in aliquibus ex recentioribus codicibus nomen Hieremiæ nõ inuenitur, ablatum creditur ex imperitia eorum; qui quæstione proposita turbabãtur; eo quod testimonium illud apud Hieremiam non inuenirent. Hæc omnia docet Augustinus vbi supra: quæ à nobis confirmari possunt ex vltima correctione bibliæ impressæ Romæ iussu Sixti V. anno Domini 1593. in qua etiam habetur, *per Hieremiam prophetam*. Est ergo solutio Sancti Augustini, quod videlicet Sanctus Matthæus ex particulari instinctu Spiritus sancti scripsit Hieremiam pro Zacharia, vtens metaphora ratione mysterij, ad informandum nos tãtam verborum suorum inter prophetas esse concordiam, vt non absurdè, imo congruentissimè etiã Hieremię deputaremus: quod per Zachariam dictũ esse inuenimus. Quia ergo omnes prophetæ eodem spiritu, eademquè Dei inspiratione afflati locuti sunt: & os eorum os August. Elucidatur locus. Mat. 27.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domini reputatur, vt cap. 1. num. 61. dictum est, quod dixit Zacharias tribuitur Hieremię, sicut quod vnũ ex labijs loquitur, tribuitur alteri. Nec propterea mendatium ali quod profert Euangelista: nam vt iam diximus nomine Hiere. vtitur pro Zach. nõ proprie, sed per metaphoram ad designandum quod explicuimus mysterium. Veritas autem locutionibus metaphoricæ secundum Sanctũ Thomam nõ est attendenda ex propria, aut primeua significatione verborum, sed ex veritate eius, quod figuratiuè designatur.

Tho. 1. p. q. 1. ar. 10. ad 3.

41 Tertia solutio est eiusdem Augustini vbi supra, quod scilicet etiam ex Hieremia authoritas, quã allegat Sanctus Matth. est desumpta. Nam Hieremiæ 32. habetur quod emerit agrum a filio fratrjs sui & dederit ei argẽtum. Sic enim habet textus Hieremiæ. *Eme tibi agrum meum, qui est in Anathoth.* Et infra: *Et emi agrum ab Anamehel filio patris mei, qui est in Anathoth, & appendi ei argentũ septem stateres, & decem argenteos*, & paulo post præcipitur prophetæ, vt librum empti agri mittat in vas fictile. Quia ergo apud Hieremiam expressa mentio fit de agro empto, cuius non meminit Zacharias, ideo Hieremiam potius quam Zachariam refert Sanctus Mathæus, quamuis etiam in Zacharia vaticinium illud reperiatur. Illud vero quod subiecit huic testimonio Sanctus Matthæus. *Quem apprecianerunt à filijs Israel, & dederũt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus*, neque apud Zachariam, neque apud Hieremiã expresse reperitur. Vnde, vt ait Augustinus, magis ex persona ipsius Euangelistæ accipiendum est, qui Domino reuelante id cognouit, & explicuit. Et si fiat argumentum; nam in loco Hieremiæ inducto non est sermo ad literã de Christo, sed de reditu a captiuitate Babylonica, quẽ Dominus voluit vt Propheta designaret emptione illa agri, per quã (vt docet glosa. Sanctus Hieron. & alij Sancti) significatum est, quod possessiones a Chaldæis destructæ, erãt iterũ post reditũ ex Babylone a Iudæis possidẽdæ. Respondetur, quod licet in sensu literali locus ille de redditu a captiuitate Babylonica intelligatur tñ quia liberatio a prædicta captiuitate signũ quodam erat, & præsagium redemptionis generis humani per Christum faciendæ, etiam ad pretium sanguinis, quo redempti sumus, potest textus Hieremię mystičè referri, vt Augustinus dicit libro de consensu Euangelistarum superius allegato

Hier. 32.

Mat. 27.

42 Quarto Respondetur familiare esse in sacra scriptura testimonium veteris vel noui testamenti allegare, quod tamen expresse, in Scriptura canonica quæ apud nos extat, non habetur. Nam Sanctus Paulus ad Hebræ. 12. Ait dixisse Moysen *exterritus sum & tremebũdus* & tamen in toto veteri testamento non legitur Moysen tale aliquid dixisse, sed forte edoctus a Gamaliele, qui peritissimus erat in lege, alia litera quam non habemus vsus est Apostolus vt adnotauit sanctus Thomas lect. 4. super capit. 12. ad Hebræos. Similiter etiam idem Apostolus Actor. 20. ait. Meminisse oportet verbi Domini Iesu quoniam dixit: *Beatius est magis dare, quam accipere*, & tamen istud dictum Christi non habetur in toto Euangelio, sed Sanctũ Paulum illud creditur, accepisse ex Christi Domini revelatione, a quo ipse Euangelium immediate accepit, vt fatetur ad Galatas 1. Ita in præsenti dici potest, quod licet in libris Hieremiæ, qui apud nos extant, non habeatur testimonium, quod eidem prophetæ Matthæus adscribit, credendum est tamen illud reuera esse Hieremiæ, vel secundum aliam literam, vel in alia eius prophetia, quæ apud nos non habetur. Multa namque a prophetis, Spiritu sancto afflante, fuerunt conscripta, quæ apud nos minime reperiuntur. Multa etiam mandauit scriptis Hieremias quæ iniuria temporum perierunt, vt

2. Mac. 2 constat ex lib. 2. Machab. c. 2. Vbi dicitur: *Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, quod iussit eos accipere ignem, qui transmigrabant, ut significatum est, & ut mandauit transmigratis*. Et tamen illas Hieremiæ descripriones nec nos habemus nec hebræi, vt adnotauit

Liranus. Lyranus super eundem locum. Similiter etiam Hierem. 36. refertur quod Ioachim rex Iuda, in ignem proiecerit librum quendam, quem ex ore eius scripsit Baruch, & quãnis liber ille (qui dicitur esse Threnorum) fuerit iterum conscriptus, ex facto regis colligitur, alia volumina Hieremiæ igni tradita fuisse. Hæc solutio habet expressum fundamentum in sancto Hieronymo in

Hieron. commentariis super psalm. 77. Vbi fatetur se legisse hebraicum librum Hieremiæ ab hebræo quodam Nazarenæ sectæ sibi oblato, in quo authoritatem, quam ex Hieremia refert Matthæus de verbo ad verbum reperit. Auctor libri hipotheposeon Martynus Cantapetrensis hãc

Martynus solutionem impugnat. lib. 6. cap. 1. *Quia non est credendum*, inquit, *Euangelistas dogma fidei nostræ confirmare voluisse ex deliramentis apocryphorum*. Eius tamen impugnatio videtur insufficiens, quia licet libri Hieremiæ vel alterius Scriptoris sacri, quos hactenus Ecclesia nobis velut canonicos non proposuit, sint apocryphi, siue agiographi: Apostolis tamen & Euangelistis, qui, Spiritu sancto inspirante, cognouerunt libros illos inconcussam veritatem continere, apocryphi non erant. Vnde ex illis poterant authoritatẽ aliquam ad res fidei confirmandas desumere.

43 Ad locum sancti Marci, nu- *Marci. 1.*
37. inductũ respõdent aliqui, quod in codicibus Græcis non habetur, sicut scriptum est in Isaia propheta, sed sicut scriptum est in prophetis, & intelligit in Malachia, & Isaia, quorum auctoritates allegat statim sanctus Marcus. Sed quoniam omnes codices Latinæ vulgatæ, cui fides in omnibus & per omnia adhibenda est, & potissime in impressione nouissima Romæ facta, iussu Sixti Quinti M. D. XCIII. habetur, *Sicut scriptum est in Isaia propheta. Ecce ego mitto*, &c. quam lectionem probat Origenes lib. 2. contra Celsum, Sanctus Hieronymus in commentarijs super Malach circa finem, Epiphanius lib. 2. contra negantes Euangelium Ioannis, & omnes ferè doctores. Respondetur aliter, quod illa oratio, *Sicut scriptum est in Isaia propheta*, non refertur ad auctoritatem, quam sanctus Marcus adducit immediate ex Malachia, sed ad illam, quam post auctoritatem Malachiæ subiungit ex cap. Isaiæ 40. scilicet. *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini*: Meminit autem est expresse sanctus Marcus Isaiæ tantum, quamuis simul etiam locũ Malachiæ induxi-

duxisset, quia inter prophetas illos Isaias erat præstantior, sub cuius nomine etiam comprehendit virtualiter Malachiam, à quo auctoritas illa *Ecce ego mitto Angelum meum*, est desumpta. Familiare quippe est in sacris litteris, sub re illa, quæ nobilior est, intelligere etiam minus nobilem. Sicut Genesis 8. *Recordatus est Dominus Noe, & cunctorum animantium*. Vbi per Noe intelligit etiam eius filios cum vxoribus suis Gen. 8. Et Matthæi 2. dicitur: *Ecce Magi ab Oriente uenerunt Hierosolymam*. Mat. 2. vbi nulla de seruis fit mentio, quos certum est secum adduxisse.

44 Ad locum Matthæi cap. 21. dicendum, eundem sensum retinere verba, quæ ex Zachariæ 9. refert Euangelista, cum ijs, quæ in textu prophetæ inueniuntur, de quo lege Abulensem quæst. 30. super ca. 21. Matthæi. Ad vltimum locum Act. 7. respondet latissimè S. Augustin. lib. 1. quæstion. in Genes. quæst. 152. to. 4. Et solutio consistit in hoc, quod Exodi 1. & Deuter. 10. solum numerantur personæ egressæ de Iacob actu natæ, quando ingressus est in Aegyptum. Sed tamen Act. 7. Actor. 7. numerat Stephanus etiam cum illis quinque nepotes Ioseph, eo quod pertinebant ad populum Israel, secutus trãslationem Septuaginta interpretum, qui Genes. 46. animas 75. numerauerunt.

45 His prælibatis oportet iam præsentem explicare prophetiam, & singula eius verba ponderare. Ait etgo. *Excæca cor populi huius*, ideſt, excęcandum denuntia. Ad cuius intelligentiam aduertere oportet, quod (vt docet S. Tho.) licet fides sit actus intellectus, præsupponitur tamen pia voluntatis affectio mouentis & determinantis intellectum ad credendum, eo quod res fidei intellectum non conuincunt. Thom. 22. q. 1. art. 4. & Rom. 10 lec. 2.

Fides enim, *est argumentũ non apparentium*, vt dicitur ad Hebr. 11. Hebr. 11 Hinc est illud: *Corde creditur ad iustitiam*. Rom. 10 Corde, inquit, ideſt voluTho. lec. tate, quæ (vt adnotauit S. Tho.) nomine cordis intelligitur, quia sicut cor est primum mouens in corpore ita & voluntas in anima. Sed quoniam pro isto statu nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu, ad fidem etiã requiritur audire prius, quæ corde credenda sunt. Vnde, & scriptum est, *Quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante*. Et infra: Rom. 10 *Ergo fides exauditu, auditus autem per verbum Dei*. In his omnibus Iudæi obdurati fuerunt, propter quod propheta, vt omnem radicem excæcationis populi explicaret, nullãq. vltra spem, vt resipiscerent, remanere, primo deprauatã esse eorum voluntatem denunciat, cum ait: *Excæca cor populi huius*, ideſt voluntatem, vel vt trãsferunt septuaginta. *Incrassatum est enim cor*, aut, *crassum reddito cor*, vt habet translatio noua, & consonant hoc cum textu hebraico, in quo habetur, *asmènleb*, quod significet pingue fac, impinguari fac cor: qua phrasi, & modo loquendi significat malè affectam esse Iudæorum voluntatem, & reprobam, atque maledicto proximam ex inordinato appetitu rerũ temporalium, sicut cor hominis, quod nimia pinguedine suffocatur. Consonat hic locus cum illo Deut. 32. *Incrassatus est dilectus, & recalci trauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Et dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo*. Ex coniunctione quippe ad delitias per amorem, ad diuitias, & honores mũ- Deut. 32

danos

danos redditur cor humanum crassum, graue, & terrenum, impeditur què ne ad diuina aspirare valeat: sicut ex coniunctione ad Deum redditur subtile, spirituale, & cæleste: vt ima deserens, & quæ retro sunt obliuiscens, ad anteriora se extendat, ad branium supernæ vocationis. Secundo ostendit aures etiam Iudæorum fuisse aggrauatas, ne videlicet Christi Euangelium, & prædicationem Apostolorum audirẽt, Psal. 18. & cum *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*: ipsi tamen obturauerunt aures suas, ne legem audirent. Vnde & subditur.

46 *Et aures eius aggraua*, ideſt aggrauandas fore denuncia. Hinc est quod cum sanctus Stephanus Iesum stantem ad dextris virtutis Dei prædicaret: *Exclamantes voce magna* Iudæi, ne uidelicet uerba Stephani audirẽt *continuerunt aures suas*, assimilati vtique, vt ait propheta Serpenti, & Aspidi surdæ obPsal. 57. turanti aures suas, *Quæ non exaudiet vocem incantantium, & beneficiincantantis sapienter*, vel (vt legit Augustinus) *et medicamenti medicati a sa*Aspidis propheta. *piente*. Referunt qui nouerunt, quod cum Aspis ab incantatore quibusdam carminibus, vt a cauerna tenebrosa exeat, euocatur, illa suas tenebras amando, ne audiat voces, qui bus se cogi sentit, vt exeat, aurẽ vnã terræ allidit, alteram obturat cauAug. to. 8. da. Non aliter Iudæi suorum peccasuper psa. torum tenebras amantes, & vmbræ 57. legis veteris adhærentes, incantatoris sui, ideſt Christi carmina audire noluerunt: sed affectu terreno aurem vnam operientes cauda, obturauerunt alteram timentes ne regnum & sacerdotium ammitterent. Ioan. 11. Dicebant enim. *Ne forte ueniant Romani, & tollant gentem nostram & regnum*. Hinc & Hieremias de populo eodem loquens: *Ecce*, inquit, *in-* Hier. 6. *circuncisæ aures eorum; & audire non possunt*. Et iterum scriptum est: *Dura ceruice, & incircuncisi corde, &* Actor. 7. *auribus*. Tertio deniquè intellectus obstinationem in populo notat propheta, qui magis tenebras quam lucem, potius vmbram, quam veritatem dilexit. Vnde & sequitur.

47 *Et oculos eius claude*. Septuaginta vertunt, *& oculos suos clauserunt*, vt ad Iudæorum malitiam, qui voluntate propria credere noluerunt, & non ad Deum, eorũ excæcatio referatur. Non viderunt lucẽ quia oculos malitiosè clauserunt. Quidã nõ vident, quia cæci sunt, alij quia sunt in tenebris, alij vero, quia cũ lumen habeãt & facultatẽ videndi, claudunt oculos: & hi sunt deteriores, vt notauit Origenes hom. 6. in Isai. Tales erãt Iudęi, tales Scribæ, vnde & Saluator ait. *Si cæci essetis nõ haberetis peccatum: nunc autẽ* Ioan. 9. *dicitis quia videmus: peccatum vestrũ manet*. Ac si aperte diceret. Si facultas videndi deesset vobis, & lumen cæli non esset in conspectu vestro: peccatum infidelitatis non esset in vobis, sicut & alibi ait, *Si non venissem & locutus eis fuissem: peccatum non haberent: Sed quia dicitis quoniam videmus*, ideſt facultas videndi nobis donata est, *peccatum vestrum manet*: & excusationem, non habet. Sanctus Paulus inquit, *Et oculos suos compresserũt*, quod ver Act. 28. bum magis explicat Iudęorum malitiam, qui non solum malitiosè claudẽres, sed & vi quadam contentiosa oculos comprimentes, non modo lucẽ Euangelij nõ videre, sed nec splendorem quidem percipere voluerunt. Illud autem quod Ioannes

nes ait: *Non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæca cor populi huius*, non sic est accipiendum, qua si facultas, vt credere possint, & ad Deum conuerti, fuerit omnino ab illis ablata, alias .n. infidelitas non imputaretur eis ad culpam, quia nullus peccat in eo, quod vitare nō potest. Sed illud verbum, *non poterant*, idem valet, quod nó volebāt: in qua acceptione accipitur multoties in sacris litteris. Scriptum est enim. *Oderant eum*, scilicet Ioseph fratres eius, *nec poterāt ei quid quam pacifice loqui*: idest non volebant, vt explicat Sanctus Chrisostomus hom. 67. in Ioan. Et iterum: *qui potest capere capiat*, idest qui voluerit. Et rursus Hieremias ait. *Ecce in circumcisæ aures eorum, & audire, non possunt*: idest non volunt.

Ioan. 12.

Mat. 19.

Hier. 6.

Deus excæcare dicitur peccatores & quare

48 Sed tunc restat difficultas, quare dicatur Deus excæcare cor hominis aut indurare, Hanc Theologi quæstionem dissoluunt cum Sancto Thoma 12. q. 79. artic. 3. Prima explicatio est, quod Deus dicitur indurare, & excæcare peccatores negatiue & permissiue quia videlicet in pœnam præcedentiū delictorum non eos emollit, nec illuminat, sed indurari & excæcari permittit, zælum suum ab illis auferendo, quæ vltima pœna est, qua Deus in hoc sæculo punit peccatores, vt cap. 1. n. 30. & 31. dictum est. Hanc explicationem sequitur Augustinus to. 5. lib. 20. de ciuit. Dei cap. 19. Euthimius super psal. 68. & super cap. 5. Matth. & super c. 15. Ioan. Est enim in sacris literis phrasis frequēs Spiritus sancti, permissionē Dei, opus illius appellare, sicut Exo. 4. & 7. *ego indurabo cor Pharaonis*, Isaiæ 63. *quare errare nos fecisti de vijs tuis indurasti cor nostrum, ne timeremus te?* Et ad Roman. 2. *propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum*, Et hac ratione inquit S. Thomas Christum Dominū causam fuisse suæ mortis scilicet indirecte quia prohibere il lā potuit & impedire, & non impediuit. Lege hipotheposeon lib. vlt. Regula 5.

August. Euthim.

Exod. 4. Isaiæ. 63

Rom. 2.

Tho. 3. q. 47. a. 2.

49 Secūda explicatio est, quod Deus nonnullos indurare dicitur & excæcare non solum negatiue quia non emollit, nec illuminat: sed etiam positiue indirecte tamen vt explicat Sanctus Thomas super c. 9 ad Rom. in illa verba *quia in hoc ipsum excitaui te* &c. quia videlicet tā quā iudex iustus vtitur ministerio diaboli ad puniendum excæcationis pœna ipsos reprobos. iuxta illud ps. 77. *immissiones per angelos malos*. Iudex enim dicitur id facere quod exequitur minister illius. Hic modus loquendi frequentissimus est in sacra Scriptura. Etenim 2. Reg. 12. dicitur: Dauid gladio Vriam percussisse, cum tamen id fecerint eius ministri: Et Iob. 1. *Dominus dedit Dominus abstulit*, cum Satan vtiq. abstulisset. Et similiter Dixit Christus Dominus filijs Zebedei, *nescitis quid petatis*, cum ipsi per se nihil petierint sed ministerio matris. Hæc explicatio est Sancti Augustini 20. de ciuitate Dei 19. Chrisostomi hom. 67. in Ioannem, & homil. 8. super 2. epistol. ad Chor. Orig. hom. 2. in lib. Iudicu. Greg. 25. moral. 12. & 13. in illa verba Iob. 34. *inducet noctem, & conterentur*. et hom. 11. in Ezech. Damasceni 4. fid. orth. 20. Sed obseruandum quod in excæcatione & obduratione peccatoris sunt duo: Alterū est culpa, & peccatū, cuius Deus non est causa etiam indirecte vt Sanctus Thomas ostendit 12. q. 79.

Rom. 2.

Tho. 3.

August. Chrisost. Orig. Greg.

Thom.

q. 79. art. 1. Alterum est ratio pœnæ qua Deus peccatores punit, & rebelles homines: & huius Deus est causa, & hanc pœnam inducit per suos ministros iuxta illud:

Psal. 34. *Fiat via illorum tenebræ, & lubricum, & angelus Domini persequens eos.*

50 Tertia explicatio est Sancti Augustini tom. 4. q. 10. in Exodum, & to. 7. lib. de gratia & lib. arb. c. 20. 21. & to. 8. in illa verba psal. 104. *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius*: quòd scilicet Deus dicitur indurare quosdam peccatores positiuè, quia videlicet eorum voluntates ad malum inclinat occasionaliter, proponendo aliqua peccatoribus interius & exterius, quæ secūdum se sunt inductiua ab bonū tamē peccator sua malitia illis vtitur ad malum Verbi gratia. Vocatio & conuersio gentium, secundum se erat ad bonum inductiua, ad laudandam videlicet Dei misericordiam, & eius clementiam commendandam: sed Iudæi ad malum inuidiæ hoc bonum conuertebant, iuxta quod & scriptum est. *Ego ad æmulationem vos adducam in nongentem, in gentem insipientem in iram vos mittam*.

August.

Ps. 104.

Rom. 10. Deut. 32.

51 Et *dixi. Vsquequo Domine?* Non audet propheta quantumuis misericordia plenus, sententiæ Domini iustissimæ reluctari: sed finem tantæ miseriæ sperans a Domino, quatenus licet, pro populo intercedit dicens. *Vsquequo Domine?* quando hęc populi miseria habebit finem? Nunquid in æternum populum tuum derelinques? aut in perpetuum omnium filiorum Israel obliuiscēris

52 *Et Dixit Donec desolētur ciuitates absque habitatore, & Domus sine homine, & terra relinquetur deserta: & longe faciet Dominus homines*: Vide supra cap. 1. num. 29. idest Tandiu cæci, & obdurati permanebunt: quo vsque Iudea fuerit vastata. Significat his verbis ita in cordibus Iudeorum obdurationem & excæcationē esse confirmatam, vt non nisi cum vita finiatur iuxta ea quæ supradicta sunt cap. 1. num. 16. Obserua quam graphicè propheta desolationem terræ describat. Sæpè namque destruuntur ciuitates, & domus aliquæ relinquuntur: hic autem & ciuitates & domus destruendas esse prædicit: Aliquando ciuitates & domus euertuntur habitatoribus incolumis remanentibus, at in præsenti etiam habitatores cum domibus & ciuitatibus denuntiat esse destruendos, ita ut neque agricola relinquatur, cuius industria, & labore agri fructificare possint & coli, Longe, inquit, *faciet eos Dominus*, ne aliqua spes cito redeundi ad propriam ciuitatē remaneat, quæ omnia Iudæis euenisse constat ex ijs quæ refert Iosephus, lib. de bello Iudaico.

53 Et *adhuc in ea decimatio*, Septuaginta transferunt: *Et adhuc in ea decima pars*, & sensus est. Non totaliter omnes excæcabuntur, sed decima pars Christo relinquetur, illi videlicet quos supra idē propheta, semen & reliquias appellauit, Vnde in præsenti decimatio in bonam partem accipitur, quāuis Forerius in malā accipi arbitretur, quod probat ex eo quod statim sequitur. Et *erit iterū in deprædationē*. Sed hæc ratio non conuincit, nam etiam deprædatio accipitur quandoque in bonam partem, sicut Gen. 49. *ad prædam fili mi ascendisti*, & Isaiæ. 8. *Voca nemen eius accelera festina, prædare*, Et sensus est Qui prius fuerāt

c. 1. n. 32.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a principe tenebrarum capti, & deprædati, libetabuntur ab eius potestate, & erunt iterum in deprædationem, iterum capientur & ducentur captiui a principe claritatis æternæ: qui ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Sicut enim Christus spolia sua habuit in gentibus: ita & in Iudæa. Vnde & nomen eius vocatur *spolia detrahe*, quia (vt aic August.) *non multum interceſſit, quin cunctis spoliauerit hostem.* Consonat hæc explicatio cum vltimis huius cap verbis: *Semen sanctum erit quod steterit in ea.* Vnde & sequitur.

Psal. 67.

Isaiæ 8.

54 *Et conuertetur* (scilicet Israel ad Dominum) & *erit in ostensionem*, supplè diuinæ misericordiæ. *sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos.* Vt enim quercus, & terebinthus licet omnes rami eius excidantur, truncus tamen illius & radix remanens iterũ pullulat & teneros generat ramos: ita, inquit, ex radice quæ Christus est iterum Iudæi surgent, iterum sicut prius pullulabunt, & conuertentur ad dominum & in bonam oliuam inserentur. Vnde & scriptum est: *Lignum habet spem. Si præcisum fuerit rursus virescit, & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cum primum plantatum est*, Et hoc designant, quæ sequuntur verba.

Iob. 14

55 *Semen sanctum erit quod steterit in ea.* Septuaginta transferunt; *Semen sanctitatis erit, quod steterit in eo*, alij vertunt, *Semen sanctum erit quod steterit in trunco illius*, & consonat hæc translatio cum textu hebraico, vbi pro in ea habetur *maṣebta*, idest in trunco illius, scilicet quercus. Quasi dicat: Semen sanctum erit, quod steterit in trunco populi Israelitici, qui est Christus Ab illo gratia omnis: omnis consummatio, & perfectio in prædestinatos omnes & iustos, veluti in vinos ramos derivabitur. Cui honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

2 ET factum est in diebus Achaz filij Ioathan, filij Oziæ regis Iuda, 3 ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Hierusalem, ad præliandum contra eam: 4 & non potuerunt debellare eam. 5 Et nunciauerunt domui Dauid, dicentes: Requieuit Syria super Ephraim, 6 & commotum est cor eius, & cor populi eius, sicut mouentur ligna siluarum a facie venti. 7 Et dixit Dominus ad Isaiam: Egredere in occursum Achaz tu, & qui derelictus est Iasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via Agri fullonis. Et dices ad eum: Vide vt sileas: 8 noli timere, & cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, & filij Romeliæ: 9 eo quòd consilium inierit contra te Syria in malum Ephraim, & filius Romeliæ dicentes: 10 Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & auellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Tabeel. 11 Hæc dicit Dominus Deus: Non stabit, & non erit istud: sed caput Syriæ Damascus, & caput Damasci Rasin: & adhuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse populus: & caput Ephraim Samaria, & caput Samariæ filius Romeliæ. 12. 13 Si non credideritis, non permanebitis. 14 Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni; siue in excelsum supra. 15 Et dixit Achaz: Non petam, & non tentabo Dominum. Et dixit: 16 Audite ergo domus Dauid: 17. 18 Numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? 19 Propter hoc dabit 20 Dominus ipse vobis signum. 21. &c. *vsq; ad* 28. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, 29 & vocabitur nomen eius Emmanuel. 30 Butyrum & mel comedet, 31 vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. 32.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum suorum. Adducet Dominus super te, & super populum tuum, & super domum patris tui dies, qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Iuda cum rege Assyriorum. Et erit 33 in die illa: Sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Aegypti, & api, quæ est in terra Assur, & venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cauernis petrarum, & in omnibus frutetis, & in vniuersis foraminibus. 34 In die illa radet Dominus in nouacula conducta in his, qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam vniuersam. 35 Et erit in die illa: Nutriet homo vaccam boum, & duas oues, & præ vbertate lactis comedet butyrum: butyrum enim & mel manducabit omnis qui relictus fuerit in medio terræ. 36. 37 Et erit in die illa:

Omnis locus vbi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas, & in vepres erunt.
Cum sagittis, & arcu ingredientur illuc: vepres enim & spinæ erunt in vniuersa terra. Et omnes montes, qui in sarcu
lo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum & veprium, & erit in pascua bouis, & in conculcationē pecoris.

SVMMA CAPITIS.

IOTVS huius capitis discursus, ad hunc finem tanquam ad scopum destinatur: vt ostendat omnem spem nostram, & fiduciam in Deo esse collocandam. Id quod exemplo Achaz manifestat, qui longè inferior, & militum numero, & exercitus fortitudine contra duos reges potentissimos, scilicet contra Rasin regem Syriæ, & Phacee regem Israel in virtute Domini Sabbaoth victor euasit. Circa quod:

Primo, narrat propheta in principio capitis duorum regum potentiam ad præliandum contra Hierusalem ascendentium.

Secundo Dei promissionem, in cuius virtute Achaz victoriam erat consecuturus, describit ab illo versiculo: Hæc dicit Dominus, non stabit, & non istud.

Tertio signum admirabile, & nouum incarnationis Verbi, ad Dei promissionem, & regis Achaz fiduciam confirmandam, subiungit ab illo versiculo: Propter hoc dabit Dominus ipse nobis signum. Ecce virgo concipiet. *Quod quidem signum ideo Dominus Achaz tribuit, vt ostenderet se facturum, quod promisit. Si enim a morte æterna, & a diaboli potentia, & seruitute, media Verbi incarnatione, suos Dominus eripiet: quanto magis ab ira duorum regum, a facie duorum titionum fumigantium, Rasin & Phacee, in Deo confidentes, & sperantes poterit liberare?*

COMMENTARIVM.

2 ET factum est in diebus Achaz filij Ioatan, filij Oziæ regis Iuda: Notat propheta circunstantiam temporis, in quo Deus
c.6.n.1. populum suum tot auxit beneficijs scilicet, regnãte Achaz, qui fuit rex impius, idola colens, & verum Dei cultum abnegans: vt magis commendaretur miraculum & misericordia, qua Deus sub tam iniquo rege Hierusalem ab inimicis custodiuit, & a sæculis absconditum incarnationis mysterium in signum & cofirmationem diuinæ promissionis, hominibus reuelauit. Quamuis enim multoties propter impietatem regis, in ira sua misericordias suas contineat: aliquando
c.6.n.2. tamen propter decẽ iustos, multitudini parcit & regi: atq. ad ostẽsionẽ misericordiæ suæ inconsueta beneficia omnibus confert: vt expedãt impij & tyrãni principes, in quanto pretio habere debeant iustos subditos, propter quos talem misericordiam ac tantam a Domino consequuntur.

Victoria Deo adscribenda

3 *Ascendit Rasin Rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ Rex Israel in* Hierusalem *ad præliandum contra eã:* Narrat Prophe:a historiam, quæ habetur 4.Reg.16. & obserua quod bella quæ in Scriptura sacra enarrantur, propterea referuntur, vt discant homines superbi victoriam a Deo esse, vincerequè victores non armorum aut equorum potẽtia, sed in nomine Domini Sabbaoth: & plerunque miraculis & virtute diuina- Exod. 1
dum fugantur alij grãdine, alij ab Iosue 1
angelo acciduntur, & vnus sæpè fugat mille, & inermes armatos occidunt: Hinc est quod Dauid Paruulus Gigantem superat. *Tu* (inquit) *venis ad me in gladio, & hasta, & clipeo,* 1.Reg.17
ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum Dei agminum Israel. Hinc & Propheta. *Hi incurribus & hij* Psal.19
in equis; nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autẽ surreximus & erecti sumus. Vnde virtus Dei maxime in bello cognoscitur: propter quod Dominus Sabbaoth .i. exercituum appellatur. Obseruandũ est etiam qualiter ciuitas sancta Hierusalem a Deo electa & incultũ illius dicata persecutionem semper patiatur, quomodo aduersus illam insurgant hostes, & non solum populares, sed & reges eam impugnent. Signum profecto persequutionis Ecclesiæ, quam, illius pacem & vnitatẽ oppugnantes mundi potestates, imo & portę inferi excitabunt. *Astiterunt reges terræ* (inquit Propheta) Psal.2
& principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christũ eius. Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus a nobis iugum ipsorum. Describitur ab Ezech. ex præcepto Domini ciuitas Hierusalem in late- Ezech.4
re, sed statim subditur, *Et ordinabis aduer-*

sus eam obsidionem, & ædificabis munitiones & comportabis aggerẽ & dabis contra castra, & pones arietes in giro. Quid est hoc? aduersus ciuitatem in latere descriptã hostes insurgunt? vtique. Nam illam, quæ sursum est mater nostra Hierusalem quę est visio pacis, quis poterit impugnare? Nullus est ibi hostis, aut persequutor, bellum nullum. Scriptum est enim. *Quoniam confortauit seras portarum tuarum benedixit filijs tuis in te.* Psa. 147 *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti saciat te.* Et iterum: *Ibi confregit potentias: arcum, scutum gladium, &* Psalm.75 *bellum.* Quia ergo aduersus veram Hierusalem potestas tenebrarum bellicare non potest, contra illam deorsum conuertitur, quæ in lapide est depicta, in cor de videlicet fidelium qui igne Spiritus sancti decocti, ex luto lateres viui, imo & lapides firmi facti sunt. Hinc & Petrus nos admonet dicens: *Sobrij estote & vi-*
1.Pet. 5 *gilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide* Hinc & sapiens ait: *Fili accedens ad*
Eccl.2. *seruitutem Dei sta iustitia, & in timore: & præpara animam tuam ad tentationem.* Ac si aperte dicat: Ciuitatem sanctam Hierusalem nouam, descendentem de cęlo a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo, in corde tuo habes impresam & depictam? scito quoniam aduersum te castra consistent, inimici obsidebũt te, arieres quoque erunt in giro, Rasin & Phacee ascendent ad debellãdum contra te, Ecclesia quoque quam in habitas supra petram fundatam hæretici sagittis suis, & peruersis doctrinis oppugnare contendent: sta in timore, cauę, ad Deum recurre, præpara animam tuam ad tetationẽ, inimicis resiste, viriliter, age, confortetur cor tuum, non in te, sed in Domino confidentiam habe, quia in signo illius vinces. Vnde & subditur.

4 *Et non potuerunt debellare eam* Quod certissimum signum fuit firmitatis Ecclesiæ, de qua scriptum est, *Et portæ inferi non prævalebunt ad* Mat. 16. *uersus eam.* Vbi iuxta explicationem Hieronymi, & Origenis per portas inferni hæreticorum doctrinæ, quoniam ad inferos homines pertrahunt, designantur. Insurgant persequentes, veritatem impugnent, Ecclesiam debellent, prævalere non poterunt. Vnde Chrisostomus, vel- Chrys. li. cõt. Gent. prin.to.5.
le erroribus Ecclesiam destruere, nihil aliud esse (inquit) nisi sagittis, intendere cælum ipsum incorrupti bile rumpere. Propter quod non incongrue in sacro eloquio insulæ nomine, sancta Ecclesia designatur Propheta dicente: *Dominus regnauit exultet terra: lætentur insulæ multæ.* Psal. 96.
Vbi Augustinus, *Quare Ecclesiæ in-* Aug.to 8.
sulæ? Quia circunlatrantur fluctibus omnium tentationum. Sed quomodo insulæ vndique circumlatrantibus, & circũstrepẽtibus fluctibus, tundi põt frãgi nõ põt, magisq. ipsa frangit fluctus, quam frãgatur ab eis: sic & Ecclesiæ Dei pullulites per totum orbem terrarum passæ sunt persequutiones vndique frementiũ infidelium, & ecce stant insulę & iam placatum est mare. Benè autem per Rasin & Phacee hęretici designantur persequutores Ecclesię, & tyranni, Rasin enim iniquus interpretatur, Phacee oris apertio, quæ duo simul hæreticis competunt. Iniquitatem enim & malitiam peruer- Hęreticorum versutia.
sæ doctrinæ, fucatis oris sui verbis operiunt: & sub specie veritatis venenum absondunt erroris, vt simplices decipiant, innocentes capiant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

piant. *Et sagitent in obscuro rectos corde*, Quorum peruersitatem, simulationem & dolum multis & elegantissimis uerbis detegit Hieronymus. *Sic*, inquit, *verba temperãt sic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinnant, vt & nostram, & aduersariorum confessionem teneant, vt aliter hæreticus, aliter catholicus audiat. quasi non eodem spiritu, & Apollo Delphicus, dtq. Loxias oracula fuderit, Cræso & Pirrho diuersis temporibus, sed pari illudens stropha. Exempli causa pauca subijciam. Credimus, inquiunt resurrectionem futuram corporum, Hoc si bene dicatur pura confessio est. Sed quia corpora sunt, cælestia, & terrestria, & aer istæ & aura tenuis iuxta naturam suam corpora nominantur, corpus ponunt non carnem vt orthodoxus corpus audiens, carnem putet. hæreticus spiritum recognoscat Hæc est eorum prima decipula, quæ si deprehensa fuerit, instruunt alios dolos & innocentiam simulant. & malitiosos nos vocant. & quasi simpliciter credentes aiunt: Credimus resurrectionem carnis: Hoc vero cum dixerint, vulgus indoctum putat sibi sufficere maxime quia id ipsum, & in symbolo creditur, Interroges vltra, circuli strepitus commouetur fautores clamitant: Audistis resurrectionẽ carnis, quid quæritis amplius? & in peruersum studijs commutatis, nos sychophantæ, illi simplices appellantur. Quod si obdurueris frontem, & vrgere ceperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturam quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit, & loquitur? Primo rident, deinde annuunt, dicentibusque nobis vtrum capillos, & dentes, pectus, & ventrem, manus & pedes, cæteroſque artus ex integro resurrectio exhibeat, tunc vero risu se tenere non possunt, ea chinnoque ora soluentes, tonsores nobis necessarios, & placentas, & medicos ac sutores ingerunt.* Hinc est quod potestas hæreticorũ ad instar scorpionum in ore & caudis esse prohibetur. Scriptum est enim. Et *data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ*, Quia sicut scorpiones blandiendo incedunt, sed cauda feriunt, nec mordent in facie, sed a tergo venenum abscondunt: sic hæretici per dulces sermones, & benedictiones quibus hominibus blandiuntur, seducunt corda innocentum. Vnde Gregorius. *Potestas*, inquit, *eorum in ore & in caudis eorum erat. In ore, namque doctorum scientia, in cauda vero sæcularium potentia figuratur. Per caudam quippè, quæ retro est, huius sæculi postponenda temporalitas designatur, de qua Paulus Apostolus dicit: Vnum autem quæ retro sunt oblitus, ad ea quæ ante sunt extentus. Retro enim est omne, quod transit, ante vero est omne quod veniens permanet. Istis ergo equis, idest nequissimis prædicatoribus vbique carnali impulsu currentibus, in ore & in cauda potestas est, quia ipsi quidem peruersa suadendo prædicant, sed temporalibus potestatibus fulti, per ea quæ retro sunt exaltant, & quia ipsi apparere despicabiles possunt ab iniquis auditoribus suis, per eos sibi reuerentiam exigunt, quorum patrocinijs fulciuntur.*

Hic epist. ad Pamachium & Oceanũ de erroribus orig. post prin. to. 2.

Apoc. 9.

Geminianus lib. 2 cap. 12.

Rom. 9.

Greg. 35 mor. 29

Phil. 3

5 *Et nunciauerunt domui Dauid dicẽtes. Requieuit Syria super Ephraim* idest Rex Syriæ confœderationẽ fecit cum rege Ephraim, hoc est cum rege decem tribuum, illi abhærendo, ut ambo pariter duas tribus & regem Achaz oppugnarent. Per domum Dauid intellige duas tribus sequentes domum Dauid, super quas regnabat rex Iuda.

6 *Et commotum est cor eius, & cor*

cor populi eius sicut mouentur ligna siluarum à facie venti. Precedit magnus terror in Achaz & eius populo, ut clarius, & magis notum fiat miraculũ, atq. in diuinã uirtutem, & non in humanam potentiã victoria referatur. Securi erãt hostes, & inflati, duo videlicet reges & exercitus eorum potentes, benè muniti atque alacres. E contra uero Achaz & eius populus timidi, infirmi, & omnis consilij expertes, propter quod alti uento nalido comparãtur omnia euertenti: isti uero arborum folijs, quæ auræ flanti nequeunt resistere. *Sicut mouentur*, inquit, *ligna siluarum a facie venti*. Vides quã impares uideantur partes, quam fortis illa, debilis ista: illa furens, ista tremens. Sed fortis Dominus in partem infirmam inclinauit. Vincet ergo, quia Deum habet protectorem. *Viriliter agite, & confortamini*, ait Ezechias, *nolite timere, neque pauetis regem Assyriorum & vniuersam multitudinem, quæ est cum eo: multo enim plures nobiscũ sunt quã cũ illo: cum illo enim est brachium carneum, nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster pugnatq. pro nobis. Elegit infirma, vt confundat fortia*, non in multis, sed in paucis, in timẽtibus atq trementibus agmina fortissima inimicorũ superat. Nunquam legisti quid in die Madian fecerit Dominus? Eos ad pugnandum elegit, qui præ timore inimicorum manu, & lingua aquas lambebant: reprobatis omnibus qui curuatis genibus bibebant aquam, inter semetipsos quasi dicẽtes: Si uenerint inimici nostri cito parabimur & expediti erimus ut illis occurramus: non timemus eorum potentiam, securi & quieti nunc bibamus. Sed quid dixit Dominus ad Gedeon? *In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos & tradam in manu tua Madian, omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum*, Quare hoc, nisi ut soli Domino & non multitudini uictoria adscribatur?

2. paral. 32.

1. Cor. 1.

Iudic. 7.

7 *Et dixit Dominus ad Isaiam, Egredere in occursum Achaz tu & qui derelictus est Iasub filius tuus ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via agri fullonis, & dices ad eum*: Vide differentiã iusti, & impij. Isaias sanctus & mundus verbis Dei benè fidit & securus incedit: impius Achaz fugit & tremit. Ille cum filio confidenter egreditur usque ad extremum aquæductus, iste militibus stipatus præ metu ad ciuitatem properat. Vides quam melius sit muniri gratia & fauore Dei, quam armis & equitibus defendi?

8 *Noli timere, & cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum*, ac si aperte dicat: Quid timere debet, qui protectorẽ, & defensorem Deum habet? *Si consistant aduersum me castra* (inquit propheta) *non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium: in hoc ego sperabo*. Quid est in hoc sperabo, nisi in Deo de quo prius dixerat: *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Hinc & sanctus Iob: *Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me*. Hinc & Paulus ait: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Hinc & puer Elysæi cum magnum & inexpugnabilẽ aduersariorum exercitũ vidisset, & præ timore clamasset: *Heu, heu, heu, Domine mi, quid faciemus?* Respondit Elysæus: *Noli timere: Plures enim nobiscum sunt, quam cum illis*; & statim ad orationem

Psal. 26.

Iob 17.

Rom. 8.

4. Reg. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Elyſæi, *aperuit Dominus oculos pueri, & vidit; & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elyſæi*. Mente conceperat puer, Elyſæum eſſe ſolum, nullumque defenſorem habere, & tamen præſidio cæleſti erat munitus, milites pro ſe habebat fortiſſimos. Qui ergo Dei auxilium haber, non eſt cur timeat, vel magni exercitus potentiam formidet. Apellat autem duos reges, caudas duas titionum fumigãtium. Primo vt notaret eorum furorem, & iram, qua ſicut titiones ſuccenſi erant aduerſum Achaz. Tanta enim erat, vt ſtatim in eorum vultibus fumigantibus appareret. Deſcripſit propheta eorum furorem, ne quis diceret, ſponte illos receſſiſſe a Hieruſalẽ, & non magis Dei virtute coacti. Secũdo vt prediceret illos duos reges cito ad inſtar titionum fumigantium, qui breui ſpacio igne quo ardent, conſumuntur, fore extinguendos. In illis enim finitum fuit regnum Syriæ & Samariæ. Tertio, vt eorum tyrannidem & impietatẽ argueret, cuius titio fumigans ſimilitudinem gerit. Non enim lucet, nec alios illuminat, ſed potius offendit: nam & oculos aggrauat, & lachrymas prouocat, & domum totã nigredine afficit, quæ omnia in principibus, & prælatis iniquitatibus obuolutis, cernere licet. Cum enim alios verbo & exemplo ad inſtar lucis illuminare debuiſſent, iuxta illud quod ſcriptum eſt: *Vos eſtis lux mundi, ſic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt*, omnes ſuis criminibus offendunt, & ſibi ſubditis ſunt ſcandalo. Matt. 5.

9 *Eo quod conſilium inierit contra te Syria in malum, & Ephraim, & filius Rhomeliæ dicentes*. Vide qualiter furor & ira iudicium perturbet rationis. Sæpiſſimè accidit, quod multorum conſilia & iudicia deprauentur modico furore, vt præcipirent ſeipſos. Et quoniam ſupra dixerat vehementi furore accenſos veniſſe duos reges contra Hieruſalẽ, modo ſubiungit peruerſum conſilium, quod Syri, & Iſraelitę contra ciuitatem ſanctam inierunt dicentes:

10 *Aſcendamus ad Iudam, & ſuſcitemus eum, & auellamus eũ ad nos: & ponamus regem in medio eius filiũ Thabeel*. Hoc eſt conſilium impiorũ, vt propriis viribus aſcendant, ſicut Lucifer, qui ait: *In cælum conſcendã, Iſai. 14.* & ſicut illi, de quibus ſcriptum eſt: *Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper*. Sed tamen: *Dominus diſſipauit conſilia eorum*. Vnde & ſubditur. Pſal. 73. Vide cap. 8.

11 *Hæc dicit Dominus: Non ſtabit & non erit iſtud, ſed caput Syriæ Damaſcus, & caput Damaſci Raſin, & adhuc ſexaginta & quinque anni, & deſinet Ephraim eſſe populus, &c.* Conſolatur Iudam ex hoſtium interitu, & vaſtitatem regni Ephraim poſt ſexaginta annos futuram annunciat, ac ſi apertius dicat: Ne timeas Achaz a facie Ephraim, ecce regnum eius poſt annos ſexaginta quinque ceſſabit. Appellantur autem decem tribus, Ephraim, quia Hieroboam primus rex fuit de tribu Ephraim, vt habetur 3. Reg. 12. & Not. quod illi ſexagintaquinque anni non ſunt computandi ab hoc Iſaiæ vaticinio, ſed a vaticinio Amos c. 5. vbi dicitur: *Et migrare vos faciam trans Damaſcum*. Illam enim prophetiam nunc Dominus per Iſaiam confirmat, ideo ait. *Et adhuc*, ideſt iam tempus ſexaginta annorum

annorum procedit quibus finitis regnum Ephraim terminabitur. Cõputationem autem horum ſexaginta quinque annorum reperies apud Vatablum in præſenti.

12 *Si non crediderit is non permanebitis*. Translatio noua legit. *Si non crediderit is non ſtabiliemini*. Septuaginta vero transferunt. *Si non crediderit is non intelligetis*. Iuxta duas priores translationes ſenſus eſt, quem tradit S. Hieronymus Hieron. Symmac. ſecutus Symmachum. Si fidem promiſſioni diuinæ, & meis dictis non adhibueritis, non permanebitis in regno, ſed captiui ducemini. Solet Deus acriter incredulitatem punire. Propter illam Zacharias mutus Luc. 1. effectus eſt. Iudæi quoque tanquam rami inutiles, *propter incredulitatem* Rom. 11. (vt ait Paulus) *fracti ſunt*. Loquitur autem propheta in præſenti cum Achaz & eius regno quaſi increpãs eius diffidẽtiam & incredulitatem, qui tot Domini promiſſionibus fidem non adhibens, nec in Deo ſuo ſpem collocans, regis Aſſyriorum auxilium requiſiuit, vt habetur 4. Reg. 16. denunciatque dignos non eſſe quod in proprio regno permaneant ſtabiliti, qui fidem, & ſpem ſuam in Deo non collocant. *Non ſtabiliemini*, inquit, *Si non credideritis*. Vnde & ſcriptum eſt: *Credite in Deum, & ſtabiliemini*. Iuxta 2. Paral. 20. Septuaginta interpretum translationem quam multi Patres ſancti ſequuntur, & doctores antiqui præcipuè ſanctus Auguſtinus, ſanctus Cyrillus, ſanctus Cyprianus, ſanctus Gregorius 2. moral. 25. & ſanctus Euſebius, ſenſus eſt altior, & ſubtilior. Ad cuius intelligentiam notat Euſebius Cæſar. quod propheta magnum illud pietatis myſterium, & admirabile ſacramentum incarnationis verbi elocuturus verbis illis: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium*, præmiſit hæc verba: *niſi crediderit is non intelligetis*, vt dociles redderet auditores, admoneret eos, & deſignaret, hæc fidei noſtræ myſteria nisi credantur captiuando intellectum in obſequium Chriſti, intelligi non poſſe, nec humana capi ratione. Vnde & Petrus Apoſtolus. *Nos*, inquit, *credimus & cognouimus, quia tu es Chriſtus filius Dei*: Vbi (vt adnotauit Auguſtinus) prius dixit: *Credimus*, quam, *cognouimus*, vt doceret occulta Dei myſteria credenda eſſe, vt cognoſcantur, & fidem cognitioni eſſe præmittendam. Iudæi autem increduli videre prius cupiebant, quæ fide credẽda erant. Dicebant enim: *Quod ergo tu facis ſignum vt videamus, & credamus?* Thomas etiam Apoſtolus: *Niſi videro* (inquit) *fixuram clauorum in manibus eius, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam*. Quid dicis o Thoma? quid eſt, niſi videro non credam? Neſcis, quia niſi credideris, non intelliges? Hoc eſt certiſſimum infidelitatis ſignum, imo & vitium non modicum in creduli, animum ita eſſe paratum, vt niſi ſigna & prodigia viderit, niſi ratione humana perci piat, quod proponitur, non credat. Vnde & Dominus acriter quemdam incredulum reprehendit. *Niſi ſigna*, inquiens, *& prodigia videritis, non creditis*. Fidelis ergo humiliter prius myſteria gratiæ credere debet, vt credẽdo intelligat & percipiat, quæ humana ratione non poteſt capere. Vnde Proſper: *Non fides ex intellectu, ſed intellectus*, inquit, *naſcitur ex fide*, Sanctus etiam Auguſtinus ſuper Ioannem ait: *Si non intelligis crede*.

Euſ. Cæſ. lib. 7. demont. Euãg. 2.

Fidei myſter. credẽdo vt intelligantur.

Ioan. 5.

Ang. trac. 7. ſup Ioa.

Ioan. 6.

Ioan. 20.

Ioan. 4.

Proſp. lib. de vita cõtempl. 19. Aug. trac. 29. ſupra Ioan.

Aug. li. 4. cõt. Fau. to 4. & tr. 9 trac. 27. in Ioan. t. 10. ſer. 51. de verb. Domini, ſer. 27. de ver. Apoſt. Cyril. li. 7 fine. Cypr. li. 3 aduer. Iud.

Universidad de Deusto
Biblioteca

crede. & sanctus Gregorius 2. mor. 25. *Tunc vere ad intelligendum sapimus, quando cunctis quæ conditor dicit, credulitatis nostræ fidem præbemus.* Damnat hic locus hæreticorum superbiam, qui proprio iudicio inhærentes, quæ humana ratione capere non possunt, credere recusant, cũ tamen, vt docet Sapiens: Plurima supra sensum hominum ostensa sint nobis, quæ, si non credantur, non intelligentur.

Eccli. 3.

Aug. li. 2. de li. arb. c. 2. to. 1.

13 Aliam explicationem adhibet S. Augustinus lib. 2. de lib arbit. ca. 2. & consistit in hoc: *Nisi credideritis* mysteria fidei in via, *non ea intelligetis*, nec videbitis facie ad faciem in patria. *Prius enim* (ait Augustinus) *credendum est, quod magnũ & diuinum intelligere cupimus. Ideo namque Dominus noster & dictis, & factis ad credẽdum primo hortatus est, quos ad salutem vocauit, sed postea cum de ipso dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc est vita æterna, vt credant, sed hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Deinde iam credentibus dixit: Quærite & inuenietis, nam neque inuentum dici potest, quod incognitum creditur, neque quisquam inueniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus.* Vnde (vt optime S. adnotauit Bernard.) sponsæ roganti: *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie:* Resp. sponsus: *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento*, quia claram visionem, quam meridies significat, fides per murenulas aureas designata debet præcedere. Verba Bern. sunt hæc. *Quia ergo fides ex auditu, & ex illa visus purgatio est, merito illi ornandis auribus intendebant, dum auditus sicut ratio docuit, visus sit præparatio. Tu, inquiunt, o sponsa intuendæ dilecti inbias claritati, sed hoc alterius temporis est: Damus autem inpræsentiarum ornamenta auribus tuis, quod tibi interim consolatio erit, & præparatio ad hoc ipsum quod postulas, ac si illud prophetæ ei dicant: Audi filia, & vide. Videre desideras, sed audi prius. Gradus est auditus ad visum, proinde audi, & inclina aurem tuam ornamentis quæ tibi facimus, vt per auditus obedientiam, ad gloriam perueniasvisionis.* Hinc & S. Iob. *Auditu*, inquit, *auris audiui te, nunc autẽ oculus meus videt te.* Prius, ait, *audiui*, postea, *vidi*. Nunc enim auditui nostro dat Deus gaudium, non visui, propheta dicente: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.* Visui nãque tunc gaudium dabit cum fiet, quod scriptum est. *Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutũ in ciuitate Dei nostri.* Hunc ordinẽ Deus seruat, vt prius auditũ satiet quam visum. In cuius signum, vt adnotauit Origenes, super cantica prius quam sponsæ dilectus illis verbis demonstraretur: *Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles*, præmittitur, *Vox dilecti mei*, vt eã admoneret, dilectum prius audiendum esse, quam videndum. Vnde Bernardus. *Auditus ducit ad visum, videt itaque venientem quem loquentẽ audierat. Spiritus etiam sanctus cum in die pentecostes super Apostolos descendisse memoratur, auditus visum præuenisse describitur. Ait n. Factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis.* Et infra: *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis.* Denique prophetæ verbi vocem prius audierũt, quam præsentiam eius viderent. Dicitur enim Baruch. 3. *Hic adinuenit omnem*

Cant. 1.
Bern. ser. 41 in cãt.

Ioan. 17.

Mat. 7.

Psal. 44.

Iob 42

Psal. 50

Psal. 47

Cant. 2.
Origen.

Bern. ser. 53. super cant.

Act. 2.

Baruc. 3.

omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, Ecce vocem loquentis. Et statim subditur. *Et post hæc interris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Si ergo interris videri non potuit, nisi audita prius voce multifariè multisq. modis olim loquẽtis patribus in prophetis quomodo facie ad faciem a nobis cognoscetur in cælis, nisi hodie vocem eius audierimus firma fide his quæ dixit inhærendo?

Hebr. 1.

Psal. 94.

14 *Et adiecit Dominus loqui ad Achaz dicens.* D. Hieronimus videtur in præsenti sentire Dominum per seipsum regem incredulum fuisse allocutum. Alii tenent quod per prophetam iterum loquutus est ei. Loquente autem propheta, dicitur Dominus locutus, quia vt dictum est supra os prophetæ Domini reputatur. Sequitur. *Pete tibi signum a Domino Deo tuo &c.* idest quia de promissione dominica diffidis, pete signum quo clare intelligas & plane, me quod promisi, opere facturum.

Hieron.

super c. 1. nu. 61.

15 *Et dixit Achaz non petam, & non tentabo Dominum.* Sanctus Augustinus existimat ex humilitate, ex reuerentia, & timore noluisse Achaz signum a Deo petere ne Deum tentare videretur, & de promissione illius diffidere. Idem sentit Epiphanius in Anciroto, & Sanctus Ambrosius ser. 8. super ps. 118. quæ explicatio est satis pia & a nobis maxime veneranda. Sed Sanctus Hieronymus in præsenti Sanctus Cyrillus & Vatablus arbitrantur ex superbia & diffidentia noluisse signum spõte a Deo oblatũ acceptare, nec illud petere, sed ait, Non petam. Ac si apertius dicat, Nolo oleum & operam perdere signum petendo, scio enim Dominũ quod promisit non esse facturum, Non curo de signis aut promissionibus Domini, melius mihi erit a rege Assyriorum, quam a Domino auxilium postulare. Vide hominis proteruiam, Dominus dicit. Pete, Ille ait, Non petam, quamuis pretextu pietatis suam videatur in credulitatem, & impietatem operire. Hæc Sancti Hieronymi explicatio consonat cum textu hebraico. Nam vbi nos legimus non tentabo. habetur in hebræo verbũ nasas quod significat extollere, & exaltare, & est sensus. Non petam & non extollam, nec exaltabo Dominum, *Sciebat enim* (ait Hieronymus) *quod si forte signum peteret accepturus esset, & sic glorificaretur Dominus.* Quod quasi idolorum cultor refugiebat. Achaz ergo signum a Domino cum nolet petere quasi iratus Deus contra illum, nõ ad eum sermonẽ conuertit, sed ad domum Dauid, dicens,

Aug. li. 1. quæst. super gene. to. 4.

Epiphanius.

Ambros.

Hyeron. Cyrillus. Vatablus.

16 *Audite ergo domus Dauid*, Et intelligit per domũ Dauid duas tribus, siue Iudam cuius stirpis erat Dauid, & obserua quod specialiter ad domum Dauid sermonem conuertit, quia verbi incarnatio de qua sermonem statim erat facturus Dauid singulariter fuerat promissa, & quia ex eius stirpe nasciturus erat Dominus sicut scriptum est, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuã*, Vel ex eo in præsenti est recordatus Dauid, vt propter fidem propter sanctitatem, & mansuetudinẽ eius, filij etiam increduli consequerentur misericordiã, iuxta illud psal. *Propter Dauid seruum tuũ non auertas faciem Christi tui.* Potest, & alia ratio huius assignari. Fuit enim Dauid mansuetudine plenus, benignitate & misericordia, parcens inimicis,

Psa. 131

Universidad de Deusto
Biblioteca

micis, & eos in numeris beneficijs conuincens. Quia ergo propheta de opere excellentissimo diuinæ misericordiæ loquuturus erat, ad domum Dauid sermonem conuertit, vt designaret, misericordiam Dauid in verbo incarnato reperiri multo magis perfectam, & admirabilem sicut Paulus ait. *Commendat autem charitatem suam Deus, quia* Rom. 5. *cum inimici essemus secundum tempus Christus pro nobis mortuus est*. Hinc est quod cũ peccatores & infirmi a Christo Domino misericordiam postulabant, filium Dauid appellabant illum. Sic cæci orant. *Miserere nostri fili Dauid*, Sic Chananæa Matth. 9. clamat. *Miserere mei fili Dauid*, ac si Mat. 15. apertius dicant: Memento cuius filius sis, vt nostri miserearis, ne peccata nostra misericordias tuas contineant.

17 *Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo*, Arguit propheta populi diffidentiam, & incredulitatem quasi dicat. Non satis erat vestra infidelitate molestos esse prophetis vera prædicentibus, nisi etiam, & Deo molesti essetis, eius promissionibus non credendo, ac si imbecillis esset, qui vos a duorum regum furore liberare non posset? & Not, quod cum superius dixisset ad Achaz: Pete tibi signum a Domino Deo tuo, modo explorat iam, & comperta populi incredulitate, nõ ait, quia molesti estis & Deo vestro, sed Deo meo, vt eorum impietatem notaret, ac si diceret. Nõ estis digni, quod Deum vestrum illum appellem, a quo quasi desperati recessistis ac si Deus vester non esset. Simili phrasi loquendi vsus est Christus Dominus Matthæi 18.

Mat. 18. Cum ait, *Sic & Pater meus cælestis faciet vobis: si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris*. Pater meus, inquit, & non vester, cũ alias sæpè dixerit pater vester: *Scit* Mat. 6. *enim*, ait, *pater vester, quia his omnibus indigetis*. Et Matth. 5. *vt videãt opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*. Sed cum loquitur cum illis, qui non remittunt fratribus debita, ait, *Pater meus*; vt ostenderet tales indignos esse, quod filij Dei nominentur, & sint, aut Patrem suum dicant Deũ. Vnde Chrysostomus. *Idcirco & cæ-* Chrisost. ho. *los commemorauit, & Patrem dicens,* 10. ex va- *& Pater meus cælestis, vt hinc quoque* rijs in Ma- *auditorem pudore suffunderet, si cum* th. col. 5. *tanto sit patre generosus, ad malitiam* tom. 2. *feritate rapiatur, atque ad cælum vocatus, terrena, & carnali prorsus mente vilescat; Non solum quippe gratia Dei esse filios, verum etiam oportet operibus*. Vnde, & scriptum est, *peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus* Deut. 32. ideest, qui sordibus peccatorũ commaculantur filij eius non sunt, nec tam honorifico decorari nomine merentur. Vide supra cap. 1. nu. 9.

18 *Numquid parum, &c.* Septuaginta transferunt. *Numquid parum vobis agonem exhibere hominibus, & quomodo Domino exhibetis agonem*. Alia lectio habet: *Num parũ est vobis fatigare homines, quia defatigatis etiam Deum meum?* Iuxta quã translationem Eusebius Cæsariensis sic locum istum interpretatur. Eusebius. li. 7. ca. 2. Non satis vobis erat o Iudæi ingrati, & increduli in angustias maximas prophetas coniecisse, quosdam occidendo, quosdam flagellando, alios persequendo, nisi peccatum adderetis peccato in agonia constituendo Deum meum? & videtur hæc prophetia respicere illud Lucę 22. Et *factus in agonia prolixius ora-* Luc. 22. *bat*

Ioan. 4. *bat*, & illud Ioan. 4. *Iesus ãt fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem*. Ad quod etiam respicit prophetia Ezec. 24 Ezechielis 24. *Multo labore sudatum* Isai. 43. *est*. Et Isaiæ 43. *Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi dolorem in iniquitatibus tuis*.

19 *Propter hoc*, idest quia incredulus estis, & molesti Deo meo, quia signum petere non vultis, *ec ce Dominus ipse dabit vobis signum*. Post verbi incarnationem Scribis & Pharisæis signum de cælo petentibus signum dare non vult Dominus, sed respondit: Mat. 12. *Generatio prava, atque peruersa signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionę prophetæ*, & ecce nunc signum non petentibus, sed renuentibus accipere, illud vltro offert. Quid est hoc? quæ tantorum diuersitas studiorũ? cum ille offert, isti signum renuunt accipere, cum isti petunt, ille signũ dare recusat. Sed si varias temporis circunstantias pensemus, huius diuersitatis rationem erit facile assignare. Cum enim verbi incarnatio maximum fuerit, & supremũ diuinæ potentiæ signum atque misericordiæ, & eximiæ charitatis quam Deus erga homines ostendit Ioan. 3. iuxta quod & scriptum est: *Sic Deus* Rom. 5. *dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret*: Et iterum: *Commendat autẽ charitatẽ suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus Christus pro nobis mortuus est*, antequam tantum, ac tam permagnificum signum suæ dilectionis hominibus exhiberet, bene in auribus clementiæ diuinæ verEccli. 36. ba illa sonabant: *Innoua signa, & immuta mirabilia*, & Deus ipse, vt signum illud peterent homines hortabatur, & inuitis etiam offerebat. At iam exhibito summo dilectionis signo, nullum aliud maius restat tribuendum. Vnde & Angelus ad pastores: *Et hoc*, inquit, *vobis signum*, Luc. 2. *inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio*, ac si apertius dicat: Hoc vobis esse debet quasi per anthonomasiam signum, nec est iam aliud a Deo perquirendum. Hinc sanctus Paulus de magno incarnationis sacramento loquẽs ait: *Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in* 1. Tim. 1. *hunc mundum peccatores saluos facere*. Vbi Apostolus tamquam exordium absconditi mysterij præmittit illa verba: *Fidelis sermo*, Sacramenta namque magis a sensibus remota, maiori indigent testimonio. Vnde cum Angelus multa de cælesti habitatione Euangelistæ ostendisset, subintulit. *Hæc verba fidelissima sunt, & uera*. Vel ex eo inquit *fi-* Apo. vlt. *delis sermo*, quia fidelitatẽ maximã in eodẽ mysterio Deus seruauit opere adimplẽs, quod verbis pollicitus fuerat. Est autem ponderandum verbum illud: *Et omni acceptione dignum*. Duo enim orationem aliquam, vel doctrinam commendabilem reddunt: Alterum est veritas narrationis. Veritas namque perfectio est intellectus. Vnde & Petrus ait: *Non indoctas fabulas secuti notã* 2. Pet. 1. *fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi uirtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis*. Alterum est necessitas & vtilitas rei de qua fit sermo. Quæ duo cum in tota sacra Scriptura reperiantur, dicitur enim Psal. 118. *Omnia mandata tua ueritas*: Et iterum scriptum Psal. 118. est: *Ego Dominus docens te utilia*: Isai. 43. in mysterio tamen incarnationis maxime præfulgent. De veritate quippe dicit Sapiens: *Veritatem* Prou. 8. *meditabitur guttur meum*. Meditatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

tio enim huius mysterij quandam interiorem suauitatem causat in anima. De vtilitate vero & necessitate illius plena est sacra vtriusque testamenti pagina. Vnde & verba prophetarum de verbi incarnatione loquentium, verba bona, & consolatoria dicuntur Zachariæ primo vbi scriptum est: *Et respondit Dominus Angelo qui loquebatur in me uerba bona, uerba consolatoria*. Nihil enim maius potuit hominibus afferre solatium, quam illud: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*. Quam verò gratum omnibus creaturis deberet esse hoc mysterium declarat Isaias, cum ait: *Quam pulchri super mõtes pedes annũciantis, & prædicantis pacem, annunciantis bonũ, prædicantis salutem, dicentis. Sion regnabit Deus tuus*. Pes infima pars est hominis, quæ in itinerantibus puluere aut luto solet esse sordidior. At tanta erit, inquit, huius annunciationis felicitas, vt puluerulenti pedes pulcherrimi videantur. Quid pulchra facies? Quid veneranda canicies? Quid vox suauis? De qua statim subdit: *Vox speculatorum tuorum. Leuauerunt uocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum uidebunt: cum conuerterit Dominus Sion*.

Zach. 2.
Ioan. 1.
Isai. 52.

22 *Dominus ipse dabit vobis signũ. Ecce Virgo, etc.* Liberationis quę proximè futura erat offert Deus signum tot postea sæculis futurum, a tempore namque huius prophetiæ vsque ad verbi incarnationem fluxerunt anni 796. vt adnotauit Adamus, vel vt alij sentiunt, 600. quod nequaquam congruum esse, videtur: nam signum debet præcedere signatum. Sed quoniam prophetę lumine diuinitus eorum mentem illustrante quasi iam adimpleta prævidebãt, quæ multo post tempore futura erant, illa tanquam signum rei proximè futuræ hominibus exhibebant. Vnde & familiare est apud prophetas aliqua per modum præteriti de futuro annũciare. Dicit enim Isaias. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis*. Et iterum: *Vidimus eum, & nõ erat ei aspectus, &c. Dominus*, inquit, *dabit signum*. Obserua, quod aliqua operatur supremus omnium artifex tanquam Deus, aliqua vt naturæ Dominus absolutus. Operatur vt Deus, quando leges in suis operationibus seruat naturales cum causis secundis iuxta propriã cuiusque naturam concurrendo, calefaciendo cum igne, cum sole illuminando. Vnde Genes. 1. quando omnia secundum naturalem suum ordinem fuere disposita, conditor ipse Deus appellatur. *Dixitque Deus: Fiat lux, & facta est lux*: Et post pauca, *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, & luceant in firmamento cæli, & illuminent terram*. At quando supra naturæ ordinem aliquid operatur, illud efficit vt naturæ Dominus in cuius potestate sunt omnia, cui proprium est, in quos voluerit vsus creaturas conuertere. *Descendit Angelus Domini cum Azaria, & sociis eius in fornacem, & excussit flammã ignis de fornace: & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quidquam molestiæ intulit*; et statim ab illis tanquam Dominus benedicitur. *Benedicite*, inquiunt, *omnia opera Domini Domino: laudate & superexaltate eum in sæcula. Benedicite Angeli Domini Domino, &c.* Hinc, & Iacob cum supra naturæ ordi-

Isai. 9.
Isai. 53.
Dan. 3.
Gen. 1.
Gen. 28.

ordinem scalam illam mirabilem vidisset, cum euigilasset de somno ait: *Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam*. Hinc etiam Angelus ad Virginem loquẽs, ait, *Aue gratia plena Dominus tecum. Dominus*, inquit, *tecum*, vt ipso loquendi genere insinuaret, aliquid in vtero illius, supra naturę cursum operaturũ esse illud videlicet quod subintulit. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*. Quia ergo signum illud, quod in præsenti Isaias promittit, ineffabile erat, & omnem super excedens facultatem naturæ, videlicet, *virgo concipiet, & pariet*, id opus Domini esse fatetur, *Dominus* inquit, *dabit vobis signum*, ac si apertius dicat. Si vobis impossibile visum fuerit concepisse virginem, & integritate permanente filium peperisse, attendite id opus Domini esse, apud quem non est impossibile omne verbum.

Luc. 1.

21 *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*. Septuaginta transferunt *Ecce virgo in vtero accipiet*, Vatablus & Pagninus sic vertunt. *Ecce virgo, prægnans, & fœta*. Expendenda sunt singula verba. Præmittit propheta huic ineffabili incarnationis mysterio, interiectionem *Ecce*, quæ designantis aliquid magnum fungitur inoratione officio, vt non vulgare significet miraculũ sed dignum Deo signum, cuius solum omnipotenti virtute fieri potuit, vt intacta permanẽs, & incorrupta, filium conciperet & pareret. Hunc locum perperam intelligentes hebræi, illum explicant de vxore Achaz, vel de vxore prophetæ. Quorum interpretatio, (præterquam quod est contra sanctum Mat

B. Mariæ virginitas

thæum, qui expresse ait, in partu virginis adimpletum esse, quod dictũ est a Domino per prophetam, ecce virgo concipiet & pariet filium) nullum prorsus habet fundamentũ. Nec enim signum Deo dignum esset, quod vxor Achaz filium pareret. Igitur ad litteram sunt hæc verba de Beata Virgine Maria intelligenda, vt Sanctus Thomas ostendit 3. p. q. 28. per totam. Illa enim sola, natura mirante suum genuit genitorem, & gaudium matris habens cum virginitatis honore, nec primam similẽ visa est, nec habere sequentem.

Mat. 1.
S. Thom.

22 Ad plenam tamen huius loci intelligentiam libet in præsenti quandam quæstionem difficilem pertractare, vtrum videlicet ex his verbis prophetæ sufficiẽter colligatur, aut probetur, matrem Domini virginem esse, non solum ante partũ, verũ etiam in partu, & post partũ inuiolatã permansisse. Multi hebræorũ sinistrè, & temerè de integritate matris Domini loquentes, defendunt ex hac prophetia minime colligi perpetuã Deiparæ virginitatẽ. Probãt hoc exeo, quod in textu hebraico, vbi nos legimus, virgo, habetur nomẽ *almah* quod quidem iuuenculam significat, siue adolescentulam, siue integra sit siue corrupta, vt patet ex aliis diuersis locis Scripturæ. Etenim Cant. 1. vbi nostra vulgata legit. *Ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis*, in hebræo ponitur nomen almaoth, id est adolescentulæ, & similiter Cant. 6. Et *adolescentularum non est numerus*. Cõfirmant hoc, nam hebraicè hoc nomen vetula significat virginem.

Quæstio difficilis

Cant. 1.

23 Probant 2. ex verbis illis Mat. 1. vbi habetur quod Ioseph *non cognouit eam, donec peperit filium suum*

Universidad de Deusto
Biblioteca

primogenitum. Quo loco illa dictio *donec* videtur significare, quod post quam peperit Christum, eam cognouerit Ioseph. Itē quia filius primogenitus ordinem importat ad filium secundo genitum. Si ergo Christus Dominus primogenitus Beatissimæ Mariæ filius fuit, alium habuit secundo genitum, vel alios. Probant 3. quoniam omnia loca sacra vtriusque testamēti, quæ de virginitate, & integritate Deiparæ loquuntur, possunt sufficienter explicari, si dicamus, eā Virgine fuisse ante partum Christi Domini. Nō ergo est quare huiusmodi loca ad virginitatem perpetuā illius coarctemus.

24 Hæc tamen hebræorum sententia impia est, & hæretica. Firmissime namque confitendum est, Matrem Domini beatissimam, virginem fuisse ante partū, virginem in partu, & virginem post partum perpetuo permansisse. Idquè manifeste haberi, tum ex hoc loco Isaiæ, tum ex alijs prophetarum oraculis, tum denique ex varijs Euangelij testimonijs. Et vt breuiter discurramus per singula, ex præsenti Isaiæ vaticinio colligunt hanc veritatem S. Thom. 3. p. q. 28. art. 1. & communiter sancti patres. Et translatio Pagnini, scilicet, *Ecce virgo prægnās, & fœta*, huic veritati maxime fauet, significat enim quod cum prægnans esset, & fœta virgo erat. Hinc, & Sanctus Ezechiel: *Porta hæc* (inquit) *clausa erit & nō aperietur & vir non transibit per eam, queniam Dominus Deus Israel ingressus est per eā, eritque clausa principi*. Quem locum de Beata Virgine explicāt cōmuniter S. Doctores præcipue sanctus Augustinus tom. 10. ser. 14. de Natali Domini, sanctus Chrysostomus hom. 3. ex variis in Ioannē, sanctus Ambrosius de institutione virginum cap. 8. sanctus Hieronymus lib. 13. in Ezech. *Quid est* (ait Augustinus) *Porta in domo Domini clausa, nisi quod Maria semper erit intacta? & quid est homo non transibit per eam, nisi quod Ioseph non cognoscet eam? & quid est Dominus solus intrat, & egreditur per eam, nisi quod Spiritus sanctus impregnabit eā, & angelorum Dominus nascetur per eam? & quid est clausa erit in æternum, nisi quod Maria Virgo est ante partum, virgo in partu, & virgo post partum?* Quid autem Sanctus Ambrosius sentiat audiamus. *Quæ est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, virginitatis claustra non soluit: sed inuiolata integritatis seruauit signacula, cū exiret ex virgine.* Et post pauca: *Hæc porta ad orientem aspiciebat quoniam verum lumen effudit, quæ genauit orientem peperitquè solem iustitiæ. De eo dictum est ad Ecclesiam Quoniam confortauit seras portarū tuarum, & suam portam confortare non potuit? confortauit profecto, & seruauit intactam, quam semel clausit Sanctus, & verus, qui habet clauem Dauid, qui claudit, & nemo aperit.* Hinc est etiam quod (vt Sanctus adnotauit Bernardus ser. 2. aduentus Domini, & ser. 47. in cant. & latius ho. 2. super Euangelium missus est) ex eo Christus Dominus in sacro eloquio flos campi appellatur, ipso dicente: *Ego flos campi, & lilium conualium:* vt designaretur Mariæ virginitas, quæ non ex virili semine, sed mistico spiramine Deum nobis protulit, & hominem, sicut campus, qui sine humano floret adminiculo.

Exec. 44
Augustin.
Chrysost.
Ambros.
Hieron.
Aug. ser. 10. Natali Dom.
Ambr. de instit. virgin. &
pſa. 147.
Apo. 3.
Can. 2.

25 Hinc, & Christus ipse cum patre loquēs, *Tu es* (inquit) *qui extraxisti me de ventre*, Vbi Augustinus ait, *Quid est tu extraxisti me de ventre si ad ipsum Iesum de virgine procreatum refertur? Quasi alios Deus non extrahat in cuius prouidentia est omnis ordo nascendi. An inde significare voluit partum virginis seruata virginis integritate mirabili, cum ait: Tu extraxisti me de uentre matris meæ, vt quod ibi mirabiliter factum est, cum Deus fecisse dicitur, nemini incredibile videatur?* Hinc, & de Beata Virgine in canticis scriptum est: *Hortus conclusus, fons signatus. Conclusus*, inquit, *& signatus* (vt notauit Bernardus) propter perpetuam virginitatem, quam claustrum pudoris seruat in Virgine. Audisti aliquando illud quod de Christo scriptum est, *Ego autem sum vermis, & non homo?* Scito propterea vniuersorum conditorē vermiculo se voluisse comparare: quoniam sicut vermis nulla extrinsecus admixtione alieni corporis, sed de sola, & pura terra procreatur: ita & Saluator de sola, & pura Virgine natus est, vt Ambrosius explicat super psal. 21. *Legimus* (inquit) *de Manna vermiculos procreatos. Digna planè, & iusta comparatio, Si quidem de manna vermiculus gignitur, & Dominus Christus de Virgine procreatur. Quin potius ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis, & splendida, suauis, & virgo, quæ veluti cælitus veniens cunctis Ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit, quem qui ædere, aut manducare neglexerit, vitam in semetipso habere non poterit. sed potius ipse cibus in iudicium conuertitur. Manna enim filijs Israel contra diuina præcepta tractantibus vermis effectus est.* Referunt viri grauissimi, inter quos est Origenes, & Basilius, Zachariam patrē Baptistæ, fuisse a Iudæis occisum inter templum, & altare, eoquod dixerit Mariam post Christi partum virginem permansisse. Erat enim quidam locus in templo, in quo virginibus tantum licebat consistere, & orare. Maria vero postquam genuit Saluatorem, locum illum ingressa est. Prohibentibus autem Iudæis, qui nouerant eam iam filium genuisse, Zacharias respondit: quia digna est virginum loco, virgo enim est. Occiderunt ergo illum tanquam aduersus legem agentem, cum accusaretur a populo quod rem prodigiosam, inauditamque prædicaret, Virginem videlicet parientem citra virginitatis corruptionem, quam historiam Basilius ait per traditionem vsque ad eius tempora peruenisse. & ita piè credendum est.

Psal. 21. Aug. epist. 120. ad Honoratum. c. 12. to. 2.
Can. 4.
Ber. serm. 47. in Cāt.
Hiero. li. 1 aduer. Iouin. to. 2.
Psal. 21.
Ambros. Exod. 16
Maria virgo Manna
Or. ho. 26 in Mat. t. 3
Basil. ho. 25. ex varijs to. 1.

26 Sed non mirum, quod Iudæis incredulis res prodigiosa inaudita & noua visa fuerit, virginem intactam peperisse, siquidem Sapiēs illā se penitus ignorare fatetur: *Tria* (inquit) *sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo, viam colubri super terram, viam nauis in medio maris, & viam viri in adolescentula*. Sic enim multi transferunt, vt aduertit glossa, & sic habetur in textu hebraico, & sic vertit Pagninus, & intelligunt locum istum glossa, & Forerius, de beata Virgine, per quam transiuit Christus vir perfectus in scientia, quamuis corpore paruulus, clauso exiens vtero, quod cognoscere difficillimū est, & lumen naturale penitus ignorat, quia id res noua est, & inaudita, iuxta illud Hieremiæ 31. *Nouū creauit Dominus super terram, femina*

Prou. 30
Hier. 31

Universidad de Deusto
Biblioteca

circundabit uirum. Tria priora difficilia mysterium partus virginei obumbrant, atque designant, sed nō satis explicant: nam aquila volans aerem diuidit, nauis transiens aquā scindit, quamuis nullum sui vestigium relinquant, sed Christus Dominus per vterum Virginis transiēs omnimodam eius integritatem nō solum seruauit, sed perfecit, & sanctificauit, iuxta illud: *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, quia Dominus Deus ingressus est per eam*. Igitur quoniam hoc mysterium difficile erat, vt fides eius introduceretur in mundum, per miraculum in senectute aliquibus ex antiquis patribus Deus filios liberaliter concessit, vt intelligerent homines, quoniam virtute illius poterat virgo permanens filium parere, qui sterilibus feminis ex patre sterili prolē dedit. Vnde Chrysostomus: *Dicamus & causam, propter quam mulieres illæ steriles fuere, vt cum videris virginem Dominum nostrum parientem, ne sis incredulus. Exerce enim hic tuos sensus, inquit, in vulua sterilium, ut cum didiceris ligatam, & emortuam vnluom diuina virtute ad procreationem apperiri: inde copiosis argumentis acceptis non admireris, audiens quod virgo peperit, imo admirare & obstupesce & ne sis incredulus miraculo. Quādo igitur tibi dicit Iudæus: Quomodo peperit virgo? Dic ei: Quomodo peperit sterilis & vetula? Sterilitas igitur iam viam parat virginitati, ut scias quod propter hoc prius steriles fuerunt, ut credatur virginitatis partus*. Et hoc forsitan Angelus voluit Mariæ insinuare, cum dicenti: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* respondit; *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*. Et post pauca: *Et ecce Elisabet cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ uocatur sterilis, quia non erit impossibile apud Deum omne uerbum*. Ac si apertius dicat: Ne dubites Maria, ne quæras naturæ modum, & ordinem, quando super naturam sunt quæ fiunt. Virtus altissimi id efficiet, quod natura non potest. Numquid qui sterili in senectute prolem dedit, virgini absque commixtione viri dare non poterit? Vnde & Beda: *Ne virgo se parere posse diffidat, accepit exemplum sterilis anus pariturę ut discat omnia Deo possibilia esse, quæ naturæ ordini videntur esse contraria. Quare statim subditur, Quia non erit impossibile apud Deū omne verbum. Inuenitur etiam in historiis Romanorum, (vt refert sanctus Tho) quod tempore Constantini & Helenæ matris eius, inuentum est quoddā sepulchrum in quo iacebat homo aureā laminam habens in pectore, in qua scriptum erat: Christus nascetur ex Virgine, & ego credo in eum, O sol sub Helenæ, & Constantini temporibus, iterum me videbis*. Vides quoniam non tantum Iudæis in Scripturis sacris, sed etiam gentilibus, qui salui facti sunt, hoc mirabile sacramentum, hoc nouum miraculum & singulare Dominus reuelauit? Confundatur ergo Iudæorum perfidia, taceant, & ob nimiam scientiam increduli, & nos quibus datum est nosse mysteria a sæculis abscōdita in Deo exultemus gratias agentes Domino, qui nos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum, & sacram Deiparam alloquētes in laudes eius canamus, id quod læta promit Ecclesia, Gabrielē Archangelū, scimus diuinitus te esse affatum, verum tuum de Spiritu sancto credimus impręgnatum, erubescat Iudæus infelix, qui dicit

Ezec. 44

Chry. ho. 49. in Genes. to. 1.

Luc. 1.

Bed. Luc. 1.

Factum mirabile. S. Tho. 3. q. 2. art. 7. ad 3.

In festo Purificationis.

dicit Christum ex Ioseph semine esse natum.

27 Vt autem ad primam rationem factam pro Iudæorum perfidia respondeamus, aduertere oportet, quod nomē *almah* licet non propriè significet virginem, ab hebræis tamen solet communiter pro virgine accipi. Nā (vt docet Hieronymus) significat absconditam iuuēculam, quæ nunquam virorum patuit aspectibus, & in lingua punica quæ de hebræorum fontibus manare dicitur, Virgo propriæ alma nominatur a verbo alam quod significat latere & abscondere, eo quod virgo nunquam virorum patuit aspectibus. Constat hoc, nam Rebecca, quæ secundum hebræos virgo erat, appellatur hebraicæ *almah*, Gen. 24. vbi nos legimus, virgo, quæ egredietur ad hauriendam aquam. Ibi enim pro virgo ponitur nomen *almah*. Accedit ad hoc quoddā singulare mysterium, quo maxime hæc nostra doctrina confirmatur. Etenim vt adnotauit Lyranus. Vbi nos legimus Isaiæ 9. *Multiplicabitur eius imperium* habetur in hebræo verbum *lematé*, quod latine significat, multiplicabitur, in quo men clausum in medio illius verbi constituitur, contra naturam huius literæ, & communem modum scribendi omnium hebræorum. Quia vt docet Hieronymus. In lingua sancta est duplex men, videlicet men apertum, quod sic scribitur, מ & men clausū quod sic formatur ם. Men apertum semper ponitur in principio, vel in medio dictionis, & nunquam in fine, sed men clausum semper in fine, & nunquam in principio, nec in medio alicuius termini collocatur, præterquam, in vnico illo Isaiæ loco iam inducto, vbi ponitur in medio illius verbi lemate, ad designandum singularissimum, & ineffabile mysterium, quod videlicet verbum incarnatum, de quo in loco illo ad literā propheta loquebatur, nō erat scribendum per men apertum, hoc est per mulierē corruptam, atque perfractam, sicut alij generandum, sed supra naturæ modum ex virgine clausa singulariter nasciturum iuxta illam sæpius iam repetitam sententiam, *Porta hæc clausa erit, & non aperietur*. Ad conf. Respondendum erit, quod nomen vetula, significat virginem senem, sed nomen *almah*, accipitur pro Iuuencula Virgine siue adolescentula viro inuisa, vt dictum est

Lyran. li. contra perfidia Iud. hic in fine gloss.

Hiero. in prolog. galeato.

Gen. 24.

Ezec. 44

28 Ad locum Matthæi in 2. arg. inductum respondet Sanctus Tho: 3. p. q. 28. art. 3. ad 3. vbi ait, *Quidam dixerunt, hoc, ideſt non cognouit eam donec peperit &c. non esse intelligendum de cognitione coitus, sed de cognitione notitiæ. Dicit enim Chrysostomus, quod non cognouit eam Ioseph antequam pareret cuius fuerit dignitatis: sed postquam peperit, tunc cognouit eam, quia per ipsius prolem speciosior, & dignior facta fuerat, quam totus mundus, quia quem totus mundus capere non poterat, in angusto cubiculo uteri sui sola susceperit. Quidam vero hoc referunt ad notitiam visus. Sicut enim Moysi cum Deo colloquentis glorificata est facies, vt non possent intendere in eum filij Israel, sic Maria claritate virtutis altissimi obumbrata, cognosci non poterat a Ioseph, donec pareret. Post partum autem a Ioseph agnita inuenitur specie faciei, non tactu libidinis. Hieronymus aūt concedit, hoc esse intelligendum de cognitione coitus sed dicit quod vsq. vel donec in scripturis dupliciter potest intelligi, Quandoque enim designat certum tempus secundum*

S. Thom.

Chry. ho. 1. in Mat. opere imperf. to. 2.

Hier. sup. 1. c. Math. fine. to. 9. Galat. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cundum illud, ad Gal. 3. *Propter transgressionem lex posita est, donec veniret semen, cui promiserat. Quandoque vero designat infinitum tempus secundum illud psal. 113. Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Ex quo non est intelligendū, quod post impetratam misericordiam oculi auertantur a Deo, & secundum hunc modum loquendi significantur ea de quibus posset dubitari, si scripta non fuissent, cætera vero nostræ intelligentiæ derelinquuntur, & secundum hoc Euangelista dicit, matrem Dei non esse cognitam a viro, vsque ad partum, vt multo magis intelligamus cognitam nō fuisse post partum:* Multa alia S. Scripturæ loca, quæ ab aduersarijs contra illibatam virginis integritatem obijciuntur, explicat in eodem articulo S. Doctor, quæ propterea omittenda duximus in præsenti. Ad vltimam rationem negandum est antecedēs: non enim loca scripturæ interpretari debent secundū proprium cuiusque sensum, vt volunt hæretici: sed sicut illa semper intellexit Ecclesia, & Sancti Doctores, quibus (vt Paulus ait) data est interpretatio sermonum.

Galat. 3.

2. Cor. 12.

29 *Et vocabitur nomen eius Emanuel.* Vt habetur Matth. 1. Emanuel interpretatur nobiscum Deus. Talis ergo (inquit) erit virginis partus, vt filius illius sit, & vocetur Deus, in carne humana habitans inter homines. Vnde Origenes ait. *Virginem talem decet parere prolem, qua nata dicatur: Nobiscum Deus.* Sanctus etiam Bernardus. *Deum*, inquit, *huiusmodi decebat natiuitas, vt non nisi de virgine nasceretur: talis congruebat & virgini partus, vt non pareret nisi Deum.* Vnde & Ecclesia canit. *Veni redemptor gentium, ostende partum virginis, miretur omne sæculum, talis decet partus Deum.* Septuaginta transferunt, *Et vocabis nomen eius Emmanuel.* Et loquitur propheta quasi per apostrophē cum virgine, de qua præmisserat: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, ac si diceret: O virgo inter omnes mulieres benedicta filium quē paries, vocabis Emanuel. Iuxta quod illi Angelus ait: *Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum.* Verum est quod origenes non improbabile existimat, verbum *vocabis*, referendum esse ad domum Dauid, cum qua propheta in præsenti loquebatur. Præmisserat enim: *Audite ergo domus Dauid*: verius tamen videtur huiusmodi sermonem ad Beatā Virginem dirigi. Sed tunc insurgit difficultas, nam Maria virgo filium quē genuit, non vocauit Emanuel, sed Iesū: nec legitur quod ab aliquo fuerit Emanuel vocatus. Quomodo ergo ait propheta, & vocabitur nomen eius Emanuel? Respondet Euthimius, quod licet nomine nullus Christum Dominum Emanuel vocauerit, re tamen omnes credentes illum Emanuel confitentur cum Euangelista, qui ait: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, ac si diceret, nobiscum Deus. Imo, & ipse Christus non semel se virtualiter Emanuel vocauit: de se enim loquens ait, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationē sæculi.* Et iterum: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* Sanctus Augustinus, & Chrysostomus sentiunt, quod ab effectu Christus Emnuel appellatur, ideſt nobiscum Deus, eo quod *in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est* vt dicitur Baruch. 3. Hector Pintus aliter respondet. Inquit enim quod

Luc. 1.

Orig. ho. 2. super Isaiam.

Euthim.

Ioan. 1.

Mat. 28.

Ioan. 14.

Aug. ser. 8 de Natiu. to. 10. Chrisho. 5. super c. 1. Matt. 2

Baruc. 3.

Iesus

Origi. li. 1 cont. Celsum post. med.

Ber. ho. 2. super missus est.

Pintus.

Tho. 3. p. q. 1. art. 1. & 2.

Leo papa in quodā. sermone.

Matth. 1.

Iesus, & Emmanuel licet diuersa nomina videantur, idem tamen significant. Iesus enim significat Saluatorem, qui vt ostendit S. Tho. Deus, & homo oportet vt sit. Vnde, & Leo Papa. *Si non esse verus Deus non afferret remedium: Si non esset verus homo, non preberet exemplum*, Emanuel autem significat nobis cū Deus, quo nomine etiam vtraque significatur Christi natura, diuina quia Deus, humana quia nobiscum, Vnde Sanctus Matthæus adducens præsentem Isaiæ locum, pro eodem reputare videtur, quod puer uocetur Iesus, & Emanuel. Inquit enim. *Pariet autem filium, & vocabis nomē eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictū est à Domino per prophetam dicentem: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Iesus* (inquit) *vocabitur*, & assignans rationem huius nominis, subdit; *ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum.* Iesus ergo debet esse Saluator, aut (vt diximus) Deus, & homo oportet vt sit. Erit ergo nobiscum Deus. In præsenti aūt prophetia singulari quadā ratione non Iesum sed Emanuel filium Virginis vocandū esse Isaias denunciat: vt videlicet ex ethimologia nominis, viri domus Dauid, quos ad spem omnem in Deo constituendam hortabatur, reuiuescerent, atque fiduciam magnam conciperent, & conlectarent, se absque dubio cōtra duos illos superbos reges victoriam esse consequuturos: quia nobiscum Deus. Si enim Deus cum illis, si omnipotens pugnat pro eis, quis aduersarius poterit præualere? *Si Deus pro nobis* (inquit Paulus) *quis contra nos?* Hinc est illud, quod quasi per ironiā contra duos reges, & contra potentiam exercitus eorum dicitur infra. *Congregamini populi, & vincemini, inite consilium, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet, quia nobiscum Deus*, Hoc est. Quātumuis congregemini contra Iudam, etiam si diuersa consilia aduersus ciuitatem sanctam iniatis, tametsi verba superbia plena contra cælum loquamini, non præualebitis in vanum cedent vobis omnia: quia nobiscum Deus.

Rom. 8.

Isai. 8.

30 *Butyrum, & mel comedet.* Vt adnotauit Irenæus lib. 3. c. 26. Sanctus Chrysostomus to. 5. in demonstratione quod Christus sit Deus in principio, & Sanctus Bernardus ser. 2. de aduentu Domini, cum in veris antecedentibus ostendisset propheta, filium ex virgine nasciturum esse Deum, consequentur his verbis denuntiat esse verum hominē: quod ex eo probat, quia vtetur cibo, & potu sicut alij pueri, qui solēt dulcib⁹ delectari, Vnde Bern. *Butyrū* inquit, *& mel comedet, ac si dicat: Paruulus erit, & vescetur infantilibus alimentis.* Sic. n. Christus Dominus veritatem humanæ naturæ post resurrectionē comprobauit, vtendo cibo corporali coram discipulis suis. Indicat præterea hoc loquendi modo propheta puerum Iesum in terra sancta nasciturum esse, quæ sæpè in sacris literis tanquam abundans lacte, & melle collaudatur. Est & aliud consideratione dignum, quod in præsenti loco subindicat prophe ta. Insinuat enim cibo ipso, quo puer Iesus cibandus erat, dulcedinē maximam, quam in primo aduentu Christus Dominus ostendit: tum in factis, tum etiam in verbis. In factis

Irenæus. Chrysost.

Ber. ser. 2. de aduentu Domin.

Ioan. 20.

Exod. 33

Morale.

quidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidem carnem pro hominibus assumens, infirmos sanans, peccatores recipiens, & manducans cum illis: in verbis autem dulciora super mel, & fauum eloquia proferens, & sæpius in faucibus verba illa dulcissima voluës, quorum typum butyrum, & mel gerunt. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã vos.* Et iterũ *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Et iterum, *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.* Dulce butyrum, dulce est mel, sed si cum suauitate verborum Domini conferatur, insipidum, & amarum apparebit. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua* (inquit propheta) *super mel ori meo*, Vnde, & Petrus dicenti Christo: *Numquid, & vos vultis abire?* respondit, *Domine quo ibimus? verba vitæ habes.* Hoc est butyrum, hoc mel, quod filius virginis comedit in primo aduentu, Nam in secundo cum venerit ad iudicium, non butyrum non mel dulce habebit in ore, sed gladium ex vtraque parte acutum, & pũgentem illum aculeum. Ite maledicti in ignẽ æternũ. Duo enim sunt in lacte ouis, butyrum pingue, & dulce, & caseus aridus, & durus. Apis etiam habet melis dulcedinem, habet quoque aculei punctionem, quæ duo in Christo agnoscens propheta: *Misericordiam*, inquit, *& iudicium cantabo tibi Domine. Attamen ad nos veniẽs* (ait Bernardus) *solum mel attulit, & non aculeum, id est misericordiam, & non iudicium, ita vt suadentibus quandoque discipulis, quod rem quæ suscipere cum noluit, præciperet igne consumi, respondent it filiũ hominis non venisse, vt iudicaret, sed vt saluaret mundũ. Non habebat aculeum apis nostra, quodammodo deposuerat illum, quando tãta indigna paciens misericordiam exhibebat, & non iudicium. Sed nolite desperare in iniquitate, nolite peccare in spe, habet enim apis nostra quandoque assumere aculeum suum, & acriter nimis infigere illum in medullas hominũ peccatorum. Quoniam pater non iudicat quemquam, sed filio dedit omne iudicium. Nunc aũt paruulus noster butyrum & mel comedit, quando bonum naturæ humanæ diuinæ misericordiæ sic vniuit in semetipso, vt esset homo verus, & peccatum non habens. Deus misericors, & iudicium non exhibens.*

Mat. 11. Ioan. 7. Mar. 2. Ps. 118. Ioan. 6. Apoc. 1. Mat. 25. Ps. 100. Ber. ser. 2. de aduentu Domini. Ioan. 6. Ioan. 5.

31 *Vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Illa dictio *vt* potest sumi aduersatiue pro quamuis, & tunc sensus est planus, videlicet quamuis puer ille sciat reprobare malum, & eligere bonum, quia perfectus erat in anima, plenus scientia, & omnium rerum cognitione præclarus, butyrum tamen, & mel comedet, adeo vt infantiæ tempora, sicut alij pueri transcurrat. Stupendum certè & admirandum Dei consilium, quod (iuxta interpretationem Ambrosij) sapiens se capere non posse fatetur, cum ait, *& viam viri*, id est Christi *in adolescentia*, Potest sumi etiã causaliter, id est co fine comedet butirum, & mel, vt alimentũ ad perfectam eũ perduceret ætatem, in qua sciat, id est scire alios faciat, reprobare malum, & eligere bonum, eos docendo sicut magister. Phrasis enim est communis in sacro eloquio (vt Augustinus docet) iuxta quam Deus scire dicitur quod alios scire facit, sicut Gene. 22. *Nunc cognoui, quod timeas Dominum*, id est alios cognoscere feci, & eodem modo dicitur nescire, quod alios scire non facit, sicut Marci 13. *De die autem illa vel hora, nemo nemo scit, neque angeli in cælo neque Filius, nisi solus Pater.* Vbi Christus dicitur nescire diem Iudicij, non quia in quantum homo illum ignoret, vt quidam sentiunt, Cum enim sit in quantum homo iudex viuorum, & mortuorum iuxta illud, Act. 10. *Hic est qui constitutus est a Deo iudex viuorum, & mortuorum*: non decebat diem illum ignorare. Dicitur ergo illum nescire, quia non facit scire talem diem, illum alijs reuelando, vt explicat Sanctus Augustinus tom. 3. lib. 1. de Trinit. ca. 12 & tom. 4. lib. 83. quæst. q. 60. Vatablus autem sic explicat istum locũ. *Butyrum, & mel comedet, vt sciat reprobare malum, &c.* id est ita vt inter ipsos cibos amara abhorreat, & dulcia appetat more puerorũ, qui dulcibus delectantur. Consonat hæc explicatio cum translatione noua quæ sic habet: *Butyrum, & mel comedet sciendo abhorrere a malo, & eligere bonum.* Sequitur.

Prou. 30 Aug. to. 4. lib. de elect. diuinitatis. Gen. 22. Marc. 13 Augustin. Vatablus.

32 *Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum.* Nequis existimaret puerum illum in signum repromissum, statim ex Virgine nasciturum, docet hic propheta, vt Vatablus explicat, ante eius ortum futurum esse, vt Syria, & Samaria quarum potentiam Achaz, & viri Iuda formidabant, deuastentur, & pereant. Ne igitur formides, o domus Dauid (ait propheta) quia antequã Dei filius sciat vt puer fastidare malum, & eligere bonum, antequam nascatur ex virgine, non tantum liberaberis ab imminenti duorum regum obsidione, sed etiã inimici tui peribunt, & furor eorũ deprimetur, quod & factum est, Nam rex Assyriorũ occidit Rasin

& transtulit in Cyrenẽ vt refertur 4. Reg. 16. & 18. & Phacee filius Romeliæ est et occisus, & eius exercitus in regionẽ lõginquã translatus. Hinc licet colligere quam magnus sit Emanuel in signum domui Dauid repromissus, qui nondum natus sed inuocatus populum suum nouit a potentia, & furore duorum regũ liberare: insuper & reges ipsos opprimere, & exterminare, vt omnẽ spem suam in illo discant homines constituere. *Adducet Dominus super te, & super populum tuum, & super Domum Patris tui dies, qui non uenerũt a diebus separationis Ephraim a iuda.* Inter alia quæ obscurissima reddũt prophetarum oracula (vt diximus supra) vnum est, quoniam subito de vno, sermonem transferunt ad aliud, secundum quod a Spiritu sancto mens, & lingua rapitur eorum. Hoc in præsenti capite contingit, in quo prius Isaias historiã narrauit duorum regum ascendentium in Hierusalem, ut præliarentur contra eam: deinde ad prophetandum de mysterio incarnationis se transfert, mox reuertitur ad eandem historiam, euersionem eorundem regum annuncians, ac denique ad impium Achaz, vt quidã sentiunt, vel (vt arbitratur Sanctus Hieronym.) ad domum Dauid incredulam, cui signum liberandæ ciuitatis promisserat, sermonem conuertit, atque eius diffidentiam redarguens, condignam incredelitatis suæ pœnam subiungit. Propter illam namque non per Israelitas aut Damascenos, quos Achaz, & eius populus formidabant, sed per principes ipsos, in quorũ potẽtia magis, quam in Dei protectione confidebant, ad eorum auxilium confugiendo, iusto Dei iudicio deuasta-

Textus

Supra in præfatione n. 2.

uastati sunt, & hanc euersionem narrat ad literam propheta ab isto versiculo vsque ad finem capitis: in qua talia affirmat Iudæos passuros, qualia a multis annis perpessi non fuerant. Vbi obseruandum, quod ideo ante Christum natum denunciat Isaias regnum Israel, & regnũ Iuda euertendum fore: vt regnum Christi in æternum stabiliendũ introducat, de quo infra idem propheta testatur, *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iustitia a modo, & vsque in sempiternum.* Consonat hoc cum prophetia Danielis, qui de Regno Christi loquens docet, quod omnia alia mundi regna per quatuor bestias designata, subiugare debebat. Sic enim ait. *Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.*

Isaiæ 9

Daniel. 7

33 *In die illa sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminũ Aegypti, & api, quæ est in terra Assur, & veniet, &c.* In vastitate Iudæ quatuor per ordinẽ prędicit propheta. Primo aduentum hostium, secundo regni Iudæ excidium, tertio paupertatem, & miseriam eorum, qui relicti fuerint in Iuda, quarto terræ solitudinem, & sterilitatem. De hostium aduentu inquit. *Sibilabit*, ideſt quasi sibilo advocabit Aegiptios, & Assyrios, vt iudam euertãt & illi statim obedientes venient, ac si quis vento muscam adducat, uel apem. Aegyptos muscis comparat propter multitudinem, propter molestiam, & importunitatem: fuerunt enim sæpè Iudæis infesti, aut quia in Aegypto maxima erat muscarum multitudo. Assyrios autem apibus confert, seu vespis: propter exercitus potentiam, & arma belli ca, quibus molesti erant Iudæis, eos quasi aculeis pungentes, & affligentes, & propter maximam superbiã cuius apis typum gerit. Vnde, & de Iudæis Christum Dominum persequentibus scriptum est. *Circumdederunt me sicut apes.* Vbi Nota. quod sicut apis alium pungens aculeo, statim moritur, ita & Iudæi occidentes Christum, & Nabuchodonosor Israelitas pungẽs, iustam acceperunt suæ mercedis retributionem.

Psa. 117

34 *In die illa radet Dominus in nouacula conducta, in his qui transfluunt, in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam vniuersam.* Septuaginta transferunt: *in nouacula inebriata*, Translatio noua legit, *in nouacula mercenaria.* Postquam descripsit celerem hostium aduentum, hic consequenter depingit regni Iudæ excidium, vbi per nouaculam intelligit ad literam regem Assyriorum, qui ea facilitate viros Iuda abrasit, & de medio abstulit: qua solet nouacula acuta pilos succidere. *Radet Dominus* (inquit, Obserua qualiter illud sibi Dominus adscribat, quod per regem Assyriorum faciendum erat, vt scias quoniam illo tanquam instrumento, & flagello ad incredulitatẽ populi puniendam, vtebatur. Vnde, & infra dicitur. *Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, ad gentem fallacẽ mittam eum, & contra populum indignationis meæ mandabo illi.* Per illũ ergo radet *caput*, seu crines capitis, ideſt primates, & honorabiliores populi, *et pilos pedum*, ideſt infimos, & plebeios vel, *Caput, & pilos pedum*, ideſt omnes a maiori vsque ad minorem, eo modo loquendi, quo supra significauit, omnes in populo esse peccatores, cũ dixit: *A planta*

Isai. 10.

Sup. c. 1. n. 27.

planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas, & barbam vniuersam, ideſt quidquid decorũ est vel virile, quod per barbam significat. Hac eadem phrasi ad idem significandũ vsus est Ezech. cui Dominus, *Sume tibi gladium acutum radentem pilos, & assumes eum & duces per caput tuum, & per barbam tuã & assumes tibi stateram ponderis, & diuides eos.* Vbi expende ignominiam magnam, & opprobrium in quod populus Iuda propter incredulitatem, & diffidentiam, cecidit: id enim colliges ex metaphora, qua vtitur propheta sumpta a capillis capitis, & barbæ, quos acuta nouacula tonsor succidit: Cum enim in maximo habeantur honore, cum ab omnibus venerentur eo tempore, quo barbæ, & capiti principis sunt coniuncti: si tamen semel excidantur, cum magno post dedecore in sterquilinium mittuntur, quod & filijs Israel in euersione Hierosolimitana accidisse manifestum est. Appellat autem regem Assyriorum nouaculam conductam, primo ad denotandam cladis atrocitatem per Assyrios inferendam: qui enim conducto vtitur gladio, aut equo; vtitur eo liberius, nec ita illi parcit vt suo. Consonatquè hoc cum translatione septuaginta interpretũ, quę legit, *in nouacula inebriata*, sanguine videlicet Iudæorum. Secundo, vt intelligant impij Iudæi iustam fuisse suæ incredulitatis retributionem, Qui enim de omnipotentis Dei misericordia deffisi regem Assyriorũ præcio conducere voluerunt, vt ab ira duorum regum eos defenderet, quasi Deus imbecilis esset, nec posset eos liberare: æquum fuit, vt in ipsorum Iudæorum malũ

Ezec. 5.

Isai. 36. Vide Isai. 30.

Sup. c. 1. n. 65.

idem rex conduceretur a Domino. Sic enim baculus arundineus confractus, dum illi inniti filij desertores voluerunt: manus eorum, (vt dicitur infra) perforatæ sunt. Tertio vt significet alienum esse opus a Deo punire, & vindictam inferre: ideo instrumenta propria quibus homines opprimat, non habet, sed quasi alienis, & conductis vtitur, quod (vt supra diximus) in effabilem eius misericordiam maximè commendat.

35 *Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, & duas oues, & præ ubertate lactis comedet butyrum.* Ecce tertium, quod de regno Iudæ vaticinatur propheta, paupertatem videlicet, & inopiam eorum, qui relinquendi erant in Hierusalem, constituta & fundata in medio terræ. Hanc inopiam, talem ac tantam futuram esse denunciat, vt qui terram olim centum aratris collebat, centumque iugis boum, vix vaccam vnam sit habiturus: & qui greges pascebat plurimos, penè ouem vnam aut alteram superstitem possideat, & vir nobilis, qui multis affluens diuitijs, equos ad bellum, & canes ad venandum nutriebat; gaudeat quod vacca vna & oues duæ sibi relinquãtur, quarũ lacte & butyro miseram vitam conseruare possit. Vnde & subditur. *Butyrum & mel.* s. siluestre *mãducabit omnis homo, qui relictus fuerit in medio terræ*, quia videlicet cibũ alium validiorem non inueniet: Quod ad literam in destructione Hierusalem a Babylonijs facta, adimpletum esse testatur Iosephus in suis libris de bello Iudaico. Expende illud verbum, *relictus in medio terræ*, in quo vniuersalitatem inopiæ, & famis futuræ designat: siquidem & nobiles opprimet, etiã illos, qui in

Universidad de Deusto
Biblioteca

loco fertili & vberi habitabāt, qualis erat ciuitas Hierusalē, de qua supra dixerat. *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.* Vnde & Hieremias eorum miseriam & calamitatem deplorat. *Adhæsit cutis eorū ossibus, aruit & facta est quasi lignum. Melius fuit occisis gladio quam interfectis famæ, quoniam isti extabuerunt cō sumpti a sterilitate terræ.* Vide ad quantum malum, in qualem inopiā comessationes, ebrietates, & alia peccata breui eos deduxerint, de quibus superius dictum est: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrū agro copulatis vsque ad terminum loci. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam.* & caue, ne tibi quid simile accidat.

Isai. 5.

Zoren. 4

Supr. ca. 5. n. 11. & 15

36 *Et erit in die illa omnis locus vbi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas, & in vepres erunt. Cum sagittis & arcu ingredientur illuc: vepres enim, & spinæ erunt in vniuersa terra.* Ecce quartum & vltimum malum, quod domui Dauid propheta denūciat, videlicet sterilitas terræ, quæ talis erit, vt vinea, vbi fuerant mille vites ualentes mille argenteos, sit in spinas & in vepres, quia nullus remanebit, qui eas vt fructificent, collat, atque subinde siluescere incipiēt loca olim fructifera, ita vt a feris inhabitentur. Tantaquè, inquit, erit ibi ferarum copia, vt nullus illuc, nisi cum sagittis & arcu præ metu ferarum ingredi audeat. Iusto igitur Dei iudicio vineæ frondosæ & fructiferæ, quæ fuerunt Iudæis ebrietatis causa, in detestationem criminis eorum dissipatæ sunt, & inhabitationem ferarum conuersæ.

Morale. 37 Talis fuit etiam illa uinea, quæ dilecto facta est in cornu filio olei, domus uidelicet Israel. Cum enim tot ornata extiterit præsidijs & locus Deo fuerit delitiarum, habitatio ferarum effecta est. Scriptum est enim: *Et erit cubile draconum, & pascua strutionum, & occurrēt dæmonia & onocentaurus & clamabit alter ad alterum, &c.* Sed tamen cum sagittis & arcu ingressi sunt illuc venatores Euangelici, illi uidelicet quos Dominus repromisit cū ait: *Ecce ego mittam piscatores multos dicit Dominus & piscabuntur eos, & post hæc mittam eis multos venatores & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.* Quem locum de Apostolis & prædicatoribus Euangelicis docet Augustinus esse intelligendum. *Piscatores*, inquit, *fuerunt Apostoli, & Dominus dixit eis, Faciam vos piscatores hominum. Per prophetā aūt dicitur, quod Deus primo piscatores erat missurus postea venatores. Primo piscatores misit, postea venatores mittit. Quare piscatores? Quare venatores? De abysso, & profundo maris superstitionis, idolatriæ credentes piscati sunt retibus fidei. Venatores autem quo missi sunt? Cum illi vagarentur per montes & colles, ideſt per superbias hominum, per tumores terrarum. Mons vnus Donatus, & alius mons Arrius, alter mons Fotinus, alter mons Nouatus. Per istos montes errabant, venatoribus indigebat error ipsorum, ideo & distributa sunt officia piscatorum, & venatorum, ne forte isti dicant nobis. Quare Apostoli neminem coegerunt, neminem impulerunt? Qui piscator est, retia mittit in mare, quod incurrerit trahit. Venator autem siluas cingit, sentes excutit terroribus vndique multiplicatis cogit in retia, ne hac eat, neque illac eat, Inde occurre, inde cæde, inde terre, non exeat, non effugiat.* Igitur propheta duplicem in uerbis inductis modū tra-

Isai. 34.

Hier. 16.

Aug. li. de vtil. ieiun. post med.

Mat. 4.

trahendi homines ad fidem distinxit: amore uidelicet, & timore. Cum sagittis ingreditur, qui populum spontaneum ad Deum conuertit, qui ueluti piscator amore cælestis patriç repromissæ homines terrenos leuat in cælum. Sagitta quippe est Christi charitas, qua nos dilexit, qua etiam pro inimicis passus est, sagitta merces allíciens, sagittæ uerba Dei acuta: sagittæ sunt *potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs.* His sagittis uulneratam se sponsa sentiens, inquit, *Vulnerata charitate ego sum.* Vnde de beato Augustino canit Ecclesia. *Vulnerauerat charitas Christi cor eius, & gestabat verba eius in visceribus quasi sagittas acutas: & exempla seruorum Dei, quos de mortuis viuos fecerat, tanquam carbones vastatores.* Cum arcu autē ingrediuntur illuc, qui timore pœnarum populum rebellem ad Deū adire compellunt. Vtrumque modum, vtramque viam propheta regius simul complexus est, cum ait: *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit.* Gladium suum Deus vibrat, cum rebelles terret, arcum tendit, cum eos admonet, uasa mortis parat, cum minatur gehennam: at ardentibus hoc est diligentibus, diuina præmia expectantibus sagittas suas effecit, quibus utiquè fortiter & suauiter ad se traheret, quos in charitate perpetua dilexit.

Psal. 119

Can. 4.

Psal. 7.

CAPVT OCTAVVM.

1 Et dixit Dominus ad me: 3.4.5 Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis 6.7 Velociter spolia detrahe, cito prædare. 8 Et adhibui mihi testes fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ: & accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: 9 Voca nomen eius, Accelera spolia detrahere: Festina prædari. 10. 11 Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem

suam

Universidad de Deusto
Biblioteca

suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. 12 Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc, dicens: 13.14 Pro eo quòd abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum, & omnem gloriam eius: 15 & ascendet super omnes riuos eius, & fluet super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam, inundans, & transiens vsque ad collum veniet. 16 Et erit extensio alarum eius, implens latitudinem terræ tuæ o Emmanuel. 17 Congregamini populi, & vincimini, & audite vniuersæ procul terræ: confortamini & vincimini, accingite vos & vincimini: 18. 19 inite consilium, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet: quia nobiscum Deus. 20 Hæc enim ait Dominus ad me: Sicut in manu forti erudiuit me, 21 ne irem in via populi huius dicens: Non dicatis, coniuratio: omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est: 22 & timorem eius ne timeatis, neque paueatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester. 23 Et erit vobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem. 24 Et offendunt ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. 25. 26. 27 Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. 28 Et expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Iacob, & præstolabor eum. 29 Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus 30 in signum, & in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion. 31 Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, & a diuinis, qui stridٍent in incantationibus suis: Numquid non populus a Deo suo requiret pro viuis a mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium. 32 Quòd si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, corruet, & esuriet: & cum esurierit, irascetur, & maledicet regi suo, & Deo suo, & suscipiet sursum: et ad terram intuebitur, & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, & angustia, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua.

SVM-

SVMMA CAPITIS.

1 IN *signum liberationis populi Iudæ ab ira duorum regum promissa fuerat capite præcedenti incarnatio verbi, & eius nativitas ex virgine: cuius virtute a potestate diaboli fidelis populus eruendus erat. Modo consequenter vaticinatur propheta effectus mirabiles incarnationis eiusdem, denuncians illius virtute infernum, & principem tenebrarum spoliandum esse. In quo etiam signum præbet populo Iudæ, quod illi duo reges, qui contra Hierusalem ascenderant, spoliandi essent, atque euertendi. de quo a principio capitis vsque ad illum versiculum, Pro eo quod abiecit, &c. Deinde iterum redarguit populi incredulitatem, debitam eius pœnam denunciando, a prædicto versiculo vsque ad finem capitis.*

COMMENTARIVM.

2 ET *dixit Dominus ad me. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare.* Sixtus senensis inquit, quod in præsenti, liber grandis dicitur carta seu pagina magna instar pellis in se ipsa circumuolubilis, notariorum vulgo rothulus appellata, in qua Deus maioribus litteris iussit, vt Isaias scriberet quatuor has hebraicas dictiones, Maher, Salal, Chas, Baz, i. accelera ad prædam, festina ad direptionem. Hæc verba septuaginta viri sic vertunt. *Vt velociter depredationem faciat, adest enim.* Alia vero littera sic legit. *Voca nomen eius celeri spo-*

Sixt. lib. 2 Biblioth. sanct. lit. g.

Universidad de Deusto
Biblioteca

celeriſpolium, velocipræda. Cum autem (vt adnotauimus ſupra) non ſolum verba, ſed etiam facta ipſa prophetarum prophetiæ fuerint, inquirendum eſt, quid ad literam in ſcriptione illarum dictionum hæbraicarum in carta ſupradicta Dominus ſignificare voluerit. In præfa. nq. 5.

3 Prima explicatio eſt, quam ſequitur Sanctus Hieronimus, & Epiphanius Salaminæ epiſcopus, quod videlicet in præſenti, partus deſcribitur virginalis. Vnde per librum grandem intelligit prophetæ uterum Beatiſsimæ Mariæ, de qua in præcedenti capite præmiſerat: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*. Illa namque liber eſt cæli, & terræ, in quo theſaurum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei Dominus concluſit, in quo abſcondita a ſæculis in Deo ſacramenta ſunt deſcripta: vt ab omnibus in myſterijs ſacriRo ſarij perlegantur. Liber inquam, ſed virginitate clauſus, & ſignatus, quē nulla unquam corruptio reſerauit Grandis, quia in comprehenſibilem comprehendit, in cuius amplitudinis laudem canit Eccleſia, *Quia quem cæli capere non poterant; tuo gremio contuliſti*. Tam grandis eſt uterus uirginis, ut cælum cæli non immerito dicatur. *Cælum cæli Domino* (inquit propheta) *terram autem dedit filij hominum*. In cælo Deus habitat, in quo Angeli ſoli ante adientum Domini, Dei aſpectu fruebantur: ſoli tunc facie ad faciem Deum uidebant, ſoli beati, nec ullum hominum eiuſdem beatitudinis potuerunt inuenire conſortem. Sed nunc iam uterus uirginis cælum homini eſt, locus beatitudinis, imo & cęlum cæli Domino, in quo dominator cæli nouem menſibus corporaliter habitauit, Hieron. Iaiæ 8. Epiph. li. 2. aduerſ. Hereſi. 2. Pſa. 113.

in quo primo anima beata Deum uidit per eſſentiam, anima uidelicet Saluatoris, quæ ab inſtanti conceptionis uerbi (ut docet Sanctus Thomas) eandem gloriam eſſentialem, qua nunc gaudet, ſortita eſt. Cum Sanctus Patriarcha Iacob ſcalam ſtantem ſuper terram, cuius cacumen ad cælum uſque pertingebat, & angelos aſcendentes, & deſcendentes per ſcalam, & Dominum innixum ſcalæ uidiſſet in ſomnis: non magnitudinem ſcalæ admiratur, neque angelorum multitudinem expaueſcit, aut Dominum innixum ſcalæ: ſed ſolius loci amplitudine ſtupefactus, euigilanſquè de ſomno ait. *Vere Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam. Pauenſq. quam terribilis eſt, (inquit) locus iſte, non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cæli*. Diceret ſaltem, quam terribilis eſt Deus iſte, quam multi angeli, quam immenſa ſcala, quæ ſtans ſuper terram ad cælum uſque pertingit. Nihil tale ait: ſed omnium mirabilium, quæ in ſomnis uidit quaſi oblitus, ſolum locum in quo nere Dominus eſt, admirabilem prædicat, atque terribilem. *Quam terribilis eſt locus iſte*: quia vt optime ſuper eundem locum nota uit Rupertus, hoc debet inter oſa quę Iacob uidit, mirabilius reputari, quod uidelicet ſcala tam immenſa, & Dominus innixus ſcalæ, angeli quoque aſcendentes, & deſcendentes per ſcalam ſuper filium hominis, paruo unius uirginis utero concludantur, vbi Dominus eſt uere, ſicut ſcriptum eſt: *Aue gratia plena Dominus tecum*, vbi non eſt aliud niſi domus Dei, & porta cæli, ſicut Eccleſia canit: *Aue maris ſtella, Dei mater alma, atque ſemper virgo, felix cæli porta*. Hinc eſt 3. par. q. 9. art. 2. Gen. 28. Ibi Rup. Luc. 1. Hymn. B. Mariæ.

quod

quod thronus Salomonis, per quod (vt docet gloſa) Beatæ virginis uterus deſignatur, dicitur grandis. *Fecitque Salomon thronū de ebore grandem*. Et iterum de tabernaculo dicit Scriptura. *Opus grande, eſt, nec enim præparatur homini habitatio, ſed Deo*. Ideo grande, quia Deo habitaculum dignum præbet. Hinc & ipſa Beata Virgo ſe magnificare Dominum confitetur, dum ait. *Magnificat anima mea Dominum*. Adeò .n. magna ſanctiſſima eius anima extitit, vt Dominum totius vniuerſi magnū faciat. Illum appellant homines magnum Dominum, qui plurima ſibi habet regna ſubiecta. Corona igitur Domini altiſſimi, honor, & decus, vnius virginis anima eſt, quæ ſola inter puras eminet creaturas. Et bene inquit: *Magnificat anima mea*, nam corpus eius non magnum effecit Dominū, ſed paruulum, ſicut ſcriptum eſt. *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis*. Liber etiam nouus eſt ipſa beata virgo, quia nouum quoddā & inauditum miraculum in illa Dominus operatus eſt: illud videlicet de quo Hierem. ait: *Nouum creauit Dominus ſuper terram, fœmina circundabit virum*, Aut vero quia nunquam actuali peccato eius anima ſanctiſsima inueterata eſt, vel maculata: ſed ſemper nouum hominem induta, veterem cum actibus ſuis nunquam agnouit. 3. Reg. 10. 2. Paral. vlt. Luc. 1. Iſai. 9. Hier. 31.

4 Secunda explicatio eſt, quā adhibet Sanctus Cirillus, Clemens Alexandrinus, & Euſebius Cæſarienſis, qui per librum grandem, & nouum, nouum intelligunt teſtamentum, in quo myſteria incarnationis Chriſti ſunt conſcripta, illa præcipuè, quæ ad pueritiā Saluatoris pertinent, ad mortem, & ad reſurrectionem illius. Liber dicitur nouum teſtamentum, quoniam verba continet Dei ſcripta, quæ non tranſeunt, ſicut illa quæ in aere proferuntur, ſed permanent exarata ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. *Cælum* (inquit) *& terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt*. Hinc & propheta canit. *Lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis*. Scribentis inquit, non loquētis. Quod enim lingua loquitur ſonat, & tranſit: quod autem ſcribitur, fixum permanet. Hic liber grādis eſt, quoniam immenſa, atquè ineffabilia ſunt in eo ſcripta myſteria. Nouus, quia teſtamentum nouum eſt, poſt quod nullum aliud eſt expectandum, per quod uetus finiendū erat, & terminandum: iuxta illud quod Paulus ait, *Dicendo nouum, veterauit prius, quod autem antiquatur, & ſeneſcit: prope interitum eſt*. Luc. 22. Pſal. 44. Heb. 8.

5 *Et ſcribe in eo ſtylo hominis*, ideſt ſcribendum denuncia, ſtylo humano, perſpicuo, & clāro, ita vt ab omnibus poſsit intelligi, nec ſit iam, *tenebroſa aqua in nubibus aeris*, ſed lucida, & manifeſta. Denunciat his verbis propheta (vt explicat Clemens Alexandrinus) in aduentu Chriſti obſcuritatem ſcripturarum illuſtrandam eſſe, & myſteria, quæ in lege veterī veluti in vmbra latebant, ita dilucide in Euāgelio explicanda fore, & conſcribenda: vt omnibus hominibus quātumuis habetis ingenij, eſſent peruia. Conſonat hæc explicatio cum loco illo Hierem. 31. *Et non docebit vltra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum dicens, cognoſce Dominum: omnes enim cognoſcent me a minimo vſque ad maximum, dicit Dominus*. Et explicans quomodo, & quā Pſal. 17. Hier. 31.

Universidad de Deusto
Biblioteca

do ab omnibus erat dignoscendus, ait. *Dabo legem meam in visceribus eorũ & in cordibus eorũ scribã eam*, Ac si diceret. Tũc omnes a minimo vsq. ad maximum me cognoscent, quando legem euangelicam, per quam legis antiquę vmbræ fugatæ sunt, scripsero spiritu meo in cordibus eorum. Inter multa namque excellentissima priuilegia, quibus testamentum nouum vetus antecellit, hoc non infimum obtinet locum, quod videlicet in ueteri inuoluta erant fidei nostræ mysteria, latentia, & abscondita: quæ subinde a paucissimis cognoscebantur explicite, Vnde & Isaias ait. *Claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones operiet: & erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent: Lege istum, & respondebit, non possum, signatus est enim.* Propter quod ab Ezechiele idem liber inuolutus appellatur, *Et vidi* (inquit) *& ecce manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber*, quia videlicet inuoluta, & complicata mysteria cõtinebat, quæ nõ omnibus erãt perua, vt dictum est supra, cap. 6. num. 26. Quia vero post verbi incarnationẽ liber ille inuolutus, explicandus erat, subdit statim, *Et manus missa ad me expandit illud coram me*. Quid est enim manus missa nisi verbum missum, quod manus est patris per quam omnia facta sunt? De illo ait propheta: *Fiat manus tua vt saluet me*, fiat caro, audiat iam Ecclesia illud quod letus refert Euãgelista: *Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis*. Hæc ergo manus mysteria in lege antiqua complicata nobis expandit. *Coram me* inquit, publicè prædicando, mũdo palam loquendo, non in occulto

Isai. 29

Ezech. 2

vide in præfatione nu. 1.

Ps. 118.

Ioan. 1.

uou in penetralibus, non in abscondito. Ipse est agnus occisus, qui aperire librum & soluere septem signacula eius dignus inuentus est. Ipse est qui apostolis aperuit sensum, vt intelligerent scripturas. Et bene inquit, *agnus qui occisus est*. Si enim occisus non fuisset, si mortuus pro hominibus non esset, occulta remanerent mysteria antiquitus obumbrata, liber non fuisset apertus, maneretque obtrusus, & complicatus. Occiditur agnus, & mortuo, *velum templi scissum est*: patuit veritas, ablatum est vellamen. Audi prophetam in laudem huius agni occisi canentem. *Extendens cælum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius*. Vbi Sanctus Augustinus Ad literam per cælum, materialem istum stellis exornatum globum intelligit, spiritualiter autem scripturam sacram. Quis enim extendit hoc cœlum, quod nostris carnalibus oculis intuemur, nisi Deus? Et extendit illud sicut pellem, id est ita facile, & cito, imo citius & facilius, quam tu pellem complicatam possis extendere. Vnusquisque hominũ cum vnam vel paruam camerã extenderit; magno molimine, magno labore, & difficultate, ac diuturna operatione id facit: sed ne infirmitas supicaretur humana, sic Deum extendisse cœlum, sicut tu tectum domus tuæ, aliam attulit pro nostra capacitate similitudinem, sed non exactam, nam nec sic extendit Deus cœlum sicut tu pellem. Ecce ante pellis vel rugosa vel plicata ponitur. Dic vt extendatur, dicto tuo extende pellem. Non possum (inquis) Ergo, & in extendenda pelle, multum longe es a facilitate Dei, ipse enim dixit & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Dixit

Apoc. 5.

Luc. 24.

Matth. 27

Ps. 103.

Ibi Aug. conc. 1. & 2

Ps. 148.

xit fiat firmamentũ in medio aquarum, & factum est ita. Hæc de litera ex Augustino. Ad mysterium latens, & inuolutum eodẽ tanctο doctore duce explicandũ transeamus. Per cælum sacrã intelligimus scripturã, sicut & per regnum cælorum, cum dicitur, *Simile est regnũ cælorum grano sinapis*, quia de cælo descendit, quia cælos illuminat, quia luminaribus illustratur. Vides cælum immensum, die sole decoratum, & fulgens nocte, luna, & multitudine stellarum: obstupescis, laudas Deum, canis cum propheta, *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam, & stellas quæ tu fundasti*. Sed multo magis admirare, cum scripturam sacram tot Patriarchis, & prophetis velut stellis splendentem atque radiantem, fueris contemplatus, *Qui docti fuerint* (ait propheta) *fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*. Quid enim euangelium illud: *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, &c.* nisi cælũ, columna & firmamentum est veritatis, luminaribus cæleſtibus sparsũ, luna, stellisque depictum? Cælum istud ante redemptoris mortem, inuolutum erat, & complicatum: sed postquã pro hominibus est crucifixus, post quam resurrexit a mortuis: *extendit cælum sicut pellem*. Et bene sicut pellem. Pellis enim mortalitatem significat, vnde & primi parentes de paradiso eiecti in signum mortalitatis tunicis pelliceis, hoc est de pellibus factis, sunt induti. Pelles autem detrahi nõ solent, nisi ab animalibus mortuis. Fecit ergo Deus de pelle cælum, & extendit cælum sicut pellem; quia per quos nobis scriptura prædicata est, mortales fuerunt. Placuit enim Deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Vnde Augustinus. *Si per stultitiam prædicationis salui futuri erant credentes, elegit Deus quædam mortalia, elegit homines mortales, & morituros. Adhibita lingua mortali, exhibuit sonos mortales, adhibita dispensatione mortalium exhibuit instrumenta mortalia, & in eo tibi factum est cælum, vt in re mortali cognosceres verbum immortale, & fieres tu quoque eiusdem verbi participatione immortalis. Vixit Moyses, & mortuus est: Ait enim illi Deus, Ascẽde in montem, & morere. Mortuus est Hieremias, & tot prophetæ mortui sunt, & mortuorum dicta, quia non eorum, sed per eos illius erant, qui extendit cælum sicut pellem, manentisque ad posteritatem nostram. Ecce Apostolus solutus de hac vita qui dixit, cupio dissolui, & esse cum Christo, permanere autem in carne necessariũ propter vos, viuit nunc cum Christo, sicut illi prophetæ omnes viuunt cum Christo. Sed per quid dispensauit nobis id, quod legimus? Per id quod moriturum erat per os, per linguam, dentes, manus. Omnia ista quibus operatus est Apostolus totũ quod legimus, corporis officia sunt, sed iubẽte anima cui præcipiebat Deus. Propterea extensum est cælum sicut pellis, Nos sub cælo tanquam sub pelle diuinarum scripturarum, legimus modo cum tenditur, iterum postea cælum plicabitur vt liber. Non frustra fratres hic vt pellis, ibi vt liber. Figuratum ibi quiddam nobis est, quod ad diuinam scripturam attinet & tenditur sicut pellis, & tenditur sermo mortuorum. Ergo ideo tenditur sicut pellis, & multo magis tenditur, quia illi mortui sunt, Nam post mortem plus innotuerũt pro-*

Gen. 1.

Dan. 12.

Mat. 1.

Gen. 3.

1. Cor. 1.

Aug. vbi sup.

Deut. 32.

Phil. 2.

Isai. 34.

Universidad de Deusto
Biblioteca

phetæ & Apostoli, non erant tàm noti, cũ viuerent. Prophetæ viuos sola Iudæa habuit, mortuos omnes gentes. Cum enim viuerent, nondum erat extensa pellis, nondum erat extensum cælum vt tegeret orbẽ terrarum. Vnde Christus Dominus, vt ostenderet, post Psal. 21. Aug. epist. 120. ad honoratũ c. 14. to. 2. passionem suam, & mortem scripturam sacram apertam fuisse, & manifestatam ait. *Factum est cor meum tanquam cera liquescens: in medio ventris mei.* Super quæ uerba Sanctus Augustinus: *Profundum* (inquit) *Sacramentum nos intelligere voluit, vt cordis sui nemine significaret scripturas sacras, vbi eius vtique latebat consilium, quod tunc apertum est, cum ea quæ de illo prophetata fuerant, passus impleuit. Solutæ sunt ergo scripturæ eius in ijs quæ perfecta sunt aduentu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione.* Igitur hoc ipsum denunciat in præsenti Isaias cum ait loquens de nouo testamento, *& scribe in eo stylo hominis.* Quid autem scribendum esset, statim indicat cum subdit.

6 Velociter spolia detrahe, cito prædare, quibus verbis significatur Psal. 18. velocitas illa atque cæleritas, qua Christus Dominus *exultauit, vt Gigas ad currendam viam*, vt prædam, quam ininstè Princeps tenebrarum detinebat, iustè diriperet. Ipse est enim de quo scriptum est. *Ad prædam fili mi ascendisti*, ad Crucem vi- Gen. 49. Aug. li. de bened. Iacob. to. 3. Theod. super ca. 11. Lucæ delicet, vt captiuos populos rediment, & quos contrarius inuaserat vinos, eriperet occisus, sicut explicat d. Aug. lib. de benedictionibus Iacob. Theodoretus super Lucam affirmat hoc esse apertum vaticinium, quo Prophetа denuntiat, Christum Dominum opere cõpleturum, id quod ipse Saluator Lucæ 11. insinuauit dicens: *Cum fortis armatus custodit atrium suum: in pace sunt omnia, quæ possidet. Si autem* Luc. 11. *fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet*, Princeps siquidem huiusmodi hominum mentes per tyrannidem ocupauerat, in habitabatquè illorum corda per culpam, ea possidens tanquam fortis, armatus, & dominus. Fortis quidem, quia *non est potestas similis eius in terra.* Ar- Iob. 41. matus, quia vt atrium quem possidet, defendat: peccatis nostris veluti armis fortissimis se munit; de quibus scriptum est. *Nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.* Peccator enim aduersus semetipsum armat inimicum. Vt dominus, quoniam pacifica possessione sibi peccatores tenet subiectos, ita vt sicut dicitur infra, *nullus esset, qui moueret pennam, qui apperiret os, & ganniret.* Vnde & ipse ait Isaiæ. 10 *Reuertar in Domum meam, vnde exiui.* Luce 11. Quid est in domum meam, nisi in illam, quam vt meã pacificè possidebam? Dei erat ad cuius similitudinem creata est; Dei erat, quia illam proprio sanguine redemit: sed domus mea sua propria voluntate facta est, quoniam *qui facit peccatum* Ioan. 8 *seruus est peccati.* Reuertar igitur in domum meam, *& veniens inuenit eam vacantem, scopis mundatam, & ornatam.* Sed tamen fortior illo super veniens, Christus videlicet, arma fortis abstulit, peccata destruxit, mortem vicit, infernum spoliauit: ideo nomen eius vocatur accelera, spolia detrahe, festina, prædari. Obserua quod Christus Dominus non tantum prædator dicitur, sed fæstinus ac velox, vt diuinam agnoscas virtutem, quæ subito operatur, cuius potentiæ nihil resistit.

sistit: in super vt maiorem consolationem, & firmiorem spem in aduersitatibus habeas, fæstinum adiutorem consideras, ac denique vt discas non esse tardum, & pigrum in his, quæ ad Dei obsequium pertinent: sed sollicitum, ac sedulum similis illi, qui, vt te redimeret, ve- Cant. 2 Bern. sup Euang. missus est. nit, *saliens in montibus transiliens colles, similis capreæ hinnuloquè ceruorum.* Tanta quippe celeritate cucurrit, vt sicut Ber. ait: *ad nos veniẽs, suum præueniret nuntium.* Et tu ergo cum ad Deum pergis, contende totis viribus ad illum properare, vide cap. 6. num. 11.

Morale. *7 Et scribe in eo stylo hominis.* Scripsit Deus pater in filio, quem ab æterno genuit, bonitatem suam, sapientiam, virtutem, in quo imaginem perfectam sui constituit, iuxta illud quod de ipso dicit scriptura Sap. 7. *Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula, & imago bonitatis illius.* Vnde & Propheta de eadem verbi æterna generatione in personã patris loquens ait. *Lingua mea ca-* Psal. 44. Augus. super eundẽ psal. to. 8. *lamus scribæ, velociter scribentis,* Vbi iuxta interpretationẽ S. Aug. virtus patris calamo scribenti cõparatur, quia protulit verbum, non quod desinit prolatum, sed quod permanet natum. Significat homo, atquè manifestat verbis, ac scripto omnia illa quæ habet in mente: sed verba transeunt, scriptura permanet. Quia igitur verbum æternum, quod pater generauit, semper idẽ ipse est, semper manet immutabile, iuxta illud. *In æternum Domine permanet Verbũ tuum*, ideo non dixit, lingua mea calamus scribæ velociter loquentis, sed velociter scribentis. Quod autem addidit *velociter*, perfectionem denotat diuinæ generationis, quæ ab æterno consumata est, & perfecta. *Velociter Dei tale est* (inquit Aug) *vt velocius nihil sit. In scripturis enim scribitur litera post literam, syllaba post syllabam, verbum post verbum: neque ad secundum transitur, nisi primo perscripto: ibi autem nihil velocius vbi non multa sunt verba. Nec tamen aliquid prætermissum est, cum in vno sint oĩa.* Ecce quid in filio scripserit pater. Scripsit quidẽ in libro illo substantiam suam, & imaginem, non tamen stylo hominis, humano videlicet, & claro, atque hominibus peruio, imo nec Angelis ipsis, sed stylo diuino; & in accessibili, quem nullus hominum, nec Angelorum poterat intelligere. Vnde & Paulus ait, *Lucẽ habitat inaccessibilem.* quod 1. Tim 6 & ipse propheta fatetur humiliter cum inquit. *Generationem eius* Isai. 53. *quis enarrauit? Vnigenitus qui est* Ioan. 1. *in sinupatus* (ait Euangelista) *ipse enarrauit*, non homo, non Angelus, non aliqua creatura potuit vnquã explicare mysteria, quæ omnẽ excedũt facultatem naturæ. Solus vni genitus enarrauit: ex ore illius cognouimus, quod ex ore altissimi prodiuit. Nunc enim in plenitudine temporis, stylum nostræ imbecilitati attemperauit, & verbum quod locutus fuerat pater ab initio, caro factum est, atque imago illa patris immensa, inuisibilis, nobis visibilis ad similitudinem & imaginem hominis, & sicut Paulus ait, *in similitudinem hominum factus,* Phil. 2. *& habitu inuentus, vt homo*, nobis apparuit: vt per illam ad perfectam patris cognitionem possint omnes facilè peruenire. Erat quidem filius *imago inuisibilis Dei*, Colos. 1. Pater namque inuisibilis cum esset per naturam, imaginem quoque inuisibilem genuit, sed visibilem car-

Universidad de Deusto
Biblioteca

carnem assumpsit, vt per imaginẽ visibilem, inuisibilia Dei cognoscerẽs. Quod elegantissimo exemplo his verbis explicat Augustinus:

Aug. li. 1. de ncar. verbi 12, to. 4.

Verbi gratia, si facta esset aliqua statua talis, quæ magnitudine sui vniuersum orbem terræ teneret, & pro sui magnitudine considerari a nullo posset. Fieret autem alia statua, membrorum habitu, ac vultus lineamentis, specie ac materia per omnia similis, absque magnitudinis immensitate, pro eo vt qui illam immensam considerare, atq. intueri non possent, hanc videntes, illam se vidisse considerent; pro eo quod omnia membrorum, vel vultus lineamenta, vel ipsam speciem, materiamque similitudine prorsus indiscreta seruaret. Tali quadam similitudine exinaniens se filius

Hebr. 1. *Dei de æqualitate patris, & viam nobis cognitionis eius ostendens, figura expressa substantiæ eius efficitur; ut qui in magnitudine claritatis suæ, positam gloriã meræ lucis non poteramus aspicere: per hoc quod splendor nobis efficitur, intuendæ diuinæ lucis viam per splendoris capiamus effectum. Comparatio de statuis, quasi sanè in rebus corporalibus posita, ad nihil aliud recipiatur, quam ad hoc, quod filius Dei breuissimæ insertus humani corporis formæ, ex operum virtutisque similitudine Dei patris in se immensam, atque inuisibilem magnitudinẽ designabat; per hoc quod dicebat ad discipulos suos, Quia*

Ioan. 10. & 14. *qui videt me, videt & patrem, Et ego & pater vnum sumus. Quibus & illud simile intelligendum est, quod ait. Quia pater in me, & ego in patre.* Alia multa dicit consideratione digna. Redeamus ad literam.

8 *Et adhibui mihi testes fideles Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad prophetissam. & concepit & peperit filium.* Sixtus

Sixt. sen. Senensis lib. 2. Biblioth. sac. litera G, arbitratur per prophetissam intelligi ad literam vxorem Isaiæ, ad quam accessit reuera, & concepit. Asseritq. quod adhibuit testes duos Vriam & Zachariam ad contuendam & audiendam scripturam voluminis. Eandem explicationem sequitur tanquam magis literalem, Franciscus Forerius. Sancti Patres locum istum de beata Virgine interpretantur, præcipue sanctus Cyrillus in præsenti, Gregorius Nazianzenus oratione ad sanctum pascha, Tertullianus lib. de Trinitate, Eusebius Cæsariensis lib. 7. demon. Euangel. cap. 3. & alij plurimi, qui hæc verba accipiunt tanquam dicta in persona Spiritus sancti, qui prophetas & sacerdotes adhibuit testes huius mysterij: & in beatam Virginem superueniens illam grauidam effecit. Et dicit de præterito *accessi* propter certitudinẽ prophetiæ, vt Tertull. notauit vbi supra. Et obserua, quod non dixit peperit ei filium, sed absolute *peperit filium*. quia non vni aut alteri, sed in salutem omniũ natus est Christus. *Parvulus*, inquit, *natus est nobis, & filius datus est nobis*. Suscepit Lya ex ancilla sua Zelpha duos filios, Gad & Asser: & nato primo læta dixit: *feliciter* & appellauit eũ Gad, quod felicitatem significat. Nato secundo exclamauit, *& hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres, ideo appellauit eum Asser, id est beatus*. Quid est hoc? parit ancilla & exultat Lya, & clamat feliciter & hoc pro beatitudine mea? vtique. Partus enim illius ancillæ symbolũ quoddã fuit partus virginis, illius videlicet, quæ de se ait: *Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundum verbũ tuum*. Ipsa enim est quæ *peperit filiũ suum primogenitum, & pannis cum inuoluit*

Forerius. Cirillus. Greg. naz. Tertullianus. Euseb. Cæsar. Isaiæ. 9. Gen. 30. Lucæ. 1.

noluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. In eius partu Lya, hoc est Ecclesia lippa oculis, videns nunc per speculum in ænigmate, filium Dei ex ancilla Domini suscipiens, læta clamat. Feliciter feliciter, & hoc probeatitudine mea. Ad felicitatem quippe non solum virginis, sed & vniuersalis Ecclesiæ Christus est natus. Vnde Augustin. *Elegit*, inquit, *hunc diem, sibi ad natiuitatem, nobis ad felicitatem; sibi ad obsequium, nobis ad gaudium*. Et iterum ait: *In Christi natiuitate, qui conscientiam puram habet, dulcius gaudet, & qui miseram, attentius timet, qui bonus est, affectuosè orat, & qui peccator deuotissimè supplicat*. Id quod Leo papa etiam admonet dicens: *Saluator noster dilectissimi, hodie natus est, gaudeamus. Nec enim fas est locum esse tristitiæ, vbi natalis est vitæ. Nemo ab huius alacritatis participatione secernitur: vnæ cunctis lætitiæ communis est ratio. Exultet sanctus, quoniam appropinquat ad palmam. Gaudeat peccator, quia inuitatur ad veniã, animetur gentilis, quia vocatur ad vitam*. Ideo & nobis feliciter, quia natus est nobis Christus, sed & virgini magis feliciter, & hoc pro beatitudine eius, quia de illa natus est. Vnde & Ecclesia canit. *Felix namque es sacra virgo Maria & omni laude dignissima, quia ex te ortus est sol iustitiæ Christus Deus noster*. Ipsa quoque repleta Spiritu

Lucæ. 2. sancto: *Quoniam respexit*, inquit, *humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Magnum est in vno regno excelsum esse, & ab omnibus cognosci & prædicari, in omnibus regnis maius, sed in omnibus generationibus ab omnibus collaudari, maximum est, atque perfectum. Videbis multos celebres haberi in Hispania, quorum virtutes Italiæ tunt ignotæ; Alios apud Indos haberi in magno precio, qui apud Persas æterna obliuione sunt sepulti: at Virginẽ sacram beatam prædicabunt omnes generationes, nati natorum & qui nascentur ab eis. Sequitur.

Aug. ser. 38. de natali Domini to. 10. Ser. 1. de natali.

Leo Papa in ser. nat. Domini.

9 *Voca nomen eius accelera, spolia detrahere, festina prædari*. Non est sensus quod Christus Dominus fuerit his nominibus vocatus, sed quod res per hæc nomina designatæ illi debebant competere, quia (vt supra diximus) prædam abstulit, quam inimicus tenebat captiuam. Est enim phrasis non infrequens in sacra scriptura, qua multi illis nominibus vocari dicuntur, quibus proprietates rerum consueuerunt significari, vt patet ex loco illo: *Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi princeps pacis*, vbi verbum *vocabitur*, idem potest quod erit. Et Oseæ. 2. *Voca nomen eius absque misericordia*. Et iterum: *Vocabo non plebem meam plebem meam, & non dilectam dilectam*. Expende illud nomen *eius*, habet enim emphasim in sacra scriptura, sicut in psal. 86. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, Vbi Augustinus, *Nihil de illa adhuc dixerat, & ait, fundamenta eius. Cuius fundamenta? repletus ergo Spiritu sancto ciuis iste, & multam de amore, & desiderio ciuitatis huius voluens secũ, tanquam plura intus apud se meditatus, erupit in hoc Fundamenta eius in montibus sanctis, quasi iam de illa dixerit aliquid, Quomodo de illa nihil dixerat; qui nunquam de illa corde tacuerat?* Sic & beata ac felix Maria Magdalena, Dei amore, quem furatum credidit de sepulchro repleta, inquirenti: *Mulier quid ploras?*

Isaiæ. 9. Oseæ. 2. Psal. 86. Aug. to. 8

supra n. 6

Universidad de Deusto
Biblioteca

ras? quem queris? respondit. *Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam.* Nondum explicuerat quem quærebat, nihil de illo dixerat, & ait, si tu sustulisti eum. Sed tamen (vt inquit Gregorius) *Vis ematoris hoc agere solet in animo, vt quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare.* Non aliter Isaias in præsenti magnitudē pueri, qui de virgine nasciturus erat mente reuoluens, ait, *Voca nomen eius accelera, &c.* Et rationem nominis assignat, cum subdit.

Ioan. 20.

Greg. ho. 25. in Euāgelia.

10 *Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Franciscus forerius secutus Varablum, de filio Isaiæ præsentem locum interpretatur, sed tamen principalius est de Christo Domino intelligendus, quē filius Isaiæ designabat. Familiare est.n. apud prophetas, non tantum verbis, sed etiam factis futura prædicere, vt varijs locis sacrę scriptura supra comprobauimus. Estquè aperta prophetia de Christo, qui ad huc puer tredecim natus diebus antequam verbum in carne humana verba proferret, Magos stella duce ad se traxit, sibi subiecit gentes, quas a potestate diaboli eripuit, & vocauit interius: vt manubias offerrent Domino triumphales. Sic interpretantur locum istum Sanctus Ambrosius, Sanctus Augustinus, & Sanctus Chrysostomus. Adducit autem in præsenti hanc prophetiam Isaias, vt Iudæos confundat, & infidelitatis arguat, atque diffidētiæ: quia in periculis imminentibus, nō ad Dominum, sed ad Ægyptum, & Assyrios confugiebant. Possent enim increduli incarnationem verbis in signum libertatis populi promittentibus dicere: Multum adhuc tēporis supereſt, vsque ad Messiæ aduentum. Quis interim nos proteget? Quis ab ira duorum regum liberabit? Talibus cogitationibus occurrens propheta respōdet. Quoniam *antequam sciat puer vocare patrē, & matrē*, &c. Ac si apertius dicat. Expendite o increduli potentiam venturi. Si enim infantulus vix natus & loqui nescius, sed inter cunabula vagiens a potentissimo principe tenebrarum abstulit spolia; eius vtique virtute nunc etiam fieri poterit, vt a potentia duorum regum liberemini: insuper & nondum natus, si credideritis in eum, reges ipsos, eorum fortitudinē auferendo, & spolia diripiendo, superabit.

In præfa. n. s.

Ambros. lib. de interpellat. Dauid. August. ser. 4. de Epiph. to. 10. Chrysost. ho. 2. imperf. in Matth.

11 Docemur hoc loco, nos, & antiquos patres eadem fide mediatoris, quæ per dilectionem operatur, saluari, Apostolo dicente. *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysi bapticati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam: spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, Petra aūt erat Christus.* Docemur etiam infantiam Saluatoris, præsepe, lachrymas, uagitus, villes pannos, & infirma corporis, diuitias esse mundi, tropheum, & potentiā fidelium. Vnde & Paulus ait. *Quod infirmum est Dei fortius est hominibus.* Nam statim natus vitulus nouellus, qui expiationis sacrificium futurus erat, inter infantiæ pannos cornua producebat & vngulas, quibus sicut alter Dauid leonem dilaniaret, & vrsum: atque de ore illius extorqueret prædam. Quod si in-

Mocale.

1. Co. 14.

1. Cor. 1.

Psal. 68.

infantulus, teneris vnguibus, & cornibus talia operatur, tam in audita & stupenda; quid faciet, cum solidata fuerint corporis membra, cū ad perfectam ætatem deuenerit? præcipitabit vtiq. mortem in sempiternum, principem huius mundi eiiciet foras, & quos mors tenebat captiuos; absoluet. Iuxta quod

Micheæ 4. scriptum est. *Cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas, & cōminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuersæ terræ.* Vnde Augustinus. *Quis est iste*

August. *tam paruus, tam magnus, nondum in terra loquens, & iam in cælo edicta proponens?* Sanctus etiam Fulgentius: *Quis est* (inquit) *iste rex Iudeorum pauper & diues, humilis, & sublimis, qui portatur vt paruulus in præsepio immensus in cælo, vilis in pannis preciosus in stellis.* Vis videre quam admirabilis fuerit in stellis? Audi quid dicat propheta. *Stellæ dederūt lumē in custodijs suis, & lætatæ sunt*

Fulg. in serm. de Natali.

Baruc. 3. *vocatæ sunt, & dixerunt ad sumus, & luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas, hic est Deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum.* Stella

Matth. 2. duce Magi *ab Oriente venerunt Hierosolimam dicentes; Vbi est qui natus est Rex Iudæorum?* Vnde illis tanta constantia, vt omni prorsus trepidatione propulsa nouum regem adorandum in terra Herodis perquirerent, nisi quoniam stellæ dederunt lumen in custodijs suis, & luxerunt ei cum iucunditate qui fecit illas? Duæ stellæ seruierunt creatori in stabulo posito, vt a lōginquo Magos ducerent: alia interior eos illuminans, alia viam illis ostendens exterior. Vtraque dedit lumē in custodijs suis. Illam in corda Magorum Deus immisit, hanc misit vt nouam Saluatoris, & regis nativitatem illis nunciaret, quam etiā a præsepio vocauit, vt reges antecederet vsque dum veniens staret supra vbi erat puer. Stāt stellæ, & vocatæ dicunt adsumus. Stant, quoniam cum primum ad Deum perueniunt, non est quo vlterius progrediatur: ibi cantur, non plus vltra, ibi fit status, ibi finis. *Lætate sunt* quia lætantes magos fecerunt. *Videntes enim stellam gauisi sunt gaudio magno valde.* Luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas quia in gloriam iacentis in præsepio verè splenduerunt, & nouo splendore dum starent supra vbi erat puer radiantes, ne reges vilibus pannis, crebris vagitibus, paupertate, atque incommodis paruuli scandalizarentur, prædicabant clamantes: Hic est Deus noster; hic est Deus noster, & non æstimabitur alius scilicet Herodes aduersus eum.

12 *Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc dicens.* Iterum diuina bonitas pugnans cum infidelitate, & incredulitate rebellis populi, vt resipiscat metu penæ compellere nititur, vt excusationem postea peccati sui non habeat. Non sine emphasi ait, *Et adiecit loqui*, ac si dicat. Non contentus admonitionibus primis atque persuasionibus, alia via eorum salutem aggreditur dicens.

13 *Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ uadunt cum silentio: & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas regem Assyriorum; & omnem gloriam eius.* Septuaginta interpretes sic transferunt, *Eo quòd non vult populus iste aquam Siloam, quæ vadit quiete, sed vult habere Rasin, &*

Universidad de Deusto
Biblioteca

filium Romeliæ regem super vos, &c. Ad intelligentiam huius loci sciendum, quod multi filiorum Israel videntes regem Achaz, & eius populum in maximo periculo constitutum ex vna parte, ex alia vero potentiam inexpugnabilem duorum regum Rasin videlicet, & Phaceæ filij Romeliæ, cupiebant se illis tradere, eo quod felicius apud illos regeri videbant, abijcientes propriũ regnum, & regem, vt super illos alieni regnarent. Hos in præsenti propheta redarguit, cum ait, *Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe.* i. regimen populi Iuda: Siloe namque fons siue fluuius est in Iudæa ad radicem mõtis Sion ortum habens, qui non perpetuis aquis sed certis horis diebusque ebullit: & per illum significatur regnum Iuda iuxta tropum quo latini vtuntur & poetæ, cum ciuitates fluuiorum circũfluentium nominibus appellãt. Hinc est illud, quod de Augusto dicit poeta. Te Nylus miratur, ideſt Ægyptus, quem Nylus fœcundat. Propter hoc, inquit, *adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes & multas*, ideſt, exercitum regis Assyriorum. Per aquas enim populi designantur, sicut scriptum est: *Aquæ multæ populi sunt & regna.* Apta comparatione aquas multas & fortes potẽ etiam exercitus regis Assyriorum appellauit, eo quod sicut inundantes aquæ omnia absque vlla prorsus resistentia euertebant. Obserua, quod non dixit, eo quod abiecit populus meus, vel populus Dei, quia hoc nomine indigni erant de quo supra cap. 6. nu. 36: nec populus Iuda, quia patriæ proditores extiterant, & læsæ maiestatis crimine maculati, sed *populus iste*, quasi per irrisionem loquens. Irridendi enim sunt, qui Dominum contemnentes ad humanum confugiunt auxilium.

Apoc. 17 vide. c. 1. num. 6.

c. 6. n. 36.

14 Sanctus Cyrillus, & Epiphanius censent hanc prophetiã Christum principaliter respicere, quem aquæ Siloe significant. Tum quoniam Siloe (vt dicitur Ioan. 9.) interpretatur missus, Christus autem in sacris literis missus dicitur, vel mittendus a Patre, sicut Exod. 4. *Mitte quem missurus es*, & Genes. 49. *Donec veniat qui mittendus est*, siue Messias vt habetur in translatione Chaldaica. Et Ioan. 8. *Qui me misit mecum est.* Tum etiam, quia admodum aquæ Siloe Christi doctrina fit in corde credentis fons aquæ ebulientis & salientis in vitam æternam. Idque cum silentio, quia pacifica est & quieta. Nõ enim est Deus dissensionis, sed pacis; non in commotione Dominus, neque in igne, sed in sibilo auræ tenuis. Vnde & de eius silentio scriptum est: *Non clamabit, neque exaudietur vox eius foris.* Expende, quod vbi nos legimus *abiecit*, habetur in hebræo verbum *maaz*, quod significat fastidiendo reijcere, reprobare, repellere, spernere, & florifacere, vt adnotauit Pagninus in thesauro linguæ sanctæ. Vnde Oseę 4. vbi nos legimus: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi*, pro *repulisti* habetur in hebræo verbum *maazta*, quo Iudæorũ impietas maxime explicatur, qui fastidientes verbum Dei, Christum abiecerunt, & spernentes illum reprobauerunt, iuxta illud quod scriptum est. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Et in huius signum Manna suauissimum in deserto fastidientes dixerunt; *Anima nostra iam nauseat super cibo istissimo.* Igitur quoniam Iudæi Christum Dominum, & eius doctrinam pacificam abiecerunt, & Cæsarem potius regem suum esse concla mauerunt, propterea adduxit super eos Dominus aquas fortes, ideſt Romanorum exercitum. Quia enim aquam humilem & quietam contẽpserunt, dignum erat, vt absque vlla resistentia aquis validis submergerentur, in quibus etiamsi ad genua tantum pertingant vix possumus subsistere. Illa vero particula, *Ecce* magnitudinem pœnæ inopinatæ venientis ad modum inundantis aquæ siue torrentis magno impetu se per valles præcipitantis, aut discurrentis, designat, vnde & subditur.

Cirillus Epiph. lib. 1 cõt. hæres.

Ioan. 9.

Exod. 4.

Gen. 49.

Ioan. 8.

Ioan. 4.

Ps. 117.

Exod. 16

15 *Et ascendet super omnes riuos eius, & fluet super omnes ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & transiens, vsque ad collum perueniet.* Diluuij nomine plaga intelligitur vniuersalis, sicut Nau. 1. *In diluuio prætereunte consummationẽ faciet loci eius.* Et obserua quam graphicè diluuij aduentum describat. Aquæ namque primum multæ aduenium, deinde inundant, mox crescunt vsque ad collum, ac denique operiunt omnia, diruunt vniuersa, ita vt homines etiã submergantur, & pereant. Septuaginta viri transferunt, *Et ascendet super omnem torrentem vestrum, & deambulabit super omnem murum vestrum.* Quibus verbis significatur Romanos deambulaturos super muros Hierusalem, quod in euersione Hierosolymitana post Christi mortem fuit ad literam adimpletum, vt Iosephus narrat libro 6. de bello Iudaico cap. 43. Quæ omnia Iudæis euenerunt, eo quod abiecerũt Christum pauperem, & humilem: & doctrinam ipsius contempserunt.

Naum. 1

Iosephus

16 *Et erit extensio alarũ eius implens latitudinẽ terræ tuæ o Emanuel.* Alarum nomine significantur apud Latinos Aequitum turmę, eo quod ad instar alarum pedites protegãt, vel quia extenduntur in exercitu ordine quodam sicut alæ. Vnde Liuius libro septimo decadis tertiæ *Sinistra*, inquit, *ala a Romanis & cohortes pugnabant.* Et in eadem significatione, vsurpatur hoc nomen ala in sacris literis, sicut Ezechielis 17. *Aquila grandis magnarum alarũ, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam Cedri.* Vbi per Aquilam Nabuchodonosor designatur, magnos habens exercitus. Et Hierem. 49. *Extendet alas suas ad Moab*, ideſt exercitus suos contra Moab. Eodẽ modo accipitur in præsenti extensio alarum, ideſt exercituum. Præuidens igitur Isaias spiritu prophetico euersionem Iudę propter incredulitatem populi, & Christi mortẽ futuram, couertitur quasi per apostrophen ad puerum ex virgine nasciturum, proponẽs illius populi calamitatem imminentẽ, & quasi per admirationem dicens: *Et erit extensio alarum eius, implens latitudinẽ terræ tuæ o Emanuel*, Ac si apertius dicat, *O Emanuel*, ideſt nobiscũ Deus, qui protector es, & custos noster, quomodo hæc duo coherent, nobiscum Deus, & extensio alarum eius, ideſt exercitus regis Assyriorum implens, occupans & euertens latitudinem terræ tuæ? *Si enim Dominus nobiscum, quomodo apprehẽderunt nos mala?* Vnde illa dictio o interiectio est animi dolentis: non enim poterat propheta charitate plenus non dolere præuidens quæ populus Dei passurus esset ab hostibus, cum Dominus ipse de calamitate eiusdem

Ezec. 17

Hier. 49.

Iudic. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

populi, quem punire decreuerat, quasi dolens exclamauerit, *Heu consolabor super hostibus meis*. Appellauit autem Iudam, latitudinem terræ, tum quia terra Iuda lata erat, & spatiosa nimis, iuxta illud, quod dicitur Exod. 3. *Et educam de terra illa*, scilicet Aegypti, *in terram bonam, & spaciosam, in terrã quæ fluit lacte, & melle:* tum etiam ad designandum quam extensum esse debeat, & charitate latum cor, in quo per gratiam Christus habitat, ita vt etiam ad inimicos se extendat iuxta illud quod scriptum est: *Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum, & iumentorum in medio eius.* Quibus verbis ostendit Prophera, nullis finibus coarctandam esse Dei ciuitatem, nec murum habituram, vt possit facile se extendere. Habet enim pro muro ignem charitatis, quæ *patiens est, benigna est, &c.* Vnde & statim subditur, *Murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Hinc est quod charitatis præceptum dicitur *latum mandatum nimis*: quia latum facit cor, & dilatatum, extensum, & spaciosum, sic adeò vt quem cæli, & terra capere non possunt, in corde iusti per ambulet, iuxta illud quod scriptum est. *Et ambulabo in eis.* Ita enim latum, & spacioſum est cor iusti vt in illo Deus perambulare possit, sicut optime explicat Sanctus Bernardus sermone 27. super cantica. Vnde, & Psalmista: *Per ambulabam (inquit) innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Adeò enim innocẽtia, & iustitia, cor hominis dilatatur, vt iustus cum Deo pariter in illo perambulet: Vnde Augustinus, *Arcta (inquit) omnis malitia est, sola innocentia lata est,* & post pauca, *Tollat iustus grabatum suum, regat cor suum, iam latam inueniet, vbi cum Deo deambulet, vbi psallat & intelligat.* Cum autem Propheta de imminente clade populi tristis esset, noua quadam illustratione illum Dominus consolatur, ostendens non esse tunc tẽporis Hierosolimam deuastandam, nec ab hostibus Iudæos fore statim delendos, quin potius hostes ipsos Hierusalem persequentes propè ciuitatem in proximo esse occidendos. Vnde quasi insultans illis per figuram quam rethores amarulentam vocant, & hostilem irrisionem, ait.

Isai. 8 Exod. 3. Zach. 2. 1. Cor. 13 Psa. 118. Leu. 26. Infra c. 12. n. vl. Psa. 100. Marc. 2. Aug. super eund. psalm. 8.

17 *Congregamini populi, & vincimini, & audite vniuersæ procul terræ: confortamini, & vincimini. accingite vos, & vincimini: inite consilium & dissipabitur: loquimini uerbum, & & non fiet, quia nobiscum Deus.* Referuntur hæc verba ad ea quæ supra cap. 7. dicta sunt. Conuenerunt in vnum Rex Syriæ, & Rex Ephraim, vt præliarentur contra Hierusalem Inierunt consilium, vt auellerent Iudam, & ponerent in medio eius Regem filium Thabeel. Hanc coniurationem, hoc consilium irridet Propheta in præsenti inquiens. *Congregamini populi, & vincimini.* Multi codices legunt & vincemini, sed legendum est, & vincimini ficut legit Biblia sacra vulgatæ editionis impressa Romæ iussu Sixti quinti 1592. Inite concilium & dissipabitur quia nobiscum Deus, quo protegente nullus est qui præualeat, de quo vide supradicta c. 7. n. 8.

18 Sanctus Cyrillus, & Eusebius Cæsarienſis libro septimo demonstrationũ Euangelicarum hãc propheтę irrisionũ retulerunt ad Iudæorum concilium, qui in vnum aduersus Christum congregati, in istam

Ioan. 11. istam conuenerunt sententiam. *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et Hier. 11. iterum: *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium,* id est corpus eius, qui panis est hominum, & Angelorum in ligno suspendamus sicut explicat Sanctus Gregorius 12. moral. 14. Quibus irrisoriè ait propheta. *Inite consilium, & dissipabitur, &c.* Consonat hæc explicatio cum psalmo 2. quẽ de Christo ad literam interpretatur Sanctus Petrus. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus a nobis iugũ ipsorũ. Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsanabit eos.* Diſsipatum est. n. Iudæorum consilium. Illi dicebant, moriatur Christus ne veniant Romani, & tota gens pereat. Mortus est Christus, & tamen venerunt Romani, & tota gens perijt. Illi succlamabant: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, miserunt lignum in panem eius, suspenderunt Christũ in ligno, & tamen nomen eius eradere non potuerunt. Quæris quare? audi quare. Quia altissimum Dei consilium stabilitum est, & firmum factum: quo per mortẽ & passionem Christi nomen eius exaltare, & captiuum populum, à seruitute Diaboli liberare decreuit. Attende quid de Iudæorum consilio dicat Propheta. *Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consiliũ, quod non potuerunt stabilire.* De consilio autem Domini scriptum est, *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Vtrumque consilium, & Iudæorum, & Domini Propheta regius in persona Christi cum Patre loquens simul complexus est dicens, *Etenim sederunt Principes, & aduersum me loquebantur.* Ecce Iudæorum impium consilium de morte Christi loquentium; *Aduersum me,* inquit *loquebantur.* Quid loquebantur? Vt eum comprehenderent, & occiderent: vt vnus moriatur homo pro populo: *Tolle tolle crucifige eum.* Sed de Christi consilio, pietate, & misericordia pleno subditur statim. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Nam & testimonia tua, vel martyria* (vt legit Augustinus) *meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ,* ac si diceret. Ipsi consiliabantur inter se, vt me perderent, & nomen meum de terra viuentium eraderent: sed consilium meum erat, vt per mortẽ meam eos viuificarem, & saluarem, atque in terra viuentium perpetuo regnaturos constituerẽ. Ecce consilium contra consilium, consilium sedentium Principum erat, inuentum Christum tenere, & occidere: consilium Christi fuit captiuos a peccatis soluere, & viuificare. Ideo ait inite consilium, & dissipabitur. Habet hæc explicatio magnum fundamentum in translatione septuaginta interpretum, quæ sic legit. *Potentes vincimini; Si enim iterum præualueritis, iterum uincemini, & quodcunque consilium consultaueritis dissipabit Dominus.* Quibus verbis designatur, quod licet ad tempus Iudæi suo consilio præualuerint quodammodo contra Christum ipsum occidendo, tandem Christus resurgens contra illos præualuit. Luctabatur Iacobus cum Angelo clamante: *Dimitte me aurora est.* Sed videns

Psal. 2. Actor. 4. Psal. 20. Isai. 46. Ioan. 19. Psa. 118. Gen. 32.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dens Angelus *quod eum superare non posset, tetigit neruum fœmoris eius & statim emarcuit, & ait. Quia si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis?* Quo (vt Aug. q. 104 in Genes. & 16. de ciuit. Dei 39. Augustinus explicat, & Chrysostomus) significata est lucta populi Iudaici cum Christo. Prævaluit enim Iacob Christo, vel potius Chrysost. sup. ps. 93. prævalere visus est per eos Israelitas, a quibus crucifixus est, Tenetur Christus a supplantāte Iacob, & clamante. *Si hunc dimittis non es amicus Cæsaris.* Et iterum: *non hūc sed Barrabam.* Interrogauit enim Ioan. 19. eos Pilatus, *Vultis dimittam vobis regem Iudæorum?* Sed superatus ab infideli populo, & occisus tetigit neruum fœmoris eius & emarcuit, & ambulabat claudus, hoc est claudicans, quoniam populus ille non recto post itinere ambulauit. Vnde Chrysostomus. *Magnum* (inquit) Christ. sup ps. 93. t. 1. *sacramentum. Qui Angeli tactu insanus sanus debuit reddi: versa vice factū est, vt sanus claudicans efficeretur. Sed præfigurabantur in duobus pedibus Iacob duo populi, Iudæorum videlicet, & gentium*: quorum alter integer, & sanus post luctam remansit vt ad veritatem Euangelij recte ambularet. Iste fuit Populus gentium, de quo scriptum est. *Pes meus* Psal. 25. *stetit in via recta.* Alter vero claudus remansit, & victus: & iste fuit populus Iudæorum, de quo ait propheta. *Filij alieni mentiti sunt mihi* Psal. 17. *filij alieni inueterati sunt: & claudicauerunt a semitis suis.* Et iterum 3. Re. 18 *Vsquequo claudicatis in duas partes.* Vel ex eo populus Iudæorū claudus dicitur, quia vnum tantum admittit testamētum, vetus videlicet cui innititur, sicut claudus vni pedi, & in ipso stare vult, de quo etiam potissime gloriatur, nouo reiecto.

Aut vero quia nonnulli ex eis conuersi sunt ad Christum, & in veritate Euangelij stabiles perstiterunt, per illum cui prævaluerant benedictionem a Deo consequuti, iuxta illud quod Paulus ait: *In quo benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo*: Quidam vero claudicantes, & Christum Dominum abnegantes a veritatis via recesserunt: Vnde Augustinus ait Aug. q. 104 in Genes. to. 4. *Vnus atque idē Iacob & claudus fuit, & benedictus. Claudus in latitudine fœmoris, tanquam in multitudine generis de quo dictum est, Et claudicauerunt ab vtero. Benedictus autem in eis de quibus dictum est: Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Psal. 17. Rom. 11.

19 Tertio potest hic locus Isaię constantiæ Apostolorum, & martyrium adaptari, qui in auxilio gratiæ confidentes tyrannorum potentiam, & consilia deludebant, tortoribus, imo & pœnis ipsis fortiores, iuxta illud quod subridens ad Datianum Vincentius dixit. *Insurge ergo, & toto malignitatis spiritu debacare. Videbis me Dei virtute plus posse dum torqueor, quam possis ipse qui torques.* Vnde vbi nos legimus *Congregamini populi, & vincimini,* quidam hebræorum exponunt. Affligite, confotiamini, malum aduersum nos machinantes, & vincemini, quia nobiscum Deus. Et est vox martyrum patientia & constantia plena, ac si tyrannis torquentibus apertius dicant. Quando quidem a Deo vobis permittitur, vt nos flagelletis, in flagella parati sumus. Flagellate, & affligite, sed scitote, quod & vos postea affligendi estis, & nos martirij palma, tanquā triumphatores coronādi, quia nobiscum Deus, Si enim *Deus pro nobis, quis contra nos?* Si Christus

Aug. ser. 1 B. Vinc. 12. de fin. &c. to. Martyrū cōstantia. Psal. 37.

pro

pro nobis pugnat, quis nos a charitate illius separabit? *Tribulatio an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius?* Vnde (vt optime annotauit Sanctus Gregor. Gregorius 30. moralium 27.) martires tyrannos ipsos & mundum Iudic. 7. vicerunt, sicut Gedeon Madianitas, tubis prædicationis resonantibus, & fractis lagenis corporum sed lampadibus lucem miraculorū coruscantibus: & dum victi videbantur, victores extiterunt. Hinc est illud quod in persona martyrum Psal. 63. dicit Propheta, *Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor, a timore inimici eripe animam meam.* Vbi Augustinus, *Seuierunt* (inquit) *inimici in martyres. Quid orabat ista vox corporis Christi? Hoc orabat, vt eruerentur ab inimicis, & non eos possent occidere inimici. Ergo auditi non sunt, quia occisi sunt, & deseruit Deus contritos corde seruos suos, & sperantes in se despexit? Absit. Quis enim inuocauit Dominum, & derelictus est ab eo? Quis sperauit in eum, & desertus est ab eo? Exaudiebantur ergo, & occidebantur, & tamen ab inimicis eruebantur; Alij timentes consentiebant, & videbant, & tamen ipsi ab inimicis obsorbebantur. Occisi eruebantur, viuentes obsorbebantur, Inde est, & illa vox gratulationis, Forsitan viuos obsorbuissent nos, Multi absorpti, & viui absorpti, multi mortui absorpti.* Psal. 123. Illos enim inimici viuos obsorbent, qui vt vitam seruent, Christum abnegant, iuxta quod & scriptum est, Ioan. 12. *Qui amat animam suam perdet eam.* Hinc est etiam quod martyres non minus proprijs flagellis, & crucia tibus delectantur, quam solent homines inuentis gaudere thesauris, vel adeptis coronis exultare. Vnde 2. Tbi. 4. & Paulus. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui.* Adhuc restabat ei passionis tam magna conflictio, tam per molestum certamen & ait bonum certamen certaui? Quomodo enim cursum consummauerat, qui magis molestam, & difficilem partem cursus, nondum pererantsierat? Martyrium enim illi restabat. Sed profecto hoc ideo dixit, quia mori pro Christo, capite truncari, non certamen, non cursum, sed coronam, & triumphum esse duxit. Ibant enim Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Vel certe (vt optime aduotauit Augustinus) ideo dixit bonum certamen certaui, cursum consummaui, quia quod in proximo futurum esse præsumpsit, tanquam iam factum indicauit. Quo genete loquendi etiam Christus Dominus vsus est, cum ad patrem loquēs ait. *Opus consummaui, quod dedisti mihi.* Non dum pro hominibus mortuus fuerat, nondum opus redemptionis, per effusionem sui sanguinis consummauerat, & inquit. *Opus consummaui*, quia iam in proximo erat moriturus. Hinc denique sancti quomodo pro Christo pati possent & mori perpetua meditatione in corde reuoluebant, iuxta illud quod in eorum persona canit Propheta. *Martyria tua meditatio mea est, & consilium: meum iustificationis tuæ.* Vbi Augustinus, *consilium contra consilium: consilium Principum fuit inuentos martyres perdere, consilium patientium martyrū fuit inimicos perditos inuenire. Reddebant illi mala pro bonis, isti bona pro malis. Quid ergo mirum, si illi occidendo defecerunt, isti moriendo vicerunt.*

Aug. li. 1. de pecca. mer. & remis. contra Pelag. 16. postmedium to. 7

Ioan. 17.

Pſ. 118. Iuxt. lect. Aug. sup. eund. psa.

20 *Hæc enim ait Dominus ad me.*

Sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut in manu forti erudiuit me, &c. Alij pro manu forti legunt, *Apprehensione manus erudiuit me.* Et sumitur metaphora ex eo quod patribus contingit, vel magistris: qui cum filij vel discipuli non satis capiunt, quod illis proponitur: apprehensa manu id declarant eis. Vel sic: *Apprehensione manus*, idest singulari. & prophetica reuelatione. Forti enim manu apprehendi prophetas, est admirabili, & terribili prophetia illustrari. Vnde Ezechielis primo scriptum est. *Facta est super me manus Domini*, idest, spiritu prophetico me Dominus illuminauit vt interpretatur quidam Chaldæus nomine Ionathas. Quid autem Dominus Isaiæ reuelauerit statim indicat, cum subdit. Ezech. 1.

21 *Ne irem in via Populi huius dicens: Ne dicatis coniuratio. Omnia enim quæ loquitur populus iste coniuratio est.* Ire in via populi, est vulgi sententiam sequi: & timorem eius timere, est timere quod timet populus. Familiare est enim in sacris literis, quod timor pro re quæ timetur accipiatur. Sic sumitur Iob 3. *Timor quem timebam euenit mihi*, idest id quod timebam, vnde, & subditur, *& quod verebar accidit.* Ait ergo Isaias, quod sicut ipse a Domino fuerat edoctus ne vulgi sententiam sequeretur de traditione populi aut conspiratione contra regem: ita & ipse populum incredulum est adhortatus ne duorum Regum potentiam trepidaret, iuxta supra dicta capite septimo num. 8. Docet hic locus imbecilles, & debiles a fortioribus, & maioribus esse confortandos, iuxta præceptum Domini sacerdoti dicentis. *Appropinquante iam prælio stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur ad populũ. Audi Israel vos hodie contra inimicos vestros pugnã committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec fomidetis eos, quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, vt eruat vos de periculis.* Hinc & Paulus. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Vbi expendendum illud verbum, *præoccupatus*. Designat enim omnes homines eiusdem esse quantum ad naturã conditionis, iuxta illud quod Paulus ait, *eramus. n. oĕs natura filij iræ*: Sed gratia Dei iste præseruatur, cum ante illum prius alter cadat in delictum aliquod, vel peccatum. Omnes ergo timere debent, & dicere intra se. *Mihi heri, & tibi hodie.* Hinc etiam, in laudem sancti Iob scriptũ est. *Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti. Vacillantes firmauerunt sermones tui, & genua tremẽtia confortasti.* Hinc illa vox Prophetæ infirmos, & debiles alloquentis. *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate.* Et quia non satis erat Pophetæ id persuadere, nisi & cum illo hoc ipsum alij clamarent, subdit. *Dicite: Pusillanimes confortamini, & nolite timere, Ecce Deus ipse veniet, & saluabit nos*, ac si dicat. Nolite timere inimicos vestros; quia nobiscum Deus qui solus timendus est, & vt nobis auxilietur inuocandus: vnde & statim subditur. Iob. 4. Isai. 35. Deut. 20. Galat. 6. Ecclesi. 38. Iob. 4. Luc. 12.

22 *Et timorem eius ne timeatis neque paueatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester*, Consonat hic locus cum illo Lucæ 12. *Dico autem nobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hoc non habent*

habẽt amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eũ qui postquam occiderit corpus, habet potestatẽ mittere in gehẽnam ignis. Hinc est illa vox martyrũ. *A timore inimici eripe animam meam.* Non dicit ab inimico, sed a timore inimici. Magnum ergo malum est inimicos timere, eos videlicet qui occidũt corpus; Nam damna temporalia timenda non sunt, nec propter illa à Deo recedendũ. Illa ergo mala pertimescenda sunt, quæ animam occidunt, & in ignem mittunt æternum. Inducit autem in præsenti Propheta ad timorem Dei populũ infirmũ, & potentiã duorũ regũ expaueſcentem: vt insinuet timore domini debiles confortari, fortes fieri, & in expugnabiles. Vnde Gregorius. *In via* (inquit) *Dei a timore incipitur vt ad fortitudinem veniatur; Nam sicut in via sæculi audacia fortitudinẽ, ita in via Dei audacia debilitatem parit: & sicut in via sæculi timor debilitatem, ita in via Dei timor fortitudinẽ gignit:* Salamone attestante, qui ait: *In timore Domini fiducia fortitudinis. Timori quippe Domini inesse fiducia fortitudinis dicitur: quia nimirum mẽs nostra tanto valentius terrores rerũ tẽporalium despicit, quanto se auctori earundem veracius per formidinẽ subdit* Hinc est illud quod ad sanctum Iob dicitur: *Vbi est timor tuus, & fortitudo tua?* Prius dixit, *timor tuus*, deinde, *fortitudo tua*, quia in timore Domini iusti fortitudo consistit. Sequitur. Psal. 63. Grego. 5. mor. 13. Prou. 14 Iob 4.

23 *Et erit vobis, in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & petram scandali, duabus domibus Israel: & in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalẽ.* Septuaginta interpretes pro *erit vobis in sanctificationem*, transferunt, *si in ipsum credideris erit tibi in sanctificationem*, & iuxta explicationem Sancti Basilij, & Cirilli, est ad literam prophetia de Christo, illa videlicet cuius meminit Simeon Lucæ 2. *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionẽ multorum in Israel, & in signum cui contradicetur:* Et S. Petrus cum ait: *Vobis igitur honor credentibus, nõ credentibus autem lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Et iste est vnus locus sacræ scripturæ, ex quibus colligitur Christu mDominum esse verum Deum. Nam de quo supradixerat *Dominũ exercituũ sanctificate*, idest Deum, hæbraice namque vbi nos legimus *Dominum exercituum*, habetur, *& Iehoua*, quod est nomen tetragramaton Dei, de eodem subdit, *& erit vobis in sanctificationem.* Vt autem docet sanctus Paulus Dominus exercituum in sanctificationem credentibus factus est Christus, de quo etiam scriptum est. *Factus est nobis Iustitia, & sanctificatio, & redemptio.* Sed non credentibus fuit petra scandali, quia in illo Iudæi propria malitia scandalizati sunt iuxta illud Euangelij. *Et scandalizabantur in eo.* Specialiter autem fuit in laqueum, & in ruinam, habitantibus in Hierusalem, quia propter mortem Christi, fuerunt a Romanis in captiuitatem ducti: & quam plurimi eorum occisi. Vnde & subditur. Luc. 2. 1. Pet. 2. 1. Cor. 1. Mar. 6.

24 *Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.* Septuaginta transtulerunt, *Propter hoc impotentes erunt in ipsis multi, & ruent & conterentur, & appropinquabunt, & capientur homines in securitate exiflentes.* Hanc Iudæorum calamitatem, dominus etiam in Euangelio prænuntiauit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mat. 21. dicens, *Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem autem ceciderit, conteret eum.* Et Sanctus Rom. 9. Paulus hanc docet ob causam Iudæos fuisse a Deo derelictos, & in reprobum sensum traditos, quia videlicet offenderunt in lapidē offensionis, sic enim ait. *Offenderunt enim* Isai. 28 *in lapidem offensionis sicut scriptū est,* 1. Pet. 2. *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in eum non confundetur.* Ait ergo Isaias. *Offendent, & cadent, & conterentur, &c.* ideſt quia offendent, cadent, & conterentur ex eis plurimi. Non ait omnes, sed *plurimi*, quia non omnes Iudæi offenderunt in lapidem, sed maior pars ita vt reliquiæ tantum per electionem saluæ factæ sint, sicut scriptum Rom. 9. est, *Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient, de quo supra cap. 4. nu. 8.* dictum est. Illa autem verba septuaginta virorum: *Appropinquabunt, & capientur,* insinuant, tunc Iudæos à Romanis capiendos fore: cum appropinquauerint, & peruenerint in Hierusalem, ad dies Azimorum celebrandos, & securi ibi fuerint atque ad se defendēdum imparati. Consonat hæc prophetia cum illis 1. Thes. 5 verbis Apostoli: *Cum dixerint, Pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient.* Quod inuerſione Hierosolimitana adimpletum esse, constat ex ijs, quæ Iosephus refert lib. 6 de bello Iudaico cap. 45. Expende qualiter iuxta mensuram delicti fuerit plagarum modus Iudæis inflictus. Aequum enim erat, vt qui in die Paschatis cū ad celebrandum dies Azimorum Hierosolimis conuenerant, Christum comprehenderunt, & occiderunt iniſtuè, eodem festo iusto Dei iuditio a Romanis comprehenderentur, & occiderentur. Hoc malum Hieremias propheta, in persona Christi loquens, & sermonem ad patrem conuertens, Iudæis fuerat imprecatus, dum ait. *Congrega eos sicut gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis,* ideſt in paschate, quando omnes congregabantur ad diem festum. Tunc enim obsesſi sunt, & in captiuitatē ducti vt explicat Glosa ordinaria super eundem locum. Et appellatur dies illa, dies occisionis quasi per anthonomasiam, quia in illa occisus est Christus: aut vero, quia tunc plurimi ex Iudæis perempti sunt. Sequitur. Hier. 12.

25 *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis.* Verba sunt Domini prophetam alloquentis. *Liga* ideſt ligandum denuncia vaticiniū istud de ruina Iudæorum, & reliquijs Israhel seruandis. Vaticinare, signandam esse, tegendam atque abscondendā Iudæis incredulis legem, ne videntes salui fiant, de quo supra cap. 6. num. 45. & sequentibus dictum est. Tale quid significatum est etiam a Domino Danieli, cum ait. *Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum;* Hoc est vsque ad tempus gratiæ, quod erat a Deo statutū & præfixum, vt tunc Christus Dominus apperiret Apostolis sensum, ad intelligendas scripturas, iuxta supradicta in prologo num. 4. Addit autem, *in discipulis meis*, quia per Apostolos, & Christi discipulos, mysteria Iudæis clausa & abscōdita, erant gentibus reseranda. Habet hæc explicatio magnum fundamentum, in textu hebraico, in quo vbi nos legimus, *liga, signa* habetur Dan. 12. verbum

verbum Zor, seu, Nezor, quod (vt aduertit Pagninus in thesauro linguæ sanctæ) significat sigillare, concludere, siue abscondere. Vnde liga testimonium, signa legem idem est, (ait Pagninus) ac si dicat, Ligā da est mihi, sigillanda, & claudenda lex *in*, ideſt, cum discipulis meis, ne videlicet præter discipulos meos Iudæi increduli illam videant, quia illi nec videre neque audire illam volunt.

26 Possunt aliter hæc verba interpretari, ita vt ligare legem in discipulis, nihil aliud significet, quam memorem esse cum discipulis Christi legis diuinæ, & eam obseruare sumpta metaphora ab illis, qui memoriale portant in digitis, ne obliuioni tradant, quod præceptum est illis, vel iniunctum. Et hic modus loquendi frequens est in Sacra Scri Deut. 6. pturæ. Dicitur enim Deut. 6. *Erunt verba quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiēs atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua,* Et Prou. 7. *Fili mi custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili serua mandata mea, & viues, & legem meam quasi pupillam oculi tui: liga eam in digitis tuis, scribe illam in tabulis cordis tui.* Et aduerte quod legem in manu vel in digitis ligare, est eam opere adimplere. In digitis enim multiplex operatio designatur, quæ legis vinculo debet esse adstricta, & coniuncta. Non sicut illi, qui *alligant* alijs, Mat. 23. *onera grauia, & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere.* Hanc secundam explicationem sequitur etiam Pagninus in præallegato Thesauro, & habet fundamentum in textu hæbraico. Etenim verbum Prou. 7. zor significat etiam obseruare, & custodire.

27 Tertia explicatio est Eusebij Cæsarien. qui sic interpretatur istum locum Isaiæ, *Liga testimonium, signa legem*, scilicet Moysi claude illam in discipulis meis. Quia post legem Euangelicam promulgatam per Christi discipulos carnali obseruantia legis antiquæ opus non erit: sicut qui librum claudit, ne quis amplius quæ illic scripta sunt videat, vel obseruet. Vnde cum Paulus a Christo Domino fuisset de cælo vocatus, & in terrā prostratus: surrexit de terra, *apertisque oculis nihil videbat.* Quod id Act. 9. eo factum esse affirmat Chrysostomus, vt intelligeret se iam deinceps legem antiquam non visurum, vt carnales obseruantias custodiret, postquam lex euangelica mentem illius illustrauit. Consonat hæc explicatio tum cum translatione Symachi quæ sic habet: *Signa legem in doctrinis meis*, ideſt post doctrinam Euangelicam, per quam lex antiqua euacuata est, tum etiam cum versione septuaginta interpretum qui sic transferunt. *Tunc manifesti erunt sigillantes legem, ne discant.* Quę verba Apostolis congruunt, & prædicatoribus Euangelij, qui miraculis coruscantes omnibus manifesti facti sunt: Quoniam *in omnem terrā* Psal. 18. *exiuit sonus eorum & in fines orbis terræ verba eorum.* Hi legem antiquā, sigillauerunt, & clauserunt: ne iam homines carnalem eius obseruantiam, vtpote post Euangelium promulgatum noxiam, de inceps discerent, aut proprijs oculis intuerentur. Vide c. 1. nu. 38. 39. 40. & 41. Euseb. li. 7. demon. Euang. 3. Chry. ho. 4. de laud. Pauli.

28 *Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a Domo Iacob, & præstolabor eum.* Vox est prophetę

Universidad de Deusto
Biblioteca

iram Domini contra populum incredulum iuste conceptam, humili supplicatione temperantis. Considerans enim Deum sua prouidentia voluisse, vt prophetia de reprobatione ac Iudæorum cæcitate obscura remaneret, & Iudæis ipsis in accessa, ne credentes salui fierent: nec explicandam esse nisi Apostolorum tempore, per quos lex Euangelica diuulgata est: expectare Dominum non cessat, & præstolari illũ in misericordiã eius semper apertis oculis intendendo, si forte Iudæorum aliquando misereatur, aut verbum aliquod consolatorium, quod ad populum deferat ex ore Domini possit accipere. Consimili pietatis affectu propheta regius Dominum exorabat: *Ecce* (inquiens) *sicut oculi seruorum in manibus Dominorum suorum: & sicut oculi ancillæ in manibus Dominæ suæ: Ita oculi nostri ad Dominũ Deũ nostrum, donec misereatur nostri.* Illud aũt verbũ, *qui abscondit faciem suam a Domo Iacob*, potest non incongrue referri ad illud quod Euangelista Ioan. refert. *Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum. Ipse autem abscondit se ab eis, & exiuit de tẽplo.* Quid enim est *abscondit se ab eis*, nisi quod ait propheta inpræsenti, *qui abscondit faciẽ suam a domo Iacob? Expectabo*, inquit, *& præstolabor eum*, vt reuertatur ad populum suum, vt cæcos illuminet, vt faciem suam illis ostendat, ac denique vt illos saluet. Non quiescam non cessabo, donec miser icordiam suam ad populum rebellem conuertat. Consonat hæc explicatio, cum verbis illis Micheæ 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deũ saluatorem meum: audiet me Deus meus cum sedero in tenebris Dominus lux mea est, iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec causam meam iudicet.* Nullum verbum ad deprecandum Dominum ore protulerat, & ait: *audiet me Deus meus?* vtique nam intentis oculis cum silentio humiliter Dominum aspicere, efficacissima apud illum deprecatio est. Possunt secundo hæc Isaiæ verba accipi, quasi dicta in persona gentium siue in persona Christi, simul cum corpore eius mystico, Deum patrẽ collaudãtis, eo quod abscõderit hęc a sapientibus, & prudentibus & reuelauit ea paruulis. Ita videtur locum istum interpretari sanctus Paulus ad Hebr. 2. Cum ait: *Ego ero fidens in eum.* Quæ verba (vt docet Hieronymus) desumpsit Apostolus ex præsenti loco Isaiæ, iuxta septuaginta interpretum translationem, & refert illa tanquam dicta a Christo secũdum quod homo, auxilium a Patre pro conseruatione credentium postulante. Quem affectum Ioan. 17. clarius expressit, cum Patrem cælestem pro discipulis deprecans dixit: *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo. Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos.*

Psa. 122

Ioan. 8.

Mich. 7.

Hebr. 2.

Ioan. 17.

29 *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus.* Hic versiculus respondet illis verbis antecedentibus, *Signa legem, liga testimonium in discipulis meis.* Cum enim Dominus prophetæ præcepisset, vt cum eius discipulis legem obseruaret, & clauderet: respondet in sua & Christi persona, *Ecce ego & pueri mei*, quæ verba promptam Christi & discipulorum eius designãt obedientiã: & animum paratum ad Domini voluntatem exequendã. Vocat Deus Abraham, & respondit, *Adsum.* Vocat Samuel & arbitratus quod ab Heli vocaretur, inquit, *Ecce ego, quia*

Gen. 22.

1. Reg. 3.

quia vocasti me, i. præsto sum, paratus sum in omnibus obedire. Sic & propheta modo imo & Christus Dominus in cuius persona loquebatur, *Ecce ego*, ait, *& pueri mei, &c.* Ac si apertius dicat. In obsequium tuum o pater cælestis parati sumus ego, & pueri mei, Apostoli videlicet, & discipuli, quos (vt notauit Ambrosius) pueros appellat propter innocentiam & simplicitatem, sicut & Matthæi 11. *Et reuelasti ea paruulis.* qui quasi modo gentti infantes rationabiles & sine dolo lac euangelicæ doctrinæ concupiscunt, vinum legis antiquæ nescientes. *Ecce ego*, quia tuum o domine est præcipere, & nostrum submisso animo obedire. *Ecce ego & pueri mei*, quia tu me misisti in mundum & ego veni peccatores saluos facere: & sicut tu Pater me misisti, ita & ego mittam pueros meos, & discipulos, vt discurrant per vniuersum mundum, prædicantes Euangeliũ omni creaturæ. Ego eos mittam, & ipsi obedient, vt voluntatem tuam exequantur, vt tibi deseruiant, & mihi: & peccatores ad te conuertant. Hic locus humilitatem & obedientiam Christi commendat maximè, de qua legendus est sanctus Augustinus tom. 4. libro de Trinitate & vnitate Dei cap. 6. & tom. 5. lib. 4. de ciuit. Dei cap. 15.

Mat. 11. 1. Pet. 2.

30 *In signum & in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Obserua quod vbi nos habemus *in signum & portentum*, &c. transferunt septuaginta, *Et erunt signa & portenta in domo Israel a Domino Sabaoth.* Quibus verbis iuxta interpretationem Eusebij præsignatur potestas faciendi miracula, quam Christus a patre, & Apostoli a Christo immediate accepe-

Miracula Chri. virt. diuin. aũt facta.

Euse. Cæs. lib. 9. demonst. Euãgel. 14.

runt. Ideo addidit *a Domino exercituum*, ne impij Iudæi, & increduli, quæ Christus faciebat signa vidẽtes, illa calumniarentur, & dicerẽt, *In Beelzebub principe Demoniorum ejicit Demonia.* Quorum peruersitatem Dominus ipse per prophetam redarguit dicens. *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Quia (vt optime adnotauit super eundem locum beatus Augustinus) in omnibus Christo Domino Iudæi proterui contradixerunt, Si dicitur tibi o Iudæe Christus venit contradicis. Si Christus ipse Filium Dei se esse fatetur, contradicis. Si asserit, *Ego & Pater vnum sumus*, contradicis. Si prædicatur quod natus est de Virgine, contradicis. Si annuntiant milites custodientes sepulcrum, surrexit a mortuis, contradicis. Si operatur miracula, contradicis, Si ejicit Demones contradicis, & dicis obmurmurans, quoniam *in Beelzebub Principe Demoniorum ejicit Demonia. Attende* (ait Aug.) *Attende saltẽ gloriã crucis ipsius. Iam in fronte regum crux illa fixa est, cui inimici insultauerunt. Effectus probauit virtutem. Domuit orbem non ferro sed ligno, lignũ crucis contumelijs dignum visum est inimicis, & ante ipsum lignum stantes caput agitabant & dicebant: Si filius Dei est, descendat de cruce. Extendebat ille manus suas ad populum non credentem, & contradicentem.* A Domino ergo, & non a Principe Demoniorum, signa Christi & portenta procedebant. Vnde ad designandum virtute propria, & non a Beelzebub, aut ab aliqua creatura mendicata, Christum Dominum signa & miracula operari: in laudem illius singulariter canit Propheta Regius, *Tu es Deus, qui facis mirabilia*

Luc. 11.

Psal. 54.

Aug. to. 2.

Ioan. 10.

Mat. 17.

Isai. 65.

Rom. 1.

Psal. 76.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bilia. Et iterum: *Qui facit mirabilia magna solus.* Quomodo solus mi-
Exo. 7.8. rabilia facit? Nonne Moyses fecit mirabilia? Nonne aquam in sanguinem conuertit, & alia stupenda signa operatus est. Quid de Iosue dixerim? numquid non & ipse mirabilia fecit? Fecit vtique, nam so-
Iosue 10 lis cursum rapidum detinuit & ipso clamante, sol contra Gabaon ne mouearis, stetit sol: Nunquid Elysæus non fecit mirabilia? Fecisse vtique confitebitur, qui legerit ipsum mortuum suscitasse. Nonne Apostoli, nonne viri sancti miracula plurima perpetrati sunt? vtiq.
Mar. vlt. scriptum est enim. *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo demonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eos nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Et iterum: *Qui credit in me opera quæ ego facio, & ipse faciet: & maiora horum faciet.* Sed illi non fecerunt soli mirabilia. Ait enim Augustinus, *Fecit Moyses mirabilia, sed non solus, fecit Elyas & Elysæus, fecerunt & Apostoli: sed nullus eorum solus. Illi cum face-*
Aug. sup. pl. 76. t. 8. *rent, tu cum eis: tu quando faceres, non illi tecum, quia solus operabaris. Non enim tecum fuerunt, cum feciſti, quando & ipsos tu feciſti.* Vnde cum ad vocem Iosue stetit sol; nequis arbitraretur virtute propria id Iosue operatum fuisse, subditur. *Obediente Deo voci hominis.* Non ergo a Beelzebub principe Dæmoniorũ, non ab aliqua creatura signa Christi, & portenta procedebant: qui in digito Dei eiiciebat Dæmonia, vt in nos perueniret regnum Dei.

31 *Et cum dixerint ad vos, quærite a pythonibus, & a diuinis, qui stridunt in incantationibus suis, numquid non populus a Deo suo requiret visionem pro viuis ac mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium.* In residuo huius capitis hortatur Prophe ta illos, qui ad fidem Christi fuerint cõuersi, ne a Pythonibus in dubijs responsa perquirant. Appellant autem septuaginta Pythones ipsos, ventriloquos, quia (vt Hieronymus ait) diabolum habebant in ventre, & inde ad homines loquebatur futura sæpissime predicens, siue etiã occulta illis manifestans. Non ergo ad istos, sed ad Deum recurrendum esse, ait propheta, nec ab illis sed a Deo expectandum responsum consulendo legem, Prophetas, & Christi Euãgelium, ex quibus quid faciendum, quid fugiendum, a quo auxilium petendum sit, & consilium, facile colligent. Vnde & scriptum est. *Non sit maleficus nec in-* Deut. 18.
cantator, nec qui Pythones consulat, nec diuinos: & quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus.

32 *Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux, & transibit per eam, & corruet, & esuriet: & cum esurierit irascetur, & maledicet regi suo; & Deo suo, & suspiciet sursum, & ad terram intuebitur; & ecce tribulatio, & tenebræ, & dissolutio, & angustia, & caligo persequens: & non poterit auolare de angustia sua.* Subiungitur his verbis pœna eorum, qui ad consulẽdos Pythones, & ariolos in dubijs confugiebant, Ait ergo. *Si non dixerint,* ideſt, fecerint *iuxta verbum hoc,* & præceptum: *non erit eis matutina lux,* ideſt lux Euangelij, vel Christus Ioan. 1.
qui est lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundũ. Quod autem subditur, *Et suspiciet sursum, & ad terram intuebitur,* designat

signat maximam angustiam, & præsuram futuram. Proprium est enim de speratorum, & eorum qui in magna sunt angustia constituti, nunc sursum aspicere, nunc deorsum. Sed miseri nec in cœlo auxilium inuenient, nec in terra: qui Deum cœli, & terræ contemnentes ad consulendum idola sunt conuersi.

CAPVT NONVM.

2.3 PRIMO tempore alleuiata est Terra Zabulon, & Terra Nephthali: 4 & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ Gentium. 5 Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: 6 habitantibus in regione 7 vmbræ mortis, lux orta est eis. 8 Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiam. 9 Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, 10. 11. sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. 12 Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti 13 sicut in die Madian. 14.15 Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mistum sanguine, erit in combustionem, & cibus ignis. 16. *&c. vsq; ad* 42. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, 43 & factus est principatus super humerum eius: 44. & vocabitur nomen eius, Admirabilis, consiliarius, 45. *&c. vsq; ad* 73. Deus fortis, 74 pater futuri sæculi, 75 princeps pacis. 76 Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: 77. 78 super solium Dauid, & super regnum eius sedebit: vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, amodo & vsque in sempiternũ: 79. 80. zelus Domini exercituum faciet hoc. 81 Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. 82 Et sciet omnis

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis populus Ephraim, & habitantes Samariam in ſuperbia & magnitudine cordis dicentes: Lateres ceciderunt, ſed quadris lapidibus ædificabimus: ſycomoros ſuccíderunt, ſed cedros immutabimus. 83 Et eleuabit Dominus hoſtes Raſin ſuper eum, & inimicos eius in tumultum vertet: Syriam ab Oriente, & Philiſthijm ab Occidente: & deuorabunt Iſrael toto ore. 84 In omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta: & populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe, & Dominum exercituum non inquiſierunt. 85 Et diſperdet Dominus ab Iſrael caput & caudam, incuruantem & refrenantem die vna. Longæuus & honorabilis, ipſe eſt caput: & propheta docens mendacium, ipſe eſt cauda. 86 Et erunt, qui beatificant populum iſtum, ſeducentes: & qui beatificantur præcipitati. Propter hoc ſuper adoleſcentulis eius non lætabitur Dominus: & pupillorum eius, & viduarum non miſerebitur: 87 quia omnis hypocrita eſt & nequam, & vniuerſum os locutum eſt ſtultitiam. In omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta. 88 Succenſa eſt enim quaſi ignis impietas, 89 veprem & ſpinam vorabit: & ſuccendetur in denſitate ſaltus, & conuoletur ſuperbia fumi. In ira Domini exercituum cõturbata eſt terra, & erit populus quaſi eſca ignis: 90 vir fratri ſuo non parcet. Et declinabit ad dexteram, & eſuriet: & comedet ad ſiniſtram, & non ſaturabitur: vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit: Manaſſes Ephraim, & Ephraim Manaſſem, ſimul ipſi contra Iudam. 91 In omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta.

SVMMA CAPITIS.

INTERPRETATIO Sancti Matthæi exponentis initium huius capitis noni ad literam de Chriſto, & auctoritas Eccleſiæ, quæ in die natalis Domini, ex hoc capite Iſaiæ primam lectionem in matutinali officio deſumpſit, perſuadet omnia ferè, quæ in præſenti vaticinatur Iſaias, ad Chriſtum Dominum eſſe referenda, ſicut referunt ſanctus Hieronymus, ſanctus Ambroſius, & alij ſancti Patres non pauci. Mat. 4. Hieron. Ambroſ.

Vt autem præſens capitulum cum præcedentibus connectamus, recolere oportet, in ſignum libertatis populi, ab imminente captiuitate, incarnationem verbi, ex virgine naſcituri, Dominum promiſiſſe: vt ex ſuperius dictis capite ſeptimo conſtat manifeſte. Hanc autem eandem verbi incarnationem & natiuitatem, maieſtatemquè illius, & omnipotentiam, qua à iugo diaboli, & captiuitate peccati credentes eripuit, ſigillatim deſcribit à principio huius capitis, vſque ad illum verſiculum: Verbum miſit Dominus in Iacob, &c. Deinde victoriam temporalem, contra Regem Raſin, & Phacee filium Romeliæ regnum Iudæ perſequentis denunciat, & eiuſdem Regni libertatem, de quo agit a prædicto verſiculo: Verbum miſit Dominus in Iacob, vſque ad finem capitis.

COMMENTARIVM.

PRimo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthali. Sanctus Mattheus cap. 4. inquit. *Venit Iesus, & habitauit in Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Neptalim, vt adimpleretur, quod dictum est per Isaiam prophetam. Terra Zabulon, & terra Neptalim via maris transiordanem Galilæ gentium, &c.* Iuxta cuius interpretationem præsens Isaiæ vaticinium de prædicatione Christi intelligendum est: Qui misericorditer, *primo tempore*, idest primo anno quo publice regnum cœlorum mundo prædicauit, illud in finibus Zabulon, & Neptalim annunciare cæpit. Frequenter enim in sacro eloquio tempus pro anno accipitur sicut Daniel 4. *Et septem tempora mutentur super eum*, idest septem anni, vt ibi explicat glosa inter linearis, Et Apocal. 12. *Per tempus & tempora, & dimidium temporis*, idest per tres annos cum dimidio, vt explicat eadem glosa. Expende illud verbum *alleuiata* quo à spiritu sancto suauitas Doctrinæ Christi, & Euangelij benignitas, quod iugum suaue est, et onus leue, designatur. Per illud namque, & ab humeris hominum misericorditer aufertur iugũ illud legis Mosayce graue, & importabile, de quo Petrus ait. *Nunc autem quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus*: et sarcina leuis, super humeros hominum est imposita. Huius sarcinæ suauitatẽ Sanctus Iob à longe considerans eã super humeros suos portare magno desiderio exoptabat. *Quis mihi tribuat* (inquit) *adiutorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem illum, quasi coronam mihi? Per singulos gradus meos pronunciabo illum, & quasi principi offeram eum.* Quod (vt interpretatur Sãctus Gregorius) propter librum noui testamẽti dixit, cuius verba suauissima, omnem veteris legis asperitatem exterminant, Vbi obseruat sanctus doctor librum in humero portare esse, Scripturam sacram operando perficere sic enim ait. *Et notandum quod ordinate describitur, & prius in humero portare, & post modum sicut corona circundari, quia videlicet sacri eloquii mandata, si modo bene portantur in opere, post nobis coronam victoriæ exhibent in retributione. Beatus autem Iob conscribi librum a iudice postulat: qui ad testamenti noui peruenire tempus non valebat. Sed sicut sæpe ism dictum est electorum vocibus vtitur, atque ex eorum significatione postulat. quod profuturum eis per omnia præuidebat. Ipse namque per scriptum hunc apud se librum iam dudum tenebat, quem per gratiam aspirationis,*

Mat. 4.

Dan. 4.

Apo. 12.

Act. 15.

Iob 31.

Greg. 24. mor. 13.

nis, acceperat, & viuendo, cognoscere, & præuidendo nunciare. Sed interhæc sciendum est, quia cum eiusdem sacri eloquii præcepta cogitamus cumque mentem a vitæ corruptibilis amore diuertimus, quasi quibusdã cordis passibus ad interiora properamus. Nemo autem infima deserens, repente fit sumus: quia ad obtinendum perfectionis meritum, dum quotidie mens in altum ducitur, adhuc proculdubio uelut ascensionis cuiusdam gradibus peruenitur. Vnde hic quoque apte subiungitur: per singulos gradus meos pronunciabo illum. De his quippe meritorum gradibus per psalmistam dicitur: Ambulabunt de virtute in virtutem. De his iterum sanctam Ecclesiam contemplatus, ait, Deus in gradibus eius dignoscitur, dum suscipiet eam. Audi quid Sancta Ecclesia humeros eorum, qui iugum leue Christi portant, ab humeris eorum qui ponderе legis, & peccatorum suorum grauantur, secernens dicat: *Letabor & diuidam sichimam, & conualem tabernaculorum dimetiar.* Quem locum explicans Sanctus Augustinus sic ait, *Sichima humeri interpretatur, secundum historiã vero, Iacob rediens a Laban socero suo cum omnibus suis, abscondit idola in sichima quæ habebat Sara vbi diu peregrinatus, tandem aliquando inde veniebat. Tabernacula autem fecit ibi propter oues suas, & armenta, & appellauit locum illum tabernacula, & hgc inquit Ecclesia, diuidã, Quid est hoc diuidam Sichimam? Si ad historiam vbi abscondita sunt idola referatur, gentes significat. Diuido gentes, Quid est diuido? non enim est omnium fides? Quid est diuido? alii non credent sed tamen non timeant qui credunt, inter illos qui non credunt. Diui si sunt enim nunc fide, postea diuidentur in iuditio: oues ad dexteram, hædi ad sinistram. Ecce inuenimus quemadmodum Ecclesia diuidat Sichimam; quomodo diuidit humeros; Secundum nominis interpretationem diuiduntur humeri, vt alios grauent peccata sua, alij tollant sarcinam Christi. Humeros enim pios quærebat: cum diceret, Iugũ enim meum leue est, & sarcina mea leuis est. Alia sarcina præmit, & aggrauat te: Christi autem sarcina subleuat te. Alia sarcina pondus habet, Christi sarcina pennas habet. Nam & aui si pennas detrahas quasi onus tollis, & quo magis onus abstulisti, eo magis in terra remanebit. Quã exhonerare voluisti, iacet, võ volat quia tulisti onus redde illi onus suũ & volat. Talis est Christi sarcina. Portent illã homines nõ sint pigri nõ attendãtur illi qui eam ferre nolunt, ferant illã qui volũt, & inuenient quã sit leuis, quã suauis, quã iocunda, quam rapiens in cælum, & a terra eripiens.* Consonat hæc explicatio cũ translatione septuaginta virorum, qui vbi nos legimus *primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & Nephthalim* vertunt. *Hoc primum bibe velociter fac regio Zabulon, terra Nephthalim*, Quasi dicat: Zabulon, & Nephthalim cũ primum Christum Euangelium in te prædicauerit festina ad credendum bibe Christum, hauri doctrinam illius quia suauis est fons vitæ est, cuius impetus lætificat ciuitatẽ Dei, Vnde Sanctus Ambrosius hunc eundẽ Isaiæ locum exponens in commentarijs super primum psalmum sic, ait, *Vtrumque populum bibe, vetus, & nouum testamentum, quia in vtroque Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est. Bibe Christum, quia petra est, quæ vomuit aquam. Bibe Christũ quia fons vitæ est. Bibe Christum, quia flumen est, cuius impetus lætificat ciuitatem Dei. Bibe Christum quia pax*

Psal. 83.

Psal. 59.

Aug. to. 8.

Gen. 34. & 35.

2. Tim. 3

Mat. 25.

Mat. 11.

Simile.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est. Bibe Christum, quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Bibe Christum, vt bibas sanguinem, quo redemptus es. Bibe Christum, vt bibas sermones eius. Sermo eius testamentum est vetus, sermo eius testamentum est nouum. Bibitur scriptura diuina, & deuoratur scriptura diuina, cum in venas mentis, ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique non hoc verbum bibe, sed ordine suo bibe, primum in veteri testamento: cito fac vt bibas, & in noua testamento.

3 Secundo potest illud verbum *alleuiata* ad onus peccatorum referri, a quo credentes in Christum ex terra Zabulon, & Nephthalim alleuiati sunt, delictis omnibus a se excussis, quibus veluti talento plumbeo grauati erant, vt diximus capite primo num. 17. in illa verba: *Populo graui iniquitate*. Quia vero multi ex Iudæis post mortem Christi, & ascensionem eius in cælum, credere noluerunt, Apostolis Euangelium prædicantibus, & miracula non pauca in confirmationem illius facientibus, ideo subditur.

4 *Et in nouissimo aggrauata est via maris Galileæ gentium*, idest, ponere peccatorum suorum grauis facta, vel aggrauata, idest pondere peccatorum super pondus legis afflicta. Ex quo manifeste colligitur, quosdam ex Iudæis onus Christi leue, quosdam vero graue iugum, & intollerabile peccatorum super humeros suos portasse: vt impleatur quod scriptum est, *Si fuerit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, reliquiæ saluæ fient.*

5 *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.* Per populum in tenebris ambulantem, Israeliticũ intelligit, eo quod in vmbra legis veteris in qua non dum Iustitia Dei, & veritas, per Iesum Christũ facta reuelata erat, ignorantiæ tenebris inuolutus viuebat. Hic (inquit) Populus vidit lucem magnam, idest Christum Dominum, cum inter illos natus est, & conuersatus. Vbi obserua quod Apostolos lucem Christus appellauit dicens, *Vos estis lux mundi*. Sed Christus ipse non lux vt cumque sed lux magna nuncupatur Quia per essentiã lux est singularis lux excellens, a qua cæteri claritatem participant & lumen quo inferiores populi illuminant mutuatũ accipiunt. De illo enim scriptum est. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, De istis vero, *Vos estis lux mundi*, non vtique lux vera quam Ioannes prædixerat, non lux magna nõ lux per essentiam, sed participata, sed mutuo accepta, sed limitata, vnde, & subditur. *Nec accẽdunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt.* Quod vt notauit Augustinus, ideo subdit, vt designaret omnium aliorum lucem a magna luce redemptoris esse mutuatam, & magno periculo in hoc seculo expositam. Lucerna enim accendi indiget, & extingui potest vento flante, Vnde Dauid. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas*, de quo plura diximus cap. 2. num. 3. Hinc & propheta, de Christo loquens, *splendor* (inquit) *eius, vt lux erit*, quia videlicet claritas doctrinæ, & miraculorum eius, ad instar solis fugauit ignorantiæ nostræ tenebras, & viam rectam qua in

Mat. 5.
Ioan. 1.
Aug. epist. 120. ad Honorat. c. 3. to. 2.
Psal. 17.
Abac. 3.

in cælum tenditur demonstrauit, De eodem autem populo Iudæorũ de quo prædixerat populus qui ambulabat in tenebris, subdit per repetitionem.

Mors corporis vmbra mortis.

6 *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis.* Vbi obseruandum, quod mors corporalis non vera mors, sed vmbra mortis dicitur quia mortem illam secundam, qua anima in perpetuum a Deo separabitur, obumbrat: De illa enim scriptum est. *Qui vicerit non ledetur a morte secunda*, Vnde præsens sæculum in quo vmbra mortis regnat, regio vmbræ mortis dicitur. Hinc sanctus Gregorius verba illa Iob 3.

Apoc. 2.
Iob. 3.
Greg. 4. mor. 17.

Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis, explicans sic ait. *In scriptura sacra, vmbra mortis, aliquando oblitio mentis accipitur, aliquando imitatio diaboli, aliquando mors carnis. Vmbra enim mortis, oblitio mentis accipitur, quia vt superius diximus, sicut mors hoc quod interficit, agit vt non sit in vita, ita & oblitio hoc quod intercipit, agit vt nõ sit in memoria. Vnde, & recte quia Ioannes hebræorũ populo eũ cuius obliti fuerant. Deũ prædicare veniebat per Zachar. dicitur: Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent: In vmbra.n. mortis sedere, est a diuini amoris notitia in oblitione latescere. Vmbra mortis imitatio antiqui hostis accipitur. Ipse.n. quia mortem intulit mors vocatur: Ioanne attestante qui ait: Et nomen illi mors. Per vmbram igitur mortis eius imitatio designatur, quia sicut vmbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum, de specie imitationis eius exprimuntur, vnde & recte Isaias cum gentiles populos ab antiqui hostis cerneret immitatione defecisse, eosque ad veri solis ortum resurgere, quæ certo futura considerat, quasi ex præteritis narrat dicens: Sedentibus in tenebris, & vmbra mortis lux orta est eis. Vmbra etiam mortis mors carnis accipitur quia sicut vera mors est, qua anima se paratur a Deo, ita vmbra mortis est, qua caro separatur ab anima, Vnde recte voce martyrum per prophetam dicitur: Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. Quorum.n. constat non spiritu sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed vmbra mortis dicuntur operiri.* Hæc Sancti Gregorij verba adduxi, vt ex varijs acceptionibus illius nominis vmbra mortis, clarior præsentis loci Isaiæ intelligentia fiat. Hinc est etiam quod tribulationes, tristitia, & mors ipsa corporalis, non flagella sed quasi flagella dicuntur, quasi tristitia, & quasi mors iuxta illud quod scriptum est. *Et cum fecisset quasi flagellum, cæpit eijcere ementes, & vendentes.* Et iterum: *Quasi morientes, & ecce viuimus, quasi tristes semper autem gaudentes*, quia, non mors, non tristitia vera, est sed vmbra quædam, & figura illius, qua in perpetuum reprobi afficientur.

Luc. 2.
Luc. 1.
Apoc. 6.
Isai. 9.
Psal. 43.
Ioan. 2.
2. Cor. 6.

7 Possunt & per vmbram mortis peruersi homines designari, vt docet Sanctus Gregorius 33. mor. 3. in illa verba Iob 40. *Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus*, quia de antiquo hoste scriptũ est, *Et nomẽ illi mors. Vmbra ergo mortis (inquit Sanctus) sunt omnes reprobi, quia illius nequitiam elationis imitantur, eiusque imaginem quasi vmbrã exprimunt, dum eius in se malitiæ similitudinem trahunt.* Quia igitur gentes diaboli motus sequebantur & immitabantur, sicut vmbra sequitur motum corporis, ideo habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est, cũ illis Christus apparuit. Obseruandum est autem quod de populo

Gregor.
Apoc. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

populo Iudæorum loquens prophe-
ta, inquit. *Populus qui ambulabat in*
tenebris, de populo autem gentium
subdit. *Habitantibus in regione vmbræ*
mortis, vt diuersum statũ vtriusque populi notaret. Ille enim non
stabat, non sedebat, sed ambulabat
in tenebris; quia pergebat videns
per speculum in enigmate, vt ad lu
men Euangelij peruenire t, & tan
dem facie ad faciem in patria Deũ
videret. Vnde & de Abraham ve-
Ioan. ritas dicit. *Abraham pater vester*
exultauit vt videret diem meum, idest
Euangelium, quod vt explicat San-
Chrysost. ctus Chrysostomus hom. 1. ad Rom.
dies dicitur, quia vmbram legis an
tiquæ eliminauit. Iste autem non
ambulabat per fidem, sed sedebat,
& habitabat in regione vmbræ mor
tis, idolatriæ deditus, & in nume-
ris peccatis atque infidelitatis tene
bris obuolutus, *Lux* (inquit) *orta*
est eis. Quid est quod de gentibus
loquens propheta, apponit illam
particulam *eis*, cum tamen de popu
lo Iudæorum sermonem faciens, eã
prætermiserit? Certe hoc diuerso
loquendi genere vsus est propheta
vt Iudæorum duritiam subnotaret.
Quamuis enim Christus principa-
liter fuerit Iudæis a patre promis-
sus, & ad eorum salutẽ de cælo mis-
sus, ipso attestante. *Non sum missus*
Mat. 15. *nisi ad oues, quæ perierunt Domus Is-*
rael, Et Paulo affirmante. *Dico enim*
Rom. 15. *Christum Iesum ministrum fuisse cir-*
cumcisionis propter veritatem Dei ad
confirmandas promissiones patrũ, idest
in propria persona ministrasse Euã
gelium Iudæis circumcisis, vt a-
dimpleret Dei promissionem pa-
tribus factam: tamen fructum incar
nationis verbi, passionis & mor-
tis eius (Iudæis magna ex parte ex
cæcatis) gentes consequuti sunt, Vn
de, & Petrus ait Vobis, scilicet Iu-
dæis, *oportebat primum loqui ver-* Act. 13.
bum Dei: sed quoniam repellitis illud,
& indignos vos existimastis cælestis
promissionis, ecce conuertimur ad gen-
tes. Ideo illis lux orta est, quibus
illud competit. *Vobis timentibus no-* Malac. 4.
men meum orietur sol iustitiæ. Nam
cæteri desperati clamabunt aliquã
do præangustia spiritus gementes,
& dicentes. *Ergo errauimus a via*
veritatis, & lux iustitiæ lumen non luxit Sap. 5.
nobis, & sol intelligentiæ non est or-
tus nobis. Vnde volens propheta
explicare quã pauci ex filijs Israel
luce de cælo ex orta illuminati fue
rint, & in veritate Euangelij per-
manserint, subdit.

8 *Multiplicasti gentem, & non*
magnificasti lætitiam. Significans iis
verbis, non super omnes Iudæos
sed super paucos, & obscuro gene-
re natos, super piscatores, & omniũ
nouissimos, lucem illam magnam
illuxisse: iuxta quod & Paulus ait.
Sed non in pluribus beneneplacitum est 1. Co. 10.
Deo. Et iterum. *Si fuerit numerus* Rom. 9.
filiorum Israel, sicut arena maris: reli-
quiæ saluæ fient. Conuersus ergo pro
pheta & loquens per apostrophem
ad Deum, vt notauit Eusebius in- Eusseb. Cæsariensis lib. 9. demonstr. c. 8.
quit, *Multiplicasti gentem*, scilicet
Iudæorũ generatione carnali, quia
fuerunt sicut arena maris, iuxta il-
lud quod scriptũ est. *Faciamque se-* Gen. 13.
men tuum sicut puluerem terræ. Et ite Rom. 4.
rum: *Sic erit semen tuum sicut stellæ*
cæli, & sicut arena maris: non ta-
men magnificasti nec magnam feci
sti lætitiam: quia non omnes in-
terra Zabulon & Nepthalim, & fi-
nibus Galileæ circa Iordanem: sed
reliquiæ secundum electionem cre
diderunt in Christum. *Videte* (in-
quit Paulus) *vocationem vestram fra* 1. Cor. 1.
tres, quia non multi potentes, non mul-
ti no-

ti nobiles: sed quæ stulta sunt mundi
elegit Deus, vt confundat fortia, &
ignobilia mundi, & contemptibilia
elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt
ea quæ sunt destrueret. Consonat hæc
explicatio cum translatione 70. in
terpretum, quæ sic habet. *Plurimã*
partem populi deduxisti in lætitia, sci
licet ad Christum, vt in illum cre-
derent eiusque vestigia sequerẽtur.
Plurimam, inquit, non omnem quia
non omnibus Iudæis vera lux inte-
rius illuxit, non omnes illuminauit
Multis enim est abscondita iuxta
illud quod scriptum est, *Immanibus*
Iob 37. *suis abscondit lucem*, idest Iudæis su
perbis, Euangelium & Christum
Greg. 27. Dominum (vt explicat Gregorius)
mor. 7. occultauit. Sed quia in fine mundi
Iob 9. illis manifestabitur subdit: *Et præ-*
cipit ei vt rursus adueniat. Vnde ite-
rum scriptum est: *Qui præcipit soli,*
& non oritur, & stellas claudit sub si-
gnaculo: Non oritur scilicet Iudæis,
& cæteris qui in tenebris incredu-
litatis permanserunt, *sed claudit stel*
las, scilicet Apostolorum doctrinã,
sub signaculo, ne ab impijs lux earũ
videatur. Expendatur illud verbum
sub signaculo, designat enim tan-
dem in fine sæculi, sigillum esse ape
riendum, vt lux Euangelij nunc Iu-
dæis clausa, eis aliquando manife-
Grego. 9. sta fiat. Vnde sanctus Gregorius
mor. 3. idem verbum expendens sic ait: *Et*
quasi sub signaculo stellas clausit, qui
dum prædicatores suos per silentiũ in-
tra semetipsos retinuit, cæcis iniquorũ
mentibus cæleste lumen abscondit. Pen
sandum vero est, quia idcirco aliquid
sub signaculo claudimus: vt hoc cum
tempus congruit, ad medium profera-
mus, & sacro eloquio attestante didici
mus; quod Iudæa quæ nunc deseritur,
ad signum fidei in fine colligatur. Hinc
Ysai. 10. *namque per Isaiam dicitur. Si fuerit*
numerus filiorum Israel quasi arena
maris, reliquiæ saluæ fient. Hinc Pau-
lus ait: Donec plenitudo gentium in- Rom. 11.
traret, & sic omnis Israel saluus fieret.
Qui igitur prædicatores suos nunc Iu-
dææ oculis subtrahit, sed postmodum
ostendit: quasi sub signaculo stellas clau
sit, vt absconsis prius, & post coruscanti
bus astrorum spiritalium radijs, noctem
perfidiæ suæ, & nũc repulsa non videat,
& tunc illuminata deprehendat. Hinc
est quod duo illi prædicatores eximij di
lata morte subtracti sunt, vt ad prædica
tionis vsum in fine reuocentur. de qui-
bus per Ioannem dicitur; Hi sunt duæ Apo. 11.
oliuæ, & duo candelabra in conspectu
Domini terræ astantes. Quorum vnum
in euangelio per semetipsam veritas pol
licetur dicens: Helyas venturus est, & Mat. 17.
restituet omnia. Quasi ergo sub signa-
culo stellæ clausæ sunt, quæ & nunc oc
cultantur, ne appareant: & post vt pro
desse valeant, apparebunt.

9 *Lætabuntur coram te sicut qui*
tantur in Messe. Magnitudinem læ-
titiæ eorum, qui crediturí erant in
Christũ, & potissimè Apostolorum
explicat duplici similitudine: Pri- 1. Similit.
ma est messorum, quorum lætitiæ
gaudium Apostolorum, & aliorum
credentium, comparat: vt desi-
gnet patres antiquos & prophetas
olim in agro Domini laborasse, iu-
gum legis & præceptorum eius por
tando: nos autem in labores eorum
introisse, sicut scriptum est: *Alij* Ioan. 4.
laborauerunt & vos in labores eorum
introistis: colligentes cum gaudio
ex terra fructum, idest Christum in
carne videntes, quem illi tot sæcu-
lis expectauerunt, ex terra illa, de
qua scriptum est: *Et terra nostra da-* Psal. 84.
bit fructum suum. Hinc est quod sta-
tum veteris legis hiemi, statum au
tem Euangelij diebus vernis com-
parat Spiritus sanctus, cum ait:

Iam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Can. 2. *Iam enim hiems transiit imber abijt, & recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* In hieme namque agricola terram scindit vomere, & cum magno labore & fatigatione semen agro mandat: sed in vere aut æstate fructum eius vberrimum cum gaudio colligit, & in horreum mittit.

10 *Sicut exultant victores capta*
2. Similit. *præda, quando diuidunt spolia.* Secunda similitudo est triumphantium, quam tangit in his verbis. Spoliauerat inimicus genus humanum, virtutes & supernaturalia dona ab illo auferendo, cuius typum (vt dicit Ambrosius) gessit homo ille,
Luc. 10. quem spoliauerunt latrones cum
Ambros. descenderet ab Hierusalem in Hierico, & plagis inpositis abierunt semiuino relicto: sed per Christum hostibus deuictis hæc omnia cum maiori recuperauit cumulo. Ipse est enim de quo scriptum est: *Cum*
Luc. 11. *fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Vbi notandũ, quod aduersarius noster dicitur, *fortis*, quia
Iob 41. *non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret*; quia, *in collo eius morabitur fortitudo*, quia *tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Armatus*, quia ipsius hominis in quo habitat passionibus & peccatis, membris, & operationibus ad eum debellandum, & tanquam atrium suum custodiendum velut armis quibusdã validissimis se munit. Vnde Paulus membra peccatoris, arma iniquitatis appel
Rom. 6. lat. *Neque exhibeatis*, inquit, *membra vestra, arma iniquitatis peccato.* Propter quod optima ratione principi huius mundi velut capiti conuenit, quod de superbis scriptũ est:
Iob 15. *Tetendit aduersus Deum manum suam & contra omnipotentem roboratus est: Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est*: nam eadẽ bona a Deo accepta contra Deum, in arma conuertit. Vnde sanctus Gregorius: *Erecto collo*, inquit, *con-* Greg. 11.
tra Deum currere, est ea quæ creatori mor. 12.
displicent, cum audacia perpetrare, de quo recte dicitur: Cucurrit, idest, in malo opere obstaculum de aduersitate non habuit, de quo adhuc additur. Et pingui ceruice armatus est. Pinguis ceruix est opulenta superbia, affluentibus rebus quasi multis carnibus fulta. Potens igitur iniquus pingui ceruice contra Deũ armatur, quia rebus temporalibus tumens contra præcepta veritatis, quasi de magnitudine carnis erigitur. Quid enim paupertas nisi quædam macies, & quid rerum abundantia, nisi pinguedo est vitæ præsentis? Pingui ergo ceruice se contra Deum erigit, qui temporalem abundantiam in superbiam assumit; habent enim hoc potentes, & iniqui proprium, vt fallacibus diuitijs occupati veras Dei opes negligant, & quanto minus quod verum est inquirunt, tanto amplius falsis diuitijs extollantur. Hic ergo fortis armatus quasi atrium proprium animam a Deo creatam, & redemptã pacifice possidebat, tanquam Dominus, tamquam Princeps, tanquã Rex, sed tyrannus, sed iniquus, sed iniustus. Fortior autem illo idest Christus superueniens vicit eum, & eiecit foras. Scriptum est enim
Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Arma eius abstulit, in quibus confidebat, quia videlicet membra quæ tanquam arma iniquitatis seruiebant peccato, iam cum feruore iustitiæ in sanctificationem seruiunt

Deo

Rom. 6. Deo Apostolo dicente. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Spolia distribuit, quia vestes quibus spoliatus fuerat homo illi misericorditer restituit, vt vestiti coram illo, & non nudi inueniamur. Quod cum quanto gaudio credentium factum fuerit solus ille nouit qui ait, *Sicut exultant victores capta præda, &c.*

11 Possunt etiam, hæc verba Prophetæ diuisioni Apostolorum adaptari qui repleti spiritu sancto, & gaudio diuersas mundi regiones inter se diuiserunt, non sine speciali spiritu sancti dispensatione vt spolia credẽtibus diuiderent idest eloquia Dei de quibus scriptum est,
Psa. 118. *Lætabor ego super eloquia tua sicut qui inuenit spolia multa*, vbi vt adnotaGreg. 18. uit Gregorius Dei verba spolia idmor. 11. circo dicuntur quia ad fidem Domini gentilitate transeunte Iudæi sacris eloquiis quibus induti fuerant exuuntur. Hæc ergo spolia gentibus Apostoli, exultantes diuiserunt. Vnde, & de quodam il-
Gen. 49. lorum scriptum est. *Beniamin lupus rapax. Mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.* Quibus profecto verbis vt Gregorius inquit Paulus Apostolus designatur de Beniamin stirpe progenitus. Qui mane prædam comedit, quia in primordijs suis fideles quos potuit rapiẽs crudelitati proprie satisfecit. Vespere spolia diuisit, quia fidelis postmodum factus sacra eloquia exponendo distribuit. Vnde & scri-
Iob. 27. ptum est, *& argentum innocens diuidet*: hoc est Dei verbum, quod est argentum igne examinatum.

12 *Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti.* Reddit causam propter quam fideles corã eo tanta lætitia erant decorandi, quia videlicet onere legis antiquæ & peccatorum suorum pondere Christus Dominus exonerauit illos, & refecit. *Venite ad me* (inquiens) *omnes* Mat. 10.
qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meũ suaue est, & onus meum leue. Onus commutatur pro onere, & iugum iugo separatur: sed onus graue pro leni, iugum importabile, & durum pro suaui, & portabili. Obserua quod triplici nomine legem antiquam designat. Primo illam appellat *iugum oneris*, quia videlicet iugum erat, *quod* vt Petrus ait, *nec nos nec patres nostri portare potuimus*, vt dictum est supra num. 2. Deinde *Virgam humeri*, quia videlicet delinquentes lex illa acerrime puniebat statim: erat enim lex iræ, lex iustitiæ, non misericordiæ. Seuiebat semper, parcere nesciebat, vnde & Paulus ait: *Lex iram operatur*. Iram in- Rom. 4.
quit, & vindictam non misericordiam, & gratiam. Tertio, *sceptrum exactoris*, quoniam subito stipendiũ illud velut tyrannus, & importunus exactor suffocãs homines exigebat de quo scriptum est. *Stipendia pec* Rom. 6.
cati mors. Dicitur enim exactor ab exigendo eo quod sibi subiectum, & obligatum, importunæ præmit, & affligit, vt debitum contractum, vel tributum impositum soluat. Vel ex eo etiam virga humeri dicitur nã Iustitiæ ministri reipublicæ, virgam iustitiæ humero appodiatam portare solent, vt omnes eã videant omnes timeant, & caueant. Talis erat lex antiqua. Iugum oneris, vir

Universidad de Deusto
Biblioteca

ga humeri, sceptrum exactoris. Sed illam Christus superauit. Superauit inquit non destruxit aut fregit,
Mat. 25. non enim venit soluere legem sed adimplere. Superauit misericordia iustitiam, benignitas legis rigo-
Ps. 144. rem temperauit, quoniam miserationes eius super omnia opera eius. Sanctus Gregorius locum istum
Greg. 30. mor. 16. Isaiæ de onere peccati explicat. Sic enim ait. *Eripiens gentilitatem Dominus superauit iugum oneris eius, cũ eam aduentu suo ab illa dæmoniacæ tyrannidis seruitute liberauit. Superauit virgam humeri eius, cum percussionem illius quæ ex peruerso opere grauiter deprimebat, ab humano genere redemptor compescuit. Superauit sceptrum exactoris eius, cum regnum eiusdem diaboli, qui pro pestifera perpetratione vitiorum exigere consueuerat debita tributa pœnarum, de fidelium corde destruxit.*

13 *Sicut in die Madian.* Ponit exemplum vt explicet qualiter iugum legis antiquæ, & peccati onus superauerit. *Sicut in die*, (inquit) *Madian*. Vicit Gedeon madianitas ad prælium cum trecentis viris cõfidenter pergens. Quos non loricis non lanceis, non gladijs, sed tubis, lampadibus, & lagænis armauit.
Indic. 7. Scriptum est enim Iudicum 7. quod accẽsas lampades intra lagunculas miserunt: & tubas in dextera, lagenas autem in sinistra tenuerunt, & ad hostes suos venientes cecinerũt tubis, confregerunt lagunculas, lãpades apparuerunt, & hinc tubarũ sonitu, illinc lampadum coruscatione territi hostes, sunt in fugam conuersi. Audisti typum, expende mysterium. Christus Dominus ipse est Gedeon, ipse fortis præliator,
Psal. 23. de quo scriptum est. *Dominus fortis & potens: Dominus potens in prælio.* Clamat Gedeon: *Quodcunque me videritis facere, facite.* Clamat, & Christus. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Luc. 9. Ille præcedit, vt milites suos doceat, quid, vt victores euadant, facere debeant. Quid fecit ille? Intra lagenam corporis, lucem abscondit diuinitatis tubam apprehendit in manu, quia quod verbo docuit, opere ad impleuit. Cecinit tuba, vt frangeretur lagena, suspensus enim fuit in patibulo, quoniam veritatẽ Euangelicam mundo annunciauit. Sed fracta lagena corporis, lux apparuit Euangelij per quam vmbram legis antique superauit. Sic mundum vicerunt, & martyres, ducem suum Christum sequentes. Vnde Gregorius. *Armati* (inquit) *venerunt sub duce suo ad prælium martyres nostri: sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus, Qui sonuerunt tubis, dum prædicant: confregerunt lagenas dum soluẽda in passione sua corpora hostilibus gladijs supponunt, resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporũ miraculis coruscauerunt, moxque hostes in fugam conuersi sunt: quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, lucẽ veritatis fracti, quod impugnauerunt crediderunt.* Greg. 30. moral.

14 *Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis.* Exponit propheta in hoc versu quod dixerat supra, *sicut in die madian*, & assignat discrimen inter modum quo Christus Dominus & sequentes ipsum aduersus inimicum triumpharunt, & formam quam in bellis gerendis seruant alij. Nam bella humana non sine tumultu fiunt, & sanguinis effusione, & manubiæ auferuntur tumultuatione bellica. Sunt enim hominum victoriæ sæuitia & crudelitate plenæ. At Domini exercituum victoria non fiet vulgari modo, non in tumultu, neque in profluuio sanguinis inimicorum, sed suum proprium pro hominibus fundendo, a uitijs & peccatis vestimenta sua, hoc est in se credentes emundabit, igne illo maculam suorum delictorum auferendo, de quo Ioannes ait:
Luc. 3. *Ego quidem aqua baptizo vos; veniet autem fortior me post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius; ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne.* Et respondet hæc Isaiæ sententia verbis illis quæ
Isai. 4. dixerat supra. *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in Spiritu iudicij & spiritu ardoris.* Vbi per sanguinem tetra intelligit peccata, & per spiritum ardoris sacrum baptisma designat, in quo ignis Spiritus sancti datur credentibus, quo eorum mentes purificantur. Vide supra cap. 1. num. 24. & capite quarto numero decimo.

15 Sanctus Hieronymus per combustionem, & ignem, ignem intelligit inferni, in quo violentus
Hierony. Isai. 9. prædatur, idest diabolus cum suis in sempiternum torquebitur, sic enim ait: *Quomodo enim vestis quæ humano sanguine cruentata est, lauari non potest, sed infecta sanguine, igne comburitur, vt maculæ cum vestimento fœdi cruoris intereant: sic diaboli violenta prædatio & tumultus ac turbæ, quibus humanum sibi subiecerat genus, gehennæ ignibus deputatæ sunt.* Vbi obseruandum, quod septuaginta interpretes sic transferunt istum locum. *Quoniam omnem stolam congregatam dolo, & vestimentum cum commutatione restituent, & volent, vel cupient, esse igne combusti*, Quibus verbis significatur, quod sua propria voluntate pœnas illas sempiternas in curent, qui per superbiam Deum offenderint. Vel sic: *Cupient esse igne combusti*, ideſt tanta erit eorum miseria, vt velint potius igne illo consumi, quam viuere tot cruciatibus vexati, sed desiderabunt mortem, & fugiet mors ab eis. In textu hebraico vbi nos legimus vestimentũ mistum sanguine; habetur vestimentum, retaliatum, siue in capita eorum versum, nam qualia vnusquisque gessit in vita, talia recipiet
Apo. 18. in morte, sicut scriptum est: *Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis; & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplũ, quantum glorificauit se & in delicijs fuit: tantum date illi tormentum & luctum.*

16 *Paruulus enim natus est nobis & filius datus est nobis.* Duplicem nascentis Christi indicat naturam, diuinam videlicet, & humanam, vt notauit Concil. Spalense secundum actione 13. Humanam quia paruulus in terra de matre sine patre natus, diuinam, quia Filius datus est nobis; ille videlicet, qui ab æterno de Patre, sine matre natus est. Vtraque natiuitas admirabilis. vtraque in effabilis, in comprehensibilis vtraque, sed in generatione æterna, non paruulus, sed magnus, non singulariter nobis, sed sibi, & omnibus creaturis, quibus postea suam bonitatem, aut gloriam communicauit, natus est: at quando in plenitudine tẽporis, Virginis clauso exijt ex vtero, totus est nobis paruulus natus. Vnde Bernardus: *Magnificetur*, inquit, *& à nobis paruus, magnus Dominus, quos vt faceret magnos*

Duplex natura Christi.

Bern. ho. 3. sup. missus est circa finem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnos factus est paruulus: Paruulus ait: natus est nobis, & filius datus est nobis. *Nobis* inquam, non sibi, quia vtique ante tẽpora *multo nobilius natus ex patre, nasci temporaliter non indigebat ex matre, non Angelis quoque, qui cum magnum haberent, paruulum non requirebant, nobis ergo natus, nobis & datus, quia nobis necessarius. Iam de nobis nato, & dato faciamus ad quod natus est, & datus. Vtamur nostro in nostram vtilitatem, de Saluatore salutem operemur. Ecce paruulus in medio statuitur. O paruulus, paruulis desideratus. O vere paruulus, sed malitia non sapientia. Studeamus effici sicut parvulus iste: discamus ab ipso, quia mitis est & humilis corde: ne magnus videlicet Deus, sine causa facius sit homo paruulus, ne gratis mortuus, ne in vacuum crucifixus.* Sanctus
Amb.to.4 etiam Ambrosius libro secundo de fide ad Gratianum cap. 4. sic ait: *Et si ex patre natus, non tamen nobis natus, sed datus est, quia non filius propter nos, sed nos propter filium. Neque enim nobis natus est, qui & ante nos natus est, & totius est conditor creaturæ, neque nunc primum nascitur, qui erat semper, & erat in principio, sed illud quod non erat nobis nascitur, hoc est puer ex Virgine, corpus ex Maria.* Vide supra cap. 8. num. 8.

17 Nobis igitur natus est, & nobis datus, vt humilitatem eius, & charitatem sectantes, ad vitam peruenire mereamur æternam. Sed sunt plerique, quibus nondum, natus est Christus, nondum datus, illi videlicet, qui nec fide Christum tenent, neque opere sequuntur; qui & si fateantur se nosse Deum, factis autem negant qui suis malis edocti dicent aliquando id quod Sap. 5.
Sap.5. scriptum est: *Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Vnde sanctus Bernardus: Ber. ser. 4. Resurrec.
Sunt, inquit, *quibus nondum natus est Christus, quomodo enim operatur eius humilitas, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Quæ illius humilitatis vestigia in ijs, qui adhuc toto desiderio terrenis diuitijs, & honoribus inhiant?* Expendatur illa causalis, *enim*, reddit quippe rationem propter quam peccatores, qui in sua malitia vsque ad finem perstiterint debeant post aduentum Christi atrocioribus tormentis cruciari, quia paruulus natus est nobis. Sicut enim Christus honor est credentibus, & gloria, ita & non credentibus, in grauius eorum iudicium conuertetur, iuxta illud quod scriptum est. *Si non venissem, & locutus* Ioan. 15.
eis fuissem peccatum non haberent: nũc autem excusationem non habent de peccato suo, de quo vide supra cap. 1. num. 61.

18 *Et filius datus est nobis.* Non Ex S. Tho. sup. Isai.
dicit neque explicat ad quid datus sit nobis. Nam ad omnia datus est, ad omnia condonatus: Datus enim est in fratrem, iuxta illud Canticorum 8. *Quis mihi det te fratrem meum* Can. 8.
suggentem vbera matris meæ? Datus in Doctorem, secundum illud Ioelis 2. *Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem iustitiæ.* Datus in propugnatorem, Isaiæ 19. *Mittet eis Saluatorem, & propugnatorem qui liberet eos.* Datus in pastorem. Ezechielis 34. *Et suscitabo super eos pastorem vnum, qui pascat eas.* Datus in cibum. Ioannis 6. *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Datus in pretium redemptionis. Matthæi 20. *Filius hominis non venit*

nit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redẽptionem pro multis. Datus in præmium remunerationis, iuxta illud Apocalip. 2. *Vincenti dabo comedere manna absconditum.* Hinc est illud quod canit Ecclesia:

In hymn. Corporis Christi.

Se nascens dedit socium,
Conuescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

19 Perfidi autem Iudæi in sua, vsque in hodiernum diem infidelitate persistunt: Messiam in lege promissum expectantes, quorum duritiam præsens locus Isaiæ redarguit, & alia quam plurima testimonia sacræ Scripturæ, ex quibus sanctus Matthæus Euangelista manifestè ostendit, iam esse adimpletum, id quod in præsenti loquens de futuro per modum præteriti, propter certitudinem prophetię, annunciat Isaias. vt ex discursu totius Euangelij colligitur, quod ad breue cõpendium in præsenti reducere statui, vt ex illo iudaicam perfidiam vnusquisque possit conuincere.

DISCVRSVS
TOTIVS EVANGELII
SANCTI MATTHÆI,

Ex quo Messiam in lege promissum adueniſſe, illumque fuisse Christum Dominum comprobatur.

Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.

20 Ex Petro Aureol. in cõpen. S. Scrip. p. 7. & Georg. Aeder. in 3. partic. Theologicar. a tab. 14. vsque ad 36

TOTVS autem Euãgelij secundum Matthæum, discursus ad hoc vnum tanquam ad scopum destinatur, vt ostendat Christum Dominũ Redemptorem nostrum esse verum Messiam in lege promissum, & prophetis. Id quod efficaciter probat tali virtualiter vtens argumento. Ille tanquam verus Messias habendus est, atque ab omnibus venerandus, in quo adimpleta sunt omnia oracula, & signa, quæ de illo in lege & Pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& prophetis prædicta sunt: sed omnia hęc signa & oracula sunt in Christo Domino impleta, ille ergo ab omnibus tanquam verus Messias recipiendus est. Maior cum consequẽtia ita sunt perse notę, vt nulla prorsus indigeant probatione. Minorẽ nititur sanctus Matthæus in discursu totius Euangelij ostendere, ex viginti duobus signis, quæ de venturo Messia prædixerunt prophetæ, quæ etiam suo ordine ostendit fuisse in Christo Domino adimpleta.

21 Primum signũ Messiæ fuit, propagatio ex regia stirpe Dauid, cuius secundum carnem filium esse
Isai. 11. testantur Isaias, cum ait: *Et egredietur virga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascendet*, quem locum de Messia promisso interpretantur Origenes, sanctus Hieronymus, & S. Bernardus, vt super eundem locum patebit. Idem signum explicat Hieremias, cum ait:
Hier. 23. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex & sapiens erit.* Quod etiam Dauid regi fuerat a Domino sub iuramento repromissum. Ait enim:
Psa. 131. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Hoc autem signum in Christo Iesu adimpletum fuisse probat Matthæus cap. 1. in principio. Vbi ostendit Christum, secundum carnem filiũ esse Dauid, & Abraham. eius genealogiam describens a Ioseph vsque ad Abrahã, in qua simul etiam enarrat genealogiam beatissimæ Virginis Mariæ,
Matt. 1. *de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Ait enim Damascenus:
Damasc. lib. 4. fid. orthod. *Quod Ioseph ex Dauidica tribu descenderit, Matthæus, & Lucas sacratissimi Euãgelistæ dilucide monstrarunt. Sed Matthæus quidem ex Dauid per Salomonẽ deduxit Ioseph: Lucas autem per Nathan: Sanctæ vero Virginis ambo filiæ-runt. Decet autem scire non fuisse morem hebræis, neque diuinæ Scripturæ genealogias texere mulierum. Nam lex fuit tribum non desponsare ex alia tribu. Atqui Ioseph ex Dauidica descendit & iustus erat, hoc enim de ipso diuinum testatur Euangelium. Non igitur præter legem sanctam virginem ad desponsationem duxisset, nisi ex eius sceptro descendisset. Cum igitur ostenderit Euangelista descensum Ioseph, satisfactum esse putandum est.* Ecce Christus Deus & homo in fine regalis lineæ constituitur tanquam hamus, quo Leuiathan hoc est diabolus, & princeps huius mundi capiendus erat, sicut scriptum est:
Iob 40. *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Super quem locum B. Greg. ait:
Greg. 31. mor. 7. *Huius hami linea illa est per Euangelium antiquorum patrum propago memorata. Nam cum dicitur, Abraham genuit Isaac: Isaac genuit Iacob: cũqcæteri successores interposito Ioseph nomine, vsque ad Mariam Virginem desponsatam describuntur, quasi quædam linea torquetur, in cuius extremo incarnatus Dominus, idest hamus iste ligaretur: quem in his aquis humani generis dependentem aperto ore istæ cætus expeteret. Sed eo per satellitum suorum sæuitiam morso, mordendi vires vlterius non haberet. Ne ergo iste humanis morsibus cætus insidiãs, quos vellet vltra deuoraret, hamus hic raptoris fauces tenuit, & sese mordentẽ momordit. Incarnationem igitur vnigeniti filijs fideli famulo indicans Deus ait: An extrahere poteris Leuiathan hamo? Subaudi, vt ego; qui ad raptoris mortem incarnatum vnigenitum filium mitto, in quo dum mortalis caro conspicitur, & immortalitatis potentia non*

non videtur: quasi hamus quidam inde deuorantem perimit, Vnde acumen potentiæ quo transfigat occultat. Obseruandũ est autem quod Mattheus descendẽdo ab Abrahã vsque ad Ioseph generationem Saluatoris enarrat; Lucas autem ascendendo a Ioseph vsque ad Deum, vt agnoscas, quoniã ille nos ad eũ ascẽdere facit, qui propter nos homines, & propter nostrã salutem descendit de cælis.

22 Secundum signum quod de venturo Messia prædixerunt prophetæ, fuit natiuitas illius ex Vir-
Isai. 7. gine, quam Isaias prænũtiauerat dicens. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Quod etiam Sanctus Ezechiel notauit, cum dixit.
Ezec. 44 *Porta hæc clausa erit, & non apperietur, & vir non transiet per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eã, eritque clausa principi.* Alia testimonia Prophetarum, quæ de hoc signo præloquuntur adduximus cap. 7. n. 24. 25. & 26. Sed qualiter hoc signũ Christo Domino conueniat, narrat Euangelista eodem ca. 1. ab illo vers ficulo: *Christi autem generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, ante quam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Vbi manifestat generationẽ Christi mirabilem, non virili semine, sed mistico spiramine factam fuisse.
Luc. 1. Quod etiam Sanctus Lucas confirmat, cum ait. *Missus est Angelus Gabriel a Deo in Ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph de Domo Dauid, & nomen virginis Maria.* Et ne perfidi Iudæi calumniarentur, & dicerent, illam ante partum quidem Virginem extitisse, non in partu, neque post partum, interrogationem prudentissimam subiungit virginis. *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Quasi dicat, *Non quæras ordinem naturalem, vbi quæ per-* Chrys. apud S. Th. in cap. 1. *tractantur mysteria naturam superant & transcendunt. Non obstabit quod dicis, quoniam virum non cognosco, quinimo eo ipso continget, quod ex coniugis in experta. Nam si virum experta fuisses, non digna censereris hoc mysterio, non quia prophanum sit coniugium, sed quia virginitas potior.* Et vt scias qualiter propheta, & Euangelista velut duo cherubin se in vicem respiciant, postquã Matthæus docuit, de Spiritu sancto Beatam Virginem concepisse, subdit. *Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est a Domino per Pro-* Isai. 7. *phetam. Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel.*

23 Tertium signum fuit apparitio stellæ, quæ nouo quoddam gaudio natiuitatem venturi, gentibus nunciaret, cuius meminit propheta cum dixit. *Orietur stella ex* Num. 24 *Iacob, & consurget Virga de Israel:* aduentus Magorum aduenientium stella duce, vt natum Regem adorarent offerentes ei numera, iuxta illud psal. 71. *Reges Tharsis & Insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Sabba dona adducent, & adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruient ei.* De quo etiam Isaias ait. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui.* Et iterum: *Omnes de sabba venient aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes.* Hoc autem signum in natiuitate Christi Domini adimpletum fuisse probat Mathæus c. 2.

Vbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vbi historiam narrat magorum, & qualiter ducti stella, quæ illis in Oriente apparuit in Bethelem venerint, & adorauerint puerum offerentes ei munera, aurum, thus, & mirrham?

24 Quartum signum fuit occisio crudelis innocentum, qui propter Saluatorem venturum occidēdi erant ab iniquo rege. Huius notæ meminit Hieremias propheta cū ait. *Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt.* Hoc autem signum in aduentu Christi Domini fuisse adimpletum ostendit Euangelista narrans fugam pueri Iesu in Ægyptum, & Herodis furorem, qui *mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem ab imatu, & infra:* vt inter illos agnum Christū occideret. Et vt scias hoc non casu fuisse factum, sed vt scriptura impleretur: subdit Euangelista. *Tunc adimpletum est, quod dictum est per Hieremiam Prophetam dicentem. Vox in Rama audita est ploratus, et vlulatus multus Rachel plorans filios, & noluit consolari, quia non sunt.* Et de hoc agit Sanctus Matthæus eodem cap. 2. ab illo versiculo, tunc Herodes videns &c. Vbi expende Christi benignitatē, qui vt in maiori abundantia suum sanguinem preciosum in perfecta ætate inter duos latrones pro nobis funderet, noluit, dum esset paruulus ab inquo Rege inter innocentes trucidari. In cuius signum scriptum est. *Non coques agnū in lacte matris suæ.* Quæ verba explicans Sanctus Augustinus sic ait. *Hoc vero quomodo obseruetur ad proprietatem verborum aut non est, aut non elucet. Intellectum tamen de Christo approbo, quod hac prophetia prædictus est non occidendus a Iudæis infans, quando Hærodes quærens cum vt occideret, non inuenit, vt coques quod dictum est, pertineat ad ignem passionis, hoc est tribulationem. Vnde dicitur, Vasa figuli probat fornax & homines iustos tētatio tribulationis. quia ergo non est tunc infans passus, cū quærente Herode huiusmodi periculū imminere videretur, prædictum est his verbis. Non coques agnum in lacte matris suæ.* Vnde, & Chrysostomus ait. *Sanctus quoq; Moyses quod Christus Dominus infans, adhuc lactēs minime possit occidi, his verbis testatus est, dicens: Non coques agnum in lactē matris suæ. Id ipsum significans Christum Dominum nostrum, qui verus agnus Dei est, non nisi maturo tempore pati oportere.*

Hier. 31

Exod. 23 Aug. li. 2. quæst. super exod. q. 90.

Eccle. 31

Chrisho. 2. ex variis in Matth. tom. 2.

25 Et sicut stella matutina ortum solis statim futurum annūciat, & diei certissimum signum est, ita quoque in scripturis sacris præmittitur ante verbum Ioannes Baptista, qui tanquam stella matutina aduentum illius nuntiaret, qui est lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. & corda hominum ad percipiendū claritatem solis præpararet. Ait enim Augustinus. *Præmissus est.* Aug. ser. 5. Ioan. in nat. s. Ioan. Bapti. scilicet Ioannes Baptista, *velut vox ante verbum, lucerna ante solem, præco ante iudicem, seruus ante Dominum, amicus ante sponsum. Et quia vniuersum mundum peccatorum tenebræ, & nox infidelitatis opprimerant, & solem iustitiæ aspicere non valebant, Beatus Ioannes quasi lucerna præmittitur, vt cordis oculi qui lippitudine iniquitatis oppressi fuerant, magnum & verum lumen videre non poterant, ad lumen lucernæ primum quasi tenuem splendorem videre consuescerent, vt paulatim peccatorum nubilo remoto, & infi-*

infidelitatis humore digesto, aduenientе Christo ab illo cælesti lumine lætificari possent potius quam retorqueri. Sicut enim lippientes oculos ad videndū prouocas, si exiguum splendorem lucernæ ostenderis, & amplius crucias si lumen magnum ingesseris: ita Dominus, & Saluator noster, qui est lumen verum, nisi prius Beatum Ioannem velut lucernam præmitteret, claritatem eius totus mundus sustinere non posset. Hoc autem aduentus Saluatoris signum Dominus ipse per Malachiā dedit. *Ecce (inquiens) Ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum.* Quem locum depræcurfore verbi redemptoris venturi interpretatur Sancti Patres, imo, & Christus ipse cum ait. *Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt, sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquā prophetam. Hic est enim de quo scriptum est. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante.* Idem signum ēt Isaias prædixit, ait enim, *Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Vbi (vt notauit Iustinus iu dialogo aduersus Triphonem) inter alia signa data veteribus, vt Christum venientem agnoscerent, hoc vnum est quod hoc loco describitur, quod Ioannes præiturus esset ei, & præcursor eius esset futurus. Et vt scires quoniam statim post huius vocis sonitum Verbum patris caro factum erat venturum, subdit statim propheta. *Et reuelabit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.* Et postpauca, *Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur, ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo.*

Isai. 40.

26 Hoc autem signum nisi cęci esse velint Iudæi, sicut & sunt, adimpletum esse in aduentu Christi agnoscent si attente legerint, quæ Euangelista refert cap. 3. in quibus narrat pœnitentiam Ioannis in deserto, prædicationem illius annuntiatis & baptizantis Christū, & affirmat illum esse, qui dictus est per Isaiam prophetam dicentē. Vox clamantis in deserto parate viam Domini rectas facite semitas eius. Vbi obserua cum Sancto Chrysostomo, quod Ioannes congrua ratione vox dicitur, sed Dei filius verbum. *Vox enim*, ait, *est sonus confusus nullum secretum cordis ostendens, sed hoc tantummodo significans, quia vult aliquid dicere ille qui clamat, verbum autem est sermo rationabilis mysterium cordis aperiens. Adhuc vox inter animalia & homines communis est verbum autem hominum tantum. Ideo ergo Ioannes dictus est vox, non verbum, quia per Ioannem neque misericordias suas Deus, neque iustitias, neque ante constitutionem mundi præparata consilia demonstrauit, sed hoc tantummodo quia aliquid magni facere Deus in hominibus meditabatur. Postea autem per filium suum plenissimum mysterium suæ voluntatis aperuit, ideo & dictus est verbum.*

Chry. ho. 3. impers. in Matth. col. 2.

27 Sextum signum fuit admirabilis abstinētia, & ieiunium, quo afflicta est anima illius, atque tentatio Diaboli post ieiuniū subsequuta in deserto. Hoc signum præconsli tuerunt prophetæ. Ait enim Do-

Universidad de Deusto
Biblioteca

minus per psalmistam. *Excussus sum sicut locusta, genua mea infirmata sunt a ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.* Vbi forsitan illa verba, *excussus sum sicut locusta*, impulsũ designãt, quo Spiritus sanctus expulit Christum in desertum. Locustæ namque vento flante ab vno loco in alium transferuntur. Tẽtationis autem Diaboli mystice meminit Zacharias dicens. *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat a dextris eius, vt aduersaretur ei.* Quem locum de Christo Domino interpretantur multi Patres, inter quos est Tertullianus lib. aduersus Iudæos prope finem, Chrisostomus homilia 5. ex varijs in Matthæum tom. 2. Sanctus Hieronymus in commentarijs super psalmum 108. & 109. Origenes ho. 14. in Lucam. Quamuis ad literam de Iesu filio Iosedech, multi intelligant prædictum locum, inter quos est Sanctus Cyrillus, & Beda super Epistolam Iudæ, Euthymius in commentarijs super psalmũ 108 in illa verba. *Diabolus stet a dextris eius.* Nihilominus negari non potest, quin saltem allegorice prædicta prophetia Christum Dominum respiciat. Id quod expresse fatentur Sanctus Hieronymus lib. 2. contra Ioninianum paulo post principium Augustinus lib. 12. contra faustũ cap 36. & Iustinus martir in dialogo cum Triphone circa finem. Hæc autem omnia fuisse in Christo Domino adimpleta probat Matthæus cap. 4. in principio, vbi ieiunium Saluatoris refert, & tentationem Diaboli in deserto. Et vt historia prophetiæ correspondere videatur Sanctus Marcus, idem referens quod Matthæus ait. *Et statim spiritus expulit eum in desertum.* Vbi illud verbum, expulit, correspondet vaticinio prædicenti. *Et excussus sum sicut locusta.*

Ps. 108.

Zach. 3.

Mar. 1.

28 Septimum signum fuit prædicatio primum facta in terra Zabulon, & Nephthalim, atque vocatio discipulorum, qui illum tanquã magistrum, & doctorem secuturi erant. Huius signi meminit Isaias cum ait. *Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & Nephthalim, & in nouissimo aggrauata est via maris trãs Iordanem Galilææ gentium. Populus qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam, &c.* Et iterum ait: *Liga testimonium signa legem in discipulis meis.* Et post pauca: *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Lege eodem cap. 45. Matthei ab illo versiculo, *Cum autem audisset Iesus*, vsque ad finem capitis, & luce clarius videbis Euangelistam efficaciter comprobare veritatem, prophetiæ respondere. Refert enim Christum Dominum cœpisse prædicare regnum Dei in finibus Zabulon, & Nephptalim. Et aduertit hoc factum fuisse, *Vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam. Terra Zabulon, & terra Nephthalim via maris trans Iordanem Galileæ gentium, populus qui ambulabat in tenebris, &c.* Ac denique subiungit Dominum Iesum iuxta mare galilææ vocasse duos fratres videlicet, Simonem Petrum, & Andream fratrem eius, ac deinde alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, qui statim relictis retibus, & patre, sequuti sunt eum. Vbi obserua quod olim duos fratres vocauit Dominus Moysem videlicet, & Aron, & misit illos ad Pharaonem, vt filios Israel educerent de Aegypto, & populum Dei per desertum ad terram promissionis tendentem gubernarent, & sub lege scripta eos custodirent. Cum autem Euangelium omni creaturæ in vniuerso mundo per Apostolos prædicaret, quatuor fratres elegit, qui legis gratiæ fundamenta essent post Christum, & illam mundo nunciarent. Vtrobiq. fratres ad legem stabiliendam eliguntur, quoniam omnis lex, omnis Ecclesia in charitate & vnitate statuenda est, & ædificanda: sed ibi duo, hic vero quatuor fratres in ministeriũ legis adhibentur, vt scias quoniam lex gratiæ in maiori dilectione, & vnitate stabilita est, quam antiqua. Audi quid sanctus Chrysostomus loquẽs de his fratribus dicat: *Erant, inquit, habitatione ciues, dilectione concordes arte officij pares, fraternitate pietatis coniuncti; ideo sic vocauit & illos, ne tot bonis rebus coniunctos dissimilis vocatio separaret. Gratiose aliquis de hac duplici fratrum vtilitate locutus est, quoniam omnis Ecclesia præcipuè in charitate fuerat construenda, sicut ipse dicit; Hoc est autem mandatum vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos. Et iterum: In hoc cognoscent homines, quòd mei estis discipuli, si charitatem habueritis inter vos. Sicut enim in corporali ædificio lapis ad lapidem cæmento mediante constringitur, sic in ædificio Ecclesiæ, Christianus ad Christianum charitate mediante cõnectitur. Ideo super fraternitatem charitatis Ecclesiæ composuit fundamenta, vt radicibus charitatis exuberans, quasi humor ascendat in ramos. Et hoc supernaturalem charitatem, vt non solum per gratiam, sed etiam per naturam ipsa charitas firmior habeatur. Sic enim fecit Deus in veteri testamento; ædificaturus enim populum illum per legem supra Moysem & Aaron fratres posuit ædificationis initium. Quoniam autem abundatior gratia futura erat noui testamenti quam veteris, ideo populum illũ quidem ædificauit secundum vnam fraternitatem, hunc autem secundum duas.*

Isai. 9.

Isai. 8.

Chry. ho. 7. imperf. in Matth. circa medium to. 2.

Ioan. 15.

Ioan. 13.

29 Octauum signum est potestas legislatiua, quam deuenturo Messia prædixerunt prophetæ. Isaias quidem 30. cap. *Et non faciet auolare a te vltra doctorem tuum. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis, nec ad dextram, neque ad sinistram.* Quem locũ de Saluatore in lege promisso interpretantur sanctus Hieronymus super eundem locum, & alij Patres. Oseas quoq. idem signum respiciẽs ait: *Tempus autem requirendi Dominum cum venerit, qui docebit nos iustitiam.* Quæ verba etiam de Messia in lege promisso intelligunt sanctus Hieronymus super eundem locum, & multi ex doctissimis Hebræis, vt Galatinus refert lib. 3. contra Iudæos cap. 29. Idem signum explicant verba illa Ioelis 2. *Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ.* Christum videlicet, qui est legislator, de quo scriptum est: *Etenim benedictionem dabit legislator.* Et iterum: *Non est similis ei in legislatoribus.* Ipse enim iustitiam docebit, & falsam doctrinam a Scribis, & Pharisæis introductam, & legi permixtam exterminabit. Quod & Isaias propheta prædixit supra capite secundo cum ait: *Et excoquam ad purum scoriam tuam*, vt in eodẽ cap. num. 64. dictum est. Hæc autẽ omnia fuisse in Christo Domino cõpleta

Osee. 10.

Psal. 83.

Iob. 36.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pleta probat Euangelista cap. 5. 6. & 7. Nam in cap. 5. refert qualiter Christus vt perfectionem legis Euãgelicæ prædicaret, ascendit in montem, & aperiens os suum tanquam Doctor docebat discipulos suos dicens; *Beati pauperes spiritu, &c.* Mat. 5. Deinde ostendit in quo vera iustitia consistat, explicans quædam præcepta decalogi malè a Scribis, & Pharisæis intellecta, & corrupta, & de hoc agit ab illo versiculo: *Dico autem vobis nisi abundauerit iustitia vestra*, &c. vsque ad finem capitis. Mox in cap. 6. docet hypocrisim fugiendã esse præcipuè in eleemosynis faciendis, & orationibus ad Deum, circa quas discipulos instruit, orationem Dominicam stabiliendo, & eos exortando, vt spem omnem suam in patria cælesti constituant. Denique in ca. 7. docet iudicia temeraria vitanda esse, & alia documenta salutaria circa varias virtutes constituit, quæ omnia manifestè indicant Christum Dominũ esse magnum illum prophetam, & doctorem, de quo loquens Moyses
Deut. 8. prædixit. *Prophetam degente tua, & de fratribus tuis suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.*

30 Signum nonum de venturo Messia per prophetas prædictũ fuit deifica operatio, & corruscatio miraculorum, quibus suam doctrinam confirmauit. Hoc signum expresse constituit Isaias cum ait: *Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet, sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorũ.* Isai. 35. Humanitas quippe redemptoris promissi propter coniunctionem ad verbum potestate quadã pollebat excellentiæ, qua naturam poterat immutare, & miracula facere. Idem signum prædixerat Isaias supra. *Ecce ego, inquit, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, & portentũ Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Isai. 8. vt explicatum est superius cap. 8. num. 29. & 30. Vbi expendimus verba illa psalmi: *Tu es Deus, qui facis mirabilia magna solus*, quæ eandem potestatem faciendi miracula virtute propria in verbo incarnato reperiri, designant. Hanc autem excellentiam Christo, Domino competere probat sanctus Matthæus ex pluribus a Christo miraculis factis, quæ refert c. 8. & tribus sequentibus: nam in c. 8. plura miracula narrat. Primo enim descendens de monte Leprosum mundauit. Secundo puerum Centurionis paralyticum curauit. Tertio, socrum Petri a magnis febribus liberauit. Quarto, multis dæmonia habentibus, & varias infirmitates medelam tribuit. Et hæc, inquit Euangelista facta fuisse, *vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.* Isai. 53. Quinto, sanat paralyticum iacentem in lecto, cap. 9. in principio. Sexto, filiam cuiusdam Principis iam defunctam suscitat a mortuis: & mulierem, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis a profluuio liberat tactu fimbriæ. Denique in fine eiusdem capitis docet Euãgelista Christum Dominum omnem lãguorem, & omnem infirmitatem curasse. Confirmat hæc omnia idem Euangelista in cap. 10. ex potestate, quã Christus Dominus duodecim discipulis tradidit, *spirituum immundorum, vt ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Vbi consequenter quædã præcepta

cepta illis tradidit instruens eos, qualiter in prædicatione Euangelij se gererent. Vltimo in ca. 11. Ioanni per duos discipulos inquirenti: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Respondit: *Euntes renuntiate Ioanni, quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mũdantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur:* Insinuans se Messiam esse promissum in lege, de cuius aduentu prædixerat Isaias: *Tunc aperientur oculi cæcorum, &c.* Neque esse alium, sicut perfidi Iudæi expectant, expectandum.

31 Decimum signum est pacifica, & humilis venturi conuersatio, Isai. 42. de qua prædixerat Isaias: *Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum: iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neq; accipiet personam, neque audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret: & linum fumigans non extinguet. In veritate educet iudicium. non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulæ expectabunt.* quæ verba sanctus Augustinus lib. 20. de Ciuitate Dei, cap. vltimo, & Epiphanius lib. 2. contra hæreses, & alij Patres de Messia in lege promisso interpretantur, qui licet secundum diuinitatem, æqualis sit Patri, secundum humanitatem minor est patre. Ipse Ioan. 14. enim ait: *Quia pater maior me est.* Vnde & nomen serui illi congruere Mat. 20. potest. Scriptum est enim: *Quia filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis.* Et iterum: *Seruire me fecisti in peccatis tuis.* Hanc autem pacificam conuersationem, & humilem Christo Domino esse propriam probat sanctus Matthæus cap. 12. vbi refert qualiter discipulos suos a calũnia Pharisæorum defenderit, dicentium: *Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbato.* Quibus respondet; *Misericordiam volo, & non sacrificiũ.* Narrat etiam, quam patienter responderit Pharisæis calumniãtibus eius miracula, & dicentibus: *Hic non ejicit dæmonia, nisi in Belzebub principe dæmoniorum.* Et in eodem cap. adducit Euangelista auctoritatem Isaiæ inductam, docens fuisse in Christo Domino adimpletam. Ait enim: *Iesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes, & præcepit eis ne manifestum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce puer meus quem elegi, &c.*

32 Vndecimum signum de Messia venturo per prophetas sacros prædictum; fuit parabolica locutio, qua abscondita mysteria tudi populo explicuit. Hoc signum notauit propheta regius, cum in persona illius loquens dixit: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.* Psal. 77. Isaias quoque cap. 6. id ipsum insinuat: *Excæca*, inquiens, *cor populi huius & aures eius aggraua, & oculos claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, &c.* Quare autem Scriptura sacra sæpissime vtatur parabolis, ac metaphoricis locutionibus, explicatum est supra in præfatione num. 2. pag. 2. Hoc signum in Christo Domino expletum fuisse, comprobat sanctus Matthæus cap. 13. in quo refert parabolas, quibus cælestem doctrinam suam explicuit. Prima est seminantis semen, &c. et in eadem parabola Dominus affirmat se propterea

Universidad de Deusto
Biblioteca

rea in parabolis loqui, vt vaticiniũ prædictum Isaiæ impleretur. Ait
Mat. 13. enim: *Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, vt adimpleatur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius; & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.* De quo testimonio plura diximus cap. 6. nu. 45. Secunda parabola est, qua assimilauit *Regnum cælorum homini, qui seminauit bonum semen in agro suo: Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizaniã in medio tritici.* Tertia est grani sinapis. Quarta est thesauri absconditi in agro. Quinta, est sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congregantis. Et aduertit Euangelista. *Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis nõ loquebatur eis, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.*
Psal. 77.

33 Duodecimum signum fuit prouida ad instar pastoris suorum enutritio, qua non solum cælesti pabulo, sed etiam corporali nutrimẽto oues suas pauit: Loquens enim
Ezec. 34 Ezechiel de illo, inquit, *Sicut visitat pastor gregem suum in die, quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarũ: sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis, & caliginis: & educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel in riuis, & in cunctis sedibus terræ. In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum. Ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus.* Hoc autem vaticinium opere Christum Dominũ compleuisse ostendit beatus Matthæus cap. 14. ex miraculo illo, quo in deserto seorsum quinque panibus, & duobus piscibus, quinque millia virorum satiauit.

34 Tertium decimum signum est hypocrisis maxima detestatio, quam de venturo Messia prædixerat Isaias cum ait. *Non secundum Isai. 11*
visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. De quo vaticinio plura dicemus infra capite 11. Item etiam in c. 29. in persona Christi loquens contra hypocritas, inquit. *Populus iste labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Hanc ergo conditionem in Christo Domino concurrere cõtestatur Sanctus Matth. cap. 15. & 16. Nam in principio capit. 15. introducit Pharisæos reprehendentes Iesum, quia discipuli eius transgrediũtur traditiones seniorum non lotis manibus manducando; Christus autẽ quasi arguens in æquitate, & respondens pro mansuetis terræ, eos increpat, dicens, *Quare, & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram.* Et allegat in confirmationem huius prædictam prophetiam Isaiæ. Mox in residuo capitis tria refert miracula, quibus doctrinam contra Hypocritas traditã confirmauit Christus.

stus. Denique cap. 16. in principio vnum, ex miraculis ad detestationem hypocrisis Pharisæorum, & saduceorum applicat dicens. *Intuemini. & cauete a fermento Pharisæorũ & Saducæorum.* Videantur circa hoc supra dicta capit. 1. numero 52.

35 Quartum decimum signum quod de venturo Messia annunciauerunt prophetæ est duarum naturarum, diuinæ, videlicet, & humanæ in eodem supposito admirabilis cõnexio. Hoc signum traddit nobis Isaias in præsenti, & alij prophetæ, quorum testimonia expendimus in hoc cap. nu. Hanc autem excellentiam soli Christo conuenire ostendit Sanctus Matthæus eodem c. 16. ab illo versiculo. *Venit autem Iesus in partes Cæsare Philippi* ex confessione altissima Principis Theologorum Petri Apostoli. *Tu es Christus filius Dei viui.* Quibus verbis Christum Dominum filium Dei naturalem esse confessus est. Quod autem humanam simul habeat naturam, non phantasticam, (vt somniauerunt hæretici) sed veram declarat consequenter ex passione futura, de qua loquebatur cum discipulis suis, dicens, *Quia oporteret eum ire in Hierosolimam, & multa pati a senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi.* Nisi enim esset verus homo hæc pati vtique non potuisset. Vnde Sanctus Augustinus scribens ad sororem, & verba illa Ioannis expendens, videlicet. *Ecce homo*, ait: *Ecce educitur flagellatus portãs spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit Pilatus, ecce homo. Vere homo est quis dubitet? Testes sunt plagæ virgarum liuor vlcerum fœditas sputorum. Iam nunc cognosco Zabule quia est homo, vere est homo, inquis, sed quid est quod in tot iniurijs non irascitur vt homo, non mouetur vt homo, non suis tortoribus indignatur vt homo? Ergo plus est quam homo, si quis, cognoscit illum. Cognoscitur certe homo impiorum iudicia sustinens, sed cognoscetur Deus Iudicium faciens. Sero aduertisti Zabule.* Vide qualiter ex passione satis constet vere Christum Dominum esse hominem, nec solum hominem sicut cæteri sed etiam Deum? Vtrunque confirmat Euangelista ca. 17. Quod enim in Christo sit vere diuina natura probat ex sacro sancto transfigurationis mysterio, in quo, *Facies eius resplenduit, sicut sol, & vox patris audita est. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Quod autem simul etiam naturam habeat humanam, ostendit ex solutione didragmatis, quam sicut verus homo principibus exoluit.

Augu. lib. de vita Heremit. ad soror. c. 59. habetur to. 1.

36 Quintum decimum signũ fuit Hierarchica vnius noui regni ordinatio in humilitate, fraternitate, charitate, & aliarum virtutum exercitio consistens: De qua prophetice loquens Daniel cap. 7. Post quã diuersa mũdi regna sub figura variarũ bestiarũ descripsit, vt ostenderet eminentiam regni Christi, inquit. *Et iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem. Regnum autem, & potestas, & Magnitudo Regni quod est subter omne cælum: detur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges seruient ei, & obedient.* Isaias etiam in hoc capite id ipsum annũciat. *Multiplicabitur*, inquiens, *eius imperium, & pacis non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret*
Isai. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

roboret a modo, & vsque in sempiternum. Et Dauit propheta in persona mittendi loquens, ait. *Ego autem cõstitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius prædicans præceptum eius.* Hoc autem signum probat Euangelista in Christo Domino reperiri. Id quod manifestat in capite 18. 19. & 20. in quibus Saluator ad virtutes, quibus regnum cælorum acquiritur, homines hortatur. Etenim cap. 18. agit de regno cælorum, quod est præsens Ecclesia, ostendens, qualiter Dominus Iesus regnum suum disposuit opposito modo ad regnum terrenum. Primo quidem in humilitate, ad quam homines hortatur in principio capituli decimi octaui. *Quis putas maior est in regno cælorum?* Secundo in charitate, & fraternitate ad quam suos inducit eodem capite ab illo versiculo. *Si peccauerit in te frater tuus.* Tertio in misericordia, & pietate, de qua agit ab illo versiculo. *Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere &c.* Quarto in castitate coniugali, de qua agit c. 19. in principio. Quinto in obseruantia omnium mandatorum, ad quam hortatur eos, qui ad suum regnum pertinent, & præcipue iuuenem, cũ ait illi. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Sexto in voluntaria paupertate, & perfectione euangelica, cuius præmium subdit statim ab illo versiculo. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes & da pauperibus.* Et infra: *Ecce nos reliquimus omnia, &c.* vsque ad finẽ cap. Septimo in manuum exercitatione, & operatione continua, ad quam in toto cap. 20. nos inducit, sub parabola Patris familias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Octauo in concordia pace, & tranquillitate, contentionem omnem, & ambitionem procul pellentem. Et de his agit ab illo versiculo, *& accedens Iesus Hierosolymam* vsque ad finem cap. 20. Vbi etiam introducit decẽ Apostolos indignatos de duobus fratribus, scilicet, Iacob, & Ioanne, quia postulauerant, vt vnus sederet ad dexteram, & alius ad sinistram in regno eius. Quam indignationem, & turbationem sedat, dicens. *Scitis quia reges terræ dominantur eorum, &c.* Psal. 3.

37 Sextum decimum signum. est ingressus humilis in sanctam Ciuitatem super Asinam populo acclamante. *Benedictus qui venit rex in nomine Domini.* Hoc signum expressis uerbis Zacharias prædixit, dicens. *Exulta satis filia Syon, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus, & Saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullũ filium asinæ.* Hanc autem prophetiam Sanctus Matthæus c. 21. ostendit in redemptore nostro Christo Iesu ad litteram fuisse compleram, dum refert ascẽsum illius honorificũ in Ciuitatẽ Hierusalẽ, paucis diebus ante passionem factum, & aduertit: *Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem. Dicite filiæ Sion Ecce rex tuus venit tibi, &c.* Zach. 9.

38 Decimum septimum signũ est Iudæorum excæcatio, & reprobatio ob eorum perfidiam, quam prædixit Isaias cap. 2. cum ait. *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob.* & cap. 6. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude &c.* Et cap. 29. *Claudes oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones operiet & erit*

& erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Id quod iuxta interpretationem Sancti Gregorij vaticinatus est Iob cap. 37. cum ait: *Immanibus abscondit lucem*, hoc est Christum, qui est lux mundi perfidis, atque superbis Iudæis occultauit. Sed quoniam in fine mundi a cordibus eorum velamen est auferendum, vt conuertantur ad Dominum, subdit. *Et præcipit ei, vt rursus adueniat.* Hoc autem in aduentu Christi completum fuisse ostendit Sanctus Mathæus cap. 21. & duobus sequentibus, in quibus narrat qualiter in præsentia luminis, hoc est Christi Iudæi, & maxime Pharisæi, & seniores populi excæcati sunt. Id quod manifestat, primo sub parabola, cuiusdam Ficulneæ; quæ non protulit fructum, sed arefacta est. Illa autem ficulnea significabat Iudæos. Hanc parabolam tangit cap. 21. ab illo versiculo: *Videntes autem Principes sacerdotum, & scribæ mirabilia, quæ fecit, &c.* Secundo sub parabola cuiusdam hominis habentis duos filios. Tertio sub parabola de agricolis, qui hæredem domini vineæ occiderunt, quas constituit eodem cap. 21. In cap. autem 22. id ipsum ostendit alia parabola de nuptijs & inuitatis, qui fuerunt indigni, ac denique ostendit Iudæos excæcatos fuisse ex machinatione, & consilio, quod inierunt contra Christum, vt caperent eum in sermone, de quo agit eodem ca 22. ab illo versiculo: *Tunc ab euntes Pharisæi*, vsque ad finem capitis. In cap. autem 23. etiam loquitur contra perfidiam Iudæorum, væ damnationis æternæ, ob eorum cæcitatem, & alia innumera peccata, illis annunciando. Greg. 27. mor. ca. 7.

39 Decimum octauum signum quod de venturo Messia prædixerunt prophetę, est occultorum reseratio, & futurorum prophetica cognitio. Loquens enim de illo Moyses inquit. *Prophetam de fratribus tuis, sicut me suscitauit Dominus Deus tuus, sicut petisti a Domino tuo.* Dominus etiam loquens ad Moysem in eodem capite inquit. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui.* Hanc autem excellentiam Christo Domino competere ostendit Sanctus Mathæus cap. 24. & 25. vbi refert, qualiter Christus Dominus excidium Hierusalem, & destructionem templi per Titum & Vespasianum faciendam prophetauerit, atque vniuersalem iudicij diem, nec non & signa terribilia antecedentia diem illum, de quibus agit in toto c. 24. In cap. autem 25. explicat modum, quo homines venient ad iudicium, sub duplici parabola, altera decem virginum, quarum quinque erant fatuæ, quinque prudentes, Altera est, diuersorum seruorum, qui varia, vt cum eis negociarentur, a Domino suo acceperũt talenta. Denique declarat qualiter vltimum iudicium sit consumandum, de quo agit ab illo versiculo: *Cum autem venerit filius hominis*; vsque ad finem capitis. Deut. 18

40 Decimum nonum signum a prophetis prædictum de venturo Messia, est institutio cuiusdam mirabilis sacrificij, atque ineffabilis sacramenti sub speciebus panis, & vini. De sacerdotio namque illius canit propheta. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Melchisedech autem vt constat ex historia Geneſis 14. panem Deo, & vinum obtulit. Zacharias etiam loquens de pane isto, & vino Psa. 109

Universidad de Deusto
Biblioteca

ait. *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Quem locum de sacrosancto Eucharistiæ sacramẽto interpretatur Hieronymus in cõmentarijs super Zachariam. Denique Isaias de eodem pane loquens, iuxta interpretationem Sancti Cyrilli, & Basilij ait. *Dabit tibi Dominus panem arctum', & aquã breuem,* Et vere arctum & breuem, si quidem sub parua hostia consecrata, & sub paruo poculo, tota Dei abreuiatur maiestas. Et quoniam sub tam admirabili sacramento nobiscum semper permansurus erat, iuxta illud, quod ipse ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consumationem sæculi:* subdit statim. *Et non faciet vltra quolare a te præceptorem tuum.* Vnde, & Ezechiel nos admonet, nomen ciuitatis sanctæ Hierusalẽ appellandũ esse Dominus ibidem, *Et nomen,* inquit, *ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.* Quæ verba etiam ipsi Hebræi de Sacramento explicant Eucharistiæ, sub quo vere Dominus habitat in Ecclesia, & permanebit nobiscum vsque in finem. Hoc autem signum in Christo Domino completum fuisse, colligit Sanctus Matth. cap. 26. in principio, ex institutione sacrosancti Eucharistiæ sacramenti, quod sub speciebus panis, & vini pridie quam pateretur instituit, & discipulis manducandum dedit, atque in sacrificium incruentum obtulit Deo patri. De quo plura diximus capit. 6 num. 9. & 10.

Basilius & Cyril. super ps. 28.

Mat. 28.

Ezec. 28

41 Vigesimum signum est acerbissima passio, quã pro totius mundi salute redemptor in lege promissus sustinere, æterno Dei consilio decretum est. Huius signi plenæ sunt scripturæ. Omnes enim fere prophetæ, & lex ipsa digito Dei conscripta omnia, & singula, quæ passurus erat prædixerunt. Nam de Iuda proditore, qui osculo tradidit filium hominis, & postmodũ de misericordia desperans diuina abiens laqueo se suspendit, extat aperta prophetia psal. 108. quam de illo explicat Sanctus Petrus Apostolus actorum ca. 1. De scanda lo discipulorum, qui omnes relicto Christo Domino fugerunt vaticinatus est Zachar. ca. 13. cum ait: *Percute Pastorem, & dispergentur oues.* Quod ligatus ducendus esset sicut ouis ad occisionem, vaticinatus fuerat Isaias cap. 53. Quod triginta argentei, quibus appreciatus est Saluator in pręcium agri pro sepultura peregrinorum distrahẽdi essent, prophetauit Zacharias cap. 11. & Hieremias cap. 32. vt latissime ostẽdimus supra cap. 6. nu. 41. Flagella acerbissima, quibus vsque ad effusionem sanguinis pro peccatis nostris patienter sustinuit prædixit propheta regius psal. 37. *Ego autem in flagella paratus sum.* Et Isaias 53. *Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus.* Opprobria, & Ludibria, quibus deonestandus erat a militibus, & plebe, prædixit psalmista eodem psal. 21. *Aperuerunt super me os suum,* & psal. 68. *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.* Et iterum: *Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meã. In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, improperium expectauit cor meum, & miseriam.* Quod cruci inter duos latrones affigendus esset, quasi unus ex illis, & clauis atrociter manus illius, & pedes perforandæ, prædixerunt Da

Dauid

Dauid propheta psal. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea.* Et Zacharias 13. *Et dicetur ei quid sunt plagæ istæ, in medio manuum tuarum? Et dicet, his plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Et cum iniquis deputatus est.* Quod vestes illius inter milites essent diuidendæ, & sorte tunica inconsutilis, vni approprianda quasi iam gestum esset, Dauid prænunciauit, cum in persona Saluatoris loquens ait. *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Quod in cruce positus pater ab illo erat inuocandus prædictum est in psal. 21. *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti.* Mortem illius ignominiosam, sed salutiferã nobis, prænunciauit Isaias 53. sepulturam denique honorificam illius, in qua Ioseph Abarimathia illum constituit, vaticinatus est etiam Isaias eodem cap. *Et dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua.* Et cap. 11. *Et erit sepulchrum eius glorioſum.* Quem locum expendemus eodem capite. Hæc autem omnia fuisse per ordinẽ in Christo Domino completa, demonstrat sanctus Matthæus cap. 26 & 27. in quibus narrat omnia, quæ in passione illius gesta sunt, aduertens specialiter quando fugerunt discipuli, adimpletum esse quod scriptum est Zachariæ 13. *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Similiter etiam quando Iudas pœnitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum, & Senioribus, & illi emerũt ex eis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, ait Euangelista: *Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium apretiati, quem apretiauerunt a filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.* Denique enarrans Euangelista illud: *Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes.* Subdit: *Vt impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Hoc ipsum multoties aduertit Ioannes cap. 19. Ait enim: *Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. vt Scriptura impleretur dicens. Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.* Et post pauca: *Ad Iesum autẽ cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis, & aqua, &c. Facta sunt enim hæc, vt Scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.* Vt quid enim Euangelistę toties repetunt, vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam, &c. nisi vt agnoscas Christum Dominum omnia legis, & prophetarum oracula expleuisse? Vide supradicta in præfatione huius libri num. 1.

Psal. 21.

Mat. 16.

Zac. 11.

Exod 12

Zac. 12.

42 Vigesimũ primum signum de Saluatore promisso prædictum a prophetis, fuit magnifica & gloriosa illius resurrectio, qua aduersus mortem triumphauit. Hanc prædixerat psalmista: *Caro mea,* inquiens, *requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Et iterum: *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cythara, exurgam diluculo.* quem locum de resurrectio-

Psal. 15.

Psa. 107.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rectione Christi, explicat Beatus Augustinus in commentariis super
Aug.to.8. psalmum 56. *Caro*, inquiens, *diuina operans psalterium est, caro humana patiens, cythara est. Sonet psalterium illuminentur cæci, audiant surdi, stringantur paralytici, ambulent claudi, surgant ægroti, resurgant mortui, iste est sonus psalterij. Sonet & cythara, esuriat sitiat, dormiat, teneatur, flagelletur, irrideatur, crucifigatur, sepeliatur. Psalterium enim desuper, cythara vero inferius sonum reddit. Ideo illud diuina opera, hæc vero humana designat.* Idem resurrectionis mysterium denunciauit Oseas, cum ait: *Viuificauit nos post duos dies, & in die tertia*
Ose.6. *suscitauit nos.* Et iterum: *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne.*
Oseæ 13. Vbi obseruandum quod non dixit: ex toto destruam te o inferne, sed ero morsus tuus. Nam, vt inquit
Greg. 11. mor.8. Gregorius, quod occidimus, agimus, vt penitus non sit, ex eo autē quod mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus Dominus occidit mortem, mors mortis extitit. Quia verò ex inferno partem abstulit, partemque reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Dicit ergo: Ero mors tua o mors, ideſt in electis meis te funditus perimo. Ero morsus tuus inferne: quia sublatis eis te ex parte transfigo. Hoc autem signum in Christo Domino expletum fuisse probat beatus Matthæus cap. 28. Vbi resurrectionem enarrat Saluatoris, & multa, quæ in illa acciderunt, ex quibus manifeste constat, illum omnia prædicta oracula respi
Hebr.2. cere. Vnde beatus Paulus de morte Christi loquens ait, quòd Christus gustauit mortem, Petrus vero
1. Pet. 3. inquit quoniam Christus mortem deglutiuit. *Per resurrectionem*, inquit, *Iesu Christi a mortuis, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hæredes essemus.* Gustauit quidem; quia sicut verus homo mortuus est, quia peccati debitum pro nobis exoluit, sed mortem idem ipse deglutiuit, quia mors mortis moriendo factus est, & in vitam illam resurgendo commutauit. Vnde Augustinus ait: *Chri-* Augu. lib. de fide ad Pet. diac. c.2.to.3. *stus ergo mortem gustauit, quia verus homo est, idemque mortem deglutiuit, quia verus Deus. Ipse quippe sicut dicit Apostolus: Mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei, vnus atque idem, qui secundum prophetiam* Psal. 86. *Dauid, & homo factus est in Sion, & ipse fundauit eam altissimus.* Lege Chrysostomum homilia 24. super primam epistolam ad Corinthios, post medium, & homilia 41. paulò post principium in illa verba, & hoc quod seminas, non corpus, quod nascetur seminas, vbi multa de resurrectione Christi docet elegantissime.

42 Vigesimumsecundum signū est vocatio gentium, quæ introducendæ per Apostolos erant ad fidē, vt ex vtroque populo fieret vnum ouile, sicut est vnus pastor. Hoc signum multò ante prędixerat Iacob cum morti propinquus ait: *Et ipse* Gen. 49 *erit expectatio gentium.* Isaias etiam multoties signum illud repetit. Ait enim: *Et fluent ad eum omnes gentes.* Isai. 2. De quo vaticinio plura diximus cap. 2. num. 6. & 7. Et iterum, inquit, *Ipsum gentes deprecabuntur.* Isai. 11 Et rursus: *Parum est, vt sis mihi ser-* Isai. 49 *uus ad suscitandas tribus Iacob, & fœces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Malachias etiam idem signum respiciens ait: *Non* Malac. 1. *est*

est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis, vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Nec propheta regius huius mysterij immemor fuit. Etenim in
Psal. 59. persona verbi incarnati loquens ait: *In Idumeam extendam calceamentum meum*, hoc est, fidem verbi incarnati ad gentilitatem. Hoc autē in Christo Domino impletum fuisse contestatur Beatus Matthæus in calce totius Euangelij, cum refert Christum Dominum, qui ante dixerat. *In viam gentium ne abieritis*, post resurrectionē tamen præcepisse discipulis suis. *Euntes docete omnes gētes Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumque mandaui vobis.* Relinquitur ergo ex dictis Christum Dominum esse verū Messiam in lege promissum, nec fore deinceps alium expectandum, *quo-*
Act. 4. *niam non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi in nomine Domini nostri Iesu Christi.*

43 *Et factus est principatus super humerum eius.* Communiter sancti Patres locum istum de trophæo cru
Cruxprin cipatus Christi. cis Dominicæ interpretantur, præcipue sanctus Ambrosius lib. 3. de fide cap. 4. sanctus Augustinus sermone 71. de tempore, & Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem. Dicitur autem Crux principatus non opprobrium, vel ignominiæ eius: quoniam crucem pro hominibus super humeros portare, suspendi in patibulo, & mori pro maxima gloria Christus duxit pro corona, & sceptro Regni sui, vt diximus supra cap. 5. nu. 5. Solent Reges insignia potestatis suæ, sceptrum videlicet & coronam in manibus portare, vel capite, non in humeris vel scapulis. Solus Christus Iesus Regni sui potestatem, & admirabile signum in humero extulit: vt illic suam exerceret clementiam, vbi Agnus Dei portauit peccata mundi Supra dorsum Christi fabricauerūt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Ibi ergo decebat crucem Domini collocari, vt peccata supra dorsum Christi fabricata solueret, atque deleret. Ibi appositā est medicina, vbi aliorum portabatur infirmitas. Dicitur etiam crux Christi principatus eius, vt ait Au Augu. ser. 71. de tēpore. gustinus. Nam per ipsam & Diabolus est victus, & mundus ad Christi notitiam & gratiam reuocatus. *O admirabilis potentia crucis* (ait Leo) Leo *O ineffabilis gloria passionis: in qua & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est crucifixi. Quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.* Nihil erat olim ignominiosius cruce, nihil execrabilius, nihil durius: Nec mirum. Nam maledictus a Deo erat Deut. 21. omnis qui pēdet in ligno. Sed postquā innocens Christus in ligno pro peccatoribus mortuus est, nihil gloriosius, nihil amabilius, nihil dulcius, quàm lignum crucis desiderari potest, aut inueniri: in quo ad æqualitatem pro peccatis hominum Deo est satisfactum. *Benedictum lignum* (ait Sapiens) *per quod fit iustitia.* Benedictum, quoniam homines Sap. 13. benedictos facit, iustos & sanctos, vt non iam reprobi, sed gloriosi apud Deum habeantur. *Ecce eūcis me*

bodie

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gen. 4. bodie a facie terræ, ait Cain ad Dominum, & a facie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenerit me occidet me. Dixitque ei Dominus. Nequaquam ita fiet, sed omnis, qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuitque Dominus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis qui inueniret eum. Si referentibus fides adhibenda est, signum illud fuit crucis signaculum, quod in facie Cain, creditur a nonnullis Dominum posuisse, vt notaret peccatores per crucem Dominicam ab æterna morte liberandos fore. Consonat hoc cum loco illo Ezech. 9. Vbi dixit Dominus ad virum, qui indutus erat lineis. *Transi per mediã ciuitatem*, in medio Hierusalem, & *signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius*. Et post pauca: *Transite per ciuitatem, & percutite. Non parcat oculus vester, neque misereamini senem adolescentulum & virginem, paruulum, & mulieres interficite vsque ad internecionem. Omnem autem super quem videritis Thau, ne occidetis*. Ecce quomodo a morte liberandi notantur crucis signaculo, *Thau*, enim apud hebræos ad instar crucis olim scribebatur, sicut nunc, *Taph*, apud Græcos. Hinc collige, quantum expediat fidelibus crucis insigniis in vtroque homine notari, & eam semper in cordibus impressam habere. Quod vt in posterum suis cõmendaret, crucem in principio legis scriptæ digito suo exarauit Dominus. Est autem eius titulus Thorath, Iehoua. Vbi litera Thau, in fronte legis datæ conscribitur, vt in corde fidelium crucis memoria fixa permaneat. Hinc est illud quod in laudem Ecclesiæ scriptum est. *Hortus conclusus soror mea sponsa*, Can. 4. *Hortus conclusus fons signatus*. Nimirum signo crucis sacramentorũ omnium insignia referẽtis, perquæ electi a morte liberantur æterna. In versione Chaldaica, vbi nos legimus. *Et factus est principatus super humerum eius*, habetur. *Et recipiet super se legem ad seruandum eam*. Nã Christus legem adimpleturus erat, & facturus, sicut ipse ait, *Non veni* Mat. 5. *soluere legem, sed adimplere*. De quo lege Nicolaum de Lyra, in glossa ordin. tom. 6. in fin. in probatione diuinitatis, & humanitatis Christi.

44 *Et vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius*. His nominibus & sequentibus explicat propheta Christi nascentis diuinitatem. Neque enim vnico verbo, aut nomine, quod inexplicabile est, exprimere potuit. Et imprimis, inquit, vocandum esse admirabilem, atque consiliarium. Hoc nomen Christo competit, non solum eo quod possit consulere in rebus dubijs, sicut sapiens, sicut consiliarius: sed quoniam vt omnipotens, & misericors bene consulet rebus nostris, a captiuitate, videlicet, peccati, & iugo diaboli humanum genus eripiendo Item quoniam consilia Euangelica tãquam perfectionis magister, suis sectatoribus tribuit, cuius doctrina voce Patris firmatur. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ipsum audite*. Vnde, & peccatorum consilia impietate plena per magni consilij Angelum dissipanda erant, vt consilium Domini stabile in ęternum permaneat Septuaginta viri transferunt. *Et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus, admirabilis cõsiliarius*. Quibus verbis, vt Dionysius notauit, Athanasius Dionys. 4. cæl. Hierarch.

Athan. li. de Beatit. filij Dei. nasius Angelus magni consilij filius Dei nuncupatur, eo quod fuerit a Patre missus ad nuntiandũ & peragendum magnum illud nostræ redemptionis consilium. Vnde vt docet Ambrosius, ideo per Angelos Deus olim multoties Patribus loquebatur, & in eorũ specie hominibus apparebat, vt ostenderet se illum esse magni consilij Angelum, idest, nuntium, qui opus redemptionis perfecit, & illud mundo euãgelizauit, iuxta illud quod ipse ait: *Omnia quæcunque audiui a Patre meo nota feci vobis*. Et obserua quod cum in illis verbis, *puer natus est nobis, & filius datus est nobis*, vtrãque Propheta Saluatoris naturam designasset, diuinam videlicet, & humanam, vt doceret, in vna eademque verbi diuini conuenisse persona, subdit in singulari. *Et vocabitur nomen eius &c.* Aduertit hoc Concilium Spalense 2. actione 13. vbi sic dicitur. *Paruulus natus, idest Christus ad susceptæ humanitatis naturam pertinet, quia homo est factus. Filius datus ad diuinitatem, quia Dei filius. Et vt ostenderet in vtraque natura vnam esse personam, adiecit. Vocabitur nomen eius magni consilij Angelus, Deus fortis*. Nec te moueat quod Christus Dominus non fuerit his nominibus communiter vocatus, nam vt adnotauimus supra c. 8. num. 9. in illa verba. *Voca nomen eius accelera*, multoties in sacro eloquio aliqui dicuntur illis nominibus vocari, quibus proprietates rei significatæ per talia nomina conueniunt. Qualiter autem significata per ista nomina, *ad mirabilis, consiliarius, Deus, fortis, &c.* competant Saluatori, lege apud Sanctum Bernardum serm. 2. circuncisionis Domini.

Ambr. de fide cont. Arian. c. 8

Ioan. 15.

45 *Deus fortis*. Denuntiat propheta puerum illum, qui natus est nobis, non solum esse hominem, sed etiam verum Deum, qui fortis erit & potens in se confidentes liberare, Vnde & propheta Regius in laudem illius canit. *Simul in vnum diues & pauper*. Ipse est diues ipse & pauper. Diues ex diuinitate. pauper ex humanitate. Iuxta quod & Paulus ait: *Qui cum esset diues, propter nos egenus factus est*, vt diues, & pauper sint simul, nec possint vnquam ab inuicem separari. Iudæi peruersi & alij multi iudaizantes, qui diuinitatem negant redemptoris, locum istum conantur deludere, varias explicationes illi tribuendo, sed alienas omnino, & contrarias fidei Catholicæ, atque sensui communi recepto ab Ecclesia. Imo vt adnotauit Lyranus in lib. quæstionum contra Iudaicam perfidiam q. 2. post medium, negantes ex hoc loco Isaiæ probari efficaciter diuinitatem Christi, corrumpunt textũ sacrum, atque ab illo omnia nomina exprimentia diuinitatem abraserunt. Confirmant hoc ex translatione septuaginta interpretum, quæ sic habet. *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperiũ super humerum eius, & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus*. In quibus verbis nullum est nomen significans diuinitatem. Nihilominus firmissime tenẽdum est, omnia verba quæ in æditione vulgata referuntur, esse de textu sacro, sicut tenet Ecclesia, & sancti Patres potissime Sanctus Chrysostomus ho. 5. de incomprehensibili Dei natura & in demõstratione quod Christus sit Deus: Sanctus Hieronymus in præsenti, Sanctus Ambrosius lib. 3. in Lucam. Vnde hoc inter alia certis-

Psal. 48.

2. Cor. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

certissimum debet esse fidei Christianæ fundamentum Christum Dominum non solum esse hominem, sed etiam per naturam verũ Deũ. Id quod ad Hebr. primo multis locis Scripturæ sacræ probat ex professo Sanctus Paulus.

45 Primus locus quo vtitur Apostolus ad probandum Christum Dominum esse verum Deum, habetur psal. 2. vbi loquens Propheta in persona Christi ait. *Dominus dixit ad me filius meus es tu: ego hodie genui te.* Quæ verba de generatione æterna interpretantur communiter Sancti patres; potissimè Sanctus Augustinus tom. 8. super. psal. 2. tom. 3. in Enchiridione ad laurentium cap. 49. & tom. 6. in oratione de 5. hæresibus cap. 4. Sanctus Chrysostomus to. 4. Hom. 2. super Epist. ad Hebræos, Sanctus Thomas super eandem Epist. & 4. contra gentes cap. 2. & Sanctus Athanas. de vnit. summæ Trinitatis. Et quidẽ quod psalmus ille ad literam de Christo intelligatur, colligitur clare ex actibus Apostolorum cap. 4. vbi Sãctus Petrus multa verba eiusdem Psalmi interpretatur de Christo. Quod & Sanctus Thom. 4. contra gentes citat & manifeste ostendit contra quosdam Doctores asserentes illũ psalm. de Dauid esse ad literam intelligendum. Habet autem prædictus locus triplicem explicationem & ex qualibet illarum concludit efficaciter Christum Dominum esse verum Deum.

47 Prima explicatio & potissima est, quam sequuntur Sancti supra allegati. Dominus, scilicet pater dixit ad me, idest dicendo & substantiã suã cognoscẽdo me genuit. Dicere namque ad intra est filium generare. Sicut enim qui aliquid dicit, verbum profert, quo mentem suam exprimit: ita Pater cœlestis per actum intellectus verbum genuit, in quo totam substantiam suã sapientiam, & infinitatem expressit, vt late pertractat Sanctus Thomas p. part. q. 27. art. 2. Et ne existimares hanc verbi generationem communem esse cum alijs, qui per adoptionis gratiã in filios Dei adoptantur, de quibus Ioan. ait: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius, qui nõ ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*, ad insinuandam generationem, de qua loquebatur singularem esse, inenarrabilem, & æternam, subiungit, filius meus es tu, ego hodie genui te. Tu (inquit) singulariter es filius meus; & ego singulariter genui te, & incommunicabiliter. Est enim Christus natura filius Dei quod nulli alteri potest competere. Vnde sicut pater dicit ad filium singulariter filius meus es tu; ita & filius Deum patrem suum singulariter inuocat, sicut scriptum est, *Ipse inuocauit me Pater meus es tu*. Et iterum: *Pater mi si possibile est, transeat a me Calix iste*. Qui enim Deo dicit singulariter Pater mi, & non sicut nos, qui orantes clamamus: Pater noster qui es in cœlis, se esse singulariter Dei filium profitetur, nullum alium fratrem agnoscens nullum in filiatione illa cõsortem. Vnde (vt optime adnotauit Augustinus) nos cum oramus non dicimus Deo singulariter Pater mi, sed *Pater noster qui es in Cœlis sanctificetur nomen tuum*: Quia per gratiam non vnius tantum, sed plurium filiorum pater est, iuxta quod & Paulus ait. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionẽ consummare. Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur ex vno omnes. Propter quã causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nunciabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.* Quia vero generatio vnigeniti ęterna est & perfecta, subdit *ego hodie*, idest, in æternitate *genui te*. Per aduerbium namque *hodie* significatur æternitas, quę nec præteritum habet, nec futurum expectat: sed semper in illa; idem nunc inuariabile perseuerat, cuius sol nũquã occidet, iuxta illud quod Isaias ait. *Erit Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam; non occidet vltra sol tuus*. & Apocal. 22. *& nox vltra non erit, quoniam Dominus Deus illuminabit illos*. Vnde & propheta Regius; nunc illud æternitatis, diem virtutis verbi splendidum appellat, cum in persona patris loquentis ad filium ait; *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero ante Luciferum genui te*. Coniungitur autẽ (vt notauit Anselmus) verbum genui, quod est præteriti temporis cum aduerbio, hodie, quod est temporis præsentis, vt ostendatur generationem illam (quamuis semper duret sicut splendor & lux semper generatur a sole) esse nihilominus perfectam & consummatam. Verbum enim præteriti temporis videlicet, genui, consummationẽ quandam, & perfectionem importat generationis æternæ. Quam omnibus numeris absolutam contemplatus Isaias quasi admirans ait. *Generationem eius quis enarrabit?* quasi dicat nullus alius, nisi ipse vnigenitus de quo Ioannes ait. *Vnigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit.*

Ioan. 1.
Isai. 60.
Psal. 109
Psal. 21. Mat. 26.
Isai. 53.
Ioan. 1.
Heb. 2.

Ex his constat manifeste Christum esse verum Deum. Si enim vt Ioannes ait: *Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est:* quod ab æterno per generationẽ naturalem natũ ex Deo est Deus per naturam absq. dubio erit, Generatio namque vt docet Sanctus Thomas est origo viuentis a viuente coniuncto secundum similitudinem naturæ. Igitur iuxta mentem Apostoli tanto melior Christus est ipsis Angelis, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim Angelorum dixit Deus aliquando siue quando creati, siue quando confirmati fuerunt in gratia, siue quando glorificati sunt, quod æternaliter dixit Christo, vt est verbum patris, filius meus es tu? quasi dicat nulli. Est igitur Christus verus Deus, & non tantum homo.

Ioan. 3.
Tho. p. p. q. 27. art. 2.

48 Secunda explicatio est quã adhibet Sanctus Hilarius super eundem psal. 2. imo & Sanctus Paulus actor. 13. vbi locum illum explicat de resurrectione Christi. *Hanc* (inquit) *repromissionem Deus adimpleuit filijs vestris resuscitans Iesum sicut in psal. 2. scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Dicitur enim resurrectio quædam generatio, siue regeneratio iuxta illud quod scriptum est. *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel*, & tunc sensus est, *Dominus dixit ad me*, idest Pater ad Christum, *Filius meus es tu*, non solum tu Deus, sed etiam tu homo, quia humanitatem diuinitati, in eodem supposito diuino habes coniunctam. Etenim propter vnionem illam, hæc propositio verificatur, Iste homo demostrando Christum

Mat. 19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum est naturalis filius Dei. *Ego hodie*, idest in die resurrectionis de qua vt interpretatur Augustinus verba illa psalmi intelliguntur: *Hæc dies quam fecit Dominus exultemus, & lætemur in ea. Genui te*, idest, regeneraui, & ad immortalem vitam perduxi. Virtute enim diuina effectum est, vt qui in triduo mortis homo non erat, cum toto illo tempore fuerit anima a Christi corpore separata: iterato in die resurrectionis anima corpori reunita esset homo, & consequenter tunc verificaretur quod homo est Deus. Et iuxta hanc explicationem etiam concluditur ex verbis Psalmistæ Christum Dominum esse verum Deum, si quidem a die resurrectionis idem est Deus & homo, qui Deus & homo erat, ab instanti conceptionis.

Psa. 117 Aug. t. 10. ser. resur.

Athan. super psa. 2.

49 Tertia explicatio est Sancti Athanasij qui locum illum de natiuitate Christi secundum carnē explicat, quam pater sibi appropriat, quia virtute diuina & omnipotentia Altissimi factum est, vt Virgo Deum conciperet, & pareret, secundum illud Hieremiæ. 31. *Nouum creauit Dominus super terrā fœmina circundabit virum*. Et iuxta hanc interpretationem sensus est: *Dominus*, scilicet Pater, *dixit ad me*, Christū suum, *Filius meus es tu*, idest dicendo effecit, quando verbū caro factum est, vt tu homo esses filius meus naturalis. Ante incarnationem quippe nullus homo erat naturalis filius Dei, quia filius Dei non erat homo, sed cum primum nostram naturam assumpsit natus in vtero Virginis factū est, vt filius Dei esset homo, & idem homo diceretur, & esset naturalis filius Dei. Et hoc importat verbum, *Dixit*, Dicere enim Dei est facere, iuxta illud: *Ipse dixit, & facta sunt*. Vnde sicut filius Dei secundum naturam diuinam dicere Patris æternum terminauit, ita secundum naturam humanam terminauit aliud dicere: quādo factus est homo. Vbi obseruandum quod (vt notauit Augustin.) tēpus incarnationis, siue natiuitatis Christi dies dicitur propter præsentiam illius luminis, quod illuminat oēm hominē venientē in hunc Mūdum, aut vero quoniam lumen illud vmbram, quam lex habebat futurorum, effugauit: *genui te*, hoc est, vitam humanam, & mortalem tibi contuli, corpus, & animam inter se & naturæ diuinę in vno verbi supposito efficienter coniungendo, vt sis Deus homo, & homo Deus, quod nulli Angelorum vnquam dixit. *Nusquam enim Angelos apprehendit, Hebr. 2. sed semen Abrahæ apprehendit*. Vnde ex hac etiam explicatione sicut ex duabus præcedentibus efficaciter cōprobatur, Christum per naturam esse Deum. Etenim Christus secundum quod homo est naturalis filius Dei suppositō quamuis non natura vt explicat sanctus Thomas 3. part. q. 23. art. 4.

Psa. 148

Aug. lib. vnico de rel. ca. 41.

Ioan. 1.

50 Secundus locus scripturæ quo vtitur Apostolus ad diuinitatē Christi comprobandam habetur 2. Reg. 7. & 1. Paralip. 28. vbi dicitur: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium*. Sed tamen Anabatistæ Hæretici, & Seruetani Paulum in præsenti calumniantur, eo quod (vt ipsi aiunt) auctoritatem istam 2. Reg. violenter ad Christum detorserit. Nam verba adducta non de Christo, sed de Salomone intelligenda sunt. Etenim Dominus per Natham ad Dauid loquens sic ait: *Suscitabo semen tuum post te quod*

2. Reg. 7.

quod egredietur de vtero tuo: & firmabo Regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Qui si inique aliquid gesserit arguam eum in virga virorum, & in plagis hominum misericordiam autem meam nō auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui a facie mea. Hæc autem verba Christo Domino, sine magna contumelia illius accommodari nō possunt. Quomodo enim Dei filio poterit illud aptari: *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum*, cum peccatum non fecerit, nec dolus inuentus fuerit, sed nec inueniri potuerit in ore eius? Et augetur difficultas, nam primo Paralip. 28. vbi eadem fere verba referuntur, expresse loquitur textus Sacer de Salomone filio Dauid. Sic enim dicit scriptura: *Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea. Ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem, & firmabo Regnum eius vsque in æternū, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia, sicut est hodie*. Et quod magis mirandum est Caietanus in principio Epistolæ ad Hebræos inquit, non decere in re tanta, tantum Apostolum vti argumento desumpto ex verbis illis, quæ dicta sunt de Salomone. Nec valet dicere verba illa fuisse ab Apostolo adducta, & de Christo in sensu spirituali intellecta: in quo ea quæ de membris dicuntur, accommodantur capiti iuxta regulam Thiconij, quam refert August. 3. de Doctr. Christ. c. 31. nam tunc inefficaciter probaret ex auctoritate illa Christum esse naturalē filium Dei. Etenim vt omnes Theologi fatentur, & precipue Sanctus Thomas, argumentum desumptum ex scriptura sacra in sensu spirituali intellecta inefficax est & inualidum ad aliquid tanquam de fide comprobandam.

Isai. 53.

August.

S. Th. 1. p. q. 1. ar. 10. ad 1.

quodlibet 10. art. 14. ad 4.

51 Sed vt ab hæreticorum calumnijs sanctū Paulum defendamus inquirendum est, an verba illa ab Apostolo adducta sint ad litteram de Christo, an de Salomone intelligenda, S. August. to. 5. lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 8. & 9. tenet non posse in sensu literali de Salomone intelligi, sed solum de Christo. Idē docet glos. super caput septimum, lib. 2. Reg. Alij inter quos est Abulensis quæst. 9. super lib. 2. Regum sentiunt locum illum duplicem habere sensum literalem, & in altero de Christo, in altero de Salomone esse intelligendum. Alij denique arbitrantur, quod in sensu literali solum loquitur locus ille de Salomone, in spirituali vero de Christo, quē Rex Salomon vtpote pacificus designabat. Ita sentiunt Caiet. in principio epist. ad Hebræos, & Magister Cano lib. 2. de locis Theolog. cap. 11. ad septimum, in solutione ad tertiam rationē, vbi ait, sanctum Paulum, vsum fuisse sensu spirituali illius loci ad arguendum probabiliter, & suadendum Christum esse Deum. Nos autem sub correctione Ecclesiæ Romanæ, & Sedis Apostolicæ dicimus, quod in sensu literali adducuntur ab Apostolo verba illa; & interpretantur de Christo. Iam enim supra diximus, non esse inconueniens asserere sub vna litera plures contineri sensus literales, et hoc est valde conforme sententiæ S. Thom. super caput primum ad Hebr. lect. 3. vbi ait, quod quando in veteri testamento dicuntur aliqua de eo quod est figura, non secundum se, sed in quantum refertur ad figuratum, tunc illud exponendum

Expendi-tur locus. 2. Reg. 7.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est de re figurata, & non de ipsa figura, vt res quædam est, sicut illud Psal. 71. Et *dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum*, potissime intelligitur de Christo, quia de Salomone, vt erat figura Christi dictũ est; & ita contigit in proposito. Et ad impugnationem hæreticorum respondetur cum S. Aug. cap. 9 alleg. quod in Scriptura sacra multorties ea quæ competunt membris & corpori mistico, attribuuntur capiti, idest Christo: sicut quando dicitur Actor. 9. *Saule, Saule, quid me persequeris?* Vbi persecutionem qua Paulus membra persequebatur suã Christus Dominus appellauit, vt explicat Aug. to 9. tract. 10. in primam epistolam Ioan. Item etiam in Psal. 21. dicitur: *Longe a salute mea verba delictorum meorum*, vbi (vt notauit S. August. & S. Thom.) Christus suorum peccata appellat sua. Ita proportionabiliter dicimus in præsenti, verba illa: *qui si inique aliquid gesserit, &c.* quæ Christi corpori mystico, aut membris illius solum possunt competere, attribuũtur ipsi Christo tanquam capiti. Consonat hæc explicatio cum psal. 88. vbi eadem historia 2. Reg. refertur. Et quod ibi dicitur singulariter, *qui si inique aliquid gesserit*, in psal. dicitur pluraliter, *Si autem derelinquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si iustitias meas prophanauerint; & mandata mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates eorum; & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea.* Ad aliud quod obijcitur ex lib. 1. Paralipom. Respondetur, quod sub nomine Salomonis, quod ibi exprimitur, intelligitur etiam ad literam Christus, qui plusquam Salomon fuit Rex pacificus. Potest ad hoc explicandum adduci exemplum ex Deuter. 25. vbi habetur: *Non alligabis os boui trituranti*, ex quo loco S. Paul. probat prædicatores Euangelij, & ministros altaris ex ipso Euangelio, & altari alendos esse. *Numquid de bobus, inquit, cura est Deo, an propter nos hæc scripta sunt?* Ecce de bobus fit mentio expressa in Deuteron. & tamen locus ille de prædicat. Euangel. quos boues triturantes designabant, est ad literam principaliter intelligendus, vt patet ex S. Thom. 1. 2 q. 101. art. 6. ad 8. Est aliud exemplum Exod. 12. vbi ad literam de agno paschali scriptum est. *Os non comminuetis ex eo*; qui locus de agno paschali, de quo in lege fit mentio intelligitur, alias Iudæi non tenerentur cæremoniam illam obseruare: & tamen hoc principaliter adimpletum esse in Christo testatur Euangelist. cum ait: *Non fregerunt Ioan. 19 eius crura, vt Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.*

1. Cor. 9.

52 Dicimus præterea, quod etiam si ad literam de Salomone tãtum intelligerentur verba adducta a sancto Paulo, & in sensu spirituali de Christo, nihilominus etiam concluditur ex illis Christum esse verum Deum. Et ad impugnationẽ respondetur, quod scriptores sacri tam efficax argumentũ trahere possunt ex sensu spirituali Scripturæ sacræ, sicut nos ex literali: quia certa reuelatione Spiritus sancti infallibiliter cognoscebant, illum esse spiritualem sensum intentum principaliter ab eodem spiritu, quod in nobis locum non habet. His suppositis sensus loci inducti est. *Ego, qui verbi mei semper sum Pater, ero illi homini, cuius naturam verbum assumet in Patrem, & ipse erit mihi in Filium.* Per incarnationem quippe factum est, vt homo esset filius Dei naturalis. Vnde Angelus Gabriel ad Virginẽ loquens, ait: *Quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei.* Propterea ponitur in auctoritate inducta, verbum futuri temporis, *Ero*, ad designandum mysteriũ Incarnationis in plenitudine temporis futurum. Hoc autem de nullo Angelorum dictum est, sufficit eis si a Deo vocentur *administratorij spiritus in ministeriũ missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis*, Vnde Angeli, qui ante incarnationem Verbi se permiserunt adorari ab hominibus, nato Christo, id prohibebant. *Vide*, inquit, vnus ex illis Ioanni Euangelistæ volenti illum adorare: *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum*: quia vt notauit Greg. illũ reuerebatur eũ, qui cum esset filius Dei homo propter homines factus est. Lege totum caput primum Epistolæ ad Hebræos, & videbis, quam efficaciter ex alijs locis Paulus probet Christum Dominũ esse Deum. Quibus alia duo testimonia manifesta prophetarum sunt adiungenda ad maiorem confirmationem huius veritatis, quæ potissimũ fundamentum est Religionis Christianæ.

Luc. 1.

Apo. 19.

Greg. 27 mor. 8.

53 Alterum testimonium habetur Isaiæ 45. vbi loquens Deus patet ad Messiam venturum, inquit, *Transibunt ad te, & adorabunt te, & in te orabunt, quia in te est Deus, & non est Deus absque te, verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator.* Et quidem, quod in illis verbis Deus pater loquatur ad Christum probat Tert. lib. aduer. prax cap. c. 9. Tertullianus; nam præmisit prophe-

ta. *hæc dicit Dominus*: Quod autem Messias cum quo loquitur verè sit Deus pater: nam subditur: *Et adorabunt te, quia in te est Deus.* Quod Christo proprijssime competit, vel quia Deus pater est in filio; vt Epiphanius exponit, & Ambrosius, aut vero quia persona verbi, sub humanitate Christi est abscondita, vt exponit Cyrillus.

Epiph. li. cont hær. c. 57. Amb. li b. 1. de fide, c. 2. Cyril. li. 1 in Ioan. c. 15.

54 Est alius locus insignis ad eandem veritatem comprobandã, qui habetur Michææ 5. Vbi sic dicitur: *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iudæ, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Quæ verba etiam ipsi Iudæi interpretati sunt de Messia venturo, vt ex eorum responsione manifeste patet. Herodi namque scisciti ab eis vbi Christus nasceretur, Responderunt: *In Bethlehem Iudæ.* Ad quod comprobandum vsi sunt testimonio propheræ nunc inducto. De illo ergo qui in Bethlehem Iudæ natus est, ait propheta: *Et egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Quæ verba vt adnotauerunt sanctus Hieronymus, & Eusebius Cæsarien sis propterea sunt a prophera super addita, vt explicaret dignitatem venturi, & æternam illius generationem, qui ab initio & ante sæcula procedit ex patre. Denique sanctus Ioannes Euangelista suum conscripsit Euangelium ad ostendendũ Christum Dominum non tantum esse hominem, sed etiam Deum per naturam aduersus Ebionem, & Cherinthum, & alios hæreticos antiquos, contra quos agit Irenæus lib. 1. cap. 4. S. August. lib. aduersus hæreses, hæresi 6. & Epiphan. hæresi 54.

Mich. 5.

Mat. 2.

Hier. Misis chæ. 5. Euf. Cæf. lib. 7. demenst. 4.

DI-

DISCVRSVS TOTIVS EVANGELII SANCTI IOANNIS.

In quo Christum Saluatorem nostrum non solum hominem, sed etiam Deum esse comprobatur.

Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus.

55 ET vt sanctus Euãgelista Iudęos cõfundat, in principio statim Euangelij intentam conclusionẽ proponit, cum ait: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Et post pauca subdit: *Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis:* Quasi diceret: Verbum illud Patris ab æterno genitum, per quod facta sunt omnia, hoc ipsum verbum caro factum est, vt videlicet, idem simul Deus & homo esset. Hanc conclusionem probat in discursu totius Euangelij tale virtualiter argumentum conficiens. Ille ab omnibus tanquam verus Deus censendus est, & adorandus, in quo omnes proprietates, & excellentiæ, quæ soli Deo competunt, adinueniũtur, sed in Christo Domino & in paruulo illo ex virgine nato, reperiuntur omnes proprietates, & excellentiæ Dei: ille igitur est verus Deus. Minorem propositionẽ huius discursus ostendit Euangelista in toto Euangelio ex 17. proprietatibus Dei, quas Christo competere manifestat. Et in cap. primo inducit Euangelista fidelissimum testimonium Ioannis Bæptistæ, qui redemptorem mundi tanquam verũ Deum confessus est, vt omnes crederent per illum. Ait enim: *Hic erat quem dixi: qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et post pauca: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi post me venit vir, qui ante me factus est.* Et infra: *Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Quod etiam confirmat Nathanaelis testimonio dicentis ad Christum: *Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel.*

56 Prima igitur proprietas veri Dei est summa auctoritas, & potestas ad immutandum creaturam nõ modo corporalem, verum etiã spiritualem liberum arbitrium sibi subiiciendo. Vt enim docet sanctus Thomas ille solus potest naturã immutare, qui est eius auctor & conditor. Hanc autem potestatem in Christo Domino reperiri, ostendit Euangelista toto capite secundo, tũ ex primo signo facto in Cana Galilææ, quo aquam in vinum conuertit, tum etiam ex stupore, quẽ hominum mentibus interdum solo aspectu immittebat. Cuius exemplum grauissimum est, quod ascendens Hierosolymam, vendentes omnes, & ementes exiguo quodam flagello inuitos etiam eiecit de templo, de quo eodem capite secundo a versiculo: *Et prope erat pascha Iudæorum;* tum denique ex aliis signis quæ fecit Hierosolymis, quibus cõuicti multi credebant in eum, de quo ab illo versiculo: *Cum autem esset Hierosolymis*, vsque ad finem cap. 2.

S. Th. 1. p. q. 106. ar. 2. in cor.

57 Secunda proprietas Dei est habere virtutem ad saluandum homines, & efficaciam ad redimendũ eos a malis omnibus, quam agnoscens Isaias propheta inquit, *Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator.* Et iterum: *Deus ipse veniet & saluabit nos.* Hanc autem excellentiam Christo competere ostendit Ioan. cap. 3. tum ex baptismi ab eo instituti efficacia, quo sacramento virtus passionis Christi in omnes deriuatur fideles, de quo in principio cap. 3. vbi recensetur discursus, quem cum Nicodemo habuit circa hoc Christus Dominus. Tum etiam ex verbis illis, quæ ipse dixit Nicodemo: *Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et iterum: *Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum.* Tum denique ex auctoritate Ioannis, qui dum baptizaret testimonium perhibuit de Christo, dicens: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Et iterum: *Qui credit in filium, habet vitam æternam*; de quo ab illo versiculo: *Erat autem Ioann. baptizans*, vsque ad finem capitis tertij.

Isai. 45.
Isai. 35.

58 Tertia proprietas Dei est infinita sapientia, qua mentibus hominum illabitur, & cognoscit abscondita cordium in omnibus locis præsentialiter existens, & intimos omnium conceptus intuens, iuxta, quod scriptum est. *Homo videt ea, quæ parent: Deus autem intuetur cor.* Hæc autem omnia etiam Christo esse propria demonstrat Euangelista capite quarto. Primo ex colloquio ipsius cum Samaritana, cui haurienti aquam secretissima illius, & occulta enarrauit, adeò vt ipsa diceret: *Domine vt video propheta es tu.* Secundo ex curatione absentium. Curauit enim filium Reguli longo interuallo distantem, in quo ostendit omnia sibi esse præsentia, & de hoc agit ab illo versiculo; *Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Chapharnaum.*

1. Re. 16.

59 Quarta proprietas est modus, & efficacia operandi, & conseruandi omnia prout, quando, & quomodo vult, de qua Sapiens ait:

Quo-

Quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses? Hanc autem efficaciam in Christo æqualem esse cum Patre manifestum reddit Euangelist. ex curatione Paralitici in sabbato iuxta probaticam Piscinam, de quo agit cap. 5. in principio. Vbi ipse Christus Iudæis miraculum hoc ex inuidia calumniantibus ostendit se eodem modo operari, quo Pater cœlestis, & eadem potentia, & virtute, de quo ab illo versiculo: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* Subiungitque se eodem modo viuificare omnia de quo ibi. *Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat: sic & filius quos vult, viuificat;* ac denique ostēdit omne iudicium sibi esse a Patre datum, maxime vt in die Iudicij vniuersam iudicet intellectualem creaturam, de quo ab illo versiculo. *Nec enim Pater iudicat quemquam*, vsque ad finem cap. in quo ex suis operibus ostendit se Deum esse.

60 Quinta proprietas est prouidentia vniuersalis, quā habet omnium, singulas creaturas proprio cibo pascendo, non solum corpus, sed etiam animam rationalis creaturæ interius cibando iuxta illud, quod Propheta Regius de ipso Deo loquens ait. *Oculi omnium in te sperāt Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manū tuam, & imples omne animal benedictione.* Et iterum: *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Hanc autem auctoritatem in mentibus & corporibus reficiendis Christum Dominū habere ostendit Euangelist. cap. 6. Primo ex miraculo illo, quo abiens trans mare Galileæ quinque panes ordeaceos, & duos pisces benedicens ita multiplicauit, vt eis quinque millia hominum satiaret, de quo cap. 6. in principio. Secundo ex suauissima illa concione de pane vitæ mansuetos reficiente, qui est caro Christi in Sacrosancto Eucharistię sacramento homines interius cibans: de quo longam disputationem habuit cum Iudæis, ostendens in hoc pane vitam spiritualem animæ contineri, de quo ab illo versiculo: *Amen, amen dico vobis non Moyses dedit vobis panem de Cælo,* vsque ad fin. cap.

Psal. 144

Psal. 146

61 Sexta proprietas est Doctrinæ maiestas, & claritas, de qua scriptum est. *Clara est & quæ nunquam marcescit sapientia* Et iterum: *Ego ex ore altissimi prodiui primogenita omnis creaturæ.* Vnde & Prophetā in persona Dei loquens, ait. *Ego Dominus docens te vtilia.* Hanc autem doctrinæ eminentiam in Christo reperiri probat Euangelist. cap. 1. Primo nam ipse Christus ascendens ad diem festum, dum doceret in templo admirationem apud Iudæos male de illo sentientes, & calumniantes eius doctrinam excitauit, adeò vt ipsi coacti veritate; dicerent. *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* quibus respondit Iesus, *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me*, quibus verbis ostendit eandem habere doctrinæ, & scientiæ plenitudinem cum Patre. Secundo nam Ministri Pontificum, & Pharisæorum, qui cum Christum cōprehendere nō possent, dominis suis, a quibus vt illum caperent missi fuerāt admirantes de eius doctrina respōderunt. *Numquam sic locutus est homo.* De quo agit Euangelista ab illo versiculo: *Et miserunt Principes ministros*, vsque ad fin. c. 7. vbi referuntur multæ disputationes, quas Christus habuit cum Iudæis.

Sapi. 6. Eccli. 24. Isai. 48.

Septi-

62 Septima est Aeternitas, quā in solo Deo ex natura sua reperiri ostendit Propheta cum ait, *Et tu Domine in principio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operiorium mutabis eos, & mutabuntur. tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Christum autē Patri esse coæternū, declarat Euangelist. ca. 8. Refert enim, quod post quam Christus mulierem adulterā a calumnijs Scribarum, & Phariſæorum liberasset, & reprehensus esset a Iudæis, eo quod dixerit, *Ego sum lux mundi*: & longas ob hanc causam disputationes habuisset de Patre suo & alijs rebus, ostendit se vnum esse cum Patre, atque illi coæternum. Interrogantibus enim Iudæis: *Tu quis es?* respondit, *Principium qui & loquor vobis.* Et post pauca: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, Ego sum.*

Psa. 101

63 Octaua proprietas attenditur ex honore, & adoratione latriæ solius Dei debito diuinitati, iuxta illud quod scriptum est. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Vnde Sanctus Paulus ad Hebræ. primo ex hac eadem excellentia ostēdit Messiam in lege promissum esse verum Deum. Ait enim. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorarēt eum omnes Angeli eius.* Hanc autem latriæ adorationem Christo sicut & Patri esse debitam, ostendit Euangelist. cap. 9. vbi primum declarat Redemptorem nostrum huiusmodi honore esse dignum; quia opera Patris facit. Ait enim, *Me oportet operari opera eius, qui misit me: donec dies est.* Deinde ostendit intentum, eo quod cæcus ille a natiuitate, quē Christus sanauit adorauit eum tanquā filium Dei, dixit enim. *Tu credis in filiū Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. At ille ait: Credo Domine.* Et *procidens adorauit eum.*

Deut 6. & 10.

64 Nona proprietas est infinitas essentiæ, quæ nullis circumscribitur limitibus, aut coarctatur: sed habet esse infinitum, & est actus purus, ac subinde proprium nomen illius est esse, vel qui est, iuxta illud quod ipse ad Moysen dixit, *Qui est misit me ad vos.* Hanc autem essentię infinitatem simul habere Christum cū patre ostēdit Christus ipse apud Ioan. c. 10. Primo cū probat se esse ostiū, per quod tantū ad vitā æternā intrant homines, & pastorē bonum, quem oues, ideſt electi cognoscunt, qui etiam potestatem habet ponendi animam suam, vt oues redimat: & iterum sumendi eam. Deinde concludit intentum declarans Iudæis se habere eandem essentiā cum patre, ait enim, *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est.* Et iterum: *Ego & Pater vnum sumus* Et post pauca: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere operibus credite, vt cognoscatis & credatis, quia Pater in me & ego in Patre.* Et de hoc agit tot. cap. 10.

Exod. 3.

65 Decima proprietas est beneuolentia, & misericordia summa, quæ propriam sedem habet in Deo eo quod per propriam naturam solus est immunis ab omni miseria; Vnde, & scriptum est *quia benignus & misericors est, & præstabilis super malitia Dominus Deus noster.* Hanc autem beneuolentiam, pietatem, & misericordiam Redemptori nostro

Ioel 2.

stro esse connaturalem docet Euangelista toto capite 11. narrans suscitationem Lazari, super quem lacrymatus est Iesus in signum benevolentiæ suæ, & pietatis qua mala nostra & incommoda deflebat vt propria.

66 Vndecima proprietas est Imperium & Maiestas regia, quam super omnem habet creaturam, sicut scriptum est. *Regnum tuum, Regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generatione.* Et iterum: *Deus autem Rex noster ante secula.* Hanc autem Regiam Dei potestatem Christo Domino competere probat Euangelist. cap. 12. Primo ex congratulatione celebri, qua Iudæi Christum Dominum Hierosolimã ingredientem exceperunt vt Regem, de quo ab illo versiculo: *In crastinum autẽ turba multa, &c.* Secundo ex acclamatione publica plebis: accipiẽtes enim ramos palmarum processerũt obuiam ei, clamantes hosanna *benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel.* Tertio ex testimonio Zachariæ dicentis. *Noli timere filia Sion, ecce Rex tuus venit, sedens super pullum Asinæ:* quod in Christo adimpletum esse testatur ab illo versiculo: *Et inuenit Iesus asellum, &c.* Quarto ex voce illa de cœlo veniẽte, *Et clarificaui & iterum clarificabo*, ibi, *Pater clarifica nomen tuum* quod refertur ad claritatem, & gloriam imperij, quam Christus habet a Patre iuxta illud, *Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in terra.* Vnde idem Euangelista Ioannes de Christo in Apocalip. loquens, ait: *Quod habebat in femore scriptum. Rex Regum, & Dominus Dominantium.* Denique ex testimonio Isaiæ qui vidit gloriã eius, & locutus est de eo, tunc videlicet quando dixit. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, & plena erat omnis terra gloria eius.*

Psal. 144

Mat. 28.

Isai. 6.

67 Duodecima est summa charitas, & amicitia, ex qua tot processerunt beneficia, qualia Deus contulit rationali creaturæ, & Angelicæ. Vnde amator animarum singulariter dicitur iuxta illud sapientis testimonium. *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.* Apostolus etiam inquit. Quoniam *Deus Charitas est.* Hanc autem maxime in Christo Domino splenduisse colligit Euangelista capit. 13. ex his quæ ante passionem suam, & mortem fecit cum discipulis. *Cum enim dilexisset suos qui erant in Mundo in finem dilexit eos.* Et primo id manifestat, quoniam lauit pedes discipulorũ suorum Dominus & magister: quod eximiæ cuiusdam dilectionis & benevolentiæ certissimum inditium fuit. Secundo ex nouo dilectionis mandato, quo discipulis suis præcepit, vt se diligant ad inuicem sicut ipse dilexit eos, de quo ab illo versiculo: *Mandatuum nouum do vobis.* Quibus si coniungas institutionem Sacramenti admirabilis Eucharistiæ in quo suum corpus, & sanguinem nobis sumendum in cibum, & potum dereliquit, summam esse charitatem, ex qua summum donum illud processit clarissimè agnoscens.

Sap. 11.

68 Tertia decima est, nã Deo competit ratio vltimi finis, in quẽ per fidem, & charitatem debet tendere rationalis creatura, quæ ab ipso Deo dirigitur, vt suam cõsequatur vltimam perfectionem. Hãc autem excellentiam Christo Domino conuenire probat Euangelista cap. 14 Introducit enim Christum Discipulis dicentem. *Creditis in Deũ: & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Et post pauca: *Ego sum via, veritas, & vita.* Quibus verbis ostendit se cum Patre simul esse vltimum finem: Ait enim Philippo, *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?* Et in toto ca. multa docet, quæ ostendũt se eandem cum Patre & Spiritu sancto dignitatem habere.

69 Quarta decima proprietas est auctoritas conferendi gratiam & influendi interius sanctitatem. Psal. 83: Dicit enim propheta: *Gratiam, & gloriam dabit Dominus.* Ex quo loco Sanctus Thomas 12. quæst. 112. art. 1. probat solum Deum esse posse causam principalem gratiæ. Hanc autem influentiam, & causalitatem esse in Christo ostendit Euangelist. cap. 15. Primo ex similitudine, qua Saluator mundi se viti comparauit. Ait enim: *Sicut palmes nõ potest ferre fructũ a semetipso, nisi manserit, inuite: sic nec vos nisi in me manseritis*, Vbi singulariter dilectionem discipulis suis speciali præcepto commendat, per quam interior influentia spiritualis a vite in palmites deriuatur, de quo ibi. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Secundo id ipsum ostendit ex auctoritate, quam simul habet cum Patre mittẽdi Spiritum sanctum, per quẽ interior sanctificatio fit in anima. De quo ab illo versiculo: *Cum autem venerit Paraclitus quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis.* Et cap. 16. *Si autem abiero mittam eum ad vos.* Et iterum: *Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.*

Psal. 83.

70 Quintadecima est summa sapientia, & scientiæ plenitudo; qua omnem intellectum creatum edocet, & illuminat, iuxta quod canit Psalmista. *Magnus Dominus & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.* Quod vt notauit Bernardus, ideo dixit: quoniã Dei scientia cum infinita sit & perfectissima, vna est, & simplicissima, nec potest in plures sicut nostra diuidi, videlicet in metaphisicã, physicam arithmeticam, theologiam, &c. sed omnes illas sapientia Dei vna cum sit, eminenter continet. Ideo *sapientiæ eius non est numerus*, qui ex diuisione, & multiplicitate vnitatum causatur. Hanc autem sapientiæ plenitudinem, & virtutem cæteros edocendi profulgere in Christo declarat Euangelista ca. 16. ex eo quod dixit Discipulis, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Vnde & illis promisit Spiritum sanctũ qui omnia eis suggereret, & declararet. Hinc est quod discipuli eius sapientiam admirantes diuinam esse cõfessi sunt, cum dixerunt, *Nunc scimus quia scis omnia.* Sanctus etiam Paulus id ipsum testatur cum ait. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.*

Psal. 146.

Col. 2.

71 Sextadecima est summa felicitas & gloria ex cuius participatione, alij sunt beati. Quam in Christo esse declarat Euangelista cap. 17. ex eo quod ipse loquens cũ patre dixit: *Clarifica filium tuum.* Et iterum: *Clarifica me Pater apud temetipsum claritate quam habui ante quam Mundus fieret apud te.* Quod de claritate beatifica intelligendũ est, de qua etiam ait. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ecce qualiter Mundi Redemptor non solum est beatus claritate, &

gloria, quam apud semetipsum Pater habet, sed etiam ex participatione illius fœlices sunt alij, cum sit obiectum & terminus beatitudinis omnium.

72 Decimaseptima est summa patientia, & longanimitas iuxta illud quod ait Propheta: *Et tu Domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax.* Psa. 103 iuxta quod & Paulus ait Rom 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ & longanimitatis contemnis?* Hanc autem excellentiam in Christo cõmendabilem ostendit Euangelista ex his quæ de passione illius refert cap. 18. & 19. Vnde & Pilatus patientissimum agnum flagellis percussum, & spinis coronatum populo Iudæorum ostendens, ait: *Ecce homo.* Vbi Sanctus August. in lib. de vit. hæremit. ad sororem, istum locum expendens, ostendit patientiam Christi, illum esse Deum demostrare, vt diximus supra nu. 35. Vnde, & Propheta Regius in persona Christi ad Patrem loquens ait. Psal. 61. *Quoniam ab ipso patientia mea*, insinuans se Dei patientiam, & non puri hominis habere.

73 Decima septima proprietas est spiritus potentia, qua Spiritus sanctus, qui est tertia in Trinitate persona producitur a Patre, & filio, quã potestatem simul cũ patre se habere ostendit Christus. Etenim postquam surrexit a mortuis, & apparuit Magdalenæ intrans ad discipulos ianuis clausis, *insufflauit, & dixit. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Quo insinuat, ab eo spiritum sanctum, sicut a Patre procedere. Refert hæc Ioannes cap. 20. Ex quibus omnibus in calce eiusdẽ cap. intentam infert conclusionem, dicens. *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu Discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei.* Ecce habes qualiter paruulus ille de Virgine natus Deus sit: Sed nequis infantilia eius contemneret membra, & inbecillem esse ad saluandos homines, arbitretur, addit, *fortis*, ac si dicat. Talis erit infantulus, vt vagiens in incunabulis, & fascijs inuolutus possit a potestate Principis tenebrarum suos eripere, de quo plura diximus supra cap. 8. nu. 6. & 9.

74 *Pater futuri sæculi.* Quoniã paruulus ille author est vitæ æternæ, ne eius virtutem ad hoc sæculũ restringamus: Regnum enim illius non est de hoc mundo, vt mentes fidelium eo conferat, vbi vera sunt gaudia: Patrem futuri sæculi appellandum denuntiat. Obserua quod non dixit, Dominus futuri sæculi, vel Rex, sed Pater, vt ex ipsõ nomine conijcias singularem curam, & misericordiam, quam erga suos habet: quos in spem regenerauit, vitæ æternæ. Symachus transfert *Pater æternitas*, alij vertũt *Pater sempiternus*: sed vtraque translatio in eundem sensum redit.

75 *Princeps pacis.* Nostra n. angustatus in carne paruulus ille ad nos venit, pacificare, *siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt.* Vnde & semitæ illius dicuntur pacificæ. *Vias tuas Domine demonstra mihi:* (ait Proph.) *& semitas tuas edoce me.* Psal. 24 Ecce ego vias aquilæ in cælo nescio: semitam nauis prætereuntis inuestigare non possum: & quomodo nisi ipse doceat vias Domini cognoscam, aut semitas apprehendã illius? Ait. n. *Sicut exaltantur cæli a terra, sic exaltatæ*

Isai. 55. *sunt viæ meæ a viis vestris, & cogitationes meæ a cogitationibus vestris.* Ergo Domine, vias tuas demonstra: semitas ostende. Neque. n. vias nosse sat mihi est, nisi & semitas pariter tuas intelligam. Audi quid ipse Dominus per Salomonem respondeat. Prou. 3 *Viæ eius* (inquit) *viæ pulchræ: & omnes semitæ eius pacificæ.* Vias Domini pulchras: sed semitas eius dixit pacificas. Via lata est, & spacioſa: arcta vero semita & angusta. *De ambulabat Dominus in Paradiso ad* Gen. 3. *auram post meridiem.* Via pulchra, sed non semita pacifica: quia non venit vt Redemptor, humanitatis nostrę corpore coarctatus, sed vt Dominus Paradisi. Non venit pacem mittere in terram, sed gladium flammeum atque versatilem ante portam Paradisi, ne ad illum homini mortali pateret ingressus. Venit in montem Synai, vt legem daret, & cum Moyse facie ad faciem loqueretur. Via pulchra gloria Dei, & maiestate plena, via lata, & spacioſa: quam vt per ambularet non semetipsum exinaniuit formam serui accipiens Dominus maiestatis, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Sed semitæ eius pacificæ. Vis scire, o homo quæ nam sint semitæ illius? Descendit sicut pluuia in vellus, introiuit in vterum Virginis vestitus carne humana: exiuit per clausam portam, pannis inuoluitur, & in vili præsepio collocatur, guttas lactis ab vberibus Matris expectat, stringitur brachijs illius, præsentatur in templo, fugit in Aegyptum, rediit iterum in Iudæam, Baruc. 3. *in terris visus est, & cum hominibus conuersatus*, Vadit ad Ioannem, vt Mat. 4. baptizetur ab eo, ducitur a Spiritu in desertũ, vt tentaretur a diabolo, *& cũ ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus postea esuriit,* Pertransiuit bene faciendo, & sanando omnes oppressos a Diabolo; Ioan. 4. & fatigatus ex itinere sedebat sic Mat. 26. supra fontem, Capitur & ligatur, condemnatur ad mortem, ascendit patibulum, emittit spiritum, & corpus eius constituitur in sepulchro. Ecce semitas Domini, vias arctas, & angustas, per quas ingressus est propter homines factus homõ. Viæ pulchræ, sed omnes semitæ eius pacificæ. Nam Princeps pacis per ambulauit eas, Rex pacificus magnificarus super omnes reges terræ. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum & medium parietem:* Ephes. 2. *maceriæ soluens inimicitias in carne sua.* Vnde & tempus ipsum in quo misericorditer ad nos venit fuit pacificum, cum videlicet, medium silentium tenerent omnia, quando exijt edictum a Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis, quod inditium certissimum erat summæ pacis, & concordiæ. Denique cum nascitur cantant Angeli. *Gloria in* Luc. 2. *altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, & cum iam iam moriturus, & reuersurus ad Patrem loquitur ad Discipulos, ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam* Ioan. 14. *do vobis.* Et rursus post resurrectionem non semel aut iterum, sed plures id ipsum repetit. *Pax vobis* (inquit) Ioan. 20. *Pax vobis*, vt omnes intelligant illum esse Principem pacis, sub cuius custodia pacifice gubernabuntur fideles. Iuxta quod & infra dicitur. *Sedebit populus meus, in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Isai. 32.

76 *Multiplicabitur eius imperiũ & pacis non erit finis.* Septuaginta

transl-

transferunt. *Magnus Principatus illius, & pacis eius non erit finis.* Et loquitur de principatu illo, de quo dixerat supra. *Et factus est principatus super humerum eius.* Vbi obserua id quod superius cap. 7. in illa verba: *Ecce virgo concipiet, & pariet Filium*, adnotauimus: quod videlicet, in hoc loco apud Hebræos verbum, *Lemethe*, quod significat multiplicabitur, scribitur, per men clausum ◻ siue quadratũ, quod nunquam in medio dictionis, neque in principio scribitur, sed tantum in fine, præterquam in hoc vno Isaiæ loco, vbi constituitur in medio in signum integritatis, & æternitatis Imperij, & regni Christi. Nam men clausum cum non interrumpatur per aliquam partem, neque principium habeat neque finem, æternitatis est symbolum. Vnde, & de Regno Christi scriptum est. *Regnum tuum, Regnum omnium sæculorum: & Dominatio tua in omni generatione, & generatione.* Et iterum: *Suscitauit Deus Cæli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur.* Et iterum: *placuit ergo mihi prædicare signa eius: quia magna sunt & Regnum eius, quia Regnum sempiternum, & potestas eius in generatione, & generationem.* Vnde, & subditur.

Isai. 9.

Psa. 144

Daniel. 2

Daniel. 3

77 *Super Solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iustitia a modo & vsque in sempiternum.* Prophetia aperta est eius, quod Lucæ 1. Gabriel Angelus locutus est ad Virginem. *Hic erit magnus, & Filius altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid Patris eius, & Regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis.* Septuaginta transferunt: *Super thronũ Dauid, & regnum eius, vt erigat illud, & vindicet, & auxilietur in iudicio, & in iustitia ex hoc nunc & in sæculum.* Vbi obserua, quod vt late probat Eusebius Cæsariensis, regum ex stirpe Dauid duravit vsque ad Ieconiam, & captivitatem Babilonicam. Post quam vsque ad Christi aduentum nullus ex progenie Dauid Regni sedem obtinuit. Vt enim constat ex prophetia Ezechielis cap. 21. propter peccata populi abstulit Dominus Regnum Iudæ de stirpe Dauid. Ait enim: *Tu autem prophane, impie Dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita: Hæc dicit Dominus Deus. Aufer cidarim, tolle coronam. Nonne hæc est quæ humilem sublevauit, & sublimem humiliavit: Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam. Et hoc non factum est, donec veniret cuius est iudicium, & tradam ei.* Quibus verbis vt adnotavit Hieronymus, loquitur prophetа ad ducem Israel: per quẽ nemini dubium est significari Sedechiam, in quo imperium Regum Israel, de stirpe Dauid finitum est. Ait ergo: *Aufer cidarim, tolle coronam*, ideſt, auferenda erit a te, ô impie Dux Israel, cidaris, & corona, ideſt, potestas regia: cidaris enim & corona insignia Regis sunt. Quia vero regnum illud & imperium erat Christo Domino conferendum, subdit. *Et hoc non fiet, donec veniat cuius est iudicium & tradam ei*, ideſt, donec veniat Christus, cui Pater omne iudicium dedit, sicut scriptum est. *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuã filio Regis. Iudicare populum tuum in iudicio, & pauperes tuos in iustitia.* Etenim vt docet Lyranus Gene. 49 interfecto Sedechia in captivitate Babylonica, & deficiente rege, gubernatus est populus Iudæorum per illos, qui erant de tribu Iuda. Etenim in reditu captivitatis, Zorobabel fuit Dux eorum, vt habetur Aggæi 2 & Zachariæ 4. & postea sacerdotes gubernabant populum, vt patet Machabæorum tempore, qui erant de tribu Iuda. Quorum regimen duravit vsque ad tempus Herodis, qui fuit alienigena de genere Idumæorum, sub quo natus est Christus, vt adimpleretur Iacob Patriarchæ prophetia. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de fœmore eius: donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Igitur per Christum Dominum solium regale Dauid, quod deiectum, & prostratum erat, fuit erectum, cõfirmatum, & corroboratum vsque in sempiternum. Et hoc est quod ad literam significat præsens prophetia.

Eusseb. Cæsar. lib. 1 demonst.

Ezech. 21.

Gen. 49.

Pſal. 2.

Mat. 28.

Morale 78 Obserua, & expende similitudinem inter Regnum Dauid, & Regnum Christi. Dauid minimus erat inter fratres antequam regna re cæpisset, sed a Deo electus, & per Prophetam vnctus, & confirmatus Rex super Israel cõstitutus est. Christus minimus fuit in regno cælorũ sicut ipse ait: *Qui autem minor est in regno cælorum maior est illo.* Et iterum scriptum est: *Minimus erit in millia, & parvulus in gentem fortissimam.* Talis enim ac tanta fuit eius humilitas, ut exinaniret se, & humiliaret factus obediẽs vsque ad mortem. Sed tamen Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen. Vnde, & ipse ait: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius prædicans præceptum eius.* Et iterũ: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Dauid mansuetus

Luc. 7.

Isai. 60.

Pſal. 2.

erat, & mitis: & dum bene faceret mala patiebatur: Vnde ad Dominum loquens, *Memento* (inquit) *Domine Dauid & omnis mansuetudinis eius.* Christus autem mitissimus fuit inter omnes habitatores terræ. *Discite* (inquit) *à me quia mitis sum, & humilis corde.* Qui sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum. Et cum infirmos sanaret, mortuos resuscitaret, & alia bona operatus fuisset: multa mala a Iudæis perpessus est, ita vt lapidare eum vellent, quem nouerant innocentem. Vicit tamen mansuetudine Christus, sicut Dauid, vicit charitate, vicit iustitia, sicut scriptum est: *Propter veritatẽ, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Multiplicabitur ergo eius imperium.* Quia multi ab Oriente, & Occidente venient, & colla iugo eius subijcient, & seruient illi in iudicio, & iustitia, iusta illud quod Zacharias Pater Ioannis, ait: *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi, in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris,* sequitur.

Psa. 131

Mat. 11.

Pſal. 44.

Luc. 1.

79 *Zelus Domini exercituum faciet hoc.* Zelus (ait) Sanctus Thomas ex intensione amoris provenit eo quod quãto aliqua virtus intensius tendit in aliquid, fortius repellit omne contrarium, vel repugnãs cum autem amor sit quidam motus in rem amatam, vt Augustinus dicit, *Intensus amor quærit excludere omne id quod sibi repugnat.* Igitur ex perfectissimo Dei amore, ex summa illius charitate ortum habuit, quod talia & tanta beneficia nobis exhiberet, quod filium suum vnigenitum in similitudinem carnis peccati

Tho. 12. q. 28. ar. 4.

Aug. to. 4. li. 83. q. 9. & 36.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cati factum hominem: imo & parvulum vnus dei nobis mitteret: *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã.* Vnde & Paulus ait, *Deus autem qui dives est in misericordia propter nimiã charitatem suam, qua dilexit nos, & cũ essemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluati.* Et iterum: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Ideo ergo, ait, *Zelus Domini exercituum faciet hoc.* Id est, nõ qualiscunque amor vel dilectio, sed nimia charitas, qua maior excogitari non potest. Vnde (vt Dionysius ait) *Deus appellatur Zelotes, propter multum amorem, quem habet ad existentia.*

ad Ephe. 2.

ad Ro. 5.

Dion. c 4. de diuin. nomi.

80 Secundo possunt hæc verba referri ad ea, quæ immediate sequuntur: *Verbum misit Dominus in Iacob, & cæcidit in Israel*; ita vt nomen zelus accipiatur pro æmulatione, ad quam Deus quodammodo prouocauit filios Israel, quando ipsis relictis sine lege, sine sacerdotio, sine sacrificijs, & holocaustis, elegit gentes in hæreditatem suam quibus nomen suum manifestauit, vt salutem æternam, quam Iudæi propter suam incredulitatem non sunt adepti, consequerentur. Et tũc sensus est. Aemulatio Domini exercituum faciet hoc: quod videlicet, verbum missum a Domino in Iacob cæciderit in Israel. Misit enim Deus filium suum ad oues quæ perierunt domus Israel, sicut ipse ait: *Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.* Sed verbũ hoc caro factum missum in Iacob cæcidit in Israel, quia (vt Paulus ait) *Quod Israel carnalis non est consequutus, electio consequuta est*, id est, gentes electi qui sunt spirituales Israel iuxta illud, *Non enim omnes qui ex circumcisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ oẽs filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen*, i. non qui filij carnis hi filij Dei, sed qui filij repromissionis æstimantur semine. Vnde idem Apostolus eos qui carnaliter ex semine Abrahæ nati sunt appellat Israel secundum carnem. *Videte* (inquit) *Israel secundum carnem*, id est, carnalem Israel, vt insinuaret esse aliud Israel secundum spiritum, siue Israel spiritualem, illi videlicet, qui per veram fidem, & perfectam Christũ amplectantur in via, & facie ad faciem contemplabuntur in patria. Iusto autem Dei iudicio factum est, vt illi, qui dereliquerunt Dominum blasphemantes sanctum Israel, relinquerentur ab eo: & qui ad æmulationem Deũ prouocauerunt colendo Idola, prouocarentur ab eo similiter ad æmulationẽ, gentes eligendo. Scriptum est enim: *ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis. Et ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.* Et iterum: *vocabo non plebẽ meã plebẽ meã, & non dilectã, dilectã & nõ misericordiam consecutã misericordiam consequutam.* Hæc explicatio est valde conformis Sancto Hieronymo in commentarijs super caput nonum Isaæ, vbi sic ait: *Zelus Domini exercituum fecit hoc, æmulatio quia ipsi ad æmulationem eum prouocauerunt in his qui non erant dij, & ille eos prouocauit ad æmulandum in gente, quæ non erat gens.* Vbi obserua, quod gentilitatem Idolatriæ deditam appellat non gentem, & non populum, quia vt dicit Aristoteles

Rom. 11.

Rom. 9.

Exod. 32.

Deut. 32.

Osee 2.

1. Cor.

teles indignæ sunt vrbium nomine aut populi, siue gentis, nationes virtutis, & veræ religionis expertes. Videantur supradicta num. 8.

81 *Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel.* Alludit ad parabolam seminantis quæ habetur Lucæ octauo. *Et dum seminat aliud cecidit secus viam, & aliud cecidit supra petram, &c.* Alludit etiã ad illud, quod Saluator de se ipso ait: *Nisi granum frumenti cadens in terrã mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Vt enim explicat Sanctus Gregorius, Dei filius fuit verbum quod Dominus misit in Iacob, quando factus est homo. Tunc granum frumenti cecidit super terram, vt pro hominibus mortuus multum fructum afferret. Cecidit (inquit) quoniam a sinu Patris in gremium perueniit matris, ab excelsa gloria, & maiestate in extremam peruenit inopiam. Cadit quodãmodo Deus, vt resurgat homo. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vt fiat homo spiritus, & habitet in Deo. Septuaginta transferunt, *Mortem misit Dominus super Iacob*, Vbi pro *verbum* constituunt mortem: Forsitan vt insinuarent, verbum illud æternum atque Dei filiũ ad nos veniisse mortalem similem nobis passibilem: cui illud congruat quod sapientiæ 7. scriptum est. *Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus est est.* Et illud: *Primam vocem similem omnibus emissi plorans, in inuolumentis nutritus sum, & curis magnis.* Tunicas enim pelliceas, quas in signum mortalitatis primis parentibus dedit, cum expulit de paradiso: ab eis iterum accepit mortalitatis nostræ formam induens, vt per eam nos ad gaudia cælestia reuocaret. Quando ergo verbum misit, vt in carne mortali, pro hominibus moreretur mortem misit Dominus in Iacob, quia mortuo Christo omnes cum illo mortui sunt, vt ait Apostolus, 2. Corin. 5. Et obserua quod Iacob & Israel non sunt nomina diuersa, sed synonima. Idem enim, & Iacob dictus est, & Israel, sed Iacob nomen habuit etiam puer: Israel autem cum vicisset Angelum, cum benedictionem obtinuit ab eo. Ait enim. *Nequaquam vltra vocaberis Iacob, sed Israel erit nomen tuum.* Congrue igitur per Iacob significantur Iudæi, qui velut pueri, sub Pedagogo custodiebantur, qui benedictionem spiritualem a magni consilij Angelo non sunt consequuti, qui nondum ad perfectam ætatem, & virilem legis Euangelicæ peruenerunt, de qua Paulus ait: *Cum essem paruulus loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli.* Per Israel vero gentes designantur, & veri Israelitæ, qui benedictionem spiritualem ab Angelo obtinuerunt, de qua inquit Apost. *Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Vnde Gregorius ait: *Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Iacob quippe supplantator, Israel vero videns Deum dicitur. Et quid per Iacob nisi iudaicus populus, quid per Israel nisi gentilis populus designatur? Quia quem Iacob per carnis mortem supplantare studuit, hunc nimirum per oculos fidei gentilitas Deum vidit. Ad Iacob ergo missum verbum in Israel cecidit: quia eũ quem ad se venientem Iudaicus populus respuit, hunc repente confitens populus*

Ioan. 12.

Gregor. 2 mor. 22.

Sap. 7.

2. Cor. 5.

Ephes. 1.

Gregor. 8 mor. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulus gentilis inuenit. Alij inter quos est Forerius explicant istum locum ita vt sit exordium nouæ prophetię aduersus regnum Israel denuncian tis vastitatem eius, & excidium, ita vt verbum mittere in Iacob, sit oraculum quoddam contra Iacob prophetæ reuelare. Consonat hæc explicatio cum translatione septuaginta virorum supra inducta: *Mortem misit Dominus super Iacob, & veniet super Israel.* Vbi expendenda est illa dictio, *super*, admodum iam explicatum cap. 1. num. 5. Qualis autem fuerit mors illa aut verbum missum contra Iacob describit verba sequentia.

80 *Et sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in superbia, & magnitudine cordis, dicentes, lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus, sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus.* Verba sunt indignatione, & furore plena. Habent enim sensum concisum, & quasi pendulum. Et *sciet populus Ephraim.* Non dicit neque explicat quid sciet. Loquitur enim admodum eorum qui magna ira repleti non finiunt verbũ, sed quasi dimidiatas sententias proferunt: quod indignationis maximæ inditium est. Et sciet, intelliget, & credet, cum malis suis edoctus fuerit, cum Dominus opere adimpleuerit, quod per prophetas suos fuerat eloquutus. Sciet (inquam) vera esse quæ Dominus prædixerat: neque nugaces amplius putabit esse Dei prophetas. Et quia non credidit verbis, nunc sciet, & experietur in tormentis. Iuxta quod dicitur infra, *Tantummodo fola vexatio intellectũ dabit auditui.* Per Ephraim & habitantes Samariam, intellige decem tribus, quorum superbia, & arrogantia tum in hoc loco, tum in alijs redarguitur, sicut Oseæ. 5. *Et Oseæ. 5. respondebit arrogantia Israel in facie eius. Et Israel, & Ephraim ruent in iniquitate sua.* Et Amos 6. *Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel.* Superbia vero illius populi in verbis sequentibus explicatur. *Lapides ceciderunt, &c.* Superbi, & elati, Dei timore carẽtes, & prophetarũ oracula contemnentes hæc dicebant, & prouerbiũ erat inter illos, quo significabant paruo damno se affectos esse. Et si quãdo fuerant in rebus tẽporalibus in ędificijs & hortis a Deo puniti, putabãt sese posse maiora præstare, diruta erigere, deuastata reparare, & ad meliorem formam quam haberent ante reducere: sicut solent facere timore Dei carentes, quia tristi a Deo, & castigati, duriores fiunt, neque attendunt ex iusto Dei iudicio mala, quæ patiuntur euenire, sed potius esse effectus fortuitos arbitrantur. Ideo non dicunt, Deus deiecit, aut dissipauit lateres, ideſt lateritias domos, aut ædificia, sed lateres ceciderunt, ideſt, fortuito contigit, vt caderent. Dicunt autem: *Sed quadris lapidibus ædificabimus*, ideſt, melioribus, magis politis, & permanentibus materialibus, tribuentes suis viribus, quod ædificia reparentur, & volentes etiam inuito Deo eorum superbiam conseruare. Quod magis explicat translatio sepuaginta virorum, quæ sic habet. *Lateres ceciderunt, sed venite poliamus lapides, & incidamus sycomoros, & cedros, & ædificabimus nobis turrim.* Et ad idem tendunt verbã sequentia. *Sycomoros succiderunt, &c.* ideſt, pro sycomoris destructis

Isai. 28.

structis subrogabimus magnas cedros, & fortes. Per hanc metaphoram docet propheta Israelitas parui fecisse adiutorium, quod habebant ex domo Dauid, eo quod illis contemptibiles videbantur, & debiles vt lateres, vel sycomori, per lapides autem politos, & cedros auxilium intelligit Damascenorũ. Sed miseri nesciebant quoniam Domini auxilium pro cedro est, & quadris lapidibus, hominum vero fortitudo pro lateribus, & sycomoris reputatur. Lege moralem quandam huius loci expositionem apud Sanctum Gregorium super quartũ psalmum pœnitentialem.

83 *Et eleuabit Dominus hostes Rasin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet.* Prima pœna superbiæ, & arrogantiæ populi est, quod excitentur a Deo contra illũ hostes truculenti illi ipsi qui occiderunt Regem Rasin Damasci, cum quo confœderati erant, & in cuius fortitudine & quadrigarum potentia tanquam in cedris, & leuigatis lapidibus Deo relicto spem suã, & fiduciam omnem constituebant. Obserua quod non dicit, eleuabuntur, vel roborabũtur, hostes Rasin, sed *eleuabit Dominus hostes Rasin.* Quasi dicat: Illi adscribas quę reliquiti, & cuius verbum contempsisti, quod hostes illi contra te veniant, non casui vel fortunæ. Nam Dominus ipse te punier, & hostibus crudelibus veluti instrumento & organo vtetur, vt superbiam tuam deprimat, atque confundat: iuxta illud, quod dicitur infra: *Assur virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eius indignatio mea.* Et post pauca: *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur serra cõtra eum a quo trahitur?* Syriam ab Oriente, & Philisthijm ab Occidente, suple faciet venire. Ac si dicat: Vndique præment te inimici tui, vndique te persequentur, a fronte, & a tergo, ab Occidente, & ab Oriente, vt cum fugere velis fortes aduersarios, in alios incidas fortiores. *Et deuorabunt Israel ore toto*, ideſt, cum auiditate maxima, toto affectu, atque conatu, sicut qui præfame totum os implet cibo, & cum auiditate illud vorat. Hac enim similitudine consueuit in Scriptura sacra ira & indignatio potentium, atque aduersariorum designari, sicut Abach. 3. *Exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.* Et Isaiæ 28. *Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim: & erit flos decidens gloriæ exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguium quasi temporaneum ante maturitatem autumni: quod cum aspexerit videns, statim vt manu tenuerit, deuorabit illud.*

Isai. 10.

84 *In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extẽta. Et populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt.* Significant hæc verba magnam populi duritiã, & summam Dei misericordiam. Castigat enim pater cælestis, vt corrigat filios & emendet. Quod si ad priora flagella emendati non fuerint: eleuat iterum manum & extendit, vt alia multiplicet: donec resipiscant, & reuertantur ad Deum, vt flagellati discant in ærumna, quod in prosperitate agnoscere noluerunt. *Vadam* (inquit synagoga oblita Domini Dei sui) *Vadam post amatores meos qui dant panes mihi & aquas meas, & lanam meam & linum meum, oleum meum, & pomum meum.* O ingratitudinem, o temeritatem, o inexcogi

Oseæ. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tabilem dementiam. Ire vult & a Deo recedere? Quid inueniet nisi dolorem & afflictionē spiritus, spinas pungentes, & vepres quibus vulneratus reuertatur ad Dominum. Vnde & statim subditur. *Propter hoc*, ideſt quia recessisti a me, *ecce ego sæpiā viam tuam spinis, & sæpiam eam maceria, & semitas suas non inueniet, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & quæret eos, & non inueniet, & dicet: Vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia benè mihi erat tunc, magis quàm nunc.* Vides qualiter recedens a Deo spinas inuenit, quibus compuncta reuertitur? Propheta regius quando prospere agebatur cum illo, abijt, & recessit a Deo. Vriam interemit, & fornicationis peccato pollutus est. At spinas quam plurimas vulnerantes in via sua, qua ibat, inuenit, quibus afflictus ad Deum, statim reuer-

Psal. 31. sus est. *Conuersus sum, ait, in ærumna mea, dum configitur spina.* Sic & multi filiorum Israel, cum temporalibus abundarent, cum vacarent delitijs, cum prosperitate magna vterentur, dereliquerunt Dominū. Scriptum est enim. *Incrassatus est*

Deut. 32. *dilectus, & recalcitrauit, incrassatus, inpinguatus, dilatatus. Et reliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo.* Dereliquit Creatorem vt creaturam Deum faceret, vt vitulum aureum erigeret, & adoraret: recessit a vita, vt inueniret mortem, sed audi quomodo ad Deum suum reuertatur. Ait enim.

Psal. 77. *Dum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. Et rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est.* Et iterum: *Do-*

Isaia. 26. *mine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* Sed adeo obduratus, & insensibilis factus est populus Ephraim, vt ad percutientem se non sit reuersus, sed magis potius ab illo elongatus. Et cum consuetum sit inter omnes, & quasi naturale, ad percutientem baculo faciem vertere, populus rebellis ad percutientem se terga vertit: iuxta illud Hieremiæ 2. *Verterunt ad me terga, & non faciem*, Ter- Hier. 2.
ga verterunt, vt fugerent, non faciē vt ad me redirent. Nec mirum quod nō reuertantur ad Deum per cussi, qui ad semetipsos non reuertuntur. Sicut enim qui egreditur a facie Dei, & fugit, prius a semetipso egreditur, ita vt ad Deum reuertatur, prius ad se redire necesse est. *Redite prævaricatores ad cor.* Isaiæ. 46
(ait Propheta) ac si apertius dicat. Prius ad nos metipsos redite, & tunc ad Deum vestrum reuertemimini. Hinc est, illud quod de filio prodigo Lucas ait: *In se autem reuer-* Lucæ. 15
sus dixit. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo? Surgam & ibo ad Patrem meum, & dicam ei, Pater peccaui in cælum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum de mercenarijs tuis. Et surgens venit ad Patrem suum. Quæ verba expendens Petrus Chrysologus Chrysol. ho. de fi-
sic ait: *In se reuersus est, in se ante-* lio prodi-
redit, vt rediret ad Patrem, qui a se- go.
ante recesserat cum recessit a Patre. A se migrat, & ab homine totus transit in bestiam, paternæ pietatis immemor, gratiæ genitoris oblitus, Famæ, inquit, *pereo, fames reuocat, quem saturitas expulerat: fames illi Patrem dedit sapere, cui copia tulerat sentire genitorem. Et si tantum præstitit, vel inuita fames, probate quid voluntarium possit cō ferre ieiunium.*

85 *Et disperdet Dominus ab Israel*

rael caput, & caudam incuruantem, & deprauantem die vna. Longeuus, & honorabilis ipse est caput: & propheta docens mendacium ipse est cauda. Vbi ipsa Scriptura sacra explicat manifeste quid per caput, quid per caudam intelligat, non oportet aliorū explicationes adhibere. Obseruandum est tamen falsos prophetas, & mendaces aptissima similitudine petere caudam designari. Tum propter caninam adulationem, quam ostendebant, quando propter fauores humanos, & munuscula parua Principibus, & magistratibus lo-

Ezc. 13. quebantur placentia iuxta illud. *Et cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis: vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs.* Quid facit canis? Propter bucellam panis sequitur Dominum, vbicumque fuerit, vestigia illius diligit, & agnoscit: oculi eius in oculos Domini sunt intenti. Cauda blanditur ei, placere illi desiderat, non latrat contra illum, non mordet, sed per sequentes Dominum offendit. Tales sunt Prophetæ docentes mendacium, ait propheta qui non mentitur. Capiunt in primis animas populi Dei; eas sibi subijcientes, & quasi captiuas tenentes; ne aliquid dicant vel faciant, credant, vel sentiant, nisi quod eis fuerit suggestū. Et cum seduxerint illas, propter bucellam panis blandiuntur eis securitatem promittentes, vitam earum peruersam beatificantes, vt illis placeant, vt quod impugnandum erat, defendant, ac denique in omnibus, & per omnia mundi affectiones sequuntur. Qui moribus est corruptus magis hos pruriē tes aribus diligit, & contra vitia eius latrantes ab horret. Audi quid de huiusmodi pseudo prophetis dicat Paulus. *Hoc autem scito, quia* 2. Tbi. 3.
in nouissimus diebus instabunt tempora periculosa: & erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites sine benignitate, proditores protervi, tumidi, cæci, & voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciē quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hos de vita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducūt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducūtur varijs desideriis, semper discentes, & nunquam ad scientiā veritatis peruenientes. Secundo dicuntur caudæ falsi Prophetæ propter maximam eorum vilitatem, eo quod plerunque illi ex vilissima hominum fece nati sint. Tertio quia sicut cauda operit illud, quod in animali immundum est, & in hoc stum: ita illi peccata plebis & Principū suis adulationibus operiebant beatificantes illos qui ęterna digni erant confusione. Vnde, & subditur.

86 *Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati.* Quibus verbis pœnam beatificantium, & eorum qui beatificabantur annuntiat, quam etiam describunt verba sequentia. *Propter hoc super adolescentulis eius non letabitur Dominus, & pupillorum eius, & viduarum non miserebitur.* Affectus humani in scriptura sacra Deo attribuuntur propter captum nostrum, non quia vere in Deo sint. Non enim dolet, non tristatur, non lætatur proprie, neque

irasci-

Universidad de Deusto
Biblioteca

irascitur, sed lætari dicitur in populo suo, aut quia ad modum lætantis se habet, cum populus Deum sequitur, cum vt beneficia potiora ab eo accipiat, se præparat, & disponit. Hoc enim est gaudium Dei, hæc lætitia & exultatio, dona sua hominibus tribuere, pupillorum, & viduarum misereri. E contra vero, quando hominem rebellem punire parat, & ipsum delere de medio terræ, dolet, tristatur. *Et tactus dolore cordis intrinsecus, delebo*, inquit, *hominem quem formaui a facie terræ*. Gaudet ergo super electos, & strenuos, super fortes, & validos, quales adolescētes solent esse. Sed quia omnes fere erant peruersi, ideo ait, super adolescentulis eius non lætabitur Dominus. Vide ò homo quanto gaudio Deum de fraudes, cum ad desideria carnis sequenda te cōfers. Si enim quoties bene agimus gaudēt Angeli, si quoties a bono deuiamus Angelos Dei suo gaudio defraudamus, gaudium est enim illis super vno peccatore pœnitentiam agente; quanta putas lætitia gaudebit Dominus Angelorum, qui Angelos lætantes de tua pœnitentia facit.

87 *Quia omnis* Hypocrita *est, & nequam, & vniuersum os loquutum est stultitiam*. Per hypocritam siue hypocritas, eos intelligit, qui sub specie pietatis, & religionis populum auertebant, ne Christum sequerentur & doctrinam illius reciperent, & tamen pleni erant malitia, & dolo, inuidia, & auaritia. Quos propterea Christus Dominus sepulchris dealbatis in Euangelio comparauit. *Mat. 23.* *Væ vobis* (inquit) *Scribæ, & Pharisæi hypocritæ: quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Sic & vos foris quidē apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.* Hos execratur Dominus, contra istos inuehitur, hos deprimit & confundit, cōtra illos cōmouetur, eos respicit ira Dei; vt potentiam suam in illis ostendat, atque commendet. *Ecce dies Domini venit magnus, & horribilis* (ait Sophonias propheta) *dies iræ, dies tenebrarum, & calliginis, dies nebulæ, & turbinis, dies tubæ & clangoris*. Ecce tremendam descripsit diem, horribilem, & amaram. Sed audi super quem dies illa superueniat. *Super omnes* (inquit) *Ciuitates munitas, & super omnes angulos excelsos*. Vbi iuxta interpretationem Gregorij per ciuitates munitas, & per angulos excelsos hypocritas intelligit, dolo & malitia plenos, eo quod ad modum Ciuitatis munitæ fallaci semper sunt defensione circundati, ne iacula veritatis admittant: & sicut anguli, in quo duo parietes coniunguntur, veritatis simplicitatem fugiunt, & per superbiam quodammodo duplicitatis peruersitate replicantur, vt iustos decipiant. *Soph. 1.* *Greg. in past. 3. P. admon. 22.*

88 *Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem, & spinam vorabit: & succendetur in densitate saltus, & conuoluetur in superbia fumi*. Eodem ordine, quo impietas ad modum ignis populum occupauit, eodem & ira Dei contra omnes exarsit. Expende optimam similitudinem, qua in hac parte vtitur Propheta, dum impietatem populi igni comparauit. Sicut enim ignis leues materias, & aridas velut siccam stipulā aut stuppam primum absumit, & illis succēsis ad crassiora, & humidiora comburenda progreditur, spinas inua-

dens, & sentes, ac deinde alia virentia, & crassiora ligna occupat, adeo vt totam siluam incendat, & densitate fumi terram obscuret: ita impietas a paruis exordijs incipiēs pessimos habet exitus, & a leuioribus culpis in magnam prorumpit malitiam. Quod (vt elegantissime notauit Sanctus Chrysostomus) in Saule, in Caim, & in Iuda proditore intueri licebit. *Studebat* (inquit) *in Pythonissæ derisionem Saul regem detrudere, iterum, quia non adhibuisset illi mentem, ad Phythonissas paulatim ipsum inducit. Nam quoniam Samueli non obtemperauit, & holocausta offerre præparauit, illo absente accusatus, ait, necessitas hostium facta est maior. Cumque flere oportuisset, quasi nihil mali fecisset, lætabatur. Iussit deinde nonnulla de maledictis Deus, ea quoque transgressus fuit: hinc aduersus David illum insaniuit ac sis paulatim, atque paulatim labens non stetit, quo vsque ad ipsam perditionis barathrum se ipsum immisit. Similiter etiam de Caim factum esse videmus. Non enim confestim cædem fratris illi suggessit Diabolus, ne magnitudine rei commotus tam scelestum facinus abominaretur: sed prius persuasit deteriora offerre, nullum esse id dicens peccatum: deinde inuidiæ veneno succendit, nihil etiam hinc mali sequturum persuadendo: ita sensim in eum illapsus ad cædem fratris, & ad negationem sceleris impulit, nec prius cessauit, quam malorum omnium verticem imposuit.* Et post pauca: *Sic in Iuda maximum proditionis malum concreuit. Nisi enim putasset parum esse pecuniam inopum surripere, in tantam proteruitatem non deuenisset. Iudæi quoque nisi putassent inanis gloriæ delictum minimum esse, vsque ad cædem Christi lapsi non fuissent. Hac via omnia scelera fieri vide-* Chry. ho. 87. in Matth. to. 2. 1. Re. 23. Gen. 4.

bis. Nemo enim repente ad extremam improbitatem insilit. Deniq. idem Chrysostom. in commentarijs super Epistolam ad Galatas capite 1. post medium pusilla delicta non esse negligenda, his verbis docet. *At non audisti, quod is qui in veteri quoque testamento sabbato ligna collegerat vnicum mandatum, nec id maximum transgressus extremo affectus est supplicio? Quodq. Oza quoniam archā alioqui subuertendam fulcit è vestigio mortuus est, eo quod ministerium ipsi non congruens vsurpauit? Ergo ne sabbatum violatum, & solus arcæ ruituræ contactus ad tantam indignationē prouocauit, vt qui hæc ausi fuerant ne minimum quidem veniæ sint consecuti: hic vero qui oranda, & ineffabilia dogmata corrumpit, excusationem habiturus est, & veniam consecuturus? Puniturergo qui folia peccatorum venialiū colligit, ne in illis malitia succensa, in magnam impietatem prorumpat.* Num. 15. 1. Reg. 2.

89 Possunt per vepres & spinas, diuites intelligi, qui ad peccandum propensi facile impietate comburuntur. Vepres item sunt principes, qui propter licentiam, dum a nemine arguūtur, procliniores sunt ad peccatum. Horum exemplo mox silua tota succenditur, hoc est, multitudo populi. Sicut enim multæ arbores siluam faciunt, ita multi homines plebē constituunt. Tam pernicioſa res est malum exemplū, vt ratione illius impietas, sicut cācer serpat, & sicut ignis grassetur in omnes. Hoc igne mali exempli prius ardebat Sodoma, quam flammis cælestibus vreretur. Eodem igitur ordine, quo peccauerunt, a Deo puniti sunt: nam a minori vsque ad maiorem in eos ignis iræ Dei exarsit. Vnde & subditur: *In ira Domini exercituum conturbata est terra,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& erit populus quasi esca ignis.

90 *Vir fratri suo non parcet, & declinabit ad dexteram, & esuriet, & comedet ad sinistram, & non saturabitur. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Manasses Ephraim, & Ephraim Manasses, & ipsi contra Iudam.* Tanta, inquit, erit eorum calamitas, vt non solum ab extraneis, sed etiã a consanguineis intus, & fratribus persecutionem patiantur. Insatiabilem his verbis eorum auaritiam, & impietatem designat. Omnes, inquit, rapiũt tanquam lupus prædã ad dexterã, & sinistrã, ideſt, ex omni parte vi fratres suos opprimendo, & adhuc esurient, & non satiabuntur. *Vnusquisque carnem brachij sui vorabit.* Carnem brachij sui deuorat, qui proximi, vel amici res inuadit. *Sumus enim*, vt Paulus ait: *vnum corpus in Domino, singuli autem alter alterius membra.* Simul etiam his verbis eorum ingratitudo notatur. Carnem quippe brachij sui deuorat, qui benefactoris sui iura occupat. Brachium virtute & robore suo toti corpori seruit, & ori cibum porrigit, a quo tamen per ingratitudinem mordetur, deuoratur, & consumitur. Manasses, & Ephraim filij Ioseph duas tribus inter decem constituunt. Et tamen etiam ij mutuis bellis perduntur. Et cum inter se dissideant, concordes tamen contra domum Iuda, ideſt, contra Christum, & Ecclesiam seuire non cessant. Id quod in Herode & Pilato cernere licet. Inimici enim erant ad inuicem, sed ab illa die amici facti sunt, cum vidlicet, Christum occidere parabant. *Luc. 23.* Hi sunt qui (vt Bernardus ait) concordes ad discordiam conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari cõsentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio. Hos respicit illud quod de Behemoth dicit Scriptu. *Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus. Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas. Vna alteri adherebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.* *Bern. ser. 24. in Cant.* *Iob 41.*

91 *In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* Ter repetit hæc verba prophetа in hoc capite, vt notet populi obstinationem, & duritiam, qui toties percussus non vult resipiscere, sed vsque in hodiernum diẽ manet obduratus. Adhuc enim velamen manet positum super cor eorum, sed in fine mũdi conuertentur ad Christum, & tunc (vt ait Paulus) *auferetur velamen*, & manus Dei extenta ad puniendum seuire desistet, & ira Dei in misericordiam conuertetur. *2. Cor. 3.*

Rom. 12.

CA-

CAPVT DECIMVM.

2 Væ qui condunt leges iniquas: & scribentes, iniustitiam scripserunt: vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei: vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. 3 Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxilium? & vbi dereliquetis gloriam vestram, ne incuruemini sub vinculo, & cum interfectis cadatis? Super omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. 4 Væ Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea. 5 Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. 6 Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit: sed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. 7 Dicet enim: Numquid non principes mei simul reges sunt? numquid non vt Charcamis, sic Calano: & vt Arphad, sic Emath? numquid non vt Damascus, sic Samaria? Quomodo inuenit manus mea regna idoli, sic & simulachra eorum de Hierusalem, & de Samaria. Nũquid non sicut feci Samariæ & idolis eius, sic faciam Hierusalem, & simulachris eius? 8 Et erit: cum impleuerit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius: Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi: & abstuli terminos populorum, & principes eorum deprædatus sum, & detraxi quasi potens in sublimi residentes. 9 Et inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: & sicut colliguntur oua, quæ derelicta sunt, sic uniuersam terram ego congregaui: & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & gannitet. 10. 11. 12 Numquid gloriabitur securis contra eum,

qui secat in ea? Aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui vtique lignum est. 13 Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem: & sulstus gloriam eius succensa ardebit quasi combustio ignis. 14 Et erit lumen Israel in igne, & sanctus eius in flamma: & succendetur, & deuorabitur 15 spina eius, & vepres in die vna. 16 Et gloria saltus eius, & carmeli eius ab anima vsque ad carnem consumetur, & erit terrore profugus. 17 Et reliquiæ ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, & puer scribet eos. 18 Et erit in die illa: non adijciet residuum Israel, & hi, qui fugerint de domo Iacob, inniti super eo, qui percutit eos: sed innitetur super Dominum sanctũ Israel in veritate. Reliquiæ conuertentur, reliquiæ, inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo; 19 consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. 20. 21 Consummationem enim & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. 22 Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus exercituum: Noli timere populus meus habitator Sion, ab Assur: in virga percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti. 23 Adhuc enim paululum modicumq. & consummabitur indignatio & furor meus super scelus eorum. 24 Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum iuxta plagam Madian in Petra Oreb, & virgam suam super mare, & leuabit eam in uia Aegypti. 25 Et erit in die illa: Auferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescet iugum a facie olei. 26 Veniet in Aioth, transibit in Magron: apud Machmas commendabit vasa sua. Transierunt cursim Gaba sedes nostra: obstupuit Rama, Gabaath Saulis fugit. Hinni voce tua filia Gallim, attende Laisa, paupercula Anathoth. Migrauit Medemna: habitatores Gabim confortamini. Adhuc dies est, vt in Nobe stetur: agitabit manum suam super montem filiæ Sion, collem Hierusalem. 27 Ecce dominator Dominus exercituum confringet 28 lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur. Et subuertentur condensa saltus ferro: & Libanus cum excelsis cadet.

SVMMA CAPITIS.

IN superioribus comminatus fuerat propheta pœnam inferendam filijs Israel pro peccatis contra Deum & proximum commissis: nunc autem prophetare incipit cõtra alieni genas, & exteras nationes, quarum excidium denunciat, eo quod in superbia & indignatione populum Dei persecuti sunt, & de ruina eius lætati. Incipit autem hæc prophetia ab illo versiculo: Vę Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, a quo secundum nonnullos auctores incipit hoc caput decimum; & prosequitur illam capite tertiodecimo, & sequentibus, vt ibi dicetur latius. Igitur caput præsens in quatuor diuiditur partes.

In prima commemorat iterum pœnam contra Scribas, & Pharisæos superius comminatam, de quo agit in principio capitis, propter quod multi arbitrantur, hæc pertinere ad caput nonum, vt constat ex antiquioribus biblijs: caput autem decimum incipere ab illo versiculo: Væ Assur. In secunda parte describitur culpa Regis Assyriorum, propter quam pœnam a Deo inflictam incurrit, & fuit duplex. Altera inhumanitas & crudelitas, qua filios Israel afflixit, & hanc constituit in illo versiculo: Ipse autem non sic arbitrabitur. Altera est superbia, qua non Deo: sed fortitudini brachij sui partam contra Iudæos victoriam ad scripsit, & hanc tangit ab illo versiculo: Dixit enim: In magnitudine manus meæ feci, &c. In tertia parte condignam horum delictorum pœnam denunciat, ab illo versiculo: Propter hoc mittet Saluator Dominus. In quarta conuertitur vt solet, ad consolationem electorum, quibus libertatem a captiuitate Babylonica, & iugo peccati repromittit per aduentum Christi, & passionem illius complendam, et de hoc agit ab illo versiculo; In veritate reliquiæ conuertentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMMENTARIVM.

2 *Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt:* 2
vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerẽt causæ humilium populi mei, vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Loquitur hæc sententia contra scribas & pharisæos, contra iudices & principes, legem propter auaritiã, corrumpentes, & peruertentes iudicium. Quidam enim dicebant patentes etiam in extrema necessitate relinquendos fore, vt munera & oblationes Deo fierent, vt cõstat ex Euangelio. Alij inimicos secundum legem odio esse habendos docebãt, vt patet ex illo, Matt. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*, de quibus multa diximus supra capite primo, numero 64. His ergo minatur vastitatem & pœnam per Sennacherib regem Assyriorũ inferendam.

3 *Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? Ad cuius confugietis auxilium?* Dies visitationis in sacro eloquio diem punitionis designat, sicut infra cap. 24. *Et post multos dies visitabuntur*, ideſt, punientur, quia pœna inferni terminum non habebit nec finem. Dies ergo visitationis, dies calamitatis & iudicij illis fuit aduentus Assyriorum. Addit autem *de longe venientis*, tum quia exercitus Assyriorum congregatus de longe venit: tum etiam vt maximam Dei clementiam cõmendaret, qui a longe peccatorem districti Iudicij cõminatione admonet, vt caueat, & ab indignatione illius se abscondat, iuxta quod infra dicitur: *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardẽs furor eius, & grauis ad portandum*: tum denique, vt admoneat nos obstupescere non debere in tranquillitate præsenti, nec esse nimium securos, etiam si nobis arrideãt omnia. Dominus enim varias rationes vlciscendi, & a nostra intelligentia remotissimas habet. Non ergo de ipsius iudicio ex præsenti rerum aspectu iudicemus. Vbi expende quomodo peccata sua respondeant impijs. Qui enim fratribus, & conseruis misericordiam facere renuerunt, qui in pupillos, & viduas iniustitiam commisserunt, quomodo mitẽ sperare iudicem poterunt? Cætera patent vsque ibi. Isai. 33.

4 *Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse est.* Initium alterius Prophetiæ est, quæ tamen superiori connectitur. Dictum est enim supra decem tribus in captiuitatem ab assirijs adducendas esse: Nunc autem captiuantium interitum prædicit. Ex quo poteris facile colligere maximam prouidẽtiam, quã erga suos Deus habet. Nunc terret illos, & castigat, vt emendet, & nunc eos consolatur, promittens liberationem a crudeli hoste, quem confracturum se dicit, quasi baculum. Hinc etiam collige qualiter Deus malorum vtitur ministerio, & quasi instrumento, & virga vt suorum delicta puniat. Sed sicut pius Pater virga, filium quem genuit corrigit, & castigat, quam tamen postea confractam in ignem mittit: ita Deus virga, & baculo Regis Assyriorum, & exercitus illius ad inferendam condignam pœnam populo suo vsus est, sed postea baculum illum confregit, & comminuit. Quærendum autem nobis est, quæ nam sit ratio propter quam ministri diuinæ iustitiæ puniantur. Si enim Assur sententiam a Deo contra rebellem populum prolatam exequutus est, præmiũ potius (vt videtur) quam supplicium ex hoc debuit reportare. Sed huic quæstioni Theodoretus, & alij Patres Sancti respondent, iuste Sennacherib, & exercitũ illius talem pœnam promeruisse, quia non vt Dei iustitiæ deseruirẽt filios Israel persequebantur, victoriam Deo humiliter adscribentes: sed vt carnifices crudeles eorum sanguinem sitiebant, & vt superbi & elati, non Deo sed fortitudini brachij sui, ac si superiorem non haberent, partam victoriam adscribebant, vt ex contextu huius capitis liquet manifeste. Ait ergo: *Væ*, Interiectio, *Væ*, vt diximus latius capite primo numero 15. & 63. signũ est animi dolentis, quo diuina misericordia commendatur, ostendens quam inuitus Deus percutiat. Ac si dicat, Doleo quod populum meũ, quem tam delicate enutriui, aspera virga & baculo duro sim percussurus, iuxta quod supra c. 1. ait. Heu consolabor super hostibus meis vindicabor de inimicis meis. Vnde in-

Simile.

Theo. sup c. 1. Hier.

terjectio, *Væ*, ad populum Israel, quem baculo Regis Assyriorum castigauerat, referenda est, quamuis possit etiam ad Assyrios referri, sicut refert Leo de Castro, & alij multi: et importat onus Regis Assyriorum, siue grande malum, quod super illum veniet, vt patebit infra. *Virga furoris*, ideſt, qua non percutio, nisi dum irascor. Virgam appellat, qua filios teneriores castigat: sed baculum, quo obstinatos magis tundat, & obduratos maiori plaga percutiat. Non ergo obmurmuremus nõ cõqueramur, dũ mala patimur a nostris hostibus, & aduersarijs: sed scientes illos virgam Dei, & baculum esse, humiliter & patienter disciplinam vtilem suscipiamus. Vnde Dauid cum Semei procederet egrediens, & malediceret, mitteretque lapides contra eum, & cõtra vniuersos seruos eius, & diceret, *Egredere, egredere vir sanguinũ, & vir Belial. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul, quoniam inuasisti Regnum pro eo, & dedit Dominus Regnum in manu Absalon filij tui, & ecce præmũt te mala tua, quoniam vir sanguinum es*: Clamante filio Saruiæ, indignante, & dicente: *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo Regi? Vadam, & amputabo caput eius. Respondit Rex: Quid mihi & vobis est filij Saruiæ? Dimittite eum, vt maledicat. Dominus enim præcepit ei; vt malediceret Dauid. Et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit.* Hinc, & fidelis anima a cælesti sponso collaudatur, quod inter spinas viuens, dum ab ipsis pungeretur, patienter vulnera sustineret, & pungentes spinas proprio illustraret candore. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Vbi Bernardus: *Spina* (inquit) *culpa est*

2. Reg. 16.

Cant. 2.

Bern. ser. 48. in Cãt.

spina

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſpina pœna eſt, ſpina falſus frater, ſpina vicinus eſt malus, ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. O candens lilium o tener, & delicate flos increduli & ſubuerſores ſunt tecum, vide quomodo caute ambules inter ſpinas. Plenus eſt mundus ſpinis. In terra ſunt, in aere ſunt, in carne tua ſunt. Verſari in his, & minime læsi diuinæ potentiæ eſt, non virtutis humanæ. Et poſt pauca: *Non mediocris titulus profecto virtutis inter prauos viuere bonum, & inter malignantes innocentiæ retinere candorem, & morum lenitatem: magis autem ſi his qui oderunt pacem, & pacificum, & amicum ipſis te exhibeas inimicis. Id plane tibi ſimilitudinem datam de lilio iure quodam proprietatis ſpecialiter vẽdicabit, quod ipſas vtique pungentes ſe ſpinas candore proprio illuſtrare, & venuſtare non ceſſat.* Lege circa hoc elegantẽ doctrinam apud Sanctum Auguſtinum tom. 8. in illa verba pſam. 98. *Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.*

5 *Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi.* Non mirum quod ad fallacem populum, & impium, ſuperbum, & iniquum, carnifex fallax, & impius, ſuperbus, & iniquus mittatur, qui eorum ſpolia diripiat Innocentem, Chriſtum & iuſtum negauit populus infidelis; & Barrabam latronem, & homicidam petijt vt dimitteretur: in latrones ergo, & homicidas incidat. Veri Paſtoris vocem non audiuit, viuat ergo ſub Paſtore ſtulto, & inimico.

6 *Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ita exiſtimabit, ſed ad conterendũ erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum.* His verbis & ſequentibus notatur crudelitas, & ſuperbia Regis Aſſyriorum, & abuſus poteſtatis illius. Superius enim dictum eſt, mittendũ eſſe Regem Aſſyriorum, vt auferret ſpolia, vt diriperet prędam a populo Iſrael, & conculcaret illum, & humiliaret. Et miſſus mandatũ exceſsit, & ſibi credita abuſus eſt poteſtate, & ea quæ virtutis erant diuinæ, ſuæ attribuit poteſtati. Deus iubet vt populum frangat, ipſe autem conterere cogitat. Ad cõterendum (inquit) erit cor eius. Deus mandat, vt conculcet populum, ille vero interficere parat. Et ad internecionem (ait) gentium non paucarum.

7 *Dicet enim. Numquid non Principes mei ſimul Reges ſunt?* Vide arrogantiã hominis, & ſuperbiam. Regem enim Regum ſe vocat, ac ſi diceret. Minimus Principũ meorum expugnare poſſet Iſrael, & contra illum bellum indicere, & Iſrael audet repugnare? Cætera patent vſque ibi.

8 *Et erit cum compleuerit Dominus cuncta opera ſua in monte Syon & in Hieruſalem, viſitabo ſuper fructum magnifici cordis Regis Aſſur, & ſuper gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in ſapientia mea intellexi, &c.* Nullum eſt peccatum, quod impunitum relinquat diuina iuſtitia. Vſus eſt Dominus tanquam baculo Rege Aſſyriorum, & potentia exercitus illius, vt populum ſuum corriperet, & caſtigaret. Nunc autem contra baculum ipſum indignatur, & ſuperbiam illius humiliare contendit, & tyrãnidem eius deprimere. Habet Dominus tempus ſuum prædiſinitum, quo puniat hoſtes populi ſui. Nam cum electos ſuos bene exercitatos habuerit in laboribus

bus, aduerſarios punit, non ſecus atque pius Pater, qui vbi filium virga percuſſerit, illam ſtatim in ignem proijcit. Incipit enim iudicium a domo Dei, vt ad extraneos inimicos perueniat. Igitur cum impleuerit Dominus in mõte Sion cuncta opera ſua, cum filios Iſrael per Aſsyrios percuſſerit, *viſitabo*, (inquit) *ſuper fructum magnifici cordis*, ideſt, puniam ſuperbiam Regis Aſſur, quam fructus magnifici cordis, & altitudo oculorum deſignat. In corde enim ſedes eſt ſuperbiæ: oculi vero affectum cordis demonſtrant, eorumque ſublimitas, & elatio animi fauſtum, & arrogantiam indicant. *Viſitabo* (inquit) Punitio enim, & deiectio Regis Aſſyriorum conſolatio facta eſt filiorum Iſrael. In quo verbo inſinuatur prouidentia, & miſericordia Dei erga humanum genus, quod redemit, quod abiuria Principis tenebrarum vindicauit, ſicut Zacharias ait: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri in quibus viſitauit nos oriens ex alto.* Et iterum: *Benedictus Dominus Deus Iſrael quia viſitauit, & fecit redemptionem plebis ſuæ.* Poſſunt miſtice verba hæc ad principem tenebrarum referri, cuius typum, arrogantia Semnacherib præferebat. Etenim poſtquam Dominus opus ſuum compleuit in Hieruſalem, poſtquam pro hominibus paſſus eſt & mortuus, poſtquam opus redemptionis expleuit, Principem huius mundi, hoc eſt, Diabolum, eiecit foras, & ſuperbiam illius, & iactantiam humiliauit, ſicut ſcriptum eſt: *Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Nunc*, inquit, quando opus conſumauit, quod dedit illi pater, quando exceſſum illum de quo in monte cum Moyſe, & Elya loquebatur, compleuit in Hieruſalem.

Simile.

Luc. 1. Ioan. 12. Luc. 9.

9 *Et inuenit quaſi nidum manus mea fortitudinem populorum, & ſicut colliguntur ova, quæ derelicta ſunt, ſic vniuerſam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & gannire t.* Hiperbole apparet, quod exercitus, & potentia populorum nido, ſiue ouis derelictis a Propheta in præſenti conferatur. Nec mirũ alicui hoc debet reputari ſi attendat, & conſideret Regis Aſſyriorum proſperitatem. De diabolo quippe ſub Beemoth nomine dicit Iob: *Reputabit quaſi paleas ferrũ, & quaſi lignũ putridum, &c. Non fugabit eum vir ſagittarius, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ. Quaſi ſtipulã æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam.* Nõ minus arroganter gloriabatur in potentia ſua princeps Aſſyriorum. Quid facilius quam pullos in nido exiſtentes capere, aut ouа derelicta (prohibente nullo) ſecum aufferre? Et vt inſinuaret nullum contradicentẽ, aut renitentem eſſe, ſubdit: *Non erat qui moueret pennam, &c.* Solent aues circumuolitare nidos, & ſuper pullos ſtridere, & gãnire, vt teneant, auferentes, & prohibeant: & tamen nullus auſus eſt contra potentiam regis muſitare, aut ſe defendere. Iob 41.

Morale.

Obumbrant hæc verba ſtatum peccatoris peſſimum, in cuius animam ingreditur diabolus, multis comitatus agminibus peccatorum, tanquam in domum propriam, ita vt nullus ſit, qui obmurmuret. Non muſitat ratio, nec voluntas contradicit, non ſe opponunt potentiæ hominis, ſed cum gaudio potius inimicos excipiunt, ſe illis vltro tradentes, ſicut olim fecerunt filij Iſrael, de quibus ſcriptum eſt: *Tantus*

metus

Iud. 3. *metus prouincijs illis incubuit, vt vniuersarum vrbium habitatores, principes & honorati simul cum populis exirent in obuiam venienti, excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducêres choreas in tympanis & tibijs.* De quo videantur supradicta capit. 9. num. 10.

10 *Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? Aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, aut exaltetur baculus, qui vtique lignum est.* Verba sunt prophetæ Regis Assyriorum superbiam, & iactantiam redarguentis, & in illo omnes, qui de sua virtute gloriantur. Ac si dicat: Quomodo audet creatura de sua potentia superbire, aut boni aliquid sibi tribuere, cum omnes sint organa, & quasi instrumenta, per quæ, & in quibus Deus operatur ociosa plane, & mortua, nisi moueantur ab eo? Securis nihil facit sine secante, in quo ergo gloriabitur? Corpus mortuũ est serra, & similiter lignũ, nec motum habet, nisi quem participat ab artifice, siue ab eo, a quo trahitur & eleuatur, quod ergo sibi tribuere poterit? Et tamen Rex Assyriorum, & eius principes partas victorias sibi arrogant, ita vt dicant:

Deut. 32. *Quoniam manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.* Ideo ergo virtutem Regis Assyriorum virgæ comparauit & baculo, non autem arbori. Arbor enim motum habet & vitam, flores, & frondes, fructusque producit; baculus autem inanime quoddam est, & immobile: & nisi moueatur ab alio nihil ex se poterit operari. Sic se habent omnes causæ secundæ, siue naturales sint, siue liberè, respectu primæ, & vniuersalissimæ videlicet Dei, a quo nisi efficaciter ad suas operationes moueantur, mouere non possunt, aut boni aliquid efficere. Hoc philosophia naturalis docet, hoc diuina Theologia fatetur, hoc communis consensus sanctorum Patrũ semper tenuit.

11 Audi quid Arist. sentiat. *Vtraque*, inquit, *mouere dicimus, & primum, & vltimum mouentium, sed magis primum, illud enim mouet vltimum, sed non hoc primum, & sine primo quidem vltimum non mouebit, illud autem sine hoc vt baculus non mouebitur, nisi moueatur ab homine.* Vide qualiter philosophus sola naturali ductus ratione agnouerit, quod in præsenti lumine propheticò docet Isaias, quoniam respectu Dei omnis causa secunda, & homo ipse se habet vt baculus. Sed obseruandum est valde id, quod Driedo expendens similitudinem securis, & baculi, qua vtitur Isaias ad explicandam dependentiam, quam habet liberum arbitrium a Deo in sua operatione, aduertit. Ait enim: *Dominus in Isaia propheta sese comparauit artifici secanti lignum, aut trahenti serram, voluntatem ipsius Nabuchodonosor comparauit serræ, aut baculo. Numquid gloriabitur, inquit, securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? Habent quidem ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatẽ, similitudinem quidem in eo quod liberum arbitrium a Deo recipiat non vires solum, seu possibilitatem operandi, sed & motum, & actionem, qua fiunt opera bona. In hoc tamen est dissimilitudo, quod instrumentum non ex libero sui rationis iudicio, sed necessitate, & vi quadam impellitur ob artificem, nullum habens iudicium, neque de eo ad quod fertur, neque super medio per quod fertur. Libera vero hominis anima a Deo accipit suauitatem quandam, seu inclinationem, qua ex proprio iudicio mouetur ex libera, & spontanea voluntate ad actum & motũ.* Itaq. nisi moueantur a Deo, nihil operantur secundæ causæ, siue naturales, siue liberæ, motæ tamen operantur vna quęque iuxta naturam suam, naturalis naturaliter, & libera liberè. Vnde Sanctus Thomas 1. p. q. 83. artic. 1. ad 3. ait: *Quod liberum arbitriũ se ipsum mouet ad agendum. Non tamen hoc est de necessitate libertatis, quod sit prima causa sui ipsi, quod liberum est, sicut nec adhoc quod aliquid, sit causa alterius, requiritur, quod sit prima causa eius. Deus igitur est prima causa mouens & naturales causas, & voluntarias. Et sicut naturalibus causis mouendo eas, non aufert quin actus earum sint naturales, ita mouendo causas voluntarias, non aufert quin actiones earum sint voluntariæ, sed potius hoc in eis facit, operatur enim in vnoquoque secundum eius proprietatem.*

Rom. 9. Et in solutione ad secundum eiusdẽ articuli, explicans illud ad Rom. 9. Non est volentis, scilicet, velle, neque currentis, scilicet, currere, sed Dei miserentis, ait, *quod verbum illud Apostoli non sic est intelligendum, quasi homo non velit, & non currat libero arbitrio, sed quia liberum arbitrium ad hoc non est sufficiens, nisi moueatur, & iuuetur a Deo.* Et 1. p. q. 105. art. 4 in corpore, & 3. contra gentes ca. 70. docet expresse quod Deus applicat, & mouet causas secundas ad operandum, sicut artifex mouet instrumẽtũ, & q. 106. ar. 2. in corpore addit, quod solus Deus efficaciter potest mouere voluntatem. Angelos autem aut alius homo solum eam mouet per modum suadentis, & idem repetit q. 111. art. 2. in corpore. Sanctus etiam Augusti

Aristot. 8 physicor. tex. 33.

Driedo de captiu. redemptione, & libert. arbitrij p. 1. c. 151. Louanij.

nus aperte docet, Deum interius, efficacissime hominis voluntatem mouere, & vertere quo voluerit. Id quod ex multis locis, scripturæ sacræ demonstrat. Potissimus locus habetur Hester cap. 14. & 15. vbi cum Regina non acersita in conspectu Regis Assueri comparuisset, in tuitus est eam Rex, in impetu indignationis suæ, sed metuẽs Hester orat ad Dominum, vt transferat indignationem Regis in lenitatem, & ait: *Da sermonem cõcinnum in os meũ, & verba mea clarifica in conspectu leonis, & conuerte cor eius in odium impugnantis nos?* quod & oratione sua a Domino obtinuit. Subdit enim scriptura, *Conuertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem.* Quẽ locum explicans Augustinus sic air. *Vt quid ista in oratione dicit Deo, si nõ operatur Deus in cordibus hominum voluntatem? Sed forte hæc mulier insipienter orauit. Videamus ergo virum inaniter præmissis fuerit orantis affectus, & consecutus non fuerit exaudientis effectus. Ecce ingreditur ad Regẽ multa dicamus, & quia non ordine suo ingrediebatur, magna necessitate compulsa, intuitus est eam, sicut scriptũ est, velut taurus in impetu indignationis suæ, & timuit Regina, & conuersus est color eius per dissolutionem, & inclinauit se super caput delicatæ suæ, quæ præcedebat eam, & conuertit Deus, & transtulit indignationem eius in lenitatem. Iam sequentia commemorare, quid opus est, vbi Deum compleuisse quod illa rogauerat, diuina Scriptura testatur, operando in corde regis, quid aliud, quam voluntatem, qua iussit, & factum est, quod ab eo Regina poposcerat? Quod Deus ita vt fieret exaudierat, qui cor Regis ante quam mulieris sermonem poscentis audisset: occultissima, & efficacissima*

Aug. li. cõtra duas epist. pel. c. 10. to. 7.

Universidad de Deusto
Biblioteca

potestate conuertit, & transtulit ab indignatione ad lenitatem, hoc est, de voluntate lædendi, ad voluntatem faciendi, secundum illud Apostoli. Deus Phil. 2. est enim, qui operatur in vobis, & velle. Et quasi respõdens imaginationibus eorum, qui arbitrantur per hãc Dei motionem efficacem, liberum hominis arbitrium impugnari, subdit statim. *Numquid homines Dei, qui hæc scripserunt, imo ipse spiritus Dei, quo auctore per eos ista conscripta sunt, oppugnauit liberum hominis arbitrium? Absit. Sed omnipotentis in omnibus, & iudicium iustissimum, & auxilium Dei misericordissimum commendauit. Sufficit enim scire homini, quod non est iniquitas apud Deum.* Et libro primo de gratia Christi contra Pelagium, & Cælest. cap. 24. præallegatum locum expendens, sic ait: *Vellem ergo diceret iste nobis*, scilicet Pelagius, *vtrum Rex ille ad Deum iam cucurrerat, & ab eo se regi cupiebat, suamq. voluntatem, ex eius voluntate suspenderat, & ei iugiter inhærendo vnus cum illo Spiritus sanctus erat, non nisi de arbitrij libertate? Vtrum se totum Deo tradiderat, omnemque suam mortificauerat voluntatem, & cor suum in manu Dei posuerat? Puto non desipere, sed insanire hominẽ, quis quis de illo Rege qualis tunc erat, hoc senserit: & tamẽ conuertit Deus & transtulit indignationẽ eius in lenitatẽ. Quis aũt non videat multo maius esse indignationem a contrario in lenitatem conuertere, atque transferre, quam cor neutra affectione præoccupatũ, sed inter vtrunque medium, in aliquid declinare? Legant ergo & intelligant intueantur, nõ lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna atque occulta, mirabili, atq; ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras reuelationes, sed etiam bonas voluntates.* Quod si liberum hominis arbitrium nihil boni operatur, etiam ex his quæ facultate naturæ præstare potest, nisi a Deo moueatur, quomodo poterit quæ facultatẽ naturæ trãscendunt perficere, nisi donatum desuper illi fuerit: & efficaci subsidio præueniatur a Deo?

12 Nec silentio prætereundũ censui locum illũ Ezechiel 36. quo vtitur Sanctus Augustin. ad probandam diuinæ gratiæ efficaciam. Sic enim ait Dominus per prophetam. *Auferam cor lapideũ de carne vestra, & dabo vobis cor carneum & spiritum* Ezech. 36 *meum ponam in medio vestri, & faciã vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.* Vbi verbum, *Faciam, vt facialis*, efficaciam denotat auxilij diuini mouentis hominis voluntatem, vt operetur bonum, & præcepta Domini adimpleat, *Certum est*, (inquit Augustinus, *Nos velle cum volumus, sed* Aug. lib. de *ille facit vt velimus bonum. de quo dictum est, quod paulo ante posui, quod* gratia, & *præparatur voluntas a Domino: de quo* lib. arbit. *dictum est. A Domino gressus hominis* 16. to. 3. *dirigentur: & viam eius volet: De quo* Psal. 36. *dictum est, Deus est qui operatur in* Phil. 2. *vobis & velle, & operari: Certum est nos facere cum facimus, sed ille facit, vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit: Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & facialis.* Accedit ad hoc illud, quod Ioannis 6. dixit Christus. *Nemo potest venire ad me,* Ioan. 6. *nisi Pater, qui misit me traxerit eum*, quem locum explicans Sanctus Augustinus lib. 1. contra tuas Epistolas Pellag. c. 19. sic ait: *Quam* August. *multi inimici Christi quotidie subito Dei occulta gratia trahuntur ad Christum. Quod verbum, si non ex Euangelio posuissem, quanta de me propter hæc*

hæc iste dixisset, cum etiam nunc oblucletur non mihi, sed illi, qui clamat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me traxerit eum? Non enim ait duxerit, vt illic aliquomodo intelligamus præcedere voluntatem. Quis trahitur si iam volebat? Et tamen, nemo venit, nisi velit ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari non vt homines quod fieri non potest, nolentes credant, sed vt volentes, ex nolentibus fiant. Et in cap. 20. subdit statim hæc verba, *Hoc verum esse non coniectura suspicamur humana, sed euidentissima diuinarum scripturarum auctoritate dignoscimus.* Habemus igitur, & tanquam certissimum fateri tenemur, Deum sua omnipotenti virtute humanam mouere voluntatem, & vertere quo voluerit: nec tamen propter hoc in aliquo leditur eius libertas, vel minuitur, sed potius perficitur, iuxta illud quod Chrysostomus ait: *Quo vtique* Chry. ho. de Adan, & Eua in fine to. 1. *auxilio, & munere Dei non auferetur liberum arbitrium, sed liberatur, vt de tenebroso lucidum, de prauo rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum. Tanta enim est erga omnes bonitas Dei, vt nostra velit esse merita quæ sunt ipsius dona, & pro his quæ largitus est, æterna præmia sit daturus. Agit quippe in nobis, vt quod vult & velimus, & agamus. Nec otiosa in nobis esse patitur, quæ exercenda nõ negligenda donauit, vt & nos cooperatores gratiæ Dei simus, & in his quæ in nobis ex nostra viderimus remissione languere, ad illum soliciti recurramus, qui sanat omnes languores nostros, & redimit de interitu vitam nostrã.* Quomodo autem hæc duo inter se inuicẽ cohereant, efficacia videlicet motionis diuinæ, & humani liberi arbitrij, alterius est disputationis.

13 *Propter hoc mittet Dominator Dominus exercituũ in pinguibus eius tenuitatem.* Clarius prædicit qua pœna visitaturus sit Dominus Assyrios. *Propter hoc*, ideſt, propter arrogantiam, & crudelitatem commemoratas supra, *Dominus exercituum*, quem cognoscere noluerunt, neque partam victoriam in illius potentiam, sed in propriam referre, *mittet in pinguibus*, ideſt, in Principes Sẽnacherib *tenuitatem*, eorum fortitudinem minuendo. Et sumitur metaphora a corpore naturali, quod dum manet pingue, inte græ sunt eius vires, cum autem ex morbo, vel inedia peruenit ad tenuitatem, viribus, quibus pollebat, caret. *Et subtus gloriam*, ideſt, subtus castra, quæ dicuntur gloria Regis, *ardebit quasi cõbustio ignis*, ideſt, pestis, quæ ita facile consumet eorum corpora, sicut solet ignis paleas comburere. De hac peste habes infra cap. 37. *Egressus est autẽ Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum cẽtum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, & ecce omnes cadauera mortuorum.* Septuaginta interpretes sic transferunt. *Sed mittet Dominus Sabaoth in tuum honorem ignominiam, & in tuã gloriam ignem ardentem incendet.* Quæ verba redeunt in eundem sensum.

14 *Et erit lumen Israel in ignem, & sanctus eius in flammem, & succendentur, & deuorabit spinas eius, & vepres in die vna.* Idem Deus dicitur lumen Israel, & sanctus Israel: Sanctus Israel eo quod Israel sanctũ faciebat, & sanctificauerat sibi populum Israel, & ab eo sanctificabatur honore. Lux vero, quia illustrabat, & prosperitate noua consolabatur populum suum. Sensus ergo est. Deus, qui populo suo lux est,

& gaudium, sanctificator & iustus, erit inimicis flamma comburens, & ignis deuorans. Sicut sol quosdam torquet æstu magno: quibusdam amico lumine gratus est.

17 *Et deuorabitur Spina eius & vepres.* i. Principes & magnates exercitus Assyriorum, qui populum Israel, velut sentes, & spinæ vulnerantes pungebant. Propensiores quippe ad peccandum, & inferendum alijs iniuriam, incendio velut vepres sunt magis apti, & facilius igne succenduntur, *die vna*, ideſt, breui tempore. Vbi obserua, quod in igne, duo reperiuntur lux, ad illuminandum, & calor ad comburendum, sed iustis est ignis Deus, in lumen, non in combustionem: quia electos suos non torquebit in sempiternum, sed illuminabit, iuxta illud, quod dicitur infra. *Non* Isai. 60. *erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuã. Non occidet vltra sol tuus, & luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui.* Impijs vero, & reprobis e conuerso, ignis erit in combustionem, & ardorem sempiternum, vt eos torqueat, non in lucem, vt eos lætificet, & illuminet. Hinc est illud quod in laudem Dei canit Propheta Regius. *Vox* Psal. 28. *Domini intercidentis flammam ignis.* Intercidere, diuidere est vnum ab alio separando. Vox ergo Domini flammam ignis inferni, sua virtute intercidit, cum lucem a calore separat, vt ardor ad torquendum impios, sed non lux ad illuminandum remaneat. Sic explicat istum locũ Sanctus Basilius in commentarijs super psal. 28.

18 *Et gloria saltus eius, & carmeli eius ab anima vsque ad carnem consumetur.* Hac similitudine, nihil Assyrijs integrum aut saluum fore denuntiat, sed exitio extremo subuertendos esse, anima & corpore. Consolatio non modica est iustis, quod carne interempta, spiritus saluus fiat. Vbi autem spiritus quoque detrimentum patitur, nullum prorsus solatium remanet. Tale igitur impijs erit excidium, vt anima, & carne in perpetuum ardeant. *Ab anima*, inquit, *vsque ad carnem*, quia prius ardet anima, postea corpus, nam ab anima ad carnem incendium deriuatur.

19 *Et reliquiæ ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur.* Per arbores vel ligna saltus, exercitum intelligit Regis Assyriorum, quem Dominus per Angelum deuastauit. Modo inquit, tantam lignorum stragem fore faciendam, vt ex illis pauca remaneant. Adeo enim pauci ex Assyrijs sunt relicti, vt puer illos numerare possit, qui adhuc numerando vsque ad duodecim fere progredi non valet. Et ita tradunt nonnulli quod Sennacherib aufugit cũ solis decem.

20 *Et erit in die illa, non adiiciet residuum Israel & hi qui fugerint de domo Iacob inniti super eo, qui percutit eos, sed innitetur super Dominum sanctum Israel in veritate.* Prosequitur, & explicat modum, quo Deus futurus est lux, & consolatio populo Israel, sicut fuit ignis exurens multitudinem Assyriorum. Illa enim die quo percutietur exercitus Sennacherib, Iudæi qui relicti fuerint, non imitabuntur amplius exemplum Acaz, vt querant auxilium ab Assyrijs, & innitantur in hominibus impijs, qui in se confidentes

dentes percutiunt, persequuntur, & capiunt: sed confugient ad Deũ, spem omnem in illo constituentes, cũ propheta qui ait: *Mihi autem ad-* Psal. 72. *hærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Fallax.n.est mundus, & mendax omnis caro. Destituit miseros in tempore tribulationis: Deus autem adiutor est in opportunitatibus. In illo ergo innitũtur electi, idque *in veritate*: non ficte, sed verè quærentes illum. Designatque hic locus reliquias Israel spem suam debere constituere in puero illo, qui ex Virgine natus est nobis. Vnde & subditur: *Reliquiæ conuertentur, reliquiæ, inquam, Iacob ad Deum fortem*, ideſt ad Christum, qui supra appellatus est *Deus, fortis*, vt explicat Eusebius Cæsarien- Euseb. l. 2. demonst. sis. Quare autem Iudæi ad Christũ conuersi, dicantur, reliquiæ, siue Isaiæ. 40 residuum, dictum est sup. c. 4. nu. 8 vbi explicata sunt diffuse verba sequentia: *Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris reliquiæ conuertentur ex eo.*

21 *Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam.* Verbũ abbreuiatum fecit Dominus super terram, in quo abundantes diuitias misericordiæ suæ hominibus ostendit, quãdo Ioan. 1. *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*; quando *puer natus est nobis,* Isai. 9. *& filius datus est nobis.* Tunc enim inundauit misericordia Dei, quando super omnem carnem se diffudit. Sed in passione Christi, in morte illius, cũ pœnas debitas pro peccatis nostris exsoluit, cum opus redẽptionis consummauit, inundare Luc. 18. fecit Deus iustitiam suam. *Ecce ascendimus Hierosolymã, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur, & postquam flagellauerint, occident eum, & tertia die resurget.* Cõsummabuntur, inquit, omnia. Ecce quid sit consummatio abbreuiata. Quid enim inconsummatum reliquit, quãdo pro hominibus passus est? Ideo namque emittens spiritum, dixit: *Consummatum est.* quo- Ioan. 19. niam omnia vna oblatione consummauit. Consummauit cælum, quoniam per passionem suam ruinas Angelorũ reparauit. Consummauit terram, & perfecit; quoniam principem huius mundi eiecit foras. Consummauit, & adimpleuit legem, quoniam omnia, quæ de illo scripta erant, compleuit. Consummauit omnes in vniuersum virtutes, quoniam tunc ad summum perfectionis gradum peruenerunt. Quando enim charitas ita exaltata est & consummata, sicut in passione Christi, cum animam suã posuit pro onibus suis? Scriptũ est enim: *Maiorem charitatem nemo habet, quã,* Ioan. 15. *vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* At Christus Dominus, etiam pro inimicis animam posuit. Vnde & Paulus. *Commendat*, inquit, *charitatem suam Deus in nobis, quoniam* Rom. 5. *cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Quando obedientia sic cõsumata & perfecta inuenta est? Collaudatur obedientia Abrahæ, eo, quod ad Domini præceptum proprio filio suo non pepercit, sed illum in monte Deo immolare non dubitauerit. Obediuit ille vsque ad Gen. 22 mortem, non propriam, sed filij. Christus autem factus est obediens vsquẽ ad mortem, mortem autem crucis, non alterius, sed suam propriam. Quando humilitas sic exaltata est & consummata, velut cũ innocens agnus cum iniquis reputa- Phil. 2.

tus

tus est? Quando mansuetudo ad summum peruenit, sicut cum Dei filius tamquam ouis ad occisionem
Isai. 53. ductus est, & quasi agnus corã tondente se obmutuit, & non aperuit os suum? Splenduit quidem in Moyse mansuetudo, de quo dicit Scri-
Num. 2. ptura, quod *erat vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra*. Claruit etiam in Prophetaregio virtus hæc, qui ad Deum lo-
Psa. 131 quens ait: *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*. Sed in Christo super omnes exaltata est & perfecta. Ait enim: *Discite a me,*
Mat. 11. *quia mitis sum & humilis corde.* Quid de potentia dicam, quid de fortitudine, & cæteris virtutibus? Potuerunt ne aliquando clariores fieri, aut præstantiores? Iustitia etiam tunc cõsummata est quãdo sufficiẽtem & superabundantem satisfactionem, pro iniuria sibi ab hominibus illata, Deus accepit. *Si vnus*
2. Cor. 5. *pro omnibus mortuus est* (ait Paulus) *ergo omnes mortui sunt*. Si omnes mortui sunt, ergo omnes sustinuerunt pœnam illam diuina iustitia-
Gen. 3. constitutam, *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris*. Ergo iustitiæ Dei satisfactum est. Ergo cõsummata est iustitia, abbreuiata in vno redemptore, & exaltata. Hæc igitur est cõsummatio abbreuiata, quæ inũdare fecit Dei iustitiã. Tũc
Simile. aquæ fluminis inundant, quando ægrediuntur de vulua, & propriam ripam exeuntes, ad loca inconsueta pertingunt, cum terram implent & omnia fere suo impetu subuertunt. Locus proprius, & consuetus per quem mors pertranſit, & pœna, est peccator, & peccatum. iuxta-
Rom. 5. illud: *Et per peccatum mors, & sic in omnes homines mors pertransiit*. Pœna enim debetur culpæ, & peccato ri supplicium. Quando ergo pro delictis suis patiebantur impij, quando aquæ diluuij extinxerunt omnẽ Gen. 7. carnem, quæ corruperat viã suam: quando pluit Dominus ignem de- Gen. 19. cælo, qui deuorauit Sodomam, & alias ciuitates: iustitia Dei non-inundabat, nec limites proprios præteribat. Sed via sua incedebat, & pœna dignos, ira sua torquebat. At quando proprio filio suo non pepercit, quando pro nobis omnibus tradidit illum, tunc inundauit iustitia, & tribulationis aquæ de-propria vulua exeuntes, supremum omnium montium, Christum videlicet in vertice montium constitutum operuerunt. Vnde in cruce-exaltatus ad Patrem clamat: *Saluũ me fac Deus, quoniam intrauerunt a-* Psal. 68. *quæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me*. Non est, inquit, substantia. Substantia (vt sentiunt dialectici) est primum subiectum, in quo insunt accidentia. Proprium subiectum pœnæ, est culpæ cui correspondet, sed in Christo tot coaceruantur pœnæ, tot tribulationes illum operiunt, & tamẽ proprium subiectum pœnæ in illo non est. Vnde & ipse ait: *Quæ non* Psal. 68. *rapui, tunc exoluebam*, ideſt pro peccatis, quæ non commisi, morte turpissima condemnatus sum. Hinc & sanctus Iob in persona Christi loIob. 34. quens ait: *Violenta saggitta mea absque vllo peccato*. Cum impius moritur, cum sagittis furoris Dei configitur, saggitta violenta non est, sed naturalis: eo quod ad debitum-sibi tendit locum. Proprium enim saggittæ signum, ad quod dirigitur, peccatum est. Veruntamen cum moritur iustus, cum pro peccatis alienis

alienis, quæ non commisit, occiditur, sagitta ad illum pertingens violenta est. Violenta sagitta mea. Quæris quare violenta? Audi quare? Quoniam absque vllo peccato. Vide circa hoc, quæ habes supra c. 2. num. 14. Consonant cum hac explicatione verba prophetæ quæ sequuntur.

20 *Consummationem enim & abbreuiationem Dominus exercituum faciet in medio omnis terræ*. Quæ verPsal. 73. ba alludunt ad ea, quæ canit prophetaregius. *Operatus est salutem in medio terræ*, hoc est in ciuitate Hierusalem, in medio terræ constituta-, seipsum semel pro peccatis nostris offerendo, *qua oblatione* (vt Paulus
Heb. 10. ait) *consummauit in æternum sanctificatos*.

21 Possunt secundo hæc, & præcedentia verba, ad legem Euangelicam referri, ita, vt sensus sit. Cõsummationẽ, & abbreuiationem faciet Dominus, ideſt Euangelium abbreuiatum, & compendiatum instituet, in quo multitudo præceptorũ legis antiquæ, & variarum differentia victimarum, vno expleatur sacrificio: & in vno dilectionis præcepto contineãtur omnia mãdata: iuxta quod & Paulus ait: *Qui diligit*
Rom. 13. *proximum legem implenit*. *Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum*. In vno (inquit) verbo instauratur, ideſt, resumitur, & veluti in compendium redigitur. Hoc est verbum abbreuiatũ. & consummatũ, quia lex euãgelica, consummatos, & perfectos suos facit sectatores. De anti-
Heb. 7. qua enim scriptum est: *Nihil ad perfectum adduxit lex*. Hanc autem-cõsummationẽ, & abbreuiationem fecit Dominus in medio terrę, quia videlicet in ciuitate Hierusalem-lex euangelica instituta est, & promulgata, atque inde prædicatio Euãgelij prodijt in vniuersum mundum, iuxta illud quod supra cap. 2. dictum est: *Quia de Syon exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*-. Hanc explicationem sequitur Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionẽ, & Sanctus Augustinus trac. 16. super caput quintum Ioannis, & libro primo ad Simplic. quæstione 2. & consonat cum translatione septuaginta interprætum quæ sic habet. *Verbũ consummans, & abbreuians in iustitia, quia verbum abbreuiatum Dominator Dominus exercituum faciet in orbe terræ vniuerso.*

22 *Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus exercituum. Noli timere-populus meus habitator Syon ab Assur. In virga enim percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti*. Hic loquitur Propheta cum habitatoribus Syon & Hierusalem, & paruis reliquijs, per quas intellige gregem Domini pusillum. Consolatur autem eum quatuor rationibus. Primo quia flagellum, quo populum-suum Dominus castigauit, tolerabile est & leue. Ait enim, *in virga-percutiet te*, ideſt, non occidet te, quamuis vapules. Hoc idem significant verba sequentia. *Et baculum suum leuabit super te*, ideſt, Regem Sẽnacherib, qui tributum imposuit filijs Israel, & onera seruitutis eos afflixit. *In via Aegypti*, ideſt, sicut olim in Ægipto afflicti sunt: Deo quo Genes. 15. *Scito quod peregrinũ futurum sit semen tuum in terra nõ sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringẽtis annis*. At fidelis est Deus qui non patietur suos tentari, supra id

Universidad de Deusto
Biblioteca

id quod possunt. Subditur enim.

23 *Adhuc enim paululum modicique, & consummabitur indignatio mea, & furor meus super scelus eorum.* Affert secundam causam consolationis electorum, quæ sumitur a breuitate temporis, quo durat tribulatio, Est enim paululum, & modicum. *Ad punctum* (inquit) *in momento dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meã parumper a te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Punctum indiuisibile est omnino, sicut & instans, & cum incipit, statim desinit. Talis est electorum afflictio, cum enim incipit, finitur statim, nec longo durat tempore. Quantumuis enim tribulationis tempus, diuturnum videatur, comparatione tamen æternitatis punctum est, iuxta illud quod ait Propheta. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies externa quæ præterijt.* Dies quæ præterijt minus est quam punctum vel instans præsens, illius namque nihil remanet. punctum autem vel instans præsens est. Hinc & Paulus, *Momentaneũ, & leue tribulationis,* reputat quidquid pro cõsequẽda æterna salute sustinetur. Ait namque. *Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Vbi (vt adnotauit Sanctus Thomas) momentaneo tribulationis correspondet æternum gloriæ, similiter & proleui, datur pondus retributionis futuræ. quæ omne superat humanũ desiderium. Et dicit pondus propter duo. Pondus enim inclinat, & trahit ad motum suum, quæ subsunt sibi. Ita gloria æterna erit tanta, quod totum hominem faciet gloriosum. In anima, & in corpore nihil erit in homine, quod non sequatur impetum gloriæ. Vel dicitur pondus, propter preciositatem: nã preciosa tantũ consueuerũt ponderari. Hinc discant electi pro futura gloria passiones huius temporis libenter sustinere, alacriter, & fortiter: et pudeat reprobos æternum gloriæ pondus pro breui delectatione commutare. *Gaudium enim hipocritæ* (vt ait Iob) *ad instar puncti.*

Isaiæ. 54

Psal. 89.

2. Cor. 4.

Iob. 20.

24 *Et suscitabit super eum Dominus exercituum, flagellum iuxta plagã Madiam in petra Oreb, & virgam suã super mare, & leuabit eam in via Aegypti.* Tertia consolatio iustorum est, grauius affligendos esse a Deo inimicos, quam ipsi afflixerint eos. Hostis cæcidit virga, ipse flagello, & virga duriori ex ligno sethim percutiẽdus est. Et vide quali flagello. *Iuxta plagam Madiam in petra Oreb.* Quod ideo dixit, quia sicut destructio Madianitarum, quæ refertur Iudicum 7. miraculose facta est absque vlla effusione sanguinis Iudæorũ: ita & percussio Sennacherib per Angelum facta miraculosa fuit: ne victoriam sibi, sed Deo tribuerent filij Israel. Vide quæ circa hunc locum iudicum 7. diximus supra cap. 7. num. 6. & cap. 9. num. 13.

25 *Et erit in die illa, auferetur onus de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescet iugum a facie olei.* Ecce quartam consolationẽ & summam, in qua promittitur populo Dei pro seruitute libertas, pro onere, & iugo duro, lenis sarcina, & suauis. Solent crassa & fortissima bouũ colla iugi duritiæ, & asperitate consumi: hic autem euenit contra. Iugum enim a cernice con-

1. Cor. 1. conteritur. Nam (vt Paulus ait.) Dei infirma huius mundi, & contemptibilia decrenit Deus fortia perdere. *A facie olei*, ait, non a facie ferri, vel æris, aut similium, quia nõ armis, sed mansuedine vicit Christus, & sic eius electi mundum debent superare de quo vide supradicta cap. 2. num. 13. 14. & 15. & cap. 9. num. 13. Vel per faciem olei Christum intellige vnctum a Patre, *oleo*

Psal. 44. *lætitiæ præparticipibus suis.* Per illũ namque a misera seruitute peccati in veram libertatem filiorum Dei educti sumus, de quo Ioannis 8. *Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis.*

26 *Veniet in Aioth, transiuit in Magron, &c.* Describit Propheta his verbis, & sequentibus aduentũ Regis Sẽnacherib, & exercitus eius properantis vt destrueret Hierusalem: atque timorem, & tremorẽ finitimarum Ciuitatum, ac superbiam, & arrogantiam exercitus, vt magis ac magis potentia Domini & misericordia in eius ruina eluceat, de qua subditur.

27 *Ecce Dominator Dominus cõfringet lunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur, & subuertentur condensa saltus eius ferro, & libanus, cũ excelsis cadet.* Quibus verbis interitus exercitus Sennacherib describitur. Et vt auditores reddat attentos, & nouum modum prælian-

di contra inimicos insinuet, præmittit illam particulam, *Ecce.* Ac si dicat. Expendite modum & tempus quo fortissimum Regem humiliauit, & filijs Israel opem tulit: quãdo videlicet isti de viribus suis desperabant, & hostes se credebant securos, tunc rami fortes, & ligna saltus sunt ferro succisa, & lagunculam in terrore confracta. Appellat autem Regem Sẽnacherib lagunculam, vt deliget omnem potentiam humanam, imbecillem esse, sicut lagunculam, quæ facile confringitur, & in puluerem vertitur, vt pote de terra formata. Principes vero exercitus eius siluæ confert, & libano, quia sicut silua illa cedris & altis arboribus clara erat, ita & exercitus Regis magnis principibus fuit gloriosus.

28 Sanctus Hieronymus in hoc cap. præsentem locum explicat de Christo. Et per fractionem lagunculæ, passionem illius intelligit. Quoniam idcirco caro eius morti traddita est, vt Iudæorũ sublimitas destruatur, & excelsi quondam in terrã corruant, ac Libanus cum suis cedris succidatur. de quo in Zacharia legimus. *Aperi libane portas tuas & comedat ignis cedros tuas, vlula abies quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt.* Qualiter autem confractio lagenæ Christi mortem designet explicatum est cap. 9. numero 13.

Zac. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XI.

2 ET egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. 3.4. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini. 5 ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientię & pietatis, 6 & replebit eum ſpiritus timoris Domini: 7 Nõ ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet: 8 ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ: 9 & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. 10 Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius: & fides cinctorium renum eius. 11 Habitabit lupus cum agno: & pardus cum hœdo accubabit: vitulus & leo, & ouis ſimul morabuntur, 12 & puer paruulus minabit eos. 13 Vitulus, & vrſus paſcentur: ſimul requieſcent catuli eorum: & leo quaſi bos comedet paleas. 14 Et delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis; & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuum mittet. Non nocebunt & non occident in vniuerſo monte ſancto meo: 15 quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris operientes. 16 In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populum, ipſum gentes deprecabuntur, 17 & erit ſepulchrum eius glorioſum. 18 Et erit in die illa: Adijciet Dominus ſecundò manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui, quod reliquetur ab Aſſyrijs, & ab Aegypto, & a Phetros, & ab Aethiopia, & ab Aelam, & a Sennaar, & ab Aemath, & ab inſulis maris. 19 Et leuabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſrael, & diperſos Iuda colliget a quattuor plagis terræ. 20 Et auferetur zelus Ephraim, & hoſtes Iuda peribunt: Ephraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim. 21 Et volabunt in humeros Philiſthijm per mare, ſimul prædabuntur filios Orientis: 22 Idumæa & Moab præceptum

ptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. 23 Et deſolabit Dominus linguam maris Aegypti, & leuabit manum ſuam ſuper flumen in fortitudine ſpiritus ſui: & percutiet eum in ſeptem riuis, ita vt tranſeant per eum calceati. 24 Et erit via reſiduo populo meo, qui relinquetur ab Aſſyrijs: ſicut fuit Iſraeli in die illa, qua aſcendit de terra Aegypti.

SVMMA CAPITIS.

OMNES expoſitores tam hebræi, quam catholici vnanimiter conueniunt, præſens capitulum eſſe ad literam de Chriſto Domino in lege promiſſo intelligendum. In quo propheta, quatuor per ordinem annunciat.

Primo natiuitatem Chriſti ex Virgine Maria, & dona Spiritus ſancti, quæ in maxima plenitudine requieſcent in illo, tanquam in fonte, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, & de hoc agit in principio capitis. Ioan. 1.

Secundo, pacem maximã, qua fideles tempore aduentus illius perfruentur denunciat, ab illo verſiculo: Habitabit lupus cum agno.

Tertio, glorioſam futuram eſſe crucem & ſepulturam illius vaticinatur, ibi: In die illa erit radix Ieſſe, &c.

Quarto, veros Iſraelitas per Chriſtum de diuerſis terris & locis congregandos eſſe, denunciat, non quidem in terram promiſſionis eos corporaliter adducendo, vt multi ex hebræis falſo arbitrantur, ſed ad veram fidem, & Eccleſiam catholicam introducendo: vt fiat vnum ouile & vnus paſtor: & de hoc agit ab illo verſiculo: Et erit in die illa. Adijciet Dominus ſecundo manum, &c. vſque ad finem capitis. Ioan 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMMENTARIVM.

2 EGredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Illa copulatiua, Et, non eſt otioſa, nec ſuperuacanea. Vt enim verbis vtar Sancti Bernardi, *Si nec folium de arbore ſine cauſa, nec vnus ex paſſeribus, ſine Patre cæleſti cadit ſuper terram, putè ego de ore Prophetæ ſuperfluum defluere verbum, præſertim in ſacra prophetia vel hiſtoria verbi? Non puto*, igitur particula, *Et*, continuatio eſt quæ ſequuntur cum præcedentibus. Exponit enim per veritatem, typum & figuram. Exhortatus fuerat ſuperius propheta populum Dei, ne potentiam duorum Regum pertimeſceret, ſed ad auxilium Domini cõfidenter confugeret: qui potens erat ab eminenti periculo eos liberare. Et vt certi eſſent, & ſecuri de miſericordia Dei, promiſit illis etiam non petentibus magnum illud ſignum: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* de quo ſupra dixerat quod vocandus erat Emanuel, velox ſpoliator &c. quoniam per illum captiuus populus a ſeruitute peccati eripiendus erat. Modo ſubdit. *Et ægredietur virga de radice Ieſſe.* Ac ſi apertius dicat, Non ſolum Dominus in ſe confidentes olim adiuuabit, ſed etiam ipſe de ſtirpe Dauid in plenitudine temporis naſcetur, & longe clariorem de ſpiritali tyrãno obtinebit triũphũ, quam nunc contra exercitũ ſuperbũ Regis Aſſyriorum, vel aliorum Regum, populum Iuda perſequentium conſequutus fuerit. Ait ergo *Egredietur virga de radice Ieſſe*, ideſt Chriſtus de ſtirpe Ieſſe corporaliter naſcetur. Sed quare non ait, ægredietur virga de Dauit cum illi facta fuerit a Deo illa promiſſio: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam?* Reſpondetur, quod propter humilitatem, quam in ſe, Chriſtus Dominus conſecrauit, & per illam mundum reparare voluit. Ideo in præſenti, Ieſſe Pater Dauid nominatur, & non Dauid, quoniã ſtirps Ieſſe, antequam Dauid regnaret, contempta erat, & humilis, iuxta illud. *Non eſt nobis pars in domo Dauid, neque hæreditas in filio Iſai.* Et *flos de radice, eius aſcendet*, ideſt, Chriſtus. Nam (vt notauit Sanctus Hieronymus) idem Chriſtus virga eſt, & flos. Ait enim: *Neque hoc ipſum videtur ociosum, quod exire dicitur virga, & flos aſcendere. Quamuis enim vnus ſit Chriſtus, ſingulis tamen diuerſus efficitur, prout indigentis qui operatur. Qui ergo ſenior eſt, & negligentior pro diſciplina, Chriſtus ei efficitur virga, & in virga non aſcendere dicitur, ſed exire. Exeundum namque eſt ei, qui inutilis, & ignauus eſt, de coſtetu, in quo non recte conſiſtit, & tranſeundum ad alium ſtatum tanquã virgæ compulſione, ideſt ſeueritate doctrinæ rigidioris admonitu.*

Bernho. ſup. miſſus eſt in princ.

Iſai. 7.

2. Reg. 20.

Hier. ſer. 99. de tempo.

Qui vero iuſtus eſt, quia iuſtus ſicut palma floret, in hoc aſcendere dicitur Chriſtus. Sic ergo qui verberibus indiget, exit ad eum virga, qui autem proficit ad iuſtitiam, aſcendit ei in florem: aſcendit autem quouſque afferat fructus ſpiritus, qui ſunt charitas, pax, patientia, & reliquæ virtutes in Chriſto Ieſu. Lege quæ circa hoc habes ſupra cap. 7. num. 30. Origenes etiam hom. 3. in Iſaiam per virgam & florem, Chriſtum intelligit. *Virga* (inquit) *eſt ei, qui indiget correctione, flos ei, qui iam eruditus eſt, & non indiget dura increpatione.* Vnde & Chriſtus ipſe de ſe loquens ait *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Vbi obſerua cum Sancto Ambroſio lib. de Spiritu ſancto cap. 5. quod ſicut flos odorem ſuum ſeruat ſuccisus, & contritus accumulat, & diffundit magis: ita & Chriſtus Ieſus clauorum, & ſpinarum aculeis vulneratus, & lanceæ punctione succiſus, æternæ vitæ odorem dedit, ita vt in illo impleatur quod de Iacob Patriarcha ſcriptũ eſt. *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Alij quidem fragrant ſed ſicut lectulus floridus, aut loculus floribus reſperſus, vbi flos non eſt natus, ſed illatus: Chriſtus autem ſicut ager plenus floribus odorem profert. Vnde & ipſe ait: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* De ſponſa vero in cuius thalamo Deus requieſcit, dicit ſponſus. *Lectulus noſter floridus.* Aduerte, (inquit Bernardus) *trifarium quendam floris ſtatum in campo, in horto, in thalamo, vt poſſi hoc etiam illud facilius comperiat, cur ſe potiſſimum campi florem elegerit appellare. Et in campo quidem, & in horto oritur flos, in thalamo autem minime: redolet & lucet in eo, non tamen erectus, & ſtans vt in horto, vel campo, ſed plane iacens tanquam qui illatus ſit, non innatus. Propterea, & neceſſe eſt ſane reparare frequenter, & ſemper recentiores apponere flores, quòd diu odorem ſuum minime retineant, nec decorem. Quod ſi, (vt in alio ſermone præfatus ſum) lectulus reſperſus floribus conſcientia eſt bonis referta operibus, vides certe vt ſimilitudo ſeruetur, nequaquam ſufficere ſemel, vel ſecundo operari, quod bonũ eſt, niſi inceſſanter addas noua prioribus, quatenus ſeminans in benedictionibus, de benedictionibus & metas. Alioquin iacet, & marcet flos boni operis, atq. in breui omnis ex eo & nitor exterminatur, & vigor: ſi non aliis atque aliis ſuperiectis pietatis actibus cõtinue reparetur. Hoc in thalamo. In horto autẽ non ita, ſed neque in cãpo ſimiliter. Ex ſe enim ſemel produ ctis floribus aſſidue ſubminiſtrant, vnde diu in ipſis decus ingenitum perſeueret. Differunt tamen ipſi inter ſe, quod hortus quidem vt floreat, hominum manu, & arte excolitur, campus vero ex ſemetipſo naturaliter producit flores, & abſque omni humanæ diligentiæ adiutorio. Putas ne iam tibi videris aduertere, quiſnam ille ſit campus, nec ſulcatus vomere, nec defoſſus ſarculo, nec ſimo impinguatus, nec manu hominis ſeminatus: venuſtatus tamen nihilominus nobili illo flore, ſuper quem conſtat requieſſe ſpiritum Domini?*

Origenes

Cant. 1. Ambroſ.

Gen. 27.

Bern. ſer. 47. in can. paulopoſt. Princip.

3 *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini.* Prophetia eſt de Chriſto, in quo fuit omnis plenitudo ſpiritus, & omnium abundantia gratiarum, vt de plenitudine illius nos omnes acciperemus, ſicut dictum eſt ſupra cap. 2. num. 3. *Et requieſcet*, inquit. Venit quidem (vt notauit Origenes) Spiritus Domini ſuper Patriarchas, irruit ſuper Sanſonem, deſcendit ſuper Hieremiam, quem ante-

Orig. ho. 3. in Iſaiã.

antequam de vtero exiret, sanctificauit, ad Isaiam quoque, cuius labia calculo ignito mundauit, peruenit: sed super nullum eorum requieuit, in nullo immobiliter permansit. Scriptum est enim. *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Non dicit, non erit, sed non permanebit, quoniã abundantia spiritus, & pleuitudo soli Christo reseruatur, vt super illum descendat spiritus, permaneat, sedeat, & requiescat in æternum. Hoc signum accepit a Deo Ioannes Baptista vt Christum sanctificantem alios dignosceret. Ait enim. *Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & manentem, ipse est qui baptizat in spiritu sancto.*

Gen. 6.

Vide c. 3. nu. 16.

Ioan. 1.

4 *Et requiescet super eum spiritus Domini.* Grata connexio floris in marcescibilis de radice Iesse ascendentis, & spiritus Domini requiescentis super eum. Nam (vt Sanctus notauit Chrysostomus) propterea Spiritus sanctus apum generi comparatur, quoniam sicut apes non super lutum requiescunt, neque in vas impurum se immittunt, sed potius omnia inquinamenta abhorrent, & fugiunt, flores diligunt, & exquirunt, super illos requiescũt, & maximo studio bene olẽtibus ornamentis calatiscos præparant, quibus sunt in sessuræ, ne per in iucundum odorem offensæ deficiant: ita, & spiritus sanctus mentes eorum qui terrenis affectibus, & lutuosis desiderijs inquinantur, declinat, & corda pura odore virtutum fragrantia diligit: & super sanctos & iustos quos ipse præparat, & vasa munda efficit, libenter requiescit. De illis enim scriptum est. *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, & corripietur a superueniente iniquitate.* De istis autem. *Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Et iterum de sapientia increata scriptum est. *Et sic in Syon firmata sunt, & in Ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Hierusalem potestas mea, & radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea.* Ecce ipse idem qui fictum fugit disciplinæ, qui lutum declinat iniquitatis: in ciuitate sanctificata requiescit, detinetur, & permanet.

Chrisho. 15. super Epist. ad Ephes. in prin. to. 4

Sap. 1.

Isai. 66.

Eccl. 24.

5 *Spiritus sapientiæ, & intellectus.* Enumerat omnia septem Spiritus sancti dona, quorum sufficientiam Sanctus Thomas colligit his verbis. *Dona*, inquit, *sunt quidam habitus perficientes hominem ad hoc, quod prompte sequatur instinctum Spiritus sancti: sicut virtutes morales perficiunt vires appetitiuas ad obediendã rationi. Sicut autem vires appetitiuæ natæ sunt moueri per imperium rationis: ita omnes vires humanæ natæ sunt moueri per instinctũ Dei, sicut a quadã superiori potentia. Et ideo in omnibus viribus hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, sicut virtutes, ita etiam sunt dona, scilicet in ratione, & in vi appetitiua. Ratio autem est speculatiua & practica, & in vtraq. consideratur apprehensio veritatis, quæ pertinet ad inuentionem & ad iudicium de veritate. Ad apprehensionem igitur veritatis perficitur speculatiua ratio per intellectum, practica vero per consilium. Ad recte autem iudicandum, speculatiua quidem per sapientiam, practica vero per scientiam perficitur. Appetitiua autem virtus in his quidem, quæ sunt ad alterum, perficitur per pietatem: in his autem, quæ*

Tho. 1. 2. q. 68. ar. 2.

quæ sunt ad se ipsum, perficitur per fortitudinem contra timorem periculorũ, contra concupiscentiam vero in ordinatam delectabilium per timorem, secundum illud Prouerb. 16. In timore Domini declinat omnis a malo, & in Psal. 118. Confige timore tuo carnes meas: a iudicijs enim tuis timui. Et sic patet quod hæc dona extendunt se ad cĩa ad quæ se extẽdũt virtutes tam intellectuales, quam morales. De omnibus istis septem donis Spiritus sancti agit in speciali S. Thom. in 2. 2. Etenim de dono scientiæ, & intellectus tractat q. 8. & 9. De dono timoris q. 19. De dono sapientiæ, q. 45. De dono consilij, q. 52. De dono pietatis, q. 121. De dono fortitudinis, q. 139. In quibus locis multa ex sacris literis, & patribus antiquis scitu dignissima profert in medium, ex quibus præsens locus Isaiæ ampliari poterit, & magis explicari.

Aug. lib. 1 de ser. Dom. in mõte c. 9. paulo post princ. t. 4.

Eccl. 1.

6 *Et replebit eum Spiritus timoris Domini.* Dubitari potest, vtrũ conuenienti ordine fuerit ab Isaia omnia dona Spiritus sancti in præsenti ennumerata. Sanctus Augustinus respondet. *Videtur mihi septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Isaias loquitur, his gradibus sententijsque congruere, de quibus sit mentio Matth. 5. Sed interest ordinis: nam ibi ennumeratio ab excellentioribus capit, hic vero ab inferioribus. Ibi namque incipit a sapientia Dei, & desinit ad timorem Dei. Sed initium sapientiæ timor Domini. Quapropter si gradatim tamquam ascendentes numeremus, primum ibi est timor Dei, secundum pietas, tertium scientia, quartum fortitudo, quintum consilium, sextum intellectus, septimum sapientia.* A timore igitur peruenitur ad fastigium sapientiæ, de quo plura diximus supra cap. 8. num. 22. Vnde vltimo loco ab Isaia inter dona constituitur timor, non quod absolute omnibus præstet, sed quoniam ordine generationis præcedit reliqua. Vnde Sanctus Thomas ait. *Timor maxime requiritur, quasi primordiũ quoddam perfectionis donorum: quia initium sapientiæ timor Domini, non propter hoc, quod sit cæteris dignius. Prius enim est secundum ordinem generationis, vt aliquis recedat a malo, quod fit per timorem, vt dicitur Prouerb. 16. quam quod operetur bonum, quod fit per alia dona.* Et Sanctus Augustinus eundem locum Isaiæ explicans ait. *Isaias propheta cum septem illa, notissima dona spiritalia commendaret, incipiens a sapientia, peruenit ad timorem Dei, tanquam de sublimi descendens ad nos, vt nos Dominus doceret ascendere. Inde ergò cœpit, quo volumus peruenire, & illuc pernenit vnde debemus incipere. Requiescet in eo, inquit, Spiritus Dei, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, Spiritus timoris Domini. Sicut ergo ille non deficiendo sed docendo a sapientia vsque ad timorem descendit, sic non superbiendo, sed proficiendo a timore vsq; ad sapientiam oportet ascendere. Initiũ enim sapientiæ timor Domini.* Obserua, quod septẽ assignantur Spiritus sancti Dona, propter septiformem ipsius operationem. Vnde & in Apocalip. scriptum est. *Ioannes septem Ecclesijs quæ sunt in Asia, gratia vobis & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, & a septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.* Septem dicit spiritus, non quia septenario numero Spiritus sanctus multiplicetur in seipso, sed propter vnius, atque eiusdem spiritus Dei operationem septenariam, vt optimè explicat S. Aug.

Th. 1. 2. q. 68. art. 7. ad 1.

Aug. ser. 1 de annunc. Dominic. qui est 17 de sanct. tom. 10.

Psa. 110.

Apoc. 1.

August. in præf. sup. psal. 150. to. 8.

Vnde

Universidad de Deusto
Biblioteca

1.Co.12. Vnde & Paulus ait: *Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatē. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. Alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu; alij gratia sanitatum in vno spiritu: alij operatio virtutum; alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ecce idem spiritus diuidit inter plures diuersa dona, sed non diuiditur in donis. Obseruandum est etiam, quod cum alia dona dicantur ab Isaia super Christum Dominum requieuisse, de spiritu timoris loquēs ait: Et repleuit eum spiritus timoris Domini, vt timorem illum filialem commendāret, de quo scriptū

Psal.18. est: *Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi.* Pagninus transfert, *Odorari faciet eum in timore Domini.* Nam sicut tunc flores maiorem ex se fragrantiam emittunt, & suauiores exalant vapores, cum manibus attrectantur, cum comprimuntur, vel flante aura huc illucque agitantur: ita & alia spiritus sancti dona, omnesque virtutes eò maiorem apud Deum odorem emittunt, quo maiori tremore perfundūtur spiritus, de quo multa diximus cap. 8. nu. 22. & in hoc capit. num. 6.

Simile.

7 *Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet.* Insinuat vnum certumque iudicium diuinitatis Christi. Proprium est enim Dei occulta cordium intueri, nec secundum intuitum hominis iudicare. Iuxta quod Dominus ad Samuelē:

1.Re.16. *Ne respicias*, inquit, *vultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abiecí eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico, homo enim videt ea, quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Quod & Christo competere non dubitabit, qui conscripta de illo in Euangelio perpenderit. Dicit enim S. Matth. *Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, hic blasphemat. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Et iterum Ioann. ait: *Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat, quid esset in homine.* Numquid si secundum visionem oculorum iudicaret, & secundum auditum aurium argueret, increpasset eos, qui foris quidem erāt quasi sepulchra dealbata, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia? *Væ*, inquit, *vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia mundatis, quod de foris est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia.* Collaudatur sapientia Salomonis, eo quod rectum iudicium iudicauerit. *Date*, inquiens, *huic infantem viuum, & non occidatur. Hæc est enim mater eius.* Litigabant enim inter se duæ mulieres, altera dicebat, filius tuus mortuus est, meus autem viuit. E contrario autem dicebat altera: Mentiris: filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Rex autem: *Diuidite*, inquit, *infantem viuum in duas partes, & date dimidium partem vni, & dimidiam partem alteri.* Sed cum commota fuissent viscera matris, cuius filius erat viuus, inquit, *Obsecro Domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum.* Tunc Salomon reddidit illum matri

Mat.9.

Ioan.2.

3.Reg.3.

matri suæ: iudicans quidem non secundum auditum aurium, sed iustum iudicium proferens secundum veritatem. Sed ille ex coniecturis cognouit humanis, cuius mulieris esset vere filius viuus: verus autem Salomon Christus Dominus non ex aliqua coniectura, quæ secundum se est fallibilis, sed altissima quadā cognitione occulta discernit. Om

S. Tho. 3. P.q.10.11 nes Theologi cum Sancto Thoma vnanimi consensu fatentur, Christū Dominum, præter scientiā diuinam qua Deū ipsum, & omnia quæ sunt in illo comprehendit, vniuersa quoque de facto creata, & creabilia, habere inquantum est homo scientiam perfectissimam, tum in verbo, tum etiam inditam, vel infusam, per quam tamquam index viuorū, & mortuorū omnia cognoscit, omnia discernit, etiam occultas cordium cogitationes, non solum hominum sed etiam Angelorum. Septuaginta interpretes transferunt. *Non secundum gloriam iudicabit.* Et redit in eundem sensum. Designāt enim hæc verba, nullam esse personarum acceptionem apud Christū. Id quod ipsa veritate coacti, quamuis callida simulatione loquentes confessi sunt Herodiani dicentes.

Mat.22. *Magister scimus quia verax es, & viā Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum.* Vnde, & Sapientiæ 6. scriptum est. *Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec reuerebitur magnitudinem cuiusquam, quoniam pusillum, & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus.* Possunt etiam non immerito ad diem Iudicij hæc referri, in quo iudicabit Dominus pauperes in iudicio, & populos in æquitate.

Sap.6.

8 *Sed iudicabit in iustitia pauperes.* Pauperes in quam spiritu, & humiles, de quibus ait. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* In hebræo pro *pauperes* habetur, *dalim*, ideſt consumptos, vel ellenatos: quo designatur, pauperes, quantumcumque videantur consumpti, elleuatos esse apud Deum, excelsos, & glorioſos, sicut scriptum est: *Et cum te consumptum putaueris, orieris vt lucifer.* Sequitur in textu, *Et arguet in æquitate pro mansuetis terræ*, illos Beatos prædicando. Ait enim: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et fortasis propterea mansuetos terræ dixit, quoniam mites terram possident. Per terram illam intellige, de qua scriptum est. *Dixi tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Arguet, inquit, scilicet reprobos, & impios ab eorum calumnijs mansuetos defendendo. Videtur ista manifesta Prophetia eius, quod Matth. 15. refertur. Reprehendebant enim Scribæ & Pharisæi dicipulos Christi, eo quod non lotis manibus manducarent. *Accesserunt*, inquit, *ad eum ab Hierosolymis Scribæ, & Pharisæi dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse autem respondens ait illis. Quare, & vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras? Nam Deus dixit: Honora patrem, & matrem: & qui maledixerit Patri, vel matri: morte moriatur: Vos autem dicitis: Quicūq. dixerit patri vel matri, munus quodcunq. est ex me; tibi proderit, & non honorificabit Patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Hypocritæ bene prophetauit de vobis Isai. dicens: Populus hic labijs me hono-*

Mat.5.

Iob 11.

Mat.5.

Psa.141

Mat.15.

Isai.29.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rat, cor autem eorum longe est a me. Vide quam dura increpatione pro mansuetis discipulis respondens, Iudæos Hypocritas increpauerit. Hinc & quibusdam malignis aduersus mulierem, quæ fracto alabastro vnguenti precioſi, effudit illud super caput Iesu, & indigne ferẽtibus intra semetipsos, & dicentibus: *Vt quid perditio ista vnguenti facta est?* Mar. 14. *Potuit enim vnguentum istud venundari pluſquam trecentis denarijs, & dari pauperibus*, respondit. *Sinite eam, Quid illi molesti estis? bonum opus operata est in me*. Ac si diceret. Etsi vobis videatur opus mulieris huius non esse omnium absolutiſſimum, & perfectum, meliusque fore consultum, si ad subleuandos pauperes effusum vnguentum impẽderetur: non tamen propterea a vobis debuit reprehendi, si id non fecerit, nam opus bonum operata est, qui autem bonũ operatur laude dignus est; non vituperio, etsi melius aliquid, & perfectum magis potuerit operari. Vnde Chryſoſt. *O ineffabilem misericordiam Domini, qui a meretrice muliere pedes suos osculari patitur, & oleo precioso perungi, & capillis capitis eius abstergi: nec patitur solum, verum etiam increpat criminantes. Non enim debebat pro tanto mulier studio reprehendi. Tu autem illud considera, quomodo iam sublimes animo, & ad eleemosynã proniores erãt discipuli. Sed quamnamobrem non illico dixit, quia opus bonum fecit, sed antepoſuit: Quid molesti estis huic mulieri? vt erudiret eos, non statim ab incunabulis ab imbecillioribus sublimiora esse petenda. Quapropter non rem ipſam ſolummodo nudam, ſed perſonã mulieris coniunctam expoſuit, quam certe ſi legem ſanciret, non appoſuiſſet. Ideo ergo perſonam cum re ſimul accepit, vt diſcas tu gratia mulieris hæc dicta eſſe, ne germinantem fidem eius deſtruerent, ſed irrigarent magis ac adiuuarent, ſed irrigarent magis ac ad maiora protraherent. Vnde nos docet, quando bonum quidquã fieri videmus, etiam ſi exactiſſime non fiat, ſuſpiciendum tamen nobis eſſe, & fauore noſtro ad vlteriora prouehendum. Non eſt enim exquiſitiſſima ratio ſtatim in principio rerum quærenda*. Sic Dominus defendit iuſtos, ſic arguit inæquitate pro manſuetis terræ. Vt enim verbis vtar Sancti Hieronymi, *pro humilibus atque manſuetis alios arguebat, qui eos opprimere conabantur*.

Chry. ho. 81. in ca. 26. Matt. paulopoſt princ. t. 2.

Hiero. in cap. 11. Iſaiæ.

9 *Et percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impiũ. Scire debes*, inquit Dried. *quod mortificare, occidere, interficere, in ſcripturis ſacris ſuper hac re loquentibus, ſic accipiuntur, quemadmodum illud, quod Prophetæ prædixerunt Chriſtum eſſe factarum, dicentes, Spiritu oris ſui interficiet impium. Interficiet inquam, non vitam corporalem, ſed impiam auferendo: Sic & ille interficiebat, qui dixit. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Chriſtus occidit peccatores, vt non ſibi, aut diabolo, ſed Deo viuant. Ego, inquit occidam, & ego viuificabo. Sic autem occidere, & mortificare eſt impijs deſtruere quod Deus in eis odit, quod & in eis non fecit*. Vnde, & Petro dictum eſt, *Occide & manduca*, ideſt, peruerſam vitam eorum deſtrue, vt in ſtomachum traijcian tur Eccleſiæ, vt Chriſto, & corpori eius miſtico incorporentur, & vitam habeant ſempiternam. Expende efficaciam verbi diuini, & vim prædicationis Euangelicæ, *Viuus enim eſt* (vt ait Paulus) *ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem*

Dried. de gra. & lib. arb. c. 3. fol. 44.

Efficacia verbi Dei.

Hebr. 4.

ſionem animæ, ac ſpiritus. Eſt gladius ſeparans hominem aduerſus Mat. 10. Patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & omnem affectum terrenum interimens. Expende ſecundo quam dura ſit, & terribilis Domini increpatio, qua Pſal. 67. verbis oris ſui increpat feras arundinis, & impiorum peruerſam vitam redarguit interius. Solent Reges vnico indignationis verbo, aut vultum iracundum alicui oſtendendo, vel eius infidelitatem increpando, illum interficere. Ita & omni potens Deus ſpiritu oris ſui peccatores interimit, & vnica increpatione punit eorum delicta, & ad ſe conuertit, vt mortui ſeculo, Deo Oſea 6. viuant. *Dolaui*, inquit, *in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei*, ideſt Peccatores per Prophetas corripui & pluribus ictibus, ſicut lapides aut ligna ab artifice, perpoliri ſolent, præparaui: & verbis oris mei eorũ vitam peruerſam abſtuli. Hinc colige quam amara, quam tremenda, & terribilis futura ſit illa Domini correptio, qua in vltimi iudicij die loquens contra reprobos, dicet, *Ite* Mat. 25. *maledicti in ignem æternũ*. Tũc enim vere percutiet terram virga oris ſui, & quos miſericordia eius dum viuerent non correxit, virga iuſtitiæ damnabit in æternum, de quo vide ſupradicta cap. 2. num. 21. cap. 5. num. 29. & cap. 7. num. 30.

10 *Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius*. Duplicem balteum deſcribit Propheta, iuſtitiam, & veritatem, iuxta illud: *Propter veritatem &* Pſal. 44. *manſuetudinẽ, & iuſtitiam, &c.* quaſi dicat, Chriſtum veraci iuſtitia præcinctum eſſe. Ideo enim additur, & veritas, vt intelligamus qualis ſit illa iuſtitia, qua Chriſtus accinctus eſt. Conſonat hæc explicatio cum textu hebraico, in quo, vbi nos legimus, *fides*, habetur, *hemuna*, i. veritas, vel fides. Et cũ audis Chriſtum iuſtitia vt cingulo, & veritate vt cinctorio renum eius, præcinctũ eſſe, promptitudinem eius, & ſtrenuitatem intellige ad opus iuſtitiæ exequendum, & vindicandum pauperes ab iniuria. Succingimus enim lumbos, vt ad omnia opera exequenda expediti ſimus. Vnde & Dominus, vt admoneret diſcipulos eſſe paratos vt cum venerit, & pulſauerit cæleſtis ſponſus, confeſtim apperiant ei, inquit. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris*. Luc. 12.

11 *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus, & Leo, & ouis ſimul morabuntur*. Prophetia eſt de regno Chriſti, & vaticinium de illius Eccleſia varijs ex gentibus congregata. Nam (vt notauit Chryſoſtomus) pro varietate vitiorum, diuerſis belluarum nominibus conſueuit ſcriptura homines appellare. Canes propter impudentiam, & impetũ, vt pſal. 21. *Circundederunt me canes multi*, & Phil 3. *Videte canes*. Equos inſanientes, propter libidinem, Hieremiæ 5. *Equi amatores inſeminas, & emiſſarij facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat*. Vulpes, ob rapacitatem, & ſimulationem. *Dicite vulpi illi*. Aſinos, & iumenta, ob ſtupiditatem, pſal. 48. *Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*. Serpentes, & viperas propter latens malitiæ venenum, & impietatem. Matth. 3. *Progenies viperarum, quis demonſtrabit vobis fugere a ventura ira?* Lupos, ob

Chry. ho. 12. in Geneſ.

Hier. 5.

Luc. 15.

sanguinolentiam. Sophoniæ 3. *Iudices eius Lupi vespere*. Nominibus autem mansuetorum animaliũ electi designantur: dicuntur namque agni, propter mansuetudinẽ. Luc. 10. *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*. Columbæ ob simplicitatem, Cantic. 2. *Columba mea in foraminibus petræ*, Et Matth. 10. *Esto*
Mat. 10. *te ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*. Tanta igitur erit in Ecclesia pax, tanta concordia, vt lupus deposita sanguinolentia & rapacitate cõuersetur amicabiliter cum agno: & agnus cum lupo cohabitet iocunde. Lupus erat Paulus cum persequebatur Ecclesiã cum sanctorum sanguinem sitiebat.
Gen. 49. Lupus vere, & lupus rapax: mane comedens prædam. Vocatus est a Christo, & in terram postratus, raptus vsq. ad tertiũ cælũ, & Apostolus factus: & ecce habitat cum agnis conuersus ad fidem, & agni illi associantur. Quis enim cum hoc lupo non gaudeat conuersari. *Surge*
Act. 9. *& vade in vicum qui vocatur rectus*, (ait Dominus ad Ananiam) *& quære in Domum Iudæ Saulũ nomine Tarsensem. Respondit autem Ananias. Domine audiui a multis de viro hoc, quanta mala fecerit Sanctis tuis in Hierusalem, & hic habet potestatem a Principibus sacerdotum alligandi omnes, qui inuocant nomen tuum*. Ac si dicat. Carnifex est iste, & lupus cruentus; & tu me mittis ad illũ? Noli timere o Anania, ne paueas, ne formides, accede ad Saulum: *Ecce enim orat*, Non est iam lupus, sed ouis ad pastorem clamans, & dicens. *Domine quid me vis facere*. Iam ergo de cetero lupus iste habitare poterit cũ agno. Hinc est illud, quod dicitur
Act. 9. Actor. 9. *Cum autem venisset Paulus in Hierusalem, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum non credentes quod esset discipulus*, sed lupus. Cognitis autem his, quæ illi acciderunt in via, & quomodo vidisset Dominum, omni procul trepidatione propulsa, associetati sunt ei. Vnde & subditur: *Et erat cũ illis intrans, & exiens in Hierusalem fiducialiter agens in nomine Domini*. In hebræo pro *habitauit*, habetur *regãr*, idest peregrinabitur, vel commorabitur: vt scias quoniam ipsa electorum cohabitatio super terram peregrinatio est, & exilium, vt dictum est cap. 1. num. 57.

12 *Et puer paruulus minabit eos*. Quia tanta erit pax, tanta concordia inter oues Christi: vt puer paruulus sufficiat eas regere, & gubernare. Et alludit (vt ad notauit Iustinus) ad puerum illum de quo supra dictum est: *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis*. De quo etiam scriptum est: *Suscepit Israel puerum suum*. Obumbrant etiã hæc verba, per humiles ministros, & per contemptibilia mundi, quæ elegit Deus, vt fortia quæque confundat, Ecclesiam Christi gubernandã fore, videlicet per Apostolicos viros, ex quorum ore perfecit Deus laudem suam, & quales voluit esse Christus, cum aduocãs paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit. *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli; non intrabitis in Regnum cælorum*. Nec te moueat puerorum gubernationem vituperari multoties in sacris litteris, iuxta illud quod supra dictum est: *Dabo pueros Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis*. Sunt enim pueri in malitia, non autem sensu, de quibus Paulus ait: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote*. Et sunt pueri

Iustin. in dialo. cum Tryph.
Isai. 7.
Matth. 18.
Vide plura cap. 7. Ezech.
1. Co. 14.

pueri centum annorum, qui cum ad grandeuam ætatem iam peruenerint, & ad senectam: prima tamen virtutis rudimenta non sunt adepti, de quibus dicitur infra.
Isai. 65. *Non erit tibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos. Quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit*. Tales ergo eligit Dominus Ecclesiæ suæ Pastores, & doctores: qui non sensibus, sed malitia pueri sunt.

13 *Vitulus & vrsus pascẽtur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi*
Vnitas doctrinæ Catholicæ. *Bos commedet paleas* Vnitatem in moribus & concordiã sequitur vnitas in cibo. Solent lupi carnibus vesci, pardi similiter & leones: boues autem fœno & paleis, oues & agni herbis virentibus. Tales erãt gentes moribus, & cibis diuersæ.
1. Co. 10. At post quam ad fidem Christi conuersi sunt, *omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt*, & omnibus est *vnus Deus, vna fides, vnum baptisma*, vna doctrina innocua, quę omnes saluos facit. Innocuam dico, traditam a Christo, prædicatam ab Apostolis, expositam a sanctis Patribus: contra quam nihil licet in nouare, nihil in Ecclesiam introducere, aut prædicare. Vnde & Paulus ait:
Gal. 1. *Licet nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit; sicut prædiximus, & nunc iterum dico; Si quis vobis euangelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit*. Semel & iterum id admonet Paulus, vt omnes a nouitatibus caueant, & traditam a Christo, prædicatam ab Apostolis, expositam a sanctis Patribus doctrinam venerentur. Audi quid Tertullianus dicat. *Nobis nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed neque eligere, quod aliquis ex suo arbitrio induxerit. Apostolos Domini habemus authores, qui neque ipsi quidpiam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt; sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus adsignarunt. Itaque etsi Angelus de cælis aliter euangelizaret, anathema diceretur a nobis*. Iuxta quod & Paulus ait. *Ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis*. Et iterum Timotheum admonens, inquit, *O Timothæe depositum custodi, deuitans profanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt*. Quem locũ explicans Vincentius Lyrenensis ait: *Non dixit deuita antiquitates, non dixit vetustates, immo planè, quid è contrario sequeretur ostendit. Nam si vitanda est nouitas, tenenda est antiquitas, & si prophana est nouitas, sacrata est vetustas. Et oppositiones*, inquit, *falsi nominis scientiæ. Vere falsum nomen apud doctrinas hæreticorum, vt ignorantia scientiæ, & caligo serenitatis, & tenebræ luminis appellatione fucẽtur. Quam quidã promittentes circa fidem exciderunt. Quid promittentes exciderunt; nisi nouam, ignoratamque doctrinam? Audies etenim quosdam ipsorum dicere: Venite o insipientes, & miseri, qui vulgo catholici vocitamini, & discite fidem veram, quam præter nos nullus intelligit; quæ multis antea sæculis latuit, nuper vero reuelata, & ostensa est. Sed discite furtim, atque secretim: delectabit enim vos. Et item cum didiceritis, latenter docete: ne mundus audiat, nec Ecclesia sciat, paucis namque concessum est tanti mysterij capere secretum*. Alia multa docet ibi Lyrenensis. Et aduere, quod nõ tãtum Apostolus prophanas doctri-

Tertu. lib. de præscr. hæret. cap.
Gal. 1.
1. Cor. 11
1. Tim. 6.
Vinc. Lyr. aduer. hæreseon nouationes, cap. 26.

næ

Universidad de Deusto
Biblioteca

næ nouationes admonet esse vitandas, sed etiam, *vocum nouitates*, quia non satis est communem, & antiquam sectari doctrinam, sed oportet communibus, & antiquis sanctorum Patrum, & scholasticorum vocibus vti, ac terminis ad eã explicandam, & docendam. Id quod elegantissime docet Sanctus Hieronymus, in Epistola ad Pãmachium,
Hieron. & Oceanum de erroribus origenis, vbi quosdam hæreticos acriter reprehendit, eo quod resurrectionem futuram eisdem verbis, quibus Ecclesia vtitur, profiteri recusabant. Dicebant enim, credimus corporũ resurrectionem. At Sanctus Hieronymus instans pro defensione veritatis catholicæ, carnis resurrectionem sub his terminis, illos, vt profiterentur, præmebat: & sic tandem omnibus esset cibus vnus doctrinæ cælestis, vnus sensus, sicut est vnus spiritus. Vnde & Paulus ait:
1. Cor. 1. *Obsecro autem vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia.* Non inquit, vt id ipsum sentiatis tantum, aut cognoscatis, & credatis: sed vt id ipsum dicatis omnes, vt sicut in eodem sensu, & in eadem sententia catholica omnes conueniunt, ita etiam eisdem propositionibus, & terminis vtantur. Nam vt Hieronymus ait: *Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis.*

14 *Et delectabatur infans ab vbere super foramina aspidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manuum suam mittet.* Tanta, inquit erit securitas in Ecclesia, vt nec pueri a nocentibus animalibus lædantur. Hinc licet videre, quomodo tollatur maledictio homini per Adã primum inflicta, cum dixit Dominus serpenti. *Inimicitias ponam in* Gen. 3.
ter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Sed ecce iam exaltato in cruce Domino, serpentes, & pueri simul commorantur, nec nocent illi, neque isti pauent. Vnde & subditur. *Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo*, hoc est, in Cap. 4. de nu. al.
Ecclesia, quam monti eleuato con tulit supra, cum ait, *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Obserua quod duo constituit aspidum genera; alterum mitius, alterum vero maiori veneno plenum, scilicet regulum: & ita quoque duo puerorum genera subnectit: alterum lactentium, ablactatorum alterum, vt discas, Deum pro viribus suorũ demetiri certamina, vt dum magis crescunt in Christo, maiora portent discrimina, iuxta illud quod 1. Co. 10.
scriptum est. *Non vos patietur tentari super id, quod potestis.* Vnde & Beatus Sixtus ad Laurentium loquens ait, *Nos quasi senes lenioris pugnæ cursum recipimus: te autem quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno triumphus.* Aspidem illudit puer, & vincit, basiliscum ablactatus: & tu si auulsus fueris ab vberibus, Psal. 1.
si adelitijs huius sæculi separatus, securus incedes, & nõ timebis. Scriptum est enim: *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.*

15 *Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.* Reddit rationem vnitatis, & pacis futuræ inter lupos & agnos, pueros, & basiliscos, & vniuersaliter inter omnes gentes: quia videlicet omnes legem euangelicam suscipient,

hoc

hoc est, omnium nationum aliqui, quia non vni Populo, sed vniuerso mundo, lex Euangelica data est.
Sup. cap. 2. nu. 18. Non igitur iam deinceps replebitur terra argẽto & auro, sicut prius sed scientia Domini, *quia omnes erunt docibiles Dei.*

16 *In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Quæ supra in principio huius capitis obscurius dixerat nunc explicat clare. *In die*, inquit, *illa*, qua prædicabitur Euangelium, & regnabit Christus ex radice Iesse progenitus, qui a principio contemptibilis, humilis, abiectus, sine specie, & decore sicut radix apparuit; is postea erit in signum Populorum, ad quem omnes gentes confluent, se illi aggregantes, & deprecantes eum, & orationes ad illum simul cum Patre, & Spiritu sancto dirigentes; sicut scriptum est:
Isai. 45. *Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur.* Quem locum de Christo explicant Sanctus Hie-
Hier. Isa. 45. ronymus, & Sanctus Ambrosius,
Amb. lib. de fid. c. 2. nam & Christum sicut Deum orant fideles, & per Christum impetrãt, quod exposcunt. Hoc fine omnes suas orationes claudit Ecclesia cum ait. *Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.* Hic est titulus, quo Pater æternus respiciens in faciem Christi sui, donat quidquid peccatoribus tribuit. Quomodo enim per semetipsum ad Deum veniam petens accederet, qui contra illum audacter ceruicem erexit?
Gen. 28. Hic est lapis, quem surgens mane Iacob, *Erexit in titulum fundens oleũ.* In titulum, inquit, vt per illum peccatores misericordiam consequantur. Iuxta quod Petrus Apostolus ait: *Hunc Principem & Saluatorẽ Deus exaltauit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israel, & remissionem peccatorum.* Quid est, *exaltauit ad dandam pœnitentiam*, nisi, *erexit in titulum*, vt per illum pœnitentia gentibus daretur? Vnde & Paulus ait. *Per ipsum habemus accessum* Act. 5.
ambo in vno spiritu ad Patrem. Ephes. 2.

17 *Et erit sepulchrum eius gloriosum.* Septuaginta interpretes sic transferunt. *Et erit requies eius honor*, ideſt, gloriosa, & honorifica erit eius mors. Quia enim se humiliauit Christus Dominus factus obediens vsque ad mortem, mortẽ autẽ crucis, exaltauit illũ Pater & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Nihil antea erat cruce ignominiosum magis, aut maledictione plenum, sed morte sua crucem Christus benedixit, & euexit, mortemque, & ignominiam sublimauit, vt pro honore habeatur & gloria, pro requie, & quiete perfecta, de quo plura diximus capit. 5. num. 5. Expende quam varios, & diuersos euentus habeant impij, & iusti. Illi dum viuunt splendent maxime, honore prædicti & gloria: isti tanquam purgamenta huius mundi facti, ignominia circundantur, & despecti omnibus apparent. Viuens mendicus iacet ad ianuam epulonis, *vlceribus plenus, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat, sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius, Dines aũt induebatur purpura, & byſſo, & æpulabatur*, non semel aut iterum, *sed quotidiè splendidè.* Sed omnia commutantur in morte. *Factum est enim, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem dines et sepultus est in inferno.* Vnde & sapiens ait: *Pau*
Crux, & mors Christi honor. Philip. 2. Luc. 16.

per

per & Dies obuiauerunt sibi, vtriusque operator est Dominus. Obuiauerunt, inquit, quoniam pauper a miseria temporali & erumna, ad æternam saturitatem, & gloriam properat: Dies autem tramite contrario a splendore temporali & gloria, ad æternam pertingit ignominiam. Obuiare enim se, est in terminos contrarios adire, sic adeò vt terminus a quo vnius sit terminus ad quem alterius, & e conuerso. Hinc & de morte reprobi ait Pro-
Psal. 33. pheta. *Mors peccatorum pessima.*
Prou. 14 De requie autem iusti ait Sapiens. *Sperat autem iustus in morte sua*, & nunc Propheta: *Et erit requies eius honor*, ideſt, mors, in qua requieſcit iustus, erit honorabilis, desiderabilis, & glorioſa. Hæc omnia elegantissime obseruat Sanctus Chrisostomus præsentem locum Isaiæ expo-
Chris. in demonst. aduersus gent. circa mediũ tom. 5. nens, ait enim. *Et erit requies eius honor: licet diuerso modo in rebus humanis contingere solet. Nam cum bi qui hic in magna gloria, rebusque florentibus agunt, moriuntur; pereunt cum eis simul alia omnia. Id quod non solum in diuite, sed in principe, atque adeo id & in regibus ipsis quis videt. Nam leges eorum irritantur, statuæ obscurantur, memoria extinguitur, nomen eorum in oblitionem venit, a cognatis despiciuntur. Et licet pridem mouerint arma, concitauerint seditionẽ populorum, & vrbium reuocauerint proscriptos, occiderint Dominos: simul tamen conciderunt hæc omnia, quamuis glorioſa prius fuerint. At secus in cruce euenit. Ante crucem in luctu res erant. Iudas prodidit, Petrus negauit, reliqui profugerunt: Ieſus solus inter inimicos comprehensus est: multi qui crediderant retrorsum abierunt. Cæterum vbi occisus est, & mortuus (vt discas quod nõ sit purus homo) non solum res eius nõ interciderunt, sed multo clariores, illustrioresque, & sublimiores sunt redditæ.* Et paucis interiectis, inquit, *Non ipsi tantum, sed & discipulis suis hoc contigit. Nam qui ducebantur, & circumducebantur, qui contempti erant & vincti, qui innumera patiebãtur dũ viuebant; vbi defuncti sunt regibus ipsis erant magis venerabiles, etiam Romæ quæ vrbium est regalissima, relictis omnibus ad sepulchra piscatoris, & pellionis currũt & Reges, & Præsides, & Milites.* Et multa alia circa hæc dicit elegantissimis verbis. In textu hebraico vbi nos legimus, *Sepulchrũ eius* habetur, *Menuatho*, ideſt tranquillitas eius, quia sepulchrum tranquillitas fuit Christo, eo quod ibi requieuit ab omni opere quod pa- Gen. 1.
trarat.

18 *Et erit in die illa adijciet Dominus secundo manũ suam ad possidendũ residuum Populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto*, &c. Hoc in loco nõ est somnianda promissio terrena, vt Iudæi credunt. Tum quia (vt notauit Lyranus) Iudæi primo fuerunt adducti in Iudæam de Aegypto, & secundo de Babylone: si autem essent reducẽdi iterum a dispersione ista in qua sunt, diceretur adijciet tertio. Tum etiam quoniã nihil magni haberet promissio, si Dominus tantum polliceretur, Iudæos per vniuersum mundum dispersos in Iudæam iterum reducendos fore: cũ videamus Deũ in hac vita multis sanctis patriam illam nullatenus concessisse, vt intelligerent, quoniam peregrini, & hospites erant super terram: nec habebant hic manentem ciuitatem, nec propriũ domiciliũ. Vnde Abraham peregrinatus est, nec certũ locũ habuit ad manendum. Intelligenda- Lyra. c. 11. Ib.

igitur

igitur est huiusmodi promissio de illa spirituali cõgregatione intelli-
Ioan. 11. gẽda, de qua Io. 11. Cayphas nescies quid diceret prophetauit: *Expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat. Hoc autẽ a semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro genie, & non tantũ pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.* In Dei laudem canit propheta: *Edifi-*
Psa. 146. *cans Hierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit*, hoc est, Israelitas per mundum vniuersum dispersos, sine lege, sine sacerdotio, absque sacrificio, sine Deo existentes, in fine sæculi, quando a facie illorum auferetur velamen, congregabit in vnum, vt Christum recipiant, & credentes in illum, Ecclesiam per ostium intrent Catholicã, & fiat vnum ouile, & vnus pastor. Propter peccata sua, ob idolatriam, & auaritiam eiecti fuerant a facie Domini maledicti, & execrabiles, non secus atque Caim, de quo di-
Gen. 4. ctum est: *Vagus, & profugus eris super terram.* Et iterum: *Egressus Caim a facie Domini, habitauit in terra profugus ad Orientalem plagam Edem.* Audi prophetam, maledictionem
Psal. 58. istam Iudæis imprecantem; *Dispersge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine. Dispergẽ*, inquit, & proijce de terra sua, dispergẽ per mundum, & depone de solio. Sed nõ obliuiscetur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordias suas, sed dispersos filios cõgregabit in vnum. Ideò ait: *Adijciet secundo*. Ptimo enim manum suam adiecit ad possidendum populum suum, quando illum sicut oues eduxit de misera Aegypti seruitute in manu Moysi & Aaron, quando in brachio extento ficco pede per mare rubrum fecit transire, vt in terram lacte, & melle manantem introduceret, deuictis Aegyptijs, & infidelium nationibus superatis. Post hæc, & si non corpore, animo tamen, atque studio, in Aegyptum populus Dei reuersus est: & tenebris infidelitatis obuolutus, in dominium transiuit alienum. *Possede-* Isai. 26.
runt nos, inquit, *Domini absque te: tantum in te recordemur nominis tui.* Et ecce iam secundo admouet Dominus manum suam, vt possideat residuum populi sui, & subijciat sibi reliquias Israel, quas propter paucitatem residuum dixit, vt ex notatis cap. 4. nu. 8. manifeste constat. Hæc erit perfecta possessio, subiectio singularis, quam nulla deinceps dissoluet iniquitas, tunc videlicet quando Christo Domino erũt omnia subiecta. Circunciduntur secundo in deserto filij Israel: *Fac tibi* Iosue 5.
cultros lapideos (ait Dominus ad Iosue) *& circuncide secundo filios Is-* Exod. 31
rael: Confringuntur legis tabulæ la- & 34.
pideæ: & iterum secundo instaurantur. Primum templum destruitur; & rursus secundo reparatur, Aggei 2.
vt in his omnibus spiritualem reparationem populi Israelitici agnoscas. & congregationem in vnum ouile à Christo factam intelligas, Audi quid dicat propheta: *Rursum-* Hier. 31.
què ædificabo te: & ædificaberis virgo Israel. Et post pauca: *Ecce adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erũt, cæcus, & claudus, & prægnans & pariens simul, cœtus magnus reuertẽtium huc. In fletu venient, & in misericordia reducam eos:* Et ne quis promissionem istam, aliquid humanum, terrenumvè cõtinere arbitraretur, illam idem Propheta explicat, cum

Sſ ait:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ait': *Ecce dies venient dicit Dominus: & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum. Non secundum pactum, quod pepigi cum Patribus vestris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus: sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Ac si apertius dicat, non in patriã terrenam sicut prius, sed in cælestem, & permanẽtem ciuitatem eos adducam, non sub lege carnali in tabulis lapideis exarata, sed spirituali in tabulis cordis spiritu Dei viui conscripta congregabo illos. Impleuit ex parte Dominus hoc, quod promisit, cum in die pentecostes misit de cælo Spiritum sanctum suũ, cum Apostolorum pectora igne charitatis succendit, & ex omni natione, non paucos sanctificauit. Scriptum

Act. 20. est enim: *Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est.* Hinc & Petrus dispersos fratres, sed iam per Christum spiritualiter in vnum cõ-

1. Pet. 1. gregatos salutat dicens: *Petrus Apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ secundũ præscientiã Dei Patris in sanctificationẽ spiritus in obedientiam & dispersionem sanguinis Iesu Christi, gratia vobis, & pax multiplicetur. Ad possidendum*, inquit, ideſt, vt in populum sanctum, & in filios adoptet, quos pro derelictis mundus habuit, quos sibi complacuit in partem sortis sanctorum eligere, & saluare, siue inter Assyrios habitent, siue inter Aegyptios, siue inter Aethyopes, &c. denique vbicunque fuerint. Consonat hæc explicatio cum textu hebraico, in quo vbi nos legimus, *ad possidendum*, habetur *lignoth*, ideſt ad possidendum vel emendum, vt scias quoniã proprio sanguine nos redimendo atque emendo possedit, & acquisiuit. Scriptum est enim': *Non* 1. Pet. 1. *corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, paternæ traditionis: sed precioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati.* Et iterum: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos* Act. 20. *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.*

19 *Et leuabit signum in nationes Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget.* Eleuatio signi est prædicatio crucifixi, ad quem Nu. 21. sicut ad serpentem, in eremo exaltatum confugiẽtes saucij sanantur. Est etiam Christus crucifixus signũ eleuatum & vexillum, ad quem gentes confugient, & Iudæi tanquam milites sub duce, vestigia illius sequentes, & exemplum eius immitantes. Vocandi quidem primi erãt Israelitæ, & Iudæi; sed his accipere verbum Dei recusantibus, decebat, vt Apostoli conuerterentur ad gentes. Sunt autem omnes profugi quotquot notitia carent Euangelij, & recedentes a Deo idola colunt: Sed obserua singularem curam, & prouidentiam, quam circa electos, & prædestinatos Deus habet, ne pereant in æternum. Conuocat enim illos, adducit, & colligit a quatuor plagis terræ, Oriente, & Occidente, Septentrione, & Meridie. Vnde & scriptum est. *Reducet te Dominus Deus* Deut. 30. *Deus tuus de captiuitate tua, ac miserebitur tui, & rursum congregabit de*

cunctis populis, in quos te ante dispersit. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet in terram, quam possederunt patres tui, & obtinebis eam.

20 *Et auferetur zelus Ephraim & hostes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim.* Ab initio Regni Israel dissidium perpetuum fuit in regno Iuda, & decem tribuũ quod per Ephraim designatur: sed sub Christo, & eius lege Euangelica huiusmodi bella finẽ habitura esse, denũciat Propheta, quoniã summa pax, & concordia erit inter Christianos, ita vt vnus contra alterum non pugnet, de quo plura dicta sunt cap. 2. num. 13.

21 *Et volabunt in humeros Philistim per mare, &c.* Hoc etiam carnaliter intelligunt Iudæi, sensus autẽ catholicus, & germanus huius loci est, prædicationem Euangelij extendam esse per vniuersum orbem, iuxta illud, quod canit Propheta.

Psal. 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum*, scilicet Apostolorum, quorum ministerio, & prædicatione gentes ad Christum erant adducendæ. Hi sunt igitur, qui volabunt, ideſt, celeri cursu in omnem terram ibunt. Audi

Psal. 17. quid dicat Propheta. *Ascendit super Cherubin, & volauit: volauit super pennas ventorum.* An non tibi videtur Pauli Apostoli animam esse Cherubim scientiæ plenitudine decoratam, super quam Dei verbum ascendens vniuersum orbem volãdo perlustrauit? Hinc & ceilerem cursum prædicatorum Euangelij admirans

Isai. 60. Propheta, inquit, *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Nubes sunt Apostoli,

nubes Prædicatores Euangelij, & volantes nubes, Quoniam (vt notauit Gregorius) *per mundi partes circumquaq. transmissi, & verbis nouerũt pluere, & miraculis coruscare.* Prædabuntur, inquit, filios Orientis, non quidem bona eorũ temporalia rapiendo, sed intellectum eorum in obsequium fidei captiuando, vt qui antea deprædati fuerãt a Diabolo, iterum ministerio Apostolorũ deprædentur Christo, qui superius etiam dictus est velox spoliator. Et fortassis propterea dixit Propheta, *simul prædabuntur*, quoniam non soli Apostoli, sed Christus ipse simul cum illis, spiritualem istam prædam acquisiuit. Vide supra dicta capit. 6. num. 53.

Greg. 17. moral. 14. in illud Iob 27. qui ligat aquas in nubibus.

22 *Idumea, & Moab præceptum manus eorũ, & filii Ammon obedientes erunt.* Septuaginta interpretes sic transferunt. *Et super Moab primum manus mittent, filii autem Ammon primi obedient.* Et est manifesta prophetia eorum, quæ in Apostolicis actibus legimus, vbi per impositionem manuum conferebãt Act. 8. Apostoli gentibus Spiritum sanctũ, Idumæis, & Samaritanis. Vnde manus mittere super Moab, est manus super moabitas imponere, vt accipiant Spiritum sanctum, & obedientes sint Euangelio. Consonant hæc Isaiæ verba cum illis, quæ per os Dauid locutus est Dominus. *In idumæam extendam calceamẽtũ meum* Psal. 59. *mihi aliegenæ subditi sunt. Quis deducet me in ciuitatem munitam, quis deducet me vsque in Idumeam?* ideſt, vt regnem etiam terrenis hominibus, vt me venerentur, qui de me non sunt, qui de me nolunt proficere, vt explicat Sanctus Augustinus super eundem locum. *Venerat ad nos* (vt ait Bernardus) *Calceata maiestas*

diuinitas incarnata. Missus fuerat a Patre Dei filius, sed ad oues, quæ perierũt domus Israel, quibus primum oportuit loqui verbum Dei, sed repellentibus illud Iudæis conuersi sunt Apostoli ad gentes. Illi audierunt prius, isti posterius. At illi rebelles fuerunt, obediẽtes isti. Ideo ait: *Filij autem Ammon primi*
Mat 20. *obedient*, vt adimpleatur quod scriptum est: *Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi, multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* In huius rei signum cũ Ioannes & Petrus venientes simul cucurrissent ad monumentum, Ioannes quidem præcucurrit citius, sed introiuit posterius, Petrus autem tardius currit, sed intrat prius. Scriptum est enim: *E-*
Ioan. 20. *xijt Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum, & cum se inclinasset, vidit posita lintheamina, non tamen retroiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, &c. Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum & vidit, & credidit.* Quem locũ explicans Sanctus Gre-
Greg. ho. 22 sup. Euang. gorius ait: *Quid fratres: quid cursus iste significat? Nũquid hæc tam subtilis Euangelistæ descriptio a mysterijs vacare credenda est? Minime. Quid ergo per Ioannem nisi synagoga, quid per Petrum, nisi præsens Ecclesia designatur? Vidit enim Ioannes lintheamina posita, non tamen introiuit: quia vide licet synagoga & Scripturæ sacræ sacramenta cognouit, & tamen ad fidem passionis dominicæ credendo intrare dissiluit. Quem diu longe lateque prophetauit, præsentem vidit, & recipere renuit. Hominem esse despexit: Deũ carne mortalem factum credere noluit. Quid ergo est, nisi quia & citius cucurrit, & tamen ante monumentum vacua fletit. Venit autem Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum: quia sequuta posterior Ecclesia gentium, mediatorem Dei & hominum hominem Iesum Christum, & cognouit carne mortuum, & viuentem credidit Deum.*

23 *Et desolabit Dominus linguam maris Aegypti, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum a septemriuis, ita vt transeant per eum calceati.* Omnia impedimenta, quæ vel in fluminibus, aut mari obstare possunt, ne in omnem terram prædicatio Euangelij extenderetur, amouenda esse a Domino, prædicit propheta: & singulariter linguam maris hoc est Nylum, aut Euphratem (vt intelligunt hebræi) in septẽriuos diuidendum fore, vt facile per eum transeant Prædicatores Euangelij. Id quod ante aduentum Christi fuit ad litteram adimpletũ. Nam (vt refert Procopius Gazæus) Procop.
Cæsar Augustus bello aggressurus Aegyptios septem Nyli alueos, quibus illi muniti erant, sic extenuauit: vt facile per illos ac sicco pede possent milites transire. Et eadem est explicatio sancti Hieronymi super istum locum, quam etiam communiter sequuntur sancti Patres.

24 *Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyrijs, sicut fuit Israeli in die illa, qua ascendit de terra Aegypti,* ideſt propterea flumen illud Aegypti extenuabitur, vt per illud pateat via facilis residuo populi sui, hoc est Apostolis, & prædicatoribus Euangelij, quos supra reliquias dixit, vt notauimus c. 4. numero 8. sicut per mare rubrum via patuit filijs Israel, quando egressi sunt de terra Aegypti. Et illud aduerbium, *sicut*, non dicit omnimodam similitudinem, sed proportionis

nis. Vnde non sunt Hebræi audiendi, qui ita hanc prophetiam intelligunt, vt sentiant per Messiam, quem ipsi adhuc expectant, filios Israel per vniuersum orbem dispersos in Iudæam iterum adducendos fore, & congregandos, sicut olim per Moysen educti fuerunt de Aegypto, vt in terram promissionis introducerentur, arbitranturque linguam illam maris Aegypti, per Messiam diuidendam esse, sicut olim per Moysen diuisum est mare rubrum, & flante vento exsiccandã, vt sicco pede filij Israel transeant in Iudæam iterum reuertentes. Sed adhuc positum est velamen super cor eorum, vt videntes non videãt, & audientes non intelligant. In hebræo, vbi nostra vulgata legit, *via* habetur, *mecila*, ideſt via elevata, quæ ex lapidibus construitur in locis lutuosis, & itineribus qui pertransiri non possunt, Hispanè dicitur, *calzada*. Talis est via quæ ducit ad vitam angusta: quidem, sed secura, absque offendiculo, per quam Dei gratia paruulus etiam incedere potest, & absque periculo ad patriam peruenire.

CAPVT XII.

2. 3. IT dices in die illa: Confitebor tibi Domine, 4 quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. 5 Ecce Deus saluator meus, 6 fiducialiter agam, & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. 7 Haurietis aquas in gaudio 8 de fontibus saluatoris: 9 & dicetis in die illa: Confitemini Domino, & inuocate nomen eius: 10 notas facite in populis adinuentiones eius: 11 mementote quoniam excelsum est nomen eius. 12 Cantate Domino quoniam magnifice fecit: annunciate hoc in vniuersa terra. 13 Exulta, & lauda habitatio Sion: quia magnus 14 in medio tui sanctus Israel.

SVM-

SVMMA CAPITIS.

Vndecimum caput, in quo prima pars huius prophetiæ terminatur, canticum quoddam gratiarum actionis continet, pro innumeris beneficijs filijs Israel a Deo misericorditer exhibitis: inter quæ tria specialiter commemorat.

Primum est, quia tanquam pius pater castigauit benigne Israelitas, vt corrigeret eos, & emendaret: & illos postmodum consolatus est, ab imminentibus periculis liberando, & filium suum vnigenitum, vt nos redimeret & saluaret, promittendo. Hoc beneficium recensēt in primis verbis huius capitis.

Secundum est institutio sacramentorum præcipuæ baptismi, & pœnitentiæ, de quibus vaticinatur in illo versiculo: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris.

Tertium est verbi incarnatio, de quo mysterio plura fuerat prælocutus cap. 7. & 9. & modo idem beneficium, cum gratiarum actione commemorat in illo versiculo: Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.

COMMENTARIVM.

2 *ET dices in die illa.* Consuetudo familiaris est apud Isaiā, vt prophetias de Christo, Ecclesiæ gratias agēris laudibus & hymnis celebret. Nemo enim est animi vsque adeo peruersi, qui vt in se bonitatem, & misericordiā Dei fuerit expertus, non continuò in gratiarum actionem prorūpat. Neque boni & electi sunt contenti per seipsos laudare Deum, sed & totum orbem cupiunt ad Dei laudem inflammare. Vtrunque in hoc capite

te inueniet. Primo namque fideles Deum collaudant, dicentes: *Confitebor tibi.* Deinde alios excitāt ad eius laudes decantandas, cum inquiunt: *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius. Et dices* scilicet præ magno gaudio, & pleno cordis iubilo. Qui enim natum Christum, & regnantem agnoscunt, non possunt non exultare animis, quoniam inter primos fructus gaudiū numeratur ab Apostolo: *Fructus autem spiritus sunt gaudium, &c.* Gal. 5.

3 *Dices.* In singulari numero vocē posuit, vt nos doceat vno ore & spiritu Deū vnanimiter laudare secundum illud, quod Paulus ait: Rom. 15. *Deus autem patientiæ, & solatij det vobis id ipsum sapere in alterutrum secūdum Iesum Christum, vt vnanimes, vno ore, glorificetis Deum, & Patrem Domini nostri Iesu Christi.* Hymnus n. & canticum istud ad vniuersalem pertinet Ecclesiam ex diuersis gentibus congregatam, quæ vna cum sit, vnitatem spiritus seruare debet & vno ore Deum laudare. Neque obstat quod sponsa collaudatur per prophetam, quoniam circundata est varietate. Ait enim: Psal. 44. *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.* Et iterum: *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.* Quoniam vnitas in charitate vna, & vnitate spiritus consistit: varietas ad diuersitatem vocum, & pluralitatem collaudantium Deum refertur. In cuius signum tunica, quam Israel ob singularem dilectionem filio suo Ioseph contulit, polymita erat. Illa quoque quam in pignus hæreditatis æternæ reliquit Christus, inconsutilis, & desuper cōtexta per totum, vt in varietate diuersitatem concentuum, & cæremoniarum, quibus Ecclesia decoratur agnoscas, & in vnitate vestimenti inconsutilis, identitatem charitatis, & spiritus viuificantis sponsam Christi consideres. Vnde Bernardus. *Non sum tam hebes, vt non cognoscam tunicam Ioseph, non illius, qui liberauit Aegyptum, sed qui saluauit mundum. Notissima quippe est, quia polymita, idest, pulcherrima varietate distincta, sed & sanguine apparet intincta, non quidem hædi, quæ peccatum significat, sed agni, qui designat innocentiam, hoc est, suo ipsius non alieno. Ipse est profectò agnus mansuetissimus qui coram, ne quidem tondente, sed occidente se obmutuit, qui peccatum non fecit, sed abstulit peccata mundi,* Et post pauca: *Relinquat,* Christus videlicet, *sponsæ suæ Ecclesiæ pignus hæreditatis ipsam tunicam suam, tunicam scilicet polymitam eandemque inconsutilem, & desuper contextam per totum. Sed polymitam ob multorum ordinum, qui in ea sunt multimodam distinctionem: inconsutilem vero propter indissolubilis charitatis individuam vnitatem. Quis me (inquit) separabit a charitate Christi? audi quomodo polymitam. Diuisiones gratiarum sunt, ait, idem autem spiritus, & diuisiones operationū sunt, idem vero Dominus. Deinde diuersis enumeratis charismatibus, tanquam varijs tunicæ coloribus, quibus constet eam esse polymitam, vt ostendat etiam in consutilem, & desuper contextam per totum adiungit. Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Charitas quippe diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Vide quæ de laudibus diuinis dicta sunt cap. 6. num. 13. *In die* (inquit) *illa*, qua prædicatum Euangelium receperis, & Christū Bernardus in Apolog. ad Guil. Abb. paulopost princ. 1. Co. 12. Ioan. 19.

Domi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominum agnoueris. Confitebor tibi, ideſt, laudabo te, ac recenſebo beneficia tua, quoniam ſalutem hanc non noſtris meritis, ſed miſericordiæ tuæ adſcribendam duximus.

4 *Quoniam iratus es mihi.* Propter duo beneficia gratias Deo agit Eccleſia. Primum eſt, eo quod ab illo caſtigata eſt, & multis tribulationibus afflicta. Secundum, quoniam reconciliata eſt illi, eumquè protectorem habet, & Saluatorem. Ex quo facile colligere poteris, non paruum Dei eſſe beneficium, nec contemnendum, quod nos caſtigat, quod nos probat, & plagis immiſſis affligit: ſi quidem pro illo gratias ſummas Propheta Deo agit dicens: *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi.* *In hac vita* (inquit Auguſtinus) *multa poſſunt nobis proſpera videri, quæ aduerſa ſunt, & aduerſa, quæ proſpera. Nam & tribulatio, quando accidit ſeruo Dei ad probationem, vel emendationem, videtur nonnunquam minus intelligentibus inutilis: ſed ſi referatur ad illud, quod dictum eſt: Da nobis auxilium de tribulatione, & vana ſalus hominis: intelligitur, quia plerunque de tribulatione nos adiuuat Deus, & fruſtra ſalus optatur, quæ aliquando aduerſa eſt: cum delectatione, & amore huius vitæ implicat animam. Inde eſt & illud. Tribulationem, & dolorem inueni. Cum enim dicit, inueni, ſignificauit vtilem, Non enim recte gratulamur nos inueniſſe, niſi quod quærebamus.* Chryſoſtomus etiam ait: *Omnia toleremus cum gratiarum actione, ſiue paupertas ſit, ſiue ægritudo ſiue quicquid aliud nobis euenit: ipſe ſolus cognoſcit, quid nobis proſit. Quid enim oremus, inquit, ſicut oportet neſcimus. Qui ergo neque orare nouimus quod oportet, niſi ex ſpiritu Dei acceperimus: ſatagamus pro omnibus gratias referre, & fortiter omnia tollerare. In paupertate ſumus? gratias agamus. In ægritudine? gratias agamus: calumnias ſuſtinemus? gratias agamus. aliquid malum patimur? gratias agamus. Hoc enim nos facit proximos eſſe Deo, tum etiam Deum habemus debitorem; quando vero bona percipimus, nos debitores exiſtimus. Et ſæpius nobis ad indicium iſta contingunt, illa vero ad peccati purgationē proueniunt. Illa miſerationem, & miſericordiam nobis acquirunt, hæc autē etiam in ſuperbiam nos erigūt: Hæc etiā ad negligentiam nos adducunt, & faciunt vnūquemque magna de ſemetipſo imaginari. hæc molliores efficiunt. Propterea etiam propheta dicebat. Bonum mihi Domine, quoniam humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas.* Bonum reputat ſibi homo impius, & ſuperbus, quod abundat temporalibus, quod honoratur ab omnibus, & extollitur: iuſtus autem, quod humiliatur, quod corripitur & affligitur. *Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Vide ſupradicta cap. 1. num. 23. & 24.

Aug. c. 54 cōmētar. ſuper epi. ad Ro. c. 4

Pſal. 59.

Pſa. 114

Chriſo. ho. 33. ad Hebreo. poſt med. to. 4.

Rom. 8.

5 *Ecce Deus Saluator meus.* Illud aduerbium, *Ecce*, attentionem captat, & magnum quoddam beneficium indicat, atque abſconditum ſacramentum, & miraculum non vulgare, quod videlicet Deus ipſe Saluator ſit factus, & redemptor & non vt cumque ſaluator, ſed ſaluator meus, hoc eſt ſcelerati hominis, & impij, qui cum indignus eſſet cælum aſpicere, Deum cæli carō factum, in redemptorem accepit, faſcijs inuolutum, & poſitum in præſepio. *Ecce Deus Saluator meus: Fuerunt mihi lachrime meæ panes die ac nocte* (ait Propheta) *dum dicitur mihi per ſingulos dies, vbi eſt Deus tuus*

Pſal. 41

Inui-

Inuiſibilis erat, lucem habitans inacceſſibilem, & corporalibus oculis ignotus. At poſtquam, vt nos ſaluaret aduenit, in terris viſus eſt, & cū hominibus conuerſatus, ita vt digito etiā ſiguari poſſit, *Ecce Deus Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ecce Deus noſter iſte,* ne quis iam deinceps, fideli populo inſultans dicat. Vbi eſt Deus tuus?

Ioan. 1. Iſaiæ. 25

6 *Fiducialiter agam, & non timebo.* Obſerua quod poſtquam Deū Saluatorem agnoſcit, in operibus bonis ſeexercere proponit, quibus ſalutem conſequatur æternam, vt impios lutheranos condemnet, qui dignitati paſſionis Chriſti derogatam ſuam vocationem facere fideles contendant. Tolebant igitur de medio neceſſitatem operum, dicentes: Crede tantum, & ſaluus eris confide, & nihil amplius a te Deus requirit. Sed propheta clamat. Age fiducialiter, hoc eſt, *Quodcunque poteſt facere manus tua, inſtāter operare. Age pœnitentiam & prima opera fac:* nec iis ſicut illi, quos Petrus Apoſtolus notat cum ait: *Quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ, libertatem, ſed ſicut ſerui Dei.* Hi enim qui pro velamine malitię ſuæ habēt libertatem, qua Chriſtus Dominus nos liberauit de maledicto legis, & de captiuitate peccati, magnam irrogant iniuriam Redemptori, in occaſionem carnis, & licentiā peccandi liberius, vertentes libertatē. Cum omnia hæc perfeceris, tunc ſecurus eris, & non timebis: alias pauidum ſemper te eſſe oportet, & diſtrictum iudicium expectare.

Eccl. 9. Apoc. 2.

1. Pet. 2.

7 *Haurietis aquas in gaudio, de fontibus ſaluatoris.* Magnam conſolationem fidelibus, aquarum nomine pollicetur. Aqua Saluatoris eſt vnda baptiſmatis, qua in ſpem vitæ æternæ regenerantur animæ, aqua doctrina Euangelica, aqua ſeptem Eccleſię ſacramenta, quę de latere Chriſti dormientis in cruce fluxerunt, aqua diuina gratia, & ſeptem dona Spiritus ſancti, quibus animæ eſtuantes, & afflictæ cōſcientiæ refrigerantur. Refrigerat quippe gratia Spiritus ſancti cor hominis à cupiditatibus ſæculi, & amore inflammat cæleſti. Neque absre fontibus gratiam Dei, & miſericordiam comparauit, non torrentibus vel ſiccabundis riuulis: quoniam fontes peremniter manant, torrentes autem citò ſiccantur. Audi quid veritas dicat: *Omnis qui bibit ex aqua hac ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Fons, inquit, fiet ſemper manans, ſiccitatem neſciēs quoniam ſemper a Chriſto fluit ſalus, nec hominum impiorum peccatis areſcit vnquam. Vnde & vberibus miſericordiam Dei comparat Sponſa, non vino. Ait enim: *Oſculetur me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt vbera tua vino.* Quem locū explicans S. Bernard. ait: *Carnis voluptatem qua paulo ante tanquam vino ebriæ tenebamur vincunt hæ, quas tua nobis vbera ſtillant delitiæ ſpirituales. Et pulchrè vino comparat carnalem affectum. Vt enim vua ſemel expreſſa non habet iam quod denuò fundat, ſed perpetua ariditate damnatur, ſic caro in preſſura mortis ab omni prorſus ſua delectatione ſiccatur, nec vltra reuireſcit ad libidines. Vnde propheta. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos. Et Apoſtolus: Qui ſeminat in carne, de carne, & metet*

Ioan. 4.

Cant. 1.

Ber. ſer. 9. in cant.

Iſai. 40.

Galat. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

corruptionem. Et rursum: Esca ventri, & venter escis. Deus autem, & hunc & has destruet. Vide autem ne non carni tantum, sed & mundo fortè competat ista proportio. Siquidem & ipse transit: & concupiscentia eius. Et cum omnia quæ in mundo sunt, finem habeant, finis eorum non erit finis. Verùm vbera non sic. Hæc enim cum exausta fuerint, rursum de fonte materni pectoris sumunt, quod propinent sugentibus. Meritò proinde meliora carnis, sæculive amore asseruntur vbera sponsæ, quæ nullo vnquam lactentium numero arefiunt, sed semper abundant de visceribus charitatis, vt iterum fluant. Flumina siquidem fluunt de ventre eius, fitque in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hinc etiam Sanctus Augustinus. *Per dilectionem*, ait, *copulauit sibi Deus creaturam rationalem, vt ei semper inhærendo, ipsum, quo beatificanda erat bonum, ex ipso quodammodo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso semper gaudiũ possideret. Suge o apicula, suge, suge, & bibe dulcoris tui in enarrabilem suauitatẽ, immergere, & replere, quia ille deficere nescit, si tu nõ incipias fastidire. Adhære ergo, & inhære, fume, fruere, si sempiternus guttus fuerit sẽpiterna quoq; beatitudo erit.* Vinum autem guttatur, dum bibitur, sed dulcedo illius nullatenus perseuerat: *Ne intuearis vinũ quando flaue scit, cum splẽduerit in vitro color eius; ingreditur blande, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet:* Quia nimirum necesse erit, vt de fœcibus bibant, qui semel ingredientem blande potum guflauerint, iuxta quod & scriptum est. *Hunc humiliat & hunc exaltat, quia calix in manu Domini vini meri, plenus mixto. Et inclinabit ex hoc in hoc; verumtamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.*

Aug. lib. de subst. dilect. 3.

Prou. 23

Psal. 74.

8 *De fontibus Saluatoris.* Est & aliud cõsideratio ne dignum, quod in his fontibus liceat contemplari. Non enim ait, de puteis Saluatoris, *sed de fontibus.* Fons enim vltro tibi scaturientem offert aquam, & a summis montibus descendens, per aqueductus, & secretas vias pergit, domum tuam ingreditur, & non quærentem reficit, atque per hortos discurrens, absque vllo hominum labore omnia fatiat, omnia humectat, omnia rigat, omnia fœcundat. Scriptum est enim. *Non pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram,* Genes. 2. *sed fons ascẽdebat e terra irrigans vniuersam superficiem terræ.* Et iterũ: Et *fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* Puteus autem ad le veniẽtes expectat, quærentibus, & multo labore atque industria hauritibus, aquam tribuit. Iuxta quod & mulier Samaritana dixit ad Christum. *Domine neque in quo haurias, habes, & puteus* Ioan. 4. *altus est, unde ergo habes aquam viuam?* Et iterum: *Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam, neque veniam huc haurire.* Fons ergo gratiarum tibi est Christus, & puteus similiter. Vere fons, *& fons hortorum*, vt ait sponsa, *puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.* Vnde, & sapiens, inquit, *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Fõs est, cum te præuenit, cum stat ad ostium & pulsat, cum dicit. *Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*, cum ianuas tuas ingreditur, & a nõ quærentibus inuenitur, sicut scriptum est. *Inuentus*

Cant. 4.

Eccli. 1.

Cant. 5.

tus sum a non quærentibus me, palam
Isai. 65. *apparui his, qui me non interrogabant.*
Rom. 10. Puteus est, & puteus altus, cum tu multò labore & dolore quæris illum, vt inuenias, cum in lectulo tuo quærens per noctes quem diligit anima tua & non inueniens, dicis
Cant. 3. cum sponsa. *Surgam, & circuibo ciuitatem per vicos, & plateas, quærã, quem diligit anima mea. Quæsiui illũ & non inueni:* Cum accenderis lucernam assimilatus mulieri, quæ
Luc. 15. dragmam perdidit, & euerteris domum, & quæsieris diligenter dragmam, quam perdideras, donec inuenias eam: Cum imitatus fueris matrem virginem, filium quærentem, & dicentem: *Fili quid fe-*
Luc. 2. *cisti nobis sic? Ecce Pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Si enim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor*
Prou. 2. *tuum prudentiæ* (inquit sapiens) *si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies.* Tunc hauries aquas de fontibus, & de puteis Saluatoris, sed de fontibus cũ gaudio, cum in iubilo, & letitia: de puteis autem cũ lacrymis, cum labore, & sudore, si tamen in quo haurias habes, cor vi delicet vacuũ a cupiditatibus carnis, & desiderijs seculi alienum. Vide ergo vt aquas de fontibus vitæ, quæ vltro se se tibi offerunt lætanter bibas, ne forte aliquando de puteo multo dolore hauriendam desideres, & non reperias. Habes modo in Ecclesia patentem fontem, de
Zach. 13 quo scriptum est. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ.* Caue ne propter duritiam cordis tui, & impœnitens cor, claudatur fons, & quæras locum pœnitentiæ, & non inuenias.

9 *Et dicetis in die illa. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.* Prius posuit in singulari: *Et dices.* Et nũc in plurali subiungit: Et dicetis. Vt innuat, quod qui semel aquã diuinæ sapientiæ potauerit secum alios quam plurimos ad fontem vitæ pertrahit, vt non iam vnus, sed in vnum multi Deum possideant, & prædicent. Quod & Christus Dominus in Euangelio designauit. cũ in nouissimo die magno festiuitatis stabat, & clamabant, dicens. *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui* Ioan. 7. *credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius, fluent aquæ viuæ Hoc autem dicebat de spiritu, quem acceperuri erant credẽtes in eum.* Prius bibit sitiens, dum venit ad Christũ, postmodum de ventre eius fluunt aquæ viuæ. Quid enim aliud est de ventre credentium aquas fluere, ni si quod qui semel aquas hauserint Euangelicas, & biberint impleti spiritu sancto, non solum sitim suam extinguant, sed & alios aquis salutaribus potent, & charitatis ardore, non solum de sua salute sint soliciti, sed & multos secum saluare cupiant? Neque ab hoc opere arcentur, quantumuis multa contra illos imineant pericula. Quis enim vnquam potuit Apostolorum linguam cohibere, ne annunciarent Christum? Facilius erat fluuium rapidum detinere, quam prædicationem euangelicam impedire. Vnde & scriptum est. *Dominus Deus loquutus est, quis non prophetabit?* Et *Amos. 3.* iterum: *Factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota* Hier. 20 *die. Et dixi. Non recordabor eius, neque loquar vltra in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens.* In die il-

ia, inquit, Hoc est in die qua prædicabitur Euangelium per vniuersum mundum: vt intelligas fontes salutares, quos Dominus in præsenti, vt hauriant aquas in gaudio, fidelibus repromittit, ad præsentem vitam, (vt notauit Bernardus) esse referendos, in qua fons misericordiæ ad diluendas culpas, fons sapientiæ ad pellendas ignorantias, fons gratiæ ad irrigandas animas, & fons charitatis ardentis ad inflamanda pectora nobis factus est Christus. Fons quintus immortalis erit nobis in patria, cuius aquas desiderabat Propheta, cum diceret. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Et iterum. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Fortassis propter hos fontes* (ait Bernardus) *Quatuor in locis vulneratus est Christus adhuc viuens in cruce, propter quintum, cum iam tradidisset spiritum, transforatus est in latere. Vi uebat adhuc, quando foderunt ei manus, & pedes, vt nobis adhuc viuentibus quatuor fontes ex seipso proferret Quintum pertulit vulnus, cum iam expirasset, vt in se nihilominus quintum fontem post obitum aperiret.* Quatuor fontes de corpore suo in vita protulit, vt tanquam paradisus cælestis terreni figuram impleret, a quo egrediebãtur quatuor flumina ad irrigandam superficiem terræ. Sed quintum nobis exhibebit in patria vbi a latere Dei aquæ egrediencur largissimæ, vbi electis omnibus dicet, *Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi.* Vbi sicut scriptum est: *Faciet Dominus exercituũ omnibus populis cõuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguim medullatorum, vindemiæ defecatæ,* vel vt transferunt septuaginta. *Bibent lætitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte isto.*

Bern. ser. 1. natalis Domin.

Psal. 41.

Psal. 35.

Bern. vbi supra.

Gen. 2.

Cant. 5.

Isai. 25

10 *Notas facite in populis adinuentiones eius.* Adinuentiones Dei vocat magnificum illud opus, a diuina sapientia excogitatum, & adinuentum, quo per incarnationem verbi, per passionem eius, & crucem, a seruitute Diaboli decreuit nos eripere, ac denique per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Hoc opus Dei, & adinuentionem illius cunctis populis, & Regnis nos condecet prædicare, sicut Tobias ait: *Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit nobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum Regis abscondere bonum est, opera autem Dei reuelare, & confiteri, honorificum est.* Adinuentiones iustorum supra collaudauit Propheta, cum dixit. *Dicite iusto quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum suarum commedet.* Nunc autem ostẽdit, vnde tales adinuẽtiones ad promerendam gloriam sint condignæ, videlicet ex adinuentionibus Dei, ex efficacia crucis, & passionis illius, ne sibi tribuat iustus, quod iustus est, sed illi, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit. Hebraice, vbi nos legimus *adinuentiones eius* habetur, *alilothaph*, ideſt, opera eius, a verbo alal quod significat operari, sed nostra vulgata aptissimè trãstulit adinuentiones eius, vt designet ipsa Christi opera adinuẽtionibus diuinis esse plena. Vnde in persona illius loquens propheta inquit. *Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor.*

Isai. 3. num. 10

Psal. 76

Memen-

Dei beneficia memoriæ retinenda.

11 *Mementote quoniam excelsum est nomen eius.* hoc est, numquam à vestra memoria excidat, quod pro vobis natus est Christus, quòd cruci affixus, & mortuus, quòd surrexit, quòd ascendit in cælũ, quòd sedet ad dexteram Dei Patris. Continua quippe tanti beneficij memoria ad omnia illius mandata alacriter exequenda vos reddet paratos, atque in eius dilectionem magis, ac magis indies inflammabit. Septuaginta transferunt. *Hymnis celebrate Dominum, clamate nomen eius, annunciate in gentibus gloriosa eius: mementote quoniam exaltatum est nomen eius.* Et significant hæc verba memoria perpetua, hymnis, & canticis, & solemnitatibus annuis celebranda fore in Ecclesia huiusmodi Dei beneficia, quæ Christus Dominus nobis exhibuit, & potissimè, exaltationem miraculorum, & crucis eius, atque nomen venerandum illius, de quo Paulus ait: Quoniam *Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu, omne genuflectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Phil. 2.

Psal. 147

12 *Cantate Domino, quoniã magnificè fecit.* Verè magnificum Dei opus est, quod exaltatus in cruce omnia trahat ad seipsum, quod per duodecim Apostolos, per piscatores, & homines infimos, mundum illustrauerit vniuersum. *Annunciate hoc in vniuersa terra.* Euangelium per totum orbem diuulgandum esse, his verbis designat, vt terra quæ prius auro, & argento repleta erat, atque ignorantiæ tenebris inuoluta, scientia Domini impleatur, & omnes sint docibiles Dei, ne Iudæi causentur, & credant, sibi solis dictum esse: *Non fecit aliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.*

13 *Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.* In hebræo pro *exulta*, habetur *zaali*, ideſt hinni, & designat gaudij magnitudinem, quod in voces laudis prorumpit, de quo vide capite 6. num. 13. & 14. *Illa* autem causalis, *quia*, rationem reddit, propter quam habitantes Sion, hoc est electi in hac vita debeant exultare. Hoc enim est vnicum illorum gaudium, Deum protectorem secum habere, sanctificantem illos, & in vitam perducentem æternam. Alioquin misera & infelix est vita nostra, tametsi delitijs omnibus, & diuitijs abundet. Hinc & discipuli cum præsentem videbant Dominum lætabantur. Ait enim Scriptura: *Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino.* & prægaudio magno simul in vnum congregati, omnes dicebant: *Vidimus Dominum.* Cum autem audirent illud, quod de abscessu suo prædixit: *Vado ad eum, qui misit me.* Et illud: *Modicum & videbitis me, quia vado ad Patrem*, tristitia cor illorum impleuit. Inquit enim: *Quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrũ. Sed ego veritatẽ dico vobis, expedit vobis vt ego vadã* Et post pauca: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Nihil enim amplius desiderabant discipuli, quam magistrum suum secum habere, & præsentes esse illi. Hinc & Moyses cum populum Israeliticum de captiuitate Aegypti eduxisset, & per vastam solitudinem in terram promis-

Ioan. 20.

Ioan. 16.

Ioan. 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

missionis introducendum deduceret, & audiuisset Dominum dicentem: *Et mittam præcursorem tui Angelum: vt eyciam Chananæũ, & Amorræum, & Ethæum, & Pherezæum, & Euæum, & Hiebusæum: & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis est: ne fortè disperdam te in via.* Contristatus est valde de verbo illo, non ascendam tecum, & similiter omnis populus cum eo. subditur enim: *Audiensque populus sermonem hunc pessimum luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo.* Moyses quoque deprecans Dominum ait: *Præcipis vt educam populum istum, & non indicas mihi, quem missurus es mecum, præsertim cum dixeris: Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me: Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc.* Et iterum: *Si non tu ipse præcesseris, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego, & populus tuus inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, vt glorificemur ab omnibus populis, qui habitant super terram.* Ac si diceret: Pro nihilo habemus terram desiderabilem, si nõ tu ipse adsis nobiscum. Quid enim nobis, si absens fueris, proderunt omnia? Tu enim es vnicum solatium nostrum, spes, & gaudium. In te vno omnia possidemus. Nec satis nobis erit, si omnes Angelos duces habeamus, & comites, si tu vel ad punctum a nobis receſseris.

Exod. 33

14 *Quia magnus in medio tui sanctus Israel.* Obserua, quod ad opus redemptionis nostræ Dei filius aduenicns medium semper elegit in omnibus. Si enim ad tempus in quo ad nos peruenit attendas, in medio annorum opus suum compleuit, propheta dicente: *Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud.* Si noctem ipsam, in qua Sol iustitiæ natus est nobis consideres: *Dum quietum silentiũ continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Domine exiliẽs de cælo a regalibus sedibus venit.* Si natus de Virgine reclinatur in præsepio; in medio duorum animalium collocatur. *Domine audiui auditum tuum, & timui* (ait propheta) *consideraui opera tua, & obstupui: In medio duorum animalium cognosceris.* Si offertur patri in templo, in medio illius suscipitur a Symeone: *Suscepimus Dei misericordiã tuam in medio templi tui.* Si annum agens duodecimum disputat in Hierusalem cum doctoribus, in medio illorum sedet, audiens illos, & interrogans. Si in terris visus est & cum hominibus conuersatus, in medio illorum stat: *Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis.* Vnde & propheta euangelicus in medio throni, & quatuor animalium agnum stantem vidit tanquam occisum. Si suspenditur in patibulo, medius inter duos latrones constituitur Ioann. 19. *Crucifixerunt autem eum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.* Si resurgit a mortuis & pacẽ discipulis tribuit: *Venit Iesus & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis.* Denique propheta Isaias inquit, *Quoniam magnus in medio tui sanctus Israel.* Quid est hoc? Ille quem cæli, & terra capere non possunt, qui magnitudine maiestatis suę omnia implet, qui orbem ipsum palmo concludit, sactus homo in medio inuenitur fidelium. Medium participat vtroque ex-

Morale.

extremo, vt dicunt philosophi: in illo maxime distantia, & contraria vniuntur & fiunt vnum quodammodo. Christus ergo medium tenet, (vt diximus) locum, quoniam in illo duo extrema, natura videlicet diuina, atque humana indissolubili fœdere vniuntur, & inimicitiæ, quæ inter Deum erant, & hominem dissoluuntur *Vnus Deus* (ait Paulus) *vnus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus.* Et iterum: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ, soluens inimicitias in carne sua.* Medium æqualiter distat ab extremis, nec longe a tota circumferentia, & a qualibet eius parte locum tenet. Sic & Christus: *non longe est ab vno quoque nostrum.* Omnibus præsto adest, vt auxilietur infirmis, vt ignorantes illuminet, & ad vitã perducat æternam: nec est personarum acceptio apud Deum. *Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum* (ait Propheta) *omnibus inuocantibus eum in veritate.* Et si magis tibi placet, ideo in medio nostrum esse perhibetur magnus, & sanctus Israel, quoniam latam & spaciosam in sanctificatis suis habitationem inuenit, ita vt in corde illorum perambulare possit, in medio esse, & in vnam & alterã partem se vertere. Vnde & Bernardus ait: *Si bene facias his quoque, qui te oderunt, ores & pro persequentibus ac calumniantibus te, necnon & cum his qui oderunt pacem esse pacificus studeas: tunc prorsus latitudo cæli, latitudo tuæ animæ, & altitudo non dispar, sed nec dissimilis pulchritudo: impleturq. tunc demum in ea quod dicitur: Extendens cælum sicut pellem. In quo iam miræ latitudinis, altitudinis, ac pulchritudinis cælo summus, & immensus atq. glorioſus non modo dignanter habitat, sed & spacioſe deambulat.* Vide supra dicta cap. 8. num. 16. *Sanctus Israel* (vt notauimus supra cap. 1. num. 20. in illa verba: *Blasphemauerunt sanctum Israel*) dicitur Dominus Deus noster, eo quòd tũc ab Israelitis colebatur, & quoniam veros Israelitas sanctificat. Ipsi gloria & honor in sæcula sempiterna.

1. Thi. 2.
Ephes. 2.
Act. 17.
Psa. 144.
Psal.
Bern. ser. 17. in Cãt.
Psa. 103

Finis Libri Primi.

LIBER SECVNDVS COMMENTARIORVM IN ISAIAM PROPHETAM.

Auctore

R. P. MAGISTRO. F. DIDACO ALVAREZ Metimnensi, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd. Romæ in Collegio S. Thomę super Mineruam sacrę Theologiæ professore, & Regente.

DE EXCIDIO GENTIVM, ET finitimarum nationum persequentium crudeliter filios Israel.

CONSVETVDO familiaris est apud Prophetas, postquam aduersus Iudæos vaticinati sunt eorum vastitatem prædicendo: sermonem statim ad nationes gentium adiacentes, quibus Dominus, tanquam instrumentis vsus est ad puniendũ suorum delicta, sermonem conuertere, & eorum quoque excidium prænunciare, tum ad consolationem Iudæorum & solatium, ne ex toto eorum oblitum esse Deum arbitrarentur: tum etiam ad correctionem ipsarum gentium, & salutem, ne de parcis victorijs superbirent: sed illas potius Domino Deo exercituum & fortitudini brachij eius referendas esse cognoscerent: ac denique ne quis diuinam prouidentiam contemnat, ac fato, & fortunæ euentus prosperos, vel aduersos tribuat, sed firmiter teneat, consilio, & prouidentia Dei omnia disponi, atque ipsa experientia edocti fateantur illud, quod in laudem Dei canit

canit Scriptura: *Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & sublevat.* Et iterum: *Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo, & non est, qui de manu mea possit eruere.* Vnde Hieremias postquam multa contra Iudæos prædixerat mala futura, & calamitates ingruentes, tandem contra Palæstinos loquitur in cap. 47. Deinde contra Moabitas propherat, & Ammonitas, vt patet ex cap. 48. & 49. Id quod similiter facit propheta Ezechiel ca. 25. & 26. Ira in præsenti Isaias postquam mala Israelitici populi denunciauit in duodecim capitulis præcedentibus, incipit iam a cap. 13. vsque ad 23. contra omnes persecutores Iudæorum prophetare, & eorum excidium prædicere. Id quod in hoc secundo libro (Deo adiuuante) explicare contendimus. Continet autem hęc prophetia decem onera, quæ tam supra in præfatione huius operis num. 17. & 22. retulimus: & de illis in summa sequentium capitulorum redibit sermo. Iam ergo ad explicandam literam Isaiæ progrediamur.

1. Reg. 2. Exod. 32

CAPVT XIII.

1 ONVS Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. 3 Super montem caliginosum leuate signum, exaltate vocem, leuate manum, & ingrediantur portas duces. 4 Ego mandaui sanctificaris meis, & vocaui fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea. 5 Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium: vox sonitus regum, gentium congregatarum: Dominus exercituum precepit militiæ belli, venientibus de terra procul, a summitate cæli: Dominus, & vasa furoris eius, vt disperdat omnem terram. 6 Vlulate, quia prope est dies Domini: quasi vastitas a Domino veniet. 7 Propter hoc, omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis contabescet, & conteretur. 8 Torsiones & dolores tenebunt, qua-

Universidad de Deusto
Biblioteca

si parturiens, dolebunt: vnusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustæ vultus eorum. 9 Ecce dies Domini veniet, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores eius conterendos de ea. 10 Quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. 11 Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. 12 Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. 13 Super hoc cælum turbabo: & mouebitur terra de loco suo propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris eius. Et erit quasi damula fugiens, & quasi ouis: & non erit qui congreget: vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient. Omnis, qui inuentus fuerit, occidetur: & omnis, qui superuenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum: diripientur domus eorum, & vxores eorum violabuntur. 14 Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint: sed sagittis paruulos interficient, & lactantibus vteris non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum. 15 Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta superbia Chaldæorum: sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham. Non habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad generationem, & generationem: nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi. 16 Sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi: & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & sirenes in delubris voluptatis.

SVMMA CAPITIS.

IAM adnotauimus in præfatione huius operis nu. 17. & 22. comminationes propheticas Isaiæ in tres diuidi partes.

Prima loquitur contra populum Iudaicum, de qua in libro præcedenti per duodecim capita egimus diffuse.

Secunda inuehitur contra finitimas & exteras nationes, de qua in hoc secundo libro, per vndecim capita sequentia tractare intendimus cum propheta.

Tertia vero pars contra vniuersam mundi machinam, de qua agit a cap. 24. vsque ad 27. Igitur in hoc capite 13. excidium Babylonis & regni illius denunciat, per Medos, & Persas factam, Et primo proponit præceptum Domini, Medos & Persas, vt perdant Babylonem, aduocantis, ibi: Super montem caliginosum leuate signum.

Secundo multitudinem eorum, & potentiam, qui ad nutum Domini ascenderũt contra Babylonem, describit, ibi, Vox multitudinis in montibus.

Tertio, terrorem & tremorem Babyloniorum, de quo ibi: Propter hoc omnes manus dissoluentur.

Quarto crudelitatem & iram Medorum & Persarum, ibi: Ecce ego suscitabo, &c.

Vltimo, terræ solitudinem & Babylonicæ ciuitatis ruinam, quam denunciat ab illo versiculo: Et erit Babylon illa ciuitas gloriosa, vsque ad finem capitis.

COMMENTARIVM.

1 ONus Babylonis. Onus idem est quod dura prophetia, atque importabile vaticinium ærumnis, & laboribus plenum. Nam (vt notauit Sanctus Hieronymus) ex modo loquendi Propherarum colligere debemus, quãdo tristia, & aduersa nũciant hominibus, vel prospera; ad quod dignoscendum duas in loco illo tradit regulas. Prima est, *Vbicumque graue est, quod Dominus comminatur & plenum ponderis ac laboris, & im-*

Hier. lib. 4. in Hieremiæ c. 23. in fine.

Universidad de Deusto
Biblioteca

portabile pondus dicitur. Secunda, *Vbicumque autem prospera Dominus pollicetur, siue post comminationem meliora promittit, visio dicitur, vel certe verbum Domini.* Habet hoc fundamentum in ipso contextu Hieremiæ. Ait enim. *Si igitur interrogauerit te populus iste, vel Propheta, aut sacerdos dicens. Quod est onus Domini? Dices ad eos. Vos estis onus, proiiciam quippe vos, dicit Dominus.* Et post pauca: *Et onus Domini vltra non memorabitur, quia onus erit vnicuique sermo suus.* Sequitur, *Quod vidit Isaias filius Amos.* Verba ista iam sunt explicata capit. 1. num. 3. 4. 5. Obserua quod quamuis ad literam de Babylone ciuitate superba, & opulenta, intelligẽda sit præsens prophetia: ipsius tamen Babylonis interitus, mundi excidium quoque docet, atque obumbrat. Vnde Augustinus duas ciuitates describit, alteram cælestem, quæ dicitur ciuitas sancta Hierusalem: alteram terrenam, quæ est ciuitas Babylonis. Illam edificat amor Dei vsque ad contemptum sui, istam amor sui vsque ad contemptum Dei. In ciuitate Babylonis inuenitur discordia & confusio, in ciuitate Hierusalem, quæ est ciuitas Dei, regnat pax, charitas, vnitas, & gaudium in Spiritu sancto. Appellatur Babylon, confusio, (vt notauit Augustinus) *Quia ibi confudit Dominus labiũ omnis terræ, & inde dispersit illos Dominus Deus super faciem omnis terræ.* Quis autẽ fuerit illius ciuitatis primus conditor, & fundator, non conuenit inter doctores. Quidam enim (vt refert Augustinus 18. de ciuitate Dei cap. 2.) arbitrantur Semiramidem vxorem Nini fuisse primã illius fundatricem, hanc tamen sententiam reprobat Sanctus Augustinus, quamuis asserat illam huiusmodi ciuitatem reparasse. Et in lib. 16. cap. 3. affirmat Babylonem fuisse initium Regni Nemroth de stirpe Cham, qui prædictam ciuitatem ædificauit, in qua sicut in metropoli habitaret, & in comentarijs super psalm. 64. loquens de vtraque ciuitate, ait: *Hierusalem accepit exordium per Abel: Babylon per Caim, ædificia quippe Vrbiũ postea facta sunt. Illa Hierusalem in terra Hiebusæorum: nam primo Hiebus dicebatur, inde gẽs Hiebusæorum deleta est, quando populus Dei liberatus est de Aegypto, & introductus est in terram promissionis. Babylon autem condita est in intimis Vertidis regionibus, quæ diuturno tempore caput extulit super cæteras gentes. Duæ ergo istæ vrbes certis temporibus conditæ sunt, vt manifestaretur figura duarum ciuitatum olim cæptarum, & vsque in finem in isto seculo mansurarum, sed in fine separandarum.* Plura dicentur infra de Babylone. Nã cap. 21. vocatur desertum maris, & Hieremiæ cap. 50. & 51. dicitur mons pestifer. Igitur Babylon, regnum mundi designat, in quo vere magna est confusio, iniquitas, & superbia: & sicut Iudæis olim gratũ fuit, & iocundum ciuitatem Babylonis delendam fore, vt ipsi ab eius captiuitate liberati, in suam patriã cum exultatione redirent: ita in consumatione seculi, quando tota huius mundi machina subuertetur quando nõ relinquetur lapis super lapidem qui nõ destruatur: quando *erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terra præsura gentium arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi;* electi cum gaudio leuabunt capita sua, sicut scriptum est. *His autem fieri incipientibus leuate capita vestra quoniam appropinquat redemptio vestra.* Sed iam ad literam reuertamur.

Hier. 23.

Augu. 18. de Ciuit. c. 4. to. 5.

Quis sit fundator Babylon.

Luc. 21.

3 *Super montem caliginosum leuate signum.* Verba sunt Dei vocantis exercitum Medorum, & Persarum ad expugnandam Babylonem, quæ mons dicitur caliginosus propter maximam ædificiorum, & murorum celsitudinem, quæ talis erat vt vsque ad nubes pertingere videretur. Dixerunt enim: *Venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat vsque ad cælũ.* Congruitque nomen Babyloni, quæ edificatur ab impijs aduersus ciuitatem sanctam Hierusalem, eo quod confusione maxima, & caligine atque ignorãtiæ tenebris inuoluatur. Consonat etiam hæc explicatio cũ textu hebraico, in quo pro caligino so, habetur *nispe*, ideſt excelsum coagulatum, denigratum, & munitũ. *Leuate signum*, hoc est vexillum, quo milites congregantur, & præparantur ad bellum, & illud in signum victoriæ super muros, & excelsas turres Babylonis constituite. Hoc ad literam adimpletum est, cum Cyrus Rex Persarum armis ciuitatem illã occupauit, atque destruxit. Sed spiritualiter factum est per Apostolos, & quotidie fit per prædicatores qui sublimium colla iugo subijciũt euangelii, & signum crucis Domini nicæ, & vexillum in quo Christus triumphauit non solum in menijs ciuitatum cõstituunt, sed etiam in signum victoriæ super ipsorum regum coronas exaltant, atque feliciter ciuitates munitas, & idolatriæ deditas, Christo acquirunt, sine gladio sine virga, sine pera, sine calceamentis, solo Dei verbo, & virtute pugnantes. Vnde & scriptum est

Gen. 11.

Isai. 26.

Quia incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit, Humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem; Conculcabit eam pes pes pauperis, scilicet Christi, *gressus ægenorum.* 1. Apostolorum. An non tibi videtur Petrum & Paulum ciuitatem sublimem humiliasse, cum Romam, quæ caput est mundi, & omnibus nationibus admirabilis, iugo legis euangelicæ subiecerunt? Nec mirum quod duo Apostoli ægeni gressibus suis ciuitatem cõculcauerint, quam Christus Dominus pauper, & humilis a potestate principis tenebrarum ereptam, proprio sanguine sibi acquisiuit. Vide supradicta cap. 7. num. 37.

4 *Ego mandaui sanctificatis meis & vocaui fortes meos in ira mea exultantes in gloria mea.* In scriptura sacra sanctificari dicuntur, & sancti qui ministerio Domini sunt addicti. Vnde & templum, vestes & vasa, eo quod ad Dei cultum deputantur sancta dicimus. Sanctificatis ergo suis mãdat Deus, vt veniant ad deuastandam Babylonem: cum Medos, & Persas ad voluntatem Domini exequendam præparatos vocat: Sanctificare enim præparare significat multoties, sicut Hieremiæ 9. *Sãctificate super eam prælium,* ideſt, præparate prælium: Vnde sanctificati, idem est, quod ad præliandum parati. In hebræo pro *sanctificatis meis* habetur, *linuidasai*, ideſt, destinatis meis, vel designatis. Possunt etiam dici, sanctificati Medi & Persæ, non quidem formaliter, quoniam illi peccatores erant superbi, & infideles: sed causaliter quasi per metonymiam, sicut mors appellatur pallida, quia facit pallidum. Sic virgam, & flagellum sanctum dicimus, quoniam peccatorem

Hier. 9

Universidad de Deusto
Biblioteca

torem corrigit, & quodammodo, vt sit sanctus compellit. Non dissimiliter principes Medorum & Persarum, quorum ministerio superbia Babylonis humiliata est, sanctificatos vocat in præsenti, eo quod multi excidium illius ciuitatis videntes, sanctificantur, & conuertuntur ad Deum, alienis malis edocti, & salui fiunt. Septuaginta interpretes, pro *ego mandaui, & vocaui*, transferunt. *Ego ordino, & ego adduco eos*, vt omnes intelligant, exercitum illum Medorum, & Persarum fortissimum esse, inexpugnabilem, atque terribilem, cuius Dominus Sabaoth ordinator extitit. In ordine quippe militum, & bellantium potissima exercitus fortitudo consistit, sicut scriptum est. *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* Illa autem verba, *Exultantes in gloria mea*, promptitudinem designant Persarum, & Medorum aduenientium celeriter & cum gaudio, vt exequerentur mandatum Domini. De quo vide supradicta cap. 7. num. 33.

Cant. 3.

5 *Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium. Vox sonitus Regum, gentium congregatarum.* Verba sunt prophetæ indicantis præceptum Domini adimpletum. Vidisse enim se in visione prophetica innuit, & audisse aduentantis populi frémitum, & exercitus potentissimi Medorum, & Persarum tumultum, ne quis de certitudine huius prophetiæ dubitare posset. *Dominus exercituum præcepit militiæ belli*, scilicet, exercitui Persarum & Medorum, *venientibus de terra procul a summitate cæli*, idest, a terris, quæ tam longe abesse videbantur, atque cælum ipsum. Vel ideo dicit, *a summitate cæli*, quoniam a Deo de cælo missus est ille exercitus ad ciuitatem Babylonis deuastandam. Hic autem per vasa iræ instrumenta intelligit, quibus iratus ciuitatem perdidit Babyloniorum. Aliquando vero, vasa iræ reprobi intelliguntur, qui etiam dicuntur vasa mortis ad diē vltionis parata, vt patet, ad Ro. 9. Sequitur. *Vt disperdat vniuersam terram*, Quantū ad historiam attinet, intellige omnem terram Babyloniorū sicut Lucæ 2. *Exijt edictum a Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis*, scilicet illi subiectus. Attamen per allegoriam, de toto mundo absolute potest præsens prophetia intelligi. Veniet enim Dominus cum Angelis, & virtutibus suis de cælo, audietur que Archangeli tuba mortuos suscitantis (& vt Petrus ait) *terra & quæ in ea sunt, exurentur.* Multa sunt in hac prophetia quæ terrent valde. Primum est mandatum Dei præcipientis Medis & Persis, quod Babyloniam inuadāt. Ait enim: *Ego mandaui sanctificatis meis, & Dominus præcepit militiæ belli.* Semper enim prosperatur bellum, Domini voluntate factum. Deinde robur, & audacia, & multitudo militum. Tertio fremitus eorum & insatiabilis ira. Quarto, a tam longuinquis terris aduentus, qui fine auiditate maxima desolandi Babylonios, esse non potuit.

2. Petri 3.

6 *Vlulate, quia prope est dies Domini.* Vluiare iubet ijs, qui alijs vlulatus fuerunt causa, & ipsi in delitijs semper vixerunt. Obserua quod præsens prophetia vtrunque respicit, & destructionem Babylonicam & diem iudicij vniuersalis, cuius vastitas illa typum gessit. Vnde & subditur. *Quasi vastitas a Domino veniet* quibus verbis destructio Babylonica non dicitur absolute vastitas, sed quasi vastitas, vt intelligas veram vastitatem, illam esse, qua in vniuersali iudicio tota huius mundi machina dissoluetur: *Quando Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.* Quando, *cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluetur.* Vnde & flagella, quibus in hac vita impij castigantur, non flagella simpliciter, sed quasi flagella dicuntur, quoniam similitudinem eorum gerunt, quæ in vniuersali iudicio patientur reprobi, de quo vide supradicta c. 9. num. 6. Secundo potest illud aduerbium, *quasi*, cum nomine illo, *a Domino* coniungi, ita vt sensus sit. Venit tunc vastitas, *quasi a Domino*, hoc est, talis vastitas, tam terribilis, & tremenda, qualis a Domino, qui omnipotens est, & iustissimus expectari potest. *Prope*, inquit, est dies Domini. Obserua quod dies iudicij nonnunquam in sacro eloquio prope esse dicitur; nonunquā de longe venire, aut longe esse. De illa quippe loquens Sophonias ait. *Metuite a facie Domini, quia prope est dies Domini.* Et iterum: *Prope est dies Domini magna, prope est, & velox nimis.* Isaias autem, inquit, *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum.* Prope est, *quoniam mille anni ante oculos eius, tanquam dies hesterna, quæ præterijt.* Prope quoniam imparatos omnino inueniet peccatores, & tanquam fur in nocte comprehendet illos, & vt Isaias ait: *Subito dum non speratur aduenict.* Prope quoniam quantumuis elongari videatur, semper tamen ipsi reprobi prope esse censebunt, eo quod in malum eorum aduenier. Vnde Hieronymus ait: *Prope dicitur dies ille propter pœnæ magnitudinem, quia patienti nunquam longe videtur supplitium, quod inferendum est.* Delonge autem venit dies Domini, quoniam spatium pœnitendi peccatoribus concedit, vt late diximus c. 1. num. 63.

Isai. 30.

Psal. 89.

Isai. 30.

7 *Propter hoc omnes manus dissoluētur, & omne cor hominis tabescet, & conteretur.* Manus dissolui, est destitui viribus & robore. Vnde scriptum est. *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate.* Tabescere cor, est spondere animum eorum, vt neque audeant, neque possint se hostibus opponere. Significat ergo Propheta hac phrasi loquēdi, virtutem omnem, & fiduciam, quam iram Medorum possint effugere, esse a Babylonijs auferendam. Hieremias hoc ipsum alijs verbis explicuit. *Cessauerunt* (inquit) *fortes Babilonis a prælio, habitauerunt in præsidijs. Deuoratum est cor eorum, & facti sunt quasi mulieres.* Vbi cordi mulierum, quæ natura pauidæ sunt, & debiles, corda Babyloniorum contulit. Additque, *deuoratum est cor eorum*, idest, eorum fortitudo ita erit attenuata, acsi nullum prorsus cor haberent, aut spiritum. Hinc collige quantus erit terror ac pauor in extremo iudicio, quam procul spes euadendi, aut fiducia inueniendi locum pœnitentiæ. Tūc enim, vt Hieronymus ait: *Omnes manus dissoluentur, quibus dicitur in alio loco. Confortamini manus dissolutæ. Dissoluentur autem manus, quia nullum opus dignum Dei iustitia reperietur, & non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens.* Vnde propheta dicit in psalmo. *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* *Omne quoque cor, siue anima hominis tabescet, & pauebit conscientia peccati sui.* Hinc & Dominus

Psa. 129

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioan. 9. nus ait: *Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. Venit nox, quãdo nemo potest operari.* Cui consonat illud sapientis consilium. Eccl 9. *Quodcunque facere potest manus tua instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.*

8 *Torsiones, & dolores tenebunt, quasi parturiens dolebunt: vnusquisque ad proximum suum stupebit, facies cõbustæ vultus eorum.* Comparat dolorem ciuitatis Babylonis doloribus mulieris parturientis, quibus stipendium gaudij præteritæ conceptionis exoluunt, aut vero id dicit ad insinuandum, peccatum, quod in occulto cum delectatione maxima commiserũt impij, in die Iudicij ipsis doloribus præmẽtibus, omnibus palam manifestandum fore. Vnde Oseas ad hoc designandum eadem vtitur similitudine. *Colligata est,* (inquit) *iniquitas Ephraim, abscondi-* Oseæ. 13. *tum peccatum eius: dolores parturientis venient ei.* Ac si dicat peccatum Ephraim absconditum erat quasi sub sacculo colligatum, & reseruatũ in marsupio: sed dolores parturientis manifestabunt illud. Hinc Sanctus Hieronymus hũc locum Oseæ Hieron. dilucidans ait: Cum dies vltionis aduenerit, & extrema captiuitas, dolores quasi parturientis venient ei, sine apprehendent illum. Mulier parturiens, multo antequam pariat ex eo tempore, quo concepit, scit se esse parituram, & expectat quoridie extrema tormenta, cruciatusque venturos; ita, & Ephraim filius insipiens, de quo supra dixerat, Ephraim columba insipiens non habens cor, in contritione filiorũ, & populi sui, cum dies parturitionis aduenerit, aut stare, aut sufferre nõ poterit hæc Hieron. Pec cata ergo, quæ putantur secreta, cũ dies parturitionis aduenerit, dolore eiulationibusq. pandentur. *Vnusquisque ad proximum suum stupebit,* idest, omni consilio destituti tanto stupore se mutuo aspiciẽt Babylonij, admirantes, & nescientes vnde talis præsura acciderit illis, & videbunt se oẽs pariter cõfusos. Hoc ipsum designant verba sequẽtia: *Facies combustæ, vultus eorum,* Vel vt habet translatio noua. *Facies flammarum, facies eorum,* quo significatur confusio magna eorum futura: quia ruboris nota, quæ apparet in facie, flammæ naturã immitatur. Vnde & septuaginta interpretes transferunt illum locum. *Et faciem eorum sicut flammam mutabunt.* Hinc perpende qualis erit, & quanta in vniuersali iudicio reproborum confusio, qui dum peruersè agerent in hoc sæculo erubescere nescierunt. Tunc enim reuelabunt cæli iniquitates eorum. Tunc manifesta erunt coram omnibus occulta cordium, & peccata ignominiosa, quæ præ confusione vtiliter Dei ministris detegere impius renuit, in conspectu omnium perspicuè apparebunt, idque absque aliqua prorsus vtilitate eorum, quibus à supremo omnium iudice dicetur: *Ite maledicti in ignem æternum.* neq. Mat. 25. enim erit iam absolutionis locus, pœnitentiæ vè, aut remissionis. Tunc præ confusione impij: *Turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, gementes præ angustia spiritus, dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.* Et conclusionẽ illam frustra ex his, quæ experti sunt inferent. *Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus no-* Sap. 5.

tus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? Aut diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? Vbi obserua, quòd hoc vnum inter alia cor damnatorum torquebit maximè, recordatio videlicet consolationis præteritæ, quæ tanquam vmbra breui transijt aut sagitta. Ideo desperati dicent. Quid nobis profuit superbia? Quid delitiæ cõtulerunt? Hinc & Abrahã ad diuitem, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendide, dum esset in tormentis, loquens ait: *Filij recordare, quia* Luc. 16. *recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Hinc & S. Iob, Iob. 16. ait: *Ego ille quondam opulentus repente contritus sum, tenuit ceruicem meã, & confregit me, & posuit me sibi, quasi insignum,* insinuans extremũ esse omnium malorũ fuisse felicẽ. *Luxit vindemia* (inquit propheta) *infirmata* Ijai. 24 *est vitis, ingemuerunt omnes, qui lætabantur corde.* Quoniam vt ait Hie- Hiero. super ca. 24 Isai. ronymus: *in consumatione mundi præteritarum delitiarum recordatio erit materia cruciatuum.*

9 *Ecce dies Domini veniet, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque.* Verba ita de vniuersali iudicio sentiunt esse intelligenda Christ. 2 Orig. 12. Sanctus Chrysostomus hom. 48. super cap. 12. Matthæi, & Origenes super cap. 2. ad Rom. Cum enim (vt supradiximus) euersio Babylonica signum fuerit excidij vniuersalis totius orbis, ab vno in aliud prophetã se transfert, prout Spiritus sanctus mentem illius, & linguam rapiebat. Dicitur autem vniuersalis iudicij tempus, nunc dies, & dies Domini, nunc autem nox. Ait enim *In illa nocte erunt duo in lecto vno,* Luc. 17. *vnus assumetur, & alius relinquetur.* Et iterum: *Media nocte clamor factus* Mat. 25. *est, ecce sponsus venit; exite obuiam ei.* Ioel autem Propheta, inquit. *Dies Domini magna & horribilis.* Et Matthæi 24. *De die autem illa vel hora nemo scit, neque Angeli cæli, nisi solus Pater.* Erit enim tempus illud Mat. 25. Ioel. 2. dies electis, sed reprobis nox. Vnde Chrysostomus ait. *Hyemem vero diem illum dico, non quidem omnibus hyemem: nam & Christus illum noctem simul vocat, & diem. Noctem propter peccatores, diẽ propter iustos.* Chryso. 2. in Epist. ad Colossen. to. 4. Dies ergo erit iustis quoniam, *claritas Dei illuminabit illos.* Nox autem peccatoribus, quoniam tenebræ tunc eos comprehendent, tales ac tam horribiles, vt Aegypti caliginem quasi in infinitum excedant. Apo. 21. Dies erit iustis, quoniam cuigilabunt tunc, & illos sponsus cum venerit, præparatos inueniet. Nox impijs, quia dormient, & iudiciũ illis, cũ fuerint imparati subito superueniet. *Qui n. dormiũt, nocte dormiũt. Et qui ebrij sunt nocte ebrij sunt.* Vnde 1. Thes. 5. & Dominus ait: *Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij hominis.* Mat. 24. *Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis.* Hinc & Petrus ait: *Aduenient autem Dies Domini, vt* 2. Pet. 3. *fur.* Fur namque nocte insidias parat, & cum omnes dormiunt, repente aduenit, vt bona auferat aliena. Hinc etiam & Dominus ait: *Hoc autem scitote, quoniam si sciret Pater fa-* Luc. 12. *milias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domũ suam. Ideo & vos estote parati, quia*

Universidad de Deusto
Biblioteca

qua hora non putatis, filius hominis veniet. Lege supradicta cap. 1. nu. 69. Sequitur. *Ad ponendam terram in solitudinem*. Hoc factum est cum Persæ Ciuitatem Babylonis destruxerunt, & sumptuosa illius edificia subuerterunt: ita vt ciuitas plena populo, quasi in solitudinem conuersa videretur. In die autem iudicij omnes ciuitates, omnia regna mundi vertentur in solitudinem, quia nullus erit inhabitator, nec relinquetur lapis super lapidē, qui non destruatur. Sequitur: *Et peccatores eius conterendos de ea*. Quid sit peccatores conterere, explicatum est supra cap. 1. num. 69. in illa verba, *Et conteret scelestos, & peccatores simul*. Sanctus Chrysostomus, vbi nos habemus, *Ecce dies Domini veniet crudelis*, legit. *Ecce dies Domini incurabilis furore*. Septuaginta vero transferunt. *Ecce dies Domini venit insanabilis*. Dicitur insanabilis dies illa, eo quod plaga populi, vulnus eius, & liuor curari nō poterit, nec reproborum peccata per pœnitentiam sanari. Scriptum est enim. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua*. Crudelis dies Domini, inquit, *Crudelem diem vocat*, (vt notauit Hieronymus) *Non quia crudelis futurus sit Dominus, qui in die illo iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua: sed quia crudelis videbitur peccatoribus. Nam & latro suspensus patibulo crudelem iudicem putat*.

Chrisho. 48. super c. 12. Mat.

Hier. 30.

Hieron.

Psal. 95.

10 *Quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum, obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo*. Si verba ista ad destructionem Babylonis referātur, in eo sensu accipiēda sunt, vt designent maximam multitudinem Medorum, & Persarum, & equorum aduenientium contra Babylonem. Consueuit namque puluis inter pedes multitudinis aduenientis ascendere, ita vt sol in primo ortu, & luna obscurari videatur: sicut quando maxima locustarum multitudo per aera volat. Si autem de vniuersali iudicio intelligantur, sicut interpretantur illa Sanctus Chrysostomus, & Origenes, vaticinium continent, & signa explicant, tremendum iudicis aduentum præcedentia, de quibus etiam locutus est Christus Dominus ad discipulos suos, cum ait. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorū commouebuntur*. Vt enim ait Origenes: *Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli, sic in consummatione mundi ab igne, qui succendendus est, obscurabuntur etiam luminaria magna*. Sed specialiter propter impios dicit, solem in ortu suo obtenebrandum esse, quoniam vt ipse propheta prædixit supra caput 8. *non erit eis matutina lux* de quo vide num. 33. eiusdem capitis.

Chrisost. ad Theodor. lapsum. Orig. hom. 1. in Matth. Mat. 24.

Orig. hom. 30. in Matth.

11 *Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, et requiescere faciam superbiam infidelium & arrogantiam fortiū humiliabo*. Hæc etiā sicut & præcedentia de destructione Babylonis, & de vastitate vniuersalis iudicij possūt intelligi. Nam (vt adnotauit Hieronymus) nomen hæbraicum, pro quo nos habemus, *Orbis*, significat habitatam, & quoniam Ciuitas Babylonis maxima multitudine hominum plena erat, orbis propterea nomine designatur. Ad vniuersale autem totius orbis excidiū verba referendo, expendendum est maxime illud: *Et requiescere faciam superbiam infidelium*. Supra enim cap. 1. hortatus fuerat propheta peccatores, vt quiescerēt agere peruerse, *Quiescite*, inquiens, *agere peruerse*. Sed quoniam ipsi benignè, & misericorditer a Deo admoniti quiescere noluerūt, sed peccata peccatis addentes obdurati sunt, & eorum superbia vsque ad cælos ascendit, ideo in die iudicij velint nolint, eam Deus quiescere faciet. Ait enim: *Quia vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cum vobis id quod timebatis, aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tempestas ingruerit*.

Isai. 1.

Prou. 1.

12 *Preciosior erit vir auro, & homo mundo obrizo*. Ac si dicat. Tanta erit imminente destructione Babylonis virorum interfectio, tā frequentes hominum interitus, vt rarissimi postea inueniantur, & pauci, & consequenter precioſi. Omne quippe rarum præciosum consueuit communi vocabulo appellari, sumpta metaphora a rebus venalibus, quæ eo in maiori precio habentur, quo fuerit maior earum inopia. Et hic modus loquendi cō suetus est in sacris literis, vbi dicitur: *erat sermo Dei preciosus*, ideſt, rarus. Consimili frasi, & modo loquendi explicuit supra c. 5. Iudæorum exeidium, cum dixit. *Apprehendēt septem mulieres virum vnum*, insinuans talem ac tantam virorum inopiam tunc in Iudæa esse futurā vt septem mulieres pro viro vno reperiatur, & plures, de quo vide c. 4. num. 2. & 3. & cap. 3. num. 10. Sed auerte, quæso parumper oculos a Babylonijs excisis, & ad contemplandam paucitatem eorum, qui saluandi sunt te conuerte. Tunc enim de electis verificabitur, quoniam, *Preciosior erit vir auro, & homo mundo obrizo*. Preciosior, in quam, quoniam præ paucitate numerabuntur electi ex vniuersali totius orbis excidio relicti: quia iustus, vt inquit Petrus, vix saluabitur, reprobi autem, & morti æternæ addicti præ multitudine numerari non poterunt, vt dictum est sup. cap. 4. n. 8. Preciosior erit vir auro, quoniam qui legitime certauerit, & viriliter, preciosam tunc super aurum & obrizum coronam accipiet. Ac denique quoniā indi magno honore habebuntur, & precio illi, qui tāquam purgamenta huius mundi reputabantur, & omnium peripsema vsque adhuc. In quorū laudem canit Propheta. *Mihi autē nimis honorificati sunt amici tui Deus nimis confortatus est principatus eorum*. Si enim preciosa est in conspectu Domini mors sanctorū eius, nonne eorum vita æterna, quam iuste moriendo sunt adepti, multo preciosior erit? Si probatio fidei rectorum multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inuenitur (vt Petrus ait) in laudem & gloriam, & honorem in reuelationem Iesu Christi, quam inæstimabilis erit visio, qua non per speculum in enigmate, sed facie ad faciem Deū videbunt. *Nos insensati* (dicent impij) honorem electorum ad suam confusionem videntes, *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo cōputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est*. Hinc collige quam digna laude vita sit, mors electorum, & gloria, siquidē,

1. Reg. 3.

Psal. 139

1. Petr. 1.

Sap. 5.

& ipſi reprobi, velint, nolint, eam admirabuntur & prædicabunt.

13 *Propter hoc cælum turbabo.* Septuaginta transferunt. *Nam cælum iraſcetur. Armabit*, enim Deus, *creaturas in vltionem inimicorum.* Sequitur: *Et erit quaſi damula fugiēs, & quaſi ouis, & non erit qui congreget, vnus quiſque ad populum ſuum conuertetur, & ſinguli ad terram ſuam fugient, & omnis qui inuentus fuerit occidetur, & omnis qui ſuperuenerit cadet in gladio, infantes illorum allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, & vxores eorum violabuntur.* Iterum reddit propheta ad crudelitatem hoſtium contra Babylonem aduenientium deſcribendam, & prædicit quod omnes, qui in Babylone, calamitate imminente inuenti fuerint, ſiue alienigenæ, ſiue milites, ſiue negotiatores, territi ab hoſtibus in terram ſuam redibunt, vt ſaluet vnuſquiſque animam ſuam, & in tuto ſe conſtituat: fugientque præ timore, nullo ſeruato ordine, vel diſciplina militari, ſed ſicut damula fugata, & quaſi ouis errans, aut grex paſtoris cura deſtitutus. Huic prophetiæ conſonat, id quod Hieremias ait: *Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini, & eſtote quaſi hœdi ante gregem, quoniam, Ecce ego ſuſcitabo, & adducam in Babylonem congregationem gentium magnarum de terra Aquilonis, & præparabuntur aduerſus eam, & inde capietur.* Et poſt pauca: *Vnuſquiſque ad populum ſuum conuertetur, & ſinguli ad terram ſuam fugient.* Et iterum: *Fugite de medio Babylonis, vt ſaluet vnuſquiſque animam ſuam.* Lege totum caput 50. & 51. Hieremiæ, in illis enim magis explicantur, quæ in præſenti contra Babylonem vaticinatur Iſaias.

Hier. 50.

Hier. 51.

In die autem iudicij in terrā ſuam venient iuſti obuiam euntes Chriſto in nubibus rapti. Porro, qui nunc fugere de Babylone neglexerint, nec cupiditatibus ſæculi renunciauerint vltro, capientur cum Babyloniis, & ſimul cum illis interibunt. Inſuper & Babyloniorum pueris Medi non parcent, ſed allident eos, vt neque magnus, nec paruus in Babylone permaneat. Id quod electi quotidie in ſeipſis perficiunt, vt regnum huius mundi in corde ſuo intereat omnino, adimplentes illud, quod in pſalmo ſcriptum eſt: *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram.* Pſa. 136

14 *Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos Medos, qui argentum nō quærant, nec aurum velint.* Exponit quidnam ſint illi ſanctificati ſiue conducti, de quibus ſupra dixerat: *Ecce ego mandaui ſanctificatis meis:* & qualitatem eorum deſcribit. Aitque illos eſſe Medos, qui hactenus pacem habuerūt, & dormientibus ſimiles facti ſunt. Hos, inquit, ego excitabo, & vocabo, vt mihi inſeruiant, ita vt contempto auro & argento, nihil aliud agant, quam vt perdant, & deſtruant, quos deſtruere volo, idque cum magna immiſericordia. Et ſortitan propter hoc ſupra dixit: *pretioſior erit vir auro, & homo mundo obrizo:* quoniam homines Medi perquirebant, vt occiderent, non aurum neque argentum. Vnde & ſubditur: *Sed ſagittis paruulis interficient, & lactentibus vteri non miſerebuntur, &c.* vt paruulis & tenellis occiſis, nulla ſpes vltra poſteritatis remaneat, ſed funditus pereat Babylonis ſuperbia. Et hoc eſt quod explicant verba ſequentia.

15 *Et erit Babylon illa ciuitas gloriosa in regnis, inclyta in ſuperbia Chaldæorum*

dæorum, ſicut ſubuertit Dominus Sodomam, & Gomorrham. Obſerua modum Scripturæ in ſimilitudinibus, Satis enim eſt, vt veritatem habeāt quòd in vno vel altero ſimilitudo ſeruetur. Non enim fuit Babylon cæleſti incendio exuſta, ſicut Sodoma, & Gomorrha. In hoc ergo ſimilis facta eſt ſubuerſioni Sodomæ, & Gomorrhæ ruina Chaldæorum, quia ſicut Sodoma ira Dei totaliter perijt, ita & Babylon penitus euerſa eſt. Vnde & ſubditur: *Non habitabitur, vſque in finem, & non fundabitur, vſque ad generationē.* Quoniam talis erit, ac tanta eius deſtructio, vt terra illa etiam ad paſtum ouium, & armentorum inutilis maneat. Vnde etiam omnis negociatio peribit de loco illo, nec permanebunt ibi venientes de Arabia.

16 *Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi ſtrutiones, & piloſi ſaltabunt ibi, &c.* Omnia hæc vaſtam indicant ſolitudinem: Huiuſmodi enim animalia, non niſi in locis ſilueſtribus, incultis, & in vijs inhabitare ſolent. Vide viciſſitudinem illius ciuitatis. Vbi olim reges inhabitabant, & principes, ſedem habebunt dracones, vbi cantores, & cantatrices hominibus erant ſolatio, cantabunt vlulæ & ſirenes. Vbi erant delitiæ, & voluptates. ſuccedent horribiles beſtiæ, & omnium rerum temporalium inopia. Et cōfer tormenta, quæ patientur mundani apud inferos, cum luxu & delitijs, quibus in hac vita fruuntur, & non minorem in illis viciſſitudinē reperies. Erit enim ibi pro miniſtris ſedulis, dæmones horribiles, pro aula regia, nitida, & ſplendenti, domus inferni tenebroſa, pro ſuaui odore, fœtor, pro ſtatuis argēteis, & aureis, ſatyri deformes, pro muſica ſuaui, clamor damnatorum, ac fletus, & ſtridor dentium, ac denique pro aura dulci, iguis ſempiternus.

CAPVT

CAPVT XIIII.

2 DROPE est vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. 3 Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super humũ suam: 4 adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob. Et tenebunt eos populi, & adducent eos in locum suum: & possidebit eos domus Israel super terram Domini in seruos & ancillas: & erunt capientes eos, qui se ceperant, & subijcient exactores suos. 5 Et erit in die illa: cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, & a concussione tua, & a seruitute dura, qua ante seruisti: 6 sumes parabolam istam contra regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione, plaga insanabili, subijcientem in furore gentes, persequentem crudeliter. 7 Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit: abietes quoq; lętatę sunt super te, & cedri Libani: ex quo dormisti, nõ ascendit qui succidat nos: 8 Infernus subter conturbatus est in occursum aduẽtus tui, suscitauit tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de solijs suis, omnes principes nationum. Vniuersi respondebunt, & dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut & nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum: 9 subter te sterpetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. 10 Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? Qui dicebas in cordè tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. 11 Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci: 12 qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient: Numquid iste est vir, qui conturbauit

turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit, vinctis eius non aperuit carcerem? 13 Omnes reges gentium vniuersi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis polluta, & obuolutus cum his, qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadauer putridum. Non habebis consortium, neque cum eis in sepultura: tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti: non vocabitur in æternum semen pessimorum? 14 Præparate filios eius occisioni in iniquitate patrum suorum: non consurgent, nec hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis ciuitatum. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum: & perdam Babylonis nomen, & reliquias & germen, & progeniem, dicit Dominus. 15 Et ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. 16 Iurauit Dominus exercituũ, dicens: Si non, vt putaui, ita erit: & quomodo mente tractaui, sic eueniet: Vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum: 17 & auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium, quod cogitaui super omnem terram, & hæc est manus extenta super vniuersas gentes. Dominus enim exercituum decreuit: & quis poterit infirmare? & manus eius extenta: & quis auertet eam? 18 In anno, quo mortuus est rex Achaz, factus est onus istud: 19 ne lætaris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui: de radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem. 20 Et pascentur primogeniti pauperum, & pauperes fiducialiter requiescent: & interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam. 21 Vlula porta, clama ciuitas: prostrata est Philisthæa omnis: ab Aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiet agmen eius. Et quid respondebitur nuncijs gentes? Quia Dominus fundauit Sion, & in ipso sperabunt pauperes populi eius.

SVM-

Universidad de Deusto
Biblioteca

SVMMA CAPITIS.

1 IN *capite præcedenti vaticinatus fuerat. Isaias excidium Babylonis, nunc iam contra regem illius, videlicet contra Nabuchodonosor, sermonem conuertit, de cuius misera seruitute filios Israel misericorditer liberauit. Et primo denunciat gaudium & exultationem, quæ ex ruina huius tyranni subsequuta est filijs Israel, & de hoc agit in principio capitis. Secundo vaticinatur excidium regis Babylonis, deriſorio carmine mala eius describendo, ab illo versu.* Et erit in die illa, cum requiem dederit tibi Dominus, &c. Et *ibi*: Quomodo cecidisti de cælo lucifer. *Tertio admirationē eorum, & stuporē, qui ruinā illius viderint subiungit, ab illo versiculo.* Qui te viderint ad te inclinabuntur. *Quarto filiorum regis Babylonis occisionem prædicit ibi.* Præparate filios eius occisioni. *Quinto solitudinem terræ, de qua in capite præcedenti mentionem fecerat, iterum commemorat, ab illo versu.* Et ponam eam in possessionē hericij. *Denique in calce huius capitis ad prophetandum contra Philistæos, quos expugnauit Rex Ezechias, se transfert, ab illo versu.* Ne læteris Philistæa omnis tu, *vsque ad finem capitis.*

COMMENTARIVM.

2 PROPE *est vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur.* Verba ista ad priorem capitis præcedē tis pertinēt prophetiam. Tantamque electis consolationem afferunt, quantam reprobis tristitiam, terrorem, & tremorem. Momentanea quippe est vita præsens, & transeunt dies nostri sicut vmbra, atque tempus omne breue est, potissime si ad æternitatē conferatur, Ne igitur peccatores, in delitijs suis securi sint, & Deum eorum delicta obliuioni tradidisse censeantur, diem iudicij, & reddendi

di cuilibet secūdum opera eius, prope esse denunciat, idque non semel sed pluries repetit. *Prope* (inquit) *est dies Domini. Prope est dies tenebrarū. Iuxta est dies perditionis & adesse festinant tempora.* Dicitur autem iudicij, & retributionis tempus, *dies Domini*, quoniam tunc non erit in facultate nostra, eo vt libuerit vti nec erit iam deinceps tempus nostrum, sed illius de quo scriptum est. *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Inde autem lætantur & fiduciam maximam cōcipiunt iusti, vnde contremiscunt impij, expectant enim sicut mercenarij finem operis sui. Vnde & Saluator ait ad illos *His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra.*

Isai. 13. Ioel. 2. Deut. 32. Psal. Luc. 21.

3 *Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super humum suam.* Denunciat propheta, destructis Babylonijs, filios Israel, qui captiui ab illis tenebantur, liberandos esse, vt vnusquisque libere in suam possit patriam redire. Hinc collige quod sicut quandiu tyrannis Babyloniorum duranit, non sine ea captiuitate liberati filij Israel: ita quandiu consummatio seculi nō aduenerit, non reuelabitur redemptio filiorū Dei. *Nam expectatio creaturæ reuelationē filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Terra quam pedibus terimus nostra non est, quoniā ad tempus est nobis concessa, illa autem quam expectamus nostra est nobis repromissa, & propter opera meritoria debita, ad quam intentis oculis debemus respicere, & toto cordis desiderio anhelare, iuxta illud quod dicitur infra. *Respice Sion ciuitatem solennitatis nostræ, oculi tui videbunt Hierusalem habitationē opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur claui eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur.* Discere interim quod sicut desolatio Babylonis salus est Iacob: ita & abolitio veteris hominis salus est noui. Vnde & Paulus ait: *Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.*

Rom. 8. Isai. 33. 2. Cor. 4.

4 *Adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob.* Prophetia est de gentibus, qui conuersi ad fidem, veris Israelitis adiunguntur, de quibus Paulus ait: *Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorū & domestici Dei.* Christus etiam Dominus ad eos respiciens inquit: *Et alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.* Multi enim ex gentibus seruierunt, & ministrauerunt euangelio, quia & ipsi acceperunt Spiritum sanctum, de quibus dicitur infra: *Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra, & filij peregrinorum agricolæ & vinitores vestri erunt.* Sequitur. *Et erunt capientes eos, qui se ceperant, & subijcient exactores suos,* ad fidem, videlicet euangelicam mundi principes & persequutores fidelium conuertendo, & eorum intellectum in obsequium fidei captiuando. Vel per exactores diabolum intellige, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Exactor est etiam caro nostra, quæ militat aduersus spiritum, & importune iura sibi debita, imo & superflua exigit detinens & suffocans spiritum

Ephes. 2. Ioan. 10. Isai. 61.

ritum. Qui enim tentant, opus exactoris agunt, stipẽdium peccati, hoc est mortem animæ perquirentes. Iuxta historiám autem, a Cyro & Dario Iudæi de captiuitate Babylonica ad patriam suam reuertentes adiuti fuerunt muneribus, vt templũ Domini repararetur, & instaurarentur muri. Sicut scriptum est.

Psa. 101. *Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur.*

5 *Et erit in die illa, cum requiem dederit tibi Dominus a labore tuo, & a concussione tua, & a seruitute dura qua ante seruisti.* Superius cap. 13. contra Babylonem prophetauerat, nunc iam contra regem Babylonis sermonem conuertit, excidium illius miris modis irridens, sicut clare patet in littera. Nos autem cum a seruitute peccati, Dei misericordia fuerimus liberati, eisdem verbis diabolo, qui princeps est super omnes filios diffidentiæ, insultabimus, irridentes eum, & potentiam illius despicientes, dicentes cum Paulo. *Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua, vbi est mors stimulus tuus?* Sed hoc plenius fiet in die Iudicij, cum Dominus omnẽ principatum euacuauerit, & potestatem, & tradiderit regnum Deo & patri. Licet enim Iudæi liberati a Babylonijs requiẽ quandam, & pacis figuram habere viderentur; vera tamen requies, & pax erit in cælo, vbi *Relinquitur sabbatismus populo Dei, vt requiescant & ipsi a laboribus suis, sicut & a suis Deus.* Ibi erit vera libertas, vera securitas, verũ gaudium. Vide quę de seruitute dura peccati, & requie quam habent iusti, diximus sup. c. 1. num. 49. & cap. 9. num. 12. Hinc poteris agnoscere, quam nihil iuris habeat in animis nostris diabolus, & mundus, cum mãcipati Christo fuerimus, & subiecti: nam in pectoribus eorum, qui fraudes sæculi claris oculis intuentur, cadit, & perit exactor inimicus.

1. Cor. 15

Hebr. 4.

6 *Sumes parabolam istam contra Regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum.* Septuaginta interpretes, pro parabola, vertunt *lamentationem hanc*, idest lugubre carmen, quo deploratur rex mortuus, afferturque in tripudium partæ victoriæ huiusmodi luctus derisorius. Viuens Rex Babylonis erat exactor, omnes prouinciæ in circuitu, & omnia fere regna illi in signum seruitutis exoluebant tributa, sed mortuus stipendia ipse peccati exoluit. Dum sedebat in throno, omnes eum timebãt, omnes blandiebantur illi: sed cum in sepulchrum deiectus est, irridetur, conculcatur, pro nihilo habetur, quæritur gloria, & locus illius, & neque vestigium quidem eius inuenitur. Omnia euanuerunt tanquam fumus. Quomodo? Solo stupore potuit excidium Regis explicari. Quæ tanta vicissitudinis causa? Audi quod sequitur. *Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentẽ populos in indignatione plaga insanabili, subijcientẽ in furore gentes, persequentem crudeliter.* Flagellat virga pater filium, & baculo seruum corripit Dominus, sed postea virgam conterit, baculum confringit, & mittit in ignem. Tale quid Regi accidit Babylonis. Visus est enim Dominus eius ministerio, vt delinquentes castigaret filios Israel, iuxta quod dictum est supra. *Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, &c.* Sed tandem cõterit Dominus baculum, & virgam

Isai. 10.

virgam confringit, idest Regem Babylonis, qui baculus dicitur impiorum, quoniam ad castigandos impios missus est, & similiter virga dominantium, quia potestate quadam tyrannica, & furore immoderato percussit, non amore iustitiæ, sed explẽdæ cupiditatis propriæ defiderio, populos subiecit. Ecce cuius cor ad cõterendũ alios paratũ erat, repẽte conteritur, & qui gentes in furore suo cædebat iniuste, iuste cæditur, vt scias *quoniam excelso excelsior est alius, & potentes potenter tormenta patientur.*

Eccls. 5.

Sap. 6.

7 *Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit: Abietes quoque lætate sunt super te, & cedri Libani, ex quo dormisti, non ascendit, qui succidat nos.* Docet hac parabola, quod in morte Nabuchodonosor, & filio rum eius lætati sunt, & plebei, & magnates. Per terram enim populum intelligit, per Abietes, & Cedros, magnates & Reges. Illi namque principes, qui subiecti erant ditioni Nabuchodonosor, opprimebãtur ab eo graui seruitute, duro & importabili iugo. Quod si illi, prostrato Rege Babylonis, cõquiescunt & silent, gaudent secure, & exultant: cogita quantus erit electorũ triumphus, cum (deuicto diabolo, & membris eius) conquiescent. Lætabuntur infirmi, gaudebunt fortiores, nam vtrosque persequitur inimicus, & conatur, vt si fieri posset, in errorem mittantur etiam electi.

8 *Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui, suscitabit tibi Gigantes.* Derisorius superbiæ Regis Babylonis, atque etiam regalis honoris est sermo iste, vt qui in hoc mundo solẽt Regi honores exhiberi, etiam in inferno ridicule parentur. In aduentu Regum cõtremiscunt populi, obuiam illi prodeũt, magnifico etiam apparatu eos excipiunt, ornantur domus, lecti molles præparantur, ac demũ pro dignitate regia, thronus in eminenti loco statuitur. Sed attende qualiter in inferno aduenienti Regi superbo hæc exhibeantur officia. Erunt enim ibi pro purpuratis & bene olentibus ministris mortui fetidi, pro exceptione honorifica, & salutatione iucunda opprobria sempiterna, pro mollibus stratis, tineę ac vermes, pro sella sublimi, vilissimus locus, & abiectus. Vnde & subditur: *Detracta est ad inferos superbia tua.* Ecce qui in cælum conscendere, & super astra Dei exaltare solium animo decreuerat, in infimum dimittitur locum, vt scias quoniam qui se exaltat, humiliabitur, & qui abietes altas, & cedros libani succidere consueuit, & ipse tanquam arbor inutilis exciditur, & in ignem mittitur, vt ardeat.

9 *Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Tineã appellat ignem in extinguibilem, nam sicut tinea in vestimento pretioso, quod corrodit nutritur: ita etiã ignis ille peccata, a quibus procedit, exurit. Vermes autem cruciatum designant & remorsum conscientiæ, quo reprobi cruciabuntur perpetuo, cogitationibus suis, vt inquit Paulus, illos accusantibus. Sicut enim conscientia bona nihil est iucundius, ita cauteriata nihil horribilius. Isti sunt thesauri diuitum, qui pauperes opprimunt in hoc sæculo, hæc merces Regum & principum, hoc superbiæ illorum stipendium. Nihil hinc secum deferunt miseri, nisi infelicem conscientiam quæ sit tortor eorum cruentus.

Rom. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Isai. 66. Mar. 9. *Nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.*

10 *Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam &c.* Præsens locus, & fere omnia, quæ sequuntur vsque ad finem capitis explicantur ad litteram de excidio, & morte Nabuchodonosor, præcipue a Sancto Hieronymo lib. 9. in cap. 28. Ezechielis, & ab alijs patribus non paucis. Comparat autem prophetа mortem Nabuchodonosor, ruinæ luciferi, siue stellæ matutinæ, autuetiani excisioni arboris procerę, & quasi admirans air. *Quomodo cecidisti?* Ac si apertius dicat: Nihil tale tibi euentorum esse credebas, nec crederet vllus, cum in terris similis esses lucifero, & splendenti stellæ, quam de cælo nemo detrahere potest, & qui tanta potestate prædituſ fuisti, vt quamcunque volebas gentem exciderеs; quomodo nunc excisus es, & pœnam talionis passus? Est enim consuetudo non infrequens in scriptura, principum ruinam stellarum casum appellare. sicut Matth. 24. *Et stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur.* Et Apocal. 6. *Et stellæ de cælo ceciderunt super terram.* Consimili figura loquitur Ezechiel contra principem Tyri, excidium illius annuncians. Ait enim: *Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis leua planctum super regem Tyri,* Ezec. 28 *& dices ei. Hæc dicit Dominus Deus, Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti, omnis lapis preciosus operimentum tuum, &c.* Et paucis interiectis. *Eleuatum est,* inquit, *cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam tuam in decore tuo, in terram proieci te ante faciem regum dedi te, vt cernerent te. In multitudine iniquitatum tuarũ, & iniquitate negociationis tuæ polluisti sanctificationem tuam: producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te, & dabote in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te. Omnes qui viderint te in gentibus obstupescent super te: nihili factus es, & non eris in perpetuum.* Sequitur: *Qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam, &c.* iuxta historiam arrogantia regis Babylonis exprobratur. Stellæ Dei erant Hierusalem, & filij Israel, quibus præesse rex impius cupiebat, & sedem habere in monte testamenti, vel *in monte sublimi*, vt transferunt septuaginta, & regnare in Sion ad latera Aquilonis constituta, iuxta illud: *Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.* Sequitur: *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo.* Non contentus Rex iniquus, expugnare vrbem sanctam, & homines cultui diuino deditos sibi subijcere, diuinos ambit honores, & Deo æquari contendit in celsitudine, in maiestate, & gloria. Hinc collige quam insatiabilis sit hominum superbia, & dominandi cupiditas, quæ non solum terram, sed etiam cælum ipsum sibi subijcere appetit, peccatoribus, ac iustis superbè imperando: atque in tantam dementiam, peruenit cor elatum, vt non solum stultitia, sed & blasphemia plena verba proferat, (vt notauit Chrysostomus homilia 20. super epistolam ad Romanos. Audi quid dixerit Pharo: *Deum non noui, & Israel non dimittam.* Insipiens etiam (vt ait Psalmista) *dixit in corde suo, Non est Deus.* Alius dicit: *Similis ero altissimo.* Quid his cogitationibus stultius. Hos fructus superbia profert, tales ramos iactantia generat, & radix omnium malorum cupiditas. Quoniam verò Scriptura sacra multoties typo miscet veritatem, ad luciferum, qui de cælo cecidit, & ad principem tenebrarum referunt etiam locum istum alij multi sancti Patres, inter quos est beatus Augustinus libro 3. Aug. to. 3. de doctrina Christiana cap. 3. in fin. Peccatum namque, propter quod de cælo cecidit, & cum esset Angelus, diabolus factus est; superbia fuit; & arrogantia, qua in corde suo, similis esse voluit altissimo. Nõ quidem per naturam, hoc enim appetere non potuit, vt ostendit S. Thom. 1. parte, quæst. 63. artic. 3. quia cum nullus ad naturam superiorem possit pertingere, nisi propriam ammittat, si Angelus appeteret esse Deum per essentiam, consequenter desideraret nõ esse, quod quidè appetitui naturali repugnat; In hoc ergo appetijt esse similis Deo (ait S. Thom.) *quia appetijt vt finem vltimum beatitudinis id ad quod virtute suæ naturæ poterat peruenire: auertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quæ est ex gratia Dei. Vel si appetijt vt vltimum finem illam Dei similitudinem, quæ datur ex gratia, voluit hoc habere per virtutem suæ naturæ, non ex diuino auxilio secundum Dei dispositionem. Et hoc consonat cum dictis Anselmi, qui dicit,* Anselm lib. de casu diaboli c. 1. *quòd appetijt illud, ad quod peruenisset, si iteruisset.* Hæc fuit illius superbia, hæc ruina, sed audi ad quantã dementiam iactantia illius peruenerit. *Hæc omnia,* inquit, *tibi dabo,* Matt. 4. *si cadens adoraueris me.* O verspillis, o maligne, nec dum similis, sed & superior vis esse altissimo, & super sedem illius thronum tuum con-

stituere, ab illo venerari, & colit? *Vade Sathana, Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Indiscreta est superbia & modum tenere nescit, quoniam scriptum est: *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Deut. 6. & 10. Psal. 73

11 *Veruntamen ad infernũ detraheris in profundũ laci.* Pulchra anthithesis. Qui in cælũ contẽdebat ascẽdere, is ad foueæ infima detrahitur, & qui sedere cupiebat ad latera Aquilonis vt conspicuus omnibus fieret, is deiectus est ad latera laci, hoc est, in contemptissimum angulum, nihil enim sic adeò hominem deprimit, sicut arrogantia, & superbia. Hinc propheta: *Deiecisti eos, dum alleuarentur.* Vbi sanctus Gregor. expendit, *quod non ait. Deiecisti eos, postquam eleuati sunt, sed dum alleuarentur. Quia hoc ipsum sit superbis interius deijci, quod eis falsa contigit gloria exterius eleuari.* Ipsum enim eleuari, deijci est. Athleta namq. a terra subleuat inimicum, vt eleuatum in profundum ruere faciat. Et iterum ait: *Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.* Quid est, vt rotam? Audi Augustinum. *Conuenienter,* inquit, *accipitur, vt non sint in eo, quod cogitant stabiles. Veruntamen etiam sic recte posse intelligi existimo, pone illos vt rotam, quod rota ex his, quæ retro sunt extollitur, & ex his quæ ante sunt deijcitur, sic fiũt omnes inimici populi Dei. Non enim hæc optatio, sed prophetatio est,* Eleuatur superbus, & sedem suam in loco supremo constituit, non tamen ibi stabilis permanet, sed in profundum laci descendit statim. Hinc sanctus Chrysostomus arrogantem, & superbum stuppæ flammescenti dicit esse comparandum; quoniam Psal. 82 Aug. to. 8. sup. eund. psal. Chry. ser. contra desperationem & superb. to. 5

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam ficut ſtuppa poſt incendiũ mox inflatur, & ſurgit, poſt modũ leuiori quodam manuum tactu diſſoluitur in tenuiſsimos cineres, & cadit in terram: ita animi quoque tumentes, & inflati ſpiritus tumore in alta conſcendunt, magno ſplẽdore nitentes, ſed ſtatim euaneſcũt extincti, & quaſi ampullæ in aquis formatæ facilè diſſoluuntur. Fugiamus ergo ſuperbiam, humilitatem ſectemur. Humilis enim non habet vnde cadat, quoniam ſemper in infimo ſe conſtituit, nec dicit, in cælum conſcendam, ſed recumbit in nouiſsimo loco. Vnde idẽ Chryſoſtomus in alio loco ait: *Ecce quanta eſt humilitas, quam dulcis, quam radicata, quæ nulla tempeſtate mouetur, quia non habet vnde cadat; humilis homo omnibus ſubditus eſt.* Hinc & Dauid: *Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* Sciebat enim, non eſſe tutum in præcipitiis ambulare, nec ſuper aſtra exaltare ſoliũ, ideo exaltatus eſt a Deo, & vnctus in regem. Vide ſupra dicta cap. 2. num. 9. & cap. 6. nu. 8. Et lege circa hæc Gregorium 8. mor. cap. 10. in illa verba Iob ſeptimo: *Sicut transit nubes, ſic qui deſcendit ad inferos, non aſcendet.* Et S. Auguſt. tom. 8. in illa verba pſal. 18. *Et emundabor a delicto maximo*, in ſecunda expoſitione circa finem.

Chry. ſer. de eo qđ Dauid dixit, quis ſum ego? to. 1.

Pſa. 130

12 *Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque proſpicient. Numquid iſte eſt vir, qui turbauit terram, qui concuſſit regna? &c.* Qui cadauer in profundum laci proiectum videre cupiunt, neceſſe eſt ſe incuruent, & diligenter attendant, & conſiderẽt ruinam illius: ſic, inquit, inclinabuntur ad te omnes, & deridentes dicent: Numquid hic eſt conturbator terræ, qui omnia bella mouit, omnia regna deuaſtauit? Quæ hic Nabuchodonoſor tribuuntur, poſſunt Antichriſto & diabolo adaptari. Ille enim homicida eſt ab initio & malitia eius mors intrauit in mũdum, atque funibus peccatorum genus humanum vinctum tenuit. Quod tamen morte ſua Chriſtus ſoluit, & manus Apoſtolica, iuxta illud, quod canit propheta: *Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.*

Pſa. 115

13 *Omnes Reges gentium vniuerſi dormierũt in gloria, vir in domo ſua, tu autem proiectus es de ſepulchro tuo, quaſi ſtirps inutilis, pollutus, & obuolutus cum his, qui interfecti ſunt gladio, & deſcenderunt ad fundamenta laci, quaſi cadauer putridum non habebis conſortium, neque cum eis in ſepultura.* Senſus eſt. Alij Reges honorificè, & pacificè requieſcunt poſt mortem in domo ſua, hoc eſt, in ſepulchro, vbi ſicut ait Iob: *conſitu ta eſt domus omni viuenti.* Tibi verò hoc non eueniet, ſed è ſepulchro eiicieris, non ſecus, ac ſi quis virgam ſterilem, aut truncum reprobum eradicet, & proiiciat de loco ſuo. Traditur enim de Nabuchodonoſor, quod cum ſeptennio inter feras egiſſet, & filius eius Euilmerodach regnum interim adminiſtraſſet, vt primum reſipuit, & rediit: filium in carcerem coniecerit, ſed cum poſt mortem ad regnum filius vocaretur, timens ne adhuc viueret pater, a regno tandiu abſtinuit, donec è ſepulchro tractum cadauer patris oſtenſum eſt illi. Hæc ſi vera ſunt ad intelligentiã huius loci conducunt maxime. *Tu enim terram tuã diſperdidiſti, tu populum tuum occidiſti, &c.* Reddit rationem quare de ſepulchro

Iob 3.

ſepulchro cadauer illius ſit proiiciẽdum, quia videlicet terram innocentum ſanguine perfudit, & alia, quæ hic referuntur perfecit.

14 *Præparate filios eius occiſioni in iniquitate Patrum eorum: non conſurgent, neque hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis ciuitatum.* Loquitur contra filios Regis Babylonis, vt iniquitatem patris in filios viſitet, & omnem conſolationẽ ab illo auferat. Multi æquo animo propria tolerant infortunia, ſi filios ſuperſtites videant, in quibus permaneat eorũ memoria: filius enim eſt aliquid patris. At neque hoc rebo, ſed funditus perennt Babylon, & regnum eius, Rex & filij. Vnde, & Iob 17. *Hæc*, inquit, *eſt pars hominis impij apud Deum, & hereditas violentorum, quam ab omnipotente ſuſcipient. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt: & nepotes eius non ſaturabuntur pane. Qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu.* Sic & Dominus in præſenti dicit Perſis: *Præparate filios eius occiſioni in iniquitate patrum*, ideſt, vt parentum iniquitas etiam in filiis puniatur. Hoc explicant magis verba ſequentia: *Et conſurgam ſuper eos, dicit Dominus exercituum, & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem, dicit Dominus.* Quibus verbis eradicandam eſſe, & funditus euertendam Babylonem denũciat, ita vt nihil ſuperſit ex ea. Id ipſum vaticinatur Hieremias cap. 51. *Et ſcripſit*, inquit, *Hieremias omne malum, quod venturum erat ſuper Babylonẽ, & dixit Hieremias ad Saraiam: Cum veneris in Babylonem, et videris, & legeris omnia verba hæc, dices, Domine tu locutus es contra locum iſtum, vt diſperderes eum, ne ſit qui in eo habitet ab homine, vſque ad pecus, & vt ſit perpetua ſolitudo. Cumque compleueris legere librum iſtũ, ligabis ad eum lapidem, & proijcies illum in medium Euphraten, & dices. Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget a facie afflictionis, quam ego adduco ſuper eam, & diſſoluetur.* Tale quid eueniet ciuitati miſticæ Babylonis, & filijs eius, qui aduerſus ciuitatem ſanctam Hieruſalem ſuperbe conſurgunt. Conſimili enim iuditio intribuunt. Vnde & Ioannes Euangeliſta. *Exultate*, inquit, *ſuper eam cælum & ſancti Apoſtoli, & prophetæ, quoniam iudicabit Deus iudicium vestrum de illa. Et ſuſtulit vnus angelus fortis lapidem, quaſi mollarem magnum, & miſit in mare dicens. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur.* Vide qualiter Spiritus ſanctus verba ſua agnoſcat, & vna eademq. ſimilitudine per diuerſos prophetas, vtriuſque Babylonis excidium denunciet. Pro eo quod beatus Hieronymus vertit, *Reliquias & germen, & progeniem*: ſeptuaginta viri transferunt, *reliquias & ſemen*: Hebræi vero, *Filium & neptem*, alij autem vertunt, *Reliquias, & filium, & nepotem*, & omnia redduntur eundem ſenſum. Adiecit autem verba illa, *Dicit Dominus*, vt ſcias certiſſime euentura eſſe, quæ Dominus per prophetam contra Babylonem prædixit. Non eſt enim Deus ſicut homo, vt mentiatur, de quo vide ſupra capit. 1. num. 8: & 61.

Apo. 18.

15 *Et ponam eam in poſſeſſionem Ericij & in paludes aquarum, & ſcopabo eam in ſcopa terens, dicit Dominus exercituum.* Deſcribit terræ ſolitudinẽ, quã etiã Hierem. denũciat cum ait: *Et commouebitur terra, & contur-*

conturbabitur, quia euigilabit contra
Hier.51. *Babylonem cogitatio Domini, vt ponat terram desertam, & inhabitabilem:* Et post pauca: *Et erit Babylon in tumulos habitatio draconum, stupor & sibilus, eo quod non sit habitator.* Et Ioannes Euangelista similiter ait: *Cecidit cecidit Babylon magna, &*
Apoc.18 *facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus in mundi, & custodia omnis volucris immundæ, & odibilis.* Expende iudicium ciuitatis superbę. De illius namque magnificentia & gloria, hæc scribit Hieronymus. *Babylonem fuisse potentissimam*
Hiero.super.ca 14 Isai. *& in campestribus per quadrum sitam ab angulo vsque ad angulum muri sex decem millia tenuisse passuum, idest, simul per circuitum quadraginta octoginta stadia refert Herodotus, & multi alij, qui græcas historias conscripserunt. Arx autem, idest, capitolium illius vrbis, & turris, quæ edificata est post diluuium in altitudine quatuor millia dicitur tenere passuum. Describit ibi tẽpla marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus, auroque fulgentes, & multa alia, quæ pene videntur incredibilia.* Vnde & Hieremias de
Hier.51. muro, portis, & superbis ædificijs illius ciuitatis loquens, ait: *Murus Babylonis ille latissimus suffossione suffodietur, & portæ eius excelsæ igni comburentur, & labores populorum ad nihilum & gentium in ignem erunt & disperibunt.* Et ecce vna hora vastata est ciuitas magna, & in solitudinem versa.

16 *Iurauit Dominus exercituum dicens; si non vt putaui ita erit, & quo modo mente tractaui, sic eueniet, vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum.* Præsens prophetia loquitur contra Senacherib Regem Assyriorum, & cõmemorat iterum, & repetit, quæ supra cap. 10. contra illum prædixerat, vt Iudæos spe maiori cõfirmet. Poterant enim dicere, quid proderit nostros filios in posterum Dei misericordia a Babylonijs liberari, cum nunc temporis alius fortissimus hostis nos vrgeat, & in magno periculo habeat constitutos? Vt igitur sciant eundem Dominum ipsos a præsentibus periculis liberaturũ, qui etiam in futuro à Babylonijs eripiet, affirmat cum iuramento, conscriptam prophetiam cap. 10. contra regem Assyriorum, irritandam non esse. Vide incredulitatem nostram, & diffidentiam maximam hominum expende, quæ a Deo iuramentum extorquet: sed tanta est illius erga nos indulgentia, vt nostræ libentissimè infirmitati condescendat. *Sicut putaui*, inquit, *ita erit.* Cogitatio enim Dei, qua aliquid facere decreuit, non minus efficax est & potens, quã virtus, imo est ipsa virtus Dei. Non ergo poterit irritari.

17 *Et auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium, quod cogitaui super omnem terram, & hæc est manus extenta super vniuersas gentes.* Terra Domini, terra est Israel, & montes eius, sunt montes Hierusalem, in quibus perijt exercitus Sennacherib, de quo supra dixerat. *Et in montibus meis conculcem eum*, & pereunte illo, reddita est Hierosolimis libertas, cessauitque tributum per Regem Assyriorum impositum. Manus extenta ira est Dei ad percutiẽdum parata, quam nullus, nisi innocens Christus sanguinem suum fundendo, & factus pro nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio, placare potuit. Vnde & subditur. *Dominus exercituum decreuit, &*

nit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam? Quod autem Niniuitas non deleuerit, cum tamen propheta dixerit:
Ionæ 3. *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*: non fuit mutatio consilij diuini, nam antea absoluta voluntate decreuerat, eorum misereri, illis parcere, & peccata dimittere propter pœnitentiam: & propterea misit prophetam, vt prædicaret in Niniue. Prophetia ergo illius comminatoria fuit, & decretũ Dei subuertendi ciuitatem, conditionatum, si videlicet illi obdurati in delictis suis permansissent, nec conuersi fuissent ad Dominum Deũ suum.

18 *In anno, quo mortuus est Rex Achaz factum est onus istud.* Hinc iam incipit noua prophetia, & narrat propheta, quæ vidit, & quæ acciderunt regnante Ezechia. Mortuo Achaz, succedit Ezechias, iniusto iustus, Idolatræ religiosus, impio sanctus, & quamuis regnante Ezechia, populus graues fuerit afflictiones perpessus, omnes tamen in gloriam Dei cedebant, vt sit rex ille figura Christi, sicut & Hierusalẽ Ecclesiæ, quæ semper igne tribulationis purgatur, & a Deo protegitur, Christoque regnante glorificabitur. Primum igitur annunciat afflictiones superuenturas ciuitatibus, & gentibus in circuitu, male affectis populo Dei: ac demum ad vaticinandum etiam contra Iudæã reuertitur. Vocat visiones illas, onera, quoniam erãt duræ prophetiæ vt dictum est capit. 13. numero 3.

19 *Ne læteris Philistæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui.* De ordine quem seruat Propheta in comminationibus contra nationes exteras, sed populo Iuda circũuicinas diximus in præfatione huius libri num. 17. In præsenti autem loquitur propheta contra Palestinos, qui ad occidentem sunt versus meridiem sub Hierusalem. Palestini namque perpetuo odio diffidebant cum Iudæa, semper enim populo Dei erant infesti, multas illius ciuitates occupantes, vt constat ex lib. 2. Paralipomen. cap. 26. Ait ergo: *Ne læteris Philistea &c.* ac si apertius dicat. Modo Palestina gaudes, quia mortuus est Ozias qui te percussit, quia contrita est virga flagellans, & potestas Oziæ comminuta: sed gaudium tuũ erit breue, & lugubrem sortietur exitum. Stulta ergo est lætitia tua: succedet enim alius, qui te grauius affligat quam Ozias, ille flagellis te cedebat, iste scorpionibus, ille coluber, iste Basiliscus erit, & regulus. Vnde & subitur: *De radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem.* Sumitur in præsenti serpens, & regulus in bonam partem. Et regulus Ezechiam designat propter vim, & efficaciam, quam habuit ad nocendum hostibus, & terrorem illis incutiendum. Terribilis namque futurus erat Ezechias infestantibus populum Dei, tanquam basiliscus vel draco, cuius aspectus lætifer est. Aspectu enim interficit basiliscus, vt notauit Bernardus. Draco autem volans ardore suo fruges aduritur, vt quidam referunt graues auctores. Hæc quidem de Ezechia secundum Historiam dicuntur, per typum autẽ intelliguntur de Christo. Nec te offendat vocabulum Basiliſci, Christus enim in sacris litteris per serpentem æneum designatur, exaltatum per Moysem

Bern. super. psal. Qui habitat. serm. 14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in deserto. Et Osæe 5. Leænam se vocat, & Leonis catulum. *Quoniã ego*, inquit, *quasi Leæna Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda*. Qui enim electis agnus est placidus idem reprobis leo est terribilis, & basiliscus solo aspectu peccatores dissipans. De inepto gaudio taxantur Palæstini Iudic. 16. capite: nam lætantes in Gaza per conuiuia, præceperunt, vt vocaretur Sanson, & ante eos luderet: sed is finis est mũdanæ lætitiæ, vt extrema eius luctus occuper.

Ezechias subditis erit miti.

20 *Et pascentur primogeniti pauperum, & pauperes fiducialiter requiescent.* i. quamuis Ezechias tam formidabilis futurus sit hostibus, subditis tamen mitis erit, & benignus: facietque suos blanda, ac tranquilla frui quiete, sed Palæstinos fame cruciabit, non solum plebeios, sed & magnates, quos radicem vocat, sicut plebem reliquias. Vnde, & subditur: *Et interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam*. Vbi obserua, quod cum mutat personam dicens: *Et interire faciam*, insinuat, Ezechiam, quæ faciet omnia, virtute diuina esse operaturum. Vide quam proprius hæc Christo conueniant, qui verè pauper spiritu, & humilis corde electos suos facit in securitate conscientiæ acubare paccatissima. Vnde & in-

Isai. 32. fra. *Sedebit*, inquit, *populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta*. Econtra vero famem verbi Dei in Ecclesiæ hostes mittit, iuxta illud quod scri-

Amos. 8. ptum est: *Et mittam famem in terram: non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei*. Et est elegans comparatio, qua in præsenti vtitur propheta. Primo enim interficiuntur fame radices, dum alimenta spiritualia subtrahuntur ab illis, & tunc arescunt per se rami & totaliter pereunt: ita a principibus, & sacerdotibus aufert primũ Dei verbum, & fame spirituali eos affligit, ac demum perijt vulgus indoctum, & iram Dei illico incurrit. iuxta illud quod scriptum est: *Nobiles eius perierunt fame, & multitudo eius siti exaruit*. Vide supra dicta cap. 1. nu. 26. & 27. *Isaiæ. 5*

21 *Vlula porta, clama ciuitas, prostrata est Philistæa omnis, ab Aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiat agmen eius*. Cuncta Palæstina lætatur in morte Oziæ, cuncta vlulat regnante Ezechia. Per portam intelligit iudices, qui in porta iudicabant, per ciuitatem vulgus, per fumum, grauem aduersitatem venientem ab *Aquilone*, idest, a Hierusalem, quæ respectu Palæstinæ ex parte est Aquilonis. Sequitur: *Et quid respondebunt nuntij gentis? Quia Dominus fundauit Sion, & in ipsa sperabunt pauperes populi eius*. Significat his verbis victoriam, & felicitatem Ezechiæ Regis in vniuersum mundum celebrem fore. Cum enim nuncij & negociatores gentium, qui diuersa loca peragrãt ad suos redierint, & de rebus nouis interrogati fuerint, quid putas, respondsuri sunt se cognouisse? Nihil aliud certe, quam quod Hierusalem a Domino Deo fundata sit, & protegatur, neminemque timeant habitatores eius. Hæc promissio verius Ecclesiæ competit Catholicæ, quæ ciues habet pauperes, & pauperes spiritu, quorum est regnum Dei, quam Sion. Illa enim celebris est in toto orbe, aduersus quam nec portæ inferi poterunt prævalere. Vna Hierusalem saluat ciues suos, sicut, arca Noe atque filios eius ser-

seruauit, & vna Ecclesia Catholica nunc per baptismum saluat fideles. Tot tyranni, tot hæretici, tot impij, tot dæmonis fraudes impugnant Petri nauiculam, seu semper illæsa manet, fortis, & secura, & manebit in sæculum. Vnde Hieronym. *Cum Philisthæa corruerit, & fumus eius vniuersa penetrauerit, ita vt eum nullus possit effugere, quid dicetur Angelis, qui singulis præsunt gentibus admirantibus, & scire cupientibus, cur sola Sion in specula, & in sublimibus collocata amaritudinem fumi huius euaserit? Quid igitur dicetur eis? nempè hoc, quod sequitur, quod Dominus fundauerit eam, & ipse sit fundamentum eius, quia fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus*. Stabit ergo firma, & immobilis vsque in sæculum.

CAPVT XV.

2 ONVS Moab. Quia nocte vastata est Ar Moab, conticuit: quia nocte vastatus est murus Moab, conticuit. 3 Ascendit domus, & Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, & super Medaba, Moab vlulauit: 4 in cunctis capitibus eius caluitium, & omnis barba radetur. 5 In triuijs eius accincti sunt sacco: super tecta eius, & in plateis eius omnis vlulatus descendit in fletum. 6 Clamabit Hesebon, & Eleale, vsque Iasa audita est vox eorum. super hoc expediti Moab vlulabunt, anima eius vlulabit sibi. 7 Cor meum ad Moab clamabit, vectes eius vsque ad Segor vitulam conternantem: 8 per ascensum enim Luith flens ascendet, & in via Oronaim clamorem contritionis leuabunt. Aquæ enim Nemrim desertę erunt, quia aruit herba defecit germen, viror omnis interijt. Secundum magnitudinem operis, & visitatio eorum: ad torrentem salicum ducent eos. Quoniam circuiuit cla-

mor terminum Moab: vsque ad Gallim vlulatus eius, & vsque ad Puteum Elim clamor eius. 9 Quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine: ponam enim super Dibon additamenta: his qui fugerint de Moab leonem, & reliquijs terræ.

SVMMA CAPITIS.

1 *DENVEHITVR in hoc capite Isaias contra Moabitas, quorum vastationem denunciat propter tria peccata, quæ in expositione textus, numero secundo commemorabuntur. Totus autem huius capitis discursus, in describenda tristitia, & afflictione Moabitarum, & ciuitatum eius, ac terræ desolationem consumitur, sed in speciali vanam eorum confidentiam quam in dijs suis habebant, excludit: ostendens nullam esse in eis virtutem, qua in se confidentes eripere possint, & de hoc agit ab illo versiculo:* Ascendit domus, & Dibō, &c. *Et paulo inferius in illo versiculo:* In triuijs eius accincti sunt sacco: *Vt doceat nos in solo Deo viuo & vero omnem spem & fiduciam constituere.*

COMMENTARIVM.

1 *ONVS Moab, quia nocte vastata est Har Moab conticuit, quia nocte vastatus est murus, conticuit.* Sæpe memorat Isaias excidium vrbium florentissimarum, quibus ob diuersa peccata Dominus iratus est; vt non superbiamus nos, quibus similia peccantibus, consimile iudicium eueniet. Fuerunt Moabitæ & Damasceni, & quotquot in præsenti prophetia recensentur, gentes validissimæ. De Moabitis dicitur Hieremiæ 48. *Habuisti*

buisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis. Et post pauca: *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua.* Vnde & vitulæ triēni comparatur, quæ optima, & lasciua censetur. Si ti sunt autem Moabitæ ad Orientem: Nam Loth de Sodomis exiens duos filios genuit, Moab, & Ammon, vt constat ex Genes. cap. 19. vbi dicitur: *Conceperunt ergo duæ filiæ Loth, de patre suo. Peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab. Ipse est pater Moabitarum vsque in hodiernum diem. Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon ideſt filius populi mei. Ipse est pater Ammonitarum vsque hodie.* Armoab ideſt magna Moab, metropolis erat Moabitarum. *Nocte vastatur*, hoc est quando minus cogitabat irruituros contra se hostes, quando securi erant: tunc repentinus super eos venit interitus. Ideo & Dominus vigilare iubet, ne super nos dies iudicij adueniat tanquam fur in nocte, de quo vide supra cap. 1. num. 63. Propter tria vero, illæ sunt ciuitates euersæ, propter arrogantiam, de qua infra: *Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius, plusquam fortitudo eius;* propter perfidiam, & propter inhospitalitatem, vt patebit capite sequenti. Bis autem fuerunt destructæ ciuitates illæ, primo, a Sennacherib, & de hac destructione agitur in præsenti. Secundo a Nabuchodonosor, de qua vaticinatus est expresso Hieremias cap. 48. Nec mirum, quod ciuitates illæ, cum fundatę supra petram non essent, de
Ad mores struantur. Hæc quo ad literam. In altiori autem sensu, & magis recondito per Moabitas eosdem hostes intellige, quos per Assyrios, Babylonios, & Palæstinos. Quantumuis enim sint inter se discordes, in vnū tamen facinus contra Christum vnanimiter coniurant, & contra Ecclesiam illius Catholicam. *Astiterunt* (inquit propheta) *reges terræ, & principes conuenerunt in vnū; aduersus Dominum & aduersum Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus a nobis iugum ipsorum.* Hi nimirum (vt ait Bernardus) *ineunt familiaritatem ad maledicendum, concordes ad discordiam. Conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari consentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio. Haud secus egere quondam Herodes, & Pilatus, de quibus narrat euangelium, quia facti sunt amici in illa die, hoc est in die dominicæ passionis, nam antea inimici erant ad inuicem.* Ecce qui inter se sunt diuisi, vt Christum persequantur, concordant: Sic Assyrij Babylonii, Palæstini, & Moabitæ vnanimi furore & malignitate contra Christi Ecclesiam consurgunt: tametsi variis modis adoriantur, alii a tergo, & alii a facie, alii a dextris, alii a sinistris. Palæstini a tergo insidiantur, Assyrii palam inuadunt, Moabitæ amicos se simulant, sed fidem non seruant. At tot inimicorum agminibus Ecclesia circundata, a Deo protegitur, qui eius hostes deuincit, & suos inuictos seruat. Vnde & subditur.

Psal. 2.

Ber. serm. 24. super Cant.

Luc. 23.

3 *Ascendit domus, & Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, & super Medaba Moab vlulabit.* Erant Moabitis excelsa loca, & nemorosa, in quibus colebant idola. Talia enim loca ad sacrificia dæmonibus offerenda, eligebant idolatræ. Scriptum est enim: *Super montem excelsum, & sublimem posuisti cubile tuum: & illuc ascendisti, vt immolares hostias.*

Isai. 57.

Et

Et iterum: *In omni enim colle sublimi: & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.* Et rursus: *Et scietis, quia ego Dominus, cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum, in circuitu ararum vestrarum in omni colle excelso, & in cunctis summitatibus montium, & subtus omne lignum nemorosum, & subtus vniuersam quærcum frondosam, locum vbi accenderunt thura redolentia vniuersis idolis suis.* Hostibus igitur ingruentibus, conscendebant illuc, vt Deos suos sibi propitios redderent, & gemitibus, planctu, eiulatibus, & lacrymis ad misericordiam prouocarent, ac si in illis sensus esset, aut aliquid numinis. Hac ratione ascenderunt ad excelsa Moabitæ plangentes, vlulantes, radentes caput, & barbam quæ homini est honorifica deponentes. Sed omnia ista ò infelices & stulti, miseriæ & calamitatis imminentis indicia sunt, non autem interioris pœnitentiæ signa. Nam impatientia doloris præsentis, & non emendandæ vitæ in futurum, aut resipiscendi studio talia exhibetis. Multo melius fuisset vobis consultum: si hæc omnia pro salute animæ exhiberetis. Medicinæ sunt lacrymæ, medicinæ sunt, non corporis, sed animæ, non bona temporalia deperdita, sed spiritualia reparant amissa. *Igitur mortem lugere omittens* (ait Chrysostomus)

Chrif. h. 5 ad popul. circ. med. *Luge peccata, vt ipsa dissoluas. Propter hoc enim tristitia facta est, non vt in morte, nec in vlla alia re tali doleamus, sed vt ipsa ad delenda vtamur peccata. Quod hoc verum sit exemplo facio manifestum. Remedia medicinalia propter illos tantum morbos facta sunt, quos tollere possunt, non propter illos, quos nihil adiuuare possunt. Puta adhuc enim manifestiorem volo rationem facere, medicamentum oculos lippientes tantum iuuare valens, nullum vero alium morbum, propter oculorum ægritudinem tantum factum esse dicere quis posset: non propter stomachum neque propter manus, neque propter vllum aliud membrum. Transferamus igitur rationem ad tristiam, & inuenie mus quod accidentium nobis nihil adiuuat: peccatum vero solum corrigit, certum quod propter huius sublationē tantum concessa est. Præcurramus igitur ingruentium nobis grauium quodque, & tristitiam superadducamus, & videamus quid ex hac fiat vtilitatis. Mulctatus est quispiam pecunijs, tristatus est, mulctam non emendauit. Filium amisit, doluit: mortuum non resuscitauit, nec defuncto profuit. Flagellatus est quis, alapis cæsus, contumelijs affectus: doluit, non reuocauit contumeliā. Valetudinem quis incidit, & ægritudinem grauissimam: doluit, ægritudinē non substulit, sed & difficiliorem reddidit. Vides horum nulli prodesse tristitiam? Peccauit quis, tristatus est, peccatum deleuit, dissoluit delictum. Vnde hoc manifestum? Ex Domini sententia. De quodam enim præuaricatore loquēs dicebat, propter peccatum paulisper ipsum cōtristaui & vidi quod tristatus est, & incessit mœstus & ipsius vias correxit. Propterea, & Paulus dicit, quæ enim secundum Deū tristia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur* Et post pauca: *Sicut vermis ex ligno nascitur & illud rodit & comedit, suā ab ipso originem habens: sic & tristitia & mors de peccato natæ sunt, & peccatum absumunt.* Idem docet tom. 4. hom. 15. super 2. Epist. ad Corint. in principio. Hinc & Propheta *Rugiebam, inquit, a gemitu cordis mei:* agnoscens vanum esse omnino & inutile, a gemitu corporis rugire, pro temporalibus videlicet lacrymas

crymas effundendo. *Homines*, inquit Augustinus, *si quando audiunt*

August super ps. 37 *gemitus hominis, plerumque gemitum carnis audiunt, gementem a gemitu cordis non audiunt. Abstulit nescio quis res huius, rugiebat, sed non a gemitu cordis, alius quia abstulit filium alius quia vxorem, alius quia grandinata est vinea, quia cuppa acuit, quia diripuit iumentum ipsius nescio quid alius quia damnum aliquod passus est, alius quia timet hominem inimicum, omnes isti a gemitu carnis rugiunt.*

1. Cor. 15 *At vero seruus Dei, quia ex recordatione sabbati rugit, vbi est Regnum Dei, quod caro & sanguis non possidebunt: rugiebam, inquit, a gemitu cordis mei, & ante te est omne desiderium meum.* S. Chrysostomus lacrymas, quæ non pro terrenis, sed cælestibus funduntur, arborū radici docet esse cōferendas. *Sicut enim arborum radices ipse quidem sunt amaræ iucundissimos autem nobis fructus ferunt: sic profecto & secundum Deū tristitia multam nobis affert voluptatem.*

Chrisf. ho. 18 ad populū post med.

Vide supra dicta cap. 11. 3. 1. & 13. *Norunt quicumque sæpe cum dolore orauerunt & lacrymas effuderunt, quantam sint lucrati lætitiam: quomodo conscientiam expurgarunt, quomodo exurrexerunt cum bona spe.* Lacrymæ autem quæ pro terrenis bonis funduntur, inutiles sunt & vanę, quia non a gemitu cordis procedunt. Hinc est illud, quod de lacrymis Esau dicit scriptura. *Non inuenit pœnitentiæ locum, quamuis cum lacrymis inquisisset eam.* Nihil illi profuerunt lachrimæ, nihil pœnitenti quoniā non a gemitu cordis sui rugiebat ille, sed a gemitu corporis; nec dolebat se Dei gratiam amisisse, quod magis plorare debuerat, sed quoniam imprudenter fratri primogenituram vendiderat. Ideo locum pœnitentiæ non inuenit, quoniam (vt diximus) lachrymæ damna non reparant temporalia. Pudeat nos lacrymis delicta non abstergere, & spiritualia damna minime plorare: cum reprobi amissam prosperitatem temporalem sic defleant.

Heb. 12.

4 *In cunctis capitibus eius calui-tium, & omnis barba radetur.* Olim signa luctus erat comam abradere, & barbam: hodie lugentes barbam fouent, nec illam attondunt nec capillos capitis. Vtraque consuetudo rationabili nititur fundamento. Qui enim in angustia magna, & calamitate constituti præ tristitia capillos capitis radebant, & barbam: designabant hoc facto, se nullam habere virtutem, nec fortitudinem, qua malum imminens possent depellere, atque in magno esse dedecore constitutos, vt explicatum est capite septimo, numero 34. Barba enim honorifica est homini, & magnum quoddam virilitatis, & fortitudinis inditium, vt notauit Augustinus in illa verba psal. Quod descendit in barbam, barbam Aaron. Vnde & robustos homines, atque fortitudine & magnitudine animi pollentes, barbatos dicimus, reliquos æffeminatos nuncupamus, iuxta illud quod dictum est supra. *Dabo pueros principes eorum & affeminati dominabuntur eis*, ideſt homines barba carentes, sine prudentia, sine consilio, absque fortitudine, infames, quæ sua sunt quærentes, non quæ Iesu Christi. Qui vero in consimili præsura, barbam nutriunt & cæsariem, pœnitentiam interiorem indicant, & se vitam in melius commutare velle, vt sint Nazareis similes, super quorum capita nouacula non ascendebat, sicut ait Sanson

Augu. super psal. 132. to. 8.

Isai. 3.

Ferrum

Iud. 16. *Ferrum non ascendit super caput meũ quia nazareus, idest, consecratus Domino sum de vtero matris meæ.* Vnde & in laudem atque commendationem pœnitentiæ Beati Iacobi minoris dicitur, quod nunquam, attonsus est, nec vsus balneo, Anna cum ad Dominum præces lacrymabiles funderet, vt filium sibi concedere dignaretur, inquit, *Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem; dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.* Quid autem sit nouaculam non ascẽdere super caput, explicat optime Sanctus Gregorius lib. 1. super cap. 1. reg.

Hierony. lib. de Eccles. script.

1. Reg. 1.

5 *Intriuijs eius accincti sunt sacco, super tecta eius & in plateis eius omnis vlulatus descendet in fletum.* Attende modũ plangẽdi incõmoda quæ patiebatur populus ille. Alij solent lugere in angulis, & delitescere tẽpore plãctus, at Moabitæ publice inquit, & in plateis eiulabunt, *in triuijs*, idest, in vijs extra ciuitatem, *Et super tecta*, idest in manifesto, & publico. Hoc enim designat in scriptura sacra aliquid facere super tecta, idest publice; iuxta illud: *Et quod in aure auditis, prædicate super tecta.* *Descendet*, inquit, *in fletum*, prius dixerat, *Ascendit domus in planctũ*, modo subdit, *& descendit in fletum*, vt scias quam inutiles fuerint eorũ lacrymæ; Ascenderunt ad excelsa, vt lacrymantes, & eiulantes auxilium ab Idolis suis peterent, & opportunũ remedium implorarent, & descenderunt in fletum, hoc est flentes, & absque vlla consolatione reuersi sunt. Iuste tamen quisquis non ad Deum verum se conuertit fallacis ve pœnitentiæ signa ostendit, nihil impetrat, vacuus reuertitur & tristis, Nam qui vere ad Dei misericordiam confugiunt, ascendunt tristes, lacrymis & doloribus pleni, & cum gaudio descendunt. *Ascendit publicanus in templum, vt oraret, & a longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suũ dicens, Deus propitius esto mihi peccatori.* Ecce peccator ad Deum ascendit, confusus, tristis, lacrymis plenus peccatorem se agnoscit, misericordiam petit. Numquid reuersus est vacuus, descendit in fletu? Non vtique, sed in gaudio subditur enim: *Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suã.* Descendit iustificatus, ergo voti compos, ergo magna cum exultatione redijt. Scriptum est enim. *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos:* Et iterum: *Hoc autẽ pro certo habet omnis qui te colit, quod vita eius si in probatione fuerit coronabitur, si autem in tribulatione fuerit liberabitur, & si in corruptione fuerit, ad misericordiam tuam peruenire licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationẽ, & fletum, exultationem infundis.*

Mat. 11.

Luc. 18.

Psal. 125.

Tobiæ 3.

6 *Clamabit Esebon, & Eleale vsque Iassa audita est vox eorum: super hoc expediti Moab vlulabunt, anima eius vlulabit sibi.* Indicat planctum Moabitarum vniuersalem esse, & ad totam Moabytidem regionem peruenisse, nam Iassa in termino Moabitarũ est cõstituta, nec parũ (dicit) planctum esse futurum, sed adeo clamoribus plenum, vt in vltimis finibus audiatur. Et ne mulieres atque infirmos ploraſſe tantum existi-

existimes, qui de facili prorumpũt in lacrymas, addit: expeditos, hoc est robustissimos vlulasse. Septuaginta interpretes, vbi nos legimus *Anima eius vlulabit sibi*, transferũt, *anima eius cognoscet*, videlicet, quantum sit malum quod patitur, ac si apertius dicat. Talis erit ac tanta Moabitarum calamitas, vt eius magnitudinem illi solum qui experti eam fuerint, valeant explicare. Sic & Hieremias quã patiebatur cum populo calamitatem explicare nobis intendens, ait: *Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.* Ego qui patior, qui Dei indignationem iuste contra rebellem populũ cõceptam experior, ego alius, quoniam extrema est & incredibilis.

Tren. 3.

7 *Cor meũ ad Moab clamabit, vectes eius vsque segor vitulam conternantem.* Sanctus Hieronymus inquit Isaiam loqui corde dolenti ad Moabitas in præsenti, deflens vicẽ eorum. Alij dicunt hanc esse vocẽ Moabitarum dolentium præ tristitia, & præsura cordis, atque amaritudine animi, ac si dicãt: Heu, corde doleo. Consonat hæc expositio translationi septuaginta interpretum, quæ sic habet. *Cor Moabitidis clamat in se vsque Segor: vitula enim triennis est:* Dicitur autem Moabitidis regio vitula triennis, idest, optima, pinguis, & valde lasciua, propter abundantiam fruguũ qualis solet esse vitula trium annorum, quæ præ crassitudine humi iacet, ideo & vitulam conternantem eam appellauit nostra vulgata.

8 *Per ascensum enim Luith, flens ascendet: & in via Oronaim clamorem contritionis leuabunt. Aquæ enim Nemrin desertæ erunt, quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interijt, secundum magnitudinem operis & visitatio eorum, ad torrẽtem salicum ducent eos.* Deplorat quod omnes Populi & habitatores terræ Moabitarum abierint, & tam desolata a viris remanserit, quasi non sint ibi aquæ vel quippiam viride, & est sermo hiperbolicus, quo significat totam terram deuastandam esse ita vt nec vnus quidem fere remeneat. Sanctus Hieronym. per aquas Nemrin, doctrinam intelligit hæreticorũ eradicandam omnino, ita vt omnis herba, & germen & quid quid in sermone eorum viride videbatur, arescat: *Ducentur*, inquit, *ad torrentem salicum*, vt nullus in eis fructus remaneat. Hanc. n. seminis harum arborum dicunt esse naturam, *vt qui illud in poculo hauserit liberis careat.* Vnde & scriptum est: *Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas.* Quid enim per adulterinas plantationes, nisi hæreticorum doctrinæ designantur, qui nõ generandæ prolis in Christo; sed appetitu propriæ excellentiæ Deũ prædicant, superseminando zizania? Hi nimirum radices altas non dabunt, quoniam tandem in se ipsis arescent.

Hier. lib. 6 sup. Isa. tom. 4.

Sap. 4.

12 *Quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine. Ponam enim super Dibon additamenta.* Tanta, inquit, occisorum erit copia, vt præ multitudine aquæ fluminis, eorum sanguine repleãtur, & fluant sanguinis riuuli in tanta abũdantia, vt sint aquis fluminis Dibon additamentum siue additio. Potest etiam additamentum designare vlteriorem plagam superadditam præcedentibus, ac si dicat. Præter cædem & direptionem prædictam, addam & aliã

plagam immissionem videlicet ferocissimarum bestiarum, leonum & serpentum vt deuorent eos qui euaserint, & relicti fuerint ne reliquiæ quidem illius ciuitatis superfiant. Sunt qui leonis nomine Nabuchodonosor intelligant, qui post aliquot annos a Rege Assyriorum iterum Moab deuastauit, vt constat ex cap. 48. Hieremiæ.

CAPVT XVI.

EMITTE agnum Domine dominatorem terræ, de Petra deserti ad montẽ filiæ Sion. 3 Et erit: Sicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes, sic erunt filiæ Moab in transcensu Arnon. 4 Ini consilium, coge concilium: pone quasi noctem vmbram tuam in meridie: absconde fugientes, & vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris: 5 finitus est enim puluis, consumatus est miser: defecit qui conculcabat terram. 6. 7 Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo Dauid, iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. 8 Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius plusquam fortitudo eius. 9 Idcirco vlulabit: his, qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas. Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, & vineam Sabama domini Gentium exciderunt: flagella eius vsque ad Iazer peruenerunt: errauerunt in deserto, propagines eius relictæ sunt, transierunt mare. 10 Super hoc plorabo in fletu Iazer vineam Sabama: inebriabo te lacryma mea Hesebon, & Eleale: quoniam super vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, neque iubilabit. vinũ in torculari non calcabit qui calcare

re consueuerat: vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea ad murum cocti lateris. 11 Et erit: cum apparuerit, quod laborauit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua, vt obsecret, & non valebit. 12 Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc: & nunc locutus est Dominus, dicens: 13 In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur paruus & modicus, nequaquam multus.

SVMMA CAPITIS.

PROSEQVITVR *propheta, id quod in capite præcedenti contra Moab cœperat denunciare. Et præmissa prophetia de Christo Domino, quam ad aliqualem Moabitarum consolationem in principio capitis commemorat: Vaticinatur quorundam fugam & aliorum captiuitatem, ab illo versiculo:* Et erit sicut auis fugiens. *Deinde causam assignat, propter quam in manus Dei vltrices incidere meruerunt, videlicet propter crudelitatem, qua filios Israel profugos hostibus prodiderunt, Hanc tangit in illo versiculo:* Ini consilium, &c. *Et propter superbiam & arrogantiam de qua Moabitas arguit, ibi:* Audiuimus superbiam Moab. *Mox vanam eorum confidentiam, quam in Idolis suis habebant, excludit, cum ait:* Et erit cum apparuerit, quod laborauerit Moab, &c. *Tandem certissime euenturam esse pœnam comminatam denunciat in fine capitis, cum inquit.* Hoc verbum, quod locutus est Dominus.

COMMENTARIVM.

2 *Mitte agnum Domine dominatorem terræ: de petra deserti ad montem filiæ Sion.* Vt supra adnotauimus, sæpè tristibus læta miscet Isaias; & cum excidium, aut aliquod aliud graue malum prædicit, statim ad annuncian dum bona, aut aliquod legis gratiæ mysterium se transfert. Cum igitur in capite præcedenti desolationem Moabitidis regionis vaticinatus fuisset, & vniuersalem planctum & eiulatum illius populi, modo ad eorum consolationem, Christi natiuitatem, qui secundum carnem ex Ruth Moabitide descendit, prophe tice denunciat. Ex quo facile digno scere poteris Dei misericordiam, & clementiam, qui hominum faci nora citra condignum semper pu nit: nec generationem aliquam ob sua peccata, ita destruit, quin aliquos iustos ex illa reseruet sibi. Vniuersum orbem deleuit aquis di luuij: eo *quod multa malitia hominũ esset in terra, & cuncta cogitatio hominum, intenta esset ad malum omni tempore:* & ex illis seruauit Noe cum filiis suis sanctum & iustum in generationibus suis; vt ex eis genus postea repararetur humanum. *Crescite,* inquit, *& multiplicamini, & replete terram; & terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quę mouentur super terram.* Pluit Dominus super Sodomam, & Gomorrhã sulphur, & ignem a Domino de cælo, & subuertit ciuitates Sodomorũ & Gomorrhæorũ, & seruauit Loth, ne perderetur cum impiis. Vnde, & Paulus: *An nescitis in Elya, quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersum Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus & quærunt animã meã. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui nõ curuauerunt genua ante Baal.* Ecce Elyas nullum consortem, qui secum Deum colleret, se habere putabat, & tamen Dominus sibi septem millia seruauerat, quos ignorabat prophe ta. Sic ergo ex Moabitis incredulis, quos Dominus iuste subuertit, seruauit Ruth, vt secundum carnẽ Christus ex illa descenderet. Ait ergo, *Emitte*, ideſt emittes *agnum*, ideſt, Christum, de quo Ioannes ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; Dominatorem terræ.* Quoniam ipse Dominator erit, & Dominus vniuersæ terræ, iuxta illud quod resurgens a mortuis dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Emittes inquam de petra deserti, hoc est de Ruth Moabitide, quam petram deserti dicit, eo qui relicta est ex Moab deuastata, vel de petra deserti, ideſt de Virgine Maria, ex qua veluti ex monte abscissus est lapis sine manibus, ideſt Christus Dominus

Gen. 6.

Gen. 9.

Gen. 14.

Rom. 11.

3. Reg. 19.

Ioan. 1.

Mat. 28.

Dan. 2.

Dominus non ex virili semine, sed mystico spiramine. *Ad montem filiæ Sion*, ideſt ad regnum Israel, in cuius salutem promissus est Christus.

3 *Et erit sicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes: sic erunt filiæ Moab in transcensu Arnon.* Iam incipit propheta peccata Moabitarum exprobrare, propter quæ iusto Dei iudicio puniti sunt. Et inter alia duo commemorat. Alterum est immisericordia, & impietas erga populum Dei, quem in aduersis protegere noluerunt, nec absconde re: sed inimicis crudelibus exposuerunt deuastandum. Alterum est superbia, & arrogantia, qua contra Deum erecti sunt. Propter impietatem, & immisericordiam crudeles experti sunt hostes, propter arroganriam, & superbiã, deiecti sunt humiliati, & confusi. Hostium autẽ crudelitas in hoc, inquit, apparebit, quod nullam requiem Moabitis tribuẽt sed de loco ad locũ trãsferẽt; ita vt sint auibus similes, quarum si destruantur nidi, vagari incipiunt, & in loca fugiunt incerta. Plagam istam incurrerũt Moabitæ, eo quod hospitalitatem debitam populo Dei non exhibuerunt, cũ debuissent imitari virtutẽ patris sui Loth, qui hospitalitate sua meruit Angelos excipere. Moabitæ autem profugos Iudæos non solum non receperunt, sed & hostibus prodiderunt. Moab ex Loth fratre Abraham originem duxit, vt constat ex Genesis capite 19. In tanta ergo necessitudine saltem postulabat humanitas, vt Moabitæ amicitiæ signa exhiberẽt Iudæis. Verũ nulla cognatio Moabitas commouit, quominus Dei populum insequerentur: quod inhumani, & truculenti animi indicium est. Vnde & Iob conqueritur maxime, quod insterquillinio positus misericordiam in fratribus, & coniunctis non inuenerit. Ait enim: *Ecce non est auxilium mihi in me, & necessarij quoque mei recesserunt a me. Qui tollit ab amico suo misericordiã, timorem Domini dereliquit. Fratres mei prætererunt me sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus.* Necessarij recedunt, amici fugiunt, & fratres prætereunt, nec est qui fauciato misericordiam exhibeat. *Prætererunt*, inquit, *me sicut torrens qui rapidus vadit.* Quæ verba explicans beatus Gregorius, sic ait: *Reproborum mẽs, quia sola præsentia diligit, plerumque nunc tanto aliena existit a verbere, quãto post extranea remanet ab hæreditate, & superba iustos despicit, quos paterna misericorditer seueritas afflixit. Sæpe vero reprobi eamdem fidem, quã viuimus retinent, eiusdem fidei sacramenta percipiunt, eiusdem religionis vnitate continentur: sed tamen compassionis viscera nesciunt, charitatis vim, qua in Deum flagramus & proximum, non agnoscunt. Recte ergo & fratres, & prætereuntes vocantur, quia ex vno matris gremio nobiscum per fidem prodeunt, sed in vno charitatis studio erga Deum, & proximum non figuntur. Vnde etiam apte torrenti, qui raptim trãsit in conuallibus comparantur. Torrẽs namque ex montanis in ima desinit, & collectus hyemalibus pluuijs, æstiuis solibus arescit. Qui enim terrena diligunt, & spem supernæ patriæ deserunt, quasi ex montibus valles petunt, quos tamen hyems præsentis vitæ multiplicat sed æstas venturi iudicij exiccat quia cum sol supernæ districtionis incanduerit, reproborum lætitiam in ariditatem vertit. Benè autem dicitur: Raptim transit in conuallibus. Torrentem quippe ad conualles raptim transire, est prauorum mentes ad ima desideria sine vllo obsta-*

Gen. 14.

Rom. 11.

3. Reg. 19.

Ioan. 1.

Mat. 28.

Dan. 2.

Iob 6.

Gregor. 7 mor. 10.

cu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

culo, ac difficultate descendere. Hinc est quod hospitalitas, & misericordia maxime commẽdatur in sacris litteris, potissime erga cognatos, &
Heb. 13. fratres. *Charitas fraternitatis* (inquit Paulus) *maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis.* Et in laudem Raab Mere-
Heb. 11. tricis dicit idem Apostolus: *Fide Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.*
1. Pet. 4. Hinc & Petrus ait: *Ante omnia autẽ mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem, sine murmuratione.* Hinc & Christus Dominus se in suis susci-
Mat. 18. pi docuit: *Qui susceperit*, inquit, *vnum parvulum talem in nomine meo*
Mat. 25. *me susscipit.* Et iterum: *Esurivi enim: & dedistis mihi manducare. Sitivi & dedistis mihi bibere. Hospes eram; & colegistis me. Nudus eram, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcerem eram, & venistis ad me.*

4 *Ini concilium, coge concilium, pone quasi noctem vmbram tuam in meridie, absconde fugientes & vagos ne prodas.* Derisorię videtur loqui proph. in præsenti contra Moabitas: ac si dicat. Quam bene rebus tuis o Moab fuisset consultum, si consiliũ bonum secuta fuisles, & seruasses profugos Israelitas; & in grauissimo æstu persecutionis, vmbraculum, & refrigerium aliquod exhibuisses illis. Vbi obserua quod meridies in scriptura multoties pro æstu sumitur, & magnitudine tribulationis, & angustiæ: Sicut in psal. 120. *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.* Et Canticorum 2. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Et iterum;
Can. 1. *Nolite me considerare quod fusca sum: quoniam decolorauit me sol.* Ideſt magnitudo persecutionis, quam aduersum me excitauerunt tyranni. Pone igitur o Moab quasi noctem vmbram tuam in meridie. Hoc est. Refrigera Israelitas afflictos, susscipe fugientes, da illis hospitium. Non petent a te magna, non tua requirent: tantum occulta, serua, ne prodas tradens eos in manus inimicorum. *Habitabunt apud te profugi mei.* Appellat profugos suos Iudæos fugientes, eo quod Dominus propter peccata sua eos expulerit (quemadmodum ipsis toties minatus est) de terra Chanaan: aut vero vt scias quoniã electi omnes extorres sunt a patria cælesti, exules & peregrini super terram: nec habent hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt: de quibus Paulus
Heb. 11. ait. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ.* Tales pro suis Deus agnoscit, & profugos suos censet; quamuis duris sæpe flagellis eos probet: & dura seruitute corripiat. Ne autem Moabitæ profugos Israelitas susscipere recusarẽt, timentes aduersariorum potentiã, & persecutionem Regis Sennacharib, aduertit propheta, eius tyranni dem non esse in perpetuum duraturam. Susscitabit enim Dominus super Israel Regem fortem, & iustum qui populum sibi subiectum ab inimicis defendat. Vnde, & subditur.

5 *Finitus est enim puluis, consummatus est miser, defecit qui cõculcabat terram.* Hoc est, in proximo exercitus, & potẽtia Sennacherib destruetur, & dicitur *puluis*, quoniã corpora bellatorum fuerunt in cinerem reda-

cta: vt hinc colligas omnem temporalem gloriam in puluerem tandem esse redigendam, vt sint impij tanquam puluis, quem proijcet ventus a facie terræ. Iuxta, quod
Psa. 145 & scriptum est. *Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

6 *Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super eum in veritate, in tabernaculo Dauid iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est.* Quidam Doctores verba hęc interpretantur de Rege Ezechia, quem Dominus scitauit, vt populum suum ab inimicis defenderet. Cõstituũtur autem
Condiciones Regis in his verbis quinque legitimi regis, vel iudicis conditiones. Prima, quod non per tyrannidem reguet in populo, sed thronum possideat in misericordia præparatum, & gratia. Ideſt quod regnum, vel principatum obtineat approbante Deo, & populo: & non sicut illi,
Osee 8. de quibus scriptum est. *Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui.* Ideſt non approbaui sceptrum eorum, & coronam. Cognoscere enim Deus dicitur aliquid, cum illud approbat:
Gregor. 2. mor. 4. & 1. past. cu. 2c cap. 1. Hiero. ad Galat. 4. Mat. 7. vt notauit Sanctus Gregorius, & Hieronymus. Vnde & scriptum est: *Amen dico vobis nescio vos.* Et iterũ: *Recedite a me operari iniquitatis, nescio qui estis vos.* Secunda quod præsideat in solio, verum Regem agens, intendens subditorum commodis: nec in rebus puerilibus se
Isai. 3. num. 7. occupans: ne sit sicut illi, de quibus supra dictum est. *Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis.* Quoniam nihil Regis præter sceptrum coronam, & nomen habere, abominatio est apud Deũ. Hinc, & de iniquis iudicibus dicit scriptura. *Egressa est iniquitas de Babylone a senibus iudicibus, qui videbantur regere populum.* Qui videban
Dan. 13. tur regere inquit, non qui regebant. Nam vt dicit Hieronymus, *qui bene præsunt populo, regunt populum: qui autem nomen habent iudicũ, & iniuste præsunt, populo, regere videtur populum.* Tertia quod iudicet in veritate, iuxta regulas iustitiæ absque personarum acceptione reddens vnicuique quod iustum est. In cuius signum de Aioth quem Dominus in iudicem elegit dicit scriptura, quod vtraque manu pro dextera vtebatur. *Et clamauerunt*, inquit,
Iudic. 2. *ad Dominũ, qui susscitauit eis Saluatorem vocabulo Aioth filium Gera filij Iemini, qui vtraque manu pro dextera vtebatur.* Talis enim esse debet, qui ad saluandum Israel susscitatur: nihil in eo reperiatur siniſtrum, nihil distortum. *Ecce qualis est iste* (inquit Origenes) *qui susscitatur ad saluandũ Israel, nihil habet in se siniſtram, sed vtramque manum dextram habet. Hoc est enim ambidexter. Dignus vero populi princeps, & Ecclesiæ Iudex, qui nihil agat siniſtrum, cuius quod agit dextera nesciat siniſtra sua, in vtraque parte dexter est, in fide dexter est, in actibus dexter est. Econtrario mali principes (si dici potest) ambisiniſtri dicuntur. Totum enim quod agunt siniſtrum est, totum peruersum, totum igni æterno, cum his, qui a siniſtris sunt, deputatum.* Vide cap. 1. nu. 62. & cap. 3. num 7. & 8. Quarta est, quod non solum audiat ad se venientes, sed diligenter inquirat iudiciũ & scisscitetur iustitiã, vt discernere sciat inter bonum, & malum, inter iustum, & iniustum, & non se pręci-
Orig. ho. 3. in Iudicum.

pitet

piret in iudicijs ferēdis, de quo plura diximus cap. 1. num. 51. Hoc adiuuerunt verba illa, *& quærens iudicium*. Quinta est quod absque mora, & dilatione, quæ valde nociua solet esse reip. iustitiam exequatur, reddens velociter vnicuique quod iustum est. Et si ad terminandas causas populi, cum multiplicantur opus fuerit mane surgere ante lucē, & demptis corporis necessitatibus tota fere die causis subditorum, & & litibus dirimendis intendere, nō effugiat laborem. Vnde, & Iethro hoc Moysi dedit consilium. *Proui-*
Exod. 18 *de de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, qui iudicent populum omni tempore*. Quæ verba expendens
Origi. ho. 11. sup. Exod. to. 1. Origines ait. *Tales oportet esse principes populi, qui non solum superbi nō sint: sed qui oderint superbiam. Idest non solum ipsi absque vitio sint, sed & vt in alijs odorint vitia. Non homines dico odisse sed vitia. Et ordinabis, inquit, eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, & iudicabunt populum omni hora. Audiāt principes populi, quia debent omni hora populum iudicare, semper & sine intermissione sedere in iudicio, dirimere lites, reconciliare dissidentes, in gratiā recordare discordes*. Qui enim oppositum faciunt, deprædatores reip. & hostes manifesti sunt potius quam Iudices. Vnde vt refert Au
Aug. 4. de ciuit. Dei c. 4. Io. 5. gustinus, *Eleganter & veraciter Alexandro illi magno quidam comprehensus pirata respondit. Nam cum idem Rex hominem interrogasset, quid ei videretur, vt mare haberet infestum. Ille libera contumacia, Quid tibi, inquit, vt orbem terrarum? Sed quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor: quia tu magna classe, Imperator.*

7 Sanctus Hieronymus in præsenti verba hæc interprætatur de Christo; de quo propheta dixerat supra. *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit: vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, ammodo, & vsque in sempiternum.* Et aduertit, quod primum in misericordia solium Christo Domino præparatur: postmodum in iudicio: quoniam in primo aduentu totus misericors apparuit, suauis, & benignus: iuxta quod, & Paulus ait: *Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos*. Et iterum: *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei: non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos facit*. In aduentu autem secundo, cum venerit ad iudicium, apparebit omnibus hominibus iudicans eos, & in throno sedens iustitiæ, vt reddat vnicuique secundum opera eius. Nunc ergo sequentes Pauli consilium, *Adeamus cum fi-* Hebr. 4
ducia ad thronum gratiæ eius: vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Qui enim ad thronum gratiæ, vt veniam suorum peccatorum obtineant, nūc confidenter accesserint: securi postmodum Redemptorem nostrum sedentem in throno iustitiæ videbunt.

8 *Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius; plusquam fortitudo eius*. Loquitur Propheta in persona circumstantium populorum, qui excidium intellexerunt Moab, & dicebant. Quid mirum si Deus ita punierit insolentiam eius? Audiuimus enim ideſt, nemo ignorat intolerabilem eius

eius superbiam: quæ tanta est, & adeo manifesta: vt non debuerit impunita relinqui. Complectitur autem his verbis tres species superbiæ. Sunt enim qui superbiunt donis sibi a Deo concessis, non attendentes, quoniam omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est descendens a patre luminum. Hi communi vocabulo dicuntur superbi. Sunt alij, qui gloriantur de his, quæ re vera non habent; & hos dicimus arrogantes: Nam vt docet Sanctus Thomas 22. q. 112. art. 1. ad 2. arrogans est, qui sibi tribuit quod non habet. Hoc vitium notat Propheta in Moab cū inquit, *Et arrogantia eius*. Sunt denique alij, qui imperiosius inferioribus dominantur, atque irascuntur illis, cum potestate quadam imperantes, atque imbecillitatis eorum nescientes misereri. Tales erant Moabitæ ab adolescentia sua. Nam, vt ex capite 48. Hieremię constat, per superbiam sunt erecti, gloriantes in munitionibus, & & thesauris suis, quod ad primum genus pertinet superbiæ. Præterea etiam arrogantiæ vitio commaculati sunt, cum in fortitudine, quam re vera non habebant confidentes, aduersus Deum collum erigere nō timuerunt. Vnde & Hieremias illis improperans ait: *Quomodo dicitis fortes sumus, & viri robusti ad præ-*
Hier. 48 *liandum? Vastata est Moab, & ciuitates illius succiderunt, & electi iuuenes eius descenderunt in occisionem*. Et vt notaret superbiam principum subdit statim eorum iactantiam irridendo. *Quomodo confracta est virga fortis baculus gloriosus? Descende de gloria, & sede in siti habitatio filiæ Dibon*.

9 *Idcirco vlulabit Moab ad Moab* Iac. 1.

vniuersus vlulabit, &c. Quasi dicat: Qui in clade illa superstites mānserint, reliquentur ad vlulatum, vt videlicet occisos defleant, & meditentur ingemiscentes velut columbæ mœnia ciuitatis destructa, & ciuitatem ipsam funditus euersam. Flebunt autem, & plangēt non conducticij lamētatores, sed saucij, atque plagis affecti, totoque corde dolentes: nihil enim videbunt, quod non eos torqueat, atque contristet. Sequitur. *Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, & vineam Sabamæ Domini gentium exciderunt: Flagella eius vsque ad Iazer peruenerunt: Errauerunt in deserto, propagines eius relictæ sunt, transierunt mare*. Comparat populum Moab vineæ, sicut supra capite 5. vineæ contulit populum Israel: quoniam ebrij erāt & stolidi. Vites vocat nobiles, palmites vero, siue propagines reliquū vulgus: & dicit tandiu ab vno loco in alium esse transferendos, donec mare pertranseant: & iter, atque spes ad suos redeundi penitus occludatur. Digna sanè pœna impietatis eorum. Aequum enim erat, vt qui profugos Israelitas recipere noluerunt, profugi & ipsi essent super terram. Scriptum est enim: *Quoniam per quæ quis peccat, per hæc,* Sap. 11.
& punietur. Et iterum: *Iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*. Iac. 2.

10 *Super hoc plorabo in fletu Iazer vineam Sabama; inebriabo te lacryma mea Hesebon, & Eleale, quoniam super videmiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, neque iubilabit. Vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueuerat, vocem calcantium abstuli*. Vastitatem denūciat vinea-

rum, & locorum eminentium, quæ consita erant arboribus fructiferis, atque selectis vitibus. Ideo inquit plorabo, ego Moab flebo vineam Sabama. Ego plorabo, hostes autē mei gaudebunt, & iubilabunt, irruentes in messem, & fructus abundantes hortorum, & vinearum diripientes. Non erunt vindemiatores necessarij, cum vineæ sint ab hostibus deuastatæ, nec læta vox calcantium vuas in torculari audietur sed omnia signa lætitiæ conuertentur in fletum. *Super hoc venter meus ad Moab quasi citbara sonabit, & viscera mea ad murum cōcti lateris*, idest, gemitum validum ex intimis visceribus emittam, magnoque dolore pro Moab deuastata afficiar, & humana commiseratione cōmouear. Hoc enim significat in scripturis sacris ventris conturbatio, dolorē videlicet intimum cordis: Sicut in psalmo 30. *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus*. Et Hieremiæ 4. *Ventrē meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me; non tacebo, quoniam vocem buccinæ audiuit anima mea, clamorem prælij*.

11 *Et erit, cum apparuerit, quod laborauit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sacta sua, vt obsecret, & non valebit*. Tollit à Moabitis omnem spem consolationis in calamitate imminente. Cum enim afflictis vnicum supersit refugium, vt templum Domini adeūtes, orationibus, & fletibus auxilium obtineant, & misericordiam a Deo: illi tamen cum se viderint cladis magnitudine oppressos, in collem conscendent, & loca illi sacrata festinanter adibunt, vt opem a Dijs suis implorent: sed omnia in vanū cedent eis. Nam extrema lassitudine confecti iacebunt, & nihil oratio sua, & planctus proderit illis. Ascendent enim in fletum, & cum fletu (sicut dictum est supra) descendēt. *Ingredietur*, inquit, *ad sancta sua* Supra cō nō ad mea, quia nō Deo vero, sed dę 15 num. monibus dicata erāt. Consonat hęc explicatio cum trāslatione septuaginta virorum, quæ sic habet: *Et erit in confusionem tuam, quia laborauit Moab in aris, & ingredietur in manu facta sua, vt deprecetur, & non poterunt eximere eum*. Quā multi sunt hodie quorum oratio fit illis in peccatum: & cum placare Deum infestiuitatibus sanctorū debuissent, quando ad templum conscendunt Deum magis ad iracundiam prouocant, peccata peccatis incessanter addentes. Vnde, & festiuitates ipsæ non in gloriam Christi, neque in Dei honorem, aut venerationem sanctorum, sed in confusionem potius fidelium cedunt, sicut scriptū Malac. 2. est. *Dispergam super vultus vestrum stercus sollemnitatum vestrarum*. Hoc est, sollemnitatibus vestris, quibus colendus eram atque venerandus, faciem vestram confundam, & deturpabo. *Sollemnitatum*, inquit, *vestrarum*. Quoniam tales solemnitates, meæ non sunt, sed vestræ: quia in illis ego a vobis non sanctificor, nec color: sed potius offendor, & grauioribus iniuriis afficior. Propter hoc *Calendas vestras, & solemnitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis; & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ sanguinæ plenæ sunt* Vide supra dicta cap. 1. nu. 42. & 43. Isai. 1.

12 *Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab, ex tunc, & nunc locutus est Dominus dicens*. More solito Isaias in fine prophetiæ, vt maior illi fides adhibeatur, dicit, verba quę loquitur Dei esse non sua. *Audite*, Isai. 1. n. inquit, *Cæli, & auribus percipe terra: quoniam Dominus locutus est*. 8. & 61. Et iterum. *Gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est*. Additque in præsenti, verba quæ loquitur contra Moabitas, nō esse à Deo nuper decreta, sed multo ante, videlicet *ex tunc*, idest ex eo tempore, quo Moab ingratitudinis peccatū, inhospitalitatis, superbiæ, & arrogantiæ cœpit committere. *Et nunc* etiam *locutus est*, atque eandem sententiam confirmauit; quia populus resipiscere noluit, sed longanimitatem potius, & patientiam Dei, atque diuitias misericordiæ illius cō Amb. sup. cap. 1. Luc. tempsit. *Nouit Dominus mutare sententiam* (ait Ambrosius) *Si tu noueris emendare delictum*: quod & Dominus ipse per Ieremiam peccatoribus repromisit, cum ait. *Si pœnitentiā egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam, & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem ei*. Quod si peccator emendare vitam contempserit, in eadem Dominus contra illum permanebit sententia, ideo sequitur. Hier. 8.

13 *In tribus annis, quasi anni mercenari auferetur gloria Moab super omni populo multo: & relinquetur paruus & modicus nequaquam multus*. Idest, populus qui prius multus erat, & magnus, deuastata ciuitate nequaquā multus erit, sed paruus, & modicus: id quod euenturum esse denū

ciat post tres annos expletos. Vel per tres annos intelligendum est tēpus quo Moabitarum punitio duraturit, sicut explicat B. Hieronymus in præsenti. Vbi aduertit quod Israeli hoc est decem tribubus per Ezechielem non tres tātum, sed tre- Ezec. 4. centi, & nonaginta anni quibus populus affligendus erat, statuuntur à Deo: & Regno Iudæ in quo erat tēplum Dei anni quadraginta. Moabitis vero tres tantum, & rationem assignat. Quoniam qui parous est meretur misericordiam, *potentes autem potenter tormenta patientur*, & Sap. 6. *Seruus, qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulabit multis*. Moab igitur, quia externus erat, nec de populo Dei, sed relicto errore conuersus non annis pluribus, sed tantum tribus paruus, & modicus, & inglorius relinquetur. Vocat autem annos mercenarij tres annos à Deo statutos, vt Moabitæ pœnitentiam agerent: quoniam sicut mercenarius non sustinet labores, neque operatur, vltra condictum diem: ita etiam Deus decreuerat, nō amplius sustinere illius populi delicta, nec longiores indutias illis peccantibus concedere, sed statim euoluto triennio punire. Nobis autem si intra triennium huius vitæ, quod fortassis vix trium mensium, vel dierum spatio durabit, ad Deum per pœnitentiam non fuerimus conuersi: eo magis tremendum restat iudicium, quo maioresdiuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis sumus experti. Luc. 12.

CAPVT XVII.

2 ONVS Damasci. Ecce Damascus desinet esse ciuitas, & erit sicut aceruus lapidum in ruina. Derelictæ ciuitates Aroer gregibus erunt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat. 3 Et cessabit auxilium ab Ephraim, & regnum a Damasco: & reliquę Syrię sicut gloria filiorum Israel erunt: dicit Dominus exercituum. 4 Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium oliuarū in summitate rami, siue quattuor aut quinque in cacuminibus eius fructus eius: dicit Dominus Deus Israel. 5 In die illa inclinabitur homo ad Factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israel respicient: & non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus eius: & quæ operati sunt digiti eius non respiciet, lucos & delubra. 6 In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ sicut aratra, & segetes quæ derelictę sunt a facie filiorum Israel, & eris deserta. 7 Quia oblita es Dei saluatoris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata: propterea plantabis plantationem fidelem, & germen alienum seminabis. 8 In die plantationis tuæ labrusca, & mane semen tuum florebit: ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauiter. 9 Væ multitudini populorum multorum, vt multitudo maris sonantis: & tumultus turbarū, sicut sonitus aquarum multarum, sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium, 10 & increpabit eum, & fugiet procul; & rapietur sicut puluis montium a facie venti, & sicut turbo coram tempestate. 11 In tempore vespere, & ecce turbatio: in matutino, & non subsistet. 12 hæc est pars eorum, qui vastauerunt nos, & sors diripientium nos.

SVM-

SVMMA CAPITIS.

PRAESENS caput contra Damascenos loquitur, quibus propheta vastitatem terræ futuram, & solitudinem illius denunciat, tum quia (vt dictum est capite septimo) ascenderunt in Hierusalem, vt pugnarent contra Iudam; tum etiam, quia occasionem ruinæ filijs Israel præbuerunt, auxilium in aduersis eis offerendo, auertentes eorum cor a spe Dei sui, in quo tantum confidendum est. Propter quod primo euersionem ciuitatis Damascenorum denunciat in principio capitis. Secundo ad prophetandum contra decem tribus se transfert, quoniam auxilium Dei spernentes, se Damascenis confœderauerunt, de quo agit ibi:

Et erit in die illa attenuabitur, *&c. Tertio multitudinem exercitus regis Assyriorum, venientis ad deuastandum decem tribus, atque potentiam illius describit ibi;* Væ multitudini populorum multorum, &c. *Quarto anunciat quòd idem ipse Rex Assyriorum, per quē delicta aliorum punituit, postmodum etiam deijciendus est, de quo in illo versiculo;*

Et increpabit eū, & fugiet procul: &

rapietur sicut, &c. *vsque ad finem capitis.*

COM-

COMMENTARIVM.

2 ONus Damasci. Ecce Damascus desinet esse ciuitas: & erit sicut aceruus lapidũ in ruina. Damascus inter potentissimas Oriẽtis vrbes numeratur a Sennacherib supra in ca. 10. Ait enim: *Numquid non principes mei simul reges sunt? quid non vt Charcamis, sic Calano: & vt Arphad, sic Emath? Numquid nõ vt Damascus sic Samaria?* Damascus enim Metropolis est Syriæ, & a Hieremia dicitur vrbs lætitiæ, a qua sub inde onus Syrorum denominatur. Quid autem sit onus explicatum est cap. 13. num. 1. De Rege Syriæ dictum est supra cap. 7. quod fœdus inierit cum filio Romeliæ cõtra Achaz, & regnum Iuda. Ideo nunc euersionem illius annunciat Propheta. Quod si quis perquirat quomodo ciuitas desierit esse Damascus, cum vsque in hodiernum diem vrbs illa integra perseueret, respondetur, quod sicut de Babylone dictum est, non tam contra lapides marmorum, quam contra homines, præsens loquitur prophetia. Populus autem ille, qui Israelitas oppresserat, in captiuitatẽ ductus est ab Assyriorum Rege, qui Damascenorum principe interfecto, fere omnes illius populi trãstulit in Cyrenem, vt sacra narrat historia l. 4. Regum cap. 16. & lib. 2. paralipomenon cap. 24. Fertur Cain in Damasco fratrem suum Abel occidisse: cui & ethimologia nomis illius ciuitatis congruit. Damascus enim, (auctore Hieronymo) interpretatur sanguinem fundens, aut bibẽs, siue osculum sanguinis. Et (vt refert Lyranus Genes. 2. in illa verba, tulit ergo Dominus Deus hominẽ, & posuit eum in paradiso voluptatis) nonnulli asserunt, quod primus parens fuerit a Deo in agro Damasceno formatus, & inde translatus in Paradisum, vt operaretur, & custodiret illum. Vnde verisimile est, quod eiectus post peccatum de paradiso, ad terram ex qua fuit conditus redierit: vt in sudore vultus sui vesceretur pane suo: & quod Cain in agro illo occiderit fratrem suum. Hoc forsitan innuunt illa verba Gen. 4. *Dixitque Cain ad Abel fratrem suum. Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum & interfecit eum.* Sequitur: *Derelictæ ciuitates Aroer gregibus erunt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat.* Tanta (inquit) erit illius ciuitatis solitudo, & tam deserta ab habitatoribus, vt pascua gregum sit futura, & nullus, qui greges exterreat, reperiatur.

Hier. 49.

3 *Et cessabit auxiliũ ab Ephrim & regnum a Damasco, & reliquiæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt: dicit Dominus exercituum.* Iunxerunt se Damascenis, & Syris decem tribus

bus, vt pugnarent contra Regem Achaz, & tribum Iuda deuastarent: nunc autem etiam in pœna coniunguntur, vt qui consortes fuerant in peccato, consimile subirent iudiciũ Et sensus est. Sicut filij Israel fuerunt prius in captiuitatem ducti: ita & reliquiæ Syriæ in exterminiũ ibunt. *Sicut gloria*, inquit, *filiorum Israel*, gloriam per ironiam dicit, & contemptum siue irrisionem, quia in paupertatem maximam & miseriam redacti sunt filij Israel, quę tanto magis solet esse deterior, quo post maiorem abundantiam & gloriam subsecuta est.

4 *Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet.* Sermonem conuertit propheta contra decem tribus, eo quod auxilium Dei spernentes, in Damascenorum potentia confidebant, se illis associantes, & confœderantes. Et quoniam similem futuram esse dixerat gloriam Damascenorum gloriæ filiorum Israel, describit nunc gloriam Israel, atque illius splendorem sub nomine Iacob, & inquit, attenuandam esse ita, vt pinguedo eius emarcescat: in quo cupiditatem exprobrat, auaritiam, & lasciuiam illius populi. Cum enim gloriari oportuisset in Deo, & indiuitijs, atque promissionibus illius exultare: factore tamen suo relicto totus mundanis opibus, & delitijs carnalibus inhiabat, stulte alienis thesaurizans diuitias, & congregãs peritura extraneis. Hæc erat eorum gloria, hæc fælicitas, carnis videlicet pinguedo, lasciuia, & diuitiarum abundantia, quæ alia quam plurima parturiunt peccata. His subinde illud congruit, quod dicit Propheta. *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo* Et iterum: *Væ qui opulenti estis in Syon, & confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel.* Et post pauca: *Qui dormitis in lectis eburneis & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterij: sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Quia vero propter huiusmodi delitias, & temporalium rerum abundantiam, quibus inhærebant, ducti sunt in captiuitatem, subditur statim. *Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrãtium: & auferetur factio lasciuientium.* Tale quid accidit Damascenis, & Syris, vt in verbis sequentibus ostendit Isaias. Ait enim: *Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim.* Vbi per congregantem intelligit Regem Assyriorum, qui decem tribus in captiuitatem, sicut dictum est, duxit: per messem decem tribus designat, qui omnes ducti sunt in captiuitatem, exceptis pauciſſimis, quos propter rea comparat racemis a vindemiatoribus relictis, & duabus, vel tribus, siue quatuor, vel quinque oleis in cacuminibus arborum casu remanentibus. Vnde, & subditur. *Et relinquetur in eo sicut Racemus, & sicut excussio oleæ duarum, vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinque in cacuminibus eius, fructus eius, dicit Dominus Deus Israel.*

Deut. 32.

Amos 6.

5 *In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum Israel respicient: non inclinabitur ad alteria, quæ fecerunt manus eius: & quæ operati sunt digiti eius, non respiciet lucos, & delubra. Ideo pauci qui saluandi sunt in die illa confugient ad Christum qui factor noster & sanctificator dicitur, adorabunt illum, & tamquam verum Deum agnoscent, & in illum credent, ne que vltra iam colent idola sicut prius. Possunt etiam verba ista ad eos referri, qui relicti sunt sub Eze
2. Paral. 27. chia. Ille enim idola destruxit, excelsa abstulit, lucos euertit, & de
Eccl. 48. lubra: ne quando populum a vero Dei cultu auerterent. *Non respicies* inquit, *lucos, & delubra*, vt scias quoniam idola non solum non sunt adoranda, neque colenda, sed nec respicienda quidem: cum ipsa non valeant se colentes respicere, nec in necessitatibus protegere. Vnde, & propheta illis insultans ait. *Vbi sunt*
Deut. 32. *dij eorum, in quibus habebant fiduciã? De quorum victimis comedebãt adipes & bibabant vinum libaminum: surgãt, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant. Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me.*
Tsa. 113 Et iterum: *Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominũ. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent & non audient: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Idolum autem est o homo quidquid Deo prætuleris, aut æquaueris, vel in quo spem tuam, & fiduciam constitueris: caue ne ad hæc idola respicias, vel sub religionis, & sanctitatis habitu illa habeas abscondita, ne consimile tibi iudicium accidat, quod Iudæis ascendentibus ad prælium contra aduersarios. Propter hoc enim vitium corruerunt in terram, & ab inimicis interfecti sunt; de quibus dicit Scriptura. *Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora*
2. Mach. 12. *prostratorum tolleret, & cum parẽtibus poneret in sepulchris paternis. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donarijs idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, a quibus lex prohibet Iudæos: Omnibus ergo manifestum factũ est ob hanc causam eos corruisse. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt, vt id quod factum erat delictũ obliuioni traderetur. At vero fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes, quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt.* Ecce illi milites erant fortes, loricati, & armati, atque ad prælium electi: & ramen sub armis splendẽtibus, sub tunicis, & saccis, Idolorum donaria habebant abscondita: quæ tamen in morte, dum propter illa prostrantur in prælio, iusto Dei iudicio manifesta fiunt. Qui ergo sub Christi nomine militant Deo induti armaturam
Ephes. 6 Dei, habentes scutum fidei in quo possũt omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis possidentes, atq. gladium spiritus, quod est verbum Dei, attendant, ne sub tunicis paupertatis latens aliquod habeant idolum, vel donaria idolorum diligant, aut illis inhæreant corde: quoniam nihil est occultum quod non manifestetur, neque absconditum quod non sciatur. Manifestabitur saltem in die illa, quando veniet Dominus: *Qui & illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium; & tunc laus*
1. Cor. 4 *erit*

erit vnicuique a Deo.

6 In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ, sicut aratra, & segetes quæ derelictæ sunt a facie filiorũ Israel, & eris deserta. Tanta inquit erit desolatio, & derelictio terræ, atque solitudo in captiuitate decẽ tribuum: quanta fuit olim cum fugerunt a facie filiorum Israel Chananæi, ciuitatibus absque habitatore derelictis, vt liberam illuc ingrediendi Iudæi potestatem haberent. Per ciuitates fortitudinis, ciuitates fortes, & bene munitas intelligit.

7 Quia oblita es Dei Saluatoris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata: propterea plantabis plantationẽ fidelem, & germen alienum seminabis. Quod attinet ad litterã, prophetia est hæc, qua terræ sterilitatem futuram ob eorum peccata denuntiat.
Deut. 28 Hanc prius Dominus ipse cum legem cõdidit, eius transgressoribus fuerat cõminatus. *Sementem* inquit, *multam iacies in terram, & modicum congregabis: quia locustæ deuorabunt omnia. Vineam plantabis, & fodies: & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniam vastabitur vermibus. Oliuas habebis in omnibus termi nis tuis, & non vngeris oleo: quia defluent, & peribunt.* Sed in altiori sensu præsentem locũ explicantes, expẽdere oportet, quam aduersos fructus, quam inucundos, & amaros
Mat. 15. proferat omnis plantatio, quam nõ plantauit pater cælestis, neque est in timore Dei, & charitate fundata. Vbi enim abest timor, & dilectio, plantantur plantationes secundum speciem quidem iucundæ, sed re ipsa odibiles Deo, & abominabiles: quæ subinde vero Domino fructus non proferunt. Ideo in scriptura sacra adulterinæ plãtationes dicuntur. Sicut enim adulteri non generandæ prolis desiderio, sed delectationis gratia inter se conueniunt: ita plantationes extra charitatem factæ, non ex desiderio operationis rectæ, sed ex appetitu excellentię propriæ, atque diuitiarũ procedit. Ideo etiam nunc inquit Propheta: *Germen alienum seminabis*, quoniam non tibi sed alijs proferet fructus. Vnde cũ ait, *plantabis plantationem fidelẽ*, derisorie loquitur, quia re vera non est fidelis, sed infidelis potius talis plantatio, eo quod fidẽ nõ seruat, nec fructus reddit, quos omnibus videtur promittere. Hæc autem omnia incommoda, inquit, euenient illi, *quia oblita es Dei Saluatoris tui*. Vide quantum malum sit Deum obliuisci, & beneficiorum illius non recordari. Conqueritur per prophetam de ingratis, & inquit. *Numquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fas-* Hier. 2. *ciæ pectoralis suæ? Populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris.* O Dei clementiam, ò dilectionem; ò benignitatem. Dies reputat, & dicit innumeros horam vnam, vel diem in qua fidelis anima non recordatur illius. *Recordare inquit paupertatis meæ, & transgressionis meæ, absinthij & felis.* Ac si apertius dicat. Si consimilia pati mecum recusas, si duriora pro salute tua renuis subire certamina, saltem memorare quæ pro te pertuli, & me pauperem, & abiectum, crucifixum, & fele potatum noli obliuisci. Quod si obliuiosus, & immemor execrabilis Deo est, quid contumelios us, & blasfemus, quid periurus, & sacri legus? Plantationes autem in charitate radicatæ, & fundatæ fidelissimæ sunt, & fructus vberrimos proferunt. Hæc enim humectat ani-

Thren. 3.

Vide supra cap. 5 num. 13.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mam, & sicut de verbo abbreuiato
Isai. 55. dicit Propheta: *Inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti.* Vnde non mirum quod terra cui huiusmodi humor cælestis deficit, spinas proferat, & tribulos,
Hebr. 6. reproba sit, & maledicto proxima.

8 *In die plantationis tuæ labrusca, & mane semen tuum florebit: ablata est messis in die hæreditatis, &*
Mat. 13. *dolebunt grauiter.* Solet inimicus super bonũ semen seminare zizania, crescunt illa, & suffocant bonum semen. Ita in præsenti (ait propheta) continget illis, qui plantationes plantauerint infideles, aut germen alienum seminauerint. Alienũ inquam, a Deo, a iustitia, a pietate, & sincaritati aduersum christianæ. Hæc prophetia hypocritas singulariter respicit, qui *mane* hoc est in exordio statim vitæ suæ florere videntur, & vberrimos fructus virtutis promittere: sed quoniam in charitate radicati non sunt nec fundati, in ipso ortu solis arescunt, & *in die hereditatis*, hoc est in iudicio quando iusti hæreditabunt terram, auferetur ab eis messis, quia mercedem suorum operum non percipient. *Et dolebunt*, inquit, *grauiter* tunc videlicet quando clamantes:
Matt. 7. *Domine Domine nonne in nomine tuo prophetauimus & in nomine tuo demonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* respondebit illis Saluator, *quia nunquam noui vos: discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Consonat huic prophetiæ illud quod dicitur Iob. 8. *Numquid*
Iob. 8. *virere potest scirpus absque humore, aut crescere carectũ sine aqua? Cũ adhuc sit in flore nec carpatur manu, ante oẽs herbas arescit. Sic viæ omnium qui obliuiscuntur Deum, & spes Hypocritæ peribit. Nõ ei placebit recordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Innitetur super domum suam & non stabit, suscitet eam & non consurget. Humectus videtur antequam veniat sol, & in ortu suo germen eius egredietur: super acervum petrarũ radices eius densabuntur, & inter lapides commorabitur. Si absorbuerit eum de loco suo negabit eũ, & dicet, non noui te.* Vide qualiter propheta & Iob sibi inuicem correspondeant. Ille inquit: *Et mane semen tuum florebit.* Iste ait: *Cum adhuc sit in flore ante omnes herbas arescit: & in ortu suo germen eius egredietur.* Ille ait: *ablata est messis in die hereditatis:* iste. *Spes Hypocritæ peribit* Ille denique dicit, *Et dolebunt grauiter;* Iste vero: *si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum & dicet. Non noui te.* Nunc inducta verba cum Sancto Gregorio expandamus. *Scirpi*, inquit, *vel carecti nomine hypocritæ vitam signat, quæ speciem quidem viriditatis habet, sed ad humanos vsus fructum vtilitatis non habet, quæ sterilitate operis arida permanens solo, sanctitatis colore viridescit. Sed neque sine humore scirpus, neq. sine aqua carectũ proficit, quia hypocritarum vita ad bona opera infusionem quidẽ superni muneris percipit, sed in cunctis quæ agit, exteriores laudes appetens, a fructu perceptæ infusionis inanescit. Sæpe namque mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus spiritus pellunt, & per prophetiæ donum vẽtura quæque scienter præueniunt: sed tamen a largitore tot munerum cogitationis intentione diuisi sunt, quia per eius dona, non eius gloriam, sed proprios fauores quærunt. Cumque per accepta dona in sua laude se eleuant, ipsis muneribus cõtra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, vnde ei amplius humiles* Gregor. 6. moral. c. 2

humiles esse debuerunt. Sed eo postmodum eos districtior sententia percutit, quo nunc superna bonitas, & ingratos insudit, sitque eis amplitudo muneris, incrementum damnationis, quia irrigati fructum nõ ferunt, sed sub viriditatis colore, vacui in altum crescunt. Et Paulo inferius; *Scirpus in flore est Hypocrita in laude. Qui ante omnes herbas arescere dicitur, quoniam iustis in bono suo permanentibus, a viriditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt herbæ etiam reliquæ, quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarũ ariditatem scirpus præuenit, quia priusquam de carne hypocrita transeat, ea quæ in se ostenderat virtutum facta derelinquit. De quibus etiam bene per psalmistam dicitur. Fiãt sicut fœnũ ædificiorũ, quod*
Psa. 128 *prius quam euelatur, exaruit. Fœnum quippe ædificij in alto nascitur, sed nequaquam pingui radice solidatur, quia & hypocrita summa quidem agere cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fœnum, & non euulsum citius arescit, quia videlicet hypocrita & in præsenti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit; quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona fluduit agere, hæc amittens indicat se sine radice floruisse.* His nimirum dicet aliquãdo Dominus. *Nõ noui vos*
Cap. 30. *Quia*, vt inferius dicit Gregorius: *Simulatoris vitam iuste reprobando veritas ignorat, nec recognoscit eius bona, quæ egit, quia hæc ex recta intentione non protulit. Vnde & fatuis virginibus in iudicium veniens dicit. Amen*
Matt. 25 *dico vobis nescio vos. In quibus dum mentis corruptionem considerat, carnis etiam incorruptionem damnat.* Sic auferetur ab hypocritis messis in die hereditatis, quia nihil ex his, quæ seminauerunt operibus, colligent, nisi laborem & dolorem & afflictionem spiritus, sicut scriptum est. *Seminauerunt triticum, & messue runt spinas.* Et iterum: *Receperunt mercedem suam.* Multa alia docet elegãtissime circa hæc Sanctus Gregorius vbi supra. Hier. 12. Mat. 6.

9 *Ve multitudini populorum multorum, vt multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum sicut sonitus aquarum multarum. Sonabũt populi sicut sonitus aquarum inundantium.* Loquitur propheta in præsenti contra Regem Assyriorum, & exercitum illius, quem aquis multis atque inundãtibus terram, comparat: propter multitudinem, propter tumultum & confusionem, & propter potentiam eorũ maximam: eo quod omnia sicut inundantes aquæ euertebant vt dictum est cap. 8. num. 13. Illa dictio *væ* comminantis est, & denunciantis excidium Regis Assyriorum: vel (vt alij sentiunt) admirãtis multitudinem innumerabilem venientis populi contra paucos Israelitas, debiles atque omni humano præsidio destitutos. Hinc etiã magis admirare multitudinem, & potentiam insurgentium quotidie contra Christum Dominum & eius Ecclesiam, contra iustos, & electos, quos ob paucitatem pusillum gregem appellat Dominus. *Nolite*
Luc. 12. *timere*, inquit, *pusillus grex: quia complacuit patri vestro dare vobis Regnum.* Stultorum autẽ infinitus est numerus, sed quantumuis contra Christum multiplicentur inimici: etiamsi portæ inferi aduersus Ecclesiam insurgant: contra eam nihilominus præualere non poterunt. Vnde sicut in præsenti aquis maris sonantibus, atque inundantibus terram confert propheta inimicos Ecclesiæ: ita & psalmista in-

sulæ comparat Ecclesiam ipsam.
Psal.96. *Dominus*, inquit, *regnauit exultet terra, lætentur insulæ multæ*. Si rationem huius similitudinis scire deAug. sup. psal.96.c.8. deras audi Augustinum. *Possunt*, inquit, *& in figura recte accipi insulæ omnes Ecclesiæ. Quare insulæ? Quia circumlatrantur fluctibus omnium tentationum. Sed quomodo insula vndiq. circumstrepentibus fluctibus mundi potest, frangi non potest, magisque ipsa frangit fluctus venientes, quam frangantur ab eis: sic & Ecclesiæ Dei pulsantes per totum orbem terrarum, passæ sunt persecutiones vndique frementium infidelium, & ecce stant insulæ, & iam placatum est mare*. Quid enim Simon Magus, quid Arius, quid Sabellius, quid Mōtanus, quid cæteri hæretici? Non ne *fluctus sæui maris despumantes suas confusiones*,
Iud.1. veritatem persequentes, & contra fidem Catholicam vocem suam leuantes?
Psal 92 *Eleuauerunt flumina Domine* (inquit prophera) *eleuauerunt flumina vocem suam. Eleuauerunt flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris*, sed prævalere non potuerunt aduersus insulam Ecclesiæ, quoniam *testimonia tua credibilia facta sunt nimis*: quoniam Ecclesia *est columna, & firmamentum veritatis*, & insula fortis, quæ, perstrepētibus fluctibus aduersus eam, non mouetur, sed semper eadem perseuerat, fluctus omnes superuenientes confringens, & in nihilum redigens. Audisti aduersariorum terrorem & potentiam? expende deiectionem eorum, & ruinam. subditur enim.

10 *Et increpabit eum, & fugiet procul, & rapietur sicut pulus montium a facie venti, & sicut turbo coram tempestate*. Dixerat supra de Redem
Isai. 11. ptore nostro: *& iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Et percutiet terram virga oris sui: & spiritu labiorum suorum interficiet impium*. Id nunc exequitur cum hostibus populi sui. Vni ca increpatione eos subuertit, atq. in puluerem redigit, vt scias quam facili negotio omnem humanam potentiam iustitia diuina confundat, & omnes fluctus maris, & tempestatem illius quiescere faciat:
Psa.106 Scriptum est enim: *Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto*. Et
Nahum.1 iterum: *Increpans mare, & exiccans illud, & omnia flumina in desertū deducens*. Increpare autem in sacris litteris cum de Deo dicitur, idem significat, quod obiurgare, & potestatiue imperare. Hinc est quod nauigantibus discipulis, & periclitantibus surgens Christus Dominus, vt refert beatus Lucas: *Increpauit* Luc. 8. *ventum & tempestatem aquæ, & cessauit, & facta est tranquillitas, Increpauit*, inquit, cum potestate, auctoritate propria, tamquam Dominus cui venti obediunt, & maria. Quod, & clarioribus verbis beatus Marcus explicuit dicens: Et *exurgens* Mar.4. *comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna*. Sic etiā increpat Dominus feras arundinis. vel, vt Augustinus legit, *feras calami*, per quas idem Augustinus hæreticos intelligit, eo quod suo calamo peruerso, sacrilego, & venenato scribentes, fidem Catholicam oppugnare contendunt, quos Petrus Apostolus indoctos, & instabiles vocat, depravātes scripturas ad suam ipsorum perditionem. Sequitur. Et *fugiet valde procul*. Alludit ad illud quod de mari dicitur psal. 113. *Quid est tibi mare, quod fugisti, & tu Iorda-*

Iordanis, quia cōuersus es retrorsum? Tanta quippe est virtus flatus Dei, atque etiam nutus illius, vt turbulentum mare fugere faciat, atque quiescere: & impios tanquam puluerem mōtium in profundum proijciat. Ideo.n. in præsenti peccatores puluери montium comparauit, vt scias, quod a vento aliquādo rapientur, & sua de celsitudine depositi, a regno excludentur cælesti. Scriptū
Psal.1. est enim: *Non sic impij non sic, sed tanquam puluis, quem proijcit ventus a facie terræ. Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in concilio*, hoc est, in consortio *iustorum. Quoniam nouit Dominus viam iustorū, & iter impiorum peribit*. In cuius si-
Dan. 2. gnum lapis abscissus de monte sine manibus percussit statuam, quam vidit Nabuchodonosor, in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & commi nuit eos: *Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in faullā æstiuæ areæ quæ rapta sunt vento, nullusque locus inuentus est eis*. Percutiet enim Dominus omnem humanam gloriam, omnem fortitudinem, & potentiā, quæ in pedibus fundatur fictilibus, & conuertet in puluerem, & spiritu oris sui, cum dixerit reprobis:
Mat.25. Ite *maledicti in ignem æternum*. proijciet eos, & ellongabit a regno patris, nec locus eorum, aut memoria inuenietur amplius. Scriptum
Iob 7. est enim: *Sicut consumitur nubes, & pertranſiit: sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur vltra in domum suam: neque cognoscet eum amplius locus eius*.

11 *In tempore vespere, & ecce turbatio, in matutino, & non subsistent*, Quasi dicat. Durabit vexatio iustorum, & electorum tribulatio breui tempore, vsque ad vesperum, quousque aspiret dies, & inclinentur vmbræ: & similiter gloria, & triumphus impiorum, sed mane consolabuntur electi. scriptum est enim: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Impij autem deprimentur: nam repentinus eis superueniet interitus. Sic accidit Assyrijs, nam vna nocte a deuastante Angelo, mortui sunt centum octogintaquinque millia. Id quod in maximam cedit consolationem iustorum. Vnde nomine omnium electorum insultans impijs. subdit Isaias. Breuis est omnis tribulatio. Psal.29. Isai. 37.

12 *Hæc est pars eorum qui vastauerunt nos, & sors diripientium nos*. Ac si dicat: Hic est finis, hæc pars, hoc præmium eorum, qui vexauerunt nos, quod & ipsi reprobi confitebuntur. Agnoscent enim in tormentis, quod aliquando dixerunt dum viuerent in delitijs, *quoniam* Sap.2. *hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra*. Infelix sors, dura & tremenda a qua nos eripiat omnipotens & misericors Dominus, vt gratias semper agamus Deo & patri: *Qui* (vt Coloss. 1. Paulus ait) *dignos nos fecit in partē sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ*.

CAPVT

CAPVT XVIII.

VAE terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Aethiopiæ, 3 qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite angeli veloces 4 ad gentem conuulsam, & dilaceratam: ad populum terribilem, post quem non est alius: ad gentem 5 expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius: 6 omnes habitatores orbis, qui moramini in terra, cum eleuatum fuerit signum in montibus videbitis, & clangorem tubæ audietis: 7 quia hæc dicit Dominus ad me: 8 Quiescam, & considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes roris in die messis. 9 Ante messem enim totus effloruit, & immatura perfectio germinabit, & præcidentur ramusculi eius falcibus: & quæ derelicta fuerint, abscindentur, & excutientur. 10 Et relinquentur simul auibus montium, & bestijs terræ: & æstate perpetua erunt super eum volucres, & omnes bestiæ terræ super illum hiemabunt. 11 In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo diuulso & dilacerato: a populo terribili, post quem non fuit alius, a gente expectante, expectante & conculcata, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad locum nominis Domini exercituum montem Sion.

SVMMA CAPITIS.

1 IN hoc capite & duobus sequentibus vaticinatur Isaias contra Aegyptios, & in principio huius capituli causam assignat, propter quam Aegyptij pœnam comminatam promerue runt, quia videlicet missis nuncijs induxerunt filios Israel, vt in Aegypto spem suam collocarent, auertentes illos a cultu Dei sui. Secundo denunciat Aegyptiorum ruinam factam per Regem Babylonis, ab illo versiculo: Omnes habitatores orbis, &c. Tertio consolatur filios Israel, quibus redditum ad patriam suam repromittit, vt ibi munera in templo, & sacrificia offerant Deo, & de hoc agit in illo versiculo: In tempore illo deferetur munus Domino.

COMMENTARIVM.

1 VAe terræ cymbalo alarum, quæ est trãs flumina Aethiopiæ. Aegyptij infestissimi fuerunt filijs Israel. Nã Sesach Rex Aegypti venit ad præliandum contra Hierusalem cum magno exercitu, in quo erant Aegyptij Trogloditi, & Aethiopes, vt constat ex lib. 2. Paralippomen. cap. 12. Ideo in præsenti illis ruinam comminatur Isaias. Et præterea quia scandalum præbuerunt duabus tribubus, dum, promittentes illis auxilium contra insurgentes hostes, retraxerunt illos a spe, & cultu Dei sui, & induxerunt, vt fiduciam in Aegypto collocarent, & omnes promissiones prophetarum, atque eorum oracula irriderent. Vnde & propter hoc peccatum a Deo puniti sunt Israelitæ, vt constat ex cap. 30. & 36. huius prophetiæ. Destruitur ergo Aegyptus confringitur baculus arundineus: ne de cætero adijciat populus Dei inniti super illũ.

Quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Isai. 36. *Quæ est ista fiducia tua* (ait Dominus ad populum suum) *qua confidis, aut quo consilio, vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? Ecce confidis super baculum arundineum cõfractum istum, super Aegyptum: cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam: sic Pharao Rex Aegypti omnibus, qui confidunt in eo.* Pro explicatione autem litteræ sciendum est quod (vt notauimus cap. 8. nu. 16.) alarũ nomine exercitus significantur in sacris litteris, siue equitum turmæ: eo quod sicut gallina, vel Aquila sub alis suis pullos congregat & defendit: ita equitum fortitudine, & industria, imbecilles protegũtur, & debiles. Per cymbalũ omne illud, quod vanum est, & fictum intelligitur. Vnde Apostolus ad designandum vanam esse, & inutilem eorum prædicationem, qui verbis Christum annunciant, factis autem negant, ait: *Si linguis hominũ*
1.Cor.13 *loquar, & Angelorum, charitatem autẽ non habeam, factus sum velut æs sonãs, aut cymbalum tinniens;* quia (vt explicat sanctus Thomas) sicut vox cymbali mortua est, ita & prædicatio
Tho.lect. 3. Euangelii extra charitatem facta vita caret & est inutilis, & vana, quoniam ad meritum vitæ æternæ non proficit. Isaias ergo in præsenti per cymbalum alarũ, vanam potentiam intelligit exercitus Regis Aegypti, in quo filii Israel confidebant, ac si posset eos ab hostibus defendere, & in aduersis protegere sicut frequenter per legatos promiserat illis, de quibus subdit.

3 *Qui mittit in mare legatos in vasis papyri super aquas.* Papyrus (vt
Plin.l 13 natur hist.c.11. docet Plinius) genus quoddam est iunci, siue arbusculũ quod nascitur in palustribus terræ Aegypti, & in aquis Nyli quiescẽtibus in stagnis. Ex illis conficiebant Aegyptii vasa quędam leuissima, quæ subinde super aquas facillime ferebantur: in quibus mittebat Rex Aegypti nuncios ad duas tribus, offerẽs illis auxilium. Dicebatque legatis suis. *Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam, ad populum terribilem post quem non est alius: ad gentem expectantem, & conculcatam: cuius diripuerunt flumina terram eius.* Duas tribus, quibus Rex Aegypti mittebat nuncios, appellat gentẽ conuulsam, & dilaceratam, quia (vt constat ex lib. 4. Regum) frequenter a regibus Aegypti ab Assyrijs & Babylonijs, dilaceratæ sunt: *terribilem*, propter multas victorias sibi a Deo misericorditer concessas, & quia per illum populum terribilia Dominus operatus est. Ite ad gentem, *expectantem*, auxilium ab Aegypto. Hæc quantũ ad literam. In altiori autẽ sensu, & magis recondito possunt hæc verba de Ecclesia Catholica explicari, sicut explicat Oecumenus, & alij nõnulli. Per angelos prædicatores intelligendi sunt Euangelij, & ministri Domini. Dicitur enim Malach. 2. *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Congruitque illis nomen. Angelus quippe nõ est nomen naturæ sed officij, & significat nuncium, Quia ergo prędicatores Euangelij, fidem Christi mundo annunciant, recte angeli nuncupatur, & angeli pacis, qui peccata populi & incommoda amarè flebunt. Hos mittit Dominus tanquam veloces nuncios, vt auxilium suum & gratiam peccatoribus offeraut, vt debiles confortent & infirmos sanent, ait enim: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio lupo-*
Mat. 10. *rum.* Et iterum: *Sicut misit me pa-*
Mar. 16. *ter, & ego mitto vos.* Et alibi: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ,* Quod &
Iob 38. sanctus Iob, inuuit cum dixit. *Mittes fulgura, & ibunt. Vadunt fulgura* (inquit Gregorius) *cum prædicatores miraculis coruscant, & supernæ reuerentia auditorum corda transfigunt.*
Greg. 30. mor. 2. Vide quã velociter fulgur de cœlo descendat, in momento, in ictu oculi, non minus velociter Apostoli mundum perlustrauerunt vniuersum: alias quomodo verificaretur quod dicit scriptura. *Velociter*
Psa. 147 *currit sermo eius?* eius, inquam, qui emittit eloquiũ suũ terræ, qui annũciat verbũ suũ Iacob, qui ascendit super cherubim & volauit, volauit super pẽnas ventorũ, qui ait; Ite angeli veloces. Et vt designaret celerem cursum prædicatorum Euangelij, cum eos ad euangelizandum pau-
Luc. 10. peribus misit, inquit: *Neminem per viam salutaueritis*, ne videlicet itineris cursus retardaretur: Vnde, &
Cyrillus Cyrillus hæc eadẽ verba explicans ait: *Non solum autem sacculum, & peram portare prohibuit, sed nec aliquam studij distractionem permisit assumere, qui nec ab obuiantiũ salutatione distrahi voluit, vnde & subdit: & neminem per viam salutaueritis, quod & dudũ ab Elyseo dictum fuit, Quasi dicat. Recto tramite ad opus procedite, non alternantes benedictionibus benedictiones. Damnum enim est expendere tempus prædicationibus competens.*

4 Ad quem autem angelos mittat audiamus *Ad gentem*, inquit, *conuulsam & dilaceratam*, hoc est, ad Ecclesiam sponsam Christi, quæ conuulsa dicitur, propter maximas tyrannorum persecutiones insurgẽtium contra illam. Iuxta quod & Paulus ait: *Alij autem distenti sunt*

non suscipientes redẽptionem, vt melio
rem inuenirent resurrectionem. *Alij* Heb. 11.
vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes in montibus & spelũcis, & in cauernis terræ. Sequitur, *Et dilaceratam.* Dilaceratur enim Ecclesia in martyribus, quorum corpora dilaniauerũt tyranni, eorum quoque bona temporalia rapiendo. Sed illi omnia propter Christum sustinebant non solum patienter, sed etiam libẽter. *Vsque in hanc horam*, inquit Paulus, 1. Cor. 4.
& esurimus, & sitimus, et nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus persecutionem patimur, & sustinemus. blasphematur, & obsecramus. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. Et iterum: *In omnibus tribulationem patimur sed non angustiamur, aporiamur,*
2.Cor.4. *sed non destituimur, persecutionem patimur, sed non derelinquimur, deijcimur sed non perimus, semper mortificationẽ Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali.* Et rursus: *libenter enim suffertis insipientes, cum*
2.Cor.11. *sitis ipsi sapientes, sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Ad populum terribilem.* Ecclesia enim terribilis est persecutoribus suis, & tortoribus, & *terribilis, vt castrorũ*
Cant. 6. *acies ordinata*, contra quam portæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

inferi prævalere non poterunt. In quo virtus diuina splendet maxime atq. potentia: Alias quomodo gẽs conuulsa, & dilacerata, conculcata & afflicta terribilis esset persecutoribus suis? Hinc Vincentius martyr dum esset in aculeo irridet tyranni potentiã. *Insurge*, inquiens, *& toto malignitatis spiritu debacchare, Videbis me Dei virtute plus posse, dum torqueor, quam possis ipse qui torques.* Hinc & Sanctus Augustinus inuicti martyris tollerantiam expendens ait: *In huius corpore pœnis variis exarato, iam tormenta defecerant, & adhuc membra durabant. Tot conuicta miraculis persistebat impietas, tot vexata supplicijs nõ cedebat infirmitas. Agnoscatur ergo operata diuinitas. Quando enim corruptibilis puluis contra tam immania tormenta duraret, nisi in eo Christus habitaret? In his enim omnibus ille agnoscendus, ille glorificãdus, ille laudandus est, qui in prima vocatione dedit fidem, & in suprema passione virtutem.* Sequitur, *Ad gentem expectantem, & conculcatam*: quæ verba Ecclesiæ competũt, & fidelibus, de quibus Paulus ait: *Non habemus hic manentẽ ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Et iterum: *Expectabant enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus*, de quo plura diximus cap. 1. num. 56. & 57.

Aug. ser. 5 B. Vincẽt. tom. 10.

Serm. 1. B. Vinc. t. 10.

Heb. 13.

Heb. 11.

5 *Expectantem*, inquit, *& conculcatam*. Conculcantur enim electi, persecutionem patiuntur & irridentur ab infidelibus, eo quod bona temporalia contemnentes, & vitam præsentem pro nihilo habẽtes, futuram expectant. Quot fœminæ nobiles, & puellæ sunt propter hoc a tyrannis occisæ? Quot viri iusti in exilium missi? Quot lapidati? Quot secti? Quot in carcere fame cruciati, & mortui? Sed cum vita illorum videretur insania, & finis eorum sine honore, computati sunt inter filios Dei, atque inter sanctos & electos sors illorum est. Vide supradicta cap. 8. num. 19. Sequitur. *Cuius diripuerunt flumina terram eius*. Regum exercitus & tyrannorum potentiam nomine fluminum intelligit (vt notauimus ca. 8. num. 13. & 14.) eo quod mira crudelitate inundet terram & subuertant omnia. At Ecclesia Christi, quoniam super firmissimam petrã fundata est, licet a luuione fluminum impetatur, non tamen concidit, sed purgatur potius & amittit quod terrenum habet & corporale, vt conseruetur, quod spirituale est & cæleste. Ideo inquit: *Cuius diripuerunt flumina terram eius*, hoc est corpus de terra formatum, non animam creatam a Deo: quoniam persecutores, & principes terræ occidere quidem possunt corpus, sed non habet amplius quid faciant.

Sap. 5.

6 *Omnes habitatores orbis, & qui moramini in terra, cum eleuatum fuerit signum in montibus, videbitis, & clangorem tubæ audietis*. Quantum ad literam loquitur in persona Dei cum Aegyptijs, qui per Regem Babylonis deuastati sunt. Ac si dicat: Cum vexillum exercitus Regis Babylonis insignum victoriæ eleuatũ fuerit, tunc videbitis o Aegyptij, atque experientia ipsa cognoscetis mala quæ vobis inferre decreui, & misericordiam quam populo meo præstare statui. Quantum ad Spiritum autem prædicit, mysteria legis Euangelicæ, ad quæ prædicandã nuncios veloces misit altissimus, omnibus palam manifestanda esse: tunc videlicet, quando exaltato in Cruce Christo Domino in signum populorum, tuba prædicationis Euangelicæ in toto mundo fuerit audita. Crux enim Domini signum est in montibus eleuatum, vt diximus cap. 13. num. 3. Signum, inquam, iustitiæ Dei, qui sic in vnigenito filio suo peccata seruorum punit; Signum misericordiæ & charitatis eximiæ, qua nos dilexit, nã *proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo enim cum illo non omnia nobis donabit?* Signum sapiẽtiæ, quæ per mysterium Crucis delusit inimicum, Signum potentiæ, quia *quod infirmum est Dei, fortius est hominibus*. Signum denique omnium perfectionum illius, quoniam per mysterium Crucis innotuerunt mundo. Vnde, & Crux signũ quasi per anthonomasiam dicitur a fidelibus orantibus. Per signum crucis de inimicis nostris libera nos Domine Deus noster. Et (vt verbis vtar B. Chrysost.) *Si nosse desideras charissime virtutem crucis, & quanta possim ad eius laudem dicere, audi:*

Rom. 8.

1. Cor. 1.

Chrysost. homil. de cruce Domin. to. 3.

Crux spes Christianorum,
Crux resurrectio mortuorum,
Crux cæcorum dux,
Crux desperatorum via,
Crux claudorum baculus,
Crux consolatio pauperum,
Crux refrenatio diuitum,
Crux destructio superborum,
Crux male viuentium pœna,
Crux aduersus dæmones triumphus,
Crux deuictio diaboli,
Crux adolescentum pedagogus,
Crux sustentatio inopum,
Crux spes desperatorum,
Crux nauigantium gubernator,
Crux periclitantium portus,
Crux obsessorum murus,
Crux pater orphanorum,
Crux defensor viduarum,
Crux iustorum consiliarius,
Crux tribulatorum requies,
Crux paruulorum custos,
Crux virorum caput,
Crux senum finis,
Crux lumen in tenebris sedentium,
Crux regum magnificentia,
Crux scutum perpetuum,
Crux insensatorum sapientia,
Crux libertas seruorum,
Crux Imperatorum philosophia,
Crux lex impiorum,
Crux prophetarum præconatio,
Crux annunciatio Apostolorum,
Crux martyrum gloriatio,
Crux monachorum abstimentia,
Crux virginum castitas,
Crux gaudium sacerdotum,
Crux Ecclesiæ fundamentum,
Crux orbis terræ cautela,
Crux templorum destructio,
Crux idolorum repulsio
Crux scandalum Iudæorum,
Crux perditio impiorum,
Crux imualidorum virtus,
Crux ægrotantium medicus,
Crux emundatio leprosorum,
Crux paralyticorum requies
Crux esurientium panis,
Crux sitientium fons,
Crux nudorum protectio.

7 *Quia hæc dicit Dominus ad me:* Nihil ex eius verbis muto, sed vt mihi tradita sunt a Deo, & reuelata: sic ea vobis annuncio. *Ego quiescam, & considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes roris in die messis:* Explicat prouidentiam, quam Deus habet omniũ, & vanam eorum sententiam excludit, qui dixerunt: *Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat.* Cum tamen dicat Apostolus: *Omnia nuda sunt, & aperta oculis eius, nec*

Iob. 22.

Heb. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est aliquid inuisibile in conspectuillius. Comminatur autem Aegypto pœnam, quam suis delictis promeruit, & populo diuulso & dilacerato refrigerium magnum pollicetur, quale solet esse æstuantibus nubes roris in die messis. *Quiescam*, inquit, *& considerabo*, idest, non erit mihi labor in perdendis impijs, & electis meis defendendis: sed nutu voluntatis meæ perficiam, quod volo, existens in loco meo, & omnia intuens, & luce clarius cognoscens, *sicut meridiana lux clara est*: et quibus voluero auxiliũ opportunum impendens, & solatium, *sicut nubes roris in die messis*. Comparat autem afflictionem calori vrenti tempore messis: consolationem vero, & refrigerium nubi roris, quæ ab æstu defendit. Deus enim suos non derelinquit orphanos, sed tristitiã eorum vertit in gaudium. Tentari eos permittit, non tamen supra id, quod possunt: fluctuare, sed non submergi, impugnari ab inimicis, sed non expugnari. Videtur quiescere in loco suo, vt sinat aduersarios suã contra electos exercere potẽtiam, sed omnia videt, omnia considerat, omnia prouidet. Cogitat enim quo modo victorem martyrem coronet & tyrannum persequentem iustos deiiciat, ficut scriptum est: *Videbunt finem sapientis, & non intelligẽt, quid cogitauerit de illo Deus, & quare minuerit illud Dominus.* Sap. 4.

8 *Ego quiescam & considerabo in loco meo, &c.* Possunt aliter verba ista explicari, & ad claritatem, & notitiam magis explicitam mysteriorum fidei, quam habemus in lege Euãgelica referri, ita vt sint verba Christi Domini post Ascensionẽ suam, sedentis ad dexteram patris. *Ego*, inquit, *quiescam*. Numquid antequã genus humanum redimeret, non quiescebat Dei verbum in sinu Patris? Audi quid per prophetam dicat: *In Aegyptum descendit populus meus in principio, vt colonus esset ibi, & Assur absque vlla causa calumniatus est eũ. Et nunc quid mihi est hic dicit Dominus? Quoniam ablatus est populus meus gratis, dominatores eius inique agunt, dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum blasphematur.* O Dei misericordiam. *Quid mihi est hic*, ait, *vt quid in cælo quiescam?* Quare non descendam, vt populum meum liberẽ ab inimicis, & calumniatoribus? Illo in afflictione maxima est constitutus, & in peccatis suis captus, & ego requiem habebo in loco meo? *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, qui ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* Descendam ad captiuum populum, in medio illius visibilis apparebo, visitabo infirmos peccatores, illuminabo eos, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent, dirigam pedes eorũ in viam pacis; crucis patibulum ascendam, mortem patiar, vt a perpetua morte eos liberem, resurgam a mortuis, manifestabo meipsum mũdo, ascendam in cælum, & cum hæc omnia pro hominibus perfecero, tunc *quiescam, & considerabo in loco meo*: Non obliuiscar Ecclesiæ, sed sollicitus ero illius. *Soror*, inquit, *nostra parua est, vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Spiritum sanctum meũ mittam illi de cælis, quẽ discipulis meis in terra adhuc viuens promisi. Ille suggeret vobis quæcunq. dixi, ille docebit vos omnem veritatem. Tunc apparebunt fontes aquarum, & reuelabuntur fundamenta Orbis terrarum, manifestabuntur Scripturæ, quæ erant de me, & fluẽt per

Isai. 52. Cant. 8. Psal. 17.

per vniuersum mundum, vt non sit iam deinceps tenebrosa aqua in nubibus aeris, nec doctrina obscura, tegumentis, figuris, vmbris, & caligine legis antiquæ obuoluta, sed manifesta, explicita, lucida, & clara *sicut meridiana lux*. scriptum est enim: Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Et iterum: Psa. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Et rursus: Sap. 6. *Clara est, & nunquam marcescit sapientia.* Vide supra dicta cap. 6. num. 16.

9 *Ante messem enim totus effloruit & immatura perfectio germinabit, & præscindentur ramusculi eius falcibus: & quæ derelicta fuerint abscindentur, & excutientur.* Loquitur ad literam contra populum Aegypti, quem comparat messi citius quam oporteat florescenti, & arbori ante debitum tempus germinãti, cuius flores cito decidunt & arescunt. Significat hac phrasi & modo loquẽdi, omnes Aegyptios a maximo vsque ad minimum excidendos esse, ne opere perficiant. quæ contra populum Dei frustra decreuerunt facere. Id quod apposita similitudine de arbore florescenti aptissime explicat: cuius si abscindantur rami, frustra flores protulit & frondes. Ita, inquit, omnes conatus Aegyptiorum & omnium hostium Ecclesiæ irritabuntur, & omnes cogitationes eorum peribunt. Ante messem primũ floret arbor, deinde flos in folliculo transit, mox profert amaros fructus, & acerbos, qui tãdem calore solis decocti maturescere incipiũt, & cum ad maturitatem petuenerint perfectam, grati sunt hominibus, qui eis vescuntur. Quod si forsitan ante messis tempus, cũ in flore sunt fructus, arbor succidatur, aut rami illius: frustra germinauit, frustra flores produxit: ad nihilum enim valent vltra nisi vt mittantur foras, & conculcentur ab hominibus. Nõ aliter contingit tyrannis & persecutoribus Ecclesiæ. Mouent bella contra electos, destruere contendunt martyres, & nomen Iesu Christi de terra viuentium eradere cogitant: sed nihil efficiunt: quoniam ipsi & eorum cogitationes pessimæ, dum sunt in flore, priusquam opere compleantur, succiduntur a Deo. Audi quid vnus ex impiissimis tyrannis cogitauerit facere, Antiochus videlicet, de quo hęc sacra narrat Scriptura. *Elatus autem in iram arbitrabatur se iniuriam illorum, qui se fugauerant posse in Iudæos retorquere: ideoq. iussit agitari currum suum sine intermissione agens iter, cælesti eum iudicio perurgente, eo quod ita superbe loquutus est se venturum hierosolimam, & congeriem sepulchri iudæorum eam facturum.* Ecce flores quos in corde illius tyranni radix omnium malorum superbia produxit. Sed attende qualiter ante messem arbor cum ramis & floribus excidatur. Subditur enim: *Sed qui vniuersa conspicit Dominus Deus Israel percussit eum in insanabili, & inuisibili plaga. Vt enim finiuit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta. Et quidem satis iuste, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo a sua malitia cessaret. Super hoc autem superbia repletus ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntẽ de curru cadere, & graui corporis collisione mẽbra vexari. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare super humanum modũ superbia repletus & montium altitudines in statera appendere, nunc humilia-* 2. Mac. 9

tus ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans: Ita vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent: odore etiam illius et fœtore exercitus grauaretur, et qui paulò ante sydera cœli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intollerantiam fœtoris portare. Aegyptus ergo antequam perficeret, quæ contra Deum & populum illius cogitauerat facere, succisus est & destructus: ita vt ad nihilum vtilis remaneret, vnde & subditur.

10 Et *relinquetur simul auibus montium & bestijs terræ, & æstate perpetua erunt super eum volucres, & omnes bestiæ terræ super illum hiemabũt.* Deus quos liberat, plene liberat & perfecte, & hostes eorum ita perdit, vt vltra iam non metuantur, sed relinquũtur auibus cœli, & bestiis terræ cadauera eorũ, sicut scriptũ est. *Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, Dic omni volucri & vniuersis auibus, cunctisque bestijs agri: conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israel: vt comedatis carnem, & bibatis sanguinem. Carnem fortium comedetis & sanguinem principum terræ bibetis, arietum, & agnorum, & hircorũ, taurorumque, & altilium & pinguium omnium; & comedetis adipem in saturitatem, & bibetis sanguinem in ebrietatem de victima quam ego immolabo vobis: & saturabimini super mensam meã de equo & equite forti, & de vniuersis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.* Ezec. 39

Possunt etiam hæc verba Isaiæ ad pœnas damnatorum referri. Erunt enim apud inferos afflicti æstate perpetua. *Quoniam vermis eorum non morietur; & ignis eorum non extinguetur.* Et non solum æstate cruciabuntur, sed hyeme. Hiemabũt. n. illic, quia *ad nimium calorem transies ab aquis niuiũ*, vt omnium tormentorum genera experiantur, qui omnium mandatorum Dei transgressores facti sunt: Hoc autem tyrannorum excidium in maximam cedit consolationem & libertatem iustorum, qui deuictis aduersarijs, libere & cum quadam animi dulcedine seruiunt Deo, iuxta illud. *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorũ liberati seruiamus illi.* Ideo subditur. Isai. 66. Iob 24. Luc. 1.

11 *In tempore illo deferetur munus Domino exercituũ a populo diuulso & dilacerato: a populo terribili post quem non fuit alius, a gente expectante, expectante, & conculcata, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad locum nominis Domini exercituum montem Syon.* Promittit Iudæis consolationem & libertatem, quam Cyrus Rex Persarum illis concessit, vt reddirẽt in Iudeã & munera offerrent Deo suo, vt constat ex lib. 1. Esdræ cap. 1. Sed plenius hæc prophetia impletur nunc a fidelibus in lege gratiæ: nam a populo Christiano licet diuulso & dilacerato offertur Deo munus illud, & sacrificium acceptissimum, quod Deo patri obtulit Christus Dominus, & oblatio munda sacrificatur in tota Ecclesia, iuxta Malachiæ prophetiam. *In omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* In omni loco, inquit, quoniam hęc oblatio non vnius populi est, vel alterius, sed vniuersalis omniũ fideliũ. In cuius signum, sacrificium crucis non intra ciuitatem, non sub tecto, sed extra ciuitatem, & sub cælo oblatum est, quia omnibus commune futurum erat. Vnde Chrysostomus ait: Malach. 1

Chry. ho. de Cruce & latione tom. 3.

ait: *Et quare inquies non in templo sacrificium illud proferebatur, sed foras ciuitatem? Vt illud impleretur quia inter iniquos deputatus est. Et ob quam causam in excelso ligno & nõ sub tecto immolatur? vt etiam ipsius aeris natura mundetur. Hac de causa in excelso & non sub tecto, sed sub cælo, vt vniuersus aer in excelso immolatæ ouis a tetro odore mundetur. Sed terra simile beneficium sentiebat, decursi de latere sanguinis stillatione mundata. Ideo non sub tecto, non in templo iudaico, ne iudæi subtraberent sacrificium, & sibimet vendicarent. Ne putares pro illa tantum plebe oblatum, ideo foras ciuitatem, ideo foras muros: vt scias sacrificium esse commune, quod totius terræ oblatio, quod communis deploratio, nõ partis, sicut iudæi consuetudinis fuit.*

Cętera explicẽtur vt supra. Septuaginta interpretes sic transferunt præsentem locum Isaiæ. *In tempore illo deferentur munera Domino sabaoth de populo tribulato & diuulso, & ex populo magno, nunc & in æternum tempus.* Quibus verbis duo designantur Alterum est, prædictum munus & oblationem mundam esse Deo in Ecclesia offerendam, *nunc & in æternũ tempus*, hoc est quotidie & semper vsque ad consummationẽ sæculi. Propter quod a Daniele prophetа dicitur, *inge sacrificium*, quia iugiter in Ecclesia offertur Deo. Alterum est a fidelibus etiam esse in Ecclesia sacrificium quoddam spirituale offerendum, quo anima & cor hominis sacrificatur Deo, & in cultum dedicatur illius. Hoc designãt verba illa. *Deferentur munera Domine de populo tribulato & diuulso.* Ac si dicat: Nõ carnes taurorum aut vitulorum, non holocausta hyrcorum aut agnorum: sed de substantia sua intima cordis & se ipsum offeret Deo populus diuulsus & dilaceratus, vt vices reddat suo creatori, & adimpleat illud quod Petrus ait: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.* Et illud quod in alio loco scriptum est: *Et reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Hinc propheta Regius: *Apud me, inquit, oratio Deo vitæ meæ.* Ac si apertius dicat: Non vitulorum de armentis, nec aurum de Arabia vel argentũ perquiram, vt offerã Deo, apud me est quod requirit, mẽs, cor desiderium. Hæc illi offeram, scio enim quoniam; *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Hinc & Sanctus Chrysostomus, de tribus quæ deo possunt offerri, sermonem facẽs, videlicet de eleemosyna, ieiunio, & oratione, ait. *Ex his tribus bonis prima est oratio, quia eleemosyna quidem de rebus exit, ieiunium autem de corpore, oratio vero nec de rebus, nec de corpore, sed de anima procedit, & de corde. Ideo quasi prima, & dignior, e duobus, media ponitur inter duas:* videlicet Matt. 6. vbi Christus Dominus primo circa ieiunium, secundo circa orationem, tertio circa ieiunium fideles instituit. Daniel. 8 Isai. 66. Psal. 41. Osee 14. 1. Pet. 4. Psal. 50. Chry. ho. 15. in per sec. super Matt.

CAPVT

CAPVT XIX.

ONVS Aegypti. Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, 3.4 & commouebuntur simulachra Aegypti a facie eius, & cor Aegypti tabescet in medio eius. Et concurrere faciam Aegyptios aduersus Aegyptios: & pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum. Et dirumpetur spiritus Aegypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo: & interrogabunt simulachra sua, & diuinos suos, & pythones, & ariolos. 5. 6 Et tradā Aegyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum. 7 Et arescet aqua de mari, & fluuius desolabitur, atque siccabitur. Et deficient flumina: attenuabuntur, & siccabuntur riui aggerum. Calamus & iuncus marcescet: 8 nudabitur alueus riui a fonte suo, & omnis semētis irrigua siccabitur, arescet, & nō erit. 9. 10 Et mœrebunt piscatores, 11 & lugebunt omnes mittentes in flumen hamū, & expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, plectentes, & texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccentia: omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. 12 Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens: quomodo dicetis Pharaoni: Filus sapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient ibi, & indicent quid cogitauerit Dominus exercituum super Aegyptum. Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. 13 Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Aegyptum in omni ope suo, sicut errat ebrius & vomens. 14 Et non erit Aegypto opus, quod faciat caput & caudam incuruantem, & refrenantem. 15 In die illa erit Aegyptus quasi mulieres, & stupebunt, & timebunt a facie

facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse mouebit super eam. 17. 18 Et erit Terra Iuda Aegypto in pauorem: omnis, qui illius fuerit recordatus, pauebit a facie consilij Domini exercituum, quod ipse cogitauit super eam. 19 In die illa erunt quinque ciuitates in Terra Aegypti, loquentes lingua Chanaan, & iurantes per Dominum exercituum: 20 Ciuitas solis vocabitur vna. 21 In die illa erit altare Domini in medio Terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius erit in signū, & in testimonium Domino in Terra Aegypti. 22 Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos. 23 Et cognoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostijs & in muneribus: & vota vouebunt Domino, & soluent. 24 Et percutiet Dominus Aegyptum plaga, & sanabit eam, & reuertentur ad Dominum & placabitur eis, & sanabit eos. 25 In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Aegyptum, & Aegyptius in Assyrios, & seruient Aegyptij Assur. 26. 27 In die illa erit Israel tertius Aegyptio & Assyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Aegypti, & opus manuum mearum Assyrio: hereditas autem mea Israel.

SVMMA CAPITIS.

1 IN *capite præcedenti excidium Aethiopum, qui sub terra Aegypti erant, denunciauit Isaias: nunc iam contra omnes Aegyptios inuehitur: Et primo denunciat aduentum regis Assyriorum, in principio capitis. Secundo timorem, confusionem ac dissensionem, quæ inter Aegyptios erit in aduentu exercitus Assyriorum, de quo ibi:* Et mouebuntur simulachra, &c. *Et infra:* In die illa erit Aegyptus, quasi mulieres, &c. *Tertio crudelitatem eorum, quibus Aegyptus tradendus*

erat prædicit ibi: Et tradam Aegyptum, &c. *Quarto, ariditatem fluuiorum & piscatorum, atque negotiatorum mœrorem describit ab illo versiculo*: Et arescet aqua, &c. *Quinto eos consolatur, dum fidem catholicam in Aegypto prædicandam esse denunciat, & ibi vnum verum Deum hostijs & muneribus colendum, de quo agit ab illo versiculo*: In die illa erunt quinque ciuitates, &c. *vsque ad finem capitis*.

COMMENTARIVM.

ONVS *Aegypti: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Aegyptum*. Explicanda est prius historia, & post modum latentia mysteria perquirenda. Prædicitur ergo in præsenti, excidium Aegypti factum per Assyrios, iuxta interpretationem Sancti Thomæ, & glossæ interlinearis, vel per Romanos, iuxta Lyrani explicationem. Et ne quis arbitretur victoriam contra Aegyptum Assyriorum potentiæ adscribendam esse, præmittit: *Ecce Dominus ascendet super nubem*. At si dicat: Dominus exercituum est, qui contra Aegyptum mouet bellum, ipse est, qui vtitur ministerio Assyriorum, vt Aegyptum destruat. Non ergo euadent Aegyptij iram illius. Vide cap. 7. num. 33. & capite 13. num. 4. Per *nubem leuem* exercitum intelligit Assyriorum, tum propter potentiam, & terrorem; de nube enim procedit tempestas, fulgura, & grando, quibus deuastatur terra, tum etiam propter agilitatem, & promptitudinem ad mandatum Domini exequendum. vnde nubibus etiam prædicatores Euangelij conferuntur, propter celeritatem qua per vniuersum mundum discurrentes annunciauerunt Christum. *Qui sunt isti* (ait propheta) *qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas*. Igitur ascendere super nubem leuem, est visitare velociter, ac celeriter, sicut in cælo nubes de regione in regionem vento flante facile transeunt. *Isai. 60.*

3 *Et mouebuntur simulacra Aegypti a facie eius, & cor Aegypti tabescet in medio eius*. Commoueri dicuntur simulacra Aegypti, & idola in aduentu Regis Assyriorum; quia (vt dicetur infra) nullum Aegyptijs præstare potuerunt auxilium. Sequitur: *Et concurrere faciam Aegyptios, aduersus Aegyptios: & pugnabit vir contra fratrem suum: ciuitas, aduersus ciuitatem: regnum, aduersus regnum*. Inter Aegyptios cum a Rege Assyriorum inuaderentur, orta est seditio maxima, & confusio, alijs

alijs volentibus sponte se tradere hostibus, aliis autem e contra repugnantibus. Vnde populus perplexus erat, carebatque omni consilio. Quod si aliquod forsitan occurrebat illis, statim dissipabatur a Domino. Vnde & subditur: *Et dirumpetur spiritus Aegypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo, & interrogabunt simulacra sua, & diuinos suos, & pythones, & ariolos*. Sed frustra, quia nullum in illis auxilium inuenire potuerũt, nec consilium. Primo namque consultabãt simulacra, & idola: sed ab eis derelicti conuertebantur ad magos, qui ob insignem sapiẽtiam diis propinqui censebantur, & consilio prædile in eis inuenirent, currebant ad pythones, hoc est, ad ventriloquos, quoniam & ipsi diuinitatis non nihil existimabantur habere. Illis autem nihil respondentibus, tandem ad ariolos confugiebant, & ad coniectores, si forte aliquid boni annunciarent illis. Veruntamen cum nullibi inuenirent solatium, neque auxilium, & omni prorsus essent consilio destituti, nec resistere possent aduersarijs: traditi sunt a Domino in manus inimicorum crudelium, videlicet in potestate Assyriorum, qui tyrannidem in illos exercerent. Sequitur enim: *Et tradam Aegyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum*. Hæc quantum ad literam.

Admores

4 Nunc autem in altiori sensu prædicta verba expendamus. Aegyptus typum gerit huius mundi, in quo vigent tenebræ, atque ignorantia summi boni: vbi simulacra, & idola dominabantur hominibus, quos princeps huius mundi in iniquitatibus suis tenebat captiuos. Sed ecce Dominus vt eos redimat, vt simulacra confringat, & peccatores ad veram Dei cognitionem, & cultum inducat, ingreditur Aegyptum, sicut scriptum est: *Ingrediens mundum dicit: Ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam*. Ingreditur ascendens super nubem leuẽ, hoc est corpus humanum ex Maria Virgine sumens, quæ vt dicit Ambrosius: *nubes erat secundum hæreditatem Fuæ, leuis erat secundum Virginis integritatem. Leuis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino. Leuis erat, quæ non iniquitate conceperat, sed spiritu superueniente generabat, nec in delicto, sed cum gratia parturiebat*. Leuis denique, quia nullo actualis peccati põdere pergrauata est. Vel per nubem leuem intellige cum Beato Hieronymo, & Bernardo humanitatem, siue corpus Christi Domini, quod de Spiritu sancto conceptum est, & formatum ex purissimis Beatissimæ Virginis sanguinibus tamquam ex vaporibus subtilissimis de terra virtute Spiritus sancti eleuatis. *Hæc est* (inquit Bernardus) *illa leuissima, plana, & præfulgida nubes, super quam ascensurum eum propheta prædixerat, vt descenderet in Aegyptum*. Quomodo enim cecutientes oculi, & lippi, tantæ lucis claritatem sustinere potuissent, nisi illam nube tectus temperaret? Hæc est nubecula parua quasi vestigium hominis, quæ ascendebat de mari, vt sitientem irrigaret terram Israel. Parua ex humanitate, magna ex diuinitate. Parua quia *puer natus est nobis, & filius datus est nobis*; magna, quia *vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis*. Par- *Psal. 39.* Amb. sup. psal. 118. ser. 5. to. 2. Hier. sup. c. 19. Isai. Bern. ser. 1. aduentus Dom. *3. Reg. 18* *Isai. 9.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ua, quia humilis, & mitis: *Discite,*
Matt.11 inquit, *a me, quia mitis sum, & humilis corde*: magna, quia humiles exaltat, & deprimit superbos, sicut scri
Luc. 1. ptum est: *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles*. Ascendit enim quasi vesti-
3.Reg.18. gium hominis de mari, quia non ex virili semine, sicut alij homines, sed mystico spiramine natus est ex Virgine Maria, quæ re & nomine mari assimilatur, eo quod omnes aquæ cælestis gratiæ, & donorum supernaturalium congregatæ sunt
Gen. 1. in illa. *Congregationes*, inquit, *aquarum appellauit maria*. Penè dixisset Maria. *Et ingredietur*, inquit, *Aegyptum*. Descenderat prius in Aegyptũ populus Dei venundatus, & captiuus sub peccato, sicut di-
Isai. 52. citur infra: *In Aegyptum descendit populus meus, vt colonus esset ibi*. Et ecce Dominus maiestatis descendit de cælis, & ingreditur in Aegyptum, vt quærat, & redimat populum suum, & colonus sit cum illo. O Dei misericordiam, o benignitatem. Quid ni admiretur illius pro-
Hier. 14 pheta, & dicat: *Expectatio Israel, Saluator eius in tempore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus*. Vtique respondebit: ne sit vagus populus meus, nec profugus super terram, sed ad patriam illum reducam cælestem, & perditam ouem, atque errantem, super humeros meos ponam, & nonaginta nouem relictis in deserto, sanguine meo, & sudore coniungam. In cuius signum cum filij Iacob in pascendis gregibus patris morarẽtur in Sichen, venit missus a patre san
Gen. 37. ctus Ioseph. *Fratres tui*, inquit, *pascunt oues in Sichimis: veni, mittã te ad eos. Quo respondente, præsto sum, ait ei: Vade, & vide si cuncta prospera sint erga fratres tuos, & pecora, & renuncia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sichem; inuenitque eum vir errantem in agro, & interrogauit quid quæreret. At ille respondit: Fratres meos quæro. Indica mihi vbi pascant greges. Dixitq. ei vir: Recesserunt de loco isto; audiui autem eos dicentes: Eamus in Dothain. Perrexit ergo Ioseph post fratres suos, & inuenit eos in Dothain*. Ioseph, inquit Augustinus, *typum gessit Domini Saluatoris. Diligebat Iacob filium suum, quia Deus pater diligit vnicum suum, sicut ipse dixit: Hic est filius meus dilectus. Iacob misit filium suum, vt de fratribus suis sollicitudinem gereret, & Deus pater misit vnigenitum suum, vt genus humanum peccatis languidum visitaret. Ioseph dum fratres suos quæreret, errabat in eremo. & Christus genus humanum requirebat, quod errabat in mundo, quodammodo & ipse errabat, quia errantes requirebat. Ioseph fratres suos quærebat in sichimis. Sichima interpretatur humerus, semper enim peccatores dorsum magis quam faciem ponunt in faciem iusti, humeri enim retro sunt. Sicut enim fratres Ioseph inuidia percussi fraternæ dilectioni dorsum, magis quã facies offerebant; ita & infelices Iudæi, veniente ad eos salutis auctore, inuidere potius, quam diligere maluerunt. Inuenit Ioseph fratres suos in Dothain, hoc est in defectione, Vere in grandi defectione erant, qui de occidendo Christo cogitabant*. Beatus etiam Ambrosius, eundem locum explicans ait: *Ioseph a patre missus est ad fratres ab illo magis Patre qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ab illo Patre*

Aug. ser. 81. de temp.

Mat. 1.

Amb. lib. de Ioseph.

tre de quo scriptum est: Deus filium
Rom.8. *suum mittens in similitudinem carnis peccati. Errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos, inuenire non poterat. Non immerito errabat, qui quærebat errantes. Eos enim agnoscit Dominus*
Ioan.4. *qui sunt ipsius. Denique Christus fatigatus ex itinere sedebat supra puteum. Fatigabatur. quia non inueniebat Dei populum, quẽ quærebat. Exierat enim a facie Dei, qui enim culpam sequitur, exit a Christo. Inuenit autem fratres suos in Dothain, quod significat defectionem. Vbi est enim nisi indefectione qui Deum deserit?* Nec dubito hanc fuisse causam propter quam ingrediens mundum, & de matre virgine natus, statim reponitur in præsepio, & inter fœnum & paleas collocatur; quærebat enim in stabulo
Psal.48. drachmam quam perdiderat, hominem videlicet, qui *Cum in honore esset non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Vagit infans inter arcta conditus præsepia, contristatur, lachrymatur. O beatissime paruulorum, & Angelorum lætitia, quid ploras? Quẽ quæris? Fratres meos quæro, & non inuenio, nisi inter duo animalia paleas & fœnum.
Isai. 1. Ideo ploro: quia *cognouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit*. Ideò relinquens Iudæam, in Aegyptum, ascendẽs super nubem leuem ingre-
1.Cor. 6 dior. Scio, inquit, populum meum in tenebris esse. *Quæ societas lucis ad tenebras, aut quæ conuentio Christi* ad Aegyptum? Lux mundi locum
Ioan. 1. tenebrarum ingreditur? Vtique nam *lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*. Quomodo enim sedentium in tenebris, & in vmbra mortis dirigerentur pedes in viam pacis, nisi per viscera misericordiæ, & eximiæ charitatis suę eos visitasset Oriẽs ex alto? *Et mouebuntur*, inquit, *simulacra Aegypti*. Ingrediente Domino Aegyptum huius, mundi omnia simulacra illius commouentur, quia vt dicit Hieronymus, *Vniuersa fraus idolatriæ, quæ deceptum possidebat orbem, se fractam esse persensit*. Tunc etiã cõcurrere fecit Aegyptios aduersus Aegyptios: fratrem contra fratrem, virum contra amicum suum; quia non venit pacem mittere in terram, sed gladium. Ve-
Mat.10. nit enim separare hominem aduersus patrem suum, & filium aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Multi Patres, inter quos est Beatus Chrysostomus, & Eusebius, sentiunt, hanc Isaiæ prophetiam tunc fuisse a Domino adimpletam, quando in vlnis virginis matris fugiẽs Herodis iram, ingressus est in Aegyptum. Non enim in Aegyptum descendit mortem fugiens, qui, vt pro hominibus moreretur, aduenit, sed vt mortifera dissiparet Idola, atque confringeret.

Hier. sup. c.19. Isai.

Chry sup c.2. Matt. Euse. lib. 6. demon. Euang.10

5 *Et tradam Aegyptum in manus Dominorum crudelium & rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum*. Designant hæc verba grauissimam pœnam & vltimam, quam in hoc sæculo pro delictis præcedentibus Dominus iuste infert peccatoribus, tradendo in desideria cordis sui, vt diabolus exercendi furoris sui in illos habeat potestatem. Iuxta quod & Paulus ait:
Rom.1. *Cum cognouissent Deum, non sicut Deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis,*

& ob-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Ecce peccata, quæ prœcesserũt in iis qui de humana sapiẽtia, sicut Aegyptij gloriabantur, audi qualiter in manus dominorum crudeliũ Diaboli videlicet, & concupiscentiæ efrœnis in pœnam iniquitatis suæ, tradantur. *Propter quod*, inquit, *tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam; vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis.* Et post pauca: *Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium: & seruierunt creaturæ potius quam creatori qui est benedictus in sæcula Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, & sicut non probauerũt, Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.* Vide in quot mala rex tyrannus, sibi subiectos deduxerit, quot angustijs, & incommodis sub eius potestate præmantur, quanta iniuria eos afficiat, quam crudelitatem in eos exerceat. *Quid igitur? Num ista ipsa pœna parua existimanda est*, inquit Augustinus, *quod ei libido dominatur, spoliatamque virtutis opulentia, per diuersam atque indigentem trahit, nunc falsa pro ueris approbantẽ, nunc etiã defensitantẽ, nũc improbantem, quæ antea probasset, & nihilominus in alia falsa irruentem, nunc assensionem suspendentem suam, & plerumque perspicuas ratiocinationes formidantem, nunc desperantem de tota inuentione veritatis, & stultiæ tenebris penitus inhærentem, nunc conantem in lucem intelligendi, rursusque fatigatione decidentem: cum interea cupiditatum illud regnum tyrannice sæuiat & varijs, contrarijsque tempestatibus totum hominis animum, vitamq. perturbet, hinc timore, inde desiderio: hinc anxietate, inde inani falsaque lætitia: hinc cruciatu rei amissæ, quæ diligebatur, inde ardore adipiscendæ, quæ non habetur: hinc acceptæ iniuriæ doloribus, inde facibus vindicandæ: quaqua versum potest coarctare illum auaritia, dissipare luxuria, addicere ambitio, inflare superbia, torquere inuidia, desidia sepellire, peruicacia concitare, afflictare subiectio, & quæcumque alia innumerabilia regnum illius libidinis frequentant, & exercent: Possumus ne tandem nullam istam pœnam putare, quam, vt cernis, omnes, qui non inhærent sapientiæ necesse est perpeti?* Hinc est illud, quod de reprobis dicitur: *Euellatur de taberna culo suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi rex interitus*, quẽ locum explicans 8. Greg. ait: *Interitus nomine peccatũ debet intelligi, ex quo contingit reprobos adinteritum trahi: Talis nimirum interitus quasi rex calcat mentem, cũ eam non resistentem possidet. Non n. potest in hac vita homini posito tentatio deesse peccati: sed aliud est peccato tentanti resistere, aliud dominanti seruire.* Hinc, & Chrysostomus ait: *Quemadmodum si apud Barbaros detimeretur seruus quisquam rex, & illi ad maioris seruitutis iudicium, neque purpuram, neque diadema auferant, sed cũ illis insignibus, & coquere, & illa inferre ministeria iubeant, ad maiorem, &*

Aug. lib. 1. de lib. arb. c. 11. to. 1.

Greg. 14. moral.

Chrys. ho. 8 in ep. ad Rom. circa finẽ

& sui honorem, & ignominiam illius; ita Barbaris omnibus immanius vitia ista imminent nobis. Nam qui ista contemnit, Barbaros quoque irridebit; qui vero succũbit, longe ditiora ab his, quæ a Barbaris patietur. Quippe Barbari cum prævalent viribus, concidunt corpus: hæc vero animam cruciant, & omni ex parte dilaniant. Barbarus victor temporali tradit neci, hæc autem in æternam præcipitant mortem. Solus ergo liber est ille, qui libertatem intrinsecus habet, sicut ille seruus est, qui succumbit irrationabilibus vitijs. Nullus quantumlibet Dominus adeò crudelia, & indigna præcipit. Incassum, inquit, & sine causa confunde animam tuam, Deum offende, ignora naturam ipsam, siue pater, siue mater omnem verecundiã deposita, te aduersus illos instrue. Et vt omnia vnico verbo comprehendam, audeo dicere duriorem seruitutem esse, & magis fugiendam, peccato subdi, & in dominium illius, & possessionem transire, quam gehennæ igne cruciari, *Si quis est* (inquit Chrysostomus) *qui sensu, ac mente præditus sit, is certe gehennæ pœnam tolerare malit, quam aduersus Deo stare: hoc vero cum nobis graue non sit, propterea ignem ille nobis comminatus est æternum: Etenim oportebat, tum demum nos dolore affici, non cum supplicio afficimur, sed cum delinquimus.* Vnde & beatus Augustinus explicans illud: *Quoniam non est in morte, qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?* docet per mortem peccatum intelligi posse, quod contempta diuina lege committitur: per infernum autem cæcitatem animi, quæ peccantem, ideſt morientem excipit, & inuoluit. *Ab ista morte*, inquit, *& ab isto inferno tutam se præberi animam deprecatur, quoniam qui illum incurrerit, immemor Dei est, & confiteri illi nisi a Deo leberetur non valet. Confessus est in inferno ille dines*, de quo Dominus dicit, *qui Lazarum vidit in requie, se autem in tormentis dolebat. Vsque adeo confessus, vt etiam moneri suos vellet, vt se peccatis cohiberent, propter pœnas, quæ apud inferos esse non creduntur. Quamuis ergo frustra, confessus est tamen sibi merito illa accidisse tormenta, quando etiã suos, ne in hæc inciderent, docere cupiebat.* At qui desiderijs cordis sui traditus est, neque etiam multis laboribus afflictus, nec gehennæ metu saltem Deum confitetur, vel recordatur illius: sed sicut scriptum est: *Peccator cum in profundum malorum venerit, contemnit.* Vide quanta mala ex dominorum crudelium tyrannide, quibus impius traditur proueniant, & pete a Deo id, quod propheta. *Ne tradas me Domine a desiderio meo peccatori: ne derelinquas me, ne forte exaltentur.* & illud: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum; vt non dominetur me omnis iniustitia.* Vnde Apostolus nos admonet: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Videris incommoda, quæ ex regno huius tyranni vobis proueniunt? Non ergo regnet in vobis. Quod si forsitan ex fragilitate, vel ignorantia in aliquod peccatum incideris, saltem in te non regnet peccatum, & si possibile fuerit, tam grande malum nõ appropinquet tibi, vt in eorum numero computeris, de quibus scriptum est: *Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Verum malum est peccatum, quod priuat summo bono, & verum flagellum, quod animam separat a Deo: Nam alia non mala simpliciter, nec flagella, sed quasi mala,

Aug. to. 8. Psal. 6.

Prou. 18

Psal. 139.

Psal. 118.

Rom. 6.

Psa. 60

mala, & quasi flagella censentur, vt diximus cap. 9. num. 6. Hæc interioris hominis mala non solum non regnant, nec sunt in his, qui proteguntur a Deo, sed nec appropinquant quidem. *Nec enim dicit, non erit in te malum aut flagellum in tabernaculo tuo* (vt notauit Bernardus) *sed non accedet, non appropinquabit. Siquidem est considerare homines, in quibus peccatum non modo habitat, sed & regnat, nec iam proximum magis aut magis intimum posse esse videtur, nisi forte cum sic dominabitur eis, vt nullo modo deinceps valeat non dominari.*

Bern. ser. 10. super psal. qui habitat.

6 Ex his omnibus collige vnũ peccatum pœnam multoties alterius esse, quod latissime probat beatus Augustinus in hæc verba: *Cum ergo dicitur homo tradi desideriis suis, inde fit reus, quia desertus Deo cedit eis, atq. consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et fit ei peccatum consequens præcedentis pœna peccati. An non est peccatum, & pœna peccati, vbi legitur. Dominus enim miscuit illis spiritum erroris, & seduxerunt Aegyptum in omnibus operibus suis, sicut seducitur ebrius? Non est peccatum & pœna peccati, vbi Deo dicit propheta, quid errare fecisti nos domine a via tua, obtudisti corda nostra, vt non timeremus te? Non est peccatum & pœna peccati, vbi rursus Deo dicitur: Ecce tu iratus es, & nos peccauimus, propterea errauimus, & facti sumus sicut immundi omnes? Non est peccatum & pœna peccati, vbi legitur de gentibus, quas debelauit Iesus Naue: quia per Dominum factum est confortari cor eorum, vt obuiam irent ad bellum ad Israel, vt exterminarentur? Non est peccatum & pœna peccati, quod non audiuit Roboam rex plebem bene monentem, quoniam sicut scriptura loquitur. Erat cõuersio a Domino, vt statueret verbum suum, quod de illo locutus est in manu prophetæ? Non est peccatum & pœna peccati in eo quod scriptum est, Amasiam regem Iuda noluisse audire Ioas regem Israel bene monentem, ne procederet ad bellandum? Sic enim legitur, Et non audiuit Amasias, quoniam a Deo erat, vt traderetur in manu, quoniam quisierunt Deum Edon, Multa alia commemorare possemus, in quibus aliquando appareat occulto iudicio Dei fieri peruersitatem cordis, vt non audiatur, quod verum dicitur, & inde peccetur: & sit ipsum peccatũ præcedentis etiam pœna peccati. Nam credere mendacio, & non credere veritati vtique peccatum est. Venit tamen ab ea cæcitate cordis, quæ occulto iudicio Dei, sed tamen iusto etiam pœna peccati monstratur. Quale est etiam illud quod ad Thessalonicenses scribit Apostolus, pro eo quod dilectionem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio. Et paulo inferius: Tradit ergo Deus in passiones ignominiæ, vt fiant quæ non conueniunt, sed ipse conuenienter tradit. & fiunt eadem peccata, & peccatorũ supplicia præteritorum, & suppliciorum merita futurorum sicut tradidit Achab in pseudo prophetarum mendacium, sicut tradidit Roboam in falsum consiliũ. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iusta iudicia sua non solũ in corporibus hominum, sed et in ipsis cordibus operari. Qui non facit voluntates malas, sed vtitur eis, vt voluerit, cum aliquid inique velle non possit.* Consonat huic doctrinæ illud quod dicit psalmista. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram, & tribulationem, immissionem per Angelos*

Vnũ peccatum est pœna alterius. Aug. lib. 5. contra Iulian. c. 3. to. 7.

2. Pet. 2.

Isai. 19.

Isai. 63.

Isai. 64.

Iosuæ 11

3. Reg. 12.

2. Par. 25.

2. Thess. 2.

3. Reg. 22.

3. Reg. 22.

Psal. 77.

los malos. Viam fecit semite viæ suæ. Cum enim peccatores prioribus demeritis aggrauatos permittit Deus, etiam subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli, viam de semita iræ suæ facere censetur. Vnde S. Gregorius ait: *Latior est via, quam semita. Ex semita vero iræ suæ viam facere, est iræ causas districtæ iudicando dilatare: vt qui illuminati agere recte noluerunt, iuste cæcati adhuc faciant, vnde amplius puniri mereantur.* Alia multa loca Scripturæ sacræ adducit ibi S. Gregor. ad huius confirmationem, Videatur Origenes homilia prima super Psalmum 12. de verbis Apostoli. Vtrum autem peccatum, & sensus reprobus, in quantũ pœna alterius peccati sit a Deo, non est huius loci, sed Theologicæ disputationis. Lege magistrum sententiarum in 2. dist. 37. cap. 6. D. Caietanum. 2. Regum 12. in illa verba: *Ego suscitabo super te malum.* Et cap. 16. in illa verba: *Præcepit Dominus Semey.* Et 12. q. 87. artic. 2. M. Medina, eadem 12. quæst. 79. artic. 2. in solutione ad 3. principale, & Bañes 1. p. q. 49. artic. 2. Iam ergo ad contextum literæ reuertamur.

Greg. 25. mor. 9.

7 *Et arescet aqua de mari, & fluuius desolabitur, atque siccabitur: & deficient flumina: attenuabuntur, & siccabuntur riui aggerum. Calamus, & iuncus marcescet.* Nylus in præsenti varijs nominibus appellatur, nunc mare, nunc fluuius, nunc flumina, nunc riui aggerum. Propter multitudinem aquæ mare dicitur, flumina, quoniam diuiditur in septem ostia, & quia per riuulos vniuersam irrigabat terram Aegypti, riui etiam nuncupatur. Igitur Aegyptus, quæ aquis optimis feliciss ma est, & abundans, vbi exciderit, & destructa fuerit, fluminibus terram fœcundantibus etiam carebit: nec erunt iunci & calami, qui nascuntur in aquis & paludibus.

8 *Nudabitur alueus riui a fonte suo, & omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, & non erit.* Idest vsque ad fontẽ Nyli nihil viride inueniẽs. Insuper & omnia quæ sata sunt, & industria humana irrigata & non solum ea quæ sponte producit terra, siccabuntur. De primo fonte & capite Nyli tanta fuit apud antiquos dubitatio, vt locum dederint prouerbio, quod Lucanus scripsit:

Arcanũ natura caput nõ prodidit vlli.
Nec licuit populis paruum te Nyle videre.

Lucanus.

Lege Plinium lib. 5. cap. 9. multa de Nylo diferentem: Inter cætera inquit, quod detrectat Nylus per arentia & deserta fluere: Et propterea se angusto cingit spacio, vsque dum iterum homines inueniat. Ex quo mirabilius apparet, si totus fere exaresçat, & nihil prosus producat viride, qui alioquin arida fugere consueuerat. Adde & hoc, quod inuestigatores capitis Nyli (vt testatur Seneca) narrauerunt Neroni, se venisse ad immensas paludes quarum exitum neque incolæ norunt, neque spes sit vlla agnoscendi: quoniam implicatæ sunt aquis herbæ, iunci, & calami. Vnde fit vt pedibus, non sint eluctabiles, nec nauigio. Ex his apparet per hyperbolem, Aegypti calamitatem esse in hoc loco a propheta descriptam. Neque enim vsque ad primum Nyli fontem peruenit Sennacherib aut illius exercitus, neque vllus alius.

Seneca.

9 *Et mœrebunt piscatores, & lugebunt*

Universidad de Deusto
Biblioteca

gebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete super faciē aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, plectentes, & texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccentia: Omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. Consentaneum est, & rationi consonum, deficientibus aquis, piscatores deficere, & omnes illos, qui retia conficiunt, nassas, & sagenas, & eorum operarios ociosos manere & confusos, eo quod non habentes vnde viuant aut victum suo labore quærāt, mendicare cogantur. Sed & lacunæ quæ in precio habebantur, cum nantibus piscibus abundabant, siccitate superueniente lugere videntur, eo quod omnibus sint despicabiles. Tale quid (ait propheta) piscatoribus Aegypti continget, & texentibus retia, atque ipsis lacunis. Nam rege Babylonis adueniente, omnes deficient, omnes mærebunt, & lugent: & paludes lutuosæ remanebunt & aridæ. Obseruandū est autem esse familiare apud prophetas, quod cum de regione aliqua mentionem faciunt, id præcipue nominent, quò regio talis abundat. Si loquuntur de regione vitifera, vites nominant selectas: si abundet auro vel argento, auri & argenti mentionem faciunt. Ita in præsenti Isaias de Aegypto loquens, eo quod irrigua sit, & multis fluminibus abundans, aquarum meminit, lacunarum, & piscatorum, atque etiam piscium; vt ex eorum ruina, excidium illius regionis colligatur. Hæc de littera.

Allegor. 10 Allegoria huius loci est maxime perpendenda. Sunt enim aquę euangelicæ doctrinæ, & cælestis sapientiæ, quam Spiritus sanctus infundit in corde credentis, vt flumina de ventre eius fluant aquæ viuæ, & fiat subito in eo fons aquę salientis in vitam æternam; & sunt aquæ turbidæ Aegypti, humana videlicet sapientia & eloquentia inflata disciplinarum omnium sęcularium. Sunt etiam piscatores boni deseruientes Domino dicenti: *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Et iterum: *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos.* Et sunt piscatores mali, ministrantes illi, de quo scriptum est: *Totum in hamo sublenauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suum. Super hoc lætabitur & exultabit. Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non parcet.* Sunt denique pisces, auditores videlicet simplices, qui sectantur quascunque doctrinarum escas. Scriptum est enim: *Et facies hominum quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.* Cum ergo ingreditur Dominus in Aegyptum, & clara atque sincera doctrina euangelica in vniuerso mundo prædicatur, desolantur humanæ sapientiæ flumina, & riui eloquentiæ sæcularis exiccatur: marcescit iuncus & calamus superbiæ hominum, & omnia folia viridia multiplicitatis verborum arescunt. Calamus etenim & iuncus vanam designant eloquentiam, quæ ad modum calami foliis verborum & externa viriditate nitet, intus autem vacua est & vana, nullaque soliditate fulcitur. Ad prædicationem igitur Euangelij vbicunque sincera & stabilis fides saluatoris fuerit introducta, euanescit statim sapientia humana, & siccantur aquæ turbidæ infide-

Matt. 4

Hier. 16

Abac. 1

infidelium; quoniā sicut Paulus ait:

1.Cor. 1. *Stultā fecit Deus sapientiā huius mūdi*

Et *sapientia huius mūdi stultitia est apud Deū.* Lugent etiā piscatores sæculi, atq. mærēt, quia finē negotationis suæ vident. Distinguit autem propheta inter piscatores, & alios operarios retiū. Philosophi superbi operantur linum, & conficiunt retia. Hæretici autem piscantur, & mittunt hamum in flumen, errorē, videlicet sub apparenti esca sincerę doctrinæ coopertum, vt decipiant simplices & trucident rectos

Isai. 9. corde: sed piscatores euangelici gaudent & lætantur. *Lætabuntur,* inquit, *coram te, sicut qui lætantur in messe: sicut exultant victores capta præda.* Illi mærent, quia laborant, & fatigantur mittentes in flumen hamum, & nihil inueniunt: isti vero lætantur in captura piscium. Illi

Luc. 5. dicere possunt id quod Petrus: *Per totam noctem laborātes, nihil cæpimus.* Isti in verbo Domini, & ad præceptum illius mittunt in dexteram nauigij rete & concludunt piscium

Ioan. 21. multitudinem copiosam. Ecce quare mali piscatores nihil capiunt, quia non in verbo Domini, sed in suo laxant rete, quia in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis prædicant, quia retia sua in sinistram nauigii mittunt, suam gloriam, & honorem, atque alia bona temporalia quærentes, illa videlicet, de

Prou. 3. quibus scriptum est: *Vt in sinistra illius diuitiæ & gloria.* Nec mirum, quod constituendi ad sinistram inter hædos, quæ sunt ad sinistrā bona perquirant. Piscatores autem euangelici in verbo Domini Christum annunciant, ab illo missi & directi. Ad dexteram nauigij mittunt rete, non quærentes bona temporalia, sed spiritualia, non peritura sed æterna, nō quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. *Quis mihi det antequam moriar* (ait Greg.) *Quis mihi det videre Ecclesiā Dei sicut in diebus antiquis, quando Apostoli laxabāt retia in capturā, non in capturā argenti vel auri, sed in capturā animarū.* Audi quid vnus dicat ex illis: *Non quæro quæ vestra sunt, sed vos.* Et iterū: *Si consurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, nō quæ super terrā.* Ac si dicat: Mittite in dexteram nauigij retia, & inuenietis. Delectationes quæ sunt in dextera Dei, vsq in finē, desiderate; & implebitur in bonis desiderium vestrū. Id. n. quod satiat, quod hominem facit beātum, non in sinistra, sed in dextera reperitur. *State cum Deo* (inquit Augustinus) *& stabitis. Requiescite in eo, & quieti eritis. Quo itis in aspera? Quo itis? Bonum quod amatis ab illo est. sed quantum est ad illum, bonū est & suaue. Sed amarum erit iuste, quia iniuste amatur deserto illo, quicquid ab illo est. Quo nobis adhuc, & adhuc ambulare vias difficiles & laboriosas? Non est requies vbi quæritis eam. Quærite quod quæritis, sed ibi non est, vbi quæritis. Beatam vitā quæritis in regione mortis: non est illic. Quo enim beata vita, vbi nec vita.* Quia ergo boni piscatores in dexteram nauigij mittunt retia: ideo implentur eorum sagenæ, & multos pisces & magnos capiunt Christo, conuertendo videlicet non solum simplices ad fidem Catholicam, sed etiā peccatores peruersos. Vnde & Dominus loquens ad Iob ait: *Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius?* Subaudi vt ego, qui inter Ecclesiam fidelium prius quasi pelle diaboli extremos atque infimos colligo, & postmodū

Greg. epi. 237. ad Eugenium.

2.Co. 12. Coloss. 3.

Aug. lib. 4 cōf. 12. t. 1

Iob 40.

caput illius, ideſt prudentes mihi aduerſarios ſubdo, ex quibus ſagenas meas impleo? Vt enim B. Gregor. docet, per ſagenas Eccleſiam catholicam deſignat, de qua ſcriptū eſt: *Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti*. Pellis autem Behemoth peruerſos & obduratos peccatores deſignat. Sunt. n. nōnulli peccatores, quaſi veſtimentum diaboli, alij vero ſunt pelles illius.

Greg. 33. mor.

Mat. 13.

Qui ſemel & iterum peccant mortaliter, ſed ſtatim per pœnitentiam peccatum deponunt. & poſtea reddunt ad vomitum, ac tandem reuertuntur ad Dominum: veſtimentum ſunt inimici. Nam veſtis non ſemper, neque immobiliter adhæret corpori, ſed deponitur aliquando, & iterum reaſſumitur. Pellis autē ſemper corpori adhæret, & vnum efficitur cum illo. Tales ſunt peccatores longa conſuetudine obdurati, qui peccatum deſerere neſciūt, nec vitam in melius commutare volūt.

Hier. 13. *Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuā*, (inquit Hieremias) *aut pardus varietates ſuas: Et vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum*. Hi dicuntur Hiſpano ſermone: *hombres de la piel del Diablo*. At tanta eſt virtus diuina & prædicationis Euangelij efficacia, vt huiuſmodi pelle ſagenas ſuas impleat, cū Paulū Apoſt. ad ſe trahit, cum Matthæum ſedentem in theloneo conuertit, cū Magdalenam peccatricē vocat interius, cum Auguſtinum ex infideli, ſummū Eccleſiæ ſuæ doctorem efficit.

11 Eſt & aliud quo bonos a malis piſcatoribus poſsis diſcernere. Qui enim ſuis ſagenis quam plurimos piſces prendiderunt, mane illuceſcēte iam die retia miſerunt in mare: Alij vero qui laborauerunt in vanum, nocte & in tenebris piſcaturæ vacabant. Quod & Ioannis 21. inſinuatur nobis. Dixit enim condiſcipulis Simon Petrus: *Vado piſcari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Et exierunt, & aſcenderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto ſtetit Ieſus in littore: non tamen cognouerunt diſcipuli, quia Ieſus eſt. Dixit ergo eis Ieſus: Pueri nūquid pulmentarium habetis? Reſponderunt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis: Miſerunt ergo, & iam non volebant illud trahere præ multitudine piſcium*. Ecce qui nocte piſcantur, in vacuū laborant, quoniam qui extra Eccleſiam tendunt retia ſua, nihil capiūt laborantes: quos ſimiles eſſe dixerim illis, quos Sophonias vidit *deſixos in facibus ſuis*. Nihil enim prorſus ſagenis ſuis poſſunt capere, niſi denſum lutum, ficut ſcriptum eſt: *Væ qui multiplicat non ſua, vſquequo aggrauat contra ſe denſum lutum?* Illis autem qui lumine fidei illuſtrati & ſole iuſtitiæ in eorum corde illuceſcente piſcantur, & regnum cælorum volenti animo rapere contendunt, non cedet in vanum eorum induſtria, ſicut ſcriptum eſt: *Itaque fratres mei dilecti ſtabiles eſtote & immobiles, abundantes in opere Domini ſemper, ſcientes, quod labor veſter non eſt inanis in Domino*. Et quare non eſt inanis niſi, quia eſt labor in Domino. *Bonorum enim laborum* (vt inquit Sapiens) *glorioſus eſt fructus*. Illi ergo qui retia prædicationis Euāgelicæ mittunt mare iā mane facto glorioſum fructum laborum ſuorum ſperantes, gaudent, lætantur in captura piſcium, gratias Deo per Ieſum Chriſtum referunt, & implēt ambas nauiculas ſicut Petrus: Quia & alijs per prædicationem ſunt veles

Ioan. 21.

Soph. 1.

Abac. 2. Vide ſup. c. 2. num. 13.

1. Cor. 15.

Sap. 3.

les, & ſibi coronam promerentur æternam. Sed ne aliquid in explicatum remaneat obſeruandum eſt, quod Luc. 5. de rete in quo concluſerunt piſcium multitudinem copioſam, dicitur: *Rumpebatur autem rete eorum*: At Ioann. 21. aduertit ſpecialiter traxiſſe Petrum rete in terram, *plenum magnis piſcibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti eſſent, non eſt ſciſſum rete*. Myſterium, quod in hoc clauditur explicat nobis beatus pater Auguſtinus aduertens capturam piſcium, quæ refertur Luc. 5. ante reſurrectione dominicam factam fuiſſe cum Chriſtus adhuc viueret in hac vita mortali: quæ autem habetur Ioann. 21. poſt reſurrectionem, quando Ieſus diſcipulis ſuis ad mare Tyberiadis manifeſtauit ſeipſum, facta eſt. Vnde illa Eccleſiam militantem deſignat, quæ prædicatione euangelij bonos & malos piſces concludit: ex quibus quamplurimi rumpere retia contendunt, & fidem ac præcepta dominica ſcindere, vt reuertantur in mare. De illis enim ſcriptū eſt: *A ſæculo confregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti, non ſeruiam*. Et iterum: *Dirumpamus vincula eorum & proijciamus a nobis iugum ipſorum*. Reticulum autem miſſum ad dexteram poſt reſurrectionem Ioan. 21. Eccleſiam triumphantem deſignat in qua nullus eſt paruus piſcis, nullus malus, nullus qui vnitatem perturbet, nullus qui rete ſcindere velit, aut foras exire. *Quod rupta ſunt retia* (inquit Auguſtinus) *Charitate violata, multas hæreſes extitiſſe ſignificat, poſt reſurrectionem vero, cum velut Eccleſiam futuri temporis præmonſtrare, vbi omnes perfecti atque ſancti futuri ſunt, iuſſit mitti etiam retia in dexterā partē: & capti ſunt ingentes piſces centum quinquaginta tres, mirātibus diſcipulis, quod cū tā magni eſſent, retia non ſunt dirupta. Eorum magnitudo imaginem ſapientiæ iuſtitiæq. ſignificat, numerus vero, ipſam diſciplinam, & temporali diſpenſatione & æterna regeneratione perfectam, quam diximus quinquagenario numero commendari*. Vide alia quæ de piſcatoribus Euangelicis diximus cap. 7. num. 37.

Luc. 5.

Ioann. 21.

Aug. lib. 83. quæſt. q. 61. to. 4.

Hier. 2.

Pſal. 2.

12 *Stulti principes Taneos, ſapientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens: Quomodo dicetis Pharaoni: filius ſapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc ſunt ſapientes tui? Annuncient tibi & indicent quid cogitauerit Dominus exercituum ſuper Aegyptum*. Gloriabantur Aegyptij multorum ſæculorum philoſophiam, & humanas diſciplinas apud ſe habere. Vnde (vt refert Plato) ab Aegyptijs initium habuit humana doctrina & diſciplina: Et inde ad Græciam, & ad alias nationes dimanauit. Quia ergo in Aegypto antiquiſſima erat ſapientia, nō ſolum ſapientes, ſed & filios ſapientium ſe vocabant, atque illorum quos reges in maximo conſueuerūt habere precio. Eis nunc inſultat propheta, quod cum cæteros docuerint ſapientiam, imminente clade regis Aſſyriorum, omni ſint conſilio deſtituti. Conſimili irriſione ſapientibus huius mundi inſultat Paulus, dicens: *Vbi Sapiens? Vbi ſcriba? Vbi conquiſitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi*. Ecce apud Paulum fere eadē verba prophetę, ſubditur enim: *Stulti facti ſunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius*. Pene dixiſſet: *Stultam fecit Deus ſapientiam huius mundi*. Vide humanæ ſa-

Plato in Phedro.

1. Cor. 1.

næ sapientiæ vanitatem, quæ nihil habet consilij, & non solum non potest imminens malum præcauere, sed nec coniectare quidem, aut prædicere. Stultitia ergo est apud Deū. Et qui dicebāt se esse sapientes, stulti facti sunt. *Animalis*, enim, *homo non percipit ea quæ Dei sunt, nec* iudicia illius dijudicare valet. Iudicia Domini abyssus multa. *Angulum* populorum eius appellat Aegyptū, idest caput & quasi angularem lapidem regni, quo parietes inter se coniunguntur & firmantur. Quod si lapis angularis cadere contingat, totum ædificium minatur ruinam, & periclitatur. Ideo Aegyptum angulum populorum vocat, vt excidium illius videntes, cæteri populi contremiscant.

1. Cor. 2.

13 *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens.* Septuaginta interpretes sic transferunt istum locum. *Dominus enim immiscuit eis spiritum erroris, & errare fecerunt Aegyptum in omnibus operibus eius, sicut errat ebrius & vomens simul.* Spiritus vertiginis, spiritum peruersitatum designat, quē in pœnam præcedentium peccatorū Dominus immittit in reprobos, vt careāt omni consilio, & ad ea quæ expediunt non attendant, sed præcipitent seipsos, & absque fræno vllo, impetū propriæ concupiscentia sequantur. Vnde & scriptum est: *Et propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum.* Et iterum: *Obstupescite & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non a vino, mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit nobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vidēt visiones operiet.* Et rursus: *Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram, de vino eius biberunt gentes, & ideo commotæ sunt.* Ac denique Apostolus ait: *Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Maxima est ira Dei, cum calice erroris, hoc est peccatis, peccata punit. De hoc calice bibunt hæretici, Scripturas sacras deprauantes. Tales contingunt Aegypto doctores, qui errare faciunt in omni opere suo Aegypti habitatores. *Sicut errat ebrius & vomens.* Ebrietatem vocat sęcularem sapientiam, qua superbi nesciunt ea, quæ sunt Spiritus Dei, quoniam sicut ebriarum iudicij habet, & sicut vomēs sordida est & abominabilis. De hoc plura diximus in hoc cap. num. 6. Vtrum autem solum negatiue, quia non illuminat, dicatur Deus homines excæcare & tradere in reprobū sensum, an etiam aliquo modo positiue, explicatū est a nobis satis diffuse cap. 6. num. 48. 49. & 50.

Ezec. 14

Ioan. 29.

Hier. 51

2. Thes. 2

14 *Et non erit Aegypto opus, quod faciat caput & caudam incuruantem, & refrenantem.* Idest omnia Ægyptiorum opera erunt imperfecta, omnia consilia vana, & tumultuaria, sicut explicat Theodoretus, nec habebunt prosperum principiū nec felicem exitum. *Seran sus obras*, (vt Hispane dicitur) *sin pies ni cabeza.* Vel sic, non erit opus Aegypto constituere caput, quod suam rempublicam gubernet, & cui incūbit refrenare ciues ab iniurijs inferendis, & transgressores legis incurruare condigna pœna puniendo delinquentes; nec alios ministros inferiores iustitiæ, qui designantur per caudam: Quoniam (vt supra dictum est) in manus dominorū crudelium tradetur Ægyptus. Ipsi incuruabunt & refrenabunt eius superbiam, ne adijciat in sua sapientia & potentia gloriari. Vel per *caput & caudam*, principes intellige & ariolos iuxta illud: *Et disperdet Dominus ab Israel caput & caudam incurruantem & deprauantem in die vna. Longæuus & honorabilis ipse est caput; & propheta docens mendacium ipse est cauda.* Et si nosse desideras rationem, propter quam prophetæ loquentes mendacium cauda dicantur, lege supra dicta cap. 9. num. 85.

Isai. 9.

15 *In die illa erit Aegyptus quasi mulieres, & stupebunt, & timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse mouebit super eam.* Idest, eo tempore quo Sennacherib deuastabit Iudæam, antequā ad Aegyptum perueniat, cum primum Aegyptij rumorem aut famā crudelitatis & potentiæ exercitus Assyriorum audierint, formidabūt sicut mulieres: inualidi erunt, & contremiscent, eleuante Domino contra Aegyptum & agitante manum suam, & non dum adhuc percutiente. Vnde mouere manum super aliquem, est comminari illi, & iræ signum ostendere. Ad primam eleuationem & commotionem manus Domini pauent Aegyptij. Nec mirum, quoniam *fugit impius, nemine persequente*, eo quod intra se malæ consciētiæ persecutorem habet & tortorem: & vbicūq. fuerit, diabolus semper aduersatur illi. Quod si manum Domini eleuatam & extētam ad percutiendum, dum agitatur super eos, impij sustinere non possunt, sed pauent sicut mulieres, & contremiscunt, quomodo sustinebunt, quando descenderit, & virga durissima eos percusserit? Si colūnæ cæli, vt ait Iob, contremiscunt, & pauent ad nutum eius, quid faciet terra & cinis, impius, & peccator? *Si cum peditibus currens laborasti* (inquit Hierem.) *quomodo poteris contendere cum equis? Cum autē in terra pacis securus fueris, quid facies in superbia Iordanis?* Hoc est, si minora mala ferre non potes quomodo sustinebis maiora? Si existens in pace expauescis, quid facies, cū aquas fluminis multas & fortes gētium congregatarum contra te videris aduenire?

Iob 26.

Hier. 12

16 Mulieres in Scriptura sacra dicuntur, qui ad virtutum opera sunt inualidi, qui labore deficiūt, & bonum quod inceperunt, non perficiunt. Vnde & filij Israel masculos generant in Aegypto; Aegyptij autem, reseruatis feminis, masculos natos interficere quærunt. Viri autem illi dicuntur, qui fortes sunt, & robusti ad virtutem, qui currunt, & non laborant, ambulant, sed non deficiunt. Opus mulieris est, ea quæ sunt carnis amare, atque huius sæculi desiderijs inhærere: virorum autem opera sunt, animam suam ponere pro amicis suis, contemnere perituras huius sæculi delitias, & toto corde ad cęlestia properare. Tradunt historici, viros Aegyptios quam plura muliebriter: feminas autem viriliter agere. Alij referūt feminas negotia, viros ea quæ sunt domus apud Aegyptios curare. Cū ergo Aegyptij effeminati sint, non mirum si muliebris pauor illis tribuatur.

Ad mores

Exod. 1.

Isai. 40.

17 *Et erit terra Iuda Aegypto in pauorem, omnis qui illius fuerit recordatus, pauebit a facie consilij Domini exercituum, quod ipse cogitauit super eam.*

eam. Iudicium incipit a domo Dei, quoniam castigat, vt pater omnem filium quem recepit, neq. inultum relinquit aliquod eius dilectum. Ex flagellis ergo & malis, quæ Dominus infert filijs suis, conijcere possunt serui & reprobi, quæ & quanta superuenient eis. Vnde & Petrus Apostolus ait: *Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium a domo Dei. Si autem primum a nobis: quis finis eorũ, qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt?* Ideo ergo terra Iuda erit Aegypto in pauorem, quoniam audientes Aegyptij, & videntes qualiter Dominus terram & hæreditatem suam in pœnam præcedentium delictorum subuertit, in foribus esse Aegypti ruinam coniicient. 1. Pet. 4.

18 S. Hieronymus præsentem locum sic transfert. *Et erit terra Iuda Aegypto in festiuitatem:* aduertẽs quod nomẽ hebræũ pro quo trãslatio vulgata vertit *in pauorem* significat vtrumque, videlicet pauorem & festiuitatem. Et vt nonnulli doctores explicant, denunciat propheta his verbis, terram Iuda futuram esse Aegypto in festiuitatem, quoniã multi ex Aegyptiis recipient legẽ Euangelicam, de qua supra dictum est: *quoniam de Sion exhibit lex:* & *verbum Domini de Hierusalem:* atq. relicta idolatria excipiẽt Christum Dominum captiuantes intellectum in obsequium fidei, & admirabuntur considerantes altitudinem consilii diuini super salutem generis humani: & timebunt atque cõtremiscent, cum recordati fuerint, quæ, & quanta passus fuerit filius Dei, & mente ac corde reuoluerint terræ sanctæ loca sacrata, quæ propriis pedibus calcauit, & sanguine suo riguit Dominus maiestatis. Non ne tibi videtur Iudæam fuisse in festiuitatem & terrorem Aegypto, cum multi ex fidelibus vastam illius solitudinem inhabitarunt, egentes, angustiati, afflicti, diem cum nocte orationibus coniungẽtes, omnia & seipsos relinquentes propter Christum, atque spectaculum Deo Angelis, & hominibus facti? Quis non admirabitur? Quis non pauebit hæc audiens & oculis propriis conspiciens? Audiunt Aegyptij & timent, & relictis idolis ad fidem, & cultum vnius Dei conuertuntur. Consonat hæc explicatio cum verbis sequentibus prophetæ. Subdit enim. Isai. 2.

19 *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominũ exercituum:* Sensus est. In tantũ proficient Aegyptij flagellis Domini, & ita in scipsis ad cor reddibunt audientes quæ facta sunt a Deo in terra Iuda, vt ipsis Israelitis associẽtur, & eorum linguam addiscant, & loquantur, insuper & abiecto idolorũ cultu, Dominum exercituum venerentur, iurantes in nomine illius. adimplentes illud quod scriptum est: *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies ac per nomen illius iurabis.* Et iterum: *Per nomen externorum Deorum non iurabitis, neque audietur ex ore vestro.* Quãuis enim iuramentum cum indebitis circunstantiis, & cum præcipitatione iudicij, ac perturbatione animi factũ peccatum sit satis graue, & in magnam cædat iniuriã Dei atq. in iurantis periculum, vt diximus late cap. 1. num. 20. si tamen debite fiat, sanctum est, religiosum & laudabile, iuxta illud: *Rex vero lætabitur in Deo laudabuntur omnes, qui iurant in eo,* Deut. 6. & 10. Exod. 23. Psal. 62.

eo, quia obstructum est os loquentium iniqua. Per quinque ciuitates intelligit aliquas: ponitur enim numerus certus per incertum. Hæc omnia figura sunt gentium ad Christũ congregatarum, quæ non solum non attendunt ad caduca, & transitoria, neque ad vanas huius mundi delitias, sed nec loquuntur de illis, vt cũ Apostolis Spiritu sancto afflante, loquantur magnalia Dei, & ea quæ sunt spiritus sentiant. Vnde S. Hieronymus per quinque ciuitates loquentes in terra Aegypti lingua Chanaan, quinque intelligit corporis sensus, non carni, sed spiritui seruientes. Ait enim: *Quando videmus mulierem ad concupiscendum, visus noster loquitur lingua Aegyptia. Quando audimus iudicium sanguinis, dicente Domino: non suscipies auditionem vanam, auditus noster loquitur lingua Aegyptia. Quando, secundum prophetam vinimus in delicijs, & iacemus super lectos eburneos & primis vngimur vnguentis, odoratus noster loquitur lingua Aegyptia. Quando venter noster Deus est, gustus noster loquitur lingua Aegyptia. Si non audierimus illud, quod Apostolus loquitur: bonum est homini mulierem non tangere, sed e contrario iũgamur meretrici, tactus noster loquitur lingua Aegyptia. Sin autem e cõtrario eleuauerimus oculos nostros & viderimus, quod regiones iam albæ sunt ad metendum, & nequaquam curui fuerimus in terram, sed iuxta Euangelicam mulierem, quæ decem & octo annis cælum aspicere non poterat, eleuauerimus oculos nostros, & dixerimus: Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis: oculos noster, & visus loquitur lingua Chanaanitide. Si circumciderimus aures nostras, & audierimus Dominum loquentem: qui habet aures audiendi audiat, auditus noster loquitur lingua Chanaanitide. Qui potuerit sponso dicere: Post te in odorem vnguentorum tuorum currimus; & illud Pauli: Christi bonus odor sumus in omni loco, huius odoratus loquitur lingua Chanaanitide. Gustus quoque in bonam partem accipitur eius, qui comedit panem de cælo descendentem, panem vitum, & non mortuum: Et audit illud: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus, statim loquitur lingua Chanaanitide. Sed & tactus spiritualis est, de quo Ioannes Apostolus ait: Et manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & qui tangit Iesum, ita vt de eo Saluator possit dicere: Tetigit me aliquis, ego enim scio virtutem de me exisse.* Hieron. hisp. c. 19. Isai. 1. Cor. 7. Psa. 122. Cant. 1. 2. Cor. 1. Psal. 33. Mar. 5.

20 *Ciuitas solis vocabitur vna.* Vna est Ecclesia Catholica Romana, quæ est ciuitas solis, & ciuitas supra montem posita, vt diximus cap. 2. num. 4. a qua lumen veræ fidei in omnes alias ciuitates deriuatur. Nam ad summum Pontificẽ, qui successor est Petri & Vicarius Christi pertinet lites in causa fidei dirimere, dubia soluere, ambigua diffinire, & quid credendum sit, determinare. Etenim Petro dictum est illud: *Pasce oues meas.* Et illud: *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Vnde & Petro, atque illius successoribus, illud poterit adaptari, quod Iob 22. cap. scriptũ est: *Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos. Eritque omnipotens contra hostes tuos, & argentum congeruabitur tibi. Tunc super omnipotentem delicijs affluies, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes. Decernes rem, & veniet tibi, & in vijs tuis splendebit lumen.* Terra erat Petrus debilis & infirmus, qui ad vnius mulieris vocem Christum negauit: Ioan. 21. Luc. 22. Iob 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec valebat suis viribus totum Ecclesiæ pondus sustinere. Hanc terram verbo virtutis suæ Dominus si
Mat. 16. licem fecit, cum dixit: *Tu es Petrus & super hãc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, cum in columnam & firmamentum veritatis illum erexit, vt sententiæ & dictis Petri omnes acquiescant. Et sicut silex ferro percussus nõ succumbit, sed ignem ex se, & scintillas emittit: sic & Petrus cum a persecutoribus Ecclesiæ vrgetur, lumine fidei Ecclesiam illustrat. Congregantur principes sacerdotum aduersus Pe-
Act. 4. trum & Ioannem: *Et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine feciſtis hoc vos? Tũc repletus Spiritu sanctõ, Petrus dixit ad eos: Principes populi, & seniores audite: Si nos hodie dijudicamur in beneſacto hominis infirmi, in quo iſte saluus factus est, notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel: quia in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus suscitauit a mortuis, in hoc iſte astat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli. Et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Petri constantiam, & Ioannis, comperto quod homines essent sine litteris, & idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant: hominem quoque videntes stantẽ cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.* Comminantur illis Pontifices denunciantes, *ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu. Petrus vero & Ioannes respondentes dixerunt ad eos. Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, iudicate: non enim possumus, quæ vidimus & audiuimus, non loqui.* Ecce lumen fidei, ecce torrentes aureos, quos de silice Dominus profert. Quid enim per aureos torrentes designatur, nisi claritas, & puritas euangelicæ doctrinæ, quæ vniuersam perlustrat Ecclesiam. Audi Gregorium. *Dat*, inquit, *pro silice torrentes aureos: quia pro robusto opere doctrinam multiplicat claræ prædicationis, vt peccator quisque conuersus, & ex infirmo fortis existere valeat, & in sua fortitudine vsque ad proferenda verba intimæ claritatis exurgat, quatenus in eo & infirmitas actionis, in qua velut terra soluitur, bene viuendi fortitudine solidetur, & rursus cum sensus ex vita trahitur, ex ipsa fortitudine torrentes aurei defluant: quia in ore beneviuentium doctrinæ claritas inundat.* Greg. 16 mor. 1.

Nonne aurei torrẽtes sunt Petri epistolæ, fidelibus disparsionis Ponti & Galaciæ cõscriptæ, quibus hæreticorum dogmata confutantur? Dominus ergo erit o Petre contra hostes tuos, quia contra te perualere non poterunt. *Et argentum coaceruabitur tibi*, quia omnium Theologorum Doctrina tibi deseruiet, atq. iudicio tuo erit subiecta. *Super omnipotentem delicijs affluens: Quoniam in amore illius Scripturæ sacræ epulis saciaberis. In cuius Greg. 16*
nimirum verbis (vt inquit Gregor.) *mor. 5.*
tot delicias inuenimus, quot ad perfectum nostrum intelligentiæ diuersitates accipimus, vt modo nuda nos pascat historia, modo sub textu litteræ velata medullitus nos reficiat moralis allegoria, modo ad altiora suspendat contemplatio in præsentis vitæ tenebris iam de lumine æternitatis intermicans. Et post pauca, *Hinc etiam in admiratione sponsæ scriptum est: Quæ est ista quæ ascendit de deserto de delicijs af-* Cant. 8.
fluens

fluens? Quia nimirum sancta Ecclesia, nisi verborum Dei delicijs afflueret, de deserto vitæ præsentis ascendere ad superiora non posset. Delicijs ergo affluit & ascendit: quia dum mysticis intelligentijs pascitur, ad superna quotidie contemplanda subleuatur. Ex his ergo scripturarum fontibus habet Petrus rem discernere, & omnia dubia in causa fidei insurgentia declarare: *& in vijs eius splendet lumen*, quoniam in definiendis rebus fidei errare non potest. Scriptum est e-
Luc. 22. nim: *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Audi quomodo rem dubiam clauc scientiæ sibi a Domino tradita discernat,
Act. 15. & vacillantes in fide fratres confirmet. *Surrexerunt quidam de hæresi pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: quia oportet circuncidi eos, præcipere quoque seruare legem Moysi. Conueneruntque Apostoli, & seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Euangelij, & credere. Et qui nouit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctũ sicut & nobis, et nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neq. nos portare potuimus? Sed per gratiã Domini Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo.* Ecce Petrus discernit rem, & quæstionẽ grauissimam in causa fidei exortã determinat, sedat populi seditionẽ, & in verbis eius, veritatis lumen splendet. Omnes audita Petri sententia tacent, omnes acquiescunt, ac denique fortes & stabiles permanent in fide. Igitur Ecclesiam Catholicam, de qua supra dixerat Isaias: *Post hæc vocaberis ciuitas iusti,* Isai. 1.
vrbs fidelis, nunc denunciat, ciuitatẽ solis esse appellandam. In idem quippe reddit ciuitas iusti, & ciuitas solis. Quis enim est iustus, quis bonus nisi solus Deus? Quis est iustus nisi sol iustitiæ Christus Deus noster? Ipse est iustus & iustificans alios, ipse est sol illuminans omnem hominem. De illo namque scriptũ est: *Prope est iustus meus, egressus est* Isai. 51.
saluator meus. Et iterum: *Facies eius* Apoc. 1.
sicut sol lucet in virtute sua. Huius solis claritatem & lucem non viderũt illi, qui dixerunt: *Ergo errauimus a* Sap. 5.
via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Errauerunt, quia ciuitatis solis, & cælestis Hierusalem ciues esse noluerunt. Peccatorum namq. conuenticula, illa præcipue quæ extra Ecclesiam fiunt, non solis, sed tenebrarũ ciuitates sunt, Aegypti videlicet, & Babylonis, quam (vt inquit Augustinus) ædificat amor sui vsque ad contemptum Dei, de quo vide cap. 13. nu. 2.

21 *In die illa erit altare Domini in medio terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius erit in signũ, & in testimonium Domino exercituum in terra Aegypti.* Hoc est, Altare in cultum idolorum extructum, in honorem Dei erit translatum, vt munera in illo offerant Domino Aegyptij, & titulus erit prope terminũ. Vocat titulum, statuam, & figurã Domino exercituum erectam. Hãc inquit, constituent Aegyptij in loco eminenti & alto, iuxta terminũ terræ suæ, vt statim omnes qui ingrediuntur Aegyptum, agnoscant terram illam non idolatriæ, sed di-

uino cultui esse dicatam. Præteriés Paulus vidit Athenienſium ſimulacra,& inuenit aram, in qua ſcriptũ
Act.17. erat: *Ignoto Deo*. Ecce inſcriptionem, ecce titulum quem ſuper ſimulacra ſua, & altaria habent idolatræ, & infideles. Sed Paulus Apoſtolus ait ad illos: *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annũcio vobis, Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo ſunt, hic cæli, & terræ cum ſit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipſe det omnibus vitam, & inſpirationem, & omnia*. Ac ſi dicat: Non ignoto Deo, ſed illi,
Pſal.75 de quo ait propheta: *Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum eſt nomen eius*, titulus ſuper aram iſtam inſcriptus conſecretur, & Deum verum, qui fecit cælum & terram, colite, & adorare. Ne igitur prætereuntes, iuxta Aegyptios, ſuſpicarentur, terram eorum, & altaria ignoto Deo eſſe dicata, *titulus Domini*, inquit, *erit iuxta terminum eius*. Hæc autem omnia plenius adimplentur nunc a fidelibus Chriſto regnante. Vniuerſus orbis, vbi fides Euangelica annunciatur, vnius Dei cultu contentus eſt, & vno altari, illo videlicet, de quo Paulus ait: *Habemus altare*,
Heb. 13. *de quo edere non habent poteſtatem, qui tabernaculo deſeruiunt*. Altare noſtrũ Chriſtus eſt cruci affixus, ipſe ſacerdos, ipſe ſacrificium, ipſe titulus & inſcriptio. Audi ſanctũ Chry
Chry. ho. de cruce & latron. col. 1. t. 3. ſoſtomum. *Paſcha noſtrum*, inquit, *pro nobis immolatus eſt Chriſtus, & immolatus in excelſa cruce. Nouum altare conſtitutum eſt, quia ſacrificium nouum, atque omnibus inopinatum: nã ipſe & ſacrificium fuerat, & ſacerdos. Sacrificium ſecundum carnem, ſacerdos ſecundum ſpiritum ſanctitatis. Idẽ ipſe & offerebat, & offerebatur: Offerebat ſecundum ſpiritum, offerebatur ſecundum carnem. Audi quemadmodum Paulus vtrumque monſtrauit:*
Heb. 5. *Omnis, inquit, pontifex, qui de hominibus accipitur, pro hominibus ſtatuitur. Vnde neceſſarium eſt & inſtum habere aliquid, quod offerat. Vide ſacramentum. Ecce ipſe ſe offert. Et alibi ait, quia*
Heb. 9. *Chriſtus ſemel oblatus multorum abſtulit peccata, Ecce hic oblatus eſt, ibi ſe obtulit. Vide quemadmodum, & ſacrificium, & ſacerdos, & altare, crux fuit.* Eſt etiam Chriſtus Dominus in cruce eleuatus titulus Domini, quoniã (vt diximus ſuperius c. 11. nu. 16.) titulus eſt propter quem peccatores veniam a Deo impetrant. Eſt & in ſignum & in teſtimonium Domino exercituum, non ſolum in terra Aegypti, ſed etiam in vniuerſo mundo, quoniã per Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum miſericordiæ ſuæ teſtimonium omnibus perhibuit, & non ſolum miſericordiæ, ſed etiam potentiæ, ſapientiæ, & iuſtitiæ, vt dictum eſt cap. 19. num. 6. Vel per titulum, illum intellige, quẽ litteris hebraicis, græcis, & latinis poſuit Pilatus ſupra crucem Domini. ſicut Ioannes ait: *Scripſit autem*
Ioan. 19. *& titulum Pilatus: & poſuit ſuper crucem. Erat autem ſcriptum: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*.

22 *Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis ſaluatorem & propugnatorẽ, qui liberet eos.* Clamare ad Dominum, eſt cum magno affectu, & vehemẽti ſpiritu orare. Vnde ad deſignandam efficaciam orationis Chriſti, ait Paulus:
Heb. 5. *Cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia.* Significat etiam vindictam petere, iuxta illud, quod dixit Dominus ad Cain: *Quid feciſti? vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra?*
Gen. 3. Clamabat

Clamabat ſanguis Abel ad Dominum, ſed contra fratrem ſuum petebat vindictam. Clamat & ſanguis Chriſti, ſed petit pro peccatoribus miſericordiam, reconciliationem,
Hebr.12. & gratiam, ſicut Paulus ait: *Acceſſiſtis ad teſtamenti noui mediatorem Ieſum, & ſanguinis aſperſionem melius*
Greg. 13. mor. 8. *loquentem quam Abel*. Vnde Gregorius: *Sanguis*, inquit, *Ieſu melius loquitur quam Abel, quia ſanguis Abel mortem fratricidæ fratris petijt: ſanguis autem Domini vitam perſecutoribus impetrauit*. Hinc & in perſona
Iob 16. Chriſti dicit Iob, cap. 16. *Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces. Terra ne operias ſanguinem meũ, neque inueniat locum latendi clamor meus*. Terra eſt peccator, cui dictũ
Gen. 3. eſt: *Terra es, & in terram ibis. Quæ ſcilicet terra* (vt Gregorius ait) *redemptoris noſtri ſanguinem non abſcondit: quia vnuſquiſque peccator redemptionis ſuæ precium ſumens, confitetur, ac laudat & quibus valet proximis innoteſcit. Terra etiam ſanguinem eius non operuit: quia ſancta Eccleſia redemptionis ſuæ myſterium in cunctis iam mundi partibus prædicauit*. Vtroque ergo modo clamauerunt ad Dominum Aegyptij, & vindictam petendo, ſicut dicit Cyrillus, contra tyrannidem principis tenebrarum, ſub cuius imperio tenebantur capti ui, & miſericordiam a Deo poſcendo, & gratiam, qua eorum remitterentur peccata. Et Dominus miſit eis ſaluatorem, ideſt vnigenitum filium ſuum in lege promiſſum, vt eorum peccata deleret, & propugnatorem, qui eos ab iniuria principis tenebrarum vindicaret. Hebraice vbi nos legimus *propugnatorem* habetur *Rab*, quod nomen inter alia ſignificat doctorem, & magiſtrum & deſignat illum, qui de ſe ait: *Vos*
Ioan. 13 *vocatis me magiſter & Domine: & bene dicitis. Sum etenim*. Et iterum: *Vnus eſt magiſter veſter*. De quo e-
Mat. 23. tiam Deus pater inquit per prophetã: *Ecce teſtem populis dedi eum, ducẽ*
Iſai. 55. *& præceptorem gentibus. Clamabũt*, inquit, *& mittet eis ſaluatorem*. Expende orationis vim & efficaciam
Oration. efficacia. ex intimo cordis affectu procedentis, quæ proprium & vnicum filium impetrat a Deo. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis impetrabit? Vnde ad deſignandam efficaciam orationis, & quantam vim habeat apud Deum: Cum Moyſes, & Aaron clamarent ad Dominum,
Num.20 & dicerent: *Domine Deus audi clamorem huius populi, & aperi eis theſaurum tuum fontem aquæ viuæ, vt ſatiati ceſſet murmuratio eorum*: Reſpondit Dominus ad Moyſen: *Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas*. Ac ſi apertius dicat: Tantum valet deprecatio iuſti aſſidua, tam efficax eſt oratio lacrymoſa, vt non a me tantum, qui pater ſum miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, ſed etiam a duriſſima petra potens ſit aquas educere. Quid non impetrabit a Deo aſſidua, & frequens oratio, quæ de ſaxo duriſſimo eggredi fecit aquas largiſſimas? Vnde & Dominus virtutem orationis commendans ait: *Si vos*
Mat. 7. *cum ſitis mali*, hoc eſt duri corde, & impij *noſtis bona data dare filijs veſtris, quanto magis pater veſter cæleſtis, dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?* Et iterum: *Petite, & accipietis*: Non
Mat. 7. limitat, nec determinat, quid petentes ſint accepturi, nam etiam ſi petant a Deo, non dico dimidiam partem regni, ſed totum regnum, imo & regnantem in eius dextera filium, accipient. *Clamabunt & mit-*

tet

tet eis saluatorem. Quid autem aduentus Saluatoris in corde Aegyptiorum operatus fuerit, audiamus.

23 *Et cognoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostijs, & muneribus. Vota vouebunt Domino, & soluent.* Olim *notus* erat *in* Psal. 75. *Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius*, sed postmodum sub Ezechia claruit etiam apud Aegyptios. Multo autem magis nunc sub Christo impletur hæc prophetia, quando non in Aegypto solum, sed & in vniuerso mundo notus est Deus, iuxta illud Hierem. vaticinium: Hier. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorũ, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicẽs: Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum, vsque ad maximum, ait Dominus:* Et quoniam cognitio & scientia non est illa quæ inflat, sed scientia sanctorũ habens coniunctam religionem, & charitatem, quæ ædificat. Subdit: *Et colent eum* sacrificia & munera in gratiarum actionem offerendo. *Et vota*, inquit, *vouebunt, & soluent*, Quibus verbis duo insinuat. Alterũ est vota omnia adimplenda esse, & Deo reddẽda, iuxta illud: *Vouete, & reddite Domino Deo vestro oẽs, qui in circuitu eius affertis munera.* Vnde & Eccls. 5. Sapiens ait: *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio, sed quodcũque voueris redde: multoque melius est non vouere, quam post vota promissa non reddere.* Alterum est, speciale donum, & beneficium Dei esse, non solum votum vouere, sed etiam illud soluere & adimplere, idque procedere ex meritis Christi, de quo dictum est: *Mittet eis Saluatorẽ, qui liberet eos.* Multis enim datur vota vouere Domino, quibus non datur illa soluere. Audi Petrũ plura & magnalia Domino promittentem. *Domine*, inquit, *tecum paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire.* Luc. 22. Et iterum: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor.* Mat. 26. Et iterum: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Et rursus: *Animam meam pro te ponam.* Ioan. 13. Sed omnia hæc promissa, omnia vota ad vnius mulierculę vocem simul transgressus est. Vota vouit Domino, sed non soluit, & quia non soluit: *egressus foras fleuit amare.* & reuersus ad Dominum, & confirmatus ab illo, dono Spiritus sancti accepit postea, vt omnia vota sua Domino redderet, cum pro Christo, & illius Ecclesia crucis patibulo affixus, animam suam posuit. Mat. 26. Cui cõsonat illud, quod Iob 22. scriptum est: *Si reuersus fueris ad omnipotentem ædificaberis, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo, &c. Tunc super omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.* Iob 22.

24 Et *percutiet Dominus Aegyptum plaga, & sanabit eam, & revertentur ad Dominum, & placabitur eis, & sanabit eos.* Vide coherentiam textus sacri. Castigantur Aegyptij a Domino, & flagellis attriti non obmurmurant, sed conuertuntur ad eum, certi, quod filij, & dilecti corripiuntur & castigantur a patre cælesti, qui *flagellat omnem filium, quẽ recipit.* Heb. 12. Ideo placatur Deus, & sanat eos. Scriptum est enim. *Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiã & ego sanabo.* Deut. 32. Et iterum: *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Psa. 146. Reprobi autem percutiuntur a Deo, sed non reuertuntur ad Dominum. Imitantur enim Pharaonem, qui eo magis (vt Scriptura dicit) indurabatur, quo maioribus flagellis visitabatur a Domino. Ideo eorum plaga non sanatur, sed potius deterior efficitur, & magis incurabilis. Vide quæ circa hoc diximus capite primo, numero 23. & 24.

25 *In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Aegyptum, & Aegyptius in Assyrios & seruient Aegyptij Assur.* Denunciãt hæc verba pacem, & concordiam redditam sub Ezechia regę, vel potius tempore aduentus Saluatoris nostri, sicut explicat B. Cyrillus, nam antea omnia fere regna inter se mutuis bellis dissidebant, neque erat facilis transitus ab vno in aliud. Post modum vero via prædicatoribus patuit Euangelij a Syria in Aegyptum, & ab Aegypto in Syriam, quoniam diuersa regna vnum facta sunt in Domino, iuxta Gal. 3. illud, quod Paulus ait: *Omnes enim filij Dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæis neque græcus: non est seruus neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.* Sed perquires. Quomodo, aut quando seruierunt Aegyptij Assur? Adhoc facilis est responsio. Nam vt constat ex c. 8. Actuum Apostolorum, Samaria fuit ex primis ciuitatibus, quæ suscepit verbũ Dei, & similiter Antiochia, quæ vrbs est Syriæ. Propter quod cognominati sunt primum Antiochiæ discipuli Christiani, vt habetur Actuum 11. Et exinde Euangelium diuulgatum est in Aegyptum, & in alias regiones, & ita factum est, vt Aegyptij Assyrijs deseruirent, seruitute spirituali, quæ vera libertas est, captiuantes intellectum in obsequium fidei, & præceptis euangelicis obtemperantes, atque vnanimiter collentes Dominum. Vide quæ de vnitate & concordia, quam seruant inter se conuersi ad Christum diximus cap. 2. nu. 13. & 14. & cap. 11. num. 11. 12. & 13.

26 *In die illa erit Israel tertius Aegyptio, & Assyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Aegypti, & opus manuum mearum Assyrio: hæreditas autem mea Israel.* Prophetia est hæc, vt notauit sanctus Cyrillus, eius, quod legimus in Euangelio. *Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi.* Mat. 20. Primus fuerat in fide, & cultu vnius Dei populus Israel, propter quod primo geniti nomine honorabatur a Deo. Ait enim: *Filius meus primogenitus Israel.* Exod. 4. Sed quoniam creatori suo ingratus extitit, & filium eius vnigenitum recipere noluit, factus est nouissimus: & qui primum locum tenere debuerat, sortitur tertium & vltimum inter Aegyptios, & Assyrios. Primo namque benedicuntur a Domino Aegyptij, secundo Assyrij, tertio hereditas Dei Israel, iuxta quod, & Paulus ait: *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc: vt nõ sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.* Rom. 11. Ecce primo intrat plenitudo gentium, & post modum fit saluus populus Israel: & qui antea non populus Dei ab omnibus dice-

dicebatur, nunc pro populo habetur, & dicitur opus manuum Dei, atque Israeli præfertur, de quo vide cap.1. num. 19. & cap.9. num. 8. Hinc est illud: *Repleti prius pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.* Quid enim designat *quæ multos habebat filios infirmata est, donec sterilis peperit plurimos, nisi* (quod Paulus ait) *Cecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret?* Audi B. Gregor. *Qui fuerunt inquit, qui fuerũt prius repleti, nisi qui cognitionem Dei, ante quam cæteri populi habuerunt? Qui ergo repleti prius, intelligendi sunt alij, quam Iudæi, qui in fide conditoris fere ab ipso fuerunt principio mundi eruditi? Ipsi quidem pro panibus se locauerunt. Quid enim panes hoc loco significant, nisi mysteria diuinæ incarnationis? Locus autẽ inueniendorum panum sacra est Scriptura. Vnde & panis qui de cælo descendit, ad inueniendum se, ignorantibus dicit: Scrutamini Scripturas, quia ipsæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Pro panibus ergo se locauerunt, quia omnes Scripturas acceperunt, vt in eis sacramenta diuinæ incarnationis inuenire debuissent: sed eum panis venit, synagoga, quæ se pro pane locauerat, locum reliquit, in quo inuenire panem debuit, quem quæsiuit. Scripturas quidem (vt dixi) ad cognoscendum redemptorem habuit, sed qui secundum Scripturas venerat, venientem confutauit. Famelici ergo saturati sunt: quia qui crediderunt de gentibus, dum mysteria diuinæ incarnationis veneranter accipiunt, cælestem cibum habent, ad internæ delectationis vsum. Famelici quidem dicti sunt: quia ante aduentum redemptoris infelicitatis fame proiecti, spiritualis refectionis cibum nullum habuerunt. Vel certe famelici dicuntur: quia spiritualis cibi dulcedinem, cum magna auiditate suscipiunt.*

1.Reg.1.

Greg.sup. c.1.Reg. lib.1. c.2. post med.

Ioan.5.

Ecce synagoga, quæ multos habebat filios infirmatur, gentilitas autem, quæ sterilis erat, plurimos Deo parit filios, & primum locum obtinet apud eum. In cuius signum cum Ioseph attulisset Manassen & Ephraim ante conspectum patris sui Iacob, vt benediceret eos, & constituisset Manassen ad dexteram Iacob, eo quod esset maior natu, & Ephraim ad sinistram: Pater tamen non sine dispensatione diuina, *Extendens manum dexteram posuit super caput Ephraim minoris fratris: sinistram autem super caput Manassen, qui maior natu erat, commutans manus. Benedixit Iacob filijs Ioseph & ait: Deus, in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abrahã, & Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in præsentem diem: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis: & inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac, & crescant in multitudinem super terram. Videns autem Ioseph, quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, grauiter accepit: & apprehensam manum patris leuare conatus est de capite Ephraim, & transferre super caput Manassæ. Dixitque ad patrem: Non ita conuenit, pater: quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput eius. Qui renuens, ait: Scio fili mi, scio: & iste quidem erit in populos, & multiplicabitur: sed frater eius minor, maior erit illo: & semen illius crescet in gentes. Benedixitque eis in tempore illo dicẽs: In te benedicetur Israel, atque dicetur: faciat*

Gen.48

faciat tibi Deus sicut Ephraim, & sicut Manasse; constituitque Ephraim ante Manassen. Expende consonantiam scripturarum. Vterque filius benedicitur a Iacob, Ephraim & Manasse, sed minor præfertur maiori, & commutans pater manus suas, dexteram super caput Ephraim fratris minoris, sinistram autem super caput Manasse, qui natu maior erat, diuina inspiratione posuit, significans id ipsum, quod in præsenti vaticinatur propheta. Denũciat enim Aegyptios, & Assyrios a Domino exercituum benedicendos fore, qui natu minores erant, & similiter populum Israel, qui primogenitus erat, & maior. Sed commutãtur manus, & frater minor, hoc est populus gẽtilicus per Ephraim mystice præfiguratus, primũ in benedictione Dei locũ sortitur, & populus Israel, quem Manasses designabat, est tertius Aegyptio, & Assyrio, & in loco vltimo collocatur. Iuxta quod, & Saluator ad hereditatem suam, & populum natu maiorem loquens ait: *Dico autem vobis, quia multi ab Oriente, & Occidente veniẽt, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob, in regnum cælorum: filij autem regni eiũcientur in tenebras exteriores.* Et iterum. *Amen dico vobis, quia publicani, & meretrices præcedẽt vos in regnum Dei.* Ac si dicat, erunt primi, qui antea erant nouissimi, & frater minor benedictionem consequetur maioris.

Mat.8.

Mat.21.

27 Denique obserua, quod cum prius dixisset: *& seruient Aegyptij Assur*, nunc Aegyptios, & Assyrios inter se conferens Aegyptium præfert Assyrio, & in loco primo constituit: vt scias quoniam qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui maior est minorem se debet reputare, & libenter alijs deseruire, iuxta illud Domini præceptum: *Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister; & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus; sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: & dare animam suam, redemptionem pro multis.*

Mat.20.

CAPVT XX.

2 IN anno, quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaiæ filij Amos, dicens: 3 Vade, & solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. 4 Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam, sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti, & transmigrationem Aethiopiæ, iuuenum & senum, nudam & discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti. 5 Et timebunt, & confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua. Et dicet habitator insulæ huius in die illa: Ecce hæc erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, vt liberarent nos a facie regis Assyriorum: & quo modo effugere poterimus nos?

SVMMA CAPITIS.

1 POSTQVAM *in duobus capitulis præcedentibus, verbis denunciauerat Isaias Aethiopum, & Aegyptiorum ruinam; iam in hoc capite factis eandem annunciat vadens nudus, & discalceatus ex mandato Domini per ciuitatem, vt in se ostenderet, qualis futura esset populi ignominia. Circa quod primo describitur mandatum Domini præcipientis prophetæ, vt nudus, & discalceatus, per ciuitatem discurrens, eius excidium denunciaret, de quo in principio capitis. Secundo, quid Dominus hac prophetæ ignominia designare voluit, explicatur, ab illo versiculo:* Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus, &c. *vsque ad finem capitis.*

COMMENTARIVM.

2 IN *anno, quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam, in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaiæ filij Amos, dicens:* Repetit Isaias in hac prophetia ea, quæ superiori capite contra Aegyptios fuerat denunciatus, addens Aethiopes, qui sub Aegypto sunt, cum Aegyptiis in captiuitatem ducendos fore. Et, vt maior fides huic prophetiæ adhibeatur, diligenter indicat tempus, quo illam sibi Dominus locutus est: propter hoc enim notatur a prophetis multoties temporis circumstantia, vt diximus cap. 6. num. 1. Tempus autem in quo Isaiæ reuelata est a Domino hæc prophetia, fuit annus, quo Sennacherib rex Assyriorum, qui in præsenti dicitur Sargon, ducem suum Tharthan mi

sit ad obsidendum Azotum, quæ vna est ex præcipuis ciuitatibus Palæstinorum. Obsedit autem illam ante annos tres obsidionis Hierosolymitanæ. *In manu Isaiæ*, ideſt, per ipsum Isaiam, tamquam per organum, & dispensatorem ministeriorum Dei, & est phrasis hebræa, vt si quis vellet thesaurum dispensare per alium, diceretur id facere in manu illius.

3 *Vade, & solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tolle de pedibus tuis.* Vt aduertimus in præfatione huius libri, pagina quarta, numero quinto, non solum verbis, sed etiã factis multoties vaticinantur prophetæ. Nam facta maiorem vim ad persuadendum habent, & commouendos animos, quam verba: *Solue* inquit, *saccum de lumbis tuis*. Consi dera habitum prophetæ. Non enim vestitus erat mollibus, aut sericis, aut veste præciosa, sed sacco aspero, & vili, ac vestimento pœnitentiæ: consuetum namque erat inter prophetas talibus vti vestimentis.

4. Reg. 1. Helias Zona pellicea accinctus erat. Ioannes Baptista indumentum ex pilis camelorum contextum portabat. Sanctus Paulus ad Hebræos

Heb. 11. 11. de alijs dixit: *Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti. Melota* (inquit S.

S. Tho. ad Hebræ. 1. lect. 8. Thomas) *est vestis facta de pilis camelorum, vt quidam dicunt. Vel melus, quod taxus habet pellem hirsutam, de qua fit vestis, quæ dicitur Melota. Pellis caprina cum hoc, quod est hirsuta, est etiam vilis. Et ita dicitur de Elia 4. Reg. 1. quod erat vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Et de talibus vestibus dicit Augustin. in lib. de sermone Domini, quod potest esse in tali veste intrinsecus mala, si quis vtatur ad vanam gloriam: bona autem, si ad contemptum mundi, & macerationem carnis. Præcipue autẽ, qui profitentur statum pœnitentiæ, debent ostendere signa professionis. Et ideo licet eis vti talibus vestibus, non tamen ad ostentationem, & sic vtebantur prophetæ.* Talibus ergo prophetæ, & viri sancti vestibus induuntur, quæ ad tegendam carnem & simul lasciuiam eius edomandam sunt aptiores. Vnde Chrysostomus de vestimentis Ioannis Baptistæ loquens, ait: *Non de lana cameli habuit vestimentum, ne ipsa mollicies vestimẽti delicata faceret membra, sed de aspe-*

Chry. ho. 3. imperf. in Matth. *ris setis cameli, vt ipsa asperitas ad virtutem patientiæ animum exerceret. Nã omne vestimentum ad tres pertinet causas, aut ad speciem visionis, & vanam gloriam, aut ad delectationem corporis, aut ad tegumentum nuditatis. Ad speciem visionis habere vestimentum seruis Dei non conuenit, similiter ad delectationem corporis Deo seruientibus non est aptum, sed tantum ad tegumentum nuditatis. Talia contulit Dominus primis parentibus indumenta, tunicis pelliceis induendo, quibus eorum nuditas tegeretur, non excitarẽtur deliciæ, vt & ipse habitus exterior corporis de interiori virtute, & pœnitentia loqueretur.* Vide quæ contra superfluum ornatum diximus cap. 3. nu. 27. 28. 29. 30.

4 *Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus.* De promptissima Isaiæ obedientia plura diximus supra cap. 6. num. 30. & 31. In præsenti autem solum est obseruandũ, quod non in visione prophetica tantum, vt dixerunt quidam, sed re vera nudus, & discalceatus ambulauit Isaias, vt facto illo captiuitatem, & opprobrium Aegypti designaret. Consonat magis hæc explicatio, cũ contextu huius capitis: subditur enim:

enim; *Sicut ambulauit seruus meus, Isaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super Aegyptum, &c.* ideſt, ita ambulabunt pueri Iudæorum nudi, & virgines, & senes in captiuitatem ducti, sicut re vera ambulauit Isaias.

Hier. epi. 36. ad Sabinũ epis. lib. 6. Vnde Hieronymus ait: *Potuit quidem hoc sermone exprimere, sed exemplo acerbare maluit, vt species ipsa plus incuteret horroris, & quod in prophetæ corpore auersabantur, in se pertimescerent.* Hinc collige, multoties sanctos, & innocẽtes inter peccatores puniri a Deo, vt eorum calamitatem, humilitatem, & patientiam videntes resipiscant, & ad cor redeant. Isaias nudus, & discalceatus, Christum Dominum designat; sicut enim propheta quamuis non peccasset, factus est contẽptibilis in derisum, atque in opprobrium tota die, vt aliorum designaret ignominiam, & peccatores ad Deum reuocaret: ita & innocens Christus pro nobis factus maledictum, nudus pendens in cruce, humiliatus est propter iniquitates nostras, vt illum cernẽtes, nuditatem, & ignominiam nostrã agnoscamus, vtpote qui descendentes ab Hierusalem in Hiericho incidimus in latrones, & innocentiæ, atque pœnitentiæ vestibus, quibus nostrorum peccatorum ignominia cõtegi posset, spoliati sumus.

5 *Et timebunt, & confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua, &c.* Destruitur Aegyptus, desolatur a Domino Aethiopia, vt spes, & confidentia, quam in illis constituerunt filij Israel simul pereat: & discant, baculum arundineum confractum videntes in solo Deo confidere, & non in principibus, in filijs hominum, in quibus nõ est salus. Scriptum est enim. *Maledictus homo, qui confidit in homine,* Hier. 17. *& ponit carnem brachium suum, & a Domino recedit cor eius; erit enim quasi myricæ in deserto, & non videbit cum venerit bonum: sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis, & inhabitabili.* Sicut enim myrica in deserto existens non est stabilis, neque firma, sed a quolibet vento agitatur, & mouetur huc, atque illuc, donec tandem eradicatur de terra, & a vento rapitur, & proijcitur longe: ita constituentes in homine spem suam, & a Deo recedentes, stare non poterunt, neque immobiles permanere, sed tandem ab hostibus suis, tanquam a vento validissimo exterminantur, & suis malis edocti, atque experientia ipsa cognoscunt, vanam fuisse omnino eorum spem. Vnde & subditur. *Et dicet habitator insulæ huius in die illa, Ecce hæc erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, vt liberarent nos a facie regis Assyriorum: quomodo effugere poterimus nos?*

CA-

CAPVT XXI.

2 ONVS deserti maris. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. 3 Visio dura nunciata est mihi: qui incredulus est, infideliter agit: & qui depopulator est, vastat. 4 Ascende Aelam, obside Mede: omnem gemitum eius cessare feci. 5 Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me sicut angustia parturientis: corrui cum audirem, conturbatus sum cum viderem. Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me: Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. 6 Pone mensam, contemplare in specula comedentes & bibentes: surgite principes, arripite clypeum. 7 Hæc enim dixit mihi Dominus: Vade, & pone speculatorem: & quodcumque viderit, annunciet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli: & contemplatus est diligenter multo intuitu. 8 Et clamauit leo: 9.10 Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum, stans 11 totis noctibus. Ecce iste venit ascensor vir bigæ equitum, & respondit, & dixit: Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram. Tritura mea, & filij areæ meæ, quæ audiui a Domino exercituum Deo Israel, annunciaui vobis. 12 Onus Duma ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Dixit custos: 13 Venit mane & nox: si quæritis, quærite: conuertimini, venite. 14 Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Deda nim. Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti. 15 A facie enim gladiorum fugerunt, a facie gladij imminentis, a facie arcus extenti, a facie grauis prælij: 16 quoniam hæc dicit Dominus ad me: Adhuc in vno anno, quasi in anno mercenarij, & auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquiæ numeri sagittariorum fortium de filijs Cedar imminuentur: Dominus enim Deus Israel locutus est.

SVMMA

SVMMA CAPITIS.

1 ITERVM reuertitur Isaias in hoc capite ad prophetandum contra Babylonem, cuius excidium prædixerat supra cap. 13. & 14. & primo explicat, qui nam futuri sint illi, per quos tam superba ciuitas a Domino erat humilianda, aitque illos esse Medos, & Persas: de quo in principio capitis. Secundo, prædicit, non qualemcumque futuram esse Babylonis ruinam, sed maxime dolendam: de quo agit ab illo versiculo: Propterea repleti sunt lumbi mei dolore. Tertio se esse fidelem speculatorem affirmat, qui omnia, quæ vidit contra Babylonem, absque trepidatione vlla manifestat: de quo ab illo versiculo: Et clamauit leo, &c. Deinde in residuo huius capitis, inuehitur contra Idumeos, quibus eminentem captiuitatem denunciat ab illo versiculo: Onus Duma, &c. Ac denique ad prophetandum contra Arabes se conuertit, ab illo versiculo: Onus in Arabia, &c. vsque ad finem capitis; causamque excidij eorum esse asserit, quia nullam misericordiam exhibuerunt Iudæis, cum a facie vastatoris confugerent ad illos, sicut dictum est cap. 15. de Moabitis.

COMMENTARIVM.

1 ONVS deserti maris. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Vocat desertũ maris, ciuitatem Babylonis, ob incomparabilem sæuitiam, quam exercuit in Iudæos, & tempestuosissimum impetum, quo ciuitatem sanctam Hierusalem subuertere voluit, eam vndequaque circunstans; & aduersus illam fluctus eleuans, sicut mare aduersus insulam. Vt dictum est capite 7. num. 4. aut vero propter superbiam, & inflatum animum, & inquietum, atque bellicosum

cosum, quod mare designat, iuxta illud, quod dicitur infra: *Impii autem, quasi mare feruens; quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum*. Contra Babylonios igitur denunciatur tempestas ab Aphrico ventura, hoc est excidium illius ciuitatis faciendum per exercitum regis Medorum, & Persarum. Expende qualiter iuxta mensuram delicti, sit & plagarum modus, quæ superuenerunt Babylonijs. Illi crudeles fuerunt, & impij aduersus eos, quos expugnabant: expugnabũtur ergo, & ipsi ab hostibus non minus crudelibus. Illi se Iudæis exibuerunt, tanquam sæuum mare, & tempestuosum: erit ergo exercitus Cyri ex Medis collectus, & Persis, quasi tempestas turbinis venientis ab Aphrico, ideſt per ventum Aphricum excitatæ, qui periculosissimas tempestates causare consueuit in mari, adeo vt fluctus fluctibus conquassentur. Nec solũ ab Aphrico denunciatur ventura tempestas, sed etiam de deserto, & de terra horribili, quoniã ex eiusmodi locis asperiores solent venti excitari. Quid autem Babylon mystice designat, explicatum est c. 13. nu. 2. Vel secundum Hieronymum turbines, atque tempestates de terra deserta, & horribili venientes designant persecutiones excitatas per homines crudeles, & peccatores, quos Deus deserit, ac subinde nihil boni habitat in eis. Vnde, & subditur.

Isai. 57.

3 *Visio dura nunciata est mihi: qui incredulus est, infideliter agit: & qui depopulator est, vastat*. Visionem vocat propheticam sibi reuelatam, ob maximam illius certitudinem, vt explicatum est cap. 1. num. 3. Duram, quia non læta, sed aduersa denunciat: Duram Babyloni, quæ dura seruitute oppresserat alios, tanquam depopulator. Vnde non mirum, quod in manus incidat incredduli, infideliter agentis, & depopulantis. Babylon sine misericordia, alios oppressit: omnis misericordię inexpertem inueniet inimicum. Babylon cupiditate dominandi multos debellauit. Debellabitur, & ipsa a præuaricatore Cyro, qui dominandi gratia potius, quam amore iustitiæ ciuitatem illam subiugauit. Vnde & subditur.

4 *Ascende Aelam, obside Mede: omnem gemitum eius cessare feci*. Exponit quis nam sit ille deuastator Babylonis, videlicet Aelamitæ, Medi, & Persæ. Est autem verbum illud *ascende*, vox Dei imperantis, vt illi populi ascendant, & expugnent Babylonem. Ex quo poteris colligere Dei voluntate & ordinatione malis accidere mala pœnæ, iuxta illud, quod scriptum est: *Non est malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus*: Illa autem verba: *omnem gemitum eius, &c.* sic sunt accipienda, vt designent crudelitatem, & immisericordiam Medorum, & Persarum, qui nulla cõmiseratione mouebuntur super Babylonios, neque ingemiscent, sed potius gaudebunt in eorum interitu, ac subinde nulli parcent. Simile quid præcipitur Hierem. 50. *Venite*, inquit, *ad eam, ab extremis finibus, aperite, vt exeant, qui conculcent eam: Tollite de via lapides, & redigite in aceruos, & interficite eam: nec sit quidquam reliquum. Dissipate vniuersos fortes eius, descendant in occisionem*. Et infra: *Consistite aduersus eum per gyrum & nullus euadat: reddite ei secundum opus suũ: iuxta omnia quæ fecit, facite illi*. Et rursus: *Nolite parcere iuuenibus eius, interficite omnem militiam eius*. Secundo possunt sic intelligi, vt referantur ad illos, quos rex Babylonis captiuos tenebat. Sed in illius interitu afflictio illorum cessauit, & gemitus, vt dictum est cap. 14. numero 6. & 7.

Amor ſ. Vide cap. nu. 4.

Hier. 50.

Hier. 51.

5 *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me, sicut angustia parturientis: corrui cum audirem, conturbatus sum, cum viderem*. Verba ista iam explicata sunt cap. 14. nu. 7. & 8. Sed ad maiorem illorum elucidationem obseruandum est, posse accipi, quasi dicta a propheta in persona Balthassaris regis Babylonis. Rex iste sacrilegus, vt refertur Dan. 5. fecit grande conuiuium optimatibus suis mille, & iam temulẽtus præcepit, vt afferrentur vasa aurea, & argentea, quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius de tẽplo, quod fuit in Hierusalem: & biberunt in eis rex, & optimates eius, vxoresque eius, & concubinæ illius prophanantes sacra, & collaudantes idola. In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulæ regiæ, & rex aspiciebat articulos manus scribentis. Erat autem Scriptura, quæ digesta est: Mane, Tehel, Phares, *Tunc* (inquit Daniel) *facies regis commutata est, & cogitationes eius cõturbabant eum: & compages renũ eius soluebantur, & genua eius ad se inuicẽ collidebantur. Exclamauit itaque rex fortiter, &c.* Igitur propheta repræsentat clamantem regem, & eiulantem: O dolorem lumborum, o torsiones, o cordis ammissionem, o terrorem, & tremorem, heu me, heu Babylon dilecta mea, quomodo facta es mihi in stuporem? Nunquam tale quid tibi euenturum esse mihi vnquam venit in mentem; quomodo factum est hoc miraculum? Et appellat miraculũ rem insolitam, & stupore dignam, eo quod miraculum raro fieri consueuit.

Dan. 5.

6 *Pone mensam, contemplare in specula comedentes, & bibentes: surgite principes, arripite clypeum*. Hæc etiam verba irrisorie, & quasi per ironiam dicuntur regi Babylonis a prophera. Ac si illi insultans diceret: Inuita, inuita, o rex sacrilege, inuita principes, fac superbum, & grande conuiuiũ optimatibus tuis, adorna sacris vasis mensam tuam, contemplare in specula candelabra aurea, & preciosa ornamenta cænaculi: cito enim condignum præmiũ sacrilegii tui recipies. Videbis. n. inter epulas iudicium contra te in pariete conscriptum. Contemplaberis illud, & quæres magos, & aruspices, & cum interpretatiõe verborum Domini audieris, exclamabis, & dices: Surgite principes, surgite de mensa, arripite clypeum, vt occurramus hostibus. Sed nihil id profuit iniquo regi, quoniam, vt inquit Daniel, eadem nocte interfectus est. Continget impijs in iudicio id, quod regi Babylonis accidit: sicut enim rex ille suam damnationem, & ruinam vidit, cum epularetur, & biberet cũ optimatibus suis, & effugere non potuit: sic etiã impijs repentinus superueniet interitus. Vnde, & Dominus clementer nos admonet, dicens: *Sicut autem in diebus Noe, ita erit, & aduentus filij hominis: sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibẽtes, nubentes, & nuptui tradentes vsque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit, & aduentus filii hominis*. Vnde, & Apostolus

Dan. 5.

Mat. 24.

1 Thess. 5. stolus ait: *Quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax, & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient.* Ponit autem exemplum dolorem in vtero habentis, vt reproborum notet malitiam, & ingratitudinem, atque ipsos magis, ac magis confundat. Cum enim bona facere, sæpe conceperint, lumine rationis dictante, aut etiam Spiritu sancto misericorditer inspirante, de quo dictum est:

Isai. 26. *A facie tua Domine concepimus.* nũquam tamen peruenerunt ad partum, opere, quæ conceperant, adimplentes, sed sicut dicitur infra: *Ve-*

Isai. 37. *nerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi:* ideo dolores parturientis eos affligent in æternum. Caue igitur, o homo, ne sedentem in mensa, inter æpulas, & delicias, te dies Domini cõprehendat. Sunt enim carnis deliciæ arma diaboli, custodientis atrium suum, vt oppressos crapula, & ebrietate perdat in æternum; nec ignorat, quoniam ciuitas magna Ninive cilicio, & ieiunio excidium a Deo comminatum euasit. Propterea, & Domi

Luc. 21. nus ait: *Attendite autem vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate, itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt; & stare ante filium hominis.*

7 *Hæc enim dixit mihi Dominus: Vade, & pone speculatorem, & quodcumque viderit, annunciet.* Mandat Dominus, vt propheta ipse de speculatore prouideat, qui Babylonijs, quid futurũ sit, denunciet, insinuans hoc esse munus prophetæ, & pastoris, hoc eius officium, stare super speculam, & diligentissime omnia mala, quæ imminent populo considerare, auertere peccatores a via sua mala, & iustos in bono consolidare. Vnde & Dominus ad Ezechie

Ezechi. lem, ait: *Filij hominis speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris: non annunciaueris ei, neque locutus fueris, vt auertatur a via sua impia, & irruat, ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Exequitur ergo Isaias mandatum Domini: *Et vidit currum duorum equitum, ascensorẽ asini, & ascensorem cameli: & contẽplatus est diligenter multo intuitu.* Per currum duorum equitum intelligit regẽ Dariũ, qui duobus regnis præerat, vtrumque sub eadem corona subiectum habens, videlicet regnũ Medorum designatum per camelũ, co quod Medi nobiliores erant, & regnum Persarum, qui ob ignobilitatem, per asinum designantur. Hũc ergo regem aduenientem cõtra Babylonem vidit prophera de longe, spiritu prophetico, & considerabat diligenter euentum rei, & quid visio designaret.

8 *Et clamauit leo: super speculã Domini ego sum; stans iugiter per diẽ, & super custodiam meam ego sum, stãs totis noctibus.* Leonem seipsum vocat Isaias: quia intrepide, quæ vidit aduersus Babylonem nunciauit. Talis enim debet esse speculator super gregem Domini constitutus, qui, nec timore mundano, nec speciem siniſtra taceat, & ea, quæ Dominus præcepit, annunciare ommittat, sed adinstar leonis rugiat: de quo plura diximus supra capite primo, numero sexagesimo sexto. Dicitur etiam leo; quia non læta, sed aduersa, & terribilia nunciauit Babylonijs, in quo eius constantia, & prompta obedientia designatur. Qui enim mente promtissima supra se obtulerat discrimini propter Deũ:

Isai. 6. *Ecce ego*, inquiens, *mitte me*, ipse nunc missus vadit, & annunciat superbis, & incredulis omnia, quæcũque vidit in specula, & ex illa rugit, & sicut leo vociferatur, & clamat. *Ecce, iste venit ascensor vir bigæ equitũ, & respondit, & dixit: Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram.* Ecce venit rex Darius, duorũ populorum munitus exercitu, Medorum, videlicet, & Persarum, qui regi tãquam iumenta, absque vlla resistentia obedient, & ad portanda onera fortissimi sunt, & potentes. Clamo & non est qui respõdeat: Dixit ergo speculator. *En cecidit, cecidit Babylon tritura mea, & filij areæ meæ, quæ audiui a Domino exercituum Deo Israel annunciaui vobis.* Trituram vocat Babylonem, quoniam illam triturarus erat Dominus exercitu Medorum, & Persarum, qui superbiam illius ciuitatis humiliauerunt, & cõuerterunt illius potentiam in faullam estiuæ areæ; comminuentes principes, & pauperes opprimentes. Vnde Hieremias eadem vtitur meta-

Hier. 51 phora, cum ait: *Filia Babylonis quasi area, tempus triturę eius: adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius.* Et iterum: *Mittam in Babylonem ventilatores, & ventilabunt eam, & demolientur terram eius.* Filia areæ idem est, quod tritura, vel frumentum, aut stipula, quæ ex tritura relinquuntur. Sic ergo a Medis, & Persis Babylonij conculcabuntur, & comminuentur, sicut solent segetes

in area a plaustro, & bestijs triturari. Vide multa alia, quæ contra Babylonem dicuntur Hieremiæ 50. & 51. & Apocalipsis 18. Et ea, quæ supra diximus cap. 14. & 15. hæc quantum ad litteram.

9 *Super speculã Domini ego sum, stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus.* Vt autem hæc verba ad mores referamus, obseruandum est, quod in illis forma traditur superioribus, prælatis, & pastoribus Ecclesiæ, atque omnibus, qui in alto, & eminenti loco sunt constituti, iuxta quam omnes suas actiones disponere debeant. Primo enim oportet, quod pastor supra gregem suum vigilet, & speculetur damna, quæ imminent ouibus: idque multo intuitu atque attentissima consideratione, & circumspectione, vt pericula caueat, & gregem ad cælestia pascua per mare huius sæculi tendentem sollicite gubernet. Vnde, & Gregorius ait: *Qui regendam nauem suscipit, tanto amplius necesse est vigilet, quanto amplius littus relinquit, vt ali quando futuras procellas ex signo præuideat, aliquando venientes, aut directo clauo, si paruæ sunt superet, aut si vehementer intumescunt, dato in obliquum latere irruentes declinet, & sæpe solus vigilat, cum cuncti illi, quibus nullã nauis cura commissa est quiescãt.* Hinc & ad quendam speculatorem dicitur: *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion,* vt videlicet, ad excelsa conscendens, & eorũ, qui sibi commissi sunt opera transcendens, subditorum vitam tanto subtilius videat, quanto ad terrena minus anhelat. Hinc, & in cãticis cãticorũ nasus Ecclesiæ turri Libani cõparatur. *Nasus tuus,* inquit, *sicut turris Libani.* Quia Ecclesię pastores, &

Expositio moralis.

Conditiones past.

Greg. lib. 6. epistol. epis. 169. ad Ciriacũ Episc. Constan.

Isai. 40.

Cant. 7.

doctores imminentia pericula, & bellum, quod excitant aduersarij, procul odorari debent, & gregem sibi commissum defendere. *Per nasum* (inquit Origenes) *semper odores, fatoresque discernimus: vnde per nasum speculatorum discretio designatur. Qui nimirum nasus, & sicut turris esse, & Libani dicitur, quia præpositorum discretio, & munita semper esse debet ex circumspectione, & in altitudine vitæ consistere, idest in valle infirmi operis non iacere.* Secundo, debet iugiter per diem custodiæ gregis incũbere, atque in illius defensione se occupare, vt diximus latius cap. 16. num. 6. Tertio oportet maxime cauere, ne dum saluti spirituali aliorum intendit, custodiæ animæ suæ obliuiscatur. Alias similis erit illis, de quibus canticorum primo scriptum est: *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui.* Vinea est Ecclesia; de qua supra dictum est: *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.* Viri iusti sunt palmites, Christus Dominus vitis, & pater eius agricola est. Vinea in fide plãtata, in charitate radicata & fundata, defossa sarculo disciplinæ, stercorata pœnitentium lacrymis, irrigata prædicantiũ verbis, & sanguine agni immaculati. Quid ni super hanc vineam plures constituantur custodes, qui eam seruent, & a deuastatoribus defendant? *Super muros tuos Hierusalẽ* (ait Dominus) *constitui custodes, tota die, & nocte non tacebunt,* stantes videlicet, super speculam Domini iugiter per diẽ, sed non omnes sunt stantes super custodiam suam totis noctibus. Etenim custodientes alios, animam suam perdunt, & detrimentum sui faciunt. Stant super speculam Domini iugiter per diem, sed non vigilant super custodiam suam, non dicam totis noctibus, sed nec vna quidem. *Vineam meam non custodiui.* Ego (inquit Bernardus) *loci huius occasione meipsum reprehendere soleo, quod animarum susceperim curam, qui meam non sufficerem custodire, vineas animas interpretans.* Et post pauca: *Quibus ergo lacrymis rigabo sterilitatem vineæ meæ? Omnes palmites eius aruerũt præ inopia. Iacent sine fructu, eo quod non habeant humorem. Iesu bone, quos fasciculos sarmentorum ex ijs in tuo quotidie sacrificio vltio contriti cordis mei te teste absumit? Sit obsecro sacrificium tibi spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus ne despicias.*

Orig. ho. 11. in Ezechielem.

Cant. 1.

Isai. 5.

Isai. 62.

Bern. ser. 27. super Cant.

10 Hinc & Gregorius ait: *Vitæ nostræ actiones sunt, quas vsu quotidiani laboris excolimus. Sed custodes in vineis positi, nostram vineam minime custodimus; quia dum extraneis actionibus implicamur, ministerium actionis nostræ negligimus.* Hinc, & Paulus ait: *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Ac si apertius dicat: Qui de vinea sua nihil curat, quomodo illi cõmitti poterit aliarum custodia? Et obserua dispositionem corporis, quam propheta super speculam Domini constitutus habeat die ac nocte. *Stans,* inquit, *ego sum,* non sedens, non humi iacens, neque delicijs corporis indulgens, sed rectus, & erectus, & ad omnia munera mea exequẽda accinctus, & præparatus, laborans, & vigilans, & de commissa custodia solicitus. Tales enim decet esse pastores gregis Dominici, tales & speculatores, & custodes murorum. Vnde priusquã Ezechiel ad prædicationis officium mitteretur, & pastoris susciperet curam, dictum est illi: *Fili hominis* sta *super pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est,* inquit, *in me spiritus, postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos: & audiui loquentem ad me, & dicentem: Fili hominis, mitto te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt a me.* Quem locum explicans beatus Gregorius, ait: *Iacenti prophetæ dicitur, vt surgat: stanti autem præcipitur, vt ad prædicationẽ proficisci debeat. Adhuc enim nobis in infirmitatis confusione iacentibus præberi non debet auctoritas prædicationis. Sed cum iam in bono opere surgimus, cum iam recti stare cœperimus; dignum est, vt ad lucrandos alios in prædicationem mitti debeamus. Cadens propheta iam monitionis verbum suscipit, vt surgeret: surgens autem præceptum audiuit, vt prædicaret. Surgere ad sortiora iubemur, & cum iam in bonorum operum soliditate persistimus, necesse est, vt vnde nosmetipsos correximus, inde iam prædicantes, & alios leuemus. Iacenti ergo non præciptur, vt ad prædicationem pergat, ne infirmus quisque hoc, quod verbo ædificare potest, opere destruat.* Non ergo decet pastorem dormire, & lasciuire in stratis sericis, aut lectulis eburneis, sed vigilare, & solicitum esse, sicut Iacob, qui nulli parcebat incommodo, nec delicijs indulgebat. *Viginti annis,* inquit, *fui tecum, oues tuæ, & capræ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi, nec captum a bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam, quidquid furto peribat a me exigebas, die, noctuque æstu vrebar, & gelu; fugiebatque somnus ab oculis meis. Vidisti* (inquit Chrysostomus) *pastoris vigilantiam, vidisti intentum studium. Qualẽ excusationem habebunt bi, quibus rationales greges crediti sunt, & magnã præseferunt negligentiam, & quotidie, iuxta prophetam, pecudes alias mactãt, alias a bestijs captas contemnunt, alias vero ab alijs raptas reducere non curant, tametsi minor sit labor, & cura facilis? Quis nunc dicere potest, factus sum die adustus æstu, & gelu nocte, & discedebat somnus ab oculis meis? Quis est, qui propter eos, quos pascit toi ferat labores, & pericula? Et quis nostrum præstat tantam solicitudinem pro ouibus Christi, quantam præstitit Iacob erga greges Laban?*

1. Tim. 3.

Ezech. 3.

Greg. ho. 9. in Ezec.

Gen. 31.

Chry. ho. 79. in Genes. to. 1.

11 Denique obseruandũ est in prophera aptissimam temporis distributionem. Stat iugiter per diẽ super speculam Domini, sed iugiter totis noctibus stat super custodiam suam, vt pastores doceat, & prælatos Ecclesiæ, tota die causis pauperum, & pastorali curæ esse incumbendum: nocturnum vero tempus, quod orationi, & contemplationi est aptissimum, custodiæ animæ sue deputandum fore, iuxta quod scriptum est: *In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticũ eius.* Vel stare die, ac nocte, est æquo animo in prosperis, & in aduersis gregem Dominicum gubernare: Sicut supremus ille pastor, qui posuit animam suam pro ouibus suis, & pro suo grege mori dignatus est. Sunt enim nonnulli, qui cum prospere omnia illis eueniunt, cum nullus est aduersarius, pascunt oues suas, & cætera pastoris boni officia exhibent; at quando, vel parũ timetur periculum, cum viderint lupum venientẽ, statim velut mercenarij fugiunt, & lupus rapit, & dispergit oues.

Psal. 41.

12 *Onus Duma ad me clamat ex Seir: Custos, quid de nocte? Custos, quid de nocte? Dixit custos: Venit mane, & nox: si quæritis, quærite: conuertimini, venite.* Difficilis est huius pro-

prophetiæ sensus, & variæ a doctoribus exponitur, quamuis omnes conueniant cõtra Idumeam loqui, vt dictum est in summa huius capitis. Quidam sic ordinant litteram. *Ad me clamat*, scilicet spiritus propheticus, & denunciat vnde periculum immineat Idumeis, videlicet, *ex Seir*. Inde quippe venturi sunt destructores eius. Et, vt explicet quam magnum futurum sit hoc periculum, subiungit. *Custos, quid de nocte?* Insinuans tantam esse turbationem Idumeorum, tãtum eorum periculum, vt præ timore surgentes nocte clament, & quærant a custodibus ciuitatis, Custodes, custodes, quid de nocte? Quæ nam hora noctis est? Quis tumultus, quales aduersarij, quæ spes euadendi? Respondebunt custodes: Appropinquat mane, sed nobis lux matutina nullum prorsus affert solatium: nam propter periculum imminens, & timorem hostium non minus vigilare, & custodire muros ciuitatis cogimur tota die, quam nocte, vtpote in obsidione positi, vnde mane aduenies nobis vertitur in noctem. Etsi libuerit vobis iterum idipsum, quod quæritis, interrogare, idem etiam nos respondebimus. Et si nõ credideritis dicemus vobis: Venite nobiscum, & experientia ipsa docebit vos, vera esse, quæ annunciamus. Alij sic interpretantur hunc locum: dicunt enim, quod propheta personam agit Dumæ. Et inquit ad se clamare hostes aduenientes, vt expugnent ciuitatem, & dicere. *Custos quid de nocte?* Hoc est, quid faciendum hac nocte: est ne tempus, vt ad expugnandam ciuitatem veniamus? Quibus respondet propheta: Iam venit dies eius, ac noctes, & adest mane excidij Idumeorum. Si eos quæritis, quærite, conuertimini, & venite nunc, quoniam prospere vobis cedent omnia. Alij vero sic exponunt. Si quis Idumeorum, vel filiorum Seir a me tam quam speculatore futurorum, & custode perquirat, O Isaia dic nobis quantum noctis, & aduersitatis supersit: Venit ne mane? Est ne futurus aliquando finis calamitatis, & afflictionis nostræ? respondebo illis; *Venit mane, & nox*. Adest ipsum mane erit vobis nox; quia cum finis calamitatis vestræ aduenire videbitur, iterum nox aduersitatis incipiet. Si quæritis euadere hoc periculum, quærite, sed conuertimini ad Dominum Deum vestrum, relinquite idola, & venite. Hanc explicationem sequitur sanctus Thomas & docet, quod illa verba: *venit mane, & nox*, sic sunt accipienda, vt mane libertatis, & consolationis post septuaginta annos captiuitatis annuncient Iudæis, & noctem captiuitatis Idumæis adhuc remanere designent.

13 *Venit mane, & nox, &c.* In sensu morali possunt accipi hæc verba tanquam dicta a Christo Domino omnibus hominibus. Ille enim est verus custos non dormiens, sed vigilans super gregem suum, in cuius laudem canit propheta: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel: Dominus custodit te Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Dominus custodit te ab omni malo: custodiat animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc, & vsque in sæculum.* Vnde Iob clamat ad illum. *Peccaui, quid faciam tibi, o custos hominum?* Et ipse Dominus, cum perfidi Iudæi calumniarentur illum obijcientes: *Nonne benedicimus nos; quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonoratis me.* Vbi, vt inquit B. Augustinus, *Duo sibi fuerant obiecta, Samaritanus es, & dæmonium habes. Non dixit, Non sum Samaritanus. Samaritanus enim interpretatur custos, nouerat autem ille se nostrum esse custodem. Non enim pertinuit ad eum, vt redimeremur, & nõ pertinet, vt seruaremur? Denique ipse est Samaritanus, qui accessit ad saucium, & misericordiam impendit.* Igitur nobis quærentibus, Custos, quid de nocte? custos, quid de nocte? Numquid habitura est finem aliquando nox huius sæculi? Quando inclinabuntur vmbræ, & illucescet dies? Terminabuntur ne quantocius præsentis vitæ angores, calamitates, angustię? Iam fere aduersitatibus conquassati sumus. Appropinquabit dies felicitatis æternæ? respondit custos. *Venit mane, & nox*, venit dies iudicij, in quo omnium facta dijudicabuntur, appropinquat hora in qua manifestabo abscondita tenebrarũ, & consilia cordis occulta reuelabo omnibus. Ecce in foribus est illa dies. Ecce adsunt iam eius signa in Sole, Luna, & Stellis: sed vobis Deum ignorantibus, & idola colentibus, & omni virtute destitutis, etiam diluculum vertetur in tenebras, & dies in noctem, quæ diem, aut lucem numquam expectabit. Quoniam impij, sicut iam ex scripturis sacris audistis, *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte, sic palpabunt in meridie.* Venit itaque lux, & nox, sed lux erit populo Dei, nox autem *populo graui iniquitate filijs sceleratis semini nequam.* Lux erit electis, qui dilexerunt lucẽ, & odio habuerunt tenebras peccatorum. Nox autem reprobis, qui ambulauerunt in tenebris, & dilexerunt illas magis, quam lucem. Ideo illis solis superuenit nox. Scriptum est enim: *Solis autem illis superposita erat grauis nox imago tenebrarum, quæ superuentura illis erat. Ipsi ergo sibi erãt graniores tenebris.*

14 *Onus in Arabia in saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti.* Inuehitur iam propheta contra Arabes, & assignat causam excidij eorum, quæ fere eadem est cum illa, propter quam Moabitæ puniti sunt a Deo, & destructi, videlicet, quia nullam misericordiam Iudæis fugientibus, & in calamitate magna cõstitutis exhibuerunt, nec receperunt eos, subuenientes illis calicem saltem aquę frigidæ, aut bucellam panis tribuendo. Dicit autem in pœnam huius delicti Arabes dormituros in sylua carentes tentorijs, & tabernaculis, in quibus a pluuia, & incommodis alijs die, noctuque defendere se cõsueuerant. Vnde tabernacula Cedar etiam a Salomone commemorantur in libro canticorum. *In semitis Dedanim*, idest, quibus ad Dedan itur, vel per quas Dedanim transierunt captiui, per easdem, & vos transibitis facti socij vilissimorum mancipiorum. Nam isti fuerunt captiui, & serui Arabum. Et Dedanim ex Edom fuit. Lege Hieremiam 49. capite . & Ezechielem 27. vbi Dedan commemoratur. Sequitur: *Occurrentes sitienti, &c.* Taxatur his verbis Arabum inhumanitas, quod non fuerint misericordes Israelitis profugis. Quasi dicat:

Ioan. 8.

Aug. tract. 43. in Ioan.

Moralis expositio

Tpsa. 120

Iob

Iob 5.

Isai. 1.

Cant. 1.

Contra Arabes.

Sap. 17.

Quam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quam libentissime nunc afferretis aquam Iudæis profugis, vt eis succurrendo misericordiam a Deo cõsequeremini, & imminentia vobis mala euaderetis: sed iam præterit tempus illud, quo Deus potuit talibus medijs placabilis reddi, & adest hora excidij vestri. Tale quid accidet reprobis in iudicio, vbi non erit amplius locus pœnitentiæ, sed dolebunt maxime, quoniam, quæ potuerunt facere bona, & vitam æternam illis promereri, perficere noluerunt. Ideo sapiens nos admonet dicens; *Et particula bonæ Dei nõ te pretereat.* Volat enim irreuocabile tempus. Ideo, & Apostolus ait: *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.*

Eccl. 14.

Gal. 6.

15 *A facie enim gladiorum fugerunt, a facie gladij imminentis, a facie arcus extenti, a facie grauis prælij.* Aggrauat impietatem Arabum, & immisericordiam ex maiori afflictione, quam non voluntate sua, sed aduersariorum malicia patiebantur Iudæi. Etenim magis afflictis, maiorem decet misericordiam exhibere. Ac si apertius dicat: Nõ venerunt, o Arabes, non venerunt ad vos Iudæi, tanquam vagabundi, & ocioſi, aut velut terræ vestræ exploratores, non tanquam inimici, & aduersarij, sed vt profugi, & bello grauissimo oppressi, atque necessitate compulsi, refugium a vobis quærentes. Æquum ergo erat, vt aliquam consolationem inuenirent in vobis. Arguuntur ex hoc loco confessores, & doctores, atque prædicatores Euangelij, & pastores, qui non miserentur eorum, qui ad eos profugi veniunt quærentes consolationem, consilium, & misericordiam, variarum tentationum impetu afflicti, & vulneribus peccatorum suorum confusi, euadere cupientes tyrannidem principis tenebrarum, atque à gladijs, & telis venenatis illius se defendere, sed potius eos repellunt, & absque vlla consolatione dimittũt. Tales enim, quantumuis pauperes sint, & ignobiles oportuisset aqua, & pane verbi Dei, atque bonis consilijs reficere, ne deficiant in via, & manibus se tradant crudelis inimici. Qui eiusmodi sunt, dormient ad vesperam in sylua, neque habebunt in die iudicij tentorium, in quo a pluuia, & grandine, a niue, & tempestate iræ agni se defendant. Vnde, & Christus Dominus villicos, & dispensatores ministeriorum Dei admonet, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Si enim propter immisericordiam arguuntur ethnici, & castigantur, quanta reprehẽsione digna erit Christianorũ duritia, qui proximorum animabus misereri nesciunt. Admonet etiam nos præsens locus, ne facile, & temere proximum iudicemus, & tribuamus ociositati, & malitiæ, quod afflictione, miseria, vel aduersitate coacti faciunt. Videbis enim quamplurimos, qui accedentes pauperes, & eleemosynam Christi amore humiliter petentes, tristitia afficiunt, exprobrantes illis, quod non quærant proprio labore victum sibi. Et iudicant statim illos delusores esse, & raptores, non autẽ pauperes. Amice, si non vis esse misericors pauperi, ad minus non sis illi contumeliosus. Si non placet illum in domo tua recipere, saltem non proijcias eum canibus lacerandum. Time Dei iudicium contra impios Arabes,

bes, & immisericordes paratum. Subditur enim.

16 *Quoniam hæc dicit Dominus ad me. Adhuc in vno anno, quasi in anno mercenarij, & auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquiæ numeri sagittariorum fortium de filijs Cedar imminuentur: Dominus enim Deus Israel locutus est.* Certam esse prophetiam denunciat, quam, qui non mentitur Deus reuelauit. Multoties enim in suis vaticinijs hoc admonet Isaias, maxime quando contra incredulos loquitur, & aduersa illis denunciat, vt notauimus cap. 1. nu. 61. Quid autem annus mercenarij designet, explicatum est capite 16. nu. 13 Gloria Cedar sunt pecuniæ, tentoria, tabernacula, armenta, & alia bona terrena, quibus animo, & corde inhærebant illi; de quorum consortio dolebat maxime propheta, cum diceret: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus Cedar, multũ incola fuit anima mea.* Hæc gloria, inquit propheta, finietur breui. Et ita factum est: nam vno anno post captiuitatem Iudæ, cepit eos Nabuchodonosor. Et repetit iterum: *Dominus enim Deus Israel locutus est*, vt nemo ignoret hanc pœnam, & hoc excidium a Domino Deo esse decretum, & statutum, qui misericordiã diligit, pietatem erga pauperes, & afflictos amat: atque omnem cordis duritiam, & immisericordiam habet exosam.

Psal. 119.

CAPVT XXII.

2 ONVS vallis visionis. 3 Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti & tu omnis in tecta? clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exultans: interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul, dureq. ligati sunt: omnes, qui inuenti sunt, vincti sunt pariter, procul fugerunt. 4 Propterea dixi: Recedite a me, amare flebo: nolite incumbere, vt consolemini me super vastitate filiæ populi mei. 5 Dies enim interfectionis, & conculcationis, & fletuum Domino Deo exercituũ in valle visionis scrutans murum, & magnificus super montem.

6 Et Aelam ſumpſit pharetram, currum hominis equitis, & parietem nudauit clypeus. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, & equites ponent ſedes ſuas in porta. Et reuelabitur operimentũ Iudę, 7 & videbis in die illa armamentarium domus ſaltus. Et ſciſſuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatę ſunt: & congregaſtis aquas piſcinæ inferioris, & domos Hieruſalem numeraſtis, & deſtruxiſtis domos ad muniendum murum. Et lacum feciſtis inter duos muros ad aquam piſcinę veteris: & non ſuſpexiſtis ad eum, qui fecerat eam, & operatorem eius de longe non vidiſtis. 8 Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletũ, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum ſacci: & ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum: 9 Comedamus, & bibamus: 10. 11 cras enim moriemur. 12 Et reuelata eſt in auribus meis vox Domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hęc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum. 13 Hæc dicit Dominus Deus exercituum; Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpoſitum templi, & dices ad eum: Quid tu hic, aut quaſi quis hic? quia excidiſti tibi hic ſepulchrum, excidiſti in excelſo memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi. 14 Ecce Dominus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus, & quaſi amictũ, ſic ſubleuabit te. 15 Coronans coronabit te tribulatione, quaſi pilam mittet te in terram latam & ſpatioſam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui. Et expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te. 16 Et erit in die illa: 17 Vocabo 18 ſeruum meum Eliacim filium Helciæ, & induã illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, 19 & poteſtatem tuam dabo in manu eius; 20. 21 & erit quaſi pater habitantibus Hieruſalem, & domui Iuda. 22 Et dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius; 23 & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. 24 Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in ſolium gloriæ domui patris eius. Et ſuſpendent ſuper eum omnem gloriam domus patris eius, vaſorum diuerſa genera, omne vas paruulum a vaſis craterarum vſque ad omne vas muſicorum. 25 In die illa dicit Dominus exercituum: Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli; & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus eſt.

SVMMA

SVMMA CAPITIS.

1 *ENTER onera adiacentium nationum, etiam onus, & excidium ciuitatis ſanctæ Hieruſalem conſtituit Iſaias. Et primo in principio capitis illud quaſi rem nouã obſtupeſcit, & ir remediabilibus lacrymis deplorat. Secundo multitudinem, & potentiam eorum, qui ad deuaſtandam ciuitatem Hieruſalem conuenerunt, deſcribit ab illo verſiculo:* Dies enim interfectionis. *Tertio ſubiungit impœnitentiam, & duritiam cordis Iudæorum, qui imminente captiuitate delitijs vacabant, & epulis, prophetarum oracula irridentes; de quo agit ab illo verſiculo:* Et vocabit Dominus Deus exercituum. *Quarto contra præpoſitum templi ſermonem conuertit, videlicet contra Sobnam, cuius ſuperbiam, & rapacitatem redarguit ab illo verſiculo:* Hæc dicit Dominus Deus, &c. *Quinto depoſitionem illius de officio vaticinatur, & loco illius miniſtrum fidelem prædicit eſſe a Deo conſtituendum, ab illo verſiculo:* Et erit in die illa, &c. *vſque ad finem capitis.*

COMMENTARIVM.

2 *ONVS vallis viſionis*, ideſt prophetia dura contra ciuitatem ſanctam Hieruſalem, quæ vallis viſionis ex eo dicitur, quia in illa viſionem propheticam vidit Iſaias: aut vero, quia (vt Hieronymus ait) ſeminarium prophetarum fuit ciuitas illa. Quamuis autem magna ex parte ſita ſit in montibus, vallis tamen appellatur, quia ab hoſtibus humiliata eſt, & deiecta. Quid vero onus iſtud contineat, explicant verba ſequentia.

3 *Quidnam quoque tibi eſt, quia aſcendiſti & tu omnis in tecta clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exul-*

tans. Vox Domini siue prophetæ ciuitatem sanctam alloquentis, ac si dicat: O Hierusalem, quidnam est hoc, quod tibi accidit? Cum esses olim ciuitas plena populo, gaudēs, & exultās, quid est, quod & tu quoque consimiles luis pœnas, quibus hostes tui afflicti sunt a Domino, & multo maiores, vt grauius in te sæuiat ira Domini, quam in gentes barbaras, & infideles? Heu quanta rerum vicissitudo. Olim regnante Dauid, & Salomone, in summo habebaris honore, vtpote ciuitas fortis, & terribilis hostibus, quos Dei virtute fugabas: & hodie cum tanta ignominia in tecta confugis, & præ timore inimicorum, & angustia latibula perquiris? Olim diuitiis, atque rerum omnium copia abundabas, frumento, vino, & oleo stabilita: & nunc viri tui, non gladio in bello, quod tolerabilius esset, sed fame, & inædia moriuntur, & residui ducuntur captiui? *Interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello. cuncti principes tui fugerunt simul, dure ligati sunt: omnes, qui inuenti sunt, vincti pariter, procul fugerunt.* Consonat his verbis id, quod Hieremias ciuitatis sanctæ calamitatē deplorans, ait: *Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame: quoniā isti exiabuerunt consumpti a sterilitate terræ. Manus mulierum misericordiū coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei.* Spiritualiter autem per vallem visionis, Ecclesiam intellige, quæ licet sublimis sit & alde, & supra montem posita, ob multorum scelera, vallis vocatur, & impugnatur ab hostibus, atque succrescente reproborum numero, eius gloria, & splendor minuitur: ita vt fusca, & decolorata persecutionibus appareat.

Hier. 5.

Nolite me considerare, quod fusca sim, quoniam de colorauit me sol. Et vt ostendat, vnde fusca facta sit, & sole vrente decolorata, subdit: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Attende* (inquit Bernardus) *quomodo nominatim filios matris suæ, & solos incusat, quasi soli inculpa sint. Quanta & ab exteris passa est, iuxta illud apud prophetam. Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea, & supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Quid ergo singulariter filios matris tuæ causaris, quæ te minime ignoras, & ex alijs, atque alijs nationibus sæpissime impugnatam.* Et post pauca: *Ego vtique, quod in me est, diligenter attendo, id mihi apponi in his verbis sponsæ, & ad meam prorsus doctrinam, cautelamq. respicere, quod ita ex nomine, ac sola exprimitur persecutio a domesticis, & tacentur tot, & tam grauia, quæ vbique terrarum nihilominus ex omni natione, quæ sub cælo est, ab infidelibus, ab hæreticis, & schismaticis pertulisse cognoscitur. Noui sponsæ prudentiam, nec putauerim casu hæc illam aut quasi tim memorem præteriisse; sed profecto id expressius plangit, quod & sentit differentius, quodque vigilantius nobis cauendum existimat. Quidnam hoc? Malum vtique intestinum, atque domesticum. Hoc tibi manifeste in Euangelio ore ipsius saluatoris exprimitur, cum dicit: Et inimici hominis domestici eius. Hoc & in propheta. Homo, inquit, pacis meæ, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationē. Item: Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Et si is, qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsit. n. ab eo. Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, hoc est: quod a te pastor comma, & contubernali meo, id molestius sentio fero ægrius. Vnde, & in alio loco Ecclesia sancta de sibi domesticis conquæritur. Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt.* Principes, & fortes fugiunt, nec est, qui pro Ecclesia sancta periclitari velit. Vbi sunt martyres, qui pro fide Christi, gladio interficiebantur in bello? Vbi sanctorum doctorum constantia? Vbi rigor disciplinæ? Ciuitas exultans, propter peccatores, a quibus impugnatur, in luctum conuersa est. Vide quæ circa hæc notauimus c. 3. num. 10.

Cant. 1.

Bern. ser. 29. in cant. princip.

Psal. 128.

Psal. 40.

Psal. 54.

Mat. 10.

4 *Propterea dixi, recedite a me, amare flebo, nolite incumbere, vt consolemini me super vastitate filiæ populi mei.* Familiare est prophetis, vt notauimus pagina 11. num. 20. aliena mala, tanquam propria deplorare. Hier. 9. *Quis dabit* (inquit Hieremias) *capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? & plorabo die, ac nocte interfectos filiæ populi mei?* Hinc & sanctus Ezechiel, cum excidium ciuitatis Hierusalem spiritu prophetico vidisset, cecidit super faciem suam, & præ dolore clamans, ait: Ezec. 9. *Heu, heu, heu Domine Deus: ergo ne disperdes omnes reliquias Israel, effundens furorem tuum super Hierusalem?* Nec solum prophetæ, sed & Dominus prophetarum, Luc. 19. *videns ciuitatem, fleuit super illam dicens: quia si cognouisses & tu.* Et *quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique, & ad terrā prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidē super lapidem: eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.* Hinc & Apostolus, malis proximorum compatiens, & suum erga illos cordis affectum ostendens, ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Et iterum ad Corinthios loquens inquit: *Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inueniam vos: & ego inueniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos: ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitētiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt.* Sic & Isaias videns mala populi prorumpit in lacrymas, & præ dolore cordis nullum vult consolatorem admittere, sed omnes illos onerosos reputat: quod afflictionis maximæ, & tristitiæ indicium est. Vnde & Iob in sterquilinio positus varia, vt consolarentur eum, & diuersa loquentibus respondit: *Audiui frequenter talia, consolatores onerosi omnes vos estis.* Testatur autem propheta se fletu amarissimo flere non supra filios, sed *super vastitate filiæ populi mei.* Filiam vocat Hierusalem, vt iuuenculam, vt teneram, & delicatam, vt inexpertam afflictionis, & laboris, quo ad maiorem miserationem & dolorem alios cōmoueat. Causa autem huius tanti doloris indicat, cum subdit.

2. Cor. 11.

2. Cor. 12.

Iob 16.

5 *Dies enim interfectionis, & cōculcationis, & fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis, scrutans murum, & magnificus super montem.* Interfectionem fortium, & conculcationem sanctæ ciuitatis a Sennacherib rege Assyriorum factam, attribuit Domino Deo exercituum, atq. totum vrbis excidium, quoniā illo permittente, imo & prælium ad eruditionem suorum ordinante,

totum

totum illud factum est. Iuxta quod, Thren.2. & Hieremias ait: *Præcipitauit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: Destruxit in furore suo muntiones virginis Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius. Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel: auertit retrorsum dexteram suam a facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro: Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion, effudit quasi ignem indignationem suam.* Quibus verbis Deo adscribit ruinã illius ciuitatis; quoniam ab illo obsua demerita prostrata est. Dicitur autem Dominus *scrutans murũ*, idest scrutari faciens hostes Hierusalem, murum ciuitatis, vt illum machinis concuterent, & prosternerent. *Magnificus super montem*: idem significat, quod magna faciẽs supra montem Sion, quem propter idolatriæ peccata, & alia commissa contra Dominum, virtute diuina potius, quam humana destruxerũt Chaldæi, de quorum potentia, & multitudine, quadrigarum subiungitur.

6 *Et Aelam sumpsit pharetram, currum hominis equitis, & parietem nudauit clypeus. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, & equites ponent sedes suas in porta.* Alij, inquit propheta, erunt sagittarij contra te, o Hierusalem, videlicet Aelamitæ, alij erunt equites, alij clypeos ad protegendum equites portabũt, alij portas ciuitatis custodient, ne quis exeat, ne aliquis euadat. *Et reuelabitur operimentum Iuda*. Operimentum vocat templum Hierusalẽ: quia putabant Iudæi se omnino esse securos, quoniam apud illos erat tẽplum sanctum, quod numquam destruendum fore credebant. Hanc enim ob causam Micheam, & Hieremiam morti adiudicarunt, quoniã aduersus ciuitatem, & templum Domini prophetauerunt. Dicebat enim Hieremias in persona Dei loquens: *Dabo domum istam sicut Silo,* Hier.26. *& vrbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ. Et audierunt sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus Hieremiam loquentem verba hæc in domo Domini. Cumq. complesset Hieremia loquens omnia, quæ præceperat ei Dominus, vt loqueretur ad vniuersum populum, apprehenderũt eum sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus, dicens: morte moriatur. Quare prophetauit in nomine Domini, dicens: sicut Silo erit domus hæc, & vrbs ista desolabitur, eo quod non sit habitator?* Hinc, & per eundem prophetam eos Dominus admonet dicens: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Et post pauca: *Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij qui non proderunt vobis: furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post Deos alienos, quos ignoratis. Et veniistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis: liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meũ in oculis vestris? Ego, ego sum, ego vidi dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum a principio: & videte, quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel.* Nesciebant miseri, quod iudicium incipit a domo Dei. Nec considerabant, quod templum Domini patrocinium dare criminibus non cõsueuit.

Ideo templum sanctum, quo illi iniquitates suas cooperire satagebãt, destruendum esse denũciat, vt reueletur omnibus, & manifestũ fiat, quoniã templum Domini patrocinium nescit dare criminibus.

7 *Et videbis in die illa armamentarium domus saltus, & scissuras ciuitatis Dauid videbitis: quia multiplicatæ sunt; & congregastis aquas piscinæ inferioris, & domos Hierusalem numerastis, & destruxistis domos ad muniendum murum. Et lacum fecistis inter duos muros ad aquam piscinæ veteris: & non suspexistis ad eum, qui fecerat eam, & operatorem eius de longe non vidistis.* Reddit primã causam, propter quam ciuitas Hierusalem destructa est, quia videlicet plus in munitionibus suis, quam in Deo confidebat, neque illius adiutoriũ contra hostes aduenientes humiliter requisiuit, & enumerat potissimas, quæ erant in Hierusalem. Prima munitio est armentarium domus saltus, in qua posita erant arma & factum fuerat a Dauid armentarium illud. Erat autem alia domus saltus in Libano, in qua æstiuare solebat Salomon, vt constat ex lib. 3. Regum cap. 17. Per scissuras ciuitatis Dauid, intelligit fenestras & foramina murorum ciuitatis, quibus intus existentes se poterant a telis inimicorum defendere, & iacula in illos iacere. Fuit enim arx illius ciuitatis ædificata a Dauid per circuitum, vt constat ex lib. 2. Regum cap. 5. Item piscinæ duæ erant Hierosolymis: nam & veteris piscinæ, & inferioris hic meminit Isaias. Vtranque autem reparabant Iudæi, vt se defenderent. Insuper & aliud faciebant, quod & tempore belli, quando muniuntur ciuitates, fieri consueuit. Numerantur quippe Domus, vt ostiatim petantur vigiles, & domus muris ciuitatis contiguæ diruuntur, vt in solo earum fiant præsidia, & munimenta. Hæc omnia perfecerunt Iudæi, vt defenderent ciuitatem, quantũuis alioquin munitissima esset, & fortis, constituentes omnem spem suam in munitionibus suis, & non suspicientes, neque expectantes auxilium a Domino, qui illa omnia contulit eis. *Et operatorem eius*, inquit, *de longe non vidistis*. Hoc est, ita longe Deum esse arbitrati estis, ac si curam de his non haberet, cum tamen scriptum sit: *Prope est Dominus omnibus inuocantibus eũ, omnibus inuocantibus eum in veritate*. Et iterum: *Numquid Deus de longinquo ego sum, & non Deus de prope*. Sed quam vana fuerit eorũ fiducia, rei statim probauit euentus: nam munitiones dissipatæ sunt a Chaldæis, & ciuitas capta, templum Domini diruptum, & pars magna plebis occisa, & nobiles in fugam conuersi. Obseruandum est autem, quod in præsenti non reprehenduntur munitiones ciuitatis, nam multi sancti reges eas munire studuerunt, nec tamen propter hoc illos reprehendit Scriptura, sed admonemur, ne totã spem nostram in munitionibus, aut præsidiis humanis constituamus, sed custodiam potissime attribuamus Deo, quia *nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam*. Psal. 126.

8 *Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad calutitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum.* Reprobatis munitionibus ciuitatis, tanquã in sufficientibus sine Dei custodia ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad tuendam ciuitatem, describit iã prophetã, & assignat arma legitima, quibus regna ab hostibus, & eorum impetu solent defendi: imo, & ab ipsa ira Dei, cui nullus, quantumuis fortis potest resistere. Huiusmodi autem arma sunt lacrymæ, planctus, preces, orationes, ieiunia, eleemosynæ, vera pœnitentia, cilicium, quibus ab ira Dei se defenderunt Niniuitæ. Ad hæc arma ca pessenda vocauit Dominus misericorditer Iudæos, illos per prophetas, per beneficia, per comminatas pœnas, varioſque modos ad pœnitentiam exhortando. *In die illa*, hoc est, eo tempore, quo imminebat excidium, & deuastatores ciuitatis iã in foribus aderant. Et si quis diligenter sacras Scripturas consideret, videbit, eo magis, ac magis ad monuisse Deum peccatores ad pœnitentiam, quo eorũ interitus erat propinquior. Vnde diem vniuersalis iudicii, vniuersalia etiam luminaria cælestium signa præcedent, quibus iudex admonitos voluit esse homines, ne in manus incidant Dei viuentis. Perfidi autem Iudæi omnes correptiones Domini neglexerunt. Et *ecce*, inquit, *gaudium, &c.* Illa vox *ecce*, rem stupore dignam indicat. Vere etenim stupendum est, & valde mirum in tantis periculis admonentem Dominum non audire, nec pœnitentiam agere, sed comedere cum gaudio cibos delicatos, & bibere vinum cum lætitia, in ebriari, atque deliciis indulgere. Audite cæli, & desolamini, imminet mors, iudicium Dei tremendũ appropinquat, infernum os suum aperit, vt degluciat peccatores, & in foribus adsunt omnia horrenda, & quæ incutere possunt, & debent non paruum timorem filiis homi-

Ionæ 3.

num, & illi ludunt, ac rident: peccataque peccatis adijciunt. Magnũ profecto dementiæ signum est istud atque reprobationis indicium.

9 *Comedamus, & bibamus: cras enim moriemur.* Expende quam diuersas, imo & contrarias conclusiones ex eodem principio inferant boni, & mali, electi, & reprobi. Omnes fatentur, omnes agnoscunt lumine fidei, imo, & experientia ipsa conspiciunt, hominem esse mortalem. Vnus moritur hodie, alius cras, ac tandem tandem, *omnes nos morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram.* Sed audi, quid ex consideratione mortis cras futuræ inferant impij. *Cras*, inquiunt, *moriemur*, ergo, *comedamus, & bibamus.* Similem prorsus illationem fecerunt illi; de quibus Sap. 2. scriptũ est: *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte: exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris: & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum: qua extincta, cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur, tanquam mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est a radijs solis, & a calore illius aggranata: & nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum. Vmbræ enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creatura, tanquam in iuuentute celeriter. Vino precioso, & vnguentis nos impleamus: & non præ-*

2. Reg. 14.

Sap. 2.

reat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra: vbique relinquamus signa lætitiæ.

10 Hæc dicunt Epicurei, hæc Sthoici sentiunt, qui beatitudinem in carnis voluptatibus constituunt, qui animam credunt esse mortalẽ: hic est eorum discursus, qui syllogizantes, immo, & pologizati sic arguunt. *Extinctus cinis erit corpus nostrum*, ergo fruamur bonis, quæ sunt, ergo vtamur creatura, tanquã in iuuente celeriter, ergo vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, ergo non prætereat nos flos temporis, ergo coronemus nos rosis, ergo nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, ergo vbique relinquamus signa lætitiæ. O miseri, & insensati, o furiosi, & amentes, quæ conuentio corporis morituri, & cras in cinerem conuertendi cum prẽtiosis vnguentis, & deliciis carnis? Quæ connexio ista: *cras moriemur*, ergo *comedamus & bibamus*? Paralogismus est hic vester discursus, non vtique syllogismus, non recte apud vos cogitantes hæc dixistis, sed errore decepti. Quam melius ex eodem principio discurrunt electi. *Cras*, inquiunt, *moriemur*, ergo, *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei*, ergo non comedamus, nec inebriemur, sed vigilemus, & sobrij simus, ergo non vino precioso, & vnguentis nos impleamus, sed pœnitentiã agamus in cilicio, & cinere: ergo nõ coronemus nos rosis, sed *habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus*, ergo nullum pratum pertranseat luxuria nostra, sed in sudore vultus vescamur pane nostro, donec reuertamur ad terram, de qua sumpti sumus, ergo nec signa lætitiæ relinquamus alicubi, sed tristitia potius impleat cor nostrum. Audi Paulum Apostolum: *Tempus breue est, reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt tanquam non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* Expende illationem, obserua conclusionem Apostoli: *Tempus*, inquit, *breue est, præterit figura huius mundi*, ergo omnia bona temporalia pro nihilo habeamus, ergo non inhereamus terrenis, sed cælestia, quæ permanent, perquiramus.

Gal. 4.

1. Tim. 6.

1. Cor. 7.

11 Hinc & beatus Augustinus ait: *Si mortem ante oculos prospiceres, proculdubio mox sine mora, spretis pompis, postpositis mundi curis, despectis carnis illecebris, proiectis voluptatibus, contemptis deliciis, in tui custodia vigilares, ac nouissima sapienter prouideres. Sapientis enim est, non tam cuiuslibet rei principium prospicere, quã finem, exitumque prouidere. Denique felix esse comprobatur, qui sic cogitat de supplicio ante supplicium, vt postea supplicij effugiat periculum. Memorãs homo nouissima sua non peccabit. Non enim melius poterit caro luxuriosa domari, quam, qualis erit post mortem, meditando.* Hinc denique propheta numerum dierum suorum scire desiderat, vt vitam corrigat, & emendet. *Locutus sum*, inquit, *in lingua mea*, non in corde tantum, sed in lingua, vt omnes audiant, omnes sciant, omnes sapiant, & intelligãt, ac nouissima prouideant. Et quid locutus est? *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierũ meorum quis est.* Numquid vt comedã,

August. in spec. peccator. c. 9.

Psal. 38.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& bibam, vt vnguar pretiosis vnguentis, vt delitiis affluam? Nequaquam: *Sed vt sciam, quid desit mi bi*, vt me præparem ad iudicium, & omnes actiones meas ad Deum dirigam. Stultum est enim moritu rum cras delitiis inhærere. Hinc, & de quodam philosopho, cum quidam eum rogarent obnixe, ne se ine dia consumeret, sed rebus tempo- Pulchrum dictum cu iusdã philosophi. ralibus affluenter vteretur, tale fertur ded isse responsum. *Morituro satis*: & ecce fidelibus moriturisa Christo Domino edoctis terrena despicere, & amare cælestia, tanta rerum abundantia, tot delitiæ non Aug. li. de Epicureis & Stoic. sufficiunt, vt appetitus eorũ quiescat. *Nemo dicat*, ait Augustinus: *comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Si vultis dicere, cras enim moriemur, non prohibeo, sed aliud ante dicite. Ieiunemus, & oremus, & donemus, & beatitudo in alio sæculo expe-* Psal. 43. *ctanda est. Beatus populus, cuius non voluptas carnis, cuius non virtus propria, sed beatus populus, cuius est Dominus Deus ipsius.* Et alibi acriter eum reprehendens, qui ex memoria imminentis mortis in delicias carnis declinat, sic ei alloquitur: Aug. sup. psal. 70. n. 8. *Quid ais? Repete. Manducemus, inquit, & bibamus. Age, quid postea dixisti? cras enim moriemur. Terruisti, non seduxisti, & præcessit comedamus, & bibamus. Cum enim dixisses, manducemus, & bibamus, adiunxisti, cras enim moriemur, Audi contra a me: immo ieiunemus, & oremus, cras enim moriemur.*

12 *Et reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum, si demittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum.* Ac si dicat, Non dimittetur eis iniqui- Sup. ca. 1. nu. 20. tas hæc. Simile quid supra denunciauerat, dicens: *Ne ergo dimittas eis.* Nam vt notauit Hieronymus In præsenti: *nihil sic offendit Deum,* Hierony. *quam post peccata erecta ceruix, & ex desperatione contemptus. Quod & per Amos loquitur: Super tres, & quatuor* Amos 1. *impietates non auersabor eum, quod, & cogitauerit, & fecerit, & non egerit pœnitentiam, insuper, & docuerit malum.* Quia ergo imminente captiuitate, & ciuitate Hierusalem obsessa, cum ferrum, fames, sitis, & alia mala vrgerent vrbem, Isaias, & alij prophetæ, vt Hieremias, ad pœni- Hier. 34 tentiam populum prouocabant: & e contrario reges, ac principes, & vulgus miserabile, desperatione pereũtium se tradebat epulis, quasi irremissibile sentit propheta eorũ esse delictum.

13 *Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic, aut quasi quis hic? Quia excidisti tibi hic sepulchrum, excidisti in excelso memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi?* Vnum potuissent Iudæi in tanta calamitate, & miseria habere refugium, videlicet si essent inter illos princeps sanctus, aut sacerdos iustus, & charitate plenus, qui sicut Moyses orans opponeret se iræ Dei, & diceret: *Cur Domine,* Exod. 32 *irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti in fortitudine magna, & in manu robusta?* Et iterum: *Obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, fecerunt que Deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti:* Sed neq. hoc subsidium habuerunt miseri. Illud namque requirebat Dominus in Hierusalẽ, vt misereretur illius, sicut olim decem iustos in quinque ciuitatibus ad parcendum multitu

dini

dini propter illos, sed non inue- Hier. 5. nit. Scriptum est enim: *Ego autem dixi, forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, iudicia Dei sui. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam Domini, iudicium Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Idcirco percussit eos leo de silua, lupus ad vesperam vastauit eos, pardus vigilans super ciuitates eorum: omnis, qui egressus fuerit ex eis, capietur: quia multiplicatæ sunt præuaricationes eorum, confortatæ sunt auersiones eorum. Super quo propitius tibi esse potero?* O Dei misericordiam, causam requirit in populo suo, vt propitius esset illi; sacerdotes, & ministros, qui iram eius comprimant exquirit, & non sunt, sed magis isti prouocauerunt oculos maie Isai. 24. statis eius: *Sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic Dominus eius.* Ideo in præsenti contra Sobnam præpositum templi irascitur, & eius arrogantiam, & superbiam reprehẽdit, quia, cum populum ipse a peccatis verbis, & exemplo debuisset auertere, illum magis ad peccatum prouocabat. Erat Sobnã, vt quidam dicunt, alienigena, & honore cupidus, atque diuitiarũ, et multoties causa seditionis in populo, & coniurationis, de qua dictum est supra. *Nõ* Isai. 8. *dicatis coniuratio. Omnia enim, quæ loquitur populus iste coniuratio est.* Simulabat autem in principio sanctitatem, & religionem, vt magis eum populus charum haberet, & factionem sequeretur illius, & tamen constat, illum caput fuisse, & ducem Iudæorum, qui prophetarum irridebant oracula, qui contemnebant illos, & persequebantur. O quantum malum causant in rep. qui huiusmodi sunt. Tales similes esse dixerim seruo inutili, & repro bo; de quo Matth. 24. scriptum Mat. 24. est: *Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo: moram facit Dominus meus venire, & cæperit percutere conseruos suos, manducet autem, & bibat cum ebriosis: veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora, quã ignorat, & diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, & stridor dentium.* Vnde & consimile illis iudicium accidet. Ait ergo. *Quid tu hic, aut quasi quis hic?* Ac si dicat. Quid tibi in ciuitate ista in qua non es natus? erga quam non es bene affectus? Quis frater, vel cognatus, cum alienigena sis & proselytus? Excidisti ne tibi sepulchrum augustissimum, simulans te affectũ esse ciuitati Hierusalem, sicut filij naturales illius, & perpetuo velle in illa manere, & mori, & posterorum memoria celebrari? an fortasse credis, quod pereunte ciuitate remansurus sis in Hierusalem, & postea regnaturus? vana est, vana est omnis spes tua. Proditor ergo ille erat ciuitatis, & firmiter credebat se nunquam ministerio suo destituendum fore, sed perpetuum tabernaculum habiturum in ciuitate sancta. Nunquam venerat illi in mentem dicendum sibi aliquando esse a Domino illud, quod villico iniquitatis dixit: *Quid* Luc. 16. *hoc audio de te? redde rationem vilicationis tuæ: iam enim non poteris vilicare.* Et tamen repente audiuit illud: *Quid tu hic, aut quasi quis hic?* Hoc est, quis rumor est iste, quem de te audiui? quis clamor, qui contra te ad me ascendit? quid hoc audio de te? Redde rationem commissi officij: iam enim præpositus templi esse non poteris, nec diuitias, quas appetis, tibi acquirere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

iam non poteris vilicare. Subditur enim.

14 *Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amictum sic subleuabit te.* Sperabas te perpetuo in ciuitate sancta esse mansurum: sed ecce tam facile transferet Dominus te ipsum, sicut transferri solet gallus cum gallinis ad forum, vt vendatur in terram longinquam. Confidebas te in gloriam, & laudem aliorum, ac stuporem esse futurum; sed ignominia circumdabit faciem tuam, & velabitur confusione, velut facies latronis, qui plectendus est. Diadema imponendum esse capiti tuo præsumebas, sed Dominus vilissimis funibus te cingi faciet. Credebas in delitijs te esse lætandum, sed ad immanissima rapieris tormẽta. Spem habebas nobilitandi domum tuam, sed & ipse ignominiosus eris. Vnde & subditur.

15 *Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam, & spaciosam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui.* Tribulatio, inquit, erit corona tua. Proiectio autem quasi pilæ in terram latam, & spaciosam, vehementiã indicat impetus, quo in terram longinquam mittendus erat, sicut pila, quæ proiecta in terra lata, & spaciosa, & plana, in qua nullum est impedimentũ saxorum, aut montium, maxime elongatur a proijciente. Vbi erunt tunc currus, & equites gloriæ tuæ? Tota vertetur in ignominiam domus Domini tui. Sequitur: *Et expellam te de statione tua*, idest de loco, & officio, in quo stare, & perseuerare somniabas, *& de ministerio tuo deponam te*. Nihil adhæc respondet Sobnam, sed silet, & obmutescit: quia quidquid dixerit, in confusionem suam deuoluendum esse non dubitabat. Hinc collige quanta erit aliquando illius confusio, qui a Domino constitutus super familiam suam, vt det illi in tempore tritici mensuram, & sit fidelis seruus, & prudens, bona Domini fideliter dispensans, de bonis pauperum, & de patrimonio Christi Domini excidere audent sibi sumptuosissima sepulchra, & amplas domos & marmoreas ædificare, vt eorum memoria in perpetuũ celebretur. Nec aduertunt non esse relinquendum lapidem supra lapidem, qui nõ destruatur, & omnia temporalia quantumuis magnifica, & preciosa esse tandẽ obliuioni tradenda. Clariorem sibi potuissent honorem acquirere, & nomen perpetuum pro mereri, si liberales essent in pauperes, & viduarum miseriam subleuarent. Non damnat Dominus moderata sepulchra, & quæ religionem decent Christianam, quin potius in Scriptura sacra collaudatur Abraham, quod quadringentis siclis argenti emerit speluncam duplicẽ ab Ephron, vt sepeliret Saram vxorem suam. Ioseph etiam ab Arimathia nobilis decurio perpetua memoria celebratur, quoniam corpus sacratissimum Iesu inuolutum sindone posuerit in monumento, quod erat excisum de petra, & aduoluerit lapidem ad ostium monumenti: sed vituperat Gentilium studia prophana, qui futurorum bonorum obliti, nomen suuum in terra superbè celebrare contendunt. Displicet enim summopere Deo hæc ambitio, qua homines superbi non contenti his honoribus, quibus in vita satiantur, appetunt extolli etiam post mortem, & quodam

Vana sepulchra reprehenduntur.

Gen. 23.

Mar. 15.

dammodo in ore omnium viuere. Et cum omnia morte interueniente deleantur, sese in omne æuum permansuros temerè confidunt. Verum Dominus eorum temeritatem, & arrogantiam vlciscitur. Vel enim efficit, vt quæ monumenta gloriæ esse voluerunt, ea dedecori, & ignominię cedant: vel tam execrabilis est eorum memoria, vt nihil de illis videre, vel audire possint homines, quin protinus detestentur.

16 *Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuã dabo in manu eius; & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Iudæ. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat.* Denunciat ad maiorem confusionem Sobnam in die illa qua reuelatus fuerit dolus eius, & de ministerio suo fuerit deponendus, alium ministrum, sanctum, & fidelissimum loco illius esse in templo constituendum, videlicet Eliacim filium Helciæ, vt iniquus ille minister de reditu ad antiquum ministerium omnino desperet. Enumerat autem octo insignia ministri quem Deus elegit, vt pro Sobnam præficeretur in templo, in quibus conditiones, quæ in legitimo pastore, & ministro Ecclesiæ debent concurrere insinuat.

Octo conditiones ministrorum Dei.

1 Vocatur a Deo.
2 Seruus Dei nominatur.
3 Spẽciosis vestibus induitur.
4 Potestas a Deo illi traditur.
5 Erit pater orphanorum.
6 Personarum non erit acceptor.
7 Labores sui ministerij patienter sustinebit.
8 Suum officium exercebit prudenter.

17 Omnia ista in Eliacim concurrere docet propheta in verbis inductis. Discurramus per singula. *Vocabo*, inquit, *Eliacim*. Ac si dicat, Non quęret per ambitionem pręfecturam templi, nec dato precio viã ad tale officiũ acquirendum, præparabit: nec vltro se offeret ad illud onus suscipiendum; vtpote humilis & minora sentiens de seipso, sed vocatus veniet. Ego vocabo illum, & in dignitate sacerdotali cõstituam. Ecce primam conditionem pontificis, quam S. Paulus constituit, cum ait: *Nec quisquam sumit sibi honorẽ, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.* *Hebr. 5.* Vbi S.Th. lect. 1. *Est enim contra naturam* (ait sanctus Thomas) *quod aliquid perducat se ad statum altiorem sua natura, sicut aer non facit seipsum ignem, sed fit a superiore. Vnde disciplina Dei non habet, quod quisquam sibi sumat honorem, fauore, pecunia, potentia*: sicut sumpserunt illi, de quibus scriptum est: *In fortitudine enim nostra assumpsimus nobis cornua*. Et iterum: *Ipsi regnauerunt, & non ex me: sed debet vocari a Deo, sicut Aaron. Exod. 28. Applica ad te Aaron. Et ideo Dominus confirmauit sacerdotium eius, sicut patet Num. 17. per virgam, quæ floruit. Tales debent assumi, qui non se ingerunt. Vnde antiquitus signo visibili ostendebantur, sicut patet de beato Nicolao, & multis alijs.* Hinc & de Christo Domino, qui est supremus omnium pontifex, inquit Paulus: *Sic, & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum, & in alio loco dicit* *Amos 6.* *Osææ 8.* *Hebr. 5.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

co dicit, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: Quod si innocens agnus, & filius Dei non se ingerit sacerdotio, sed vocatus a Patre factus est pontifex in æternum, quomodo audent miseri peccatores, & filij perditionis non vocati honores, & dignitates vltra vires proprias superbe ambire, & non missi a Deo currere? *Currebant* inquit, *& non mittebam eos.* Non mittuntur autem a Deo, quibus non est creditum talẽtum scientiæ, nec dona gratuita ad digne exequẽdum ministerium iniunctum sunt cõcessa. Vt enim notat S. Thomas: *Illos quos Deus ad aliquid elegit, ita præparat, & disponit, vt ad id, ad quod eliguntur, inueniantur idonei, secundum illud secundæ ad Cor. 3. Idoneos nos fecit ministros noui testamenti.* Prius posuit *idoneos*, & postmodum *ministros*, quoniam Deus, quos vocat ad aliquid officium, prius idoneos facit, quam ministros. Vocauit Christus Petrum, & Andream, Iacobum, & Ioannem, & ex piscatoribus dignos fecit Apostolos, atque prædicatores Euangelij. *Venite*, inquit, *post me faciam vos fieri piscatores hominum.* Tradidit discipulis suis potestatem remittendi peccata, & ministros effecit sacramenti pœnitentiæ, cum dixit: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Sed ante præmisit. *Accipite Spiritum sanctum*, vt videlicet eius donis repleti, digne & fructuose tale ministerium exerceatis.

Hier. 23.
3.p.q.27. art. 4. in corpore.
2.Cor. 3.
Mat. 4.
Ioan. 20.

18 *Seruum meum Eliacim filium Helciæ.* Ecce secundam conditionẽ boni pastoris, quod videlicet sit Dei seruus, hoc est quærens non sua, sed quæ Dei sunt, cuius est seruus. Seruus quidquid est, Domini est: Quidquid lucratur in Domini sui transit potestatem, nec est cupidus gloriæ propriæ, sed Domini sui honorem requirit. Talis fuit supremus pastor Christus Dominus, de quo infra scriptum est: *Ecce seruus meus suscipiam eũ, electus meus cõplacuit sibi in illo anima mea.* Vnde, & ipse ait, *quia non quæro voluntatẽ meã, sed voluntatẽ eius, qui misit me.* Et iterũ: *Ego non quæro gloriã meã, est qui quærat, & iudicet.* Tales debent esse Prælati, tales & pastores Ecclesiæ, de quo plura diximus cap. 19. nu. 10 Sequitur: *Et induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eũ.* Ecce tertiam conditionem in qua exigitur a sacerdote, & prælato, quod sit iustus, irreprehensibilis, & bonæ famæ, atque ad magna opera exercẽda accinctus, & præparatus, ita, vt si opus fuerit animam suam ponat pro ouibus suis. Hoc denotant vestimenta sacerdotis, hoc balteus, & cingulum. *Induam*, inquit, *illum tunica tua.* Tunica sacerdotis est charitas, quæ *operit multitudinem peccatorum.* Tunica est iustitia, & omniũ mandatorum Dei obseruantia. Hac veste ornatus erat, qui dixit: *iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento. Vestimento vtique cum vestimur* (inquit Gregorius) *ex omni parte circundamur. Ille ergo iustitiæ sicut vestimento vestitur, qui se vndique bono opere protegit, & nullam partem actionis suæ peccato nudam relinquit. Nam qui in alijs actionibus iustus est, in alijs iniustus, quasi hoc latus cooperuit, illud nudauit: nec iam bona sunt opera, quæ subortis alijs prauis operibus inquinantur. Hinc enim per Salomonem dicitur: Qui in vno offenderit, multa bona perdet. Hinc Iacobus dicit: Quicunque totam legẽ seruauerit, offendat autem in vno, factus est*

Isai. 42.
Ioan. 5.
Ioan. 8.
1. Pet. 4.
Iob 29.
Greg. 19 mor. 12.
Eccl. 9.
Iac. 2.

est omnium reus. Quam videlicet sententiam suam ipse diligenter exposuit, cum subiunxit: qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit & non occides. Quod si non mœchaberis, occidas autẽ, factus es transgressor legis. Huiusmodi autem vestimentis, eos decet maxime esse ornatos, qui in potestate sunt, & dignitate magna constituti: iuxta quod loquens ad Iob ait: *Si habes brachium, sicut Deus, & voce simili tonas, circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.* Brachium habet sicut Deus, qui potestatem ab illo gubernandi cæteros accepit.

Iob 40.
Rom. 13.

Non est enim potestas, nisi a Deo. Voce simili tonat, qui mysteria in Deo a sæculis abscondita mundo annunciat, qui auctoritatem habet ligandi, atque soluendi, qui proferens verba illa: *Hoc est corpus meum*, substantiam panis, & vini, in corpus, & sanguinem Christi conuertit. Talis ergo decore oportet vt sit circũdatus, ad sublimia erectus, gloriosus, atq. bonæ famæ, irreprehensibilis, & speciosis indutus vestibus, hoc est, varijs virtutibus adornatus. Hinc,

Mat. 26.
1. Tim. 3

& Paulus ait: *Oportet ergo Episcopũ irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum: non litigiosum, non cupidum, sed suæ domui bene præpositum; filios habentem subditos cum omni castitate.* Et iterum: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana & eos, qui contra dicunt arguere.* Ait ergo. *Et induam illum tunica tua*, id est, concedam Eliacim honorem tuum, & honestas, quam simulabas, vere continget illi: eritque gloriosus, sicut solent esse magnates, qui preciosis induuntur vestimentis, vt gloria eorum magis fiat conspicua. *Et cingulo tuo confortabo eum*, id est, faciam, vt non sit dissolutus, & negligens, sed strenuus, & sollicitus minister. Id quod Dominus præcepit Apostolis, cum dixit; *Sint lumbi vestri præcincti*, id est, estote expediti, & alacres, atque in ministerium Euangelij pacis præparati. Hoc enim exigitur a præsidentibus, iuxta illud, quod Paulus ait: *Qui præest in sollicitudine.* Hanc autem designat cingulum, vt diximus latius cap. 11 num. 10.

Tit. 1.
Luc. 12.
Rom. 12.

19 *Et potestatem tuam dabo in manus eius*, hoc est, potestatem, quam tu negociatione, & ambitione obtinuisti, ego, qui dignos facio ministros, dabo illi. Ecce quartam conditionem legitimi pastoris. Debet enim habere potestatem sibi traditam a Deo. *Non est enim potestas, nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt.* Vnde & Paulus ad Corinthios loquens ait: *Ideo hæc absens scribo, vt non præsens durius agã secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem.* Alijs quoque Apostolis Christus Dominus, cũ eos pastores Ecclesiæ suæ constituit, dedit potestatem ligandi, atque soluendi, & vt languores curarent. Denique ipse Christus vocatus a patre, vt esset Pontifex in æternum secundum ordinem Melchisedech, ab illo etiã potestatem accepit, quam postmodum alijs communicaret. Ait enim: *Data est mihi omnis potestas in cælo, &*

Rom. 13.
2. Cor. 13
Mat. 28.

in

Universidad de Deusto
Biblioteca

in terra. Euntes ergo docete omnes gẽtes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et obserua, quod potestas traditur Eliacim in manus illius, vt quæ alijs prædicat, operibus adimpleat, & non sit, sicut
Mat. 23. illi, qui *alligant onera grauia, & importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere*.

20 Et *erit quasi pater*. Ecce quintam conditionem legitimi pastoris, quod videlicet populum sibi creditum gubernet, non quasi dominator, & Dominus imperans seruis, sed quasi pater filios magno charitatis affectu eos respiciens, ita vt omnes illum, quasi patrem diligant, & venerentur. Talis erat pastor noster Christus Dominus, qui pater orphanorum, & iudex viduarum sæpissime in Scriptura sacra nuncupatur, illum namque potissi
Iob 23. me respiciunt verba illa: *Pater erã pauperum, oculus fui cæco, & pes claudo.* Et illa: *Ecce ego ipse requiram oues meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum in die, quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum: sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis, & caliginis. Et educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel, in riuis, & in cunctis sedibus terræ. In pascuis vberrimis pascam eas & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascã oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram, & quod abiectum erat, reducã, & quod confractum fuerat, alligabo, & quod pingue, & forte, custodiam: & pascam illas in iudicio.* Vide charitatẽ
Ezec. 34

pastoris, & paternum affectum, quo oues suas diligit, & infirmitates earum portat, cuius pietatem ministri ab ipso delegati, sequuntur, atq. imitantur. Audi Paulum dicentẽ:
1. Cor. 4. *Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.* Et iterũ: *Testis est mihi Deus*
Philip. 1. *quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Iesu Christi.* Hoc est quam ex corde vos diligam, quomodo cupiam vestram salutem, & desiderẽ viscera Christi per charitatem, & dilectionem participari a vobis. Talis debet esse superioris, & prælati erga inferiores, & subditos charitatis affectus. Vnde, & Chrysostomus
Chry. ho. 2. sup. 2. ad Tim. ait: *Oportet naturales patres, affectu, & dilectione transcendere, qui pater est animarum, sed & spirituales filios, mo*mo *non segnius affici, quam illi sibi necesse est.* de quo vide supra dicta cap. 3. num. 8.

21 *Erit*, inquit, *quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Iudæ.* Idest, absque personarum acceptione suum exercebit officium, tam nobiles, quam ignobiles, & plebeios per domum Iuda designatos, iuste atque affectu paterno iudicando. Ecce sextam conditionem veri pastoris, in qua Christum Dominum maxime claruisse dictum est supra cap. 11. num. 7. & 8. in illa verba: *& iudicauit in iustitia pauperes.*

22 Et *dabo claues domus Dauid, super humerum eius.* Ecce septimam conditionem veri prælati. Debet enim scire se non ad otium, & delitias, sed ad labores, & dolores esse vocatũ, & vt patienter ferat, & super humeros portet onera subditorum, atq. oũe errantẽ: iuxta quod & Paulus

1. Tim. 3. lus ait: *Qui Episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat*: deest bonum onus, sub quo etiã fortissimi coronãtur, vt dictum est cap. 3. num. 7. Hinc est, quod in Scriptura sacra boui tri
Deut. 25. turanti prælatus comparatur, quo
Chry. ho. 15. sup. 1. epist. ad Thim. 4. (vt notauit Beatus Chrysostomus) designatur, quod non debet esse delicatus, aut remissus, sed ferendis laboribus aptus, & ad portandum iugum robustus. Vnde & pastor bonus Christus Dominus, vt suo exem
Vide sup. c. 9. nu. 43 plo alios instrueret, clauem regni sui, hoc est lignum crucis, super humeros portauit, sicut scriptum est: *Factus est principatus super humerum eius*: atque dimittens nonaginta
Luc. 15. nouem oues in deserto, venit ad illã quæ perierat, & inueniens eam, imposuit super humeros suos gaudẽs, quoniam inuenit ouem suam, quæ perierat. Tales debẽt esse pastores, qui infirmitatibus subditorum condescendere sciant, & imperfectiones eorũ supportare: talia officia rationalibus ouibus exhibẽtes, qualia Iacob patriarcha pecoribus ratione carentibus exibuit. Cũ. n. Esau diceret ad Iacob, *Gradiamur simul, eroque socius iteneris tui*, ille respõdit: *Nosti*
Gen. 33. *Domine mi, quod paruulos habeã teneros, & oues, & boues fœtas mecũ: quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges. Præcedat Dominus meus ante seruum suũ: & ego sequar paulatim vestigia eius, sicut videro paruulos meos posse, donec veniam ad Dominum meum in Seir.* Vides quomodo se accommodauit infirmitati ouium? Attende qualiter Apostolus hæc omnia cum filijs suis, quos in Christo genuerat, perfecerit, omnium infirmitatibus cõdescendens, vt omnes lucrifaceret
1. Cor. 9. *Factus sum*, inquit, *Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer; ijs, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) vt eos, qui sub lege erant, lucrifacerem. Iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, (cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi) vt lucrifacerem eos, qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.* Et iterum: *Facti sumus paruuli in medio vestrorum, tanquam si*
1. Thes. 2. *nutrix foueat filios suos.* Hinc discant prælati nimio zelo religionis feruentes supportare subditos imperfectos, & imbecillitatis eorum paterno effectu misereri. Parcere multoties, & dissimulare minora necesse est, ne impatientia correptionis infirmus subditus despondeat, atque contrito iugo in maiora labatur incommoda. Audiant quid B. Chrysostomus dicat: *Equidem com-* Chry. lib. 2. de sacerdotio cir. med. to. 5.
plures recensere possem, quos constat in extrema mala adductos, nõ ob aliud, nisi quod digna ab eis pœna, & quæ peccatis perpetratis par esset, exigeretur. Neque enim temere ad delictorum modum oportet & mulctam ipsam adhibere, sed, tanquam coniecturis quibusdam explorandus est delinquẽtium animus: ne forte fiat, vt dum consuere uis, quod Simile.
interruptum est, scissuram deteriorem facias, ac dum eum, qui lapsus est erigere, atque emendare studes, casus ipse maior per te reddatur. Nam qui infirmi sunt, ac remissi, & magna ex parte mundi huius delitijs, illecebrisque illaqueati, quique idem a generis claritate, & potentia, atque opibus habere se putant, vnde animos magno opere tollant, ij si sensim, ac paulatim peccatorũ correctionem adhibeas, possent vtique, si non penitus, attamen parte aliqua eximere se, ac liberare malis, peccatisq. quibus occupantur: quos si iusta statim animaduersione emendes, fiet vt mi

Universidad de Deusto
Biblioteca

nori etiam illa correctione, quam sustinere poterant, priues.

23 *Et aperiet, & non erit, qui claudat, & claudet, & non erit, qui aperiat,* ideſt, tanta erit, ac talis eius prudẽtia in munere ſuo exequendo, vt quicquid fecerit in executione ſui officij, gratum ſit Deo, & a nemine improbandum, & quod clauſerit, ſit rite clauſum, & quod aperuerit, apertum. Ecce octauam conditionẽ boni Epiſcopi, qui tanta præditus ſcientia, & prudentia eſſe debet, vt abſoluendum non liget, nec ligandum abſoluat. *Sæpe ſit* (inquit Gregorius) *in ſoluendis, ac ligandis ſubditis ſuæ voluntatis motus, non autem cauſarum merita ſequitur. Vnde ſit, vt ipſa hac ligandi, ac ſoluendi poteſtate ſe priuet, qui hanc pro ſuis voluntatibus, & non pro ſubiectorum moribus exercet. Sæpe ſit, vt erga quemlibet proximum odio, vel gratia moueatur paſtor. Iudicare autem de ſubditis digne nequeunt, qui in ſubditorum cauſis ſua vel odia, vel gratiam ſequuntur. Vnde recte per prophetam dicitur. Mortificabant animas, quæ non moriuntur, & viuificabant animas, quæ non viuunt. Non morientem quippe mortificat, qui iuſtum damnat; & non victurum viuificare nititur, qui reum a ſupplicio abſoluere conatur. Cauſæ ergo penſandæ ſunt, & tunc ligandi, atque ſoluendi poteſtas exercenda. Videndum eſt quæ culpa, aut quæ ſit pœnitentia ſecuta poſt culpam: vt quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam viſitat, illos paſtoris ſententia abſoluat. Tunc enim vera eſt abſolutio præſidentis, cum æterni arbitrium ſequitur iudicis.* Greg. ho. 26. in Euang. circa med.

Quod lenę quatriduani mortui reſuſcitatio illa ſignificat, quæ videlicet demõſtrat, quia prius mortuum Dominus vocauit, & viuificauit dicens: Lazare veni foras; & poſtmodum is, qui viuens egreſſus ſuerat, a diſcipulis eſt ſolutus, ſicut ſcriptum eſt. Cumque egreſſus eſſet, qui fuerat ligatus inſtitis, tunc dixit diſcipulis, ſoluite eum, & ſinite abire. Ecce illum diſcipuli iam viuentem ſoluunt, quem magiſter reſuſcitauerat mortuũ. Si enim diſcipuli Lazarum mortuum ſoluerent, fœtorem magis oſtenderent, quam virtutem. Ex qua conſideratione intuendum eſt, quod illos nos debemus per paſtoralem auctoritatem ſoluere, quos auctorem noſtrum cognoſcimus per ſuſcitantem gratiam viuificare. Ioan. 11.

Hinc & Petro dictum eſt: *Tibi dabo claues regni cælorum, & quodcumque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* Et iterum omnibus Apoſtolis dixit Chriſtus Dominus. *Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Vbi obſerua, quod non vnam clauem, ſed duas repromiſit Petro, & conceſſit: alteram ſcientiæ, qua ſciret diſcernere inter lepram, & lepram, & quis ligandus ſit, & quis abſoluendus; alteram potentiæ, qua abſoluendum abſolueret, & ligandum ligaret. Vtrãque clauem in manu ſua habet Chriſtus Dominus, qui ſuper omnẽ Eccleſiã conſtitutus eſt a Patre, rex, & ſacerdos. Ille enim eſt *Sanctus, & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit.* Apoc. 3. Vides qualiter omnes legitimę cõditiones veri paſtoris ſuprapoſitæ conueniant excellentiſſimo quodãmodo Chriſto Domino? Nunc ad contextum litteræ reuertamur.

24 *Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in ſolium gloriæ domui patris eius. Et ſuſpendent ſuper eum omnẽ gloriam domus patris eius, vaſorum diuerſa genera, omne vas paruulum a vaſis craterarum vſque ad omne vas muſicorum.* Paxilli nomine fidele patrocinium intelligit, quo aliquis clientulorũ cauſas ſuſtinet & defendit. & ſumitur metaphora a paxillo, vel clauo, qui in pariete affixus appenſa ſuſtinet, & fideliter retinet, etiam dormientibus qui appenderunt. Paxillis namque vtebantur antiqui, in quibus ſuſpendebãt vaſa, atque cætera inſtrumenta ad miniſterium domus apta. Vnde & Dominus ad Ezechielem prophetã loquens ait: *Fili hominis, quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorũ, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? Numquid tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcumque vas?* Talis, inquit, erit Eliacim, ſicut paxillus in domo Domini, in quo omnia vaſa appendentur, & gloria domus Dei. Per vaſa intelliguntur fideles. iuxta illud, quod Paulus ait: *In magna autem domo, non ſolum ſunt vaſa aurea, vel argentea, ſed lignea, & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædã autẽ in contumeliam. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile Domino, ad omne opus bonum paratum.* Talem ergo decet ſe exhibere miniſtrum Chriſti, & prælatum, atque prædicatorem Euangelij, vt ſit ſoliũ gloriæ Dei: nam *anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ.* & omnia vaſa templi Domini ſuſtineat, non ſolum aurea, ſed etiam lignea, & infima. Vide qualiter Paulus Apoſtolus ſit in domo Dei fidelis paxillus, non ſolum nobilia, ſed etiam infima vaſa ſuper ſe habens appenſa. Etenim fugitiuo ſeruo patrocinabatur ſcribens pro illo ad Philæmonem, & apud Corinthios intercedit pro inceſtuoſo, quem excommunicauerat ipſe, & Ezech. 15. 2. Tim. 2. Sap. 7.

in interitũ carnis tradiderat Satanæ, vt ſpiritus ſaluus fieret in die Domini: atque pro perfidis Iudæis inceſſanter orat. *Voluntas*, inquit, *cordis mei, & obſecratio ad Deum, ſit pro illis in ſalutem.* Et iterum: *Miniſterium meum honorificabo, ſi quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam, & ſaluos faciam aliquos ex illis.* Omnia pendent ſuper Paulum, Gentes, Iudæi, amici, inimici, nobiles, & ignobiles, quoniam charitatem, quæ patiens eſt, & omnia ſuſtinet, poſſidebat. Hæc autem omnia perfectiſſime exhibuit nobis Chriſtus, dum velut paxillus, ſuper quem pater ſuſpendit omnem gloriam domus ſuæ, affixus eſt cruci. Ex illo namque omnia pendent, Angeli in cælo, & peccatores ſuper terram. Ipſe eſt ſolium gloriæ domus patris ſui: quia in illo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ipſe eſt, ſicut Paulus ait: *Portans omnia verbo virtutis ſuæ,* quia nihil ſubſiſtit, niſi per eum; nihil perſiſtere poteſt, aut ſtare, niſi illo ſeruante. Vnde iſte locus potiſsime quamuis in ſenſu myſtico adaptatur Chriſto, qui eleuatus in cruce omnia ſecum leuauit, iuxta illud, *Et ego, ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipſum.* Sic explicat iſtũ locum Auctor Gloſæ interlinearis, & Procopius Gazæus, & alij Patres. Conſonatque iſta explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, qui ſic vertunt præſentem locum Iſaiæ. *Conſtituam eum principem in loco fideli. Et erit in ſolium gloriæ domus patris eius. Et erit confidens ſuper eum omnis glorioſus (vel honoratus) in domo patris ſui, a paruo vſque ad magnum, omne vas paruũ a vaſe craterarum, & pẽdebunt ſuſpenſi de eo in illa die.* Multoties Septua- 1. Cor. 5. Rom. 10. Rom. 11. Coloſſ. 1. Heb. 1. Ioan. 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ginta viri, & interpretes sunt, & expositores simul Scripturæ sacræ, & ita videtur præcipue in isto loco.

25 *In die illa, dicit Dominus exercituum. Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli: & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerat in eo: quia Dominus locutus est.* Redit iterum propheta, & conuertit sermonem contra Sobnam, & sequaces illius, vt opposita iuxta se posita magis eluceſcant, & ex collatione ad Eliacim, magis appareat iniquitas illius. Ait ergo: *Auferetur paxillus, &c.* Ideſt, non erit semper fixus in loco fideli, hoc est in domo Domini fungens officio præpositi, sicut ipse putauerat; sed auferetur de loco suo, frangetur, cadet, & peribit, & cum eo simul etiam destruetur quidquid pependerat in eo, ideſt, omnes adhærentes Sobnam, & vane confidentes in munitionibus vrbis, contradicentesque Spiritui sancto, per prophetas vocanti ad pœnitentiam, & carnalibus delitiis vacantes. Omnes cum paxillo, a qua pendebant, excidentur, & tanquam lignum aridum, & inutile mittentur simul in ignem æternum, & ardent. Consimile profecto eueniet iudicium omnibus seditiosis, & hæreticis, varias sectas subintroducentibus in Ecclesia, vt a vero Dei cultu fideles auertant, & concedentibus libertatem conscientiæ, vt eos factioni suæ adhærere faciant. Vnde, & beatus Petrus contra illos loquens ait: *Fuerunt vero pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum qui emit eos, Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat.* Et post pauca: *Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reseruatur. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis.* Talis fuit Sobnam, tales & sectatores illius, & ideo vna die petierunt simul. 2. Pet. 2.

CAPVT

CAPVT XXIII.

2 ONVS Tyri. Vlulate naues maris: quia vastata est domus, vnde venire consueuerant: de Terra Cethim reuelatum est eis. 2 Tacete qui habitatis in insula: negotiatores Sidonis transfretantes mare, repleuerunt te. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges eius: & facta est negotiatio gentium. 3 Erubesce Sidon: ait enim mare: fortitudo maris dicens: Non parturiui, & non peperi, & non enutriui iuuenes, nec ad incrementum perduxi virgines. 4 Cum auditum fuerit in Aegypto, dolebunt cũ audierint de Tyro: Transite maria, vlulate qui habitatis in insula: Numquid non vestra hæc est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam, cuius negotiatores principes, institores eius inclyti terræ? Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ. 5 Transi terram tuam quasi flumen filia maris, non est cingulum vltra tibi. Manum suam extendit super mare, conturbauit regna: Dominus mandauit aduersus Chanaan, vt contereret fortes eius, & dixit: Non adijcies vltra vt glorieris, calumniam sustinens virgo filia Sidonis: 6 in Cethim consurgens transfreta, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit, Assur fundauit eã: in captiuitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam. Vlulate naues maris, quia deuastata est fortitudo vestra. 7 Et erit in die illa: In obliuione eris o Tyre septuaginta annis, sicut dies regis vnius: post septuaginta autem annos erit Tyro, quasi canticum meretricis. 8 Sume citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita: bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. 9 Et erit post septuaginta annos: Visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad mercedes suas: & rursum forni-

fornicabitur cum vniuersis regnis terræ super faciem terræ. 10 Et erunt negotiationes eius, & mercedes eius sanctificatæ Domino: 11 non condentur, neque reponentur: 12 quia his, qui habitauerint coram Domino, 13 erit negotiatio eius, 14 vt manducent in saturitatem, & vestiantur vsque ad vetustatem.

SVMMA CAPITIS.

1 IN hoc capite vigesimo tertio, quod est vltimum secundæ partis suæ prophetiæ, denunciat Isaias vltimum onus ex his, quæ contra exteras nationes persequentes crudeliter filios Israel supradiximus illum denunciare. Loquitur autem onus istud contra Tyrum, cuius ciuitatis Dominus meminit in Euangelio, cum exprobrans incredulitatem, & duritiam cordis Chorozaim, & Bethsaidæ inquit. Væ tibi Chorozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cilicio, & in cinere pœnitentiam egissent. *Igitur circa euersionem Tyri tria denunciat Isaias. Primo destructionem nauium, quæ non paucæ erant apud habitatores Tyri, de quo ibi:* Vlulate naues. *Secundo prædicit communem dolorem Sidonis, & Aegypti, atque insularum adiacentium, qui omnes plorauerunt simul Tyri destructionem, de quo ab illo versiculo:* Tacete qui habitatis in insula, &c. *Tertio vaticinatur, habitatores Tyri in captiuitatē per regem Assyriorum esse ducendos, de quo ab illo versiculo:* Transi terram tuam, &c. *Quarto eos consolatur, futuram post septuaginta annos eorum libertatem prædicendo, ab illo versiculo:* Et erit post septuaginta annos, &c. *vsque ad finem capitis.*

Mat. 11.

COM-

COMMENTARIVM.

2 ONVS Tyri. *Vlulate naues maris: quia vastata est domus, vnde venire consueuerāt: de terra Cethim reuelatum est eis.* Tyrus hebraice dicitur Zor, estque vicina Iudææ sita ad Aquilonem versus Occidentem. Deseruiebat antiquitus in multis terræ Iudæorum, & necessaria ad communem hominum victum subministrabat. Vnde Hyram rex Tyri fœdus iniuit cum Salomone, prouidebatque abundanter ei ligna, & alia necessaria ad
3. Reg. 5. constructionem templi, vt constat ex lib. 3. Regum cap 5. & ex lib. 1. Esdræ cap. 3. Deuastata igitur Hierusalem, expugnatur etiam Tyrus propter luxuriam, & superbiam, vt cum domina sua lugeat, & omnibus manifestum fiat, nihil esse in mundo stabile, nihil firmum, nihil sub sole perpetuum. Vbi Babylon? Vbi Moab? Vbi Damascus? Vbi Duma? Vbi reges, & principes quondā
Eccls. 1. opulenti? *Vanitas vanitatū, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatū, & omnia vanitas.* Alloquitur autē propheta, & inuitat circumuecinas ciuitates, vt deplorent Tyrum. Et primo sermonem dirigit ad naues, & insensibilia ligna, vt lugeant excidium Tyri: quoniam deinceps in nauibus non nauigabunt habitatores Tyri ad asportandum merces de terra longinqua, & negotiandum, sicut consueuerant. Et si nosse desideras, quis nam ciuitatem tam gloriosam expugnaturus sit, *de terra Cethim*, inquit, *reuelatum est eis*. Quoniam Nabuchodonosor Tyrum per terram, & mare aggressus est, vsus Græcorum subsidio. Habitatores Cethim, ij sunt insulani, Græci, Macedones. *Profuit Tyro*, inquit Hie- Hieron.
ronymus, *naues interire peregrinas, vt cogatur operari terram suam, de qua in prouerbijs dicitur. Qui operatur* Prou. 12
terram suā, saturabitur panibus, vt nequaquā de incerto fluctuū naufragorūque discrimine, sed operis sui viuat frugibus, de quibus in psalmis ad iustum canitur. Labores manuum tuarū Ps. 127.
manducabis. Hinc etiam discamus nos ex malis huius sæculi, negociatione contēpta operari terram nostram, & in illa gradum stabilem figamus, imo ad cælestia properantes seminemus cum lacrymis, quæ postea in fine sæculi cum exultatione metamus: nec diligamus naues, vel negociationes in aquis multis, ne forte subijciamur potestati draconis, qui dominatur in mari. Attendamus ad ea, quæ de negociatoribus maris subiungit propheta.

3 *Tacete qui habitatis in insula: negociatores Sidonis transfretantes mare, repleuerunt te. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges eius: & facta est negociatio gentium.* Per insulam quidam intelligunt Tyrū, alij vero Cyprum, quæ illi proxima est. Vicinas enim regiones, quæ magna

gna comercia habebant cum Tyro tacere iubet, insinuans finem gaudij, & exultationis suæ aduenire, & excidium Tyri, quod in silentium, & stuporem omnes adducet. Et vt augeat luctum, & dolorem, reuocat in memoriam felicitatem præteritam: gaudebant enim omnes negotiatores in Tyro, & merces suas illuc asportabant, vt constat ex cap. Ezec. 27 27. Ezechielis, vbi contra Tyrum loquens ait: *Carthaginenses negociatores tui a multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque repleuerunt nundinas tuas. Græcia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui, mancipia, & vasa ærea aduexerũt populo tuo. De domo Thogorma, equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Filij Dedan negociatores tui: insulæ multæ negociatio manus tuę: dentes eburneos, & hebeninos commutauerunt in pretio tuo. Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum tuorum, gemmam, & purpuram, & scutulata, & byssum, & sericum, & chodchod proposuerunt in mercatu tuo. Iuda, & terra Israel ipsi institores tui in frumento primo, balsamum, & mel, & oleum, & resinam proposuerunt in nundinis tuis, &c.* Ex quo manifeste constat, maximam apud eã negociationem fuisse, ad quam conueniebant vndiq; asportantes mercimonia, non solum per mare, sed etiam per flumina, & potissime per Nilũ, in quo nauigantes Aegyptij fruges suas portabant in Tyrum.

3 *Erubesce Sidon: ait enim mare; fortitudo maris dicens: non parturiui, & non peperi, & non enutriui iuuenes, nec ad incrementum produxi virgines.* Fingit propheta loquentem Tyrũ, quam vocat mare, & fortitudinem maris, quoniam fortissima erat inter omnes maritimas ciuitates, & ab alienigenis, & negociatoribus maxime frequentata. Conqueritur autem Sidoni ciuitati proximæ, eã, vt secum erubescat, adhortans. Sidon namque nonnihil spei posuerat in Tyro, qua deuastata spes Sidonis omnino frustrata est. Ait ergo: *Erubesce Sidon, &c.* Ac si apertius dicat. Ecce ego præsidium, & omnis spes tua perij, & facta sum quasi mulier, quæ non parit, neque educat iuuenes, & virgines, significans hac phrasi, & modo loquendi, se inermem esse, ac destitutam populo ad defendendum se, quasi numquam filios peperisset, & eos, quos genuit alere non posset, neque nutrire. Per filios, & filias, ciuitates illas, & regiones intelligit, quas suis negociationibus Tyrus ditauit: & quoniam in illis nullum refugium, neque auxilium inuenit, ideo in tanta calamitate constituta erubescit, & Sidonem, vt secum erubescat alloquitur, fortasis eo quod merces, quas in Tyro reposuerat Sidon, ab hostibus ingruentibus fuerunt sublatæ. Quasi dicat: Erubesce coram tuis creditoribus, sicut erubescere solent negociatores, cum surripiuntur a latronibus eorum merces, aut naufragio pereunt. Moralem huius loci interpretationem valde notandam inuenies apud beatum Gregoriũ lib. 3. pastoralis curæ admonitione 29. Vbi per mare, vitam sæcularium intelligit, in hoc mũdo fluctuantium: per Sidonem autem spirituales viros, & religiosos, qui quasi muniti, stabiles, & firmi videntur. Sed multoties isti ex comparatione sæcularium remanent confusi, quoniam meretrices, & peccatores præcedunt eos in regno Dei. Non recipiunt Christum filij Israel, qui gloriabantur se populum Dei electum esse, & patrem habere Abraham, sed potius eijcientes illum extra ciuitatem occiderunt, & ecce mulier Chananæa alienigena, & gentilis Christum illam repellentem sequitur, & Dominum, ac filium Dauid confitetur. Multi in terra sanctorum iniqua operantur, & fratribus suis opprobrio sunt, & scandalo, *& ecce vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille simplex, & rectus, & timens Deum, & recedens a malo.* Gentilis, & in terra Hus inter peruersos cohabitans, christianos, & nutritos lacte euangelicæ doctrinæ facit erubescere. Quisquis enim innocentiam, rectitudinem, & patientiam sancti Iob recte considerat, confusione statim & rubore perfunditur, sciens quoniam ad illius perfectionem non pertingit? Ideo Scriptura sacra gentilium exẽpla nobis proponit, vt qui ad sequendum Christi vestigia non mouemur, ex eorum collatione confundamur. Vnde, & Saluator noster Iudæos incredulos reprehendens ait: Mat. 12. *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabũt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ: & ecce plusquam Ionas hic. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapiẽtiam Salomonis, & ecce plusquam Salomon hic.* Vide circa hoc quæ notauimus supra cap. 1. num. 14.

Moralis expositio

Iob 1.

4 *Cum auditum fuerit in Aegypto, dolebunt, cum audierint de Tyro: Transite maria, vlulate qui habitatis in insula: nũquid non vestra hæc est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam, cuius negociatores principes institores eius inclyti terræ?* Denunciat dolorẽ Tyri communem esse futurum aliis ciuitatibus, & regionibus, quæ cũ mercibus venire consueuerant ad eam, inter quas connumerat Aegyptum. Sicut enim Sidon excidium Tyri deplorauit, propter perditas merces suas, ita ob eandem causam contristatur Aegyptus, & dolet, audita illius ciuitatis ruina. Consimiliter dolent mercatores insulani, & obstupescũt. Quibus omnibus, quasi per irrisionem dicit propheta; Ecce ne hæc est illa omni genere lætitię exultans ciuitas, quæ in antiquitate gloriabatur, ad quam omnes confluebant? En ipsa nunc pedibus suis peregrinari cogitur, & oblita suæ teneritudinis, in terras longinquas discalceata procedit. Quis cogitauit hoc? Quis consuluit? Apud homines quidem impossibile videbatur delendam fore aliquando Tyrum, quæ tanta potentia floruit, vt principibus pares essent mercatores, & institores, qui non pretiosas, sed communes emunt merces, sed *Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ.* Ex quo manifesto patet, non fortuitas existimandas esse tantarum ciuitatum subuersiones, sed consulto, & admirabili consilio Dei euenire, vt omnis humana superbia confundatur, & discant diuites non sperare in incerto diuitiarum, sed in solo Deo suam beatitudinem constituant.

5 *Transi terram tuam, quasi flumen filia maris, non est cingulum vltra tibi. Manum suam extendit super mare, conturbauit regna.* Verba sunt Domini, Tyrum per prophetam alloquentis, ac si dicat; O Tyre sta

Universidad de Deusto
Biblioteca

tim pertranſi terram tuam eo impetu, quo ſolet fluuius obediẽs Deo ad mare properare, vbi inter aquas multas euaneſcit, & memoria illius non inuenitur amplius, nec veſtigium; ſic enim peribit gloria tua. Familiaris autem conſuetudo eſt in Scriptura, tranſitum populorum flumini comparare, vt notauimus cap. 2. num. 6. Sequitur: *Non eſt cingulum vltra tibi*. Reddit rationem, propter quam tanta celeritate cogit Tyrũ exire de terra ſua, quia videlicet nõ eſt cingulum reliquum, ideſt, non inuenies in Tyro, quod viliſſimi inſtitores oſtiatim vendere conſueuerunt, vt ſunt zonæ, quibus pueri præcinguntur. Vel ſic. *Non eſt cingulum*, ideſt, omni robore deſtituta es, & auxilio; inermem te reperiet, & imparatam inimicus ad te deuaſtandũ aduẽniens. Solet enim in Scriptura per cingulũ, robur deſignari, iuxta illud, quod
Pſal. 92 dicit Pſalmiſta: *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe*. Et præcincti dicuntur, qui præparati ſunt ad aliquid faciendum. Vnde Dominus in Euangelio, deſiderans nos in die iudicij inuenire paratos
Luc. 12. inquit. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris, & vos ſimiles hominibus expectãtibus Dominum ſuum, quando reuertatur a nuptiis, vt cum venerit, & pulſauerit, confeſtim aperiant ei*. Sequitur: *Manum ſuam extendit ſuper mare, & conturbauit regna*. Senſus eſt. Noli reſiſtere, nec contradicere, o Tyre, conſilio Domini, nec regi Babylonis contra te venienti; quoniam non ipſe, ſed Dominus per illum extendit contra te manum ſuam. Dominus per illum conturbauit regna, a Dan, vſque Berſabe, & omnia regna Chanaan. Ipſe Dominus dixit, & præcepit, vt te etiam debellaret. Et hoc eſt, quod ſubditur: *Dominus mandauit aduerſus Chanaan, vt conſereret fortes eius, & dixit: Non adijcies vltra, vt glorieris, calumniam ſuſtinens virgo filia Sidonis*. Sed obſerua, quod illud aduerbium *vltra*, non ſignificat perpetuitatem, ſed longũ tempus, ſeptuaginta videlicet annorum, poſt quos Dominus miſertus eſt Tyri, vt dicetur infra. *Filia Sidonis* appellatur Tyrus, eo quod a Sidonijs fuerat inſtructa, *Virgo*, eo quod prius expugnata non fuerit: vel quia tenera erat, & delicata: aut vero, quoniam ob ſuam pulchritudinem, & ſpeciem, ardentiſſime fuerat ab alijs ciuitatibus adamata.

6 *In Cetbim conſurgens tranſfreta, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit, Aſſur fundauit eam: in captiuitatem traduxerunt robuſtos eius, ſuffoderunt domos eius, poſuerunt eam in ruinam*. Denunciat per varias regiones captiuos eſſe ducendos habitatores Tyri. Et primo ad inſulam Cethim, quam nonnulli ad Cyprum, alij vero ad Macedones pertinere volunt: deinde ad Aſſyrios, & Chaldæos, vt non habeant certum locum ad manendum. Sequitur: *Vlulate naues maris, quia deuaſtata eſt fortitudo veſtra*. Appellatur Tyrus fortitudo nauium, propter numerum mercatorum, qui ex omnibus regionibus conueniebant ad illã. Sicut ergo in vaſtitate Aegypti vlulauerũt aquæ, & contriſtati ſunt piſcatores, vt in regione illa, quæ aquis erat feliciſſima, ſignum excidij certiſſimum totius regni eſſet, eorum ruina: ita in Tyro, quæ mercibus abundabat, aſportatis per mare de terris

ris longinquis, naues, & mare vlulare præcipiuntur: vt ex eorum luctu, & triſtitia, deuaſtatio magnæ ſuperbæ ciuitatis colligatur.

7 *Et erit in die illa: in obliuione eris o Tyre ſeptuaginta annis, ſicut dies regis vnius: poſt ſeptuaginta autem annos erit Tyro, quaſi canticum meretricis*. Nunc iam incipit propheta Tyrijs proſpera nunciare: oſtendit enim tempus calamitatis ipſius finem tandem eſſe habiturum, videlicet poſt ſeptuaginta annos, quibus Iudæi in Babylone fuerunt captiui. Dicuntur autem ſeptuaginta anni dies vnius regis, eo quod longiori tempore vt plurimum regnare non ſoleant principes, imo neq. ſuperuiuere. Vnde, & philoſophi decimum ſeptennarium annorum vitæ humanæ valde periculoſum, & fatalẽ eſſe iudicauerunt. Iuxta quod
Pſal. 89. & ſcriptum eſt: *Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni: Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor, & dolor*. Hebræi per vnum regem, Dauid intelligunt, qui ſeptuaginta annis ſuperuixit. Alij Nabuchodonoſor, & filios eius, tanquam vnum regem accipiunt, quorum imperium ſeptuaginta annis durauit. Tranſactis ergo ſeptuaginta annis, erit Tyro, quaſi canticum meretricis. Supra Tyrum comparauit propheta virgini, cum nondum eſſet expugnata, nec labores experta, aut in captiuitatem ducta, quoniam ſpecioſa ciuitas erat valde, & omnibus grata: nunc vero meretrici confertur, eo quod in captiuitatem ducta decorem ſuum, & honorem amiſerit, & omnibus gentibus facta fuerit deſplicabilis. Denique obſerua in hoc loco Dei miſericordiam, & clementiam, qui nunquam in hoc
1. Reg. 5.

ſæculo contra peccatores ſic iraſcitur, vt miſericordiæ obliuiſcatur. Ciuitas Tyri nullum terminum impoſuit delictis, quibus Deum ad iracundiam prouocauit, ſed peccata peccatis addendo in dies proficiebat in peius. Et ecce miſericors Dominus, & benignus, terminum ſeptuaginta annorum captiuitati ſuperbæ ciuitatis imponit, vltra quem non progrediatur vlterius. Vlciſcitur peccata parentum in filios, non quidem in æternum, ſed vſque in tertiam, & quartam gene Exod. 20
rationem: at *miſericordia eius a progenie, & in progenies timentibus* Luc. 1.
eum. Vt enim verbis vtar Origenis: Origenes
Miſericordia Dei, non in vna generatione, ſed in ſempiternum extenditur a generatione in generationem.

8 *Sume citharam, circui ciuitatẽ meretrix obliuioni tradita: bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui ſit*. Cupiditas pecuniarum, quæ negociationibus multis per fas & nefas acquiruntur, concupiſcentiæ carnis, & quæſtui meretricio non immerito comparatur, quoniam non minus vnum; quam aliud homines dementat. Propter quod ſanctus Paulus auaritiam idolorum ſeruitutem eſſe dixit. Cum ergo Tyrus, quæ propter diuitiarum abundantiam prius apud omnes nationes fuerat glorioſa, deſplicabilis poſtmodum toto tempore captiuitatis facta eſſet, atque abiecta, & obliuioni tradita: nunc iam illam alloquens denunciat propheta, ſuis negociationibus, atque induſtria, poſt ſeptuaginta annos captiuitatis ad ſplendorem priſtinum reducendam eſſe. Ait ergo: *Sume citharam meretrix*: ideſt ſumes. *Bene cane*, ideſt ad modum meretricis dulciter canes, & ſuauiter, vt ad te gen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes allicias,& mercatores de regionibus longinquis attrahas spe lucri & tuis negociationibus te,sicut fuisti olim,facias memorabilem. Ecce mercaturæ rei meretriciæ comparantur, propter maximam similitudinem, quam inordinatus appetitus diuitiarum habet cum concupiscentia carnis. Vnde mercatores, &negociatores fornicatores dicuntur, & negociatio ipsa fornicatio appellatur: subditur enim.

9 *Et erit post septuaginta annos visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad mercedes suas: & rursum fornicabitur cum vniuersis regnis terræ super faciem terræ.* Igitur per citharam, & suauem cantum intelligit fraudes mercatorias, versutias, illecebras, blanditias, & mendacia, quibus negociatores decipiunt paures simplices, vt eorum substantiam deuorent. Ideo propheta futurum esse inquit, vt Tyrus leui melodia aures demulceat,& multiplicet carmina, idest fraudes fraudibus adiungat,illecebras addat illecebris,& fallacias fallacijs,vt in sui memoriam, & amorem alios excitet, & inflammet eisdem artibus, quibus eos antea vulnerauerat. Denique sicut vetula meretrix, atque deformis rationes excogitat, & varia media, quibus redeat facilius in hominum gratiam, vestitu, ornatu, fuco, & varijs coloribus, ammissam longæuitate pulchritudinem reparando: ita & Tyrus sese ornauit, & depinxit, vt vel sic ad eam conuenientibus grata esset. Quod si erga impios, & deceptores tam misericordem se exhibet Dominus, & benignum, qualis erga eos futurus est, quos adoptauit in filios?

Simile.

10 *Et erunt negociationes eius,& mercedes eius sanctificatæ Domino: non recondentur, neque reponentur: quia his, qui habitauerint coram Domino, erit negociatio eius, vt manducent in saturitatem, & vestiantur vsque ad vetustatem.* Sicut ante captiuitatem deseruierũt Tyrij populo Israel, vt dictum est num. 2. ita,inquit, postmodum erunt obsequentes populo Dei diuitijs acquisitis negociationibus suis, atque illis, qui habitant coram Domino, vt laudent eum. Quinque namque de eiusmodi diuitijs prædicit propheta.

1 *Erunt sanctificatæ Domino.*
2 *Non recondentur, neque reponentur.*
3 *His qui habitauerint coram Domino deseruient.*
4 Erunt pauperibus,*vt manducent in saturitatem.*
5 Deseruient illis,*vt vestiantur vsque ad vetustatem.*

10 Talis.n.debet esse vsus diuitiarum,vt primum sanctificentur Domino,& in cultum illius offerantur, sicut obtulerunt illi, de quibus scriptum est: *Egressaque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias Domino, ad faciendũ opus tabernaculi testimonij. Quid quid ad cultum, & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt,armillas,& inaures, annulos, & dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habebat hiacynthum, & purpuram,coccumque bis tinctum,byssum,& pilos caprarum,pelles arietum, rubricatas, & ianthinas, argenti, ærisque metalla obtulerunt Domino.lignaque Setim in varios vsus.Sed et mulieres doctæ,quæ neuerant dederunt hiacynthum, purpuram, & vermiculum, ac byssum, & pilos* Exod.35

caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. Principes vero obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerale, & rationale,aromataque & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum, ac thymiama odoris suauissimi componendum. Omnes viri, & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera, quæ iusserat Dominus per manũ Moysi. Ecce qualiter omnes,quæ apud se habebant, offerebant Domino, vnusquisque iuxta facultatem suam. Qui multas habebat diuitias, tribuebat abundanter, & qui exiguum, etiam exiguum dicabat Domino. Hinc & fideles ex optimis terræ frugibus decimas, & primitias, & alias oblationes iuxta consuetudinem cõmuniter receptam offerunt Deo. Sed cauendũ est maxime,ne diuites huius sæculi ex substantia pauperum acquirant iniuste quæ postea in cultum templi offerre desiderant. Talis enim oblatio non est accepta, sed execrabilis Domino, vt multis locis Scripturæ comprobauimus capite 1. numero 40.

11 *Non recondentur,* inquit, *neque reponentur.* Quoniam diuitiæ non sunt abscondẽdę a pauperibus, neque accumulandæ,aut conseruandæ ad augendum statum, & multo minus reponendæ apud vsurarios, vt modis illicitis multiplicentur. Si enim seruus ille infidelis, & nequã reprehensus est acriter, eo quod pecuniam Domini sui habuit repositam in sudario, quanta confusione digni erunt, qui absque vllo termino bona temporalia thesaurizant, & ignorant cui congregabunt ea? Audi quid de his per similitudinẽ dixerit Dominus in Euangelio. Luc. 19. Luc. 12. *Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit: & cogitabat intra se dicens: quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea,& dicam animæ meæ:anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: stulte, hac nocte animam tuam repetent a te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat,& non est in Deum dives.* Expende vanam hominis sollicitudinem.Horrea quærit maiora, in quibus recondat, congreget sua & reponat in multos annos, & non recogitat miser, quia non sunt multi anni, sed nec dies vitæ eius: neque aduertit bona temporalia non esse recondenda,aut reponenda,sed spargenda, & distribuenda pauperibus: *Quæ enim seminauerit homo,hæc & metet.* Vide Chrysost. hom.34.& 55. in Genes. to.1. Gal. 6.

12 *Quia his, qui habitauerint coram Domino erit negociatio eius.* Reddit rationem, propter quam bona, quæ suis negociationibus acquirẽt habitatores Tyri, non recondentur,nec reponentur: quia videlicet liberaliter ea distribuent illis, qui habitant coram Domino, & laudãt eum, vt sustententur ministri eius. Hoc titulo offeruntur Ecclesiæ a fidelibus decimæ, hoc titulo debentur,vt latissime probat sanctus Thomas 2.2. quæst.86.& 87.Primo,quoniam ad ius naturale pertinet, vt homo ex rebus sibi datis a Deo aliquid exhibeat ad honorem illius,& cultum, in signum subiectionis, & seruitutis, & vt vel sic fateatur, & protestetur, quoniam Dominus vniuersorum ipse est. Vnde cũ populus Israel corde toto offerret Domino 2.Mac.4

Universidad de Deusto
Biblioteca

mino ad ædificationem templi ea,
1. Paral. 29. quæ sponte promiserat: *Lætatus est Dauid rex gaudio magno. Et benedixit Domino coram vniuersa multitudine, & ait: Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum. Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim, quæ in cælo sunt, & in terra tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes, suæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia; in manu tua magnitudo, & imperium omnium. Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Hinc & Dominus loquens per Moysen ad pópulum suum, quem eduxit de captiuitate Aegypti, & in terram promissionis introduxit,
Deut. 26. ait: *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum. Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum terram, pro qua iurauit patribus nostris, vt daret eam nobis.* Secundo, quia etiam ratio naturalis dictat, vt eis, qui ad salutem totius populi ministrant cultui diuino, populus similiter necessaria ad victum, & vestitum subministret: sicut & illis, qui communi vtilitati inuigilant, videlicet principibus, & militibus, atque alijs eiusmodi, stipendia victus debentur a populo. Vnde & Apostolus hoc probat 1. ad Corinthios 9. per humanas consuetudines dicens: *Quis militat suis stipendijs vnquam? Aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Numquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: non alligabis os boui trituranti. Nũquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* Quibus verbis (vt inquit S. Thomas) concludit Paulus, *quod poterant Apostoli temporalia accipere ab eis, quibus prædicabant, quia eis spiritualia seminabant: quia qui dat magna, non est mirum si accipiat parua.* Vnde ad Romanos 15. loquens de collectis, quæ fiebant in sanctos, hoc est ad Christianorum pauperum sustentationem, qui Deo erant dicati, ait: *Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem. Debitores sunt eorum. Nam si spiritualiũ eorum participes facti sunt gentiles: debent & in carnalibus ministrare illis.* Præterea etiam Saluator mundi discipulis missis ad prædicandum dicit: *In eadem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est n. operarius mercede sua.* Ex quo patet, quod prædicatori, quasi merces debetur victus ab his, quibus prædicat. Quod etiam confirmat illud, quod Dominus per Malachiam dixit: *Inferte omnem decimationem in horreum meũ vt sit cibus in domo mea.* Hic ergo locus Isaiæ, & alia in confirmationẽ eius adducta, condemnat apertè vesaniam eorum, & errorem, qui omnibus religionibus detrahebãt, & specialiter fratribus mendicantibus, eo quod orationi insistentes, & sacro-

S. Th. opuscu. 19. cap. 7.

Rom. 15.

Malach. 3.

sacrorum librorum lectioni, atque alijs spiritualibus exercitijs ex elemosynis populi sustentabantur, ac subinde religiosorum mendicantiũ statum damnãdum esse procaciter affirmabant. Huius erroris primi auctores fuerunt duo magistri Parisien. tempore beati Ludouici regis Francorum, vnus illorum appellabatur Sigerius, alter vero Vuillelmus de sancto Amore. Contra istos & eorum sequaces, sanctus Thomas se opposuit, velut turris validissima & fortissimum religionum omniũ propugnaculum, scribens circa hoc opusculum 19. approbatum postea a Clemente Quarto, in cuius opusculi cap. 7. probat latissime oppositum eius, quod illi duo magistri Parisienses docuerunt.

Eleemosyna est spiritualis negociatio.

13 Denique obseruandum est, quod eleemosyna, & munera, quæ Iudæis astantibus coram Domino obtulerunt Tyrij, dicuntur a propheta in præsenti *negotiationes eius.* Primo quoniam ex pecunijs negociationibus acquisitis misericordes in pauperes fuerunt habitatores Tyri. Vt hinc discant homines facere sibi amicos de mammona iniquitatis, vt cum defecerint, recipiant eos in æterna tabernacula. Arte ista, & industria tales sibi amicos acquisiuit vilicus iniquitatis cuius prudentiam laudauit Dominus in Euangelio. Secundo dicitur elemosyna ipsa, & misericordia, negociatio; quoniam re vera multo maiora bona negociantur sibi homines misericordes, quã soleant anari suis negociationibus pecunias acquirere. Vnde & Paulus ad Philipp. scribens, qui in illum misericordes fuerunt, & liberales, ait: *Scitis autẽ, & vos Philippenses, quod in principio Euangelij, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicauit in ratione dati, & accepti, nisi vos soli: quia & Thessalonicã semel, & bis in vsum mihi misistis: non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra.* Vbi elemosynam communicationem vocat in ratione dati, & accepti, quoniam dines dat pauperi, vnde reuerà subleuetur eius miseria, & a paupere accipit spiritualem fructum, vnde misericordiam inueniat apud Deum. Scriptum est enim: *Præmium bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Quoniam elemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & nõ patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna omnibus facientibus eam.* Et iterum ait Sapiens: *Qui facit misericordiam, fœneratur proximo suo.* Et post pauca. *Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis, quam aurum. Conclude elemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugnabit.* Igitur sicut in negociationibus, qui vendit vtilis est emptori dãdo illi merces. quibus indiget, & emptor vtilis est venditori retribuẽdo illi pecunias: ita consimiliter accidit in operibus misericordiæ; pauper enim, & dines sibi inuicem communicant ratione dati, & accepti. Et sicut fœnerator lucrum reportat ex mutuo, ita, & qui tribuit pauperi multo magis dines efficitur, non quidẽ substantiam ipsius pauperis deuorando suauiter, & consumendo, sicut vsurarij faciunt. & auari, qui dum vtiles videntur esse pauperi indigẽti, hostes, & raptores efficiuntur illius; sed misericordiam apud Deũ promerendo, & acquirendo thesaurum

Luc. 15.

Philip. 4.

Tob. 4.

Eccls. 29.

rum, quod in æternum sit dies in Deum. Audi quid B. Chrysost sentiat. *Ideo inquit Apostolus, diuitibus huius mundi præcipe, non superbe sapere, nec sperare in incerto diuitiarũ, sed largos esse communicatores bonorũ.* 2. Tim. 6. *Nam pauper in sanctitate melior est, quam tu in rebus sæcularibus. Tuæ res proficiant ad illius sustẽtationem in hoc sæculo, vt & illius sanctitas proficiat ad tuam sustẽtationem in illo: sicut vlmus infructuosa dat humorem viti, vt vitis pro se, & pro vlmo proferat fructum. Ergo iubet nos Christus mutuũ dare pecuniam non tamen sub vsuris: quia qui sub vsuris mutuum dat, in prima quidẽ facie sua videtur dare, reuera autem non sua dat sed alterius tollit. Nam videtur quidẽ necessitati succurrere, reuera autem in maiorem mittit necessitatem. De vno vinculo soluit, & multis vinculis alligat. Et non propter iustitiam Dei, sed propter proprium lucrum. Similis enim est pecuniæ vsuraria aspidis morsui. Sicut enim qui ab aspide percutitur, quasi delectatus vadit in somnum, & sic per suauitatem soporis moritur: sic & qui accipit sub vsuris pro tempore delectatur, quasi qui beneficium accipit, & sic per suauitatem beneficij non sentit, quomodo captiuus efficitur. Nam sicut venenum aspidis latenter per omnia membra discurrit, & corrumpit: sic vsura per totas facultates eius discurrit, & conuertit eas in debitum. Sicut enim fermentum modicum, quod mittitur in multam farinam, totam conspersionem corrumpit, & trahit illam, & facit illã totam fermentum: sic cum vsura in domum alicuius intrauerit, totam substantiam eius ad se trahit, & conuertit in debitum.* Lege circa hæc eundem Chrysostomum hom. 24. in Ioannẽ col. 4. to. 2. & homil. 32. super primam epistolam ad Corinth. col. 7.

Chry. ho. 12 imperf. in Mat. in fine to. 2.

Simile.

14 *Vt manducent in saturitatem, & vestiantur, vsque ad vetustatem.* Ecce qualis eleemosyna, quæ fit a diuitibus huius sæculi pauperibus Christi esse debeat, quam liberalis & larga, quam abundans, & affluẽs, vt sit pauperibus in saturitatem, & vestiantur vsque ad vetustatem, id est in omni vita sua, vt explicat glosa interlinealis. *Quod superest date eleemosynam*, inquit Christus Dominus in Euangelio. Non ait date parumper ex illis, quæ vobis superfluunt: nec ait date famelico miseram bucellam panis, quam vix dentibus contrectare valet, sed inquit, quod superest date eleemosynam. Totum, quod superest, date, date affluenter, & in saturitatem, vt pauper famelicus impleatur. *Nõ onerosa sunt præcepta*, inquit Chrysost. *Ea quæ pereunt, quæ a vermibus arroduntur, quæ absque vsu, & frustra consumuntur, hæc dispensa, vt tibi fiant vtilia, vt & detrimenti damnum effugias, & ex ipsis lucrum maximum tibi pares. Excellentis enim, & magnæ humanitatis est, post tot spirituales admonitiones arculis, & muris includere superflua, & non illis subleuare proximorum inopiam, sed sinere a rubigine, & tinea potius corrumpi, & propter illa supplicijs potius plecti, quam dignã pro eis remunerationem accipere.* Hinc & Tobias abundantem misericordiam filio suo commendans ait: *Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet, vt nec a te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit abundanter tribue. si exiguũ tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* Non sit ergo diues parcus in distribuendo, sed imitetur illum, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, qui aperit manũ suam & implet omne animal benedictione. Igitur habitatores Tyri tam liberaliter, & abundãter populo Dei ministrabant necessaria, vt esset illis eorum misericordia in saturitatem. Propter quod Propheta regius filias Tyri eorum animas esse dixit, quæ abundanter in pauperes misericordiam exhibent; quoniam Tyriorum liberalitatem, & pietatem imitantur. Ait enim: *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis;* Adorant Christum in muneribus, qui misericordes sunt in pauperes: vultum illius venerantur, qui egenis vsq. ad saturitatem tribuunt. Vnde Augustinus ait: *Modo venit rex, & ipse munera vult. Quæ munera? Eleemosynas. Ipse est enim iudicaturus, & munera imputabit quibusdam. Venite, inquit, percipite regnum, quoniam esurii, & dedistis mihi manducare, &c. Hæc sunt munera, in quibus adorant filiæ Tyri regem, qui dicit, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et quæ sunt filiæ Tyri, & quomodo adorabunt eum in muneribus, planius voluit dicere, cum subiunxit, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Hæ filiæ Tyri adorantes in muneribus, diuites sunt plebis, quos ille alloquitur amicus sponsi, Præcipe diuitibus huius sæculi non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter. Diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, adorent in muneribus; sed non perdant, securi ponant, vbi semper inuenient.* Quamuis autem hæc prophetia Isaiæ partim fuerit adimpleta ab habitatoribus Tyri, cum post septuaginta annos captiuitatis reddeuntes ad meliorem fortunam, obtulerũt munera tempore Nehemiæ ad reædificationem templi, & sustentationem pauperum; perfectius tamen completa est in aduentu Saluatoris, quando multi ex habitatoribus Tyri ad fidem Christi sunt conuersi. Nam, vt habetur Mat. cap. 6. *Multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis venerat, vt audirẽt eum, & sanarentur ab infirmitatibus suis.* Ex quibus credendum est multos postmodum vendidisse omnes facultates suas, & constituisse pretium ante pedes Apostolorum, vt distribueretur inter pauperes, iuxta illud, quod refertur Act. 4. *Quotquot possessores agrorum, aut domorũ erant vendentes, afferebant pretia eorũ, quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem singulis, pro vt cuique opus erat.*

Pſal. 44.

Aug. ſup. pſ. 44. to. 8

Matt. 6.

LIBER TERTIVS
COMMENTARIORVM
IN ISAIAM PROPHETAM.

Auctore

R. P. MAGISTRO F. DIDACO ALVAREZ Metimnensi, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd. Romæ in Collegio S. Thomę super Mineruam sacrę Theologiæ professore, & Regente.

DE VNIVERSALI omnium iudicio.

OVONIAM omnia mala pœnæ, & omnes calamitates, quas pro suis delictis homines patiuntur in hoc sæculo, figura quædam sunt, & præsagium eorum, quæ superuenient impijs in iudicio, vt Gregorius dicit libro decimonono moralium capite vltimo, reliquum est, vt postquam in duobus libris præcedentibus expendimus cũ Isaia mala pœnæ, famem, captiuitatem, vincula, mortes, & alia incommoda, quæ Dominus intulit populo suo ob ingratitudinem maximam, & idolatriam, atque decem onera, quæ diuersis gentibus, & nationibus Israel persequentibus comminatus est Deus: nunc iam in hoc tertio libro, de vniuersali iudicio, atque de excidio totius orbis sermonem faciamus, & absoluamus tertiam partem comminationum iuxta diuisionem factam in præfatione huius operis pagina

Greg. 19. moral. c. vltimo.

gina 10. num. 17. De hac enim materia agit Isaias in quatuor capitulis sequentibus iuxta communem, & magis receptam explicationem sanctorũ Patrum. Omnia vero, quæ circa vniuersale iudicium denunciat Isaias, ad tria potissima capita reducuntur. Primo enim causam, propter quam vniuersale iudicium est futurum, prædicit. Secundo magnitudinem afflictionis reproborum, & pœnas, quas iuste pro peccatis suis in æternum luent. Tertio lætitiam magnam, & gloriam electorum, prorumpens eorũ nomine in gratiarum actionem pro beneficijs maximis ab illo acceptis, vt in sequentibus patebit.

CAPVT XXIIII.

ECce Dominus dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & disperget habitatores eius. 3 Et erit sicut populus, sic sacerdos: & sicut seruus, sic dominus eius: sicut ancilla, sic domina eius: sicut emens, sic ille qui vendit: sicut fœnerator, sic is qui mutuum accipit: sicut qui repetit, sic qui debet. Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prędabitur. 4 Dominus enim locutus est verbum hoc. Luxit, & defluxit terra, & infirmata est: defluxit orbis, infirmata est altitudo populi terræ. 5 Et terra infecta est ab habitatoribus suis: 6 quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt 7 fœdus sempiternum. 8 Propter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius: ideoque insanient cultores eius, & relinquentur homines pauci. 9 Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. Cum cantico non bibent vinum: amara erit potio bibentibus illam. 10 Attrita est ciuitas vanitatis, clausa est omnibus domus nullo introeunte. 11 Clamor erit

super vino in plateis: deserta est omnis lætitia: translatum est gaudium terræ. Relicta est in vrbe solitudo,& calamitas opprimet portas. Quia hæc erunt in medio terræ,in medio populorum: 12 quomodo si paucæ oliuæ, quæ remanserunt excutiantur ex olea: & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi leuabunt vocem suam, atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, 13 hinnient de mari. 14 Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum: in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti. Et dixi. 15 Secretum meum mihi, secretum meum mihi, væ mihi: 16 præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. 17 Et erit: Qui fugerit a voce formidinis, cadet in foueam: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: 18. 19 quia cataractæ de excelsis apertæ sunt,& concutientur fundamenta terræ. 20 Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, 21 commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculum vnius noctis: & grauabit eam iniquitas sua,& corruet, & non adijciet vt resurgat. 22 Et erit: In die illa visitabit Dominus super militiam cæli in excelso: & super reges terræ, qui sunt super terram. 23 Et congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere: 24.25.26.27 & post multos dies visitabuntur. 28 Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

SVMMA

SVMMA CAPITIS.

QVINQVE *prædicit in hoc capite Isaias circa vniuersale iudicium. Primo desolationem, & euersionem generalem totius orbis, de qua agit in principio capitis. Secundo causam assignat, propter quam in vniuersis creaturis, etiam ratione carentibus, manifestabitur ira Dei in die iræ, illamque asserit esse peccata hominum, quæ absque vllo termino multiplicata sunt, & hanc assignat ab illo versiculo*: Et terra infecta est, &c. *Tertio paucitatem electorum declarat exemplo olearum, & racemorum, qui ex vindemia relinquuntur, ibi*: Quomodo si paucæ oliuæ. *Quarto inenarrabile electorum gaudium explicat exemplo nauigantium, quorum lætitia, cum perueniunt ad portum, plaudendo manibus, & vociferando, atque aliis signis iocunditatis, exprimitur, de quo agit ibi*: Hinnient de mari, &c. *& ibi*: A finibus terræ, &c. *Quinto reproborum pœnas, atque earum æternitatem denunciat, ibi*: Secretum meum mihi, &c. *vsque ad finem capitis.*

COMMENTARIVM.

ECCE *Dominus dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & dispergit habitatores eius.* Postquã prophe ta descripsit particularium quarũdam ciuitatum desolationem, nũc generalem totius orbis describit interitum. Ac si dicat: Vt quid tanta anxietate, & dolore, vnius regni, vel alterius deploro ruinam? Quid tempus consumo in enumerandis oneribus infidelium nationum, vel excidium ciuitatis sanctę denunciando? Ecce nunc iam video totius orbis consummationem. Ecce Dominus, qui condidit vniuersa, dissipabit terram, & euacuabit omni

omni ornatu suo, ita vt nuda prorsus remanere videatur. *Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur:* Sed, vt inquit Petrus.

2. Pet. 3. *Aduenient dies Domini, vt fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autē, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.* In die illa *affliget faciem eius*, hoc est terrę:

Luc. 21. *Erunt* quippe *signa in sole, & luna, & stellis, & in terra præsura gentium arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi.* Et sicut lioteum contorqueri solet, aut herba, a qua succus aliquis detrahitur: ita & vniuersus orbis in die iudicij comprimetur, & terra deinceps non germinabit, sed sicca prorsus remanebit, & arida. Et dispergentur habitatores eius, quoniam hœdi tunc separabūtur ab ouibus, vt dictum est cap. 1. num. 7. Septuaginta interpretes sic transferunt istum locum. *Ecce Dominus dissipat orbem terræ totum & desolabit eum, & reuelabit faciem eius, & disseminabit habitantes in eo.* In quibus verbis primo expendendū est illud, quod ait prophera: *Orbem terræ totum*, ex quo manifeste colligitur, hanc prophetiam esse de vniuersali iudicio, atque de totius orbis excidio. Secundo obseruandū, quod in illa die reuelabit Dominus abscondita tenebrarum, & facies omnium nudabuntur. Ait enim: *& reuelabit faciem eius.* Nunc enim velatas habent facies suas electi, & reprobi, neque ab occursu faciei di

Eccls. 9. gnosci possunt, quia *nemo scit, vtrū odio, vel amore dignus habeatur, sed omnia in futurum reseruantur incerta.* Sed tunc auferetur velamen, & filij lucis a filijs tenebrarum discernentur: iuxta quod beatus Ioannes

1. Ioan. 3. ait: *Charissimi nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est.* Hinc & Apostolus obiurgans illos, qui temere iudicabant istum ministrum Euangelij sanctiorem illo esse, ac Deo magis acceptum ait: *Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.* 1. Cor. 4 *Mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die; sed neque meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum; sed non in hoc iustificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare, quo adusque veniat Dominus; qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique a Deo.*

3 *Et erit sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic Dominus eius; sicut ancilla, sic domina eius; sicut emens, sic ille, qui vendit: sicut fœnerator, sic is, qui mutuum accipit: sicut qui repetit, sic qui debet.* Ac si apertius dicat. Nullus, qui inuentus fuerit supplicio dignus, relinquetur impunitus in die iudicij, in quo omnis humana felicitas terminabitur, in quo nullus erit personarum respectus, in quo iudicabuntur pariter populus, & sacerdos, seruus, & Dominus, parvus, & magnus, diuites, & pauperes, principes, & vulgares. Quia *vnusquisque nostrum* Rom. 14 *pro se rationem reddet Deo.* Quia *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonū, siue malum.* Quia in Christo *non est* Colos. 3 *gentilis, & Iudæus, & circumcisio, & præputium. Barbarus & Scytha, seruus, & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Quia *omnis, qui iniuriam facit, recipiet id, quod iniuste gessit: & non est personarum acceptio apud Deum.*

Quia

Zach. 5. Quia *omnis fur iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.* nec tamen omnes pœnæ damnatorum futuræ sunt æquales, sed iuxta mensuram delicti, erit & plagarū modus. Scriptum est enim in Euan

Luc. 12. gelio. *Ille seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna, plagis vapulabit paucis.* Et rursus. *Fortioribus autem fortior instat cruciatio.* In cuius signum

Iosue 8. regem Hai suspendit Iosue *in patibulo vsque ad vesperam, & solis occasum. Præcepitque, & deposuerunt cadauer eius de cruce, proieceruntque in ipso introitu ciuitatis, congesto super eum magno acerno lapidum, qui permanet vsque in præsentem diem.* Vulgus autem indoctum occiditur; quoniam diuitibus, & nobilioribus maiora opprobria præparata sunt, & magis ignominiosum iudicium. Notandum est autem, quod, vt designaret propheta, omnem humanam felicitatem, & gloriam, in suppliciū æternum esse commutandam, triplici vsus est exemplo. Nam gloria mundi in tribus consistit, videlicet in honoribus, in diuitijs, & in delitijs carnis. Quæ tria ordine præpostero enumeranit Ioannes di

1. Ioan. 2. cens: *Quoniam omne, quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Honores, quibus homines inflari solent, & extolli, ad superbiam vitæ pertinent. Diuitiæ autem ad concupiscentiam oculorum, sed delitiæ ad concupiscentiam carnis spectant. Hæc tria similiter in præsenti commemorat Isaias. Sacerdos enim nomen est dignitatis eximiæ, & honoris, Dominus quoque, & similiter Domina. Vendens autem, & fœnerator, atque pecuniam repetens diuites huius sæculi designant, qui rebus temporalibus abūdant: emens vero, & mutuum accipiens significant illos, qui ad delitias corporales pretium requirūt; sed in iudicio nullum erit inter eos discrimen: quoniam æqualiter omnes iudicabuntur. Nec saluabit sacerdotem sacerdotalis honor, nec dominum dignitas eius, nec fœneratorem eius diuitiæ liberabunt a morte, nec caro, aut eius delitiæ proderunt quidquam, sed sicut statim subditur. *Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur.*

4 *Dominus enim locutus est verbum hoc: luxit, & defluxit terra, & infirmata est altitudo populi terræ.* Confirmat hanc prophetiam, & corroborat auctoritate Dei loquentis. Si enim alius prædiceret finem mundi esse futurum, quis esset, qui crederet illi? Verum, quia Dominus locutus est verbum hoc, quia decretum est a Deo, vt malum hoc eueniat vniuerso orbi, eueniet vtique. Iussit omnipotens, vt euacuetur terra, euacuabitur ergo: præcepit, vt decidat flos eius, & defluat, & infirmetur altitudo illius; ergo ita fiet sicut Dominus ordinauit. *Defluxit,* inquit, *terra,* vt scias quanta facilitate facturus sit consummationem terræ; ea videlicet, qua folium arescit, & defluit ab arbore. Et ne putares de vna, aut altera terræ parte sermonem esse, repetit, *defluxit orbis, &c.* vt excidium totius orbis intelligas denunciari, & quidquid honorificum est, & excelsum in terra, infirmandum esse tandem, & finem habiturum.

5 *Et terra infecta est ab habitatoribus suis: quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sem-*

sempiternum. Reddit rationem, propter quam vniuersus orbis desolatur: quia videlicet corrupta est terra, & infecta ab habitatoribus suis. Infectus est aer, infectus est ignis, & alię creaturę, quibus reprobi abutuntur, & Deum offendunt: ideo puniuntur, & desolantur cum homine; vt non solum in propria persona, sed etiam in omnibus, quæ propter illum creata sunt, peccata eius puniantur. Expende quanta sit malitia, & corruptio peccati, qua non solum anima inficitur, sed etiã terra ipsa corrumpitur, & sterilis
Psa. 105 efficitur. Scriptum est enim. *Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinuentionibus suis.* Et
Psa. 106 iterum: *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in salsuginem a malitia inhabitantium in ea.* Et rursus:
Gen. 6. *Corrupta est terra coram Deo, & repleta est iniquitate.* Et assignãs rationẽ corruptionis eius subdit: *Omnis quippe caro corruperat viam suam super terram.*

6 Constituit autem propheta tria genera peccatorum, propter quæ mala futura superuenient vniuerso orbi. Primum genus est peccatorum, quæ contra legem naturalem committuntur. Et hoc designant verba illa: *Transgressi sunt leges.* Est lex naturalis insita nostris pectoribus, quam vt antiquissimam venerari oportebat, & adimplere. Sed transgressores eius, qui contra legem inditam naturæ peccauerunt: per legem naturæ iudicabuntur. Secundum genus peccatorum est contra legem scriptam, & positiuam, de qua dicit nunc propheta; quoniam habitatores terræ *mutauerunt ius.* Hoc enim ius mutare intentauerunt Iudæi, cum varios errores legi scriptæ intermiscentes, a Dei cultu, & amore seipsos, & populum auertebant, vt diximus c. 1. num. 64. Sub hoc genere comprehenduntur omnia peccata contra præcepta cæremonialia, aut constitutiones humanas commissa, quæ homines continent in officio, & custodia legis diuinæ. Tertium genus est delictorum, quæ contra legem gratiæ committuntur. Dicitur enim lex euangelica. *Fœdus, & sempiternum fœdus* quidem: quoniam per sanguinem noui testamenti eo fœderati sumus Deo, & reconciliati; iuxta illud, quod Paulus loquens de redemptore nostro ait: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt.* Coloss. 1. *Sempiternum* autem; quoniam nullum deinceps habitura est finem lex euangelica. Vnde sanctus Paulus ad Hebræos octauo, conferens nouum testamentum cum veteri, ex ipsa ethymologia nominis probat, vetus testamẽtum aliquando terminandum fore; nouũ autem, vtpote perfectius, esse in æternum stabiliendum. *Nunc,* inquit *melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset,* ideſt si virtutem habuisset ad emundandum a culpa conscientias hominum, & animam interius renouandam, *non vtique secundi locus inquireretur.* Et post pauca: *Dicẽdo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Et postmodum cap. 10. eiusdem epistolæ subdit: *Aufert primum, vt sequens statuat,* ideſt finem imposuit legalibus cæremonijs, & priori testamento, scilicet veteri, vt subsequens, ideſt nouum testamentum stabiliat, & firmet in æternum. Sicut enim sacerdotium Christi æternum est, iuxta illud prophetæ vaticinium. *Iurauit*
Psa. 109 *Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech:* ita & lex gratiæ, quã seipsum offerrens suo sanguine firmauit Christus, robur habet sempiternum, quoniam lex, & sacerdo-
Heb. 7. tium proportionari debent. *Translato enim sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat.* Vnde, vt notauit Beatus Paulus, ideo sub iuramento institutum est sacerdotium Christi, vt designaretur firmitas illius, &
Hebr. 7. æternitas. Ait enim: *Et quantum est, non sine iureiurando (alij quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus.* Ea namque communiter iuramento ab hominibus confirmari solent, quæ rata, firma, & indissolubilia esse volunt. Hoc ergo fœdus sempiternum, sanguine agni immaculati firmatum, a Deo institutum, atque per vnicum filium suum nobis datum, dissipare
2. Tim. 3 contendunt homines ingrati, quos propterea *sine affectione, & absque fœdere,* vocat Apostolus; quoniam fœdus sempiternum audent dissipare. Potest secundo per fœdus sempiternum intelligi charitas, & dilectio; quoniam præceptum dilectionis non est mandatum nouum, sed antiquum, & vinculum sempiternum, iuxta illud, quod Ioannes ait:
2. Ioan. *Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio; vt diligamus alterutrum.* Et iterum: *Charissimi,* 1. Ioan. 2 *non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus est verbum, quod audistis.*

7 Nec te moueat, quod Christus Dominus mandatum nouum illud appellat, cum ait: *Mandatum* Ioan. 13. *nouum do vobis; vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes; quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Dicitur enim mandatum nouum, quoniam in noua lege a Christo Domino nouis vinculis, & fortissimis, renouatum est; de quibus ipse ait: *In funiculis* Osee 11. *Adam traham eos: in vinculis charitatis.* Et iterum: *In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans.* Ier. 31. Est etiam præceptum charitatis nouum mandatum; quia corruptum fuerat ab antiquis dicentibus. *Dilige* Matt. 5. *proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* sed redemptor noster illud in lege gratiæ reformauit & ad purum restituit, cum ait: *Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est; qui solem suum oriri facit super bonos, & malos; & pluuit super iustos, & iniustos.* Habet emphasim, & vim magnam verbum illud: *Ego autem dico vobis.* Ac si apertius dicat: Si vobis videtur nouum esse mandatum dilectionis inimicorum, durum, & intolerabile, attendite ad eum, qui tale mandatũ imposuit, qui illud nouis obligationibus adiectis confirmauit. *Ego dico vobis.* Ego Deus, & homo; Ego Deus mãdatum hoc olim imposui, cum naturam rationalem condidi in lege naturæ, & postmodum, ne traderetur obliuioni, in lege scripta

Universidad de Deusto
Biblioteca

pta digito meo in tabulis lapideis exaraui. Ego Deus, & homo in lege gratiæ, idipsum iterum, atque iterum mando vobis. Ego, qui, vt obedirem præcepto Patris, factus sum obediens vsque ad mortẽ, mortem autem crucis, & sicut ait propheta: *Propter verba labiorum eius, ego custodiui vias duras.* Ego dico vobis, qui, vt charitatis, & dilectionis me in exemplum mũdo exhiberem non solum pro amicis, sed pro inimicis, & me persequentibus animã meam posui, & pro transgressoribus rogaui dicens: *Pater ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt.* Ego dico vobis, cui omnes creaturæ irrationales, atque insensibiles ad nutum obediunt, & propter mandatũ meum inclinationis propriæ, & naturæ obliuiscuntur. Cum vocantur a me stellæ, dicunt, adsumus: cum ego præcipio, ignis seruos meos tres pueros existentes in fornace non comburit: *nec tetigit illos omnino, nec contristauit, nec quidquã molestiæ intulit*, sed eos refrigerans *incendit, quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis.* Leones famelici, & raptores, cum ego annuo, in agnos mansuetissimos conuertuntur, ad præceptum meum minime nocuerunt, seruo meo Danieli misso in lacum. Ego dico vobis, in cuius laudem canit propheta: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt: Statuit ea in æternum & in sæculum sæculi, præceptũ posuit, & non præteribit.* Et iterum: *Ignis grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius:* Ego dico vobis, qui sum iudex viuorum, & mortuorum, qui retribuo vnicuique iuxta opera sua. Si Christus Dominus, vt obediret præcepto Patris custodiuit vias duras,

Tsal 16

Luc. 23.

Barnc. 3.

Dan. 3.

Psa. 148

inuolutus infantilibus pannis, & positus in præsepio, fugiens in Aegyptum, ieiunans in deserto, prædicans Euangelium pacis, fatigatus ex itinere, captus in peccatis nostris, flagellatus, contumelijs affectus, & appensus in cruce: durum videtur tibi, o homo, si propter verba labiorum Christi vias faciles custodias, & mandatum eius obserues? Quid enim facilius, quam amare? quid naturæ rationali conformius, quam diligere? hoc ergo a te petit Christus; hoc est eius præceptum, & non aliud: nam, vt Paulus ait: *Non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.* Ego dico vobis, ego præcipio. His solis verbis mouit Absalon seruos suos, vt fratrem suum Amnon interficerent. *Obseruate* inquit *cum tumulentus fuerit Amnon, percutite eum, & nolite timere: ego sum, qui præcipio vobis*, & ad præceptum Christi commendantis charitatem debitam, & dilectionem proximi, non commouentur homines, sed dissipare audent fœdus sempiternum?

Rom. 13.

2. Reg. 13.

8 *Propter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius, & relinquentur homines pauci.* Propter peccatum Adæ maledicta est terra. *Maledicta*, inquit, *terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbã terræ.* At postquam filij Adæ peccata superaddiderunt peccatis, postquam corrupta est, & contaminata coram Domino, terra ipsa cum spinis,

Gen. 3.

nis & tribulis suis deuoratur. Poteris etiam per terram, hominem intelligere de terra plasmatum, de quo dictum est: *Quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Et iterum: *Corrupta est terra coram Deo, & repleta est iniquitate.* Spinas, & tribulos semper producit caro nostra, varia videlicet genera peccatorum, quibus vulneratur anima, & occiditur: cum autem peccata peccatis iungimus, a maledictione terra ista deuoratur, & trahuntur impij in reprobum sensum, vt obdurentur, & obfirmentur facies eorum in peccato. *Et insanient*, inquit, hoc est, tanquam insani, & frenetici inflammati concupiscentijs suis, absque freno rationis sequuntur desideria carnis. Vnde iusto Dei iudicio peccatum subsequens fiet eis pœna præcedentis peccati, vt latius diximus c. 19. nu. 5. & 6. *Et relinquentur homines pauci.* Per homines paucos electos intelligit, quos supra reliquias nuncupauit. Illi enim soli digni sunt, quod homines appellẽtur, vtpote, qui ratione ducuntur: nam carnales, & impij, pecudes, vel alia animalia, quorum mores imitantur potius, quam homines dici promerentur. Quare autem electi pauci nuncupentur, & reliquiæ, dictum est supra cap. 4. nu. 8.

Gen. 6.

9 *Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes, qui lætabantur corde. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam.* Hactenus propheta præ dixerat perituram esse in fine sæculi omnem potentiam, & honorem mundi: nunc autem consequenter vaticinatur diffuse finem habiturã lætitiam quoque, & voluptates carnis, quas per vindemiam, per vitem, per lætitiam, & gaudium tympanorum, per sonitum lætantium, & dulcedinem citharæ, & per vinũ, designat; eo quod hæc omnia homines soleant alienare. Et, vt maiorẽ dolorem reprobis incutiat, præteritam lętitiam eorum commemorat, *ingemuerunt*, inquiens, *omnes, qui lætabantur corde.* Quæ verba expendens beatus Hieronymus ait: *In consummatione mundi præteritarum delitiarum recordatio erit materia cruciatuum. Vnde, & dives ille in conuiuio purpuratus, qui receperat bona in vita sua, eleuans oculos suos de inferno Lazarum vidit in requie. Et Dominus increpans diuites, & luxuriosos, atque ridentes, loquitur in Euangelio. Væ vobis diuitibus; quoniam recepistis cõsolationem vestram. Væ vobis, qui nũc saturati estis, quoniam esurietis. Væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Quando igitur fuerit resurrectio mortuorum, & iudicij aduenerit dies, tunc lugebit vinum atque vindemia: de qua Moyses loquitur, De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ; vua eorum vua fellis, & draconum, vinum eorum venenum aspidum insanabile. Tunc omnis potio, siue, vt hebraicę dicitur, ebrietas, quæ statum mentis euertit, & homines vigilare non patitur, amaritudine commutabitur; quæ ad tempus vtentibus, se mella mentitur, & in nouissimo amarior felle reperietur. Tunc omnis dulcedo lætantium, ac tympanorũ, & citharæ sonitus in planctum vertetur, ac gemitum.* Vide supra dicta cap. 1. num. 59. & capite 13. numero 8.

Luc. 16.

Luc. 6.

Deut. 32.

10 *Attrita est ciuitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte.* Per ciuitatem vanitatis mundũ intelligit, in quo nihil est solidum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihil ſtabile, nihil firmum, ſed omnia, iuxta ſapientis ſententiam vana
Eccls. 1. ſunt, & tranſitoria. *Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Vnde, & diligentes mundum, aut ea, quæ in illo ſunt, vani ſimiliter efficiuntur; ſicut dicitur Hieremiæ 2. *Ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt.*
Hier. 2. Signanter autem dixit, *Attrita eſt*, nam quamuis nunc mundi huius ciuitas appareat glorioſa: re tamen ipſa eſt ſicut bulla, quæ, cum conteritur, ſe nihil eſſe declarat.

11 *Clamor erit ſuper vino in plateis, deſerta eſt omnis lætitia, translatum eſt gaudium terræ: Relicta eſt in vrbe ſolitudo, & calamitas opprimet portas. Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum.* Dolebunt inquit, quia vinum ſuaue delitiarum huius ſæculi non bibent amplius. Propter hoc erit clamor *in plateis ſuper vino*. In plateis inquit, vt notauit Hieronymus: *Non in arcta, & angusta via, quæ ducit ad vitam, ſed in lata, & ſpatioſa, quæ ducit ad mortẽ, ſuper vino, & ebrietate erroris eorum, qui dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. Translatum eſt quippe in cælos gaudium terræ, & relicta eſt in vrbe quondam celeberrima ſolitudo. Et vt ſciremus perſpicue de totius orbis interitu nunciari, intulit: Hæc erũt in medio terræ, in medio gentium, ſiue populorum.* Aduerte quam varia ſit rerum omnium viciſſitudo. Etenim in hoc ſæculo reprobi lætabantur corde, & felices reputabantur diuites; at electi triſtes erant, & pauperes, & multis calamitatibus afflicti; in iudicio autem commutabuntur manus, & gaudium omne transferetur ad iuſtos: atque omnes miſeriæ, & calamitates, quibus electi fuerunt expoſiti, & multo maiores tandem deuoluentur ad reprobos, de quo vide ſupra capite 1. num. 69.

12 *Quomodo ſi paucæ oliuæ, quæ remanſerunt, excutiantur ex olea: & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi leuabunt vocem ſuam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari.* Hoc loco prophetа denunciare incipit, & narrare gaudium magnum, quod in die iudici, eodem tempore, quando triſtitia, & dolore cordis præmentur reprobi, habebunt electi. Sic etiam Euangeliſta, poſtquam timorem malorum, & expectationem excidij totius vniuerſi deſcripſit, ſtatim ad conſolandum electos ſe transfert cum ait: *His autem fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra; quoniam appropinquat redemptio veſtra.* Luc. 21.
Eſt autem hæc conſuetudo apud Iſaiam familiaris, vt non ſimul iuſtum cum impijs ſuis vaticinijs terreat; ſed cum calamitates maximas comminatur reprobis ob eorum crimina, ſtatim ſine intermiſſione verbis conſolatorijs iuſtos alloquitur, vt eos corroboret, & confirmet in bono, ne triſtitia nimia abſorbeantur. Vnde in cap. 3. poſtquam euerſionem ciuitatis Hieruſalem denunciauit, ſubiungit ſtatim: *Dicite iuſto; quoniam bene*, Iſai. 3. *quoniam fructuum adinuentionũ ſuarum comedet.* Similiter etiam cap. 30. id ipſum efficit, vt notauimus eodem cap. 3. num. 18. Per paucas oliuas electos intelligit, qui vt Paulus ait: *Cum oleaſter eſſent inſerti ſunt* Rom. 11. *in bonam oliuam, & ſocij radicis*, hoc eſt Chriſti, *& pinguedinis illius factí ſunt.* Illi namque præ paucitate facile numerari poſſunt, vt notauimus cap. 4. num. 8. ideo excuſsi, & re-

& relicti dicuntur. Iſti ergo, inquit prophetа, in die iudicij lætabuntur & laudabunt in conſpectu Dei, cum exarſerit in breui contra inimicos ira eius; ſicut ſcriptum eſt. *Cum*
Pſal. 2. *exarſerit in breui ira eius beati omnes, qui confidunt in eo, ideſt. Cum*
Aug. to 8. *vindicta venerit, quæ impijs, & peccatoribus præparatur*, inquit, *non ſolum eos non attinget, qui confidunt in Domino, ſed etiam ad regnum illis inſtruendum, & ſublimandum profiet. Non enim dixit, cum exarſerit in breui ira eius, ſecuri omnes, qui confidunt in eo: tanquam hoc ſolum inde habeant, quod non puniuntur, ſed beati dixit, vbi eſt bonorum omnium ſumma, & cumulus.*

13 *Hinnient*, inquit, *de mari*, ſumpta metaphora a nautis, qui quum primum ad portum peruenerint ſalutis, magna lætitia, & vocibus iucunditatis iubilantes celebrant nauigationis ſuæ finem. Vita præſens mari comparatur, propter frequentes tempeſtates, & quotidiana pericula, de quibus ſcriptum
Eccli. 43. eſt. *Qui nauigant mare, enarrant pericula eius.* Non eſt ſecuritas inter vndas, non eſt gaudium in hoc ſæculo, non eſt lætitia, ſed timor, & tremor, & afflictio ſpiritus: at cum electi ad portum æternæ felicitatis peruenerint, cum omnia pericula vitæ præſentis euaſerint, tunc leuabunt vocem, tunc laudabunt Dominum,
Pſal. 65. & dicent: *Tranſiuimus per ignem, & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.* Tunc de magnis periculis a Deo liberati magnifice gratias agent: vt-
1. Mac. 1 pote, qui aduerſus talem regem dimicarunt. Hinc eſt illud, quod rex
3. Re. 20. Iſrael dixit ad Benadab: *Ne glorietur accinctus æque, vt diſcinctus.* Quoniam, vt explicat Gloſa interlin. qui armis eſt adhuc indutus, gloriari non poteſt, nec lætari; ſicut depoſitis armis victor. Quantũuis enim militi armato proſpere ſuccedant omnia, licet victoriæ certiſſimum ſignum habeat, adhuc tamen dum eſt in prælio, ſecurus omnino eſſe 2. Re. 11.
non poteſt; quia *varius eſt euentus belli, & modo hunc, modo illum conſumit gladius.* Sed cum vicerit inimicum, cum arma bellica depoſuerit, cum fuerit diſcinctus, & indutus ſtola gloriæ, tunc ſecurus gaudere poterit, ſicut illi, de quibus ſupra ſcriptum eſt. *Lætabuntur coram te*, Iſai. 9. *ſicut qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia*; de quo vide ſupra dicta c. 9. nu. 9. & 10.

14 *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum: in inſulis maris nomen Domini Dei Iſrael.* Si tam grande futurum eſt electorum gaudium cum ad portũ ſalutis peruenerint, ſi retributio impiorum terribilis, æquum erit, & ſalubre conſilium in doctrinis glorificare Dominum, atque præcepta illius ſeruare, vt in nobis Dei miſericordia ſplendeat, & omnibus inſulis manifeſta fiat. Et vt ſimul explicet magnam lætitiam iuſtorum, atque inexplicabilia reproborum ſupplicia, ſubdit. *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iuſti. Et dixi ſecretum meum mihi, ſecretum meum mihi. Væ mihi.* Ac ſi apertius dicat: Tametſi pro comperto habeamus omnes magnam gloriam in die iudicij, & lætitiam, ac laudem iuſtorum eſſe futuram: mihi tamen, cui etiam paucitas electorum, & innumerabilis reproborum multitudo reuelata eſt, atque pœnarum acerbitas, quas pro peccatis luent in æternum nulla circa hoc conſolatio relinquitur, ſed continuus dolor eſt in corde meo. Propterea

pterea dixi: *Secretum meum mihi: Væ mihi.* Hoc est, vt ait Hieronymus, *Non possum cuncta narrare, quæ feruo: hæret lingua faucibus meis, vox dolore concluditur. Væ mihi, quantus ordo pœnarum ante oculos versaturmeos; cerno præsentia, & quæ futura sunt: præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Hæc est causa luctus, & gemitus mei, propter quam secundo dixi: Secretum meum mihi, secretum meum mihi; quia omnes præuaricati sunt legē Dei, & nequaquam Domini pœna differtur, nec futura prædicitur, sed imminet, & habitatores terræ captos tenet. Cumque se putauerint fugisse ex alio, incident in aliud, & quocumque se verterint, impendentem iram Domini non euadent. Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ.* Si prophetam iustum, & sanctū sic terret sola memoria pœnarum, quæ impijs in iudicio præparatæ sunt, quanto tremore putas afficientur reprobi, cum eadem pœnas in seipsis cæperint experiri? Quid facient miseri? Quo ibunt? Vbi se abscondent? Quid aliud dicere poterunt, nisi *Væ mihi, væ mihi?* Væ mihi; quoniam talia tormenta potui euadere aliquando, & nolui. Væ mihi; quoniam præmia quibus gaudent electi promereri neglexi. Væ mihi, quia Dominum maiestatis stantem ad ostium, & pulsantem repuli. Væ mihi; quoniam sanguinem agni immaculati, quo redemptus sum, pollui. Væ mihi, quoniam omnes increpationes illius neglexi: melius sane mihi esset, si natus omnino non fuissem. Sic plangent se omnes tribus terræ, & irremediabilibus lacrymis mala sua plorabunt, sed pœnitentia eorum erit inutilis.

Hiero. in com. sup. c. 24. Isai.

Mat. 24.

15 *Secretum meum mihi.* Docet hic locus non esse margaritas mittendas ante porcos, nec quodlibet mysterium cuilibet reuelandum, sed aliquando esse occultandum indignis; iuxta illud, quod saluator ait: *Vobis datum est nosse mysterium regni cælorum, cæteris autem in parabolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant.* Docet præterea secreta cordis non esse omnibus committenda, sed reuelanda paucis, illisque selectis. Vnde & Christus Dominus cū gloriā suam discipulis voluit ostendere, non omnes secum assumpsit, sed *Petrū, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos.* Et tandem eos admonuit inquiens: *Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat.* Dicant ergo Apostoli: *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti*, hoc est Christi, cuius claritatem, & speciē vidimus in monte, de quo paterna vox testimoniū perhibuit dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*, sed *secretum meum mihi, secretum meum mihi.* Non est tempus manifestandi hoc mysterium. Manifestabitur autem suo tempore, cum videlicet Dominus glorificatus fuerit. Hinc & Bernardus ait: *Præ omnibus studeat seruus Dei bona sua non ponere in ore hominum, sed cælare in cella sua, & recōdere intra conscientiam, vt hunc quasi titulum, & in fronte conscientiæ, & in fronte cellæ semper habeat, secretum meum mihi, secretum meum mihi.*

Mat. 17.

Mat. 17.

Bern. lib. de vita solit. in fin.

16 *Præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ.*

terræ. Ostendit quanta mala contingant destitutis gratia Dei. Homo enim sibi derelictus in multis offendit, atque in foueam cadit, & laqueum. Nunquam vita præsens agitur sine periculis, super omnem terram extensi sunt laquei; periculose transiguntur omnia; vniuersa sunt plena periculis. *Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus.* Periculosum est tacere, periculosum incaute loqui; periculum est in coniugio, & periculum in cælibatu; periculum est virtutibus præditis, ne superbiant; & similiter virtutibus destitutis, ne desperent. Dum sumus habitatores terræ inter has angustias versamur; & qui volunt fugere vnum peccatum, incidunt in aliud. Vnde & subditur.

1. Cor. 11

17 *Et erit, qui fugerit a voce formidinis, cadet in foueam: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ.* Consonant his verbis illa, quæ habentur Amos 5. *Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & occurrat ei vrsus, & ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber.* Quibus verbis designat nullum extra Deum esse tutum refugium, neque aliquid, super quod possit manus hominis inniti secure, sed omnia esse plena laqueis, & periculis. *Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt.* Aperiuntur cæli cataractæ, quando ira Dei effunditur copiose, eo impetu, quo imbres fluere consueuerunt. Vnde & tempore diluuij cataractæ cæli apertæ dicuntur, & rupti omnes fontes abyssi. Igitur sicut in primo aduentu effudit Deus misericordiam suā super omnem carnem, & abundantes diuitias suæ dilectionis ostēdit; ita & in aduentu secundo effundet super carnales homines iram suam, & thesauros iustitiæ suæ; vt infra dicetur, manifestos faciet. Hinc & per quendam prophetam dicitur: *Indignatio eius effusa est, vt ignis, & petræ dissolutæ sunt ab eo.* Hinc & Ioānes ait: *Et audiui vocem magnā de templo dicentem septem angelis: ite, & effundite septem phialas iræ Dei in terram.* Vbi nomine effusionis iræ Dei, magnitudo illius designatur. Terram autem, dicit propheta, a fundamentis euertendam esse, quoniam nihil erit tam firmū, quod non commoueatur in die iudicij. Nec mirum; quoniam non mediocris tempestas in illa die futura est, sed validissima, & terræmotus insolitus propheta attestante. *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.* Et iterum scriptum est: *Dominus in tempestate, & turbine viæ eius.* Et post pauca: *Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra a facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo.*

Amos 5.

Gen. 7.

Psal. 49.

Nahū. 1.

Nahū. 1.

Apo. 16.

18 *Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt.* Septuaginta interpretes sic transferunt istum locum: *Quia fenestræ de cælo apertæ sunt.* Quibus verbis (vt notauit Hieronymus in præsenti) designatur vniuersa hominū delicta in die iræ esse a Deo omnibus manifestanda: vt notum fiat, Deum illa nequaquā obliuioni tradidisse, quamuis prius, quoniam nō puniebat, videbatur peccatoribus iudex illa ignorare. Cum autem apertis fenestris respexerit omnia opera nostra, apparebit manifeste quid vnusquisq. gesserit in corpore, & operem suorum retributionem

quam

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam prometuerunt, accipient. Habent nunc homines apud Deum (vt notauit Chrysostomus) duplicē thesaurum absconditum, thesaurū misericordiæ, & thesaurum iræ. Cum misericordiā pauperibus exhibent, cum sunt humiles, & patiētes, cum persecutionem patiuntur propter iustitiam, cum bona faciūt, & in operibus charitatis se exercēt, multas diuitias sibi a Deo reseruandas in thesaurū misericordiæ mittunt. Scriptum est enim: *Pramium bonum tibi thesaurizas in die necessitatis.* Vnde & Saluator de eiusmodi thesauro loquens, tale hominibus dedit consilium. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi ærugo, & tinea demolitur: & vbi fures effodiūt, & furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum.* Paulus etiam Apostolus Timotheū instruēs quid diuitibus præcipere debeat, inquit. *Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.* Cum autem e contrario mala operantur, cum crimina criminibus adiungunt, thesaurum iræ, & iustitiæ sibi apud Deum accumulant; quotiescumque enim reprobus peccat, aliquid mittit in thesaurum iræ. Iuxta quod & Paulus ait: *Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi irā in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.* Sed isti thesauri, iræ videlicet, & misericordiæ quandiu peregrinantur in hoc sæculo, reconditi sunt apud Deum, & in sinu illius absconditi, quia *nemo scit, vtrum odio, vel amore dignus habeatur, sed omnia in futurum reseruantur incerta.* Nouit Dominus, *qui sunt eius,* & quid vnusquisque thesaurizauerit sibi. Aperiet autem in die iudicij fenestras pectoris sui, & thesauros absconditos manifestabit. *Et reddet vnicuiq. secundum opera eius; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt vitam æternam: iis autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio. Vis ipse videre* (inquit Chrysost.) *quis thesaurorum horum perfectam habet memoriam, cui Hodiamque? Per Moysen loquitur de iis, qui perpetrant mala, De vinea Sodomorum vinea eorum, & palmes illorum ex Gomorrha, vua eorum vua fellis; botrus eorum botrus amaritudinis; venenum draconum vinum illorum, & venenum aspidis insanabile. Et postquam commemorauit opera iniquitatis, protinus adiunxit: Nonne hæc omnia condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? in die vltionis retribuam, in tempore, cum lapsus fuerit pes eorum.* Hinc est illud, quod Dominus ad Iob loquens ait: *Num quid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti: quæ præparauit in tempus hostis, & in diem pugnæ, & belli?* Vbi per thesauros niuis, & thesauros grandinis, thesauros iræ, & iustitiæ diuinæ intelligit: Dicit enim Gregorius: *Quid aliud niue, vel grandine, nisi frigida, ac dura intelligenda sunt corda prauorum? Sicut enim feruore charitas, sic solet in sacro eloquio frigore malitia designari. Scriptum namque est: Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam. Et rursum: Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum. In frigore ergo niuis*

Chry. sup Psal. 95. circa med. to. 1.
Tob. 4.
Mat. 6.
1. Tim. 6.
Rom. 2.
Eccls. 9.
Rom. 2.
2. Tim. 2.
Chry. vbi supra.
Deut. 32.
Iob 38.
Greg. 29. mor. c. 9.
Hier. 6.
Mat. 24.

uis, vel in duritia grandinis quid accipi aptius potest, quam vita prauorum, quæ & per torporem frigescit, & per duritiæ malitiam percutit? Quorum tamen vitam Dominus tolerat, quia eos ad iustorum suorum probationē seruat. Hos ergo thesauros niuis, & grandinis præparatos habet, & reseruatos in tempus hostis, & in die pugnæ, & belli. Hoc est, vt manifestentur in die iudicij, in quo *armabit creaturam ad vltionem inimicorum.* In quo *acuet duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos*; in quo apertis desuper catharactis cæli, *pluet super peccatores laqueos ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Lege supradicta cap. 2. num. 24. & beatum Gregorium lib. 10. moral. cap. 17.

Greg. 29. mor. 11.
Sap. 5.
Psal. 10.

19 Similiter & thesauros gratiæ, & misericordiæ, quos in gloriam præparauit Dominus, apud se habet reconditos, vt eadem die iudicij manifesti fiant, sicut scriptum est: *Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum parata ad tempus statutum.* Contemnitur iustus in hoc sæculo, & vita eius æstimatur insania, & finis eius sine honore, sed statuto tempore, quam pretiosa fuerit, atque honore digna manifestabitur. Vnde & Gregorius ait: *Statutum contēptæ lampadis tempus, est extremi iudicij prædestinatus dies, quo iustus quisque, qui nunc despicitur, quanta potestate fulgeat, demonstratur. Tunc enim cum Deo iudices veniunt, qui nūc pro Deo iniuste iudicantur. Tunc eorū lux tanto latius emicat, quanto eos nūc manus persequentium durius angustat. Tunc reproborum oculis patescet, quod cælesti potestate subnixi sunt, qui terrena omnia sponse reliquerunt. Vnde electis Veritas dicit: vos qui secuti estis me in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel. Neque enim plusquā duodecim iudices illa interni confessus curia non habebit, sed nimirum duodenario numero quantitas vniuersitatis exprimitur; quia quisquis timulo diuini amoris excitatus hic possessa reliquerit, illic procul dubio culmen iudiciariæ potestatis obtinebit, vt simul tunc iudex cum iudice veniat, qui nunc cōsideratione iudicij sese spontanea paupertate castigat. Hinc est enim quod de sanctæ Ecclesiæ sponso per Salomonem dicitur: Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Hinc Isaias ait: Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. Hinc eosdem seniores Veritas non iam famulos, sed amicos denunciat, dicens: non iam dicam vos seruos, sed amicos meos. Quos nimirum psalmista intuens ait: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Quorum dum celsitudinem cordis aspiceret, mundi gloriam quasi calce calcarent, protinus addidit. Nimis confortatus est principatus eorum. Ac ne paucos esse crederemus, quos proficere vsque ad summum tantæ perfectionis agnoscimus, illico adiunxit; Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Quot itaque nunc pro amore veritatis sese libenter humiliant, tot tunc in iudicio lampades corruscāt.*

Iob 12.
Greg. 10. mor. 17.
Prou. 31.
Ioan. 15.
Psal. 138.

20 *Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra.* Nomine confractionis, & cōtritionis terræ, magnitudinem pœnæ reproborum designat, vt dictum est cap. 1. num. 69. *Confringetur,* inquit, *& conteretur.* Lagena dum confringitur, non destruitur penitus, sed vtilis remanet, vt portetur in illa saltem

Universidad de Deusto
Biblioteca

igniculus de incendio: cum autem conteritur, perit omnino; quoniam ad nihil deinceps vtilis est: sic ergo conterentur peccatores in iudicio, vt nihil sanum, nihil impunitum in eis remaneat. Hinc & sanctus Iob in persona reproborum loquens ait: *Deus in turbine conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiã sine causa.* Quæ verba expendens beatus Gregor. ait: *Peccator quisque in turbine atteritur, qui erectus in tranquillitate videbatur: quia quẽ diu superna longanimitas tolerat, extrema iudicij seueritas necat: quæ rectæ turbo dicitur, quia in elementorum commotione reuelatur,* psalmista attestante, *qui ait, Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tẽpestas valida. Vnde & prophetа quoque alius dicit: Dominus in tempestate, & turbine viæ eius. In quo nimirum turbine idcirco iustus nequaquã conteritur, quia semper hic sollicite metuit, ne conteratur. Perpendit nãque adhuc in præsentis vitæ itinere constitutus, humanis actibus exactor operum quam districtus appareat: qui quosdam tunc reatu culpæ originalis adstrictos, etiam sine operibus damnat. Vnde rectè vir sanctus ex humani generis voce protinus adiungit, Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Nonnulli enim prius a præsenti luce subtrahuntur, quam ad proferenda bona, malauè merita actiuæ vitæ perueniant: quos quia a culpa originis sacramenta salutis non liberant; & hic ex proprio nihil egerunt, & illuc ad tormenta perueniunt. Quibus vnum vulnus est corruptibiliter nasci; aliud carnaliter mori; sed quia post mortẽ quoque æterna mors sequitur, occulto eis iustoq; iudicio, etiam sine causa vulnera multiplicantur. Perpetua quippe tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccauerunt. Hinc nãque scriptum est: Non est mundus in conspectu eius, nec vnius diei infans super terram.* Hinc & alibi de iudice loquens, qui in die illa retribuet vnicuique iuxta opera sua, inquit. *Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorum, & idcirco inducet noctẽ, & conterentur.* Vbi obserua, quod bis repetit idem verbum. Primo enim ait, *conteret multos*, & postmodum subdit: *idcirco inducet noctẽ, & conterentur.* Nam prius in hoc sæculo conteruntur reprobi, cum voluntate sua recedunt a Deo, & postmodum in futuro conteruntur, cum nolentes incidunt in manus illius. *Hæc contritio*, inquit beatus Gregorius, *prius intus agitur, vt post extrinsecus ostendatur. Hac contritione non numquam adhuc quorundam exteriora quasi sana sunt, & iam interiora putruerunt. Scriptum namque est: Ante ruinam exaltatur cor. Ibi ergo feriuntur, vbi superbiunt. Vnde scriptum est: Contriui cor eorum fornicans, & recedens a me. Interius enim fornicari, est exterius vetitis delectari. Magna autem contritio cordis est, hæc eadem elatio superbientis. Eo quippe ipso ab integritate salutis corruit, quo iactantiæ cuiuslibet virtutis intumescit. Superbientes enim Deum despiciunt, & relicta creatoris sui, gloriam propriã quærunt. Quibus iam hoc ipsum cecidisse, est, amissa superioris sui potentia in se venisse. Conteruntur etiam, quia relictis cælestibus terram quærunt. Quæ autem maior poterit esse contritio, quã deserto creatore creaturam quærere? desertis supernis gaudijs, infimis rebus inhiare? Vnde bene per prophetam dicitur: Humiliat autem peccatores vsq. ad terram. Amissis enim cælestibus, ter-*

Iob 9.

Greg. 9. moral. c. 12.

Psal. 49.

Nahu. 1.

Iob 25.

Iob 34.

Grego. 15 mor. 8.

Prou. 16

Ezech. 6

Ps. 146.

terrenum est omne, quod sitiunt: & dũ plus videre conantur, minus est, quod appetunt. De quibus recte per Hieremiam dictum est: Recedentes a te in terra scribentur. Ideo etiam in morte conterentur, & comminuentur impij. Vel ex eo bis dixit, conterentur; quoniam duplici contritione conteret eos Dominus Deus noster, animam videlicet, & corpus in gehennam mittendo, iuxta illud Hieremiæ vaticinium, *Induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos.*

Hier. 17.

Hier. 17.

21 *Commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra, sicut ebrius.* Tanta, inquit, erit tempestas illius diei, & tam valida, vt terram ipsam commoueri faciat, atq. agitari, sicut commoueri solet arundo ante faciem venti. Per terram peccatores intelligit rebus terrenis inhærentes, qui in die iudicij stare non poterunt, sed erunt sicut ebrius, qui subsistere non valet, & sicut tabernaculum, aut tugurium, cuius post vindemiam nullus est vsus. Vnde, & subditur: Et *auferetur quasi tabernaculum vnius noctis. Et grauabit eam iniquitas sua.* Sæpe Isaias commemorat peccatorum grauitatem, & importabile pondus; de quo plura dicta sunt cap. 1. num. 17. vt omnes agnoscant, quam iuste homines, qui præuaricando præuaricati sunt legem Dei, in infimũ terræ locum detrudantur, vtpote, qui prauitate suorum delictorum, & pondere se in talem locum præcipitauerunt: grauia enim dimissa ad centrum terræ magno impetu tendunt, nec ad locum pristinum, a quo ceciderunt, reuertuntur. Sic continget reprobis in iudicio: subditur enim. *Et corruet, & non adijciet, vt resurgat:* quia videlicet non reuertetur amplius ad honores, & delitias præsentis sæculi, quibus olim erat repletus, sed nec inueniet locum pœnitentiæ, sed in miserijs perpetuis iacebit in æternum.

22 *Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cæli in excelso, & super reges terræ, qui sunt super terram.* Per militiam cæli in excelso, dæmones intelligit, qui (vt Paulus ait) sunt principes, & potestates, & mundi rectores tenebrarum harum, atque spiritualia nequitiæ in cælestibus. Per reges terræ, tyrannos designat, qui super terram dominabantur inique. Isti enim quantumuis potentes fuerint, & excelsi, cum angelis reprobis in ignem mittentur æternum, proiecti a Deo illa iudicis tremenda sententia. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.* Vnde & de militia cæli scriptum est: *Factum est prælium magnum in cælo, Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius; & non valuerunt, neq. locus inuentus est eorum amplius in cælo. Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & sathanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt.*

Ephes. 6.

Mat. 25.

Apo. 12.

23 *Et congregabuntur congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur.* Qualis futura sit pœna damnatorum, & quam grauis declarat propheta ex tribus, quæ in illa reperiuntur durissima. Primum est pœna damni, quæ in carentia diuinæ visionis cõsistit, & in elõgatione a Deo, vt docet beatus Tho. 1.2. q. 87. art. 4. in cor. & 2.2 q. 79. artic. 4. ad quartum. Hæc pœ-

Pœna dãnatorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

na est potissima in peccato correspondens illi ex parte auersionis ab incommutabili bono, ac subinde est pœna infinita ex hac parte obiecti; quia videlicet priuat bono infinito. In hac pœna conueniunt æqualiter omnes damnati; quoniã priuatio, quæ consistit in facto esse, non suscipit secundum se magis, & minus, vt fatetur S. Tho. prima secundæ quæst. 73. art. 2. & quæst. 82. artic. 4. & quæst. 2. de malo. artic. 9. in corp. sed tantum suscipere potest magis, & minus in ordine ad suam causam, quæ est peccatũ, quatenus videlicet pluribus peccatis, & grauioribus aliquis elongatur a Deo, & visione illius beatifica priuatur. Hanc pœnam tangit prophe ta, cum denunciat omnes reprobos tam homines, quam angelos congregandos esse in die iudicij congregatione vnius fascis, per quam vnius summi boni priuatio designatur, in qua omnes reprobi conueniunt. Etenim in pœna sensus, quæ ex parte conuersionis correspõdet peccato, diuersus, iuxta quantitatẽ delicti, erit dãnatorum cruciatus. Vnde ijdem reprobi, qui congregatione vnius fascis congregantur, in diuersos etiam fasciculos alligari dicuntur ad comburendum, propter diuersitatem pœnæ sensus, quę illis continget, sicut scriptum est:

Sap. 6. *Iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus.* Et iterum: *Potentes potenter tormenta patientur, fortioribus autem fortior instat cruciatio.* Et rursus per Ioannem de damnatione

Apo. 18. Babylonis dicitur: *Reddite illi, sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera eius: in poculo, quo miscuit, miscete illi duplum: quantum glorificauit se, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Si enim hæc pœnarum diuersitas in damnatis futura non esset, nequaquam iudex veniens dicturũ se mesloribus esse perhiberet. *Colligite primum zizania, & ligate ea in fasciculos ad comburendum.* Quæ verba exponens beatus Gregorius ait:

Mat. 13.

Grego. 9. mor. 39. *Nimirum fasciculos ad comburendum ligare, & bos, qui æterno igni tradendi sunt, pares paribus sociare; vt quos similis culpa inquinat, par etiam pœna constringat; & qui nequaquam dispari iniquitate polluti sunt, nequaquam dispari tormento crucientur; quatenus simul damnatio conterat, quos simul elatio sublenat, quosque non dissimiliter dilatauit ambitio, non dissimilis angustet afflictio, & par cruciet flamma supplicij, quos in igne luxuriæ par succendit flamma peccati. Sicut enim in domo patris mansiones multæ sunt pro diuersitate virtutis, sic damnatos diuerso supplicio gehennæ ignibus subijcit disparitas crimixis. Quæ videlicet gehenna, quamuis cunctis vna sit, non tamen cunctos vna eademque qualitate succendit. Nam sicut vno sole omnes tangimur, nec tamen sub eo vno ordine æstuamus; quia iuxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris, sic damnatis, & vna est gehenna quæ afficit, & tamen non vna omnes qualitate comburit: quia quod hic agit dispar valetudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritorum.* Hanc ergo pœnam sensus tangit etiam Isaias in verbis inductis, cum inquit, quod reprobi congregati congregatione vnius fascis mittentur *in lacum, & claudentur ibi in carcere.* hoc est in infernum, vbi tanquam in carcere erunt reprobi ligati manibus, & pedibus, iuxta illud, quod Veritas dicit: *Ligatis manibus, & pedibus eius mittite eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & stridor dentium. Ligatis,*

Mat. 22.

gatis, inquit, *manibus, & pedibus*; quoniam in inferno nullus deinceps erit locus bene operandi, nullum pœnitendi spatium, aut merendi. Hinc & Salomon peccatorem admonet dicens: *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. In fletu oculorum*, inquit

Eccls. 9. Hier. sup. cap. Mat. Hieronymus, *& stridore dentium*, per metaphoram membrorum corporalium, magnitudo ostenditur tormentorum. *Manus quoque ligatas, & pedes fletum oculorum, & stridorem dentium, ad comprobandam resurrectionis intelligi veritatem.* Congruentissimum autem est, sicut dicit Gregorius. *Vt illic dentes stridean*t, *qui de edacitate gaudebant, illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiscentias versabantur, quatenus singula membra supplicio subiaceant, quæ hic singulis quibusque vitijs subiecta seruiebant.* Lege quæ de pœnis damnatorum dicta sunt c. 11. nu. 17. & c. 13. nu. 6. 8. 9. 12. & 16. c. 14. n. 11.

Greg. ho. 36. in Euãgel.

24 *Et post multos dies visitabuntur.* Ecce tertium, quod in pœnis inferni reperitur, æternitas videlicet earum: Sed Origenes, vt tacito nomine refert S. Augustin. lib. 21. de ciuitate Dei 17. tenuit ignem inferni, & alias damnatorum pœnas, nõ esse perpetuas, sed post multos annos esse omnes reprobos, tam angelos, quam homines diuina misecordia a tormentis, quæ patiuntur, liberandos. Quem errorem varijs modis nititur diabolus hominibus persuadere, vt liberius peccent, iuxta illud, quod de hoste antiquo scriptum est, *Æstimabit abyssum, quasi senescentem.* Idest æstimare faciet reprobos pœnis inferni terminum aliquando esse imponendum. *Quod enim antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Vnde & Sanctus Gregor. aic: *Leuiathan itaque iste æstimabit abyssum quasi senescentem: quia reproborum corda sic infatuat, vt suspicionem eis de venturo iudicio, quod quasi finiatur, infundat. Abyssum namque senescere æstimat, qui terminari quandoq. in supplicijs supernam animaduersionẽ putat. Igitur antiquus iste persuasor in membris suis, idest in mentibus iniquorum futuras pœnas quasi certo fine determinat, vt eorum culpas sine termino corruptionis extendat, & eo magis hic peccata non finiunt, quo illic æstimant peccatorum supplicia finienda. Sunt enim nunc etiam, qui idcirco peccatis suis ponere finem negligunt, quia habere quandoque finem futura super se iudicia suspicantur.* Potissimum autem argumentum pro hac sententia desumitur ex præsenti vaticinio Isaiæ, qui denunciat post multos dies reprobos a Deo visitandos fore. Visitare namque misereri designat in sacris litteris, & a calamitatibus liberare, vt patet ex illo

Greg. 34. mor. 16.

Lucæ primo. *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto.* Et psalmo, *Visita nos in salutari tuo.* Hæc tamen sententia nullatenus admittenda est, quoniã Scriptura sacra, tam in veteri, quã in nouo testamento sæpissime docet, pœnas damnatorum æternas esse. Idipsum omnes sancti Patres confirmant. Primus locus habetur Mat. 25. vbi ipsamet veritas dicit: *Ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Ex quibus verbis in confirmationem huius veritatis tale beatus Gregorius desumit argumentum. Sicut redẽptor noster minatus est reprobis æternum supplicium, ita etiam electis vitam æternam repromisit,

Luc. 1. Psal. 105 Mat. 25.

Iob 41. Heb. 8.

sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed vita beata nunquam est terminum habitura, ergo nec supplicia damnatorum.

25 Secundus locus habetur Apocal. 20. vbi sic dicitur. *Et descendit ignis a Deo de cælo, & deuorauit eos, & diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, vbi & bestia, & pseudoprophetæ cruciabuntur die, ac nocte in sæcula sæculorũ.* Hoc testimonio, atque Augustin. alijs pluribus, quæ adducit Aug. lib. 21. de Ciu. Dei c. 23. 24. & 25. triũphat aduersus illos, qui arbitrantur dãnatos post multa tẽpora sanctis angelis associandos esse. Nec solum in nouo testamento, sed etiam in veteri id, quod asseruimus contra Origenem habetur expressum. Dicitur enim de quolibet reprobo Iob 20. Iob 20. cap. *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Iuxta multitudinem adinuentionum suarum, sic & sustinebit.* Quæ verba exponens beatus Gregorius ait: Greg. 15. mor. 11. *Persoluit impius in tormento, ea quæ hic illicita seruauit desideria, & flammis vltricibus traditus semper moritur, quia semper in morte seruatur. Non enim in morte consumitur: quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam pœna finiretur. Sed vt sine fine crucietur, viuere sine fine in pœna compellitur, vt cuius vita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur: quia cruciatur, & non extinguitur: moritur, & viuit: deficit, & subsistit; finitur semper, & sine fine est. Hæc solo auditu valde sunt terribilia, quanto magis passione? sed quia multitudo iniquitatis eius exigit, vt carere supplicijs numquam possit, apte subiungitur: Iuxta multitudinem adinuentionum suarũ, sic & sustinebit. Qui enim multa inuenit ad culpam, nouis inuentionibus cruciatur in pœna.* Hinc & Augustinus ait: *Tunc tali corpori anima & eo cõnectetur modo, vt illud vinculum, sicut nulla temporis longitudine soluitur, ita nullo dolore rumpatur. Proinde etiam si caro nunc talis nulla est, quæ sensum doloris perpeti possit, mortemque non possit, erit tamen tunc talis caro, qualis nunc non est, sicut talis erit & mors, qualis nunc non est. Non enim nulla, sed sempiterna mors erit, quando nec viuere anima poterit Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo: prima mors animam nolentem pellit de corpore, secunda mors animã nolentem tenet in corpore.* Aug. 21. de ciuit. Dei c. 3.

26 Accedit ad hoc id, quod de quolibet reprobo scriptum est. *Fugiet arma ferrea, & incidet in arcum æreum.* Iob 20. Per arma ferrea, calamitates præsentis vitæ, vt notauit Gregorius, designantur: quia licet iustos præmant crudeliter, & torqueant, erugine tandem, sicut ferrum, post longum tempus consumuntur, & deficiunt. Vnde & de illo, qui a fratribus venditus afflictam vitam ducebat, scriptum est: *Ferrum pertransiit animam eius.* Ps. 104. Sed inferni pœnæ pœs, quod maioris durationis est, & minus expositum corruptioni, designantur in quas incidunt impij, dũ præsentes ærumnas fugere contendunt. Confirmantur hæc omnia auctoritate psalmi 48. vbi de reprobo scriptum est: *Laborauit in æternũ & viuet adhuc in finem.* Psal. 48. Quæ verba exponens beatus Augustinus ait: *Quomodo viuet in finem? Quomodo viuebat ille, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendide, & iacentem vlcerosum ante ianuam, cuius vlcera canes lingebant, & desiderantem micas, quæ de mensa eius cadebant, superbus, & tumidus contemnebat? Quid illi profuerunt illæ diuitiæ? mutauerunt vicem ambo, ille a ianua diuitis subleuatus est in sinũ Abrahæ, ille ab epulis splendidis missus est in ignem; ille requiescebat, ille ardebat; satiabatur ille, ille sitiebat; ille laborauerat in finem, viuet in æternum, ille vixerat in finem, laborabit in æternum. Et quid profuit diuiti, qui quæsiuit apud inferos in tormentis positus stillari sibi guttam aquæ in linguam suam digito Lazari dicens; quoniam ardeo hic in hac flamma, & non illi concessum est? Sic desiderauit ille guttam de digito, quomodo ille micas de mensa diuitis. Sed illius labor finitus est, & illius vita finita est. Labor huius in æternum, vita illius in æternum. Non hic habemus vitam, qui forte hic laboramus in terra, & non sic erimus postea. Erit enim vita nostra Christus in æternum, illi autem, qui hic volunt habere vitam, laborabunt in æternum, & viuent in finem.* Luc. 16. Et, vt propheta confirmet id, quod de æternitate pœnarum reproborũ prædixerat, subdit in eodem psalmo. *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Quæ verba expendens beatus Bernardus ait: Ber. ser. 2. de verbis Apost. c. 1. *Quam bene, sicut oues; quia detracto vellere mundialium diuitiarum, dure, presseque detonsi, sempiternis nudi deputabuntur incendijs. Mors depascet eos, quia semper morientur ad vitam, & semper viuent ad mortem.* Vel ideo inquit *depascet*, vt diuersitatem, quæ inter bonos, & malos reperitur, insinuet. Quod enim depascitur herba est, nam arbor depasci non potest. Herba brutis animantibus deseruit in cibum, fructus arboris rationalibus creaturis sunt grati: Igitur per herbam, reprobi, per arbores autem fructiferas, electi designantur. *Tandiu namque*, ait Augustinus, *videtur herba latior, quam arbor, quandiu hyems est. Herba enim per hyemem viget, arbor per hyemem quasi arida est: cum sol exierit feruentior tempore æstatis, arbor, quæ per hyemem arida videbatur, expletur foliis, profert fructus, herba autem arescit. Videbis honorem arboris, herba arida est. Sic & modo iusti laborant, antequã veniat æstas. Est vita in radice, nondum apparet in ramis. Radix autem nostra, charitas est. Et quid ait Apostolus? vt sursum debeamus habere radicem, vt vita sit pastor noster; quia habitatio nostra non debet recedere de cælo; quia in hac terra debemus, sicut mortui ambulare, vt supra viuentes, infra mortui simus, non vt supra mortui, infra viuamus. Quid ergo non debet recedere vita nostra, & cor nostrum de supernis? quid ait Apostolus? Mortui enim estis.* Col. 3. *Et ne timeres, vita vestra abscondita est, ait, cum Christo in Deo. Ecce vbi est radix nostra. Quando autẽ apparebit honor noster, tanquam in folys, & in fructibus, sequitur, & dicit, Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria, & erit mane; nam modo non est mane. Tumeant modo superbi, & diuites huius sæculi, impij bonis insultent, infideles fidelibus, & dicant. Quid vobis prodest, quia credidistis? Quid plus habetis, quia Christum habetis? Respondeant fideles, si vere fideles sunt, Nox est, nondum videtur, quod tenemus. Non quiescant manus in bonis operibus. Vnde alibi dicitur: In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo, & non sum deceptus. Apparebit labor noster mane, & erit fructus mane, vt illi, qui modo laborant, postea dominentur, & illi, qui modo se iactant, & superbiunt, postea subijciantur.* Aug. sup. ps. 48. c. 8.

27 Vt autem ad argumentum factum in contrarium ex præsenti loco Isaiæ respondeamus, aduertere oportet

Universidad de Deusto
Biblioteca

oportet, quod verbum visitare, non solum accipitur in sacris litteris in bonam partem pro hoc, quod est misereri, sed etiam multoties sumitur in malam partem pro punire, & castigare. Sic accipitur Isaiæ 26. *Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum*. Et Isaiæ 27. *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est*. Et cap. 29. *A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis, & tempestatis, & flammæ ignis deuorantis*. Et Exodi 20. *Visitans iniquitatem patrum in filios vsque in tertiam, & quartam generationem*. Et in hac secunda acceptione accipitur in præsenti loco Isaiæ illud verbum *visitabuntur*. Et sensus est. Adhuc post multos dies punientur reproborum delicta. Quæ explicatio colligitur ex beato Hieronymo, & Glosa super eundem locum, & est valde cõformis trãslationi Septuaginta interpretum, qui, vbi nos legimus, *& post multos dies visitabuntur*; transferunt: *Et per multas generationes erit visitatio eorum*. Idest per infinita sæcula. Hoc enim significat verbum hebræum *rob*, multitudinem videlicet innumerabilem.

Isai. 26.
Isai. 27.
Isai. 29.
Exod. 20.

28 *Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus*. Dupliciter interpretari possunt verba ista. Primo ita vt intelligantur de signis, quæ in sole, & luna præcedent vniuersale iudicium, de quibus Saluator loquitur. Luc. 21. *Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terra præsura gentium arescentibus hominibus prætimore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi*. Decreuit enim misericors Dominus hæc signa aduentũ illius ad iudicium præcedere, vt homines paratos inueniat, sicut diximus capite 2. numero 21. aut vero vt reprobos confundat, & designet eorum adinuentiones, & peccata, ipsis quoq. luminaribus cælestibus esse pudenda, atque omnibus creaturis detestanda. Hinc & Hieronymus ait: *Erubescet luna, & confundetur sol; quando visitauerit Dominus super militiam cæli in excelsis. Hoc est, quod in alio loco scriptum est. Castra non sunt munda in conspectu eius, & aduersum angelos suos peruersum, quid reperit. Luna erubescet, sol confunditur, & cælum operitur cilicio, & nos intrepidi, atque lætantes, quasi omni careamus vitio, occurremus iudicis maiestati, quando tabescent montes erecti, videlicet in superbiam, & omnis militia cælorum, vel astra, vel angelicæ dignitates, & complicabuntur sicut libri cæli, & omnis exercitus eorum instar foliorum defluet*. Et iterum: *Erubescet luna, & confundetur sol cernẽs homines, qui suo fruebantur lumine, nihil dignum Dei bonitate fecisse, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos*. Secundo possunt accipi, ita vt pertineant ad electorum consolationem, & magnam claritatem, & gloriam eorum designent, & splẽdorem, atque maiestatem iudicis aduenientis, quæ talis erit, ac tanta, vt in conspectu Domini, & seruorum eius claritatem suã, & splendorem fulgentissimus sol, & luna pulcherrima amisisse videatur. Hoc prodigium cœpit in morte redemptoris manifestari, dum confracta per passionem lagena corporis, lux splendida Saluatoris apparuit in cuius

Luc. 21.

cuius conspectu, sicut dicit Euangelista, *tenebræ factæ sunt in vniuersa terra vsque in horam nonam, & obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium*. Sicut enim stellæ, quæ nocte fulgent maxime, orto sole lumen suum abscondunt, & claritate maxima illius offuscantur; ita & sol obscuratus est a claritate Christi, qui in cruce pro nobis mortuus est. Vnde & Centurio, videns quod factum fuerat, glorificauit Deum dicens: *Vere hic homo iustus erat*. Et similiter Turba clamabat; *Vere filius Dei erat iste*. Quod si dehonestatus inter duos latrones talem ex se Christus Dominus splendorem emisit, vt solis claritatem obscuraret; quid faciet cum in conspectu Angelorum, & omnium ciuium cælestium fuerit glorificatus?

Mat. 27.

CAPVT XXV.

2 DOMINE Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen. 3 Quia posuisti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domum alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. 4 Super hoc laudabit te populus fortis ciuitas gentium robustarum timebit te. 5 Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua: spes a turbine, vmbraculum ab æstu: spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente propaginem fortium marcescere facies. 6 Et faciet 7 Dominus exercituum 8 omnibus populis 9 in monte hoc 10 conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, 11 pinguium medullatorum, 12 *&c. vsq; ad* 16. vindemiæ defæcatæ. 17 Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super om

Universidad de Deusto
Biblioteca

nes nationes: Præcipitabit mortem in ſempiternum: & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra: quia Dominus locutus eſt. 18 Et dicet in die illa: Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ſaluabit nos: iſte Dominus, ſuſtinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in ſalutari eius. 19 Quia requieſcet manus Domini in monte iſto: & triturabitur Moab ſub eo, ſicuti teruntur paleæ in plauſtro. Et extendet manus ſuas ſub eo, ſicut extendit natans ad natandum: & humiliabit gloriam eius cum alliſione manuum eius. Et munimenta ſublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram vſque ad puluerem.

SVMMA CAPITIS.

CONTINET *caput præſens quoddam canticum laudis, quo electi de magnis periculis liberati magnificas Deo gratias agunt, & potiſſime propter duo beneficia. Primum eſt; quia mundum vniuerſum euertit, reprobos vſque ad terram, imo vſque ad profundum laci humiliando: de quo agit in principio capitis. Secundum eſt, quia electos ſuos ab impiorum calumnijs defendit, & illos ad beatitudinis brauiũ perduxit; de quo agit ab illo verſiculo:* Quia factus es, &c. *Deinde magnitudinem gloriæ beatorum explicat exemplo conuiuij opulentiſſimi, cuius ſplendorem deſcribit in illo verſiculo:* Et faciet Dominus, &c. *Tandem præcipitandã eſſe mortẽ, & tyrannidem principis tenebrarum prædicit ab illo verſiculo:* Præcipitabit mortem, *vſque ad finem capitis.*

COM-

COMMENTARIVM.

DOMINE *Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniã feciſti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen.* More ſuo propheta gratias agit Deo audita vitę futurę gloria, in qua ſenes illi, de quibus in capite præcedenti mentionem fecerat, regnaturi ſunt cum Chriſto. Et procidentes, ſicut Ioannes ait, ante ſedentem in throno, & adorantes viuentem in ſæcula ſæculorum, & mittentes coronas ſuas ante thronum, atque dicentes: *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuã erãt, & creata ſunt.* Igitur eorum nomine, atque omnium electorum in canticum laudis prorumpit Iſaias, & in ſingulari numero, vt vnitatẽ, & cõcordiam ſupernæ ciuitatis deſignet, talem pſalmum gratiarum actionis intonat. *Domine Deus meus es tu.* Ac ſi dicat: nihil ad nos idola, vel quidquid in mundo eſt. Confundantur omnes, qui adorauerunt ſculptilia, & qui ambulantes poſt vanitatem, vani facti ſunt: nos autem, qui in partem ſortis ſanctorũ vocati ſumus, & ciues Hieruſalem cæleſtis effecti, in nomine Dei noſtri magnificabimur, & collaudabimus eum, nihil noſtris viribus tribuentes, ſed partam victoriam cõtra principem tenebrarum, contra mundum, & carnem, & contra noſmetipſos adſcribentes Deo. Te ergo exaltamus Deus noſter, tibi gloria, tibi honor, quoniam tua eſt potentia, qui facis mirabilia, nihil relinquens imperfectum, ſed cogitationes tuas antiquas, quibus ab æterno, nullis eorum præcedẽtibus meritis, tuos eligere voluiſti, ad finem perduxiſti, nos vocans per gratiam tuam, nos iuſtificans, nos ſaluans, & magnificans. Vere illæ tuę cogitationes antiquæ fideles fuerunt; quoniam quidquid nobis promiſiſti, nunc iam experientia ipſa adimpletum eſſe cõſpicimus. Illud ergo pronomen *Amen*, veritatem deſignat, quam Deus in promiſſis ſuis ſeruauit, & ſeruat ſemper, iuxta illud, quod ſcriptum eſt: *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* Apoc. 4. Pſ. 144.

3 *Quia poſuiſti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domum alienorum, vt non ſit ciuitas, & in ſempiternum non ædificetur.* Gaudẽt ſancti, & Deo gratias agunt ob deſtructionem mundi futuram in vniuerſali iudicio, & vaſtitatem orbis, qui ſupra dictus eſt ciuitas vanitatis. Ita enim diruetur, & omnia illius excelſa ædificia cadent, vt non ſit vltra ciuitas, ſed aceruus lapidum, ſicut & de Damaſco ſuperius dictũ eſt: nec erit ſpes illum reædificandi vel inhabitandi. Nihil proderunt impijs palatia ſuperba, nihil ſepul-

Universidad de Deusto
Biblioteca

chra eburnea, & deaurata, nihil memoria, aut fama iniuſte acquiſita: omnia enim ſimul vna die peribũt. Domum alienorum appellat mundum, hoc eſt impiorum, ac reproborum hominum, qui vocauerunt nomina ſua in terris ſuis, qui ædifi
Iſai. 5. cauerunt ciuitatem Babylonis coniungentes domum ad domum, & agrum agro copulantes vſque ad terminum loci, & imitantes patrẽ ſuum Cain, qui primus ciuitatem conſtruxit, & vocauit eam nomine
Gen. 4. filij ſui Enoch. Electi namque noluerunt hic habere manentem ciuitatem, ſed toto corde inquirebant
Hebr. 11. futuram, *in ſolitudinibus errantes, in montibus, & ſpeluncis, & in cauernis terræ*. Imitantes patrem ſuũ Abraham, *qui fide demoratus eſt in terra repromiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac, & Iacob coheredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim fundamenta habentẽ ciuitatem: cuius artifex, & conditor Deus*. Quia ergo electi alieni erant in hoc ſæculo, exules, & peregrini, propriam patriam habent in cælis, quæ permanet in æternum: reprobi autem, qui alieni a iuſtis extiterunt, & ab eorum ſancta conuerſatione ſe in hoc mundo elonganerũt elongabũtur & in ſæculo venturo a beatorũ conſortio. De electis nãq.
Prou. 5. ſcriptum eſt; *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas dimide. Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui*. Soli electi bibent in patria de torrente voluptatis æternæ, qui, dum erant in via, calicis paſſionis Chriſti, atque cæleſtis ſapientiæ participes facti ſunt. Alieni autem, qui calicem tribulationis guſtare noluerunt, fontem vitæ in patria cum electis non guſtabunt. Scriptum eſt enim. *Cor, quod cognouit amaritudinẽ animæ ſuæ, in gaudio illius non miſcebitur extraneus*. Alieni autem ſunt omnes reprobi, de
Prou. 14 quibus per prophetam dicitur: *Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt a ſemitis ſuis*. Vide ſupradicta in cap.
Pſal. 17. 1. num. 21. & 22. *In ſempiternum non ædificetur*, ideſt poſt diem iudicij nullam in electos reprobi exercebunt tyrannidem, nec in priſtinã poterunt felicitatem redire.

4 *Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robuſtarum timebit te*. Sanctus Hieronymus per pópulum fortem, & ciuitatem gentium robuſtarum, electos intelligit, qui robuſti fuerunt, & fortes ad labores, & onera huius ſæculi ſuſtinenda. Iſti, inquit, collaudabũt Deũ in æternum, cum viderint totius orbis excidium, & timebunt illum timore filiali, de quo ſcriptum eſt:
Pſal. 18. *Timor Domini ſanctus permanet in ſæculum ſæculi*. Conſonat hæc explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, quæ ſic habet. *Propter hoc benedicet tibi populus mendicus, & ciuitates hominum iniquitatem ſuſtinentium benedicent tibi*. Conſonant etiam hæc verbis Domini in Euangelio dicentis: *Beati pauperes ſpiritu; quoniam ipſorum eſt regnum cælorum: beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam; quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Ecce pauperibus, & mendicis patria repromittitur cæleſtis, & ſimiliter iniuriam a tyrannis fortiter ſuſtinentibus. Cum ergo conſecuti fuerint optatum præmium, laudabunt Dominum, & benedicent in ſæcula; ſicut dicit pſalmiſta: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te*. Et vt explicet

cet Iſaias cauſam, propter quam cunes illi cæleſtes laudabunt Dominũ in æternum, ſubdit:

5 *Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes a turbine, vmbraculum ab æſtu. Spiritus enim robuſtorum, quaſi turbo impellens parietem. Sicut æſtus in ſiti, tumultum alienorum humiliabis, & quaſi calore ſub nube torrente propaginem fortium marceſcere facies*. Laudamus, inquient, & glorificamus te Deus noſter, quia fuiſti fortitudo noſtra, & cum nihil nobis eſſet roboris, atque de viribus noſtris prorſus deſperaremus, tunc temporis factus es nobis fortitudo, & robur. Solet enim omnipotens ſuis miſericorditer ſubuenire, cum in maiori verſantur periculo, vt magis, ac magis virtus diuina, atque illius clementia nobis innoteſcat. Afflictionem iuſtorum æſtui comparat, & turbini, auxilium autem Dei vmbræ, & refugio: quoniam reprobi in electos non ſecus inuehuntur, quam turbo in parietem, quem proſternit. Verum miſeri, ſicut immiſericordes fuerunt erga electos, & quaſi turbo inuadens domum firmiſſimam, ita & ipſi ſine miſericordia peribunt, atque turbine validiſſimo ventilabuntur, & proijcientur, ſicut puluis a facie terræ, & diuidentur a conſortio iuſtorum, ſicut ventilabro a tritico palea ſeparatur in area. Vnde & Ioannes ait:
Mat. 3. *Cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igne inextinguibili*. Ad ventilandum autem, & permundandum tam immenſam areã toto orbe terrarum diſperſam, atq. ex tot generationibus congregatã, tempeſtas valida neceſſaria erit, nec deficiet: Scriptum eſt enim:
Pſal. 49. *Ignis in conſpectu eius ardebit, & in circuitu eius tempeſtas valida. Valida tempeſtas erit* (inquit ſanctus Auguſtinus) *ventilatura tam magnam areã*. Auguſtin. to. 8. *Hac tempeſtate erit illa ventilatio, qua ſeparabitur a ſanctis omne immũdum, a fidelibus omnis ſimulatio, a pijs, & trementibus verbum Dei omnis contemptor, & ſuperbus. Modo enim mixtura quædam iacet a ſolis ortu vſque ad occaſum. Proculdubio iſta tempeſtas quandam ſeparationem factura eſt; alij erunt iudicantes cum Domino, qui ſedebunt ſuper ſedes duodecim; alij vero iudicandi; ſed ad dexteram ponendi*. Nam reprobi ad ſiniſtram erunt ab omnibus electis diuiſi, & ſeparati; de quo plura diximus cap. 1. numero 7. Igitur vmbraculũ erit Dominus ab æſtu ipſis electis, quia omnia pericula, & omnia incommoda longe faciet ab eis. Impij autem, quibus in die iudicij nullum erit vmbraculum, quo ſe ab æſtu ignis deuorantis defendant, areſcent ſtatim, & defluent. Lege ſupradicta cap. 4. num. 11. & 13.

6 *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ*. Explicat his verbis quanta futura ſit ſupernorum ciuium ſatietas, quanta lætitia, quantum gaudium. Etenim per conuiuium, æternam beatitudinem intelligit, quam etiam Saluator noſter per cœnam in Euangelio deſignauit, cum
Luc. 14. ait: *Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Et miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent: quia iam parata ſunt omnia*. Et quidem, quod de cæleſti conuiuio loquatur Dominus, colligitur ex ipſo cõtextui præmiſe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

miserat enim quidam de simul discumbentibus. *Beatus qui manducabit panem in regno cælorum*. Vnde,& Gregorius ait: *Quis iste homo est,nisi ille, de quo per prophetam dicitur: Et homo est, & quis cognouit eum? Qui fecit cœnam magnam: quia satietatem nobis dulcedinis internæ præparauit.* Nec huic nostræ intelligentiæ obstat,quod per prophetam conuiuiũ seu prandium per Euangelistam vero cœna dicitur: *Quia* (vt Gregorius ait) *cum ad horam nonam apud antiquos quotidie prandium fieret, ipsum quoq; prædium cœna vocabatur.*

Greg. ho. 36. in Euãgel. to.2.

Gregor. hom.38.

7 Igitur in cõuiuio, quod Dominus ab æterno electis præparauit,multa sunt cõsideratione digna, quæ illud faciunt splendidum, & permagnificum, & tanguntur a propheta in verbis præmissis. Primum est dignitas, & excellentia facientis conuiuium; est enim *Dominus exercituum*, non vnius regni potestatem habens, nec vnius tantum generationis, sed omnium dominator existens. Sicut dicit scriptura: *Deus cælorum,creator aquarũ, & Dominus totius creaturæ.* Et iterũ: *Dominus vniuersorum tu es.* In cuius laudem canit propheta: *Dominus nomen illi*: Non inquit Dominus istius regni,aut illius, sed Dominus absolute; quoniam rex regum est, & Dominus dominantium.

Iud. 9.

Psal. 67.

8 Secundum est multitudo maxima, & innumerabilis eorum, qui ad conuiuium illud sunt inuitati, qui & manducabunt panem in regno cælorum, iuxta illud, quod Saluator ait: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meã in regno meo.* Hanc autem multitudinem designat propheta, cum ait conuiuium esse faciendum *omnibus populis*, hoc est, non vni tantum, aut alteri nationi, sed vniuersis. Nam ex omnibus aliqui ad conuiuium illud cęleste misericorditer assumentur. Sicut enim ad fidem omnes inuitãtur,& sine acceptione personarum omnes admittũtur ad Ecclesiã Christi, quotquot lauacro baptismi regenerari volunt, & intellectum captiuare in obsequium fidei: ita quicunque a Deo vocatus permanserit in fide, atque in dilectione Dei vsque in finem, & mandata illius seruauerit cælestibus epulis dignus erit, siue natione Iudæus fuerit, siue gentilis, siue seruus, siue liber, siue masculus, siue femina, siue diues, siue pauper,siue nobilis, siue ignobilis. Dicit enim Paulus: *Omnes filij Dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Non est Iudæus,neque Græcus: non est seruus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.* Hinc & propheta Euangelicus,post quam dinumerauit centum quadraginta quatuor millia signatorum ex omni tribu filiorum Israel, subdit: *Post hæc vidi turbam magnam, quam denumerare nemo poterat,ex omnibus gentibus,& tribubus,& populis, & linguis stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis,& palmæ in manibus eorum: & clamabant voce magna dicentes: salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Et omnes angeli stabant in circuitu throni,& seniorum, & quatuor animalium.* Et Daniel propheta loquens de spiritibus angelicis, qui ante thronum assistebant, inquit. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Vide quam magna sit, & innumerabi-

Gal.3.

Apoc.7.

Dan.7.

merabilis multitudo angelorum,& hominum, qui in cælesti conuiuio saturabuntur in æternum.

9 Tertium est amænitas, & securitas loci, in quo conuiuium electis faciendum erit; quia non in loco infimo, non in valle,aut locis humentibus, siue aduersis saluti hominum, sed in monte alto, vbi nulla est tempestas,nec turbo,aut pluuia, sed cælum serenum,aura suauis, & delicata. Vbi nullus ascẽdet hostis, nullus aderit inimicus, sed summa pax inter conuiuas, & concordia erit.

10 Quartum est suauitas ciborum, atque eduliorum abundantia, quæ omnibus electis præparata sunt. Erit enim *conuiuium pinguiũ, conuiuium medullatorum,& pinguium medullatorum*. Concessit Dominus Noe, & filijs eius post diluuium, vt carnibus vescerentur. *Terror vester,* inquiens, *ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli cum vniuersis, quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Et omne, quod mouetur, & viuit,erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Excepto,quod carnem cum sanguine non comedetis.* Idest carnem humanam,a qua sanguinem separare non licet, hominem occidendo: at in cælesti conuiuio non volatilia cæli,non carnes eorum,quæ mouentur super terram, sed Dominus ipse cæli, & terræ, datur in cibum. Ille est,qui electos suos inuitat, ipse conuiua; ipse omnium esca, & cibus. Vere cibus, & cibus selectus, cibus suauis, cibus delicatus. *Gustate,* inquit, *& videte, quoniam suauis est Dominus.* Ideo ergo conuiuiũ illud pinguium esse dicitur, & pinguium medullatorũ. Medulla inter ea,quæ in animali sunt comestibilia sapit dulcius, gustatur suauius, sed inter ossa durissima est percluſa, & nisi frangantur,comedi non potest: vt plurimum a sugentibus ossa, vtcunque gustatur, non plene, neque perfecte, sed solum ex parte. Audi mysterium. Dominus Iesus Deus verus & homo seipsum sub sacramento altaris suis fidelibus, dum sunt in via tribuit in cibum,vt illos sibi vnione mirabili coniungat, & per dilectionem, & gratiam vnum efficiat. Ait enim: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus, qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem,in me manet,& ego in illo.* Et iterum: *Non pro eis autem rogo tantum,sed & pro eis,qui credituri sunt per verbum eorum in me,vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. vt credat mundus; quia tu me misisti; & ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me: vt sint consummati in vnum: & cognoscat mundus; quia tu me misisti,& dilexisti eos, sicut & me dilexisti.* Sed manducantes carnẽ Domini, & bibentes sanguinẽ illius, medullam, & adipem diuinitatis,dum sunt in hoc mortali corpore, plene gustare non possunt. Hoc enim pro conuiuio reseruatur cælesti. In cuius signum,cum filij Israel comederent agnum assum, qui typũ Saluatoris gerebat, præceptum est illis, *os non comminuetis ex eo.* Vnde, & milites venientes ex duobus latronibus *primi quidem fregerunt crura, & alterius,qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cũ venissent, vt viderunt eum mortuum non fregerunt eius crura, facta sunt enim hæc, vt Scriptura impleretur,os non cõminuetis ex eo.*

Gen. 9.

Psal.33.

Ioan.6.

Ioan.17.

Ioan. 19

Ape-

Aperuit vnus militum lancea latus Domini, sed ossa illius non fregerunt, vt mysteriũ agnoscas, & scias; quoniam in hac vita fidelibus non conceditur ossibus agni confractis intus latentem medullam diuinita-
Leo. 13. tis gustare perfecte. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est,* quando scilicet Dominus fecerit conuiuium pinguium, conuiuium medullatorum, quando adipe frumenti electos satiauerit in superna ciuitate, quando videbimus eũ, sicuti est, non per speculum in enygmate, sed facie ad faciem illum contemplantes. Nunc autem sufficit nobis, si vtcumque suauitatem illius inter vmbras degustemus, & manna absconditum sentiamus.

11 Linguam canum collaudat
Psal. 67. propheta: *Vt intingatur*, inquiens, *pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso*. Pes Christi sanguine intinctus illi sunt, qui calceati pedes in præparationẽ Euangelij pacis pro nomine eius martyrium subire gaudent, viriliter pro Ecclesia certantes vsque ad proprij sanguinis effusionem. Hos etiam ca-
Aug. to. 8. nes dixit: *Canes laudabiles*, inquit Augustinus, *non detestabiles, fidem seruantes Domino suo, & pro eius domo contra inimicos latrantes. Non enim tantummodo canum dixit, sed canum tuorum: nec eorum dentes, sed lingua laudata est; quoniam non vtiq. frustra, nec sine magno sacramento Gedeon solos eos iußus est ducere, qui fluminis aquam sicut canes lamberent, talesque non amplius, quam trecenti in tanta multitudine inuenti sunt. In quo numero crucis signum est, propter litteram, quæ in Græcis numerorum notis*
Psal. 58. *trecentos significat. De talibus canibus, & in alio psalmo dicitur, Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes; nam & quidam canes reprehensi sunt a propheta Isaia; non ideo quia canes essent, sed quod latrare nescirẽt,* Isai. 56. *& dormitare amarent. Vbi vtique demonstrauit, quia si vigilarent, & pro Domino suo latrarent, laudabiles canes essent, sicut laudantur isti, de quibus dicitur: lingua canum tuorum: quos tamen propheta ex inimicis futuros esse prædixit, per illam scilicet conuersionem, de qua superius loquitur. Vnde & ille psalmus, conuertentur, inquit, ad vesperã, & famem patientur vt canes. Deinde veluti quærentibus, vnde* Psal. 58. *hoc illis tantum bonũ, vt canes eius fierent, cuius fuerant inimici, responsum est ab eo, sic enim legitur, lingua canũ tuorum ex inimicis ab ipso: ipsius vtique dilectione, ipsius misericordia, ipsius gratia. Nam quando id possent a seipsis? Etenim cum inimici essemus,* Rom. 5. *reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: adhoc & Domini fuit exitus mortis.* Igitur lingua canum collaudatur a propheta, eo quod canes, dum ossa dentibus confringunt, latentẽ in illis medullam degustant. Sic & Apostoli, atque prædicatores Euangelij asperam vitam, & duram carni, & sanguini amantes, & scrutantes Scripturas sacras, & corticem litteræ frangentes, dulcedinem spiritus sugere promerentur. Et vt linguis cælestibus, cælestis cibus, qui *non inuenitur in terra suauiter viuen-* Iob 28 *tium*, gustaretur: *apparuerunt Apo-* Act. 2. *stolis* in die Pẽtecostes *dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cæperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Quid ni magnalia Dei loquerentur, qui Spiritu sancto repleti erant, & linguam eruditam de cælo

de cælo missam acceperunt a Deo.

12 Quintum est suauitas potus, ac vini pretiosissimi, quo in cælesti conuiuio inebriabuntur electi. Scri-
Psal. 35. ptum est enim. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos; quoniam apud te est fons vitæ*, fons perennis, fons siccitatem nescius, fons indeficiens. Vere fons, qui, vt supra diximus, semper manat, iucunditatem sempiternam subministrat. Erit ergo conuiuium cæleste, conuiuium vindemiæ, in quo multum admirabile, & vinum, quod lætificat cor hominis non deficiet. *Vindemiæ defæcatæ*, hoc est sine fœce, quia purissimum erit vinum. Scriptum est enim, *quia*
Psal. 74. *calix in manu Domini vini meri plenus misto. Et inclinabit ex hoc in hoc, verumtamen fex eius non est exinanita bibent omnes peccatores terræ.* Habet Dominus vinum merum, vinum sine fœcibus, vinum purissimũ, quod in patria cum Christo bibẽt electi: iuxta illud, quod discipulis suis ipse Saluator adhuc viuens in hoc mor-
Mat. 26. tali corpore dixit: *Amen dico vo-*
Mar. 14. *bis: quia iam non bibam de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam nouum in regno Dei.* Vnde & Theodoretus ait: *Vitis est ipse Dominus genimen vitis mysteria, & intellectus occultus, quem ipse generat, qui docet hominem scientiam; in regno autem Dei, idest in futuro sæculo, bibet cum suis discipulis mysteria, & sapientiam, noua quædam nobis reuelans, quæ nunc occultat.* Habet etiam Dominus vinum mistum, quod fidelibus suis, quamdiu vident eum per speculum in enygmate, propinat,
Prou. 9. *Venite, inquit, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis.* Habet denique fœces amarissimas, quas in inferno bibent omnes peccatores terræ. Vides qualiter cæleste conuiuium sit vndequaque magnificum, perfectum, & consummatum?

13 Commemorat Scriptura sacra, & magnificat illud grande conuiuiũ, quod rex Assuerus, quando sedit in solio regni sui, fecit in ciuitate Susan, quæ exordium fuerat regni eius, & describens qualitatem, & excellentiam illius inquit,
Esther 1 *Tertio igitur anno imperij sui fecit grã de conuiuium cunctis principibus, & pueris suis, fortissimis Persarum, & Medorum inclytis, præfectis prouinciarum coram se, vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiæ suæ multo tẽpore, centum videlicet, & octoginta diebus. Cumque implerentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum, qui inuentus est in Susan, a maximo vsque ad minimum; & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu, & magnificum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aereis coloris, & carbasini, ac hyacinthini sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei, & argentei super pauimentum smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant; quod mira varietate pictura decorabat. Bibebant autem qui inuitati erant aureis poculis, & alijs atque alijs vasi cibi inferebantur. Vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat, abundans & præcipuum ponebatur. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat præpositis mensis singulos de principibus suis, vt sumeret vnusquisque quod vellet.* Sed si hæc omnia ad splendorem conuiuij cælestis referantur, quasi nihilum apparebunt. Discur-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ramus per singula. Sedet Assuerus in solio regni sui in ciuitate Susan: sed Dominus maiestatis sedet in throno gloriæ suæ in ciuitate sancta Hierusalem, quæ sursum est, quæ est mater nostra. *Aspiciebam*, inquit Daniel, *donec throni positi sunt & antiquus dierum sedit, vestimentum eius candidum, quasi nix, & capilli capitis eius, quasi lana munda, thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus.* Dan. 7.

Assuerus tertio anno imperij sui parat conuiuium; Deus autem ab origine mundi illud suis electis præparauit; dicet enim aliquando his, qui a dextris eius erunt. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Mat. 25.

Ad illud conuiuium inuitantur pueri fortissimi Persarum, & Medorũ inclyti, & prouinciarum regis Assueri præfecti, & omnis populus, qui inuentus est in Susan, a maximo vsque ad minimum: ad istud autem omnes populi inuitantur, & omnes gentes. Quod Dominus ipse sub quadam parabola in Euangelio designauit; cum enim quidam de simul discumbentibus cum illo dixisset redemptori: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* Luc. 14. *Ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos; & misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent; quia iam parata sunt omnia.* Illis autem se excusantibus. *iratus pater familias, dixit seruo suo: Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus: Domine, factum est, vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait Dominus seruo: Exi in vias, & sæpes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea.*

14 Illud conuiuium factum est a rege, vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiæ suæ: istud vero factum est a Deo, vt abundantes diuitias gratiæ suæ ostenderet in vasis misericordiæ. Dicit enim Paulus: *Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suã, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Quos & vocauit nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Oseæ dicit: Vocabo non plebem meam plebem meã; & non dilectã, dilectã, & non misericordiã consecutã misericordiam consecutam. Et erit in loco, vbi dictũ est eis, nõ plebs mea vos, ibi vocabũtur filij Dei viui.* Rom. 9. Ex quibus verbis manifeste colligitur potissimam causam finalẽ, propter quam Deus decreuit permittere in aliquibus peccatum, atque supposito eorum peccato, illos punire in æternum, & alios eligere misericorditer ad gloriam, esse, vt in reprobis ostenderet potentiam suam per modum iustitiæ puniendo, & vt magis splendeat eius misericordia in electis, eos ad tantam gloriam sublimando. Hoc designat Apostolus, cũ ait: *Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostenderem, &c.* Rom. 9. Vbi nomine excitationis, induratio, & permissio peccati Pharaonis intelligitur, vt diximus supra cap. 6. nu. 48. Hanc permissionem, inquit Apostolus, Deum ordinasse ad istum finem, vt ostenderet virtutem suam in punitione Pharaonis, & tandem in electis suis misericordia eius magis splendeat. Consonat cum hac explicatione illud Prouerbiorum 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum*, id est hominem, qui futurus erat impius, Deus creauit, & permisit

misit impietatem eius, ac tandem propter illam decreuit eum punire hoc potissimo fine, vt in die mala, hoc est in die iudicij, iustitia Dei splendeat in reprobis, & misericordia eius magis commendabilis fiat in electis: oppositа enim iuxta se posita magis eluescunt. Sic explicant istum locum Lyranus, Rodulphus, Haymon, & multi alij. Vnde Augu. 11. de Ciuit. Dei c. 18. & Augustinus ait: *Neque enim Deus vllum, non dico angelorum, sed uel hominum crearet, quem malum futurum esse præsciisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus commodaret, atque in ordinem sæculorum, tanquam pulcherrimum carmen etiam ex quibusdã quasi antithesis honestaret.* Et post pauca: 1. Cor. 6. *His antithesis etiam Paulus Apostolus in secunda ad Corinthios epistola, illum locum suauiter explicat, vbi dicit: Per arma iustitiæ a dextris, & a sinistris, per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, vt seductores, & veraces; vt qui ignoramur, & cognoscimur, quasi morientes, & ecce viuimus; vt coerciti, & nõ mortificati: vt tristes, semper autem gaudentes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Sicut ergo ista contraria contrarijs oppositа sermonis pulchritudinem reddunt: ita quadam non verborum, sed rerum eloquentia contrariorum oppositione sæculi pulchritudo componitur.* Eccls. 33 *Apertissime hoc positum est in libro Ecclesiastico hoc modo: contra malum bonum est, & contra mortem vita; sic contra pium peccator. Et sic intuere in omnia opera altissimi bina, & bina, vnum contra vnum.* Id ipsum confirmant verba illa 2. ad Timotheum 2. *In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed etiam lignea, & fictilia, & quædã quidem in honorem, quædam in contumeliam.* Vnde S. Thom. locum istum explicans ait: *Quod ex ipsa bonitate diuina ratio sumi potest prædestinationis aliquorum, & reprobationis aliorum. Sic enim dicitur; omnia propter suam bonitatem fecisse, vt in rebus diuina bonitas repræsentetur. Necesse est autem, quod diuina bonitas, quæ in se est vna, & simplex, multiformiter repræsentetur in rebus, propter hoc, quod res creatæ ad simplicitatem diuinam attingere non possunt. Et inde est, quod ad completionem vniuersi requiruntur diuersi gradus rerum, quarũ quædam altum, & quædam infimum locum teneant in vniuerso. Et vt multiformitas graduum cõseruetur in rebus, Deus permittit aliqua mala fieri, ne multa bona impediantur, vt supra dictũ est. Sic igitur consideremus totum genus humanum, sicut totam rerum vniuersitatem. Voluit igitur Deus in hominibus, quantum ad aliquos, quos prædestinat, suam repræsentare bonitatem per modum misericordiæ parcendo, & quantum ad aliquos, quos reprobat, per modum iustitiæ puniendo. Et hæc est ratio, quare Deus quosdam eligit, & quosdam reprobat.* S. Tho. 1. p. q. 23. art. 5. ad 3. Vides qualiter in conuiuio illo potentiam suam, & abundantes diuitias gratiæ suæ Dominus ostenderit?

15 Conuiuium regis Assueri factum est memorabile a diuturnitate temporis; quia videlicet *multo tempore*; hoc est *centum & octoginta diebus* perdurauit. At cæleste conuiuium non tempore, quod finem habet, sed æternitate indeficiente mensuratur. Quod si admiraris locum, in quo illud conuiuium præparatum est, videlicet horti vestibulum, in quo *pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris, & carbasini, ac hyacinthini, &c.* intuere, & multo magis admirare supernam ciuitatẽ quam manibus suis fabricauit Do-

minus maiestatis, & pretiosissimis lapidibus exornauit, vt dignitas loBaruch 3 ci conuiuio responderet. O *Israel*, inquit propheta, *quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius? Magnus est, & non habet finem, excelsus, & immensus.* Hinc & beatus Ioannes eius amplitudinem, &
Apo.21. splendorem describens ait: *Et erat structura muri eius ex lapide iaspide: ipsa vero ciuitas aurum mundum simile vitro mundo. Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. fundamentum primum iaspis; secundum saphyrus; tertium calcedonius; quartum smaragdus; quintum sardonyx; sextum sardius; septimum chrysolithus; Octauum beryllus; nonum topazius; decimum chrysoprasus; vndecimum hyacinthus; duodecimum amethystus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt, per singulas; & singulæ portæ erant ex singulis margaritis; & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.*

Aug.in li. meditat. Vnde & Augustinus ait: *Mater Hierusalem ciuitas, mater sancta Dei, charissima sponsa Christi, te amat cor meum, pulchritudinem tuam nimium desiderat mens mea, o quam decora, quam gloriosa, quam generosa tu es; tota pulchra es, & macula non est in te. Felix anima mea, semperque felix in sæcula, si intueri meruero gloriam tuam, beatitudinem tuam, pulchritudinem tuam, portas, & muros tuos, & plateas tuas, & mansiones tuas multas, nobilissimos ciues tuos, & fortissimum regem tuum Dominum nostrum in decore suo.* Denique vinum, quod in vtroque conuiuio ministratur, abundans est, & præcipuum, sed si semel poculum cælestis dulcedinis gustasses, amara tibi omnis alia potio videretur.

16 *Vindemiæ defæcatæ.* Obserua differentiam magnam inter conuiuium illud, quo Dominus quinque panibus ordeaceis, & duobus piscibus satiauit quinque millia hominum in deserto, atque conuiuium, quod ab origine mundi electis suis præparauit in cælo. In illo *Ioan.6.* namque panibus hordeaceis, & piscibus satiauit eos, sed cum panes, & pisces maximam soleant sitim excitare, non legitur vinum illis, aut alium potum Dominum prouidisse: cæterum in patria cælesti non solum cibus, sed etiam potus, & potus suauissimus in mensa dominica ministratur electis, quibus dicturus est Dominus: *Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.* Quod *Cant. 5.* & Septuaginta interpretes in translatione præsentis loci Isaiæ latenter adnotauerunt; sic enim transferunt illum. *Et faciet Dominus sabaoth omnibus gentibus super montem istum, bibent in lætitia, bibent vinum, vngentur vnguento in monte hoc.* Ecce silentio prætereunt cibum, nec explicant qualis, & quam pretiosus fit futurus, sed solum commemorant qualitatem potus, cum dicunt: *Bibent in lætitia, bibent vinum*, vt scias quod nihil in hoc sæculo satiat hominis appetitum, sed solum illud bonum, quod possidetur in patria, eius desiderium potest explere. Panis cum manducatur, & pisces sitim excitant, & quo magis, ac magis vescuntur homines huiusmodi alimentis, eo amplius sitiunt. Talia sunt omnia bona etiam spiritualia, quæ, dum sumus in hoc mortali corpore, possidemus; excitant enim amplius desiderium, & sitim videndi Deum facie ad faciem. Omne illud, quo interim anima sustentatur, cibus est, non potus; quoniam eius desiderium satiare non valet, nec sitim extinguit, sed magis accendit.

dit. Audi quid sentiat propheta. Cum enim maximis bonis temporalibus, imo & spiritualibus donis abundaret, sitim maximam videndi Deum, quam omnia hæc in corde suo accenderant, hæc dicens exPsal. 41. plicuit. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum; quando veniam, & apparebo ante faciem Dei: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie; Vbi est Deus tuus?* Quid est hoc? lacrymas, quæ potari solent, panes appellat? vtique. Nam ipsum bibere, mãducare est, & ipsum manducare amplius sitire: scriptũ est enim;
Eccli.24. *Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient.* Ideo sitim persentiens propheta, tanquam ceruus currit, & omnia temporalia cursu velocissimo pertransit, vt ad fontem vitæ perueniat, in quo sitim extinguat, & bibat gaudium, bibat lætitiam. *Sitiuit*, inquit, *sitiuit anima mea ad Deum fontem viuũ.* Ad Deum fontem, & fontem aquæ viuæ sitit, qui Deum panem lacrymarum subministrantem habet, & ipsum panem lacrymarum cum dolore manducat. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Hoc est, quod sitio*, ait Augustinus, *venire, & apparere. Sitio in peregrinatione,* Aug.ps.41 to.8. *sitio in cursu, satiabor in aduentu. Sed quando veniam? Et quod citius est Deo, tardum est desiderio. Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? & illo desiderio est, & hoc, ex quo clamabatur alibi vnam petij a Domino, hanc*
Psal. 16. *requiram, vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Quare hoc? Vt contempler, inquit, dilectionem Domini. Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini. Interim dum meditor, dum curro, dum in via sum, antequam veniam, antequam appaream; fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte, dum dicitur mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? fuerunt mihi inquit, lacrymæ meæ, non amaritudo, sed panes suaues erãt ipsæ lacrymæ, sitienti mihi illũ fontẽ, quem quia bibere non dum poterã, auidus meas lacrymas manducabam. Non.n.dixit factæ sunt mihi lacrymæ meæ potus; ne ipsa desiderasse videretur, sicut fontes aquarũ. sed seruata illa siti, qua rapior, seruata illa siti, qua inardesco ad fontes aquarũ, panes mihi factæ sunt lacrymæ meæ, dũ differor, & vtiq. manducando lacrymas suas sine dubio plus sitit ad fontes. Die quippe, ac nocte factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes. Cibum istum, qui panis dicitur, die comedũt homines, nocte dormiunt; panis autẽ lacrymarum, & die, & nocte comeditur: siue totum tempus accipias diem, & noctem, siue diem intelligas pro huius sæculi prosperitate, noctem vero pro huius sæculi aduersitate. Siue, inquit, in prosperis rebus sæculi, siue in aduersis rebus sæculi, ego desiderij mei lacrymas fundo, ego desiderij mei auiditatem non desero.* Vnde & ipse propheta nullam satietatem extra visionem beatificam se inuenire posse cognoscens ait: *Satiabor* Psal. 16. *cum apparuerit gloria tua.* Ac si apertius dicat, nulla mihi satietas in hac valle lacrymarum esse poterit, nullum perfectum gaudiũ, scio tamen, quod satiabor, certus sum, quod implebitur in bonis desiderium meũ. Sed quando hoc erit? quando? *Defe* Ps. 118. *cerunt enim oculi mei in eloquiũ tuũ dicentes, quando consolaberis me?* Scio quando hoc erit, tunc videlicet, *cum apparuerit gloria tua*; quando *inebriabuntur electi ab vbertate domus tuæ, et* Psal. 35. *torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ.* Imo, & ipse, qui

se, qui viatoribus est cibus, comprehensoribus postmodum cibus erit, & potus, torrens, & fons aquæ viuæ, imo & fluuius copiosissimus influës seipsum in os nostrum. Hæc, quæ dicta sunt de cælesti conuiuio, possunt etiam non inconuenienter sacrosancto Eucharistiæ sacramento adaptari, in quo se in cibum suis fidelibus tribuit Dominus, vt diximus supra cap. 1. num. 9. & 10.

17 *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam, quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobriũ populi sui auferet de vniuerso.* Apoc. 7. Obscuritatẽ, & profunditatẽ huius loci aperuit nobis Ioãnes Euangelista, cũ de omnibus electis, qui lauerunt stolas suas, & dealbauerũt eas in sanguine agni ait: *Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus; quoniã agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Et iterum: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus: & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorũ; & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt.* Igitur per faciẽ vinculi colligati, & per telã, quam orditus est inimicus, peccatum intelligit, quo princeps huius mundi inuoluit omnes gentes, quasi reti, & sagena, & in vnum trahere contendit, sicut scriptum est: *Abac. 1. Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suũ.* Rom. 3. *Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.* Habuit autem facies suas peccatum, partim terribiles bonis, partim fraudulenta specie alliciens homines ad malum: nam & angelus Sathanæ, vt inquit Paulus, se in angelum lucis transfigurare consueuit: sed Christus Dominus moriẽs in cruce peccatum, & mortem, atq. tyrannidem diaboli destruxit insuper & in die iudicij peccatum; & mortem, ne electos deinceps inuadere audeant, præcipitabit in æternum, ideſt totaliter destruet: præcipitare enim disperdere est, & penitus destruere. Vnde & Apostolus morti, ac peccato insultans ait: *Cũ autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus?* ideſt peccatum; nam *stimulus mortis peccatum est.* Tunc enim totaliter destruetur mors, & in profundum laci præcipitabitur, cum regnauerit Dominus in Sion, cum posuerit inimicos suos scabellum pedum suorum, cum tradiderit regnũ Deo, & Patri, & plenam victoriam contra hostes suos consecutus fuerit, *nouissime inimica destruetur mors,* & cessabit opprobrium sanctorum, qui in toto mundo fuerunt despecti & eorum lacrymæ in gaudium perpetuum conuertentur. *Quia Dominus locutus est*; hæc verba explicata sunt cap. 1. num. 61. 1. Co. 15. 1. Co. 15

18 *Et dicet in die illa; ecce Deus noster iste expectauimus eum, & saluabit nos; iste Dominus sustinuimus eũ, exultabimus, & lætabimur in salutari eius.* Vox beatorum est hæc, qui vno spiritu, vnanimes, & vno ore collaudantes Deum testãtur spem suã non fuisse frustratam. Ecce, inquiẽt, verax est, & fidelis Deus noster, non frustra in illum credidimus, non in vanum obediuimus vniuersis mandatis

datis eius; expectauimus in patientia, & sustinuimus Dominum in tẽpore tribulationis: nunc autẽ simul cum illo regnabimus, & lætabimur in æternum, exultantes non in nostris viribus, nam debiles fuimus, & fragiles, sed in misericordia, & *salutari eius*, per quem salui facti sumus. O quam vani, quam infelices & miseri fuerunt illi, qui promissionis Domini irridentes dixerunt: Malac. 3 *Vanus est, qui seruit Deo, & quod emolumẽtum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus coram Domino exercituum? ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.* Sed mentita est iniquitas sibi; ecce enim nos seruiuimus Deo, & custodiuimus præcepta eius, & ambulauimus humiles coram illo, & tamẽ nõ inanis, neq. vanus est factus labor noster, sed emolumentũ magnũ; imo & maximum habemus ex illo. Ergo non beatos nos dicimus arrogãtes, sed vanos potius, & infelices, quia iniquitatem facientes, & Deum tẽtantes, non salui facti sunt, sed destructi, atque morte perpetua damnati. Illi aliquando nobis insultauerunt, dicentes *per singulos dies, vbi est Deus vester?* vbi gaudium vobis repromissum? Propter quod propheta regius cum his, & alijs consimilibus interrogationibus ab inimicis suis vrgeretur, se nũc ad Deũ conuertit, nunc ad animam suam Psal. 41. dicens: *Quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? Dum cõfringuntur ossa mea, exprobauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei. Dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus? quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me?* Sed modo iam illis insultantes nos dicimus. Ecce Deus noster iste: ecce quem expectauimus, & quem sustinuimus, videmus non iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem eum contemplantes.

19 *Quia requiescet manus Domini in monte isto, & triturabitur Moab sub eo; sicuti teruntur paleæ in plaustro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum, & humiliabit gloriam eius cum allisione manuũ eius; & munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram vsque ad puluerem.* Electorum securitatem, quam habebunt in patria, prædicit propheta in his verbis. Quoniam destructis Moabitis, ideſt superbis, & arrogantibus, qui se contra Deum, & populum illius extollere ausi fuerant, ab eorum calumnijs penitus liberabuntur. Nam ita extinguendos esse impios dicit, vt etiam eorum gloria ad instar paleæ, quæ plaustro comminuitur, sit in puluerem redigenda. Et sicut natans non irruit toto impetu in flumen, sed leuiter manus suas expandit super aquas, & earum impetũ scindit, & superat; ita Dominus ad proscindendos impios leui manuum suarum tactu vtetur, & absq. vlla prorsus difficultate eorum superbiam humiliabit.

CAPVT

CAPVT XXVI.

2 IN die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. 3 Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator, ponetur in ea murus & antemurale. 4 Aperite portas, & ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem. 5 Vetus error abijt: seruabis pacem: pacem, quia in te sperauimus. 6 Speraſtis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. 7 Quia incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem. 8 Conculcabit eam pes, pedes pauperis gressus egenorum. 9 Semita iusti recta est, 10 rectus callis iusti ad ambulandum. 11 Et in semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te: nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. 14 Anima mea desiderauit te in nocte: sed & in spiritu meo in præcordijs meis 15 de mane vigilabo ad te. 16 Cū feceris iudicia tua in terra, iustitiā discent habitatores orbis. 17.18 Misereamur impio, & non discet iustitiam: in terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini. 19 Domine exaltetur manus tua, & non videant: videant, & confundantur zelantes populi: & ignis hostes tuos deuoret. 20 Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. 21 Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui. 22 Morientes non viuant, gigantes non resurgant: propterea visitasti & contriuisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. 23 Indulsisti genti Domine, indulsisti genti: numquid glorificatus es? 24 elongasti omnes terminos terræ. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. 25 Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus a facie tua Domine. 26 Concepimus, et quasi parturiuimus, 27 et peperimus spiritū: salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. 28 Viuent mortui tui, interfecti mei

mei resurgent: 29 expergiscimini, & laudate qui habitatis in puluere: quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam. 30 Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. 31 Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eū: 32.33 & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet vltra interfectos suos.

SVMMA CAPITIS.

TOTA magnum est beneficium, & inenarrabile, quod Deus contulit electis suis, illos inter tantam hominum multitudinem separando, vt per diuinam prædestinationem ad vitam perducerentur æternam, vt non potuerit Isaias vno cantico eius excellentiam celebrare. Ideo repetit secundo gratiarum actiones electorum in hoc capite, & eorum nomine agnoscit, & hymno lætitiæ fatetur omnia bona sibi a Deo fuisse misericorditer donata, cuius misericordia in loco securitatis constituti sunt, vt liberati ab omnibus periculis, & ærumnis præsentis sæculi, regnent feliciter cum Christo in æternum, & de hoc agit fere per totum caput. Deinde commemorat infelicitatem reproborum, qui misericordia Dei noluerunt vti, sed illum contemnentes in lacum damnationis æternæ se præcipitauerunt; & de hoc agit ab illo versiculo: Misereamur impio, & non discet, &c. *Tertio reuertitur ad enarrandum præmiū electis repromissum, & eorum resurrectionem pretiosam annunciat ab illo versiculo:* Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent, &c. *vsque ad finem capitis.*

Universidad de Deusto Biblioteca

COMMENTARIVM.

IN die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Proposita prophetia vniuersalis iudicij futuri, quasi iam adimpletam a longe eam cernēs Isaias, canticū nouum ab electis in patria cælesti decantandum fore denunciat. *In die illa*, ideſt in aduentu Christi ad iudicium, quando deuicta morte regnabunt iusti cum illo, cantabitur canticum istud in terra Iuda, ideſt in patria: Iuda enim confessio interpretatur, ideo ciuitatem dēsignat cælestem, in qua omnes sancti confitebuntur Deo, & laudabunt eū sicut scriptum est: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* insultantes filijs Israel, dum erant in captiuitate, dixerunt Babylonij: *Hymnum cantate nobis de canticis sion.* At illi sedentes, & flentes super flumina Babylonis, & suspendentes in salicibus in medio eius organa sua, tesponderunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Non canunt electi cāticum Sion in terra aliena, sed in terra Iuda, & in patria propria, videlicet in cælesti Hierusalē, de qua dicitur infra: *Respice Sion ciuitatem solemnitatis nostræ: oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur claui eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur.* Canticum autem, quod in terra Iuda cantabunt electi, est istud, quod sequitur.

Psal. 83.

Psa. 136

Isai. 33.

3 *Vrbs fortitudinis nostræ Sion Saluator ponetur in ea murus, & ante murale.* Securitatem supernæ ciuitatis, quis poterit explicare, cuius fortitudo est ipse Deus, & murus, & antemurale Christus Dominus? Quare autem murus dicatur Saluator noster, simul & antemurale, explicatum est cap. 5. num. 6. Hinc & propheta regius fortitudinem maximam, pacem, & securitatem supernæ ciuitatis considerans, ad consimile canticum concines eiusdem ciuitatis inuitat: *Lauda, inquiens, Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* Non vagantur foris filij tui, non peregrinantur, intus gaudent, intus laudant, pacifici, & securi, quia nihil inquinatum introibit in te: Scriptum est enim: *Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium.* Vnde & subditur.

Psa. 147

Apo. 22.

4 *Aperite portas & ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem.* Vere gens iusta sancta, & immaculata erit illa, quæ ingredi, & inhabitare ciuitatem sanctam digna erit. Vnde & in eius laudem, atque sanctæ ciuitatis Hierusalē dicitur infra.

Isai. 60. fra: *Non audietur vltra iniquitas in terra tua, vastitas, & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio.* Et post pauca: *Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum hereditabunt terram, germē plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.* His ergo, & non alijs portæ cælestis ciuitatis aperientur. Clausæ fuerāt omnibus hominibus per peccatum; in cuius signum, cū primus parens contra præceptum Domini de fructu ligni prohibiti manducasset, eiecit eum Dominus de paradiso, & *collocauit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeū gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.* Non totaliter viam occlusit paradisi, sed pro ianua, quæ impediret ingressum, flammeum gladium, atque versatilem ante illum constituit, & diligentem custodem, vt spes aliqua redeundi ad paradisum cælestem relinqueretur hominibus. Sed nullus erat, qui portam aperire posset, nullus qui gladium flammeum iræ Dei auerteret; quoniam omnes erant peccatores, omnes filij iræ, & egebant gratia Dei. Venit autē ad nos disrumpens cælos filius Dei, vt viā nobis ad cælestem patriam aperiret, & pro peccatoribus moriens flammeum gladium, atque versatilem iræ Dei abstulit de porta paradisi, vt facilis ad illum nobis pateret ingressus, si tamen configurati fuerimus similitudini mortis eius, vt & simul regnemus cum illo. Vnde & propheta regius Deum collaudans, quod viam ad vitam nobis moriēdo aperuerit Christus, inquit;

Gen. 3.

Psal. 15. *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cū vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem. Vias vitæ*, inquit. Philosophia naturalis vnam tantum viam agnoscit, qua peruenitur ad vitam, videlicet nasci; ille enim viuit, qui per natiuitatem vitam accepit; sed Dei sapiētia incarnata, & Christiana philosophia aliam viam vitæ nobis demonstrauit, videlicet mori, & maximas tribulationes perpeti, atque in gladio illo flammeo, quem Cherubin manu tenebat in porta paradisi, pelle mortalitatis huius relinquere. Vnde & Aug. qualiter per mortē perueniatur ad vitā, explicās ait: *Cherubin latine scientiæ plenitudo esse dicitur; Flāmea verò framea versatili, temporales pœnæ intelliguntur, quæ temporum volubilitate versantur. Propterea & flammea dicitur; quia vrit quodā modo omnis tribulatio. Sed aliud est vri ad consumptionem, & aliud est vri ad purgationem. Nam & Apostolus dicit: Quis scandalizatur, & ego non vror? Sed iste affectus purgabat eum magis, quia de charitate veniebat. At illæ tribulationes, quas iusti patiuntur, ad istam pertinent flammeam frameā; quoniam in igne probatur aurum, & argentū, & homines acceptabiles Deo in camino humiliationis. Et iterum vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Quoniam ergo quem diligit Deus hunc corripit, & flagellat omnem filium, quem recipit, sicut dicit Apostolus, scientes; quoniā tribulatio patientiam operatur patientia autē probationem, & legimus & audimus, & credendum est arborem vitæ plenitudinem scientiæ flammea framea custodiri. Nemo ergo potest peruenire ad arborem vitæ, nisi per has duas, ideſt per tolerantiam molestiarū, & scientiæ plenitudinem, sed tolerantia molestiarum omnibus fere in hac vita subeunda est tendentibus ad arborem vitæ.* Ex quibus facile colligere poteris, hoc quod per cælestes po-

Aug lib. 2 de gen. cont. Mani. c. 23.

2. Cor. 2.

Eccls. 2.

Eccli. 27.

Heb. 12.

Rom. 5.

testates in paradiso visibili factum est, aliquid etiam de paradiso spirituali significare, vt optime adnotauit idem Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 40.

5 Igitur per mortem Christi portæ clausæ cælestis patriæ apertæ sunt, & per ascensionem illius elenatæ. Vnde & Psalmista cum spiritu prophetico Christum Dominũ ascendẽtem super omnes cælos prę uidisset, supernos ciues, idest spiri-
Psal. 67. tus angelicos alloquens ait: *Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius iter facite ei, qui ascendit super occasum:*
Psal. 23. *Dominus nomen illi.* Et iterum: *Attolite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ.* Illis autem perquirentibus, *Quis est iste rex gloriæ?* Respondit, *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Et rursus quærentibus. *Quis est iste rex gloriæ?* subintulit, *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ;* vt omnes agnoscerẽt merito passionis illius portas cæli hominibus patuisse. Cum baptiza-
Mat. 3. tus fuisset Iesus a Ioanne. *Confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli.* Quæ verba expendens beatus Chrysostomus ait: *Aperti sunt*
Chry. ho. 4. imperf. sup. Matt. post med. to. 2. *ei cæli. Idest propter eum, gratia eius. Aperti sunt autem cæli, non solum ei, sed hominibus propter eum. Et si in singulis quibusque generationibus erant iusti, quibus aperirentur, tamen iterum cæteris peccatoribus claudebantur, & nullus poterat esse tã iustus, vt dignus esset aperire portas cælorum ad introitum omnium hominum. Postquam vero natus est Christus, baptizatus est, sanctificatus est, gratia illius solius aperti sunt cæli.* Et post pauca adnertit, quod iustis quidem aperiuntur per merita Christi portæ cæli, iuxta il-
Psa. 117. lud, quod scriptum est: *Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino; hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam,* Sed Christo triumphanti, & ascendenti in cælum non aperiuntur portæ, sed tolluntur. *Sic aperti sunt ei cæli,* inquit Chrysostomus, *vt nunquam claudantur? Ecce baptizato quidem Christo, aperti sunt ei tantum: postquam vero tyrannum vicit per crucem, & resurgens ab angelis portabatur in cælum; videntes angeli portitores, quia cæli iã numquam erant claudendi, sed omnes iusti, & peccatores pariter ascensuri erant in cælũ, & statuẽdi ante tribunal Christi, quia non erant necessariæ portæ cæli, cælo postea numquam claudendo omnino, non dicunt: Aperite portas, & introibit rex gloriæ, iam enim erant apertæ, sed tollite portas principes vestras.* Quia vero nos iterum peccatis nostris flammeum gladiũ ante paradisum constituimus, & nouas portas, & vectes construimus, quibus via ad perennem vitam occluditur, ideo propheta, vt gens sancta, idest ante constitutionem mundi a Deo electa, vt esset sancta, in paradisum supernæ ciuitatis ingrediatur, clamat ad principes Ecclesiæ, ad sacerdotes, & ministros Domini, qui potestatem acceperunt ab eo ligandi, atque soluendi, & hortatur illos, vt portas cæli aperiant electis, & a peccatis suis eos absoluant. *Aperite,* inquit, *portas, & ingrediatur gens sancta,* gens iusta, gens electa, quæ præparata est, vt intret cum sponso ad nuptias, quæ connumerari meruit inter prudentes virgines, de quibus parabola Euangelica inquit; *Simile est regnũ cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas exierunt obuiã sponso, & sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes;*
Chry. vbi supra.
Matt. 25
sed

sed prudẽtes acceperunt oleũ cum lãpadibus, fatuæ vero nõ sumpserũt oleũ secum. Contigit autem, vt media nocte clamor fieret, & ecce sponsus venit, & quinque virgines, *quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissimè vero veniunt, & reliquæ virgines dicentes: Domine Domine aperi nobis. At ille respondens ait, amen dico vobis nescio vos.* Ex qua parabola colligitur manifeste, quod electis Dei, & dilectis aperientur portæ regni cælorum, sed reprobis omnibus erunt clausæ, ne ad manducandum de ligno vitæ, quod est in medio cælestis paradisi ingredi valeant.

6 *Vetus error abijt: seruabis pacẽ, pacem; quia in te sperauimus.* Conuertit propheta ad Deum sermonem nomine Ecclesiæ triumphantis dicens, gratias immensas tibi Deus, tibi honor, & gloria; quoniam hominem, quem plasmasti de limo terræ a peccatis suis postmodum redemisti, & electos tuos deduxisti per vias rectas, & eos per fidem, & charitatem tibi coniunxisti, ne errarẽt in via, & perirent; & nunc insuper in perpetua pace illos in regno tuo conseruas. Hoc designat geminatio illa pacis; *Seruabis pacem, pacem,* idest, perpetuam pacem, & securitatem. Vel per pacem, & pacem duplicem pacem, & securitatem significat: alteram, quam inter se habebant omnes electi, alteram qua ab infestatione, & persecutione reproborum liberabuntur omnino. Quoniam nullus erit, qui perturbet beatos, neq. inimicus, aut persecutor, qui illos in errorem mittere studeat. Vetus enim error abijt, & & præsentis vitæ pericula transierunt.

7 *Speraſtis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum.* Verba sunt hæc eiusdem Ecclesiæ triumphantis, quę gentem iustam ingredientem per portas cælestis ciuitatis alloquens, & de eius felicitate congratulans ait: speraſtis in Domino, & sæcula transitoria spernentes, mansiones æternas quasiuistis toto corde, & pro salute animæ consequẽda omnes delitias perituri sęculi pro nihilo habuistis, ecce non fuit inanis labor vester; ecce quod credidistis videtis, quod speraſtis, possidetis, & quod amastis præsens vobis erit in æternum. Gratias ergo summas condecet reddere creatori, qui gratis vos creauit, gratis elegit ad tantum bonum & prædestinauit, gratis vocauit, & iustificauit, atque iustificatos nunc glorificat in æternum.

8 *Quia incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem.* Tangit aliam rationem, propter quam in patria lætabuntur electi, & laudabunt Deum; quia videlicet humiliauit superbos, qui in excelso, atque in dignitate magna constituti erant, & ciuitatem sublimem detraxit vsque ad puluerem. Per *ciuitatẽ sublimem* mundum intelligit, non quod reuera sublimis sit, sed quod sublimis peccatoribus videatur. Quomodo enim sublimis esse potest ciuitas vanitatis, in qua non est nisi labor, & dolor, & afflictio spiritus? Vide supra dicta capite 2. numero 23.

9 *Conculcabit eam pes, pedes pauperis, gressus egenorum.* Ita Deus humiles exaltat, vt omnem huius mũdi gloriam despiciant, & conculcẽt. Vnde & Paulus omnia arbitrabatur vt stercora, propter Christum. In
Phil. 3.
futuro

Universidad de Deusto
Biblioteca

futuro autem sæculo non solum conculcabunt terram, sed & regnum cælorum possidebunt. In cuius signum filij Israel post partam victoriam, quinque regum colla pedibus suis conculcauerunt. *Vocauit* enim Iosue *omnes viros Israel, & ait ad principes exercitus, qui secum erant: ite, & ponite pedes super colla regum istorum. Qui cum perrexissent, & subiectorum colla pedibus calcarent, rursum ait ad eos: Nolite timere, neque paueatis cõfortamini, & estote robusti.* Ecenim robusti animi, & fortissimi indicium est, pro Christo cuncta despicere, vt omnia simul lucretur in illo. Per pedes pauperum eos designat, qui facti, peripsema omnium, pulueré etiam excutiunt e pedibus suis cõtestantes nihil sibi esse cũ terrenis cõmune. Plura circa hęc diximus sup. c. 1. nu. 56.

Iosue 10.

10 *Semita iusti recta est, rectus calis iusti ad ambulandum.* Verba sunt Ecclesiæ omnia tribuentis Deo. Nã etiam si liberum arbitrium sit homini in sua creatione concessum, & facultas, qua possit bonum operari, vel malum iuxta illud Ecclesiastici

Gratia, & liberũ arbitrium.

Eccli. 15 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & præcepta sua: si volueris mandata seruare, conseruabũt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuã; Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum: quod placuerit ei, dabitur illi*: Dei tamen est dirigere illud, vt eo recte vtatur homo, & bene operetur, iuxta quod & Paulus ait: *Qui*

Philip. 2. *operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate*, videlicet sua, vt ibi explicat sanctus Thomas. Et scribens ad Philipp. ait: *Qui cœpit*

Philip. 1 *in bonis opus bonum, ipse & perficiet vsque in diem Christi*. Hinc & Chrysostomus ait: *His ergo ecclesiasticis regulis, & diuina sumptis auctoritate documentis, ita adiuuante Domino, confirmati sumus, vt omnium bonorum effectuum, atque operum, & omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deũ profiteamur auctorem, & non dubitemus ab ipsius gratia omnia hominis merita prouenire, per quem item fit, vt aliquid boni, & velle inueniamur, & facere.* Hinc & beatus Augustinus sancti Vincentij Martyris constantiam admirans ait: *Tot conuicta miraculis persistebat impietas, tot vexata supplicijs, non cedebat infirmitas. Agnoscatur ergo operata diuinitas. Habebat in sermone fiduciam, in passione tolerantiam. Nemo ergo, de suo corde præsumat, quia vt bona prudenter loquamur, ab illo est, non nostra sapientia, & vt mala fortiter perferamus, ab illo est, non nostra patientia.* Et in Enchiridione ad Laurentium explicans illud ad Romanos 9. *Igitur non volentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei*, ait: *Cum proculdubio, si homo eius ætatis est, vt ratione vtatur, non possit credere, sperare, diligere, nisi velit, nec peruenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate cucurrerit; quomodo ergo non volentis, nec currentis, sed miserentis est Dei, nisi quia, & ipsa voluntas, sicut scriptum est, a Deo præparatur? Alioquin si propterea dictũ est, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei; quia ex vtroque fit, idest, ex voluntate hominis, & misericordia Dei, vt sic dictum accipiamus; non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei tanquam diceretur, nõ sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei, non ergo sufficit sola misericordia Dei, si non sit etiã voluntas hominis; ac per hoc si recte*

Chry. ho. de Adam, & Eua, circa finem, to. 1.

Aug. ser. 1. B. Vinc. to. 10.

Augustin. in Enchir. c. 32.

dictum est, non volentis hominis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis sola non implet, cur non, & e contrario recte dicitur, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia id misericordia Dei sola non impletur. Porro si nullus Christianus dicere audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolus apertissime contradicat, restat, vt propterea recte dictum intelligatur, non volentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei, vt totum Deo detur, qui hominis voluntatẽ bonam & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Hinc & Gregorius Nazianzenus oratione in dictum Euangelij de piscatoribus, quæ incipit. Iesus, qui piscatores elegit, reprehendens illos, qui de suo libero arbitrio magnifice sentiunt inquit, *Quoniam velle a Deo esti merito totum acceptum fertur Deo. Quantumcumq; igitur cucurreris, quantumcumque certaueris, indigebis eo, qui coronam præbet. Nisi Dominus ædificauerit domum in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Nisi Dominus*

Greg. Nazianz.

Psa. 126 *custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Noui inquit, quod non leuium est cursus, nec potentium bellum, nec pugnantium victoriam, nec feliciter nauigantium portum, sed Dei est victoriam perficere, ac nauem saluã in portum deducere.* Et beatus Ansel

Ansel. lib. de gratia, & lib. arb. c. 3.

mus explicans illud ad Romanos 9. *Non est volentis, neque currentis*, ait, *Totum imputandum est gratiæ, quia nec volentis est, quod vult, neque currẽtis, quod currit, sed miserẽtis Dei.*

Rom. 9.

11 Propter hanc ergo custodiã qua Deus liberum hominis arbitrium misericorditer conseruauit, & gratia sua seruauit, ne a via salutis discederet, & ingrederetur, sicut poterat, & ambularet per viam spatiosam, quæ ducit ad mortem, collaudat Deum in sanctis suis, illi tribuens quidquid boni inuenitur in eis. *Semita iusti*, inquit, *recta est*. Sed quomodo recta fuisset semita illius, aut rectus callis, nisi tu Domine rectificares viam eius? Clamat propheta: *Parate viam Domini* Isai. 40 *rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*, sed regius psalmista nomine omnium electorum ad te confugit, vt pedes eorũ dirigas viam pacis. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, vt non dominetur mei omnis iniustitia.* Ac si apertius dicat: Domine da quod iubes, & iube, quod vis. Dirige viam nostram, & nos dirigemus illam; rectas fac semitas nostras, & recti erunt calles nostri; conuerte nos ad te, & conuertemur; tua gratia semper nos præueniat, & sequatur, ac bonis operibus iugiter præstet esse intentos, & nos sequemur te quocũque ieris, & cum omnia perfecerimus, quæ præcepta sunt nobis, dicemus, Serui inutiles sumus. Hinc & Hieremias omnia tribuens Deo inquit, *Misericordia Domini, quod non sumus consumpti.* Hinc & Salomon ait: *Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & complenit labores illius.* Hinc & Apostolus ait: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtus Dei, & non ex nobis.* Magnum quid est, & sublime vas vitreum, & fictile inter lapides non confringi, nec eorum ictibus superari, sed multo maius est, & mirabilius liberum hominis arbitrium, quod de se est in bonum, & in malum flexibile, inter tot periscula illæsum custodiri. Laus ergo ista & sublimitas, non ex nobis, sed ex Deo est, vt ne quis glorietur.

Sap. 10.

2. Cor 4.

Quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quamuis enim homo libere currat & bene operetur, atque operibus bonis vitam promereatur æternã; Dei tamen est, quod bene incipit, & progreditur in virtute, quod perseueret vsque in finem, atque recto tramite ad vitã æternam perueniat. Vnde sicut in simili docet Concilium Tridentinum, cum dicitur in sacris litteris; *Hæc est via ambulate in ea, & non declinetis ad dexteram nec ad sinistram; Dirigite viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*; libertatis nostræ admonemur: cum autem nos respondemus; *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, Dei nos gratia præueniri confitemur: Dominus enim custodit electos suos, ne quid minus, vel plus operentur, quam oporteat, ne nimium ferueãt vel frigeant, ne ex fortioribus fiãt temerarij, ex prudentibus pusillanimes, ne declinent ad dexteram, nec ad sinistram serpentem tortuosum sequentes, sed regia progrediantur via, sicut in eorum persona inquit propheta: *Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum, Deus noster Deus saluos faciendi, & Domini Domini exitus mortis.*

Concilij Trid. sess. 6. de iust. cap. 5. Isai. 30. & 40.

Psal. 67

12 *Rectus callis iusti ad ambulandum.* Ambulare incipiunt multoties reprobi vias iustitiæ, sed bonũ, quod inceperunt, non prosequuntur, & si quando forsitan in virtute proficiunt, numquam tamen perseuerant vsque in finem, sed sicut canes reuertuntur ad vomitum; iuxta illud, quod dicit propheta: *In circuitu impij ambulant.* Videbis illos cum tempus quadragesimalis obseruationis aduenerit, solicitos ambulare, & se ad ieiunandum præparare, recogitare peccata in amaritudine animæ suæ, Ecclesias frequẽtare, & loca sacra, audire humiliter verbum Dei, confiteri peccata, ac denique sacrosancto Eucharistiæ sacramento cibari, & statim post Pascha resurrectionis dominicæ ad pristinum statum reuertuntur, & concupiscentias carnis, quibus renunciauerunt ad tempus, sequuntur postmodum auidius. Hoc est in circuitu ambulare, & non incedere via recta. Qui enim ambulat in circuitu, mutat locum, & in principio motus separatur ab illo, & elongatur; post medium autem ipsius motus iterum pergit ad locum, a quo exijt; quia, vt philosophia naturalis docet, idem est terminus a quo, & ad quem; principium, & finis motus circularis. Contrarium accidit in motu recto, in quo eo magis mobile a termino, vnde exijt, elongatur, quo magis, ac magis progreditur in via. Reprobis ergo, quibus Pascha Domini transitum esse oportuerat, reditus potius eorum malitia effectum est, vt non recta via, sed in circuitu ambularent. Audi quid de eiusmodi hominibus dicat Bernardus: *In hac quoque tam præcipua solemnitate, quid commendetur nobis sedula cogitatione pensemus. Nempe resurrectio transitus, & transmigratio: Christus enim, fratres, non cecidit hodie, sed resurrexit; non rediit, sed transiit; transmigrauit, non remeauit. Denique, & ipsum, quod celebramus pascha, transitus, non reditus interpretatur, & Galilæa, vbi videndus nobis promittitur, qui resurrexit, non remeationẽ sonat, sed transmigrationem. Credo iã aliquorum ingenia præuolant, & quorsum hæc velint tendere, suspicantur. Dicimus tamen breuiter, præsertim ne deuotionem vestram in tanta solemnitate, sermonis videatur prolixitas onerare. Si post consummationem crucis in nostram hanc mortalitatem, & vitæ præsentis ærumnas Christus Dominus reuixisset, ego eum, fratres, non transisse dicerem, sed redijsse; non transmigrasse in sublimius aliquid, sed ad statum remeasse priorem. Nunc autem, quia transiit in nouitatẽ vitæ, nos quoque inuitat ad transitum, vocat in Galilæam. Propterea siquidem, quod mortuus est semel; quia quod iam viuit, viuit non carni, sed Deo. Quid nos dicimus, qui sacram Domini resurrectionẽ paschæ priuamus nomine, vt sit nobis in reditum magis, quam in transitum? Luximus his diebus, compunctioni, & orationi, grauitati, & abstinẽtiæ dediti, cæterorum negligentias temporum sacro hoc quadragenario redimere, & dilucre cupientes. Cõmunicauimus passionibus Christi, complantati ei denuo sumus per baptismum quendam lacrymarum, pœnitentiæ, confessionis. Si ergo mortui sumus peccato, quomodo viuemus adhuc in illo? Si negligentias planximus, quid causæ est, vt redeamus nũc in easdem? Inueniemur nunc iterum curiosi, vt ante, verbosi, vt ante, pigri, & negligentes, vt ante; vani, suspiciosi, detractores, iracundi, cæterisque impliciti vitijs, quæ tam anxie deplorauimus his diebus? Laui pedes meos quomodo iterum inquinabo eos? Exui me tunicã meam; quomodo induam eam? Non est transmigratio hæc, fratres, non sic vt debitur Christus, non hoc iter, quo ostendat nobis Deus salutare suum. Denique qui retro respicit, indignus est regno Dei.* Tales similes esse dixerim Etau, qui dies luctus patris sui transactos iam esse cupiebat, vt occideret fratrem suum Iacob, & suum furorem exerceret in illum: scriptum est enim: *Oderat ergo semper Esau Iacob pro benedictione, qua benedixerat ei pater; dixitque in corde suo; veniẽt dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* Quæ verba expendens beatus Chrysostomus ait: *O nepharium scelus venenato ore prolatum; vt fratrem occidat, patri mortem exoptat. Bis in vna causa delinquit, & dum optat obitum patris, & dum dissonit parricidium fratris.* Tales ergo sunt, & multo deteriores, qui dies luctus redemptoris sui transactos iam esse desiderant, vt desideria sua expleãt, & ad carnis concupiscentias reuertantur. Electi autem, quoniam sunt transmigrationis filij, & patriæ cælestis heredes, non ambulant in circuitu, sicut impij, sed via recta incedunt. *Rectus callis iusti ad ambulandum.*

Bern. ser. 1. resurrect. post med.

Cant. 5.

Gen. 27.

Chry. ser. de martyribus circa mediũ.

13 *Et in semita iudiciorum tuorũ Domine sustinuimus te, nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ.* Afflictio continua, & crux semita est iudiciorum Dei, per quam ingrediens sua voluntate Christus Dominus a peccatis nos misericorditer eripuit. Hanc etiam semitam ingrediuntur electi propter Christum, & gloriantur in tribulationibus; scientes, quod tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit. *Sustinuimus*, inquit, *te*, & firmam spem habuimus, non solum affecti beneficijs, sed etiam afflicti laboribus, & castigati in semita iudiciorum tuorum. Hinc constat Deum multo amplius amari a iustis, & laudari, cum in aduersitatibus maximis sunt cõstituti, quam ab impijs, cum sunt in prosperitate, diligatur. Hoc enim desiderat iustus, hoc perquirit, vt semper nomen Dei sanctificetur, & memoria illius celebretur in perpetuum, & memoriale illius semper sit in desiderio animæ. Vnde Hieronymus ait: *Sustinuerũt eum sancti, & sperauerunt in eo, quia*

Rom. 5.

Hier. sup. c. 25. Isai.

spes non confundit, & nomen illius, & memoriale habuerunt in desiderio animæ dicentes, concupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore: & iterum, desiderat anima, & deficit in salutari tuo, qui autem nomen Domini habet in desiderio, aliud non desiderat. Dicant ergo electi Dominũ collaudantes: O pater misericordiarum, non minus factus es nobis amabilis in captiuitate, in persecutionibus, & ærumnis, quam in prosperis euentibus, & iocundis: sed in tota anima desiderauimus te, & toto corde te dileximus. Vnde & subditur.

14 *Anima mea desideranit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te.* Ac si apertius dicat: non solum in die prosperitatis, sed etiam in nocte aduersitatis, desideranit te anima mea, & dilexit. Nec solum anima, quæ corpus viuificat, sed & spiritu meo ad anteriora, & supernaturalia conscendens in præcordijs meis te diligo, sollicitus in nocte, vt primo mane ad te vigilem. Theodoretus, & Procopius Gazæus per nocte intelligunt in hoc loco tempus legis antiquæ, quod nocti, propter obscuritatem, & vmbras, quibus lex illa plena erat, comparatur. Per mane statum legis euangelicæ sentiunt designari, in quo splendor Patris nobis illuxit, & sol iustitiæ est ortus nobis, videlicet Christus Dominus. Vnde & sanctus Paulus ad Romanos
Rom. 13. scribens ait: *Nox præcessit, dies autẽ appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.* Igitur propheta in nocte legis antiquæ cõstitutus, atque inter vmbras spiritu prophetico mane legis euãgelicæ atque mysteria gratiæ præuidens, totis præcordijs ortum solis, ideſt Christi aduentum desiderabat cupiens ipsum inter homines conuersantem conspicere. Consonat hæc explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, qui præsentem locum sic verterunt. *De nocte diluculat spiritus meus ad te Deus.* Et sumitur metaphora ab ijs, qui magno desiderio aduentum piei expectant, vt aliquod opus magnum faciant: solent enim semel, & iterũ de nocte consurgere, contemplari stellas, ac sæpius versus Orientem inspicere, si forte signum aliquod aduenientis solis appareat in cælo. Sanctus Thomas in commentarijs super cap. 13. ad Romanos lectione 3. aliter interpretatur istum locum Isaiæ. Inquit enim, quod totum tempus vitæ præsentis nocti comparatur, propter ignorantiæ tenebras, quibus grauatur vita præsens: dicitur enim Iob 37. capite. *Nos quippe inuoluimur tenebris.* Iob 37.
Diei autem comparatur status futuræ beatitudinis, propter claritatem Dei, qua sancti illustrantur, secundum illud Isaiæ 60. *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, neque splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Vnde & psalmista de hac die loquens ait: *Hæc dies, quam fecit Dominus exultemus, & lætemur in ea.* Psa. 117
Igitur propheta, vt desiderium magnum explicet, quod in præcordijs suis habent electi, dũ sunt in nocte huius sæculi perueniendi iam ad patriam claritatis æternæ, inquit eorum nomine. Ecce sum in nocte constitutus, inuolutus tenebris, & cum peccatoribus habitans, quando veniet mane? quando inclinabuntur vmbræ, & eluescet dies? *quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Anima mea desideraPsal. 41.

uit te in nocte, nõ capiunt somnum oculi mei, sed desiderijs cælestis beatitudinis cor meum inuoluitur, & spiritus meus semper vigilans ad te totis viribus peruenire concupiscit. Consimile desiderium iustorũ explicuit propheta regius dicens:
Psal. 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.*
Aug. to. 8 *Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea.* Parum est, inquit beatus Augustinus, *quia sitiuit anima mea sitiuit & caro mea. Porro si anima mea sitit Deo, quomodo & caro sitit Deo? Quando enim caro sitit, aquam sitit; quando anima sitit, fontem sapientiæ sitit. De ipso fonte inebriantur animæ nostræ, sicut dicit alius psalmus;*
Psal. 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Sitienda est ergo sapientia, sitienda est iustitia. Non ea satiabimur; non ea implebimur, nisi cum fuerit finita vita ista, & venerimus ad illud, quod promisit Deus.* Et post pauca: *Modo ergo sitiat anima nostra, vnde & caro nostra sitit, & hoc multipliciter. Multipliciter tibi, inquit, sitit, & caro mea; quia & carni nostræ promittitur resurrectio. Quomodo animæ nostræ promittitur beatitudo, sic & carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur.*

15 Hinc collige, quanta sit sacrarum vigiliarum antiquitas, & quam celebris consuetudo religiosa surgendi media nocte ad laudandum Deum. Neque enim est hæc humana inuentio nouiter introducta, sed antiquissima religio spiri-
Psal. 118 tu diuino instituta. *Media nocte surgebam ad cõfitendum tibi,* inquit pro-
Psal. 62. pheta, & iterum: *In matutinis Domine meditabor in te, quia fuisti adiutor*
Psal. 76. *meus.* Et rursus: *Anticipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & non sum locutus. Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui, & meditatus sum in nocte cum corde meo. & exercitabar, & scopebam spiritum meũ.*
Hinc & Hieremias ait: *Consurge* Thren. 2. *lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde sicut aquã cor tuum ante conspectũ Domini, leua ad eũ manus tuas.*
Tempus enim nocturnum contemplationi, & orationi est aptissimũ, & lacrymosa deprecatio in noctis silentio magnam vim habet apud Deum. Vnde beatus Chrysostomus explicans illud Actorum 16. *Media* Chry. ho. *autem nocte Paulus, & Silas orantes* 36. in Act. *laudabant Deum, & audiebant eos, qui* Apost. t. 3 *in custodia erant*, inquit; *Excitemur nocte, etiam si nõ multas preces facias, vnam fac cum sobrietate, & sufficit. etiam si non sit media nox, saltem sub ipsum diluculum. Ostende quod non corporis solum est vox, sed etiam animæ. Ne sinas illam otiose transire, sed da Domino, oro, hoc donum, immo ipsum ad te redeat.* Vigilant milites, ne ab inimicis superentur. Custodiunt pastores vigilias noctis super gregem suum, ne vlla ouis a lupo deuoretur & non vigilabit vna hora militans Deo, vt dignus habeatur corona cælesti? Damnat hic locus errorem Vigilantij, qui, vt refert beatus Hie Hier. lib. ronymus, tenuit damnandas esse vi- aduersus gilias, neque esse laudabilem con- Vigil. t. 2. suetudinem eorum, qui media nocte surgebant, vt laudibus diuinis incumberent: propter quod beatus Hieronymus illum non Vigilãtium sed Dormitantium sæpius appellat, & merito; quoniam Vigilantij nomen sortitus vigilias immundo spiritu impugnabat. Lege supra dicta cap. 6. numero 13. & capite 21. num. 11.

16 *Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis.* Sicut electis omnia cooperantur in

bonum, ita & reprobis omnia conuertuntur in malum. Electi cum audiunt iudicia Dei, & flagella, statim efficiuntur meliores, & discunt facere iustitiam. Vnde & in eorum persona canit propheta: *Memor fui iudiciorum tuorum a sæculo Domine, & consolatus sum.* Consolantur enim ex iudicijs Dei, qui timent, & cauent, ne in manus incidant illius. Pſ. 118. Pro. 28 Hinc & Salomon ait: *Cum surrexerint impij, abscondentur homines; cum illi perierint, multiplicabuntur iusti.* Reprobi autem ipsis flagellis durio res fiunt, & multo deteriores: scriPro. 27 ptum est enim: *Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanam feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius.* Idest, quacunque correctione, vel flagello eum correxeris, numquam tamen emendabitur. Sed de hoc plura diximus cap. 1. num. 23. 24. & 25.

17 *Misereamur impio, & non discet iustitiam, in terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini.* Duplicem explicationem habēt verba ista. Prima est beati Hieronymi in præsentia iuxta quam loquitur his verbis Dominus ad prophetam dicens, Misereamur impio, parcamus illi, auertatur ab eo furor meus: sed propheta respondet: Et vbi est iustitia tua, præsertim cum tanta mala in sanctos tuos operatus sit eum ex misericordia tua, & indulgētia in dies peior efficiatur, & multo deterior? Neque enim reprobi electorum tuorum vestigia imitantur, qui, cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discunt, & operantur; sed potius abalienati retrorsum nō discent iustitiam. Etenim *quia non* Eccls. 8. *profertur cito contra malos sententia, filij hominum absque vllo timore perpetrāt malum.* Ad quod Dominus respondet: *In terra sanctorum*, &c. Idest, quoniam in terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini. Verba S. Hieronymi sunt Hierony. hæc: *Dicunt homines Deo, quandiu nō exercēs iudicia tua super terram, & nec bonis bona, nec malis retribuis mala, iustitia tua, o Domine Deus, ignoratur in terra: ita vt vnus sanctorum quoque diceret: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; quia zelatus sum in iniquis pacem videns.* Pſal. 72. *Ad quod respondet Dominus; misereamur impio. Et est sensus, magis impius* Isai. 26. *misericordiam consequatur, & discat clementiam meam; sum enim ipse saluator. Rursum loquenti Domino exPersona humanæ impatientiæ propheta respondit; Et non discet iustitiam. Istque sensus; & quomodo poterit tuam nosse iustitiam, si tantum clementiam fuerit expertus? Redditque causas, quare cum velit Dei iustitiam discere; quis in terra sanctorum iniqua gessit, & contra sanctos iugiter dimicauit, debet sentire tormenta. Rursumque Dominus sententiam temperat; & non videat, inquit, siue non videbit gloriam Dei. Estque sensus, sufficit ei pro vniuersa pœna, quod me cum sanctis meis non videbit in mea maiestate regnantem.* Hæc explicatio est litteralis, & val de conformis contextui; de qua plura diximus cap. 1. nam. 14.

18 Secunda explicatio est beati Bernardi sermone 42. in cantica Bernard. vbi ait: *Tunc magis irascitur Deus, cum non irascitur. Misereamur impio, inquit, & non discet facere iustitiam. Misericordiam hanc ego nolo: super omnem iram miseratio ista sepiens mihi vias iustitiæ. Satius profecto mihi, iuxta prophetæ consilium, apprehendere disciplinam; ne quando irascatur Dominus, & peream de via iusta. Volo irascaris mihi, pater misericordiarum; sed illa* Pſal. 2.

illa ira, qua corrigis deuium, non quam extrudis deuia. Illud tua nobis benigna animaduersio parit: hoc formidolosa nutrit dissimulatio. Non enim cum nescio, sed cum sentio te iratum, tunc maxime confido propitium. Etenim cū iratus fueris misericordiæ recordabePſal. 98. ris. Deus, inquit, tu propitius fuisti eis, & vleiscens in omnes adinuentiones eorum. Moysen loquitur, Aaron atque Samuelem, *quos modo præmiserat, & hoc vocat propitiationem, quod eorum Deus non pepercit excessibus.* Consonat hæc explicatio cum alijs locis sacræ Scripturæ, quæ adduximus supra cap. 1. num. 31. in illa verba: *& derelinquetur filia Sion.*

19 *Domine exaltetur manus tua, & non videant, videant, & confundantur zelantes populi; & ignis hostes tuos deuoret.* Considerans propheta confusionem maximam & dolorem, quem habebunt reprobi, cum in die iudicij sordibus peccatorum maculati ante iudicem steterint, & Christum contra illos iratum oculis suis corporalibus viderint, misericordia motus, & compassione pro illis vtcumque intercedit, deprecans, vt manus illius, idest humanitas exaltetur, & subtrahatur ab oculis impiorum, ne iudicem videant: sed alia ex parte iustissime confusionem illam impios promeruisse cognoscens, affectum reprimit, & Dei iustitiæ consentiens ait. *Videant, & confundantur.* Aequum est enim, vt qui redemptorem videre noluerūt plenum misericordia, & pietate, iudicem iratum videant, & confundantur. Hinc collige, quantum malum sit, quam grauis pœna, quam tremenda, & terribilis Christum iudicem offensum, & iratum videre: siquidem inter potissimas reproborum calamitates enumeratur: *Videbunt, in quem transfixerūt*, inquit propheta. Viderunt Christum pendentem in ligno, cum illudebant ei; sed postea videbunt illum sedentem in throno maiestatis, & gladio ex vtraque parte acuto eorum corda transfiget; ideo dicent montibus, & petris, cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira Agni; de quo plura diximus cap. 2. num. 21. & cap. 6. num. 4.

20 *Domine dabis pacem nobis; omnia enim opera nostra operatus es nobis.* Quasi dicat: Reprobos perdes in æternum, Deus noster, nobis autem dabis pacem. Tibi gloria, quoniam quidquid boni egimus, tu ipse operatus es in nobis. Tuæ igitur prouidentiæ adscribimus, & non nostris viribus, aut fortitudini, quod salui facti sumus. Vnde & Paulus ait: *In ipso viuimus, mouemur, &* Act. 17. *sumus.* Et iterum: *Deus est, qui operatur in nobis & velle, & perficere* Philip. 2. *pro bona voluntate.* De quo iam dictum est num. 10. ca. 10. nu. 10.

21 *Domine Deus noster, possederunt nos Domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui.* Vox etiā est hæc iustorum Deum collaudantium, atque dicentium; Deus noster quamuis grauem tyrannidem mundi, dæmonis, & carnis simus experti, te nihilominus donante, victoriā consecuti sumus, atque in medijs tribulationibus hoc nostrum erat solatium, tui semper memoriam habere, constituendo omnem spem nostram in te solo Deo viuo, & vero. Consonat hoc cum verbis Pauli ad Romanos 8. *Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues* Rom. 8. *occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos.*

22 *Morientes non viuant; gigan-*

tes

tes non resurgant : propterea visitasti, & contriuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum. Apellat morientes omnes reprobos. Electi namque non morientes, sed quasi morientes dicuntur: *Quasi mortui* (inquit Paulus) *& ecce viuimus.* Et iterum: *Puto enim, quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam mortis destinatos*, Reprobi autem vere moriuntur in æternum; quoniam secundam mortem incurrent, vt dictum est cap. 9. num. 6. Dicuntur etiam reprobi gigãtes propter superbiam, & audaciam, qua persequebantur electos. De his Gigantibus fit mentio Gen. 6. *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum illæque genuerunt, isti sunt potentes a sæculo viri famosi:* & similiter in fine huius capitis dicit prophera: *Et terram Gigantium detrahes in ruinam.* Hi ergo gigantes (ait Isaias) *non resurgant*, ideſt non resurgent amplius ad vitam, sed ad mortem sempiternam, sicut scriptum est: *Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum*, Vbi obserua cum B. Augustino, quod non dixit absolute, non resurgent peccatores, sed addidit, in consilio, siue in consortio iustorum. *Impij, enim*, ait Augustinus, *non resurgunt in iudicio, ideſt resurgent quidem sed non vt iudicentur; quia iam pœnis certissimis destinati sunt. Peccatores autẽ non resurgent in consilio iustorum, id est, vt iudicent, sed forte vt iudicentur, vt de his dictum sit, vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit.* Iuxta quod, & sanctus Paulus ait: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, videlicet de morte ad vitam; quam immutationem toto corde desiderabat, qui dixit: *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea.* Illa autem causalis *propterea* rationem reddit, propter quã conteret Deus omnes reprobos, & memoriam eorum perdet in æternum; quia videlicet talia fuerunt eorum opera, vt non mererentur in consortio iustorum resurgere.

Gen. 6.

Psal. 1. Aug. to. 8

1. Cor. 3.

Iob 14.

23 *Indulsisti genti Domine, indulsisti genti; numquid glorificatus es?* Conuertit se ad Dominum prophera, & zelo iusticiæ diuinæ accensus instat, vt reprobi conterantur, ne Dei misericordia, & indulgentia deteriores fiant, & magis obstinati, *Et est sensus*, iuxta interpretationẽ beati Hieronymi, *Sæpe misertus es gentibus, ideſt humano generi, & exercuisti in eas incredibilem clementiam. Numquid te cognouerunt? numquid glorificauerunt nomen tuum? Nonne e contrario a te longe recesserunt? Securitas enim negligentiam, negligentia contemptum parit. Domine in angustia requisierunt te; quia indulgens sæpe contemptus es, nec glorificatus. sed contrario omnes a tua scientia recesserunt. Propterea Domine percute eos, vt in angustia te requirant, & in tribulatione murmuris doctrina tua sit eis. Quando tantum eis malorum pondus incumbet, vt nec clamare quidem audeant confidenter; sed dolorem suum silentio deuorent. Iuxta Septuaginta, in tribulatione Prophera Domini recordatur, iuxta illud quod in psalmo dicitur; De tribulatione inuocaui Dominũ, & exaudiuit me in latitudine. Septuaginta habent; in tribulatione parua doctrina nobis. Si autem parua tribulatio docet, emendat, & corripit; quanto magis, & magna, cum admonemur cõditionis nostræ, & Dei potentiæ recordamur?* Melius ergo erit peccatores affligere, & eos corripere, vt saltẽ attriti ærumnis, & tribulationibus ad Deum reuertantur. Vnde & subditur.

Hieron.

Ps. 117.

24 *Elongasti omnes terminos terræ. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* Vide fructum, quem producunt flagella, quibus attriti compelluntur ad Deum intrare, & de suis viribus diffidentes auxilium a Deo petere, & misericordiam. Sic fit eis clamor murmuris ipsa Dei correptio, & castigatio, dum facit homines preces ad Deum fundere, & pias querimonias adinstar murmuris humiliter ante illum proponere. Quod aptissima similitudine explicat statim: subditur enim.

25 *Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus a facie tua Domine. Concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum.* Consueuit Spiritus sanctus timorẽ inferni incutiendo, peccatorem disponere, vt de peccatis doleat, ne grauissimas pœnas paratas reprobis incurrat, & eum excitare, & præuenire, vt veram pœnitentiam agere proponat. Vnde Concilium Tridentinum de hac præparatione loquens ait: *Illam vero contritionem imperfectam, quæ attritio dicitur; quoniã vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, declarat non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, verumetiam donum Dei esse, & Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum mouentis, quo pœnitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat.* Hinc & psalmista, *Initium*, inquit *sapientiæ timor Domini*. Et iterum: *Confige timore tuo carnes meas.* Confige, inquit, consolida, & immobilem me teneas obsecro in virtute, clauo timoris tui cor meum transfigens, ne commouear, ne tempestatibus insurgentibus agitari incipiam, & cadam. Sicut enim *quercus altius demissis radicibus, nullius venti viribus sternitur, ita* (vt notauit beatus Chrysostomus) *animam diuino confixam timore, nullus tentationũ ventus euellet: Idcirco n. inquit, Confige timore tuo carnes meas. Ita & tu configere quasi clauo quodam, & adhæreas, vt difficulter mouearis, qui autem sine timore est, facile labitur.* Clauus confixus in corde dolorem parit, sed animam firmam tenet in virtute, sicut scriptum est: *Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua.* Et iterũ: *Per misericordiam & fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis a malo.* Igitur sicut mulier, quæ concepit, cũ appropinquauerit ad partum, tristitiam habet, quia venit hora eius, quoniam in dolore pariet filium suum, cum autem peperit, iam non meminit præsuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundo: ita & nos ait prophera, facti sumus. *Concepimus a facie tua* sanctum propositum, desiderium emendandi vitam, & mandata tua adimplendi: nec solũ concepimus, sed etiam *parturiuimus* quamuis cum doloribus, & præsuris maximis, & *peperimus spiritum*, opere adimplentes, quod mente concepimus. *Ecce concipies in vtero, & paries filium* (ait Angelus ad Mariã) *& vocabis nomẽ eius Iesum, quod* interpretatur salus, siue Saluator. Dominus etiam cuidam dicenti: *Ecce mater tua, & fratres tui foris stãt quærentes te*, respondit: *Quæ est mater*

Conc. Trident. Sess. 14. c. 4. de hac. pœn.

Psal. 110.

Ps. 118

Chry. ho. 53. super Ioannem.

Eccli. 27

Prou. 15

Luc. 1

Mat. 12.

ter, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos dixit: Ecce mater mea, & fratres mei: quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est: Vt designet, quod sicut beatissima Virgo Maria de Spiritu sancto concipiendo, & Dei filium carne humana indutum pariendo, mater Dei corporaliter effecta est; ita etiam spirituali quodam modo fiunt iusti Dei mater, cũ concipientes a facie Domini spiritum salutis, formatur in corde illorum Christus, ac demum illum parturiunt, cum opere adimplent præcepta Patris eius, qui in cælis est.

Chrysost. Vnde & Chrysostomus ait: *Multæ mulieres beatificauerunt sanctam Virginem illam, & eius vterum, & optauerunt tales fieri matres. Quid est igitur quod prohibeat? Ecce latam vobis constituit viam, & licet non mulieribus solum, sed & viris fieri matrem Dei.*

26 Sed caue, ne postquam conceptus fuerit in te Christus, antequam formetur, vel ad partum perueniat, moriatur in corde tuo. Sunt enim quamplurimi, qui Christum mente concipiunt, sed non formatur in illis: propter quod & Paulus

Gal. 4. ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis.* Sũt & alij, in quorum visceribus concipitur Christus, & formatur, sed nõ pariunt illum. Scriptum est: *Dies tri-*

Isai. 37. *bulationis, & correptionis, & blasphemiæ dies hæc; quia venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi.* Est enim quasi quædã blasphemia Christum concipere, & statim, ne prodeat in lucem, ipsum in corde suffocare: iuxta quod, & Paulus ait: *Spiritum nolite extinguere.* Sunt denique alij, in quibus cõcipitur Christus, & nascitur spiritualiter, sed nõ nutriunt illum, nec ad perfectam perducunt ætatem, sed statim post partum interficiũt illũ. & occidũt, quia bonum, quod inceperunt facere, non perficiunt, nec perseuerant in illo vsque in finem, quos reprehẽdens Paulus ait: *O insensati Galatæ,* Gal. 3. *quis vos fascinauit non obedire veritati? ante quorum oculos Iesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus.* Et post pauca explicans, quid sit Christum in illis natum crucifigere, subdit: *Sic stulti estis, vt cum spiritu cæperitis, nunc carne consummemini?* Et iterum: *currebatis bene, quis vos fascinauit non obedire Euangelio?* Et rursus scribens ad Hebræos ait: *Impossibile est enim eos,* Hebr. 6. *qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibi metipsis filiũ Dei, & ostentui habentes.* Ecce Apostolus illos censet in semetipsis crucifigere filiũ Dei, qui, postquam semel participes facti sunt Spiritus sancti, retrocedunt, & non perseuerant vsq; in finem. Nec deest Herodes, qui Christum natum occidere quærat; quoniam sicut Petrus ait: *Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret,* 1. Pet. 5. & insidiatur vbique bonis operibus ne crescant, & ad finem optatum hominem perducant. *Signum magnũ* Apo. 12. *apparuit in cælo*, inquit Ioannes, *Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarũ duodecim, & in vtero habens, clamabat parturiens, & cruciabatur, vt pariat: & visum est aliud signum in cælo, & ecce draco magnus rufus habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus*

capitibus eius diademata septem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Quem locum explicans beatus Augustinus ait: *Ecclesiam dicit*

Aug. ho. 9 in Apoc. to. 9. *partem suam; idest, homines fictos, & malos christianos sub pedibus habere. Et in capite eius corona stellarum duodecim. Istæ duodecim stellæ, duodecim Apostoli intelligi possunt. Sole autem amicta spem resurrectionis signat, propter illud, quod scriptum est: Tũc iusti fulgebũt sicut sol in regno patris eorũ. Draco magnus rufus (diabolus quærens Ecclesiæ natum deuorare, habens, inquit, cornua decem, & capita septem.) Capita reges sunt, cornua vero regna. In septem enim capitibus omnes reges; in decem cornibus omnia regna mundi dicit. Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Cauda prophetæ iniqui sunt, idest hæretici, qui stellas cæli iteratum baptisma adhærentes sibi deiciunt in terram. Ipsi sunt sub pedibus mulieris. Multi, homines illos esse æstimant, quos sibi consentientes diabolus fecit sodales: multi, angelos, qui cum illo, quãdo cecidit, præcipitati sunt. Parturiens cruciatur, vt pariat. Per omne tempus quotidie parit Ecclesia in prosperis, & in aduersis. Et draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Semper enim in cruciatibus parit ecclesia Christum per membra, semper & draco quærit deuorare nascentem. Et genuit mulier filium masculum, idest Christum. Deinde corpus eius, idest Ecclesia semper generat Christi membra. Masculum autem dixit victorem aduersus diabolum. Et mulier fugit in eremum. Mundum istum non incongrue eremum accipimus, vbi vsque in finem Christus Ecclesiam gubernat, & pascit, in qua ipsa Ecclesia superbos, & impios homines, tanquam scorpiones, & viperas, & omnẽ virtutem salutarem per Christi adiutorium calcat, & conterit.*

27 *Et peperimus spiritum.* Nonnulli sic præsentem locum interpretantur, vt per spiritum ventum intelligant, & vanitatem: ita vt sit sensus. Concepimus, & quasi partu riuimus, & peperimus spiritum, idest ventum, quasi dicat: Frustra dolores magnos partus pertulimus; quia opera alias bona, si propter vanitatem fiant, & vanam gloriam, in uentum conuertuntur, & aerem. Sic de impio scriptum est: *Concepit* Psal. 7. *dolorem, & peperit iniquitatem.* Hæc explicatio videtur satis conformis contextui prophetæ: subditur enim: *Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ.* Hanc ob causam dolebant sancti, & prophetæ, quod videlicet doloribus afflicti non ædificarentur mali, & conuerterentur ad Deum.

28 *Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent.* Describit propheta spem iustorum, qua aduersa omnia pertulerunt, non solum patienter, sed etiã libentissime. Et sensus est: quamuis destinati fuerimus ab impijs occisioni, & numerati inter mortuos, viuimus tamen. *Quasi* 2. Cor. 6 *mortui*, inquit Paulus, *& ecce viuimus.* Nam vita nostra abscondita cum Christo in gloria, vbi tandem post multas tribulationes, consolabimur. *Viuent*, o Domine, *mortui tui*, resurgent sanctorum tuorum corpora, in quibus pro te tot pertulerunt tormenta. Vbi obserua, quod quamuis mors corporalis communis sit iustis, & peccatoribus; electis, & reprobis; tamen electi non vtcunque dicuntur mortui, sed mor

tui Dei, vtpotę qui pro Domino, & in Domino moriuntur, de quibus Ioannes ait: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Tales enim: resurgent in gloria: ideo *pretiosa* est, *in conspectu Domini mors sanctorum eius*, ideo desiderabilis, quam etiã peruersi concupiscunt: *Moriatur anima mea morte iustorũ*, dixit quidam, *& fiant nouissima mea horum similia.* *Optabat sibi extrema iustorum*, inquit Bernardus, *sed non ita & principia. Mortem spiritualium optant sibi etiam carnales, quorum tamen vitam abhorrent, scientes pretiosam mortem esse sanctorum; quoniam cum dederit dilectis suis somnũ, ecce hereditas Domini, & quoniã beati mortui, qui in Domino moriuntur, cum è contrario iuxta prophetæ sententiam, mors peccatorum pessima sit. Non curant quærere quem tamen desiderant inuenire, cupientes consequi, sed non & sequi.* Reprobi autem non mortui Dei sunt, nec interfecti illius, sed mortui, & captiui principis tenebrarum. Ideo resurgent quidem, sed non ad vitã, sed potius in opprobrium. Vnde Propheta Daniel constituens differentiam inter resurrectionem bonorum, & malorum inquit: *Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Vnde & subditur.

Apoc.14

Ps. 115.

Num.23

Bern. ser. 21.in Cãtica.col.2

Ps.33.

Dan. 12.

29 *Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere; quia ros lucis ros tuus & terram gigantum detrabes in ruinam.* Sermonem conuertit propheta ad iustos, quibus dies iudicij iocundus erit, & consolatur eos in pressuris, & calamitatibus huius sæculi, atque in morte, qua corpus de terra formatũ in puluerem vertitur, iuxta illam Domini sentẽtiam: *Puluis es, & in puluerem reuerteris. Expergescimini*, inquit, surgite de puluere. Ac si apertius dicat: non erunt, o electi, coram Deo in obliuione corpora vestra, quantumuis dilaniata, quantumuis igni tradita, & consumpta, atque in puluerem versa; reuiuiscent enim, & florebunt in ęternum ante Dominum: *Quia ros lucis ros tuus*, idest qui super te cadit. Comparat gratiam Dei rori, vt notauit Augustinus, quia sicut ros matutinus de cęlo cadens, prata lætificat, & herbas marcescentes virescere facit, ita & gratia Dei animas viuificat, & corpora ad immortalitatem perducit, & gloriam. De isto rore dicitur Prouerbiorum 19. *Sicut ros super herbam, sic hilaritas regis.* Terra autem gigantum, idest corpora reproborum hanc spem non habebunt, nec florebunt cum iustis, sed potius affligentur magis, & prosternentur in ęternum, quantumuis potentes fuerint in hoc sæculo, & excelsi; quia ros lucis non cecidit super eos, vel si cecidit, non permansit. Ideo tanquam lignum aridum mittentur in gehennam, & ardent.

Gen.3.

Augu. ser. 2. de consolatione mortuorũ

Prou. 19

30 *Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio.* Iterum consolatur electos Deus a breuitate temporis afflictionum suarum, & ad patientiã eos inducit proponens illis æternitatem præmij, & breuitatem laboris. Hac consideratione etiam Apostolus cõsolatur afflictos, cum ait: *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ*

Rom.8.

2.Cor.4. *quæ reuelabitur in nobis.* Et iterũ: *Id enim, quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modũ in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Sensus ergo est: ne videatur alicui graue, quod corpus eius ad tempus multa patiatur incommoda, & iaceat in puluere, quasi obliuioni traditum; quoniam breue est, & momentaneũ quodcumque tempus, si æternitati

Apoc.6. conferatur. Hinc & Apocalipsis 6. Animabus clamantibus, *vsquequo Domine (sanctus, & verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* dictum est, *vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi.* Ita in præsenti eos, qui sub persecutione Antichristi, & cuiuscunque alterius tyranni permansuri sunt in fide, & dilectione Dei, hortatur propheta, vt sustineant modicum, & requiescant paulisper, donec pertrãseat tribulatio: nam propter electos breuiabuntur

Aug. epi. 36. Tertul. li. de resurr. carnis. dies illi. Sic interpretatur istum locum sanctus Augustinus, & Tertullianus. Secundo possunt hæc verba referri ad ipsum iudicium vltimũ, ita vt designent securitatem magnam, quam habebunt iusti in præsentia iudicis, & tremorem, ac terrorem impiorum, cum oculis corporis

Luc.21 *videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate.* Ait ergo: *Vade populus meus*, idest vades, *intra in cubicula*, idest intrabis: dicet enim tibi Do

Mat.25. minus aliquando: *Euge serue bone & fidelis; quia in pauca fuisti fidelis supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Erit enim tam magnum gaudium, & immensum, vt nõ illud in te, sed tu in illud intres. *Intra cubicula tua*, illa videlicet, quorum meminit propheta regius, *exultabunt*, inquiens, *sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Reprobi enim in die iudicij cubicula non habebunt, vbi se ab ira iudicis defendant, neque mansionem in patria; quoniam tabernaculum sibi, & mansionem delegerunt in via, sed *tabernaculum impiorum*, sicut inquit Iob, *non subsistet.* Lege supradicta cap. 2. num. 21. & cap. 4. num. 13. & 14. Consonat hæc explicatio cum verbis illis Iob, qui vt magnam iram, & indignationem contra reprobos aduenientis iudicis indicaret, ait: *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscõdas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus, in quo recorderis mei?* Si iustus vix saluabitur, impius, & peccator, vbi parebunt? si Iob homo iustus & rectus, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam, de quo Dominus ipse loquens ad Satan testimoniũ perhibet, quod non sit ei similis in terra, contremiscit, & latibula quærit, vbi se abscondat, donec ira iudicis pertranseat, si propheta regius, quem etiã Dominus collaudauit dicens, quia *inueni virum secundum cor meum*, obsecrat: *Non intres in iudicium cum seruo tuo; quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Si *columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius*: quid faciet impius, & peccator? Quo ibit? vbi se abscondet?

Ps.149.

Iob 8.

Iob 14.

Ps.142.

Iob 26.

31 *Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet vltra interfectos suos.* Reddit rationem, propter quam electi nõ debeant impios æmulari, eo quod videãt ipsos eleuatos super cædros

Universidad de Deusto
Biblioteca

Libani, & potentiam suam contra electos exercere; quoniam breui vi strabuntur a Domino: aderit enim dies illa, in qua egredietur Dominus de loco suo, & non solum angelos mittet, vt congregent omnes habitatores terræ a summis cælorũ vsque ad terminos eorum, sed etiã ipse aderit iudex; iuxta illud, quod dictum est Apostolis ab Angelis: *Act.1* *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Et reuelabit terra sanguinem*: quia conscientia ipsa peccatoris, qui terra est, & terram dilexit, manifestabit omnibus vniuersa illius delicta, vt confundatur in conspectu iudicis, atque omnium electorum eius, nec operiet vltra abominationes illius.

32 *Iudicium sedit, & libri aperti sunt*, inquit propheta. Quæ verba *Dan. 7.* exponens beatus Ambrosius ait: *Amb. sup. ps.1. in fi. Luc. 6.* *Quomodo ergo, libri aperti sunt? Non vtique atramento scripti, sed vestigijs delictorum, & flagitiorum inquinamento. Aperietur liber conscientiæ tuæ, aperietur liber cordis tui, culpa nostra recitabitur. Est ibi liber, vbi est tabula: immo sunt libri inscripti, vbi sunt inscriptæ tabulæ, quas inscribit Spiritu sancto apostolica doctrina, sicut legimus dicente Paulo:* *2.Cor.3.* *Epistola nostra vos estis inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sunt ergo tabulæ cordis inscriptæ Spiritu sancto, istæ recitabuntur. Si bene egeris, manebit in tabula scriptura. Vide ne tollas Spiritus sancti gratiam, vide ne deleas, & scribas atramento flagitia tua, ne veniat dies iudicij, & dicat iudex, recitentur libri, recitentur tabulæ gestorum eius, & dicat tibi: Ego scripsi tabulas tuas, cur delesti apices meos? Ego scripsi dona mea; quomodo delesti munera mea, & scripsisti opprobria tua? non legisti, quia scribo? Non tibi dixi per os prophetæ mei,* *Psal.44.* *lingua mea calamus scribæ velociter scribentis? Iudicium autem verbi est: Multi ergo dormientium in tumulo terræ surgent, qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ, qui male egerunt, in resurrectionem iudicij.* Recitabuntur libri, & manifestabitur omnibus diuina virtute quidquid in illis scriptum fuerit, siue bonum, siue malum. Non erunt impijs in die illa tergiuersationes, neque poterunt iniquitatem suam abscondere, aut vanis rationibus defendere. Quamdiu viuunt reprobi in hoc sæculo, similibus suis patrocinia parant, & se inuicem defendẽtes nullum correptioni locum relinquunt: de illis namque scriptum est: *Protegunt* *Iob 40.* *vmbræ vmbram eius, circundabunt eũ salices torrentis. Vmbræ quippe diaboli*, vt inquit Gregorius, *sunt omnes* *Greg. 33. mor.4.* *iniqui, qui dum imitationi iniquitatis eius inseruiunt, quasi ab eius corpore imaginis speciem trahunt. Sicut autem vmbræ eius sunt pluraliter reprobi; ita singulariter vmbra eius est vnusquisq; peccator. Sed dum doctrinæ iustorum mali contradicunt, dum ab eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, vmbræ Behemoth illius vmbram eius protegunt; quia peccatores quique, in quo sibi male sunt conscij, in eo & alium peccantem defendunt. Vmbræ vmbram eius protegunt, dum nequissimorum facta nequiores peruersis patrocinijs tuentur. Quod hoc nimirum studio faciunt, ne dum culpa, in qua & ipsi obligati sunt, in alijs corrigitur, ad ipsos quandoque veniatur. Se igitur tegunt dum alios protegunt; quia suam vitam præuident impeti, vnde alios considerant libera correctione confundi.* Ideo & salicibus torrentis reprobi conferuntur: quia in transitorijs voluptatibus, & delectationibus carnis enutriti fructus bonorum operum non proferunt, sed tantum in folijs virident, dum aliquando honestatis verba proferunt, quibus malitiam suam, & aliorum operiunt. Vt enim notauit idem Gregorius: *Infructuosæ quidem arbores sunt salices, sed tamen tantæ viriditatis sunt, vt arescere, vel abscissæ radicitus, & proiectæ vix possint.* Sed in iudicio non erunt vmbræ protegentes vmbram eius, quia *manifestabit* Dominus *abscondita tenebrarum, & reuelabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique a Deo.*

CAPVT XXVII.

IN die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan 2 serpentem vectem, & super Leuiathan 3 serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est. 4 In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus, qui seruo eam, repente propinabo ei: ne forte visitetur contra eam, nocte & die seruo eam. 5 Indignatio non est mihi: 6 quis dabit me spinam, & veprem in prælio: gradiar super eam, succendã eam pariter? 7.8 An potius tenebit fortitudinem meam, faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? 9 Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. 10 Numquid iuxta plagam percutientis se percussit eum? aut sicut occidit interfectos eius, sic occisus est? 11 In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabis eam: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus. 12 Ideirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob: & iste omnis fructus vt auferatur peccatum eius, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra. 13 Ciuitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum: ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & consumet

consumet summitates eius. 14 In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes, & docentes eam: non est enim populus sapiens propterea non miserebitur eius, qui fecit eum: & qui formauit eũ, non parcet ei. 15 Et erit: In die illa percutiet dominus ab alueo fluminis vsque ad torrentem Aegypti, & vos congregabimini vnus & vnus filij Israel. 16 Et erit: In die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, & qui eiecti erant de Terra Aegypti, 17 & adorabunt Dominum in monte sancto in Hierusalem.

SVMMA CAPITIS.

QVONIAM, *sicut Paulus ait, in fine mundi, cum Christus Dominus tradiderit regnum Deo, & Patri, inimica mors est destruenda, atque omnis potestas principis tenebrarum dissipanda; postquã Isaias denunciauit in particulari multa quæ futura sunt in die illa, tandem in hoc capite vaticinatur excidium regni diaboli, qui per membra sua Ecclesiæ Christi molestissimus fuit, & ei opponit ex aduerso gladium Domini durum, quo interficiendus est, & omnes illius astutiæ de medio tollendæ. Et de hoc agit in principio capitis, & in fine ab illo versiculo*: Ciuitas enim munita, &c. *Deinde se conuertit more solito ad consolandum electos, ostendens, quod & si ad tempus afflicti sunt a Domino, non tamen derelicti fuerunt ab illo, sed seruati, vt facerent cum tentatione prouentum, & ad vitam præducerentur æternam, & de hoc agit ab illo versiculo*: In die illa vinea meri, &c. *vsque in finem capitis.*

COM-

COMMENTARIVM.

IN *die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathã serpentem rectem & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est.* Hæc prophetia pertinet tam ad diẽ crucis Christi, qua pro nobis mortuus est, quã ad diem iudicij, in quo iudicaturus est vniuersum orbem: nam in vtroque die non solum condemnantur peccatores, sed etiam diabolus ipse, qui Leuiathan dicitur, serpens, & cetus maris: nam eius imperiũ per mortẽ Christi, & crucẽ illius fuit destructũ: iuxta illud, quod Saluator ipse ait: *Nũc iudiciũ est mũdi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras, & ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.* In die autem iudicij omnis potestas illius destruetur. scriptum est enim: *Proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.* Dicitur autem diabolus Leuiathan, propter superbiam, quia non solum ipse similis altissimo esse voluit, sed etiam primorum parentum animos, vt hanc excellentiam appeterent, malitiose excitauit. *Eritis*, inquit, *sicut Dij scientes bonum, & malum.* Leuiathan quippe additamentum interpretatur. Per irrisionem igitur princeps tenebrarum Leuiathan dicitur, quia, vt beatus Gregorius ait: *Primo homini persuasione callida diuinitatem additurum se perhibuit, sed immortalitatem tulit. Additamentum ergo hominum per irrisionem dici potest, quibus, dum hoc, quod non erant, se addere spopõdit, etiã hoc, quod erant, fallendo subtraxit.* Serpẽs dicitur propter calliditatem, qua vniuersos contendit decipere filios hominum, iuxta illud, quod scriptum est: *Sed & serpẽs erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus*; Nec solum serpens, sed serpens tortuosus nominatur; quoniam recta nescisse incedere via. Cetes propter auiditatem, qua vniuersos contendit deuorare filios hominum. Gladius autem, quo diabolus occiditur verbum Dei est, & sententia iudicis, qua dicet reprobis: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius*, vt explicatũ est cap. 17. num. 10. dicit enim Apostolus. *Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti*: *Quia igitur*, vt sanctus Hieronymus ait: *ab eo loco vbi scriptum est: Ecce Dominus dissipabit terram, & nudabit eam, sine iuxta Septuaginta: Ecce Do-*

Gen. 3.

Greg. 33. mor. 9.

Gen. 3.

Mat. 25.

Heb. 4.

Hieronym.

Ioan. 12.

Apo. 12.

ce Dominus disperdet orbem terrarum, & desolabit eum: vsque ad præsens capitulum, contra orbem in consummatione mundi iudicium prædicatum est, & nouissimus inimicus destruetur 1.Co.15. *mors: propterea aduersum diabolum extrema sententia est, vt inducatur super eum gladius sanctus, & magnus, & fortis, siue iuxta Hebraicum, & reliquos interpretes, gladius durus.*

3 *Serpentem vectem.* Serpens vectis idem est quod serpens oblongus in modum vectis. Talis est diabolus, & serpens antiquus, eo quod prolongata sit malitia eius ab initio mundi vsque ad finem, & perseuerabit in illa vsque in æternũ, tanquam vectis ferreus, & inflexibilis. Vel potius serpentem vectem illum dicit, quoniam plurimos in carcere concludet captiuos. Vnde & beatus Hieronymus ait: *Vectem autem,* Hieron. *siue claudentem puto appellari, quod multos suo carcere clauserit, & propriæ subiecerit potestati; nihilque in se rectũ habeat, & ideirco dicitur turtuosus, nec imitari potest virgam Domini, de qua* Psal. 44. *scriptum est: Virga directionis, virga regni tui, quem Dominus interficiet spiritu oris sui habitatorem quondam maris, salsorum, & amarorum fluctuum.* Habet hoc serpens proprium inter cætera animantia, vt si caput per foramen aliquod, quantumuis angustum, intret, totum corpus statim post illud dilabitur, & facile intret: non aliter serpens antiquus, cum prima illius tentamenta admittuntur ab homine, totus postmodum in corde susciputur. Ideo curandũ est caput draconis non admittere, sed illud statim repellere; immo & confringere, primis illius suggestionibus viriliter resistendo, vt in vnoquoque fidelium adimpleatur illud, quod Dominus de muliere loquens dixit serpenti: *Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* Gen. 3. Bene ergo serpens vectis serpens antiquus nominatur, quia cor peccatoris ingrediens, ostium, per quod intrauit, vecte ferreo concludit, cor eius indurando, ne exire cogatur. Intrat per quinque sensus corporis nostri, tanquam per latam viam, & spatiosam, quæ ducit ad mortem. Intrat per visum, cum homo miser viderit mulierem ad concupiscendum eam: per auditum, cũ intẽdit prophanis doctrinis, & Christianæ fidei aduersis, atque pernicios verbis, & murmurationibus, quibus fama proximi dehonestatur: per odoratum, cum delectatur illicite in rebus delicatis, & odoriferis: per gustum, cum comessationibus, & ebrietatibus vacat: per tactum cum res alienas retinet inuito domino, atque in detrimentum alterius contrectat. Propter quod Hieremias ait: *Intrauit mors per fenestras,* Hier. 9. sed illas post se claudit inimicus, ne peccator grauitatem delicti sui agnoscat, ne periculum maximum animæ suæ videat, ne increpationes Domini audiat, ne mala futura odoretur, ac denique, ne donũ cæleste gustare valeat, sed omnia exercitia spiritualia fastidire incipiat. In cuius signum dæmonium illud, quod verbo virtutis suæ eiecit Dominus Lucæ 11. mutum fuisse perhibetur: *Et erat,* Luc. 11. inquit, *Iesus eijciens dæmonium, & illud erat mutum, & cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ.* Et (vt notauit B. Remigius) *dæmoniacus iste apud Matthæum non solum mutus, sed & cæcus fuisse narratur.* Vnde in textu Græco, vbi nos legimus mutum, habetur nomen cophos. Vt autem inquit Theod.

Theod. Cophos, *quem Latini interpretantur mutum, apud Græcos frequenter dicitur qui non loquitur. Dicitur etiã, & qui non audit, sed magis proprie qui nec audit, nec loquitur. Qui autem anatauitate non audiuit, ex necessitate non loquitur. Ea enim loquimur quæ per auditum loqui docemur. Siquis tamen ex aliqua passione superueniente auditum amiserit: hunc nihil prohibet loqui. Qui autem Domino oblatus fuit, & mutus erat lingua & surdus auditu. Tria igitur signa,* inquit Remigius, *simul in vno homine perpetrata sunt. Cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur. Quod quotidie completur in confessione credentium, vt expulso primum dæmone, fidei lumen aspiciant. deinde ad laudes Dei tacentia prius ora laxentur.* Ecce diabolus mutus dicitur & surdus, quoniam quos malignitate sua occupat, mutos facit & surdos, sed cum digito Dei pellitur ab homine, loquitur mutus, & admirantur turbæ. Vide supra dicta cap. 19. num. 19. & lege beatum Greg. 26. moral. 10. in illa verba Psal. 68. *Non me demergat tempestas aquæ, nec absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.*

4 *In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus, qui seruo eam, repente propinabo ei; ne forte visitetur contra eam nocte, & die seruo eam.* In die illa, inquit, qua videlicet princeps huius mundi eijcietur foras, & iudicabit orbẽ terræ in æquitate, tunc vinea meri cãtabit, idest, populus eius quem supra c. 5. contulit vineę, & singulariter electi dicuntur vinea meri, eo quod rubrũ vinum proferant. Hæc est vinea redempta Christi sanguine, purpurata, & decorata passione illius, quẽ imitantur alij sanguinem propriũ fundendo pro illo, alij vero mortificationem Iesu Christi in corpore suo circumferentes. Vnde & beata agnes, loquens de sponso suo ait: Et sanguis eius ornauit genas meas. Hæc ergo vinea cantabit ei respondens videlicet votis Christi, & bonorum operum fructus proferens. Conquerebatur olim Dominus de vinea sua quod plantata in cornu filio olei, atque imbribus cælestibus irrigata, & ceteris præsidijs, præmunita non protulerit vuas sed labruscas. *Et expectaui,* inquit, *vt faceret vuas & fecit labruscas,* Isai. 5. nunc autem bonum fructum operum in illa inuenit. Supra, iratus contra vineã suam: *Osteadam,* ait, *quid faciam vineæ meæ. Auferam sepẽ eius, & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem, & ponam eã desertam, non putabitur, & non fodietur, & ascendent super eam vepres & spinæ. Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem:* Nunc autem se illã in perpetuum seruaturum esse denunciat, *ne visitetur contra illam,* hoc est, ne conculcetur a bestijs, aut ab inimicis dissipetur. *Nocte,* inquit, *& die seruo eam,* idest semper custodio a vulpeculis quæ demoliuntur vineam, & illam eradicare contendunt.

5 *Indignatio non est mihi, quis dabit me spinam, & veprem in prælio gradiar super eam, succendam eam pariter.* Hæc verba continent eximiã consolationem iustorum, ostendunt enim maximam Dei misericordiã erga illos, atque insinuant, quod quamuis grauissimis pœnis illos afficiat, paterna tamen beneuolentia prosequitur, quos tanquam filios corrigit. *Indignatio,* inquit, *non est mihi.* Ac si apertius dicat: Quamuis inter reprobos multoties

Universidad de Deusto
Biblioteca

vos percutiam o electi, nulla tamē est mihi contra vos indignatio, nullum odium, aut ira. Sed potius misericordia, & pietas maxima. Si enim prophetæ dicere licuit; *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me*, quanto magis dicere potuisset, corripiet me Dominus in misericordia, & increpabit me? Et vt explicet suam benignitatem magis ac magis subdit: *Quis dabit me spinam & veprem.* Ac si apertius dicat: Et si quasi spina electos meos pungā, in meipso tamen vror prius, & corde doleo. *Et tactus dolore cordis intrinsecus delebo inquit hominem, quem formaui a facie terræ.* Hanc Dei benignitatem imitatus Apostolus inquit. *Quis infirmatur, & ego non infirmior? Quis scandalizatur, & ego non vror?* *Gradiar* inquit, *super spinam, & succendam eam;* Qui graditur super spinas necesse est, vt ab eis pungatur, & si succensæ fuerint vritur pariter conculcans illas: ita & Dominus cum electos suos conculcat in hoc sæculo & spinis ac vepribus tribulationū affligit; ipse pariter eisdē spinis compūgitur & eodē igne, quo ardēt, exuritur. Possunt secundo hæc verba aliter explicari ita vt sit sensus. Quamuis clementissimus Deus sim, & patiens, si quis tamen offenderit in filium meum, faciet me veprem, & spinam bellatorem, & ignem. Quæ explicatio est valde conformis sancto Hieronymo. *Ego,* inquit, *qui diebus ac noctibus semper meam vineam conseruaui, ne exterminaret eam aper de sylua, ne bestiæ deuorarent, numquid indignationem non habeo, & nescio ferire peccantem, & reddere vnicuique, quod meretur? Vbi Aquila posuit spinam, & veprem, alij legunt, adamantem, & loca sentium. Vnde dicit: Quis me docebit, vt durus sim, & meam vineam clementiam, & in prælio, atque certamine truculentus incedā, vt gradiar super vineam, quam antea seruaui, & succendam eam, quam meo sepseram muro? An potius id aget fortitudo mea, vt iram differam, & saluem eos Euangelij clementia, qui nequaquam sunt legis auctoritate seruati?*

Psal.140

Gen.6

Hieron.

6 Alij sic interpretantur istum locum. *Quis dabit me spinam, & veprem?* Ideſt, vtinam cum vepribus, & spinis esset negocium meum, non cum hominibus, quos redemi, nam in spinis absque vllo impedimento ostenderem indignationem meam, conculcando eas & succendendo pariter; cum autem homines dispergere propono, & punire, parcere cogor, dum recolo hereditatem meam esse, & vineam, quam multis laboribus, & doloribus plantauit dextera mea. Quæ explicatio consonat maxime cum misericordia Dei, cuius viscera facile commouentur, dum recordatur beneficiorum quæ præstitit vineæ suæ. Vnde & propheta regius hæc Deo proponit, vt misereatur vineæ suæ, *Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Deus virtutum conuertere, respice de cælo; & vide, & visita vineam istam. Et perfice eam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.* Ac si apertius dicat: numquid vineam, quam de Aegypto transtulisti dissipabis? Numquid vineam, quam plantasti perdes? Numquid vineam, quæ extendit palmites suos vsque ad mare & vsque ad flumen propagines eius trades igni? Perfice Domine vineā quam plantasti, saluos fac, quos pro-

Psal.79.

proprio sanguine redemisti. Quod si palmites infructuosi te ad iracundiam prouocant, vt vineam conculces, dissipes, & succendas: respice in vitem electam huius vineæ, *respice in faciem Christi tui,* ipse enim est vitis vera. *Ego,* inquit, *sum vitis, & pater meus agricola est.* Et iterum: *Ego sum vitis, & vos palmites.* Parce Domine, parce vineæ tuæ propter vitem istam tibi gratissimam. Perfice vineam istam, quam plantauit dextera tua, sed vbi perficies? in quo propitiaberis illi? *& super filium hominis quem confirmasti tibi.* Vbi sanctus Augustinus ait: *Quid euidentius? Quid adhuc expectatis, vt vobis disputando exponamus, & non potius vobiscum admirando clamemus, Perfice vineam istam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis eā perfice? Quem filium hominis? Quem confirmasti tibi. Magnum firmamentum, ædifica quantum potes: fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Iesus. Succēsa igni, & effossa ab interpretatione vultus tui peribūt: Videamus, & intelligamus quæ sint igni succensa, & effossa. Quid increpauit Christus? Peccata. Ab increpatione vultus eius peccata perierunt.* Consonat etiam hæc explicatio cum contextu huius capitis, subditur enim.

Ioan.15.

Aug.to.8. sup.ps.79.

7 *An potius tenebit fortitudinem meam, faciet pacem mihi, pacem faciet mihi?* Ac si apertius dicat: Tenebit fortitudinem meam, detinebit irā, auertet indignationem, contra populum meum, faciet pacem. Nimirum ille, de quo dictum est: *Et super filium hominis quem confirmasti tibi;* de quo & Paulus ait: *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluēs, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis enacuans, vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem faciens pacē & reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem interficiens inimicitias in semetipso.* Conquerebatur prophetа, quod non esset qui iram Dei auerteret, qui consurgeret, & teneret manus illius. *Non est,* inquit, *qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te.* Imo & Dominus ipse inuenire desiderans, qui eum placaret, & ligaret manus eius ne populum perderet, quem eduxerat de terra Aegypti, clamat ad Moysen: *Dimitte me, vt irascatur furor meus cōtra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam.* Ac si diceret: Non dimittas, sed potius teipsum tanquam murum validum inter me, & populum istum interpone, vt ab illo auertatur ira mea. Quod & Moysen fecisse constat ex contextu eiusdem capitis, subditur enim: *Moyses autē orabat Dominum Deum suum dicens: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti, in fortitudine magna, & in manu robusta? Ne quæso dicant Aegyptij: Callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui.* Et iterum: *Reuersus ad Dominum,* ait, *obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, fecerunt que sibi deos aureos, aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Expende cum beato Chrysostomo magistri misericordiam, & paternam illius curam admirare. *Etenim Moyses cum a Iudæorum ingratitudine libe rari posset, & alterius gentis potiorem, longeque maiorem accipere principatū. Dimitte me, inquit, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam. Cum sanctus*

Ephes. 2.

Exod. 32.

Chry. ho. 12. sup. Io. c. 1. t. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Dei seruus esset intimus, nec audire quidem id sustinuit, sed potius vna cum his, qui sibi semel crediti erant, perire, quam sine illis saluus esse, & ad maiorem dignitatem assumi, prætulit. Huiusmodi esse oportet, cui animarum cura commissa est. Est namque absurdum, vt prauorum filiorum pater nolit, nisi eorũ quos genuit, pater appellari. Nos autẽ discipulos quotidie nunc hos, nunc illos mutemus, erga neminẽ amicè familiariterque affecti. Hinc est illud quod in laudem Moysi canit propheta regius. & dixit vt disperdet eos si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius ne disperderet eos. Sed aduerte, quod Moyses, placauit quidẽ dominum iratum, dicit enim Scriptura: Placatusque est Dominus ne faceret malum, quod locutus fuerat aduersus populum suum, non tamen potuit perfectè iram eius auertere, quin multos filiorum Israel, propter peccatum adorationis vituli fuerint morti traditi. Subditur enim, Cæciderunt q. in die illo, quasi viginti tria millia hominum. Et rursus dixit Dominus ad Moysen, Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Tu autem vade, & duc populum istum quo locutus sum tibi. Angelus meus præcedet te, ego autem in die vltionis visitabo, & hoc peccatum eorum. Venit ergo filius Dei, & propter nos homines, & propter nostram salutẽ homo factus est, & pacificans per suum sanguinem siue quæ in cælis, siue quę in terris sunt, reconciliauit nos Deo, & à morte perpetua homines eripuit. Ipse enim, vt Ioannes ait, est propitiatio pro peccatis nostris, de quo etiam pater cæleſtis peribuit testimonium dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, de illo ergo inquit Isaias

Psal 105.

Exo. 32

1. Ioan 2

Mat. 17.

Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi, vt interpretatur beatus Cyrillus lib. 11. super Ioan. c. 19. Et bis dicendo pacem magnitudinem designat, & abundantiam pacis, atque perpetuitatem illius, iuxta illud, quod superius prædixerat idem propheta de eadem pace loquens: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.

8 Vnde & Christo Domino illud poterit adaptari, quod Iob 33. scriptum est: Miserebitur eius, & dicet: libera eum, vt non descendat in corruptionẽ. Inueni in quo ei propitier. quoniã per mortẽ eius, & crucẽ ab ira Dei, atq; potestate principis tenebrarũ ereptos est homo. Vnde B. Greg. ait: Mediator Dei, & hominũ homo Christus Iesus in eo miseretur hominis, quo formam hominis sumpsit, quia misericordia pro redempto homine dicit patri: libera eum vt non descendat in corruptionem. Sicut iam supradiximus, dicere eius est liberare hominem, naturam hominis assumendo liberam demonstrare. Ex ea quippe carne quam sumpsit, etiam banc ostendit liberam, quam redemit. Quæ redempta videlicet caro nos sumus, qui cognitione nostri reatus astringimur. Sed mediatoris tanti æquitate liberamur, sicut ipse ait, si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. Et post pauca: Quia vero nullus erat cuius meritis nobis Dominus propitiari debuisset, vnigenitus patris formam infirmitatis nostræ suscipiens, solus iustus apparuit, vt pro peccatoribus intercederet. Et bene pro redempto homine isto loquens angelus dicit: Inueni in quo propitier ei, ac si aperte mediator Dei, & hominum dicat; Quia nullus hominum fuit, qui coram Deo intercessor iustus pro hominibus appareret, memetipsum ad propitiandum hominibus hominem feci, & dum me homi-

Iob 33.

Greg. l. 4. moral. 1.

hominem exhibui, in quo iuste hominibus propitier, inueni. Et quia infirmitatem suscipiens Dominus dum pœnã nostram moriendo tolerauit, corruptionem nostram resurgendo mutauit.

9 Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. Prophetia est hæc similis illi cuius meminit Hieremias, c. 33. dicens: Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo verbum bonum, quod locutus sum ad domum Dauid, & ad domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iustitiæ, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. Quibus verbis Christi Domini, atque Apostolorum eius prædicatio repromittitur. Quod enim Christus sit germen dictum est supra c. 11. n. 2. Quod autem Apostoli etiam germen Domini dicantur constat, ex verbis illis Isaiæ 5. Vinea Domini exercituum domus Israel est, & viri Iuda germen eius delectabile. Apostoli ergo, & cæteri fideles, sunt qui ingrediuntur impetu ad Iacob, quia relinquentes Iudaicam perfidiam impetu magno cucurrunt ad Christum, vt dictum est c. 2. nu. 6. & 7. Hi nimirum floruerunt, & germinauerunt, atque prædicatione sua attulerunt fructum magnum iuxta illud, quod Saluator ait: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et impleuerunt faciem orbis semine verbi Dei; quoniam, in omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. Verbũ autem diuinum semini comparatur Domino dicente: Semen est verbum Dei; quoniam terram cordis nostri germinare facit, & fructus Deo gratissimos proferre. Verbo virtutis suæ olim Deus fœcundauit terram cum dixit: Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem & facientem semen, iuxta genus suum, lignumq. faciens fructum, & habens vnumquodque sementem secundum speciem suam. Et verbum prædicationis Euangelicæ corda nostra, quæ ex se nõ nisi spinas peccatorum, & tribulos possunt producere, facit fructifera. Sicut descendit, inquit, imber, & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti. sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Sicut enim in semine arbor virtute continetur, ita & in verbo diuino spiritualis fructus. Quod & Apost. ad Rom. scribens ostẽdit, cũ ait: Omnis quicunq. inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt, in quẽ nõ crediderunt? Quomodo credent ei, quẽ nõ audierũt? Quomodo autẽ audiẽt sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? Sicut scriptũ est: Quã speciosi pedes Euangelizantiũ pacẽ, euangelizantiũ bona. Sed non omnes obediunt Euangelio. Isaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Vide qualiter ad verbum Dei, & ad fidem quæ est ex auditu tanquam ad initium, & primum fundamentum, nostrã iustificationem, & salutem reducat. Iuxta quod et in eadem epistola inquit: Non erubesco Euangelium. Virtus enim Dei est in salutẽ omni credenti. Solent medici de sa-

Isaiæ. 5.

Psal. 18.

Luc. 8.

Gene. 1.

Isai. 55.

Simile.

Rom. 10.

lute infirmi desperantes, illum monere, vt ad patriam propriam reuertatur, vbi natus est, & nutritus, si forte aere illius amissam recuperet sanitatem. Nec in vanum consueuit multis succedere hoc consilium, videbis enim quam plurimos aura patriæ sanatos fuisse, quos varia medicamenta iuuare non potuerunt. Non dissimiliter verbum Dei quod aurea suauissima est, & delicata cælestis patriæ, salutem credentibus affert, scriptum est enim:

Sap. 16. *Nec herba, neque malagma sanauit eos sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia.* Et iterum: *Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitu eorum.* Vnde & Chrysostomus ait:

Chrysost. lib. 4. de sacerdotio circa medium. Thom. 5. *Certe humana corpora curantibus, diuersa suppetunt medicamenta. Itemque & instrumentorum apparatus varij, & cibi ægrotantibus congrui: plerumque autem, & sola aeris natura satisfuerit ad sanitatem laboranti restituendam; alias etiam somnus qui opportune obrepserit, medicum ipsum labore omni leuat, liberatque. At vero hic nihil huiusmodi comminisci licet, sed vna quædam post operum præstationem ars ac curationis via tenenda sequendaque est, nempe per sermonem Euangelicum doctrina. Siquidem hoc demum instrumentum est, hoc cibus, hoc aeris temperamentum optimum, hoc medicamenti instar, hoc igni loco, hoc ferri vice; ac si vel vrere, vel secare opus, hoc ipso vti necesse, atque hoc si nihil profuerit, reliqua omnia euanida pereant oportet. Hoc & iacentem animam suscitamus, & tumescentem compescimus, hoc & superuacanea amputamus, & quæ desunt supplemus, cæteraq. omnia conficimus, quæ ad animi conferūt incolumitatem.* Dicitur etiam semen verbum Dei; quoniam sicut ex semine tritici, triticum, & ex semine arboris, arbor similis illi cuius est semen generatur ita ex semine, quod est verbum Dei, fit homo Deus per gratiam. Si enim *quod natum est ex carne caro est, & quod natum est ex spiritu spiritus est*, quod natum ex Deo, vtique per gratiam Deus erit. Audi quid dicat Euangelista: *Dedit eis*, inquit, *potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Si ex Deo nati sunt, ergo filij Dei sunt. Ioan. 3. Ioan. 1.

10 *Numquid iuxta plagam percutientis se percussit eum, aut sicut occidit interfectos eius sic occisus est?* Reddit propheta rationem eius, quod de vinea sua Dominus prædixerat supra, *nocte & die seruo eam.* Et sensus est. Hoc etiã argumento, & signo certissime cognoscent, me affectu paterno filios quos diligo castigare quia non permitto eos tentari supra id quod possunt, nec percutio, quos diligo plaga inimici. Dicit enim, numquid sicut percutio percutientes filios meos, ita & electos meos castigo? Absit. Nam Aegyptios cum Pharaone decem plagis affectos in profundum maris deieci, ne vnus quidem remaneret ex illis: Filios autem Israel, quamuis ad tempus in captiuitate Aegypti reliquerim affligendos in operibus duris luti, & lateris, eos tandem in manu forti de potestate Pharaonis eduxi glorioſe, atque in terra fluente lacte & mele collocaui. Ex quo facile possumus conijcere, qualiter misericors Dominus liberet electos suos de ore leonis, & de potestate principis tenebrarum, concedēs eis spatium pœnitentiæ, atq; eos præueniens efficaciter, vt resipiscant, conuertantur ad Dominū, & sal- Isai. 27.

& salui fiant: Cum tamen persecutoribus eorum, videlicet principibus tenebrarum nullum tempus pœnitendi relinquatur. Possunt secundo verba ista ad punitionem damnatorum referri, ex cuius comparatione quæcunque tribulatio electorum, qua in hoc sæculo sunt afflicti, solatium videtur, & gaudium: ita vt sensus sit. Numquid secundum plagam, qua electi percussi sunt ab inimicis suis, & reprobis, ita Dominus vindicans suorum sanguinem percussit reprobos ipsos? Absit. Quoniã multo maiori plaga visitauit eos Dominus. Plaga enim electorum temporalis fuit, illorum vero sempiterna. Numquid sicut tyranni occiderunt martyres, ita & illi occisi sunt a Domino? non vtique, sed terribiliori morte, atque magis tremenda, & gladio duriori occisi sunt a Deo, quam ipsi potuerint electos interficere. Tyrãni quidem occidunt martyrum corpora, sed post hæc non habent amplius, quid faciant, nec potest ad animam gladius eorum pertingere, sed gladius Domini, ex vtraque parte acutus cum sit, & corpus, & animam eorum mittet in gehennam. Sanct. Cyrillus indulgentiam Domini his verbis inquit significari, qui quamuis populus iudeorũ, Christum Dominum cruci affixerit, & in sanctos eius immanissimè seuierit, prophetas occidendo, & flagellando: ipse tamen Dominus multo mitius egit cum eo. Et tunc sensus est. Numquid vt ipse populus Iudæorum, percussit Dominum, & sanctos eius, sic ipse percutietur a Domino? non sanè, neque, vt ipse occidit Dominum, prophetas, & sanctos, sic ipse occidetur, subditur enim.

11 *In mensura, contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabo eam.* Vide misericordiam Domini, quæ in punitione Iudæorum splenduit maxime. Illi sine mensura multiplicauerunt peccata, & nullum modum seruauerunt flagellantes Christum, atque morte turpissima condemnantes, & Deus in mensura retribuit illis pœnam, cum abiecit synagogam, & repudiauit eam. Secundo possunt hæc verba intelligi de electis, quos tanquam filios Deus castigat, *in mensura*, idest pœna tẽporali. *Cibabis nos pane lacrymarũ*, inquit propheta, *& potum dabis nobis nobis in lacrymis in mensura.* Lacrymas dat in mensura, sed auxiliũ quo labores tolerare possint, offert afflictis sine mensura, sicut scriptũ est: *Non ad mensuram dat Deus spiritum.* Sequitur. *Meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus.* Reddit rationem eius, quod supra dixerat videlicet multo maiora fuisse iudaici populi delicta occidentis prophetas, & Dominum prophetarum, quam pœna illi a Domino inflicta. Nam meditatus est videlicet populus Iudæorum, & animo deliberauit spiritu duro, & crudeli occidere Christum, & prophetas: *per diem æstus*, hoc est tempore persecutionis, & calamitatis, quæ per æstum designatur, vt dictum est c. 4. nu. 14 & tamen Dominus non sic persecutus est aduersarios suos, sed multo mitius egit cum illis, non eos occidens, sed in captiuitatem tradens iuxta illud, quod dixit propheta. *Deus offēdit mihi superinimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscãtur, populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine:* quæ verba iam explicata sunt c. 1. nu. 29. Consonat hæc explicatio cum translatione septuaginta Ioan. 3. Psal. 79. Psal. 58.

viro-

virorum. Sic enim vertunt præsentem locum. *Non ne tu eras qui meditabaris spiritu duro interficere eos spiritu furoris.* Expende meditationes, & consilia Iudæorũ, & videbis quanto furore, quam duro spiritu meditati fuerint Christum interficere.

Matt.21 *Hic est hæres* (inquiunt intra se) *venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt.* Vnde & Christus Dominus cogitationes eorum agnoscens, ait ad Pa-

Hier.11. trem. *Tu autem Domine demonstrasti mihi, & cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia cogitauerunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignũ in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* Sed de huiusmodi cogitationibus, & consilijs Iudæorum plura diximus c. 8. nu. 18.

12 *Ideirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus, vt auferatur peccatum eius.* Ideſt, quia Christus traditus est morti, quoniam a Iudæis fuit crucifixus, propterea expiatus est mundus a peccato, & iniquitas dimissa est domui Iacob. Appellat autem

Hieron. domum Iacob, vt notauit Hieronymus in præsenti, eos, qui per baptismum renati incorporãtur Christo. Hi enim sunt Iacob spiritualis. Iacob nãque supplantator dicitur. Et quis est supplantator, nisi qui principem debellat iniquitatis, & potestates tenebrarum? Ablationẽ peccati appellat omnem fructum

1.Ioan.3 passionis Christi; *Quoniam ad hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli.* Ideo occisus est agnus, vt tolleret peccata mundi. Numquid non est fructus passionis Christi, & præmium meritorum eius, quod resurrexerit a mortuis, quod ascenderit in cælum, & ad dexterã patris collocatus omnia sub pedibus suis habeat subiecta? Non ne dicit Apostolus: *Humiliauit semetipsum factus obe-* Philip.2 *diens vsque ad mortem, mortem autem crucis: Propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus, Iesus Christus in gloria Dei patris?* Quomodo ergo omnem fructum censet propheta, quod auferatur iniquitas? Sanè vt maximam Domini charitatem, & eximiam dilectionem, qua nos prosequitur designet. Suæ namque clarificationis, atque exaltationis quasi oblitus, nostrum tantum commodum computat, & commemorat, omnemque fructum laborũ suorum esse dicit, quod auferatur hominis peccatum. Vnde & de passione sua loquens ad discipulos ait: *Nisi granum frumenti cadens in ter-* Ioan.12. *ram mortum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit multum fructum affert.* Vbi obserua, fructum peccati fuisse tribulos, & spinas, maledictionem, & mortem, confusionẽ, & perditionem æternam, Apostolo dicente: *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.* Rom.6. Sed omnia ista moriendo abstulit Christus Dominus, spinas in gloriam, maledictionem in benedictionem, mortem in vitam, confusionem in honorem conuertens, atque spiritualia dona per peccatum amissa restaurans, & idolatriam, quæ totum ferè occupauerat orbem, destruens, atque comminuens. Vnde & subditur. *Cum posuerit omnes lapides*

lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci, & delubra. Ac si apertius dicat. Tunc per mortem Christi expiabitur peccatum, quando ascendens super nubem leuem, ingressus fuerit Aegyptum, & omnia altaria Idolorum dissipauerit, atque in cinerem conuerterit. *Ecce*

Isai. 19. inquit, *Dominus ascendet super nubẽ leuem, & ingredietur Aegyptum, & commouebuntur simulacra Aegypti a facie eius.* De quo plura diximus c. 19. nu. 3. & 4.

13 *Ciuitas enim munita desolata erit speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum. Ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & consumet summitates eius.* Quæ supra dixerat, euentura esse denunciat, cum summa solitudo occupauerit ciuitatem sanctam Hierusalem, quando vinea Domini sabaoth fuerit deuasta, ita vt vbi prius fuerant sumptuosa ædificia, ibi sit diuersorum animalium pascua. Nam propter mortem Christi destructa fuit ciuitas illa, & quæ speciosa erat, & honorabilis, dimissa est a Domino atque derelicta, vt dictum est c. 1. nu. 29. 30. 31.

14 *In siccitate messis illius conteretur. Mulieres venientes, & docentes eam: non est enim populus sapiens, propterea non miseribitur eius, qui fecit eum, & qui formauit eum, non parcet ei.* Tanta, Inquit, erit illius ciuitatis ruina, atque hostium contra illam insurgentium potentia, vt ciues illius facile capiantur, sicut capiuntur pisces deficiente aqua, qui effugere non possunt, nec latibula vbi se abscõdant, inueniunt. Reddit autem rationem propter quam tot mala passi sunt, & est eadem cum il-

Isai. 5. la quam retigit supra: *Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Et in hoc potissime eorum insipientiam maiori confusione dignam esse denunciat, quoniam a mulieribus docebantur cum tamen ipsas docere debuissent. est enim mulier natura fragilis & expertis cõsilij, propter quod inquit Apostolus: *Docere autem mulierem non permitto, nec dominari in virum,* & tamen viri indigebant, quod a mulieribus docerẽtur. Ideo perierunt, & in captiuitatem ducti sunt. In hoc notatur cæcitas maxima Iudæorum, quam supra denunciauerat c. 6. quia ne viderent lumẽ euãgelicæ prædicationis, compressérunt oculos suos, nec vocem mulierum quæ testificabantur Christũ Dominum a mortuis surrexisse audire voluerunt. Consonat hæc explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, quæ sic habet. *Mulieres venientes a spectaculo venite, non est enim populus habens intelligentiam.* Venerunt a spectaculo mulieres illæ a quibus edocti duo discipuli qui ibant in Emaus dixerunt:

Sed & mulieres quædam ex nostris ter- Luc. 24 *ruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt dicentes: se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicũt eum viuere.*

15 *Et erit: In die illa percutiet Dominus ab alueo fluminis vsque ad torrentem Aegypti, & vos congregabimini vnus, & vnus filij Israel.* Paucitatem designat his verbis, eorum qui saluandi sunt, quam etiam supra tetigit c. 4. n. 8. Percutiet enim omnes in die iudicij, exceptis paucis, quos hic vocat vnum, & vnum, ab alueo fluminis, vsque ad torrentem Aegypti, ideſt ab Adam a quo totum humanum genus, quasi flumen ex fonte deriuatur, vsque ad vltimum filiorum eius. De pauci-

tate

tate electorum dictum est c. 4. nu. 8. Et obserua, quod non dixit congregabimini vnus, & alius filij Israel, sed *vnus, & vnus*, vt designet vnitatem, quam inter seipsos seruauerunt electi, vt dictum est c. 2. nu. 13. Vnde & saluator ait: *In illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur, duæ erunt molentes in vnum, vna assumetur, & altera relinquetur; duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur.* Mat. 24. Ecce qualiter, & quando sermo propheticus implendus sit, ecce assumuntur vnus, & vnus ex viris Israelitis, ac derelictis loquens non inquit relinquetur, vnus, & vnus, sed relinquetur alius, & alius alter, & alter, vt designet diuisionem, quæ semper est inter reprobos. Obseruandum, est autem, & maxime aduertendum quod ex vno lecto assumitur vnus, & relinquetur alius, & similiter ex eadem mola, & ex eodem agro, ne de sua salute desperent diuites, qui abundant temporalibus, neq. plusquam oporteat securi sint pauperes pluribus calamitatibus attriti. Per existentes in eodem lecto eos intelligit, qui vitam agunt cũ splendore, vacantes delicijs sibi concessis, atque iuxta suum statum licitis, cuiusmodi sunt reges, & principes, atque alij qui abundant temporalibus. Sed ex illis vnus assumetur, & alter relinquetur, quoniam diuitiæ nec saluant homines, nec condemnant, sed bonus, aut malus earum vsus. Diues erat Abraham, & diues Saul, & tamen ille assumitur, iste relinquetur, & reprobatur. Similiter etiam contingit, quod duo sint pauperes, & miseram vterque vitam agat, & laboriosam, non secus, atque illi qui molentes in mola, aut laborantes in agro, in sudore vultus sui vescuntur pane suo, & tamen vnus saluetur, & damnetur alius. Ex quo facile poteris colligere, quod laboriosa vita, aut paupertas extrema, non saluat homines, nec condemnat, sed bonus, aut malus vsus illius. Si enim sola paupertas, homines beatos efficeret vel ad vitam æternã perduceret, non vtiq. diceret Sapiens: *Tres sunt quæ odit Dominus, & quartum detestatur anima eius. Pauperem superbum, & divitem mendacem, &c.* Prou. 6. Possunt etiam per vnum, & vnum reliquiæ Israel intelligi, hoc est Apostoli, atque alij pauci, qui ex vastitate ludææ sunt relicti, per quos Euangelium erat diuulgandum. De his enim subditur.

16 *Et erit in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, & qui electi erant in terra Aegypti.* Per tubam magnam prædicationem designat euangelij factam per Apostolos, & successores illorum, iuxta illud quod canit Propheta Regius. *In omnem terram exiuit sonus eorum,* Psal. 18. *& in fines orbis terræ verba eorum.* Vnde & infra cap. 40. prædicatores Euangelij spiritu prophetico alloquens Isaias inquit: *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuã, qui euangelizas Hierusalem, exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus vester.* Isai. 40. Et iterum: *Clama ne cesses quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Hæc est tuba qua viri bellatores electi a Deo clangentes, Madianitas vicerunt, vt explicatum est c. 8. nu. 19. possunt etiam hæc verba ad diem Iudicij referri, in qua resonante tuba resurgent mortui, & congregabuntur in vnum locum omnes a summis cælorum, vsque ad terminos eorum, iuxta illud, quod scriptum est: *Quoniam ipse Dominus in iussu, & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi,* 1. Thes. 4 sed singulariter congregabuntur electi qui erant dispersi per vniuersum mundum, & assumetur vnus ex hac ciuitate, & vnus ex illa, vt simul omnes, constituantur ad dexteram iudicis. Vnde & Saluator suis discipulis loquens ait: *Et mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius, a quatuor ventis, a summis cælorum, vsque ad terminos eorum.* Mat. 24.

17 *Et adorabunt Dominum in monte sancto in Hierusalem:* Hæc sunt vltima verba huius capitis, quæ finem etiam imponunt nostro libro tertio, atque primo tomo super Isaiam, & continent gaudium magnum, & lætitiam, quam in vnum congregati habebunt electi adorantes Dominum, & laudantes in monte sancto eius, hoc est in Ecclesia militante, quæ vt notauimus ca. 2. nu. 4. mons est altissimus, & immobilis vtpote fundatus super firmam petram, videlicet super Christum Dominum. An non tibi videtur in hoc mõte sancto constitutos adorare Dominum, cum in conspectu Angelorum psallunt ei cantantes simul in choro psalmos, & hymnos spirituales? Ad hoc congregat vnum, & vnum, & adducit ex diuersis locis in montem religionũ, quæ spiritu diuino a sanctis patribus sunt fundatæ, vt die, ac nocte veluti Angeli assistant Domino, & adorent eum. Sicut enim de spiritibus cælestibus dicit propheta: *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Dan. 7. Ita Dominus per prophetam de sanctis qui in terra sunt eius, inquit. *Et omnem qui inuocat nomen meum in laudem meam creaui eum.* Videantur supradicta c. 6. num. 13. in illa verba *Et clamabant alter ad alterum.* Hęc autem omnia plenius perficientur in Patria cælesti, quæ mons est etiã firmissimus, vt dictum est cap. 25. nu. 9. ibi enim omnes electi adorabunt Dominum, & leuabunt vocẽ, & simul laudabunt, ibi seniores mittent coronas suas ante sedem Dei, & Agni, & omnes ciues illius ciuitatis sanctæ: Hierusalem voce suauissima laudes Domini alternãtes atque diem letitiæ agentes dicent: *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.*

Finis primi Tomi.

Omnia subijcio correctioni sanctæ Romanæ Ecclesię.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Errata sic corrige.

Pag.5.col.1.lin.34. qnam lege. qua. pag.17.c.2 l.26. Ruphinus,Ruffinus. pag.24.c.1.l.20 propheta,prophetata.pag.65.c.1.l.34.miniſtriabit ministrabit.pag.77.c.2.l.31.fluminoi,sque. fluminis,quæ.pag.84.c.1.l.38 frequenter,infrequenter.pag.87.c.1.l.11.in casum,incassum.pag.95.c.1.l.9.miſceantur,miserantur. ead.pag.l.16. Adamus,adde,sentiunt quod: ead.pag.l.23.intelligint,intelligit.pag.103.c.1.l.10.& l.20.ramum,rhamnum.pag.122.c.1.l.16.madio,medio.pag.128.c.2.l.4 oſtijs re, oſtijs mare.pag.137.c.2.l.15.mandacarent,manducarent.pag.139.c.2.l.44.fonem, funem.ead.col.ad marg.228,128. pag.142.c.2.l.43.contemmpit,contempſit.pag.143.c.1.l.11.iſerax, inſerar: pag.144. l.10.aggrauata, aggraua.pag.152.c.2.l.45.poſt,poteſt.pag.153.c.1.lin.1.inuenitur,inuentus.pag.159.c.2 l.29.cupitate,cupiditate.pag.162.c.1.l.44.nec,ne.pag.184.c.2.l.4.prohibentur,perhibentur.pag.190.c.1.l.36.explorat,explorata iam.pag.208.c.2.l.35.filij,filijs. pag.209.c.2.l.39 habetis,hæbetis.pag.216.c.1.l.7. amatores,amatores.pag.221.c 1.l.43.qon.non. pag.226.col.2.lin.1. inſtue. inſtuſſe. pagina 241. colum. 2. linea 38. importunæ. importune. pagina 273. columna 1.linea 37. adorarent,adorent.pag.276.col.2.lin.31.eternitas,eternitatis.pag.298.c.2.l.41.tuas,duas. pag.308.c 2.l.30.senior,segnior.pag.316.c.2.l.6.asocietati,associati.pag.347.c.2.l.18 indi, in. pag.348.c.1.l.16.reddit,redit. pag.360. c.1.l.19.quadragiuta, quadringenta, pag.375.c.1.l.38.operari,operarij.pag.382.c.2.l.7.nomis,nominis.pag.386.c.1.l.10. fincharitate,ſinceritate.ead.pag.c.2.l.24.expandamus,expendamus. pag.409.c.2.l.1. wix,iræ.pag.412.c.1.l.16.reddunt,redeunt. ead.pag.c.2.l.21.facibus,fœcibus.pa.436 c.1.l.15. Deidiei.

Regiſtrum.

a b c d e f g h

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy.

Omnia ſunt integra folia, præter Yyy, quod eſt folium cum dimidio.

ROMAE, Ex Typographia Guilielmi Facciotti.
M. D. X C I X.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca